

International Conference on Economics & Social Sciences

Antalya, TURKEY

October 21 - 23, 2022

8

<https://www.eclss.org>

Proceedings Book Tam Metin Bildiriler

by an internationally joint consortium

hosted by

International Conference on
Economics & Social Sciences

Antalya, TURKEY

October 21-23, 2022

8

<https://www.eclss.org/antalya>

Editors

Ali KORKUT, Ph.D.

Selman ARSLANBAŞ, Ph. D.

Rukiye KİLİLİ, Ph.D.

Hasan KARACAN, Ph.D.

Mehmet Necati CİZRELİOĞULLARI, Ph.D.

International Conference on
Economics & Social Sciences

Antalya, TURKEY

October 21-23, 2022

8

<https://www.eclss.org/antalya>

Tam Metin Bildiriler Kitabı içeriğinin
tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

The contents of this Proceedings Book
are solely those of the authors.

© All rights reserved.

E-printed in December 2022

e-ISBN: 978-605-71963-2-3

No part of this book may be reprinted or reproduced
or utilized in any form or by any electronic, mechanical
or any other means, now known or hereafter invented,
including photocopying and recording, or in any form
of information storage or retrieval systems, without
permission from the publishers.

Web: <https://www.eclss.org>

Contact: contacts@eclss.org

E&SS2022

8th International Conferences on Economics and Social Sciences

hosted by

Cyprus Science University

October 21 - 23, 2022

ORGANIZING COMMITTEE

Selman ARSLANBAS, Cyprus Science University [Honorary Chair]

Hasan KARACAN, Ph.D., TURKEY [Co-Chair]

Rukiye KILILI, Ph.D. TRNC [Co-Chair]

Mehmet Necati CIZRELIOGULLARI, Ph.D. TRNC [Co-Chair]

Ali KORKUT, Ph.D., TURKEY [Co-Chair]

Artur BORCUCH, Ph.D., POLAND

Türel Özer ÖKSÜZOĞLU, Ph.D., TRNC

Şükrü CANKAYA, Ph.D., TRNC

Kalbike Omirbaikyzy ESENOVA, Ph. D, KAZAKHSTAN

Artan NIMANI, Ph.D., KOSOVO

Eva EPPLER, Ph. D., UK

Maija BURIMA, Ph. D., LATVIA

Giedrė KVIESKIENE, Ph.D., LITHUANIA

Xatire QULIYEVA, Ph.D., AZERBAIJAN

Fakhra AZIZ, Ph.D., PAKISTAN

Nazli TYFEKCI, Ph.D., KOSOVO
Bobur SOBIROV, Ph.D., UZBEKISTAN
Nadejda AÇAN, Ph. D., RUSSIA
Elez OSMANI, Ph.D., MONTENEGRO
Ferhat DEMIRALP, Ph.D., TURKEY

E&SS2022

8th International Conferences on Economics and Social Sciences

hosted by

The Cyprus Science University

October 21 - 23, 2022

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Mark SZYMANSKI, Pacific University, USA

Prof. Dr. Janalik BALTABAEVA, Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Maija BURIMA, Daugavpils University, LATVIA

Prof. Dr. Mehmet DEMIREZEN, Ufuk University, TURKEY

Prof. Dr. Ilir KELMENDI, University of Gjakova, KOSOVO

Prof. Dr. Teymur KERIMLI, ANAS, AZERBAIJAN

Prof. Dr. Giedrė KVIESKIENE, Vytautas Magnus University, LITHUANIA

Prof. Dr. Giuli ALASANIA, University of Georgia, GEORGIA

Prof. Dr. Shavkat KHASANOV, Samarkand Branch of Tashkent University of Economics,
UZBEKISTAN

Prof. Dr. Rıza SAM, Uludag University, TURKEY

Prof. Dr. Baltabay ABDIGAZIEV, Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Farhod AHROROV, Samarkand Branch of Tashkent University of Economics,
UZBEKISTAN

Prof. Dr. Georgi GAGANIDZE, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, GEORGIA

Prof. Dr. Mesut YALVAÇ, Cyprus Science University, TRNC

Prof. Dr. Vadim KUZMIN, Ural Federal University, RUSSIA

Prof. Dr. Sema ETIKAN, Ahi Evran University, TURKEY

Prof. Dr. Małgorzata Łuszczynska, The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, POLAND

Prof. Dr. Kalbike Omirbaikyzy ESSENOVA, Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Olga Nosova VALENTYNOVNA, Kharkiv National University, UKRAINE

Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK, Istanbul University, TURKEY

Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT, Akdeniz University, TURKEY

Prof. Dr. Hossein Khoshbaten. Sarab University, IRAN

Prof. Dr. Kondratyuk Oksana Ivanivna, Kiev National University of Trade and Economics, UKRAINE

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Necati CIZRELIOGULLARI, Cyprus Science University, TRNC

Assoc. Prof. Dr. Nadejda AÇAN, Ural Federal University, RUSSIA

Assoc. Prof. Dr. Süleyman AVCI, Marmara University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Rita Ilgūnė MARTINĖLIENĖ, University of Applied Sciences, LITHUANIA

Assoc. Prof. Dr. Kamber KAMBERI, University of Gjakova, KOSOVO

Assoc. Prof. Dr. Eva EPPLER, University of Roehampton, UK

Assoc. Prof. Dr. Maral KARGIN, Cyprus Science University, TRNC Assoc. Prof. Dr. Semiha ŞAHİN, Dokuz Eylul University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Rukiye KİLİLİ, Cyprus Science University, TRNC

Assoc. Prof. Dr. Idriz BERISHA, University of Gjakova, KOSOVO

Assoc. Prof. Dr. Sholpan Myrzakasymovna SHUINSHINA, Institute of Secondary Education Altynsarin National Academy, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Giovanni BORRIELLO, Università degli Studi della Tuscia / ITALY

Assoc. Prof. Dr. Zaharah HUSSIN, University of Malaya, MALAYSIA

Assoc. Prof. Dr. Nagima Abzelbekovna ILIYASOVA, Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Raygul RAHMETOV, Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Gulnur SMAGULOVA, Kazakh National Pedagogical University named after Abai Kunanbayev, KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Hajjah Jariah Mohd JAN, University of Malaya, MALAYSIA

Assoc. Prof. Dr. Tornike SHURGULAIA, Georgian National University, GEORGIA

Assoc. Prof.Dr. Mashitoh MAHAMOOD, University of Malaya, MALAYSIA
Assoc. Prof. Dr. Izabela A. DAHL, Örebro University, SWEDEN
Assoc. Prof. Dr. Serkan TÜRKOĞLU, Tokat Gaziosmanpaşa University, TURKEY
Assoc. Prof.Dr. Raihanah Binti Hj AZAHARI, University of Malaya, MALAYSIA
Asst. Prof. Dr. Artur Borcuch, Jan Kochanowski University, POLAND
Asst. Prof. Dr. Tuğrul GÜNAY, Cyprus Science University, TRNC
Asst. Prof. Dr. Rouslan JALIL, University of Kentucky, USA
Asst. Prof. Dr. Fakhra AZIZ, Lahore College for Women University, PAKISTAN
Asst. Prof. Dr. Nurhodja AKBUALEV, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, AZERBAIJAN
Asst. Prof. Dr. Nazly TYFEKCI, University of Gjakova, KOSOVO
Asst. Prof. Dr. Tahira KALSOOM, Lahore College for Women University, PAKISTAN
Asst. Prof. Dr. Luan VARDARI, University of Prizren, KOSOVO
Asst. Prof. Dr. Türel Ozer OKSUZOGLU, Prime Ministry Statistics Institute, TRNC
Asst. Prof. Dr. Nino CHIABRISHVILI, Ilia State University, GEORGIA
Asst. Prof. Dr. Ekin KAYNAK ILTAR, Akdeniz University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Boren SARGON, Cyprus Science University, TRNC
Ph.D. Paweł Lesiński , The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, POLAND
Ph.D. Krzysztof Mizera, University of Engineering and Health in Warsaw, POLAND
Dr. Katya DUNAJEVA, Eotvos Lorand University, HUNGARY
Ph.D. Bartosz Nieścior, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, POLAND
Dr. Mani Man Singh RAJBHANDARI, University of Johannesburg, Republic of SOUTH AFRICA
Dr. Alessandro PORROVECCHIO, Université du littoral Côte d'Opale, FRANCE
Ph.D. Mariola Szewczyk - Jarocka, The Mazovian State University in Płock, POLAND
Ph.D. Majka Łojko, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, POLAND
Dr. Rina Manuela CONTINI, Università degli Studi G. d'Annunzio Chieti e Pescara, ITALY
Dr. Şükrü CANKAYA, Cyprus Science University, TRNC
Ph.D. Magdalena Gębska, Pomeranian Medical University in Szczecin, POLAND
Dr. Paige WILLIAMS, University of Melbourne, AUSTRALIA
Ph.D. Karina Górska-Rożej, , POLAND
Ph.d. Marlena Niemiec, , POLAND

Ph.D. Renata Piğtowska-Laska, POLAND

Dr. Wilkinson Daniel Wong GONZALES, National University of Singapore, SINGAPORE

Dr. Marek LUKÁČ, University of Presov, SLOVAKIA

Dr. Afifa KHANAM, Lahore College for Women University, PAKISTAN

Dr. Ljiljana Kaliterna LIPOVČAN, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, CROATIA

Dr. Bruno SURDEL, Renmin University, Beijing, CHINA

Ph.D. Renata Burchart, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, POLAND

Dr. Salma HALIOUI, Brandenburgische Technische Universität Cottbus, GERMANY

Ph.D. Marcin Piğkowski, Gdynia Maritime University, POLAND

Dr. Anantha Raj A. AROKIASAMY, Quest International University Perak (QIUP), MALAYSIA

Dr. Lazlo MARACZ, Universiteit van Amsterdam, The NETHERLANDS

Dr. Faizal AYOB, Victoria University, AUSTRALIA

Dr. Cosmin Tudor CIOCAN, Ovidius University Constanta, ROMANIA

Ph.D. Anna Ciesielska, Jan Kochanowski University in Kielce, POLAND

Dr. Almaz Rafisovich GAPSALAMOV, Kazan Federal University, RUSSIA

Dr. Aizan Binti Ali Mat ZIN, Universiti Malaya, MALAYSIA

Dr. Recep ŞEHİTOĞLU, Sabahattin Zaim University, TURKEY

Ph.D. Marta Stanisławska, The University of Wrocław, POLAND

Dr. Tahir ISLAM, The University of Science and Technology, CHINA

Dr. Adesanya Biyinka OLUSOLA, Ekiti State University, NIGERIA

Ph.D. Dawid Szutowski, Poznań University of Economics and Business, POLAND

Ph.D. Anna Fermus-Bobowiec The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, POLAND

Ph.D. Adam Laska Rzeszow University of Technology, POLAND

Ph.D. Mariola Szewczak-Daniel The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, POLAND

Ph.D. Krzysztof Mucha, University of Opole, POLAND

Dr. Fernan ABRAGAN, Mindanao State University, The PHILIPPINES

MA. Tugay YAZGAN, Cyprus Science University, TRNC

M.Sc. Waldemar Łasica, Military University of Technology, Warsaw, POLAND

M. Sc. Bahar ATALAY, Cyprus Science University, TRNC

CONTENTS

<i>STATISTICS ABOUT THE CONFERENCE, E&SS2022</i>	1
<i>Analysis of the jurisprudence of Supreme Court of the United States regarding the application of death penalty</i>	2
<i>The Difference Between Hassan al-Banna and Sayyed Qutb in Enhancing Young People's Awareness</i>	13
<i>A Review of Machine Translation: Advantages, Approaches and Problems</i>	15
<i>Some Notes on Kinship Terms</i>	23
<i>Infrastructure and problems of aviation development in the People's Republic of the Congo</i>	24
<i>The Big Tech versus the Nation-States: Clash of Economic Interests and Struggle to Compete on a Global Scale</i>	27
<i>Influence of Life Values on Online Consumer Decision Journey: Comparing Older and Younger Adults</i>	47
<i>Impact of Augmented Virtual Reality on Students' Biology Learning and Problem-Solving Skills</i>	53
<i>Çin-Tayvan Krizi Bağlamında Çip Krizi ve Otomotiv Sektörünün Geleceği</i>	54
Elektrifikasyon	64
<i>Güç yarı iletkenlerine yönelik artan talep</i>	64
<i>2030-2040'a kadar toplu benimseme ve ICE'nin aşamalı olarak kaldırılmasının hızlandırılması</i>	64
YARI İLETKEN TALEBİ	64
OTOMOTİV TEDARİK ZİNCİRİ OPERASYONLARI	64
COVID iyileşmesi	64
<i>Otomobil üreticileri, küresel kilitlemelerin neden olduğu bastırılmış talebi karşılamak için üretimi artırıyor.</i>	64
Tam zamanında paradigma	64
<i>Maliyet için just-in time ve en aza indirilmiş envantere dayanan otomotiv tedarik zinciri</i>	64
YARI İLETKEN İŞLEMLER	64
Küresel tedarik zincirinde aksama riski	64
<i>Fukuşima, depremler, COVID kapanma dönemleri, Teksas elektrik kesintisi, bölgesel siyasi riskler.</i>	64
Yarı iletken çevrim süresi	64
<i>Tipik 12+ hafta sipariş teslim süresi. Kapasite genişletme vs. için 6-12 ay, SemCo karlılık yeniden yapılandırılmaları için %95 kullanım hedefleri</i>	64

<i>Understanding Japan's Approach to Producing Ryukyu Bingata and Kasuri Textiles, Socio-Economic and Environmental Challenges for Sustainable Development: Lessons for Terengganu Batik and Songket Textiles</i>	70
<i>A Research on the Relationship of Learning Effectiveness, Motivation, Satisfaction, and Design – Content Perception in Online Education</i>	71
<i>Bone mineral density in individuals with disabilities: effects of adapted physical activity</i>	85
<i>Future Tense in Albanian Language, Tense or Mood of Verb</i>	89
<i>Sharing economy and capitalism. Some sociological considerations</i>	103
<i>Delivery Methods in Foreign Trade and Its Importance in Logistics Sector</i>	104
<i>Postawy i zachowania młodych dorosłych wobec żywności fermentowanej</i>	105
<i>Controversy – destruction of value for a client and its effects. Examples</i>	112
<i>Problems Experienced in Vocational Technical Education in TRNC and Solution Proposals</i>	119
<i>Ograniczenia w dostępie do informacji publicznej w polskim systemie prawnym</i>	122
<i>The Effects of Logistics Performance Indices on Ease of Doing Business</i>	133
<i>Management control systems, decision-making and innovation development</i>	135
<i>Functional literacy in the content of secondary education</i>	142
<i>II. Abdülhamid Döneminde Milli Aşireti</i>	147
<i>Spectrum of Disorders with Medical Recommendation for Adherence on Gluten-Free Diet</i>	149
<i>Earnings quality of public companies listed in the regional stock exchange index WIG-CEE</i>	150
<i>Social and Economic Benefits of Intellectual Property Rights</i>	153
<i>STEM Performance in Distance Learning and Hybrid Learning of Cycle 2 Students of United Arab Emirates: A Comparative Analysis</i>	158
<i>Ortaokul Matematik Öğretmenlerin Covid-19 Pandemisi Döneminde Uzaktan Eğitim Sürecinde Karşılaştığı Problemler</i>	159
<i>Implementation of Product Design and Digital Marketing in The New Normal Period to Support The Increase of State Foreign Exchange in Leather Craft Products Mandiri Jogja International Yogyakarta</i>	178
<i>Bilim Entegrasyonunda Uluslararası Konferansların Rolü (ECLSS Bağlamında)</i>	179
<i>Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı ile İlgili Literatür Araştırması</i>	188
<i>Yazar</i>	192
<i>Yazar</i>	193
<i>Yazar</i>	195

<i>The Green Entrepreneurship Based on Local Characteristic to Support Sustainable Eco-Tourism: Case Study in Lombok West Nusa Tenggara Indonesia</i>	202
<i>Yaratıcı Drama Yöntemiyle Yapılmış Matematik Eğitimi Lisansüstü Çalışmalarının Tematik İncelenmesi (2004-2022)</i>	204
<i>Family Ownership, Earnings Management, and Corporate Governance</i>	236
<i>Intercultural Communication and Identity Preservation of Romanians in Scotland</i>	238
<i>Kozi Körpeş Bayan Sulu Destanının Barabin Ve Dobruca Varyantlarının Karşılaştırmalı Analizi</i> ...	239
<i>Consistency and Plurality of Language</i>	242
<i>Er-Risale Dergisinin Arap Toplumuna Etkisi</i>	244
<i>Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının CAMELS Analiz Yöntemi ile Karşılaştırılması</i>	246
<i>Prosocial Behaviour and Choice of Profession Formation Sources for Future Social Workers</i>	257
<i>Türk Tiyatrosunda Mevlana Ve İlk Oyun: Kervan</i>	259
<i>Comparative Study of Proverbs in Albanian and Turkish Format</i>	269
<i>Relationship and interaction Between socio-economic development and emergency management</i> ...	270
<i>Yılmaz Güney’in Öyküsü: Dağınık Gazel</i>	272
<i>The development of the culture sector, a priority for the economic growth and social well being of a country</i>	278
<i>Dış Ticaret Savaşları, Korumacılık, Globalleşme ve Lojistik Sektörü</i>	285
<i>Attitudes of Present Generation Towards Marriage with a Socio-cultural Focus</i>	298
<i>Changing the Attitude of Young People Towards Marriage with a Focus on Law and Environmental Conditions such as Religion and Custom</i>	314
<i>Gender differences in child labour: A systematic review of causes, forms, features and consequences</i>	329
<i>12 Eylül Darbesi’ne Mekân-İnsan Bağlamında Yaklaşmak: Koridor</i>	349
<i>Students with Disabilities in Higher Education: Challenges for Inclusion</i>	355
<i>New doors in the teaching and learning process: the VR case</i>	363
<i>Издание и структурный анализ 12-ти томной «Детской энциклопедии»</i>	365
<i>Çevre Etiğinde Yeni Bir Yaklaşım: Ekoevren</i>	372
<i>Kredi Riski Oluşumunda Makroekonomik Değişkenlerin Etkisi: Kırılgan Beşli Ülkeler İçin Bir Analiz</i>	375
<i>International spillovers of social challenges as a result of sanctions against Russia: An evaluation of the Azerbaijani case</i>	377
<i>Grammatical gender of Ukrainian nouns</i>	389
<i>Ritet e Thirrjes Së Shiut Në Prizren Dhe Rrethinë</i>	391

<i>Teachers ‘ and Parents ‘ Attitude Towards Development of Child’s Emotional Intelligence</i>	405
<i>Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Adalet ve Sevgi Değerlerinin İçeriğe Yansımaları</i>	406
<i>Bilingual children in preschool and psychological problems related to their adaptation in kindergarten</i>	434
<i>Teaching English by the Use of Mobile Assisted Language Learning (MALL) to Teach Non- Formal Learners in Pakistan</i>	441
<i>Değerlerin Kaybolma Durumuna İlişkin Algılar.....</i>	443
<i>The Relationship Between Economic Growth and Inequality in Brazil</i>	445
<i>Ortaokul Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Tutumlarının Belirlenmesi.....</i>	446
<i>Ortaokul Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Çevre Tutumlarının Belirlenmesi</i>	447
<i>Kadın Yöneticilerde Cam Tavan Sendromunun Liderlik Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi.....</i>	448
<i>Looking into the future: psychological aspects problems of social integration of the cloned people(a rebelling against death).....</i>	450
<i>MIST Ülkelerinin (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye) Lojistik Hizmetleri İhracat Analizi .</i>	462
<i>The banking system in Kosovo support or obstacle to the country's economic development from 2010 - 2020.....</i>	479
<i>Examination of Emotional Labor Behaviors of Faculty Members.....</i>	480
<i>Researches on “Cognitive Reflection” in Science Education</i>	483
<i>Studies on “Conceptual Profile” in Science Education.....</i>	494
<i>Legal Framework in the Republic of North Macedonia for the Prevention of Domestic Violence.....</i>	511
<i>The Dynamic Developments in the Society of Madina upon the Arrival of the Prophet Muhammad</i>	512
<i>Contemporary civil society: state, condition, chance of development. The case of Serbia.....</i>	514
<i>Toplumsal cinsiyet bağlamında sanatta sıradışı performanslarıyla etkili izler bırakan “Marina Abramovic”</i>	516
<i>Malaysian Islamic Secondary School Leaders’ Leadership Challenges.....</i>	518
<i>A Wholistic Approach to Psychology of Learning.....</i>	519
<i>Short-Term Memory for Dynamic Scenes: Rapid Serial Visual Presentation (RSVP) with Biological Motion</i>	522
<i>Aliya İzzetbegoviç’in “Medeniyet ve Kültür” Kavramlarına Dair Epistemolojik Yaklaşım.....</i>	527
<i>A Geographical Ecology of Copper Production in Kolhan Division, Jharkhand, India</i>	541
<i>Introducing the idea of Ontology in statu nascendi to the broader International Relations Theory ..</i>	542
<i>ASEAN countries towards the conflict in Ukraine (2022-): Klemens von Metternich of Southeast Asia - Indonesian president Joko Widodo in a difficult task of Mediating Between the Ukrainian and Russian interests during Indonesia’s G20 presidency</i>	557

<i>Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram ve Kavram Yanılguları Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi</i>	558
<i>Under Graduates Learning Experiences and Effective Practices During and After Covid-19</i>	577
<i>Transformation of Urban Spatial Hierarchy in The Post-Land Reform Years: The Case of 1963 White Revolution in Iran</i>	579
<i>Status of Quality Education at Elementary Level – A study in West Bengal, India</i>	588
<i>Metalinguistic Awareness in Bilingual Individuals</i>	590
<i>Researches on “Abductive Thinking” in Science Education</i>	591
<i>Researches on “Integrated Thinking” in Science Education</i>	600
<i>Mobil Teknolojilerin Laboratuvar Ortamında Kullanımına Yönelik 5E Öğrenme Modeline Uygun Öğrenci ve Öğretmen Rehber Materyali Geliştirme Çalışması: Bir İletkenin Direnci Deneyi Örneği</i>	613
<i>Sert Güç ve Yumuşak Güç Kullanımının Uluslararası Hukuktaki Yeri</i>	627
<i>The role of diplomats in building intercultural relations</i>	639
<i>A comparative analysis of news consumption trends in Kolkata before, during, and after Covid-19</i>	640
<i>Lojistik ve Sigorta Literatürü Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz</i>	642
<i>Güncel Incoterms Uygulamalarının Lojistik Sigortaları Üzerindeki Etkileri</i>	655
<i>Reşat Nuri Güntekin’in Yeşil Gece Adli Romani’nin Türkçenin Sadeleşme Çizgisi Bakiminden Semantik Odaklı Görünümü</i>	665
<i>Matematik Öğretmeni Adaylarının KPSS Sınavına Yönelik Algılarının İncelenmesi: Bir Metaforik Çalışma</i>	667
<i>Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi Hakkında Öğrenciler Ne Düşünüyor?</i>	682
<i>Relationship between Departmental Heads’ Servant Leadership Style on the Psychological Well Being of the faculty at University Level</i>	692
<i>Influencing Factors of Study Mobility Activism - the Example of Tallinn University Students</i>	693
<i>Mobil Teknolojilerin Laboratuvar Ortamında Kullanımına Yönelik 5E Öğrenme Modeline Uygun Öğrenci ve Öğretmen Rehber Materyali Geliştirme Çalışması: İndüksiyon Akımı Deneyi Örneği</i>	695
<i>A comparative approach on Islam and Democracy: Ijtihad, Shura and Ijma as interpretation of Democracy</i>	709
<i>Projektowanie i technologia eko-fibrokompozytów cementowo-szklanych dla budownictwa obronnego</i>	710
<i>Notifications on pesticide residues in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF)</i>	719
<i>The Polish critics of normativism during the interwar period</i>	720
<i>Influence of diet on body composition and performance parameters among young football players.</i>	722

<i>Rola i znaczenie Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa podległym zakładom karnym i aresztom śledczym</i>	723
<i>Ubezpieczenie społeczne i podatki przyczyną pracy nierejestrowanej jako dodatkowego źródła dochodu – badania własne</i>	730
<i>Ekonomia społeczna jako sfera życia społeczno-gospodarczego w Polsce. Uwarunkowania prawno-organizacyjne</i>	746
<i>Rachunkowość kreatywna, agresywna i oszukańcza a etyka w rachunkowości</i>	749
<i>Safety management of local communities - commune level</i>	755
<i>The impact of social pathologies on the sense of security in local communities</i>	763
<i>Lojistik Bilgi Sistemleri: Bibliyometrik Bir Analiz</i>	773
<i>Lojistikte Makine Öğrenmesi: Bibliyometrik Bir Analiz</i>	786
<i>Dinamik Matematik Yazılımı ile Yansımada Öğrenme Etkinliklerinin Geliştirilmesi</i>	798
<i>Rola sylimaryny w regulacji ekspresji genów kodujących metylotransferazy DNA w ludzkich komórkach erytroleukemicznych linii K562</i>	811
<i>Wpływ diety ketogennej na obrzęk lipidowy – lipoedemę – przegląd piśmiennictwa</i>	821
<i>Budowanie zespołu projektowego w oparciu o metodologię DISC</i>	832
<i>Bariery rozwoju handlu walutami na rynku Forex na przykładzie Polski</i>	840
<i>Phytic acid degradation in soy milk</i>	845
<i>Blockchain Technology in Small and Medium-Sized Logistics Companies in Poland</i>	846
<i>Evaluation of the efficacy of manual therapy and autotherapy in patients with temporomandibular joint disorders - preliminary reports</i>	857
<i>Ewolucja statusu prawnego pracowników samorządowych w latach 1918-2008</i>	859
<i>The role of metaphors in psychomarketing</i>	872
<i>Wybrane zagadnienia zwalczania prania pieniğdzy w obrocie gospodarczym</i>	882
<i>Evolution of management of local government - how much public administration is market one</i>	887
<i>Bezpieczeństwo mieszkańców a projektowanie przestrzeni miejskiej</i>	901
<i>Technology entrepreneurship and the competitiveness of Polish high-technology firms</i>	902
<i>Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników służby cywilnej</i>	904
<i>Assessment of the stability of the company's financial economy on the basis of financial analysis and selected prediction models</i>	905
<i>Challenges for the sustainable development of transport companies in Poland in terms of external turbulence and geopolitical crisis</i>	916
<i>Economic and Unique Women. Rural House Wheels In The Law</i>	917
<i>Oznaczenie grupy spółek</i>	918

<i>Praktyczne aspekty prawa z zakresu ochrony zabytków. Studium przypadku: przebudowa budynku funkcjonalistycznego w Warszawie przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 30 w Warszawie</i>	924
<i>Zastosowanie Technologii S,eciocentrycznych w Militarnych Łańcuchach Dostaw</i>	929
<i>Media społecznościowe jako instrument podnoszenia konkurencyjności pracowni architektonicznych</i>	943
<i>Zakres widoczności trójkąta wyróżniającego a bezpieczeństwo ruchu drogowego.....</i>	951
<i>Cyberbezpieczeństwo – najczęstsze zagrożenia</i>	960
<i>Odpowiedzialność cywilna i karna z tytułu popełnienia plagiatu.....</i>	967
<i>The place of need for sensemaking in the theories of motivation.....</i>	968
<i>Mediacja jako element zarządzania przedsiębiorstwem</i>	969
<i>Ortaokul Öğrencilerinin Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçlerinin İncelenmesi</i>	984
<i>Matematik Öğretmen Adaylarının Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçlerinin İncelenmesi.....</i>	992
<i>Sayı Duyusu ile İlgili Tezlerin İncelenmesi: Betimsel İçerik Analizi</i>	1004
<i>Cebirsel Düşünme ile İlgili Tezlerin Betimsel İçerik Analizi</i>	1016
<i>Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının İncelenmesi.....</i>	1028
<i>Türkiye’ de Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme Sürecine Bir Bakış.....</i>	1039
<i>Strategies, Challenges and Opportunities for Implementing the ‘Teaching from Home’ Learning Method in Tertiary Education</i>	1048
<i>Okul Bahçesinde Türkçe Dersi Öğretim Uygulamaları</i>	1054
<i>Türkçe Öğretmen Adaylarının Okul Dışı Öğrenme Etkinlikleri Uygulamaları</i>	1069
<i>Dijital Çağda Akademik Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri Pazarlaması</i>	1085
<i>A comparison between perceptions of decision-making bodies regarding strategic decision-making process of public and private universities at Lahore</i>	1092
<i>Road Rage: Understanding Drivers’ Approaches Towards Road Safety in Karachi, Pakistan</i>	1093
<i>The Regulation of Public Enterprises: Study Case of Kosovo</i>	1094
<i>Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge anlaşmazlığı bu bölgedeki doğalgazın uluslararası pazarlığa sunması yönünde bir engel midir?</i>	1095
<i>Yeşil Pazarlama Yaklaşımlarının Müşteri Memnuniyetine Etkisi: 5 Yıldızlı Oteller Örneği.....</i>	1096
<i>İlkokul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile ilgili görüşleri.....</i>	1098
<i>Using the Python Ecosystem as an Advanced Analytics Environment in the Area of Marketing Management.....</i>	1114
<i>Implications of High Inflation on Company Investment.....</i>	1124

<i>Zmiany w sposobie zarządzania zespołem oraz w sposobie organizacji pracy wywołane COVID-19</i>	1134
<i>Matematik Öğretmenlerinin Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçleri</i>	1139
<i>Öğretmenler Kimya Bilimi Ünitesini Nasıl Öğretiyor?</i>	1151
<i>Hikayelerle Öğretimi Konu Alan Bilimsel Çalışmaların İçerik Analizi</i>	1162
<i>Formation of Legal Consciousness and Its Deformation</i>	1175
<i>Hume'un Nedensellik Eleştirisinin Popper'ın Bilim Felsefesinin Şekillenmesindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme</i>	1181
<i>Polski Ład a kasy fiskalne</i>	1183
<i>Tax evasion - legal and economic aspects on the example of Poland</i>	1193
<i>Pandemi Sırasında Dilin Kullanımına Giren Neologizmler (2020-2022'ye Göre)</i>	1198
<i>Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Elektrik Devreleri İle İlgili Bilgilerinin Belirlenmesi</i>	1204
<i>Risk measurement in sustainable fixed-income investments using GARCH models</i>	1219

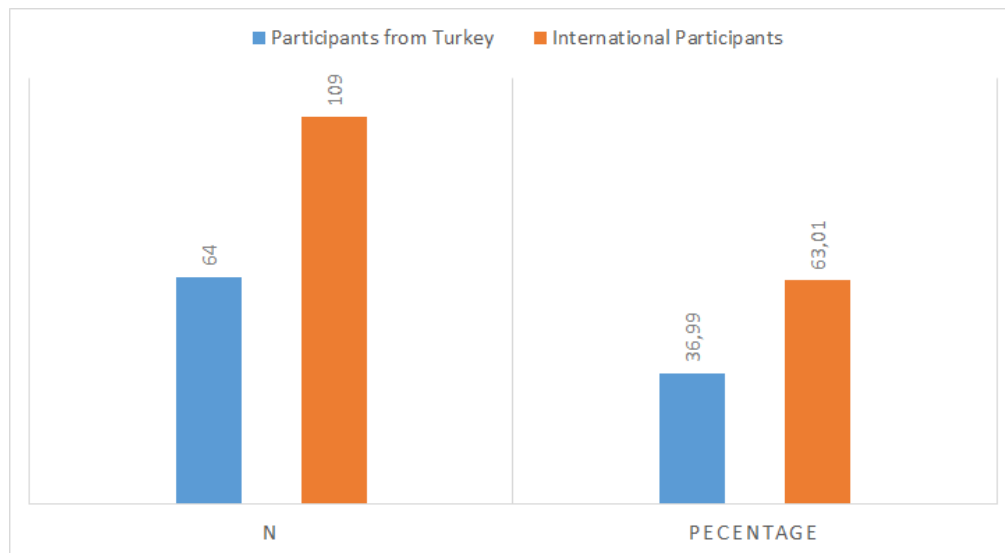
STATISTICS ABOUT THE CONFERENCE, E&SS2022

October 21 - 23 2022, Antalya, TURKEY

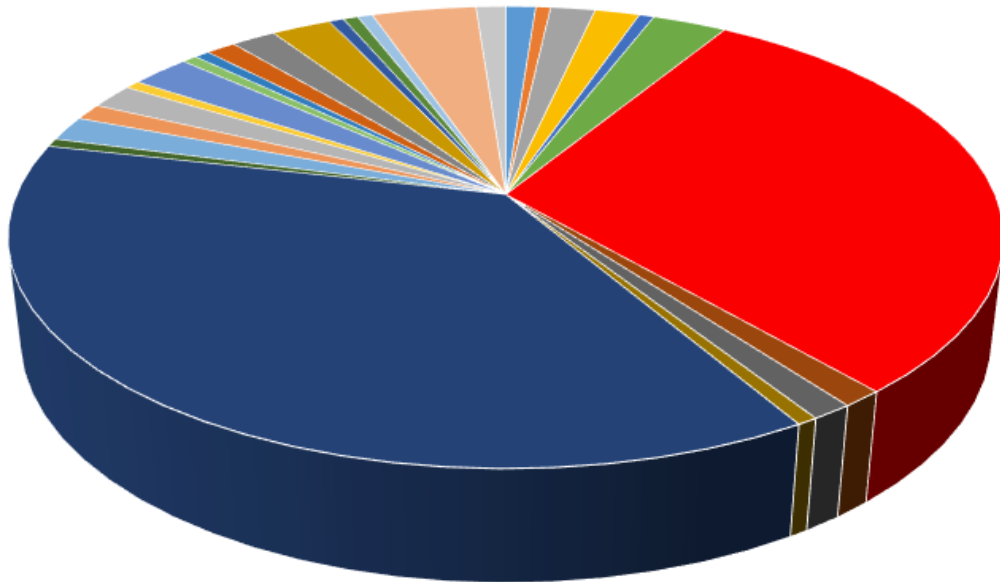
COUNTRIES & NUMBERS

1	Albania	2	15	Malaysia	2
2	Azerbaijan	3	16	Montenegro	1
3	Belarus	1	17	Northern Cyprus (TRNC)	3
4	Bulgaria	4	18	North Macedonia	3
5	Estonia	1	19	Oman	1
6	Germany	1	20	Pakistan	5
7	Hungary	2	21	Poland	52
8	India	3	22	Portugal	2
9	Indonesia	4	23	Romania	2
10	Iraq	1	24	Spain	1
11	Italy	1	25	Turkey	64
12	Kazakhstan	2	26	United Arab Emirates	1
13	Kosovo	7	27	UK	3
14	Lithuania	2			

Total : **174 papers**
from **27 countries**

	N	Percentage
Participants from Turkey	64	36,99
International Participants	109	63,01
Total	173	100,00

■ Malaysia	■ Montenegro	■ Northern Cyprus (TRNC)	■ North Macedonia
■ Oman	■ Pakistan	■ Poland	■ Portugal
■ Romania	■ Spain	■ Turkey	■ United Arab Emirates
■ UK	■ Albania	■ Azerbaijan	■ Belarus
■ Bulgaria	■ Estonia	■ Germany	■ Hungary
■ India	■ Indonesia	■ Iraq	■ Italy
■ Kazakhstan	■ Kosovo	■ Lithuania	

The 8th edition of **International Conference on Economics and Social Sciences (E&SS2022)**, hosted by Cyprus Science University, October 21 - 23, 2022, was a great, fruitful and exciting experience with all our distinguished guests, participants and listeners. There were 139 papers presented during the plenary sessions (64 from Turkey, 109 from International participants; **36,99 % Turkish, 63,01% International participants**).

We had participants from 27 countries, displayed in the graph above.

Hope to meet you again in our upcoming conferences!

Thank you for your support and collaboration.

Organizing Committee

International Conference on Economics & Social Sciences

Antalya, TURKEY

October 21 - 23, 2022

8

CSU
CYPRUS SCIENCE UNIVERSITY

<https://www.eclss.org>

proceedings

proceedings

tam metin bildiriler proceedings

diriler

tam metin bildiriler

proceedings

tam metin bi

proceedings

ngs

proceedings

tam metin bildiriler

tam metin bildiriler

proceedings

proce

in bildiriler

proceedings

proceedings

am metin bildiriler

proceedings

roceedings

tam metin bildiriler

diriler

proceedings

proceedings

tam metin b

proceedings

tam metin bildiriler

proceedings

proceedings

tam metin bildiriler

proceedings

tam metin bildiriler proceedings

tam metin bildiriler

proceedings

Analysis of the jurisprudence of Supreme Court of the United States regarding the application of death penalty

Patrycja Lewandowska

Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Analysis of the jurisprudence of Supreme Court of the United States regarding the application of death penalty

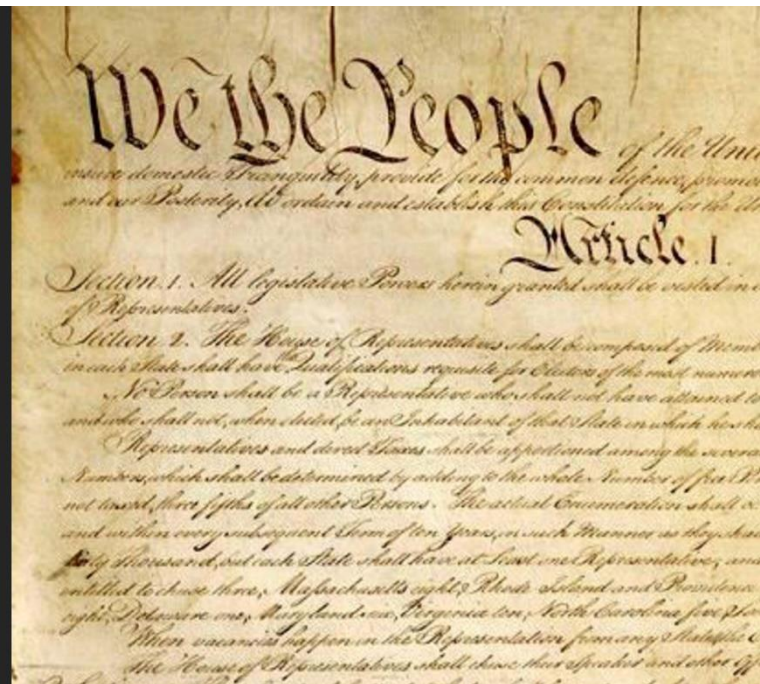
PATRYCJA LEWANDOWSKA

NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY IN TORUŃ

Definition of the death penalty

The death penalty is execution of an offender sentenced to death after conviction by a court of law of a criminal offense. Capital punishment should be distinguished from extrajudicial executions carried out without due process of law. The term death penalty is sometimes used interchangeably with capital punishment, though imposition of the penalty is not always followed by execution.

The death penalty
under the
Constitution of
the United States

Fifth Amendment

No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the Militia, when in actual service in time of War or public danger; nor shall any person be subject for the same offence to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation.

Fourteenth Amendment

All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; **nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.**

Eighth Amendment

Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted. According to *Furman v. Georgia*, there are four principles by which we may determine whether a particular punishment is 'cruel and unusual':

- The "essential predicate" is "that a punishment must not by its severity be degrading to human dignity," especially torture.
- "A severe punishment that is obviously inflicted in wholly arbitrary fashion."
- "A severe punishment that is clearly and totally rejected throughout society."
- "A severe punishment that is patently unnecessary".

The jurisprudence of Supreme Court
of the United States regarding the
application of death penalty

Robinson v. California

A jury found defendant guilty under a California statute that criminalized being addicted to narcotics. His conviction was affirmed on appeal. Defendant sought further review from the United States Supreme Court. In a 6-2 decision authored by Justice Potter Stewart, the Court held that laws imprisoning persons afflicted with the "illness" of narcotic addiction inflicted cruel and unusual punishment in violation of the Eighth and Fourteenth Amendments. The Court likened the law to one making it a criminal offense "to be mentally ill, or a leper, or to be afflicted with a venereal disease," and argued that the state could not punish persons merely because of their "status" of addiction. The Court noted that the law was not aimed at the purchase, sale, or possession of illegal drugs.

Furman v. Georgia

Furman was burglarizing a private home when a family member discovered him. He attempted to flee, and in doing so tripped and fell. The gun that he was carrying went off and killed a resident of the home. He was convicted of murder and sentenced to death. The Supreme Court held that the imposition of the death penalty in these cases constituted cruel and unusual punishment and violated the Constitution. The Court held that the death penalty was unconstitutional because its application was discretionary, haphazard and discriminatory in that it was inflicted in a small number of the total possible cases and primarily against certain minority groups.

Gregg v. Georgia

A jury found Gregg guilty of armed robbery and murder and sentenced him to death. On appeal, the Georgia Supreme Court affirmed the death sentence except as to its imposition for the robbery conviction. Gregg challenged his remaining death sentence for murder, claiming that his capital sentence was a "cruel and unusual" punishment that violated the Eighth and Fourteenth Amendments. The Supreme Court held that a punishment of death did not violate the Eighth and Fourteenth Amendments under all circumstances. In extreme criminal cases, such as when a defendant has been convicted of deliberately killing another, the careful and judicious use of the death penalty may be appropriate if carefully employed.

Coker v. Georgia

In 1974, Erlich Anthony Coker, serving a number of sentences for murder, rape, kidnapping, and assault, escaped from prison. He broke into a Georgia couple's home, raped the woman and stole the family's car. The woman was released shortly thereafter, without further injuries. The Georgia courts sentenced Coker to death on the rape charge. In a 7-to-2 decision, the Supreme Court held that the death penalty was a "grossly disproportionate" punishment for the crime of rape. The Court noted that nearly all states at that time declined to impose such a harsh penalty, with Georgia being the only state that authorized death for the rape of an adult woman. Because rape did not involve the taking of another human life, the Court found the death penalty excessive "in its severity and revocability."

Kennedy v. Louisiana

A Louisiana court found Patrick Kennedy guilty of raping his eight-year-old stepdaughter. Louisiana law allows the district attorney to seek the death penalty for defendants found guilty of raping children under the age of twelve. The Louisiana Supreme Court affirmed the imposition of the death sentence. In a 5-4 decision the Supreme Court held that the Eighth Amendment bars states from imposing the death penalty for the rape of a child where the crime did not result, and was not intended to result, in the child's death. Applying the death penalty in such a case would be an exercise of "cruel and unusual punishment" in violation of a national consensus on the issue.

Enmund v. Florida

Earl Enmund and two codefendants were found guilty of the felony murder and robbery of Thomas and Eunice Kersey, an elderly couple. Enmund was the getaway driver, who waited in the car during the robbery, did not participate in the killing and had no idea anyone would be killed. Enmund argued that the evidence did not show any intent to kill, so the death penalty was cruel and unusual punishment. Despite this, the jury sentenced him to death along with his codefendants. The Supreme Court held that imposing the death penalty on someone who aided and abetted but did not himself kill, attempt to kill, or intend to kill, violated the Eighth and Fourteenth Amendments. It is unlikely that the death penalty could deter someone who did not intend to kill or attempt to kill and putting someone to death for two killings they did not commit is disproportionate retribution.

Penry v. Lynaugh

Penry, a man with the mental age of barely seven years, was convicted of murder and sentenced to death. During the trial's proceedings, the jury was not instructed that it could consider the mitigating circumstances of Penry's intellectual disability in imposing its sentence. The Supreme Court partially affirmed and partially reversed the lower court's decision. Justice O'Connor argued that the jury was improperly instructed and should have been told that it could have considered Penry's mental deficiencies when imposing its sentence. However, she rejected Penry's blanket claim that generally the Eighth Amendment does not allow death sentences for defendants who are intellectually disabled.

Atkins v. Virginia

Daryl Renard Atkins was convicted of abduction, armed robbery, and capital murder. In the penalty phase of Atkins' trial, the defense relied on one witness, a forensic psychologist, who testified that Atkins was mildly mentally disabled. The jury sentenced Atkins to death, but the Virginia Supreme Court ordered a second sentencing hearing because the trial court had used a misleading verdict form. During resentencing the same forensic psychologist testified, but this time the State rebutted Atkins' intelligence.

Atkins v. Virginia

The jury again sentenced Atkins to death. The Supreme Court held that executions of mentally retarded criminals are "cruel and unusual punishments" prohibited by the Eighth Amendment. The Court reasoned that a significant number of States have concluded that death is not a suitable punishment for a mentally retarded criminal.

Moreover, the Court concluded that there was serious concern whether either justification underpinning the death penalty - retribution and deterrence of capital crimes - applies to mentally retarded offenders, due to their lessened culpability.

Roper v. Simmons

Christopher Simmons was sentenced to death in 1993, when he was only 17. A series of appeals to state and federal courts lasted until 2002, but each appeal was rejected. The Supreme Court ruled that standards of decency have evolved so that executing minors is "cruel and unusual punishment" prohibited by the Eighth Amendment. The majority cited a consensus against the juvenile death penalty among state legislatures, and its own determination that the death penalty is a disproportionate punishment for minors. Finally, the Court pointed to "overwhelming" international opinion against the juvenile death penalty.

Kansas v. Marsh

Michael Lee Marsh II was convicted of murdering a mother and her young daughter. During the sentencing phase of the trial, jurors found that the mitigating factors and aggravating factors were in equipoise. The Kansas capital punishment statute specifically provided for the imposition of the death penalty in that circumstance, so Marsh was sentenced to death. The Supreme Court noted that, as a requirement of individualized sentencing, a jury must have the opportunity to consider all evidence relevant to mitigation, and that a state statute that permits a jury to consider any mitigating evidence comports with that requirement. As long as juries are allowed to consider all of the relevant mitigating evidence, states are allowed to require the death penalty when aggravating and mitigating factors are equally balanced.

Baze v. Rees

Capital punishment is constitutional. It necessarily follows that there must be a means of carrying it out. Some risk of pain is inherent in any method of execution--no matter how humane--if only from the prospect of error in following the required procedure. It is clear, then, that the Constitution does not demand the avoidance of all risk of pain in carrying out executions. To constitute cruel and unusual punishment, an execution method must present a "substantial" or "objectively intolerable" risk of serious harm.

Death sentences and executions in 2021

Following abolition of the death penalty in Virginia, 23 US states had abolished this punishment for all crimes, including 11 since the beginning of the millennium. 13 states had not carried out executions for at least 10 years. California, Oregon and Pennsylvania observing governor-ordered moratoriums on executions. This meant that, as of the end of 2021, less than one third (28%) of the 50 US states had executed anyone in the last 10 years. At the federal level, the US military authorities had not carried out any executions since 1961, while executions of people convicted under ordinary federal capital laws resumed in July 2020 after a 17-year gap and continued until 16 January 2021.

Thank you for
your time and
listening.

The Difference Between Hassan al-Banna and Sayyed Qutb in Enhancing Young People's Awareness

Zehra Betül GÜNEY

Ph.D., Sakarya University, Turkey

ORCID:0000-0002-9203-8406 E-mail: zbguney@sakarya.edu.tr

Abstract

Although Sayyed Qutb never met Hassan al-Banna, did not attend his lectures and did not enroll in the Muslim Brotherhood during his era, there is a common belief that Sayyed Qutb was a student of him and that both of them were on the same political and religious method, so that there were no intellectual or methodological differences between them in religious awareness of young people. In fact, their ways differed from each other, and they were like peace and war. There was a difference between both in the issue of governance, democracy, jihad and obedience to those in authority. These doctrinal differences left many defections within the youth of their era. As a result, some young people went out on the path of Hassan al-Banna and launched a popular revolution against the British, governments and colonialism while Sayyed Qutb was with these young people in the revolution against the king and the British.

This research first handles the school of both and discusses if their difference was in the origins or it was only in the details. And what prompted the youth to violence and revolution, while al-Banna had raised them on the basis of peace and obedience to those in authority, and that all the systems were Islamic. He never agreed to youth movement against any regime, but rather he accused these youths to be apostates with his message entitled "They are not brothers and they are not Muslims", and soon he was killed as a result. This research will compare the position of Sayyed Qutb towards those young men whom Hassan al-Banna accused them to be apostates, while Sayyed Qutb educated them on the basis of revolution and uprising against the government. As a result, the government executed him and he became a symbol of resistance for Muslim youth across the Islamic world.

Keywords: Hasan al-Banna, Sayyed Qutb, Youth, Muslim Brotherhood .

الفرق بين حسن البناء وسيد قطب في توعية الشباب

د. زهراء بتول غوناي

هناك اعتقاد شائع بأن سيد قطب كان تلميذاً لحسن البناء، وأن كلاهما كانا على نفس المنهج السياسي والديني، بحيث لم يكن بينهما أية فروق فكرية أو منهجية في التوعية الدينية للشباب. على الرغم من أن سيد قطب لم يقابل حسن البناء يوماً ولم يحضر محاضراته ولم يدخل جماعة الإخوان المسلمين في عهده. بل كان منهجها ومدرستها تختلف عن البعض كإختلاف السلم والحرب، حيث كان البناء مسلماً وسيد قطب حربياً تجاه الأنظمة والحكومات والرؤساء، وشتان بين كليهما في مسألة الحاكمية والديمقراطية والجهاد وطاعة أولي الأمر. هذه الفروق المنهجية والعقيدية خلفت كثيراً من الانتشاقات داخل شباب عهدهما. فكانت نتيجة ذلك أن خرج بعض الشباب على منهج حسن البناء وقاموا ببعض حركات الشغب والثورة الشعبية ضد الإنجليز والحكومات والإستعمار بينما سيد قطب كان مع هؤلاء الشباب في الثورة ضد الملك والإنجليز والحكومات التابعة لنظام الإستعمار.

هذا البحث يقف أولاً عند مدرسة كليهما ويناقش إذا كان اختلافهما في الأصول أم كان في الفروع فقط، ثم بعد ذلك يحدد أبرز العناوين التي يُغايِر منهجها عن الآخر في توعية الشباب من حيث النظرة للأنظمة والمجتمع واستخدام العنف واعتزال الحكومات والمجتمع الجاهلي، وما الذي دفع الشباب إلى العنف والثورة بينما كان البناء قد رباهم على أساس السلم وطاعة أولي الأمر وأن الأنظمة كلها إسلامية وليس هناك ما يخالف الشريعة وقوانينها، فلم يحبذ قط الحراك الشبابي ضد أي نظام كان، بل كفر هؤلاء الشباب برسائله المعنون بـ "ليسوا إخواناً وليسوا مسلمين"، وقُتل على أثره. هذا البحث سوف يتطرق إلى المقارنة في موقف سيد قطب من هؤلاء الشباب، وهو يقوم بتوعيتهم على أساس الثورة ورفض الأنظمة ودعا إلى تغييرها والإنتفاضة ضدها عكس البناء تماماً. ونتيجة ذلك أن قامت الحكومة بإعدامه شنقاً، فأصبح رمزاً للمقاومة للشباب المسلمين في أنحاء العالم الإسلامي، والأب الروحي لهم واستوحى الشباب من أفكاره في الشجاعة الدينية ضد الحكومات المستبدة.

الكلمات المفتاحية: حسن البناء، سيد قطب، الشباب، جماعة الإخوان المسلمين

A Review of Machine Translation: Advantages, Approaches and Problems

Makine Çevirisine Bir Bakış: Avantajlar, Yaklaşımlar ve Sorunlar

İlknur BAYTAR

Phd, Kastamonu University, School of Foreign Languages, Kastamonu/ Turkey

E-mail: iozturk@kastamonu.edu.tr

Abstract

The necessity for translation has increased in these days as a result of the growing of information flow between societies in an increasingly globalized world. Along with technological developments, and the increase in the need for information exchange between societies, translation began to evolve into machine translation (MT) that is a branch of computational linguistics. In its broadest terms, machine translation refers to the transmission of a message from one language to another using computer software, with or without human interference. However, this transfer is not a simple process and it becomes challenging from time to time because language is a complex structure. Despite this, machine translation started to get more and more important nowadays as it simplifies translators' work to a large extent. Hence, machine translation can be regarded as both practical and time-saving. To put it another way, machine translation makes it feasible to translate a large number of files quickly and affordably. However, in addition to the advantages of MT, such as saving time and money, there are also some disadvantages of it. To mention these, it is thought that it cannot reach the quality of human translation most of the time because some languages have complicated grammatical structures and some words have more than one meaning. For this reason, it can be said that translation mistakes are unavoidable from time to time in machine translation process.

Depending on the information given above, this study aims to give an overview of machine translation, a technique that is becoming more common in the translation industry in these days. Firstly, it is intended to provide information about what machine translation is and its historical advancement in this study. Moreover, both advantages and disadvantages of machine translation and different approaches to machine translation will also be mentioned in the scope of the study.

Keywords: translation studies, machine translation, corpus-based, rule-based, hybrid

Öz

Giderek küreselleşen dünyada toplumlar arasındaki bilgi akışının artması sonucu çeviriye olan ihtiyaç günümüzde artmıştır. Teknolojik gelişmeler ve toplumlar arasında bilgi alışverişine duyulan ihtiyacın artmasıyla birlikte çeviri, bilgisayarlı dilbilimin bir dalı olan makine çevirisine (MT) dönüşmeye başlamıştır. En geniş anlamıyla makine çevirisi, insan müdahalesi olsun veya olmasın, bilgisayar yazılımı kullanılarak bir mesajın bir dilden diğerine iletilmesi anlamına gelir. Ancak bu aktarım basit bir süreç olmayıp, dilin karmaşık bir yapıya sahip olmasından ötürü zaman zaman zorlaşmaktadır. Buna rağmen makine çevirisi, çevirmenlerin işini büyük ölçüde kolaylaştırdığı için, günümüzde giderek daha fazla önem kazanmaya başladı. Bu nedenle, makine çevirisi hem pratik hem de zaman kazandıran bir yöntem olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle, makine çevirisi, çok sayıda materyali hızlı ve uygun maliyetli olarak çevirmeyi mümkün hale getirir. Ancak, makine çevirisinin zaman ve para tasarrufu gibi avantajlarının yanı sıra, bazı dezavantajları da vardır. Bunlardan bahsetmek gerekirse; bazı dillerin karmaşık dilbilgisi yapısına ve bazı kelimelerin birden fazla anlama sahip olması nedeniyle, çoğu zaman makine çevirisinin insan çevirisi kalitesine ulaşamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle makine çevirisinde zaman zaman çeviri hatalarının kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle, bu çalışma günümüzde çeviri endüstrisinde giderek yaygınlaşan bir teknik olan makine çevirisi hakkında bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Öncelikle çalışmada makine çevirisinin ne olduğu ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında, makine çevirisinin avantajları, dezavantajları ve makine çevirisine yönelik farklı yaklaşımlardan da bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler : çeviri çalışmaları, makine çevirisi, corpus-based, rule-based, hybrid

1. INTRODUCTION

Machine translation appears to become more important nowadays with technological developments and the rapid need of information transfer. Because, Wang (2014) indicates that translation is unavoidably influenced by current information technology because of globalization and technological innovation due to its increased linkages with contemporary communication technologies, translation has already entered the tele-translation era.

Based on this, it is planned to present a review of machine translation in the study, a method that the translation industry is using more and more frequently nowadays.

Hence, the primary goal of the paper is to explain what machine translation is and how it has evolved over time. After that, the benefits and drawbacks of machine translation will be discussed. Moreover, some approaches prepared for machine translation will also be explained.

2. Machine Translation and Its History

Machine translation has been defined in different ways, but it basically means the procedure of employing computer software to transfer a message from one language to another language and in this section, various definitions of machine translation will be discussed.

According to Okpor (2014), the term "machine translation", sometimes abbreviated "MT," refers to the automated process of translating texts from one language into another using computer software.

Machine translation also entails taking into account the grammatical structures of each language and transferring the grammar structures of the source language into the target language using rules, examples, grammar (Alawneh and Omar et al., 2011).

Moreover, Okpor (2014: 159) defines the machine translation as;

“Machine translation (MT), a subfield under artificial Intelligence, is the application of computers to the task of translating texts from one natural (human) language to another”.

However, contrary to popular opinion, machine translation is not so simple as languages are very complicated, numerous words have various meanings, sentences can be read in many different ways, some grammatical relationships that occur in one language might not present in another and there are non-linguistic considerations like the requirement for background information in order to translate therefore machine translation becomes a challenging endeavor (Costa-Juss 'a et al., 2012).

In addition, advanced computational linguistics analytic processing is used in machine translation to automatically convert source texts into target texts (Lee and Liao, 2011).

Moreover, according to Ballabh and Jaiswal (2015), machine translation plays a significant part in a number of applications, including customer management, document translation, communication systems, software localization, website translation, etc.

Additionally, "machine translation" is completed entirely or in part by computer as this description implies such translation may be done with or without human interaction; but, if there is a significant amount of intervention, or if computer programs are simply employed as "translation tools," it is called “machine-aided translation” (Shuttleworth and Cowie, 2014: 98).

To touch on the historical advancement of machine translation, it is asserted that machine translation first originated in 17th century after philosopher Rene Descartes (Hoi, 2020).

However, the idea of true machine translation was initially proposed in the early 20th century, so the technology itself is not new and at the beginning there was a lot of hope that machines will be able to generate excellent translation, but, late 1950s gave way to pessimism when translating was deemed to be too difficult for a computer to imitate because language is too complicated (Killman, 2016).

On the top of that, Killman (2016) also thinks that the first half of the 1970s was a quiet time for machine translation, but during the 1980s, as hardware and software and computational linguistics advanced, interest was renewed.

Lastly, it is asserted that there have been some highs and lows in the history of MT research because increased MT research and a widening range of interest themes have been hallmarks of recent years (Stein, 2013).

As can be understood from the definitions given above, machine translation means the transfer of information from one language to another via computer software and the adventure of machine translation started in the 17th century and has developed greatly until today.

3. Advantages and Disadvantages of Machine Translation

Machine translation has a number of advantages and disadvantages, which will be discussed in this part. To start with, due to the increased demand for translation in the era of globalization and the significance of communication, machine translation has become more and more necessary (Al-Tuwayrish, 2016).

Additionally, human translators need more time to translate a lengthy article or document than machine translation tools do, because people frequently forget the different words and phrases that are used to define a particular term, and, MT technologies can translate a significant number of articles quickly and for a low cost therefore, human translators would frequently consult the dictionary or other experts, so it can be said that one of the biggest benefits of MT tools is saving time and money (Teh et al., 2016). Moreover, it is also claimed that another advantage of MT is that a text may be translated into multiple languages using MT techniques, because MT tools allow users to select the target language, but a human translator typically only has access to a limited number of language pairs (Teh et al., 2016).

Along with its benefits, such as time and money savings, machine translation also has some significant drawbacks, like its inability to match the accuracy of human translation from time to time and in the following part; the disadvantages of the MT will be mentioned.

First of all, languages are quite complicated, thus MT becomes a challenging activity because numerous words have multiple meanings, sentences can be read in many different ways, and some grammatical relationships that occur in one language might not exist in another (Okpor, 2014).

Although the modern translation industry depends on machine translation, there are still issues with machine translation because Hoi (2020) indicates that technology has advanced greatly, there are still numerous issues that can only be resolved by experienced translators.

According to Hutchins (1995: 431), while producing high-quality translation may be the desirable outcome for MT systems, the output is typically adjusted and post-edited in practice thus output of human translators, which is typically revised by a second translator before publication, does not differ from MT in this regard and in contrast to human translators, machine translation (MT) systems make different kinds of errors such as incorrect prepositions, articles, pronouns, verb tenses, etc.

The last but not the least, MT just substitutes messages from one language to another, but this is not enough to translate a message accurately because it also has to identify full phrases and their closest translations in the target languages so the difficulty with machine translation is in programming a computer to "understand" the texts the way someone does and to "produce" new texts in the target language that "sound" like they are produced by people (Okpor, 2014).

4. Machine Translation Approaches

Machine translation has a brief history that spans around 70 years and, as this trend evolved through time, different systems and MT methodologies were proposed (Culaxiz, 2021).

According to Ballabh and Jaiswal (2015), while the first generation of machine translation was solely based on electronic dictionaries known as dictionary-based machine translation that translated only the phrases not the sentences, then some machine translation systems such as; rule-based machine translation, corpus-based and hybrid machine translation were created.

As mentioned above, it is seen that MT approaches can be classified as rule-based, corpus-based and hybrid machine translation and it is planned to give information about these approaches in this part.

4.1. Rule-Based Machine Translation (RBMT)

Rule-based machine translation (RBMT) is also known as knowledge-based machine translation and it is used as a term for machine translation systems that rely on linguistic data about both the source and target languages, obtained via dictionaries and grammatical structures covering the primary morphological, syntactic and semantic, patterns of each language (Okpor, 2014).

Different linguistic rule levels are used by rule-based MT systems to do translation and rule-based MT is the name given to this MT research paradigm since it employs language rules of various kinds for instance, rules are applied to morphology, syntactic analysis, syntactic production, and other processes (Chérugui, 2012).

Moreover, a rule-based MT system was created by observing a number of lexical and grammatical rules and this approach made it possible to translate texts more accurately (Culaxiz, 2021).

Besides, this method also helps to resolve word-order issues and track translation errors by utilizing linguistic information (Oladosu et al., 2016).

Besides, rule-based translation system has some sub-categories that are direct machine translation (DMT), transfer-based machine translation (TMT), and interlingua-based machine translation (IMT).

- **Direct Approach** :Culaxiz (2021) states that the original MT devices lacked sophisticated data analysis techniques and the direct approach to MT involves creating the translation of every vocabulary unit contained in a sentence. Oladosu et al. (2016), suggests that the direct approach to machine translation is thought to be the most basic method without significant linguistic analysis and it simply changes out words from the source text for words from the target text in the same order .
- **Transfer-Based Approach**: The source text is examined using the transfer approach to create a representation that retains some of the traits of the source language but not those of the target language and as a result, this representation can be entirely syntactic or heavily semantic (Chérugui, 2012).
- **Interlingua Machine Translation**: In this strategy, a natural or artificial intermediary language is used to translate the text and this strategy works well in the case of multilingual translation (Ali

and Al-Gamal, 2021). According to Okpor (2014), this method is also known as language neutral representation and the material to be translated is converted from its original language into an interlingual language by using this method.

4.2. Corpus-Based Machine Translation Approach (CBMT)

Another method is corpus-based machine translation that is also known as data-driven machine translation and as its name implies, corpus-based machine translation (CBMT) draws data for new incoming translation from a multilingual parallel corpus (Okpor, 2014). According to Oladosu et. al. (2016), the corpus-based method is also divided up two categories which are: statistical machine translation (SMT) and example-based machine translation (EBMT)

- Statistical Machine Translation (SMT): Statistical translation model can be defined as utilizing computer training techniques, such as monitored, unattended, and semi-supervised methods (Hadla, 2019). Moreover, following the introduction of SMT, significant advancements in MT were made. In addition, the MT system was able to choose more accurate translation alternatives thanks to the presence of a textual corpus and linguistics data (Culaxiz, 2021).
- Example-Based Machine Translation (EBMT): According to this approach, a database is built for a translation memory system and it models a fundamental natural translator learning process (Hadla, 2019). According to Ali and Al-Gamal (2021), memory-based translation is used in this process and after storing the input, it compares the sentences that need to be translated with what is already in the database.

4.3 Hybrid Machine Translation

Another machine translation approach is hybrid machine translation approach. According to Okpor (2014), hybrid machine translation is a kind of machine translation that integrates several machine translation methods into a singular machine translation. Besides, Okpor (2014) also asserts that the inability of one method to reach an acceptable degree of accuracy is driving force behind the advancement of hybrid machine translation systems and the accuracy of the translations has been successfully increased by numerous hybrid machine translation systems.

5. CONCLUSION

Exchange of information between languages has increased significantly, making it challenging for human translators to keep updated. To deal with this situation, machine translation offers great convenience to transfer information in terms of time and money savings nowadays.

However, it should be noted that in addition to the many benefits it provides, machine translation also has some drawbacks, such as the occurrence of errors because of the complexity of linguistic structures and a word can have multiple meanings.

Additionally, with the development of technology, machine translation continues to grow and variety of approaches have been put forth to increase the effectiveness of machine translation.

Starting from these, this paper aimed to provide an overview of machine translation, a method that is increasingly used in translation industry today. In another words, it was planned to give information about the definition, historical development, advantages and disadvantages of machine translation. In addition, some approaches for machine translation were also mentioned including rule-based, corpus-based and hybrid machine translation in this study.

In general terms, according to the issues discussed in the study, it was clearly understood that although machine translation has made significant progress from past to present, there are still some situations where it falls far short of human translators thus, a lot of methods have been proposed in machine translation to minimize errors and to solve the problems mentioned in this study.

REFERENCES

- Alawneh, M., Omar, N. and Sembok, T. M. (2011). Machine Translation from English to Arabic. *International Conference on Biomedical Engineering and Technology IPCBEE, 11*, 95-99.
- Ali, E. A. M. & Al-Gamal, A. A. M. (2021). Corpus-based Machine Translation. *IJRAR- International Journal of Research and Analytical Reviews, 8*(3), 1-4.
- Al-Tuwayrish, R. K. (2016). An Evaluative Study of Machine Translation in the EFL Scenario of Saudi Arabia. *Advances in Language and Literary Studies, ALLS, 7*(1), 5-10.
- Ballabh, A. & Jaiswal, U. C. (2015). A Study of Machine Translation Methods and Their Challenges. *International Journal of Advance Research in Science and Engineering IJARSE, 4*(1), 423-429.
- Chérogui, M.H. (2012). Theoretical Overview of Machine translation, *Proceedings ICWIT, 867*, 160-169.
- Costa-Juss'a, M. R., Farr'us M., Mariño J. B., Fonollosa, J. A. R. (2012). Study and Comparison of Rule-Based and Statistical Catalan- Spanish Machine Translation Systems. *Computing and Informatics, 31*, 245-270.
- Culaxiz, V. (2021). Advantages and Disadvantages of Machine Translation. *LITERE. Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Lucrări studențești, ediția. 77-80*.
- Hadla, L. S. H. (2019). Machine-Translation Approaches and its Challenges in the 21st Century. *Literary Endeavour, 10*(5), 45-58.
- Hoi, H. T. (2020). Machine Translation and Its Impact in Our Modern Society. *International Journal of Scientific & Technology Research, 9*(2), 1918-1921.
- Hutchins, J. W. (1995). Machine Translation: A Brief History. In *Concise History of the Language Sciences: from the Sumerians to the Cognitivists* (Koerner, E.F.K and Asher, R. E. Eds.) (pp.431-445). Oxford: Pergamon, Elsevier Ltd.
- Killman, J. A. (2016). Introducing Machine Translation in Translator Training: Comparing “Information Mining” with Post-Editing. *Entreculturas, 7* (8), 179-193.

- Lee, J. & Liao, P. (2011). A Comparative Study of Human Translation and Machine Translation with Post-editing. *Compilation and Translation Review*, 4 (2), 105-149.
- Okpor, M. D. (2014). Machine Translation Approaches: Issues and Challenges. *IJCSI International Journal of Computer Science Issues*, 11(5), 159-165.
- Oladosu, J., Esan, A., Adeyanju, I., Adegoke, B., Olaniyan, O. & Omodunbi, B. (2016). Approaches to Machine Translation: A Review. *FUOYE Journal of Engineering and Technology*, 1(1), 120-126.
- Shuttleworth, M. & Cowie, C. (2014). *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Stein, D. (2013). Translation: Computation, Corpora, Cognition. *Special Issue on Language Technologies for a Multilingual Europe*, 3(1), 5-13.
- Teh, H. L., Ng, Y. S. & Foo, T. C. V. (2016). The Efficacy of Machine Translation Tools in the Translation of Technical and Non-Technical Texts: Perceptions of Undergraduate Student Users. *LangLit*, 3(2), 1-13.
- Wang, W. (2014). Analysis of Characteristics and Strength of Computer Aided Translation Compared with Machine Translation, *BTAIJ*, 10(19), 11166-11170.

Some Notes on Kinship Terms

Albena BAEVA

PhD., Shumen University, Bulgaria

Abstract

The subject of the article is the kinship folk lexis regarding its metaphorical usage in the semantic field of kinship terms. The words used for brother-in-law's sister (*зълва*) are words for plants. Their aesthetic value in the thematic field of the kinship words is discussed. There is aesthetic value in the naming of brother-in-law as 'pretty, handsome' (*хубавко, хубавелко*) in the folk language.

Keywords: semantic field, metaphors, aesthetic function

Infrastructure and problems of aviation development in the People's Republic of the Congo

Инфраструктура и проблемы развития авиации в Народной республике Конго

Remi Amur BABAKA

Ph.D. Belarusian State Aviation Academy Belarus

Реми Амур Бабака

Слушатель подготовительного курса, Белорусской государственной академии авиации

Аннотация. В сообщении поднимается острая проблема развития авиации в Народной республике Конго. Предлагается анализ развития и спада авиационной деятельности в стране. Автор уверен, что достаточно возможностей для развития этой жизненно необходимой отрасли.

Ключевые слова: аэропорт, авиация, пассажирские перевозки, воздушные суда.

СЛАЙД 1 Народная республика Конго занимает четвёртое место по нефтедобыче в Африке, имеет около пяти миллионов человек населения, две столицы. В состав республики входят 12 департаментов. В стране много лесов, а главным экспортом считается нефть, сахар, табак, кофе, пальмовое масло. Для развития экономики страны с богатыми ресурсами необходимы авиационные перевозки. Авиация – это серьёзная отрасль промышленности, которая жизненно необходима для независимости страны.

Авиaperезо́зки в Конго начались в 1930 году британскими королевскими авиалиниями. Они имели второстепенный характер и управлялись колонизаторами. После провозглашения независимости, в шестидесятые годы XX века, стали создаваться африканские авиалинии. К сожалению, африканские страны не смогли договориться между собой. В то время как международные законы авиации значительно изменились, африканские авиaperезо́зки оставались ограниченными неэффективными соглашениями [1].

СЛАЙД 2 На сегодняшний день насчитывается 25 аэропортов, построенных для обслуживания компаний по добыче природных ресурсов, но только 13 из них в рабочем состоянии. Остальные не востребованы, так как компании прекратили свою деятельность.

В середине 20-го века первым был построен военный аэропорт. Вторым – Габоми.

СЛАЙД 3 В 2007 году к 37-летию (тридцати семилетию) независимости Народной республики Конго был построен первый Международный аэропорт Ойю. Он обладает всеми современными характеристиками. Например, длина взлётно-посадочной полосы 3300 метров. Развита инфраструктура.

СЛАЙД 4 Ещё один международный аэропорт Агостино-Нето в Пуэнт-Нуаре. Отсюда происходит сообщение по многим направлениям: во Францию, Сенегал, Габон и столицу республики – Браззавиль. Из-за нерегулярности автомобильных и железнодорожных перевозок между пАлитической столицей (Браззавилем) и экономической столицей (Пуэнт-Нуар) воздушное сообщение представляет большой экономический интерес и жизненно важное значение во время кризиса. В конце девяностых и начале 2000-ых годов в результате гражданской войны было остановлено железнодорожное сообщение Конго-Океан, поэтому Браззавиль был связан с Пуэнт-Нуаром по воздушному мосту.

СЛАЙД 5 В 2015 году президент Дени Сассу-Нгессо открыл новый терминал, а в 2017 году была полностью обновлена взлётно-посадочная полоса. Аэропорт был назван в честь Агостино Нето – президента народной республики Ангола с 1975 по 1979 годы.

СЛАЙД 6 В 2011 году начала работу единственная авиакомпания Народной республики Конго ECAIR, а закончила 29 августа 2016. В собственности компании было 7 воздушных судов. Пассажирские перевозки были во Францию, Дубай, Габон, Сенегал, Англию. Первый перелёт этой авиакомпании был между Парижем и Браззавилем. В феврале 2014 года состоялся первый перелёт Браззавиль – Дубай. В январе 2017 года компания подписала договор с Ethiopian airline (Эфиопские авиалинии) по обучению лётного состава и механиков авиакомпании в качестве партнёра. Целью была помощь Эфиопским авиалиниям для полётов в Народную республику Конго без оплаты стоянки.

Планировалось открыть пути сообщения в США и Китай, но, к сожалению, авиакомпания не смогла купить самолёты, потому что не рассчитала свои финансовые возможности. Как видим, авиакомпания имела неплохие перспективы, но в октябре 2016 года компания прекратила свою работу по причине банкротства. Кроме того, причиной провала стала коррупция руководства авиакомпании. 18 апреля 2018 года Коммерческий суд **Bobigny** вынес решение о ликвидации авиакомпании без права продолжения деятельности.

СЛАЙД 7 Международный аэропорт Мая-Мая – это новый аэропорт, построенный в двух модулях. Первый модуль введён в эксплуатацию 11 августа 2010, второй был открыт президентом 5 февраля 2014 года. Аэропорт оснащён современным оборудованием в том числе 7 телескопических радаров, подходящих для самолётов типа Airbus A 380 и Voeng 747-400. Этот аэропорт является гражданским и военным аэропортом одновременно.

СЛАЙД 8 Таким образом, республика Конго имеет неплохие шансы на успех в развитии авиационной отрасли, но нужно приложить усилия, чтобы поддерживать инфраструктуры,

которые уже имеются. Правительство Республики Конго должно не только инвестировать в инфраструктуру авиации, но также открывать собственные авиационные компании, чтобы продвигать авиационный сектор. Увеличивать обслуживание пассажирского потока и создавать рабочие места необходимо для устранения безработицы и повышения уровня жизни. Жители страны, которая богата природными ресурсами, по праву должны жить достойно.

The Big Tech versus the Nation-States: Clash of Economic Interests and Struggle to Compete on a Global Scale

Yasin TOKAT

Ph.D. Researcher at the University of Szeged, Hungary

E-mail: yasintok@polit.u-szeged.hu

Abstract

The growth of the internet and technology has been nothing short of exponential. Latest developments in computer and telecommunication technologies, as well as emergencies such as COVID-19, are hastening the adoption of such technologies into every part of our lives. Currently, internet technologies are an essential part of daily life, which are expected to remain open and free for everyone to connect and exchange information freely and fairly on a global scale. Since its beginnings, the internet has been designed as an open platform that is not governed by a single entity, resulting in numerous parties and a wide range of interests among those parties. This landscape, however, is not the same as it was three or two decades ago. Currently, Big Tech companies play increasingly dominant roles in the development and evolution of internet technologies, making them influential on the rules of the game on a global scale. By definition, big, powerful private corporations are expected to pursue their interests, which may differ significantly from those of other parties. Governments, on the other hand, may have divergent interests in areas such as finance, taxation, market competitiveness, use of personal data, data protection, information security, intellectual property, cybersecurity, state espionage, copyright, free speech, censorship, and many others. Nevertheless, the current market power of Google, Facebook, Amazon, Microsoft, and Apple is greater than the annual GDP of some small or medium-sized countries, particularly underdeveloped or developing countries. From a theoretical perspective, this global transcendence of influence and economic power is putting great pressure on the state and its self-centric viewpoint conveyed through the realism theory. There are also great powers with strong cyber capacities whose legacy reigns supreme in the information technology sector. As a result, in globally open cyberspace, there are clear power disparities between various involved parties. This study will investigate the friction points caused by the disparate parties' differing interests and determine whether some of these disparities can ever be reconciled or reduced. One of the main goals of the study is to determine the viability of developing potential solutions to those problems. Qualitative research and case studies will be utilized in the conduct of this study.

Keywords: Big Tech, market monopoly, tech platforms, Google, Facebook, Apple

1. INTRODUCTION

Although the internet now reaches every corner of the globe, it had rather a humble beginning. The journey of the internet began with its development as a network among three universities. What became the internet was founded on the principles of a research project known as ARPANET, which stood for Advanced Research Projects Agency Network in the 1960s. The project was initiated by the United States Department of Defense's Advanced Research Projects Agency (ARPA). It was the first wide-area packet-switching network with distributed control, which was also one of the first networks to implement the TCP/IP protocol suite (Coffman & Odlyzco, 2002). On October 29, 1969, the Stanford Research Institute (SRI) and the University of California Los Angeles (UCLA) established the first successful host-to-host connection on the ARPANET (Savio, 2011). The initial command "login" was successfully transmitted over the ARPANET, although the receiving point misperceived it as "lo" due to a system crash (McMillan, 2019). The ability to send two letters out of a five-letter word back then resulted in a platform where ultra-high definition videos are shared and viewed by millions at the same time. As more academic institutions and research facilities joined the network and broadened its scope and potential uses, the Internet gradually evolved into what it is today. As a result of these first tentative steps, one of the biggest leaps of the twenty-first century was made.

We can see that today's trend of internet use and technological advancement is nothing more than pure exponential growth if we take a closer look. The development of these technologies and their use in diverse fields are fueled by market forces and processes of globalization. In addition to the growth factor already in place, the recent global pandemic COVID-19 forced millions of people to study, learn, work, and interact from their homes over the internet. It consequently accelerated digitalization and our embrace of such technologies in every facet of our lives. It should come as no surprise that internet technologies are becoming a significant and necessary component of daily life. In order for individuals to benefit from the use as well as the exchange of information freely and fairly, networks must be kept open, free, fair, and safe.

As the importance of the internet and technologies has grown year after year, their true market potential to influence, dominate, and yield profit has become clear to numerous businesses. The "internet," as the name implies, is the interconnected network of devices that creates this platform. Furthermore, no single entity, organization, institution, or state owns the internet as a whole. As a result of this factor, the internet has been built and developed as an open platform that is not governed by a single entity since its early days, resulting in numerous parties with diverse interests. The apparent market potential and value of internet technologies have long altered the previously established landscape. The internet is no longer what it was three or two decades ago, with billions of users generating billions of dollars through their laptops, tablets, or smartphones in their pockets.

The world's largest corporations today are those that produce and sell information and communication technology products and services. As cyberspace has evolved into a wealth-generating platform, the potential clash of interests has become more visible. This is how large technology companies and their interests can go up against nation-states. Even though there are numerous points of contention between technology companies and governments, this paper will primarily focus on the clash of economic interests and the struggle to compete on a global scale.

2. Literature Review

The increasing disparities in the IT sector among nations are a recent phenomenon. Consequently, this is a rapidly evolving field with so many components in a very high dynamic environment. To come in touch with the essence of the issues, the most recent data were analyzed in order to depict the changing situations. As a result, this research was supported by a range of sources, including financial lists, the latest developments, and academic articles.

PwC's analysis from May 2020 is used to highlight the market power of IT companies and provide insight into the current market condition. Their report is remarkable and also very helpful in demonstrating how information technology companies have benefited from the changes that have occurred. The title of their report is "The Top 100 Companies by Market Capitalization," which is published on their website. PwC publishes quarterly overview reports to track the changing status of the Global Top 100 companies. In their 2020 survey, they carefully selected the prospects of various industries and the overall behavior of the investors. Their analysis demonstrated that investors valued the higher stability of larger enterprises, particularly during the pandemic emergency. As a result, this indicator provides an outstanding summary of market possibilities during the early phases of the epidemic. To compare and contrast the data from the pre-covid condition, this study includes market insight from 2019 to show how businesses performed before the pandemic.

Another important index, published by Forbes, was also beneficial for further analysis. Forbes maintains a ranking of the world's largest enterprises called in their list called "Top 100 Digital Companies," and one remarkable outlook can suggest that American companies already had a strong and dominating position in the digital marketplace.

An early paper is included to highlight the initial period during the new millennium's early years. The Journal of Data Analysis and Information Processing published Coffman and Odlyzko's paper "Growth of the Internet" in 2002. According to their paper, the growing prevalence of online social networks has ignited a growth pattern in internet networks. According to their findings, the Internet appears to be growing at a rate of 100 % per year, compared to 15-20 % for private line networks and less than 10 % for voice networks. This early study thus predicted that with a 100 % annual growth rate, Internet technologies would eventually overtake voice traffic, forcing the market to find new ways of thinking about telecommunications.

In November 2019, the European Political Strategy Centre, which is affiliated with the European Commission, published a paper. The title of the paper is "Rethinking Strategic Autonomy in the Digital Age." According to their research, those who dominate innovative technology in the twenty-first century will have a greater ability to influence financial, cultural, and political outcomes. This article acknowledges that despite its numerous resources, the EU is in danger of falling behind in this competition. As a result, not only is the EU's long-term economic stability jeopardized, but it also exposes it to several other strategic vulnerabilities in the face of rising global tensions. While adhering to its long-standing commitments to transparency, competitiveness, and free and equal markets, the EU must also recognize and better consider the current dependencies and vulnerabilities that come with

technological advancement and global internet networks and ensure that adequate safeguards are in place to address them.

The "Questionnaire To The Commissioner-designate Thierry Breton" was made public by the European Commission on November 4, 2019. Numerous articles refer to this first document, and in the questionnaire, Thierry Briton discusses the issues that, in his opinion, are crucial for Europe's scientific advancement, inventiveness, worldwide compatibility, and economic strength. Janosch Decker's article, published in Politico in January 2020, also addresses Thierry's discussions. The article "Thierry Breton: European companies must profit from European data" describes the EU's struggles with data, privacy, and digital competitiveness. According to the article, Thierry, the top person in charge of the EU's digital strategy, the EU is drafting legislation to ensure that data generated within its borders is only used by European enterprises.

Frances Burwell and Kenneth Propp wrote an article titled "The European Union and the Quest for Digital Sovereignty: Building Fortress Europe or Preparing for a New World?" which was published in the Atlantic Council in June 2020. Their paper discusses how the new European Commission, led by President Ursula von der Leyen, was tasked with improving digital capability across the European Union when she took office. The article analyzes the notion that German Economy Minister Peter Altmaier expressed this desire in terms of sovereignty while Thierry Breton advocated for the creation of European technical hegemony in a first statement to the European Parliament as a candidate for Commissioner for the Internal Sector in response to the collecting of European data overseas by US cloud-services corporations without European sovereignty.

Fraunhofer Institute For Systems And Innovation Research ISI released a report titled "Technology Sovereignty From Demand to Principle" in July 2020. In their policy paper, they present one interpretation of technology sovereignty. In doing so, their objective was to contribute to the current discussion and enhance distinctions. As a result, the researchers devised guidelines and crucial methodological measures for determining the criticality of technology and the scale of technology sovereignty.

The Economist published an article titled "The EU Wants to Set the Rules for the World of Technology" on February 22, 2020. The article claims that, even though the European Economy holds massive potential in the field of Information Communication Technology, there are not many major digital companies in comparison with the United States. The article also mentions the EU's market capitalization share, which is 4% of the market capitalization of the world's top 70 companies. According to the authors, when the EU's overall market potential of over 500 million people is considered, this market share is remarkably small. Again, no tech business can afford to ignore the sheer size of the European market, which gives the EU's policy claims considerable weight. The article claims that about one-fifth of Facebook and Google's revenue comes from the EU.

Chris Meserole's short article from 27 April 2020 discusses the short-term repercussions of COVID-19 and the possible future directions for technology. In his article "COVID-19 and the future of 'techlash'" Meserole claims that the pressure on big tech has been reduced in the face of a global pandemic. He also claims that the decade-long backlash against the technology industry is the result of a diverse range of contesting concerns, such as antitrust issues, data breaches, and online risks. He combines the

pandemic's potential intersection with those topics to determine how much the tech policy debate will shift. According to the paper, Big Tech is expected to grow much larger and more efficient than it did previously. Nonetheless, the pandemic prompted officials to reconsider how data can be regulated. Concerns that the European Union's data policy may prevent businesses from exchanging valuable public health data have prompted a rethinking.

The article "Europe Can't Win the Tech War It Just Started, The European Union is running in circles in pursuit of digital sovereignty." was written by Tyson Barker in January 2020. Europe's conservative and restrictive manners in digital sectors, according to Barker, are both understandable and misguided. He claims that Europe's current search for digital sovereignty is based on four erroneous assumptions. Two points are then highlighted: First, Europe assumes Silicon Valley, and to a lesser degree, China is gaining hold over its digital future. Second,

Europe seeks to counteract an untethered, belligerent, and unreliable United States, displayed during the Trump regime. The paper concludes that if the EU is to compete in the technology race, it must rely on its vast strategic capabilities while remaining true to its ideals.

3. Methodology

In this paper, both qualitative and quantitative data were used. The quantitative data were collected from the lists and reports from audit companies, consulting firms, or financial institutes such as PwC or Forbes in order to compare how Big Tech Companies were performing financially among other global firms. Their market capitalization values were also included in the assessment to showcase their global power. For the qualitative parts, various reports, articles, expert reports, and formal EU reports were utilized. Qualitative analysis has been incorporated into the areas concerning different approaches to regulation, data privacy, censorship, digital independence, economic protectionism, and freedom of expression matters.

In order to capture the current events in cyberspace and the tech market, various news reporters' articles from diverse newspaper sources were included. Those selected events were used as a showcase to demonstrate the causality of the events and what they might cause further. The basic definitions were taken from legal documents and academic sources, concerning economic monopoly, internet technologies, censorship, and regulatory mechanisms.

4. Theoretical Framework

The information age has turned the world into a more interconnected place, where various countries are no longer necessarily isolated from one another as they once were. With the advent of the internet and other forms of IT technology, information now flows freely between different countries in various geographies. Information is a powerful tool. Homo sapiens, as its name suggests, is a powerful species because of its capacity to understand and retain knowledge through language and to process it in abstract ways. Having said that, the volume of information flow at this time is unmatched by any other period in history. Since the IT revolution has only recently begun, global society has already undergone an incredible transformation. Provided there is a reliable internet connection, you can now manage your business from a remote village anyplace in the world. Countries are no longer as isolated from one

another as they previously were thanks to this connectedness, which has made the world more integrated. This has had a variety of repercussions for the global economy. For example, it has made trade more convenient and efficient by utilizing technological processes to optimize production, warehousing, and logistics. It has also resulted in increased information and know-how sharing among countries. In other words, the economies of different countries are now more intertwined than they were previously. As a result, the global economy has become more interdependent, reducing the isolation of nation-states by tying their economic and social well-being to that of others. According to this viewpoint, the spread of information technology contributes to the process of economic globalization, which may be captured by the globalization theory (Kofman & Youngs, 2008). From the technology and economic perspective, the biggest winners of this whole process are the tech companies as they pioneer new pathways to help navigate uncharted territories.

In contrast to globalization theory, the realism concept in international relations holds that the state is the primary unit of analysis and that states act in their own self-interest (Keohane, 1986). This theory arose at a time when the world was much more divided than it is now, with different countries isolated from one another. However, in today's globalized world, realism theory is highly contested and no longer holds as much weight. However, the conflict between powerful states and large global technology companies may be encapsulated in the contrasts between globalization theory and state realism. Despite the fact that realism theory may not be able to fully explain all of the intricacies of the modern world, it can be a useful tool for analyzing the problems brought on by globalization and how governments behave within borderless cyberspace, along with the new economic realities resulting from the high dynamics of computer technologies.

Because of the enormous value of the output produced by modern technology, economic prosperity is now closely linked to it. While technology reigns supreme in the global economy, the richest countries have benefited from it more than the poorest. Industrialized countries have reaped greater benefits than emerging nations due to their ability to capitalize on the opportunities created by globalization. They have been able to participate more fully in the global economy due to their more developed infrastructure and institutions. As a result, they are growing faster and creating more wealth than developing countries. However, developing countries are now catching up. In recent years, there has been growing evidence that the benefits of globalization are beginning to be shared more evenly between developed and developing countries. The theory predicts that developed countries will continue to benefit from globalization while developing countries will catch up over time by improving their infrastructure and institutions. Additionally, developing countries are also benefiting from the increased flow of knowledge and information that is a result of the globalization of the world economy.

While it is true that globalization has led to increased inequality between developed and developing countries, this is not necessarily a bad thing in itself. In fact, some economists argue that the increased inequality is actually a necessary byproduct of globalization and rather a result of society's choices (Stiglitz, 2013). In some cases, this byproduct of globalization is deemed as an incentivizing factor for developing countries to catch up with developed countries (Prasad, et. al., 2005). Yet, states also have an intrinsic reaction towards getting behind big global players when the global big technology companies harness a greater economic exclusive zone in the areas where traditional state institutions cannot help get ahead. Such intrinsic reactions are often demonstrated as a backlash against big tech in

the hands of the policymakers as some new regulatory measures. Therefore, realism theory can explain the resistance of states towards globalization while globalization can be used to contrast the position of the big tech companies with their high economic potential, global reach, and influence.

5. The Rise of Big Tech, the Challenges They Bring, and Various Counter Acts

Currently, Big Tech companies dominate and influence many areas of cyberspace. They are the innovative force behind this huge leap forward and they determine the rules of how this game is played at the global level. Surely, it is no wonder that Big Tech companies make it into the top ten companies regarding their market capitalization power. In “Global Top 100 companies - June 2020 update” a report published by PwC, Apple Inc received second place, right after the Saudi Arabian Oil Company or ARAMCO (PwC, 2020, p.11). In fact, if we look further down the list, we can see that technology and data are extremely powerful and have the potential to make you wealthy globally. In the list, Microsoft Corp followed Apple Inc. in third place, which is followed by Amazon.com Inc in fourth, and Google Alphabet Inc in fifth (PwC, 2020, p.11). Notwithstanding, on July 31, Apple passed the state oil giant Saudi Aramco and became the world’s most valuable company with 2 Trillion US Dollars in market capitalization value among the other publicly-traded companies (Bursztynsky, 2020). This number alone is quite remarkable and if we think about the combined market power of Google, Facebook, Amazon, Microsoft, and Apple at their sheer size, we can realize that they are more than the annual Gross Domestic Product of many countries. Furthermore, when the market forces of these Big Tech Companies are combined, it is multiple times greater than the GDP of many underdeveloped or developing countries.

Another factor to consider is the corporate headquarters of those enterprises. In fact, the majority of major technology companies are based in the United States. Not every country is equally prominent in terms of technological infrastructure and innovation. This means that market influence can be mostly unidirectional, favoring the interests of a few, while those who cannot keep up with these trends are forced to follow those who do. Despite this, there are new actors in cyberspace with the ability to push back. The US is facing competition in cyberspace from nations like China and Russia. The American response to the market expansion of technology companies, particularly those from China, validates the policymakers' concerns about the potential loss of market dominance. The Huawei, 5G and US trade wars between the US and China might point in this direction.

Technology dominance and cyber capabilities are now significant sources of wealth and strategic advantage. Given the world's history of conflicts and wars over oil and energy sources, such new sources of power and influence may not be received or handed over peacefully. Apple's success over Saudi Aramco may reveal information about technology and why data has become the new oil. If there have been wars to protect the energy monopoly in the past, should we expect interest clashes in cyberspace over the use and ownership of these technologies, whether the contest is passive or becomes more agitated? Recent developments in the technology sector demonstrate that its influence and reach can no longer be contained within the sphere of influence of private actors. A major cyber attack happened in 2020 where the attackers penetrated the systems belonging to thousands of organizations globally, including multiple parts of the United States federal government. This event has led to a series of data breaches by a group, sponsored by foreign governments, leaving the sensitive data from the high-profile targets in the hands of the attackers for a duration of eight to nine months to which the hackers had

access. This cyberattack and data breach was announced to be among the worst cyber-espionage events that the US ever encountered (Sanger, Perloth, Schmitt, 2020). Clearly, the increased importance of the internet will not be overlooked by those with vested interests in it, whether they are states, big tech, or others.

Big, strong, private firms are expected to act in accordance with their own interests, which might vary greatly depending on who is allowed to reap the rewards of the internet and the data produced along the process. Several regulatory developments have occurred in the European Union as a result of this aspect. The General Data Protection Regulation, or GDPR, of the European Union is one of the important policy examples. It establishes regulations for the processing of personal data and for the transmission of that data outside the European Union and the European Economic Area that are aimed at protecting the privacy of its residents (Art. 1 GDPR).

The use of personal data, data protection, intellectual property measures, cybersecurity, state espionage, copyright, freedom of speech, and censorship are just a few examples of sectors where governments may have competing interests. The degrees of authority held by the stakeholders participating in the information and communication technology sector are therefore obviously diverse. Today, the internet and cyberspace are more like a puzzle with various uneven pieces, some as big as a table plate and others as small as a grain of salt. The idea of assembling a complete picture from these conflicting parts actually seems rather difficult. One point to consider is whether some of these disparities can ever be reconciled or reduced. The friction points created by these disparate parties' various interests, as well as potential remedies, will be investigated further in the following sections.

In recent years, technology that was introduced by early pioneers has reached new heights of rapid growth. However, it appears that this development began to disrupt the market balance by establishing new monopolies. Companies like Apple, Google, Microsoft, and Facebook are like the Himalayas that are difficult to scale in the technology sector. Consider a startup that seeks to outshine Google technologies in order to establish a presence in the market besides Google. What powers, means, mechanisms, or opportunities does the small business actually have? At best, if the small business becomes successful, Google may be able to acquire it for thousands, or even millions of dollars. From this aspect, big tech companies are the major suppliers in their sector, whose patents and copyrights are protected by their host country's laws, in this case, the US jurisdiction which is currently the world's strongest country in terms of economy and military. Given that cyberspace has no borders and has global implications, state actors seem highly enthusiastic about involving in this new strategic area.

This contrast created by the control of a few players within the industry to influence the purchase of goods and services through the use of new data-driven methods adds a whole new dimension to this imbalance. These factors contribute to monopolies in the digital sectors, which are distinguished by a lack of economic competition in the development of similar platforms, goods, and services at a high monopoly price (Blinder, et. al., 2001). As a result, big technology companies decide the price of the goods and services supplied in the market, determine the features of those digital products, and alter user agreements single-handedly. Since there is a high barrier to entry, other competitors are unable to enter the market easily to break the monopoly. This factor leaves the user with no choice but to keep using the goods and services provided by the big technology companies. In such circumstances, some countries become highly protectionist such as the People's Republic of China which chooses to have an

iron fist on their public internet with strict firewalls that isolate the internet within their territories. The increased state power and control over the internet also gives the government the ability to monitor dissidents and impose censorship. Can this kind of balkanization be viewed as a potential remedy?

Many jurisdictions have anti-monopoly laws in place because of state concerns about the potential negative effects of monopolization in the market. In most cases, being the leader of a sector is not illegal on its own. Nonetheless, they activate some precautionary mechanisms designed to maintain market checks and balances. As a result, there may be a variety of legal consequences if a company becomes too sharp and punctures the market in its direction. However, if regulatory acts such as the Digital Market Act or the GDPR are a legal counteract from the EU side, the copyrights, trademarks, and patents granted to big tech in the US can be an opposing factor in the absence of active cooperation between the US and the EU. This may be visualized if we think of the technology sector as a truck, with big tech pushing the gas pedal with all the horsepower they have, and local or regional regulatory agencies just pushing the brakes to keep from speeding up. The key takeaway is that a mere breaking power will not generate significant market power, competitiveness, or potential without a regional ability to pedal up the truck. Indeed, the European Union's IT regulations are established in many ways without a comparable innovative power. As a result, such an attitude is defensive, whereas the US has the ability to monitor the outcomes of its IT market and then take regulatory action in response to those outcomes, whereas the EU is constantly adjusting its steps in response to market conditions led by Silicon Valley while remaining dependent on the products and services provided by them.

Another point to consider is that by agreeing to Google and Facebook's terms, users from all over the world give those companies a portion of their data and the right to use it. Technology companies will have data centers in the host country and will be able to host data as long as the users "agree" to their service agreements. However, how many users read all of the terms of service or have many other options? After all, what can states do in such a situation to pursue their citizens' data? From this viewpoint, there is a divergence, or perhaps a clash, of interests among various states and sectors. Data cannot be nationalized in borderless cyberspace, as it can in the physical world when it is written on paper. In reality, the public internet can be the most congested street, and who is to blame if you leave something valuable in the middle of the street and it is lost?

6. Position of the European Union

The United States and the People's Republic of China are leading the way in digital technology and innovation on a global scale. The EU has innovative potential with a tech market of its own but the EU tech scene is often dominated by the US big tech and others. When a European technology product, software, or company grows and seems financially promising, it is often bought by big tech firms such as Google, Microsoft, or Facebook. No doubt that the European Union is investing billions of euros into what it believes are fundamental and core technologies as part of an effort to boost its tech sovereignty and reduce its dependency on the U.S. and China. However, without an appropriate tech environment, it is losing its power to the other tech giants. One of the causes of the EU's inability to become globally more competitive is attributed to its slowness to adapt digitalization in its manufacturing industries which leads to gaps in innovation according to the article published by Burwell and Propp (Burwell & Propp, 2020, p. 5). According to the Forbes 2019 list of the top one hundred digital companies, only one European company, Deutsche Telekom made it to the top twenty, while American giants proclaimed

places in the top twelve. Of the Asian powers, Japan and China seized two spots each while South Korea, Hong Kong, and Taiwan each took one spot from the list (Forbes, 2019). When we analyze the world's largest market capitalizations, we can realize that the European share is less than four percent of the market capitalization (Bradford, 2020).

We can examine several remarkable examples where European companies were acquired by others during the previous decade. In 2014, Google bought London-based AI lab DeepMind for around 500 million US dollars (Shead, 2016). In recent years, DeepMind's AI has demonstrated its AI ability by beating humans in several board games. After the acquisition, Google began to employ the DeepMind AI system to regulate its enormous and complex air-conditioning systems in its data centers. For Google to manage the countless billions of gigabytes of data added and requested through Google Search, Google Drive, Google Cloud, Youtube, Gmail, and other services, it needs to have high-capacity data centers. Due to this sheer volume and capacity requirements, Google servers consume so much power which could light up entire cities. Such power generates heat in the process as a byproduct. The AI system helps to regulate the temperature by forecasting how much air conditioning will be required with its predictive capability that estimates the changes in demand during the day (Shead, 2016).

In 2016, Arm, a chip producer company from the United Kingdom, was bought by SoftBank from Japan. Moreover, the U.S. chip giant Nvidia is in the negotiation process for acquiring Arm from SoftBank for a reported 40 billion US Dollars. According to the CEO of Nvidia, Nvidia chips remain core to various disruptive technologies and the company makes sure that they increase and retain their place in the market (Stankiewicz, 2021). Acquiring Arm can further strengthen the market position of Nvidia, exclusively for mobile devices since Arm designs chip architecture is used in smartphones all around the globe. In 2018, a part of Dialog Semiconductors, a German company was bought by Apple for around 600 million US Dollars (Nellis & Busvine, 2018). Other chip producers in Europe have battled to regulate their relationship with Apple due to its sheer scale. For instance, after losing Apple as a client, United Kingdom's Imagination Technologies was acquired by a Chinese fund (Nellis & Busvine, 2018). To the north, the Swedish iZettle was sold to PayPal for 2.2 billion US dollars. Stockholm-based iZettle was one of Europe's best-known fintech companies. iZettle was serving nine countries both within Europe and beyond such as Brazil, and Mexico. The company provided financial products for small businesses, like mobile payments (Bosilkovski, 2018).

This situation is also remarkable when it comes to social media platforms and other tech services. According to the financial data, the EU does not perform well when compared with tech firms from other countries, especially the USA and China. The EU, a wealthy continent with some 500 million people, is not able to offer its own businesses the same kind of market that the US can. For instance, Europe has 387 million Facebook users, while at home in the USA, it has only 190 million users (Aslam, 2021). Yet, no European Tech can rival such gigantic American social platforms.

European deficiencies can stem in part from market segmentation and local regulations, such as national restrictions. Consequently, these factors can keep hindering the EU from reaching its true potential. However, given the difficulties of European integration and the current obstacles to the formation of a true single market, the issue is also political in this sense. Baker outlines the underlying issues quite well as he mentioned: "While European policymakers can easily find statistics to justify the need for digital sovereignty, they have a much harder time defining that term." (Barker, 2020) in his article on Foreign

Policy. Diverse national laws and jurisdictions combined with varying capital markets, and national regulations concerning data, AI, Cybersecurity, Robotics, and numerous other issues cut the big European market into various smaller national markets. It is clear that in order to make the EU market more competitive with Tech Giants, the whole scale and potential of the market are needed (Burwell & Propp, 2020, p. 5).

6. Europe's Attempts for Digital Sovereignty

Propelled by recent geopolitical tensions, trade wars, the US tech dominance, cyber-attacks, and the COVID-19 pandemic, the European Union prepares itself to attain digital sovereignty to respond to some of those challenges. One think tank in connection with the European Commission, the European Political Strategy Centre investigated the impact of digitalization on the European Union's strategic independence. In their comprehensive report, they concluded that in order for the EU to play a major role in the global digital marketplace, they have to work on the faultlines in its critical infrastructure as well as its industrial and technological approaches (EPSC, 2019). According to a September 11 2020 European Commission announcement, the bloc has been caught in the "technological war" between the United States and China, which forces Europe to lay the foundations of its sovereignty in technology for the next twenty years. It is further mentioned that the empowerment of Europe's digital sovereignty is a key element of the EU's digital strategy. It is commented that "Our digital sovereignty rests on 3 inseparable pillars: computing power, control over our data and secure connectivity" (European Commission, 2020).

The concept of digital sovereignty is a much broader concept that can also overlap with the notion of long-standing European anxieties regarding privacy, personal data, as well as financial questions such as taxation of digital products, and public procurement. Therefore, there is no one size fits all kind of approach that is possible in this complex network of issues. While the EU seeks to enhance its digital sovereignty, a key question arises if these undertakings are fundamentally protectionist measures in nature. We can reflect on the comment of Commissioner-designate Breton asserted, "This is not a protectionist concept, it is simply about having European technological alternatives in vital areas where we are currently dependent." (Breton, 2019). Nevertheless, it may not be wise to accept this proposition steadfastly as he also mentioned "European data will be used for European companies in priority, for us to create value in Europe." (Delcker, 2020). From the latter point of view, it is questionable how data can be European in a global network and how such an internet would work. If Europe can produce value, why should it only depend on European Data? Let us imagine if the same philosophy was attained by Google early in its development. It would be highly improbable that Google would ever grow this big. From this aspect, Europe struggles to swim against the countercurrent of the natural stream of cyberspace where the fast ones are already going forward by taking the current right behind them.

The fundamental question is whether the newly established rules or the future ones will treat European companies more favorably than non-EU firms, in a fashion that is protectionist and discriminative by nature. This question is a relevant one as there are various opinions including pushing heavier penalties for violations. Nevertheless, according to a Reuter news report by Foo Yun Chee, some opinions advocate a heavier course of action, such as tearing up large non-EU tech companies or forbidding them from certain markets (Chee, 2019).

According to the Fraunhofer Institute, a German research agency Technology sovereignty is the capacity of a country to acquire the technologies it considers crucial for its well-being, competitiveness, and its ability to develop these technologies or source them from other economic regions without one-sided or an uneven dependency (Edler et. al, 2020). Europe is currently highly dependent on technologies that are exported from other countries but mounting geopolitical contests and global trade battles are putting the established trade relationships into question. For some, the current crisis and geopolitical tensions are the calls for adopting a technology sovereignty strategy. According to the paper published at Fraunhofer Institute, such developments are especially triggering debates in Germany regarding how independent a state or a federation of states should be with respect to critical technologies. According to the report, Germany's position as an export nation, and European Union's structure as an economic area demands considering technology sovereignty carefully and in a differentiated manner (Edler et. al, 2020, p.4).

According to the paper, investments in research and development are the primary requirement for establishing sovereignty for current and future critical technologies. Existing research and competency development can be cut from low priority to be mobilized towards the sectors that face a dependency on third parties in order to avoid the vulnerability of supply-chain or reduce it. Moreover, international research cooperation and technology partnerships are powerful apparatuses for mobilizing complementary capabilities and obtaining technology interdependence with other selected states. This will increase capacity and knowledge interdependencies with multiple parties while diminishing one-sided dependency on a single supplier. Besides these measures, enhancing cooperation with international organizations such as the World Trade Organization can assure compliance with agreed multilateral regulations since free world trade with its effective competition incentives stands as a solid frontier to assure fair trade which can be an important platform for technology sovereignty.

Another point made was promoting European technologies, patents, open-source software, and hardware in international markets to avoid monopolization by creating structural dependencies. Creating regulatory framework conditions in critical technology fields can help to foster innovation and production in those fields. It was also promoting innovation-oriented procurement that provides European businesses with the necessary incentives to invest in critical technologies.

7. Chinese Digital Sovereignty and the Great Firewall of China

European concerns about digital sovereignty are both reasonable and moderate in nature. When it comes to digital technologies, government regulation and interference can easily surpass the necessary and moderate proportions. The People's Republic of China should be our first point of focus when it comes to online censorship and blocking of open internet access. Today, China implements measures to limit internet freedoms under the name of the Great Firewall of China. It is the combination of legislative actions and technologies enforced by the People's Republic of China to regulate the internet domestically. This includes blocking access to selected foreign websites such as Google, Facebook, Twitter, and Wikipedia or slowing down the internet for overseas traffic (Mazur, 2015). Over the years, this system evolved and has proved successful to censor the internet at the domestic level. While the Chinese single-party can eliminate unwanted information, they are also able to punish the authors if the data comes within the Chinese territories. When the data is hosted outside of China, the authorities can simply block it to varying degrees or filter its contents out if possible (Anderson, 2012).

The affected users of this rather forceful censorship system are not all from China. On a larger scale, the Great Firewall of China does more than prevent the freedom of expression and the free flow of information. According to Tsinghua University's School professor Patrick Chovanec, China's censoring of Google, Facebook, and Twitter present business benefits to their Chinese competitors, therefore also functions as a tool of economic protectionism (Chovanec, 2011). This elaborate and adaptive exercise showcases what power means in the 21st-century information and internet age. China is endeavoring to secure itself a place within cyberspace with various methods. According to Shanthi Kalathil, Director of the International Forum for Democratic Studies, the Chinese state has concentrated essentially on three ways: First, pressuring international news reporting and influencing reporting in foreign media by promoting outward-facing news media. Second, through advocating digital sovereignty, supporting its most substantial internet industries, and engaging in cyberattacks, such as the employment of the Great Cannon to attack various web platforms. Third, by shaping a new global culture through Hollywood studios with co-productions. They use their market power to influence Hollywood content and reinforce their own industry capability. The promotion also includes festivals, sports events, cultural events, and language institutes (Kalathil & Boas, 2003)

The Great Firewall of China has been showcased as a model of how authoritarian regimes can successfully control the political outcome of information and communication technology (Kalathil & Boas, 2003). Therefore, China has become a raw model through its approach which can promote internet censorship under the veneer of digital sovereignty. Such unlimited and unbound control of the internet, limiting the interaction of citizens, manipulating their connection with the outside world, crushing opposition opinions, and having an iron fist on media and news are profitable devices to maintain power, influence, and authority. This trend of data localization once hailed by China set the bar for the followers.

8. The COVID-19 Effect

One thing that COVID-19 demonstrated is the importance of communication, digitalization, data collection, and data analysis. Therefore, as the pandemic raged wildly across the globe, tech companies became an essential tool in governments' inventory for tackling the crisis. It is no surprise that Big Tech has grown like a public utility. Government-forced curfew measures made e-schooling, home office, and e-meetings almost a mandatory practice for most of the developed world. This accelerated transit of everyday activities to the virtual world has buttressed concerns related to data privacy, data collection, data manipulation, tracking, and surveillance measures. From time to time, false information, conspiracy theories, and their capacity to spread wide and wild proved some challenges concerning the use of social platforms. Nevertheless, it was also those platforms that combated such a corrupt way of disseminating falsehood on the internet.

The pandemic and its subsequent lockdown measures have been a calamity for most economic sectors all around the globe. Nevertheless, due to the previously mentioned reasons, the tech sector has emerged victorious. Similar to the way we rely on established monopolies to supply us with daily essentials such as water, gas, and electricity, we have long begun to depend on Amazon, Google, Facebook, and other service providers for those everyday digital activities (Scott, 2020). This reality might alter the perception of tech giants in society as they are getting more and more powerful. With greater power comes great responsibility, yet should we solely rely on the goodwill of Big Tech whose profit concerns might have priority at times? The burden of operating for the Tech Giants will increase as a result of

increased regulations brought on by such concerns. The analysis of big data related to healthcare and patient records is essential for effective future disease mitigation strategies, pharmaceutical research, and efficient risk management strategies. In the proposed health-related data pool by the European Commission, these factors are underlined by suggesting the significance of data management and artificial intelligence implementation (Burwell & Propp, 2020, p. 4).

The pandemic has shown the importance of tracking the spread of disease both among the local populations and internationally. However, governments cannot establish an efficient contact tracing application on their own since they lack the requisite technology and equipment, as well as the capacity to produce them. On the other side, if we look at Apple and Google, we can see that their operating systems dominate the world, with Apple and Google OS powering 99 percent of smartphones. During the global COVID-19 pandemic, these digital titans collaborate to create a platform to inform those who might have contracted the virus due to their proximity to the people who tested positive (Nellis & Dave, 2020). Though they also keep an eye out for privacy issues and work to prevent governments from using the system to collect data on citizens and become oppressive, both of these companies only intend to let public health authorities use their technology (Nellis & Dave, 2020).

As the world continues to be affected by the virus, the potential of future pandemics may accelerate the development and deployment of these technologies. When the economy is struggling and people's lives are at stake, policymakers may be more willing to loosen privacy laws. But does this indicate that Big Tech may impose its own interests, with influence that extends beyond national borders? Prior to the pandemic, there were numerous concerns related to Big Tech's position and influence on data ownership, data privacy, sensitive data, and its commercialization. Faced with the plague, some of the pushback appears to have softened, as concerns and fears have been placed on the virus. As the governments struggled to get back to normal life some of the regulation attempts were put on hold while there also appeared different vulnerabilities in cyberspace. Furthermore, arguments regarding digital sovereignty before the COVID-19 pandemic were primarily focused on how American tech giants dominated European nations, but now more attention is being paid to growing Chinese influence. Combined with the tense geopolitical issues the pandemic affected the global trend toward cyberspace and AI regulations (Meserole, 2020).

9. Discussions

When we consider the issues about the free flow of information, borderless internet, data privacy, digital competition, digital intellectual property, cybersecurity, cyber espionage, data protection, digitalization of business, the rise of artificial intelligence, and ethical use of ICT, it is difficult to strike a balance in a global framework in which all countries can participate and benefit fairly from the fruits of technology. It is natural that in a digital environment with so many internationally powerful corporations offering services to the majority of the world, there will be several disputed grounds at various levels among state and non-state entities. The technology titans are currently seated in the United States, with China as a rival force. In important fields including the creation of chipsets, the application of artificial intelligence, and the creation of quantum computers, the U.S. IT industry is the biggest player. However, China is challenging this dominance on a number of fronts. There is no doubt that Russia has a key

position in terms of cyber offensive and defensive capabilities. In the face of this disparity, the European Union strives to avoid being in the collision zone among IT behemoths by establishing regional regulations, international cooperation, multilateral collaborations, and agreements. Nonetheless, with large IT corporations in cyberspace, the United States has been a veritable powerhouse of invention and economic output. The EU is attempting to develop and discover alternative technological platforms in order to achieve digital independence. Nonetheless, the EU is on a difficult path in the current situation. If the EU is confronted and contested by China, it does not have many alternative partners to pursue because practically all of the large Big Tech businesses are from the United States, and money flows in that direction. From this perspective, the present situation resembles a new cold war, with the key participants this time being the United States and China, who establish the great divide and new blocks where big economies such as the EU become customers and dependent on these non-EU service providers.

It may appear to be the best option in this highly uncertain and unforeseeable environment to carve your own path, but this is a difficult task in cyberspace because there is a need for a human source, technical and technological capabilities that normally take companies years to build with strong research and development capabilities. Overall, a solid economic and political structure is essential to allow the IT sector to flourish. Having said that, there aren't many potential countries ready to challenge the status quo in cyberspace.

Several fundamental factors increase the unpredictability and uncertainty when it comes to the use of internet technologies and developments in cyberspace. Firstly, the speed of technological development is exponential. The technology that exists today was difficult to imagine 20 years ago, such as smartphones, 5G technology, and so on. It is quite difficult to foresee how this technology will evolve in the future, even for the next 10 years. Secondly, not all countries are capable of developing and using this technology. It seems like the technology monopoly and superiority are posed by a handful of countries, where the big tech reigns supreme and they are capable of acquiring any promising technology or digital products worldwide. The third point is partly connected to the second, as there are underdeveloped countries that do not hold enough capacity within cyberspace and technology. Nevertheless, it is uncertain what countries will be the new challengers and how their rise can change the current or future balance. For instance, the internet and technology use are under the world average in many parts of Africa. Should they increase their technical capacity, it is unpredictable what would happen also combined with their population projection that suggests constant growth. All those young people with the power of the internet would create new opportunities and challenges within the technology sector and cyberspace. Fourth, technology is a back door to a virtual global world where real-world politics and geopolitics can also enter and find their place. This is why real-world political, geopolitical, and military contests can easily find themselves a place in cyberspace. The global and virtual nature of cyberspace can be contested or distorted by the divided and rivaled real world.

Technology and the internet present a number of difficult issues. Expecting a fair system among different actors around the world is therefore implausible. In the end, those challenges may either uphold or contest the current status quo, even breaking it apart. The internet, which started off as a simple message tool, has gradually gained financial and strategic significance. If the current growth rate continues, it will attract more and more power as the scope of its application expands to include ever more critical

tasks that will rely on internet technology to function. As the data is the new treasure, the hunt for this treasure might turn fierce as well, if the game turns zero-sum. This might suggest that the world needs new tools and approaches to learning how to cooperate in cyberspace.

10. Conclusion

There is more to Big Tech dominance than what is apparent at first sight. As the paper outlined, there are various factors with varying influencing participants in the technology sector and cyberspace, which renders the development of events spontaneous and highly unpredictable. COVID-19 is one of those events that took place recently. As the pandemic raged wildly across the globe, tech companies have become an essential tool in governments' inventory for tackling the crisis. It is no surprise that Big Tech has grown like a public utility as the government forced curfew measures that made e-schooling, home office, and e-meetings almost a mandatory practice for most of the developed world. As such dependency increases year by year, so do the concerns and the need to regulate certain aspects of IT firms. Yet, this might mean some regulatory burdens for the Tech Giants in the future, which can divide the internet.

As a remedy, the concept of digital sovereignty has come to the surface with its uncontained applicability capacity. The long-standing European anxieties regarding privacy, personal data, as well as financial questions such as taxation of digital products, and public procurement seem to be triggered in the face of recent developments. While the EU aims to strengthen its digital sovereignty, several of its initiatives appear to be protectionist in nature. The primary issue appears to be the genuine strength of European integration. The existing European deficiencies may be the result of national barriers that impede the formation of a truly single market. Diverse national laws and jurisdictions, as well as different capital markets and national norms on data, AI, Cybersecurity, Robotics, and a variety of other challenges, divide the large European market into multiple smaller national markets. It is obvious that in order to make the EU market more competitive against Tech Giants, a truly united market scale and potential are required (Burwell & Propp, 2020, p. 5). There are concerns regarding the nature of newly developed laws that may favor European firms over non-EU firms in a protectionist manner. On the other hand, some believe that spending money on R&D is the main prerequisite for establishing sovereignty over the present and future key technology fields. Furthermore, international research collaboration and technology partnerships can be effective tools for mobilizing complementary capabilities and achieving technological interdependence with other selected states by increasing interdependence with multiple parties while decreasing one-sided reliance on a single supplier. Aside from these measures, strengthening cooperation with international organizations such as the World Trade Organization can ensure compliance with agreed-upon multilateral regulations, because free world trade, with its effective competition incentives, stands as a solid frontier to ensure fair trade, which can be an important platform for technology sovereignty.

Notwithstanding, if the measures are taken too far, we might see procedures like the People's Republic of China is currently rigorously enforcing. Under the guise of the Great Firewall of China, China uses techniques to restrict internet freedoms. These techniques consist of restricting access to particular foreign websites like Google, Facebook, Twitter, and Wikipedia or reducing internet traffic abroad

(Mazur, 2015). China's censorship might also present business benefits to their Chinese competitors, therefore also functions as a tool of economic protectionism (Chovanec, 2011). This elaborate and adaptive exercise showcases what power means in the 21st-century information and internet age. China is endeavoring to secure itself a place within cyberspace with various methods yet this sort of approach is against European ideals such as democracy, human rights, and freedom of speech. Therefore there are deep divides among the major IT regions.

The transnational feature of cyberspace, as well as the unequal power and aptitude of nations, offer diverse parties different opportunities. The United States and China are the major competitors in these disputed digital grounds, with the United States dominating the market through open and unrestricted internet access, while China restricts it through nationalized cyberspace with strong restrictions. The US Tech Giants gain footing in this environment, while China and Russia create diverse counter-cyber capabilities. It can be tough to choose a side at times, especially for the EU, which seeks to achieve some digital sovereignty of its own. The central issue is to avoid this game from becoming increasingly zero-sum, which necessitates a fresh perspective and discourse.

All of these issues will pose hurdles to a more connected world in the future. There will most certainly be large tech businesses and monopolies with such influence in the next years, albeit the actors may shift over time due to succession or competition. While these obstacles remain, new common ground and understanding may be established through new tools and dynamics such as cyber diplomacy, confidence-building processes, and encouraging responsible state activity in cyberspace. Besides, a more inclusive approach through education and training will encourage young people from developing countries to have their place in the game. This will make cyberspace more inclusive, therefore, more representative of the true globe. The increased capacity of more countries can soften the avarice and dominion of big tech companies through a wider user landscape and possible regional competitors. If we value the free market and democracy, we can also treat cyberspace from a similar viewpoint. Hence, it can be better to strike a balance in cyberspace through competition, cooperation, diplomacy, and capacity building rather than protectionism, digital hegemony, and militarization of cyberspace. As final remarks, such solutions cannot be developed or provided expressly. Contrary to this, these measures need to be followed diligently, with an open mind and patience. This can be a challenge in a world that changes rapidly with many things at stake. Yet, like the waters meet the sea somewhere, the world needs to develop coherence, harmony, and cooperation also in cyberspace one day.

REFERENCES

- Article 1. Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (27 April 2016). Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Anderson D. (2012). 'Splinternet Behind the Great Firewall of China: Once China opened its door to the world, it could not close it again'. Queue, 10(11), 40-49.

- Aslam S. (2021). "Facebook by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts," Omnicoreagency. Available at: <https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Barker T. (2020). "Europe Can't Win the Tech War It Just Started," Foreign Policy. Available at: <https://foreignpolicy.com/2020/01/16/europe-technology-sovereignty-von-der-leyen/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Blinder A, Baumol W, Gale C. (2001). "11: Monopoly". Microeconomics: Principles and Policy (paperback). Thomson South-Western. p. 212. ISBN 0-324-22115-0
- Bosilkovski, I. (2018). "PayPal Makes Its Biggest Acquisition Ever By Buying Swedish Startup iZettle For \$2.2 Billion". Forbes. Available at: <https://www.forbes.com/sites/igorbosilkovski/2018/05/18/paypal-makes-its-biggest-acquisition-ever-by-acquiring-swedish-firm-izettle-for-2-2-billion/?sh=798f243c79f4> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Bradford, A. (2020). "The Brussels Effect, Continued," Economist, Available at: <https://www.economist.com/business/2020/02/20/the-eu-wants-to-set-the-rules-for-the-world-of-technology> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Breton, T. (2019). "Questions to the Commissioner-Designate Thierry Breton" [PDF], European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/sites/comm-cwt2019/files/commissioner_ep_hearings/answers-ep-questionnaire-breton.pdf (Retrieved on: 28.11.2022)
- Bursztny, J. (2020). "TECH Apple becomes first U.S. company to reach a \$2 trillion market cap". CNBC. Available at: <https://www.cnbc.com/2020/08/19/apple-reaches-2-trillion-market-cap.html> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Burwell F., Propp K. (2020). "The European Union and the Search for Digital Sovereignty: Building "Fortress Europe" or Preparing for a New World?" [PDF]. Atlantic Council. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/06/The-European-Union-and-the-Search-for-Digital-Sovereignty-Building-Fortress-Europe-or-Preparing-for-a-New-World.pdf> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Coffman K G, Odlyzco A M. (2002). "Growth of the Internet". In Kaminow, I.; Li, T. (eds.). Optical Fiber Telecommunications IV-B: Systems and Impairments. Academic Press. ISBN 978-0123951731.
- Delcker J. (2020). "Thierry Breton: European Companies Must Be Ones Profiting from European Data," Politico. Available at <https://www.politico.eu/article/thierry-breton-european-companies-must-be-ones-profiting-from-european-data/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Edler J, Blind K, Frietsch R, Kimpeler S, Kroll H, Lerch C, Reiss T, Roth F, Schubert T, Schuler J, Walz R. (2020). "Technology sovereignty From demand to concept", [PDF]. Fraunhofer Institute for Systems and Innovation Research Karlsruhe, Germany. Available at: https://www.isi.fraunhofer.de/content/dam/isi/dokumente/publikationen/technology_sovereignty.pdf (Retrieved on: 28.11.2022)

- European Political Strategy Centre (EPSC). (2019). "Rethinking Strategic Autonomy in the Digital Age,". EPSC Strategic Notes. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/889dd7b7-0cde-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-118064052> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Chee F Y. (2019). "EU's Vestager Says Breaking Up Companies is Last Option," Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-eu-antitrust-vestager-idUSKBN1WN1PS> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Chovanec P. (2011). "Al Jazeera: Internet censorship in China". Available at: <https://chovanec.wordpress.com/2010/01/02/al-jazeera-internet-censorship-in-china/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- European Commission. (2020). "Europe: The Keys To Sovereignty". EC Announcements. Available at: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/breton/announcements/europe-keys-sovereignty_en (Retrieved on: 28.11.2022)
- Forbes. (2019). "Top 100 Digital Companies," Available at: <https://www.forbes.com/top-digital-companies/list/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Kalathil S, Boas T. (2003). Open Networks, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. ISBN 0-87003-194-5
- Keohane, Robert Owen. (1986). Theory of world politics: structural realism and beyond. Neorealism and its Critics, 158, 190-197.
- Kofman, Eleonore & Youngs, Gillian (Eds.). (2008). Globalization: Theory and practice. A&C Black
- McMillan C. (2019). "Lo and behold: The internet". Newsroom from the University of California. Available at: <https://www.universityofcalifornia.edu/news/lo-and-behold-internet> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Meserole C. (2020). "COVID-19 and the future of 'tech lash". The Brookings Institution. Available at: <https://www.brookings.edu/techstream/covid-and-the-future-of-techlash/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Mozur P. (2015). "Baidu and CloudFlare Boost Users Over China's Great Firewall". The New York Times. Available at: <https://www.nytimes.com/2015/09/14/business/partnership-boosts-users-over-chinas-great-firewall.html> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Nellis S, Busvine D. (2018). "Apple gets critical iPhone technology in \$600 million Dialog deal". Reuter. Available at: <https://www.reuters.com/article/dialog-licensing-idINKCN1ML0NJ> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Nellis S, Dave P. (2020). "Apple, Google ban use of location tracking in contact tracing apps". Reuters. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-usa-apps/apple-google-ban-use-of-location-tracking-in-contact-tracing-apps-idUSKBN22G28W> (Retrieved on: 28.11.2022)

- Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S. J., & Kose, M. A. (2005). Effects of financial globalization on developing countries: some empirical evidence. In India's and China's recent experience with reform and growth (pp. 201-228). Palgrave Macmillan, London.
- PwC. (2020). "Global Top 100 companies by market capitalization", [PDF]. Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/global-top-100-companies-june-2020-update.pdf> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Sam S. (2016). "Google's \$500+ million purchase of DeepMind just got very interesting". Business Insider. Available at: <https://www.businessinsider.com/googles-400-million-acquisition-of-deepmind-is-looking-good-2016-7> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Sanger D E, Perloth N, Schmitt E. (2020). "Scope of Russian Hack Becomes Clear: Multiple U.S. Agencies Were Hit". The New York Times. Available at: <https://www.nytimes.com/2020/12/14/us/politics/russia-hack-nsa-homeland-security-pentagon.html> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Savio J. (2011). "Browsing history: A heritage site has been set up in Boelter Hall 3420, the room the first Internet message originated in". Daily Bruin. UCLA. Available at: https://dailybruin.com/2011/04/01/browsing_history (Retrieved on: 28.11.2022)
- Scott M. (2020). "Coronavirus Crisis Shows Big Tech for What It Is—a 21st Century Public Utility," Politico. Available at: <https://www.politico.eu/article/coronavirus-big-tech-utility-google-facebook/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Stiglitz, Joseph Eugene. (2013). Inequality is a choice. The New York Times, 13, 2013. Available at: <https://archive.nytimes.com/opinionator.blogs.nytimes.com/2013/10/13/inequality-is-a-choice/> (Retrieved on: 28.11.2022)
- Stankiewicz K. (2021). "Nvidia CEO confident in company's growth prospects even if Arm acquisition does not happen". CNBC. Available at: <https://www.cnbc.com/2021/02/25/nvidia-ceo-jensen-huang-discusses-potential-acquisition-of-arm.html> (Retrieved on: 28.11.2022)

Influence of Life Values on Online Consumer Decision Journey: Comparing Older and Younger Adults

Ezgi AKPINAR

Corresponding author, Sabancı University, Orta Mahalle, Üniversite Cd. No: 27, 34956 Tuzla/İstanbul, Turkey

E-mail: lezgiakpinar@sabanciuniv.edu;

Brief Abstract

Introduction: It is a challenge for marketers to utilize online marketing channels so that they can connect with the customers in the best possible way across the consumer decision journey, which is a complex process. Less is known in the literature on why certain customers prefer certain channels over others at various stages of the consumer decision journey. This research contributes to the gap in the literature by investigating how life values of customers at relatively older and younger ages influence the consumer decision journey that occur through online channels such as search engines, display ads seen online, or online posts or reviews from bloggers or vbloggers, etc.

Methodology: A survey will be conducted among Z Generation (16-24 years old) and Boomers Generation (55-64 years old) respondents, to find out the high order Life Values (measured by Twenty Item Value Inventory (TwIVI)), and marketing channels preferred at four main decision phases (awareness/ consideration/ purchase intention/ satisfaction phases).

Findings and Discussion: During the analysis stage, a series of factor analyses as well as regression analyses will be conducted. First, the higher order values will be identified through factor analysis and validate whether they map with the TUV. Further, age groups will be compared in terms of the importance they have given to certain values. Second, the higher order marketing channels will be identified, and then the age groups will be compared in terms of their preference across different phases of the consumer journey. Finally, the preferences of the consumers at different age groups will be explained by the values, using mediation models (PROCESS macro).

Conclusion and Recommendations: This research provides significant contributions to online marketing funnel research by demonstrating the role of life values that differ across age groups and will enable marketers to use the most preferred channels at the right phase, tapping into the values of the consumers.

Extended Abstract

Introduction

With the advancements in using online channels, marketers use innovative ways to reach customers. Reaching customers is a complex task as consumer decision journey is not linear, yet rather circular where new customers can connect with a brand from any stage in the consumer decision journey (Van Bommel, Edelman and Ungerman, 2014). For instance, a loyal customer might write a blog post on a social networking site, and a friend might become persuaded and immediately purchase the product, bypass the awareness, and consideration stage, directly move to the purchase stage. An important body of work in the marketing literature has focused on the optimum ways to connect with the customers and achieve the best marketing outcomes in the stages of marketing funnel in social media marketing (Kumar et al. 2016, Colicev et al. 2018, Colicev, Kumar and O'Connor, 2019). Yet, less is known why certain consumers prefer certain channels over others at various stages of the consumer decision process.

Recent work has suggested that personal factors such as generational differences might play an important role in understanding how consumers engage and search for brands on online social network sites or using online word of word-of-mouth (Bento, Martinez and Martinez, 2018; Umut et al. 2022). For instance, it has been reported that while consumers that are aged between 16-24 years old (Z Generation), prefer social networks more than search engines to conduct their brand search, consumers that are aged between 55 and 64 (Boomers Generation) prefer search engines more than social networks (Bayindir and Paisley, 2019). Generations differ in terms of how they use online channels, and their motivations in how they approach online channels. Yet, it is important to notice that it might not be merely the age, but the psychological factors such as consumer life values that might also change as consumers get older (Borg, 2021). This research contributes to the gap in the literature by investigating how life values of customers at relatively older and younger ages influence the consumer decision journey that occur through online channels.

Theoretical Background

Online Marketing Channels Along the Consumer Decision Journey

Marketing investments has shifted to more digital channels, as well as more consumers spend their time on online channels. Consumers might find out new brands by searching keyword, get introduced to a completely new product category via vloggers or bloggers over social networks or get detailed insights about a brand or a service from a product comparison website. Marketers and consumers come across each other over a diverse set of sources along the consumer journey without a linear path. Undoubtedly, the traditional channels such as TV marketing, billboard, offline word of mouth play an important role in consumers path, as online and offline channels operate in an echoverse where they have direct and indirect influence on each other as well as business outcomes (Hewett, 2016).

This work focuses on four major stages of the consumer decision journey, which is also called as marketing funnel: awareness, consideration, purchase intent and satisfaction. We propose a conceptual framework that links the consumer decision journey stages with online marketing channels. There are various online channels that consumers connect with the brands. More specifically, in our research, we include search engines, display ads seen online, brand or product websites, consumer review sites, product comparison sites, emails from brands, personalized recommendations on websites, online posts or reviews from bloggers or vbloggers, online endorsements by influencers (celebrities or well-known individuals), recommendations/comments from friends or acquaintances on social media, sponsored news or articles in online newspapers (the list is adapted from Bayindir and Paisley, 2019). Connecting the online channels with the key consumer decision journey phases, we expect that various sources might play a role at the same time, and the same sources might be prevalent across multiple phases. Therefore, in our research, we aim to map the the most significant routes that link consumer phases with the channels.

Personal Values across Generations

While building the link between consumer decision phases and online marketing channels, we build on consumer “life values theory” (Schwartz 2004) that is shaped by generational differences. We propose that certain channels play a more important role in certain consumer decision phases depending on consumers’ age generation, because they tap into diverse values the consumers seek. Levegar prior research on life values that has been shown robust across different cultures, yet get moderated by age (Borg, 2021), we expect to explain the variation across diverse consumer generations that utilize different channels in their decision journey.

Theory of Universals in Values (TUV) has defined ten value types, that are typically listed as power, achievement, hedonism, stimulation, self-direction, universalism, benevolence, tradition, conformity, and security: Schwartz, 1992, Schwartz, 2012). It is assumed that the relative importance of multiple values guides action. For instance, being loyal to a brand over several years might express tradition and conformity values at the expense of self-direction and benevolence. There has been important work in the marketing literature that has documented the role of life values that has influenced consumer behavior. For instance, brand image attributes such as friendly, social, work has been linked to life values of consumers to achieve better brand positioning (Batra et al. 2017).

Although TUV proposes that the ten values are universally valid for persons of any age, gender, and social background, there is emerging work that shows that certain values drop in importance and become more important related to age. For instance, there is evidence to suggest that importance of values related to stimulation and hedonism, as well as power and achievement, decreases, while values related to tradition become more important as individuals get older. Further, it has been found that values related to self-transcendence and security remain stable (Borg 2021). According to TUV, values guide how actions, people or events are chosen or judged, although their impact on everyday decisions is rarely conscious (Schwartz, 2012). We propose that consumers at different generations use different values to guide their choices in utilizing different online sources at different stages.

In sum, this research explores how consumers use various online sources (e.g., search engines, social networks, influencers) in their consumer decision journey (awareness, interest, consideration, purchase, and loyalty), and understand the role of consumers' life values comparing diverse age generations.

Methodology

In this study, data will be collected online through a survey study over Prolific research platform that receive monetary compensation. It is expected to collect data over 500 participants with a stratified random sampling procedure, where respondents would be equally representing the two age groups (16-24 years old representing the younger adults, Z Generation and 55-64 years old representing the Boomers generation), and gender. The survey will be prepared in Qualtrics platform, and the online link will be provided on Prolific.

In the survey, first, respondents will answer set of questions related to their most preferred online channels, specified for each consumer decision phase that they use for the brands that they have never bought before. Before answering the questions, the participants will be reading a brief paragraph about consumer decision journey and descriptions of the four stages. Next, for the awareness/consideration/purchase intention/satisfaction phases, the participants will be asked to answer the questions "To what extent do you typically use the following sources to find out about new brands and products / consider and evaluate new brands and services/ make a purchase decision/ evaluate new brands and products after purchase?", on a 7-point scale (1 = not at all, 7 = quite regularly). A comprehensive list online sources such as search engines, online posts or reviews from bloggers or vbloggers will be displayed to the respondents with a randomized order. Next, respondents will answer a short version of Values survey, called Twenty Item Value Inventory (TwIVI) (Sandy et al. 2016), which has been shown to successful at capturing the patterns and magnitude of correlations associated with the original and longer version of values survey. The items ask the respondents to evaluate how much a described characteristic is like the respondent (1= not like me at all, 7= very much like me). For instance, items such as "S/he believes s/he should always show respect to his/her parents and to older people, It is important to him/her to be obedient", "It is important to him/her to always behave properly. S/he wants to avoid doing anything people would say is wrong." together are measuring the extent to which the participant is high on "conformity" value. Finally, the respondents will be asked about basic demographic questions such as age, gender, as well as Internet usage. Important to note that the data collection assessment process of the research has not been completed yet.

Findings

The data collection is in progress, the results and discussion will be shared in the presentation sessions. Yet, we have some expectations regarding the analysis method as well as results. In the analysis stage, first, a factor analysis will be conducted to identify the higher order values and check whether the values will map with the TUV. The same factor analysis will also be conducted for each group to

determine whether the values differ. Next, we will test which values are representing the different age groups the most and the least, by sorting the values in terms of frequencies and then compare them each other using paired sample t-tests. Second, we will conduct a factor analysis to identify the high order online marketing channels that are used in different consumer phases. The same factor analysis conducted for the marketing channels will be conducted for each group as well. Finally, we will conduct a series of regression analyses. The dependent variable is likelihood to use marketing channels (that appear that emerge as a result of factor analysis). The preference for using different marketing channels will be regressed on a) Life Values and b) Age Group, and c) interaction effect of life values and age groups. The underlying effect of life values on channel choice will be analyzed using the PROCESS macro (model 4).

Conclusion

As a result of this study, it is expected to find that age generations differ in terms of the importance they give to life values, and the way they prefer using different marketing channels at different phases of their marketing funnel. We expect to explain the differences in preference of using different channels across different phases for age groups through life values. For instance, we expect to find that consumers that are aged between 16-24 years old (Z Generation), choose to use social networks more than search engines at awareness stage, while consumers that are aged between 55 and 64 (Boomers Generation) choose to use search engines more than social networks. These preferences will be explained by higher importance given to benevolence and universalism values (expressed by self-transcendence) by Z generation that has a higher social focus, and by higher importance given to achievement, power values (expressed by self-enhancement) by Boomers Generation that has a higher self-focus. This research provides significant contributions to online marketing funnel research by demonstrating the role of life values that differ across age groups.

Keywords: consumer decision journey, age, life values, online marketing channels

References

- Bayindir, N. Paisley, E. W. (2019). *Brand discovery*. GWI. <https://www.gwi.com/reports/brand-discovery-report>
- Batra, R., Zhang, Y. C., Aydinoğlu, N. Z., & Feinberg, F. M. (2017). Positioning Multicountry Brands: The Impact of Variation in Cultural Values and Competitive Set. *JMR, Journal of Marketing Research*, 54(6), 914–931. <https://doi.org/10.1509/jmr.13.0058>
- Bento, M., Martinez, L. M., & Martinez, L. F. (2018). Brand engagement and search for brands on social media: Comparing Generations X and Y in Portugal. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 43, 234–241. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.04.003>

- Borg, I. (2021). Age and the subjective importance of personal values. *Personality and Individual Differences*, 173, 110605. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110605>
- Colicev, A., Kumar, A., & O'Connor, P. (2019). Modeling the relationship between firm and user generated content and the stages of the marketing funnel. *International Journal of Research in Marketing*, 36(1), 100–116. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2018.09.005>
- Colicev, A., Malshe, A., Pauwels, K., & O'Connor, P. (2018). Improving Consumer Mindset Metrics and Shareholder Value through Social Media: The Different Roles of Owned and Earned Media. *Journal of Marketing*, 82(1), 37–56. <https://doi.org/10.1509/jm.16.005>
- Hewett, K., Rand, W., Rust, R. T., & van Heerde, H. J. (2016). Brand Buzz in the Echoverse. *Journal of Marketing*, 80(3), 1–24. <https://doi.org/10.1509/jm.15.0033>
- Kumar, A., Bezawada, R., Rishika, R., Janakiraman, R., & Kannan, P. K. (2016). From Social to Sale: The Effects of Firm-Generated Content in Social Media on Customer Behavior. *Journal of Marketing*, 80(1), 7–25. <https://doi.org/10.1509/jm.14.0249>
- Sandy, C. J., Gosling, S. D., Schwartz, S. H., & Koelkebeck, T. (2017). The Development and Validation of Brief and Ultrabrief Measures of Values. *Journal of Personality Assessment*, 99(5), 545–555. <https://doi.org/10.1080/00223891.2016.1231115>
- Schwartz. (2004). Mapping and interpreting cultural differences around the world. *Comparing Cultures*. https://brill.com/downloadpdf/book/9789047412977/B9789047412977_s007.pdf
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Van Bommel, Edelman, & Ungerman. (n.d.). Digitizing the consumer decision journey. *The McKinsey Quarterly*. <http://tribaltalent.com/wp-content/uploads/Digitizing-the-consumer-decision-journey.pdf>

Impact of Augmented Virtual Reality on Students' Biology Learning and Problem-Solving Skills

Rabia TABASUM

Mahvish FATIMA

Afifa KHANUM

Dr., Lecturer, Department of STEM Education, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Abstract

The emergence of pandemics in previous years, already led to the online or blended learning, which minimized the availability and use of real laboratories for the science students. Furthermore, the introduction of digital technology has turned a paradigm shift of miracles to virtual world, taking away the students of today from the naturalist origins. However, using this digital and virtual worlds, the study entails to tackle this delinquent situation. Thus, the main purpose of the study was to find out impact of virtual augmented reality to enhance students' learning and problem-solving skills in the subject of biology. A true experimental pretest-posttest control group design was employed for the study. The sample was taken from a government school in Southern Punjab. The study tool included a biology test, and interview protocols from students. The concept of natural selection, and genetics were taught to two groups simultaneously. The experimental group was introduced with non-immersive augmented virtual world of computer simulations, while the control group was taught with traditional teaching method. The results of pretest and post test were compared using t-test. While the interview protocol was employed to investigate students' perception regarding their experience. The findings revealed that the augmented virtual world enhanced students' learning and problem-solving skills regarding the biology. However, they faced some problems during the course of study as well which are discussed in this paper.

Çin-Tayvan Krizi Bağlamında Çip Krizi ve Otomotiv Sektörünün Geleceği

The Chip Crisis and the Future of the Automotive Industry in the Context of the China-Taiwan Crisis

Prof. Dr. Fatih MANGIR

Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, fmangir@selcuk.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Metehan ORTAKARPUZ

Selçuk Üniversitesi, Beyşehir A.A. İşletme Fakültesi, mortakarpuz@selcuk.edu.tr

Dr. Mustafa KARTAL

Selçuk Üniversitesi, Beyşehir A.A. İşletme Fakültesi, mkartal@selcuk.edu.tr

Öz

Covid-19 salgını ile birlikte küresel tedarik zincirinde meydana gelen aksaklıklar, özellikle çip krizini tetiklemiş ve otomotiv sektöründe büyük bir üretim kaybına neden olmuştur. Bu gelişme ABD-Çin ilişkilerinde yıllarca sessiz bir seyir izleyen Tayvan konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Otomotivden elektroniğe birçok sektör çip tedariki yapmakta olduğu için çoğu ülke endüstrisinin çip üretimine bağımlı olduğu söylenebilir. Dünya çip imalatına bakıldığında %66 ile Tayvan ilk sırada yer alırken, bu ülkeyi Güney Kore (%17) ve Çin (%7) izlemektedir.

Salgın sürecinde çip üretimi ve tedarikindeki sorunlardan etkilenen otomotiv sektörü, Çin-Tayvan kriziyle yeni bir çıkmazla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle ülkelerin çip tedariki konusunda bağımlılığı azaltabilecek politikaları hayata geçirmeleri sektörün işleyişinin kesintisiz olarak devam etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada salgın sonrası Çin-ABD ilişkisi Tayvan çip krizi özelinde incelenmiş, otomotiv sektöründe çip üretim krizi değerlendirilmiştir. Son olarak gelecekte çip üretimine bağımlılığın azaltılması adına geliştirilecek politikalara yönelik önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çin-Tayvan Krizi, Çip Krizi, Otomotiv Sektörü.

Abstract

The disruptions in the global supply chain with the Covid-19 epidemic triggered the chip crisis and caused a great loss of production in the automotive industry. This development led to the issue of Taiwan, which had been silent for years in US-China relations. Since many sectors from automotive to electronics supply chips, it can be said that industries in most of the countries depend on chip production. Based on the world chip manufacturing rankings, Taiwan ranks first with 66% share of the world production, followed by South Korea (17%) and China (8%).

The automotive industry, which was affected by the problems in chip production and supply during the epidemic, faced a new trap with the China-Taiwan crisis. For this reason, it is important for countries to implement policies that may reduce dependency on chip supply so that the operation of these sector will continue without interruption.

In this paper, the post-epidemic China-US relationship is analyzed focusing on Taiwan chip crisis, and this crisis in the automotive industry is evaluated. Finally, policy suggestions is provided for the policies towards reduction of the dependency on chip production in the future.

Keywords: China-Taiwan Crisis, Chip Crisis, Automotive Industry.

1. GİRİŞ

Covid-19 sonrası ABD ve Çin arasındaki küresel rekabet üzerinden yeni jeopolitik dengelerin belirlenmeye çalışıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreçle birlikte ortaya çıkan küresel bağımlılık adına çip üretim üssü Tayvan'ın gelecekteki yeri kritik rol oynamaktadır. Çin tarafından bağımsızlığı tanınmayan Tayvan diğer taraftan ABD'nin manipülasyonu ile batı ile entegrasyonunu gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Bununla birlikte salgın ve jeopolitik risklerin neden olduğu çip üretim kısıtlılığının gölgesi altında, hükümetler lojistik zorluklar veya küresel gelişmeler nedeniyle çip alımının kesilmesini önlemek için üretimin yerelleştirilmesinin gerekli olduğu gerçeğini hızla fark ederek çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Tayvanlı üreticilere dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerden çeşitli yerlerde fabrikalar kurmak için davetler gönderilmektedir. Buna karşılık olarak Tayvanlı girişimler üzerinden Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Singapur'da fabrika inşa etme planlarını duyurmuşlardır. Ancak yarı iletken imalatı için gerekli olan üretim üssü maliyetleri yüksektir¹. Tedarik zincirinin bütünlüğü, yukarı yönlü olarak; hammaddeler, ekipman ve silikon devre levhası, orta düzey olarak; donanım ve yazılım, üretim, paketleme ve test etme, aşağı yönlü olarak; markalar ve distribütörler ile sektörler arasındaki sinerjiye dayanır. Tayvan'da yetenek, coğrafi rahatlık ve endüstriyel yerleşim bölgeleri avantajları bulunmaktadır ve tedarik zinciri için gerekli olan sinerjiye

¹ 15 ve 20 milyar \$ (Compound Semiconductor News, 2022).

sahiptir. Çin'den önce demokratikleşme sürecine ve piyasa koşullu üretim modeline geçen Tayvan, devlet desteğiyle başlattığı endüstri sürecinin bir gelişimi olan TSMC firmasıyla 1987 yılında çip üretimine başlamış ve kısa sürede bu sinerjiyi yakalayarak çip üretiminde dünya lideri konuma gelmiştir.

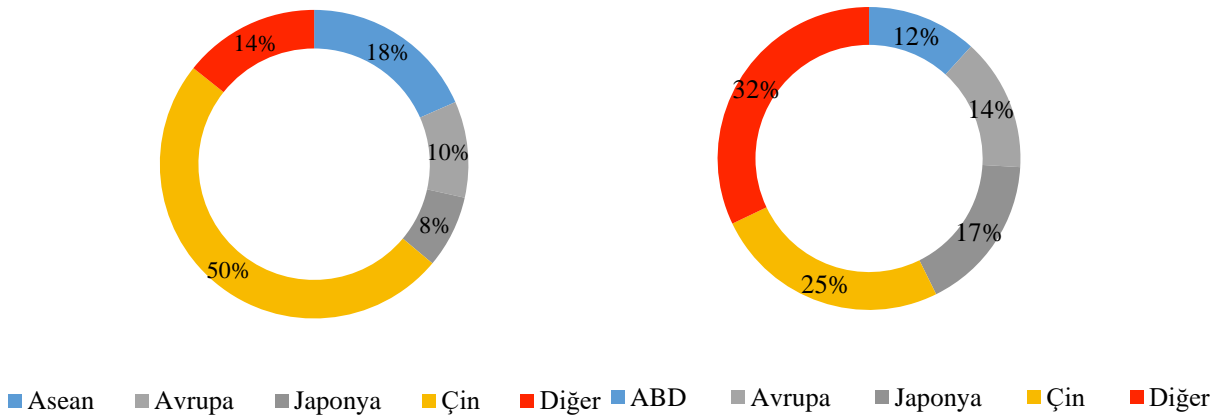
Tayvan 1950 yılı sonrası uygulamaya başladığı ihracata dayalı büyüme modeli ile hem ithalatını hem ihracatını arttırmış üye olduğu ASEAN bölgesel entegrasyon birliği ile üye ülkeler ve Çin'deki ucuz maliyetlerden faydalanarak re-eksport yoluyla ürettiği ürünleri dış dünyaya satmaktadır (ASO, 2016).

Tayvan ekonomisinde 2021 yılında gerçekleştirilen ihracatın ülkelere göre yıllık dağılımı Grafik 1'de ortaya konmaktadır.

Grafik 1. Tayvan'da İhracat ve İthalat Rakamlarının Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı

(Toplam İhracat: 446 milyar ABD Doları)
ABD Doları)

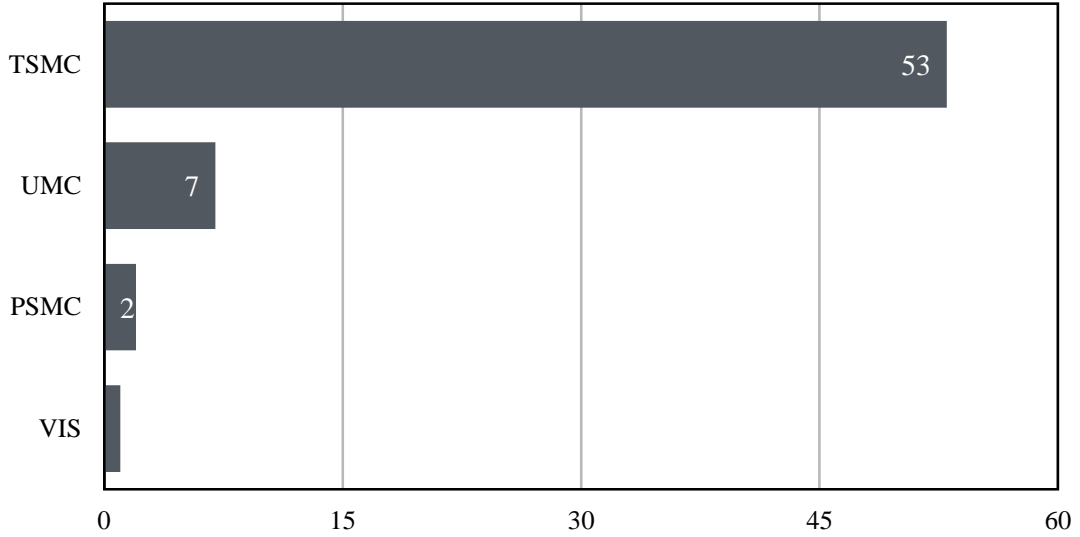
(Toplam İthalat: 382 milyar

Kaynak: Handelsblatt, 2022.

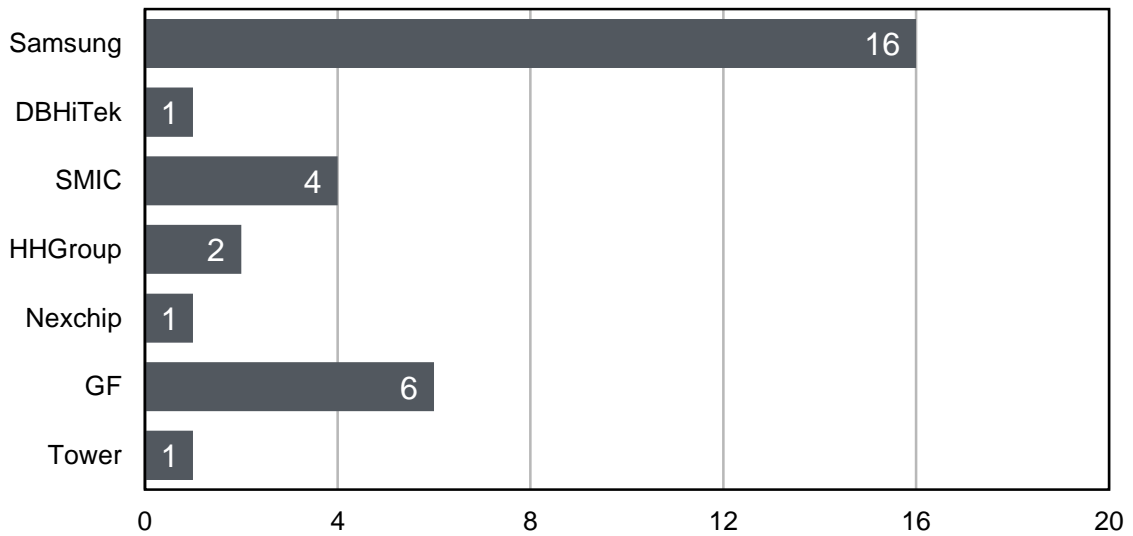
Chiao Joanne, (2022)'un TrendForce'da yayınladığı yarı iletkenler raporuna göre; küresel yarı iletken tedarik zincirinin merkezinde olan Tayvan, 2021'de yarı iletken gelirinde %26'lık bir pazar payı ile dünyada ikinci sıradadır. Ülke bilişim ve teknoloji tasarım ile paketleme ve test endüstrilerinin de sırasıyla %27 ve %20 küresel pazar payına sahip olup, dünyada sırasıyla ikinci ve birinci sırada yer almaktadır. Tayvanın ön plana çıktığı diğer bir alan da dökümhane pazarıdır ve bu alanda dünyadaki payı %64'tür. Bu alanda en ileri üretim süreci teknolojisine sahip TSMC'nin yanı sıra UMC, Vanguard ve PSMC gibi imalathaneler de kendilerine göre üretim süreci avantajları bulunmaktadır.

Küresel çip ihracatından en yüksek payı Tayvan almaktadır. 2021 yılında 107.542 milyon ABD doları gelirin %64'ünü elde eden Tayvan'da bu gelirin firmalara göre paylarına Grafik 2'de yer verilmektedir.

Grafik 2. Tayvan'da Çip İhracatının Firmalara Göre Dağılımı 2021 yılı, (%)

Kaynak: TrendForce, 2022.

Grafik 2 incelendiğinde, Tayvan'ın çip satışından elde ettiği ihracat gelirinin %53'ünü TSMC firması karşılamaktadır. UMC, PSMC ve VIS fabrikaları sektörde öncü olan diğer firmalar olarak ön plana çıkmaktadır. Tayvan'daki fabrikaların dışında dünyada çip satışında ilk sıralarda yer alan firmalar ve bunların ihracat gelirinden almış oldukları paylar Grafik 3'te ortaya konmaktadır.

Grafik 3. Çip İhracatının Firmalara Göre Dağılımı (2021 yılı, %)

Kaynak: TrendForce, 2022.

Grafik 3'e göre, 2021 yılında 107.542 milyon dolarlık küresel çip ihracatı gelirinden Tayvan merkezli TSMC fabrikasından sonra en yüksek payı %16 ile Samsung firması almaktadır. Bu firmayı GF firması %6 ve SMIC firması %4'lük oranlarla izlemektedir. Samsung ve DBHiTek firmaları Kore'de faaliyetlerini sürdürürken, SMIC, HH Group ve Nexchip firmaları Çin merkezlidir.

Günümüzde 8 inçlik ve 12 inçlik dökümhaneler Tayvan'daki 24 fabrika tarafından domine edilmekte olup; Çin, Güney Kore ve ABD Tayvan'ın ardından gelmektedir. 2021 yılı sonrası yeni fabrika planlarına bakıldığında, Tayvan hala devam etmekte olan altı yeni fabrika da dahil olmak üzere en fazla sayıda yeni fabrikaya sahip ülke konumundadır. Bunu sırasıyla dört ve üç yeni fabrika planıyla Çin ve ABD izlemektedir. İleri üretim süreçleri ve belirli üretim tecrübeleri açısından Tayvanlı fabrikaların avantajları ve benzersizliği bulunmaktadır. Son yıllarda çeşitli ülkelerde tesis kurmak için davetleri kabul eden Tayvanlı üreticiler, yerel müşteri ihtiyaçları ve teknik işbirliğini göz önünde bulundurarak Tayvan'ın yanı sıra ABD, Çin, Japonya ve Singapur gibi yerlerde art arda fabrika kurulum faaliyetleri sürdürmektedirler.

2022'de Tayvan ekonomisinin küresel 12 inç eşdeğer silikon devre levhası dökümhanesi üretim kapasitesinin yaklaşık %48'ini oluşturması tahmin edilmektedir. Sadece %50'den fazla pazar payına sahip 12 inç silikon devre levhası üretim kapasitesine bakıldığında, 16 nm'nin (dahil) altındaki ileri imalatının pazar payının %61'e kadar çıkabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte, Tayvanlı üreticiler küresel üretim için başka ülkelerde de yatırımlarını genişlettikçe, Tayvan'ın yerel dökümhane kapasitesi pazar payının 2025'te biraz düşerek %44'e gerileyeceği ve bunun 12 inçlik silikon devre levhası kapasitesi için %47'lerde ve gelişmiş imalatın da %58'lerde olacağı ortaya konmaktadır (Chiao Joanne, 2022).

Tablo 1. Global En Büyük 10 Dökümhane ve Yeni Yatırımlar Tablosu

Dökümhane		Yeni Fabrika Lokasyonu
Tayvan	TSMC (Taiwan Semiconductor Manufacturing Company, Limited)	Tayvan, ABD, Japonya, Çin*
	UMC (United Microelectronics Corporation)	Tayvan*, Singapur*
	PSMC (Powerchip Semiconductor Manufacturing Corp)	Tayvan
	Vanguard (Vanguard International Semiconductor Corporation)	Tayvan
Çin	SMIC (Semiconductor Manufacturing International Corporation)	Çin

	HuaHong (Hua Hong Semiconductor Limited)	Çin
	Nexchip (Nexchip Semiconductor Corporation)	Çin
Güney Kore	Samsung (Samsung Semiconductor, Inc.)	Güney Kore, ABD
Diğer	Global Foundries (GlobalFoundries U.S. Inc.)	ABD, Singapur
	Tower (Tower Semiconductor)	Avrupa

*TSMC Çin, UMC, Tayvan ve UMC Singapur üretim üstleri, yeni alan değil mevcut üstleri genişletme yatırımlarıdır.

Kaynak: TrendForce. (2022).

Geleceğin petrolü olarak kabul edilen ve bilgisayardan otomobile akıllı cep telefonundan savunma sanayisine kadar teknoloji kullanımında belirleyici olan çip 2030 yılına kadar başta otomobil, bilgisayar ve büyük veri sektörleri olmak üzere 1 trilyon piyasa hacmine ulaşması beklenmektedir (Burkacky vd., 2022).

Çin ve ABD arasında 2000'li yıllarda Çin'in dünya ekonomisinde yükselişine paralel başlayan gerginlik Tayvan krizinin tırmanmasına ve Çip özelinde teknolojik gelişmelerin seyrinin merak edilmesine neden olmuştur. 2000'li yıllarla Çin'in sağladığı hızlı ekonomik gelişmeler bu ülkenin Hint-Pasifik bölgesinde de güçlü olmasına neden olmuştur. Bu hızlı yükseliş ABD-Çin arasında Tayvan üzerinde uygulanan politikaların dengesini de değiştirmiştir. Tayvan dünyanın üretim motoru ve çip üretiminin lideri olduğu düşünüldüğünde olası bir Çin-Tayvan krizi dünya üretimi için istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Esasında Tayvan krizi covid salgını sonrası ortaya koyulan çok kutuplu yeni dünya düzeninde ABD ile Çin mücadelesinin daha sert geçeceğinin somut bir göstergesidir. Bu mücadele dahilinde ABD, Çip ve Bilişim Yasası imzalamış ve çip endüstrisinin geleceğini ABD'ye kaydırma kararı almıştır. ABD; Japonya, Güney Kore ve Tayvan ile çip üretiminde işbirliğini öngören Çip dörtlüsü sürdürülebilir bir tedarik zinciri merkezi oluşturmayı hedeflemektedir. Covid-19 ile ortaya çıkan tedarik zincirindeki duraksama başta otomotiv olmak üzere çip üretiminde daralmaya neden olmuştur. 2021 yılında talebe yetişemeyen üretim yüzünden yaşanan çip kriziyle, araç üretimi 10,5 milyon civarında azalmış buda doğrudan fiyatlara yansımıştır (https://www.leaseplan.com/tr-tr/blog/filo-kiralama/covid19_cipkrizi_etikiler/). Bu yüzden bu çalışmada otomotiv sektörüne ortaya çıkan çip krizinin nedenleri analiz edildikten sonra, Covid-19 sonrası dönem için otomotiv endüstrisinin zorlukları ve fırsatları değerlendirilip politika önerilerinde bulunulacaktır.

2. OTOMOTİV ENDÜSTRİSİNDE ÇİP SIKINTISININ NEDENLERİ

Yarı iletkenler, dünyanın önde gelen elektronik üreticisi firmaların domine ettiği bir endüstridir. Söz konusu endüstride dünyadaki üretimin yarısına yakınına üstelenen ABD ön plana çıkmakta olup Güney Kore, Japonya, Avrupa, Tayvan ve Çin diğer büyük üretim merkezlerdir. Sektörün şu andaki büyüklüğü 257 milyar ABD doları seviyelerindedir ve 20 yıllık büyüme hızı ortalaması %6,65 dir. (World Semiconductor Trade Statistics (WSTS) and SIA, 2022).

Yarı iletken endüstrisi daha çok %31 oranında mobil telefonların üretiminin yer aldığı iletişim sektörü ve %32 oranında PC-bilgisayarlar sektörlerine hitap etmektedir. Bu sektörler çip üretim kapasitesinin sırasıyla %33'ünü ve %29'unu talep etmektedir. Otomotiv sektörü yarı iletken endüstrinin ve çip üretiminin %12'lik kapasitesini kullanmaktadır. Küresel yarı iletken endüstrisi ve çip üretimi kapasitelerinin sektörlere göre kullanım oranları Tablo 2'de özet halinde sunulmaktadır.

Tablo 2. Küresel yarı iletken endüstrisi ve çip üretimi kapasitelerinin sektörlere göre kullanım oranları

	Yarı İletken Endüstrisi (2019)	Çip Üretimi (2020)
İletişim (cep telefonu vb.)	%31	%33
Bilgisayar (PC)	%32	%29
Tüketici Elektronik	%12	%13
Otomotiv	%12	%12
Sanayi	%12	%12
Hükümet	%1	%1

Kaynak: U.S. Semiconductor Industry Association 2019 ve 2022 sektör raporları.

Covid-19 salgını nedeniyle personel izolasyonu, seyahat, uçuş ve lojistik kısıtlamalar yarı iletken endüstrisini de etkilemiş ve çip üretimi düşmüştür. 2020 yılında arzın azalması çip tedariğine bağlı bir çok sektörün üretimini yavaşlatmasına veya durdurmasına neden olmuştur. Otomotiv endüstrisi de en çok etkilenen sektörler içerisinde yer almıştır. Bu sektörün üretimi 2020 Nisan ve Mayıs aylarında en düşük üretim seviyelerini görmüştür. Otomotiv sektörü çip üretimine ihtiyaç duyan diğer sektörlerden çok daha fazla etkilenmektedir. Bunun nedeni salgın döneminde dijitalleşmenin hızlanmasıyla iletişim ve bilgisayar sektörlerindeki artan üretime kısıtlı çip üretiminin anca yetişmesi veya üretimin bu sektörlerin ihtiyaçlarına yönlendirilmesidir. Diğer yandan otomotiv sektörünün talep ettiği çipler,

bileşenlerinin farklı işlem süreçlerine sahip olması nedeniyle dünya çapında farklı fabrikalarda ve farklı üretim programlarında üretilmektedir. Salgın süreci, etkilerinin yarattığı sorunlar veya ekonomik sıkıntılar nedeniyle söz konusu kompleks üretimin aksaması halen kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca otomotiv endüstrisi için çipler tasarım, imalat, paketleme, teslimat süreçlerinde 6-9 ay arasında üretildiği için bugünkü küresel şartlarda çip üretiminin otomotive sektörüne tam anlamıyla hitap etmesi güç gözükmektedir.

Tablo 3, 2020-2022 döneminde küresel bilgisayar satışlarına ait değerleri göstermektedir.

Tablo 3. Küresel bilgisayar satışı (2020-2022 Çeyreklik Dönem)

Dönem	Küresel Bilgisayar Satışı
2020Q1	52,9
2020Q2	68,5
2020Q3	71,4
2020Q4	79,4
2021Q1	69,9
2021Q2	82,4
2021Q3	84,1
2021Q4	88,4
2022Q1	77,9
2022Q2	72

Kaynak: Gartner, 2022.

Küresel bilgisayar satışları salgının getirdiği yaşam şartlarının da etkisiyle 2020'nin dördüncü çeyreğinde, 2019'un dördüncü çeyreğine göre %10,7 artışla 79,4 milyona yükselmiştir. Bu gelişme sektörde son yıllardaki en yüksek büyüme oranı başarısının yakalanmasını sağlamıştır. Satış rakamları salgın döneminde bilgisayarların önemini gözler önüne sermektedir.

2020 yılında genellikle yarı iletken çiplere olan talebin arzı aşması küresel ölçekte bir çip sıkıntısına dönüşmüş ve çip teminindeki aksaklıkla 169'dan fazla sektörü etkilemiştir. Temelde Covid-19 ve ABD-Çin savaşından kaynaklanan bu aksaklıklar yarı iletkenler gerektiren başta otomobil ve

bilgisayar gibi ürünlerde tedarik sıkıntısına ve fiyat artışlarına zemin hazırlamıştır. ABD ekonomisinde motorlu araçların üretim değerinin 2019Q3-2022Q2 yılları arasındaki değişimi Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. ABD ekonomisinde motorlu araçlar ve parçalarının üretimi (2020-2022 İlk Çeyrek)

Dönem	Küresel Bilgisayar Satışı
2019Q3	103,6
2019Q4	93
2020Q1	94,8
2020Q2	50,4
2020Q3	105,7
2020Q4	103
2021Q1	98,8
2021Q2	94,0
2021Q3	94,1
2021Q4	98,8
2022Q1	99,4
2022Q2	105,2

Endeks 2017=100, Seasonally Adjusted

Kaynak: FRED, 2022.

Dünyadaki çip üretiminin büyük çoğunluğu Japonya, Tayvan, Çin ve Güney Kore gibi Asya ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Covid-19'dan kaynaklanan koşullar ve bu ülkelerin söz konusu alanda yeteri kadar yatırım yapmamasına bağlı olarak çip üretiminin talebe yetişememesi başta otomobil olmak üzere pek çok sektörün üretim akışını olumsuz etkilemiştir. Nitekim dünyanın en önemli otomobil üreticisi ülkelerinden birisi olan ABD'de söz konusu gelişmeler şiddetli bir şekilde

görülmüştür. 2019-2020 döneminde ABD’de motorlu araçlar ve parçaları üretimi yarıdan fazla değer kaybetmiştir. 2020 ortalarında otomobil sektörü üretim planını ve tedarikçilerini azaltmaya başlamıştır. Aynı zamanda çip üreticileri, otomobil üreticilerinin aldığı bu kararlar ile kapasitesinin çoğunu daha fazla kar elde ettikleri bilgisayar ve bilgisayar oyun pazarına yönlendirdiler.

Var olan çip krizi ile otomotiv sektöründe uluslararası rekabetin yapısı da değişmiştir. Artık otomotiv sektöründe rekabet firmalar arasında değil tedarik zincirleri arasında gerçekleşmektedir. Örneğin, Fawcett vd. (2007) "Toyota ve tedarikçileri, küresel rekabet avantajı için Ford ve tedarikçileri ile çatışacak" şeklinde tespitlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte tüm rakip tedarik zincirlerinde gizli bir engelleyici bulunmaktadır. "Kamçı etkisi" olarak adlandırılan durum, tedarik zincirlerinin bozulmasına neden olan en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Lee vd., 2004).

Yeni normalde tedarik zinciri rekabetinde yaşanan savaş Çin ve dünyanın geri kalan ülkeleri arasında gerçekleşmek şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bununla birlikte tedarik zincirinde çip krizi özelinde yaşanan rekabet savaşı ülke devletlerinin verdiği teşviklerle de farklı bir boyut kazanarak ülkeler için çip sektörü stratejik bir sektör olmuştur. ABD çip krizinde Çin’e olan bağımlılığı azaltmak için milyar dolarlık yatırımlar yaparken Çin’de karşılık olarak dünyanın en büyük tüketicisi konumundan dünyanın en büyük üreticisi konumuna geçmek için hamleler gerçekleştirmektedir.

Otomotiv sektöründe çip krizinde yaşanan jeopolitik gelişmelerin dışında tedarik zincirindeki değişimle ilgili firmaları etkileyen gelişmeler yaşanmıştır. Otomotivde TIER 1, TIER T2 ve TIER 3 olmak üzere üç konum bulunmaktadır. Birincil tedarikçiler (TIER 1) üreticilere doğrudan üretim yapan, ikinci seviye tedarikçiler (TIER 2) üreticilere doğrudan satış yapmayıp TIER 1 lerin talep ettiği ürünleri üreten tedarikçileri ifade etmektedir. Üçüncü seviye tedarikçiler (TIER3) daha çok hammaddeye, plastik ve metal parçaların tedarikini gerçekleştirmektedirler (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü 2019: 4). Çip krizinin tedarik üzerinden yol açtığı sorunlarla birlikte sektördeki firmalar tedarikteki katmanları daraltarak direk TIER 3 ile görüşme yoluna giderek daha fazla stoklama yoluna gitmeye başlamışlardır.

Tablo 5. Otomotiv Çip Arz ve Talebinin Temel Belirleyicileri

OTOMOTIV ÇİP TALEBİ Yeni nesil E/E yapıları Gelişmiş AD/ADAS özellikleri ve bağlanabilirlik için artan işlemci performansı. SW tanımlı işlevsellik Elektrifikasyon Güç yarı iletkenlerine yönelik artan talep 2030-2040'a kadar toplu benimseme ve ICE'nin aşamalı olarak kaldırılmasının hızlandırılması OTOMOTİV TEDARİK ZİNCİRİ OPERASYONLARI COVID iyileşmesi Otomobil üreticileri, küresel kilitlenmelerin neden olduğu bastırılmış talebi karşılamak için üretimi artırıyor. Tam zamanında paradigma Maliyet için just-in time ve en aza indirilmiş envantere dayanan otomotiv tedarik zinciri <th data-bbox="608 367 904 1538">OTOMOTİV YARI İLETKENLERİ İÇİN KÜRESEL TEDARİK SIKINTISI<th data-bbox="904 367 1441 1538">YARI İLETKEN TALEBİ Diğer sektörlerden gelen talebin karşılanması Yüksek hacimli tüketici elektroniği talebi önceliklidir, özellikle temiz enerji uygulaması için güç elektroniği Deglobalizasyon ve yeniden yerelleştirme Tedarik zincirini yeniden yapılandırmaya zorlayan ticaret kısıtlamaları (ör. HiSilicon'a karşı ABD e-spor kontrolleri) YARI İLETKEN İŞLEMLER Küresel tedarik zincirinde aksama riski Fukuşima, depremler, COVID kapanma dönemleri, Teksas elektrik kesintisi, bölgesel siyasi riskler Yarı iletken çevrim süresi Tipik 12+ hafta sipariş teslim süresi. Kapasite genişletme vs. için 6-12 ay, SemCo karlılık yeniden yapılandırmaları için %95 kullanım hedefleri</th></th>	OTOMOTİV YARI İLETKENLERİ İÇİN KÜRESEL TEDARİK SIKINTISI <th data-bbox="904 367 1441 1538">YARI İLETKEN TALEBİ Diğer sektörlerden gelen talebin karşılanması Yüksek hacimli tüketici elektroniği talebi önceliklidir, özellikle temiz enerji uygulaması için güç elektroniği Deglobalizasyon ve yeniden yerelleştirme Tedarik zincirini yeniden yapılandırmaya zorlayan ticaret kısıtlamaları (ör. HiSilicon'a karşı ABD e-spor kontrolleri) YARI İLETKEN İŞLEMLER Küresel tedarik zincirinde aksama riski Fukuşima, depremler, COVID kapanma dönemleri, Teksas elektrik kesintisi, bölgesel siyasi riskler Yarı iletken çevrim süresi Tipik 12+ hafta sipariş teslim süresi. Kapasite genişletme vs. için 6-12 ay, SemCo karlılık yeniden yapılandırmaları için %95 kullanım hedefleri</th>	YARI İLETKEN TALEBİ Diğer sektörlerden gelen talebin karşılanması Yüksek hacimli tüketici elektroniği talebi önceliklidir, özellikle temiz enerji uygulaması için güç elektroniği Deglobalizasyon ve yeniden yerelleştirme Tedarik zincirini yeniden yapılandırmaya zorlayan ticaret kısıtlamaları (ör. HiSilicon'a karşı ABD e-spor kontrolleri) YARI İLETKEN İŞLEMLER Küresel tedarik zincirinde aksama riski Fukuşima, depremler, COVID kapanma dönemleri, Teksas elektrik kesintisi, bölgesel siyasi riskler Yarı iletken çevrim süresi Tipik 12+ hafta sipariş teslim süresi. Kapasite genişletme vs. için 6-12 ay, SemCo karlılık yeniden yapılandırmaları için %95 kullanım hedefleri
---	---	---

* E/E; elektrik/elektronik.

* Gelişmiş bir sürücü yardım sistemi (ADAS), sürücülere sürüş ve park etme işlevlerinde yardımcı olan bir grup elektronik teknolojiden herhangi birisidir.

* SW; software (yazılım).

* ICE; Internal Combustion Engine (İçten Yanmalı Motor).

Kaynak: Roland Berger, 2021.

Tablo 5 değerlendirildiğinde, salgının yaratmış olduğu dış şok otomotiv sektöründeki çip sorununu hızlandırmıştır. Otomotiv sektörünün giderek daha yazılım tanımlı ve elektronik hale dönüşmesi otomotiv elektroniğine olan talebin artmasına zemin hazırlamıştır. ICE'nin aşamalı olarak kaldırılması ve buna bağlı olarak bataryalı elektrikli araçların tercih edilmesi elektroniğine olan talep artışını temel belirleyicisi olmuştur. Covid-19 ile ilgili kapatmalar, yalnızca yapısal eksiklikleri artıran önemli talep dalgalanmaları yarattı. Depremler, elektrik kesintileri, su kesintileri ve üretim tesislerinde çıkan yangınlar gibi diğer dış şoklar sadece mevcut sorunlara eklenmekle kalmayıp ileriye dönük bir risk faktörü olmaya devam edecektir. Diğer taraftan yarı iletken endüstrisindeki uzun üretim döngü süreleri ve sipariş hazırlama zamanları tedarik zincirinde aksaklıklara yol açmaktadır. Nitekim ticaret kısıtlamaları ve küreselleşmeden uzaklaşma tedarik zincirlerinin bozulmasını ve arz esnekliğinin düşmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Roland Berger, 2021).

2020 salgını, otomotiv sektörüne ait talep de bir (kamçı) boğa kırbacı¹ etkisine neden olmuştur. Covid-19 sürecince yaşanan kapanmalar ile otomotiv talebi azalınca firmalar arzlarını azaltmışlardır. Aynı zamanda otomotiv satışlarını gerçekleştirmek için uygun krediler ile finansman olanakları sağlamışlardır. Ancak zaman geçtikçe ve halk Covid-19 öncesi rutinlerine dönmeye başladıkça, araçlara olan talep artmaya başlamıştır.

3. COVID-19 SONRASI DÖNEM İÇİN OTOMOBİL ENDÜSTRİSİNİN ZORLUKLARI VE FIRSATLARI

Eşi görülmemiş bir küresel sağlık krizinde, belirsizliğin ortasında küresel ticaret belirli bir eksende sürmüştür. Salgını kontrol altına almaya yönelik çabalar; ulaşım ağlarının tıkanmasına, fabrikaların üretimi durdurmasına yol açarken elektrikli araçlardan cep telefonlarına kadar küresel tedarik zincirinde de aksamalara yol açmıştır. Nitekim tedarik zincirlerinde hammadde veya bitmiş ürün olarak önemli bir yeri olan ve bu ürünleri yüksek oranda Uzak Doğu ülkelerinden temin eden ülkelerde salgının ekonomik etkileri daha fazla hissedilmiştir. Salgın ortamının getirdiği koşullar, kişileri yeni çalışma şartlarına alışmaya zorlamırken, salgının nispeten etkisinin azalmasıyla birlikte insanlar işlerine geri dönmeye başlarken azımsanmayacak miktarda çalışan hala uzaktan çalışmaya devam etmektedir. Diğer yandan salgın tüketici davranışlarında değişikliğe zemin hazırlamış olup, tüketiciler uzaktan çalışma, sanal öğrenme, ev eğlencesi, çevrimiçi oyun ve e-ticaret geçiş gibi alanlara giderek daha fazla eğilim göstermeye başlamışlardır. Bu ve benzeri gelişmeler bilgisayarlara, dizüstü bilgisayarlara, bulut bilişime ve kablolu iletişim ekipmanlarına güç sağlayan çiplere olan talepte önemli bir artışa yol açmıştır. Buna karşın otomobil üreticileri salgın sırasında düşük talep karşısında yarı iletken çip² siparişlerini azaltmışlardır. Ancak salgının etkisini kaybetmesinin ardından ülkelerin kısıtlamaları hafifletmesi otomobil endüstrisinde talebin artmasını beraberinde getirmiştir.

Covid-19 döneminde ve sonrası dönemde otomobil endüstrisinde görülen sorunların temelinde çip üretimine karşı yeterli yatırım yapılmaması ve bilgisayarlara olan talebin beklenenden fazla olması

¹ Çip krizinin otomotiv sektöründe yol açtığı tedarik zinciri özelinde maliyetler "kamçı etkisi" ile de açıklanmaktadır. Procter ve Gamble tarafından ilk defa kullanılan bu kavram, sipariş davranışı ile son tüketici-üretici arasındaki kıtlık makasın giderek dalgalanması anlamı taşımaktadır (Boute vd., 2008).

² Çipler, dünyadaki her elektronik cihazın içindeki beyindir (BNM, 2021: 27).

yer almaktadır. 2019-2021 dönem için yarı iletken çipler için toplam talep artmaya devam ederken; otomotiv endüstrisinde önemli bir dalgalanma görülmektedir. Uygulamaya göre yarı iletken çip satışlarına ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 5'te ortaya konmaktadır.

Tablo 5. Yarı iletken çip satışları

	2019	2020	2021
Kablosuz iletişim	127 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Bilgisayar	67 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Depolama, çevre bilimleri	52 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Sanayi	49 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Otomobil	41 milyar dolar	Negatif	Pozitif
Tüketici elektroniği	38 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Sunucu	29 milyar dolar	Pozitif	Pozitif
Kablolu iletişim	26 milyar dolar	Pozitif	Pozitif

* 2019 yılına ait veriler, çip satışlarından elde edilen değeri gösterirken; 2020-2021 yıllarında Covid sonrası dönemde gelirdeki büyüme beklentisi belirtilmektedir.

Kaynak: Burkacku vd. 2022.

Tablo 5'ten de görüldüğü üzere Covid-19 döneminde satışların düşeceğine yönelik beklentiler ve fabrikaların ilk dönemde kapalı kalması çip gibi bileşenlerde siparişin kısılmasını beraberinde getirmiştir. Çip üretimi yapan bazı fabrikaların yaşanabilecek bu gelişmeler karşısında yatırımlarını farklı alanlara kaydırması ve Covid-19 sonrası dönemde otomotiv endüstrisindeki hızlı toparlanma mevcut çip üretiminin talebi karşılayamaması sorununu gündeme taşımıştır (Aksan, 2021).

Covid-19 sonrası dönem için otomobil endüstrisi bekleyen bir çok zorluk bulunmaktadır. Tedarikçilerin yeterli miktarda çip tedarik edememesi bu sorunların başında yer almaktadır. Bununla birlikte dünyada enflasyon oranlarının hızlanması sektör açısından önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır (Yücel, 2022). ABD-Çin ticaret geriliminin ortasında tedarik zinciri güvenliğinden endişe duyan bazı müşterilerin stok oluşturması üretimin artmasında bir engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan Rusya-Ukrayna savaşı, hem çiplerin tedariki hemde otomotiv talebi açısından belirsizliklik

oluşturmaktadır. Nitekim Ukrayna dünyadaki neon gazının yaklaşık yüzde 90'ını üretirken, Rusya ise yarı iletkenler için kullanılan nadir bir metal olan paladyumun yüzde 40'ına sahiptir (Aslan, 2022).

4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Covid-19 salgını, yarı iletken çiplerin tedarik zincirindeki zayıflığı ortaya çıkarmıştır. Başta otomotiv sektörü olmak üzere, üretim süreci söz konusu çiplere bağlı olan pek çok sektör, salgın döneminde ve sonrasında yarı iletken çipleri üreten fabrikalarda kapanmalar ve firmaların yatırım kararlarını ertelemelerinden dolayı bir kıtlıkla karşılaşmıştır. Çip tedarikindeki bu kıtlık; kameraları, mikrodalga fırınları, TV'leri, kalp pillerini, çamaşır makinelerini gibi bir çok ürünü etkilemiş olmasına rağmen, otomotiv endüstrisi söz konusu olumsuzluktan en çok etkilenen sektörlerin başında gelmiştir. Nitekim bu ve benzeri gelişmelerin sektörlerdeki arz ve talep dengesini bozması bir yandan üretimin aksamına diğer yandan ise fiyatların yukarı yönlü hareket etmesini kaçınılmaz kılmıştır.

Otomotiv endüstrisindeki aksaklıklar, salgın döneminin başından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Otomobil üretimi ve satışları dünya çapında önemli ölçüde düşmüştür. Avrupa'da %80, Çin'de %70 ve ABD'de %50 oranlarına ulaşan satış kayıpları yaşanmıştır. Üretimdeki düşüşün temelinde ise çip tedarikindeki aksaklıklar yer almaktadır. Çin başta olmak üzere Doğu Asya ülkelerinin, salgının çıkış noktası haline gelip üretim faaliyetlerinin durdurma noktasına getirmesi otomotiv sanayisinde yarı iletkenlerdeki kıtlığa yol açmış ve dolayısıyla firmalar üretim hatlarını kapatmak ve ısıtmalı koltuklar gibi bazı özellikleri üretim hattından çıkarmak zorunda kalmışlardır.

Salgın sonrasında sürdürülebilir çevrecilik anlayışının yükseleceği beklenmektedir, dolayısıyla tüketiciler elektrikli ya da hibrit araçlara daha çok yönelebileceklerdir (Çalışkan, 2020). Diğer önemli bir gelişme ise salgının yarattığı tedirginlik karşısında kişiler hijyen nedeniyle toplu taşıma kullanmak yerine kendilerine ait bir otomobil satın almak isteyebileceklerdir. Salgın döneminde firmalar Ar-Ge yatırımlarını azaltmış olmalarına rağmen, salgından çıkarılan dersler gerek tedarik zincirinde gerekse de üretim şeklinde sistematik değişikliklerin yapılmasına zemin hazırlayabilecektir.

Otomotiv sektöründe çip krizine bağlı olarak tedarik zincirindeki dalgalanmalara karşı korunmak için firma özelinde ülkelerin genel olarak aşağıda alacağı önlemler sektörün gelecekteki faaliyetleri açısından faydalı sonuçlar verebilecektir:

- Çip üreticisi firmalar ile stratejik ortaklıklar gerçekleştirilmeli,
- Tedarik zinciri ve çip üreticisi firmalar ile daha kısa ve daha çok miktarda anlaşmalar yapılmalı,
- Üretim sistemi, just-in üretimden just-case üretim biçimine dönüştürülmeli,
- Üretimde daha çok stok ve atıl kapasite ile çalışma biçimine geçilmeli,
- Emek piyasasının daha organize ve verimli bir şekilde çalışması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Covid-19 salgının etkisinin hafiflemesiyle birlikte aksayan üretim sisteminin tekrardan eski duruma dönmesiyle çip üretiminde artış görülebilecektir. Bununla birlikte büyüklüğü ve etki alanı

açısından en önemli sanayi dallarından biri olarak görülen otomotiv sektöründe çip sorununun çözüme kavuşturulabilmesi için öncelikle çip üreten firmaların ertelemiş oldukları yatırım kararlarını hayata geçirmeleri fayda sağlayacaktır. Böylece kapasite artırımı sağlanarak çip üretim miktarı artırılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, S. (2021). Otomotiv sektöründe ‘çip’ krizi. <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/otomotiv-sektorunde-cip-krizi-565845.html> (Erişim Tarihi: 14.11.2022)
- Aslan, M. (2022). Tedarik zincirinde neon gazı ve paladyum endişesi. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tedarik-zincirinde-neon-gazi-ve-paladyum-endisesi/2540528> (Erişim Tarihi: 24.11.2022)
- BNM (2021). The global chip shortage: Implications and opportunities for Malaysia. Quarterly Bulletin.
- Boute, Robert N., Disney, S. M., Marc R. & Houdt, B. V. (2008) A win-win solution for the bullwhip problem, *Production Planning & Control*, 19:7, 702-711, DOI: 10.1080/09537280802573767 (Erişim Tarihi: 18.11.2022)
- Burkacky, O., Dragon, J. ve Lehmann, N. (2022), The semiconductor decade: A trillion-dollar industry. <https://www.mckinsey.com/industries/semiconductors/our-insights/the-semiconductor-decade-a-trillion-dollar-industry> (Erişim Tarihi: 18.11.2022)
- Chiao Joanne, (2022), Localization of Chip Manufacturing Rising. Taiwan to Control 48% of Global Foundry Capacity in 2022, *TrendForce Semiconductors Report*, <https://www.trendforce.com/presscenter/news/20220425-11204.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2022)
- Compound Semiconductor News (2022). How much does it cost to make a semiconductor fab? <https://www.csfusion.org/semiconductor/how-much-does-it-cost-to-make-a-semiconductor-fab/> (Erişim Tarihi: 24.11.2022)
- Çalışkan, B. D. (2020). Koronavirüs sonrası otomotiv sektörüne ne bekliyor? <https://www.ogusto.com/business/koronavirus-sonrasi-otomotiv-sektorunu-neler-bekliyor> (Erişim Tarihi: 14.11.2022)
- Fawcett, S.E., Ellram, L.M. & Ogden, J. (2007). *Supply chain management: from vision to implementation*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice-Hall
- FRED (2022). <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=production%3Bvehicles> (Erişim Tarihi: 16.11.2022)
- Gartner (2022). Gartner says worldwide PC shipments experienced the sharpest decline in nine years in second quarter of 2022. <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2022-07-11-gartner-says-worldwide-pc-shipments-experienced-the-sharpest-decline-in-nine-years-in-second-quarter-of-2022> (Erişim Tarihi: 16.11.2022)

- Handelsblatt (2022). China & Taiwan: Die Angst vor der nächsten globalen Krise. <https://www.handelsblatt.com/politik/international/taiwan-konflikt-pelosi-reise-schwert-angst-vor-der-naechsten-globalen-krise-china-startet-manoever-rund-um-taiwan/28571738.html>
- Lee, K.E., Davis, M.B., Mejilla, R.M. ve Winkelstein B.A., (2004). In vivo cervical facet capsule distraction: mechanical implications for whiplash and neck pain. Proceedings of the 48th Stapp Car Crash Conference.
- Roland Berger (2022). Semiconductor crisis in the automotive industry. <https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Semiconductor-crisis-in-the-automotive-industry.html> (Erişim Tarihi: 14.11.2022)
- SIA (Semiconductor Industry Association) (2022). Factbook. https://www.semiconductors.org/wp-content/uploads/2022/05/SIA-2022-Factbook_May-2022.pdf
- TrendForce. (2022). Semiconductor Report, <https://www.trendforce.com/research/dram> (Erişim Tarihi: 23.11.2022)
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü (2019). Otomotiv tedarik sanayi verimlilik raporu. <https://www.xsights.co.uk/upload/data/files/otomotivtedarikverimlilikraporu.pdf> (Erişim Tarihi: 24.11.2022)
- Xiling Wu¹, Caihua Zhang¹ ve Wei Du (2021). An Analysis on the Crisis of “Chips shortage” in Automobile Industry Based on the Double Influence of COVID-19 and Trade Friction, Journal of Physics: Conference Series.
- U.S. Semiconductor Industry Association (2022) Semiconductor Industry Association Factbook.
- WTO. (2022). <https://stats.wto.org/> (Erişim Tarihi: 09.11.2022)
- Yücel, A. (2021). Çip endişesi yerini enflasyona bıraktı. <https://www.dunya.com/sektorler/otomotiv/cip-endisesi-yerini-enflasyona-birakti-haberi-664444> (Erişim Tarihi: 09.11.2022)

İnternet Kaynakları

<https://www.aso.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/tayvan.pdf>

https://www.leaseplan.com/tr-tr/blog/filo-kiralama/covid19_cipkrizi_etkiler/

Understanding Japan's Approach to Producing Ryukyu Bingata and Kasuri Textiles, Socio-Economic and Environmental Challenges for Sustainable Development: Lessons for Terengganu Batik and Songket Textiles

Muhamad Fazil AHMAD

Faculty of Applied Social Sciences, Universiti Sultan Zainal Abidin,

Kuala Nerus, Terengganu, MALAYSIA

E-mail: mfazilahmad@unisza.edu.my

Abstract

Traditional Japanese and Malaysian textiles, particularly Bingata, Kasuri, Batik, and Songket textiles, have a promising future in a global market. Besides, Japanese and Malaysian textile motifs can be used creatively on a variety of platforms, not just clothing. This study aims to investigate contemporary approaches to cultural heritage management in the production of Ryukyu Bingata and Kasuri textiles in order to provide lessons for Terengganu Batik and Songket textiles in Malaysia, as well as their influence on the protection of cultural heritage. Additionally, it seeks to determine how such approaches may contribute to the development of social, economic, and environmental sustainability. This research focuses on the Japanese approach to adopting and sustaining cultural heritage, as well as the role of sustainability in empowering minorities such as the indigenous and other ethnic groups through cultural heritage conservation. A review of the literature was conducted to characterize both Japanese and Malaysian textiles and to shed light on the feasibility and potential of combining these two globally recognized textile industries. This research examines contemporary methods of sustainability in the cultural legacy of traditional textile production in Japan, as well as the impact on traditional textile production in Malaysia. Beginning with the United Nations Sustainable Development Goals 2030 Agenda, a systematic review of selected study materials was conducted to ascertain how the increasing emphasis on sustainability manifests itself within the cultural heritage sector. A study investigation was conducted to determine new manufacturing processes for the combined textiles. This concept may also open up new avenues for Japanese and Malaysian textile producers to diversify their product lines, not just in terms of clothing fabrics, but also in terms of other downstream products. This has the potential to result in additional profit, thereby increasing both countries' economic growth and expanding the traditional textile industry.

Keywords: Bingata, Kasuri, Batik, Songket, Sustainability, SDG

A Research on the Relationship of Learning Effectiveness, Motivation, Satisfaction, and Design – Content Perception in Online Education¹

Fatma Gülşah DİZDAR

Istanbul Aydın University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Burçin KAPLAN

Istanbul Aydın University, Turkey

Asst. Prof. Dr. Vildan GÜLPINAR DEMİRCİ

Aksaray University, Turkey

Abstract

This study aims to determine online learning effectiveness and motivation levels of university students and to develop suggestions for more effective online education. For this purpose, three theories were used. These; “Time Continuum Model”, which examines the technical/design and content factors that affect the learning motivation of the student at three different points, before, during, and after the lesson, “Theory of Planned Behavior” which examines the online education motivation of the students, and “The ARCS Model” that measures the learning effectiveness.

Data were collected online from 153 undergraduate students studying at Istanbul Aydın University. Hypotheses were tested with SPSS software. According to the results of the regression analysis, it is revealed that the total design content scale and all its sub-dimensions had a positive effect on the motivation, satisfaction, and learning effectiveness total scale score. According to the results, motivation and learning effectiveness have a positive effect on satisfaction. Motivation has a positive effect on learning effectiveness. According to the results of the differentiation analysis, the perceptions of learning effectiveness differ among the selected students according to the year they study. It has been revealed that motivation can differ according to the frequency of daily computer and phone use.

Keywords: Online Education, Regression, Motivation, Learning Effectiveness, Satisfaction, Design Content.

¹ This study is a part of the research funded by İstanbul Aydın University Scientific Research Projects Coordinatorship (Project no: 2020-7).

1. Introduction

While the importance of online education increases during the pandemic period, it is expected that the new education approach blended with online education will become widespread after the pandemic. In this educational approach, technology-based learning and face-to-face learning are combined (Kerres & Witt, 2003). Motivation is very important in online learning environments as in face-to-face learning environments. In this sense, the ARCS Motivational Design Model, which is used together with the instructional design steps and process and prioritizes the motivation of the learners in these processes, can be applied to increase the motivation of online learners and can be used in the marketing of educational institutions (Uçar & Kumtepe, 2016).

This study aims to determine online learning effectiveness and motivation levels of university students and to develop suggestions for more effective online education. From this point of view, three theories were emphasized in the study. The first theory is the "Time Continuum Model" developed by Wlodkowski (1985). This model examines the technical/design and content factors that affect the student's learning motivation at 3 different points: before, during and after the lesson. It is important to examine the content and technical/design dimensions, which are the most important factors of online education, within the scope of this model in order to reach the right results.

The online education motivations of the students were examined within the scope of "Theory of Planned Behavior". The Theory of Planned Behavior is a behavior model developed by Ajzen (1985), which argues that people shape their behavior according to the facts with which they interact. In this sense, this model is important in this research in terms of examining the learning motivations of the students against the online education platform of Istanbul Aydın University with which they interact.

Finally, "The ARCS Model" was used to measure learning effectiveness. The ARCS Model, consisting of Attention, Relevance, Trust, and Satisfaction, was developed by Keller and Kopp (1987). In online education, learning effectiveness has been examined within the scope of this model, since it deals with both interest/relevance, attention and trust motifs together and includes student satisfaction.

2. Contemporary Education Methods

It is seen that the developments in the field of information and technology bring along new approaches in the field of education, as in every field. Contemporary education methods aim to raise individuals as active, inquisitive, capable of high problem solving, critical approach to events and productive (Acar & Anıl, 2009). The realization of this goal; It has been with the constructivist education programs adopted in many countries such as Australia, Spain, Austria, England, Finland, Ireland, USA, New Zealand, Israel and Canada (Şad & Göktaş, 2013).

3. Technology Supported Education Methods

Below are the basic technology supported education methods.

Interactive video

Videos where the viewer can participate and react instead of just watching are called interactive videos. Such videos are used to develop technical methods and personal skills (Noe, 2009). By combining video and computerized training, the positive aspects of both training are utilized.

Teleconference systems

Teleconferencing is the simultaneous exchange of audio, video or image of two or more people or groups from two or more different places (Noe, 2009).

Virtual Reality

While virtual reality interacts with objects in the environment, it is defined as three-dimensional images and animations in the computer environment, creating a perception of reality in the human mind through technology and giving that feeling.

Web Based (Online) Education

Web-based education is a type of education conducted over the internet using the web (Noe, 2009). This system, which can be named as "On-Line Education", "Internet Supported Education", "Internet Based Education" in various sources (Türel and Varol, 2005), refers to the use of the Internet for the purpose of serving education. Internet, which has an important place in daily life, is now in a very important position for sharing, producing and updating information in the field of education (Karaman et al., 2009). This study aims to determine online learning effectiveness and motivation levels of university students and to develop suggestions for more effective online education. For this purpose, three theories were used.

4. Online Learning Motivation

The most important resource that ensures the effectiveness of education on the person is motivation. Considering also in terms of increasing the quality of the teaching method, the motivation of the person receiving the training will also ensure that he is enthusiastic about what is expected of him, and this will increase the quality of education positively (Akbaba, 2006). Motivation, which is defined as the desire, tendency or orientation that enables people to take action, is divided into two as internal and external. Intrinsic motivation is defined by Collins and Amabile (2007) as the type of motivation that provides the actions that a person performs for his/her personal goals. The type of motivation that occurs in order to fulfill extrinsic goals is also described as extrinsic motivation (Amabile, 1983).

5. Research Methodology

Data were collected online from 153 undergraduate students studying at Istanbul Aydın University. Hypotheses were tested with SPSS software. The research model is shown in Figure 1.

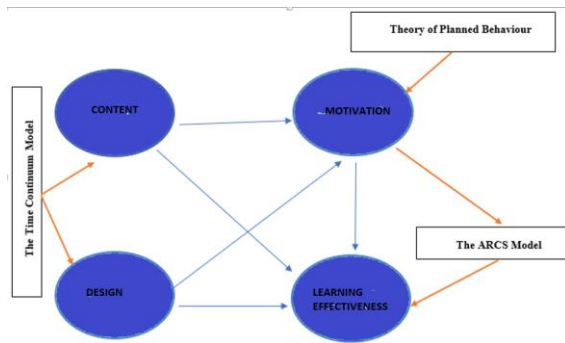

Figure 1: Research model

This research is based on 3 different theories. The first theory is the “Time Continuum Model”. This model examines the technical/design and content factors that affect the student's learning motivation at 3 different points: before, during and after the lesson. The online education motivations of the students were examined within the scope of "Theory of Planned Behavior". The Theory of Planned Behavior is a behavior model that argues that people shape their behavior according to the facts with which they interact. In this sense, this model was found suitable in this study to examine the learning motivations of students against the Istanbul Aydın University online education platform they interact with. Finally, “The ARCS Model” was used to measure learning effectiveness.

Research hypotheses are listed below:

H1: E-learning design/content perception has a significant effect on online learning motivation.

H2: E-learning design/content perception has a significant effect on learning effectiveness.

H3: Design/content perception has a significant effect on satisfaction in e-learning.

H4: Motivation to learn has a significant effect on satisfaction.

H5: Learning effectiveness has a significant effect on satisfaction.

H6: Online learning motivation has a significant effect on learning effectiveness.

6. Results

6.1. Descriptive Statistics

Table 2: Demographic Characteristics of the Participants

Demographic features		N	(%)
Gender	Female	51	%33
	Male	102	%67
Age	18-23	126	%82
	24-28 +	27	%16
Class	1.	69	%45
	2.	41	%27
	3.	27	%18
	4.	10	%6
	5 +	6	%4
Computer, smart phone etc. frequency of daily use of technologies	less than 1 hour	2	%1
	1-3 hours	20	%13
	3-5 hours	49	%32
	more than 5 hours	82	%54
How to connect to online courses	Smart phone	17	%11
	PC	108	%71
	Tablet	8	%5
	Phone and another device together	20	%13
Factors affecting the decision of whether to attend the class during the lesson or not	Taking attendance	40	%26
	Opportunity to watch the lesson on time	52	%34
	Being together with my classmates	3	%2
	Opportunity to ask questions to the teacher	42	%28
	The chance of the teacher to increase my opinion score by seeing my participation	16	%10
What you need to have in order to get more efficiency from the lesson	Camera and microphone must be turned on Camera and microphone must be turned on	41	%27
	Camera must be off / microphone on	33	%22
	Camera must be on / microphone off	7	%4
	Camera and microphone must be turned off	72	%47

6.2. Reliability

Table 3: Reliability Tests Results

Scale	Items	Cronbach Alfa
Pre-lesson content	8	.885
Design	3	.771
Post-lesson content	7	.897
Design/content - Total	18	.911
Intrinsic motivation	3	.652
Extrinsic motivation	6	.759
Motivation-Total	9	.792
Interaction	4	.728
Technology adaptation	4	.801
Source adaptation	7	.823
Infrastructure effectiveness	5	.841
Learning effectiveness - Total	20	.775

According to the table, it is seen that all other variables are reliable except for intrinsic motivation. Intrinsic motivation is a moderately reliable scale.

6.3. Correlation Tests

Correlation test results are in the Appendix. Some important results are as follows:

There is a positive and statistically significant relationship ($r=.657$, $p=.000<0.05$) between satisfaction and design/content scale total score. A positive and statistically significant relationship ($r=.359$, $p=.000<0.05$) between satisfaction and the "pre-lesson content" sub-dimension of the design/content scale, and a positive and statistically significant relationship between the "design" sub-dimension ($r=.305$, $p=.000<0.05$) and "post-course content" sub-dimension, there is a positive and statistically significant relationship ($r=.798$, $p=.000<0.05$).

There is a positive and statistically significant relationship ($r=.421$, $p=.000<0.05$) between satisfaction and motivation total score. There is a positive and statistically significant relationship between satisfaction and the "intrinsic motivation" sub-dimension of the motivation scale ($r=.664$, $p=.000<0.05$), and a positive and statistically significant relationship between the "extrinsic motivation" sub-dimension ($r=.664$, $p=.000<0.05$). $.167$, $p=.039<0.05$).

There is a positive and statistically significant relationship ($r=.575$, $p=.000<0.05$) between satisfaction and learning effectiveness total score. A positive and statistically significant relationship ($r=.412$, $p=.000<0.05$) between satisfaction and the "interaction" sub-dimension of the learning effectiveness scale, and a positive and statistically significant relationship between the "technology adaptation" sub-dimension ($r=.694$, $p=.000<0.05$), a positive and statistically significant relationship between the "resource adaptation" sub-dimension ($r=.665$, $p=.000<0.05$) and a negative and statistically significant relationship between the "infrastructure effectiveness" sub-dimension. There is a significant relationship ($r= -.336$, $p=.004<0.05$).

There is a positive and statistically significant relationship ($r=.507$, $p=.000<0.05$) between the motivation total score and the design/content scale total score. There is a positive and statistically significant relationship between the motivation total score and the design/content scale "pre-lesson content" sub-dimension ($r=.385$, $p=.000<0.05$), and a positive and statistically significant relationship between the "design" sub-dimension ($r=.212$, $p=.009<0.05$) and the "post-course content" sub-dimension, there was a positive and statistically significant relationship ($r=.518$, $p=.000<0.05$).

There is a positive and statistically significant relationship ($r=.653$, $p=.000<0.05$) between the "intrinsic motivation" sub-dimension of the motivation scale and the design/content scale total score. There was a positive and statistically significant relationship between the "intrinsic motivation" sub-dimension and the "pre-lesson content" sub-dimension of the design/content scale ($r=.415$, $p=.000<0.05$), and a positive and statistically significant relationship between the "design" sub-dimension.

6.4. Regression Analysis

The results of the regression analysis are presented below.

Table 4: The Effect of Design/Content Perception on Motivation

	R ²	β	Std. hata.	p
Motivation-total ← Pre-lesson content	.148	.385	.058	.000
Motivation-total ← Design	.045	.212	.064	.009
Motivation-total ← Post-lesson content	.269	.518	.047	.000
Motivation-total ← Design/content-Total	.257	.507	.063	.000

The total design/content scale has a positive and statistically significant ($\beta= .507$, $p= .000 < 0.05$) effect on student motivation. On total student motivation, the "pre-lesson content" sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta= .385$, $p= .000 < 0.05$); The "design" sub-dimension was positive and

statistically significant ($\beta = .212$, $p = .009 < 0.05$) and the “post-lesson content” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .518$, $p = .000 < 0.05$) has an effect.

Table 5: The Effect of Design/Content Perception on Learning Efficiency

	R ²	β	Std. hata.	p
Learning effectiveness-total ← Pre-lesson content	.207	.455	.044	.000
Learning effectiveness-total ← Design	.130	.360	.048	.000
Learning effectiveness-total ← Post-lesson content	.386	.622	.034	.000
Learning effectiveness-total ← Design/content-Total	.390	.625	.045	.000

The design/content scale total has a positive and statistically significant ($\beta = .625$, $p = .000 < 0.05$) effect on learning effectiveness. In addition, the “pre-lesson content” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .455$, $p = .000 < 0.05$) on total learning effectiveness; The “design” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .360$, $p = .000 < 0.05$), and the “post-lesson content” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .622$, $p = .000 < 0.05$) has an effect.

Table 6: The Effect of Design/Content Perception on Satisfaction

	R ²	β	Std. hata.	p
Satisfaction-total ← Pre-lesson content	.129	.359	.106	.000
Satisfaction-total ← Design	.093	.305	.113	.000
Satisfaction-total ← Post-lesson content	.637	.798	.060	.000
Satisfaction-total ← Design/content-total	.431	.657	.100	.000

The total design/content scale has a positive and statistically significant ($\beta = .657$, $p = .000 < 0.05$) effect on student satisfaction. In addition, on student satisfaction, the “pre-lesson content” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .359$, $p = .000 < 0.05$); The “design” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .305$, $p = .000 < 0.05$), and the “post-lesson content” sub-dimension was positive and statistically significant ($\beta = .798$, $p = .000 < 0.05$) has an effect.

Table 7: The Effect of Motivation on Satisfaction

	R ²	β	Std. hata.	p
Satisfaction ← Motivation-total	.177	.421	.133	.000

Motivation has a positive and statistically significant ($\beta = .421$, $p = .000 < 0.05$) effect on students' satisfaction levels.

Table 8: The Effect of Learning Effectiveness on Satisfaction

	R ²	β	Std. hata.	p
Motivation-total ← Learning effectiveness-total	.330	.575	.153	.000

Learning effectiveness has a positive and statistically significant ($\beta = .575$, $p = .000 < 0.05$) effect on students' satisfaction levels.

Table 9: The Effect of Motivation on Learning Effectiveness

	R ²	β	Std. hata.	p
Learning effectiveness-total ← Motivation-total	.328	.572	.053	.000

Motivation has a positive and statistically significant ($\beta = .572$, $p = .000 < 0.05$) effect on students' learning effectiveness.

Table 10: Hypothesis results

Hypothesis	Hypothesis	Results
H ₁	E-learning design/content perception has a significant effect on online learning motivation.	Can not be rejected
H ₂	E-learning design/content perception has a significant effect on learning effectiveness.	Can not be rejected
H ₃	Design/content perception has a significant effect on satisfaction in e-learning.	Can not be rejected
H ₄	Motivation to learn has a significant effect on satisfaction.	Can not be rejected

H ₅	Learning effectiveness has a significant effect on satisfaction.	Can not be rejected
H ₆	Online learning motivation has a significant effect on learning effectiveness.	Can not be rejected

7. Conclusions

According to the results of the correlation analysis, relations between the variables were determined. According to these results, online learning motivation has a positive relationship with learning effectiveness, design/content perception and satisfaction. Again, a positive relationship was found between design content and learning effectiveness and design content satisfaction.

No relationship was found between the sub-dimension of infrastructure effectiveness and the total motivation scale and extrinsic motivation, which is the sub-dimension of motivation. However, it has been determined that infrastructure effectiveness has a negative relationship with the design content scale and all its sub-dimensions, and with the satisfaction scale total score and intrinsic motivation sub-dimension. No relationship was found between the extrinsic motivation sub-dimension and the design sub-dimension of the design content scale. It is known that motivation is a very important factor in students' academic success (Cunningham, 2003; Matuga, 2009; Renchler, 1992; Zimmerman, 1990). When students have high motivation, their interest, enthusiasm and curiosity increase (Soydan et al., 2012). As a result, it can be said that motivation has a direct effect on success.

According to the results of the regression analysis, it was revealed that the total design content scale and all its sub-dimensions had a positive effect on total motivation. Again, the total design content scale and all its sub-dimensions have a positive and statistically significant effect on the learning effectiveness total scale score. It is also among the results that the total design content scale and all its sub-dimensions have a positive effect on the total satisfaction score. It is also among the results that total motivation and total learning effectiveness have a positive effect on total satisfaction and total motivation has a positive effect on total learning effectiveness.

The study is limited to Istanbul Aydın University students. The sample size is 153, so it cannot be generalized to the whole population. The comparison was limited to Türkiye. The variables are limited for such a general topic so they can be increased for future studies.

8. Future Research

In the future, studies on online learning can be deepened by using neuroscience techniques. To take bigger sample size for the same research to see the bigger picture presenting the opinion of the whole population. To include other countries in the comparison, which might reveal other results and

conclusions. To include more dimensions of variables that affect online learning. The opinions and satisfaction levels of academics and students about the online system should be determined at certain intervals through surveys, face-to-face interviews, focus groups and neuroscience studies, and necessary updates and improvements should be made in the system, if any. Thanks to these researches, the changes that may occur in the expectations of the students will be determined and thus the effectiveness of the online education system will be maintained.

REFERENCES

- Acar, M. & Anıl, D. (2009). Sınıf Öğretmenlerinin Performans Değerlendirme Sürecindeki Değerlendirme Yöntemlerini Kullanabilme Yeterlikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Tubav Bilim Dergisi*, 2(3), 354-363.
- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior, In Kuhi, J. and Beckmann, J. (Eds.). *Action Control: From Cognition to Behavior*, Heidelberg, Springer, pp. 11-39.
- Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon. *Kazım Karabekir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.
- Amabile, T. M. (1983). Motivation and Creativity: Effects Of Motivational Orientation Creative Writers, *Eric Document Reproduction*, Service No: 240445.
- Collins, M. A. & Amabile, T. M. (2007). Motivation And Creativity, In R. J. Sternberg (Ed). *Handbook Of Creativity*, Newyork, Cambridge University Press, pp. 297-312.
- Karaman, S., Özen, Ü., Yıldırım, S. & Kaban, A. (2009). Açık Kaynak Kodlu Öğretim Yönetim Sistemi Üzerinden İnternet Destekli (Harmanlanmış) Öğrenim Deneyimi, Akademik Bilişim '09 – XI. Akademik Bilişim Konferansı, 11-13 Şubat 2009 Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 63-68.
- Keller, J.M. & Kopp, T.W. (1987). An Application of the ARCS Model of Motivational Design, In Reigeluth C.M. (Ed.), *Instructional Theories in Actions: Lessons Illustrating Selected Theories and Models*, Hillsdale, Lawrence Erlbaum, pp. 289-320.
- Kerres, M., & Witt, C. D. (2003). A Didactical Framework for the Design of Blended Learning Arrangements. *Journal of Educational Media*, 28(2-3), 101-113.
- Noe, R. A. (2009). İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Geliştirilmesi, Trans. C. Çetin, İstanbul, Beta Yayıncılık, 4. Ed.
- Şad, S.N. & Göktaş, Ö. (2013). Öğretim Elemanlarının Geleneksel ve Çağdaş Ölçme Değerlendirme Yaklaşımlarının İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, 2(14), 79-105.

Türel, Y. & Varol, A. (2005). Sanal Sınıf Eğitim Merkezi Otomasyonu, *BILTEK International Informatics Congress*, 12-14 Haziran 2005, Eskişehir.

Ucar, H., & Kumtepe, A. T. (2016, March). Use of ARCS-V Motivational Design Model in Online Distance Education. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 55-60). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Wlodkowski, R.J. (1985). *Enhancing Adult Motivation To Learn*, San Francisco, JosseyBass.

Appendix: Correlation Test Results

		Pre- lesson conte nt	Desig n	Post- lesson conte nt	Desin g/ conte nt Total	Satisfacti on	Intrinsic motivati on	Exrtinsi c motivati on	Motivati on Total	Interacti on	Technolo gy adaptati on	Source adaptati on	Infrastruct ure effectivenes s	Learning effectivenes s Total
Pre-lesson content	Pears on (r)	1												
	Sig. (p)													
Design	Pears on (r)	,347**	1											
	Sig. (p)	,000												
Post-lesson content	Pears on (r)	,535**	,391*	1										
	Sig. (p)	,000	,000											
Design/ content Total	Pears on (r)	,859**	,567*	,869**	1									
	Sig. (p)	,000	,000	,000										
Satisfaction	Pears on (r)	,359**	,305*	,798**	,657**	1								
	Sig. (p)	,000	,000	,000	,000									
Intrinsic motivation	Pears on (r)	,415**	,319*	,730**	,653**	,664**	1							
	Sig. (p)	,000	,000	,000	,000	,000								
Extrinsic motivation	Pears on (r)	,280**	,094	,265**	,300**	,167*	,487**	1						

	Sig. (p)	,000	<u>,246</u>	,001	,000	,039	,000							
Motivation Total	Pearson (r)	,385**	,212*	,518**	,507**	,421**	,796**	,916**	1					
	Sig. (p)	,000	,009	,000	,000	,000	,000	,000						
Interaction	Pearson (r)	,421**	,268*	,488**	,521**	,412**	,436**	,338**	,434**	1				
	Sig. (p)	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000					
Technology adaptation	Pearson (r)	,440**	,384*	,678**	,651**	,694**	,608**	,301**	,488**	,522**	1			
	Sig. (p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000				
Source adaptation	Pearson (r)	,591**	,463*	,699**	,754**	,665**	,674**	,357**	,556**	,546**	,640**	1		
	Sig. (p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000			
Infrastructure effectiveness	Pearson (r)	-	-	-	-	-,336**	-,250**	,062	-,072	-,147	-,266**	-,305**	1	
	Sig. (p)	,000	,006	,000	,000	,000	,002	<u>,446</u>	<u>,378</u>	<u>,070</u>	,001	,000		
Learning effectiveness Total	Pearson (r)	,455**	,360*	,622**	,625**	,575**	,595**	,432**	,572**	,704**	,748**	,781**	,190*	1
	Sig. (p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,019	

Bone mineral density in individuals with disabilities: effects of adapted physical activity

Joanna Cieplińska

PhD, Department of Physiotherapy, College of Rehabilitation, Kasprzaka St. 49, 01-234 Warsaw, Poland

Anna Kopiczko

PhD, Department of Human Biology, Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw
Marymoncka St. 34, 00-968 Warsaw, Poland.

Corresponding author: anna.kopiczko@awf.edu.pl

Background

Spinal cord injury (SCI) is a disabling neurological condition resulting in severe dysfunctions of the entire body (Zheng et al. 2021). Osteoporosis is a debilitating secondary complication of complete SCI (Alizadeh et al. 2019), whereas insufficient bone mineral density (BMD) mainly affects the paralyzed limbs. Studies suggest that the demineralization process in these patients proceeds rapidly for the first few months, reaching a peak around weeks 10 to 16. Then, the process stabilizes until it reaches equilibrium between 12 and 36 months after the injury. Recent studies, however, indicate that the process does not stabilize until approximately 7 to 8 years after injury (Cirigliaro et al. 2017, Morse et al. 2019). BMD in the different parts of the skeleton and limbs declines precipitously in the first 2 years after SCI. BMD varies by region, for example the loss of BMD in the femur and tibia during the first year after SCI can occur significantly earlier than that of the hip BMD (Zheng et al. 2021). The rate of bone mass loss shows large interindividual differences. There are few data on BMD changes in the upper limb including the forearm. For SCI patients, it is the upper limbs that become the primary driver of wheelchair locomotion. It is recommended to monitor BMD in early-stage SCI patients combined with the identification of factors leading to lower BMD (Zheng et al. 2021).

Physical activity after a spinal cord injury is considered to be an important factor in rehabilitation or a means to enable maximum independence, but its importance in preventing deterioration of bone tissue is also indicated. During physical exercise, bone adapts to mechanical loads generated by e.g. muscle contraction. A direct effect of muscle mass on bone

structure and bone strength is known. The effect of the physical activity of wheelchair athletes on BMD is of growing interest to scientists. However, the findings vary. This is because various factors affecting BMD of wheelchair players with SCI have been analyzed, including age, somatic features, type of sport, area of injury, period of injury, and time needed to resume sporting activity after the injury (Goktepe et al. 2004, Miyahara et al. 2008, Frost 2003).

Spina bifida is the second most common disability in childhood after cerebral palsy. It represents a variety of congenital neural-tube defects, including myelomeningocele (MMC). The disease-induced muscle weakness resulting from a low level of physical activity or prolonged immobilization leads to a reduction in bone mass in children with MMC and thus to an increase in the incidence of fractures compared to healthy children. It is estimated that the incidence of fractures in this population ranges from 11.5 to 30% (Apkon et al. 2009). A risk factor that can predispose MMC patients to fractures is the level of neurological damage. The higher this level the greater the extent of neurological dysfunction and consequently worse ambulatory status of the patient, low level or lack of physical activity, a higher level of body fat, hypercalciuria, muscle contractures and earlier spontaneous fracture (Okurowska-Zawada et al. 2009; Marreiros et al. 2012).

In the present cross-sectional study, we analyzed the relationships of adapted physical activity level with bone health in the non-paralyzed upper limb in girls with myelomeningocele (MMC) and adult men after spinal cord injuries (SCI).

Materials and Methods

Two groups of people with disabilities participated in the study. Examined 37 girls with myelomeningocele (MMC) with damage below the neural segments of L1 and L2 (all non-ambulatory) at the age of 11.9 ± 1.8 years. All the girls examined were characterized by the ability of independent wheelchair locomotion. In this group: 18 girls were qualified as physically active (regular wheelchair basketball training sessions for at least one year) 19 girls were not involved in any physical activity apart from activities of daily living.

In the second study group there were 50 men after spinal cord injuries (SCI) aged 35.6 ± 4.9 years: 25 men after SCI, who were players from a wheelchair rugby team. In ASIA Impairment Scale (AIS) in this group were 10 men in Grade A, Type of Injury - complete and 15 men in Grade B, Type of Injury - Incomplete sensors. Training experience was from 5 to 11 years of organized wheelchair rugby training. The frequency of training in this group was 4 training sessions per week including one body weight circuit strength session using sports equipment. Before the SCI, the subjects had not practised any sport. 25 men in similar age with spinal cord injuries in wheelchairs, physically inactive (without sports training). In AIS in this group

were 13 men in Grade A, Type of Injury - complete and 12 men in Grade B, Type of Injury – Incomplete sensors.

Bone mineral content (BMC) and bone mineral density (BMD) of the non-dominant forearm in distal (dis) and proximal (prox) parts were measured by means of dual-energy X-ray absorptiometry (DXA, Norland, Swissray, Fort Atkinson, WI, USA) The Norland DXA instruction recommends two measurement points: on the 1/3 proximal (prox) (radius + ulna) and distal (radius + ulna) sites of the bone according to the adopted densitometry methodology and the recommendations of the International Society for Clinical Densitometry (ISCD).

Results

All bone variables (BMD, BMC, T-score) at both measurement points were significantly higher in physically active girls with myelomeningocele. Underestimated BMD (osteopenia, Z-score ≤ -1.00) occurred only among inactive girls. Underestimated age matched ($< 100\%$) occurred with different frequency depending on physical activity. Low age-matched was observed in all physically inactive girls, whereas it occurred in fewer physically active girls (by 44.4%).

Physical activity male after SCI was a significant predictor (positive direction) for BMC prox (adjusted $R^2 = 0.56$; $p < 0.001$). The predictor of interactions of physical activity and fat mass was significant for BMC dis (positive direction, adjusted $R^2 = 0.58$; $p < 0.001$). It was also found that the predictor of interactions of four variables: physical activity, fat mass, hand grip strength (positive direction) was significant for BMD dis (adjusted $R^2 = 0.58$; $p < 0.001$). The predictor of interactions of age at injury (additive direction) was significant for T-score prox (adjusted $R^2 = 0.43$; $p < 0.001$).

Conclusion

In summary, the analysis of the results leads to the conclusion that physical activity in individuals with disabilities (girls with MMC and men after SCI) has a significant effect on better bone mineralization, bone mass compared to their peers who do not undertake any additional physical activity beyond the activities of daily living.

References

1. Apkon, S. D., Fenton, L., & Coll, J. R. (2009). Bone mineral density in children with myelomeningocele. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 51(1), 63–67.

2. Alizadeh A, Dyck SM, Karimi-Abdolrezaee S. (2019) Traumatic spinal cord injury: an overview of pathophysiology, models and acute injury mechanisms. *Front Neurol.* 22(10):282.
3. Cirnigliaro CM, Myslinski MJ, La Fontaine MF, Kirshblum SC, Forrest GF, Bauman WA. (2017) Bone loss at the distal femur and proximal tibia in persons with spinal cord injury: imaging approaches, risk of fracture, and potential treatment options. *Osteoporos Int.* 28(3):747–65.
4. Frost HM. (2003) Bone's mechanostat: a 2003 update. *Anat Rec A Discov Mol Cell Evol Biol.* 275:1081–101.
5. Goktepe AS, Yilmaz B, Alaca R, Yazicioglu K, Mohur H, Gunduz S. (2004) Bone density loss after spinal cord injury: elite paraplegic basketball players vs. paraplegic sedentary persons. *Am J Phys Med Rehabil* 83:279- 283.
6. Marreiros, H., Loff, C., Calado, E. (2012). Osteoporosis in paediatric patients with spina bifida. *The Journal of Spinal Cord Medicine*, 35(1), 9–21.
7. Miyahara K, Wang DH, Mori K, Takahashi K, Miyatake N, Wang BL, et al. (2008) Effect of sports activity on bone mineral density in wheelchair athletes. *J Bone Miner Metab.* 26(1):101–6.
8. Morse LR, Biering-Soerensen F, Carbone LD, Cervinka T, Cirnigliaro CM, Johnston TE, et al. (2019) Bone mineral density testing in spinal cord injury: 2019 ISCD official position. *J Clin Densitom.* 22(4):554–66.
9. Okurowska-Zawada, B., Konstantynowicz, J., Kułak, W., Kaczmarski, M., Piotrowska-Jastrzębska, J., Sienkiewicz, D., & Paszko-Patej, G. (2009). Assessment of risk factors for osteoporosis and fractures in children with meningomyelocele. *Advances in Medical Sciences*, 54(2), 247–252.
10. Zheng X, Qi Y, Zhou H, Kang H, Tong Y, Bi L. (2021) Bone mineral density at the distal femur and proximal tibia and related factors during the first year of spinal cord injury. *Int J Gen Med.* 14:1121–9.

Future Tense in Albanian Language, Tense or Mood of Verb

FUTURI I SHQIPES, KOHË APO MËNYRË E FOLJES?

Prof.ass.dr.Sejdi GASHI

Institute of Albanology -Prishtina

Address: Str. "Eqrem Çabej", nr. 93

10,000 Prishtina, Kosova

e-mail: sejdi.iap@hotmail.com

Abstract

In this paper, we have chosen *future tense of the verb in Albanian as the object of study (connections between tense and mood, respectively, modality)* as well as the frequency of use of this verb tense.

Our goal in this paper is to research models of construction of the future tense of the verb, the function as well as the role that this tense plays within the perspective of the speaker.

The study was conducted through quantitative research of the use of the future tense to different categories of text and reading literature. The research is conducted on two levels: with statistical measurements, which aim at providing an overview of distribution within the text of the forms of future tense in the Albanian language. This distribution is viewed upon two planes that of relations with other tenses - that is, the frequency of use of future tenses in general, versus other tenses in the Albanian language, and that of relations of tenses of the future among themselves - that is, the frequency of use of a future tense versus another. The results will be further compared with the different text categories and analyzed as such, aiming at finding motivation behind the uses within these categories.

In this paper, among others, we have also aimed at analyzing different types of texts, always with the purpose of taking note and studying the future tense of the verb, the forms of construction as well as the meanings that this verb tense can have. The following are the types of texts we have studied: a newspaper text, a literary text, a text from the field of jurisprudence and a history text.

Keywords: *future tense of the verb, mood of the verb, verb system, grammatical category, modality.*

1.0. INTRODUCTION

1.1. Theoretical background

Reorganization of the verbal system in Albanian is primarily conditioned by inherent reorganization of the grammatical categories, inherited from an early Indo-European phase. As some grammar books explain, the changes in this field have been gradual, but the biggest ones have been made to the grammatical categories of tense, mood and diathesis, both formally and in terms meaning, nevertheless, grammatical categories of person and number did not lag behind, either. The category of tense, let's say, always appears as a contrasting system, not only in terms of tense, but also in terms of aspect. The meaning of tense is intertwined with that of modality.

Modality is defined as the speaker's attitude to the proposition content being communicated in close relation with the objective reality, realized with different linguistic means - expressive and intonation (Palmer,2001). Therefore, as a result the modality is an important linguistic category extending even beyond it (Spahiu, 2010). Except for the tense forms of the indicative mood, in the tenses of the other moods, the meaning of tense is intertwined with that of modality, which often comes to the fore (Demiraj,1988:708). Thus, for example, the optative mood through which the speaker's desire is expressed in the form of a wish or a curse, comes into use mainly a tense formation, which in Albanian grammatology is called the present tense, but in terms of meaning it refers to the future - *modality of the desirability*, expressed through a blessing or a cursing, which is regularly associated with the actions that are expected to occur after the act of speech. E.g.: a wish *paça mësuar [I wish I'd learn]*, which is opposed to the so-called present tense *mësofsha [may I learn]*, justifies recognition of the grammatical category of the tense of optative mood, thus highlighting the modal meaning. Another example that reinforces this is wishing someone a happy birthday. *U bëfsh 100 vjeç [May you become 100]!* The verb *U bëfsh [May you become]* as a grammatical tense belongs to the present tense, but as a meaning it corresponds to the future and it is a mood. It is these elements that further complicate the study of the future tense. Grammarians have emphasized that of the three basic tenses of the verb, the richest of the tense forms contrasting to each other, appear to be the past tense and then the future tense. Both of these tenses have the present tense – act of speech as their point of reference. Researcher Tafil Kelmendi (Kelmendi, 2006:68) has pointed out that the present tense in reference to the future tense is usually actualized with an adverb that marks a time position or with an adverb of time position to show that the event has already been fixed and that occurrence of that event is so certain that it is happening in the present tense, as at the time of the utterance, as if it is happening now: *Arbani udhëton për në Francë sonte në orën njëzet e dy [Arban travels to France tonight at ten p.m.]* (Kelmendi, 2006:68). He notes that the present tense with reference to the future tense appears especially in dependent conditional clauses, as well as in independent clauses with interrogative adverbs, interrogative pronouns, etc. However, the future tense contains the tense forms of the future tense, future perfect tense and of the future in the past tense. As to the forms of this tense, according to Shaban Demiraj (Demiraj,1988:708) there were established three types of oppositions as per the moment of act of speech. For an action after an act of speech, a form of the future tense of the type (*do të mësoj [I will learn]*) is used, which in relation to an act of speech stands in opposition relation with that of the past tenses (*do të punoja [I would have worked]*), or for the future tense of the type (*punoja, [I would work]*) to the present tense (*punoj [I work]*).

1.2. The purpose of the study

The purpose of this paper is to research construction models of the future tense of the verb, functions as well as roles that this tense plays from speaking perspective.

This paper aims at, *inter alia*, analysis of different types of texts, all with the purpose of observing and studying the future tense of the verb, forms of construction as well as meanings that this verb tense have. The following are the types of texts we studied: a newspaper text, a literary text, a text from the field of jurisprudence, and a history text.

1.3. Study methods

The study was conducted through quantitative research of the use of the future tense upon different categories of text and reading literature. Also, the method of comparison and that of data analysis was used in the compilation of this study. The research is conducted on two levels: with statistical measurements, which aim at providing an overview of distribution within the text of the forms of future tense in the Albanian language. This distribution is viewed upon two planes, that of relations with other tenses - that is, the frequency of use of future tenses in general, versus other tenses in the Albanian language, and that of relations of tenses of the future among themselves - that is, the frequency of use of a future tense versus another. The results will be further compared with the different text categories and analyzed as such, aiming at finding the motivation behind the uses within these categories.

2.0. Results and discussions

2.1. Modal values of the future tense of the verb

The verbal system of the documented Albanian appears with a rather large variety of tense forms, through which differences in meaning are expressed, not only with a tense character, but in some cases also with an aspectual character. As such, the grammatical category of tense in Albanian, as in other Indo-European languages, has undergone changes throughout history. One thing that stands out in the Albanian verbal system is the close connection between the category of mood and that of tense (Demiraj, 1988:707-708). Regarding the future tense of the verb in the Albanian, which is the main object of treatment in this paper, among the various authors and texts where the future tense and its features are analyzed, there are differences of opinion and of outlook, in both morphological, terminological and also in the semantical aspect.

According to researcher Shaban Demiraj, the future tense of the verb in Albanian is usually used to indicate certain actions that are anticipated to take place after the act of speech (idid., 717) while in the text called *Gramatika e Gjuhës Shqipe për Shkollën Pedagogjike [Grammar of the Albanian Language for the Pedagogical School]*, of 1975, the following definition is given on the future tense of the verb: “the future is used to indicate an action or state, expected to be confirmed in the near or in the distant future”. (*Gramatika e Gjuhës Shqipe për Shkollën Pedagogjike*, 1975:225). The *Grammar of the Academy (Gramatika I, 2002:290-291)* also treats this verb tense, but in our opinion, here, the future tense is treated in a rather generalized form, putting forward only what forms of the future tense are used

(morphological meaning), but without clarifying to the necessary extent the aspect of meaning that this verb tense represents.

In the temporal plane, the future tense cannot describe an action that has occurred or an action that is occurring, but a hypothetical action, giving room for a discussion along the treatment as tense or as mood (Eng. *irrealis mood*). Therefore, the terminology argued by Sami Frashëri, instead of the term *e ardhme [future]*, he used the term “*i pritmë [Eng. anticipated]*” (Frashëri, 1886).

Treatment of the modality of probability as one of the grammatical meanings of the future tense in the academic grammars of Albanian, based on the explanation of the use of the future with the value of the present, has become the object of examination due to the fact that this displacement process for Albanian has not been proven through detailed linguistic data, thus remaining within the realms of a hypothesis. In this chapter of the paper, the object of our observation is the approach of tense and modal meanings in the synchronic aspect. The aim of this review is not the modal construction of probability where the element *do [will]* preserves its semantic independence, unlike the fully grammaticalized *do [will]*, of the future. Also, the tense meaning in some cases of use is not that of the present, but the acronym. These facts are arguments to prove the contrary of the above-mentioned thesis and are in support of a new perspective of probability forms as independent modal constructions and classifiable outside the forms with particle *do [will]* in Albanian.

The expression of the modal meaning of probability from verbal forms of the type *do të (do të jetë/ketë, do të kem punuar, do të ishte/kishte, do të kishte ndodhur)* ([*will (it will be/this, I will have worked ¬, it would be/had, it would have happened)*]), the form that constitutes one of the ways of realism of the assumptions has tend to be explained in two different ways: a) as one of the grammatical meanings of the future with *do* (Agalliu, 1968:133-134); b) to see the element *do* as the bearer of the modal meaning of probability, making words in this way for analytical modal constructions *do+subjunctive* (Lloshi, 1966:188; Demiraj, 1977:109) which brings these closer to those of the modal verbs *mund[could]/duhet[should]+subjunctive*.

Acceptance of the first explanation, which is based on the thesis that there is a double relationship in this modal value; a) time connection; from the realm of the future to the present; b) modal connection: from the realm of reality and certainty, which are features of the present, to the realm of hypothesis and possibility, which are features of the future, requires clarification of the issues such as:

Are modal forms characterized by the temporal meaning of the present and how should this be interpreted?

Does the future tense of Albanian prove the value of hypothesis, of possibility and of uncertainty?

Regarding the second direction of the conception of these new forms as constructions of the *do+subjunctive* type, there is required a clarification of the question:

If it wants to retain existing meaning in probability constructions, why does the expression of probability from verbs denoting action apply in constructions of the type *do të jetë duke shikuar* and *do të shikojë/do të jetë duke punuar* and not *do të punojë?* [*will be watching and will be watching/ will be working and not will work?*]

Answering these questions will enable us to maintain a more argued position regarding the issue of whether constructions with *do* in Albanian should be treated without exception as future tense constructions, or modal constructions should be classified separately from future tense constructions. This raises the need for a comparative examination in the synchronic plane of the temporal and modal meanings of constructions with *do* in Albanian under the perspective of newer theories.

Reflection of the relevant grammatical oppositions between constructions of probability and those of the future tense, gives us the opportunity to shed light and point out the interdependencies and conditioning that exist between the grammatical meanings of modality, *tense and aspect*.

2.2. Time relationships in constructions with particle *do* [will]

From the examination of the temporal relations of the constructions with *do* we notice that the forms that express the modality of probability are divided into constructions that are characterized by an unlimited time period (acronym) and those that have an identifiable time bound with that of the subjunctive mood that accompanies the *do* element. From the examples above, we can see that all the verbs appearing in the modal constructions of the type *do të jem* are characterized by the internal *imperfect aspect*.

The acronym is mainly related to the verb *jam* and it is conditioned by its function in sentences of the type: 1. *Këto do të jenë angleze, jo gjermane, - thashë unë. [These could be English, not German, - I said]*

Case (1) "këto do të jenë angleze [these could be English]" is an example of temporal acronym, determined by an identifiable relationship between the Theme (*këto [these]*) and the Rheme (*angleze[English]*), which is realized by the verb *jam [to be]*. This function of the verb *jam*, which appears in the role of a linking tool, which is a characteristic one for many other cases (Halliday *et al.*, 2004:69) represents the relationship between *Theme-Rheme* for the present tense of the indicative mood as equality (=) / inequality (≠).

Ky është Albani, - i tha një, -një shok i afërt i Dritanit [This is Alban, - said one, - a close friend of Dritan]. / Theme (ky[this]), Rheme (Alban).

Siç duket do të jem hidhërues për ata që jetojnë tej ishullit, atëherë fjalët e mia do të kenë peshë [It seems I will be bitter to those who live beyond the island, then my words will carry weight]. Theme (unë [I]) Rheme (do të jem hidhërues [I will be bitter]).

Presuppositional forms express a temporal relationship anteriority in relation to the relevant future tense forms. Thus, future perfect tense expresses a relationship of posteriority with respect to the act of speech and anteriority with respect to a future action.

Ana ka emrin e nënës suaj, por kur ajo të rritet njerëzit do ta kenë gjetur ilaçin e kulerës [Ana is named after your mother, but when she grows up people will have found the cure for cholera]! (Blushi, 2010:69).

The presuppositional homonymous form expresses a anteriority relationship in relation to the moment of act of speech.

Mund ta marrim me mend se si dikush në Shqipëri do të ketë qenë aq i pa sjellshëm, sa do ta ketë pyetur shkëlqesinë e tij, lordin, se sa e lashtë ishte familja e tij [We can imagine how someone in Albania would have been so impolite as to have asked his excellency, the lord, how ancient his family was]. (Uçi, 2001:164). In the case where a presupposition is expressed, the assumed action does not take place in a time relationship with another action.

Do të jenë dashur [it would have taken] many years from the simple discovery of an alphabet to the development of a literature. The question arises: When do të ketë nisur [when it had started] Albanian to be written?

The same insight emerges for future perfect tense. When used in the sense of the future, they are characterized by the temporal meaning of posteriority in relation to a certain action, an action which is necessarily expressed by another verbal or implied construction. In this temporal sense these forms are used in hypothetical clauses.

Po të kish ndodhur vdekja e plakut, kur i biri ndodhej në Petërsburg, pa fjalë, Vesa do të ish ndodhur në varrim; dhe Gjilpëra ish i sigurt se Vera do t'i kish dhënë atë të puthur që në varret, ndoshta ,që në kishë brenda [If the old man's death had happened, when his son went to Petersburg, without a word, Vesa would have happened at the funeral; and Gjilpëra was sure that Vera would have given him that kiss from the graves, maybe from the church inside] (Uçi, 2001:164).

Njoh shumë të tjerë që do të ishin bërë myslimanë në qoftë se do të kishin regjimin e bagëtive [I know many others who would have become Muslims if they had the livestock regime], (Blushi, 2010:9).

When they express an presupposition, they are characterized by the temporal relationship of anteriority in relation to an action or moment of the past, an instant that is capturable from the linguistic context: e.g. Kalorësi do ta kish gjetur këtë kalë në sheshin e luftës, kushedi se si, dhe i qe hedhur në shpinë në luftim e sipër [The knight would have found this horse on the battlefield, nobody knows how, and he got on his back while in a combat], (Xhaferi, 2010:42).

The temporal opposition of the presuppositional homonymous forms with the future in the past is not very clear thanks to the imperfect aspect of the verb. It is difficult to distinguish whether we are using the value of future or the modal value of probability of these forms.

e.g.: Edhe ai *do të dëshironte* të më përcillte sa më parë [He too *would like* to send me off me as soon as possible], (Xhaferi, 2010:337).

The presentation of the temporal relationships of the verb constructions with particle *do + subjunctive* gives us the opportunity to discover the possible links between tense, the aspect of modality as a grammatical category. Based on Palmer's classification of modalities, we can distinguish two of them "propositional modality" (In Albanian, the term *propositional modality* can be used, since "it relates to the "speaker's attitude to the truth-value or factual status of the proposition" (Palmer, 2001:70), (epistemic-evidential) and "event modality" (The term *event modality* can be used, since deontic and dynamic modality are as referring to events that are not actualized, events that have not taken place but are merely potential (Palmer, 2001:70),(deontic -dynamic), thus (deontic-dynamic), (Palmer, 2001:8-9)

we see that the modal constructions of probability, which express the speaker's assessment to the status of the action expressed to the verb, are characterized by the epistemic modality (It comes from the Greek *episteme*, i.e. *knowledge*, from Ionic Greek *epistathai*, i.e. "I know how to manage, I understand"; literally "standing above", from *epi-above*, *near* + *histathai-standing*").

Me sa duket-arsyetonte kryetari- do të ketë rënë ndonjëherë në zjarr [Apparently - the chairman reasoned – he would have fallen sometimes in the fire] (Kongoli, 2011:26).

and evidential:

Diçka do t'i ketë ndodhur hetuesit tim, që nuk arriti ta përfundojë [Something must have happened to my investigator that he didn't get to finish].

There are no grammatical markers to differentiate the epistemic modality from the evidential modality in Albanian, when the *do+subjunctive* form is used. Such a differentiation is served by the presence of phrases that mark the relevant evidence, such as "nuk arriti ta përfundojë [he didn't manage to finish it]" in the linguistic case or context.

In the constructions of the future tense, the modality is more varied. The *epistemic* modality, the conclusion of a logical analysis or an internal conviction, is the most common case of usage of the future tense:

Djemtë e mi do të martohen në fshat aty ku një ditë bashkë me fëmijët e tyre do nderojnë varrin tim [My sons will get married in the village where one day they will honor my grave together with their children], (Blushi, 2010: 46).

Evidential mode it is the result of the speakers' possession of evidential data, information, knowledge of the actual course of events, etc.

Këndonjësit do gjejnë shumë gjëra për të cilat kanë për të qeshur mi kurriz të auktorit [Singers will find many things to laugh at the author's expense], (Noli, 1988:342).

Deontic modality turns out to be more diverse than the other types of modality.

It appears as:

- obligation in the form of a directive:

Askush nuk do të prekë mish nga kafshët e Ibrahimit [No one will touch meat from Ibrahim's animals], (Blushi, 2010:34).

- obligation in the form of an order:

Sado mall të kesh, sado, atë gjë s'do ta bësh [No matter how much you want, no matter how much, you won't do that], (idid., 2010:203).

- obligation in the form of an advice:

Do hash diçka të ëmbël, mundësisht hurma me ujë kur perëndon dielli, dhe ky është iftari. Pastaj *do falësh* namazin e mbrëmjes [You will eat something sweet, possibly dates with water when the sun sets in, and this the time to break the fast. Then you will offer the evening prayer], (Blushi, 2010:203).

We come across *dynamic modality* only as a modality of *volition*. Forms of future tense characterized by this type of modality express:

desire:

Vëllai i Mihalit nuk e mbajti dot zemërimin dhe thirri: Ibrahim o derr, me dorën time do të ther [Mihal's brother could not contain his anger and said, "Ibrahim, you pig, I will stab you with my own hand], (Idid., 2010:42).

offer:

Mihali do të rrijë në shtëpinë time [Mihal will stay at my house], (ibidem).

Ju ndoshta do të donit një kakao, iu drejtua Rudianit [Perhaps you would like some cocoa, he addressed to Rudian], (Kadare, 2009:69).

promise:

Do ta jap, i tha Kabi, por duhet të më japësh një peng [I will give it to you, Kabi told him, but you have to give me a pledge], (Blushi, 2010:337).

decision:

Sonte do të rri këtu, i tha Aliu [I will stay here tonight, Ali told him], (ibid., p. 51).

From the examination of the modal meanings of verbal constructions with *do* in Albanian, we notice that the temporal meaning of the future tense appears as a primary meaning in relation to modality only in cases where they express *epistemic* and *evidential modality* - of certainty. In cases where they express *deontic* and *dynamic* modality, the primary function of these constructions is not the temporal one, but the modal one, thus coming to the fore, while the temporal meaning is a secondary one. In the modal constructions of probability, the aspect is important as a semantic-grammatical meaning and not the tense.

3.0 . Semantic and grammatical oppositions in constructions of future tense with *do* versus those of probability

From the elaboration above of the temporal and modal relationships of the constructions with *do* in Albanian, we can see that *epistemic*, *evidential*, *deontic* and *dynamic* modality is characteristic for forms of future tense. Modal constructions of the type *do të jem/ do të kem* [I will be/I will have] are *epistemic* and *evidential* modal constructions. But, unlike the *epistemic* and *evidential* modality of the future tense, which is characterized by the certainty of the speaker in relation to the action expressed by the verb, the modality of probability is the *epistemic* modality of the likelihood, of the possibility of this action being true. The modal opposition *certainty//probability* does not justify the modal movement from future tense

to present tense. “Uncertainty of future forms in relation to the factual realization of the action is an element that is related to our judgment, of the receiver and not of the speaker, on the factual realization of the action of the extra linguistic reality and not on the semantic-grammatical meaning of the future tense constructions”. (Agalliu,1968:134).As we emphasized above, the *epistemic* and *evidential* modality of the future tense is the modality of certainty and not of a hypothesis or a possibility.

In all forms of the future tense, the temporal meaning of posteriority is present in relation to the act of speech or to a certain moment in the past. Modal constructions are characterized by the temporal meaning of simultaneity, anteriority or acrony. In cases of acrony, the tense function of the verb has been replaced by the identifier function. This happens mainly for the verb *jam* [to be]. The opposition is not only *posteriority* //*simultaneity*//*posteriority*, but also meaning *time* //*acrony*. Not only the verb *jam*, but other verbs as well fulfill the tense functions typical for the present tense indicative. “On the other hand, all verbs that appear in the modal constructions of probability are characterized by continuity or repetition in relation to the act of speech, that is, by the internal imperfect aspect”(Cipo, 1952:50). The occurrence of only this group of verbs in probability constructions cannot be explained by means of tense shift. If the tense shift of the future tense into the present tense would be used in Albanian as a modal tool to express *probability*, then this would not have to constitute a phenomenon of an exceptional character, and the expected result would be that, every verb used in the future tense would appear with this modal value in the corresponding construction of the type with *do*. But this is not the case in Albanian.

It should be underlined that even the present subjunctive, when used with a conjectural value in questions like “*Are these English?*” is characterized by the same meanings and temporal relations as those of modal constructions of probability. This question can have several possible answers:

- a) *Yes they are/No, they are not.* (when the speaker is sure of the status of the situation).
- b) *They could be /should be/ will be.* (when the speaker is not sure about the status of the situation).

In case (b), we have three different *epistemic* judgments of the speaker based on his/her logical analysis or on the data possessed by him/her: speculative, deductive, and suppositional (Palmer, 2001:8). In the case of “*could be*” we have a possible, speculative conclusion since the speaker does not possess evidential data or sufficient knowledge about the object of the utterance. In “*should be*” we have the only possible conclusion, deductive, based on the processing of evidential data or on logical reasoning on the given circumstance based on a personal experience.

In the case of ‘*will be*’ we have a reasonable conclusion, assumption, since the speaker judges the action expressed by the verb most likely to be true. The three different modal meanings are related to the modal verbs *mund* [could], *duhet* [should] and the modal particle *do* [will]. All three of these elements of the modal system of Albanian modify the meaning of the verb *të jenë* [to be] in different ways. Their structure is *modal + subjunctive* element. What remains to be explained is why *do* as a modal element fails to appear as such even in conjunction with the relative mood of verbs denoting the action of the type *do të mësojë* [he will learn]. We think that this has to do with the conditioning of the semantic-grammatical nature operating in Albanian, through the transitive it ensures the imperfect aspect of the verb.

Based on the elaboration above, we can express that it is more than useful to look for the expression of the modality of probability in the construct *do* (modal) + *subjunctive* (suppositional) imperfect.

4.0. Diachrony in support of synchrony

For us, the knowledge of the origin of the form of future tense with *do* is of particular importance, since “the circumstances that have created this state will enlighten for us its true nature” (Saussure, 2002:112). The formation of the future tense in Albanian was done within the model of the Balkan region, different from that of the Western Neo-Latin languages. It is quite natural that different modal meanings that the verb forms express are viewed in relation to the respective typology to which they belong. Examination and comparison of the synchronic and diachronic state of the documented phase of Albanian, which coincides with the coexistence of the old forms of the future tense, such as *kam të punoj*, *kam me punue* [I have to work, I have to work] and arising of new forms of the type *do të shkruaj*, *kam për të shkruar* [I will write, I have to write], allows us to give a satisfactory answer to the questions raised at the beginning of this chapter.

“Generalization of the future tense with *do* in Albanian is made through the competition of the form *kam të shkruaj* [I have to write] from two other forms of the future tense: *do të shkruaj* and *kam për të shkruar* [I will write and I have to write]” (Mansaku, 2011:17). The competition is made not only in a certain grammatical meaning, but in all the semantic-grammatical meanings that these constructions involve. Precisely in the replacement of *kam* [have] + *subjunctive* constructions with *do* [will] + *subjunctive* ones, we also see many functions of the *do* element, which can be summarized into two main trends:

a. tense meaning = future+deontic, dynamic modality

b. do+subjunctive = future+epistemic, evidential modality

c. modal meaning = probability (epistemic, evidential)

a) *semantic-grammatical function*: the modal meaning of *necessity*, *probability*, *possibility*;

b) *grammatical function*: future tense meaning. This has not resulted in a classification in accordance with the trend for their development, since temporal and modal meanings are intertwined between them, sometimes the temporal meaning and the modal one come to the fore. We consider it right to treat the *do* + *relative* construct as a construct with multiple functions, whose tense meaning is one of its functions, and not as a future tense indicative construct that performs other modal functions as well. It is worth noting that some modal meanings, such as that of necessity or obligation are inseparable from the meaning of the future tense, while the modal meaning of probability is independent of it.

Conclusions

The researched part of various texts specifically such as: newspaper texts, literary texts, historical and legal texts brought forward the differences, mainly quantitative differences of the grammatical categories of the future tense. One could notice that the differences are obvious and very substantive, both in verbs of the future tense actually sufficiently treated in Albanian grammars, and in modalities, that need to be studied even more and more intensively in Albanian. In the 17 Articles on 10 pages of one of the Kosovo daily newspapers, “Koha Ditore”, it has been ascertained that the future tense - one of the types of the future tense is used 27 times, future perfect tense 2 times, future in the past tense 7 times and future perfect in the past tense 2 times. In this newspaper precisely, the future tense with the semi-auxiliary verb *duhet [should]* as a modality was used 32 times, while the future tense with the semi-auxiliary verb *mund [could]* was used 31 times. Overall, the future tense on these pages has been used 101 times.

In the literary text of 88 pages by author Gëzim Aliu (Aliu, 2012), *modality of the future tense* with the semi-auxiliary verb *mund [could]* is expressed only 9 times. The semi-auxiliary verb *mund [could]* is used 54 times, however, some 45 times it was expressed in the imperfect tense. Whereas, eleven times was also used the semi-auxiliary verb *duhet [should]*, in each case it appears as a verbal category of the future tense. Verbs indicating grammatical tenses of future, future in the past tense was used 66 times, while the future tense was used not more than 20 times. The biggest difference between the literary text and the other texts discussed in this paper is the use of future in the past tense. Even this type of future tense is used much often than the future tense. The same difference with other texts is also seen in the use of the semi-auxiliary verb, which is used several times over to indicate the modality of the imperfect tense rather than that of the future tense.

It turned out to be different as far as the historical text is concerned. On only 5 of its pages, the imperfect tense expressed with semi-auxiliary verb *mund [could]* was used only 1 time, while the modal future tense verb expressed with this verb was used 4 times. Equally, the semi-auxiliary verb *duhet [should]* is used 4 times. Meanwhile, the grammatical future tense, as future and as past, has been noted to have a very slight difference. The future tense type, for example, was used 18 times, while future in the past tense was used 14 times, or only 4 times fewer than the future tense.

In the entire text, the future tense, as a grammatical tense and as a modal tense is used 52 times. The historical text in this case has shown that there is no need for the future tense and future perfect in the past tense. On the other hand, the legal text has shown that it is built only for the future tense as a verbal category, as a grammatical tense and as a modality. In this text, from the future tense only the type of future tense is used 108 times. Modal verb of the type *mund [could]* that denotes mood means way, namely possibility is used 91 times, while the other verb that also denotes mood, namely obligation or necessity, *duhet [should]* is used 34 times.

Future tense in all the texts examined in this paper

	Future tense	Future perfect tense	Future in the past tense	Future perfect in the past tense	
Newspaper texts	27	2	7	2	times
Literary text	20	/	64	2	times
Historical text	18	/	14	7	times
Legal text	108	/	/	/	times

Auxiliary verbs *mund [could]* and *duhet [should]*, which marked the modality of the future tense in the texts examined in this paper.

	Mund [could]	Duhet [should]
Newspaper texts	31	32
Literary text	9	11
Historical text	9	11
Legal text	111	34

These tables show very clearly what are the quantitative differences of verb categories of the future tense in different types of texts in Albanian. Despite the fact that the texts examined in the quantitative sense were not equal, their percentage, measured by the frequency of their use showed what the main differences are.

Based on these data, i.e., the journalistic text of the examined newspaper, in terms of use of the future as tense and modality is much closer to the legal text that was the object of this study, than to the text as a literary narrative and the text as historical narrative. In fact, the latter two: through literary text and historical text it is implied that the two types of the future tense, in Albanian grammars so far known more as: future tense dhe future perfect tense have occupied a very symbolic place. Slightly different is the frequency of the use of verbs that indicate the future as a modality. Of course, the frequency of the use of the future tense, in both variants, in newspaper texts and in legal texts more than in literary texts and historical texts, has an explanation on its own. As noted above, the legal text was made for the future, therefore it has occupied the most central place, either as a tense or as a modality. However, there

is no future perfect tense in this text at all, which turns out to be logical. Future perfect tense, in itself, may be more a hypothetical one, so it weakens the directive, a tasked vested with the Constitution. The types such as: Future in the past tense and future perfect tense do not appear at all in the legal text.

The same is the case with the future as a modality, expressed via the semi-auxiliary verbs *mund [could]* and *duhet [should]*.

While in the journalistic text, let's say, the future as a modality (*mund [could]*: *mundësi-lejtim [possibility-permission]*) is used with a very small difference compared to (*duhet [should]*: *domosdo [necessity]*), in the legal text the frequency of the future tense as a possibility is significantly greater.

In the modal future, given the analyzed, historical and literary texts, the difference in the frequency of use seems to be completely negligible. However, this also has its reasons, because both these types of texts do focus on the past, therefore the modal future expressed in numbers does not pose any big difference.

BIBLIOGRAPHY

Books

Cipo, Kostaq.(1952). *Sintaksa*, Tiranë,1952.

Demiraj, Shaban. (1988). *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*, “Rilindja”, Prishtinë.

Frashëri, Sami. (1886).*Shkronjëto e gjuhës shqipe*.

Gramatika e Gjuhës Shqipe për Shkollën Pedagogjike. (1975).“Shtëpia Botuese e Librit Shkollor”, Tiranë.

Grup Autorësh.(2002). *Gramatika e gjuhës shqipe I*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.

Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Ch. (2004). *An Introduction to functional grammar*, Third edition, Hodder Arnold, London.

Kelmendi, Tafil. (2006). *Kështjellat e Sintaksës (Kohë foljore dhe njësi tekstore)*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.

Palmer, F.R. (2001). *Mood and Modality*, second edition, Cambridge.

Saussure, Ferdinand De. (2002). *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, “Dituria”, Tiranë.

Articles of Journals

- Agalliu, Fatmir. (1968). *Vëzhgime mbi kuptimet e disa trajtave kohore*, in: SF, nr. 2, Tiranë.
- Demiraj, Shaban. (1977). *Rreth kategorive gramatikore të mënyrës dhe të kohës në gjuhën shqipe*, in: SF. 3, Tiranë.
- Mansaku, Seit. (2011). *Tipologjia e së ardhmes së tipit kam të shkoj në kontekstin e lidhjes gjuhësore ballkanike*, in: “Albanohellenika”, nr. 4, Athinë.
- Xhevat Lloshi, Xhevat. (1966). *Shënime për fjalën dhe togfjalëshin*, in: SF. 4, Tiranë,

Other sources and materials

- Alidemaj, Halil. *Kongresi i Berlinit dhe çështja ballkanike*,
në: <http://pashtriku.beepworld.de/files/Histori/historikongresiberlinithalidemaj.htm>, (dt. 22.07. 2022).
- Aliu, Gëzim. (2012). *Libri i fundit*, Shtëpia botuese “PA”, Prishtinë.
- Blushi, Ben. (2010). *Të jetosh në ishull*, “Mapo Editions”, Tiranë, 2010.
- Noli, Fan S. (1988). *Vepra 2*, Tiranë.
- Gazeta (Newspaper), (26.11.2012). “*Koha Ditore*”, Prishtinë.
- Kadare, Ismail. (2009). *E penguara*, “Onufri”, Tiranë.
- Kongoli, Fatos. (2011). *Si-do-re-la*, “Botimet Toena”, Tiranë, 2011.
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës*, 15.06.2008.
- Spahiu, Agim. *Çështje të klasifikimit të modalitetit në gjuhën shqipe*, në:
http://www.shkenca.org/pdf/gjuhe/ceshtje_te_klasifikimit_te_modalitetit.pdf (22.09.2022).
- Uçi, Alfred. (2001). *Estetika e Groteskut*- Libri IV, “Nobël”, Tiranë.
- Xhaferi, Bilal. (2010). *Vepra letrare 3*, “Arbëria”, Tiranë.

Sharing economy and capitalism. Some sociological considerations

Ilaria IANNUZZI, Ph.D.

Sapienza University of Rome, UNINT University, Italy

Abstract

This paper focuses on the topic of “sharing economy”, which emerges more and more frequently, even in public debate, as an alternative economic form to the dominant capitalist vision.

The methodology used consists of a sociological analysis, theoretical and empirical through the case of BlaBlaCar. The goal is to question the concept of “sharing” in order to understand if and in what terms we can speak of the sharing economy as a new “spirit” of capitalism. This economic system appears increasingly subject to crises of various kinds, which show the necessity of a rethinking of what we can intend with the concept of “spirit” of capitalism.

As already amply pointed out by Boltanski and Chiapello (2014), a current interpretation of the concept of “spirit” could be linked to the idea of the “ideology that justifies commitment to capitalism”. This is because capitalism manages to survive despite the predictions of its collapse, strengthening to an increasing extent. These are, therefore, representations “capable of guiding action” and “shared justifications”, which make it not only a plausible order, but even desirable.

In this direction, this paper asks how the sharing economy is positioned in relation to this theoretical framework. Is it a distinct economic form and opposed to the essential logic of the functioning of current capitalism? Or does it possess a logic of functioning similar to capitalism?

The sharing economy – or “collaborative economy” – seems to hide dynamics that are not centered on the idea of free sharing. We wonder if behind the label that this economic form advocates there is not the danger of a real introduction of capitalist logic – that is, the efficiency and profit logic – within areas previously governed by gratuitousness.

In support of this hypothesis, we will analyze the case of the BlaBlaCar platform, as an example of sharing mobility within the Italian territory.

This process could mean not so much the affirmation of an alternative paradigm to the prevailing capitalist logic, but, rather, its reiteration but in a mystified and more occult form, incorporated within the capitalist “spirit”. The sharing economy, from this point of view, could represent that set of motivational sources to which capitalism appeals in order to perpetuate itself and justify participation in the system. New narratives, images and symbols for a logic that is always identical.

Delivery Methods in Foreign Trade and Its Importance in Logistics Sector

Ayşe ÇOBAN

Gaziantep University, Oğuzeli Vocational School, Gaziantep, Turkey;
aysecoban@gantep.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-7844-7633.

Orhan ÇOBAN

Gaziantep University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
Logistic, Gaziantep, Turkey; ocoban@gantep.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6137-8937.

Abstract

With globalization, the costs and negative effects of logistics activities have become extremely decisive in the performance of companies. One of the most important issues in import and export transactions is the delivery methods. Updated at certain intervals, INCOTERMS regulates where, by whom, and with what cost and risk distribution the delivery will be made in international trade. In this respect, customs, storage and logistics management has an important place for companies in the international competitive environment. In order for the company dealing with foreign trade to catch the right leaps, it is necessary to ensure the effective distribution of the goods passing through the customs, the goods being in the right place at the right time. The practices of the International Chamber of Commerce are very important and decisive in terms of international trade and applicable law, which emerge with the realization that local resources are not sufficient and in this context, overcoming the national limitations in trade. In this context, the rules called Incoterms (International Commercial Terms) have an important place in order to carry out international trade in coordination.

The aim of this study is to analyze the importance of delivery methods in terms of the logistics sector, based on the delivery methods in foreign trade. Within the scope of the evaluations, it has been determined that incoterms applications have an important place in increasing the performance and competitiveness of the logistics sector. For this reason, it has been determined that significant progress has been made in the performance of the logistics sector in countries that comply with incoterms regulations.

Keywords: Logistics, Transportation, Incoterms

Postawy i zachowania młodych dorosłych wobec żywności fermentowanej

Attitudes and behavior of young adults towards fermented food

Ph.D. Agnieszka Ryznar-Luty

Małgorzata Tokarska

Katedra Inżynierii Bioprocessowej, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław, agnieszka.ryznar-luty@ue.wroc.pl

Streszczenie

Celem badań była identyfikacja i analiza postaw i preferencji konsumenckich oraz wybranych czynników wpływających na decyzję młodych dorosłych o spożyciu produktów fermentowanych. Badania przeprowadzono wśród studentów wszystkich lat i kierunków studiów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Wykorzystano elektroniczny kwestionariusz ankiety. Składał się on z dwóch części: 8 pytań dotyczących znajomości, częstotliwości i preferencji spożycia poszczególnych kategorii produktów fermentowanych oraz 3 pytań dotyczących charakterystyki respondentów. Wyniki opracowano z wykorzystaniem programu Microsoft Excel.

Fermentowane produkty mleczne i warzywne były najbardziej popularne wśród młodych dorosłych. Były one spożywane przez tę grupę z największą częstotliwością. Przy wyborze produktów fermentowanych studenci zwracali szczególną uwagę na smak tych produktów oraz ich właściwości prozdrowotne. Cena odgrywała najmniejszą rolę. Większy odsetek respondentów studiujących kierunki związane z żywieniem niż inne kierunki wskazywał na właściwości prozdrowotne jako ważny powód spożywania żywności fermentowanej. Kobiety częściej niż mężczyźni spożywały fermentowane produkty mleczne, natomiast mężczyźni częściej niż kobiety spożywali fermentowane produkty mięsne i rybne.

Słowa kluczowe: żywność fermentowana, młodzi dorośli, właściwości prozdrowotne.

Abstract

The research aimed to identify and analyze consumer attitudes and preferences, as well as selected factors influencing the decision of young adults to consume fermented products. The study was conducted among students of all years and fields of study at the Wrocław University of Economics and

Business. An electronic questionnaire was used. It consisted of two parts: 8 questions about the knowledge, frequency, and preferences of consumption of individual categories of fermented products, and 3 questions about the characteristics of the respondents. The results were processed with the use of Microsoft Excel.

Fermented dairy and vegetable products are the most popular among young adults. They are eaten by this group with the greatest frequency. When choosing fermented products, students pay special attention to the taste of these products and their health-promoting properties. Price plays the least role. A higher percentage of respondents studying nutrition-related fields of study than other fields of study indicate the health-promoting properties as an important reason for consuming fermented food. Female students eat fermented milk products more often than male students, while young men eat fermented meat and fish products more often than young women.

Keywords: fermented food, young adults, health-promoting properties/

Wstęp

Żywność fermentowana od wieków wykorzystywana jest w kuchni tradycyjnej, a obecnie stanowi alternatywę dla żywności wysoko przetworzonej. Otrzymuje się ją w procesie spontanicznej fermentacji lub z wykorzystaniem szczepionek drobnoustrojów. W Polsce najbardziej popularne jest spożywanie kiszzonej kapusty i ogórków, jak również kefiru i jogurtów. W innych krajach różnorodność żywności fermentowanej jest jednak znacznie większa. W niektórych częściach świata żywność taką uznaje się jednak za zepsutą (Wyka i in., 2017).

Procesy fermentacyjne umożliwiają otrzymywanie żywności o specyficznych walorach sensorycznych, prowadzą do wzrostu wartości odżywczej oraz strawności surowców (Wilczak M., 2019). Produkty fermentowane zaliczane są do żywności funkcjonalnej. Ich spożywanie wiąże się bowiem z określonymi korzyściami zdrowotnymi wykraczającymi poza podstawowe żywienie (Alongi i Anese, 2021). Prozdrowotne właściwości żywności fermentowanej wynikają z zawartych w niej związków bioaktywnych takich jak kwasy organiczne oraz witaminy jak również obecności probiotycznej mikroflory.

Celem niniejszego opracowania była identyfikacja oraz analiza postaw i preferencji konsumenckich, jak również wybranych czynników warunkujących decyzję młodych dorosłych o spożyciu produktów fermentowanych.

Materiały i metody

Badanie przeprowadzono w skali mikro wśród studentów i studentek Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (UEW) posługując się opracowanym we własnym zakresie kwestionariuszem ankiety.

Ankieta przygotowana w formie elektronicznej składała się z 11 pytań. Pierwsza jej część zawierała 8 pytań, w tym pytania otwarte, pytania jednokrotnego i wielokrotnego wyboru. Dotyczyła znajomości, częstotliwości i preferencji spożycia poszczególnych kategorii produktów fermentowanych. Respondentów zapytano również o powody spożywania tego rodzaju żywności. Druga część dotyczyła charakterystyki badanych respondentów, tj. płeć, miejsce stałego zamieszkania i kierunek studiów.

Badanie było prowadzone od czerwca do listopada 2021r. Do opracowania wyników wykorzystano program Microsoft Excel.

Wyniki i dyskusja

W badaniu wzięły udział 73 osoby. Przeważały kobiety, które stanowiły 67% ankietowanych. Największy odsetek osób pochodził z miast powyżej 150 tys. mieszkańców (43%). Porównywalny odsetek osób wskazał jako miejsce stałego zamieszkania miasto od 50 tys. do 150 tys. mieszkańców (30%), oraz wieś (27%). Wśród ankietowanych 49% osób studiowało na kierunku związanym z technologią żywności i żywieniem, natomiast 51% na kierunkach nie związanych z takimi zagadnieniami.

Większość ankietowanych poprawnie identyfikowała żywność fermentowaną. W odpowiedzi na pytanie otwarte dotyczące pierwszego skojarzenia z terminem „żywność fermentowana” respondenci najczęściej wskazywali kiszzone ogórki i kiszoną kapustę, rzadziej kefir oraz jogurt. Tylko jedna osoba wskazała produkt spożywczy, który nie jest żywnością fermentowaną.

Za najbardziej popularne studenci uważali mleczne produkty fermentowane (50%), jednak porównywalną popularnością cieszy się według nich roślinna żywność fermentowana (45%). Produkty mięsne zostały wskazane tylko jeden raz. Fermentowane ryby nie były produktem popularnym według studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opinia ta znalazła swoje odzwierciedlenie w częstotliwości spożywania produktów zaliczanych do poszczególnych kategorii produktów fermentowanych. Prawie połowa ankietowanych spożywała mleczne produkty fermentowane codziennie lub kilka razy w tygodniu. Nieco rzadziej spożywane były przez respondentów produkty roślinne. Produkty fermentowane mięsne, konsumowane były w większości przypadków jedynie okazjonalnie lub czasami. Duży odsetek osób nie spożywał ich wcale. Znaczna część ankietowanych nigdy nie spożywała fermentowanych ryb, a osoby, które je spożywały robiły to jedynie okazjonalnie. Jedna osoba jadła fermentowane produkty rybne kilka razy w miesiącu (Tabela 1). Przeprowadzone przez Wilczak i in. (2019) badania postaw i zachowań konsumentów wybranych krajów europejskich wobec produktów fermentowanych wykazały, że w tej grupie respondentów najbardziej popularne są fermentowane produkty mleczne oraz mięsne, jednak Polacy oraz Niemcy za najbardziej popularne uznali mleczne i roślinne produkty fermentowane.

Tabela 1. Częstotliwość spożywania produktów fermentowanych przez młodych dorosłych

Kategoria produktów	Kryterium cechy				
	Nigdy [%]	Rzadko/Okazjonalnie [%]	Czasami/Kilka razy w miesiącu [%]	Często/ Kilka razy w tygodniu [%]	Codziennie [%]
Roślinne produkty fermentowane	1,4	20,5	46,6	23,3	8,2
Mleczne produkty fermentowane	-	21,9	30,1	34,3	13,7
Miğsne produkty fermentowane	41,1	37,0	16,4	5,5	-
Rybne produkty fermentowane	68,5	30,1	1,4	-	-

Zródło: Opracowanie własne

Tabela 2. przedstawia stosunek studentów do poszczególnych kategorii produktów fermentowanych. Prawie wszyscy studenci bardzo lubili bądź lubili spożywać mleczną oraz roślinną żywność fermentowaną. Jedynie 2 osoby nie preferowały roślinnych produktów fermentowanych. Większość ankietowanych nie miała zdania na temat mięsnych produktów fermentowanych, jednak były osoby bardzo lubiące jak i nie lubiące tego rodzaju żywności. Najmniej lubiane były rybne produkty fermentowane, gdzie blisko połowa głosów to „nie lubię” i tylko nieliczni ankietowani wyrazili pozytywny stosunek do tych produktów.

Tabela 2. Stosunek młodych dorosłych do produktów fermentowanych należących do różnych kategorii

Kategoria produktów	Kryterium cechy			
	Nie lubiğ [%]	Nie mam zdania [%]	Lubiğ [%]	Bardzo lubiğ [%]
Roślinne p.f.	2,7	9,6	45,2	42,5

Mleczne p.f.	0	12,3	50,7	37
Miğsne p.f.	20,5	43,8	28,9	6,8
Rybnne p.f.	46,6	42,5	9,6	1,3

Źródło: Opracowanie własne

Odnutowano, że większość kobiet (45%) nie miała zdania na temat mięsnych produktów fermentowanych, a duża część z nich (29%) ich nie lubiła. Tylko ¼ ankietowanych studentek lubiła tego typu produkty. Blisko 60% studentów płci męskiej preferowało mięsne produkty fermentowane i tylko nieliczni zaznaczyli odpowiedź „nie lubię” (4%). Znacznie wyższy odsetek studentów płci męskiej (16,7%) w porównaniu z kobietami (2%) oraz studentów pochodzących z miast (18%) w porównaniu do wsi (0%) bardzo lubił mięsne produkty fermentowane.

W niniejszej pracy wykazano, że studenci spożywali produkty fermentowane głównie ze względu na smak (59%) oraz właściwości prozdrowotne (41%). Należy jednak zauważyć, że walory prozdrowotne częściej wskazywane były przez respondentów płci męskiej (66,7%) niż żeńskiej (51%), osoby studiujące na kierunkach związanych z technologią żywności i żywieniem (66,7%) niż na kierunkach niezwiązanych z tą tematyką (46%). Większy odsetek mieszkańców małych miast i wsi (41 i 35%) niż mieszkańców dużych miast (29%) wskazywał jako powód przyzwyczajenie. Najmniej istotna była cena produktów. W badaniach przeprowadzonych przez Wilczak (2019) mieszkańcy wybranych krajów europejskich przyznali, że podczas wyboru żywności fermentowanej najważniejsze są dla nich walory smakowe (73%), a na drugim miejscu znalazła się przyjemność (58%). Analiza postaw konsumentów wobec żywności probiotycznej wykazała, że dla badanej grupy osób najważniejsze przy wyborze tego typu produktów były ich smak (55,80%), względy zdrowotne (50%) oraz urozmaicenie diety (47,40%) (Karpińska-Tymoszczyk i in., 2016). W pracy dotyczącej czynników wpływających na wybór mlecznych napojów fermentowanych przez młodzież akademicką odnotowano, że w tym przypadku największy wpływ miały cena (29%), producent (27%) oraz skład produktów (16%) (Mojka i Biel, 2012).

Ankietowanych studentów poproszono o wymienienie najczęściej spożywanych przez nich produktów fermentowanych. Produktami wskazanymi przez największy odsetek zarówno kobiet jak i mężczyzn były jogurty (odpowiednio 91,84 i 83,3%) oraz ogórki kiszane (odpowiednio 87,76 i 87,5%). Ponad połowa ankietowanych często spożywa kapustę kiszoną, sery dojrzewające i kefir. Mięsne produkty fermentowane jak kielbasa typu salami czy szynki surowo dojrzewające częściej wskazywane były przez studentów płci męskiej niż żeńskiej. Zaobserwowano, że kobiety wymieniały większą ilość i bardziej urozmaicone produkty fermentowane. Analiza spożycia tych produktów z uwzględnieniem miejsca stałego zamieszkania ankietowanych oraz kierunku studiów wykazała nieznaczne różnice pomiędzy poszczególnymi grupami. Potrawy azjatyckie (10%) i burak kiszony (5%) wskazane zostały tylko i wyłącznie przez ankietowanych ze wsi. Jedynie studenci kierunku związanego z technologią

żywności i żywieniem wymieniali produkty typu- tempeh, sufu, natto, miso i grzyby kiszone (5,56%) oraz kiszonego buraka i ryby fermentowane (2,78%). Respondenci pozostałych kierunków studiów UEW uznali, że najczęściej spożywają ukwaszone mleko (10,81%), oraz kombuchę i zakwas buraczany (2,70%). Przeprowadzone przez Kudelkę i Marca (2004) badania preferencji studentów dotyczących spożycia mlecznych napojów fermentowanych wykazały najczęstsze spożycie jogurtów (89%) w grupie ankietowanych.

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków.

1. Młodzi dorośli poprawnie identyfikowali żywność fermentowaną.
2. W badanej grupie osób największą popularnością cieszyły się mleczne i roślinne produkty fermentowane.
3. Młode kobiety spożywały mleczne produkty fermentowane częściej niż młodzi mężczyźni.
4. Mięsne i rybne produkty fermentowane spożywane były głównie przez studentów płci męskiej, jednak w większości przypadków jedynie kilka razy w miesiącu lub okazjonalnie.
5. Wykazano, że miejsce stałego zamieszkania ankietowanych nie miało istotnego wpływu na spożycie żywności fermentowanej. Produkty fermentowane były spożywane jak również przygotowywane w domach rodzinnych młodych dorosłych pochodzących zarówno ze wsi jak i średnich czy dużych miast. Mięsne produkty fermentowane były bardziej lubiane przez osoby pochodzące z miast niż ze wsi.
6. Głównym powodem spożywania przez młodych dorosłych żywności fermentowanej były jej walory smakowe. Większy odsetek respondentów studiujących na kierunku związanym z technologią żywności i żywieniem niż na pozostałych kierunkach kształcenia za istotny powód uznawał właściwości prozdrowotne tego rodzaju żywności.

LITERATURA

Alongi, M. i Anese, M. (2021). Re-thinking functional food development through a holistic approach. *Journal of Functional Foods*, 81, 104466.

Karpińska-Tymoszczyk, M., Danowska-Oziewicz, M., Draszanowska, A., Kurp L. i Skwarek, A. (2016). Analiza postaw konsumentów wobec żywności probiotycznej. *Bomatologia i chemia toksykologiczna*, 3, 506 – 510.

Kudelka, W. i Marzec, M. (2004). Preferencje studentów dotyczące spożycia mlecznych napojów fermentowanych. *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość.*, 3 (40), 63 – 76.

Mojka, K. i Biel, W. (2012). Czynniki wpływające na wybór mlecznych napojów fermentowanych przez młodzież akademicką – doniesienie wstępne. *Hygeia Public Health*, 47 (3), 371-377.

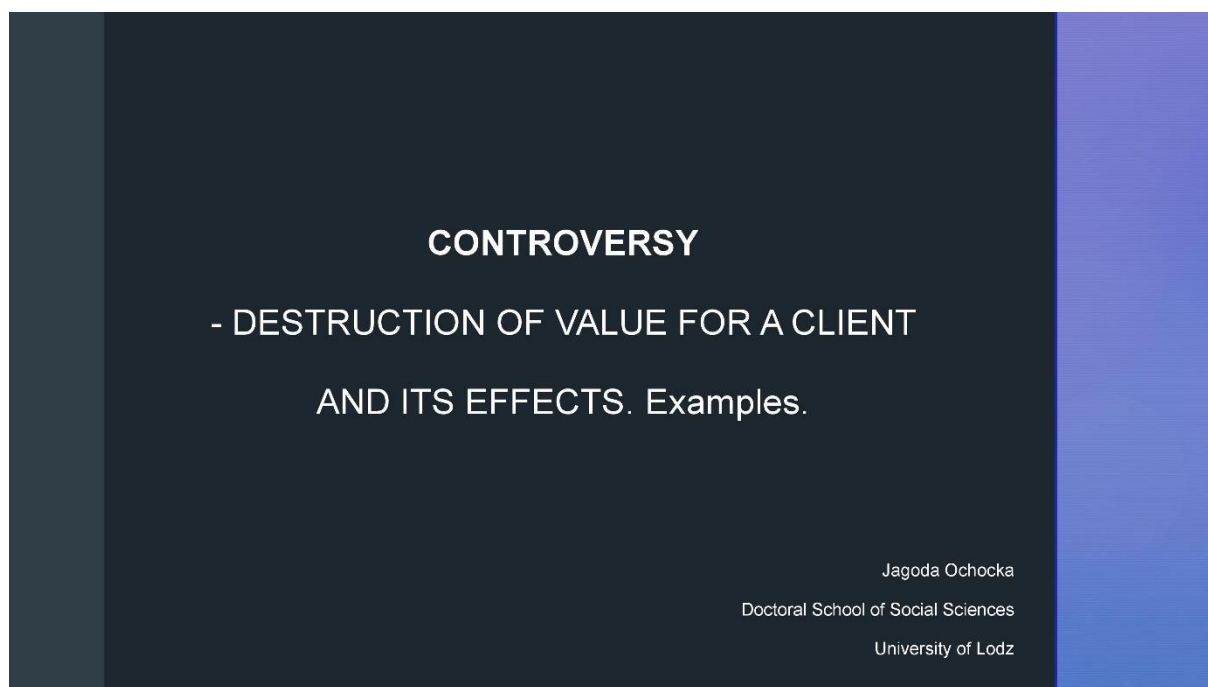
Wilczak, M. (2019). Postawy i zachowania konsumentów wybranych krajów europejskich wobec produktów fermentowanych. *Uwarunkowania bezpieczeństwa i jakości żywności w Polsce* red. Truskowski W. i Sosna P.R.), 31-39, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

Controversy – destruction of value for a client and its effects. Examples

M.Sc. Jagoda Ochocka

University of Lodz, Poland

The destruction of value

- Value is understood as an effect of a process in which a subject evaluates an object, deciding on the value it brings for him/her.
- The destruction of value concerns the diminution of a subject's well-being as a result of the discrepancy in the perceived (real) value and the subject's expectations towards its level.

Controversy towards the destruction of value

- The clue of a controversy is the **discrepancy in opinions**.
- More specifically, controversy in value concerns discrepancy in:
 - opinions issued as a result of the assessment process by various receivers,
 - the subject's expectations and the perceived (real) value.
- Therefore, **controversy may lead to the destruction of value**.

Types of controversy in marketing & how it may decrease value - examples

- In the **promotion proces (especially in advertising)**:
 - while using inappropriate media for promoting a product or a service,
 - while advertising an offer with no regard to the communication strategy of the company/brand.
- In the **product/service itself**:
 - by removing the products' characteristic traits with which the brand was built,
 - by creating an offer not applicable for a market (due to aspects like religion or culture),
 - by actions that decline declared values (e.g. producing from non-recyclable materials by a brand concerning itself green).
- In the **business model**:
 - by not serving the company's aims (e.g. brand cannibalization or using a model for inappropriate purposes).

Controversy towards the destruction of value – examples in promotion

case study: Piotr Grabari Grabarczyk used Tinder and Grindr (the dating applications) for promoting his new book about dating and sex, offering a coupon with price reduction for 4 weeks.

controversy: The apps' users expected different content in it and were afraid of the fraud. Moreover, if more people copied Grabarczyk's idea, the purpose of the app would change into a selling one.

potential destruction of value:

- diminution of the app's utility for users interested in dating,
- difficulties in reaching the audience keen on the book but who don't use the apps.

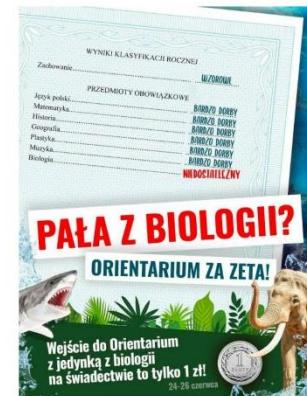
Controversy towards the destruction of value – examples in promotion

case study: For one weekend in June 2022 the Orientarium in Lodz offered a ticket for 1 zł to students with the worst notes in biology at school.

controversy: The visitors rebelled against promoting poor knowledge and rewarding students with bad notes instead of those who learn well.

potential destruction of value:

- dissatisfaction of students with good notes,
- discontent of visitors who had to pay a lot more due to the children's „too high” school results,
- no coherence with the Orientarium's up to now communication strategy.

Controversy towards the destruction of value – examples in the business model

case study: Gorillas, the company offering fast delivery opened a coffee shop in its dark store in London.

controversy: A "dark store" is usually located in a secluded, gloomy place. What is more, the coffee shop offers to clients the pickup of their orders (which they wanted to be delivered to them).

potential destruction of value:

- destruction of the „dark store” idea in which the client cannot enter and which remains the business core of the Gorillas company
- the location of the coffee shop may be low- or even non-attractive to guests.

Controversy towards the destruction of value – examples in the business model

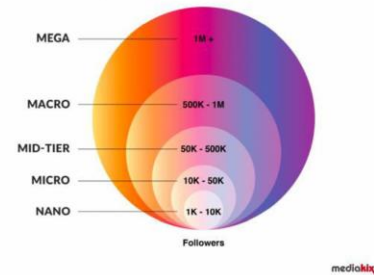
case study: More and more companies interested in influencer marketing tend towards the cooperation with nanoinfluencers (who have up to 1000 viewers in social media).

controversy: Nanoinfluencers reach a considerably lower number of receivers than „big stars“; they often act only locally and seldom have a great experience in influencing.

potential destruction of value:

- reaching a narrow audience due to the fact they are not well-recognized,
- the content is non-professional (its quality may be worsen).

Instagram Influencer Tiers

Controversy towards the destruction of value – examples in the product/service

case study: Sprite gave up its green bottles in which the beverage was sold and replaced them with transparent ones.

controversy: The green bottle of Sprite was from decades a characteristic mark of the product and the brand.

potential destruction of value:

- replacing a characteristic element with a one no one recognizes,
- discontent of clients for whom the green bottle was important (e.g. for social reasons).

Destruction of value... or not?

Even though the potential destruction of value might have place, the brands presented could benefit from those actions by **creating new value** instead:

- Grabarczyk and Orientarium could **reach the potential interest by getting viral**,
- Gorillas could attract people to its cafe by **offering a quite unusual experience**,
- nanoinfluencers are concerned **more authentic** which is widely approved in the very sponsored and "fake" social media world,
- Sprite now produces bottles in a **more ecological way**.

Further research recommendations

- Which factors determine the brands' controversial decisions?
- Is the controversial value proposition able to outdo the dissatisfaction of the lost of the previous one?
- Is one kind of value able to compensate for another one?
- Can a creation of one kind of value destroy another one at the same time?
- Can controversy affect positively the final value and how?

Bibliography

- Mahajan, G. (2019). „Critically exploring value destruction to create more value.”, *Journal of Creating Value*, 5(1), 3-10.
- Plé, L. (2017). „Why do we need research on value co-destruction?”, *Journal of Creating Value*, 3(2), 162-169.
- Wielki Słownik Języka Polskiego, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/36075/kontrowersja> (dostęp dnia: 08-09-2022).
- https://brandmentions.com/wiki/What_Is_a_Nano-Influencer, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://www.coca-cola.pl/nasze-marki/sprite>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://legaartis.pl/blog/2022/06/24/jedynka-na-swiadectwie-to-bilet-do-zoo-tylko-za-1-zl-kontrowersyjna-promocja-zoo-w-lodzi/>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://marketingprzykawie.pl/esspresso/tinder-i-grindr-w-kampanii-ksiazki-o-randkach-i-zwiaskach/grindr1/>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://marketingprzykawie.pl/esspresso/tinder-i-grindr-w-kampanii-ksiazki-o-randkach-i-zwiaskach/> (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://nowymarketing.pl/a/38868,sprite-rezygnuje-z-zielonych-butelek>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://nowymarketing.pl/a/38748,piotr-grabari-grabarczyk-wykorzystanie-grindra-i-tindera-do-promocji-mojej-ksiazki-wydalo-mi-sie-zupelnie-naturalne>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://uml.lodz.pl/aktualnosci-lodzpl/artukul-lodzpl/masz-jedynke-z-biologii-orientarium-w-lodzi-zaprasza-na-korepetycje-za-1-zl-id51229/2022/6/22/>, (dostęp dnia: 08-09-2022).
- <https://www.wiadomoscihandlowe.pl/artukul/gorillas-zmieni-dark-store-w-kawiarnie-inni-operatorzy-ciemnych-sklepow-tez-zapraszaja-klientow-do-srodka>, (dostęp dnia: 08-09-2022).

Problems Experienced in Vocational Technical Education in TRNC and Solution Proposals

Doç. Dr. Yeşim ÜSTÜN AKSOY

Near East University Ataturk Faculty of Education Nicosia, Northern Cyprus,

yesim.ustunaksoy@neu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2704-7469>

Prof. Dr. Mehmet ÇAĞLAR

European University of Lefke

Dr. Fazıl Küçük Faculty of Education, Gemikonagi-Lefke, Northern Cyprus,

mcaglar-lau@eul.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8288-445X>

Abstract

The educational process is a social process and provides the development of the person with the influence of a selected and controlled environment. Educational organizations have efforts to continuously restructure themselves in accordance with the founding philosophy and to continue their existence by carrying them into the future accordingly. In this process, organizations offer goods and services that meet the needs of society, depending on their interaction with their environment. In addition to these goods and services they offer, they also carry the meaningful function of producing cultural values and spreading these values by using various tools.

The economies of countries change depending on qualified, equipped and qualified individuals, and countries can have a say in the world platform in line with these individuals. Therefore, countries need a vocational and technical education system that will train the manpower that can meet the technical staff needs with the qualifications and equipment their economies need, adapt to the developing technology or develop new technologies.

With the continuous production of knowledge, new technological developments occur and working environments, forms and equipment are changing in line with these developments and it is necessary to raise qualified individuals through education.

In this study, it is aimed to determine the views of administrators and teachers working in vocational technical education in the TRNC on the problems of the vocational and technical education system in the TRNC.

In the research, descriptive and content analysis of the qualitative research method was used. Participants consist of managers and teachers from vocational high schools. The research data were open-ended questions to administrators and teachers, "What are the problems and solution proposals of vocational and technical high schools?" Questions were asked and their opinions were received in writing. Current problems of the vocational technical education system in TRNC according to school administrators and teachers; problems with teachers, administrative problems, school finance, education program, course duration and academic calendar, lack of physical structure and equipment, class passing and examination system, use of technology, supervision, in-service training of teachers, students, guidance, university entrance, legal regulations, political reasons, family, migration and its effects.

Keywords: Vocational Technical Education system, Problems in Vocational Technical Education, school administrators, teachers

Ograniczenia w dostępie do informacji publicznej w polskim systemie prawnym

Ph.D. Anna Fermus-Bobowiec

The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

Ograniczenia w dostępie do informacji publicznej w polskim systemie prawnym

dr Anna Fermus – Bobowiec (UMCS)

POJĘCIE „informacji publicznej”

art. 61 Konstytucji RP

1. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa.
2. Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegiałnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.
3. Ograniczenie prawa, o którym mowa w ust. 1 i 2, może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.
4. Tryb udzielania informacji, o których mowa w ust. 1 i 2, określają ustawy, a w odniesieniu do Sejmu i Senatu ich regulaminy.

ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej

Art. 1.

1. Każda informacja o sprawach publicznych stanowi informację publiczną w rozumieniu ustawy i podlega udostępnieniu na zasadach i w trybie określonych w niniejszej ustawie.

Ustawa w art. 6 określa przykładowe informacje publiczne
– „w szczególności”

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z 9 maja 2019 r. II SAB/Bk 26/19

Pojęcie "*informacji publicznej*" rozumiane jest szeroko z powołaniem się na art. 61 Konstytucji RP, jako każda wiadomość wytworzona przez szeroko rozumiane władze publiczne oraz osoby pełniące funkcje publiczne, a także inne podmioty, które tę władzę realizują bądź gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa w zakresie swoich kompetencji. Charakter informacji publicznej ma również wiadomość niewytworzona przez podmioty publiczne, lecz odnosząca się do nich.

Podmiot uprawniony do skorzystania z prawa dostępu do informacji publicznej

Art. 2 u.o.d.i.p.

1. Każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej, zwane dalej „prawem do informacji publicznej”.
2. Od osoby wykonującej prawo do informacji publicznej nie wolno żądać wykazania interesu prawnego lub faktycznego.

Prawo do informacji publicznej jako prawo „względnie” absolutne

Prawo to jest ujęte szeroko i ma charakter powszechny, jako prawo jednostki do informacji o działalności szeroko rozumianych podmiotów publicznych.

Ograniczenie tego prawa może nastąpić wyłącznie ze względu na takie wartości i kryteria, które z punktu widzenia mechanizmu proporcjonalności nie spowodują zachwiania równowagi pomiędzy samym ograniczeniem, a celem, jakiemu ono służy, postrzeganym przez pryzmat interesu publicznego, interesu jednostki, czy porządku i bezpieczeństwa publicznego (vide: art. 61 ust. 3 Konstytucji).

W polskim systemie prawnym **ograniczenia w prawie do informacji publicznej** możemy podzielić na:

- **wynikające wprost z ustawy o dostępie do informacji publicznej:**

Art. 3 ust. 1 pkt 1 u.o.d.i.p.

Art. 5 ust. 2 u.o.d.i.p.

- **będące rezultatem praktyki stosowania prawa**, w tym przede wszystkim orzecznictwa sądów administracyjnych (koncepcja nadużycia prawa do informacji publicznej)

Informacja prosta a informacja przetworzona

Art. 3 u.o.d.i.p.

1. Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienia do:

1) uzyskania informacji publicznej,

w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego;

Informacja prosta – to taka, której zasadnicza treść nie ulega zmianie przed jej udostępnieniem.

informacja przetworzona – wykazanie, że informacja ta ma „szczególnie” istotne znaczenie dla interesu publicznego.

„Informacja przetworzona jest informacja publiczna opracowana przez podmiot zobowiązany przy użyciu dodatkowych sił i środków, na podstawie posiadanych przez niego danych, w związku z żądaniem wnioskodawcy i na podstawie kryteriów przez niego wskazanych, czyli innymi słowy – informacja, która zostanie przygotowana **specjalnie dla wnioskodawcy wedle wskazanych przez niego kryteriów.**

Informacja przetworzona to taka informacja, której wytworzenie wymaga intelektualnego zaangażowania podmiotu zobowiązanego”

(Wyrok NSA z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. I OSK 89/13, LEX nr 1368968)

Należy w konsekwencji przyjąć, że zasadniczo prawo do uzyskania informacji publicznej przetworzonej ma jedynie taki wnioskodawca, który jest **w stanie wykazać w chwili składania wniosku swoje indywidualne, realne i konkretne możliwości wykorzystania dla dobra ogółu informacji publicznej, której przygotowania się domaga, tj. uczynienia z niej użytku dla dobra ogółu w taki sposób, który nie jest dostępny dla każdego posiadacza informacji publicznej.** Brak jest natomiast podstaw do udzielenia informacji publicznej przetworzonej podmiotowi, który nie zapewnia, że zostanie ona realnie wykorzystana w celu ochrony interesu publicznego lub usprawnienia funkcjonowania organów państwa

(wyroki NSA z dnia 5 września 2013 r., sygn. akt I OSK 865/13; z dnia 9 listopada 2011 r., sygn. akt I OSK 1365/11; z dnia 7 grudnia 2011 r., sygn. akt I OSK 1737/11 i z dnia 3 października 2014 r., sygn. akt I OSK 602/14; wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 15 stycznia 2014 r., sygn. akt IV SA/Wr 543/13).

Wpływ zakwalifikowania informacji publicznej jako przetworzonej na postępowanie dostępowe:

- wezwanie wnioskodawcy do wykazania szczególnej istotności dla interesu publicznego w uzyskaniu informacji publicznej przetworzonej;
- ewentualnie także: wezwanie do podpisania wniosku ze względu na możliwość wydania decyzji odmownej (art. 64§ 2 k.p.a.);
- merytoryczna ocena przez organ odpowiedzi wnioskodawcy (w przypadku jej braku, organ ocenia wnioski we własnym zakresie), a w zależności od jej wyniku: udzielenie informacji albo wydanie decyzji odmownej, na podstawie art. 16 ust. 1 u.o.d.i.p.

Art. 5 u.o.d.i.p. Ograniczenie prawa do informacji publicznej

1. Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu w zakresie i na zasadach określonych w [przepisach](#) o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie innych tajemnic [ustawowo](#) chronionych.
2. Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Ograniczenie to nie dotyczy informacji o osobach pełniących funkcje publiczne, mających związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji, oraz przypadku, gdy osoba fizyczna lub przedsiębiorca rezygnują z przysługującego im prawa.

Tajemnice ustawowo chronione – przykłady:

- 1) informacje niejawne – ustawa z 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych;
- 2) ochrona danych osobowych: ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych;
- 3) tajemnica adwokacka i radcowska – art. 6 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze; art. 3 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych;
- 4) tajemnica komornicza - art. 27 ustawy z 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych;
- 5) tajemnica notarialna - art. 18 ustawy z 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie;
- 6) tajemnica lekarska – art. 40 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty;
- 7) tajemnica dziennikarska – art. 15 ustawy z 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe;
- 8) tajemnica bankowa - art. 104 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe;
- 9) tajemnica skarbowa – art. 293 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa;
- 10) tajemnica statystyczna – art. 10 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej;
- 11) tajemnica ubezpieczeniowa – art. 35 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej

Pojęcie „nadużycia” w świetle orzecznictwa sądów administracyjnych

„nadużycie prawa dostępu do informacji publicznej polega na próbie skorzystania z tej instytucji dla osiągnięcia celu innego niż troska o dobro publiczne, jakim jest prawo do przejrzystego państwa i jego struktur, przestrzeganie prawa przez podmioty życia publicznego, jawność działania administracji i innych organów władzy publicznej.”
(Wyrok NSA z dnia 23 listopada 2016 r., sygn. akt I OSK 1601/15)

Analiza orzecznictwa sądów administracyjnych wskazuje na następujące problemy, w kontekście których dochodzi do nadużycia prawa do informacji publicznej:

1. Pozyskiwanie informacji wyłącznie do celów prywatnych
2. Pozyskiwanie informacji wyłącznie w celu zdobycia informacji o określonej osobie fizycznej (wniosek *ad personam*)
3. Pozyskiwanie informacji w celu zakłócenia funkcjonowania organu
4. Nadużycie uprawnień procesowych, w tym inicjowanie postępowania dostępowego w celach fiskalnych

Pozyskiwanie informacji wyłącznie do celów prywatnych

W wyroku z dnia 22 września 2021 r., sygn. akt II SAB/Gd 76/21, Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gdańsku określił, iż „**konstrukcja nadużycia prawa do informacji publicznej pojawia się właśnie w kontekście wykorzystania dla celów gospodarczych, zawodowych lub na potrzeby prowadzenia indywidualnych sporów prawnych, wykorzystania dla szykanowania osób piastujących funkcje publiczne, do pozyskiwania informacji o tych osobach nie w celu społecznej kontroli, lecz dla prowadzenia sporów osobistych, zaspokojenia prywatnych animozji, jednakże oczywistym jest, że powyższy katalog z uwagi na bogactwo sytuacji i motywacji pojawiających się w praktyce, nie może mieć charakteru zamkniętego**”.

Pozyskiwanie informacji wyłącznie w celu zdobycia informacji o określonej osobie fizycznej (wniosek *ad personam*)

Za informację *ad personam*, nie stanowiącą informacji publicznej w orzecznictwie sądów administracyjnych uznaje się:

- żądanie udzielenia informacji publicznej o ilości i wysokości poszczególnych nagród finansowych wypłaconych konkretnej osobie (wyrok NSA z 14 września 2010 r., I OSK 1035/10), czy też nawet wszystkich pracowników danego urzędu, ale oznaczonych z imienia i nazwiska (wyrok NSA z 18 września 2018 r., I OSK 2434/16, wyrok NSA z 19 grudnia 2017 r., I OSK 1380/17);
- informację dotyczącą składników wynagrodzenia poszczególnych osób (wyrok NSA z 19 grudnia 2017 r. I OSK 1380/17);
- wniosek o udostępnienie pism do organów, instytucji bądź władz, związanych z postępowaniem karnym oraz postępowaniem dyscyplinarnym oznaczonej osoby (wyrok NSA z 6 grudnia 2019 r., I OSK 3429/18; wyrok NSA z 14 września 2010 r., I OSK 1035/10);
- wniosek o sytuację prawną konkretnej osoby, związany z ponoszoną przez nią odpowiedzialnością dyscyplinarną (wyrok NSA z 19 czerwca 2020 r., I OSK 1855/19);
- żądanie ujawnienia oceny okresowej, stanowiącej część akt osobowych pracownika (wyrok NSA z 18 września 2018 r., I OSK 2434/16).

Pozyskiwanie informacji w celu zakłócenia funkcjonowania organu

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu w wyroku z 19 listopada 2020 r. (sygn. akt. II SAB/Po 72/20), wskazał, że na nadużycie prawa do informacji publicznej może wskazywać „treść i ilość złożonych wniosków, a także składanie ich jednorazowo większymi partiami”. Podkreślił przy tym, nadużycie musi wynikać z całokształtu akt konkretnej sprawy, by było możliwe ustalenie, że dany „wniosek obiektywnie nie służy jakimkolwiek dobru powszechnemu, nie tylko nie prowadzi do poprawy funkcjonowania urzędu, wręcz przeciwnie, ma stanowić dla niego dokuczliwość”.

Nadużycie uprawnień procesowych, w tym inicjowanie postępowania dostępowego w celach fiskalnych

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 31 lipca 2014 r. (sygn. akt I OSK 9/14) podkreślił, iż sądowi „z urzędu znana jest bardzo znaczna liczba wniosków, skarg i zażaleń składanych przez skarżącego do organu, a także liczba skarg kierowanych do sądów administracyjnych I instancji, a następnie środków odwoławczych od wydawanych przez ten Sąd orzeczeń. Powoduje to sytuację, w której skarżący w ewidentny sposób nadużywa przysługujących mu uprawnień wynikających z ustawy o dostępie do informacji publicznej, a także uprawnień procesowych wynikających m.in. z art. 149 § 1 i § 2 p.p.s.a.”

Konsekwencje nadużycia prawa do informacji publicznej:

- **depublicyzacja informacji** (ze względu na nadużycie prawa do informacji publicznej, wnioskowana informacja jest traktowana jako niepubliczna);
postępowanie dostępowe powinno zostać zakończone zwykłym pismem, jako czynnością materialno – techniczną; (wyroki NSA: z 14 lipca 2020 r. sygn. akt I OSK 2817/19, z 25 września 2020 r. sygn. akt I OSK 404/20 oraz 28 lipca 2021 r. sygn. akt III OSK 3943/21, z 17 listopada 2021 r., III OSK 4362/21);
- **wydanie decyzji odmownej** – w przypadku nadużycia prawa do informacji publicznej, żądana informacja nie przestaje być informacją publiczną (wyrok WSA w Poznaniu z 16 grudnia 2021 r., II SAB/Po 100/21).

Zakończenie

Czy ograniczenia w dostępie do informacji publicznej powinny wynikać z praktyki stosowania prawa ?

Postulaty *de lege ferenda* – doprecyzowanie pojęcia nadużycia prawa do informacji publicznej i określenie jego konsekwencji

The Effects of Logistics Performance Indices on Ease of Doing Business

Orhan ÇOBAN

Gaziantep University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Logistic, Gaziantep, Turkey; ocoban@gantep.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0001-6137-8937.

Ayşe ÇOBAN

Gaziantep University, Oğuzeli Vocational School, Gaziantep, Turkey; aysecoban@gantep.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0002-7844-7633.

Abstract

International trade has been one of the most important factors in the economic growth of countries throughout history. Increasing globalization, disappearance of borders and technological developments have increased competition. The increase in competition has become an important issue on attempts to increase the global trade volume. Many countries are making great efforts to improve their international trade and increase their competitiveness. There are some basic factors affecting this growth and development. Some of these are the removal of trade barriers, the smooth functioning of supply chain integration, developing logistics activities, etc. As the barriers to global trade decrease and the functionality of the activities and operations increase, the rate of global trade also increases.

Since the 1980s, the changes in world politics have begun to affect the economies of the countries. The most important of these is that the relations between countries are moving to different dimensions depending on the increase in foreign trade-related activities. Countries have had to increase the functionality of the methods and techniques used in international trade in order to compete and increase the trade volume. In this context, the World Bank has been making Doing Business-DB calculations since 2003 under the name of Logistics Performance Index (LPI) in order to analyze the competitive situation of countries in terms of logistics sector. The index in question provides information about the general view of the investment environment in relation to the regulations affecting investment and business life in a country, based on numerical data.

The aim of this study is to examine the effects between Logistics Performance Indices and Ease of Doing Business data. According to the evaluations, it is possible to talk about the existence of a close

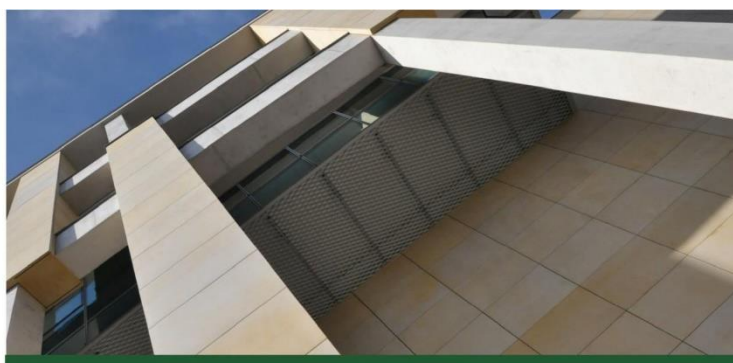
relationship between the headings in the Ease of Doing Business Index reports and the investment environment.

Keywords: Logistics, Logistics Performance Index, Ease of Doing Business

Management control systems, decision-making and innovation development

Ph.D. Dawid Szutowski

Poznań University of Economics and Business, Poland

POZNAŃ UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

Management control systems, decision-making and innovation development

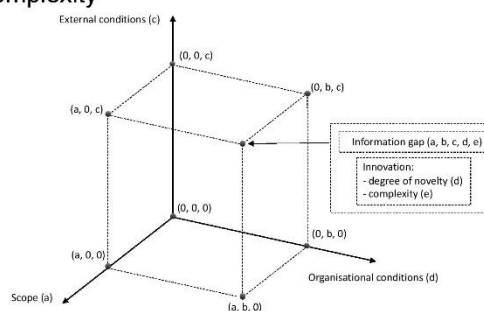
Dawid Szutowski, PhD

Plan

1. Introduction
2. Theoretical background
3. Research methods
4. Results and discussion
5. Conclusions
6. Bibliography

Introduction

1. Low-quality information overflow and high-quality information scarcity.
2. Little to none comparative data.
3. Info-gap: scope, organisational conditions, external conditions, degree of novelty and complexity

4. The main purpose of the study is to measure the impact of decision-making quality on innovation process efficiency.

Research methods

1. Time frame 2019 - 2021.
2. Companies operating in European Union and the UK.
3. No sampling procedure was applied, as the entire population was studied.
4. Data was gathered for a total of 405 companies (response rate 12.77%).
5. The respondents represented senior management, management, CFOs, innovation managers, and project leaders.
6. Data was collected by means of a computer-assigned telephone interviewing survey technique by a specialized agency.
7. The survey consisted of 41 questions.
8. In order to analyze the dependencies structural equation modelling was employed

POZNAŃ UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

Al. Niepodległości 10
61-875 Poznań, Poland
phone: +48 61 256 90 00
www.ue.poznan.pl/en

Results of literature studies

Attributes	Descriptions
Regulation level	The regulation level attribute represents a high level of bureaucratization in mechanistic systems, manifested in strong specialisation, standardisation, and formalisation. Procedures are likely to be developed and followed in a wide range of corporate actions.
Scope of control	The scope of control attribute includes a comprehensive set of controlled elements in mechanistic systems, ranging from control over processes as totalities to control over the execution of individual tasks. This means that detailed forms of control penetrate to all hierarchical levels.
Information used	Information used represents the nature of information exploited within mechanistic systems as a basis for decision-making. Such information is mainly quantitative and precisely predetermined.
Reporting requirement	Reporting requirement signals that reports to top management are indispensable to control in mechanistic systems. The precise organisation of feedback ensures that decision-makers have timely and appropriate information at their disposal and may formulate instructions accordingly.

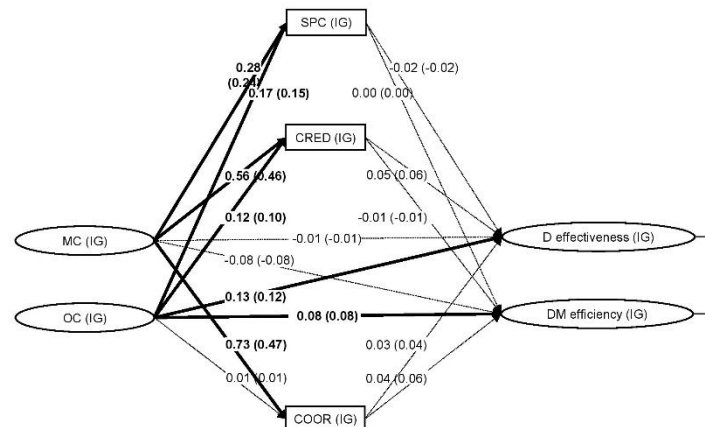
POZNAŃ UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

Al. Niepodległości 10
61-875 Poznań, Poland
phone: +48 61 256 90 00
www.ue.poznan.pl/en

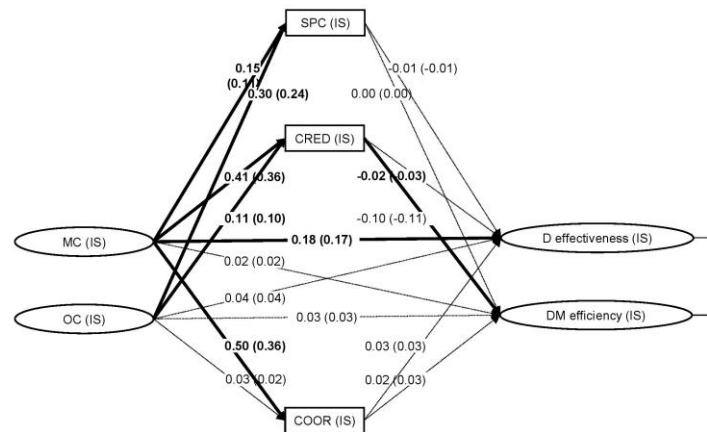
Results of literature studies

Attributes	Descriptions
Decision-making location	The decision-making location attribute signals that, in organic systems, decision power is distributed among organisation members. This means that different workers remain relatively independent in their own areas of expertise.
Informal communication	The informal communication attribute corresponds to the communication channels used. In organic systems, both formal and informal communication channels are exploited. The distinctive feature here is that the latter play a considerable role. From the company's perspective, these communication channels are not only accepted, but systematically supported.
Free flow of information	The free flow of information attribute indicates that in organic structures, the unrestricted flow of information is widely supported. Such information flow is comprehensive, exhaustive, all-embracing, and covers an unlimited variety of topics.

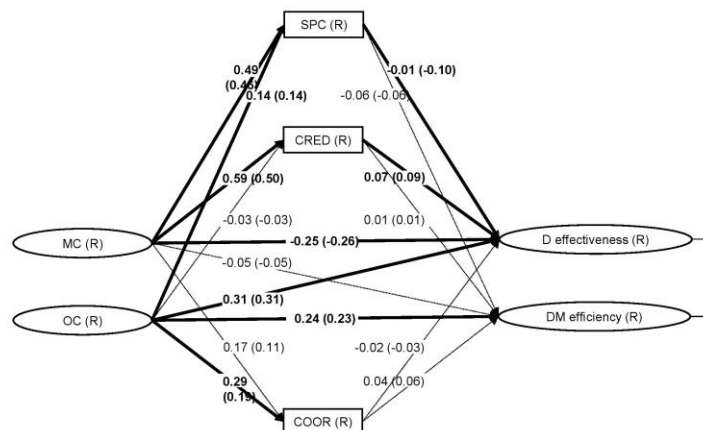
Results of empirical analyses

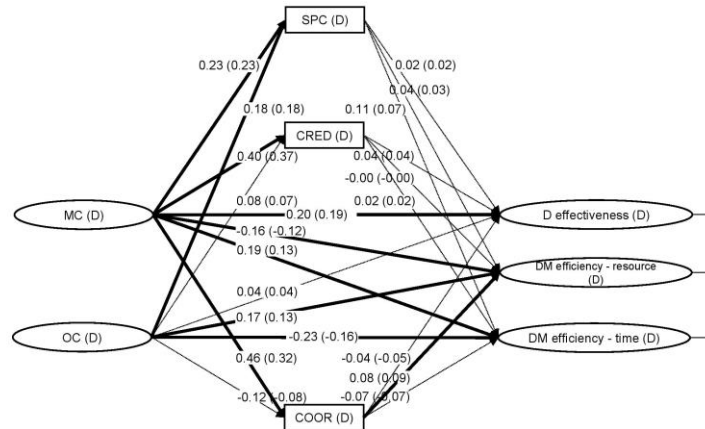
Results of empirical analyses

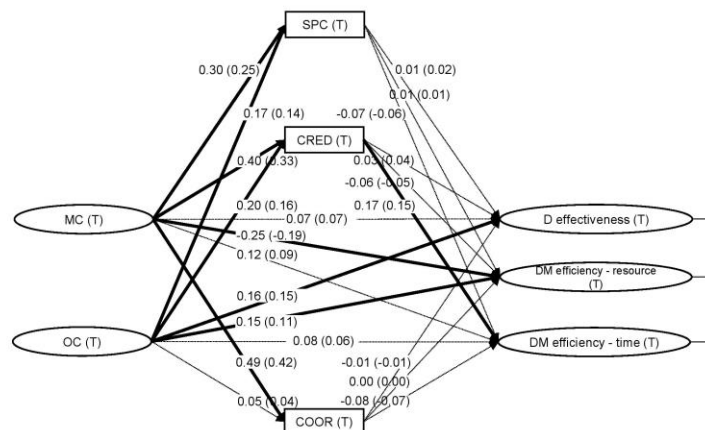
Results of empirical analyses

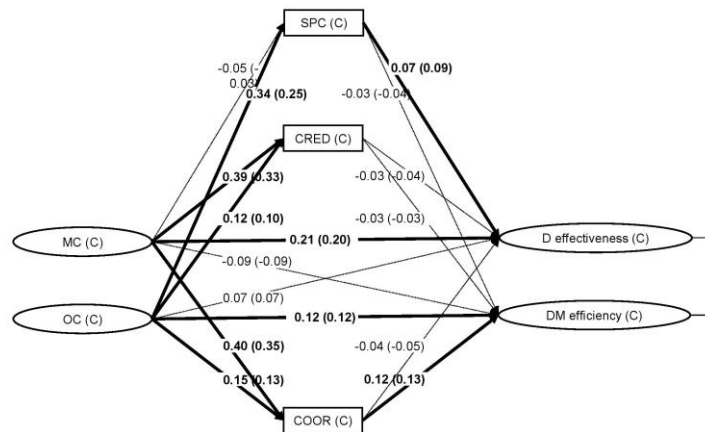
Results of empirical analyses

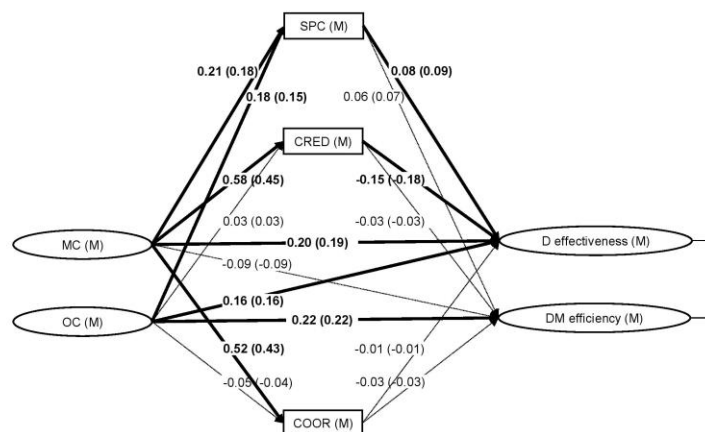
Results of empirical analyses

Results of empirical analyses

Results of empirical analyses

Functional literacy in the content of secondary education

Sholpan Myrzakasymovna SHUINSHINA

National Academy of Education named after Ybyrai Altynsarin, Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan. E-mail: sholpan200264@mail.ru

Miraim Atanayeva

Information-Analytic Center, JSC, Astana, Kazakhstan. E-mail: Miraim.Atanayeva@iac.kz

Abstract

Now in the field of education, functional literacy is becoming one of the main topics for discussion at all levels. Functional literacy is a person's ability to use the knowledge acquired during his life to solve a wide range of life tasks in various spheres of human activity, communication, and social relations.

The PISA international study is an indicator of the quality of education in terms of the formation of functional literacy. The PISA study aims to check the availability of such skills that should help students in their later life. The main components of functional literacy are mathematical, reading, natural science, financial literacy, global competencies, and creative thinking.

Functional literacy manifests itself in solving problematic tasks that go beyond educational situations and are not similar to those tasks during which knowledge and skills were acquired and practiced. To assess the level of functional literacy of secondary school students, the teacher needs to give students atypical tasks in which it is proposed to consider some real-life problems. The presence of context is an important condition for the task of forming and evaluating functional literacy. The context of the task is the features and elements of the environment presented in the task within the framework of the proposed situation. These situations are related to various aspects of the surrounding life.

The purpose of this work is to study functional literacy in the content of secondary education. In this regard, the following tasks are set: to consider a tool for assessing, improving and developing a policy in the field of adolescent skills development (PISA); to study clear and reliable ideas about the achievements of students in such basic disciplines as reading, mathematics and science, as well as what factors influence them. The demand for the PISA tool around the world is confirmed by the great interest of the participating countries, the number of which is growing with each new cycle. This interest is due not only to the need to obtain an independent international assessment.

Modern society needs people who are able to adapt quickly to the changes taking place in the post-industrial world. An objective historical pattern at the present time is an increase in the requirements for the level of education of a person.

Today, the main functional qualities of a person are initiative, the ability to think creatively and find non-standard solutions, the ability to choose a professional path, and a willingness to study throughout life. All these functional skills are formed in school conditions.

The result of the development of functional literacy is the mastery of a system of key competencies by students. These include problem-solving competence, information competence, communication competence. It is necessary to teach the younger generation the skills of critical, creative thinking and lifelong learning. Then they will become more successful conscious citizens of the world. In many education systems around the world, significant material and human resources are invested in the development of skills.

Authors acknowledge the support from the Science Committee of the Ministry of Higher Education and Science of the Republic of Kazakhstan. This work was carried out within the grant OR11465485.

Keywords: functional literacy, reading literacy, mathematical literacy, natural science literacy, global competencies, content of secondary education.

INTRODUCTION

In a rapidly changing world, people are increasingly faced with unfamiliar situations and tasks in both personal and professional spheres, in which the learned knowledge does not allow them to fully cope with them and various skills and *functional literacy* skills are required to achieve success.

Functional literacy includes mathematical, reading, natural science, financial literacy, global competencies, and creative thinking.

Reading literacy – is the ability of a person to understand, use, evaluate texts, reflect on them and engage in reading in order to achieve their goals, expand their knowledge and capabilities, participate in social life.

Mathematical literacy – it is the ability of an individual to conduct mathematical reasoning and formulate, apply, interpret mathematics to solve problems in a variety of real-world contexts.

Natural science literacy reflects a person's ability to apply natural science knowledge and skills in real life situations, including in cases of discussion of socially significant issues related to the practical applications of the achievements of natural sciences.

Financial literacy is understood as the ability of a person to make reasonable, expedient decisions related to finances in various situations of their own life.

Global competencies in the study are understood as the ability to: critically consider global issues and cross-cultural interaction from various points of view; to realize how cultural, religious, political, racial and other differences affect people's perceptions, judgments and views; to engage in open, respectful and effective interaction with other people on the basis of shared respect for human dignity.

Global competencies include the ability to act effectively individually or in a group in various situations. Interest and awareness of global development trends, behavior management, openness to the new, and emotional perception of the new are also evaluated.

Creative thinking is understood as the ability to be productive and creative. Improving the level of functional literacy of schoolchildren can be ensured by the successful implementation of secondary education curricula

Functional literacy of schoolchildren directly affects the achievement of subject, meta-subject, and personal results in the educational process.

Especially if the learning process proceeds as a process of students solving various classes of educational-cognitive and educational-practical tasks, tasks for the application or transfer of the knowledge and skills that the teacher forms.

In this regard, we will consider a tool for assessing, improving, and developing policies in the field of adolescent skills development - PISA, which gives clear and reliable ideas about the achievements of students in such basic disciplines as reading, mathematics, and science, as well as what factors influence them.

The demand for the PISA tool around the world is confirmed by the great interest of the participating countries, the number of which is growing with each new cycle [1].

In more than 70 participating countries, the PISA International Study on the Assessment of Educational Achievements of 15-year-Olds has become an indispensable tool for assessing, improving, and developing policies in the field of adolescent skills development.

PISA can identify differences in academic performance and identify characteristics of students, organizations and educational systems that show good results [2].

The innovative concept of "literacy" refers to the ability of students to apply their knowledge and skills in key areas, as well as to effectively analyze, reason and express their thoughts, because during testing they formulate, interpret and solve problems in various life situations.

The relevance lies in the fact that the PISA study collects data on learning motivation, beliefs and learning strategies as part of a questionnaire of students and allows participating countries to monitor their progress in achieving key learning goals.

All 37 OECD countries and 42 partner countries participated in the PISA-2018 studies. For 20 years of its existence, PISA has become a source of reliable objective comparative data on the readiness of 15-year-old schoolchildren for a successful life in the modern world.

Countries are trying to determine how effective their curricula and reforms are against the background of other participating countries, to apply the tools developed by the best experts from around the world, taking into account the most innovative approaches in education and trends around the world to improve their own educational systems.

This approach allows you to get timely information for analysis and management decisions in the field of education [3].

In 2018, Kazakhstan participated in PISA for the fourth time. We have accumulated a large body of data on the secondary education system, its weaknesses and strengths and the factors behind these results [4]. Based on the results of participation, a national report was prepared with an analysis of the results of Kazakhstan in the PISA-2018 study on reading, mathematical and natural science literacy, taking into account the national context, in terms of territorial affiliation, language of instruction, curriculum and other factors influencing the educational achievements of students.

Methodology

The research methodology is based on data collection. The introduction of an adaptive approach is aimed at improving the accuracy of the assessment.

In Kazakhstan, the study covered 19,507 students in 616 educational institutions, representing 212,229 students of 15 years of age (92% of the total population of 15 years of age).

PISA-2018 in Kazakhstan was held from April to May 2018. According to international standards, up to 42 students aged 15 (born in 2002) were selected in each educational organization, which were divided into two test sessions, in which up to 22 students participated.

In PISA-2018, the national sample was increased in order to obtain more detailed statistically significant results at the regional level.

If about 6 thousand 15-year-olds from Kazakhstan, as a rule, participate, then in PISA-2018 their number was 19,507 out of 616 OOS (516 schools and 100 colleges), representing 92% or more than 200 thousand 15-year-olds from 14 regions and the cities of Astana and Almaty.

Findings / Discussion

Each PISA cycle focuses on one "main direction" to which most of the testing time is devoted.

The cyclical change of focus makes it possible to conduct a thorough analysis of one of the directions every nine years and identify trends in changes.

In 2000, 2009 and 2018, the main focus of the study was determined by reader literacy. In 2018, in addition to the main three areas, the innovation domain "global competencies" was evaluated.

The average score of Kazakhstan in PISA-2018 was 387 points in reading, 423 – mathematical and 397 – natural science literacy, which is significantly lower than the average for OECD countries (487, 489 and 489 points, respectively).

More than half of Kazakhstan's students failed to achieve the 2nd minimum level of literacy in reading (64.2%) and natural science (60.3%) literacy and almost half (49.1%) - in mathematics.

In mathematical literacy for the underachievers (below level 2) decreased by 10% compared to 2009, while in reading and science literacy increased by 5%.

Reading is the direction in which there is the largest gap in the results of boys (374 points) and girls (401 points) – 27 points. In science, the gap is 7 points in favor of girls (401 points).

As in previous research cycles, 15-year-old school students are significantly ahead of 15-year-old college students. In mathematical literacy, the difference is 35 points, in reading and natural science – 27 points.

Conclusions / Recommendations

Functional literacy is an indicator of social well-being.

In the near future, functional literacy will become an indicator of the development of civilization, state, nation, social group, individual. Indicators of functional literacy are empirical indicators.

Recommendations:

- the development of reading literacy skills should take place in an interdisciplinary context, not only in the lessons of language subjects;
- to include new methods of developing mathematical literacy in training programs;
- when studying natural science subjects, it is necessary to form the skills of interpreting phenomena, formulating and testing hypotheses, predicting events.

Thus, summarizing the above, functional literacy is the ability of a person, society to enter into relations with the external environment and the ability to quickly adapt to changing conditions.

REFERENCES

1. McKeown, C., Denner, S., McAteer, S., Shiel, G., & O’Keeffe, L. (2019). Learning for the Future: The performance of 15-Year-olds in Ireland on reading literacy, science and mathematics in PISA 2018. Dublin: Educational Research Centre.
2. OECD. (2019). Education Policy Outlook 2019: Working Together to Help Students Achieve their Potential. Retrieved from <https://www.oecd.org/economy/education-policy-outlook-4cf5b585-en.htm>
3. OECD. (2019). Technical report. Chapter 3, Sample design. Retrieved from www.oecd.org/edu
4. Achievements in reading, mathematics and science: results of the PISA-2018 study in Kazakhstan. (2020). National Report. Astana: IAC.

II. Abdülhamid Döneminde Milli Aşireti

Tutku AKIN

Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye.

E-mail: tutkuakin95@gmail.com

Öz

Diyarbakir, Urfa ve Mardin`de farklı kolları bulunan Milli Aşireti hem 19. yüzyılın ikinci yarısında artan nüfusu hem bölgenin diğer aşiretleri üzerindeki etkisi hem de İbrahim Paşa gibi Hamidiye Hafif Süvari Alaylarında önemli görevlerde bulunmuş bir lideri ile II. Abdülhamid döneminin önde gelen Kürt aşiretlerindedir. Bu çalışmanın amacı, Milli Aşireti`ni sosyal ve kültürel bir oluşum olarak ele alarak Milli Aşireti mensuplarının II. Abdülhamid dönemindeki gündelik hayat yaşantıları üzerinden aşiretin tarihsel ve yerel bir analizini yapmaktır. Milli Aşireti üyelerinin başından geçen olaylara odaklanmak onlarla ilgili üç önemli noktayı aydınlatacaktır. İlk olarak, Milli Aşireti`nin gündelik hayat deneyimleri aşiret mensuplarının politik, ekonomik ve sosyal güçlerini tesis edebilme yolunda hem kendi aralarında hem de yerel aktörlerle yaşadıkları güç ve çıkar çatışmalarını gözler önüne sererken ikinci olarak aşiret liderlerinin başından geçen olaylar bölgesel otoritelerini kurabilmek için içinde buldukları durumları ne ölçüde kendi lehlerine kullanabildiklerini gösterecektir. Diğer bir deyişle, Milli Aşireti`nin yaşamında cereyan eden somut olayların analizine dayalı bu yaklaşım, II. Abdülhamid döneminde Milli aşireti liderlerinin yerel hakimiyetlerini elde ettikleri değişen güç kaynaklarını görünür kılabilecektir. Son olarak ise, Milli Aşireti`nin günlük hayatının yakından incelenmesi aşiretin bu dönemki birtakım sosyal ve ekonomik sorunlarına ışık tutacaktır.

Milli Aşireti üzerine yapılacak tarihsel ve yerel bir analiz, II. Abdülhamid dönemine aşiretin yaşantısı üzerinden yeni bir pencere açmanın yanı sıra, Hamidiye hükümetinin aşiretlere karşı izlediği siyasetin Milli Aşireti`nin gündelik hayatındaki yansımalarını da gösterebilecektir. Bu bağlamda, Milli Aşireti`nin tarihsel ve antropolojik bir analizini hedefleyen bu yaklaşım, II. Abdülhamid dönemini Milli Aşireti üyelerinin deneyimleri, problemleri, çeşitli güç ve çıkar çatışmaları üzerinden okumak için bir imkân sağlayabilecektir. Milli Aşireti mensuplarının başından geçen olaylara odaklanmak Osmanlı merkezi yönetimi için ya uzlaşılması ya da sindirilmesi gereken ama hep bir sorun kaynağı olarak tahayyül edilen soyut aşiret anlatısının ötesine geçerek Milli Aşireti`nin günlük, somut ve aktüel hayatının iç içe geçmiş toplumsal ilişkilerinin analizini mümkün kılacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu`nun Araplardan sonra Müslüman nüfusunun önemli bir bölümünü teşkil eden Kürt aşiretleri, Osmanlı Tanzimat dönemi literatüründe imparatorluğun merkezileşme politikasının

önünde bir engel olarak anlatılırken Osmanlı merkezi yönetimi ile aşiretler arasındaki ilişkiyi karşılıklı bir müzakere olarak ele alan son çalışmalarda ise, bu ortaklık sürecinin aktif aktörleri olarak kabul edilir. Ancak, Suavi Aydın'ın ortaya koyduğu gibi, Kürt aşiretlerinin yaşam tarzları ve gündelik hayatlarını ayrıntılı olarak ele alan antropolojik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Ya da Hakan Özoğlu'nun belirttiği gibi, Kürt aşiretlerinin iç dinamiklerinin ve toplumsal değişim süreçlerinin incelenmesi açısından literatürde önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışma, Milli Aşireti'nin II. Abdülhamid dönemindeki gündelik hayat deneyimlerini, kendi aralarında ve yerel aktörlerle yaşadıkları anlaşmazlıkları ve sosyoekonomik sorunlarını ele alarak Milli Aşireti'nin tarihsel ve antropolojik bir analizini literatüre kazandırmayı amaçlamaktadır.

Spectrum of Disorders with Medical Recommendation for Adherence on Gluten-Free Diet

M.Sc. Urszula Kaim

Ph.D. Marta Wilk

Department of Bioprocess Engineering, Wrocław University of Economics and Business,
Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław, Poland

Correspondence author: urszula.kaim@ue.wroc.pl

Abstract

Over the last 50 years, there has been a substantial increase in the prevalence of gluten-related disorders (GRD), such as celiac disease (CD), but still, many patients remain undiagnosed. Thus, diagnostic tests regarding recognising GRD, such as serology and biopsy, should be widely prescribed by doctors and nutritionists and performed on a gluten-containing diet. Recommended for medical reasons gluten-free diet (GFD) is the only effective treatment for patients suffering from GRD and a broad spectrum of co-existed disorders. Nowadays, it is detected that many health problems can be treated with GFD. Many disorders may arise from untreated GRD and cause immunological, neurological or psychiatric disorders. Adherence to GFD prevents other GRD such as dermatitis herpetiformis, non-coeliac gluten sensitivity (NCGS) and gluten-sensitive neurological manifestations, such as ataxia. Non-dietary methods and therapeutic modalities for GRD are being studied in clinical trials but are still not approved for practice. Thus, GFD may be a solution for many patients diagnosed not only with GRD but also others with a broad spectrum of different symptoms.

Keywords: Gluten related disorders, medical recommendation, gluten free diet,

Earnings quality of public companies listed in the regional stock exchange index WIG-CEE

Ph.D. Michał Comperek

University of Lodz, Poland

Earnings quality of public companies listed in the regional stock exchange index WIG-CEE

Michał Comperek, Ph.D.

 FACULTY
OF ECONOMICS AND SOCIOLOGY
University of Lodz

Objective of the research

The main objective of the research is to estimate the earnings quality of listed companies in the WIG-CEE index in the period 2011-2020. The adopted research optics aimed to assess three qualitative characteristics of the reported net profit (loss) in the economic entity, namely: earnings persistence, earnings smoothness, and the scope of discretionary accruals.

Data sample

The research sample includes enterprises from Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Estonia, Lithuania, Latvia, Romania, Slovakia, Slovenia, Ukraine and Hungary. Although the performed tests are of a diagnostic and preliminary nature, it was assumed that varied micro- and macroeconomic conditions of business activity conducted in the countries mentioned above might lead to disproportions in the quality of reported accounting data.

Research design and methods

Earnings persistence can be understood as the enterprise's ability to generate a positive financial result that will permanently increase in the long term. The Sloan regression model (1996, p. 289-315) was used to measure the stability of the financial result.

The scope of accrual-based earnings management was determined using the methodological formula of Jones (1991, pp. 193-228), which assumes that the value of discretionary accruals is equal to the value of the random error of the model.

Earnings smoothing relates to a company's desire to reduce fluctuations in reported performance from one period to another in such a way as to present the relative stability of reported earnings over a longer horizon. For the research objective, the smoothness of the financial result was estimated as the ratio of the standard deviation of the net result to the standard deviation of operating cash flows.

Main findings

Taking into account the nature of the practices of accrual-based earnings management, strategies of intentionally lowering the net financial result dominated the research sample.

Based on the calculated Spearman's rank correlation coefficients, no statistically significant relationships were found between the net profit (loss) quality measures classified into separate generic groups (i.e. earnings persistence, earnings smoothness and discretionary accruals).

Correct verification of the credibility and reliability of the reported result of the enterprise requires taking into account a wide range of economic measures serving this purpose, as the use of individual indicators may lead to erroneous evaluation.

Limitations and contributions

The conducted research seems to be important from the perspective of economic practice, looking for tools and instruments for predicting activities that artificially shape enterprises' financial results.

The obtained research results cannot meet the generalization condition. They contain partial results and open the prospect of further research, covering a wider spectrum of public enterprises and relating to a longer period.

Social and Economic Benefits of Intellectual Property Rights

Panar KYAZIM

Ph. D., VUZF University, Bulgaria. E-mail: p.kiazim@gmail.com

Abstract

Despite being accepted as a legal discipline, intellectual property has long outgrown this narrow framework. In a changing environment and conditions of functioning of the economy, intellectual property has to enter the rhythm of these changes. And to be gradually reformulated from a theoretical and practical point of view into something with an economic and social orientation. Which in turn leads to corresponding social and economic benefits from its creation, existence, and use.

Keywords: intellectual property, social benefits of intellectual property, economic benefits of intellectual property

INTRODUCTION

In the standard economy within which businesses have existed and developed for centuries, from the first industrial revolution to the present, when it came to intellectual property, intellectual property has been always accepted as rights, in the context of legal matter. After three successful industrial revolutions, we are currently at the epicenter of a fourth that stands apart from all the others. The last of the series of revolutions is shaping the economy of knowledge, the basis of which is precisely intellectual property. This gives rise to a complex tangle of interrelationships, where intellectual property law as an element of the knowledge economy and the basis for an entire industrial revolution are pushed into the background by some socio-economic aspects. In turn, the socio-economic aspects of intellectual property continue to increase in importance, becoming primary factors, leaving the right of intellectual property as a secondary element of this whole system. Although the occasion is apparently the fourth industrial revolution, the reason lies in the fact that socio-economic aspects lead them to significant social and economic advantages, which further contribute to the intellectual property becoming a driving force of all important current economic processes.

In fact, intellectual property is part of a very vast and indeed complex economic and social system, which would reasonably, even without the industrial revolution, lead to an advantage of the social and economic aspects. The benefits of these two systems arise naturally from this complex interdependence of the systems, and from the changing role of intellectual property.

ECONOMIC BENEFITS

Intellectual property is a conduit for new technologies and innovations. Accordingly, it, as a system, is the basis of the stimulation of technological and innovative development. A justification for this fact can be found even in the requirement for an innovative step for the registration of some objects of intellectual property, for example.

Intellectual property is a factor that stimulates development and research activity, which contributes to increased competitiveness, which in turn is an important driver of economic growth.

Another economic benefit relates to increased production volumes and cash flow generation. The first is a direct consequence of the development of innovation and technology, and the second is an indirect consequence of intangible transactions of intellectual property objects, i.e. licenses, for example.

An indirect economic benefit for the end user is that each subsequent innovation, a new generation of technology, and a new level of creativity, leads to moral obsolescence and a corresponding decrease in the value of the previous ones. This leads to the possibility that more users have access to these technologies and innovations, at least because of the reduced price of goods and services.

Intellectual property stimulates research and development activities in educational and scientific organizations since the way the system currently operates puts a serious emphasis on monetization and the realization of positive financial results. In this direction, research and development activities are more easily implemented economically and lead to the generation of financial income, which changes the environment and working conditions in educational and scientific organizations.

A new role for intellectual property is simultaneously becoming an economic benefit. Objects of intellectual property are increasingly used as a collateral, securitization, special type of valuable asset and a contribution.

Intellectual property creates entire economic and business niches, as it is now perceived as an independent subject of industry and business relationships. In this regard, it can be assumed that it reduces the risks of a negative result of business activities, due to the fact that each object of intellectual property is a kind of means by which financial problems can be solved, including those related to bankruptcy or insolvency of the businesses.

Intellectual property is quazi stimulator for business, since "the lack of exclusive rights (such as the intellectual property system provides)to a large extent demotivates business..." (Nikolova-Minkova, V. § Georgieva, R. 2019: 3- 15).

At macro level, intellectual property benefits by indicating "the innovation potential of a given state and the ability to transform the created knowledge into economic goods" (Nikolova-Minkova, V. 2021: 59-78), which in turn changes the status of the state and its position in the global market.

SOCIAL BENEFITS

The dissemination of new knowledge and information can be cited as a social benefit of intellectual property. A concrete example of this is the patent system, where the information disclosed in the process of registering a patent can be used to generate new knowledge among the interested parties and in society as a whole.

Intellectual property also has undeniable benefits for the socio-cultural system, as it promotes cultural diversification. Culture, in turn, in its development and prosperity, creates in itself additional social benefits, in a wide range.

With some objects of intellectual property, social benefits become apparent only after the protection of the object ends. This is dictated by the fact that when protection ends, the object falls into the public domain and anyone gets the opportunity to have access to a product of creativity, innovation, and technological progress.

Although not universally valid for all cases and objects, intellectual property has the capacity to respond to some important needs of society and solve some pressing problems. In this sense, energy-saving technologies, innovations in health care, production of sustainable goods, pollution reduction technologies, and others can be mentioned.

Intellectual property enriches the social environment, social relationships, and social interactions. Generating different goods and services that are creative, innovative, inventive, and different provides more and different opportunities for social interaction, choice, and inevitable diversity in the social aspects.

Another social benefit of intellectual property remains aside, often neglected, despite its enormous importance and significance to people as an individuals and as part of society. It, with all the innovations and improvements, leads to an increase in the quality of life, which in turn reflects on the length of life. Rarely, even specialists, think about this question, but it is invariably among the important ones to raise and consider when it comes to the social benefits of intellectual property. This benefit is realized in two directions. The first direction is as a conduit for new technological solutions to bring a positive benefit to people's living conditions. The second direction is economic development, generated by increased financial flows and production quantities, which again reflect on the quality of life.

The non-exhaustive list of social benefits of intellectual property deserves to be completed with a quote from the American author, economist, political commentator, and social theorist Sowell, according to which "[...] Property rights belong legally to individuals, but their real function is social, to benefit vast numbers of people who do not themselves exercise these rights."

CONCLUSION

At the end of the 19th century, a gradual reformulation of intellectual property started. Right then from a legal discipline granting monopoly rights and giving credit to the creators and innovators, intellectual property turn into a system with a social and economic orientation. By that time, the transformation was

accepted as a temporary and interesting phenomenon to examine. To date, the phenomenon has turned into a standard, which is part of the modern reality. Within this, there is number of social and economic benefits generated, not only from the use but in general from the simple existence of the objects of intellectual property. And since these benefits are extensive, important, and all-encompassing, it can be rationally assumed that this is the right direction intellectual property should follow- simultaneously generation and utilization of the social and economic benefits.

Although it is still debatable whether the importance of intellectual property changes due to the shaping of its economic and social benefits, or whether the importance of economic and social benefits are shaping as a result of the imposition of intellectual property as a significant matter and factor in modern life, unequivocally, one fact remains unchanged - intellectual property is a significant and unique factor that acts with high intensity in the direction of socio-economic development.

REFERENCES:

- Георгиева, Р., Николова-Минкова, В. (2020). *Патентите за изобретения в България по технологични направления и икономически сектори и раздели за периода 2001-2018*. Научно-приложно списание на съюза на изобретателите в България „Изобретения, Трансфер, Иновации”, София, 1(26), с. 8-24. / [Georgieva, R., Nikolova- Minkova, V. (2020). Patents for inventions in Bulgaria by technological areas and economic sectors and sections for the period 2001-2018. Scientific and applied magazine of the Union of Inventors in Bulgaria "Inventions, Transfer, Innovations", Sofia, 1(26), pp. 8-24.]
- Георгиева, Р., Николова-Минкова, В. (2020). Структура и динамика на националната патентна активност в България за периода 2001-2019, *Международна научна конференция УНИТЕХ`20*, т. 2, Габрово, УИ Васил Априлов, 137-142. / [Georgieva, R., Nikolova- Minkova, V. (2020). Structure and dynamics of the national patent activity in Bulgaria for the period 2001-2019, International scientific conference UNITEH`20, item 2, Gabrovo, UI Vasil Aprilov, 137-142.]
- Николова-Минкова, В. (2021). *Изследване зависимостта между равнището на конкурентоспособност и марковата заявителска активност на държавите от ЕС-27*. Икономическа мисъл, том 66, бр. 5, стр. 59-78. / [Nikolova-Minkova, V. (2021). Study of the relationship between the level of competitiveness and the brand applicant activity of the EU-27 countries. Economic Thought, Volume 66, Issue 5, pp. 59-78.]
- Alikhan, S., *Socio-Economic Benefits of Intellectual Property Protection in Developing Countries*, WIPO 2000
- Cimoli, M. et al. (2014) *Intellectual Property Rights – Legal and Economic Challenges for Development*, The initiative for positive dialogue series, Oxford University Press
- Coombe, R.J and Turcotte, J.F., *Cultural, Political, and Social Implications of Intellectual Property Laws in an Informational Economy*, in UNESCO-EOLSS Joint Committee, eds., Culture,

- Civilization, and Human Society: A Volume in the Encyclopedia of Life Support Systems, developed under the auspices of UNESCO (Oxford: EOLSS Publishers, 2012), pp. 1-33
- Geiger, C., *The Social Function of Intellectual Property Rights, or How Ethics can Influence the Shape and Use of IP Law*, Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law Research Paper No. 13-06
- Idris, K. *Intellectual Property a Power Tool for Economic Growth*, WIPO Publication No 888
- Maskus, K.E. (2016) *Economic Development and Intellectual Property Rights: Key Analytical Results from Economics*, The Economics of Intellectual Property Law: Volume 2
- Maskus, K.E., (2016) *Intellectual Property Rights and Social Development: Issues and Evidence*, International Conference on IPR and Development, WIPO, Geneva, April 2016
- McDonald, M.K. (2015) *The Social Impact of Intellectual Property Rights: Public Health, Education, and Income Inequality*. Retrieved on 27.08.2022 from <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/17253>
- Nikolova-Minkova, V. (2020) *Competitive Advantages and Economic Benefits from Licensing of Industrial Property Sites*, International scientific conference UNITECH'20, item 2, Gabrovo, UI Vasil Aprilov, 143-148, ISSN 1313-230X.
- Nikolova-Minkova, V. (2021) *Trademark Activity – Innovation Indicator*, Round table with international participation "Trade - scientific knowledge and business reality", Tsenov Academic Publishing House, pp. 279-286, ISBN 978-954-23-2005-0.
- Novorodovskaya, T.S. (2015) *Using intellectual property as a competitive advantage of modern enterprise*, Metallurgical and Mining Industry No.11 — 2015, pp 208-211
- Posner, R. A. *The law & economics of intellectual property*, Journal of the American Academy of Arts & Sciences, Spring 2002, pp 5-12
- Singh A.K., Acharya S.R. and Chavda P. (2017). *Implications of intellectual property rights and socio-economic factors on growth of manufacturing sector in selected cross economies: An empirical assessment*, in Sasi Misra, Sunil Shukla and Ganapathi Batthini (Eds.). Proceedings of the Twelfth Biennial Conference on Entrepreneurship Organized by EDII Ahmedabad [Feb 22-24, 2017] (pp. 262-279). New Delhi: Bookwell Publishing House
- Sowell, T. *The 'Takings' Issue*, Forbes, 2/1992, p. 60
- Waldron, J. (1993) *From Authors to Copiers: Individual Rights and Social Values in Intellectual Property*, Symposium on Intellectual Property Law Theory, Volume 68, Issue 2
- World Bank (2002) *Intellectual Property: Balancing Incentives with Competitive Access*. Retrieved on 25.08.2022 from https://documents1.worldbank.org/curated/en/285571468337817024/310436360_20050012013328/additional/Global-economic-prospects-and-the-developing-countries-2002-making-trade-work-for-the-worlds-poor.pdf

STEM Performance in Distance Learning and Hybrid Learning of Cycle 2 Students of United Arab Emirates: A Comparative Analysis

Rexon Jr Alacaba ERASMO (Corresponding author)

Omar Ahmed Ali Anam ALSHER

Asma Abdullaziz Humaidan Al ZAABI

Mousa Bin Nuseir Cycle 2 School (Emirates School Establishment), Ras Al Khaimah, United Arab Emirates

Abstract

A descriptive-comparative study was conducted in response to the COVID-19 pandemic's concerns for the educational system. In order to compare the performance of Cycle 2 students in STEM disciplines during online and hybrid learning, this study was conducted.

Quantitative, cross-sectional design was employed using 600 Cycle 2 students of Mousa Bin Nuseir School, Ras Al Khaimah, United Arab Emirates. The primary data was the students' final grade in the STEM subjects after the Ministerial exam. Similarly, a structured interview was done to gather secondary data.

Dependent t-test was used to examine whether there was a significant difference between students' performance in STEM subjects during hybrid and remote learning. Results showed a substantial difference between student performance in hybrid learning and distant learning, with hybrid learning considerably outperforming distance learning at the 0.05 level of significance. The majority of the students said throughout the interview that they learn better in a classroom setting than they do online. The study's findings would direct administrators at all levels, from school to ministerial, in developing sound programs that would meet the needs of the students.

Keywords: *STEM performance, distance learning, hybrid learning, Cycle 2*

Ortaokul Matematik Öğretmenlerin Covid-19 Pandemisi Döneminde Uzaktan Eğitim Sürecinde Karşılaştığı Problemler

(Problems Faced By Secondary Mathematics Teachers In The Process Of Distance Education During
The Covid-19 Pandemic)

Serdar AKMEŞE

Öğretmen, Akşemseddin Bilim ve Sanat Merkezi, Niğde, Türkiye; serdarakmese51@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0052-4499

Davut KÖĞCE

Doç.Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Niğde, Türkiye; kogced@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3475-2740

Öz

Bu araştırma ortaokul matematik öğretmenlerinin Covid-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitimde karşılaştıkları problemleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma türlerinden fenomenolojik desen kullanılarak Türkiye genelinde devlet okullarında görev yapan 400 ortaokul matematik öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS-21 paket programında analiz edilmiştir. Ortaokul matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitim esnasında teknoloji kaynaklı en sık internet bağlantı problemleri, bilgisayar programları kaynaklı programların bilmedikleri yabancı dillerde olması problemi ve donanımsal olarak kamera ve ses sistemi problemi yaşamışlardır. Öğrenci ve veli kaynaklı olarak en sık yaşadıkları problemler ise öğrencilerin internetinin olmaması ve velilerin öğrencilerin derslere katılımını takip etmemesidir. Ayrıca zümre öğretmenleri ile en sık iletişim kopukluğu, okul yönetimleri ile de kendilerinin doğru bir şekilde bilgilendirilmediği nedeniyle problem yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin üstesinden gelmek için öğretmenlerin yazılımsal ve donanımsal eksikliklerini gidermeye ve teknolojik yeterliliklerin arttırılmasına yönelik uygulamalı eğitimler verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Ortaokul Matematik Öğretmeni, Problemler

Abstract

This research was conducted to determine the problems faced by secondary school mathematics teachers in distance education during the Covid-19 pandemic. The research was carried out with 400 secondary school mathematics teachers working in public schools throughout Turkey by using phenomenological design, which is one of the qualitative research types. The obtained data were analyzed in the SPSS-21 package program. During distance education, secondary school mathematics teachers experienced the most common internet connection problems caused by technology, the problem of programs originating from computer programs in foreign languages, and the camera and sound system problems in terms of hardware. The most common problems faced by students and parents are that students do not have internet access and parents do not follow students' participation in classes. In addition, it has been revealed that they have problems with the group teachers most frequently due to the lack of communication and with the school administrations because they are not properly informed. In order to overcome these problems, practical training can be given to overcome the software and hardware deficiencies of teachers and to increase their technological competence.

Keywords: Covit-19, Distance Learning, Middle School Mathematics Teacher, Problem

1.Giriş

Son yüzyılda başta teknoloji, bilişim ve endüstri alanlarında meydana gelen hızlı ve etkin dönüşüm, etkisini eğitim alanında göstermiştir. Dönüşümün eğitim alanındaki en belirgin etkilerden biri ise uzaktan eğitim modeli olmuştur. İnternet ağının dünya genelinde yaygınlaşması ile insanlar arasındaki yazılı, sözlü ve görüntülü iletişim imkanları en üst düzeye çıkmış ve bu durum eğitimcilere uzaktan eğitim verme fırsatı da sunmuştur (İşman, 1998). Dünya nüfusundaki hızlı artışa paralel olarak okullarda eğitim alan öğrenci sayısı artmış ve yetişmiş öğretim elamanı sayısı da yetersiz kalmıştır. Bunun yanında değişen dünya şartlarında bireylerin farklı eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıkması, bireylerin farklı zaman, farklı mekân ve kendi ihtiyaçlarına yönelik farklı eğitim içerikleri istemeleri gibi sebeplerden eğitim kurumları daha hızlı ve ekonomik olarak hizmet içi eğitim modeline yönelmiştir. Bu hizmet içi eğitim modeli ise zamanla uzaktan eğitim, uzaktan öğrenme, online eğitim, Web'den öğrenme, e-öğrenme ve e-eğitim gibi modellere evrilmiştir (Karakaya & Aksoy, 2005).

Dünya genelinde ise uzaktan eğitimle ilgili en önemli dönem 2019 yılının sonlarında Çin Halk Cumhuriyeti merkezli başlayan Covid-19 pandemi sürecinde yaşanmıştır. Virüs başladığı 13 Ocak 2020 tarihinden, 25 Ekim 2022 tarihine kadar dünyada toplam 615 milyon insanda görülürken Covid-19'a bağlı olarak dünya genelinde 6,5 milyon ölüm vakası yaşanmıştır (OWD, 2022). Bu boyutta yıkıcı etkisi olan virüs dünyayı sosyal, politik ve ekonomik alanlarda etkilemiştir (Ahmadi, 2020). Virüsün etkisini yoğun olarak gösterdiği alanlardan birisi de eğitim sistemleri olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) raporuna göre başta eğitim kurumlarının kapanması olmak üzere pandemi, dünyada 1,5 milyardan fazla öğrenciyi etkilemiştir (UNESCO, 2022). Pandeminin başlaması ile birçok ülke yüz yüze eğitime ara vererek uzaktan eğitime geçmiştir (Sarı & Nayır, 2020). Ülkelerin

uzaktan eğitim süreci ve niteliği ise ülkelerin sahip olduğu ekonomik düzey ve teknolojik alt yapıya bağlı olarak farklılık göstermiştir. Örneğin İrlanda’da pandemi sürecinde uzaktan eğitim de öğrencilerin %94’nün ders kitapları ve dijital araçları bir arada kullandığı ve %79’unun uzak eğitim esnasında herhangi bir problemle karşılaşmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanında ise Afrika’nın bazı kesimlerinde yaşayan öğrencilerin %90’nın evinde bilgisayar olmadığı, %82’sinin internete erişimin bulunmamaktadır. Ayrıca dünya üzerinde yaklaşık 56 milyon insanın cep telefonu sinyallerinin olmadığı bölgelerde yaşamaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle dünya genelinde uzaktan eğitimin niteliği farklılık göstermiştir (Yılmaz, Mutlu, & Doğanay, 2020).

Ülkemizde uzaktan eğitim süreci boyunca Milli Eğitim Bakanlığı ve paydaşları tarafından öğrenci ve öğretmenlere yoğun destek sağlansa da pandemi döneminde uzaktan eğitim imkanları bakımından Türkiye’nin 78 OECD ülkesi arasındaki sıralaması avantajlı okullar ve dezavantajlı okullar bağlamında incelendiğinde; öğretmenlerin teknoloji kullanma yeterliliği, online alt yapı, teknik destek ve donanımsal yeterliği olan avantajlı okullar bazında üst sıralarda yer alırken, Öğrencilerin internete bağlanma imkanları, bilgisayar, telefon ve tablet gibi uzaktan eğitime katılma donanımları yetersiz olan hem avantajlı hem de dezavantajlı okullar açısından ise alt sıralarda yer aldığı görülmektedir (Yılmaz, Mutlu, & Doğanay, 2020). Bu bağlamda Covit-19 pandemisi sürecinde ülkemizde yapılan uzaktan eğitimin niteliğinin tespiti önem arz etmiştir. Bu sebeple Covit-19 pandemisi döneminde ülkemizde uzaktan eğitimi ele alan birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda daha çok uzaktan eğitime ilişkin sorunlar ve görüşler ele alınırken yapılan çalışmaların örneklemelerinin büyük çoğunluğunu öğretmen adayları oluşturmuştur (Çoşkun Şimşek, İnam, Yebrem Özdamar & Turanlı, 2022). Yapılan bu çalışmalar içerisinde öğretmenlerin karşılaştıkları problemleri ve süreci konu alan (Alper, 2020; Arslan & Şumuer, 2020; Dilekçi & Limon, 2020; Adıgüzel, 2020; Demir & Özdaş, 2020; Kurnaz, Kaynar, Barışık & Doğrukök, 2020; Türker & Dündar, 2020; Balaman & Hanbay Tiryaki, 2021; Canpolat & Yıldırım, 2021; Karaca, Karaca, Karamustafaoğlu & Özcan, 2021; Çakın & Akyavuz, 2020; Avcı & Akdeniz, 2021; Demir & Kale, 2020; Bıyıklı & Özgür, 2021; Kavuk & Demirtaş, 2021; Gültekin & Algın, 2021) çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar dışında ise lise matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecini ele alan (Çoşkun Şimşek, İnam, Yebrem Özdamar & Turanlı, 2022), ortaokul matematik öğretmenlerinin eğitimle ilgili görüşlerinin ve deneyimlerinin ele alındığı (Kilit & Güner, 2021; Tican & Toksoy Gökoğlu, 2021; Özdemir Baki & Çelik, 2021) çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca örneklemi hem lise hem de ortaokul matematik öğretmenleri olan ve uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin görüşlerinin ele alındığı (Acar & Peker, 2021; Aydın, Çulha & Çırak, 2022) çalışmaları yapılmıştır (Balım, Altay & Öztaş, 2022). Bunun yanı sıra Covid-19 pandemi sürecinde yürütülen matematik derslerine ilişkin veli görüşlerinin inceleyen araştırma da yürütülmüştür. (Peker & Saltık-Ayhanöz, 2022)

İkinci dünya savaşından günümüze dünya üzerinde toplumları bu düzeyde etkileyen olağanüstü durum ile çoğu insanın ilk kez karşılaşması toplumun her kesimini olduğu gibi öğretmenleri de etkilemiştir. Covid-19 pandemi sürecinde de öğretmenler doğal olarak; uzaktan eğitimin unsurları olan teknoloji, teknolojik alt yapı, programsal bilgi ve eğitimin temel paydaşlarından olan öğrenci, öğretmen ve okul yönetimi ile ilgili çeşitli problemlerle karşılaşmışlardır. Bu durumun aynı zamanda öğretmenlere yüz yüze eğitimin ve okul ortamlarının dışında farklı bir eğitim modelini deneyimlemelerini de sağlamıştır (OECD, 2020). Ayrıca 2022 yılında Amerika Ulusal Sağlık Enstitüsü tarafından yayınlanan Douglas, Payne, Sabino-Santos & Agard (2021) çalışmasında; küresel ısınma, aşırı yağış, nem ve kuraklık gibi

iklim değişikliklerinin yeni enfeksiyon hastalıklarının oluşma riskini artırdığı, insanların yeni virüs ve pandemilere karşı hazırlıklı olması gerektiği söylenmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin Covid-19 sürecinde yaşadıklarının sebep ve sonuçları ile belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bu sürecin öğrencilerin “zor”, “can sıkıcı” ve “eğlencesiz” olarak, matematik öğretmenlerinin ise “öğretimi zor”, “öğrenci ilgisi düşük” bir ders olarak değerlendirdikleri matematik ve matematik eğitimi açısından incelenmesi de önem arz etmektedir (Duman, Karakaya, Çakmak, Eray & Özkan, 2001). Bu amaç doğrultusunda araştırmamızda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Teknoloji kaynaklı yaşadığınız problemler nelerdir?
2. İnternet kaynaklı problem yaşadysanız sebebi nedir?
3. Bilgisayar programları ile ilgili problem yaşadysanız sebebi nedir?
4. Bilgisayar donanımları ile ilgili problem yaşadysanız sebebi nedir?
5. Öğrenci kaynaklı yaşadığınız problemler nelerdir?
6. Veli kaynaklı yaşadığınız problemler nelerdir?
7. Okuldaki diğer matematik öğretmenleri ile yaşadığınız problemler nelerdir?
8. Okul yönetimiyle yaşadığınız problemler nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, COVID-19 pandemisi döneminde gerçekleşen uzaktan eğitim çalışmalarında ortaokul matematik öğretmenlerin yaşadığı problemleri ve problemlerin kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma modellerinden betimleyici fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırma, bireylerin deneyimlerinin özlerini aramaya odaklanır (Moustakas, 1994). Fenomenoloji araştırmaları kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koyamasa da konuyu daha iyi tanıyıp anlamamıza yardımcı olurlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2019).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacılar tarafından önceden belirlenmiş kriterlere göre katılımcıların belirlenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubu Covid-19 pandemisinin yaşandığı eğitim öğretim dönemlerinden 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde devlet okullarında görev yapan 400 ortaokul matematik öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler ise Tablo 1’ de verilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Fenomenolojik araştırma deseniyle yürütülen çalışmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Fenomenolojik araştırma çalışmalarının temel veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Görüşme formunun hazırlanması dört aşamadan

oluşturmuştur. Birinci aşamada alan yazında, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan problemleri araştıran çalışmaların araştırma soruları analiz edilerek 10 soru belirlenmiştir. İkinci aşamada ise görüşme formun için belirlenen sorular iki öğretim üyesine soruların araştırma konusunun kapsamına ve problem durumuna uygun olup olmaması durumuna göre incelemeleri için gönderilmiştir. Üçüncü aşamada ise öğretim üyelerinden gelen dönütler değerlendirilerek 1 soru formdan çıkarılmış, 2 soru da birleştirilip tek bir soru halinde sorulmasına karar verilmiştir. Veri toplama aracının hazırlanmasının dördüncü aşamasında ise araştırma soruları 2 Türkçe öğretmene soruların açık, net ve anlaşılır olup olmadığının tespiti için incelenmiş ve gelen dönütler görüşme formuna son şekli verilmiştir.

2019-2020 eğitim- öğretim yılı 2. dönemde görüşme formunda yer alan sorular Google Form üzerine aktarılmıştır. Elektronik ortamda oluşturulan soru formu çeşitli sosyal medya araçları (WhatsApp ve Facebook) kullanılarak araştırmaya katılmaya istekli ve gönüllü ortaokul matematik öğretmenleriyle paylaşılmıştır. Öğretmenlerin formu tamamen gönüllülük esaslı ile doldurmaları ve sorulara samimi ve içten bir şekilde cevap vermeleri talep edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Demografik Özellikler	f	%
Cinsiyet	Kadın	256	64
	Erkek	144	36
Medeni Durum	Evli	315	78,8
	Bekar	85	21,2
Yaş	18-25	17	4,3
	26-30	90	22,6
	31-35	90	22,6
	36-40	114	28,6
	40-45	65	16,3
	45 yaş üstü	23	5,8
Öğrenim Durumu	Lisans	342	85,5
	Yüksek Lisans	53	13,3
	Doktora	5	1,2
Hizmet Süresi	0-5 yıl	43	10,8
	6-10 yıl	115	27,8
	11-15 yıl	106	26,5
	16-20 yıl	95	23,7

		21-25 yıl	30	7,5
		25 yıl üzeri	11	2,7
		0-5 yıl	43	10,8
		Köy	27	6,8
		Kasaba	26	6,5
Eğitim	Kurumunuzun	İlçe Merkezi	142	35,5
Bulunduğu	Bölge	İl Merkezi	205	51,2
		Düşük	119	29,8
Çalıştığınız	okulun	Orta	243	60,8
bulunduğu	bölgenin	Yüksek	38	9,5
sosyoekonomik	statüsü			

3.Bulgular

Bu bölümde verilerin analizi sonucu elde edilen bulgularla ilgili, tablo ve alıntılar verilerek yorumlanmıştır. Bulgular, araştırma sorularının sıralamasına göre sunulacaktır.

3.1.Ortaokul matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitimde teknoloji kullanımından kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covit-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitimde teknoloji kaynaklı yaşadığı problemler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin Teknoloji Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
İnternet bağlantı problemleri	336	42,1
Bilgisayar programı	131	16,4
Bilgisayar donanımları	154	19,3
Yetersiz bilgi sahibi olma	122	15,3
Diğer	14	1,8
Problem yaşamadım	42	5,3
Toplam	799	100

Covit-19 pandemi döneminde uzaktan eğitim sürecinde teknoloji kullanımı kaynaklı yaşadığımız problemler nelerdir? sorusuna ortaokul matematik öğretmenlerinin vermiş olduğu cevaplar Tablo 2 'de görüldüğü üzere; internet bağlantı problemleri yaşayan öğretmen sayısı 336 (%42,1), bilgisayar programları ile ilgili problem yaşayan öğretmen sayısı 131 (%16,4), bilgisayar donanımları kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 154 (%19,3), Yetersiz bilgi sahibi olmadan kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 122 (%15,3) iken farklı problemler yaşayan öğretmen sayısı 14 (%1,8) olurken bilgisayar kaynaklı problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı 42 (%5,3) olmuştur.

3.2.Ortaokul matematik öğretmenlerinin internet kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covit-19 pandemisi döneminde internet kaynaklı yaşadığı problemler Tablo 3'te sunulmuştur.

Covit-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin internet kaynaklı yaşadığı problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna ortaokul matematik öğretmenlerinin vermiş olduğu cevaplar Tablo 3 'te görüldüğü üzere; bağlantı kopması problemi yaşayan öğretmen sayısı 217 (%24), bağlantı yavaşlığı problemi yaşayan öğretmen sayısı 228 (%25,2), aşırı yoğunluk problem yaşayan öğretmen sayısı 304 (%33,7), internet kota problemi yaşayan öğretmen sayısı 86 (%9,5), bulunduğu bölgede internetin olmamasından kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 23 (%2,5), farklı problemler yaşadığını belirten öğretmen sayısı 6 (%4,3) olurken internet kaynaklı problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı 39 (%4,3) olmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin İnternet Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
Bağlantı kopması	217	24
Bağlantı yavaşlığı	228	25,2
Aşırı yoğunluk	304	33,7
İnternet kota problemi	86	9,5
Bulduğum bölgede internetin olmaması	23	2,5
Diğer	6	0,7
Problem yaşamadım	39	4,3
Toplam	903	100

3.3.Ortaokul matematik öğretmenlerinin bilgisayar programları kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin covid-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde bilgisayar programları kaynaklı yaşadıkları problemler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo4. Öğretmenlerin Bilgisayar Programları Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
Programın eski sürüm olması	65	13,4
Programın ücretli olması	63	13,0
Programın kullanımının zor olması	31	6,4
Programın bilmediğim yabancı dilde olması	139	28,7
Diğer	27	5,6
Problem yaşamadım	159	32,9
Toplam	484	100

Covid-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin kullandıkları bilgisayar programları kaynaklı yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna ortaokul matematik öğretmenlerinin vermiş olduğu cevaplar Tablo 4 'te görüldüğü üzere; programların eski sürüm olmasından kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 65 (%13,4), programların ücretli olması kaynaklı bağlantı problem yaşayan öğretmen sayısı 63 (%13), programların kullanımında zorlanmasından kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 31 (%6,4), programların bilmedikleri yabancı dilde olması kaynaklı problem yaşayan öğretmen sayısı 139 (%28,7), farklı problemler yaşayan öğretmen sayısı 27 (%5,6) iken olurken bilgisayar programlar kaynaklı problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı ise 159 (%32,9) olmuştur.

3.4.Ortaokul matematik öğretmenlerinin bilgisayar donanımları kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covid-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde bilgisayar donanımları ile ilgili yaşadıkları problemler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin Bilgisayar Donanımları Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
Kamera ve ses sistemi sorunları	133	31,8
Donanımların arızalanması	57	13,6
Diğer	34	8,1
Problem yaşamadım	194	46,4
Toplam	418	100

Covit-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin kullandıkları bilgisayar donanımları kaynaklı yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 5 'te görüldüğü üzere; kamera ve ses sistemi problemi yaşayan öğretmen sayısı 133 (%31,8), donanımların arızalanması problemini yaşayan öğretmen sayısı 57 (%13,6), donanımlarla ilgili farklı problemler yaşayan öğretmen sayısı 34 (%8,1) iken olurken bilgisayar donanımları kaynaklı problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı ise 194 (%46,4) olmuştur.

3.5. Ortaokul matematik öğretmenlerinin öğrenci kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covit-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde öğrenci kaynaklı yaşadıkları problemler Tablo 6'da sunulmuştur.

Covit-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin öğrenci kaynaklı yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 6 'da görüldüğü üzere; Öğrencinin interneti olmamasını belirten öğretmen sayısı 367 (%15), Öğrencinin uzaktan eğitime girebilecek bilgisayar, tablet ve cep telefonunu olmadığını belirten öğretmen sayısı 351 (%14,3), derslere katılan öğrenci sayısının az olduğunu belirten öğretmen sayısı 343 (%14), öğrencilerde motivasyon düşüklüğü (isteksizlik) olduğunu belirten öğretmen sayısı 315 (%12,8), öğrencilerle iletişim kuramadığını belirten öğretmen sayısı 226 (%9,2), öğrencilerin uzaktan eğitim programlarını bilmediğini belirten öğretmen sayısı 196 (%8), Öğrencilerin ders esnasındaki davranış problemleri (dersi sabote etme) olduğunu belirten öğretmen sayısı 153 (%6,2), öğrencilerin ders esnasında başka şeylerle ilgilendiğini belirten öğretmen sayısı 236 (%9,6) ve öğrencilerin verimli ders dinleme ortamlarının olmadığını belirten öğretmen sayısı 266 (%10,8) olmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlerin Öğrenci Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
Öğrencinin interneti olmaması	367	15,0
Öğrencinin uzaktan eğitime girebilecek bilgisayar, tablet ve cep telefonun olmaması	351	14,3
Derslere katılan öğrenci sayısının az olması	343	14,0
Öğrencilerde motivasyon düşüklüğü (isteksizlik)	315	12,8
Öğrenciyle iletişim kuramama	226	9,2
Öğrencilerin uzaktan eğitim programlarını bilmemesi	196	8,0
Öğrencilerin ders esnasındaki davranış problemleri (dersi sabote etme)	153	6,2
Öğrencilerin ders esnasında başka şeylerle ilgilenmesi	236	9,6
Öğrencilerin verimli ders işleme ortamlarının bulunmaması	266	10,8
Toplam	2453	100

3.6. Ortaokul matematik öğretmenlerinin veli kaynaklı yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covit-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde veli kaynaklı yaşadıkları problemler Tablo 7'da sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin Veli Kaynaklı Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
İletişim problemi	201	14,0
Ailenin uzaktan eğitime gerekli desteği vermemesi.	295	20,5
Velilerin WhatsApp gruplarını amaçları dışında kullanması	142	9,9
Velilerin WhatsApp gruplarını uygun olmayan saatlerde kullanması	170	11,8
Velilerin öğrencilerin derslere katılımını takip etmemesi	312	21,7
Velilerin teknolojik yetersizliği	289	20,1
Diğer	16	1,1
Problem yaşamadım	14	1,0
Toplam	1439	100

Covit-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin veli kaynaklı yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 7 'de görüldüğü üzere; Velilerle iletişim problemi yaşadığını belirten öğretmen sayısı 201 (%14), Velilerin uzaktan eğitime gerekli desteği vermediğini belirten öğretmen sayısı 295 (%20,5), velilerin WhatsApp gruplarını amaçlarının dışında kullandığını belirten öğretmen sayısı 142 (%9,9), velilerin WhatsApp gruplarını uygun olmayan saatlerde kullandığını belirten öğretmen sayısı 170 (%11,8), velilerin öğrencilerin derslere katılımını takip etmediğini belirten öğretmen sayısı 312 (%21,7), velilerin teknolojik yetersizlikleri olduğunu belirten öğretmen sayısı 289 (%20,1), veli kaynaklı farklı sebeplerden problem yaşadığını belirten öğretmen sayısı 16 (%1) ve veli kaynaklı hiçbir problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı 14 (%1) olmuştur.

3.7. Ortaokul matematik öğretmenlerinin okuldaki diğer matematik öğretmenleri (zümreleri) ile yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covit-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde okullarındaki diğer matematik öğretmenleri ile yaşadıkları problemler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Öğretmenlerin Zümreleri ile Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
İletişim kopukluğu	99	20,9
Bilgi paylaşamama	85	18,0
Zümrem yok	37	7,8
Diğer	5	1,1
Problem yaşamadım	247	52,2
Toplam	473	100

Covit-19 pandemi döneminde ortaokul matematik öğretmenlerinin okullarında birlikte çalıştıkları diğer matematik öğretmenleri ile yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 8 'de görüldüğü üzere; zümreleri ile iletişim kopukluğu yaşadığını belirten öğretmen sayısı 99 (%20,9), zümreleri ile bilgi paylaşama kaynaklı problem yaşadığını belirten öğretmen sayısı 85 (%18), birlikte çalıştığı zümresi olmadığını belirten öğretmen sayısı 37 (%7,8), zümreleri ile farklı problemler yaşadığını belirten öğretmen sayısı 5 (%1,1), ve zümreleri ile herhangi bir problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı 247 (%52,2) olmuştur.

3.8.Ortaokul matematik öğretmenlerinin okul yönetimleri ile yaşadığı problemlere yönelik bulgular

Ortaokul matematik öğretmenlerinin Covid-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sürecinde okul yönetimleri ile yaşadıkları problemler Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Öğretmenlerin Okul Yönetimleri ile Yaşadığı Problemler

Yaşanılan Problemler	f	%
Beklentinin yüksek olması	112	17,4
Mobbing	57	8,9
Süreç hakkında bilgi sahibi olmama	118	18,4
Öğretmenle ilgili konularda bilgilendirme yapılmadan karar alma	155	24,1
Diğer	24	3,7
Problem yaşamadım	176	27,4
Toplam	642	100

Covid-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim esnasında ortaokul matematik öğretmenlerinin okul yönetimleri kaynaklı yaşadıkları problemler ve sebepleri nelerdir? Sorusuna öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar Tablo 9 ‘da görüldüğü üzere; okul yönetiminin, öğretilerden beklentisinin yüksek olduğunu belirten öğretmen sayısı 112 (%17,4), okul yönetimi tarafından mobbinge uğradığını belirten öğretmen sayısı 57 (%8,9), okul yönetimleri tarafından süreç hakkında bilgilendirilmediğini belirten öğretmen sayısı 118 (%18,4), okul yönetimi tarafından kendilerini ilgilendiren konularda bilgilendirilme yapılmadığını belirten öğretmen sayısı 155 (%24,1), okul yönetimleri ile farklı sebeplerden problem yaşadığını belirten öğretmen sayısı 24 (%3,7)ve okul yönetimi kaynaklı hiçbir problem yaşamadığını belirten öğretmen sayısı 176 (%27,4) olmuştur.

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışma ortaokul matematik öğretmenlerinin Covid-19 pandemisi döneminde zorunlu olarak gerçekleştirdikleri uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları problemleri ve problemlerin kaynağını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca yönelik ise öncelikle öğretmenlerin uzaktan eğitimde hangi alanlarda problem yaşadığını belirlemek için alan yazında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra uzman görüşleri alınarak öğretmenlerin teknolojik (bilgisayar, internet, program ve donanım) ve insan kaynaklı (öğrenci, veli, zümre ve okul yönetimi) problemler olmak üzere iki ana alanda problemler yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu problemlerin derinlemesine incelenmesi adına 8 alt problem belirlenmiş ve görüşme formu aracılığı ile 400 ortaokul matematik öğretmenin görüşü alınarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Birinci alt problemde ortaokul matematik öğretmenlerin uzaktan eğitimi gerçekleştirme aracı olarak kullandıkları teknoloji kaynaklı problemler belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerin teknoloji kaynaklı en sık yaşadıkları problemin *internet bağlantı problemi* (%42,1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Kilit & Güner (2021)'in ortaokul matematik öğretmenlerinin, Web tabanlı uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini inceledikleri çalışmalarında elde ettikleri, “öğretmenlerin internet erişimi ve kaynaklar konusunda yaşadıkları aksaklıklar sebebiyle uzaktan eğitime olumsuz bakmaktadırlar” bulgusu ile örtüşmektedir. Benzer şekilde Özdemir Baki & Çelik (2021)'de ortaokul matematik öğretmenlerin uzaktan eğitimdeki matematik öğretim deneyimlerini inceledikleri çalışmalarında öğretmenlerin en sık teknoloji kaynaklı olarak internete bağlanamama problemi yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Bir diğer çalışma olan Acar & Peker (2022)'de araştırmacılar 7 ortaokul, 5 ortaöğretim matematik öğretmeniyle çalışmıştır. Çalışmada matematik öğretmenlerinin eş zamanlı uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini incelemiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin uzaktan eğitimi dezavantajlı olarak görme sebebinin teknolojik araç ve alt yapı sorunları, yetersiz zaman ve az öğrenci katılımından kaynaklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma problemimizin bulgularını destekleyici bir diğer çalışma ise Kavuk & Demirtaş (2021) çalışmasıdır. Çalışma Covid-19 pandemisi sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı zorlukları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada öğretmenler teknolojik araçlar kaynaklı en sık karşılaştıkları problemin, internet bağlantısı kalitesindeki düşüklük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda araştırmanın birinci problemi olan öğretmenlerin uzaktan eğitimde karşılaştıkları teknoloji kaynaklı en sık ifade edilen problem olan internet bağlantı sorunları bulgusu, alan yazında daha önce yapılan çalışmalar ile uyusmaktadır.

Araştırmanın ikinci alt probleminde ise öğretmenlerin teknolojik araçlar kaynaklı en sık karşılaştıkları problem olarak ifade ettikleri, internet bağlantı problemini neden yaşadıkları araştırılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda internet bağlantı problemi ile en sık karşılaşma sebebinin *internette yaşanan aşırı yoğunluk* (% 33,7) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgu Gültekin Gözde & Gülsen (2021)'in farklı branşlarda olan toplam 25 öğretmenle yürüttükleri ve öğretmenlerin gözünden Covid-19 pandemisindeki eğitim sisteminin ele alındığı çalışma bulguları ile örtüşmektedir. Çalışmada öğretmenler uzaktan eğitim için kullandıkları EBA ve Zoom gibi programlar nedeniyle sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sorunların sebebi olarak da internet hızının yavaş olması, eğitim platformlarına girişteki yoğunluk ve öğrencilerin internete ve bilgisayar teknolojilerine ulaşamaması olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Bayburtlu (2020) tarafından 30 Türkçe öğretmeni ile yaptığı ve öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik görüşlerini ele aldığı çalışmada da EBA platformunda öğretmenler yoğunluk ve bağlantı sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgu (Kavuk & Demirtaş, 2021; Çakın & Külekçi Akyavuz, 2020; Özdemir Baki & Çelik, 2021) çalışmalarıyla da uyusmaktadır.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde ise öğretmenlerin bilgisayar programları kaynaklı yaşadığı problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenler bilgisayar programları kaynaklı karşılaştıkları en sık problemin *programın bilmedikleri yabancı dilde olması* (28,7) sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise Özdemir Baki & Çelik (2021) çalışmasında öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinden kendilerinden kaynaklı yaşadıkları problemler içerisinde en sık ifade edikleri problem durumu programları kullanmakta zorlanma olmuştur. Benzer şekilde Kilit & Güner (2021) çalışmasında uzaktan eğitimde matematik

öğretiminin kalitesini artırmak yönelik öğretmen önerileri içerisinde “Türkçe dil desteği olan programların sayısı artırılması” bulgusu yer almıştır. Ayrıca Gültekin Gözde & Gülsen (2021) çalışmasında da öğretmenlerin kullandıkları eğitim portalı (EBA/Zoom) nedeni ile yaşanan yaşadıkları sorunlar içerisinde programların “Türkçe dil desteğinin olması” bulgusu yer almaktadır.

Araştırmanın dördüncü alt probleminde ise öğretmenlerin bilgisayar donanımları kaynaklı yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin bilgisayar donanımları kaynaklı en sık yaşadığı problemin *kamera ve ses sistemleri kaynaklı* (%31,8) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise (Avcı & Akdeniz, (2021); Bakırcı, Doğdu, Artun, (2021)) çalışmalarında çok sık olmamakla birlikte öğretmenlerin uzaktan eğitimde bilgisayar donanımlarından kaynaklı ses sorunları ile karşılaştıkları bulgusuna rastlanmıştır.

Araştırmanın beşinci alt probleminde ise öğretmenlerin, öğrenci kaynaklı yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencileri kaynaklı yaşadıkları problemlere ait bulgular incelendiğinde öğretmenlerin en sık olarak üç ana problemle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar; *öğrencilerin interneti olmaması* (%15), *öğrencilerin uzaktan eğitime girebilecek bilgisayar, tablet ve cep telefonunun olmaması* (%14,3) ve *derslere katılan öğrenci sayısının az olması* (%14) problemleridir. Alan yazında Covid-19 pandemisi sürecinde gerçekleştirilen uzaktan eğitim çalışmalarına yönelik yapılan (Kilit & Güner, 2021; Tican & Toksoy Gökoğlu, 2021; Özdemir Baki & Çelik, 2021; Coşkun Şimşek, İnam, Yebrem Özdamar & Turanlı, 2022; Acar & Peker, 2022; Kavuk & Demirtaş, 2021; Çakın & Külekçi Akyavuz, 2020; Gözde & Gülsen, 2021; Avcı & Akdeniz, 2021; Bakırcı, Doğdu, Artun, 2021; Kuntas & Çalışkan, 2021, Ergüç Şahan & Parlar 2021; Ülger, 2021) çalışmaları da elde ettiğimiz sonuç ile uyumaktadır.

Araştırmanın altıncı alt probleminde ise öğretmenlerin, veli kaynaklı yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencileri kaynaklı yaşadıkları problemlere ait bulgular incelendiğinde öğretmenlerin en sık olarak üç ana problemle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar; *velilerin öğrencilerin derslere katılımını takip etmemesi* (%21,7), *ailelerin uzaktan eğitime gerekli desteği vermemesi* (%20,5) ve *velilerin teknolojik yetersizliği* (%20,1) problemleridir. Çalışmada elde edilen bu sonuç Çakın & Külekçi Akyavuz (2020)’un çalışmalarında elde ettikleri, öğretmenlerin veli kaynaklı olarak en sık yaşadığı problemin “velilerin sürece destek olmadığı” sonucu ile de örtüşmektedir. Özdemir Baki & Çelik (2021) çalışmalarında ortaokul matematik öğretmenlerinin veli kaynaklı yaşadıkları problemleri, en sık karşılaşmadan en az karşılaşmaya doğru; “öğrenciye internet erişimi sağlayamama, bilişsel iletişim araçlarının yetersizliği, öğrencilere uygun ders ortamı sağlayamama, uzaktan eğitime gerekli desteği vermeme ve iletişim kurulamama” olarak belirlemişlerdir. Bezer şekilde Kavuk & Demirtaş (2021) öğretmenlerin veli kaynaklı yaşadıkları problemleri; “ailelerin uzaktan eğitim sürecine dâhil olmamaları, canlı dersler sırasında öğrencilere uygun öğrenme ortamları hazırlayamamaları ve ev ortamının uygun olmaması” olarak tespit etmişleridir. Ayrıca Avcı & Akdeniz (2021) çalışmalarında öğretmenlerin veli kaynaklı yaşadıkları en sık problemi “ebeveynlerin uzaktan eğitim sürecine yeterince destek olamaması” olarak tespit etmişlerdir.

Araştırmanın yedinci alt probleminde ise öğretmenlerin, okullarında birlikte çalıştıkları diğer ortaokul matematik öğretmenleri ile yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin okullarında birlikte çalıştıkları diğer ortaokul matematik öğretmenleri ile en sık *iletişim*

kopukluğu yaşadıkları (%20,9) sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen bu sonuç Bakırcı, Doğdu, Artun (2021) çalışmalarında Fen Bilimleri öğretmenlerinin aynı okulda çalıştıkları diğer Fen Bilimleri öğretmenleri ile yaşadıkları problemleri “iletişim kopukluğu ve bilgi paylaşmama” olduğu bulgusu ile örtüşmektedir.

Araştırmanın sekizinci alt probleminde ise öğretmenlerin, okul yönetimleri ile yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebepleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin okul yönetimleri kaynaklı yaşadıkları en sık problemin; *kendileri ile ilgili konularda bilgilendirilme yapılmadan okul yönetimleri tarafından karar alma* (%24,1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen bu sonuç Özdemir Baki & Çelik (2021) çalışmalarında ortaokul matematik öğretmenlerinin okul yönetimi kaynaklı yaşadıkları problemleri “ders saatlerinin uygun şekilde ayarlanmaması ve öğretmen fikrinin alınmaması” şeklinde tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Gültekin Gözde & Gülsen (2021) çalışmalarında da öğretmenlerin okul yönetimi kaynaklı yaşadıkları problemleri “uzaktan eğitim sistemine yönelik bilgilendirilme yapılmaması ve ders yüklerinin artırılması” olarak belirlemişlerdir. Ayrıca araştırmamızda elde ettiğimiz bulgu Bakırcı, Doğdu & Artun (2021) çalışmalarında elde ettikleri; “süreci bilememe, bitmeyen talepler, öğretmenlere danışmama” sonuçları ile de örtüşmektedir.

Araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlar, alan yazında araştırmamız ile benzer problem durumlarına yönelik yapılan çalışmalar ve ulusal alanda yapılan (TEDMEM, 2020), uluslararası alanda yapılan (UNESCO, 2020; TTF, 2020) çalışmalar ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Öğretmenlerinde yaşadıkları problemler ve bu problemlerin sebeplerine yönelik fikir birliği içerisinde olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda ileride yaşanabilecek pandemi, afet ve savaş gibi olumsuz durumlarda tekrarlanabilecek uzaktan eğitim modelinin daha sağlıklı ve verimli işleyebilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

* Covid-19 pandemisi sürecinde yürütülen zorunlu uzaktan eğitimin niteliğini ve kalitesini belirleyici unsur internet ağı kullanımı olmuştur. Uzaktan eğitimin ana unsurları olan öğretmen, öğrenci ve velileri de olumsuz anlamda en çok etkileyen unsurun yine internet ağı kaynaklı sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sorunlar sistemindeki altyapı yetersizliği, maddi imkanlar ve yoğunluk gibi sebeplerden kaynaklı olduğu alan yazında yapılan çalışmalar yanı sıra ulusal ve uluslararası raporlarla da desteklenmiştir. Bu bağlamda ülke genelinde internet alt yapısının güçlendirilmesi, ekonomik olarak mevcut teknolojilere ve internet ağına ulaşamayan öğrencilere teknoloji ve bağlantı desteğinin sağlanması gerekmektedir.

* Öğretmen ve öğrencilerin uzaktan eğitimde kullandıkları programların ağırlıklı olarak yabancı dillerde olması ve öğretmenlerin programları kullanmayı öğrenme süreci uzaktan eğitimin niteliğini etkilemiştir. Bu bağlamda uzaktan eğitimde kullanılacak programlar için öğretmenlere hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Benzer şekilde okullarda yürütülen bileşim dersleri müfredatı içerisine bu programların kullanımı alınarak öğrencilere öğretilmesi gerekmektedir. Ayrıca üniversitelerde eğitim gören öğretmen adaylarına bu becerileri kazandıracak eğitim olanakları sunulmalıdır.

* Matematik dersi muhteviyatı gereği farklı semboller ve işlemler içerdiği için devamlı olarak yazı tahtası ve benzeri materyaller üzerinde yazım yapmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda uzaktan eğitim esnasında matematik dersinin niteliğinin artırılması için grafik tablet teknolojilerinin öğretmenler tarafından kullanımına fırsat verecek önlemler alınmalıdır.

- * Öğrencilerin uzaktan eğitime devamını, etkileşimini ve motivasyonunu artırmak için EBA eğitim platformu kullanımı kolaylaştırılmalı, ölçme değerlendirmeyi devam ettirmek için not sistemi oluşturulmalı ve EBA içeriği zenginleştirilmelidir.
- * Uzaktan eğitim sürecinde, karşılaşılan önemli problemlerden biri olan veli desteğinin sağlanmaması problemidir. Bu problemi ortadan kaldırmak için ise veliler uzaktan eğitim hakkında bilinçlendirilmeli ve çocuklarına nasıl destek olacakları konusunda eğitilmelidirler.
- * Öğrencileri uzaktan eğitim boyunca motive etmek için farklı içerikler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. ve Peker, B. (2022). Matematik öğretmenlerinin eş zamanlı uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 453-471.
- Adıgüzel, A. (2020). Salgın sürecinde uzaktan eğitim ve öğrenci başarısını değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 253-271.
- Ahmadi, R. (2020). “Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri” / “Social Effects of Coronavirus (Covid-19) Pandemic”. *Bilar: Bilim Armonisi Dergisi*, 3 (2): 65-72
- Alper, A. (2020). Pandemi sürecinde K-12 düzeyinde uzaktan eğitim: durum çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 45-67.
- Arslan, Y. & Şumuer, E. (2020). Covid-19 döneminde sanal sınıflarda öğretmenlerin karşılaştıkları sınıf yönetimi sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1) 201-230.
- Avcı, F. & Akdeniz, E. C. (2021). Koronavirüs (Covid-19) salgını ve uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar konusunda öğretmenlerin değerlendirmeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(4), 117-154.
- Aydın, B., Çulha, Ş. & Çırak, S. (2022). Uzaktan Eğitim Sürecinde Matematik Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Demografik ve Mesleki Özelliklere Göre Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51 (235), 2581-2604.
- Bakırcı, H., Doğdu, N. ve Artun, H. (2021). Covid-19 Pandemi dönemindeki uzaktan eğitim sürecinde fen bilgisi öğretmenlerinin mesleki kazanımlarının ve sorunlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 640-658.
- Balcı, A. (2020). COVID-19 Özelinde Salgınlara Eğitime Etkileri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(3), 75-85.
- Balım, A. G., Altay, E., & Öztaş, B. Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitime Yönelik Öğretmenler Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (62), 503-526.
- Bayburtlu, Y. S. (2020). Covid-19 Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde öğretmen görüşlerine göre Türkçe eğitimi. *Turkish Studies*, 15 (4), 131-151.

- Bıyıklı, C. & Özgür, A. O. (2021). Öğretmenlerin Covid-19 pandemi dönemindeki senkron uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 110-147.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canpolat, U. & Yıldırım, Y. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin Covid-19 salgın sürecinde uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 74-109.
- Coşkun Şimşek, M., İnam, B., Yebrem Özdamar, S., & Turanlı, N. (2022). Matematik öğretmenlerinin gözünden uzaktan eğitim. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 629-653
- Çakın, M. & Akyavuz, E. K. (2020). Covid-19 süreci ve eğitime yansımaları: öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 165-186.
- Demir, E. (2014). Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39).
- Demir, F. & Özdaş, F. (2020). Covid-19 sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 273-292.
- Demir, S. & Kale, M. (2020). Öğretmen görüşlerine göre, Covid-19 küresel salgını döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 15(8), 3445-3470.
- Dilekçi, Ü. & Limon, İ. (2020). Covid-19 salgını bağlamında öğretmenlerin algıladıkları “aşırı iletişim yükü” düzeylerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 231-252.
- Douglas, K. O., Payne, K., Sabino-Santos, G., Jr, & Agard, J. (2021). Influence of Climatic Factors on Human Hantavirus Infections in Latin America and the Caribbean: A Systematic Review. *Pathogens (Basel, Switzerland)*, 11(1), 15.
- Duman, T., Karakaya, N., Çakmak, M., Eray, M. ve Özkan, M. (2001) Konu Alanı Ders Kitabı incelemesi. Editör: Küçükahmet, L. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara. s. 10-40
- İşman, A. (1998). Uzaktan eğitim. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Karaca, İ., Karaca, N., Karamustafaoğlu, N. & Özcan, M. (2021). Öğretmenlerin uzaktan eğitimin yararına ilişkin algılarının incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 3(1), 209-224
- Karakaya, M. ve Aksoy H. H. (2005). Uzaktan Eğitim Yüksek Lisans Çalışması. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Kavuk, E. & Demirtaş, H. (2021). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Öğretmenlerin Uzaktan Eğitimde Yaşadığı Zorluklar. *E-International Journal of Pedagogogy (e-ijpa)*, 1(1), 55-73.
- Kavuk, E., & Demirtaş, H. (2021). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Öğretmenlerin Uzaktan Eğitimde Yaşadığı Zorluklar. *E-Uluslararası Pedagoji Dergisi*, 1(1), 55-73.
- Kırmızıgül, H. G. (2020). COVID-19 Salgını ve Beraberinde Getirdiği Eğitim Süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289.

- Kilit, B. & Güner, P. (2021). Matematik Derslerinde Web Tabanlı Uzaktan Eğitime İlişkin Matematik Öğretmenlerinin Görüşleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 85-102.
- Kurnaz, A., Kaynar, H., Barışık, C. Ş. & Doğrukök, B. (2020). Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 293-322.
- Küçükbay, F., Uysal, D., & ÇIRAK, A. N. (2021). Covid-19 Salgının Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 15-20.
- OECD (2020). *Education responses to Covid-19: Embracing digital learning and online collaboration*. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-responses-to-covid-19-embracing-digital-learning-and-online-collaboration-d75eb0e8/> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2022)
- OWD (2022). COVID-19 Data Explorer. <https://ourworldindata.org/explorers/coronavirus-data-explorer> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2022)
- Özdemir Baki, G. & Çelik, E. (2021). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Matematik Öğretim Deneyimleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12 (1), 293-320.
- Peker & Saltık-Ayhanöz (2022). Covid-19 Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinde Matematik Dersine İlişkin Veli Görüşlerinin İncelenmesi. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 3(1), 18-32.
- Sarı, T., & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: Sorunlar ve fırsatlar. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Sezen-Gültekin, G. & Algın, G. (2021). Öğretmenlerin Gözünden Covid-19 Pandemisinin Eğitim Sistemine Yansımaları / Reflections of Covid-19 Pandemic on Educational System Through Teachers' Eyes. *Education & Youth Research*, 1 (2)
- TEDMEM. (2020). *COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri* (TEDMEM Analiz Dizisi 7). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Tican, C. & Toksoy Gökoğlu, S. D. (2021). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Matematik Dersine İlişkin Görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 767-786.
- TTF, (2020), International Task Force on Teachers for Education 2030. *How the COVID-19 pandemic is affecting contract teachers in sub-Saharan Africa*. Paris: UNESCO. Erişim adresi: <https://teachertaskforce.org/blog/how-covid-19-pandemic-affecting-contract-teachers-sub-saharan-africa> (Erişim Tarihi: 02 Ekim 2022)
- Türker, A. & Dündar, E. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde eğitim bilişim ağı (EBA) üzerinden yürütülen uzaktan eğitimlerle ilgili lise öğretmenlerinin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 323-342.
- Uğraş Dikmen A., Kına M., Özkan S., İlhan M. N. COVID-19 Epidemiyolojisi: Pandemiden Ne Öğrendik. *J Biotechnol & Strategic Health Res*. 2020; 4: 29-36.

- UNESCO (2020). *COVID-19 educational disruption and response*. (2020). Erişim adresi: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2022)
- UNESCO. (2022). Eğitim: okulun kapanmasından toparlanmaya <https://www.unesco.org/en/covid-19?hub=800> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2022)
- Yamamoto, G. T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin
- Yılmaz, E., Mutlu, H., & Doğanay, G. (2020). Veli Algısına Göre Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinin Niteliği. Konya: Palet Yayınları.

Implementation of Product Design and Digital Marketing in The New Normal Period to Support The Increase of State Foreign Exchange in Leather Craft Products Mandiri Jogja International Yogyakarta

Soenarto SOENARTO

Dyah SAWITRI

Rahmawati RAHMAWATI

Sarah Rum HANDAYANI

Santi BUDIMAN

Diana AIRAWATY

Universitas Negeri Yogyakarta, Universitas Gajayana Malang, Universitas Sebelas Maret 2, Isti Ekatana Upaweda College of Economics

Yogyakarta, Universitas Sebelas Maret, Indonesia

Bilim Entegrasyonunda Uluslararası Konferansların Rolü (ECLSS Bağlamında)

The Role of ECLSS International Conferences in The Context of Science Integration (In Context of ECLSS)

Khatire GULIYEVA

Felsefe bilimleri doktoru, doçent. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü, "Çokkültürlülük ve Hoşgörü Felsefesi" bölüm başkanı, Azerbaycan

<https://orcid.org/0000-0002-4889-6569> E-mail: khatireguli@gmail.com

Öz

Antik ve çağdaş dünyanın çeşitli bilim alanları her zaman değişim yoluyla gelişmiştir. Farklı ve en zor, karmaşık dönemler de böyle önemli bilimsel matematik, kimya, astronomidir, coğrafya, tarih, felsefe, edebiyat ve sayısız bilim dalları bilimsel entegrasyon koşullarında dünyanın bir ucundan diğerine - tüm ülkelere ulaşmış ve insanların dünya görüşlerini şekillendirerek, bilimsel gelişimi hayata uygulayarak şartlandırmıştır Dünya geliştikçe, zaman zaman bilimsel entegrasyon yolları genişledi ve bilim insanlarının bir araya gelip kitap ve makale yayınları gibi yeni fikirleri paylaşma geleneği doğdu.

Önce bir ülkede ve çeşitli bilim alanlarında düzenlenen toplantılar, ardından farklı ülkelerde düzenlenen ve farklı bilim dallarından bilim insanlarının katıldığı uluslararası konferans, sempozyum, kongre ve s. değişimler hem konu-içerik alanı, hem coğrafi haritası ile propaganda, gerçekte entegrasyon amaç ve hedeflerini uygulamaya koydu. Bilimsel ve teknik ilerlemenin yüksek gelişmesiyle, bilimsel değişim alanında da önemli ilerlemeler gözlemlendi ve bu İnternet, canlı, yani yüz yüze görüşme olanaklarıyla çevrimiçi formatların geniş uygulamasıyla kendini doğruladı. Böylece, çağdaş küreselleşme döneminde modern bilimin karşı karşıya olduğu en ciddi amaç dünya bilim adamlarının fikir birliği, bilimsel entegrasyonla ilgilirse bu için uluslararası konferansların aracılığı esas teşkil etmektedir.

Bu bağlamda, kısa adı ECLSS olan ve dilimizde geniş bir tanımı olan Avrasya Dil ve Sosyal Bilimler Konferansı ("Eurasian Language and Social Sciences Conference") bugün dünya bilim paylaşımları alanında güçlü adımlar atmaktadır. "Uluslararası Konferansların Bilin Entegrasyonunda Rolü (ECLSS bağlamında)" makalesinde ECLSS - "Avrasya Dili ve Sosyal Bilimler Konferansı"nın dünya çapında modern bilim ilkelerine göre bilimin bütünleşmesi ve birliği fikri ve hemçinin bilim entegrasyonu, birçok bilim insanının gelişiminde ve araştırmalarının tanıtımı üzerindeki büyük etkisi ve polü tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : ECLSS, 2017, bilimsel, entegrasyon, birlik

Abstract

The various fields of science of the ancient and modern world have always developed through integration. In most difficult periods, the various fields of science- mathematics, chemistry, astronomy, geography, history, philosophy, literature and countless branches of science have reached all countries in the conditions of scientific integration - from one end of the world to the other - and conditioned people's worldviews by applying scientific development to life.

As the world evolved, the avenues of scientific integration from time to time expanded, and the tradition of scientists coming together to share new ideas, such as the publication of books and articles, was born. First, the meetings held in one country and in different fields of science, then the international conferences, symposia, and congresses held in different countries and attended by scientists of different fields of science practically realized the integration of goals and tasks with the subject-content area and its geographical map.

With the high development of scientific and technical progress, significant progress has also been observed in the field of scientific exchange, and this Internet has been confirmed by the wide application of online formats with live, that is, face-to-face meeting possibilities. Thus, if the most serious goal facing modern science in the era of contemporary globalization is the consensus of world scientists and scientific integration, the intermediation of international conferences is essential for this. In this context, the Eurasian Language and Social Sciences Conference, whose short name is ECLSS and has a broad definition in our language, is taking strong steps in the field of world science sharing today.

In the article "The Role of International Conferences in the Integration of Science (in the context of ECLSS)", the great influence of the ECLSS - "Conference on Eurasian Language and Social Sciences" on the idea of integration and unity of science around the world according to the principles of modern science, and the integration of science, the development of many scientists and the promotion of their research, and pole is discussed.

Keywords: ECLSS, 2017, scientific, integration, unity

GİRİŞ

Modern dünyanın en önemli bilimsel problemlerinden birinin bilimsel entegrasyon olduğu bilinmektedir. Böyle ki, bilimsel entegrasyon yoluyla, dünyanın farklı ülkelerinin ve dolayısıyla dünyanın farklı uluslarının bilimsel potansiyeli ortak bir düzeyde birleşir ve önemli sorunların çözümü için bir fikir bankası özüne sahiptir. Aynı zamanda bilimsel entegrasyon, bilim adamları da dahil olmak üzere çeşitli bilimlerin tanıtımı açısından önemli bir olaydır. Entegrasyonun dünya çapındaki bilimsel

keşiflerin temeli olması tesadüf değildir. Bölge veya ülke fark etmeksizin ilerici bilimsel buluşların insanlığa fayda sağlayan ortak kaynaklar olduğu bu entegrasyon olayının sonucudur. Çok ileri gitmeden küresel sağlık hizmetleri veya elektronik kaynaklar alanını ele alalım. Dünya halkları, bilim adamının onu nerede ve hangi millet tarafından yarattığına bakılmaksızın, bilmeden ya da bilmekle ilgilenmeden ürünlerden yararlanmaktadır. Elbette bu deneyim yüzlerce ve binlerce bilim dalının entegrasyonu ile mümkündür.

Her şeyden önce, Bilimsel entegrasyonların tarihsel olarak var olduğunu belirtmek gerekir. Bu entegrasyonlar sonucunda matematik, fizik, kimya, astronomi, yeni çağın yapay zeka sistemi gibi onlarca teknik bilim dalının yanı sıra dünya tarihi, dünya coğrafyası, dünya felsefesi, dünya edebiyatı çalışmaları ve bir tezahürü çeşitli bilimlerin birliği - dünya bilimsel fikri ortaya çıkmıştır.

Bilimsel entegrasyonların tarihsel varlığını doğrulamak için tarihte o kadar eksiksiz kaynaklar vardır ki, onlarca monografik eser yeterli değildir. Örneğin, çağımızın 81-96 yıllarında İmparator Domitian'ın saltanatı sırasında, Roma lejyonu Azerbaycan'a gelmiş ve binlerce yıllık tarihe dayanan Gobustan bölgesi ve buradaki kayalık anıtlar hakkında değerli görüşler yazmıştır. 1981, 1994'te, eski ulaşım olayı, Paskalya, Galapagos fenomeninin araştırmacılarından biri olarak kabul edilen tanınmış Norveçli bilim adamı, antropolog-etnograf Tur Heyerdahl Bilimsel entegrasyonun temel bir örneği, Kanarya Adaları'nı keşfettiğini kanıtlamak için efsanevi bir cesaretle Pasifik Okyanusu ve Atlantik Okyanusu'nu bir sal üzerinde geçmiştir. Tur Heyerdahl ayrıca Gobustan'da geziler düzenleyerek, kadim tarihi ve zengin kültürel miras hakkında dünya bilim adamlarının ilgisini çeken düşüncelerini paylaşır. Tabii ki en önemlisi, bilimsel entegrasyon geleneklerinin bu seyahatler sırasında doğup şekillenmesi, bu seyahatlerin hem bilimin hem de kamuoyunun zengin kaynaklarla zenginleşmesine ve bilim adamlarının yükselmesine etki etmesidir.

Zaman zaman bilimsel entegrasyon yolları dünya kalkınma haritasında genişlemekte, bilim insanların bir araya getirme, kitap ve makale yayınlamak gibi yeni fikirleri paylaşma geleneği güçlenmektedir.

Bilimsel ve teknik ilerlemenin yüksek düzeyde gelişme aşamasında, küreselleşme koşullarında bilimsel entegrasyon alanında önemli ilerlemelerin gözlenmesi ve bu gelişme dinamiğinin devam etmesi tesadüf değildir. Örneğin, ekonomik, yasal, diplomatik entegrasyon, bölgesel entegrasyon, bilimsel entegrasyon, mimari, tasarım, inşaat dahil kültürel entegrasyon, tarımsal entegrasyon, mühendislik, dijital, veri entegrasyonu, yazılım-sistem, model entegrasyonu, Diferansiyel entegrasyon vb. Sosyal entegrasyon, Irk entegrasyonu, engelli grupların entegrasyonu vb. dahil olmak üzere teknik konuları kapsayan entegrasyon ve i.a. dünya düşüncesini diyaloga, birliğe ve kalkınmaya bir araya getirir.

Bu doğrultuda internetin geniş uygulama olanaklarının, çevrimiçi formatların canlı, yani yüz yüze toplantıların, ZOOM uluslararası konferanslarının rolü yadsınamaz.

2020 yılında daha ciddi bir uluslararası entegrasyon platformu olan ZOOM, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi nedeniyle tarihini yazmaya başlamış ve 2021 yılında dünya bilimsel kanaatinin sadece ZOOM online formatında entegrasyonu ile gözlemlenmiş, şimdi bu yeni gelenek dinamik olarak devam ediyor.

Dünyanın çeşitli prestijli üniversiteleri ve profesyonel bilim adamları, teknik kalitenin yanı sıra kalite açısından da önemli ZOOM konferans, sempozyum ve kongreler düzenleme görevini üstlenmiştir.

Ancak ZOOM yönünde her geçen gün genişleyen yeni konferans organizasyonlarının çeşitli sorunlarla karşılaşması da bir istisna değildir. Bunun bir örneği, ortaya çıkan çeşitli Konferans Organizasyonlarının hızla geri çekilmesinin nedenleri olabilir.

Konferansları gündeme getiren ilk konu elbette bilimsel entegrasyon. Bunlar dünyanın yüzlerce bilim insanını bir araya getiren gerekli ve güncel konulardır. Bundan sonra, bu topikal konferansların izleyicilerini oluşturabilecek etkili bilim adamlarını cezbetmek meselesidir. Bu nedenle propaganda çalışmalarının güven ve güvenle ilgili ciddi ahlaki temelleri vardır.

Bu bağlamda, bilimsel seviyesini geliştirmek ve aynı zamanda bilimsel derecesini yükseltmek isteyen bilim insanlarının, saygın ve güvenilir uluslararası konferans organizasyonları arayışında olmaları özel ilgi odağındadır. Dünyaca ünlü uluslararası konferans organizasyonları, modern bilimin karşı karşıya olduğu en ciddi sorun olan bilimsel entegrasyon hedefini önemli ölçüde olumlu yönde etkileyen, dinleyicilerini tanıtmak için konferans materyallerinin büyük ölçekli yayınlarını gerçekleştirmektedir.

Önemli bir konuyu vurgulamakta fayda var. Yani daha önce dünyada düzenlenen uluslararası konferansların yaklaşık yüzde 10'u ücretliyken, şimdi yüzde 10'u ücretsiz. Konferans organizasyonları, ücretleri, katılımcıların çıkarına ve bilimsel entegrasyona fayda sağlayan araçlar için kullanır. Böylece bilim insanlarının veya doktora öğrencilerinin denenmiş ve test edilmiş bir uluslararası konferansa yüz yüze veya ZOOM aracılığıyla katılımları, dünya çapında onlarca ülkeden bilim insanlarıyla ilişkiler kurmayı ve aynı zamanda onları tanımalarını mümkün kılmaktadır. araştırma çalışmalarının yayınlandığı konferans materyalleri kitabı aracılığıyla geniş bir bilimsel kitleye ulaşıyor.

Şu anda dünyada İKSAD, ISAS, UKAS, ISPE, ISOEVO, ayrıca Asya, Amerika, Avrupa, ülkeler, şehirler, üniversiteler gibi isimleri ve ev sahibi olan onlarca konferans organizasyonu faaliyet göstermektedir.

Geniş bir etkinlik yelpazesine sahip ve etkinliği ile öne çıkan uluslararası konferans organizasyonlarından biri de dilimizde geniş bir tanımı olan ECLSS'dir - "Avrasya Dili ve Sosyal Bilimler Konferansı" (İngilizce: "Avrasya Dili ve Sosyal Bilimler Konferansı") .

ECLSS'nin etkisi ve rolü çok büyük. ECLSS, birçok bilim insanının gelişiminde ve en önemlisi bilimin entegrasyonu alanında araştırmalarının geniş çapta tanınmasında güçlü adımlar atmaktadır. Ayrıca ECLSS, kültürlerarası ilişkileri, tarihi ve modern diplomatik ilişkileri geliştirerek bilimsel entegrasyon olgusuna önemli katkılar sağlamaktadır.

ANA BÖLÜM

2017-ci ildə Antalyada 4 ölkənin - Türkiyə, İngiltərə, Qazaxıstan və Latviyanın tərəfdaşlığı ilə ECLSS Konfransı təşkilatı fəaliyyətə başlayıb. Konfrans təşkilatının təsisçiləri Türkiyənin tanınmış alimləri Həsən KARACAN və Əli KORKUTdur.

ECLSS Konfransı təşkilatının məqsədi dünyanın müxtəlif ölkələrində universitet, institut və tədqiqat mərkəzlərinin iştirakını təmin etmək, elmi əməkdaşlıq mühiti yaratmaq, yeni, aktual tədqiqatları aşkara çıxarmaq, professor-müəllimlərin əsərlərinin nəşrinə nail olmaqdır. və gənc alimlər və doktorantlar

nüfuzlu beynəlxalq jurnallarda və nəşriyyatlarda və onların kəşflərini və ideyalarını beyin mərkəzlərinə və elmi navigasiya təşkilatlarına təqdim etmək üçün yeni.

ECLSS fənlərarası tədqiqatları təmin etmək və alimlər arasında ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq üçün körpü olmaq kimi müasir elmin integrasiyası və birliyi prinsiplərini həyata keçirir.

Dil və sosial elm sahələri çox geniş olduğundan, dünyanın iki ən böyük və ən elmi qitəsini bir araya gətirmək üçün bu konfrans təşkilatı ilkin olaraq Avrasiya konfransları adlanırdı.

ECLSS yarandığı 5 il ərzində 10-dan çox ölkədə konfranslar keçirmişdir. Bu konfranslara 80-dən çox ölkədən 300-dən çox universitet müraciət etmiş və 3000-ə yaxın material qəbul edilmişdir.

Bu gün ECLSS Konfransı təşkilatının 15 ölkədən 17 tərəfdaşı var. Onlar ECLSS təşkilat komitəsinin üzvləridir. Bu ölkələrlə konsorsium imzalanıb. ECLSS Elmi Komitəsinə 35 ölkədən akademiklər və professorlar daxildir. ECLSS-in məqsədlərindən biri də 50 ölkə ilə tərəfdaşlıq müqavilələri imzalamaqdır və əmindir ki, konfrans təşkilatı yaxın gələcəkdə bu məqsədə nail olacaq.

ECLSS Beynəlxalq Konfransının təşkilat komitəsi Türkiyədə yüksəliş, dosentlik və digər təyinatlar üçün bütün meyarlara tam cavab verir. Buna görə də Türkiyə Cümhuriyyətinin Ali Təhsil Təşkilatı və geniş çeşidli təhsil müəssisələri tərəfindən tanınır.

ECLSS Uluslararası Konferans təşkilat komitəsinin bir özelliği de her konferans için hem özet hem de tam metin kitap yayınlaması ve bu kitapların da düzenlenmek üzere konferans katılımcılarına gönderilmesidir. Ayrıca, ECLSS düzenleme komitesi, katılımcıların materyallerinin hacmini ve dilini seçmelerine izin verir.

Bugüne kadar hem özetleri hem de tam metinleri içeren yaklaşık 25 kitap yayımlandı. ECLSS Uluslararası Konferansı düzenleme komitesi, katılımcıların makalelerinin Avrupa Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi'nde, ortak üniversitelerin dergilerinde ve diğer uluslararası dergilerde yayınlanmasını destekler.

Düzenlenen konferanslarda onlarca bilim alanına ilişkin bölümler yer alsa da, makalelerin çoğu sosyal bilimler, dil ve edebiyat alanlarıyla ilgilidir.

Bu konferansların çeşitli konuları, ECLSS'nin bilim entegrasyonu görevini başarıyla uyguladığını da göstermektedir.

Örneğin ECLSS'nin 2017-2022 yılları arasında düzenlediği onlarca konferanstan yüzlerce konu arasında listelediğimiz makalelerin konularına odaklanalım: “Social and situational factors affecting the communicative strategy of dialect code-switching: Theories and Concepts”, “Originality and Mimesis in Postmodern Fiction: A Historical and Comparative Overview”, “Forecasting Attendance Demand of MLB Games by Neural Network”, “Reflection of Characteristics of Schizophrenia on Language Use”, “An Analysis of Intonation in Question Forms of English in Teacher Education: A Demonstration by Computer and Audacity Program”, “Towards the 21st Century: From Traditional to Contemporary Language Learning and Teaching”, “Macro Level of Pause-making Instances in Spoken English for Turkish English Teachers”, “Use of new information technologies in educational policies”, “A look on history and culture through quilting”, “The Relationship between Intellectual Capital and Competitive Performance of Firms: A Sample Research”, “Face" and "Heart" as the Basic Concepts in the Chinese

Linguistic Worldview”, “Tax and Incentive Policies for Reduction of Fossil Fuel Use and Transition to Renewable Energy Resources”, “The Concept of Lifelong Learning in the Framework of the Integration of Turkey with the European Union: How Real and Virtual Information Organizations Can Support It” , “Salīm Barakāt and Maḥmūd Darwīsh, the Kurdish and Palestinian Similitude With Anthology of Poems”, “Using Interactive Forms and Techniques in English Lessons”, “The Relationship between Service Quality and Customer Satisfaction to Achieving Customer Loyalty by Service Providers”, “Adaption of E-Learning during the COVID-19 Pandemic: An International Analysis of Health Students’ Perspective”, “Tourism and Digital Marketing in Africa: Opportunities and Challenges”, “The Role of Teachers in Promoting Gender Equality”, “The right to die or the duty to live? Standards of jurisprudence of the European Court of Human Rights”, “Ochrona Prawna Funkcjonariuszy Publicznych na Przykładzie Policji”, “The Effects of Using Short Stories in English Language Teaching on Speaking Anxiety of Secondary School Students”, “Ethnic Claims in Iran in Terms of Justice and Development”, “The Characteristics of Journals Quoting the Publications of Department of Nutrition and Dietetics Academic Staff Between 2017-2021”, “Microlearning in Adult Education”, “Impact of Organizational Climate on Job Satisfaction”, “Information society in times of digital revolution”, “Application of information technology in social work practice: Lithuanian experience”, “Precarious Work and Social Rights: Legal Perspective”, “The role of social competences in increasing the level of resilience to threats in communities at the local level”, “Importance of Research and Development Activities for Industrial Businesses” , “The Regional development in the context of New International Economy - in-deeply analyse”, “How to enhance brand recall -provocative advertisements”, “Instytucja dozwolonego użytku w polskim prawie autorskim”, “Physical work environment as a cultural artifact that influences an employee motivation”, “Bezpieczeństwo w inteligentnym świecie”, “Formy zrzeszania oraz łączenia i współdziałania banków”, “The Reducing Effect of Using Poetry in ELT Classrooms on Writing Anxiety of High School Students”, The Effect of Green Logistics Practices on Firms' Performance”, “Evolution of shaping the lubricating wedge by taking into account the microflows of liquid on broken curves defining the microgeometry of the sliding surfaces in the aspect of modeling the parameters of the oil film and friction losses of the components of ultralight aircraft engines”, “Media freedom in Albania: Challenges and perspectives under the new regulation”, “The Effect of Globalization on Organizational Learning” “Codes of ethics as a tool for organisations’ socially responsible behaviours”, “Variable Interest Entity structure as an investment strategy used by Chinese companies to issue securities on foreign stock exchanges”, “Mobbing affecting among young employees with relation to the size of the organization in Poland”, “Problems and Challenges for Vocational Education and Training: European Trends and National Priorities”, “The paradigm of nationalism ideas in the novels of Latvian 19th/20th century writers Augusts Deglavs and Andrievs Niedra”, “New Technologies in English Language Teaching In Primary Schools”, “The Mechanisms of Escape as a Component of the Psychological Characteristics of Social and Environmental Behavior of Society”, “Exploitation and Exclusion: A Socio-Cultural Analysis of Child Labour in Iran” “Sexuality of women in the postpartum period” “The Impact of Politicians on the Emerging English Loanwords in Kosovo”, “Some Reasons for Low-Level Academic Achievement in Mathematics”, “The impact of the COVID-19 pandemic on lifestyle behaviors”, “Interaction of Scientific Knowledge and Socio-Economic Development”, “Motivations and expectations of English language learning among high schools students and parents in Kosovo”, “The expectations and experiences of preschool education

students in maintaining pedagogical practice”, “Teaching During the Covid-19 Pandemic, A General Reflection”, “An Ergonomics Approach To The Integration Of Physically Disabled Children in Public Primary School Settings: A Case Study”, “War Studies University, Faculty of Management and Command, Cathedral of Economics of Defense and Economic Security, POLAND”, “The problematic of financial integration in the European Union” .

Bu arada, bu makalenin yazarının birkaç yıldır ECLSS Uluslararası Konferanslarına aktif olarak katıldığını ve onun “Some philosophical scientific aspects of life during and after an epidemic”, “Globalization: 2 Pandemics — Covid-19 and Anti-Ethics Issues”, “Strategy for the development of ethno-national and regional identity in Azerbaijan”, “Life philosophy priorities of multiculturalism in the independent Republic of Azerbaijan”, “Azerbaijan-Pakistan interdisciplinary scientific relations in the context of Islamic solidarity and intercultural dialogue”, “The Legacy of XIV Century Azerbaijani Poetry and Hurufism Master Imadeddin Nesimi in European Studies”, “The Problem Of Homeland – Citizenship In The Heritage Of Two Turkish Enlighteners - Mehmet Akif Ersoy And Necip Fazil Kısakurek” ve diğer konulardaki raporları dünya bilimsel kamuoyu tarafından ilgiyle karşılandı ve çeşitli ülkelerin prestijli bilimsel dergilerinde yayınlandı.

SONUÇ

Yukarıda incelediğimiz konferans materyalleri - makaleler ayrıca, Uluslararası Konferansların dünyanın mevcut küreselleşme aşamasında bilimsel entegrasyon alanını başarıyla kapsayan en önemli konulardan biri ve bu bağlamda ECLSS konferans organizasyonunun rolünün önemli olduğunu teyit etmektedir.

Türkiye'nin tanınmış bilim adamları Hasan Karacan ve Ali Korkut, bilimsel entegrasyonu başarıyla düzenlemiş ve ECLSS dışında, konferansa katılmak isteyen bilim insanlarının ilgisine uygun olarak Uluslararası Ekonomik ve Sosyal Bilimler Konferansı (E&SS); Uluslararası Avrasya Eğitim ve Sosyal Bilimler Konferansı (IECESS) gibi 2 farklı isimle Konferanslar düzenlemektedir.

Uluslararası Ekonomik ve Sosyal Bilimler Konferansı (E&SS) Şimdiye kadar 8 kez düzenlendi. Uluslararası Avrasya Eğitim ve Sosyal Bilimler Konferansı (IECESS) bugüne kadar iki kez düzenlendi.

ECLSS Uluslararası Konferans Organizasyonu'nun her geçen gün kapsamını genişletmesi bilim entegrasyonuna verdiği hizmetin bir göstergesidir.

REFERENCES

Entegrasyon, Göç ve Sosyal Demokrasi. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/tuerkei/17545.pdf>

Entegrasyon, Çokkültürlülük Ve Katılım: Almanya Türklerin Yaklaşımı. https://dergipark-org-tr.translate.google/tr/pub/farabi/issue/48975/581249?_x_tr_sl=tr&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc

Mültüci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiyedeki Suriyeli Mülteciler Örneği
https://dergipark-org-tr.translate.google/tr/pub/spcd/article/446153?_x_tr_sl=tr&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=c

Conference on Eurasian Language and Social Sciences <http://www.eclss.org/index.html>

ECLSS Publications 2017. <http://www.eclss.org/eclss-2017.html>

ECLSS Publications 2018. <http://www.eclss.org/eclss-2018.html>

ECLSS Publications 2019. <http://www.eclss.org/eclss-2019.html>

ECLSS Publications 2019 http://eclss.org/publicationsfordoi/ECLSS5_ABSTRACT_BOOK_2019_elicited.pdf

ECLSS Publications 2020. <http://www.eclss.org/eclss-2020.html>

ECLSS Publications 2020. http://eclss.org/publicationsfordoi/abst10act8boo8k_almaty_2020b.pdf

ECLSS Publications 2021. http://www.eclss.org/e-ss2021b_kyrenia.html

ECLSS Publications 2022. <http://www.eclss.org/>

ECLSS Publications 2022. http://eclss.org/publicationsfordoi/Portugal_Proceedings_11act8boo8kIeCEES2022.pdf

Towards an Integration Science. <https://pdf.sciencedirectassets.com/272578/1-s2.0-S0022247X00X00327/1-s2.0-S0022247X0096949X/main.pdf>

Integration of science and language in teaching English https://www.researchgate.net/publication/290435479_Integration_of_science_and_language_in_teaching_English

Guliyeva Kh. The Problem Of Homeland – Citizenship In The Heritage Of Two Turkish Enlighteners - Mehmet Akif Ersoy And Necip Fazil Kısakurek In The Context Of Political Philosophy. Seventh International Conference on Economics and Social Sciences (E&SS 2022), hosted by Cyprus Science University, Kyrenia, TRNC. The Conference will run from May 7 - 8, 2022.

Guliyeva Kh. Globalization: 2 pandemics—COVID-19 and anti-ethics issues. ECLSS International Online Conference on Economics and Social Sciences, July 28-29 (2020). Poland.

Guliyeva Kh.. Strategy for the development of ethno-national and regional identity in Azerbaijan. ECLSS International Online Conference on Economics and Social Sciences, September 8-9(2020). Cyprus –Kyrenia.

Guliyeva Kh. Life philosophy priorities of multiculturalism in the independent Republic of Azerbaijan. ECLSS International Online Conference on Economics and Social Sciences, 02-03 February (2021). Kosovo.

Guliyeva Kh. Azerbaijan-Pakistan interdisciplinary scientific relations in the context of Islamic solidarity and intercultural dialogue. ECLSS International Online Conference on Economics and Social Sciences, 09-10 april(2021). Pakistan.

Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı ile İlgili Literatür Araştırması

Literature Research on the Standard on Non-Current Assets Held for Sale and Discontinued Operations

Dr. Öğr. Üyesi Saadet TULUM

Kırklareli Üniversitesi, Vize Meslek Yüksekokulu, TÜRKİYE. E-mail: soztas@klu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4693-2538

Öz

Çalışmanın amacı, “Satış için Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler” standardı ile ilgili yapılan çalışmaların ortaya konulmasıdır. Bu amaçla çalışmada gerek yurtiçi ve gerekse yurt dışında yayımlanan makale, bildiri ve tezler incelenmiştir. Bunun için çalışmada araştırma yöntemi olarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, üç ayrı kategoride incelemiştir. İlk olarak hem satış için elde bulundurulan duran varlıkların hem de durdurulan faaliyetlerin birlikte ele alındığı “TFRS 5 ve IFRS 5” ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda 6 çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların 3’ünün makale, 2’sinin tez, 1 tanesinin de bildiri olduğu, 3 tanesinin Türkiye’de ve 3 tanesinin yurt dışında yapıldığı gözlenmiştir. İkinci olarak yalnızca satış için elde bulundurulan duran varlıklar ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş olup konuyla ilgili 8 çalışma yapıldığı, bu çalışmaların 8’inin de makale olduğu, 3 tanesinin Türkiye’de ve 5 tanesinin yurt dışında yapıldığı gözlenmiştir. Üçüncü olarak yalnızca durdurulan faaliyetler ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Konuyla ilgili 11 çalışma yapıldığı, 1 tanesinin Türkiye’de, diğerlerinin yurt dışında yapıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak söz konusu standart ile ilgili 25 çalışma yapıldığı ve bu çalışmaların 7 tanesinin Türkiye’de ve 18 tanesinin yurt dışında yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TFRS 5, IFRS 5, satış için elde tutulan duran varlıklar ve durdurulan faaliyetler

Abstract

The purpose of this study is to reveal the studies conducted on the “Fixed Assets Held for Sale and Discontinued Operations” standard. For this purpose, articles, papers and theses published both domestically and abroad were examined in the study. For this purpose, the literature review method was used as a research method in the study. The study examined three separate categories. First, the studies related to “IFRS 5 and IFRS 5”, in which both fixed assets held for sale and discontinued operations are considered together, were examined. It has been determined that 6 studies have been conducted in this context. It was observed that 3 of these studies were articles, 2 were dissertations, 1 was a paper, 3 were conducted in Turkey and 3 were conducted abroad. Secondly, the studies conducted only on fixed assets held for sale were examined and it was observed that 8 studies were conducted on the subject, 8 of these studies were articles, 3 of them were conducted in Turkey and 5 of them were conducted abroad. Third, only studies related to discontinued activities were examined. It has been determined that 11 studies have been conducted on the subject, 1 of them has been conducted in Turkey and the others have been conducted abroad. In general, it has been determined that 25 studies have been conducted on this standard, and 7 of these studies have been conducted in Turkey and 18 of them have been conducted abroad.

Keywords: IFRS 5, IFRS 5, non-current fixed assets held for sale and discontinued operations

1.GİRİŞ

Araştırma sayısındaki hızlı artışın sonucunda ortaya çıkan bilgi karmaşasını ortadan kaldırmak amacıyla her konuya ilişkin literatürün analiz edilip sınıflandırılmasına literatür taraması denilmektedir (Yücel vd, 2015: 40).

Gerçeğe uygun, doğru ve karşılaştırılabilir finansal tabloların düzenlenmesi ve bunun neticesinde finansal tablo kullanıcılarının doğru kararlar alarak işletmelerin sürekliliğini sağlama konusunda muhasebe ve finansal raporlama standartlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. 16.03.2006 tarihli ve 26110 sayılı resmi gazetede yayımlanan IFRS 5 Standardına göre, satış için elde tutulmayla ilgili gerekli kriterleri sağlayan duran varlıklar dönen varlıklar içerisinde, durdurulan faaliyetlerle ilgili sonuçlar da kapsamlı gelir tablosunda ayrı raporlanır.

Bu kapsamda çalışma altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde IFRS 5 Standardına yönelik genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma

metodolojisine, dördüncü bölümde TFRS 5 Standardı ile ilgili literatür taramasına, beşinci bölümde bulgulara ve altıncı bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. Standardın Amacı ve Kapsamı

Söz konusu standardın amacı, satış için elde tutulan varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar ve durdurulan faaliyetler hakkında yapılması gerekli olan açıklama ile sunumları belirlemektir. Standardın zorunlu kıldığı hususlar ise aşağıdaki gibidir (TFRS 5, md. 1):

- Satış için elde tutulmaya ilişkin şartları sağlayan varlıklar, defter değeri ve satış maliyeti indirilmiş gerçeğe uygun değerden düşük olan değer ile ölçülür ve bu varlıklara amortisman uygulanmaz.
- Satış amaçlı elde tutulmaya ilişkin koşulları sağlayan varlıklar finansal durum tablosunda, durdurulan faaliyetlere ilişkin sonuçlar da kapsamlı gelir tablosunda ayrı raporlanır.

Bu standart, işletmenin maddi duran varlıklarının yanı sıra maddi olmayan duran varlıklarına ve finansal yatırımlarına uygulanmaktadır (Örten vd., 2011: 758). Standardın kapsamını satış için elde tutulan duran varlıklar ile durdurulan faaliyetler oluşturmaktadır.

İşletmenin yeniden satış amacıyla elde ettiği ve normalde duran varlıklar grubunda bulunan varlıklar, TFRS 5'e göre, satış amacıyla elde tutulma kriterlerini sağlayıncaya kadar dönen varlıklar grubunda sınıflandırılmaz (TFRS 5, md. 3).

Örten, Kaval ve Karapınar (2011: 759), duran varlıkların, "satmak amacıyla elde tutulan duran varlık" kapsamına girebilmesi için taşıması gereken özellikleri aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Duran varlık veya duran varlık grubunun satışa çıktığı ilan edilmiş olmalıdır.
- Duran varlık, piyasa fiyatı ile elden çıkarılmaya uygun olmalıdır. Varlığın mevcut hali kullanıma uygun değilse yani birtakım değişiklikleri gerektiriyorsa bu eksikliklerin tamamlanmış olması gerekmektedir.
- Duran varlığın, "satmak amacıyla elde tutulan duran varlık" olarak sınıflandırılmasının ardından 1 yıl içerisinde satış ya da elden çıkarma ihtimalinin yüksek olması gerekmektedir. Aksi durumda duran varlık, bu sınıfa alınmaz. Eğer duran varlık bu süre içinde elden çıkarılmamışsa, bu duran varlığın "satmak amacıyla elde tutulan duran varlık" sınıfından çıkarılmaması için iki koşulun gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Birincisi, satışın gerçekleştirilememesi nedeninin işletmenin kontrolü dışında ortaya çıkan sebeplere dayanması ve ikincisi işletmenin bu duran varlığa ilişkin satış ihtimalini aynı şartlarla devam ettirmesidir.

Durdurulan faaliyetler ise, elden çıkarılmış ya da satış amacıyla elde tutulan ve bu standart kapsamında değerlendirilebilmesi için aşağıda belirtilen şartlardan birini sağlayan işletme birimleridir (TFRS 5, EK A):

- Ayrı büyük bir iş alanı ya da ayrı coğrafi faaliyet alanı olmalıdır.
- Ayrı büyük iş alanı ile coğrafi faaliyet alanının elden çıkarılması öngörülmelidir

- Tekrar satılmak amacıyla elde edilmiş bir bağlı ortaklık olmalıdır.
-

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamını, 2012 yılı sonrasına ait yurt içi ve yurt dışında söz konusu standart ile ilgili çalışılmış makale, bildiri ve lisansüstü tezler oluşturmaktadır.

3.2. Araştırma Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Çalışmada araştırma yöntemi olarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırma konusunda yurt içi tezlere erişim sağlayabilmek için Yüksek Öğretim Kurulu'nun Ulusal Tez Merkezinin (YÖKTEZ) veri tabanından faydalanılmıştır. Tezlerin belirlenebilmesi için YÖKTEZ'in arama ekranına "TFRS 5", "Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar", "Durdurulan Faaliyetler" başlıkları ayrı olarak taranmıştır.

Daha sonra konu ile ilgili yazılan makalelere ulaşılmıştır. Makalelere ulaşmak için Dergipark, Google Akademik arama motoru ve Kırklareli Üniversitesi Kütüphanesi abone veri tabanlarından yararlanılmıştır. Makalelerin belirlenmesi için de "TFRS 5", "Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar", "Durdurulan Faaliyetler" "IFRS 5", "Non-Current Assets Held for Sale" ve "Discontinued Operations" başlıkları ayrı olarak taranmıştır.

4. Literatür Taraması

TFRS 5 ile ilgili yapılan çalışmalar; "TFRS 5 veya IFRS 5", "satış için elde tutulan duran varlıklar" ile "durdurulan faaliyetler" olarak üç ayrı kategoride incelemiştir. Buna göre Tablo 1'de satış için elde tutulan duran varlık ya da durdurulan faaliyet ayrımı yapılmadan TFRS 5 ve IFRS 5 ile ilgili yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Sezgin (2015), çalışmasında TFRS 5 standardını anlattıktan sonra standart ile vergi mevzuatı arasındaki farklılıkları örnek uygulama ile anlatarak Türkiye'deki muhasebe sistemine uyum açısından öneriler sunmuştur. Voss & Kwinto (2015), çalışmalarında potansiyel yatırımcıların risklerini değerlendirmek amacıyla satışa sunulan varlıkların ölçümü ve sunumu ile finansal analiz uygulanmasına ilişkin ilkeleri açıklamışlardır.

Hospodka (2018), Çek Cumhuriyetinde borsaya kote menkul kıymet ihraç eden işletmelerin, finansal tablolarını UFRS 5'e göre hazırlayıp hazırlamadıklarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Işık (2019), BIST 100 endeksinde faaliyet gösteren şirketlerin 31.12.2017 tarihli bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları ile ilgili dipnotları ve açıklayıcı bilgilerini incelemiştir. Standardın uygulaması, "banka ve finansal kuruluşlar" ile "reel sektör kuruluşları" olmak üzere iki şekilde incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucuna göre, BIST 100 bulunan 37 şirketin TFRS 5'i uyguladığı, 37 şirketin 9'unun banka ve finansal kuruluş olduğu ve 28'ini ise reel sektör kuruluşu olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu standardın en çok holding şirketleri ve sonrasında bankalar tarafından uygulandığı ve özellikle durumlarla karşılaşan şirketlerin bu durumlar ilgili gerekli açıklamaları yaptıkları görülmüştür. Aynı zamanda durdurulan

faaliyetleri olan şirketler de bununla ilgili gelirleri, giderleri ve ertelenmiş vergi etkilerini finansal tablo ve dipnotlarında açıklamışlardır.

Tablo 1. TFRS 5 ve IFRS 5 ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Yazar	Konu	Çalışma Türü
Sezgin (2015)	TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı	Yüksek Lisans Tezi
Voss & Kwinto (2015)	Assets Held For Sale And Discontinued Operations – Evaluation of Liquidity – Determination of Ratio – Or Necessity Of Adjustment?	Makale
Hospodka (2018)	IFRS 5 and Its Reporting in the Czech Republic	Bildiri
Işık (2019)	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ile Durdurulan Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesi ve Halka Açık İşletmelerin Finansal Tablolarında Gösterimi (BİST 100)	Yüksek Lisans Tezi
Otlu & Gül (2019)	TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardına Yönelik Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma: Elazığ İli Örneği	Makale
Fernanda da Silva & Melo de Souza (2022)	Ativo não circulante mantido para venda e operações descontinuadas: uma análise no nível de evidência e nas características das companhias de capital aberto brasileiras	Makale

Otlu & Gül (2019), satış amacıyla elde tutulan duran varlıkların sınıflandırılması, ölçülmesi, finansal tablolarda sunumunu ve değerlemesini anlatmışlardır. Ayrıca Elazığ'daki muhasebe meslek mensuplarının bu standarda yönelik bilgi düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı ilişki olup

olmadığını tespit etmişlerdir. Bunun için 120 muhasebe meslek mensubuna yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Hipotezleri analiz etmek için Bağımsız t testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda Elazığ'daki muhasebe meslek mensuplarının en az % 40'ının söz konusu standarda yönelik bilgi sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Meslek mensuplarının cinsiyetleri ile bilgi düzeyleri arasındaki anlamlı ilişki satış amacıyla elde tutulan duran varlıklar için amortisman ayırma işleminde kendini göstermiştir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de meslek mensuplarının % 94'ünün satış için elde bulunduran duran varlıklar için sınıflandırma yapmamış olmalarıdır.

Fernanda da Silva & Melo de Souza (2022), çalışmalarında halka açık Brezilya şirketlerinin satış için elde bulunduran duran varlıklar ile durdurulan faaliyetlere ilişkin açıklama düzeyini ve özelliklerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda New York Menkul Kıymetler Borsası'nda (NYSE) yeni pazar kapsamına giren negatif karlılığa ve ticari hisselerine sahip olan şirketlerin, ortalama olarak satış için elde bulunduran duran varlıkları ile durdurulan faaliyetleri daha yüksek düzeyde açıklama eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Satış için elde bulunduran duran varlıklar ve durdurulan faaliyetlerin yoğunluğunun en yüksek olduğu sektörler, Endüstriyel Ürünler ve Döngüsel Tüketim sektörleridir.

Tablo 2. Satış için Elde Tutulan Duran Varlıklar ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Yazar	Konu	Çalışma Türü
Akdoğan vd. (2015)	Ulusal ve Gözaltı Pazarında İşlem Gören Şirketlerin TFRS 5 Kapsamında Satış Amaçlı Duran Varlık Grubunu Kullanım Eğilimlerinin 2009-2014 Dönemi Finansal Tablolarında İncelenmesi	Makale
Kaminska (2015)	Reflection in Accounting Long Term Assets Destined for Sale According to IFRS	Makale
Çavuşoğlu & Demirel Utku (2016)	Duran Varlıkların TFRS 5 Çerçevesinde Değerlendirilmesi ve BIST (Borsa İstanbul) 30 Endeksinde Yer Alan Firmaların TFRS 5 Uyarınca Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıkların Sınıflandırılmasına Yönelik Olarak İncelenmesi	Makale
Akpınar (2017)	BIST 100 ve 30 Endeksindeki Firmaların Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklarının TFRS 5 Çerçevesinde İncelenmesi	Makale
Shygun & Mychak (2018)	Primary Accounting of Non-Current Assets Held for Sale	Makale
Shygun & Mychak (2019)	Ratio Analysis for Operations With Non-Current Assets Held For Sale	Makale

Shygun vd. (2020)	The Influence of the Classification of Non-Current Assets as Held for Sales on the Liquidity of the Company's Balance Sheet	Makale
Hajiyev (2021)	International Financial Reporting Standards (IFRS) Application Peculiarities: A Case Study	Makale

Akdoğan vd. (2015), Ulusal ve Gözaltı pazarında işlem gören firmaların 2009-2014 dönemine ilişkin satış için elde tutulan duran varlık grubunu kullanma eğilimlerini ve bu varlıkların finansal tablolar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yapılan çalışmanın sonucunda, satış amaçlı duran varlık grubunu kullanma eğiliminin bankalarda, finansal kiralama ve faktoring şirketlerinde daha fazla olduğu ve tüm firmalarda duran varlıkların satışının yapılmasına rağmen satış amaçlı duran varlık grubunu kullanma eğiliminin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kaminska (2015), çalışmasında UFRS 5'e göre, satışa yönelik uzun vadeli varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin hükümleri incelemiş ve uzun vadeli satılmayan varlıkların finansal tablolarda açıklanmasının özelliklerini tartışmıştır. Bu amaçla çalışmada, işletmelerin uygulamada UFRS 5 uygulama örnekleri sunulmuştur. Sonuçlar, muhasebe sisteminin ve kayıtların, her bir işletmenin nihayetinde UFRS 5 kapsamına girebileceğinden, durdurulan ve devam eden faaliyetler göstergesinin kullanılmasına izin vermesi gerektiğini tanımlamaktadır. Makalenin hazırlanmasında genel bilimsel ve özel bilimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Genel bilimsel yöntem olarak; teorik genelleme yöntemi, karşılaştırmalı yöntem, sistem yaklaşımı ve soyut yöntem kullanılmıştır. Özel ekonomik araştırma yöntemleri ise istatistiksel yöntem ve bilanço yöntemini içermektedir. Uzun vadeli varlık muhasebesi teorisi ve pratiğini araştırmak için gözlem, soyutlama ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Çavuşoğlu & Demirel Utku (2016), satış için elde tutulan duran varlık grubunun sınıflandırılması, finansal tablolarda sunulması ve değerlemelerin nasıl yapılacağını örnekleriyle göstermişlerdir. ayrıca BIST 30 endeksinde işlem göre firmaların satış için elde tutulan duran varlık grubunu incelemişler ve bu varlık grubunun bankalar haricindeki firmalarda çok fazla kullanılmadığını tespit etmişlerdir.

Akpınar (2018), satış için elde tutulan duran varlıkların sahip olduğu, elden çıkarıldığı ve dönem sonu değerlemelerinde yapılacak muhasebe kayıtlarını örneklerle anlatmıştır. Ayrıca BIST 100 ve BIST 30 endeksinde faaliyet gösteren işletmelerin, satış için elde tutulan duran varlık hesabını kullanıp kullanmadığını tespit amacıyla 10 yıllık finansal tablo ve dipnot açıklamaları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, satış için elde tutulan duran varlıkların bankalarda daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Shygun & Mychak (2018), çalışmalarında duran varlıkların satış için elde tutulan duran varlıklarda yeniden sınıflandırılmasına ilişkin işlemlerin gerçekleştirildiğinin doğrulanmış bir belgesel teyidini sağlamaya yönelik Kanun'un bir biçimini önermişlerdir.

Shygun & Mychak (2019), Polonya'daki petrol ve gaz endüstrisi şirketlerinin satış için elde tutulan dönen varlıklara varlıklara sahip operasyonlar için analizin temel yöntemsel ilkelerinin, özellikle de satış

için elde tutulan duran varlıkların yönetiminin ve işletmelerin ekonomik performans düzeyinin iyileştirilmesine yönelik bir yön olarak oran analizinin incelenmesine ayrılmıştır.

Shygun vd. (2020), duran varlıkların satış için elde tutulan olarak sınıflandırılmasının şirketin bilançosunda likiditesi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Oran analizi ile likidite oranları hesaplanmış ardından likidite analizi sonuçlarının kullanıcıları için çözümler ve öneriler bulmak için sistematik bir yaklaşım izlenmiştir. Analiz ve sentez yöntemleri, tümevarım ve tümdengelim, yapısal ve mantıksal yöntemler, idealleştirme ve genelleme yöntemleri kullanılmıştır.

Hajiyev ve diğerleri (2021), çalışmalarında IFRS 5 Satış için elde tutulan duran varlıkların ana yönlerini ve bu standardın tüm paydaşlar tarafından daha kolay anlaşılabilmesi için mantıklı ve yapılandırılmış açıklamasını gündeme getirmişlerdir. Yazarlar, örnek olarak en büyük Rus şirketinin mali tablolarını kullanarak, satış için elde tutulan duran varlıkların muhasebeleştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerini açıklamışlardır.

Tablo 3. Durdurulan Faaliyetler ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Yazar	Konu	Çalışma Türü
Lugo (2013)	FASB Seeking to Align Definition of Discontinued Operations With IFRS 5	Makale
Curtis vd. (2014)	An analysis of the implications of discontinued operations for continuing income	Makale
Onat & Akın (2015)	Durdurulan Faaliyetler ile İşletme Performansı İlişkisinin Belirlenmesi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma	Makale
Anthonius & Murwaningsari (2018)	The Analysis of Earnings Management W-with Classification Shifting By Using Discontinued Operations in Indonesia	Makale
Coutinho e Silva vd. (2018)	Analysis of Discontinued Operations in Brazil After IFRS 5 Adoption	Makale
Chagnaadorj (2018)	The Predictive Ability And Classification Shifting Of Discontinued Operations Under IFRS – 5	Doktora Tezi

Skousen vd. (2019)	The Role of Managerial Ability in Classification Shifting Using Discontinued Operations	Makale
Kaplan vd. (2020)	The Valuation of Discontinued Operations and Its Effect on Classification Shifting	Makale
Inoue (2020)	Classification shifting using discontinued operations and impact on core earnings: evidence from Japan	Makale
Frank (2020)	Discontinued Operations Under IFRS - Interpretation and Management	Doktora Tezi
Tjun Tijun & Aryati (2022)	Profits Management with Classification Shifting: Testing the Impact of Discontinued Operations and Institutional Ownership on Unexpected Core Earnings	Makale

Lugo (2013), çalışmasında FASB (Financial Accounting Standards Board)'ın 2 Nisan 2013 tarihinde "durdurulan faaliyetler" in tanımına ilişkin istemiş olduğu yorumla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. FASB, bu yorumu 30 Ağustos 2013 tarihine kadar istemiştir. Sonuç olarak FASB, kılavuzunu geliştirirken, UFRS 5'teki mevcut tanıma çok benzer bir durdurulan faaliyet tanımı önermeye karar vermiştir. Curtis vd. (2014), durdurulan faaliyetlere ilişkin muhasebedeki değişikliklerin, bir işletmenin gelecekteki devam eden gelirini tahmin etmede ayrıştırılmış gelir bileşenlerinin yararlılığını ne ölçüde etkilediğini incelemiştir.

Onat & Akın (2015), durdurulan faaliyet kavramını TMS/IFRS açısından açıklayarak Borsa İstanbul BIST 100 endeksinde işlem gören finans sektörü dışında yer alan 78 firmanın 2011-2013 dönemine ilişkin performansı (dönem net karı/zararı) ile durdurulan faaliyetleri (durdurulan faaliyet karı/zararı) arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Buna göre, 2011-2013 döneminde sırasıyla 6, 8 ve 7 firmanın durdurulan faaliyet karı/zararı raporladığını tespit etmişlerdir. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Buna göre işletme performansı ile durdurulan faaliyetleri arasında 2011 yılında negatif ve orta düzeyde, 2012 yılında pozitif ve orta düzeyde ve 2013 yılında negatif ve orta düzeyde korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anthony & Murwaningsari (2018), 2013-2015 yıllarında Endonezya borsasında işlem gören şirketlerin durdurulan faaliyetleri kullanarak sınıflandırma değişikliği yapmalarını incelemiştir. Çalışma sonucunda, finansal tablolarda yer alan rakamların, özellikle durdurulan faaliyetler hesabının güvenilir olmadığı araştırma örneğinde sınıflandırma değişikliğine dair bir gösterge olduğunu göstermektedir.

Coutinho e Silva vd. (2018), Brezilya'da durdurulan faaliyetlerin etki büyüklüğü ile yöneticilerin durdurulan faaliyetlerle ilgili cari ve yıllık raporlarda sundukları gerekçeleri analiz etmişlerdir. Çalışma, 2010 - Haziran 2016 dönemi için Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (UFRS) kabulünden sonra Brezilyalı şirketler tarafından açıklanan 191 durdurulan faaliyetin analizini içermektedir. Durdurulan faaliyetlerin nedenleri, yönetimin cari ve yıllık raporlarından elde edilen açıklamalarına dayanarak elle toplanmış ve nitel (içerik analizi) ve nicel (olasılık tablosu ve parametrik olmayan istatistiksel testler) veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda kurumsal skandallar teorisine uygun olarak Brezilyalı şirketlerin temel gelirlerini artırmak için faaliyetlerini durdurmak için fırsatçı kararlar aldıklarına dair hiçbir kanıt bulunamamıştır.

Chagnaadorj (2018), çalışmasında 2005 yılından bu yana UFRS'yi benimseyen Avustralya'da borsada işlem gören şirketler için durdurulan faaliyetlerin ayrı raporlanmasının faydasını, tahmin yeteneği ve sınıflandırma değişikliği olmak üzere iki önemli özellikte incelemiştir. Bulgular, durdurulan faaliyetlerin, özellikle durdurulan faaliyetlerden elde edilen kazanç ve kayıplara bölündüğünde, bir şirketin gelecekteki karlılığını tahmin etmede faydalı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, durdurulan faaliyetlerden elde edilen sonuçlar, firmaların durdurulan faaliyetleri sıklıkla rapor ettiği ve zarar miktarının yüksek olduğu durumlarda, IFRS kapsamında zarar ve kazanç düşüşlerini raporlamaktan kaçınmak için, çekirdek kazançları manipüle etmek için fırsatçı bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Skousen vd. (2019), çalışmalarında önceki araştırmalar yüksek yetenekli yöneticileri düşük kazanç yönetimi seviyelerine bağladığı için, bu tür sınıflandırma kaymasında yönetsel yeteneğin rolünü araştırmışlardır. 1988'den 2014'e kadar geniş bir örneklem kullanan yazarlar, daha yetenekli yöneticilerin, durdurulan faaliyetleri kullanarak sınıflandırma kaymasının kapsamını daha iyi azalttığını bulmuşlardır. Yazarlar ayrıca, sonuçlarımızın esas olarak gelir azaltıcı durdurulan faaliyetlere sahip firmalar tarafından yönlendirildiğini bulmuşlardır.

Kaplan & Kenchington (2020), çalışmalarında yöneticilerin değerlendirme endişeleri nedeniyle işletme giderlerini kaydırmaktan kısıtlandığı durumlarda, vergi giderini (değerle daha az ilgili olan bir gider) devam eden faaliyetlerden gelir artırıcı durdurulan faaliyetlere kaydardıklarını ortaya koymuşlar ve değerlendirme hususlarının işletmeleri, faaliyet giderlerini gelir artırıcı durdurulan faaliyetlere kaydırmaktan alıkoyduğu, ancak vergi giderlerini değiştiren firmaları kısıtlamadığı sonucuna varmışlardır.

Inoue (2020), çalışmasında Japon işletme yöneticilerinin, temel giderleri rapor edilen durdurulan faaliyetlere kaydırarak kazanç yönetimine katılıp katılmadığını araştırmıştır. Bu amaçla yazar regresyon analizini kullanarak 2010'dan 2018'e kadar UFRS'yi benimseyen 48 Japon firmasını incelemiş ve firmaların temel kazançlarını artırmak için devam eden faaliyetlerin işletme giderlerini durdurulan faaliyetlere kaydardığını tespit etmiştir.

Frank (2020), çalışmasında IFRS kapsamında durdurulan faaliyetlerin yorumlanmasını ve yönetimini üç bölümde incelemiştir. Yazar birinci bölümde, "ana iş kolu" teriminin yorumunu, ikinci bölümde firmaların gelir tablosunun devam eden kısımdan durdurulan kısmına giderleri sınıflandırarak sınıflandırma kayması yapıp yapmadığını ve üçüncü bölümde ise açıklama analizi ile firmaların zorunlu açıklamalara ve bunların temel uyum belirleyicilerine ne ölçüde uyduklarını incelemiştir. Çok

değişkenli ve lojistik modelleri kullanılan çalışmada, 2009'dan 2018'e kadar olan gözlem döneminde öncelikli olarak İsviçre pazarının yanı sıra kontrol pazarı olarak Almanya ve karşılaştırma pazarı olarak İngiltere'ye odaklanılmıştır. Çalışma sonucunda, nispeten küçük anlaşmalar yürüten firmaların, potansiyel olarak daha yüksek özkaynak değerlemesine yol açan ve IFRS'yi benimseyenler arasındaki karşılaştırılabilirliği bozan artan çekirdek kazançlardan (devam eden kazançlar) yararlanmak için durdurulan faaliyetleri uygulamak için kendi takdirlerini fırsatçı bir şekilde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Durdurulan faaliyetleri uygulayan en küçük grup, IFRS uyumu açısından şüpheli olan örneklemin yüzde 20'sinden fazlasını temsil etmektedir. Düşük performans gösteren durdurulan işletmeler tarafından motive edilen çalışma, durdurulan raporlama yapan firmaların gelir tablosunda devam eden kısımdan durdurulan faaliyetlere doğru giderleri dikey olarak yanlış sınıflandırma yaptıklarını göstermektedir. Zorunlu açıklamalar açısından, ticari zarar ihtimalinden dolayı işletmelerin kalemlerin tescilli olduğu IFRS zorunlu kalemlerine uyma konusunda isteksiz olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, modeller, bir Büyük Dörtlü denetçinin varlığının ve şirketin büyüklüğünün, uyumun ana pozitif itici faktörleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Tjun Tjun & Aryati (2022), rastgele örnekleme ve bir regresyon modeli kullanılarak 2012-2017 dönemine ilişkin Endonezya sermaye piyasasındaki sınıflandırma değişikliği kullanan finansal olmayan şirketlerin çekirdek kazançları üzerindeki etkisini araştırmışlar ve durdurulan faaliyetlerin beklenmeyen çekirdek kazançları olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır.

5. BULGULAR

Bu çalışmada inceleme üç ayrı kategoride gerçekleştirilmiştir. İlk olarak standardın tümünü ele alan yani hem “satış için elde tutulan duran varlıklar” hem de “durdurulan faaliyetleri” birlikte inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda 1 bildiri, 2 yüksek lisans tezi ve 3 makale olmak üzere toplamda 6 çalışma yapıldığı gözlenmiştir. Bu çalışmaların 2 tanesi 2015 yılında, 2 tanesi 2019 yılında ve 2 tanesi de 2018 ve 2022 yıllarında yapılmıştır. Bu çalışmaların 3 tanesi Türkiye’de, 3 tanesi ise yurt dışında yapılmıştır.

İkinci kategoride yalnızca “satış için elde tutulan duran varlıklar” konusunda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda 3’ü Türkiye’de ve 5’i yurt dışında olmak üzere toplamda 8 makale çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların 2 tanesi 2015 yılında diğerleri de sırasıyla 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında yapılmıştır.

Üçüncü kategoride ise, yalnızca durdurulan faaliyetlerle ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. İnceleme sonucunda 1’i Türkiye’de, 10 tanesi yurt dışında olmak üzere toplam 11 çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların 2’si doktora tezi ve diğerleri makaledir. Çalışmaların 3’ü 2018 yılında, 3’ü 2020 yılında ve diğerleri sırasıyla 2013, 2014, 2015, 2019 ve 2022 yıllarında yapılmıştır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Satış için elde tutulan duran varlıklar ve durdurulan faaliyetler standardı, işletmelerdeki mali nitelikli verilerin; doğru, gerçeğe uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir bir biçimde raporlanmasını sağlamaktadır. Finansal durum tablosunda önemli bir paya sahip olan duran varlıklar, satış amaçlı olarak

sınıflandırıldığında duran varlıklar azalacak ve dönen varlıklar artacaktır. Bu durum, işletmelerin finansal durum tablosunda bazı oranların değişmesine neden olacaktır. Bu standart, duran varlıkların satış amaçlı olarak sınıflandırılması durumunda işletmenin bilanço ve gelir tablosunda değişikliklere sebep olacağı için işletmeler açısından son derece önemlidir.

Muhasebe standartları, muhasebe alanında ilgi gören ve bu sebeple çok çalışılan konular arasında yer almaktadır. Fakat bu standartla ilgili Türkiye’de az sayıda çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Standartın 2006 yılında yayımlanmasından dolayı yapılan çalışmaların çoğu 2010 yılı sonrasına ait olmaktadır. Çalışma sonucunda “satış için elde tutulan duran varlıklar” ile ilgili yapılan çalışmaların, standarda yönelik muhasebe işlemlerinin ortaya konulması ve borsada işlem gören işletmelerin bu standardı uygulayıp uygulamadıklarının tespit edilmesine yönelik olduğu gözlenmiştir ve satış için elde tutulan varlıkların bilanço üzerindeki etkisini inceleyen az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. “Durdurulan faaliyetler” ile ilgili yapılan çalışmalar, genel olarak durdurulan faaliyet analizi ve sınıflandırma değişikliğine yönelik çalışmalardır. Türkiye’de söz konusu standartla ilgili az sayıda çalışma yapılmış olması ve özellikle “durdurulan faaliyetler” ile ilgili sadece 1 makale çalışmasının olması sebebiyle bu standartın çalışılmaya müsait bir konu olduğu kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N., Aktaş, M., Anaforoğlu, P., Atalay, B., Eren, K. & Özdemir, C. (2015). Ulusal ve Gözaltı Pazarında İşlem Gören Şirketlerin TFRS 5 Kapsamında Satış Amaçlı Duran Varlık Grubunu Kullanım Eğilimlerinin 2009-2014 Dönemi Finansal Tablolarında İncelenmesi. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 8(3), 153-200. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muvu/issue/59847/864932>
- Akpınar, A. (2017). BIST 100 ve 30 Endeksindeki Firmaların Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklarının TFRS 5 Çerçevesinde İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(64), 1628-1640.
- Anthonium, E.M. & Murwaningsari, E. (2018). The Analysis of Earnings Management W-with Classification Shifting By Using Discontinued Operations in Indonesia. *Journal of Business and Retail Management Research (JBRMR)*, 12(4), 108-116.
- Coutinho e Silva, A. H., Vieira da Silva, C. E., Sancovschi, M. & Alonso Borba, J. (2018). Analysis of Discontinued Operations in Brazil After IFRS 5 Adoption. *Contextus – Revista Contemporânea de Economia e Gestão*, 16(3), 8-39.
- Çavuşoğlu, K. & Demirel Utku, B. (2016). Duran Varlıkların TFRS 5 Çerçevesinde Değerlendirilmesi ve BIST (Borsa İstanbul) 30 Endeksinde Yer Alan Firmaların TFRS 5 Uyarınca Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıkların Sınıflandırılmasına Yönelik Olarak İncelenmesi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(1), 88-111.

- Fernanda da Silva, A. & Melo de Souza, M. (2022). Ativo não circulante mantido para venda e operações descontinuadas: uma análise no nível de evidenciação e nas características das companhias de capital aberto brasileiras. 14(2), 1-21.
- Frank, C. (2020). Discontinued Operations Under IFRS - Interpretation and Management. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anglia Ruskin University, Cambridge.
- Chagnaadorj, O. (2018). The Predictive Ability And Classification Shifting Of Discontinued Operations Under IFRS – 5. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Massey University, Albany.
- Grazyna Voss & Piotr Prewysz-Kwinto, 2015. Assets Held for Sale and Discontinued Operations – Evaluation of Liquidity – Determination of Ratio – or Necessity of Adjustment?, Eurasian Journal of Economics and Finance, Eurasian Publications, vol. 3(1), 13-21.
- Hajiyev, H.A. oğlu, Stolyarova, M., Kalacheva, O., Malitskaya, V., Ivanova, Ya., Malysheva, L. (2021). International Financial Reporting Standards' (IFRS) application peculiarities: a case study. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 9(2), 255-267. [http://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.2\(17\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.2(17))
- Hospodka, J. (2018). IFRS 5 and Its Reporting in the Czech Republic. In: Procházka, D. (eds) The Impact of Globalization on International Finance and Accounting. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-68762-9_38
- Işık, E. Ş. (2019). Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ile Durdurulan Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesi ve Halka Açık İşletmelerin Finansal Tablolarında Gösterimi (BİST 100). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Inoue, S. (2020). Classification shifting using discontinued operations and impact on core earnings: evidence from Japan. Journal of Financial Reporting and Accounting 19(2), 211-233. DOI 10.1108/JFRA-08-2020-0225.
- Kaminska, T. (2015). Reflection in Accounting Long Term Assets Destined for Sale According to IFRS. Journal of Financial Management and Accounting, 3(3), 81-92.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2006, Mart 16). TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler: https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TFRS%205.pdf adresinden alınmıştır
- Kaplan, S.E., Kenchington D.G. & Wenzel, B.S. (2020). The Valuation of Discontinued Operations and Its Effect on Classification Shifting. The Accounting Review, 95(4), 291–311.
- Lugo, D. (2013). FASB Seeking to Align Definition of Discontinued Operations With IFRS 5. Accounting Policy & Practice Report, 9(8), 286.
- Onat, O. K. & Akın, O. (2015). Durdurulan Faaliyetler ile İşletme Performansı İlişkinin Belirlenmesi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 11-16. Retrieved from <http://aksarayıibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/47830/604151>

- Otlu, F. & Gül, M. (2019). TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardına Yönelik Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma: Elazığ İli Örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 10(1), 1-12.
- Örten, R., Kaval, H., & Karapınar, A. (2011). *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sezgin, H. (2015). TFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shygun, M. & Mychak, N. (2018). Primary Accounting of Non-Current Assets Held for Sale. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, 4, 66-74.
- Shygun, M. & Mychak, N. (2019). Ratio Analysis for Operations With Non-Current Assets Held For Sale. *Przestrzeń, Ekonomia, Społeczeństwo*, 15(1), 149-167.
- Shygun, M. M. and Ostapiuk, N. A. and Zayachkivska, O. V. & Goylo, N. V. (2020). The Influence of the Classification of Non-Current Assets as Held for Sales on the Liquidity of the Company's Balance Sheet. *Entrepreneurship And Sustainability Issues*, 8(1), 430-441.
- Skousen, C., Sun, L. & Wu, K. (2019). The Role of Managerial Ability in Classification Shifting Using Discontinued Operations. Burney, L.L. and Malina, M.A. (Ed.) *Advances in Management Accounting*, 31, 113-131. <https://doi.org/10.1108/S1474-787120190000031006>
- Tjun Tjün, L. & Aryati, T. Profits Management with Classification Shifting: Testing the Impact of Discontinued Operations and Institutional Ownership on Unexpected Core Earnings. *Economics and Business Quarterly Reviews*, 5(1), 39-45. DOI: 10.31014/aior.1992.05.01.402
- Yücel, S., Öncü, M. A. & Kartal, O. (2015). Türkiye'de Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Konularında Yayımlanmış Akademik Çalışmalar (2007-2014 Arası Literatür Taraması) . *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (68) , 39-66 . DOI: 10.25095/mufad.396621

The Green Entrepreneurship Based on Local Characteristic to Support Sustainable Eco-Tourism: Case Study in Lombok West Nusa Tenggara Indonesia

Rahmawati Rahmawati

PDIE UNS, Indonesia. E-mail: rahmaw2005@yahoo.com

Sarah Rum Handayani

Universitas Sebelas Maret, Indonesia. E-mail: sarahrpinta@yahoo.co.id

Anastasia Riani Suprpti

Universitas Sebelas Maret, Indonesia. E-mail: anastasiariani@gmail.com

Diana Airawaty

PDIE UNS Student E-mail: diana.airawaty@gmail.com

Lyna Latifah

Universitas Negeri Semarang, Indonesia. E-mail: lyna.latifah@mail.unnes.ac.id

Abstract

The development of ecotourism is inseparable from the empowerment of local communities and small and medium enterprises (SMEs). Green entrepreneurship development strategies by highlighting local uniqueness or distinctiveness is the main weapon to increase the attractiveness of ecotourism destinations in West Nusa Tenggara Province. This research aims to provide a conceptual framework and descriptive case studies regarding the development of green entrepreneurship based on regional uniqueness to support sustainable eco-tourism in Lombok, East Nusa Tenggara, Indonesia. This case study descriptive method is used to describe the motivation behind the establishment of sustainable eco-tourism, evaluation of triple helix support factors (government, academia, and green product business actors) in the development of ecotourism, evaluation of internal factors of ecotourism, SWOT analysis, and establishing a green entrepreneur development strategy model in weaving and pearl industry. The results of previous research show that pearl shell breeding industry in West Lombok, which consists of pearl shell hatchery, treatment and growth of pearl shells, pearl planting, pearl processing, pearl processing into jewelry, processing pearl shell waste into jewelry and souvenirs, and the use of pearl shell meat for consumption, has high economic value and provides strong appeal for tourists. Pearl shell business from upstream to downstream can be used as a typical green tourism

model of West Nusa Tenggara that has high educational value. The woven fabric industry with natural dyes of various types of leaves, skins, and logs in Pringgasela Village can empower 1,250,000 women.

Keywords: green entrepreneurship; local characteristic; ecotourism; Lombok

Yaratıcı Drama Yöntemiyle Yapılmış Matematik Eğitimi Lisansüstü Çalışmalarının Tematik İncelenmesi (2004-2022)

Hatice Nur KONAKLI

Sorumlu yazar. Milli Eğitim Bakanlığı, Osmaniye/Türkiye. E-mail: haticenurkonakli@gmail.com

Davut KÖĞCE

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Niğde, Türkiye. E-mail: kogced@gmail.com,

Öz

Türkiye’de 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan ortaokul matematik öğretim programlarıyla birlikte öğrencilerin ders kazanımlarına yaparak yaşayarak ulaşımlarının yanı sıra öğrenme sürecinden olumlu duyuşsal özelliklerle ayrılabilirler öğrenme ortamları ön plana çıkmıştır. Bu öğrenme ortamlarının oluşturulmasında kullanılan öğretim yöntemlerinden biriside yaratıcı dramadır. Bu araştırmada Türkiye’de matematik eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların sonuç ve önerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel araştırma kapsamındaki doküman analizi metodolojisi kullanılarak Türkiye’de 2004-2022 yıllarında arasında yaratıcı drama yöntemi kullanılarak yapılmış matematik eğitimi lisansüstü çalışmaları incelenmiştir. Bu bağlamda Ulusal tez merkezi veri tabanında yapılan taramalar sonucunda ulaşılan 1 Doktora, 24 Yüksek Lisans olmak üzere toplam 25 lisansüstü çalışma araştırmancının örneklemini oluşturmuştur. Bu örneklem doküman incelemesi yoluyla tezlerin yapıldığı tarih, üniversite, örneklem ve araştırma yöntemi gibi özellikleri betimsel sonuçla önerileri ise içerik analizi ile verilerin, benzerlik ve farklılıklarına göre analiz edilmiştir. Böylelikle veri analiz süreci sonucunda ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Matematik Eğitimi, Yaratıcı Drama Yöntemi, Doküman Analizi

Abstract

With the secondary school mathematics curriculum that has been put into practice in Turkey since 2005, learning environments where students can achieve their course gains by doing and experience, as well as where they can leave the learning process with positive affective characteristics, have come to the fore. One of the teaching methods used in the creation of these learning environments is

creative drama. In this study, it is aimed to examine the results and suggestions of postgraduate studies in the field of mathematics education in Turkey. For this purpose, using the document analysis methodology within the scope of qualitative research, mathematics education graduate studies conducted in Turkey between 2004-2022 using the creative drama method were examined. In this context, a total of 25 postgraduate studies, 1 PhD and 24 postgraduate studies, which were reached as a result of the searches made in the national thesis center database, constituted the sample of the research. Through this sample document review, features such as the date of the theses, university, sample and research method were analyzed according to descriptive results and suggestions according to the similarities and differences of the data by content analysis. Thus, the results obtained as a result of the data analysis process and some suggestions were made depending on these results.

Keywords: Mathematics Education, Creative Drama Method, Document Analysis

1.Giriş

Gündelik yaşamda yer alan matematik, bu yönüyle hayatın bir parçası olmaktan daha çok insanların bir şekilde karşılaştıkları ve uğraştıkları yaşamsal durumları da kapsayan evrensel bir kümedir. Bu nedenle geçmişten günümüze tüm insanlığın ortak çabasıyla birikerek ilerleyen matematiğin eğitim ortamlarına yansıtılması gelecek nesiller için önemli ve gerekli görülmektedir. Eğitim, bireylerin yaşama tümel bir şekilde hazırlamalarını sağlayacak davranış değişikliği geliştirme süreci olduğundan matematik eğitimi, sadece bilme (düşünce) için değil, hissetme (duygu) ve yapma (eylem) için de verilmelidir. (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

Temel matematiksel kavramların, soyut yapıda olması öğrencilerin bu kavramları öğrenmede çeşitli zorluklar yaşayarak matematik konularında başarısız olmalarına neden olabilmektedir. Başarısız olmanın birçok nedeni olsa da öğrenmede yaşanan zorluklar nedeniyle başarısız olma, öğrencilerin dünyasında bilişsel olduğu kadar duyuşsal ve devinişsel alanlarda da olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Yani başarısızlık, düşük akademik performans göstermenin de ötesinde öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarını kaybetmelerine ve öğrenmek için çaba göstermenin gereksiz olduğu gibi olumsuz bir önyargıya kapılmalarına da neden olabilmektedir. Öyle ki, matematik denildiğinde bile birçok insanın aklına hayatını zehir eden bir ders ve başarısız olunacağına kesin gözüyle bakılan sınavlar gelmekte ve bu olumsuz kanı bireyin eğitim hayatından tüm yaşamına yayılmaktadır (Uğurel ve Morali, 2006 s.1). Matematiğe yönelik oluşturulan bu ve benzeri duyuşsal duyguların adı tutum, inanç, motivasyon, kaygı, öz güven, öz saygı, öz yeterlik, benlik kavramı vb. ne olursa olsun öğrencilerin hedeflenen matematik kazanımlarına ulaşmalarını etkilediği için özelde matematik eğitiminin genelde ise eğitimin genel amaçlarına ulaşılmasını engellemektedir.

Türkiye’de 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan ortaokul matematik öğretim programlarında öğrencilerin ders kazanımlarına yaparak yaşayarak ulaşmalarının yanı sıra öğrenme sürecinden olumlu duyuşsal özelliklerle ayrılabilirler öğretim ortamları ön plana çıkartılmıştır. Bu eğitim öğretim ortamlarının oluşturulmasında kullanılan öğretim yöntemlerinden biriside yaratıcı drama yöntemidir. Bu bağlamda MEB Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü, yaratıcı drama eğitim ortamlarının öğrencilere eğitsel, kültürel, sanatsal ve sosyal alanlarda önemli katkılarda

bulunabileceğini ifade ederek öğretmenlerin, ders ortamlarında drama yönteminden yararlanmaları gerektiğini belirtilmiştir (MEB Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü [MEB ÖYGM], 2019).

Yaratıcı drama yöntemi; doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içerisinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman da soyut bir kavramı ya da davranışı, eski bilişsel örüntülerini yeniden düzenlenmesiyle “oyunsu” süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır (San, 1991, s.81). Eğitimin hedef kazanımına bağlı olarak her ders disiplininde ve öğretimin her seviyesinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olan yaratıcı drama yönteminin matematik öğretiminde kullanılması öğrencilerin kavramları deneyimleyerek öğrenmeleri için uygun öğrenme ortamı sağlar. Bundan dolayı matematiğin yapısındaki soyut kavramların somut deneyimler içerisine sokularak öğrenilmesinin yanında içerisinde yer alan dramatik öğeler ve oyunlarla da matematiğe duyulan ön yargı ve kaygıların ortadan kaldırılması önemlidir (Köğce, 2019). Özsoy (2010) yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretiminin öğrencilerin öğrenmelerine yönelik sağladığı katkıları aşağıdaki şekilde ifade etmektedir.

- Öğrenci soyut kavram ve olayları somut bir şekilde yaşar.
- Öğrenci yaparak yaşayarak öğrendiği için öğretim sürecinde aktiftir. Bu nedenle kalıcı öğrenme sağlar.
- Öğrenci öğrenmeye birden fazla duyu organıyla katılır.
- Öğrenciye grup arkadaşlarıyla birlikte çalışmayı, dinlemeyi, anlamayı sağlar.
- Öğrencinin yaşamında karşılaştığı gerçek hayat durumlarına ilişkin prova yaparak problemlere çözüm bulmayı sağlar.
- Öğrenciler, kendi çalışmalarlarıyla ilk elden, grup arkadaşlarının çalışmalarından da ikinci elden öğrenme deneyimleri kazanabilir.
- Öğrenciye eğlenerek öğrenebileceği ortamı sunması nedeniyle olumlu tutum gelişimini destekler.

Yukarıda yapılan tüm gerekçelendirmelerden dolayı yaratıcı dramanın matematik eğitime bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanlarla çeşitli katkılar sağlama potansiyeline sahip olmasıyla özelde matematik eğitimin genelde ise eğitimin amaçlarına ulaşmasında kullanılabilecek öğretim yöntemlerinden birisi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de yaratıcı drama yöntemi kullanılarak matematik eğitimi alanında yapılan çalışmaların sonuç ve önerilerinin neler olduğunun bir bütün halinde ortaya konulması önemlidir. 2004 yılından itibaren yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi çalışmalarını inceleyen araştırmalar (Cantürk Günhan, 2016; Durmaz, 2022; Gürbüz, 2021; Gürbüz & Toptaş, 2020; Kayhan, 2012) yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar meta analiz, sistematik derleme, literatür incelemesi yöntemleri kullanılarak makale, lisansüstü tez, kitap, kongre, sempozyum ve konferans çalışmalarından oluşan örneklerle yürütülmüştür. Lisansüstü tezler farklı araştırma yöntemleriyle incelenmesine rağmen tematik inceleme yöntemiyle incelenmediği yapılan alan yazın taramaları sonucunda açığa çıkmıştır. Bu bağlamda matematik eğitiminde hedeflenen amaçlara ulaşılmasında kullanılabilecek öğretim yöntemlerinden olan yaratıcı drama yöntemiyle yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının sonuç ve önerilerinin neler olduğuna yönelik kapsamlı bir bakış açısı

kazanabilmek ve bu yöntemin matematik eğitimine olan yansımalarını daha detaylı bir şekilde inceleyebilmek büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden bu çalışmada Türkiye’de 2004-2022 yılları arasında yaratıcı drama yöntemiyle yapılmış matematik eğitimi lisansüstü çalışmaların sonuç ve önerilerinin tematik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle bu çalışma matematik eğitimcilerinin alanda yapılan çalışmalara yönelik kapsamlı bir bakış açısı kazanılmasında ve eğitim öğretim ortamlarında bu yöntemden faydalanmak isteyen matematik öğretmenlerine yönelik akademik bir bilgi birikimi sunması bakımından önemlidir.

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Türkiye’de 2004-2022 yılları arasında yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerin sonuç ve önerilerini incelenmeyi amaçlayan bu çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 1- Tezlerin yapıldığı tarihlerine, üniversitelere, çalışılan örneklemlerine, kullanılan araştırma yöntemlerine, veri toplama araçlarına ve veri analizlerine göre dağılımı nedir?
- 2- Tezlerin çalışma konularına, problem sorularına, ulaşılan sonuçlarına ve verilen önerilerine göre dağılımı nedir?

Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırma, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal tez merkezi veri tabanında yapılan taramalar sonucunda ulaşılan ve sadece yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi alanında 2004-2022 yılları arasında yapılan lisansüstü tezlerle sınırlıdır.

2. Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir araştırma modelidir (Yenilmez & Sölpük, 2014). Bu araştırma modelinde doküman olarak kitaplar, mektuplar, dergiler, günlükler, haritalar, çizelgeler, istatistikler, anayasa ve yönetmelikler, yasal metinler, gazeteler, fotoğraflar, anılar, röportajlar, okul kayıtları, sağlık ve kamu kayıtları, resimler, videolar, mesajlar vb. kullanılmaktadır (Kıral, 2020). Bu çalışmada doküman olarak matematik eğitimi alanında yaratıcı drama yöntemi kullanılarak yapılmış lisansüstü tezler kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’de yaratıcı drama yöntemiyle yapılmış matematik eğitimi lisansüstü çalışmaları oluştururken örneklemi Türkiye’de 2004-2022 yıllarında arasında matematik eğitimi alanında yaratıcı drama yöntemi kullanılarak yapılmış lisansüstü tezleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda matematik eğitimi alanında yaratıcı drama yöntemi kullanımı ile ilgili yapılmış çalışmalara ulaşılmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya dâhil edilecek lisansüstü tezlerin belirlenmesinde “matematik”, “matematik öğretimi”, “matematik eğitimi”, “yaratıcı drama”, “yaratıcı drama yöntemi”

anahtar kelimelerini içermesi ve YÖK Ulusal tez merkezinde erişime açık olması ölçütlerine göre alan yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda YÖK Ulusal tez merkezi veri tabanında yapılan taramalar sonucunda ulaşılan 1 Doktora, 24 Yüksek Lisans olmak üzere toplam 25 lisansüstü teze ulaşılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada 2004 yılı Ocak-2022 yılı Nisan ayı arasında Türkiye’de yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezler veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırma kapsamında elde edilen doküman verilerinin analiz edilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik bir veri analiz tekniğidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün & Karadeniz, 2019 s. 259). Veri analizi sürecinde tematik olarak incelenen tezler, yayın tarihi, üniversite, örnekleme, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analizleri, çalışma konusu, problem soruları, sonuç ve önerilerinin benzerlik ve farklılıklarına göre iki araştırmacı tarafından kodlanılarak bağımsız bir şekilde incelenmiştir. Bu nedenle araştırmanın iki farklı kodlayıcısı tarafından oluşturulan kategoriler arasındaki içsel tutarlılık Miles-Huberman (1994) güvenilirlik katsayısı ” Güvenirlik = (Benzer kategorilerin sayısı)/(Benzer ve farklı kategorilerin toplam sayısı) ” formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar sonucunda iki farklı araştırmacı tarafından kodlanarak oluşturulan kategoriler arasındaki benzerlik %90 oranında bulunmuştur. Bu oranın %70 ve üzerinde olması (Miles & Huberman 1994) bu araştırmadaki kategorilerde güvenilirliğin sağlandığını ifade etmektedir. Güvenirlik çalışmaları sonrasında kategoriler üzerinde gerekli dönüt ve düzeltmeleri yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşturulan bu kategori ve kod bulgularının sunumunda frekans ve yüzde değerlerinin yer aldığı tablolar kullanılmıştır. Araştırma problemi kapsamında incelenen tezlerde çalışma konusu, araştırma problemi, sonuç ve önerileri yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi ile alakalı olan bölümleri incelenmiştir. Bu bağlamda doğrudan yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi ile alakalı olmayan çalışma konusu, araştırma problemleri, sonuç ve önerileri veri analizi sürecine dâhil edilmemiştir. Analiz sonucunda bazı tezlerin verileri aynı zamanda birçok kod altında incelenebildiği için bazı tablolardaki frekans ve yüzde değerlerinin toplamı %100’ün üzerinde olabilmektedir.

3.Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Türkiye’de 2004-2022 yılları arasında yaratıcı drama yöntemiyle yapılan matematik eğitimi çalışmalarının tematik olarak incelenmesiyle elde edilen verilerin sunumunda frekans ve yüzde değerlerinin yer aldığı tablolar kullanılmıştır.

Tezlerin yapıldığı tarihe göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1*Tezlerin tarihlerine göre dağılımı*

Yapıldığı tarih	f	%
2004	1	4
2007	1	4
2010	1	4
2011	3	12
2012	1	4
2014	2	8
2015	1	4
2017	2	8
2018	3	12
2019	6	24
2020	1	4
2021	1	4
2022	2	8

Tablo 1'deki yaratıcı drama yöntemiyle yapılan matematik eğitimi lisansüstü çalışmalarının tarihlere göre dağılımı incelendiğinde, en fazla 2019 tarihinde 6 (%24) tez, 2011 ve 2018 tarihlerinde 3'er (%12) tez, 2014, 2017 ve 2022 tarihlerinde 3'er (%12) tez, 2004, 2007, 2010, 2012, 2015, 2020, 2021 yıllarında ise 1'er (%4) tez yapılmıştır. 2005, 2006, 2008, 2009, 2013, 2016 yıllarında ise yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi konusunda yapılan hiçbir tezin olmadığı görülmektedir.

Tezlerin yapıldığı üniversiteye göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur

Tablo 2*Tezlerin yapıldığı üniversiteye göre dağılımı*

Üniversite	Tezler	f	c
Gazi Üniversitesi	Kayhan(2004), Ceylan(2014)	2	8
Muğla Üniversitesi	Karapınarlı(2007)	1	4
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Şengün (2010)	1	4
Dokuz Eylül Üniversitesi	Özyiğit Şenol (2011), Kaşıkçı(2015), Batıbay(2018)	3	12
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Debreli(2011), Geçim(2012)	2	8
Ankara Üniversitesi	Yıldız(2011)	1	4
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Gedik(2014)	1	4
Mersin Üniversitesi	Gümüş(2017)	1	4
Uludağ Üniversitesi	Makas Soylu(2017)	1	4
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Borlat (2018)	1	4
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Keklik (2018)	1	4
Trabzon Üniversitesi	Çolak(2019)	1	4
Anadolu Üniversitesi	Terzi İlaslaner(2019), Keklik(2019)	2	8
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Koçlar(2019)	1	4
Aksaray Üniversitesi	Altındal(2019)	1	4
Hacettepe Üniversitesi	Tayboğa(2019)	1	4
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Macit Boztürk(2020)	1	4
Kırıkkale Üniversitesi	Gürbüz(2021)	1	4
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Konaklı(2022)	1	4
Akdeniz Üniversitesi	Bağ(2022)	1	4

Tablo 2 incelendiğinde yaratıcı drama yöntemiyle yapılmış matematik eğitimi çalışmalarının en fazla Dokuz Eylül Üniversitesinde 3 (%12) tez olmak üzere Gazi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ve Anadolu Üniversitesinde 2'şer (%8) tez, diğer üniversitelerde ise 1'er (%4) tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir.

Tezlerin örneklemelerine göre dağılım Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3

Tezlerin örneklem grubuna göre dağılımı

No	Örneklem	Tezler	f	%
1	Öğrenciler	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Şengün (2010), Özyiğit Şenol (2011), Debrelı (2011), Geçim (2012), Gedik (2014), Ceylan (2014), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Borlat (2018), Keklik (2018), Çolak (2019), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019), Keklik (2019), Macit Boztürk (2020), Konaklı (2022),	20	76,92
2	Öğretmen adayları	Kaşıkçı (2015), Bağ (2022)	2	7,69
3	Öğretmenler	Yıldız (2011), Batıbay (2018),	2	7,69
4	Öğretim elemanları	Yıldız (2011)	1	3,84
5	Dokümanlar	Gürbüz (2021)	1	3,84

Tablo 3'de lisansüstü tezlerde en fazla öğrencilerle 20 (%76,92) tez çalışmalarının, öğretmen adayları ve öğretmenlerle 2'şer (7,69) tez, en az öğretim elemanları ve doküman örneklemeleriyle yürütülen lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı görülmektedir.

Tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur:

Tablo 4

Tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı

Araştırma Yöntemi		f	%
Nicel	Ön test-son test kontrol gruplu desen	10	40
	Tek grup ön test-son test desen	1	4
Nitel	Durum çalışması deseni	5	20
	Sistemik literatür tarama deseni	1	4

	Belirtilmemiş	1	4
Karma	Açıklayıcı sıralı desen	1	4
	Belirtilmemiş	6	24

Tablo 4'te tezlerin daha çok nicel araştırma yöntemlerinden ön test son test kontrol gruplu desende 10 (%40) tez, karma araştırma yöntemlerinden belirtilmemiş araştırma deseninde 6 (%24) tez, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde 5 (%20) tez çalışmasının gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tezlerin kullanıldığı veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir:

Tablo 5

Tezlerin kullanıldığı veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Araçları	f	%
Bilişsel Başarı Testleri	14	20,89
Duyuşsal Ölçekler	15	22,38
Görüşme-mülakat	11	16,41
Gözlem	4	5,97
Günlük	4	5,97
Formlar	7	10,44
Mektup	1	1,49
Video-ses kayıtları	7	10,44
e-posta	1	1,49
Atölye notları	3	4,47

Tablo 5'te tezlerde en fazla duyuşsal ölçeklerle 15 (%22,38) tez, bilişsel başarı testleriyle 14 (%20,89) tez, görüşme-mülakatla 11(%16,41) tez, formlar ve video-ses kayıtlarıyla 7'şer (%10,44) tez, gözlem ve günlükle 4'er (%5,97) tez, atölye notlarıyla 3 (%4,47) tez, mektup ve e-postayla 1'er (%1,49) tezde veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür.

Tezlerin veri analizlerine göre dağılımı Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6*Tezlerin veri analizlerine göre dağılımı*

Veri Analizi		f	%
Nicel Analizler	Parametrik Testler t-Testi	14	28
	Kovaryans Analizi(ANCOVA)	3	6
	Varyans Analizi(ANOVA)	3	6
	Eta kare (Eta squared)	1	2
	Açımlayıcı faktör analizi	1	2
	Descriptive statistics analiz	5	10
	Pearson korelasyon analizi	1	2
Non-Parametrik Testler	Mann-Whitney U testi	3	6
	Wilcoxon İşaretli Sıralar testi	3	6
Nitel Analizler	İçerik analiz	10	20
	Betimsel analiz	6	12

Tablo 6 incelendiğinde tezlerde araştırma kapsamında toplanan verilerin daha çok nicel analiz testlerinden parametrik t-Testiyle 14 (%28) tez, non-parametrik testlerden Mann-Whitney U ve Wilcoxon İşaretli Sıralar testleriyle 3'er tez (%6) nitel analizlerden içerik analiziyle 10 (%20), betimsel analizle 6 (%12) tez verisinin analiz edildiği görülmüştür.

Tezlerin çalışma konularına göre dağılımı Tablo 7'de verilmiştir:

Tablo 7*Tezlerin çalışma konularına göre dağılımı*

No	Araştırma Konusu	Tezler	f	%
1	Yaratıcı drama yönteminin matematik ders konularının öğretiminde kullanılması	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Özyiğit Şenol (2011), Debreli (2011), Geçim (2012), Gedik (2014), Ceylan (2014), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Borlat (2018), Çolak	16	59,25

	(2019), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019), Konaklı (2022)		
2	Matematiksel problemleri çözmeye yaratıcı drama yönteminin kullanılması	Keklik(2018), Keklik(2019), Özyiğit Şenol(2011)	3 11,11
3	Matematiksel öğrenme ortamları kuramına göre yaratıcı drama ile matematik öğretimi	Şengün(2010)	1 3,70
4	Değerler eğitimi ve yaratıcı drama temelli matematik öğretimi tasarısı	Macit Boztürk(2020)	1 3,70
5	Matematik dersi yapısalcı yaklaşım(Sosyokültürel teori, APOS teori, Sezgisel kural) öğrenme teorilerinin yaratıcı drama ile deneyimlenmesi	Bağ(2022)	1 3,70
6	Yaratıcı drama yönteminin matematik eğitiminde kullanılmasına yönelik öğretmen adayları, öğretmenler ve öğretim elemanlarının görüşleri	Yıldız(2011), Kaşıkçı(2015), Batıbay(2018), Bağ(2022)	4 14,81
7	Yaratıcı drama temelli matematik öğretimi alanında yapılmış çalışmaların incelenmesi	Gürbüz(2021)	1 3,70

Tablo 7 incelendiğinde tezlerde çalışma konusu olarak en çok yaratıcı drama yönteminin matematik ders konularının öğretimiyle 16 (%59,25) tez, yaratıcı drama yönteminin matematik eğitiminde kullanılmasına yönelik öğretmen adayları, öğretmenler ve öğretim elemanlarının görüşleriyle 4 (%14,81) tez, matematiksel problemleri çözmeye yaratıcı drama yönteminin kullanılmasıyla 3 tez (%11,11) tez, matematiksel öğrenme ortamları kuramına göre yaratıcı drama ile matematik öğretimi, değerler eğitimi ve yaratıcı drama temelli matematik öğretimi tasarısı, matematiksel öğrenme ortamları kuramına göre yaratıcı drama ile matematik öğretimi, matematik dersi yapısalcı yaklaşım (Sosyokültürel teori, APOS teori, Sezgisel kural) öğrenme teorilerinin yaratıcı drama ile deneyimlenmesi ve yaratıcı drama temelli matematik öğretimi alanında yapılmış çalışmaların incelenmesi konularında 1'er (%3,70) tez olduğu görülmüştür.

Tezlerin problemlerine göre dağılımı Tablo 8'de sunulmuştur:

Tablo 8*Tezlerin problemlerine göre dağılımı*

No	Problem	Tezler	f	%
1	Yaratıcı drama yönteminin matematik başarısına etkisi	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Özyiğit Şenol (2011), Debreli (2011), Geçim (2012), Gedik (2014), Kaşıkçı (2015), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Koçlar (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019), Macit Boztürk (2020), Konaklı (2022)	14	31,81
2	Yaratıcı drama yöntemiyle öğrenilen bilgilerin kalıcılık düzeyine etkisi	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Koçlar (2019), Altındal (2019)	6	13,63
3	Yaratıcı drama yönteminin matematiğe yönelik duyuşsal özelliklere etkileri	Kayhan (2004), Özyiğit Şenol (2011), Debreli (2011), Geçim (2012), Gedik (2014), Ceylan (2014), Kaşıkçı (2015), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Borlat (2018), Çolak (2019), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019), Konaklı (2022)	15	34,09

4	Yaratıcı yöntemiyle öğretme gelişimine etkisi	drama matematiği bilgisinin	Batıbay (2018)	1	2,27
5	Yaratıcı aşamaları matematiksel ortamları ortamının arasındaki ilişki	dramanın ile öğrenme öğrenme evreleri	Şengün (2010)	1	2,27
6	Yaratıcı yönteminin teori, Sezgisel öğrenme göre ders sürecine katkıları	drama Sosyokültürel teori, APOS kural yapısalcı kuramlarına yapılandırma	Bağ(2022)	1	2,27
7	Matematik yaratıcı kullanılmasına görüşler	öğretiminde drama yönteminin ilişkin	Yıldız (2011), Çolak (2019)	2	4,54
8	Yaratıcı yöntemiyle çözme gelişimi	drama problem becerisinin	Özyiğit Şenol (2011), Keklik (2018), Keklik (2019),	3	6,81
9	Yaratıcı matematik çalışmalarının değişkenlere dağılımının belirlenmesi	drama temelli öğretimi çeşitli göre	Gürbüz (2021)	1	2,27

Tablo 8’de tezlerin problemlerinin en çok yaratıcı drama yönteminin matematiğe yönelik duyuşsal özelliklere etkileriyle 15 (%34,09) tez, yaratıcı drama yönteminin matematik başarısına etkisiyle 14 (%31,81) tez, yaratıcı drama yöntemiyle öğrenilen bilgilerin kalıcılık düzeyine etkisiyle 6 (%13,63) tez, yaratıcı drama yöntemiyle problem çözme becerisinin gelişimiyle 3 (%6,81) tez, matematik öğretiminde

yaratıcı drama yönteminin kullanılmasına ilişkin görüşlerle 2 (%4,54) tez, yaratıcı drama yöntemiyle matematiği öğretme bilgisinin gelişimine etkisi, yaratıcı dramanın aşamaları ile matematiksel öğrenme ortamları kuramı öğrenme ortamının evreleri arasındaki ilişki, yaratıcı drama yönteminin Sosyokültürel teori, APOS teori, Sezgisel kural yapısalcı öğrenme kuramlarına göre dersi yapılandırma sürecine katkıları, yaratıcı drama temelli matematik öğretimi çalışmalarının çeşitli değişkenlere göre dağılımının belirlenmesiyle 1'er (%2,27) tezde araştırma sorusuna yanıt arandığı görülmektedir.

Tezlerin problemlerinin yaratıcı drama yöntemi ile örneklem gruplarının özellikleri arasındaki ilişkiye göre dağılımı Tablo 9'da verilmiştir:

Tablo 9

Tezlerin problemlerinin yaratıcı drama yöntemi ile örneklem gruplarının özellikleri arasındaki ilişkiye göre dağılımı

No	Problemler	Tezler	f	%
	1.sınıf	Çolak (2019)	1	2,08
	3.sınıf	Kayhan (2004), Altındal (2019)	2	4,18
	4.sınıf	Şengün (2010), Makas Soylu (2017), Borlat (2018)	3	6,25
	5.sınıf	Gedik (2014), Konaklı (2022)	2	4,18
1	Sınıf seviyesi	Özyiğit Şenol (2011), Ceylan (2014), Gümüş (2017), Keklik (2018), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Tayboğa (2019), Macit Boztürk (2020),	8	16,66
	7.sınıf	Karapınarlı (2007), Debreli (2011), Geçim (2012)	3	6,25
	8.sınıf	Keklik (2019)	1	2,08
	Üniversite	Kaşıkçı (2015), Bağ (2022)	1	2,08

		Öğretmen	Batıbay (2018)	1	2,08
2	Meslek	Öğretmen adayı	Bağ (2022), Kaşıkçı (2015)	2	4,18
		Öğretim elemanı	Yıldız (2011)	1	2,08
3	Cinsiyet		Geçim (2012)	1	2,08
		Uzunluk Ölçüleri	Kayhan (2004)	1	2,08
		Oran orantı ve Yüzde Hesapları	Karapınarlı (2007), Debreli (2011)	2	4,18
		Olasılık	Geçim (2012)	1	2,08
		Prizmalar ve Ölçüler	Gedik (2014)	1	2,08
		Eşitlik ve Denklemler	Ceylan (2014)	1	2,08
		Tam Sayılar	Gümüş (2017), Terzi İlaslaner (2019), Tayboğa (2019)	3	6,25
4	Öğrenme konusu	Doğal Sayılar	Makas Soylu (2017), Çolak (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019)	4	8,33
		Kesirler	Borlat (2018)	1	2,08
		Cebirsel İfadeler	Koçlar (2019)	1	2,08
		Çarpanlar ve Katlar	Tayboğa (2019)	1	2,08
		Kümeler	Tayboğa (2019)	1	2,08
		Yüzdeler	Konaklı (2022)	1	2,08
		Matematik tarihi	Kaşıkçı (2015)	1	2,08
		Modelleme	Keklik (2019)	1	2,08
5	Problem	Rutin ve rutin olmayan, eksik ve gereksiz veri içeren problemler	Keklik (2018)	1	2,08
6	Akademik yayınlar		Gürbüz(2021)	1	2,08

Tablo 9 incelendiğinde tezlerin problemlerinde sınıf seviyesi olarak en fazla 6.sınıf örnekleme ile 8(%16,66) tez, 4.sınıf ve 7.sınıflarla 3'er (%6,25) tez, 3.sınıf ve 5.sınıflarla 2'şer (%4,18) tez, 1.sınıf, 8.sınıf ve üniversite ile 1'er (%2,08) tez yapılmasına rağmen 2.sınıf, 9.sınıf, 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf öğrenci örneklemleriyle çalışılan hiçbir tezin yapılmadığı tespit edilmiştir. Tez problemlerinde meslek olarak en fazla öğretmen adaylarıyla 2 (%4,18) tez, öğretmen ve öğretim elemanlarıyla 1'er (%2,08) tez yapıldığı ortaya çıkmıştır. Tezlerin problemlerinde öğrenme konusu olarak en fazla doğal sayılar konusu ile 4 (%8,33) tez, tam sayılarla 3(%6,25) tez, oran orantı ve yüzde hesaplarıyla 2(%4,18) tez, uzunluk ölçüleri, olasılık, prizmalar ve ölçüler, eşitlik ve denklemler, kesirler, cebirsel ifadeler, çarpanlar ve katlar, kümeler, yüzdeler, matematik tarihi konularıyla 1'er tez yapıldığı açığa çıkmıştır. Tezlerde çalışılan problem örneklemlerinde problem türleri olarak modelleme ve rutin ve rutin olmayan, eksik ve gereksiz veri içeren problemlerle 1'er tez yapıldığı saptanmaktadır. Aynı şekilde tezlerin problemlerinde akademik yayın örnekleme ile 1 (%2,08) tez yapıldığı görülmektedir. Tezlerin problemlerinin yaratıcı drama yöntemiyle matematiğe yönelik duyuşsal özellikler arasındaki ilişkiye göre dağılımı Tablo 10'da sunulmuştur:

Tablo 10

Tezlerin problemlerinin yaratıcı drama yöntemiyle matematiğe yönelik duyuşsal özellikler arasındaki ilişkiye göre dağılımı

No	Problemler	Tezler	f	%
1	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik tutumu	Kayhan (2004), Debreli (2011), Geçim (2012), Ceylan (2014), Kaşıkçı (2015), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Altındal (2019), Konaklı (2022)	11	55
2	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik inancı	Kaşıkçı (2015), Koçlar (2019), Konaklı (2022)	3	15
3	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik kaygısı	Borlat (2018), Terzi İlaslaner (2019)	2	10
4	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik motivasyonu	Borlat (2018)	1	5
5	Yaratıcı drama yöntemiyle matematiğe yönelik akademik özgüven	Tayboğa (2019)	1	5

6	Yaratıcı drama yöntemiyle matematiğe yönelik akademik benlik kavramı	Özyiğit Şenol (2011)	1	5
7	Yaratıcı drama yöntemiyle öz-yeterlilik algısı	Gedik (2014)	1	5

Tablo 10’da tezlerin problemlerinin yaratıcı drama yöntemiyle matematiğe yönelik duyuşsal özelliklerde en fazla matematik tutumunda 11(%55) tez, matematik inancında 3 (%15) tez, matematik kaygısında 2 (%10) tez, matematik motivasyonunda, matematiğe yönelik akademik özgüvende, matematiğe yönelik akademik benlik kavramında ve öz yeterlilik algısında 1’er (%5) tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir.

Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematik başarısına etkisine yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı aşağıda Tablo 11’de sunulmuştur:

Tablo 11

Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematik başarısına etkisine yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı

No	Sonuçlar	Tezler	f	%
1	Olumlu Matematik öğretiminde kullanılan yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin başarılarını arttırmaktadır.	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Debreli (2011), Gedik (2014), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Koçlar (2019), Altındal (2019), Macit Boztürk (2020), Konaklı (2022)	1	73,33
2	Yaratıcı drama yöntemi matematiksel problem çözme başarılarını arttırmaktadır.	Özyiğit Şenol (2011), Keklik (2018), Keklik (2019)	3	20
3	Olumsuz Yaratıcı drama yönteminin matematiği öğrenme düzeyine anlamlı bir etkisi yoktur.	Tayboğa (2019)	1	6,66

Tablo 11 incelendiğinde öğretimde kullanılan yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin matematik başarılarını arttırması sonucuna ulaşan 11 (%73,33) tez, yaratıcı drama yönteminin matematiksel

problem çözüme başarılarını artırdığı sonucuna ulaşan 3 (%20) tez olmak üzere olumlu sonuç, yaratıcı drama yönteminin matematiği öğrenmeye düzeyine anlamlı bir etkisinin olmadığı gibi olumsuz bir sonuca ulaşan 1(%6,66) tezin olduğu görülmektedir.

Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin öğrenilen bilgilerin kalıcılığına yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı aşağıda tablo 12’de verilmiştir:

Tablo 12

Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin öğrenilen bilgilerin kalıcılığına yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı

No	Sonuçlar	Tezler	f	%
1	Olumlu Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlar.	Kayhan (2004), Karapınarlı (2007), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Koçlar (2019), Altındal (2019), Gürbüz (2021)	7	100

Tablo 12 incelendiğinde yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretiminin öğrenilen bilgilerin kalıcılığını araştıran tezlerin tamamında öğrenilen bilgilerde kalıcılığın sağladığı yönünde olumlu bir sonuca ulaşan 7 (%100) tez çalışmasının olduğu görülmektedir. Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematiğe yönelik duyuşsal özelliklere etkilerine yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçlara göre dağılımı aşağıda tablo 13’te sunulmuştur:

Tablo 13

Yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematiğe yönelik duyuşsal özelliklere etkilerine yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçlara göre dağılımı

No	Sonuçlar	Tezler	f	%
1	Olumlu Yaratıcı drama yöntemi öğretim matematik tutumlarını olumlu yönde etkiler.	Kayhan (2004), Debreli (2011), Ceylan (2014), Kaşıkçı (2015), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Terzi İlaslaner (2019), Altındal (2019), Gürbüz (2021), Konaklı (2022)	10	40

2	Yaratıcı drama yöntemi olumlu inanç geliştirmede etkilidir.	Kaşıkçı (2015), Konaklı (2022)	2	8
3	Yaratıcı drama kaygıların azaltılmasında etkili bir öğretim yöntemidir.	Borlat (2018), Terzi İlaslaner (2019), Keklik (2019), Gürbüz (2021)	4	16
4	Yaratıcı drama yöntemi öğrenmede içsel ve dışsal motivasyonun sağlamlasında ve artmasında etkilidir.	Borlat (2018), Çolak (2019), Gürbüz (2021)	3	12
6	Yaratıcı drama yöntemi akademik benlik kavramını olumlu yönde etkiler.	Özyiğit Şenol (2011)	1	4
7	Yaratıcı drama yöntemi öz yeterlik algısının olumlu yönde arttırmada etkilidir.	Gedik (2014)	1	4
8	Yaratıcı drama yöntemi öğretim matematik tutumlarına anlamlı etkisi yoktur.	Geçim (2012), Koçlar (2019)	2	8
9	Olumsuz Yaratıcı drama yönteminin kaygı düzeyinde anlamlı bir etkisi yoktur.	Koçlar (2019)	1	4
10	Yaratıcı drama yöntemi akademik özgüvenleri üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.	Tayboğa (2019)	1	4

Tablo 13'te yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematiğe yönelik duyuşsal özelliklerden daha çok matematik tutumlarını olumlu yönde etkilediği 10 (%40) tez, olumlu inanç geliştirmede etkili olduğu 2 (%8) tez, kaygıların azaltılmasında etkili bir öğretim yöntemi olduğu 4(%16) tez, öğrenmede içsel ve dışsal motivasyonun sağlamlasında ve artmasında etkili olduğu 3 tez (%12), akademik benlik kavramını olumlu yönde etkilediği, öz yeterlik algısını olumlu yönde arttırmada etkili olduğu sonucuna ulaşan 1'er (%4) tez; yaratıcı drama yönteminin matematik tutumlarına anlamlı etkisinin olmadığı 2 (%8) tez, kaygı düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, akademik özgüvenleri üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı gibi yöneme ilişkin olumsuz sonuçlara ulaşan 1'er tezin bulunduğu görülmektedir.

Matematik öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılmasına ilişkin görüşlere yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı Tablo 14'te sunulmuştur:

Tablo 14

Matematik öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılmasına ilişkin görüşlere yönelik ilgili tezlerde ortaya çıkan sonuçların dağılımı

No	Sonuçlar	Tezler	f	%
1	Olumlu Yaratıcı drama yönteminin matematik eğitimde kullanılabilecek etkili bir öğretim yöntemidir.	Yıldız (2011), Kaşıkçı (2015), Batıbay (2018), Çolak (2019), Bağ (2022)	5	71,42
		Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi eğlenceli, verimli, iletişim becerilerini ve hayal gücünü arttıran bir ders yapılandırması sürecidir.	Bağ (2022)	1
2	Olumsuz Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi yapılırken zaman, mekân, konu ve kazanımsal sıkıntılar gibi birçok problemle karşılaşmaktadırlar.	Yıldız (2011)	1	14,28

Tablo 14’te matematik öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılmasına ilişkin görüşleri araştıran tezlerde yaratıcı drama yönteminin matematik eğitimde kullanılabilecek etkili bir öğretim yöntem olduğu 5(%71,42) tez, yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretiminin eğlenceli, verimli, iletişim becerilerini ve hayal gücünü arttıran bir ders yapılandırması süreci olduğu 1(%14,28) tez şeklinde olumlu görüşe ulaşılan tezlerin yanı sıra yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi yapılırken zaman, mekân, konu ve kazanımsal sıkıntılar gibi birçok problemle karşılaşıldığına yönelik olumsuz sonucuna ulaşan 1(%14,28) tezin bulunduğu görülmektedir.

Tezlerin sonuçlarına dayalı olarak sundukları önerilerin dağılımı tablo 15’te verilmiştir:

Tablo 15*Tezlerin sonuçlarına dayalı olarak sundukları önerilerin dağılımı*

No	Sunulan Öneriler	Tezler	f	%
1	Yaratıcı drama yöntemi matematiğe yönelik başarı, öğrenmenin kalıcılığı ve duyuşsal duygular üzerinde olumlu etkiye sahip olduğundan öğretmenlerin bu yöntemi kullanabilmesine yönelik çalışmalar (seminer, kurs, öğretmen kılavuz kitabı, hizmet içi eğitim, drama ders planları, öğretmen el kitapları) yapılabilir.	Kayhan (2004), Özyiğit Şenol (2011), Debreli (2011), Yıldız (2011), Geçim (2012), Gedik (2014), Gümüş (2017), Makas Soylu (2017), Borlat (2018), Batıbay (2018), Çolak (2019), Altındal (2019), Tayboğa (2019), Macit Boztürk (2020), Gürbüz (2021), Bağ (2022)	16	42,10
2	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi yaparken yaşanan mekân sıkıntısı için okullardan drama ortamları (drama sınıfları, drama atölyeleri) oluşturulabilir.	Kayhan (2004), Şengün (2010), Gedik (2014), Macit Boztürk (2020)	4	10,52
3	Yaratıcı drama temelli matematik öğretime karşı okul yönetimi ve aileler ön yargılı yaklaştığından yaratıcı drama temelli öğretim hakkında okul yönetimi ve aileler bilgilendirilebilir.	Debreli (2011)	1	2,63
4	Öğrencilerin dramayı sadece oyun olarak görmeleri matematik kazanımlarına ulaşmalarını zorlaştırdığı için öğrencilerin yaratıcı drama yöntemi ile ilgili bilinçleri artırılabilir.	Yıldız (2011)	1	2,63
5	Yaratıcı drama öğrencilerin matematiğe karşı korkularını azaltarak sevgi ve ilgilerini arttırdığından matematik eğitimde olumlu tutum gelişimi için kullanılabilir.	Ceylan (2014), Terzi İlaslaner (2019)	3	7,89

6	Matematik tarihi derslerinin drama yöntemiyle yürütülmesinin öğretmen adaylarının bilgi, bilgilerin kalıcılığı, tutum ve inançlarını olumlu yönde etkilediğinden eğitim fakültelerinde drama ile matematik tarihi dersi seçmeli ders olarak sunulabilir.	Kaşıkçı (2015)	1	2,63
7	Yaratıcı drama yöntemi öğrencilerin eksik ve yanlış öğrenmelerinin önüne geçtiğinden öğretmenler derslerinde yaratıcı drama etkinliklerini kullanabilir.	Makas Soylu (2017)	1	2,63
8	Yaratıcı drama yöntemi başarıyı ve kalıcılığı sağladığından bu yöntemin derslerde kullanımını desteklemek için sınıf içi drama uygulamalara yer verilerek planlı drama etkinliklerini içeren kaynak kitaplar hazırlanabilir.	Karapınarlı (2007), Yıldız (2011), Keklik (2018), Koçlar (2019),	4	10,52
9	Yaratıcı drama yöntemi matematiksel modelleme sorularının çözümünde öğrencilerin problem çözme azmini artırması nedeniyle modelleme etkinliklerini içeren atölyelerin planlanması sağlanabilir.	Keklik (2019)	1	2,63
10	Öğrenciler, matematik derslerinde yaratıcı drama etkinlikleriyle öğrenmek istedikleri için okullarda seçmeli dersler kapsamında yaratıcı drama ile matematik öğretimi dersleri ders planlarına dâhil edilebilir.	Konaklı (2022)	1	2,63
11	Yaratıcı drama yöntemi öğretmen adaylarının öğretim sürecini yapılandırmasına katkı	Geçim (2012), Gedik (2014), Gümüş (2017),	5	13,15

sağladığından öğretmen Batıbay (2018), Bağ
yetiştirme programlarında yaratıcı (2022)
drama uygulamalarına yer
verilebilir.

Tezlerin ulaştıkları sonuçlara dayalı olarak sundukları öneriler incelendiğinde (Tablo 15 bkz.) tezlerin %42,10'u yaratıcı drama yöntemi matematiğe yönelik başarı, öğrenmenin kalıcılığı ve duyuşsal duygular üzerinde olumlu etkiye sahip olduğundan öğretmenlerin bu yöntemi kullanabilmesine yönelik çalışmaların (seminer, kurs, öğretmen kılavuz kitabı, hizmet içi eğitim, drama ders planları, öğretmen el kitapları) yapılması, tezlerin %13,15'i yaratıcı drama yöntemi öğretmen adaylarının öğretim sürecini yapılandırmasına katkı sağladığından öğretmen yetiştirme programlarında yaratıcı drama uygulamalarına yer verilmesi, tezlerin %10,52'si yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi yaparken yaşanan mekân sıkıntısı için okullardan drama ortamlarının (drama sınıfları, drama atölyeleri) oluşturulması ile yaratıcı drama yöntemi başarıyı ve kalıcılığı sağladığından bu yöntemin derslerde kullanımını desteklemek için sınıf içi drama uygulamalarına yer verilerek planlı drama etkinliklerini içeren kaynak kitaplar hazırlanmasını önermişlerdir.

Tezlerde gelecek araştırmalara yönelik sunulan önerilerin dağılımı tablo 16'da verilmiştir:

Tablo 16

Tezlerde gelecek araştırmalara yönelik sunulan önerilerin dağılımı

No	Sunulan Öneriler	Tezler	f	%
1	Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretiminin farklı okul türleri, sınıf, farklı konu ve öğrenme alanlarının öğretiminde araştırmalar yapılabilir.	Şengün (2010), Geçim (2012), Gedik (2014), Gümüş (2017), Borlat (2018), Keklik (2018), Terzi İlaslaner (2019), Koçlar (2019), Altındal (2019), Macit Boztürk (2020), Gürbüz (2021), Konaklı (2022)	12	33,33
2	Yaratıcı drama yönteminin matematiğe yönelik bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özelliklerine etkisini inceleyen farklı araştırmalar yapılabilir.	Ceylan (2014), Koçlar (2019), Tayboğa (2019), Macit Boztürk (2020), Konaklı (2022)	5	13,88
3	Yaratıcı drama yöntemiyle yapılan matematik öğretimi	Gürbüz (2021)	1	2,77

	lisansüstü doktora tez çalışmaları yapılabilir.		
4	Yaratıcı drama yöntemiyle yapılan araştırmaların büyük kısmı nicel araştırmalardır. Nitel araştırmalara daha sık yer verilebilir.	Çolak (2019)	1 2,77
5	Yaratıcı drama yöntemiyle öğretmenlerle ders araştırması yöntemi ya da eylem araştırması çalışmaları yapılabilir.	Batıbay (2018), Borlat (2018), Koçlar (2019)	3 8,33
6	Matematik öğretiminde yaratıcı dramanın farklı öğretim yöntemleriyle karşılaştırıldığı çalışmalar yapılabilir.	Ceylan (2014), Gümüş (2017), Koçlar (2019), Gürbüz (2021)	4 11,11
7	Yaratıcı dramanın aşamaları ile matematiksel öğrenme ortamları arasındaki ilişki mülakat yöntemiyle daha detaylı bir şekilde incelenebilir.	Şengün (2010)	1 2,77
8	Yaratıcı drama alanındaki çalışmalar farklı örneklerle yapılarak daha geniş bir popülasyona yayılabilir.	Borlat (2018)	1 2,77
9	Matematik eğitiminde yaratıcı drama yöntemine yönelik alan uzmanları tarafından ölçme ve değerlendirme araçlarının geliştirilebileceği çalışmalar yapılabilir.	Yıldız (2011)	1 2,77
10	Yaratıcı drama yöntemiyle yürütülen matematik tarihine yönelik örnek drama planlarına yönelik bilimsel çalışmalar ve ölçek geliştirme çalışmaları yapılabilir.	Kaşıkçı (2015)	1 2,77
11	Yaratıcı dramaya hakkında öğrenci velilerinin düşüncelerini	Gümüş (2017)	1 2,77

	belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.			
12	Yaratıcı drama yöntemini uygulanmasında karşılaşılan güçlükler ve bu yönelik çözüm önerileri sunabilecek bir araştırma yapılabilir.	Makas Soylu (2017), Tayboğa (2019)	2	5,55
13	Yaratıcı drama yönteminin problem çözme ve kurma becerilerine katkısına yönelik öğretmen görüşlerinin alındığı çalışmalar yapılabilir.	Keklik (2018)	1	2,77
14	Yaratıcı drama yöntemiyle matematiksel modelleme problemlerinin çözümünde uzman mantosu yaklaşımının kullanıldığı yeni çalışmaları yapılabilir.	Keklik (2019)	1	2,77
15	Yaratıcı drama yönteminin ulusal ve uluslararası alan yazında bulunan çalışmalarına yönelik ayrıntılı doküman analizi ve meta analiz çalışmaları yapılabilir.	Tayboğa (2019)	1	2,77

Tezlerde gelecek araştırmalara yönelik sunulan öneriler incelendiğinde (Tablo 16 bkz.) tezlerin %33,33'ün de yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretiminin farklı okul türleri, sınıf, farklı konu ve öğrenme alanlarının öğretiminde araştırmalar yapılabilceğı, tezlerin %13,88'ünde yaratıcı drama yönteminin matematiğe yönelik bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özelliklerine etkisini inceleyen farklı araştırmaların yapılması, tezlerin %11,11'inde matematik öğretiminde yaratıcı dramanın farklı öğretim yöntemleriyle karşılaştırıldığı çalışmaların yapılması önerilmiştir.

4.Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bulguları incelenerek ortaya çıkan sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak öneriler sunulmuştur.

Lisansüstü tezlerin tarihi ile ilgili bulgular incelendiğinde en fazla 2019 tarihinde çalışmaların yapıldığı 2005, 2006, 2008, 2009, 2013, 2016 yıllarında ise yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi konusunda yapılan hiçbir tezin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç Gürbüz'un (2021) literatür derlemesi

çalışması sonucunda ulaştığı yaratıcı drama temelli matematik öğretimi çalışmalarının en fazla 2019 yılında yayımlandığı sonucuyla benzerlik gösterirken; Durmaz'ın (2022) daha çok 2014-2018 yılları arasında matematik eğitimde drama konusunda çalışmaların ön plana çıktığı sonucuyla farklılık göstermektedir. Sonuçların farklılık göstermesinde literatür derlemesi ve meta analiz çalışmalarında incelenen örneklem gruplarının farklı akademik yayınlardan oluşmasından kaynaklaşmış olabilir.

Lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversitelerle ilgili bulgular incelendiğinde Dokuz Eylül Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Orta Doğu teknik Üniversitesi ve Anadolu üniversitesinde yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi alanında daha fazla lisansüstü eğitim çalışmalarına ağırlık verildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasına ilgili üniversitelerin tezli lisansüstü eğitim programlarında matematik eğitimde oyun ve drama seçmeli derslerinin verilmesi ve tezli lisansüstü öğrencilerinin yaratıcı drama yöntemiyle ilgili çeşitli alan yazın okumaları yaparak bu alana evirilmeleri neden olmuş olabilir.

Lisansüstü tezlerin örneklem grubu ile ilgili bulguları incelendiğinde en fazla öğrencilerin yer aldığı en az ise öğretim elemanlarıyla örneklem gruplarıyla çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Kayhan'ın (2012) makale çalışmasında belirttiği gibi yaratıcı drama yönteminin genel olarak kavram öğretiminde kullanıldığı örnekleriyle daha çok karşılaştırılmasıyla açıklanabilir.

Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri ile ilgili bulgular incelendiğinde en fazla nicel araştırma yöntemlerinden ön test son test kontrol gruplu deneysel modelin benimsendiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu sonucu Gürbüz'un (2021) sistematik literatür derlemesi çalışmasında ortaya çıkan sonuç desteklerken; Gürbüz & Toptaş'ın (2020) literatür taraması yöntemiyle yürüttükleri makale çalışmalarında Türkiye'de ilkökul düzeyindeki yaratıcı drama çalışmalarının en çok nitel yöntemlerin kullanıldığını sonucunu desteklememektedir. Bu durum incelenen çalışmalarda en çok kullanılan araştırma yöntemlerinin araştırmaların amaçlarına bağlı olarak farklı problem sorularına çözüm arayışında olmalarıyla açıklanabilir.

Lisansüstü tezlerin kullandığı veri toplama araçları ile ilgili bulgular incelendiğinde alan yazında en fazla farklı araştırmacılar tarafından öğrencilerin matematiğe yönelik farklı duyuşsal özelliklerini ölçmek amacıyla geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçekleri gerekli izinleri alarak çalışmalarında kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca araştırmacılar lisansüstü çalışmalarının konusuna bağlı olarak farklı matematik kazanımlarını içeren başarı testi geliştirerek çalışma verilerini toplamışlardır. Yaratıcı drama alanında örneklemelerden günlük, form, mektup, video-ses kaydı, e posta ve atölye notları araçlarıyla da araştırma verilerinin elde edildiği ortaya çıkmıştır. Veri toplama araçlarında ortaya çıkan bu sonuç araştırmalarda örneklem grubundan araştırmanın amacı kapsamında derinlemesine veri elde edebilmek için gerek alan yazındaki hazır veri toplama araçları gerekse araştırmacı tarafından bilimsel ölçek geliştirme adımları izlenerek geliştirilen veri toplama araçlarının kullanıldığı söylenebilir.

Lisansüstü tezlerin veri analizi ile ilgili bulgular incelendiğinde nicel analizlerden normallik varsayımının sağlandığı parametrik testlerden t-Testi ile nitel analizlerden içerik analizleriyle araştırma verilerinin analizlerinin yapıldığı belirlenmiştir. Bu parametrik testin kullanılmasında araştırmaların yaratıcı drama yönteminin çeşitli bağımlı değişkenlere etkisinin farklı gruplarla ve farklı grupların veri

toplama ölçeklerine verdikleri test puanlarının ortalamalarının karşılaştırılmasının Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programı aracılığıyla analiz edilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Lisansüstü tezlerin araştırma konuları ile ilgili bulgular incelendiğinde yaratıcı drama yönteminin matematik ders konularının öğretiminde kullanılmasını konu edinen çalışmaların fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun sanat ve öğretim yöntemi şeklinde iki farklı yönü bulunan yaratıcı dramının eğitim ortamlarında daha çok yöntem boyutuyla ön plana çıkarak genel olarak matematik öğretim programında yer alan ders konularının öğretimini içeren akademik çalışmaların yapılması ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Lisansüstü tezlerin problemleri ile ilgili bulgular incelendiğinde yaratıcı drama yönteminin matematik başarısına etkisi ve matematiğe yönelik duyuşsal etkisi olmak üzere hem bilişsel hem de duyuşsal alan değişkenlerine etkisini içeren araştırma problemlerine yoğunluk verildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda alan yazında en fazla yaratıcı dramının akademik başarıya etkisinin incelendiği çalışmalar Güzbüz'ün (2021) bulunmasına rağmen Durmaz'ın (2022) yaratıcı drama yönteminin bireylere hem bilişsel hem de duyuşsal olarak çeşitli kazanımlar getirdiğini ifade etmesi bu yöntemin bilişsel ve duyuşsal alana yönelik etkilerini belirlemek için araştırma problemlerinin yazılmasıyla ilgili olabilir.

Lisansüstü tezlerin yaratıcı drama yöntemiyle öğretimin matematiğe yönelik tutumları olumlu yönde etkilediği, olumlu inanç geliştirmede, matematik kaygısında, matematik motivasyonunda, matematiğe yönelik akademik özgüvende, matematiğe yönelik akademik benlik kavramında ve öz yeterlilik algısında etkili olduğu açığa çıkmıştır. Alan yazın incelendiğinde Durmaz (2022), Gürbüz (2021), Gürbüz ve Toptaş (2020) ve Kayhan (2012) çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin matematiği öğrenemeyeceği ve başarılı olamayacağı gibi ön yargı ve olumsuz duyuşsal duyguların önüne geçerek öğrencilerin matematik kazanımlarına ulaşmalarını sağlayarak özelde matematik eğitiminin genelde ise eğitimin amacına ulaşmasına hizmet eder. Bu bağlamda yaratıcı dramının olumsuz duyuşsal duyguları olumluya dönüştürmedeki gücünün öğrencilerin yaratıcı dramının içeriğindeki oyunsu öğelerle eğlenerek öğrenmeleri soyut matematiksel kavramları drama yaşantılarıyla somutlaştırarak matematik kazanımlarına ulaşarak başarılı olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Lisansüstü tezlerin problemlerinin örneklem gruplarının özellikleri ile ilgili bulguları incelendiğinde en fazla ortaokul 6.sınıf seviyesindeki öğrenci örneğine, meslek olarak en az öğretmenler ve öğretim görevlilerine, öğrenme konusu olarak ta en fazla doğal sayılara ait olduğu görülmüştür. Bu sonuç Gürbüz (2021), Gürbüz ve Toptaş (2020) ve Kayhan'ın (2012) çalışmalarındaki yaratıcı drama ile matematik öğretimi araştırmalarında örneklem olarak en fazla 4.sınıf öğrencileriyle çalışıldığı sonuçlarıyla çelişmektedir. Buna ek olarak bu araştırmada lise örneklem grubuyla çalışılan lisansüstü teze rastlanılmaması Cantürk Günhar'ın (2016) ve Kayhan'ın (2012) çalışmalarında yaratıcı drama temelli eğitim araştırmalarında lise öğretim kademesiyle gerçekleştiren pek araştırmaya rastlanılmadığı sonucuyla benzerlik göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında lisansüstü tez yazar araştırmacılarının daha çok ortaokul kademesinde çalışan matematik öğretmenleri veya ortaokulda çalışacak olan öğretmen adaylarından oluşması etkili olmuş olabilir. Ayrıca bu çalışmada tezlerin araştırma konusu olarak en fazla matematik öğretim programında (MEB, 2018) Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında bulunan doğal sayılar konusunda yapılması sonucu Durmaz (2022) Gürbüz (2021) ve

Gürbüz ve Toptaş'ın (2020) çalışmalarında araştırmaların en fazla Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında gerçekleştirildiği sonucunu desteklemektedir.

Lisansüstü tezlerin problemlerinin matematiğe yönelik duyuşsal özellikleri ile ilgili bulguları incelendiğinde en fazla matematik tutum duygusu en az ise motivasyon, akademik özgüven, akademik benlik kavramı ve öz yeterlilik algısının incelendiği belirlenmiştir. Bu sonucun açığa çıkmasında Türkiye'de 2005 yılından itibaren matematik öğretim programlarında belirtilen gibi eğitimin sadece bilme için değil hissetmeye yönelikte verilmesi gerektiği amacının yaratıcı drama yöntemiyle matematik eğitimi araştırmalarında çeşitli duyuşsal özelliklerin incelenmesi ihtiyacı etkili olmuş olabilir.

Lisansüstü tezlerin öğrenilen bilgilerin kalıcılık sonuçları ile ilgili bulguları incelendiğinde yaratıcı drama yöntemiyle matematik çalışmalarının tümünde kalıcılığın sağlandığı görülmüştür. Alan yazında bu sonucu Gürbüz (2021) ve Gürbüz & Toptaş'ın (2020) çalışmalarında açığa çıkan yaratıcı drama yönteminin öğrenmede kalıcılığı artırdığı sonucuyla benzerlik göstermektedir. Buna ek olarak bu sonuç Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme biriminin yaratıcı drama yönteminin öğrenilen bilgilerde kalıcılığı sağlamada etkili bir öğretim yöntemi olduğunu belirttiği düşünceleri de desteklemektedir.

Lisansüstü tezlerin önerileri incelendiğinde araştırma sonuçlarına dayalı olarak ve bu sonuçlara bağlı olarak gelecek araştırmacılara birtakım önerilerde bulunduğu saptanmıştır. Bu önerilerde yaratıcı drama yönteminin eğitim öğretime getirdiği katkılar nedeniyle öğretim ortamlarında kullanılacak bir yöntem olmasına rağmen yöntemin okullarda uygulanmasına yönelik fiziki ortam yetersizliği, yoğun müfredat program, sınıf mevcudunun fazla olması, zaman vb. problemlerle karşılaşıldığı açığa çıkmıştır. Bu sonuç Şahin (2015) ve Aykaç ve Köğce'nin (2014) matematik kazanımlarının öğretiminde kullanılan yaratıcı drama yönteminin uygulanmasında birtakım eksiklikler, sıkıntılar ve sorunlar yaşandığı sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Aşağıda araştırmada ulaşılan sonuçlara dayalı olarak bazı öneriler sunulmuştur:

- Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretimi lisansüstü eğitimi olarak tez çalışması yapmak isteyen eğitimci adayları bu çalışmalara ağırlık veren üniversite kurumlarından Dokuz Eylül Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Anadolu üniversitesinde ilgili anabilim dallarına başvuruda bulunabilirler.
- Örneklem grubu olarak öğrencilerden farklı örneklerle çalışılan yeni araştırmalar yapılabilir. Bu şekilde yöntemin farklı örneklerdeki etkisi ve yansımaları hakkında daha kapsamlı bir bilgi elde edilebilir.
- Yaratıcı drama yöntemiyle matematik öğretime yönelik nicel araştırmaların daha çok gerçekleştirdiği ortaya çıktığından bu alanda yapılacak gelecek çalışmalarda araştırma yöntemi olarak nicel çalışmalardan ziyade nitel araştırma yöntemi tercih edilebilir. Böylelikle yaratıcı drama yöntemine yönelik örneklerin duygu ve düşünceleri görüşme(mülakat), gözlem vb. nitel araçlarla daha derinlemesine araştırılabilir.
- Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerde yaratıcı drama yöntemiyle yapılan matematik eğitimi çalışmalarının tamamında bu yöntemin öğrenmede kalıcılığı sağlaması nedeniyle öğrenme de kalıcılığın hedeflendiği öğretimsel kazanımların öğretiminde yaratıcı drama yöntemiyle öğretim yapılabilir.

- Yaratıcı drama yönteminin matematik öğretiminde kullanılması sürecinde karşılaşılan fiziki şartların iyileştirilmesi ve drama mekânının sağlanması adına okullarda drama uygulamaları sınıfı açılabilir. Böylelikle yaratıcı drama çalışmalarında öğrenciler için daha yaratıcı öğrenme yaşantılarının geçirilerek ders kazanımlarına ulaşabilecekleri yapısalcı yaklaşım öğrenme ortamı oluşturulabilir.
- Yaratıcı drama yönteminin matematik öğretimine sağladığı bilişsel, duyuşsal ve devinişsel katkılar nedeniyle matematik eğitim ortamlarında bu yöntemin kullanılması yaygınlaştırılabilir. Bu bağlamda matematik öğretmenlerine yönelik yaratıcı drama uygulamalarını içeren oturum uygulamalarına ve ders planlama becerisine yönelik çalışmalara (seminer, kurs, hizmet içi eğitim vb.) yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Aykaç, M., & Köğce, D. (2014). Sınıf öğretmenlerinin matematik derslerinde yaratıcı drama yöntemini kullanma durumlarının incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17), 907-938.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. (27. baskı) Ankara: Pegem Akademi.

Cantürk Günhan B. (2016). *The Effect of Drama Based Learning Applied in Turkey on Success of Mathematics: A Meta-Analysis Study*. International Online Journal of Educational Sciences, 8 (2). 145-162.

Cantürk Günhan, B., & Özen, D. (2010). Prizmalar konusunda drama yönteminin uygulanması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 111-122.

Durmaz, B. (2022). Matematik Eğitimi ve Drama: Sistemik Derleme. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 17(2), 163-190.

Gürbüz, T. (2021). *Yaratıcı drama temelli matematik öğretimi çalışmalarının sistemik literatür derlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (15) , 170-189.

Köğce, D. (2019, 26-29 Eylül). Yaratıcı drama ile matematik öğretimi: Örnek bir ders planı. 4. *Uluslararası Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Sempozyumu*, (ss. 44-51). İzmir.

Miles, M. & Huberman, M. (1994). *An expanded source book qualitative data analysis. 2nd ed.* Thousand Oaks (CA): Sage Publications.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme Geliştirme Genel Müdürlüğü. (2019). *Eğitimde drama*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Matematik öğretim programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Özsoy, N. (2010). *Matematik öğretiminde alternatif etkinlikler "Yaratıcı Drama Uygulamalar"*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları.

Şahin, B. (2015). İlköğretim matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde yaratıcı drama yönteminin kullanılmasına karşı bakışlarının incelenmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 10(1), 51-62.

San, İ. (1991, 25-27 Kasım). Yaratıcı drama eğitsel boyutları. *Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi 1. Eğitim Kongresinde sunulmuştur.* (s. 558-564). İzmir, Türkiye.

Ugurel, İ., & Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(170), 1-10.

Yenilmez, K., & Sölpük, N. (2014). Matematik dersi öğretim programı ile ilgili tezlerin incelenmesi (2004-2013). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-42.

Araştırmada İncelenen Lisansüstü Tezler

Altındal, G. (2019). *İlkokul 3. sınıf matematik dersinde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin başarılarına, tutumlarına ve bilgilerinin kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Bağ, G. (2022) *İlköğretim matematik öğretmen adaylarının yaratıcı drama yöntemi ile öğrenme kuramlarını deneyimlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Batıbay, G. (2018). *Ders araştırmasıyla matematik öğretmenlerinin yaratıcı drama yöntemini kullanarak matematiği öğretme bilgilerinin gelişiminin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Borlat, G. (2018). *Yaratıcı drama yönteminin matematik kaygısı ve matematik motivasyonuna etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Ceylan, H. (2014). *6. sınıf matematik dersi eşitlik ve denklem konusunun drama yöntemi kullanılarak anlatılmasının öğrenci tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, G. (2019). *1. sınıf öğrencilerine çıkarma işleminin öğretiminde drama yönteminin kullanımından yansımalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Debreli, E. (2011). *The effect of creative drama based instruction on seventh grade students' achievement in ratio and proportion concepts and attitude towards mathematics*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Geçim, A. D. (2012). *The effect of creative drama-based instruction on seventh grade students' mathematics achievement in probability concept and their attitudes toward mathematics*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gedik, Ö. (2014). *Yaratıcı drama yönteminin matematik dersinde öğrencilerin farklı öğrenme düzeylerine ve öz - yeterlik algularına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Gümüş, H. G. (2017). *Matematik öğretiminde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin başarılarına, tutumlarına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Gürbüz, T. (2021). *Yaratıcı drama temelli matematik öğretimi çalışmalarının sistematik literatür derlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Karapınarlı, R. (2007). *İlköğretim 7. sınıf matematik dersinde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin başarı ve kalıcılık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Kaşıkçı, M. (2015). *Matematik tarihi dersinde drama yönteminin ilköğretim matematik öğretmen adaylarının bilgi, inanç ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kayhan, H. C. (2004). *Yaratıcı dramanın ilköğretim 3. sınıf matematik dersinde öğrenmeye, bilgilerin kalıcılığına ve matematiğe yönelik tutumlara etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Keklik, A. (2019). *Bir yöntem olarak yaratıcı dramanın matematiksel modelleme gerektiren problemlerde etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Keklik, A. C. (2018). *Altıncı sınıf öğrencilerinin farklı türdeki problemleri çözme ve kurma becerilerinin yaratıcı drama yöntemi kullanılarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Koçlar, N. (2019). *Yaratıcı drama yöntemiyle cebirsel ifadelerin öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Konaklı, H.N. (2022). *Yüzdeler konusunun yaratıcı drama etkinlikleriyle öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarı, tutum ve inançlarına etkisi*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Macit Böztürk B. (2020). *6.Sınıf Matematik öğretim programıyla bütünleştirilmiş değerler eğitiminin yaratıcı drama yöntemiyle etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Makas Soylu F. (2017). *Yaratıcı drama yönteminin dördüncü sınıf matematik dersinde başarı, tutum ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Şengün, Y. (2010). *Yaratıcı drama temelli matematik dersinin matematiksel öğrenme ortamları kuramına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Şenol Özyiğit, E. N. (2011). *İlköğretim matematik dersinde yaratıcı drama uygulamalarının öğrencilerin problem çözme stratejileri, başarı, benlik kavramı ve etkileşim örüntüleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Tayboğa, D. (2019). *Yaratıcı drama yöntemiyle zenginleştirilmiş matematik öğretiminin öğrencilerin öğrenme düzeylerine ve akademik özgüvenlerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Terzi İlaslaner P. (2019). *Ortaokul 6. sınıf matematik dersinde yaratıcı dramanın bir yöntem olarak kullanılmasının matematiğe yönelik tutuma ve kaygıya etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Yıldız, E. (2011). *Yaratıcı dramayı matematik öğretiminde kullanan öğretmenlerin ve öğretim elemanlarının yönetime ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Family Ownership, Earnings Management, and Corporate Governance

Rahmawati RAHMAWATI

Economic and Business Faculty, Universitas Sebelas Maret, Surakarta, Indonesia

Ari Kuncara WIDAGDO

Economic and Business Faculty, Universitas Sebelas Maret, Surakarta, Indonesia

juminah DJUMINAH

Economic and Business Faculty, Universitas Sebelas Maret, Surakarta, Indonesia

Sri MURNI

Economic Faculty, Universitas Tidar, Magelang; , Indonesia

Siti ARIFAH

Economic and Business, Universitas Sebelas Maret, Surakarta

Abstract

Profit is one of the information contained in the financial statements which is very important for internal and external parties of the company. This condition is the reason why the presentation of profits often does not describe the real condition of the company's profits, because of the process of modifying financial statements so that the profit level looks better. Research on earnings management has been widely carried out, but research in family companies is still limited. This condition is a reason for researchers to make observations, because family companies dominate companies in developed and developing countries. Earnings management practices in Indonesia are still high and the level of investor protection is relatively low. The study also included gender diversity on the board of commissioners and board of directors in the testing. Women tend to serve so that the board can perform better so that it can have a positive impact on the board of directors and a lower likelihood of restatement. Our results show that the proportion of women on the board of commissioners, the proportion of women on the board of directors, and of companies contribute significantly. Family ownership, ROA, and leverage do not make a significant contribution to earnings management. Our research makes a theoretical contribution, namely providing an overview of *agency theory* in earnings

management, and in practical terms, this research has a contribution in the practices of supervision of public company management, both by owners, investors, and other stakeholders.

Keywords: earnings management, family ownership, gender

Intercultural Communication and Identity Preservation of Romanians in Scotland

Mirela ANGHEL

Faculty of Sociology and Social Work, University of Bucharest, Romania

Abstract

The present paper focuses on the social-cultural profile of Romanians that live in Scotland targeting the intercultural dialogue and the activities that the Romanian community upheld to promote and maintain national culture and values.

After the communist collapse in Romania, people were eager to escape the enclosure imposed by the regime, hence, in pursuit for a better life and future for their offspring, many Romanians chose to leave the country leading to a massive immigration wave. Mostly, the western countries were the obvious choice of many: the UK, Italy, France, Spain or even outside the European continent they decided for the USA, Canada, Australia.

As expected, the expats were expected to learn the local language as their interest was to find work or study. At times, in order to avoid racism for their children, some parents decided that even in the household to use the adopted language, mostly English. In spite of the fact that they still wanted to somehow uphold to the national identity, it was a challenge and most of it was lost or on the verge of being lost. Most obviously, the question arises whether the expat Romanians in Scotland are still interested in keeping the national values and traditions in order to transmit them to the next generations.

The current research investigates whether for these expats “to be Romanian” is a stigma and therefore they assimilate the local culture as much as possible or the process of acculturation may be by “to be a Romanian in Scotland” means to assert your own identity and transmit the future generation the tradition, customs, values?

To find out, I applied a face-to-face questionnaire which is a useful method to discover the opinions, attitudes, behaviours and other aspects at an individual level connected by a diversity of subjects and themes (Hansen, Cottle, Negrine, Newbold, 1998, p. 225).

Kozi Körpeş Bayan Sulu Destanının Barabin Ve Dobruca Varyantlarının Karşılaştırmalı Analizi

A Comparative Analysis of Barabin and Dobruca Variants of Kozi Körpes Bayan Sulu Epic

Recai BAZANCİR

Ph.D., Van Yüzüncü Yıl Universty, Turkey

Öz

Sözlü anlatı geleneğinin devam ettiği, etkili olduğu ve yüz yüze ilişkilerin değer arz ettiği mekânlarda gelenekten geleceğe aktarılan her bilgi sonraki nesil için vazgeçilmez birer kültür hazinesi hüviyetindedir. Destan, genellikle epik tür ile aşık edebiyatında özel bir türün adı olarak anılmaktadır. Türk halk şiirinin gerek ferdi, gerekse anonim metinleri arasında destan türünün içinde sürrealist / gerçeküstü nitelik gösteren metinler de yer almaktadır. Bugüne kadar daha ziyade "güldürücü, mizahi destanlar", "hayvan destanları", 'destan parodileri', "hafif konular" gibi değişik adlarla anılan bu metinlerin, en önemli yanlarının düş, hayal, tezatlar, abartı ve olağanüstülük gibi anlatma tarzlarıyla gerçeküstü nitelik taşımalarıdır. Çünkü bu destanlar konu işleyiş bakımından farklı oldukları gibi işleyiş bağlamında da diğer metinlerden farklıdır. Türk milletinin destan geleneğinin, diğer milletlere göre yoğun olmasının sebebi, hayat felsefesi; yani göçebe kültürün getirmiş olduğu hürriyet ve özgürlük unsurlarıdır diyebiliriz. Destanlar ait oldukları toplumların sosyo-kültürel yapısını, ritüellerini ve ruhunu yansıtmaları bakımından önemli birer unsurdur. Bu çalışmada da Kozi Körpeş Bayan Sulu Destanı'nın karşılaştırmalı analizinin iki farklı varyantı (Barabin ve Dobruca) üzerinde durulmuş ve çalışmanın epizotları ve motifleri ayrı ayrı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Destan, Epizot, Motif, Kahramanlık, Aşk.

Abstract

In places where the oral narrative tradition continues, is effective and face-to-face relations are valuable, every information transferred from tradition to the future is an indispensable cultural treasure for the next generation. Legend is known as a name of special type often in epic and love literature. Among the both Individual and anonymous texts of Turkish folk poetry in the types of epic, texts reflecting the surreal nature are also included. So far, these texts are referred with different

names like " humorous , humorous epics", " animal epics ", ' epic parodies ', and " light subjects". The most important aspect of them is to have surreal nature due to telling styles as dream, imagine, contradictions , exaggerations and extraordinary. Since, as they are different in terms of the subject operation, they are also different from other texts in the context of the operation. The reason why epic tradition of the Turkish nation is more intensive than the other nations is the philosophy of life which can be said as the liberty and freedom elements brought by the nomadic culture. Epics are important elements in term of reflecting socio-cultural structure, rituals and spirit of the society they belong. This study focuses on the two different variants (Barabin and Dobruca) of comparative analysis of Kozi Körpeş Bayan Sulu epic and episode and motifs of study were comparatively investigated.

Keywords: Legend, Episodes, Motif, Heroism, Love.

Consistency and Plurality of Language

Sihan MOHAMMED

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
Assistant Professor, Sakarya University, Faculty of Theology
Department of Arabic Language and Rhetoric, Sakarya/ Türkiye
E-mail: smohammed@sakarya.edu.tr ORCID.org/0000-0002-5243-4885

Abstract

Languages are living organisms that live and die. It evolves or perishes, changes, and alters according to the changes it is exposed to over time. This development may be radical in it, as happened with the English language, Or it is at one of its levels, as in most languages. However, languages in their antiquity and their modernity are subject to the laws of constancy and plurality. Consistency through the established truth in the language as a language that has concepts, forms, and purposes; as we say: Muhammad came, Ali geldi, a fixed fact where there is no room for ambiguity in the meaning or difference. Furthermore, pluralism through the metaphor that languages resort to expand the scope of the intended, and the multiplicity of the purpose of the spoken words, as we say: The lion came, Aslan geldi. It can be noted that the meanings in this sentence are multiple, and take more than one face. The research attempts to shed light on the idea of persistence and plurality in language and explain their relationship to truth and metaphor by returning to the views of some ancient linguists and thinkers. Due to the narrowness of the place, we chose to narrow the article and make the search limited to the classical Arabic language, hoping for another chance for other languages.

Keywords: Arabic language, Language, Stability, Plurality.

الثبات والتعدد في اللغة

الملخص

من البديهي أن اللغات كائنات حيّة تحيا وتموت، تتطور أو تندثر، تتغير وتتبدل وفقاً للتغيرات التي تتعرض لها على مرّ الزمان، وهذا التطور قد يكون جذرياً فيها كما حدث مع اللغة الإنكليزية، أو يكون في مستوى من مستوياتها كما في أكثر اللغات. بيد أن اللغات في قديمها وفي حداثتها تخضع لقانوني الثبات والتعدد، الثبات من خلال الحقيقة الراسخة في اللغة كلغة لها مفاهيم وأشكال ومقاصد، كقولنا: جاء محمد، Ali geldi، حقيقة ثابتة لا مجال فيها للبس في المعنى أو اختلاف. والتعدد من خلال المجاز الذي تلجأ له اللغات لتوسع دائرة المقصود، وتعدد الغاية من الكلمات المنطوقة، كما في قولنا: جاء الأسد، Aslan geldi، يمكن ملاحظة أن المعاني في هذه الجملة متعددة، وتأخذ أكثر من وجه. يحاول البحث إلقاء الضوء على فكرة الثبات والتعدد في اللغة، وبيان علاقتها بالحقيقة والمجاز، من خلال العودة لأراء بعض اللغويين والمفكرين القدماء. ونظراً لضيق المقام فقد آثرنا أن نضيق المقال، وجعل البحث مقتصرًا على اللغة العربية الفصحى، أملين بفرصة أخرى لباقي اللغات.

كلمات مفتاحية: اللغة العربية، اللغة، الثبات، التعدد.

Er-Risale Dergisinin Arap Toplumuna Etkisi

Zehra ÖZLİ

Araştırma Görevlisi Dr., Sakarya Üniversitesi, Türkiye.

Öz

Günümüzde var olan televizyon, internet ve sosyal medya gibi pek çok iletişim aracının olmadığı 20. yüzyılda dergiler, doğal olarak, topluma tesir eden siyasilerin ve düşünürlerin kendini ifade etmesini sağlayan en önemli araçlardan olmuştur. Haftalık olarak yayımlanan ve kırk sayfadan oluşan edebiyat, sanat ve bilim dergisi *er-Risale* de döneminin önde gelen basın organlarından biri olmuştur. Bu çalışmada *Risale* Dergisinin ilk yılları incelenerek derginin editörü ve sahibi Ahmed Hasan ez-Zeyyât'ın (1885-1968) yanı sıra Abbas Mahmûd el-Akkâd (1889-1964), Ahmed Emîn (1878-1954), İbrâhîm Abdülkadir el-Mazinî (1890-1949), Muhammed Hüseyin Heykel (1888-1956), Mustafa Sâdık er-Râfiî (1880-1937), Seyyid Kutub (1906-1966), Tâhâ Hüseyin (1889-1973) ve Zeki Mübârek (1892-1952) gibi isimlerin yazıları ve bu yazıların Arap toplumuna etkisi ele alınacaktır. Bu etki dergide yer alan okur mektupları köşesi, varsa diğer dergilerde yer alan yazılara bakılarak tespit edilecektir. Literatür taraması ve dokümantasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışmanın amacı *er-Risale*'nin topluma etkisini göstererek dönemin önemli dergilerinden olduğunu kanıtlamaktır.

Yapılan bu çalışmanın sonucunda 1933 yılında yayım hayatına başlayan *er-Risale* dergisinin, dönemin önemli dergilerinden olan *es-Siyâsetü'l-usbûiyye* ve *el-Belâğ* dergilerinin kapanması ile edebiyat dergileri alanında oluşan boşluğu doldurduğu ve Arap toplumunun dergiye büyük bir ilgi gösterdiği görülmüştür. Bu alaka, Suriyeli okurların derginin ülkelerine ulaşım dağıtıldığı günü *er-Risale* günü olarak adlandırmaları ve okur-yazar oranının az olduğu o günlerde insanların kahvelerde bir araya gelerek okuma yazma bilen birine dergiye okutarak kendisini dinlediği halkalar oluşturmalarında kendini göstermiştir. Dergi kültür ve edebiyata ilgi duyan pek çok kişinin ilgi odağı olmuş, hem halk hem de yazarlar tarafından takip edilmiştir. Derginin sadece Mısır'da değil Arap dünyasının neredeyse tamamına dağıtılıyor olması derginin etki alanını genişletmiştir. Ayrıca dergi editörünün yazar kadrosunun sadece edebiyat dünyasının tanınmış isimlerinden ve belirli ülkelerden değil tüm Arap ülkelerinden ve yeni yetişen genç yazarlardan seçiyor olması da derginin okur kitlesini arttırmıştır. Tâhâ Hüseyin ve Ahmed Emîn gibi edebiyat fakültesinde hocalık yapan kişilerin yanında o günlerde felsefe bölümünde öğrenci olan Necip Mahfuz'un, Suriyeli edebiyatçı ve fıkıhçı Ali et-Tantâvî'nin, Iraklı şair ve yazar Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî'nin derginin yazar kadrosunda yer alan isimlerden olması bu çeşitliliğe

örnek olarak gösterilebilir. *er-Risale*'nin siyasi gelişmelere değinip tartışmalara girmemesi, her hangi bir siyasi partinin sözcülüğünü yapmaması da derginin yayın hayatının uzun sürmesini sağlamıştır. Bu çalışmada derginin işlevi ve etkisi ile ilgili örnekler verilerek *er-Risale*'nin konumu ve önemi ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Mısır, Modern Arap Edebiyatı, Edebî Dergi, *er-Risâle* Dergisi, 20. Yüzyıl

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının CAMELS Analiz Yöntemi ile Karşılaştırılması

Numan YILDIZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, Sivas / Türkiye.

E-mail: numanyildiz@cumhuriyet.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0014-2992>

Öz

Faizsiz bankacılık sistemi günümüzde bankacılık sistemi içerisinde İslami bankacılık ve katılım bankacılığı olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de Katılım bankacılığı olarak bilinen faizsiz bankalar kurulduğu ilk yıllarda Özel Finans kurumları olarak adlandırılmışlardır. İlerleyen yıllarda ise Katılım bankaları olarak isimleri değişerek faaliyetlerine devam etmişlerdir. Dini inançlardan dolayı faize duyarlı insanlar tasarruflarını klasik bankalarda değerlendirmek istememektedir. Bu yüzden inançları doğrultusunda sadece katılım bankalarını tercih etmektedirler. Katılım bankalarının en büyük görevi dini inançlarından dolayı yastık altında tutulan fonların ekonomiye kazandırılarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunmasına katkı sağlamaktır. Faizin haram olmasından dolayı katılım bankaları kar ve zarar ortaklığı temeline dayalı faaliyet göstermektedir. Bu çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren özel ve kamu katılım bankalarının 2015-2021 dönemlerine performansları CAMELS analiz yöntemi ile karşılaştırılmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği ve katılım bankalarının internet sitelerinde bulunan finansal raporlardan alınmıştır. Bu çalışmada katılım bankaları kendi aralarında CAMELS analiz yöntemi ile karşılaştırılarak analiz sonuçları ve başarıları hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, CAMELS Analizi, Performans Göstergeleri

GİRİŞ

Geçmişten günümüze birçok farklı kalıpta uygulanan katılım bankacılık denemeleri 1960’lı yıllarda bankacılık sisteminde katılım bankacılığı adı altında uygulanmaya başlamıştır. İslami kesimin faizin haram olmasından dolayı fonlarını değerlendirmek için bir arayış içinde olması katılım bankacılığının kurulmasındaki en büyük sebeplerin başında gelmektedir. Katılım bankacılığının İslami kesimin atıl durumda bulunan kaynaklarını ekonomiye kazandırması ve İslami fon büyüklüğünün çok yüksek olması diğer ekonomi modellerinin de dikkatini çekmiştir. Katılım bankacılığı alanında yapılan

yatırımlar sadece İslam ülkeleriyle kalmamış fonları kendi ülkelerine çekebilmek için birçok ülke katılım bankacılığı modeli oluşturmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda katılım bankacılığı hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Bu büyüme ile birlikte dünyada İslami şartlara dayalı ekonomi modeli oluşmuştur. İslam ekonomisinin temel taşlarını ise tasarruf ve yatırım oluşturmuştur. Katılım bankacılığı bu temel taşları sayesinde bankacılık sektöründe ve ekonomik sistemde sağlam bir yere sahip olmuştur. Katılım bankacılığının dünyada hızlı bir şekilde gelişmesi ülkemizde de bu sektörde yatırımların artmasını sağlamıştır. Katılım bankacılığının fon büyüklüğünden pay almak isteyen Türkiye, bu alanda yeni kararlar alarak hem katılım bankacılığının gelişmesini hem de yabancı yatırımcıların ülkemize yatırım yapmasını sağlamıştır.

AMAÇ

Türkiye'de faaliyet gösteren kamu ve özel katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılmasını yapmaktır. Böylece kamu katılım bankalarının sektöre girişleriyle birlikte sektörün etkinliğinde artış olup olmadığı tespit edilerek, konuyla ilgili politika önerileri geliştirilecektir.

KAPSAM

Türkiye'de faaliyet gösteren Özel ve Kamu Katılım bankalarının 2015-2021 yılları arasındaki gelişmelerinin hangi düzeyde olduğunu göstermek için CAMELS analizi yöntemi kullanılmış ve tablolar ile birlikte anlatılarak sonuca bağlanmıştır.

YÖNTEM

Katılım bankalarının karşılaştırması yapılırken CAMELS analiz yöntemi kullanılmıştır. CAMELS analizi; finansal açıdan sorun yaşayan bankaların tespit edilmesi için ABD tarafından geliştirilmiş bir yöntemdir. Bu analiz yöntemi ile bankalara ait performans değerlendirmesi yapılmakta ve sorunlu bankalar tespit edilmektedir. Bu sistem, derecelendirme kuruluşlarının bankaları derecelendirme çalışmalarında da kullanılmaktadır. Ülkemizde de kullanılan bu analiz sisteminde aşağıdaki veriler kullanılmaktadır.

- C - Sermaye Yeterliliği
- A - Varlık Kalitesi
- M- Yönetim Kalitesi
- E - Karlılık
- L - Likidite
- S - Piyasa Risklerine Duyarlılık

CAMELS analiz yönteminde veriler 1 (en iyi) ile 5 (en kötü) arasında derecelendirilmektedir. Çalışma kapsamında CAMELS sisteminin alt verilerini oluşturan 21 adet alt veri seçilmiştir. Bu veriler seçilirken daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır. Veri setini oluşturan değişkenler Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne ait veri tabanından ve katılım bankalarının yayınladığı finansal tablolar ile raporlardan alınmıştır. Analiz için kullanılan oranlar ve ağırlıkları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

Tablo 1: CAMELS Analizi Kullanılan Oranlar ve Ağırlıkları

Kısaltma	Bileşen ve Oran Adı	Ağırlık	İlişki Yönü
	(C) Sermaye Yeterliliği	0,20	
SYO1	Sermaye Yeterliliği Rasyosu	0,25	+
SYO2	Öz kaynaklar / Toplam Aktifler	0,25	+
SYO3	Ödenmiş Sermaye / Öz kaynaklar	0,25	-
SYO4	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktifler	0,25	+
	(A) Aktif Kalitesi	0,20	
AKO1	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler	0,25	+
AKO2	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	0,25	-
AKO3	Duran Aktifler / Toplam Aktifler	0,25	-
AKO4	Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler	0,25	-
	(M) Yönetim Kalitesi	0,15	
YKO1	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	0,30	-
YKO2	Şube Başına Net Kâr (Milyon TL)	0,35	+
YKO3	Toplam Faaliyet Gelirleri / Toplam Aktifler	0,20	+
YKO4	Faiz/Kâr Payı Dışı Gelirler / Toplam Aktifler	0,15	-
	(E) Karlılık	0,15	
KO1	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktifler	0,35	+
KO2	Net Dönem Kârı (Zararı) / Özkaynaklar	0,35	+
KO3	Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler	0,30	+
	(L) Likidite	0,15	
LO1	Likit Aktifler / Toplam Aktifler	0,35	+
LO2	Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	0,35	+
LO3	TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler	0,30	+

	(S) Piyasa Riskine Duyarlılık	0,15	
PRD1	YP Aktifler / YP Pasifler	0,40	-
PRD2	Net Kâr Payı Gelirleri / Toplam Aktifler	0,40	+
PRD3	Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler	0,20	-

Kaynak: Konu ile ilgili literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Analiz için belirlenen oranlar ve ağırlıkları CAMELS analiz sistemindeki aşamalardan geçirilerek analizin sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu aşamalar aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 3: CAMELS Aşamaları

Aşamalar		Değerlerin Belirlenmesi
1.Aşama	(a)	İlişki yönü (+) ya da (-) olarak belirlenir.
2.Aşama	(b)	Ana bileşene verilen ağırlıklı değerler oluşturulur (toplam %100 olmalı).
3.Aşama	(c)	Referans Değer
4.Aşama	(d)	Banka Değeri
5.Aşama	(e)	Endeks Değer : (d/c)*100
6.Aşama	(f)	Sapma Değer: a pozitif ise (e)-100, a negatif ise 100-(e)
7.Aşama	(g)	Ağırlıklı Değer: (b*f)
8.Aşama	(h)	CAMELS Notu: $\sum(b*\sum g)$

Kaynak: Arıçelik, 2010:90

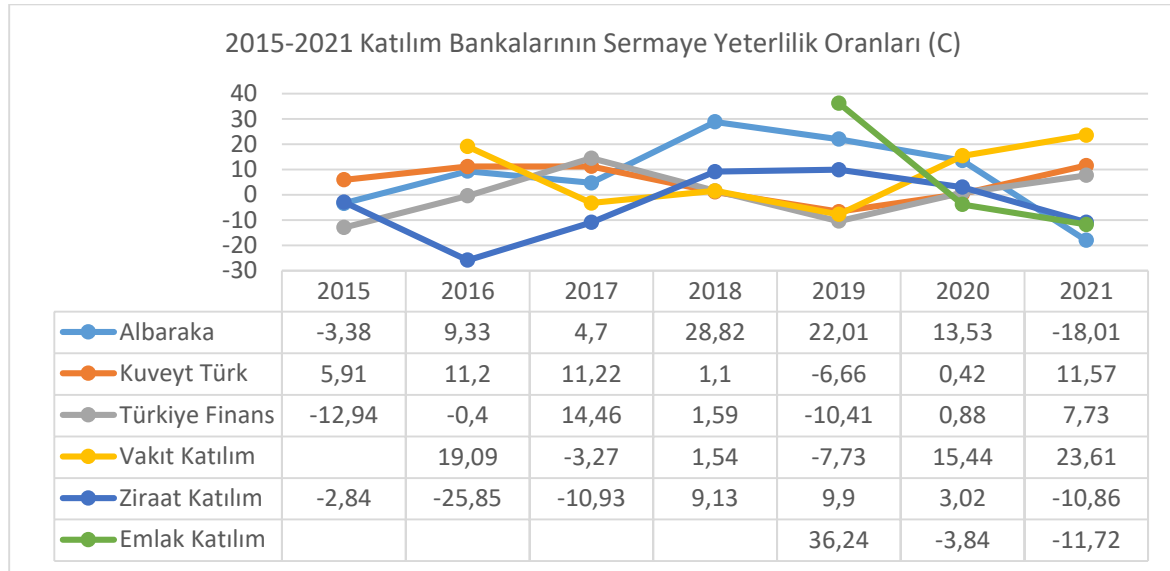
CAMELS sisteminde öncelikle ilişkinin yönü belirlenmiş, daha sonra ağırlıklı değerler oluşturulmuştur. Referans değerlerinin oluşturulmasından sonra katılım bankalarının 2015-2021 yılları arası değerleri hesaplanmış, hesaplanan banka değerleri referans değerlere bölünüp 100 ile çarpılarak endeks değere ulaşılmıştır. Sapma değer negatif veya pozitif yönde olabilir. Eğer yön pozitif ise “sapma değer: endeks değer-100”; negatif ise “sapma değer:100-endeks değer” şeklinde hesaplanır. Daha sonraki aşamada oranlara verilen ağırlıklar ile sapma değer çarpılarak her bir bileşen özelinde toplanarak ağırlıklı sapma değere ulaşılmıştır. Ağırlıklı sapma değer ile bileşenlere verilen yüzdesel değerler çarpılarak elde edilen değerler yine bileşen özelinde toplanmış; çıkan sonuç Bileşik CAMELS değerini

oluşturmuştur. Çıkan değerlere 1 ile 5 arasında not verilerek CAMELS notu oluşturulmuştur. Bankaların seçili yıllarına ait veriler ile yapılan hesaplamalar eklerde gösterilmiştir.

BULGULAR

Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının web sitelerinde bulunan 2015 ve 2021 yılları arasındaki raporlar ve bilanço kalemleri incelenerek oran analizi için gerekli olan istatistikî grafikler oluşturulmuştur. CAMELS analiz yönteminde C harfini temsil eden sermaye yeterlilik oranları oluşturulurken yapılan hesaplamalarda dört gösterge kullanılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir.

- Sermaye Yeterliliği Rasyosu
- Öz Kaynaklar / Toplam Aktifler
- Ödenmiş Sermaye / Öz Kaynaklar
- Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler

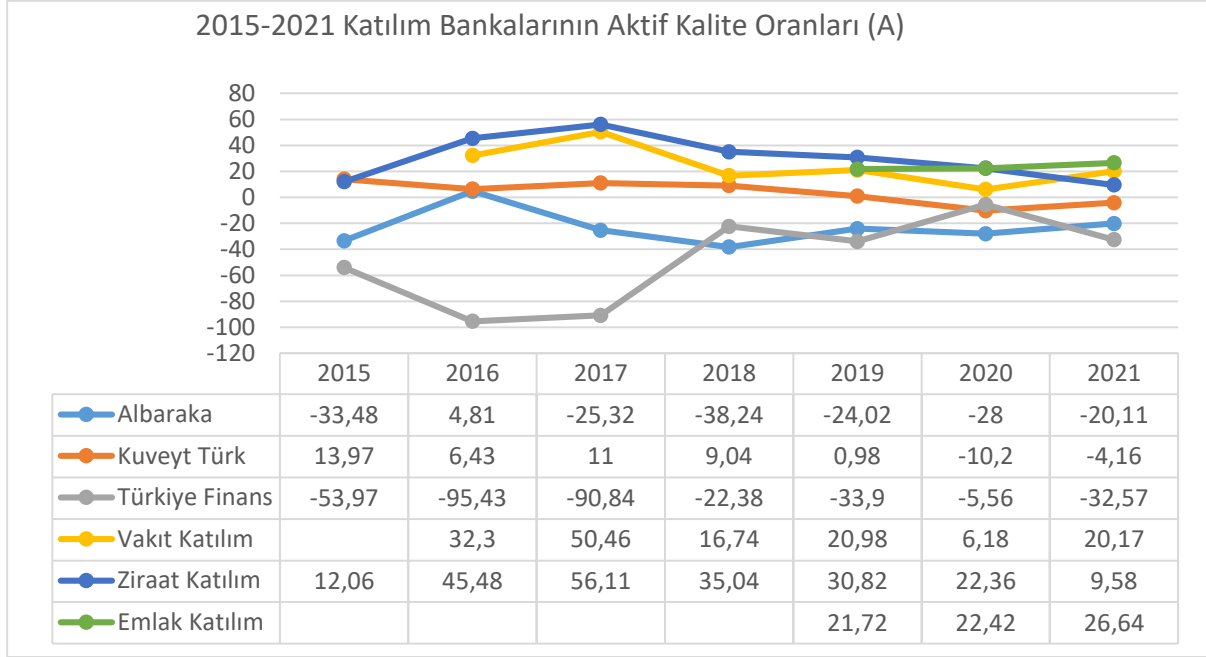
Grafik 1: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Sermaye Yeterlilik Oranları

Grafik de elde edilen veriler 2015-2021 yılları arasında katılım bankalarının sermaye yeterlilik oranlarını göstermektedir. Bu verilere göre en yüksek puana sahip banka 2019 yılındaki 36,24 puanıyla Emlak Katılım Bankası olmuştur. Bu puanın yüksek olmasında sermaye yeterlilik rasyosu ve öz kaynaklar/toplam aktiflerin bileşen puanlarının yüksek olması etkili olmuştur. En düşük puana sahip banka ise 2016 yılındaki -25,85 puanı ile Ziraat Katılım Bankası olmuştur. 2016 yılındaki sermaye yeterlilik oranlarını oluşturan bileşenlerin tamamı negatiftir.

CAMELS analizinin ikinci basamağını oluşturan A harfi ile katılım bankalarının aktife kaliteleri analiz edilecektir. Aktif kalite analizi yapılırken aşağıdaki göstergeler kullanılmıştır.

- Toplan Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler

- Takipteki Krediler(Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar
- Duran Aktifler / Toplam Aktifler
- Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler

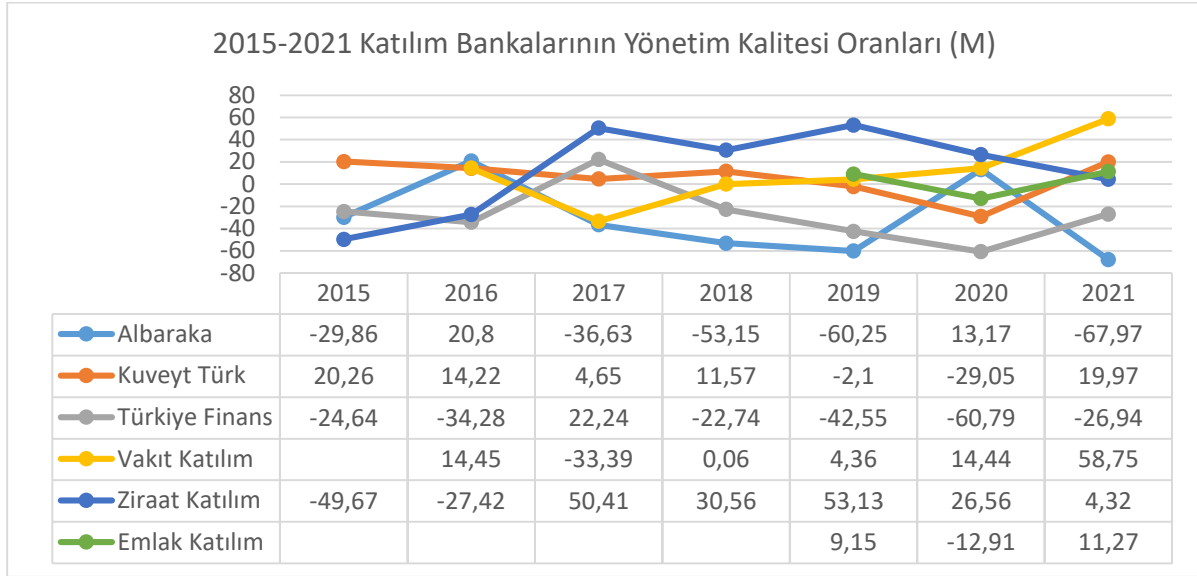

Grafik 2: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Aktif Kalite Oranları

Grafik 'de 2015-2021 yılları arasında katılım bankalarının aktif kalite analizi sonuçları gösterilmektedir. Bu analize göre 2017 yılındaki 56,11 puanı ile Ziraat Katılım bankası ilk sırada yer almaktadır. Bankanın 2017 yılına ait puanının yüksek olmasındaki en büyük etken takipteki kredilerin toplam kredi ve alacaklar içerisindeki payının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da 2017 yılındaki AKO2 ye ait bileşen oranının yüksek olmasını sağlamıştır. En düşük puanı alan banka ise 2016 yılında -95,43'lük puanı ile Türkiye Finans Katılım Bankası olmuştur. Bu oranı oluşturan bileşenlerden AKO2 (Takipteki Krediler(Brüt) / Toplam Kredi ve Alacaklar), AKO3 (Duran Aktifler / Toplam Aktifler) ve AKO4 (Finansal Varlıklar(Net) / Toplam Aktifler) puanlarının düşük olması bankanın 2016 yılındaki puanının düşük olmasına sebep olmuştur.

CAMELS analizinin üçüncü basamağını M harfi yani yönetim kalitesi oluşturmaktadır. Katılım bankalarına ait yönetim kalitesi analizi yapılırken aşağıdaki göstergeler kullanılmıştır.

- Takipteki Krediler(Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar
- Şube Başına Net Kar (Milyon)
- Toplam Faaliyet Gelirleri / Toplam Aktifler
- Kar Payı Dışı Gelirler / Toplam Aktifler

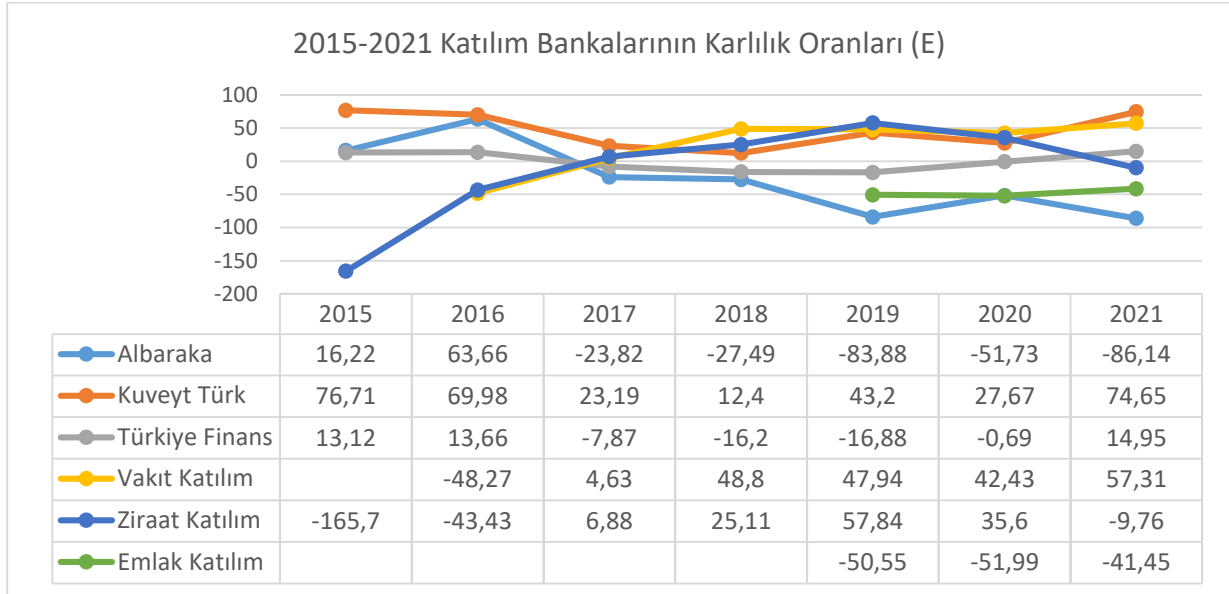

Grafik 3: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Yönetim Kalitesi Oranları

Grafik 3’de 2015-2021 yılları arasında katılım bankalarının yönetim kalitesi analizi sonuçları yer almaktadır. Bu analize göre 2019 yılındaki 53,13 puanı ile Ziraat Katılım Bankası ilk sırada yer almaktadır. Bankanın 2019 yılına ait puanının yüksek olmasındaki en büyük şube başına net karın ortalamasının üzerinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra yönetim kalitesini oluşturan diğer bileşenlerinde sonucu pozitif katkı sağlamıştır. En düşük puanı alan banka ise 2021 yılındaki -7,97’lik puanı ile Albaraka Türk Katılım Bankası olmuştur. Bankanın yönetim kalitesini oluşturan bileşenler incelendiğinde tamamının negatif olduğu ve katılım bankacılık sektör ortalamasının çok altında kaldığı görülmektedir.

CAMELS analizinin dördüncü basamağının oluşturan karlılık E harfi ile gösterilmektedir. Karlılık analizi yapılırken aşağıdaki göstergeler kullanılmıştır.

- Net Dönem Karı(Zararı) / Toplam Aktifler
- Net Dönem Karı(Zararı) / Öz Kaynaklar
- Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler

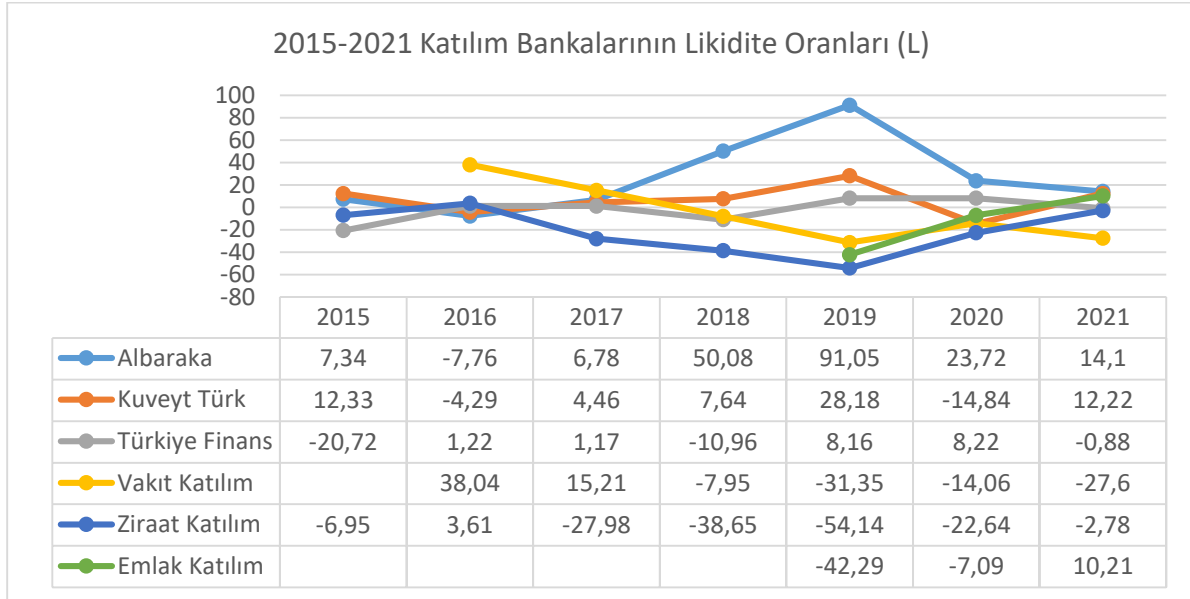

Grafik 4: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Karlılık Oranları

Grafik incelendiğinde en yüksek karlılık 2015 yılında Kuveyt Türk Katılım bankası tarafından 76,71'lik puan ile gerçekleştirilmiştir. Bu karlılığın yüksek olmasının sebebi karlılık hesaplamasında kullanılan bileşenlerin tamamında pozitif değer almasından dolayıdır. En düşük karlılık ise -86,14'lük puan ile 2021 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılındaki karlılığı en düşük banka olarak dikkat çekmektedir.

Analizin dördüncü aşamasını likidite oranları oluşturmaktadır. Likidite oranları L ile gösterilmektedir. Likidite analizi yapılırken aşağıdaki göstergeler kullanılmıştır.

- Likit Aktifler / Toplam Aktifler
- Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler
- TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler

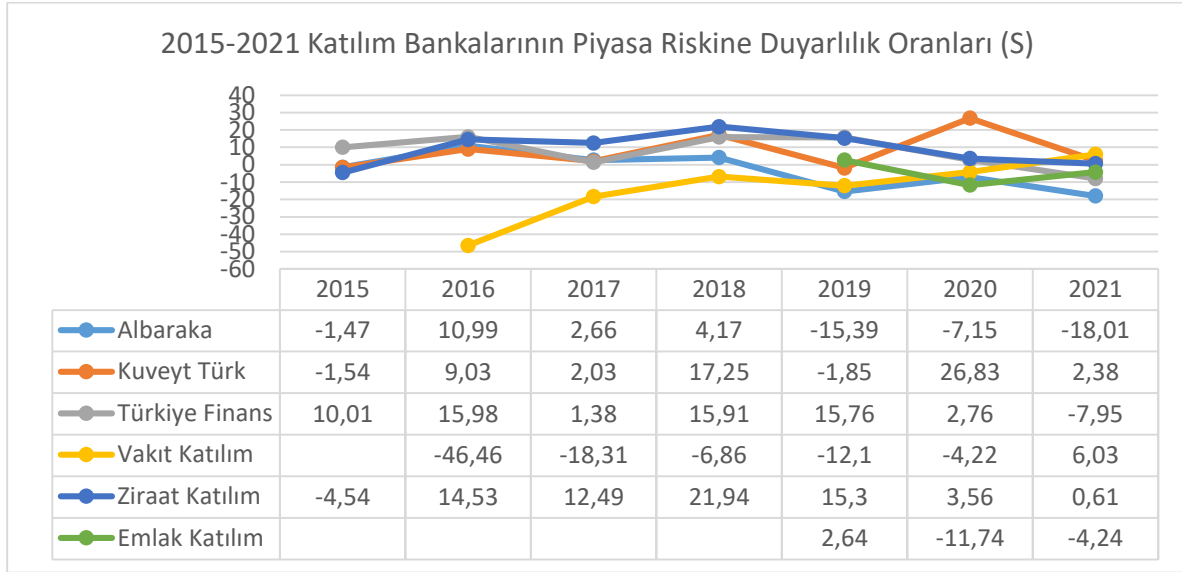

Grafik 5: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Likidite Oranları

Grafik incelendiğinde en yüksek puanın 2019 yılında 91,05'lik puan ile Albaraka Türk Katılım Bankası tarafından alındığı görülecektir. Banka, belirlenen göstergelerin tamamında pozitif değere sahiptir. Katılım bankalarının ortalamasına göre de yüksek değerlere sahiptir. En düşük puan ise 2019 yılındaki -54,14'lük puanı ile Ziraat Katılım Bankasına aittir. Banka belirlenen göstergelerin tamamında negatif değerler almıştır.

CAMELS analizinin son basamağının piyasa riskine duyarlılık oluşturmaktadır. Piyasa riskine duyarlılık S harfi ile gösterilmektedir. Analizde kullanılan göstergeler aşağıdaki gibidir.

- YP Aktifler / YP Pasifler
- Kar Payı Gelirleri / Toplam Aktifler
- Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler

Grafik 6: 2015-2021 Yılları Katılım Bankalarının Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları

Analiz sonuçları incelendiğinde, piyasa riskine duyarlılık puanı en yüksek olan banka 2020 yılındaki 26,83'lük puanı ile Kuveyt Türk Katılım Bankası olmuştur. Yabancı para aktiflerin yabancı para pasiflere oranı ile kar payı gelirlerinin toplam aktiflere oranının pozitif çıkması bu oranın yüksek çıkmasını sağlamıştır. En düşük puan ise 2016 yılındaki -46,6'lük puanı ise Vakıf Katılım Bankası olmuştur. Belirlenen göstergelerin tamamı negatif çıkmıştır.

SONUÇ

Katılım bankalarının ülkemizde istenilen seviyelere gelmesi için öncelikle müşteri beklentilerinin neler olduğu ve bu beklentileri karşılamak için neler yapılabileceği araştırılmalıdır. Bu araştırmalar yapılırken de dünyada ki gelişmiş katılım bankacılık modellerinin araştırılması gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde bulunan şube sayılarının artırılarak daha fazla bölgeye ulaşılması gerektiği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte ürün yelpazesinin genişletilerek, bankalarda atıl bulunan fonların bu ürünlerle ekonomide kullanılması sağlanmalıdır. Katılım bankalarının nerde açıklarının bulunduğu iyi tespit edilerek sektörde daha fazla söz sahibi olması için yeni projelerinde hayata geçirilmesi gerekliliği görülmektedir. Ülkemizde büyümek isteyen katılım bankacılığının pazar payını büyütmesi ancak sektör, ürün ve müşteri analizinizi iyi yapması ve bunu müşterilerine iyi sunması ile gerçekleşebilecektir.

KAYNAKÇA

Arıçelik, G. (2010). Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: CAMELS Analizine Dayalı Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Para ve Banka Programı.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.albaraka.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari> (E.T.20.02.2022)

<https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/yillik-ve-ara-donem-faaliyet-raporlari> (E.T. 15.01.2022)

<https://www.emlakkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari> (E.T. 12.02.2022)

<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/sayfalar/faaliyet-raporlari.aspx> (E.T. 20.02.2022)

<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/faaliyet-raporlari> (E.T. 20.03.2022)

<https://www.ziraatkatilim.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgileri> (E.T. 15.02.2022)

Prosocial Behaviour and Choice of Profession Formation Sources for Future Social Workers

Mirela ANGHEL

Corresponding author: Anghel Mirela, lecturer PhD, University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Department of Social Work, Bd. Schitu Măgureanu, N.9-11, Bucharest, Romania, mirela.anghel@unibuc.ro

Mihaela POPA

Lecturer PhD, University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Department of Social Work, Bd. Schitu Măgureanu, N.9-11, Bucharest, Romania, mihaela.popa@unibuc.ro

Gheorghita NISTOR

Assoc. Prof. PhD., University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Department of Social Work, Bd. Schitu Măgureanu, N.9-11, Bucharest, Romania, gheorghita.nistor@unibuc.ro

Abstract

Introduction: The choice of the profession of social worker and the formation of prosocial behaviour can have many elements in common. The family, the school, the society, can influence the young person in choosing the profession of a social worker, a profession that is based on a specific type of behaviour, the prosocial one. Analysing a series of concepts and theories (biological, sociological and psychological) and a series of individual factors (genetic, psychological, moral) that explain the formation and development of prosocial behaviour, we can propose a series of models of pro-social education, promoting social values.

Purpose: Identify and analyse the factors and sources that influence the choice of a profession in the social field and the development of a career in this field.

Methodology: The quantitative research was based on the sociological survey, by applying a questionnaire to a population of students (238 students) in social work (from the University of Bucharest, Romania). The surveyed students reflected the female share of those who choose a career in the social field: female gender: 89.5%, male 10.5%, (Std.D.,307), where 61% come from the urban environment and 39% from the rural environment (Std.D.,489).

Conclusions and discussions: Choosing, practicing a profession in the social field, success, and performance in the practice of social work are influenced by altruism, empathy, models that promote and support social values and responsibility. More than 80% of the surveyed subjects had their family as models in choosing their profession, and school and vocational counselling programs had a minor contribution (10%). Volunteering and social responsibility campaigns should represent sources of inspiration, as well as vocational counselling or educational programs in the spirit of prosocial values should be visible in the lives of young people.

Türk Tiyatrosunda Mevlana Ve İlk Oyun: *Kervan*

Zeki TAŞTAN

Department of Turkish language and literature, University of Van YU, Van, Turkey.

E-mail: zekitastan@gmail.com

Öz

Bilgeliği ve hikmet yönüyle 13. yüzyıldan günümüze kadar yaşayan Mevlana, edebî eserlere de konu olmuş önemli bir figürdür. Dünyada olduğu gibi Türk edebiyatında hakkında birçok şiir, roman, tiyatro, öykü yazılan Mevlana'ya olan bu rağbet günümüzde de devam etmektedir. Mevlana'nın derin felsefesi, evrensel dünya görüşü yanında özellikle dostu Şems'le olan ilişkisi birçok edebiyatçının ilgisini çekmiş ve bu eserler sayesinde Mevlana, toplumun farklı kesimlerinde tanınmaya devam etmiştir. Biz bu bildiride Mevlana'nın tiyatrolardaki yansımalarını genel hatlarıyla aktarıp bu konuda ilk yayımlanan İsmail Ergi'nin *Kervan* oyunu üzerinde durmak istiyoruz. Ancak tiyatrolara geçmeden önce de Türk edebiyatında Mevlana ile ilgili genel bir giriş yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Mevlana, Şems, *Kervan*, İsmail Ergi.

Abstract

Mevlana, who has lived from the 13th century to the present day with his wisdom and wisdom, is an important figure who has also been the subject of literary works. This demand for Mevlana, about whom many poems, novels, plays and stories have been written in Turkish literature, continues today as well as in the world. In addition to Mevlana's deep philosophy and universal worldview, especially his relationship with his friend Şems attracted the attention of many men of letters, and thanks to these works, Mevlana continued to be recognized in different parts of the society. In this paper, we want to convey the reflections of Mevlana in theaters in general terms and focus on İsmail Ergi's *Kervan* play, which was first published on this subject. However, before moving on to theaters, a general introduction will be made about Mevlana in Turkish literature.

Keywords: Turkish literature, Mevlana, Shams, Caravan, İsmail Ergi.

GİRİŞ

Dünya edebiyatının seçkin sanatçılarından Mevlana ve onun ilham kaynağı Şems-i Tebrizî, günümüze kadar birçok araştırma ve bilimsel çalışmalara konu olmalarının yanında edebiyat dünyasında da akisler bulmuş iki önemli mütefekkindir. Dünya edebiyatında da birçok edebî türe konu olan bu şahsiyetler, edebiyatımızda da şiir başta olmak üzere, roman, hikâye ve tiyatrolarda da hayat bulmuşlardır. Mevlana'ya olan duyarlılık o kadar tesirli olmuştur ki, “Mevlevî Edebiyatı” başlığı altında veya benzer isimlendirmelerle, bu sevgi ve bağlılığın tarihî seyirinden bile söz edilebilir. Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, buna örnek olarak “Mevlevî Şairler” nitelemesiyle Mevlevî olan ve şiirlerini açıkça bu hissiyatla söyleyen şairlerin varlığından da söz eder¹. Örnek olarak Sâkıb Dede'nin (ö. 1732), *Sefîne-i Mevlevîyye*; Esrâr Dede'nin (ö. 1796) *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye* isimli eserlerinden bahsederek; Mevlevî şairleri bir araya getirme gayretinin günümüzde de devam ettiğini ifade eder ve bazı örnekler verir². Bu kitaplardan biri, Huseyn Muhammedzâde tarafından 1990'da kaleme alınan ve Tahran'da neşredilen *Seyrî der-Eş'âr-i Turkî-i Mekteb-i Mevlevîyye* adlı eserdir³. Muhammedzâde, 2010'da da *Eş'âr-i Turkî-i Mevlevî ve Turkî-Serâyân-i Mekteb-i Şems u Mevlevî*'yi neşreder⁴. Diğer bir eser de Prof. Dr. Necip Fazıl Duru tarafından 2000'de neşredilen *Mevlevîyâne* adlı bir güldestedir⁵. Prof. Dr. Ahmet Mermer, Dr. Ahmet Selahattin Hidayetoğlu, Dr. Mustafa Erdoğan, Dr. Neslihan Koç Keskin'in derledikleri *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* da 2009'da yayımlanmıştır⁶. 15. yüzyıldan da başlayarak Hüdayî Salih Dede, Nef'i, Neşâtî, Nâbî, Şeyh Gâlib, Esrar Dede; Keçecizade İzzet Molla, Akif Paşa ve daha pek çok şair, Mevlana'ya sevgilerini dile getirmiş ve ondan etkilenecek şiirler yazmışlardır⁷.

Mevlana'ya gösterilen ilgi, onun tesiri, Mevlevîlik ve şiirine dair yakın dönemde neşredilen eserler bu kadar değil tabii ki⁸. Üstelik Mevlana'ya olan bu sevgi 15. yüzyıldan itibaren de başlamaz. *Mesnevi*'nin neşrinden başlayarak günümüze kadar bu tesire dair sayısız eser neşredilmiştir. Mevlana hususunda önemli bir uzman ve onun torunu olan Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, XIII-XV. yüzyılları arasında yayımlanan mesnevilerde Mevlana'nın⁹; Prof. Dr. Nezahat Öztekin de *Mesnevi*'deki hikâyelerin Anadolu mesnevilerdeki etkisini araştırmışlar ve bu tesirin çok zengin zengin olduğunu ortaya koymuşlardır¹⁰. Bu çalışmalara bakıldığında daha XIII. yüzyıldan başlayarak Mevlana'ya dair

¹ Ayrıca Bk. Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara, Dönmez Yayınları, 1992.

² Bk. Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, “Klasik Türk Şiiri Geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri Ve Edebî Miras Tartışmaları” <https://semazen.net/klasik-turk-siiri-geleneğinde-mevlananın-yeri-ve-edebi-miras-tartismalari-adnan-karaismailoglu/>, 10.09.2022

³ Siddik, Huseyn Muhammedzâde, *Seyrî der-Eş'âr-i Turkî-i Mekteb-i Mevlevîyye*, Kaknûs, Tahran, 1990.

⁴ Siddik, Huseyn Muhammedzâde, *Eş'âr-i Turkî-i Mevlevî ve Turkî-Serâyân-i Mekteb-i Şems u Mevlevî*, İntişârât-i Nidâ-yi Şems, Tebriz, 2010, 344 s.

⁵ Necip Fazıl Duru, *Mevlevîyâne*, Perşembe Kitapları, İstanbul, 2000, 492 s.

⁶ *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, 728 s.

⁷ Mehmet Önder, *Mevlânâ'dan Güldeste*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 13.

⁸ Mevlana, eserleri ve Mevlevîlik'le ilgili sayısız eser ve bunlarla ilgili birçok bibliyografya neşredilmiştir. Kolay ulaşılması açısından <http://mevlanader.com>'da yer alan bibliyografya çalışmalarına bakılabilir.

⁹ Âmil Çelebioğlu, XIII-XV (ilk yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlânâ Tesiri”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Konya Turizm Derneği Yayını, Konya, 197.; 99-126;

¹⁰ Nezahat Öztekin, *Mevlânâ'nın Mesnevi'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevilerine Etkisi*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2000, 329 s.

büyük bir teveccühün olduğunu ve günümüze kadar bu ilginin katlanarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Hâlihazırda Mevlana'ya ve Şems'e ait 100'den fazla eserin satışta olması, birçok eserin sayısız baskılar yapması da bu rağbetin canlı örneğidir.

Mevlana'nın etkisi dünya edebiyatında da zengin bir şekilde karşımıza çıkar. O'nu dünya edebiyatında ilk keşfeden yazarlardan birisi Alman edebiyatının güçlü temsilcilerinden Johann Wolfgang von Goethe'dir. "Mütefekkir-şair Goethe, *Doğu Batı Divanı* (1819)'nda, başta Şeyh Sadi (13.yy.), Hafız (14.yy), Nizâmî (1141-1209) ve Mevlâna olmak üzere Müslüman şair ve düşünürleri, Batı'ya tanıtmak amacıyla, onların şiirlerine bir Doğu şiir geleneği olan 'nazire'ler yazmıştır."¹ Buna rağmen Arap dünyasında bu etkinin geç başladığını söylemek mümkündür. Emine Ersöz, Arap dünyasının Mevlana'yı ve eserlerini ancak son yüzyılda; öncelikle Suriye ve Mısır'dan bazı bilim insanlarının vasıtasıyla Farsça ya da İngilizceden yaptıkları tercümelemlerle tanıdıklarını kaydeder².

Türk edebiyatında Mevlana'nın tesiri sadece klasik şiirde değil Tanzimat'tan günümüze modern şiirde de zengin bir şekilde devam etmiştir. "Tanzimat'tan sonraki dönemde de, mistik bir tecrübe olarak Mevlevîliği yaşayan ve kendini Mevlevî olarak niteleyen şairlere rastlanır; Veled Çelebi, Tahir Olgun, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ahmet Remzi Akyürek, Abdülbaki Gölpınarlı gibi. Bunun yanında, birçok şairde Mevlâna ve Mevlevilik, onların gelenekle bağ kurmasını sağlayan önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. Tasavvufu mistik bir tecrübe olarak yaşayan şairler için, Mevlâna yine *âşıkların Kâbesi* olmaya devam eder"³ Mevlana, bu anlamda modern Türk şiirini de besleyen en önemli kaynaklardan biridir⁴.

Mevlana'nın şiir kadar olmasa da akis bulduğu diğer bir edebî tür romandır. Müstakil olarak birçok romana konu olan Mevlana, Tanzimat'tan sonra bazı romanlarda da sözü edilen bir kişidir. Sovyet yazar Radi Fiş'in *Bir Anadolu Hümanisti Mevlâna*; İranlı yazar Saide Kuds'un *Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin Hareminden Kimya Hatun*; Paulo Coelho'nun *Simyacı* adlı romanları dünya edebiyatında ilk akla gelen eserlerdir. Türk edebiyatında ise Nezihe Araz'ın 1962'de yazdığı *Aşk Peygamberi Mevlâna (Mevlâna'nın Romanı)* ilkler arasında değerlendirilebilir. Ancak bu romandan önce de *Yeni Turan*, *Çalığışu*, *Vurun Kahpeye*, *Fatih-Harbiye*, *Sinekli Bakkal*, *Huzur*, *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* gibi Meşrutiyet'ten Cumhuriyet yıllarına kadar ilk dönem romanlarda da Mevlana'dan söz edildiğini kaydetmek gerekir⁵. Cihan Okuyucu'nun *İçimizdeki Mevlana* (2002); Melahat Ürkmez'in *Gönül Bahçesinde Mevlana* (2007); Devrim Altay'ın *Şems-i Tebrizi ve Mevlana* (2009); Sinan Yağmur'un *Aşkın Gözyaşları 2 Hazreti Mevlana* (2011); Okay Tiryakioğlu'nun *Mevlana*

¹ Soner Akpınar, "Modern Türk Romanında Şems-i Tebrizî ve Mevlâna Celaleddin-i Rûmî", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011 Bahar (14), 7-26

² Emine Ersöz, "Günümüz Arap Dünyasından Mevlana'ya Bakışlar", *Dünyada Mevlana İzleri*, Sümam Yayınları: Konya, 2010, s. 521-538

³ *Mevlâna*. (Editörler: Osman Horata-Adnan Karaismailoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 114.

⁴ Bk. Dr. Öğr. Üyesi Halef NAS, "Yeni Türk Şiirini Besleyen Bir Kaynak: Mevlâna", *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(2): 219-235

⁵ İnci Enginün, "Romancılarımız ve Mevlânâ", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.

/ *Aşk Beni Sende Öldürür* (2011) romanları ise Mevlana'yı müstakil olarak ele almalarıyla dikkat çeken romanlardır¹.

Mevlana ve Şems'i konu alan diğer bir edebî tür ise tiyatro eserleridir. Biz de bu yazımızda bu konu üzerinde duracağız. Öncelikle Türk tiyatrosunda Mevlana'nın izlerini araştırıp müstakil olarak onu konu alan tiyatrolardan bahsedeceğiz. Çalışmamızın ikinci bölümü ise Türk edebiyatında Mevlana'yı ilk kez konu alan *Kervan* adlı oyunu incelemeye çalışacağız².

TÜRK TİYATROSUNDA MEVLANA

Türk şiirinde büyük karşılık bulan ve romanlarda da canlandırılan Mevlana ile ilgili tiyatrolarda fazla bir rağbet olduğunu söylemek zordur. Müzeyyen Buttanrı tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro* adlı doktora çalışmasında, başlangıcından 1950'ye kadar müstakil olarak Mevlana'ya ait bir oyun tespit edilmemiştir³. *Türk Tiyatrosu Üzerine Araştırmalar* adlı çalışmasında "Sahnedeki Mevlana" başlığıyla müstakil bir bölüm açan Abdullah Şengül, Türk tiyatrosunda mistik karakterler arasında en çok rağbet edilen kişinin Yunus Emre olduğunu Mevlana'ya ise 1990'lı yıllara kadar ilgi gösterilmediğini; Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında bu hususta üç oyun yayımlandığını kaydeder: Bunlar; Recep Bilginer'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk* (1992); İsmet Hürmüzlü'nün *Vuslat* (2002) ve Turgay Nar'ın *Can Ateşinde Kanatlar* (2004) adlı oyunlarıdır. H. Sena Yaman Küçük de "Mevlana'yı Anlatan Oyunlarda Üslup Özellikleri" adlı çalışmasında Mustafa Özcan'ın "Mevlana'yı Anlatan Oyunlar"⁴ makalesine de atıf yaparak Türk edebiyatında Mevlana'yı anlatan yayımlanmış dört oyun olduğunu; Fırat Yumun'un 2002'de yazdığı *Mevlana* adlı oyunun ise henüz neşredilmediğini nakleder⁵. Şengül'ün inceleme için esas aldığı üç esere ek olarak İsmail Ergi'nin *Kervan* adlı oyununu ekler. Ancak *Kervan*'ın yayımlanma tarihinin belli olmadığını *tarihsiz* notuyla kaydeder⁶. Ancak kitabın arka kapağında yayımlanma tarihi vardır.

Recep Bilginer'in *Mevlâna Âşık ve Mâşuk* adlı oyunu, 1986'da kaleme alınmış ve ilk olarak 1992'de yayımlanmıştır⁷. Mevlana ile Şems'in dostluklarını konu alan oyunda olaylar Konya'da geçer. Bir ara Şems'in ayrılmasıyla birlikte Sultan Veled, ardından da Mevlana'nın Şam'a birkaç kez gittiklerinin belirtilmesiyle mekânın genişlediğini görürüz. Oyunun merkezinde Mevlana yer almaktadır. Mevlana ile birlikte diğer önemli kişi Tebrizli Şems'tir. Yirmiden fazla oyuncunun rol aldığı oyun, Mevlana ile Şems'in karşılaşmalarıyla başlayıp Mevlana'nın vefatıyla sona erer. Sıkı bir dostluk temelini atıldığı ilk bölümde, Mevlana ve Şems'in birlikteliklerini çekemeyenlerin çıkardığı

¹ Geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Secaattin Tural, *Türk Romanında Mevlana*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, 332 s.

² Bu yazı, 28-29 Ekim 2022'de İran'da, Hoy kentinde 8. Uluslararası Şems ve Mevlana Konferansında sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

³ Prof. Dr. Müzeyyen Buttanrı, *Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro*, İ.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, 1092.

⁴ Bk. Mustafa Özcan, "Mevlana'yı Anlatan Oyunlar", *Çalı*, Sayı: 71, Mart 2005, s. 15-20.

⁵ Eser, iki yıl sonra yayımlanır: Fırat, Yumun, *Mevlâna*, MEB, İstanbul: 2004, 96 s.

⁶ H. Sena Yaman Küçük, "Mevlana'yı Anlatan Oyunlarda Üslup Özellikleri", Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri, 25-28 Mayıs 2006, Çanakkale, s. 625-632

⁷ Geniş bilgi için bk. Zeki Taştan, *Recep Bilginer'in Tiyatroları*, Kitabevi, İstanbul, 2008, 224 s.

huzursuzluklar, Şems'in Konya'yı terk etmesi ve geri dönüşü, dramatik örgünün en önemli halkalarını oluşturur.

Mevlâna; Âşık ve Mâşuk'ta Tanrı ve insan sevgisine vurgu yapılır. Mevlana'da hem Tanrı sevgisi hem de insan sevgisi sonsuzdur. O, Yunus Emre'de olduğu gibi "yaratana yaratılandan ötürü" sever. Ona göre Tanrı ve insan, "özünde ikisi de birbirinin kişiliğinde erimiş, tek olmuşlardır."¹ Dost olmak, insanı Tanrı'ya ve aşka götüren yoldur. Dostluğun olduğu yerde Tanrı da vardır: "Tanrının olduğu yerde de aşk. Yani sevgi, kardeşlik, iyilik ve güzellik. İnsanlığa yöneliş, Tanrıya yöneliş. Bütün maddi ve manevi sevgi bağlarının hepsi Tanrıyı sevebilmektir."²

İsmet Hürmüzlü'nün *Vuslat*'ı, Mevlana'nın hayatından bir kesiti ele alır. Mevlana ve Şems'in sohbetleri üzerine ilerleyen oyunda Mevlana, engin hoşgörüsü, insan sevgisiyle halk tarafından çok sevilen, muteber bir şeyh; Şems-i Tebrizî ise Mevlana'nın yıllardır beklediği, yüreği Allah sevgisiyle dolu olan ve onu bu yolda perçinleyen bir veli olarak resmedilir³.

Turgay Nar'ın 2000'de kaleme aldığı ve 2004'te yayımlattığı *Can Ateşinde Kanatlar*, Mevlana'nın Şems-i Tebrizî'yi aramak üzere yola çıktığı, gerçekte ise kendini bulmaya yönelik iç yolculuğunun dile getirildiği bir oyundur⁴. Eserde Mevlana'yı merkeze alan yazar, "Hallacı Mansur, Ömer Hayyam, Feridüttin Attar, Yunus Emre, Şirazlı Hafız gibi Müslümanlarla Zerdüş, Hititli Yontucu, Menochio gibi farklı dine mensup kişileri hümanist bir felsefe şemsiyesi altında bir araya getirir. Tasavvufî imgelerin yoğun olduğu oyunda yazar, *tayy-ı mekân* ve *tayy-ı zaman* kavramlarından da yararlanarak Mevlana'nın felsefesini, büyük insanlık birikimini geniş bir uzamda birleştirmeye çalışır.

KERVAN

Türk edebiyatında Mevlana'yı konu alan ilk tiyatro eseri, tespit edebildiğimiz kadarıyla İsmail Ergi⁵ tarafından kaleme alınan *Kervan* adlı oyundur. 1981'de yayımlanan, 5 perde, 52 sayfadan oluşan oyun⁶, Mevlana ile babası Bahaeddin Veled'in Anadolu'ya göçlerini konu alır. Horasan'da (Belh) başlayan göç, Bağdat'a oradan da Konya'ya kadar uzanır. Oyunun tarihi fonunda Moğolların yarattığı kaos, savaş atmosferi ve yapılan zulümlere temas vardır. Cengiz Han, Türkistan ve Maverâünnehir'den sonra Horasan'ı da yakıp yağmalamış, zulüm Anadolu içlerine kadar yayılmıştır. Yazar-anlatıcı, oyun boyunca yönetici konumdaki kişileri, ilim, hak hukuk, adalet, kibir, zulüm gibi hususlarda test eder.

¹ Recep Bilginer, *Mevlana, Âşık ve Mâşuk*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 5

² Recep Bilginer, *Mevlana, Âşık ve Mâşuk*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 7

³ Geniş bilgi için bk. Şengül, *age*.

⁴ Geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Nurullah Ulutaş, *Turgay Nar Tiyatrosu*, Çizgi, 2018.; Prof. Dr. Selma Baş, "Birlik Denizinde Kaybolmanın Zamanı", *Can Ateşinde Kanatlar (Mevlana)*, *Erdem*, 2008, S. 50, s. 15-26;

⁵ Oyunun yazarı İsmail Ergi (1930-2002), tiyatrolar yanında şiir, inceleme, mektup, dergicilik gibi birçok sahada eserler vermiş bir edebiyatçıdır. Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde edebiyat eğitimini tamamlayan Ergi, Türkiye'nin farklı yerlerinde öğretmenlik ve idarecilik yapar. Yazı hayatına 1958 yılında başlayan Ergi, *Zeren*, *Görgü*, *Ilgaz*, *Size*, *Yeni Genç Kalemler*, *Kültür ve Sanat*, *Üçüncü Yeni ve Tosya* dergilerinde yazılar kaleme alır ve; 1961'de *Yeni Genç Kalemler*, 1984'de *Üçüncü Yeni* dergilerini çıkarır. Bk. Nail Tan-Özdemir Tan, *Gurur Kaynağımız Kastamonulular I-V*, Kültür Ajans Yayınları, 2004; <https://www.biyografya.com/biyografi/9798>, 10.08.2022.

⁶ İsmail Ergi, *Kervan*, Tv Tiyatrosu Yayınları, 1981, 52 s.

Oyunda ilme ve âlimlere değer veren, halkın hizmetkârı olan, adaleti esas alan hükümdarların iki cihanda da abad olacakları vurgulanır.

Kervan'da Mevlana dışında, babası Şeyh Bahaeddin, Belh hükümdarı Sultan Tekiş, eşi Begüm Hatun, Veziri Subutay, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, Veziri Emir Bedrettin, Şeyh Sühreverdi ile Salur Ata gibi birçok tarihsel kişilik yer alır. Tarihi bir oyun olarak değerlendirilebilecek *Kervan*'da on yaşlarında olmasına rağmen Mevlana, oldukça ağırbaşlı ve saygılı bir kişi olarak karşımıza çıkar. Oyunda asıl sürükleyici olan Şeyh Bahaeddin'dir.

Şeyh Bahaeddin, oyunda geçkin bir yaşta, herkes tarafından saygı ve sevgi gösterilen, oldukça bilgili, âlim, arif ve fazıl, akıllı, geleceği gören bir kişilik olarak resmedilir. Moğolların tehlikesini herkesten önce gören, Cengiz'in istilasının Horasan, Türkistan, İran, Irak ve Anadolu'ya kadar yayılacağını öngören Bahaeddin, tek kurtuluş çaresinin göç olduğunu söylemiş ve etrafındakiler de dâhil herkesi uyarmıştır. Yazar tarafından Sultanü'l-Ulema olarak tanıtılan Şeyh Bahaeddin, sultanların saygı gösterdikleri ve aynı zamanda oldukça çekindikleri birisidir. Halk tarafından büyük bir itibar görev Şeyh Bahaeddin, doğru bildiği yolda yürüyen, sultanlar da dâhil hiç kimseden çekinmeyen, sözünü sakınmayan birisidir. Memleketi Belh'ten ayrıldıktan sonra son durağı Konya olan Bahaeddin, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat tarafından en üst düzeyde karşılanmış, herkesin önünde asası öpülmüş ve çok saygı görmüştür.

Yazar, oyunun birçok mesajını Şeyh Bahaeddin'in ağızıyla okuyucuya aktarır. Bilhassa Horasan Hükümdarı Sultan Tekin ve Selçuklu Sultan'ı Alaeddin Keykubat'a verdiği öğütler eserin de bakış açısını verir. Zalim bir yönetici olan Sultan Tekin, Şeyh Bahaeddin'in söylediklerini dinlemeyince hem kendisini hem de ülkesini ateşe atar:

“Sana öğüdüm şu ki Sultan, akıl yolundan gidip adaletle hükümler olasın. Hiç kimseyi incitmeyesin. Saltanatını kılıçla güçlendirip ilimle yüceltesin. Gençlerin gönlünü iyilik ateşiyle tutuşturup, kafalarını hakikat güneşiyle doldurasın. Sanat ve hüner ehlini takdirden uzak kalmayasın. İlme ve âlime saygı gösteresin. (...) Bunca yetim, dul ve öksüz ile sakat ve kimsesizler sana Tanrı'nın bir emanetidir. Onları hiçbir zaman unutmayasın. Ülkede birlik ve beraberliği gaye edinip fitne ve fesat ehline asla fırsat vermeyesin. Yerine göre şefkatli bir el yerine göre demir bir yumruk olasın. Sadece Oğuz iline değil bütün dünyaya adaleti götürmek için var olduğunu unutmayasın.” (s.32-33)

Mevlana, oyunda on yaşlarında sema yaparken karşımıza çıkar. Seyit Burhanettin'den dersler alan ve ondan çok etkilenen Mevlana, Kur'an'dan Fıkıha, hak ilminden hendeseye, ahlakî terbiyeden rasat usullerine kadar çok şey öğrenmiştir. Küçük yaşına rağmen kâmil biri olarak çizilen Mevlana, babasına okuduğu şiirlerden de geçer not alır:

İster puta tapmış ol

İster yoldan sapmış ol

Sen tek gönül yapmış ol

Allah ile gele gel

İlim ve ahlakı Tanrı'yı bilmek ve ona giden bir yol olarak gören Mevlana, bu kavramları her işin başı olarak görür. Küçük yaşlarda arkadaşlarla birlikte olmak veya oyun oynamak yerine vaktini

okumaya ve çalışmaya ayırır. Olgunluğu ve çalışkanlığı vesilesiyle herkes tarafından sevilen ve büyük meclislerde bile konuşmasına izin verilen birisidir. Duygusal yönü de ağır basan Mevlana, insanları ayırt etmeyen, herkesi seven, merhametli ve faziletli biridir. Oyuna zaman zaman dâhil olan Mevlana, babasıyla birlikte Konya’da Sultan Alaattin Keykubat ve büyük bir kalabalık tarafından karşılandığında Sultanın ricasıyla haziruna yönelik meşhur felsefesini ve dünyaya bakışını şu şiiriyle özetler:

“Yine de gel... Yine de gel! Ne olursan ol, yine de gel!

Hristiyan, Mecusi, putperest olsan da yine gel...

Bu bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değildir.

Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel...” (s. 52)

Selçuklu Sultan’ı Alaattin Keykubat ise ilme, âlime sanata ve sanatçıya değer veren; insanlara hizmet etmeyi kutsal bir vazife olarak gören, ilim ve imanı devletin temeli sayan, dünyanın neresinde olursa olsun ulu bilginleri, bütün velileri, şair ve edipleri Konya’ya davet ederek onlara hürmet ve hizmette kusur etmeyen, Şeyh Bahaeddin’i büyük bir kalabalık hâlinde karşılayarak herkesin önünde onun esasını öpen, ona saltanatın anahtarını veren, adaletten şaşmayan, ferasetli, fâzıl ve müdebbir bir hükümdardır.

Horasan Hükümdarı Sultan Tekiş ise kibirli, gafil, halka zulmeden, ilme ve sanata saygı göstermeyen çok güvendiği Moğollar tarafından katledilen, ülkesi yerle bir edilen gafil bir yöneticidir. Arkasında Cengiz Han’ın olduğuna inanan ve “ahaliye zulüm ibadettendir. (..) Zulüm saltanat kılıcının suyu gibidir.”¹ diyerek yönetim anlayışını ortaya koyan Sultan Tekiş, bütün gücünü kılıçta gören bir zalimdir.

Tekiş’in eşi Begüm Sultan ise, kocasından daha akıllı, merhametli, ileriye gören, müdebbir, dindar, istişareye önem veren bir kadın olarak resmedilir. Sultana karşı her türlü yanlışını yüzüne vuran ve doğru bildiği yolda hiçbir zaman boyun eğmeyen Begüm Sultan, ilme ve sanata da değer veren birisidir. Vatan ve millet sevdalısı olan ve devletin kutsiyetine büyük değer veren Begüm Sultan, temelinde ilim harcı olmayan saltanatın yıkılmaya mahkûm olduğunu vurgular. Yazar, oyunun bir yerinde dönemin atmosferini ve vermek istediği mesajı onun ağzından da aktarır:

“Balık baştan kokmuş... Hakanın Tanrı’ya itaati yok, Vezirin ahaliye muhabbeti... Evlat, babayı tanımıyor, küçük büyüğü... Dilimiz gibi töremiz de bozulmuş. Yüzlerce yıllık ilim susmuşa benzer. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de Sulanü’l-Ulema Şeyh Bahaeddin Hazretleri bizi bırakıp gidiyor. Yalçın kalelerimiz gibi iman kalelerimiz de boşalıyor.” (. 21)

Begüm Sultan’a göre savaş kapıdadır. Bu olanlar karşısında miskin miskin oturanları Allah korumaz.

Kervan’da zaman, Şeyh Bahaeddin’in Belh’ten ayrıldığı ve Konya’ya vardığı süreyi kapsar. Alaattin Keykubat onların göç ettiklerini duyduğunda aradan yedi yıl geçmiştir. On yaşlarında karşımıza çıkan Mevlana’nın 18-19 yaşlarında Konya’ya vardığını söyleyebiliriz. Kaynaklar da onun 20-21 yaşlarında Konya’ya yerleştiğini ve burada yaşadığını kaydeder. Bazı siyasî sebepler ve Moğol istilası

¹ *Kervan*, s. 16-18

tehlikesiyle bugün Afganistan sınırları içinde kalan ve Mevlana'nın doğduğu yer olan Belh'te başlayan oyun, Nişabur, Bağdat, Şam, Anadolu, Malatya ve Konya'ya kadar uzanır. İç mekân olarak da Şeyh Bahaeddin'in hanesi, Horasan ve Konya saraylarından bahsedilir.

SONUÇ

Mevlana, duygu ve düşüncesi, ilmi ve ahlakı, hoşgörüsü ve evrensel mesajları, eylemleri ve eserleriyle doğduğu günden bugüne kadar tüm dünyada ilgiye mazhar olmuş, saygı görmüş, değer verilmiş, gönüllerde taht kurmuş, çokça okunmuş, hakkında sayısız inceleme ve araştırma çalışmaları yapılmış müstesna bir şahsiyettir. Kimseye nasip olmayacak bu sevgi ve saygı hâlesi hiçbir zaman sönmemiş, ona karşı gün geçtikçe artan muhabbet ve rağbet, onu sadece Müslüman coğrafyanın değil tüm dünyanın ortak bir değeri hâline getirmiştir. Âdeta bir güneş gibi ulaştığı her yeri aydınlatan, kalplerde bir coşku uyandıran Mevlana, insanî hassasiyeti, samimiyeti, içtenliği, merhameti, kuşatıcı ve bağışlayıcı felsefesiyle Batı toplumları için de bir yol gösterici olmuş; sadece maddiyatın değil maneviyatın da önemli olduğunu herkese kabul ettirmiştir. Moğolların, Türkistan, Maveraünnehir, Horasan sonrasında Anadolu içlerine kadar yayıldıkları, gittikleri her yerde karşılarına ne çıkarsa çıksın acımasızca yok ettikleri bir zamanda, kendisiyle benzer duyguları paylaşan Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıf kişilerle aynı çağda doğan Mevlana, yaşamdaki en önemli kaynağın muhabbet ve merhamet olduğunu, ısrarla vurgulamış ve bunu tüm dünyaya göstermesini bilmiştir.

Tüm dünyada kendine bir yer bulan Mevlana, aynı zamanda şiirlerine nazireler yazılmış, ondan beslenen birçok Mevlevî şair yetişmiş, etrafında edebiyat dünyası oluşturmuş bir kişiliktir. Kurgusal dünyada da kendisine büyük bir yer bulan Mevlana, romandan öyküye ve tiyatrolara varıncaya kadar birçok edebî türde de karşılık bulmuş ve hakkında sayısız eserler neşredilmiştir. Türk edebiyatında en çok roman türünde karşılık bulan Mevlana, az da olsa tiyatro eserlerinde de canlandırılan bir karakterdir. Bu hususta yapılan çalışmalar, onun 1990'lı yıllardan sonra müstakil olarak tiyatrolara konu olduğunu kaydederler. Ancak bizim tespit ettiğimiz kadarıyla bu hususta ilk oyun İsmail Ergi tarafından 1981'de kaleme alınmıştır. *Kervan* adlı bu oyun, Mevlana ve ailesinin Horasan'dan Konya'ya göçünü konu alır. On yaşlarında karşımıza çıkan Mevlana'nın çocuk yaşına rağmen olgunluğu, bilgisi, edebi, etrafında uyandırdığı muhabbet ve saygı halesi gözlerden kaçmaz.

Türk edebiyatında tanınmış bir kişi olmayan İsmail Ergi, bunun yanında birçok eser neşretmiş, *Kervan*'la da Mevlana bibliyografyasında kendisine haklı bir yer edinmiş bir yazardır. Mevlana'nın ata tarafından çok büyük ve değerli bir soyu olduğunu vurgulayan Ergi, Şeyh Bahaeddin'i, adaleti, merhameti, fazileti, irfanı, cesareti noktasında tebcil eder. Açık sözlü olan Şeyh Bahaeddin, hükümdarların önünde saygı gösterdiği, halkın kendisine büyük sevgi duydukları bir kıymettir. İsmail Ergi, güzel bir Türkçeyle kaleme aldığı oyununda göç konusunu ele alarak Mevlana'nın hayatında karanlık kalmış bir döneme ışık tutmaya çalışır.

KAYNAKÇA

Âmil Çelebioğlu, XIII-XV (ilk yarısı) Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", *Mevlâna ve Yaşama Sevinci*, Konya Turizm Derneği Yayını, Konya, 197,,: 99–126;

Dr. Öğr. Üyesi Halef NAS, “Yeni Türk Şiirini Besleyen Bir Kaynak: Mevlâna”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(2): 219-235

Emine Ersöz, “Günümüz Arap Dünyasından Mevlana’ya Bakışlar”, *Dünyada Mevlana İzleri*, Sümam Yayınları: Konya, 2010, s. 521-538

Fırat, Yumun, *Mevlâna*, MEB, İstanbul: 2004, 96 s.

H. Sena Yaman Küçük, “Mevlana’yı Anlatan Oyunlarda Üslup Özellikleri”, *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri*, 25-28 Mayıs 2006, Çanakkale, s. 625-632

<http://mevlanader.com>, 12.08.2022

İnci Enginün, “Romancılarımız ve Mevlânâ”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.

İsmail Ergi, *Kervan*, Tv Tiyatrosu Yayınları, 1981, 52 s.

Mehmet Önder, *Mevlâna'dan Güldeste*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 13.

Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara, Dönmez Yayınları, 1992.

Mevlâna. (Editörler: Osman Horata-Adnan Karaismailoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Mustafa Özcan, “Mevlana’yı Anlatan Oyunlar”, *Çalı*, Sayı: 71, Mart 2005, s. 15-20.

Nail Tan-Özdemir Tan, *Gurur Kaynağımız Kastamonulular I-V*, Kültür Ajans Yayınları, 2004; <https://www.biyografya.com/biyografi/9798>, 10.08.2022.

Necip Fazıl Duru, *Mevleviyâne*, Perşembe Kitapları, İstanbul, 2000, 492 s.

Nezahat Öztekin, *Mevlânâ'nın Mesnevi'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevilerine Etkisi*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2000, 329 s.

Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, 728 s.

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, “Klâsik Türk Şiiri Geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri Ve Edebî Miras Tartışmaları” <https://semazen.net/klasik-turk-siiri-geleneginde-mevlanenin-yeri-ve-edebi-miras-tartismalari-adnan-karaismailoglu/>, 10.09.2022

Prof. Dr. Müzeyyen Buttanrı, *Türk Edebiyatında Tarihi Tiyatro*, İ.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002, 1092.

Prof. Dr. Nurullah Ulutaş, *Turgay Nar Tiyatrosu*, Çizgi, 2018.

Prof. Dr. Secaattin Tural, *Türk Romanında Mevlana*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, 332 s.

Prof. Dr. Selma Baş, “Birlik Denizinde Kaybolmanın Zamanı”, *Can Ateşinde Kanatlar (Mevlana)*, Erdem, 2008.

Recep Bilginer, *Mevlana, Âşık ve Mâşuk*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Siddîk, Huseyn Muhammedzâde, *Eş'âr-i Turkî-i Mevlevî ve Turkî-Serâyân-i Mekteb-i Şems u Mevlevî*, İntişârât-i Nidâ-yi Şems, Tebriz, 2010, 344 s.

Siddîk, Huseyn Muhammedzâde, *Seyrî der-Eş'âr-i Turkî-i Mekteb-i Mevleviyye*, Kaknûs, Tahran, 1990.

Soner Akpınar, “Modern Türk Romanında Şems-i Tebrizî ve Mevlâna Celaleddin-i Rûmî”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011 Bahar (14), 7-26

Zeki Taştan, *Recep Bilginer'in Tiyatroları*, Kitabevi, İstanbul, 2008, 224 s.

Comparative Study of Proverbs in Albanian and Turkish Format

Enis KERVAN

Ph.D., Member of Parliament in Republic of Kosovo. President of Kosovo – Turkey Friendship Group. Enis.kervan@assembly-kosovo.org, eniskervan@yahoo.com

Abstract

It is generally said proverbs reflect nations shared thoughts and behaviors, social and moral rules, customs and traditions. Proverbs are classified variously on the quality of similarities or differences. Also they can retain the content as moral, social, economic or any content concerning people thanks to the meanings that they have. With this aspect, they can include metaphor meanings as direct real meanings in everyday life's usage. In this article, the comparison of metaphor and real meanings of proverbs having common meanings or carrying similar meanings in Turkish and Albanian were done. In this way, it was aimed to give information on the proverbs having common uses by two nations living in the same place for centuries and expressing proverbs on their own. It was identified that besides having some differences in terms of concepts and semantics of the Albanian and Turkish proverbs discussed in the article, it was also identified that there were some proverbs having common usages in some aspects.

Keywords: Albanian Proverbs, Turkish Proverbs, the Metaphor Usage, the Real Usage

Relationship and interaction Between socio-economic development and emergency management

Dr. Shyqeri KABASHI

Kolegji "BIZNESI" – Prishtinë, Kosovo. E-mail: shyqerikabashi@kolegjbiznesi.com

Dr. Nexhmije KABASHI

Kolegji "BIZNESI" – Prishtinë, Kosovo. E-mail: nexhmije.kabashi@kolegjbiznesi.com

Abetare KABASHI

PhD-Candidate, Kolegji "BIZNESI" Prishtinë, Kosovo. E-mail: abetare.kabashi@kolegjbiznesi.com

Atdhe KABASHI

PhD-Candidate, Kolegji "BIZNESI" Prishtinë, Kosovo. E-mail: atdhe.kabshi@kolegjbiznesi.com

Sherif SEJDIU

Prof.Ass.Dr. Universiteti Fehmi Agani Gjakovë, Kosovo. E-mail: sherif.sejdiu@uni-gjk.org

Abstract

The time we are living shows that one field is increasingly affecting another, developing or stagnating, that is, one field is becoming dependent on another field or developing another field. The field of Socio-Economy is increasingly connected to the field of emergencies, namely in its management and this is happening reciprocally. Security is of paramount importance to economic development - depending on the field. If there is no security, we cannot have development.

As development progresses, the role of emergencies is becoming greater. Connections and mutual cooperation, assistance and interaction between two or more persons, parties, states, organizations, etc. in a field of political, social, economic activity or in different jobs. Relationships and interdependencies between beings, objects or phenomena; close relationship between two or more people who live or work together or who have the same thoughts or common goals.

A natural and suitable combination between the parts of something, an intended and well-proportioned union of the constituent elements of something; complete agreement between two things, mutual agreement according to a certain proportion.

Mutual action that exerts two different things or phenomena on each other, interaction of socio-economic factors. Interaction between literary language variants.

Development - The level of social awareness and mental skills, education, culture, moral excellence, etc. that someone has achieved; the degree of progress achieved by each other from different fields of social activity and society as a whole.

Keywords; Emergency, Safety, Development, Management, Relationship, Socio-Economic interaction, etc.

Yılmaz Güney'in Öyküsü: Dağınık Gazel

Yılmaz Güney's Story: *Dağınık Gazel*

Zeki TAŞTAN

Department of Turkish language and literature, University of Van YYU, Van, Turkey

zekitastan@gmail.com

Öz

Dağınık Gazel, 12 Eylül dönemine giden ve bu sürece bir sanatçı cephesinden değinen oyunlardan biridir. 2008'de yayımlanan oyunda başkişi Yılmaz Güney'dir. Güney, oyunda üç farklı kişilikle karşımıza çıkar: Yılmaz, Devrimci Yılmaz ve Çirkin Kral... Bu kişiler çerçevesinde onun hayatında dönüm noktası olan bazı hadiseler yer verilir. 12 Eylül, 1981'de hapisten kaçan bir devrimcinin yurt dışında yaşadıklarını ele almasıyla önem kazanır. Güney, yurt dışında kaldığı süre içinde tekrar Türkiye'ye dönme planları yapar. Ona göre gençlerin ve emekçilerin kurtuluşu büyük bir devrimle gerçekleşecektir. Biz de bu yazımızda Yılmaz Güney'i ve oyundaki 12 Eylül'ün yansımalarını incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Dağınık Gazel*, Yılmaz Güney, 12 Eylül, Türk Tiyatrosu, hapisane.

Abstract

Dağınık Gazel is one of the theaters that goes to the 12 Eylül period and touches on this process from an artist's point of view. The protagonist of the play, which was released in 2008, is Yılmaz Güney. Güney appears with three different personalities in the work: Yılmaz, Devrimci Yılmaz and Çirkin Kral. 12 Eylül gains importance when a revolutionary who escaped from prison in 1981 deals with his experiences abroad. Güney makes plans to return to Turkey during his stay abroad. According to him, the liberation of young people and workers will be realized with a great revolution. In this article, we will try to examine Yılmaz Güney and the reflections of 12 Eylül in his play.

Keywords: *Dağınık Gazel*, Yılmaz Güney, 12 Eylül, Turkish Theatre, prison.

GİRİŞ

12 Eylül, Türkiye’de siyasal, ekonomik, kültürel açılardan bir kırılmanın yaşandığı, depolitize bir toplum modelinin devreye sokulduğu, etkisi en uzun süre devam eden darbelerden biridir. 12 Eylül’den sonra iktidara gelen Ana Vatan Hükümeti, Turgut Özal başkanlığında bir dizi reforma başlamış, ancak 12 Eylül’ün toplumda yarattığı travmanın izleri uzun süre silinememiştir. Darbe sonrasında başlayan sürgün, işten atma, gözaltı, tutuklama ve baskı atmosferi, işkence ve katliam iddialarını gündeme getirmiş, TBMM’de kurulan komisyon konuyla ilgili kapsamlı bir rapor yayımlamıştır. Rapor, darbenin birçok açıdan büyük tahribatlara yol açtığını şöyle özetler:

“12 Eylül 1980 askeri darbesi, ülke tarihinde onarılması güç yaralar açmıştır. Her şeyden önce oluşturulan darbe Anayasasıyla getirilen yasakçı-ırkçı-tekçi zihniyet yurttaşlarımızın büyük bedeller ödemesine sebep olmuştur. Bu dönemde yüz binlerce yurttaşımız ağır işkencelerden geçirilmiş, binlercesi sakat bırakılmış, yüzlercesi öldürülmüş, yüz binlerce kişi cezaevlerine atılmış, binlercesi ülke dışına iltica etmek zorunda kalmış, siyasi partiler ve demokratik kitle örgütleri kapatılmış, siyaset yasağı getirilmiştir. 12 Eylül darbesi ve o süreçte yaşanan insanlık dışı ağır işkenceler, yasaklar, yine 12 Eylül darbesinin ürünü olarak çıkartılan tekçi-otoriter 12 Eylül Anayasası Kürt sorununda bugünlere uzanan ve ağır kayıplara yol açan çatışmalı süreci başlatmıştır. Türkiye 12 Eylül darbesi hukukuna göre dizayn edilmiş, devlet yapılanması ve kurumları, idari yapı cunta zihniyetine göre oluşturulmuş, darbeciler kendi vesayetini ve statükosunu kurmuştur. Milli Güvenlik Kurulu, Yüksek Öğretim Kurulu, sıkıyönetim ve sonrasında oluşan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Özel Yetkili Mahkemeler, askeri yargı, yüzde 10'luk seçim barajı, örgütlenme-düşünce ve siyaset özgürlüğünün önünde engel olan Terörle Mücadele Kanunu gibi anti-demokratik yasalar bu darbe sürecinin birer kurumlaşmalarıdır.” (TBMM, 2012: 5)

12 Eylül’ün diğer bir etkisi de aydınlar üzerinde yarattığı baskı ve sindirme politikasıdır. Birçok kitap, dergi ve gazetenin yasaklandığı bu dönemde yazar, şair, sanatçı ve düşünürler arasında da tutuklamalar, sürgünler ve ülkeden kaçışlar yaşanmıştır. Bu olumsuz atmosfer açık veya örtük bir şekilde edebiyata da yansımış, 12 Eylül’ü konu alan roman, öykü, şiir ve tiyatro türünde birçok eser yayımlanmıştır. Bunlar içinde 12 Eylül’ü en fazla konu alan tür roman olmuştur. 12 Eylül romanları, bu süreci masaya yatırmış ve birçok açıdan darbeyi eleştirmişlerdir. (Özger, 2012) 12 Eylül’ün akis bulduğu diğer bir tür de tiyatrodur. Tuncer Cücenoglu’nun *Çıkamaz Sokak*’ı 12 Eylül’e Yunanistan darbesi üzerinden göndermede bulunan ilk oyundur. Turgut Özakman’ın *Resimli Osmanlı Tarihi* (1982); Memet Baydur’un *Limon* (1982) ve *Yalnızlığın Oyuncakları* (1984); Uğur Mumcu’nun *Sakıncasız* (1984) oyunları da 12 Eylül’e göndermede bulunan ilk örneklerdir. Erkan Tunç’un 2008’de yayımladığı *Dağınk Gazel* de 12 Eylül’e yurt dışına kaçan bir sanatçının cephesinden değinen oyunlardan biridir. Biz de bu yazımızda bu oyunu, başkışı Yılmaz Güney şahsında incelemeye çalışacağız.

Dağınk Gazel

Dağınk Gazel, Yılmaz Güney’in yurt dışı yıllarını konu alan bir oyundur. Erkan Tunç tarafından kaleme alınan eserde Güney, üç oyuncuyla temsil edilir: Çirkin Kral, Yılmaz ve Devrimci Yılmaz... Bu kişiler, hapishaneden kaçan Yılmaz’ın yurt dışında yaşadığı çelişkileri, iç hesaplaşmasını yansıtır. Bu nedenle oyundaki üç Yılmaz’ı anlamak için onun yaşantısına kısaca bir göz atmak gerekecektir.

Yılmaz Güney, sinema oyuncusu, senarist, yapımcı, yönetmen ve yazar olarak Türkiye’de tanınmış bir sanatçıdır. Bu ünün kazanılmasında ve özellikle yaşadığı sıkıntılarda devrimci dünya görüşünün önemli olduğunu belirtmek gerekir. 1961’de yazdığı bir öyküde Komünist propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklanan ve sürgün edilen Yılmaz Güney’in hapisane hayatı artık hep bu ideolojinin cenderesinde sıkışıp kalacaktır. 1971’de ve 1972’de ideolojik kapsamda tutuklanan Güney, *Dağınık Gazel*’de de Komünist Yılmaz olarak karşımıza çıkar.

Yılmaz Güney’in hayatını şekillendiren diğer bir husus da sinemadır. Yönetmen Atıf Yılmaz’la sinemayla tanışan Güney, oyunculukla başladığı kariyerinde senaryo yazarı, yapımcı, yönetmen olarak birçok başarıya imza atar. 1966’da “Çirkin Kral” filminin başrolünde oynayan Güney, bundan sonraki yaşamında bu sıfatla da anılmaya başlar. *Dağınık Gazel*’deki “Çirkin Kral” da buna bir göndermedir. Yazarın deyişiyle Çirkin Kral; “yıllarca kazanacağını düşündüğü para uğruna yanlış kararlar” alan ve “kazandığı bu parayı, dostlarını da gözden çıkararak, kumar masasının küçük restlerinde harcayacak kadar hovarda” (Tunç, 2008: 7) davranan Güney’i ifade eder. Oyundaki üçüncü Yılmaz da sanatçı cephesini işaret eder. (<https://www.biyografi.info/kisi/yilmaz-guney>)

Dağınık Gazel, Devrimci Yılmaz, Çirkin Kral ve Yılmaz’ın kumar masasındaki oyunlarıyla başlar. Bir müddet sonra üç kişi arasında karşılıklı atışmalar başlar. Çirkin Kral yine hovarda bir tavırla etrafına sataşmaktadır. Yanında bir kadın vardır ve ona hep ters davranır. Kendisi hayatın keyfini çıkarmak; Devrimci Yılmaz ise ideolojik hedefler peşindedir. Yılmaz’ın gayesi ise sinema sektöründe yeni filmler yapmaktır. Oyunun sonlarına doğru devrimci görüşleri de netlik kazanacaktır. Üç karakter de bu anlamda birbirlerini ikna etmeye ve tamamlamaya çalışırlar. Devrimci, ideolojik; Çirkin Kral, hovarda olarak Yılmaz’ı etkilemek ister. Bir bakıma yurt dışına kaçan Güney’in yaşadığı çelişkiler bu şekilde özetlenir. Yılmaz Güney, bu üç karakterin cenderesinde sıkışıp kalır. Daha sonra Devrimci Yılmaz ve yanındaki kadınıyla Çirkin Kral sahneden ayrılırlar. Yılmaz, kumarhanede tek başına kalır. Oyun bundan sonra sık sık değişmeye başlar. Kişiler birbirinin yerini alır. Devrimci Yılmaz, Garson olarak yeniden oyuna dâhil olur. Yılmaz’la sohbet etmeye başlar. Sohbet çocukluk yıllarına kadar uzanır. Bu kez Garson kimlik değiştirir. Yılmaz’ın çocukluk arkadaşı İsmail’in yerini alır. Sohbet konusu bu kez zengin ve güçlülerin uşağı olmamaktır. Yani “başkalarının atı olmak” düşüncesine başkaldırır. Ancak İsmail, küçük yaşta vefat edince isyan bayrağını Yılmaz taşıyacaktır.

Dağınık Gazel’de sahne ve zaman, ışık oyunlarıyla değişir. Üç Yılmaz’ın olduğu kumar masası aydınlanır. Aralarındaki atışmalar devam eder. Sahne tekrar değişir. Devrimci Yılmaz, bu kez Yılmaz’ın asistanıdır. Yılmaz Güney’in birçok eleştirmen tarafından başarısız bulunan Duvar filmini tartışırlar. Kumar masasındayken Nihat içeri girer. Şair Nihat Behram, Yılmaz’ın en yakın arkadaşıdır. Konuşma tekrar Duvar filmine gelir. Yılmaz, filmi izlemediği için Nihat’a kızar. Asistanı da yanından kovan Yılmaz, her şeye çabuk kızan asabi bir kişiliktir. Değişen sahnede Yılmaz’ın Ekim 1981’de firar ettiği darbe yıllarına gidilir. Üç Yılmaz sahnede bu özgürlüğü kutlar. Nihat’ın Yılmaz’ı hapisten kurtardığı; buna mukabil yine de Yılmaz’a yaranamadığı sohbetten sonra, eşi Fatoş’un gelmesiyle 1970’lere gidilir. Yılmaz’ın çok değer verdiği tabancası, tartışmaya neden olur. Tabancasını çok seven Yılmaz’la Fatoş arasında kavga büyür. Yılmaz yine çok sinirlidir. Kumar masasında bu kez mekânın sahibi gözükür. Savunduğu davanın adamı olmadığını söyleyerek Yılmaz’ı suçlar. Peşinde yüzlerce hayranının olduğunu, devrimcilikten, eşitlikten söz etmesine rağmen yurt dışında sefa sürdüğünü söyleyerek Yılmaz’dan mekânını terk etmesini ister.

Yeni sahnede tarih bu kez 1974; yer Adana Yumurtalık'ta bir gazinodur. Yılmaz Güney'in hapse girmesine neden olan bir cinayet anı canlandırılır¹. Sahnede Yılmaz'ın yeğeni Abdullah, Fatoş ve Garson vardır. Çekeceği yeni bir filmde hem oyuncu hem yönetmen olmanın mutluluğunu yaşayan Yılmaz, sevincini havaya ateş ederek kutlar. Gazinoda bulunan Yumurtalık ilçesi savcısı Sefa Mutlu onu uyarır. Savcı, görev yaptığı yerde ateş edilemeyeceğini ve filmi çekmek için izin alınmadığını söyleyerek Güney'den kasabayı terk etmesini ister. Karşılıklı atışmalar sonucunda kavga büyür. Yılmaz'ın dik başlılığına ve kıskırtıcılığına tahammül edemeyen "sarhoş" savcı, elindeki içkiyi yere fırlatarak "Yılmaz'ın üzerine yürür". "Ben buranın Allah'ıyım ulan!" diyerek "Yılmaz'a saldırır." (Tunç, 2008: 44) Savcı, Yılmaz'ı vurmaya çalışırken yeğeni Abdullah araya girer. Arbede sırasında Yılmaz, Savcı'yı vurur. Böylece Yılmaz'ın uzun yıllar ceza almasına neden olan bir cinayet meşru müdafaa olarak canlandırılır. Abdullah suçu üstlendikten sonra Yılmaz ve Fatoş sahneden çekilir.

Dağınık Gazel, baştan sona Yılmaz Güney'in hayatına dair bazı önemli kesitleri sunmaya çalışır. Bu kez 1971'de onu hapse götüren bir döneme gidilir. İhbar üzerine Yılmaz'ın evini basan polisler, çatı katında saklanan Mahir (Çayan) ve arkadaşlarını sorar. Yılmaz'ın iki kez "yukarıdalar" işaretini, espri olarak algılayan polisler, onun filmlerini ve ona olan hayranlıklarını konuştuğundan sonra evi terk ederler. Oyunun sonlarına doğru Yılmaz, Türkiye'nin kurtuluşu mücadelesinden, devrimden söz etmeye başlar. Oyun son olarak Yılmaz üçlüsünün sahneden ayrılmalarıyla sona erer.

Dağınık Gazel'de zaman 12 Eylül sonrasına rastlar. Bu tarih, oyunun sonlarına doğru hapisane yönüyle sahneye yansıtılır. 1983'te başlayan oyunda geri dönüşlerle iki kez 1981 yılına gidilir. İlkinde Yılmaz hapisaneden kaçmıştır. Üç Yılmaz da bu özgürlüğü kutlamak için bir araya gelirler. İkincisinde de Yılmaz'ı hapisanede görürüz. İmralı Açık Cezaevi'nde Yılmaz ve onun en yakın dostu Nihat karşımıza çıkar. Yol filminin çekimlerinin yasaklandığı gündür. Tartışma, Yılmaz'ın filmleri, heyecanı ve sinema sektöründeki yozlaşma üzerine devam eder. Nihat'ın, Yunanistan'la kontak kurmaya çalıştığını söylemesi bir kaçış planının tasarlandığını göstermektedir. Bu kısa sahnelerin dışında 12 Eylül, politik kimlikli bir kişinin yurt dışı yaşantısını anlattığı için önemlidir. 1983'te başlayan bu süreç, Yılmaz'ın devrim amacıyla Türkiye'ye dönmek istemesiyle sona erer. Türkiye'de halkın, emekçilerin ve gençlerin mazlum ve mağdur olduklarını düşünen Yılmaz, gerçek bir özgürlük için devrimin şart olduğunu söyler. Bu amaçla parti örgütlenmesinde görev alır. Ona ideolojik anlamda en büyük desteği Komünist Yılmaz verir. Ancak "hayatın keyfini" çıkarmak ve kadınlarla eğlenmek dışında bir emeli olmayan Çirkin Kral, bu tür ciddi amaçlardan yine uzak durur.

Yılmaz Güney'in oyundaki yansımaları, onun yaşadığı çelişkileri görmek ve onu daha iyi tanımak açısından ilginç bir tasarımdır. Bu parçalanmışlık onu ayrıntısıyla tahlil etmemizi sağlar. Bu çelişkiler etrafında onun sanatçı yönünü, hovardalığını, tez canlılığını ve asabi hâlini tahlil edebiliriz. Çirkin Kral'la onun kumara ve kadına olan düşkünlüğünü; Devrimci Yılmaz'la eylemci ve ideolojik tavrını; Yılmaz'la da sanatçı ve çalışkan kişiliğini görmek mümkündür. Ancak asıl ilginç olan her üç karakterde de bir yalnızlığın sezilmesidir. Bu yalnızlık üçünün bir araya gelmesiyle sona ermez. Aksine daha da büyür.

Dağınık Gazel'de Çirkin Kral ve Devrimci Yılmaz'ın zaman zaman sanatçıyı yalnızla sürüklediklerini ve ona hatalar yaptırdıklarını görürüz. Sinema ve sanat dünyasıyla ilgilenmeye devam

¹ Yılmaz Güney, bir savcı öldürmüş ve yirmi yıla yakın hapis cezası almıştır. 12 Eylül sonrasında firar ederek yurt dışına kaçan Güney, Türk vatandaşlığından çıkarıldıktan bir yıl sonra (1984) vefat eder.

eden ve bu hususta bir iç hesaplaşma içinde olan Yılmaz, Duvar'daki başarısını Devrimci Yılmaz'ın gölgelediğini düşünse bile elinden bir şey gelmez. Sinema sektöründeki yozlaşmada zarar görmesinin sebebi ise Çirkin Kral'ın hatalı tutumlarıdır. Ancak Yılmaz, Duvar'ın başarısızlığı üzerine yapılan tartışmalarda filme hep sahip çıkar. Çalışkan biri olan Yılmaz için sinema hevesi ve yeni film tasarıları her zaman vardır. Ancak Devrimci Yılmaz ile Çirkin Kral, onu hiçbir zaman yalnız bırakmaz. “Sorunlara çözüm bulmada sanatçı kişiliği de dâhil üç arada” (Tunç, 2008: 7) kalır. Eşi Fatoş Güney ve en yakın dostu Nihat Behram onun asabiyetini teskin etmeye ve yanlış kararlar vermesini engellemeye çalışırlar. Ancak sinirlerine bir türlü hâkim olamayan Yılmaz, eşinin tüm ısrarına rağmen tabancasını terk etmez. Sinirine hâkim olamadığı bir anda silahını çekerek bir savcuyu öldürür.

Dağınık Gazel'de sahne sık sık değişir. Güney'in hayatının farklı dönemleriyle mekân da Adana, İstanbul ve Paris'e kadar genişler. Ancak asıl mekân bir kumarhanedir. Kumar Masası, üç Yılmaz'ın oyun oynadıkları, tartıştıkları ve sık sık içki içtikleri bir yerdir. Masanın etrafındaki loş ışıkların kararıp aydınlanması Yılmaz'ın yaşadığı bunalımı ve iç çatışmalarını; sık sık içkiye sarılması da adım adım tükenişini işaret eder. Oyunda midesinin ağrıdığını söyleyen Yılmaz, gerçek hayatta mide kanserinden vefat edecektir.

Sonuç

Erkan Tunç, oyunun merkezine aldığı Yılmaz Güney'i hayatının önemli dönüm noktalarıyla tahlil etmeye çalışır. Yılmaz, Devrimci Yılmaz ve Çirkin Kral'ın şahsında insan, sanatçı, devrimci, hovarda Yılmaz'ı ve düşüncelerini tartışmaya açar. Yılmaz Güney, bu tartışmalar neticesinde devrimci bir kimlikle ve sinemaya olan tutkusuyla oyundan ayrılır. Yeni film projeleri yanında, Türkiye'ye dönecek; halkın, emekçilerin kurtuluşu için mücadele edecektir. Yapılacak bir devrimle ülkeye özgürlük gelecek ve herkes eşit şartlarda yaşamaya başlayacaktır.

Yazar, Yılmaz Güney'i farklı açılardan tahlil etmeye çalışırken onun hapisane hayatına, işlediği cinayete, davası uğrunda giriştiği mücadeleye ve en yakın arkadaşı Nihat ve eşi Fatoş'la ilişkisine de yer verir. Ancak oyun darbe sonrasında (1983) başlamasına; iki kez de 1981'e geri dönülmesine rağmen 12 Eylül açıkça dile getirilmez. 12 Eylül süreci, Yılmaz'ın yurt dışı hayatıyla devam eder. Bilhassa Devrimci Yılmaz'ın mücadelecisi ruhu, sık sık eyleme geçilmesi yönünde bir tartışma yaratır. Çirkin Kral da hayatın keyif veren tarafıyla ilgilendiği için 12 Eylül'ün depolitize olmuş birey modelini hatırlatır. Bütün sorumluluğu üzerinde toplayan Yılmaz, eleştirilerin aksine vefalı olduğunu, hiçbir arkadaşını satmadığını iddia eder. Duvar filmine karşı yöneltilen eleştirileri kabul etmez. Cinayet eylemi meşru müdafaa olarak takdim edilir. Ancak Türkiye'de bir efsane yarattığına inanılan Yılmaz Güney, ideal bir kahraman olarak değil; hatalarıyla ve sevaplarıyla ele alınır.

KAYNAKÇA

Baydur, Memet (1993). *Limon*, Mitoş-Boyut, İstanbul.

Baydur, Memet (1993). *Yalnızlığın Oyuncakları*, Mitoş-Boyut, İstanbul.

Cücenoglu, Tuncer (2007), *Çıkmaz Sokak*, Mitoş-Boyut, İstanbul.

Meclis Araştırma Raporu (2012), TBMM, 1. Cilt, Ankara, 732 s.

Mumcu, Uğur (1984), *Sakıncasız*, Um:ag Vakfı yayınları.

Özakman, Turgut (2009), *Resimli Osmanlı Tarihi*, Bilgi, İstanbul.

Tunç, Erkan (2008), *Dağınık Gazel*, Mitos Boyut, İstanbul, 64 s.

<https://www.biyografi.info/kisi/yilmaz-guney>, Erişim Tarihi: 17. 06. 2022

The development of the culture sector, a priority for the economic growth and social well being of a country

Eriona DEDA

Correspondent author, University "Ukshin Hoti", Prizren Professor at the Faculty of Economics, erionadedda87@gmail.com

Kujtim GASHI

Former Minister of The Youth Culture and Sports of the Kosovo Republic, Deputy Mayor of Prizren Municipality, Kosovo

Amidin SHALA

University of Prishtina, Faculty of Medicine, Kosovo

Abstract

Our paper focused on the culture sector and how, the development of the culture sector affects welfare, economic growth, and social well-being in the case of Albania.

The data were provided by INSTAT (Institute of Statistics, Albania) on the results of the culture sector survey by analyzing how the participation of the number of visitors expressed as a percentage (%) has changed in different cultural activities, throughout the years from 2018 to 2020.

Here we have used the descriptive method, and through tables and charts we have provided a comparative analysis, based on some statistics which are expressed in percentage (%).

Another focus in our paper is to reflect how the Covid -19 pandemic has affected the culture sector, suggesting some government policies that would increase the development of the culture sector in order for us to have a better economic growth, and social well-being in the future.

Keywords: Cultural activities, economic growth, social-well being, development, government policy

1. INTRODUCTION

Our paper aims to highlight how important the development of the culture sector is, and how it affects welfare, social-well being, economic growth, of a country.

Our paper focused on some several types of cultural activities, to show how the participation of visitors in some several cultural activities has changed according to the years, from 2018 to 2020. Specifically, the types of the cultural activities in our study are: Museums, Castle and other monuments, Archaeological Parks. The paper is based on the descriptive method, from which we've processed the tables and drew graphs based on the quantitative secondary data provided by INSTAT (Institute of Statistics, Albania), statistical surveys of the cultural sector. We're based on comparative statistical analysis expressed in percentage (%), analyzing how the participation of the number of visitors expressed as a percentage (%) has changed in different cultural activities, throughout the years from 2018 to 2020.

This study is also focused on recommending some important government policies for the development of cultural sector, by purpose of economic growth and social well-being in Albania.

2. Literature Review

Regarding the literature review, we notice that there are many authors having addressed similar topics to our paper. Regarding the use of any other similar topic to our paper, we refer to the European Committee of the regions, SEDEC (Commission for Social Policy, Education, Employment, Research and Culture) the authors Imona Cavallini, Rosella Soldi, Mihaela Alina Utma, Beatrice Errico (Cavallini, Soldi, Utma, & Errico, 2018), In their report entitled: How to design cultural development strategies to boost local and regional competitiveness and comparative advantage: overview of good practices, have addressed similar topic to our paper. The focus of this report is on (LRAs) Local and Regional Authorities, which aims to promote the cultural development strategies across the EU.

The data in this report are collected by the basis of bibliographic research, based on an inventory of 40 local and regional initiatives from 24 EU countries in order to develop the culture sector.

In addition to, this report aims to show how the cultural development strategies are an important approach, in which culture is a pillar for the sustainable development, through which the policy makers can promote the competitive and comparative advantages in their countries.

The analysis in this report are focuses on the preservation and protection of the cultural heritage, represented by the hard tangible assets such as; ancient ruins, or modern monuments. In addition as well as the soft intangible assets such as; traditions, language, dialects, etc., which have a fundamental territorial dimension.

Another important goal in their report is paper is the suggestion of the development of some favorable policies regarding the

governance of territories by (LRAs) Local and Regional Authorities, by imposing an essential role in the management protection and preservation of the cultural heritage, as well as presenting an opportunity

for the economic growth , influencing the sustainable development of tourism, establishing the cultural industries, increasing local employment, as well as improving the quality of life.

In addition the Organisation for Economic Co-operation and Development "OECD" (OECD, 2020), in their report titled, Culture Shock: COVID-19 and The Cultural and Creative Sectors, have addressed similar topic related to our paper. Their report is mainly focused on highlighting how Covid 19 have affected the cultural sector, as well as the consequences it has caused in the cultural sector of all the countries and regions that are part of the "OECD".

Special emphasis in their paper is to highlight how Covid 19 has affected the tangible assets of the cultural heritage, bringing a shock to the culture sector and other sectors related to it such as; the tourism sector, the socio-economic sectors etc.. In addition this report emphasize to show how the consequences of Covid 19, have been accompanied by a crisis for all the countries and regions that are part of the "OECD", bringing the consequences in the cultural sector and in the others sectors closely related to the cultural sector, as well as affecting the decline in the well-being of citizens, diversity and vitality, increasing the level of unemployment, reducing income, increasing the negative effects on innovation ect..

Another important focus in their report is the suggestion of some important policies for policy makers of the various countries and regions that are part of the OECD to overcome the crisis and the shock caused by Covid 19 in the cultural sector and the others sectors closely related to it such as; supporting innovations, increasing the investments in innovations and in new information technologies, providing a support schemes for non-profit organizations, as well as increasing the investments in preservation and maintenance of cultural heritage.

3. Research Methodology

The methodology used in our paper is the descriptive method, from which we've processed the tables and drew graphs based on the secondary quantitative data provided by INSTAT (Institute of Statistics, Albania), on the statistical surveys of the cultural sector. In addition our methodology is based on comparative statistical analysis expressed in percentage (%), regarding to the number of visitors participating on tangible assets of the cultural heritage and activities throughout the period taken into the study, from 2018 to 2020, such as: Museum, Castle and other monuments, Archaeological Parks.

3.1 The purpose of the paper

The main purpose of our paper is to analyse the annual change in percentage (%) of the visitors participating on tangible assets of the cultural heritage and activities throughout the period taken into the study, from 2018 to 2020, such as: Museum, Castle and other monuments, Archaeological Parks.

Another goal in our paper is to reflect how the Covid -19 pandemic has affected the culture sector, suggesting some government policies that would increase the development of the culture sector in order for us to have a better economic growth, and social well-being in the future.

3.2 Data collection

We've provided the data from INSTAT (Institute of Statistics, Albania), the secondary quantitative data based on culture statistics, regarding to the number of visitors participating on tangible assets of the cultural heritage and activities throughout the period taken into the study, from 2018 to 2020, such as: Museum, Castle and other monuments, Archaeological Parks.

4. Analysis

From the processing of the data provided by

INSTAT (Institute of Statistics, Albania),

using the descriptive method we've processed tables and drawn graphs, as well as through statistical comparative analyzes expressed in percentage (%) related to the number of visitors participating on tangible assets, according to the cultural heritage and activities throughout the period taken into the study, from 2018 to 2020. We've derived these relevant arguments and interpretations.

Table 1. Shows the number of visitors on tangible assets, of the cultural heritage , such as: Museum, Archaeological Parks, Castle and other monuments.

Number of visitors	2018	2019	2020
Museum	311,940	317,826	49,288
Castle and other monuments	308,656	322,395	62,627
Archaeological Parks	377,845	424,860	78,552
Total number of visitors	998,441	1,065,081	190,467

Source: (INSTAT Institute of Statistics, 2021)

From the table we see the number of visitors participating on tangible assets, according to the cultural heritage and activities throughout the period taken into the study, from 2018 to 2020, such as: Museum, Castle and other monuments, Archaeological Parks.

Regarding the number of visitors participating on tangible assets, according to the cultural heritage and the type of cultural activities , the Archaeological parks have the most participants of visitors from 2018 to 2020 compared to all other activities. The Archaeological Parks activity had the highest number of visitors in 2019.

In 2019 there are 424,860 visitors who visited this type of activity, while in total regarding to all types of the cultural activities and from 2018 to 2020 we've 2,253,989 visitors, accounting for 18.84% of the total number of visitors from 2018 to 2020.

While in 2019, in total there are 1,065,081 visitors accounting for 47.25% of the total number of visitors according to all types of the cultural activities from 2018 to 2020.

Precisely in 2019, we've the highest level of participation of the visitors according to the cultural activities. As for the other activities such as Museum, Castle and other monuments, there was a lower participation of visitors in these cultural activities from 2018 to 2020, compared to the participation of visitors in the Archaeological Parks activity.

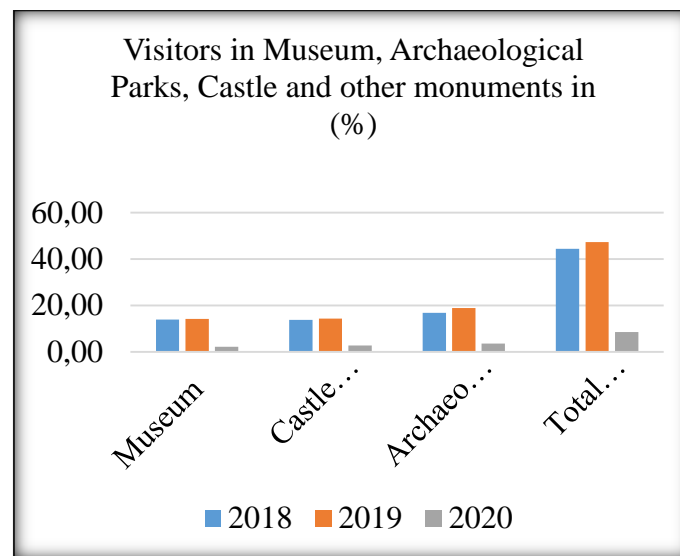

Figure 1. Shows the participation of visitors on tangible assets, according to the cultural heritage and activities such as: Museum, Archaeological parks, Castle and other monuments in % .

Source : Authors

From the graph, it's clear that the Archaeological Parks activity is the activity that occupies the highest percentage of the number of visitors from 2018 to 2020. Exactly in 2019, this type of activity occupies 18.85% of the total number of all activities from 2018-2020. As for the other types of activities, they occupy a lower percentage (%) of the participation of total number of visitors from 2018-2020, compared to the Archaeological Parks. From 2018 to 2020 a significant decrease in percentage (%), regarding to the total number of visitors by types of activity is in 2020, which is related to the impact of the global Covid 19 pandemic in 2020. While the highest percentage (%), of the total number of visitors, of all types of the cultural activities is provided in 2019, accounting for 47.25% of the total number of visitors in 2019.

5. Conclusion and recommendation

Referring to the number of visitors on tangible assets, according to the cultural heritage and activities such as: Museum, Archaeological parks, Castle and other monuments. We conclude that:

The Archaeological Parks is the activity with the most participants of the number of visitors from 2018 to 2020 compared to all other types of activities of the cultural heritage and activities. Archaeological Parks is the activity that occupies the highest percentage (%) of the number of visitors from 2018 to 2020.

And exactly the highest percentage (%) this type of activity occupies in 2019.

For all types of the cultural activities, we can say that from 2018 to 2020, there was a decrease in the number of visitors, from where in 2020 we had a more pronounced decrease in the number of visitors compared to all other activities, which it's also related to the impact of the global pandemic Covid 19, in the decrease of the number of visitors of the cultural heritage and activities in 2020.

An important policy to be taken by the government is ; the development of tourism sector , by increase the investment in innovation and social well-being.

Therefore, some of important policy that the government should undertake for the development of the culture sector are: More investment in the development of cultural and creative industries, which include: arts and crafts, advertising, design, entertainment, architecture, books, media and computer programs that stimulate the development of innovation that can promote sustainable and inclusive growth. The development of the culture sector significantly affects the development of other sectors, influencing the economic structural transformation as well as the socio-economic progress, the creation of jobs and innovation (Palanivel, 2019).

An other important government policy in this regard that should be taken by the government for the development of the culture sector is the improvement of cultural tourism by investing in the infrastructures , in the preservation of cultural heritage.

Therefore, the government should take measures by supporting the policies in digitization.

Digitization is important, because in many countries with developed economy, and countries with economy in developing has revolutionized both the culture sector and the economy (OECD, 2018).

The development of the culture sector is also very important due to the fact that it leads to the development of other sectors such as the development of the tourism sector, the increase of the employment level.. Therefore it's important that the government takes measures by intervening through effective government policies, such as: Building the partnerships with the foreign experts in order to exchange their best practices and relevant experiences related to this issue (Deda, E; Pacukaj, S; Vardari, L, 2021).

Another important policy is the documented information , (Pacukaj, S; Brajshori, B; Deda, E, 2021) regarding each the cultural heritage asset. The documentation of information is important to highlight the problems related to the culture sector and their improvement.

REFERENCES

- Cavallini, S., Soldi, R., Utma, M. A., & Errico, B. (2018). *How to design cultural development strategies to boost local and regional competitiveness and comparative advantage: overview of good practices*. European Committee of the Regions, SEDEC, <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/cultural-development-strategies/cultural-development-strategies.pdf>.
- Deda, E; Pacukaj, S; Vardari, L. (2021, January). Education and Its Role in the Economic Development of the Country and Government Policies to be Undertaken to Increase the Quality of Education, the Case of Albania. *Journal of Educational and Social Research*, 11, 198. doi:<https://doi.org/10.36941/jesr-2021-0018>
- INSTAT Institute of Statistics, A. (2021). *Culture Statistics, Visitors in Museum, Archaeological Parks, Castle and other monuments*. (INSTAT, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/kultura/>)
- OECD. (2018). *Culture and Local Development*. OECD, Better Policies for Better Lives, <https://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/Culture-and-Local-Development-Venice.pdf>.
- OECD. (2020). *Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors*. OECD, Tackling Coronavirus (Covid -19), https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=135_135961-nenh9f2w7a&title=Culture-shock-COVID-19-and-the-cultural-and-creative-sectors.
- Pacukaj, S; Brajshori, B; Deda, E. (2021, September). Gender Equality, a Priority for the Social, Economic, Political and Educational Development of a Country: The Case of Albania. *Journal of Educational and Social Research*, 11, 261. doi:DOI: <https://doi.org/10.36941/jesr-2021-0122>
- Palanivel, T. (2019). *How cultural and creative industries can power human development in the 21st Century*. Human Development Reports, <https://hdr.undp.org/content/how-cultural-and-creative-industries-can-power-human-development-21st-century>.

Dış Ticaret Savaşları, Korumacılık, Globalleşme ve Lojistik Sektörü

Foreign Trade Wars, Protectionism, Globalism, and Logistic Sector

Doç.Dr. Sevgi SEZER

Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü,
Örentepe 10700, Burhaniye / Balıkesir, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6958-3329

Öz

En temel izahıyla dış ticaret, ülkelerin kendi aralarında mal ve hizmet mübadelesi manasında olup, meydana gelme şekli, mübadeleye konu tüm mal ve hizmetlerin erişilebilirliğine ve bedeline etki etmektedir. Ayrıca dış ticaret milli ve global gelir, çevre ve istihdam benzeri pek çok hususta da anahtar konumunda işleve sahiptir. Diğer taraftan ise, ülkeden ülkeye mal ve hizmet akışı daima ve tümüyle serbest şekilde gerçekleşmemektedir. Ülkeler, türlü sebeplerle dış ticarete bariyerler geliştirebilmektedir. 2008 Küresel Finansal Krizi'ni takiben, yaşanan ticari gerginliğin iktisadi gündeme baskın geldiği ve tümünden dünyaya hâkim olan belirsizlik ortamının belirginleştiği gözlemlenmektedir. Dış ticaret dâhilindeki korumacılık politikalarının (gümrük tarifesi ve tarife-dışı önlemler) ana sebepleri yurtiçi üretici firmaları dış ticaret rekabetine karşı korumaya almak, milli üretimi kuvvetlendirmek, olası dış ticaret açıklarını hafifletmek ve arzu edilmeyen ve zararlı mal ve hizmetlerden tüketicileri uzak tutmaktır. Son yıllarda DTÖ ve ivme kazanan globalleşme olgusu sebebiyle gümrük tarifesi önlemleri önemli seviyede geriletilmiştir. Diğer taraftan, korumacılık politikalarındaki yükseliş, 2008 Finansal Krizi'ni takiben tarife-dışı önlemler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, bahsi geçen korumacılık olgusu 2018 yılından başlayarak ivme kazanmış ve yoğun şekilde uygulamaya konan gümrük tarife önlemleri sayesinde adeta bir "dış ticaret savaşı"na dönüşmüştür. Dış ticaret savaşları, korumacılık politikalarının içeriğinin ülkelerce dikkat çekici şekilde yükseltilmesi ve ticari ortaklarının karşı hamleleri neticesinde global bir boyuta ulaşmıştır. Bu araştırmada, 21. yüzyılın tecrübe ettiği dış ticaret savaşlarının gelişim süreci ve yarattığı etkiler bir literatür taraması yöntemi kullanılarak ele alınmıştır. Erişilen bilgiler, dış ticaret savaşları bağlamında gerek gümrük tarifelerini yükselten gerekse de bunlardan etkilenen ülkelerdeki gelir, istihdam ve yatırım düzeyi kaybını vurgulamaktadır. Dış ticaret savaşlarının meydana getirdiği "kelebek etkisi" yüzünden global iktisadi hayata yansıyan endişe verici durgunluk, daha ileri düzeyde problemlere de eşlik etmektedir. Ülkelerce uygulamaya konulan

korumacılık politikaları, global güç faktörlerinin bunları silah niyetine kullanmaya başlaması sebebiyle geleceğe dair siyasi ve ticari beklentileri negatif yönde etkilemektedir. Söz konusu olumsuz senaryolardan en çok etkilenen sektör durumunda olan lojistik sektörü; yetersiz talep, piyasa daralmaları, azalan sermaye, düşen yatırım, dinamizmini yitiren ticari bağlantılar, yüksek maliyet, düşük kâr sebebiyle durağanlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Savaşları, Korumacılık, Globalleşme, Lojistik Sektörü.

JEL Sınıflandırması: F01, F10, F14.

Abstract

In its most basic explanation, foreign trade means the exchange of goods and services among countries, and the way it occurs affects the accessibility and price of all goods and services subject to exchange. Besides, foreign trade has a key role in many issues such as national and global income, environment, and employment. On the other hand, the flow of goods and services from country to country is not always and entirely free. Countries can develop barriers to foreign trade for various reasons. Following the 2008 Global Financial Crisis, it has been observed that commercial tensions had dominated the economic agenda and the environment of uncertainty that dominated the world became more evident. The main reasons for protectionism policies (tariff and non-tariff measures) in foreign trade aim to protect domestic manufacturers against foreign trade competition, strengthen national production, alleviate possible foreign trade deficits, and keep consumers away from undesirable and harmful goods and services. Due to the WTO and the accelerating globalization phenomenon in recent years, customs tariff measures have been significantly regressed. Nonetheless, the rise in protectionism policies was realized through non-tariff measures following the 2008 Financial Crisis. Moreover, the aforementioned protectionism phenomenon gained momentum starting in 2018 and has almost turned into a “foreign trade war” thanks to the customs tariff measures implemented intensively. Foreign trade wars have reached a global dimension as a result of the remarkable increase in the content of protectionist policies by countries and the counter-attacks of their commercial partners. In this research, the development process and the impacts of the foreign trade wars experienced in the 21st century were discussed by employing a literature review method. The available information highlights the loss of income, employment, and investment levels in countries that both increased customs tariffs and were affected by them in the context of foreign trade wars. The precarious stagnation, which is reflected in the global economic life due to the “butterfly effect” caused by the foreign trade wars, was accompanied by further problems. Protectionism policies implemented by countries negatively affected political and commercial expectations for the future, as global power factors began to utilize them as weapons. The logistics sector, which has been the sector most affected by these negative scenarios; became stagnant due to insufficient demand, market contractions, decreasing capital, falling investment, commercial connections that lost their dynamism, high costs, and low profits.

Keywords: Foreign Trade Wars, Protectionism, Globalization, Logistic Sector

JEL Classification: F01, F10, F14.

INTRODUCTION

It is known that protectionism first emerged with Mercantilism around the 15th -18th centuries. The reason for this is the idea that the foreign trade surplus required for the enrichment of countries is in favor of the interests of the state, underlying the Mercantilist thought. Therefore, this approach, which finds the state's intervention in the economy necessary, has shown itself as Neo-mercantilism in recent years. Neo-mercantilist policies are based on reasons such as self-sufficiency, reduction of foreign dependency, and protection for the strengthening of infant industries. In this context, some of the protectionism practices include customs duties, quota practices, etc. It is seen to be in the form of traditional Mercantilist policies. Considering the so-called Neo-mercantilist methods of protectionism policies; recently, the implementation of multiple exchange rates, mostly due to tariff-like barriers, has turned into a trade war implemented through exchange rate manipulations. Particularly, developed countries may choose to protect some strategic sectors in order to protect their domestic producers from all kinds of foreign market competition, and to further increase their international competitiveness.

Along with the Industrial Revolution, production had also increased. As a result of the serious increases in production, surplus products began to be exported both to establish commercial relations and to generate revenue for the treasury. Besides, after the year 1980, with the countries' initiation of free trade, the trade volume increased and countries became dependent on each other in trade. Especially the developments in the communication and transportation networks and the relations established among the countries, and the elimination of the borders across countries that have developed the trade routes have been the driving force of globalization. Along with globalization, the economic, social, political, and cultural activities of countries have reached global dimensions from the national dimension and have been moved to different dimensions with the newly established relations (Şanlı, 2021:).

Following the First World War, the great crisis broke out. Throughout the Second World War, the developing countries were tried to be colonized by the developed countries. As a result of this situation and the events that took place after 1980, along with the emergence of serious trade deficits in various countries, intense protectionism policies began to be implemented. These policies, implemented for the benefit of the country, have changed form over time, and mutual protectionist policies among countries have turned into trade wars. Of course, these wars also caused great damage to the economy on a global scale. Although the logistics networks, commercial relations, economic cooperation, and liberalization in trade, which were established on a global scale, had to be conducted further with the developing technology, they were adversely affected due to these wars and regressed even further (Karaş, 2018:).

The worsening of the country's economies led the countries to the conciliatory attitudes of GATT (Customs Tariffs and General Trade Agreement) and WTO (World Trade Organization), and with this orientation, they solved the economic problems that were experienced and continued after that, thanks

to cooperation. Trade cooperation has been increased with new logistics networks created on a global basis and collective relations established.

The increase in commercial cooperation has pushed countries to implement intense protectionist policies in order to protect their interests. At this stage, countries try to protect themselves by resorting to trade policy instrument. As a result of the policies implemented turn into mutual reprisals, the event turns into a war. The lexical meaning of trade war literally covers this set of words. It means a conflict between two or more countries in the context of trade tariffs and quotas. The beginning of these wars is the country's efforts to improve its imports and / or exports by taking into account its own national commercial interests. As a result of the countries' rejection of a compromise, they tend to increase the cost of imports with the protectionist policies they implement. On the other hand, since the exports of other countries or countries are adversely affected, they activate their own defense mechanisms and implement protectionist policies, further invigorating the war.

The aim of this study is to examine the trade wars that have been experienced from the past to the present, the effects of the trade wars on the economy and the reflection of these effects on the logistics sector. For this purpose, the impacts of trade wars and the developments in the logistics sector in this process, and the impacts of trade wars on the logistics sector are discussed.

THEORETICAL FRAMEWORK

After 1980, countries began to open up and enter into commercial relations. It is widely accepted that trade liberalization has a stimulating impact on economic growth. Along with liberalization, protectionist policies have also started to become widespread. Especially after 1980, protectionist policies began to be implemented. The major trade deficits in the countries and the obstacles to economic growth pushed the countries to implement protectionist policies and it was thought that these problems would be solved through these policies (Abboushi, 2010: 384-386).

Some economists advocate protectionism for reasons such as ensuring national security and economic development under certain conditions, preventing dumping, eliminating the problems in the balance of payments, increasing competitiveness and improving the terms of trade. States use tariffs and non-tariff means to intervene in foreign trade. Customs tariffs are the most common policy instruments used and give the country that sets the tariff the right to control trade. Customs tariffs change the international prices of goods and their composition. If the tariffs increase, the trade volume is adversely affected. It is generally accepted by many economists, including A. Smith, that protectionism policies affect the economy negatively, whereas free trade affects the economy positively. Regarding the protectionism policies implemented for the reason of national security, A. Smith accepts protection with the statement "protection is more important than wealth" (Mangır ve Acet, 2014: 94-96).

It is aimed to reduce imports and protect domestic producers with the protectionist policies implemented by using trade policy instruments such as tariffs and quotas imposed on imported goods. Protectionism, in general, restricts trade among countries. In fact, the costs of protectionism are higher than the benefits it provides. Therefore, it is accepted by most economists that it has a negative impact on economic growth. Trade policy instruments implemented under the name of protectionism turned into a war with mutual reprisals after a certain period of time. For example, the "Smoot-Hawley Recipes" implemented

by the USA in 1930 left its mark on the world. These tariffs are the cause of the Great Depression by some and the result of others. The USA used the emerging Great Depression and started global trade wars with these tariffs (Cambazoğlu, 2020: 94-98).

From the past to the present, when war is mentioned, physical events such as weapons, swords, blood, etc. come to mind. However, it is seen that these physical and actual wars have left their place to cultural and economic wars with national relations, technological developments and globalization. Countries have tried to indicate their superiority by starting this war with cultural and economic arguments in line with their own interests. The most important of these wars is the situation in which the country tries to gain economic superiority by implementing protectionist policies by considering its own economic interests. After 1980, as a reaction to the liberalization movements in the world economy, the “new protectionism” movement began, and within this framework, non-tariff means began to intervene in trade. Within the framework of the new protectionism, tariff increases have assumed importance again at every possible opportunity. Anti-dumping taxes can also be counted within this framework. India’s recent raising of customs duties on steel products, Russia’s duties on old automobiles, and the EU’s anti-dumping duties on China can be exemplified. The “trade wars” debates between China and the USA, the USA and Europe, and the USA and Turkey quite recently indicated that the idea of protectionism stands aside as a potential (Baran, 2019: 30-33).

Table 1. Historical Development of Free Trade and Protectionism		
	Periods	Results
1875 - 1914	Free trade era (golden money era)	Liberalization and expansion in foreign trade
1914 - 1945	Protectionism era (world wars)	Recession and contraction
1945 - 1970	Free trade era (corporate capitalism)	Liberalization and expansion in foreign trade
1970 - 1980	Protectionism era (OPEC crisis)	Stagflation, recession, and contraction
1980 - 2000	Trade liberalization era (neoliberalism)	Liberalization, competition, and multinational corporations
2008 -	Protectionism era (currency exchange wars)	Financial crises, global recession, and contraction

Crises and wars that have arisen for different reasons in different periods around the world have led countries to follow protectionist policies. As a result of the protectionist policies implemented, a global contraction and recession emerged in the economy. In the presence of this situation, countries have adapted to the understanding of free trade and implemented policies in order to revive the economy. Protectionism and trade war mean different things. Protectionism involves such restrictions as “increasing customs duties, setting import quotas (limiting the amount of imports) etc.” which are made by a state in order to reduce or prevent foreign trade for protecting its own internal market, manufactured goods, production sectors, etc. from foreign competition.

Trade war, on the other hand, is a restriction implemented against a country that has reduced its imports by applying protectionist policies, even though other countries do not need such a protectionist policy, just as a retaliation. As protectionist policies turn into trade wars, as a result of import restrictions applied by countries to embody their superiority over each other, not only the country's economy, but also the trade volume on a global scale is adversely affected. Considering and examining the logistics sector as a branch of science was accompanied with the transportation of agricultural products in the early 1900s. The investigations revealed that the developments in the transportation system also triggered the economic developments. Developments in the field of logistics provide economic improvements with the increase in trade volume (Koçakoğlu and Özyaydın, 2020: 631-635).

Logistics management, which was first conducted in the USA, has developed in the field of industry. During the World War II, the USA had a great success in the international transportation, storage, and preservation of the material of military staff, and in this context, it was understood that such transportation activity could also be applied in civilian life in line with the need. In this regard, the borders among countries would disappear and the whole world would become a single market. In line with this prediction, by the end of the 20th century, the USA pioneered the establishment of the logistics sector and took control with this service (Lambert and Cooper, 2000: 67-71).

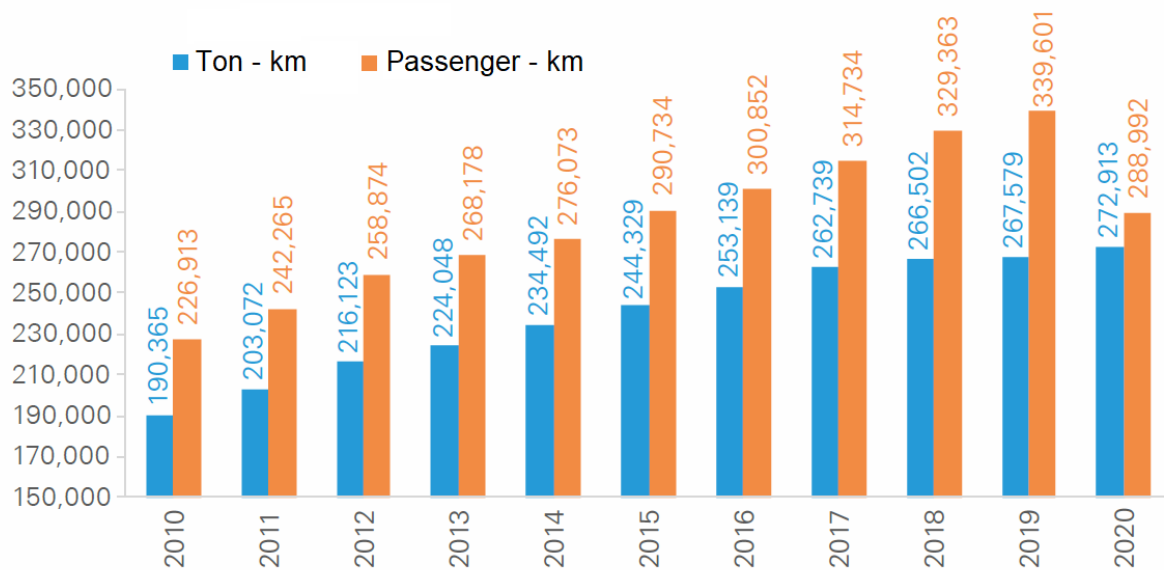

Figure 1. Development of Airline Transportation (millions)

Source: KPMG 2021 Report, Transportation: Sectoral Outlook.

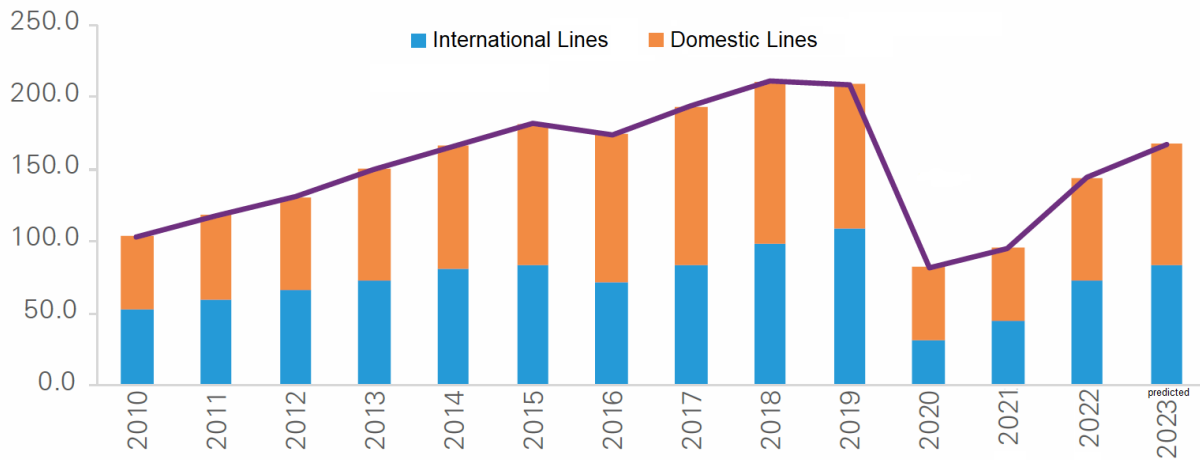

Figure 2. Development of Airline Transportation

Source: KPMG 2021 Report, Transportation: Sectoral Outlook.

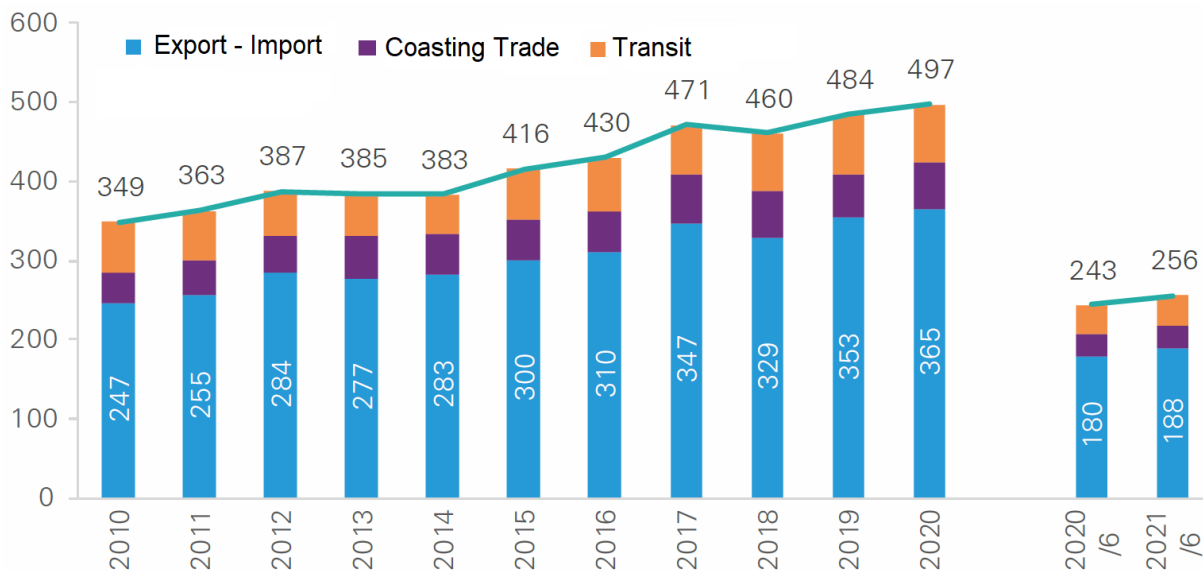

Figure 3. Amount of Cargo Handled at Seaports (million tons)

Source: KPMG 2021 Report, Transportation: Sectoral Outlook.

As can be seen in the above figure, the need for the logistics sector has increased with the increasing production, consumption, technology, and globalization over time. In order to fulfill this need, the investments made in the logistics sector enabled the sector to grow and develop. The logistics sector, which eliminates borders by all means, has become the biggest trump card of companies and countries in terms of globalization.

The Impact of the Trade Wars on the Logistics Industry

The trade liberalization movements, which started in the 1970s, developed and spread by courtesy of the ideas that advocated an increase in welfare in the eyes of the countries, as well as protectionism. Recently, the USA, Europe, China, Turkey, etc., which has taken place very often among countries around the world and especially assumed the lead role. It has recently declared a trade war on various countries and did not hesitate to fulfill the requirements of such war. The steel and aluminum crisis between the USA, China and EU countries, which turned into a trade war when the USA started within the protectionist policy, spread to different goods and sectors. Mutually, countries ignited the war even more by imposing / threatening to impose additional customs tariffs on various goods imported from each other. In the trade war that broke out in August 2018, the main purpose of the additional duties on steel and aluminum imports by the US was to stimulate and grow the domestically produced steel and aluminum sector. Nonetheless, the implemented protectionist policy turned into a war and instead of being constructive, the destructive impact of the war became more dominant, affecting many sectors negatively, in the USA, EU countries, and China. Undoubtedly, the logistics sector is the sector that suffers the most from such negative impact. As the war between countries like China, South Korea, Mexico, the EU, and Canada grows, imports and exports decrease and these decreases indirectly reduce transportation to a large extent. According to the research study conducted in October 2018, the trade wars initiated by the USA once again harmed itself. Ford, the pioneer in automotive sector, is the leader, with an average of \$1 billion due to these trade wars, United Technologies company, which carries out R&D activities on high-tech products in many different fields and manufactures them, and an average of \$200 billion due to these trade wars (Jeanne, 2021).

In the recent past, the negativities among different countries, which have the characteristics of a trade war, have affected both the country's economies and the logistics sector. As a result of the spread of the trade war by the USA to Turkey, the war progressed over the exchange rate and had negative results both in domestic and foreign trade throughout the country. The trade war, which damaged material, moral, political, psychological, and economic aspects of every field, was felt especially in the logistics sector. Especially due to the decrease in foreign demand, imports decreased and the transportation sector began to decline. Although there was a 9.5% contraction in the foreign trade volume in the first half of 2019, due to the experienced exchange rate volatility, the greatest decline occurred in airline and maritime transportations. Maritime transportation contracted by 12.5% and airline transportation contracted by 20.8% (Balistreri and Hillberry, 2021: 283-285).

With the start of the trade war, the trade of goods between the two countries slowed down, and this slowdown negatively affected both highway, maritime and airline transportations. Even in the first period of the crisis, the impact of this trade war began to be seen rapidly and in August, a shrinkage of 1% in China's exports to the USA and 5.6% in imports from China to the USA was observed. On the other hand, according to a study conducted by the US National Travel and Tourism Office, the income that the USA received from tourists from China increased by 20% on average for the past 10 years, but contracted by 2% in 2018. In response to these decreasing demands, it was inevitable for the logistics sector to be interrupted and contracted (Sheng and Felix do Nascimento, 2021: 48-54).

According to the analysis of the credit rating agency Fitch published by Reuters News Agency, it was concluded that the trade wars that the USA has started along with its biggest commercial partners might

have caused a recession in the economy and this recession might have damaged and disrupted airline, highway, and maritime transportations.

According to a research study conducted by FTL Hub company, one of the leading truck companies in the USA, following this trade war;

- In addition to these reasons, it was concluded that the demand for the logistics sector would have decreased with the decline in demand, and it was stated that these negativities were inevitable on a sectoral basis.
- The fact that large logistics companies are experiencing great suffering and these problems will increase, and the reason for this pain and distress is not trade, but the filters imposed on trade.
- Since the imposed tax increases also increase the fuel prices and this puts extra costs on the transportation sector, this situation disturbs the sector employees.
- Besides these reasons, the demand for the logistics sector would decline with the decrease in demand.

It is an inevitable fact how important foreign trade is for countries. The logistics sector is also of great importance for a successful trade. Today, no commercial activity can function without the logistics sector. Developments in the logistics sector contribute greatly to consumption and production movements, connect all sectors and eliminate the inaccessible on a global scale with the established logistics networks. In this context, the logistics sector is one of the backbones of trade. Trade wars initiated by developed countries in response to the protectionist policies implemented by developing countries not only disrupt trade relations among countries, but also affect the logistics sector. The logistics sector was also affected by the trade wars.

Literature Review

Considering the scarcity of studies investigating the impacts of trade wars on the logistics sector, this part of the study mostly focuses on studies on trade wars. Şahinöz (1992) evaluated the trade war between the European Community and the USA on agricultural markets and the possible consequences of this war. As a result, it was determined that the trade war negatively affected the agricultural sector and caused market contraction. Peel et al. (2005) argued that trade wars did not have a negative impact and protectionist policies to be implemented at a certain level would have yielded positive results. Çiçek (2014) examined the economic policy between the USA and China and its impacts on the new world order. The economic relationship between the two countries was determined to be interconnected and that the economies of both countries would have affected each other negatively in case of negativities. Han et al. (2015) analyzed the increase in import tariffs between the USA and China by using the game theory. It was concluded that the increase in import tariffs in the context of game theory decreased the trade volumes of both countries. Ertürk (2017) examined the reasons for the trade wars and discussed the economic war between the USA and China in the dimension of currency exchange wars. It was concluded that the increase in exchange rates had a positive impact on exports and a negative impact on imports, as well as a negative impact on a sectoral basis. At the same time, it was emphasized that such protectionist policies generated new crises rather than a solution. Kaya (2018) examined the additional tariff increases between the USA and China that the USA imposed on aluminum, iron, and steel and the

extent to which they affected Turkey. It was concluded that the so-called trade war would both benefit and harm the economies of the two countries, but the damage would be higher than the benefit, and this situation would have negatively affected the economies of other developing countries such as Turkey, and would also have had a negative impact on the global trade volume. Aytekin and Uçan (2018) discussed the recent trade wars and protectionist policies between the USA and Turkey. They emphasized that the cause of the war stemmed from political rather than economic reasons. It was concluded that the implemented protectionist policies and the resulting trade war affected the economy of both countries negatively, but that Turkey's economy suffered more severely and was more affected. Nuroğlu and Çekin (2020) examined the causes and possible consequences of protectionist policies implemented to foreign trade, which have been used in the past, but are becoming increasingly widespread today. The result was that protectionist policies had both positive and negative results.

Views on Protectionism and Free Trade

Perhaps the most important of the approaches to protectionism is Friedrich List's infant industry thesis. This view suggests that the newly established industries should be protected until they reach a competitive level, since they cannot compete internationally yet. According to List, protectionist policies should be finalized when infant industries reach a level that can compete with other countries. According to Hamilton (1757-1804), one of the economists who advocate protectionism, it was necessary to apply protection with customs duties to certain fields of activity. According to Carey (1793-1879), protectionist policies would have ensured the division of labor and further development of internal trade within the country, and the depletion of natural resources would have been prevented by protectionism. Pattern (1852-1922), like Carey, proposed protectionism and was of the opinion that dynamic countries such as the USA should implement protectionist policies in order to strengthen their industries (Shafaeddin, 2000).

Economists such as Adam Smith, David Ricardo, and John Stuart Mill come first among those who criticized protectionism. The Classical school advocating free trade against protectionism started with Adam Smith's Theory of Absolute Advantage and continued with David Ricardo's Theory of Comparative Advantage and Heckscher-Ohlin's Factor Endowment Theory. Classical economists stated that free foreign trade was for the benefit of the country, and protectionism was to the detriment of the whole country. The classical school opposed to protectionist measures such as customs and quotas, and stated that protectionist policies should not have been implemented, even for the development of an industry established in the country. Economists who defend the liberal view actually argue that; once countries follow a policy of specialization according to comparative advantages, this would be in everyone's favour, and the welfare of the world would be enhanced accordingly. The classical economic school that started with Adam Smith believes that division of labor and specialization would expand the market, increase efficiency in production, and thus, think that a higher rate of growth would be achieved. It is believed that the profit of free trade would outweigh the cost, as specialization would increase welfare both domestically and internationally (Seyidoğlu, 2015).

CONCLUSION

In world history, protectionism dates back to the Mercantilist period. In Classical Economy, protectionism persisted throughout the world. Although protectionism practices in Keynesian Economics were not supported as much as the Mercantilist period, it became an effective policy especially in the 1930s-1950s. Although protectionist policies were predominant in the first half of the 20th century, an inclusive liberalization period started under the leadership of developed countries following the 1950s. After the 1980s, the most liberal period the world trade has ever seen has been experienced, since countries from different continents such as China, India, Turkey, Eastern European countries, South American countries, Brazil, and South Africa have initiated the liberalization period and accelerated the integration and liberalization process of the world.

The global economy and trade, which was shaped by the leadership of mostly developed countries until the 1980s, began to be formed with a multilateral mechanism including developing countries after this date. The global trade, which triumphed its golden era until the 2008 Crisis, left its place to protectionism, which began to rise again after this date. Thus, the liberalization and integration process slowed down and non-tariff measures began to increase. The most important result of this chapter is this: In times of wars, epidemics, uncertainties, and political problems in world history, protectionism, in general, increased. However, during the periods when these problems decreased, liberalization in global trade accelerated.

The new protectionism practices, which have been on the rise in recent years, negatively affect globalization and free trade. Upon implementing protectionist trade policies, as in the 1930s, the whole world would suffer from it. Free trade is quite important for the increase in the welfare of the countries and the efficient distribution of resources. Because, the international division of labor would be in favor of the whole world. The customs tariff practices that the USA initiated unilaterally turned into a kind of customs war as other countries responded by retaliating. Trump administration's embrace of protectionism and the removal of the USA from global trade may cause China to become the world's super economic power by replacing the USA. Moreover, this situation affects not only the USA and China, but also Turkey, both in the steel and aluminum industries, as well as in the automotive, construction, etc. that are developing accordingly. It is inevitable that the sectors will be affected as well.

Various international organizations should also step in to improve deteriorating international trade. Because, the World Trade Organization (WTO), which is the most important institution for liberalizing trade in the world, should intervene in this situation. However, this role should not be limited to the WTO. The World Bank and the IMF should also prevent this situation by exhibiting the necessary attention and care.

As a result of globalization, the borders among countries have disappeared and events have begun to be affected by each other. With the butterfly effect it would create, trade wars cause serious recession and problems in the global economy. The protectionist policies implemented by the countries, the fact that the global powers turned these vessels into an offensive weapon and turned them into war, has had an impact since the first day of the war, when additional taxes were imposed. It caused tensions between countries, negatively affecting the expectations in terms of commercial, political and psychological aspects. The sector that suffers the most from such negativity is the logistics sector, which is the

backbone of trade, without which World trade would not be possible. Decreased demands, shrinking markets, shrinking capitals, decreasing investments, commercial relations that have lacked dynamism, increasing costs and plunging profit rates have rendered the logistics sector (especially the international transportation sector) stagnant. The logistics sector has shown great improvement along with the impact of globalization and great progress has been made in this field. Besides the globalization, the logistics sector has gained great importance as a result of major advancements in transportation and communication technologies. The impact of the logistics industry on trade is inevitable, especially during a period when time is quite precious and borders cease to exist.

Mutual devotion across countries is essential for a smooth dynamic global trade. Each country implements appropriate policies by considering their own national interests upon conducting global trade. But in the long-run, a global collapse is inevitable. The abolition of the imposed additional customs duties and quotas would revive trade, and with the revived trade, the logistics sector, which makes the distant ones close, would recover again.

With the disappearance of borders, the development of information communication and transportation networks, time has become quite an important factor in the trade of goods and services among countries. It is necessary for countries to assume more importance to the logistics sector in order to realize the trade of goods and services in a problem-free and timely manner. This issue should be included more in trade and technology policies. Furthermore, this issue should be included in the R&D activities carried out. Especially, developing countries should follow the existing logistics activities in developed countries and implement appropriate policies and practices in this regard.

REFERENCES

- Abboushi, S. (2010). Trade Protectionism: Reasons and Outcomes. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 20(5), 384-394.
- Aytekin, İ., and Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 851-862.
- Balistreri, E. J., and Hillberry, R. H. (2021). 21st Century Trade Wars. In *Policy Analysis and Modeling of the Global Economy: A Festschrift Celebrating Thomas Hertel* (pp. 279-297).
- Baran, T. (2019). Dünyada Gümrük ve Ticaret Savaşları: Türk Vergi Kapasitesine Etkisinin Analizi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 6(18), 28-53.
- Cambazoğlu, B. (2020). Trade Protectionism: Pros and Cons. In *International Trade Policies in the Era of Globalization* (pp. 94-115). IGI Global.
- Çiçek, M. (2014). Çin-ABD Rekabetinde Gelişen AB-Çin İlişkileri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), 1-40.
- Ertürk, N. (2017). Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri. *Fiscaeconomia*, 2(1), 88-112.

- Han, A., Ge, J., and Lei, Y. (2015). An Adjustment in Regulation Policies and Its Effects on Market Supply: Game Analysis for China's Rare Earths. *Resources Policy*, 46, 30-42.
- Jeanne, O. (2021). *Currency Wars, Trade Wars, and Global Demand* (No. w29603). National Bureau of Economic Research.
- Karaş, G. (2018). *Uluslararası Ticarete Mali Nitelikli Korumacılık Araçlarının Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi*. (Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kaya, M. (2018). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 18-30.
- Koçakoğlu, M. A., and Özaydın, A. (2020). Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşı mı? Küresel Liderlik Savaşı mı?. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 630-646.
- KPMG (2021). KPMG Report, Transportation: Sectoral Outlook.
- Lambert, D. M., and Cooper, M. C. (2000). Issues in Supply Chain Management. *Industrial Marketing Management*, 29(1), 65-83.
- Mangır, F., and Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31.1), 93-108.
- Nuroğlu, E., and Çekin, S. E. (2020). Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (27), 73-90.
- Peel, J., Godden, L., and Nelson, R. (2005). GMO Trade Wars: The Submissions in the EC: GMO Dispute in the WTO. *Melbourne Journal of International Law*, 6(1), 141-166.
- Seyidoğlu, H. (2015). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 20. Baskı, *Güzem Can Yayınları, İstanbul*.
- Shafaeddin, M. (2000). *What Did Frederick List Actually Say? Some Clarifications on the Infant Industry Argument* (No. 149). United Nations Conference on Trade and Development.
- Sheng, L., and Felix do Nascimento, D. (2021). On Sino-US Trade Wars: A Dialectical Consideration. In *Love and Trade War* (pp. 47-98). Palgrave Macmillan, Singapore.
- Şahinöz, A. ABD-AT Ticaret Savaşı Paylaşılmayan Dünya Tarım Pazarları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 9-16.
- Şanlı, O. (2021). *21.yy'da Yeni Korumacılığın Ticaret ve Kur Savaşları Kapsamında Küresel Ekonomiye Etkileri: Ampirik Bir Analiz* (Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Attitudes of Present Generation Towards Marriage with a Socio-cultural Focus

Kameel AHMADY¹

PhD, *Social Anthropologist, University of Kent, MA in social Anthropology, UK*

Abstract

In recent years, the younger generation of the Iranian population has experienced rapid social and cultural changes. One pattern formed because of changing the culture and attitude of the younger generation is white marriage, which is about to become one of the new challenges of Iranian society. The aim of this study was to investigate the socio-cultural factors affecting the change in youth attitudes towards marriage in three cities, including Tehran, Mashhad, and Isfahan. The theoretical framework of this research was interpretative and qualitative methodological framework, along with grounded theory that was used to determine the effective socio-cultural factors on changing young people's attitude towards marriage. The findings indicated that attitude towards marriage was included of two types as follows: the first type were the people who believed that cultural factors and traditional customs are related to the permanent marriage. The second type was those who were affected by some socio-cultural factors such as lack of belief in permanent marriage, the concept, and were ultimately inspired to unlicensed cohabitation or white marriage. It was found that socio-cultural factors such as age, education, employment, acquaintance, duration of acquaintance, violence against women, and family play an important role in the tendency of white marriage among young people. Lack of acceptance from society and family, lack of support and having a secret relationship are some of the limitations of this way of life. The results of the present study, considering the theoretical and experimental background, showed that social changes, transitional culture, defective modernity and socio-cultural factors are involved in determining the phenomenon of cohabitation. This research is published in 2021 by Mehri publication House with open door "A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran"²

Key words: Marriage, socio-cultural, white marriage, young people, Iran

¹ Researcher and anthropologist, Kameel.ahmady@gmail.com & <http://kameelahmady.com>

² Ahmady, Kameel. Et al. (2021) House with open door "A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran": UK. London. Mehri publication

INTRODUCTION

From a sociological point of view, marriage can be defined as a sexual relationship between two people that is socially acceptable and recognized (Giddens, 1994). In other words, it is considered a unit that is socially recognized, legally approved and consists of a man and a woman. The need for marriage as a certain necessity to turn into a matter of choice has been strengthened due to people's freedom of choice in selecting their own partner and extensive social relations. If we consider the marriage as a connection between two genders based on stable sexual relationships, it requires the conclusion of a social contract that legitimates physical relationships (Sarokhani, 2006). In Mo'in¹ Encyclopedic Dictionary, marriage is well-defined as a legal relationship incorporating a specific contract (permanently or for a certain time) between a man and a woman, including the right to a sexual relationship. Some people consider marriage to be a mutual interaction between a man and a woman, a dramatic conflict of culture and nature such as sexual attraction, and a permanent binding between a heterosexual couple who are by this means permitted to engage in sexual relations within a legal and official structure (Razavi, 2002). Nowadays, people's lifestyle and preferences have been changed and the lifestyle has now taken a different shape both from individual and collective points of view. Changes in the attitude and form of marriage have been considered being one of these differences. Change in the pattern of marriage is one of the main characteristics of social and cultural change. If the evidence implies a huge decrease or increase in marriage and divorce statistics, respectively, society will face the collapse of the family and extreme altruism (Azad Armaki, 2007).

Generally, culture is considered as a socially gained factor in the social sciences, which may affect all the aspects of human life, including sexual behaviour and marriage. Sexual behaviour may vary depending on the specific culture, values, and norms of each society. Cultural variation and conflict of values among different communities or even between different generations of a society lead to changes in some values and behaviours. In Western societies, sexual behaviours like premarital sex or common law 'marriage' (cohabitation or domestic partnership) which are currently acceptable conflicted with public values in past decades (Giddens, 2010). In addition, during recent decades, patterns of sexual behaviour have been also changed all over the world. Iranian society has also recently faced significant transformations regarding young people's values and beliefs (Rezaei, 2013). According to a comprehensive study on adolescents aged between 14 to 18 years old in Tehran, between 20 and 60% of them had a sexual relationship with one or more people of the opposite sex. Research revealed that pre-marital sexual contact has a negative relation with conjugal satisfaction and may be followed by many social consequences (Alitabar *et al.*, 2013).

One pattern formed because of changing the culture and attitude of the younger generation is white marriage. The cohabiting without marriage or white marriage is a phenomenon that boys and girls live together as roommates, without a formal link between marriage and the couple's relationship (Robbennolt and Johnson, 1999). White marriage widespread in society experts warning tone because of widespread threats of legal, social and psychological long has it. In general, in the west, since lifestyle changes along with increased economic pressures, tend is formal legal marriage and relationships decreased mainly based on the satisfaction of the instincts and test species is formed. A key factor for

¹ The second biggest Persian language encyclopedia written and integrated by Mohammad Moin

this kind of life is lack of responsibility, because in such relationships do not take responsibility for their own performance (Haeri, 2014). Having a relationship with the opposite sex has been frowned upon by both sharia and custom in Iranian society. Facilitation through social media of such a relationship, in the workplace or at university has lead into the prevalence of friendships and cohabiting lifestyles. Studies showed that the relaxed behaviour by parents in response to their children's pre-marital relationships is completely related to their sexual relationships (Khalajabadi and Mehryar, 2010). The partnership of two people without official marriage as white marriage has no political, legal, and religious status in Iran. Given its transitional culture and characteristics, such as individualism, modernity, fluid relationships and moral conflict, cohabitation or white marriage bears scrutiny in Iran. It should be noted that the prevalence of such relational patterns and the authorities' silence or legal and administrative tolerance, this social issue, which has endangered the family institution in Iran, remains unidentified and ambiguous.

Over recent years, some social researchers and pathologists have carried out researches on this phenomenon, but no practical results have been suggested and there are only a few articles at the academic level. Also, the socio-cultural factors affecting young people's attitudes and behaviours toward marriage have not yet been fully explored. So, a comprehensive study of these issues and the effective factors on them was required. The present study collected too much information and data over more than one year by focusing on field-work and anthropology in three cities, including Tehran, Mashhad, and Isfahan, using standardised interviews and precise analyses. The aim of the current study was to provide a comprehensive study on socio-cultural aspects affecting young people's attitudes toward marriage using a scientific and precise analysis of interviews and data. Finally, the correct legal and practical analysis and solutions to identify this issue and reduce the potential damage caused by it are provided. In the present study, we focus on the transformation of the young people identities and attitudes towards marriage, following the socio-cultural factors including acquaintance, the duration of acquaintance, age, education, employment, violence against women, and family.

Review of literature

One of the important fields of social research is the study of changes in values, attitudes and behaviours of marriage, which because of its two-way relationship with many social, economic and cultural factors in recent years, has been the focus of many social science researchers. The issue of marriage has always been a focus for sociologists, especially in family studies. The pattern of marriage is changing in the society. The age is rising and the causes of marriage are evolving too. The attitude towards marriage is changing. One of the main factors that might increase the age of marriage is education. Young people consider marriage incompatible with education. Higher education for women is important due to the fact that it improves their social status. Women with higher education can usually marry men with a better economic and social status (Bostan, 2010). Azad *et al.* (2011) explicitly addressed the phenomenon of white marriage in academia for the first time. They defined it as a premarital trial prior to documented marriage. Their categorizations of "pre-marital" sexual behaviours in Iran. They reported that two main factors contribute to the emergence and evolution of white marriage: internal factors and external factors (Azad, *et al.*, 2011). According to their result, internal factors consist of a rise in the separation rate, increasing the age of a first marriage, generational gap, women's increased engagement in social spaces, and decreasing parental control over children in a family. Moreover, they noted three

external factors related to the Iranian economy, culture, and modernization pursuits, which have affected the young people's attitude towards marriage and led to white marriage. These three factors include rethinking traditions based on global western inspirations, job insecurity and neoliberal policies, and resultant changes in personal value systems, which led to a change in attitude towards marriage. These changes were in several ways, including a change in the method of partner selection from collectivist to individualistic, up-to-date education, a quick development of information technology, urbanization and increasing opportunity for anonymity in metropolitan life. Azad *et al.* (2011) emphasized that information technology has a particular role in providing a private space for young people with minimum parental control. They showed that modern patterns of sexual relationships including white marriage are intensely rooted in discourses of modernity and post modernity, and white marriage can be a threat to the social order.

According to some studies, marriage has been devalued for men and women who suggest open relationships which make possible their sexual fulfilment (Shojaei, 2005). Shojaei, (2005) conducted a study on the problems and obstacles to marriage, especially for young women. Their results revealed that some young people find the satisfaction of their natural instincts only in a relationship with the opposite sex. Therefore, one of the reasons for increasing age of marriage is open relationship between young men and women, and the accompanied sexual advantages outside marriage, somehow shifts the responsibilities of marriage off their shoulders. Ahmady (2010) mentioned that according to modernization theory, which was proposed by William Good, modernization at both individual and social levels is effective at the time of marriage. Improving the educational opportunities, changes in employment patterns, women's occupations, and urbanism can be noted as the most significant factors in modernization. Hence, marriage is postponed in urban regions, compared to rural areas due to different lifestyles and also less social control (Ahmady, 2010).

Moreover, another social factor influencing this attitude is behaviour and problems within the family, which is also related to the culture of the family. The rate of crime and social and family harm like addiction, promiscuity, domestic violence, divorce, cold relationships, interference by other people, etc. has been increased. This has not only resulted in family disintegration but also in young people's distrust of marriage, and made the young generation dismiss marriage as a source of happiness (Rajabi, 2007) and to perceive its potential combination with harm such as addiction as an additional problem for their own normal daily lives. Other people's experience in marital life can either persuade them towards, or dissuade them from marriage. Disappointments, arguments, and disagreements in some families, especially between young couples, can be resulted in hatred and fear of marriage. On the other hand, good experiences accompanied with sympathy and understanding of people's lives can encourage others, especially the young generation, to form a family (Derakhshan, 2004). Therefore, it can be concluded that the increased rate of divorce in Iran over the past decade leads into scepticism toward marriage in today's youth.

Different types of marriage are formed as a result of changing the attitudes of people influenced by socio-cultural factors. Marriage has been classified into different ways such as marriage by capture, marriage by purchase, temporary marriage, marriage by exchange, marriage by arrangement, white marriage or clandestine, trial marriage, and marriage of comradeship (Sarokhani, 2006). Dixon, an American psychologist, emphasizes the importance of three variables in describing common

patterns of marriage and the combined role of factor and structure in how they occur. These three variables moderate the effect of social structure on patterns of marriage. These three variables are: availability, accessibility (feasibility) and desirability. The first variable is determined through the balance of age-sex ratio of people of marriageable age and methods of choosing a partner, including regulated or free choice. According to this theory, when there is a serious imbalance in the age-sex ratio of the population at the age of marriage, some marriages are delayed. Young people who are free to choose a spouse, get married later than those whose parents choose their partner. The second variable (possibility) discusses the necessary socio-economic situation for the couple to form a family. The third variable (tendency) is related to social stress to convince young people to marry. Social rewards of marriage, such as love and affection, sexual gratification, economic support, procreation, lineage, and a sense of well-being during old age sometimes lead to social pressure. In addition, sometimes social pressure is applied through social punishments including isolation, rejection and notoriety due to celibacy, childlessness, etc. from a certain age onwards. Rewards and fear of punishment may encourage people to marry (Karimi, 2009).

For the first time, in 2012, Morteza Talaei, the head of the Cultural and Social Commission of the Tehran Council, announced the formation of houses in the north and south of Tehran in which girls and boys live without formal marriage. According to him, a violent confrontation with this issue will not lead anywhere. But it must be seen as a social problem (Poor Farhadi, 2014). In recent years, the issue has once again been raised in newspapers and the media, with sources reporting an increase in white marriages. However, for social and cultural reasons, no formal and serious research has been done on this marriage in order to obtain accurate statistics on the amount of this type of marriage and its hidden points. In addition, the people who choose this type of marriage do not all form a particular social class and age. This type of marriage takes place, both among young people and middle-aged people (even without the knowledge of families). For these reasons, rooting out white marriage is not easy. (Aramaki *et al.*, 2012). In the modern world, religious and traditional sensibilities have been marginalized and practically developed during the engagement, time and place, and the bride and groom were no longer in a hurry to get married due to economic problems, employment and education, on the other hand, despite strict commitments. In traditional marriages as well as in legal-civil obligations, the terms of the marriage gradually became longer than usual, so much so that it was very common for the future couple to have children before the formal marriage. The West has its supporters, but it is not recognized in the Islamic society at all, although it has become popular among the youth without any religious or legal support (Ghanbarian, 1396).

A review of the background shows that white marriage is currently expanding in Iran as a foreign phenomenon that has resulted from cultural and social changes during the transition of societies.

RESEARCH METHOD

Interpretative and qualitative methodological framework and grounded theory were used in the current study. Because of the cultural sensitivity of the subject under study, non-random sampling was applied. 100 interviews were conducted with participants of white marriage; informational redundancy of the

recorded data was also obtained. To ensure the comprehensiveness of the research, more interviews were conducted with the recommendations of qualitative method experts.

In-depth interviewing techniques were used to collect the research data and information. The theoretical coding (open, axial, and selective coding) applied to analyse the recorded data. It should be noted that an informal interviewing method was used to identify important concepts and categories of participants. Theoretical sampling using grounded theory was then used to organize the obtained categories and concepts. In order to make the interview's questions standard, a semi-structured interview method was used at the end of forming the general course of the interviews. This process was continued until reaching an informational redundancy. The major categories, sub-categories, and concepts were obtained after performing the open coding simultaneously with data collection process.

FINDINGS

Foundation of marriage is considered being an interest in the opposite sex, which depends on biological development. Although adolescence infrequently get married, they are interested in having opposite-sex relationships. Since social legitimacy, supervision and consent of the community on marriage is vitally important, making the jurisprudential aspect of marriage insignificant, the illegality of marriage and as a final point its normal regulations lead to the brittleness of the marital bond (Sarokhani, 2006). The social rules governing marriage lead to the decision to marry or change a person's attitude towards marriage. These changes may lead to different forms of marriage at different ages and times.

The results of the present study, considering the theoretical and experimental background, showed that social changes, transitional culture, defective modernity and socio-cultural factors are involved in determining the phenomenon of cohabitation. In this study, the participants' attitude towards marriage was included of two types as follows: the first type were the people who believed that cultural factors and traditional customs are related to the permanent marriage. The second type was those who were affected by some socio-cultural factors such as lack of belief in permanent marriage, the concept, and were ultimately inspired to unlicensed cohabitation or white marriage.

In total, 203 interviews were carried out in three capital cities including Tehran, Isfahan, and Mashhad with 86, 64, and 53 interviews, respectively. 87 males and 116 females were participated as interviewees. These include both men and women, however women showed higher sympathy and trust. Women also showed more preference to talk about their attitudes towards marriage and relationship. Men, on the other hand, was more introverted.

According to Azad Armaki *et al.* (2007), social relations and friendship have been affected by changing value during the last decade, which led to various results in Iranian society. Lifestyles and values have been varied due to the growth in global communicative media such as satellites and internet. Moreover, new attitudinal and behavioral patterns have been formed among Iranian people, especially the youth, which was due to increasing the age of marriage, forming general values through innovative communicative means, and increasing the economic issues. One of these changes is premarital relationships, such as cohabitation, which have been expanded through various forms and motives (Azad Armaki *et al.*, 2007). It is important to be noted that in Iranian

societies, cohabitation without official and legal registration is definitely considered an illegal and sharia relationship. This type of relationship is the result of changing the attitude of young people affected by various factors, including socio-cultural factors, which has become a new and growing trend, especially in metropolises and immigrant areas in Iran. Based on the data collected at the present study, most acquaintances that led into cohabitation arisen in universities or through social networks on the Internet or in friendly groups. The following is the quotes from some of the interviewees:

Ms. Arsalani, 28 years old from Tehran: *"We were both students in Tabriz and we met because we were members of some women's associations or other active feminist associations. We were close friends for almost three years. But after two years, he rented an apartment and we went out to his house together with our friends on different occasions "*

A 46-year-old man from Tehran: *"I was walking out of the car park at the university when I saw her. I picked her up and took her home. We talked on the way and so our acquaintance began.*

A 31-year-old woman from Tehran: *"I can say that we met somehow. Hussein saw me from a distance and accidentally visited my Facebook profile. He wondered if maybe I was the same person. Then, he asked our common friend and became sure on our first date."*

Friendships and relationships with the opposite sex, which have replaced permanent marriages in many societies today, are part of the complex experiences of adolescence. The culture of each country determines the relationship with the opposite sex, which is realized according to social, jurisprudential and official laws. As in Iranian society, relations between the two opposite sexes are not accepted and allowed in terms of law and sharia and are in conflict with cultural and social beliefs. The results of the present study showed that despite this issue, such relationships are common and the university as a place where girls and boys attend classes, and friendly circles in the university sometimes lead to cohabitation. How participants became acquainted with their partners on the first place is presented in diagram 1. According to the data, 47.3% of interviewees met their cohabiting partners in students' groups, 33.5% in a work environment, and 19.2% through virtual space. It can be concluded from the diagram that trust is formed after being completely familiarized. In general, people who are tend to cohabitation, find their desired partners in or through circles such as café. Virtual space has been one of the most important factors that provides the means for unlimited relationships. The emergence of social media has created a sudden shift in the dynamics of societal structure. This frequent communication prepares people for close relationships and mutual trust which might lastly lead to arrangements such as white marriage.

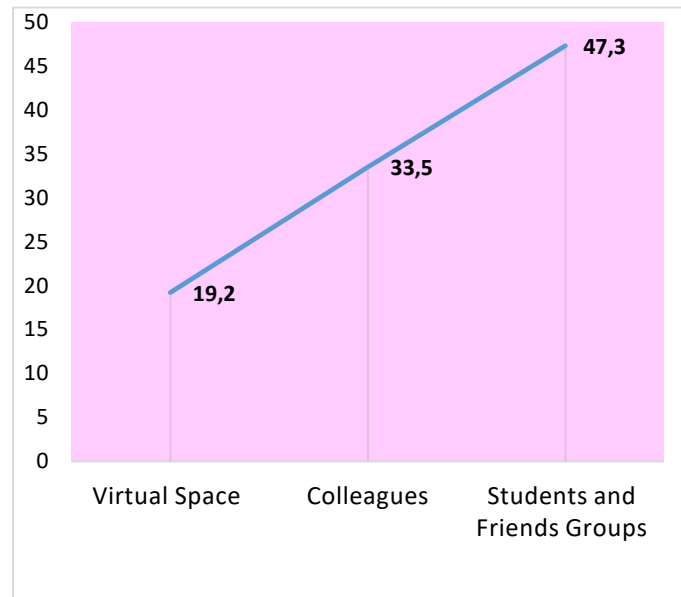

Diagram 1. How participants met their partners

As mentioned earlier, socio-cultural problems lead to delays in permanent marriages and subsequent satisfaction of sexual needs, which may lead to dissatisfaction. Hence, relationships such as white marriage, which make it possible to satisfy sexual needs without pressure, have been increased. According to the recording data, if the existing conditions are in favour of both parties and bring about the satisfaction of both, it will last, otherwise the relationship will end. The quotes from some of the interviewees are presented as following:

A 31-year-old man from Tehran: *"As I said, it was because of financial and sexual needs. Because we could not permanently and forever. And sometimes sexual needs lead us to live together."*

A 30-year-old woman from Tehran: *"As two 30-year-olds living together, we are not in a position to meet the expectations of our families. For example, we cannot afford a wedding. Each of us shares whatever s/he has. We live in a small house. We can afford to rent a house and live comfortably, but unfortunately my family does not accept our choice."*

A 31-year-old woman from Tehran: *"The advantage that permanent marriage brings to me as a woman in society is that I do not have a secret life. I can travel with my partner or introduce him as the person I live with and we can go anywhere. This kind of life [cohabitation] has a fundamental problem, which is the secrecy and the challenge that you have. You have to lie to everyone, and that puts too much pressure on me."*

The results obtained of the participants revealed that the couple who chose white marriage lived only four years and then separated. The highest rate was 73.9% by cohabitation relationships lasting 1-3 years and other cohabitations usually lasted less than one year (17.3%) and over one year (8.1%). Most participants can be classified to have middle-term and short-term relationships. In fact, post-cohabitation problems, lack of commitment to the partner, tendency to change, domestic violence against women,

and social exclusion are the effective factors to stop this kind of relationship. Most of these relationships lasted in three years (diagram 2).

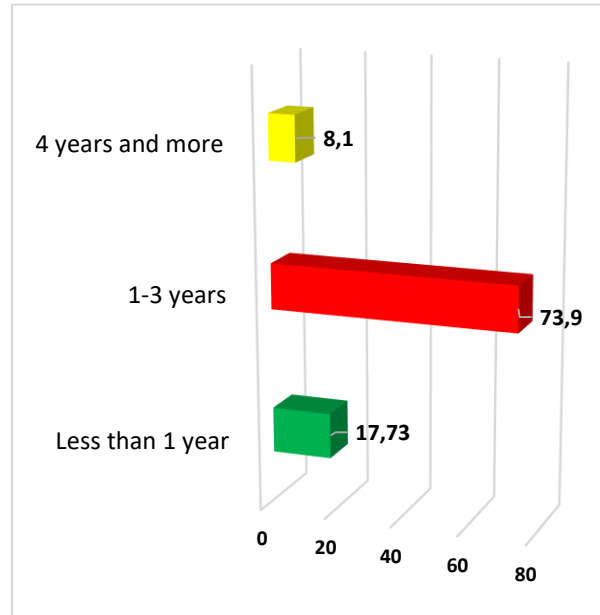

Diagram 2. Distribution of the duration of cohabitation

The results of the questionnaires used in this study showed that social problems including unemployment, family expectations, great inflation and other factors lead to a change in men's attitudes toward permanent marriage and increase their desire for temporary marriage (white marriage). On the other hand, according to our results, social and cultural conditions, including greater participation of women in environments such as universities, have led to an increase in the age of marriage. Therefore, white marriage is considered as a right and logical choice for young people. In the present study, the relationship between age and white marriage is investigated. Age is one of the most important variables in white marriage'. Conducted interviews and the findings indicate that the lowest rate of 'white marriage' and cohabitation occurs at 37-41 year-old (10.34%) and the highest rate of cohabitation occurs at the age range of 25-30 (45.33%) which is presented in diagram 3.

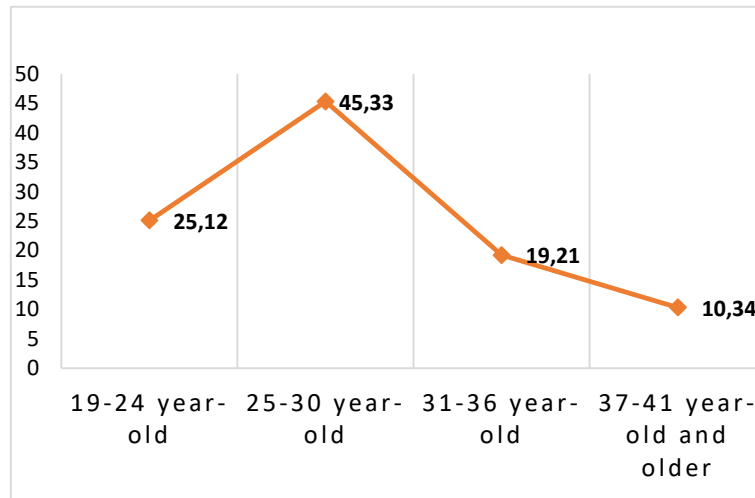

Diagram 3. The age range of interviewees

Considering ‘white marriage’ as a reasonable choice has been enhanced by the people who are at the right age of marriage but have not married due to economic, cultural, and social conditions. As it is shown in diagram 1, these young people, who are preoccupied with new communicational technologies such as cell-phone, the Internet, virtual space, Instagram, Facebook, and are less concerned with religious issues compared to previous generations, are the most likely to select white marriage as an alternative to permanent marriage.

According to the data of the present study, most of the people who had a cohabiting relationship were graduates (Diagram 4). The recorded data indicates that 62.57 and 23.15% of them had Bachelor and Masters and Ph.D. Degrees, respectively.

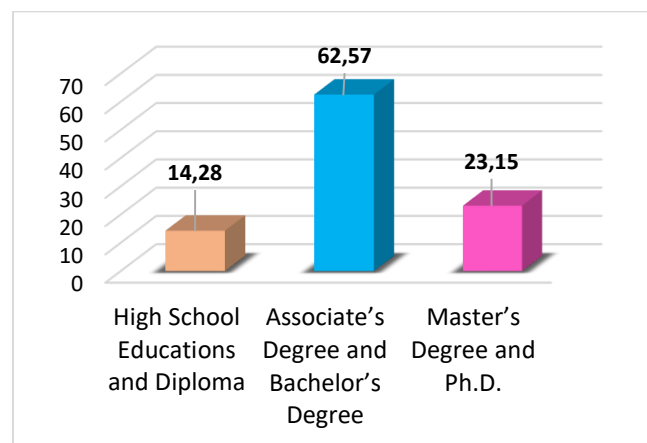

Diagram 4. Frequency of educational degrees of interviewees

The experience of student life, the change of culture towards modernity, and the acquaintance of more people with various intellectual ideas in the university has led to the formation of a new generation that does not require adherence to the cultural and social frameworks and principles of the previous generation. Therefore, these factors have led students to choose white marriage in order to control their sexual needs.

There are some major reasons that educated people usually migrate to capital cities. Some of them are as follows: the high rate of unemployment in small towns, lack of job opportunities, and lack of coordination of educational fields and the free market, and saturation of governmental job positions. The obtained data showed that most of the cohabiting interviewees (46.3%) were employed in private companies or were running freelance businesses (39.5%) (diagram 4). These people could afford to live in a capital city and had more funds to meet the needs of their relationship, which gave them a more powerful status as well (diagram 5).

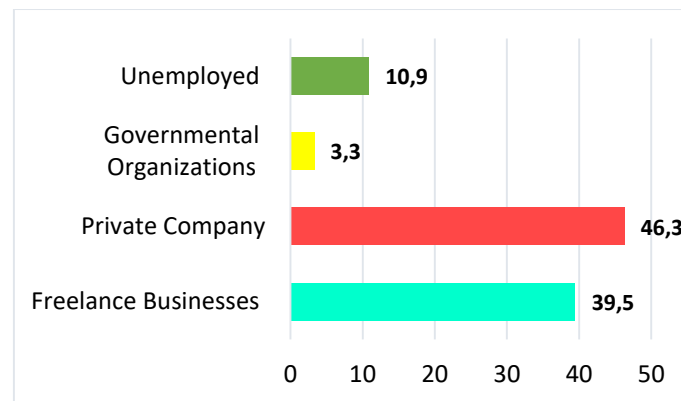

Diagram 5. Types of employment

Many educated but unemployed people migrate to larger cities to find work related to their specialization and knowledge. These people are more likely to choose "white marriage". Public and private organizations must cooperate and provide job security to the people.

Violence against women was investigated to be one of the socio-cultural problems which led to a change in the attitude of people towards marriage. Violence against women is known as any violent action that may lead to physical, sexual, and psychological hurts of women. Based on the recorded data which is presented in diagram 5, 19.82% of female interviewees had experienced domestic violence and 80.18% had relationships without violence (diagram 6). Some interviewees' quotes are presented as following:

A 43-year-old woman from Tehran: *"Yes, we used to hit each other. Then he told me, 'I did not want to lose you and I thought that in this way I could have more control over you.'"*

A 26-year-old boy from Tehran: *"Sometimes we would argue over small things, but I think it was more because of the relationship. For example, we once argued over what he told a friend about us. We had a small discussion about this for a few nights."*

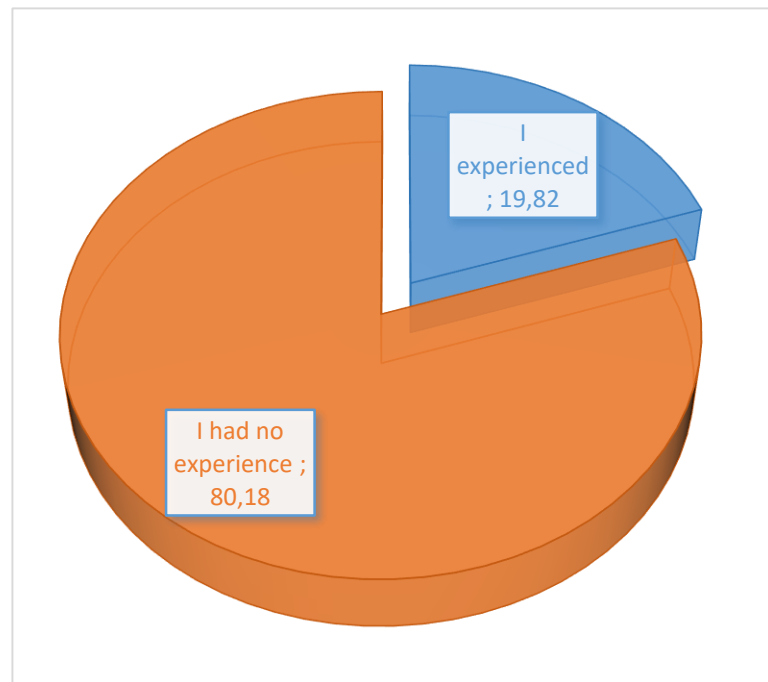

Diagram 6. Incidence of violence among female interviewees

It is believed that the family is one of the most important institutions influencing the transmission of culture and attitudes of society to future generations. Simultaneously with the increase of modernity and the spread of Western culture in Iran from different cultural aspects, it has changed the attitude of the current generation compared to before. It is shown in diagram 7 that 15.27% of the participants said that their family (parents) was aware of their relationship. 25.61%, 13.3%, and 48.35% of them said that only their siblings, close relatives, and friends knew about their relationships. And 10.34% of the interviewees kept their cohabitation and relationships secret.

A 37-year-old woman from Tehran: *"My mother knew, but she pretended not to know. Everyone knew we were friends, even my brother and father. Not that they knew him personally, but they knew I had a friend. I preferred my relatives and friends. "They did not know about it in small towns. My neighbours and others did not know. I do not communicate with people I do not know, and my communication was not too much and harmful."*

A 26-year-old boy from Tehran: *"Maybe one or two of my friends know about my relationship. In fact, only one of my friends was aware of some of our life together, and one of his friends knew. But my family or close relatives and family "He did not know about our relationship."*

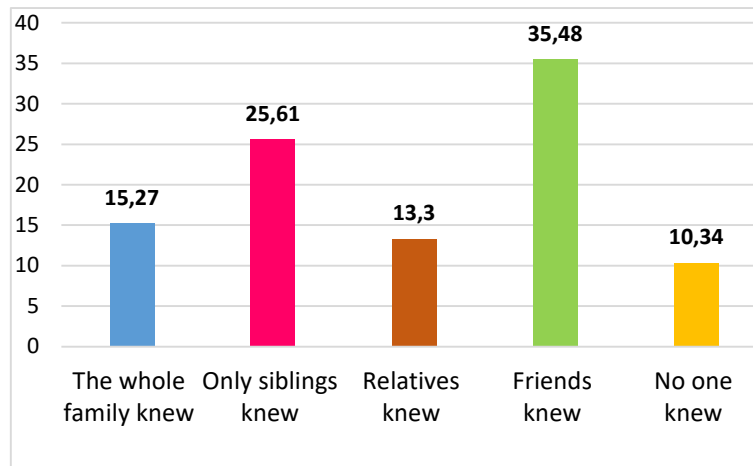

Diagram 7. Extent to which families and friends of interviewees knew about their cohabitation

CONCLUSION

The phenomenon of “white marriage” among young heterosexual middle class Iranian women and men under the influence of socio-cultural factors was investigated in the present study. While white marriage has taken a lot of media attention within Iran, little is well-known about it outside of the country or in academia. The study findings showed that socio-cultural factors such as family conditions, age, education, etc. were some of the main factors in the changing people’s attitude towards marriage, and increased the tendency towards ‘white marriage’. The main phenomenon which was relieved in the current study was the changes in values, beliefs, and lifestyle of the younger generation. Instability and multiplicity were defined as the strategic actions of the research. Insignificance of cultural principles, freedom of choice, and reluctance to formal marriage were some consequences of this kind of relationship. Karimian and Zarei (2012) carried out a study on women involved in cohabitation and revealed that the 19 women participated in the research showed a low quality and weak mutual commitment, relative gratification. They were also worried of being judged by their family and also society. They didn’t have a formal and legal marriage in the future. The researchers reported that Iranian family has been facing the increased rate of prevalence of cohabitation amount current generation, besides the increased emotional/sexual infidelity in married couples, high rate of divorce, and the popularity of cohabitation (Karimian and Zarei 2012). According to several studies, in the case of Iran as well, changes in sexuality differ in different social classes and rapid changes have been detected in the middle class (Afary, 2009). It should be noted that middle class women and men in white marriage are typically highly educated and are profitably employed (Ghoddosi and Bayat, 2014). This is in line with the results of the present study and confirms the effect of the two factors of education and employment on the change in attitudes and tendencies towards white marriage. White marriage in the middle class has been noted as an individualized decision and this phenomenon is increasing among middle class young women and men (Aghajanian *et.al*, 2018).

In Iran, cultural and value changes have led to the prevalence of this lifestyle, the issues that are on the way to marriage (economic situation, cumbersome customs, costly ceremonies, etc.) lead people to white marriage. We now need to focus on solving the socio-cultural problem in our policies. For example, solving the employment problem can solve the marriage problem, when young people themselves go for marriage, they are told that they should have a good job. As a result, we must strive to address this issue within our own cultural and social contexts.

In the last two decades, socio-cultural changes have proved that the rate of cohabitation or white marriage is increasing. In fact, this kind of marriage cannot be easily identified. Due to its taboo concept and being rejected by the authorities, it is increasing secretly and of course rapidly, and if not studied properly, it can have irreversible consequences for young people, especially women. In order to decrease its consequences, some suggestions have been classified as follows:

- Precise identification of the dimensions, reasons, and consequences of changing young youth's attitudes towards marriage in Iran, according to extensive and independent scientific studies: Allocating more government funding for research studies in this area, pay more attention to university professors and behavioural scientists, continue to study all aspects of "white marriage" and its social consequences can all be helpful.
- Advocate for legal solutions: Since most of the interviewees stated that many Iranian cultures and customs such as dowries, ceremonies, independent housing, gender stereotypes, limitations on women in the marriage contract, such as education, employment, divorce, travel, guardianship, and etc. has prevented them from getting married and made them want to have secret relationships. Government institutions can play a good role in this by promoting easy marriage methods.
- Growing employment, entrepreneurship, and improving economic situations by government and the private zone: Revising policies, entrepreneurship, and creating new job opportunities in people's hometowns may be effective. In addition, banks can help by providing long-term loans and financial facilities. The private sector can also reduce unemployment by developing infrastructure and building homes and workshops in small towns by supporting young people. Charities can also focus on entrepreneurship with government support. Therefore, entrepreneurship in the hometowns of the people and the provision of economic support can eliminate some of the financial worries of young people that lead to a change in their attitude towards marriage.
- Supporting the governmental communities and associations in the term of health and educational consultations and inhibition of social and individual damages: Psychological and even physical injuries are among the complications of these informal events. Because the partners in this relationship are deprived and rejected by their families. By creating a culture in this field and eliminating the illegality and reducing the fear of "white marriage", the above-mentioned institutions and institutions can prevent the damage caused by it. People who live together can receive health care and support to improve the well-being of both their subscribers and our wider community without fear of prosecution.

REFERENCES

- Ahmady, Kameel. Et al (2021) House with open door “A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran”: UK. London. Mehri publication
- Ahmady, Kameel Et al (2017). *A House on the Water: A Comprehensive Research Study On Sigheh or Temporary Marriage In Iran*, Tehran Shirazeh Publishing (<http://kameelahmady.com/fa/temporary-marriage-in-iran>)
- Afary, J. (2009). *Sexual politics in modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Afary, J. (2009). The sexual economy of the Islamic Republic. *Iranian Studies*, 42(1), 5-26.
- Ahmadi, Omidali (2010). Re-Analysis of Family Challenges in Marriage Difficulty and Postponement in Iran. Tehran: Rahdan Publications.
- Aghajanian, A., Vaezzade, S., Kohan, J. A., and Thompson, V. (2018). Recent Trends of Marriage in Iran. *The Open Family Studies Journal*, 10(1).
- Alitabar, Seyedhadi and Ghanbari, Saeid and Mohamadizadeh, Ali and Habibi, Mojtaba (2013). Study of Relation between Premarital Sex and Tendency to Extramarital Relationships. *Family Research Quarterly*, Vol. 10, No. 38, pp. 255-267.
- Azad Armaki, Taghi (2007). *Sociology of Iranian Family*. Tehran: Samt Publications.
- Azad, A. T., Sharifisaiy, M. H., Eisari, M., & Talebi, S. (2011). Typology of Pre- marital Sex in Iran. *Jameh Pazhoi Farhangi (Social Cultural Research)*, 2(2), 1-34.
- Azad Armaki, Taghi, Mohammad Hossein Sharifi Saei, Maryam Isari, and Sahar Talebi) 2012 (Typology of premarital sex patterns in Iran "Bi-Quarterly Journal of Cultural Sociology Vol. 2, No. 2
- Bostan Najafi, Hossein (2010). *Islam and Sociology of Family*. Qom: Sobhan Publications.
- Derakhshan, Bahram (2004). *Barriers and Strategies of Marriage*. Collection of Articles published in Conference on Students' Marriage; Strategies and Challenges. Kashan: Morsal Publications.
- DW. (2014). White marriage and narratives of glassy houses inhabitants (Ezdevaj Sefid Va Hekayat Sakenan Khaneh Hay Shysheh iy).
- Ebrahimi, M. (2014). BBC, Living together without marriage and effects on the quality of intimacy (Zendegi Moshtark Bedon Ezdevaj Va Tasir An Bar Keyfiat Zanashouiy).
- Ghanbarian, Mehdi, (2017), "Study of White Marriage in the Iranian Legal System and Quarterly," *West Law Studies*, Winter, No. 17
- Ghoddosi, S. Bayat, F.(2014). White Marriage: Pain or Treatment, Study of Unofficial Marriages in Iran, *Zanan Emroz*, 5: 7-15.
- Haeri, S. 2014. *Law of desire: Temporary marriage in Shi'i Iran*. Syracuse University Press.
- Higgins, P. J. 1985. Women in the Islamic Republic of Iran: Legal, social, and ideological changes. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 103, 477-494.
- Giddens, Anthony (2010). *Sociology*. Transl. Hasan Chavoshian, Tehran: Nei Publications.

- Giddens, Anthony (1994). *Sociology*. Transl. Manouchehr Sabouri, Tehran: Nei Publications.
- Karimi, Khadijeh, 2009, A Study of the Changes in the Marital Horn in Iran during 1996-2006, in: Proceedings of the Fourth Conference of the Iranian Demographic Association, Tehran, Center for Asia-Pacific Population Studies and Research.
- Karimian, Nader and Zarei, Eghbal (2012). Qualitative Study of Women Cohabiting with the Opposite Sex. *Woman and Society Quarterly*, Vol. 7, No. 26, Summer 2016, pp. 39-68.
- Khalajabadi, Farideh & Mahriyar, Amir Houshang (2010). Role of Family in Relationships with the Opposite Sex before Marriage in Female Students in Tehran. *Family Research*, 6th Year, No. 24, pp. 450-467.
- Kheiri, Marzieh (2016). Pathological-Social Study of Increased Age of Marriage according to Female Students of Isamic Azad University of Oroumieh. *Sociological Studies Quarterly*, Year 8, No. 30, pp. 125-138.
- Poor Farhadi, Parisa, The Causes of the Spread of the White Family Phenomenon in the Tehran Metropolis in 2013-2014, M.Sc. Thesis in Criminal Law
- Rajabi, Abbas (2007). Increased Age of Marriage; Solutions. *Marefat Journal*, No. 112, pp. 143-154.
- Razavi, Najma (2002). Study of Young People's Marriage. National Report of Youth, Youth National Organization's Publications.
- Rezaei, Hasan (2013). White Marriage or Black Cohabitation. *Payesh Journal*, No. 6.
- Robbennolt, J. K., & Johnson, M. K. 1999. Legal planning for unmarried committed partners: Empirical lessons for a preventive and therapeutic approach. *Ariz. L. Rev.*, 41, 417.
- Saroukhani, Bagher (2006). *An Introduction to Family's Sociology*. Tehran: Soroush.
- Shojaei, Mohammadsadegh (2005). Psychological Analysis of Increased Age of Marriage and its Role in Moral Deviations of Young People. *Marefat Journal*, No. 97, pp. 46-53.
- Tabnak (2016), The Shadow Of White Marriage On Consulting Services (Sayeh Ezdevaj Sefid Bar Khadamat Moshavereh)

Changing the Attitude of Young People Towards Marriage with a Focus on Law and Environmental Conditions such as Religion and Custom

Kameel AHMADY¹

PhD, MA in social Anthropology, University of Kent, UK

E-mail: Kameel.ahmady@gmail.com

Abstract

One pattern that has emerged today because of changing attitudes of young people in today's society is white marriage, which has become one of the social challenges. White marriage is the way of life without registering a formal and legal marriage that is accepted differently among young people. The purpose of this study is to study the status of white marriage among young people who have experienced this lifestyle, the causes of the tendency to this lifestyle and its consequences, in three metropolises, including Tehran, Mashhad, and Isfahan. The theoretical framework of this research was interpretative and qualitative methodological framework, along with a grounded theory that was used to determine the effective on changing young people's attitude towards marriage, including law, religious and custom. Some environmental factors such as religiosity, tendency of individuals to official marriage and its reasons, incidence of pregnancy and abortion, and Importance of virginity were studied. The existence of laws, traditions and religious beliefs related to these factors in Iranian families has led to a change in young people's attitudes towards formal marriage and their greater desire to continue the relationship and choose white marriage. The results of the research indicated that the social rules, religious and custom, which are governing, are involved in determining the phenomenon of cohabitation. Lack of acceptance by society and family, lack of legal protection and having a secret relationship are some of the limitations of this way of life. This research is published in 2021 by Mehri publication House with open door "A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran"².

Key words: Marriage, cohabitation, youth, attitude, Law, religion, custom, Iran

¹ Researcher and anthropologist, Kameel.ahmady@gmail.com & <http://kameelahmady.com>

² Ahmady, Kameel. Et al. (2021) House with open door "A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran": UK. London. Mehri publication

INTRODUCTION

Attitudes towards marriage reflect feelings, inclinations or prejudices, preconceived notions, and fears and strong beliefs about marriage. Therefore, a person's attitude towards marriage is a way of thinking and feeling about marriage (Memani, 2003). Today, in marriage, special attention is paid to expectations, perceptions and attitudes toward marriage, as a cognitive and mental phenomenon. Because the distortion of these standards can lead to the chaos of married life (Sharp, *et al.* 2000). According to the studies, the attitude of young people towards marriage has a negative change, and as a result of this negative attitude, moral, social and economic destruction has become common among young people (Jonsson *et al.* 2000). In general, changes in the pattern of marriage, reluctance to marry, old age marriage or non-marriage has increased dramatically (Jones *et al.*, 2004).

Marriage is the cause of family formation and reproduction and survival of the human race. Human societies have witnessed fundamental changes in the age of marriage over the last two centuries, first in European countries and then in developing countries in the twentieth century (Lucas *et al.* 1994). Iran, like other Third World countries is in the transition from tradition to modernity, which has brought about wide-ranging social changes in all social phenomena, including marriage. Available statistics show that the average age of marriage has undergone a deliberate change (Kazemipour, 2009). Among the consequences of this phenomenon can be increased anxiety and nervous stress; Prevalence of depression, behavioral disorders, and sexual acceptance; Changing marriage patterns and norms; Increasing moral corruption with a tendency to crime; And noted addiction and alcohol consumption (Ayatollahi, *et al.* 2013). Undoubtedly, any encouragement to promote marriage in society requires the study and recognition of the factors affecting the phenomenon of marriage and factors related to the attitude of young people towards marriage. Law and environmental conditions such as religion and custom are the main focus of the present study, which has led to a change in the attitude of the young generation to marriage and their desire for free relationships such as white marriage.

The effects of religion and custom have been chosen as the focus of this study for two reasons. First, white marriage is a new, de-institutionalized form of sexual relationship that rejects the legal, religious, and cultural authority over personal relationships in Iran. This rejection makes cohabitation, a different category of relationship from documented marriage.

The root of the phrase "white marriage" is a kind of desecration of society and normalization of a kind of relationship disproportionate to the Iranian religious culture, which seeks to distance people from the Iranian Islamic way of life and has no social or legal legitimacy. The life of a girl and a boy under one roof without marriage may be for purposes such as satisfying emotional, psychological, or sexual needs, but it cannot be called marriage. (Aramaki *et al.* 2012).

In addition, one of the important differences between temporary marriage and white marriage is that temporary marriage is religiously approved, while white marriage is not. So, people in temporary marriage who have religious affiliations, whereas people who tend to white marriage, are usually from the secular middle class (Azad *et al.* 2011). A comprehensive study was carried out by Ahmady (2017) on this phenomenon and the results showed that one of the religious and traditional norms in Iran is *Sigheh mahramiat* or temporary marriage, which has legitimacy. Temporary marriage is a marriage for a certain period and with a specific *mahr*, based on articles 1075 and 1076 of the Civil Law of the Islamic

Republic of Iran. Any haram act is punishable, and the children born of such a relationship are considered illegitimate. These children are deprived of social rights such as education and identity cards and do not inherit from their parents. In general, any legal irregularities are not expected to be protected by law. There is no legal gap regarding the good of mut'ah and it is foreseen in the law (Ranjbar, 2016). Lack of clarity of the main causes of the emergence and spread of this phenomenon, as well as its consequences, can have heavy costs for society and individuals involved in this type of relationship, especially young people. Therefore, revealing the hidden points of this social phenomenon can provide some solutions to minimize the social harms associated with it.

Traditional views on marriage and family have been promoted by religious institutions. Religious affiliation and religiosity have been related with the disapproval of divorce (Thornton 1985), non-marital childbearing (Pagnini and Rindfuss 1993), and voluntary childlessness Koropeckyj-Cox and Pendell (2007). In contrast to the views of some theorists, the tendency to white marriage is not only formed by the feeling of human servitude, but also as a result of excessive feelings that lead man from selfishness to altruism, which ultimately leads to the stability of the family as an institution (Jahani, 2012).

Considering the importance of marriage in religious and cultural teachings as well as its role in promoting community health and family formation as the most important center of society and in line with the general population policies and the task of the Ministry of Health as one of the agencies involved and responsible for promoting marriage and childbearing, the present study was conducted to assess the attitudes of young people towards marriage in the three metropolises of Tehran, Mashhad and Isfahan, using standardised interviews and precise analyses. The aim of the present study was to provide a comprehensive study on law and environmental conditions such as religion and custom aspects affecting young people's attitudes toward marriage using scientific and precise analysis of interviews and data. To conclude, the correct legal and practical analysis and solutions to identify this issue and reduce the potential damage caused by it are provided. In the present study, we focus on the transformation of the young people's identities and attitudes towards marriage, following the law, religion and custom factors including religious beliefs and faith, the tendency to official marriage and its reasons, pregnancy, and virginity. Examining the attitudes of young people towards white marriage and explaining the aspects of religiosity and the legislation affecting it can be a profound step towards studying this phenomenon and reveals a better understanding of the intellectual developments of young people about this phenomenon.

Review of literature

It is obvious today that family, the basic unit of society, all over the world has been undergoing many fundamental changes and profound transformation due to comprehensive technological advancement and socio-economic development. It is important to be noted that both in developed and developing countries, the average family size has declined and young people are getting married at a later age (Muhammad, 2015).

Ghoddosi and Bayat (2014) studied the diffusion of white marriage in Tehran and reported that people resort to white marriage to escape the formal marriage law. The results of interviews with women participating in white marriages showed that in their view, the legal relationship defined as husband and wife in Iran is patriarchal and inherently unjust. In particular, marriage, divorce, and child custody are

based on a patriarchal pattern in relationships. These women noted that because of this, they give up entering into a legal marriage and choose white marriage instead. Ghoddosi and Bayat (2014) reported that since they do not have any legal support in the case of violence and also in the case of unintended pregnancy and abortion, which is illegal in Iran., white marriage places women in a vulnerable situation Ghoddosi and Bayat (2014).

According to Nikkhah *et al.* (2017), there is a relationship between the variables of religiosity and the type of attitude towards marriage. Religion is most influential in the traditional attitude towards marriage. Also, in terms of the distribution of respondents to the type of attitude towards marriage, the results showed that most of them had a more traditional attitude towards marriage (Nikkhah *et al.* 2017). In another study conducted by Karayi *et al.* (2016), psychological, cultural, economic, social, and family factors were identified as factors affecting the negative attitude of single students of Ahvaz universities towards marriage, respectively. According to Houseinkhah (2018), They were the inequality laws in marriage, which allowed unmarried polygamy, child marriage, forced marriage, and unequal and unjust divorce laws to be important factors addressed by women (Houseinkhah. 2018).

Jackson (1993) conducted a study in this field that finally reached the following results: having religious beliefs and traditional ideals, believing that cohabitation is harmful, harming partners, and not being respectful to both parties, not approving pre-sexual intercourse Marriage and not having a committed relationship other than marriage was among the factors that prevent the white marriage. Giddens (1992) documented that traditional factors now hold less substance or relevance. Social attitudes towards relationships have become more relaxed with the growth of the well-being state. They also reported that religious, family and social influences have led to a lesser sense of the meaning of marriage, compared to the past decade (Giddens, 1992).

In Iran, white marriage is a new issue and a cultural shock. White marriage is not registered with the relevant government institutions or religious organizations. In this type of marriage, a man and a woman live together and the affairs of the family are the responsibility of both, but according to the law, the couple is not considered official. By definition, unmarried marriage occurs when two unmarried people of two different sexes live together before marriage. This is a shortcut for people who do not want the social and personal commitment that marriage requires; At least for a while. Social thinkers have listed several reasons for this type of life that is common in Iran: financial problems, testing the relationship, getting to know each other better, and not believing in marriage are the most important reasons. The weakening of religious beliefs, at least in part of society, and the rejection of responsibility by the new generation are other reasons for this type of marriage. The definite celibacy of some young people - especially girls - as well as the increase in single men and widows, which is due to the increase in divorce in society, exacerbates this problem. Besides the internal problems that cause this issue, the imitation of foreign satellites and media, in particular, exacerbates this issue and eliminates its ugliness (Armaki, *et al.* 2012).

From the point of view of jurists, especially Ayatollah Makarem Shirazi, the principle is that living together without a formal marriage is not religiously different from adultery and the characteristics of marriage cannot be found in it (Makarem Shirazi, 2017).

RESEARCH METHOD

In this study, Interpretative and qualitative methodological framework and grounded theory were used. A non-random sampling method was used because of the cultural sensitivity of the subject and the difficulty of obtaining respondents. The theoretical saturation of the data was achieved after conducting 100 interviews. To confirm the comprehensiveness of the study, more interviews were conducted with the recommendations of qualitative method experts. In-depth interviewing techniques were also conducted to collect the data and information. The theoretical coding (open, axial, and selective coding) used to analyse the recorded data. An informal interviewing method was used to determine the imperative categories and concepts of participants. Theoretical sampling using grounded theory was then used to organize the obtained categories and concepts. A semi-structured interview method was used at the end of forming the general course of the interviews, in order to make the interview's questions standard. After forming the general course of the interviews, the interview's questions were standardized by a semi-structured interview method and the process continued until theoretical saturation was reached. The major categories, sub-categories, and concepts were obtained after performing the open coding simultaneously with data collection process. In fact, sub-categories and major categories and the types of categories were linked through the axial coding procedure.

FINDINGS

Iran is also not immune to global development. Iranian families have experienced modernism in various fields, especially in gender relations and in the cultural conflict between traditional and modern patterns, entered the transition period. Families can get some structures of modern society while holding some traditional elements (Kowsari and Askari, 2015). The social rules, religion and custom, which are now governing, lead to the decision to marry or change a person's attitude towards marriage. In the current study, three capital cities including Tehran, Isfahan, and Mashhad with 86, 64, and 53 interviews, respectively, were chosen and 203 interviews were totally carried out. The participants were included of 87 males and 116 females. Men were more introverted. Women, on the other hand, showed more preference to talk about their attitudes towards marriage and relationships. The results of the present study, considering the theoretical and experimental background, showed that white marriage is the result of changing the attitude of young people affected by various factors, which has become a new and growing trend, especially in metropolises and immigrant areas in Iran. One of these factors studied in this research was religiosity. Formalizing religious values in all parts of life is considered as religiosity, which has several effects on society and individuals. Iranian people are expected to practice Islamic rules and considers Islam as a comprehensive framework. However, disaffiliation from religion and decreased religious faith among its members has been reported by researchers. The obtained data from this study showed that 2.95% of interviewees were completely faithful without being necessarily committed to religious actions, 39.91% of them with a cohabitation lifestyle were unfaithful, and 57.14% were moderately faithful. These findings are shown in diagram 1 and suggest a kind of abjuration and reduction of religious beliefs among Iranian young people.

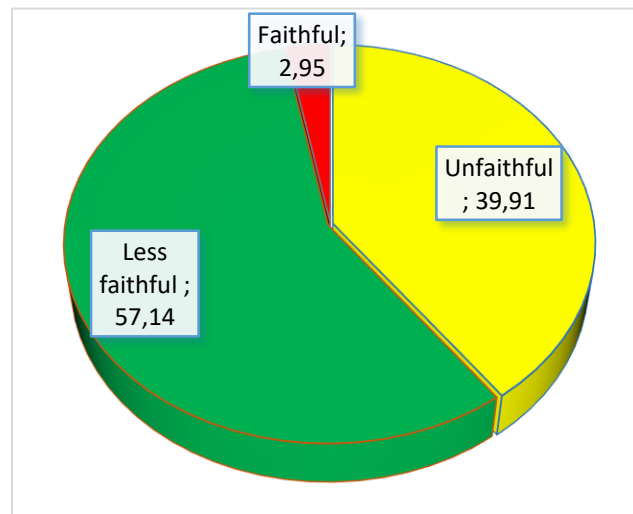

Diagram 1. Degree of religious beliefs and faith among participants

The tendency of individuals to official marriage, which was examined in the present study, is one of the important factors that have changed under the influence of various factors and led in changing the attitude of youth to marriage. Based on the data collected in the present study, 52.21% of interviewees with cohabitation experience intended to marry officially, but 47.79% of them did not intend to marry and wanted to continue their current relationship (diagram 2). The slight difference between the two amounts shows that the tendency for white marriage has increased to such an extent that it can now be considered a substitute for formal marriage. According to Saeed Peyvandi¹, increasing unwillingness to marry and increasing the number of single people in Iran does not necessarily mean not having sex or not being in a relationship with the opposite sex. He noted that Iranian youth was gradually isolating themselves from traditional lifestyles within the familial framework. Some quotes from the participants in the present study are presented below.

Sepideh, a 35-year-old woman from Tehran: *"We do not have the necessary conditions and we cannot meet the expectations of our families. Otherwise we would have gotten married. Just imagine a wedding or expensive jewelry that he has to buy for me ..."*

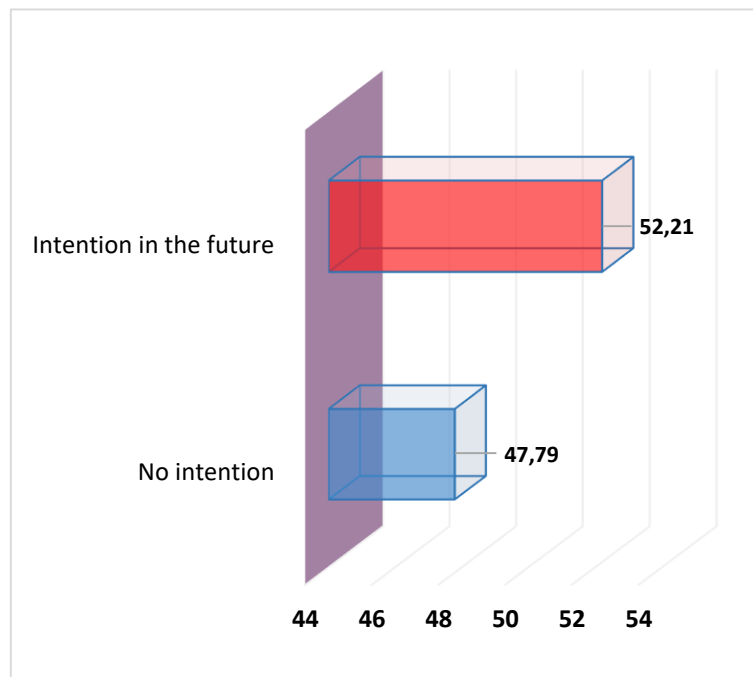
Somayeh, 37, from Tehran: *"We did not believe in other forms of marriage and permanent marriage."*

A 28-year-old woman from Tehran: *"I do not want to get married at all, and even if I do, not now," she said. "We were 1 year apart in age and we were kids at the time. He was only 23 years old, but now he is 6 years old and he is 29 years old. I was very young at the time and it didn't matter to me. We were used to each other when we wanted to separate, but I wanted that."*

¹ <http://www.dw.com>

A 26-year-old boy from Mashhad: *"I cannot say that I did not want to, I even had a serious relationship, but for some reason it did not happen. I think that when I am ready and find a complete file that I have not yet found, I will have a permanent marriage."*

However, white marriage cannot be easily discussed, since there are no specific statistics exist about it and young men and women tend to white marriage more, not only in Tehran, but also in other cities. Despite to the lack of accurate statistical data about white marriage, other available statistics can show the negative aspects of it, such as decreased rate of marriage and increased age of marriage. According to the latest census, which was conducted in 2016, the number of women and men who had reached the age of marriage (aged 20-34), was 4,423,225 and 5,372,989, respectively. It was shown that there are therefore 82 females in Iran who have reached the age of marriage, for every 100 males. It is important to be noted that this rate is increasing. the average age of marriage among educated people is increasing more than for the rest of society. What is obvious is that lack of contact between opposite sexes is not the cause of the increased number of single women and decreased rate of marriage. It is considered as a new replacement for official marriage which has been preferred by many people.

According to the results, freedom and physical rights, job insecurity, more friendship, and distrust were among the factors that led to a change in people's desire and attitude towards formal marriage and increase their desire to continue free relationships and choose white marriage. The following are some quotes from some of the interviewees related to these factors:

Mehran, a 28-year-old art student from Mashhad: *"We lived together for about a year and a half. We were studying at the same university when we met and became interested in each other and decided to live together."*

A 23-year-old woman, speech and language pathologist from Isfahan: *"We met each other at a friend's party, and it's been almost two months since we started living together. I'm at home most of the time except one or two days a week."*

Nima, a 25-year-old man from Tehran: *"It's much easier this way. You have no responsibilities and you may live together for a year or two or even a month or two or a lifetime. You can be together as long as you want, but in a permanent marriage, you have to "Commit to things. We're both happy right now."*

In fact, the results obtained of the participants revealed that 41.37% of all the interviewees did not believe in official marriage and stated this as the most imperative reason for the tendency to white marriage. Some other important reasons which changed their attitude towards official marriage and for selecting white marriage by interviewees were freedom and bodily rights (20.19%), lack of job security (16.74%), more friendship (14.28%), and lack of distrust (7.38%), which is presented in diagram 3. Exacting traditions like expensive wedding ceremonies and etc. can be considered as reasons for lack of belief in official marriage. These traditions are set in unreliable cultural expectations common among those families which compete with Islamic learnings.

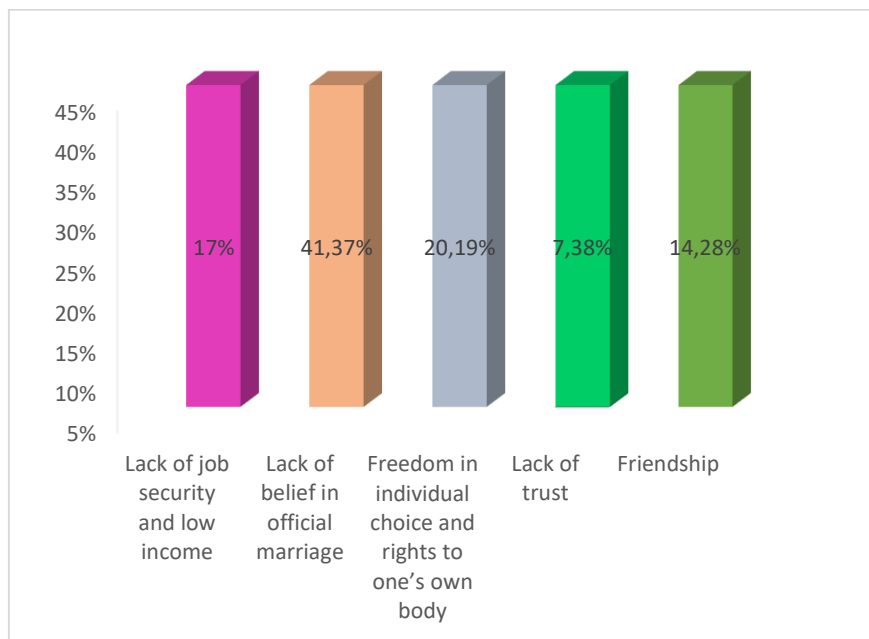

Diagram 3. Different reasons for selecting cohabitation by participants

Noting to this point that an emotional relationship accompanied with sex without responsibility and commitment is the aim of white marriage, it is important to note that people participated in the interviews have declared that they tried to avoid pregnancy as much as possible. And if pregnancy occurs, abortion is the first solution that is thought of. It is shown in diagram 4 that 81.3% of interviewees have not experienced pregnancy, 16.39% of them had an abortion, and 2.58% gave birth to their children. The quotes from some of the interviewees are presented as following:

A 28-year-old woman from Tehran: *"For protection, we use common methods that everyone uses, such as pills or similar items."*

A 26-year-old boy from Tehran: *"Well, I was always careful that pregnancy did not happen. I once told her to check it out and it has not happened yet, thank God."*

A 31-year-old woman from Tehran: *"I will have an abortion. Even if I was officially married, I could have an abortion because I am not in a position to have a child at the moment."*

A 27-year-old woman from Tehran: *"Since I am supported by two members of my family, I think it will be good. I will let them know if I eventually marry him, it is another matter, but if not, I will have an abortion."*

According to Iranian law, abortion is an illegal activity, unless it is determined and allowed as a medical abortion by a single article of the Iranian law approved in 2015, which is only allowed under certain circumstances. For example, diagnosing a disease in the embryo, which may lead to the child's physical/mental disorders or injury to the mother abortion can be performed with the consent of the mother within the first 4 months. The treating physician has no responsibility in this regard. According to Islamic Penalty Code, any violation of this article carries special penalties.

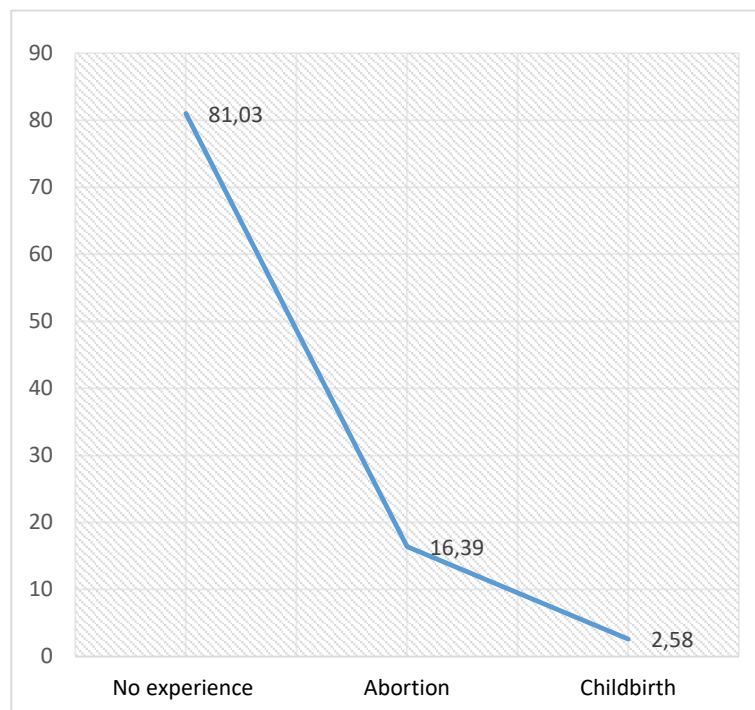

Diagram 4. Incidence of pregnancy and abortion among participants

Virginity is another factor which is influenced by the law, religious beliefs, and custom in Iran. Virginity is one of the factors associated with white marriage, which as a result of the existence of traditional and religious traditions and beliefs leads to a decrease in young people's desire for formal marriage and an increase in the desire for white marriage.

In Iran, future brides are often asked to undergo a virginity test, due to some religious and legal reasons. People are often forced to apply for approval of virginity by mentioning it to a gynaecologist or legal medicine centres, or do the test voluntarily. The virginity test is only applied by legal medical authorities, with a judicial verdict. The court shall issue an order for a virginity test in some cases such as when a complaint of rape is filed by a person or submitting a plea about the bride's lack of virginity. These reasons have made hymenorrhaphy common. So that it is performed illegally and under unhealthy and non-standard environments which may lead to physical loss. According to the obtained data, 88.03% of the interviewees considered virginity a trivial matter and 11.9% accepted it as a very important issue (diagram 5). Nonetheless, some men who were already involved in cohabitation were not interested in actually marrying non-virgin women.

A 25-year-old man from Tehran: *"I believe in virginity and I think I will marry a virgin."*

Somayeh, 37, from Tehran: *"I was not a virgin at the time and I lost my virginity in my previous relationship. This is something I always thought was mine and had nothing to do with others."*

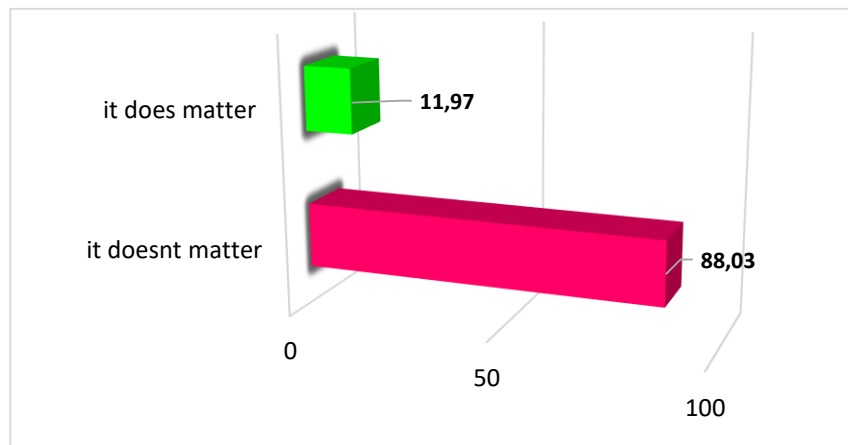

Diagram 5. Importance of virginity among participants

CONCLUSION

The study findings showed that the attitude of young people towards marriage is influenced by the laws, religion and traditions of the country. So that, only 2.95% of the interviewees were loyal to each other without adhering to religion and religious beliefs. The statistical data of this study show a kind of apostasy and reduction of religious beliefs among Iranian youth. Although religious evolution is not considered as a new subject, but Weber, who considers rationality as the centre core of the present world, is a pioneer in this field. He believes that all aspects of human life are covered by rationality. He describes religious gaps in industrialized modern society when discussing disenchantment. Weberians

believe that religion's role in two aspects has been affected by the growth of rationality in two main aspects as follows: first and foremost, it affects the believers' religious faith, which led to disenchantment with religion; then, it changed the social and economic structure of society. These changings are reflected in various fields such as industrialization, urbanization and bureaucracy. Due to the fact that Iran is also on the path of modernization and development, and a kind of religious reflection based on Western theories and culture has recently become popular, especially among young people, secularization is considered a regular issue based on modern rationality. One of the main causes of the prevalence of cohabitation in the west has been the separation of religion from personal and social life and secularism. So, it can be concluded that the prevalence of cohabitation in Iran is also affected by the separation of religion from the personal and social life of young people.

According to the results of a survey on people's attitude about cohabitation without marriage carried out by Statista, Das statistic Portal in Germany in 2012, 80% of the participants wanted to continue their relationship and agreed with cohabitation. So, it is proposed that the official marriage has been completely replaced by the white marriage. This is consistent with the results of the present study, which showed a high percentage disagreement of the youth with official marriage. In fact, this semi-marriage has been considered a by-product of western influence and increasing tendency towards white marriage has been considered being due to the deduction of official marriage in the recent years. Religious and cultural experts in Iran are greatly concerned about the possible after-effects and if a solution to this problem is not found, it will eventually lead to more young people tending to white marriage and choosing it as an alternative to formal marriage.

Since not enough research has been done on this phenomenon in Iran and it has not been discovered like in the West, investigating the unknown aspects of the white marriage and its reasons requires further scientific studies in Iran. In the current study, related causing factors have been investigated, and the results showed more freedom and bodily rights, lack of job security, more friendship, and lack of distrust were the main causes of the increased disagreement towards official marriage. Guardianship, and gender clichés in official marriage are among the factors that change the attitude of young people towards marriage. Based on the results, freedom of choice and bodily rights are the most important reasons which are projected by some people via civil disobedience like white marriage. Lack of job opportunities and low income also offer "white marriage" to young people as a suitable option, with mutual financial participation and with no gender stereotypes.

Some interviewees declared they were with their partners only two to three days a week, which indicated that they just wanted to get to know each other better. Mistrust is common in many countries today, which makes the youth to prefer white marriage that could be easily ended and with no legal liability in case of betrayal or dishonesty. In fact, mistrust and dishonesty during marriage have created a kind of fear in people who face legal responsibilities right after the marriage is registered and they start getting to know their partner.

Major findings of this study revealed that the participants stated that they consider white marriage as an emotional relationship with sex without responsibility and commitment. Since pregnancy without legal marriage means adultery and illegitimate relationship, which is punishable under the Islamic Penal Code, knowledge of contraceptive methods through information collection as well as easy access to contraceptive tools has enabled joint partners to prevent unwanted pregnancies. However, abortion was

the solution most interviewees recommended in case of an unanticipated pregnancy. It is noteworthy that there are strict laws in Islamic law regarding children born out of wedlock and not registered. Therefore, people who are involved in a relationship prevent pregnancy. However, due to the fact that people may not be informed of the pregnancy in time or may not be familiar with the rules of abortion, they may have to submit to illegal and unsanitary abortion, which is usually accompanied by excessive pain and women with There are irreparable physical and psychological consequences.

Another factor that has been effective in the reluctance of young people to formal marriage and change their attitude towards choosing and continuing white marriage is the laws governing virginity and the beliefs and traditions of some Iranian families in this field. a person who has had none sexual intercourse is called virgin. Some cultures and religions attach great importance to virginity and it means chastity, dignity and decency, especially for women. Loss of virginity before marriage (for no medical reason) indicates immorality and social anomaly in women and the belief that they are not appropriate for marriage. According to the present study, despite the interviewees (11.9%) who accepted it as a very important issue, 88.03% of the interviewees considered virginity a trivial matter, which can encourage them to continue the relationship and not pay attention to traditions and laws in this field. The results can also be examined from the perspective that people who have lost their virginity, because they consider it a private matter, marry those who have the same attitude. So choosing white marriage for these people is a solution to ignore social traditions. Otherwise, they have to hide the secret or undergo such surgeries. Given that sex in cohabitation is usually frequent, it seems that people involved in such relationships are less inclined to formal marriage.

White marriage in Iran as an unexpected phenomenon has been prevalent in some cities for some years, albeit covertly, among some young people, and due to the persistence of land and environmental conditions, it is a growing trend. This phenomenon, although as an author of the Western lifestyle, is an imported phenomenon; But its success in the traditional Iranian religious community is documented by certain causes, reasons, contexts and environmental conditions that need to be discussed instead. These phenomena, despite their small frequency, have side effects and consequences at the individual, family and social levels, which can be quite traumatic. It is obvious that along with its small growth, its adverse consequences will spread to a wider area. White marriage should not continue to live in the shadow of tolerance and negligence of the people and officials due to the lack of customary, religious and legal permission. In return, it is expected that at the cultural, social and judicial levels, appropriate measures will be taken to control and curb the process. It is obvious that effective confrontation with this type of deviation requires chains of peer action at different levels.

In the Iranian legal and jurisprudential system, white marriage is illegal due to lack of legal registration, lack of legal responsibility, and lack of jurisprudential legitimacy, as well as unwanted pregnancies and health complications. White marriage, which is the equivalent of cohabitation without marriage, is a common practice in the West that is spreading in many parts of the world and is not in line with the religious and cultural teachings of Islamic society. Disaffiliation from traditions, lack of commitment, the difficult commitments of marriage, reduced religious beliefs, unsuccessful marriages, a tendency to modern lifestyle, and in general a new reading of the concept of marriage are all important factors associated with 'white marriage' in Iran. Emphasizing legal-jurisprudential dimensions, the current research study sought to scrutinize cohabitation in Iran.

In white marriage, the principle of legitimacy in life, law, the principle of foresight, the principle of morality, the principle of humanity and freedom are ignored and people struggle with many problems and with the emergence of the main problems, people's psychological pressures increase, privacy and The dignity of individuals is damaged, the ground for spiritual growth and human perfection is not provided, many people become irresponsible and are deprived of the benefits of pure marriage, and this is where the stark difference between sharia marriage and baseless marriage becomes clear. This phenomenon also has devastating effects on the family, such as the decline of marriage and the collapse of the family. The holy religion of Islam is in the first place permanent marriage, based on which families are formed and is considered as a stable social foundation, and in the next stage, it introduces temporary marriage for those who cannot have permanent marriage, which in Islamic culture It is also interpreted as a temporary form, and based on it, a temporary marital relationship with a specific period and dowry and with a series of specific sharia and legal obligations for a certain period of time is imposed on individuals who are both subject to it and the consequences of white marriage in every way. He will not have it and considers this the best solution and alternative to this type of marriage pattern. Lack of knowledge about the correct definition of temporary marriage and its nature has caused many problems. To reduce the consequences, some suggestions are categorized as follows:

- Promoting more religious beliefs in the society by holding conferences in the field of promoting Iranian and Islamic culture in an attractive and modern way for the youth; In this way to reduce the tendency to foreign lifestyle. Religion, as a major and determining factor in marriage and girl-boy relationships, has identified customs and rituals that, if observed, will further strengthen girl-boy relationships and thus strengthen the foundation of the family.
- Reducing the cumbersome customs related to marriage ceremonies such as (dowry, buying wedding items and halls, etc.) which these customs have a high economic cost. Therefore, by promoting the culture of easy marriage and avoiding heavy ceremonial costs, the desire of young people can be increased to formal and legal marriage.
- Using attractive and quality national media programs to encourage more young people to form a family formally and legally; In this way, the model of foreign culture regarding the free relations between girls and boys is reduced.
- Supporting government institutions and associations in the form of health and educational counselling and prevention of social and personal harm. The new lifestyle of cohabitation is inevitably favoured by some young people and is increasing. Sexually transmitted diseases such as AIDS, unwanted pregnancies, and abortions have been reported in such relationships, and these problems have not been prosecuted despite their criminal nature. People with illnesses such as HIV or addiction are often supported by institutions such as various welfare organizations, their municipalities, voluntary non-profit associations, and rehabilitation camps, despite unwanted social situations. These institutions can significantly reduce some social ills and negative outcomes through health care education and support.

REFERENCES

- Ahmady, Kameel. Et al. (2021) House with open door “A Comprehensive Research Study on White Marriage (Cohabitation) in Iran”: UK. London. Mehri publication
- Ahmady, Kameel. Et al. (2017). *A House on the Water: A Comprehensive Research Study On Sigheh or Temporary Marriage In Iran*, Tehran Shirazeh Publishing (<http://kameelahmady.com/fa/temporary-marriage-in-iran>)
- Azad, A. T., Sharifisaiy, M. H., Eisari, M., and Talebi, S. (2011). Typology of Pre-marital Sex in Iran. *Jameh Pazhoi Farhangi (Social Cultural Research)*, 2(2), 1-34.
- Azad, Armaki, Taghi, Mohammad Hossein Sharifi Saei, Maryam Isari, and Sahar Talebi (2012) (Typology of premarital sex patterns in Iran "Bi-Quarterly Journal of Cultural Sociology Vol. 2, No. 2
- Ayatollahi Z. The population and family planning, (2013) Qom: Education Office Publication.
- Ghoddosi, S. Bayat, F. (2014). White Marriage: Pain or Treatment, Study of Unofficial Marriages in Iran, *Zanan Emroz*, 5: 7-15.
- Giddens, A. (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. California: Stanford University Press.
- Hoseinkhah. N. (2018), Women movement’s achievement in constitutional period,
- Jackson, S. (1993). Even sociologists fall in love: An exploration in the sociology of emotions. *Sociology*, 27(2), 201-220.
- Jahani, Samaneh (2012). “Sociology of Family in Quran.” *Quarterly of Interdisciplinary Research in Quran*, Vol. 3, No. 1, pp. 81-100.
- Jones GW. (2004) Not 'When to marry' but 'whether to marry': The changing context of marriage decisions in East and Southeast Asia. In: Jones GW, Ramdas K, Editors. (Un) tying the Knot: Ideal and Reality in Asian Marriage. Singapore, Singapore: National University of Singapore (NUS Press);. p. 3-56.
- Jonsson FH, Njardvik U, Olafsdottir G, Gretarsson SJ. (2000) Parental divorce: Long-term effects on mental health, family relations and adult sexual behavior. *Scandinavian Journal of Psychology*; 41(2): 101-5.
- Karayi, A., Kiyanpour Barjouyi, N., Gheysari, B. (2016). Identifying the factors affecting the increase of negative attitude towards marriage in single university students of Ahwaz, *Journal of Social Psychology*, 11 (40): 17-30.
- Kazemipour SH. Identification of youth attitudes toward marriage and Investigate affect the marriage student. *Culture Islamic University* 2009; 13(2): 113-117.
- Koropecykj-Cox, Tanya and Gretchen Pendell. (2007). “Attitudes about Childlessness in the United States: Correlates of Positive, Neutral, and Negative Responses.” *Journal of Family Issues* 28(8):1054–82.

Kowsari, Masoud and Askari, Ahmad (2015). Iranian Family Reflection in Terms of Gender/Generational Relationships in TV Commercials. *Iran Cultural Research Quarterly*, Vol. 4, No. 8, pp.1-26.

Lucas D, Meyer PA. (1994) *Beginning Population Studies*. Australia: National Centre for Development Studies, the Australian National University.

Memani PS. A comparative study of the marital attitudes of students from divorced, intact and single-parent families [Online]. [cited 2003]; Available from: URL: <http://etd.uwc.ac.za/xmlui/handle/11394/238>

Muhammad Samad, (2015). Marriage in Changing Family Pattern of Bangladesh: The Present Trends. *International Journal of Social Work and Human Services Practice*, Vol.3. No.4, pp. 155-161

Nikkhah, H. A., Fani, M., Asgharpour, A. (2017). Students' Attitude Towards Marriage and Factors Affecting It, *Journal of Applied Sociology*, 28 (3), 99-122.

Pagnini, Deanna L. and Ronald R. Rindfuss. (1993). "The Divorce of Marriage and Childbearing: Changing Attitudes and Behavior in the United States." *Population and Development Review* 19(2):331-47.

Portal.anhar.ir. No date. Maturity in the Opinion of Ayatollah Makarem Shirazi. Available at <http://portal.anhar.ir> (referenced 2 July 2017) (in Farsi).

Ranjbar, Fatemeh (2016). White Marriage according to Emamieh Fiqh and Iran Criminal Laws. Master's Thesis, Islamic Azad University of Iran, Science and Research Branch, Chaharmahal and Bakhtiari Province.

Sharp EA, Ganong LH. (2000) Raising Awareness about Marital Expectations: Are Unrealistic Beliefs Changed by Integrative Teaching? *Family Relations*; 49(1): 71-6.

Thornton, Arland. (1985). "Changing Attitudes toward Separation and Divorce: Causes and Consequences." *The American Journal of Sociology* 90(4):856-72

Gender differences in child labour: A systematic review of causes, forms, features and consequences

Kameel AHMADY

PhD, *Social Anthropologist, University of Kent, MA in social Anthropology, UK*

Abstract

Child labour has been a cause of concern in many social, political and administrative circles for several decades; nonetheless, child labour research, regulations and initiatives have mostly concentrated on boys, presuming that the needs and requirements of girls are the same as those of boys. As a result, working girls often became 'invisible', yet they make up a very large proportion of working children. A global study project conducted in 2002 shows no substantial difference between girls and boys in economic engagement, but, in many societies, girls and boys are perceived differently. Typically, girls are perceived to have a lower value; hence they are considered to be inferior to their male counterparts. Both girls and boys are vulnerable to child-labour exploitation, albeit in different ways. Boys and girls have different coping strategies and deal with different problems of child labour in various ways (Kolomiyets & Murray, 2004).

It should be noted that the prenatal and early childhood environments, as well as states of children's health, are significant predictors of their intellectual development, educational achievements and future health. Child labour, in its different forms, compromises a child's physical and mental health, as well as their education, growth and development (International Labour Organization, 2004). These effects of child labour, in turn, have a significant impact on the health and success of parents, particularly mothers, and threaten the potential of upcoming generations. Although girls are exposed to far more types of work than boys, due to societal attitudes toward the different roles of boys and girls, girls frequently face greater hardship and are more likely to be exploited. There are some gender differences in child labour, which necessitates further investigation. Society prescribes the types of tasks that are usually performed by girls and boys, and gender is a key factor in work organisation. Gender roles as key cultural determinants, along with family status and tradition, play important roles in the types of work activities that boys and girls undertake.

Therefore, the purpose of this study is to highlight the gender aspects of child labour by systematically reviewing studies in the field of child labour and seeking answers to the question 'What are the gender differences in child labour in terms of its amounts, causes, forms, natures and performances?'

Keywords: *Worst forms of child labour, gender, children, grounded theory*

INTRODUCTION

Child labour has been a cause of concern in many social, political and administrative circles for several decades; nonetheless, child labour research, regulations and initiatives have mostly concentrated on boys, presuming that the needs and requirements of girls are the same as those of boys. As a result, working girls often became ‘invisible’, yet they make up a very large proportion of working children. A global study project conducted in 2002 shows no substantial difference between girls and boys in economic engagement, but, in many societies, girls and boys are perceived differently. Typically, girls are perceived to have a lower value; hence they are considered to be inferior to their male counterparts. Both girls and boys are vulnerable to child-labour exploitation, albeit in different ways. Boys and girls have different coping strategies and deal with different problems of child labour in various ways (Kolomiyets & Murray, 2004).

It should be noted that the prenatal and early childhood environments, as well as states of children’s health, are significant predictors of their intellectual development, educational achievements and future health. Child labour, in its different forms, compromises a child’s physical and mental health, as well as their education, growth and development (International Labour Organization, 2004). These effects of child labour, in turn, have a significant impact on the health and success of parents, particularly mothers, and threaten the potential of upcoming generations. Although girls are exposed to far more types of work than boys, due to societal attitudes toward the different roles of boys and girls, girls frequently face greater hardship and are more likely to be exploited. There are some gender differences in child labour, which necessitates further investigation. Society prescribes the types of tasks that are usually performed by girls and boys, and gender is a key factor in work organisation. Gender roles as key cultural determinants, along with family status and tradition, play important roles in the types of work activities that boys and girls undertake.

Addressing child labour with a gender focus is essential, since the causes and factors that lead to child labour may differ for girls and boys, they may experience work differently, and each gender group may experience different consequences of their work as children. Therefore, in dealing with child labour, it is necessary to consider gender an important factor. We can better plan to address the problem of child labour if we know more about the children involved in a specific child-labour activity. We can also focus on understanding the gender-related causes of child labour and devise strategies to prevent the use of children for labour and reintegrate them into school. For example, the empowerment initiatives available for street children may not be appropriate for mixed-sex groups; thus, considering a ‘gender-sensitive approach’ to recognise, prevent and solve child-labour problems could be helpful. The importance of a gender-sensitive approach to eliminating child labour is highlighted by the fact that standard definitions of ‘child labour’ tend to underestimate girls’ work, while boys’ and girls’ economic activities, and the consequences of those activities, can vary according to the type of work they undertake. Therefore, the purpose of this study is to highlight the gender aspects of child labour by systematically reviewing studies in the field of child labour and seeking answers to the question ‘What are the gender differences in child labour in terms of its amounts, causes, forms, natures and performances?’

Theoretical Review

This section examines the theoretical literature, focusing on the concepts of child labour and gender. Work is not always harmful to children and can be healthy or even beneficial, but some forms of child labour can seriously impair children's development and socialisation. To decide whether children's economic activities are healthy or harmful, the international community uses the following yardstick.

- **Child work** is considered to
 - (1) be light work (less than 14 hours per week) for children 12 to 17 years of age;
 - (2) be unharmed to the child's health and development;
 - (3) not impede children's education or vocational training; and
 - (4) not be dangerous in nature.

- **Child labour**
 - (1) is regular work (14–43 hours/week);
 - (2) causes physical or psychological damage;
 - (3) hinders education and mental and/or physical development;
 - (4) involves a child under the minimum age set by ILO Convention No.138;
 - (5) is hazardous work as defined by the provisions of ILO Convention No.182 (Haspels & Suriyasarn, 2003).

According to Homer Folks, the chairman of the US National Child Labour Committee, the term 'child labour' is generally used to refer to 'any work by children that interfere[s] with their full physical and mental development, the opportunities for a desirable minimum of education and their needed recreation' (Bhat, 2010). According to the International Labour Organization, the term 'child labour' is often defined as work that deprives a child of their childhood, their potential and their dignity and that is harmful to physical and mental development. It refers to work that is mentally, physically, socially or morally dangerous and harmful to children. It prevents children from attending school in the following cases:

- (a) it deprives them of the opportunity to attend school and forces them to leave school before finishing it; or

- (b) it forces them to mix attending school with very long and heavy work (Vameghi and Yazdani, 2019, p.97).

Gender aspects in child labour are increasingly being addressed by the United Nations, non-governmental organisations ('NGOs'), and civil-society forums. Following the Fourth World Conference on Women in Beijing in 1995, the international community realised that the rights of girls were not receiving adequate attention. Several resolutions have been adopted within the framework of the Human Rights Group, the United Nations General Assembly Third Committee, and the Commission on the Status of Women (the 'CSW'), calling for greater attention to be paid to the rights of girls. Recently, the ratification of Convention No. 182 on the elimination of the Worst Forms of Child Labour and Recommendation No. 190 have given serious consideration to girls in terms of neglect, violation of their rights and workspace exploitation.

Even in child labour, there are many gender differences, with girls and boys facing different opportunities and limitations based on the tasks they perform. When discussing this topic, it is important to distinguish between 'sex' and 'gender'.

'Sex' refers to biological differences between men and women that cannot be changed. The sexuality of children has significant impacts on their lives. While biological factors become extremely influential as children approach puberty, boys and girls are treated differently from almost the moment they are born. How girls and boys are treated and how they are expected to be treated is affected by their gender.

'Gender roles' refer to the activities that boys and girls are expected to do (Haspels & Suriyasarn, 2003). 'Gender' might thus be described as the social and learned relations and interactions between boys and girls. The process of socialisation –through which children learn how to behave– is not gender-neutral, but shapes the different roles and responsibilities assigned to boys and girls according to their genders. As children grow up, they learn and imitate the behaviour of those around them, sustaining such social relations as gender inequalities. Girls, for example, often follow the conduct of other girls and women in their environments. In the same way, a boy's behaviour may be affected by those of his father, other male relatives or a role model. These gender roles are reinforced by gender values, norms, and stereotypes prevalent in any society (Amorim *et al.*, 2004).

Several studies to find the most important causes of child labour have, without considering gender, pointed to such factors as poverty and low family incomes, low-wage occupations, parental illiteracy or illness, disability, penal servitude of the father, addiction, death of the head of the household, abandonment by the father, temporary and seasonal jobs, family coercion, family livelihood assistance, poor parenting, unfavourable family conditions such as a breakup, violence, legal bans on education, the recent economic pressures as a result of intensifying US sanctions against Iran, the outbreak of the COVID-19 novel coronavirus, family indebtedness, escape from an unhealthy family environment, a crowded family, rising education costs, the prevalent culture and beliefs in some communities about child work, and immigration and its high costs. Children may enter the labour cycle for a variety of reasons, including immigration, identification with role models, to learn skills and grow in life, family provision, buying such essentials as clothing or phones, or self-expression of power and autonomy

(Khan & Hesketh, 2010; Salmon, 2005; Sensoy Bahar, 2014 and 2016; Kazeem, 2012; Ahmady, 2021; Zare, Hajizadeh Meimandi & Akbari Ghortani, 2009; Vameghi *et al.*, 2015, etc.).

In terms of demand, families are one of the main beneficiaries of child labour; many children are unpaid family workers. Many employers also employ low-wage-earning children for some tasks; nevertheless, it appears that, in addition to the economic benefits, other reasons such as easier management and a lack of awareness of children's rights make employers more interested in hiring children than adults (Vameghi *et al.*, 2015). Some children enter the work cycle with their family networks, a fact that demonstrates the important role of the family in child labour. A substantial proportion of children are introduced to the work cycle by a family member or acquaintance. In some jobs, such as street work, children have higher capacities to evoke compassion and earn more. This motivates both parents and employers to use them more. On the other hand, almost all studies have indicated that one of the reasons for working children entering the work cycle is to help support the family; for example, Afghan children in Iran always send a large part of their incomes to their families in Afghanistan (Ahmady, 2021; Imani & Nercissians, 2011; Association for the Protection of Children's Rights, 2019).

However, in a study on girls' work, the most important reasons for their work were identified as living in broken families, the need to support family, their marginalisation and helplessness, which also included living in extreme poverty, under powerful control, and their double exploitation (Mir Hosseini & Ghorbani, 2019).

Regarding gender and the causes of child labour, the literature points to gender discrimination, parental preferences and gender expectations. In terms of household welfare, evidence suggests that increasing household welfare may not be enough to reduce child labour and that additional investments in infrastructure, such as drinking water and child health and care, are required (World Bank, 2005). According to research, providing a drinking-water network in Yemen's urban areas reduced girls' chances of getting involved in child labour by 2%, while increasing their chances of attending school by 16%. These effects were less noticeable in boys, indicating that girls play an important role in water provision (Guarcello & Lyon, 2003). The findings also show that reducing household childcare costs increases girls' school attendance. Also, Glinskayai, Lokshin & Garcia, in their study in Kenya (2000), discovered that a 10% increase in government childcare funding increased the enrollment rate of older girls in schools by 3%, while having no clear effect for boys. This evidence suggests that providing low-cost childcare to girls can reduce home and domestic work and improve their educations.

Family shocks and crises also have impacts on child labour. The findings show that boys and girls devote different amounts of time to diseases. According to the findings of a study in Peru, illness among young children decreases factory attendance among older girls (Ilahi, 2001). Using data from Indonesia, Pitt and Rosenzweig (1990) discovered that a 29% increase in the incidence of children's diseases decreased older sisters' economic participation in the labour market by 25% and their school attendance by 15%, while their participation in home care increased by 53%. Adult employment is another issue. When both parents work outside the home, the work of children, particularly girls, is frequently replaced by unpaid domestic labour. Ilahi (2001) discovered that when mothers' employment outside the home increases in Peruvian urban communities, both girls and boys become more involved in domestic work, but this ratio is far higher for girls. Other factors that drive children to work include family disputes, home

breakdowns, physical or emotional abuse, political situations and natural disasters. According to Wille (2001), boys are more susceptible to peer pressure to work, whereas girls are susceptible to both family and peer pressures. In terms of demand, women and girls are preferred over men and boys because they often work harder, even in difficult conditions. They have been socialised to be obedient workers who work hard with minimum demand or protest (Haspels & Suryasern, 2003).

Child labour, in the end, widens the gender gap by negatively impacting women's employment. A variety of mechanisms could contribute to gender inequality. One mechanism operates through gender-based parental preferences as a result of cultural norms, religion and tradition. Biased preferences can negatively impact on girls' time allocations in the family and their abilities to accumulate human capital, thus imperilling their job prospects. Another mechanism may work through training. Even if no gender preferences exist, unfavourable labour-market conditions for girls in terms of paid work result in inadequate investment in their educations, which has even more damaging consequences. The latter mechanism could be activated by widespread participation in home farming and domestic labour, which is likely to generate a unique type of knowledge that is difficult to transfer to other activities. Child labour, in particular, creates a vicious cycle for women, resulting in low primary skills and poor labour-market outcomes when compared to men (Haspels & Suriyasarn, 2003).

Methodology

This research has a specific research question and utilises a systematic review as the methodology. This type of review aims to systematically search for solutions to questions and evaluate the findings of research on a specific topic or issue, or to bring together findings and evidence that focuses on a specific question. This is accomplished through consistent and well-organised procedures and processes.

The data from these studies are extracted and analysed by employing consistent and specific methods to identify, select and critically review the preliminary research on the subject (Ghazi Tabatabai & Vadadhir, 2010, p.63). Therefore, the current study aims to review research on child labour with a focus on gender, as well as the relationships between these studies, using the requirements of a systematic review method, which includes a targeted search, selection of appropriate studies with a focus on the research topic, and gathering their findings to arrive at synthetic answers to study questions.

This study followed a seven-step process that is commonly used in systematic review studies. The steps in this procedure are as follows: (1) composing inquiries; (2) looking through scientific databases; (3) selecting research relevant to the study's subject and objectives; (4) evaluating the research quality; (5) gathering and analysing data; (6) presenting the findings; and (7) discussing and drawing conclusions from the data.

The statistical population of this study includes all studies on child labour that have been conducted and published in Iran and abroad. After gathering these studies and assessing their quality, 37 studies were chosen, which includes 26 external studies from 1990 to 2020 and 11 internal studies from 2009 to 2001.

An Overview of Statistics

According to global estimates, 160 million children – 63 million girls and 97 million boys – were labouring around the world in 2020, accounting for one out of every ten children. Nearly half of all working children – 72 million – were in hazardous work conditions that jeopardised their development, safety and moral development. At all ages, boys are more likely than girls to engage in child labour. Boys have an 11.2% employment rate, compared to 7.8% for girls. When the definition of ‘child labour’ is expanded to include domestic work that lasts 21 hours or more per week, the gender gap in prevalence between boys and girls aged 5 to 14 is reduced by almost half. Rural areas have higher rates of child labour. Rural working children number 122.7 million, compared to 37.3 million children in urban areas. Child labour is almost three times more common in rural areas (13.9%) than in urban areas (4.7%). Agriculture continues to extensively use child labour, both boys and girls (70%, which is equal to 112 million). That includes a large number of young children.

The following are regional child labour statistics. Of the child-labourer population:

- sub-Saharan Africa accounts for 23.9% (86.6 million);
- Central and South Asia for 5.5% (26.3 million);
- East and Southeast Asia for 6.2% (24.3 million);
- North Africa and West Asia for 7.8% (10.1 million);
- Latin America and the Caribbean for 6.2% (8.2 million); and
- Europe and North America for 2.3 (3.8 million).

Labouring children’s proportions by age and gender are as follows:

- 10.9% of boys and 8.4% of girls between the ages of 5 and 11;
- 11% of boys and 7.5% of girls between the ages of 12 and 14; and
- 12.2% of boys and 6.6% of girls between the ages of 15 and 17 (International Labour Organization & UNICEF, 2021).

There are no accurate estimates of child labour in Iran. Using census data from three periods (the results of the 1996, 2006 and 2011 censuses), Vameghi and Yazdani (2019) demonstrated how child labour disrupts the process of ‘empowerment and socialization’ of children in a practical sense. At least 7.5% of Iranian children aged 10 to 18 are labourers, and, with the inclusion of domestic workers, up to 15% of the total child population in Iran are labourers. According to the 2011 census, the population of working children – i.e. actively working children (792,833 people) – has increased to 1.62 million, including domestic workers. Finally, the results indicate that child labour is more prevalent in rural areas than in cities. As children grow older, they are more likely to work, and there is a higher rate of work by boys. The proportion of girls working has been found in various studies to range between 8% and 54% (Vameghi & Yazdani, 2019; Vameghi *et al.*, 2015). In a 2008 study of over 27,000 working children in urban and rural areas across the country, 80% were boys (Keshavarz Haddad, Nazarpour &

Kafshgari, 2014). In all studies of urban and rural working children, boys are employed more than girls, but it appears that the gap between boys and girls is narrowing in rural areas. For example, in the study conducted by Keshavarz Haddad, Nazapour and Kafshgari (2014), the ratio of girls to boys in urban areas was 8:92 (%), and in rural areas, 23:77 (%); girls account for 20% of working children. Also, a study of rural working children in Kashan and Jahrom shows a relatively higher rate of girls working (Vameghi & Yazdani, 2019).

Statistics on child labour do not accurately reflect the reality of gender-based labour, and there are some issues to consider. In older age groups, the work participation of girls decreases in comparison to that of boys; however, as their participation in economic activities declines, their participation in unpaid domestic service rises. Girls' work is not counted for a variety of reasons, including not being considered as being 'active' in family workshops and domestic work. Domestic labour has traditionally been regarded as a simple and safe task for children, particularly girls. However, it is extremely hazardous to children and has been identified as one of the worst forms of child labour (Amorim *et al.*, 2004). Because child labour is often invisible, many people are unaware of its prevalence. According to poll results, there are more 'unemployed' girls than boys, indicating that they are neither in school nor working. Unemployed children may do nothing, but it is also possible that their parents do not consider the tasks their daughters perform to be a real form of labour (Cigno, Rosati, & Tzannatos, 2002). This is especially important for girls in developing countries, as they tend to do more domestic work than boys (World Bank, 2005).

The perceptions of parents also contribute to the underestimation of girls' labour. For example, girls who plant, weed and harvest crops may be perceived as assisting parents/employers rather than 'working' (Bhat, 2010). These girls are not counted as agricultural workers if they are not paid, receive non-cash wages or their parents/employers do not consider them to be employed. Girls are frequently perceived as 'assistants', even when their work takes up many hours of the day and interferes with their educations. Similarly, domestic work is frequently viewed as 'preparation for future household tasks' or as 'one fewer mouth to feed', when the girl lives elsewhere. Some other girls work in covert jobs such as prostitution.

Because most of this work is done in the informal and illegal sectors, determining the severity of the problem and its impact on children is difficult. Using this approach, we can explain the small number of boys who work in covert jobs. Prostitution, for example, is widely assumed to be a female job, but assessments conducted in various countries display that boys are also involved in prostitution, albeit more covertly (Kolomiyets & Murray, 2004).

Types of Work

Some jobs are primarily performed by boys, such as construction work, while others are primarily performed by girls, such as domestic work; still others are performed by both boys and girls, such as street work. The type of work has a significant impact on the work of both boys and girls.

Based on existing research, the table below shows the most common types of work for boys and girls. It should be noted, however, that the type of work based on gender can vary depending on culture and region.

<i>Type of work</i>	<i>Gender</i>
Agriculture	Girls and boys
Domestic work	Mostly girls
Car Services	Boys
Street work	Girls and boys
Prostitution	Girls and boys, mostly girls
Mining works	Girls and boys
Scavenging	Mostly boys
Construction works	Boys
Grocery stores and shops	Boys
Restaurant and hotel jobs	Girls and boys
Transportation services	Boys

Table 1: Types of Work by Gender

Although both boys and girls work in agriculture, some evidence suggests that boys are more likely to work in this field than girls. The reasons for this are some tasks being hard and tedious, the need to work with agricultural implements and the sexual harassment of girls who work alone (Kolomiyets & Murray, 2004). Work in this sector covers a wide range of tasks. Even though both boys and girls are involved in this work, there is a division of labour. Boys are more interested in forestry, hunting, fishing and grain farming, while girls are more interested in growing vegetables and poultry (Schultz & Strauss, 2008).

Domestic work is another type of child labour that is prevalent throughout the world. It includes a variety of tasks such as household chores, cooking, cleaning, laundry, caring for the employers' children, caring for the elderly and disabled, gardening and assisting employers in running small businesses. In rural areas, this can include keeping animals, cleaning their shelters, farming and some small businesses such as carpet weaving (Blagbrough, 2008). In this type of work, the family regards the employer as another family member and thus another protector and caregiver of their child. They wrongly believe that domestic work provides an opportunity for their children to be educated, that it is not harmful to them and that it also prepares girls for gender roles. In this form of labour, the children work long hours, must always be available to employers, may not receive wages, have to work and live away from their main family for extended periods, have to work and live with the employer, and may experience physical, sexual and humiliating abuse (Ahmady, 2021). In many parts of the world, girls are more involved in this type of work, but in some countries, such as Nepal, boys are more present. There is also a strong

link between child domestic labour and child trafficking for labour exploitation both at home and abroad. Illegal (and often covert) child labour and commercial sex are two examples. Although trafficking for prostitution has received significant attention from state authorities, society and the media, trafficking of young children for domestic work is a relatively newly recognised phenomenon (Haspels & Suryasern, 2003).

Street work is the other type of labour that involves both girls and boys and includes such tasks as selling different materials (handicrafts, fragrant materials, vegetables, tissue paper, wound glue, various foodstuffs, flowers, etc.), providing such services as weighing, washing car windows or fortune-telling, or even direct begging. Children enter this type of work at young ages because they can earn more money by stimulating the sympathy and favour of the people.

Afghan and Romani families form a dichotomous field of study in Tehran. Working outside the home is generally not accepted in Afghan households, but they send their daughters to perform street work for limited periods due to poverty; however, families are less likely to allow their daughters to work, at least in some types of work such as street work, at older ages – particularly after puberty, when girls' physicalities change. The reasons for this can also vary. One of the reasons that families are concerned in this regard is that their daughters' chastities are being exposed. Most importantly for these families, their children should be ready for marriage after puberty. Girls' work contradicts family and community values and beliefs that a girl should be a housewife and serve her husband (Ahmady, 2021; Vameghi *et al.*, 2015).

On the other hand, the work of girls is accepted and even considered advantageous among the Romani people. In this community, work for girls is a tradition and a way of life. Among them, many men retire at young ages and the work of girls and women provides income and a means of subsistence for the family. Because many Romani do not have birth certificates, they face legal restrictions on education and employment and are thus legally barred. This is the basis for girls' work – their adult men are unable to enter the labour market, making it impossible for them to attend school, and thus they begin to work. Having many children, including daughters, means more income for the family. Savings and assets earned through work are also an economic advantage for these girls when it comes to marriage. These girls will be working for the rest of their lives. They must collaborate with their mothers and sisters and with other daughters to support their families as long as they live with their parents. After marriage, which usually occurs at young ages, these girls are still the primary labour force in their families, so we see the phenomenon of married and labouring young girls (Ahmady, 2021; Mir Hosseini & Ghorbani, 2019; Vameghi *et al.*, 2015).

Another issue is the work of girls in rural communities, where the findings show a high proportion of labouring girls. According to data from one study, 71% of girls work in rural areas. Their work is primarily organised by kinship networks. They work long hours doing domestic labour, working on farms and with livestock, and in some cases for others. In some communities they may spend many hours a day, for several years, weaving carpets. Working girls are common in these communities and play an important role in family life. Their families believe that girls' work not only allows them to learn

and earn money, but also prepares them to assume gender roles in the future (Firoozabadi & Rezaniakan, 2014; Vameghi & Yazdani, 2019).

According to global estimates of child labour, millions of children are victims of commercial sexual exploitation. Girls are more likely than boys to be sexually exploited commercially, but data on boys is scarce. It is becoming clear that boys are also involved, sometimes even more so than girls. Because access to girls and boys involved in commercial sexual exploitation is difficult, the gender image is biased and does not necessarily reflect reality. Research into the causes of this type of work points to such factors as poverty, quarrels, abuse, poor law enforcement and a lack of political will and resources to stop it, broken families, a lack of social support, living with single parents, the need to support the family, parental coercion, escaping from family problems, the need to reach economic independence, peer influence, a desire to earn an 'easy' income, a lack of alternative job opportunities, war, gender discrimination and traditional marriage practices. In some cases, child marriage, divorce and the resulting poverty force girls into such jobs. Tourism has had an impact on the demand for this type of work in some societies, such as Jamaica, Sri Lanka and Tanzania. Boys are more likely to work as street sex workers, while girls are more likely to work as institutionalised prostitutes. The findings also show that most girls do not attend school and have a high dropout rate; additionally, their work is full-time and there are no holidays. Girls face numerous problems in this line of work, including severe psychological and physical harassment, rape, abduction, AIDS and sexually transmitted diseases, coercion to use drugs and harassment by government agencies and the police. Because of the social stigma attached to prostitutes, reintegrating these girls into 'normal society' is a difficult process. They sometimes prefer to stay in brothels rather than be sent to rehabilitation centres. While boys who leave brothels to live more normal lives may find it easier to adjust, girls are frequently rejected and society regards them as 'already used' girls (Kolomiyets and Murray, 2004). Although no independent studies have been conducted in Iran, reading between the lines of social studies reveals that some children in the country are also engaged in this type of work (Vameghi *et al.*, 2015).

Girls are absent from some jobs. Scavenging is one of these jobs in Tehran, which is mostly performed by Afghans (Association for the Protection of Children's Rights, 2019; Vameghi *et al.*, 2015). There are two main reasons why girls are largely absent in this and other male-dominated jobs such as construction, transportation, and so on. The first reason is that society has already defined this type of work as primarily masculine, and girls 'cannot' do it because of the prevalent gender expectations. The second and most important reason is related to the organisation, approach and outcomes of such jobs. Scavenging, for example, requires labour relations and is carried out through a contract between contractors and employers; this type of work is performed by men as, by nature, it is physically demanding and exhausting. The most important aspect is the way the job is done, which includes several features that forbid the involvement of girls and women. Primarily, this is a job that many young girls cannot enter because it is frequently performed by illegal Afghan immigrants. Also, it necessitates working unusual hours and staying at work. Scavenging requires children to work long hours. Part of the work is also conducted at odd hours, such as late at night. The other point to consider is that scavenging necessitates sleeping in recycling centres and landfills, which girls are not permitted to attend, due to cultural norms. In general, this type of work makes it more difficult for girls to do. This

is not to say that girls do not get involved in garbage collection; in some cases, in some Tehran and Karaj suburbs, they may spend some time scavenging together with their families or acquaintances (Association for the Protection of Children's Rights, 2019).

Girls and boys both work in industries such as manufacturing and mining. Girls almost entirely work in textiles and sewing crafts, as well as private household services, whereas boys are more involved in the production of wooden furniture, construction-site preparation, retail, grocery stores and public stores. In India, most girls work in industries such as clothing, matches, fireworks and tobacco-growing in Tamil Nadu, or the bracelet industry in Firozabad (Bhat, 2010). In some cases, young women migrate with their children from rural areas to work in factories or other manufacturing workplaces (Haspels & Suryasern, 2003). Girls, like boys, work in the mining industry. Small-scale mining is a family business in Ghana, Niger and Peru, and the girls do everything from mining to processing to retail, as well as providing support services. They are involved in gemstone extraction and turning, transporting rubble from pits, sorting ores and crushing rocks (International Labour Organization, 2007b). Children also work in a variety of activities in Iran's industrial sector. The boys often work in workshops for bags, shoes and clothing, in welding and scrap work, in carpentry and crystallisation workshops, in machine-repair services, as well as in plant breeding and production centres. Girls also work in industries such as crystal making, sewing and stitching, jewellery making and packaging. Boys enter these jobs to learn more skills for the future, whereas girls enter to earn money in jobs such as the crystal industry, jewellery making and the packaging of goods to help support the family (Ahmady, 2021).

Work and Income

Gender differences in activities can be significant in some countries. Boys have a higher rate of participation in market work and a lower rate of participation in domestic work. In middle-income countries, for example, girls are 18% more likely to engage in domestic work and approximately 30% less likely to engage in paid labour (Amorim *et al.*, 2004). Wage labour for women has increased globally in recent decades, a process that is known as the 'feminisation of employment', but many of these jobs are of low quality. Boys excel at 'paid' jobs in Middle Eastern countries such as Lebanon, Somalia and Egypt, while girls excel at 'unpaid' jobs in the same countries. Girls are significantly more involved in 'domestic work' than boys. This is also true for more developed economies like Turkey and Portugal. Women typically earn two-thirds of men's earnings, and women continue to earn less than men at all levels of education. Only a portion of this income disparity can be explained by differences in education and work experience, implying that gender discrimination in receiving equal pay for equal work remains prevalent. The same seems to be true for girls. On average, they are paid less than boys for the same type of work. For example, in Bangladesh, half of the female domestic workers are paid only as much as 28% of the boys in the same job (Kolomiyets and Murray, 2004).

Evidence from studies indicates that children work to help support their families; thus, they have little control over their incomes. In many cases, families include their children, including their daughters, in the work cycle and control them, appropriating their incomes (Ahmady, 2021; Vameghi *et al.*, 2015; Vameghi and Yazdani, 2019). The type of work also has a significant impact on this issue. In some jobs, such as those done for employers or in the workplace, because the child's parents (particularly in the case of girls) agree on the

amount of the wage and because there is no relationship between the child and the employer, the wage is given directly to the child's parents or legal guardians. In some cases, the family's head pays a portion of the income to keep the child satisfied and working (Ahmady, 2021).

In domestic work, where girls are more likely to be present, children often do not receive direct payment for the work they do. Some work for shelter, care or food, while others work for money. Their wages may be paid to their parents, or their parents may send them to the employer's home to work off the family debts. The employer may keep the child's wages and refuse to pay them for a variety of reasons, including the child not having reached the legal age and to simply deny the child access to her money. Children may work for relatives or strangers (UNICEF, 1999). In some jobs, such as workshops, girls are paid very little and have little control over their earnings; however, in street work, the child earns more and has some control over it. In some cases, particularly in street work, girls work to meet some of their basic needs, such as clothing and food or education (Ahmady, 2021; Mir Hosseini & Ghorbani, 2019). In general, girls have little control over their earnings because they must pass them on to their fathers, mothers or husbands. Many women in East Asia are responsible for the household expenses. In such cases, women have control over their daily expenses, but are frequently responsible for earning the necessary income. Furthermore, research continues to show that when girls and women control their incomes, they spend it more on meeting the basic needs of their families than do boys and men (Haspels & Suryasern, 2003).

Risks and Vulnerabilities

Child labour is often defined by its problems as work that is 'depriving children of their childhood, their potential and their dignity, and that is harmful to physical and mental development and preventing children from attending school' (International Labour Organization, 2007a). Different types of child labour, regardless of gender, have negative consequences for these children; some risks and injuries are common in all jobs, while others are specific to certain jobs. The so-called 'worst forms of child labour' are associated with the greatest risks and injuries.

As previously stated, a substantial proportion of children work in agriculture and domestic work. The most significant hazards and problems of working in agriculture include working in cold and heat and under the sun, getting injured, being exposed to toxins and sewage, working long hours, exhausting physical work, back pain and other pains, working in dust and mud, sunburn, insect infestations and nuisance, exposure to some dangerous animals, heavy load handling, and lack of access to health services and facilities (Arnold *et al.*, 2020; Hurst, 2007; Mull & Kirkhorn, 2005; Mirakzadeh, Zarafshani & Karmian, 2016). Because agricultural work is more often performed in rural and suburban areas, child labour is more common in these more disadvantaged areas, thus exacerbating inequalities. Because sexual harassment of girls is prevalent in agricultural work, fewer girls work for payment. Most rural girls should have a companion when working on farms, and they do not work alone (Kolomiyets & Murray, 2004).

Domestic work has traditionally been regarded as a simple and secure task for children, particularly girls. However, it has been increasingly demonstrated that domestic work can be extremely hazardous

to children and is regarded as one of the most dangerous forms of child labour. Because child labour is largely invisible, many people are unaware of its prevalence (UNICEF, 1999). Major domestic-work problems and injuries include overwork; loneliness; depression; anxiety; long and tedious workdays; carrying heavy loads; handling dangerous objects like knives, hot pots, axes and sickles; unhealthy living places; and inadequate and unhealthy food; as well as humiliating behaviours, including physical, verbal and sexual harassment. In some cases, parents have misunderstandings about work, believing that not only does it not harm their daughters, but also it trains and prepares them, or that domestic-child-labour employers are not exploiting their children, but helping them support themselves and their families (Black, 2005). The amount of support received by a child domestic worker is determined by the employer. If the child is underpaid, overworked or abused, the only option is for him or her to leave work (UNICEF, 1999).

Using time-series data about 7- to 15-year-olds, Burrone and Giannelli (2020) demonstrate that child labour is associated with vulnerability and is motivated by girls. Age also had a decisive effect, as the work studied only harmed children under ten years of age. Domestic work had such a negative impact on young girls that those under the age of 13 were the most vulnerable. Child labour on family farms was also linked to a great amount of harm. These findings highlight the decisive role of child labour in determining the gender-based employment disparity.

Working on the street also has a wide range of consequences, such as long periods walking and standing and, therefore, extreme fatigue; violence; clashes with other children and citizens; accidents and injuries; malnutrition and starvation; exposure to high-risk behaviours; being exposed to immoral conduct; arrest and confiscation of goods; working in heat and cold; breathing polluted air; becoming a victim of crime; and the accompanying feelings of shame and humiliation. Female children are reported to be subject to high levels of sexual harassment in this line of work (Ahmady, 2021; Vameghi *et al.*, 2015). These children are subjected to government collection schemes and, as a result, face significant violence. In some cases, these collection schemes have caused families to take their children from the street to workshops, where they face greater risks and vulnerabilities (Ahmady, 2021).

There is no denying that both girls and boys are subjected to the worst forms of child labour. However, it is essential to consider that, because of the expectations, duties and social responsibilities placed on girls, they are frequently more vulnerable to the dangers and harms of work and exploitation. According to research conducted in the mining sectors of Ghana, Tanzania and Niger, girls frequently work without protective equipment, resulting in problems such as long hours, fatigue, abdominal pain, cuts, coughs, headaches, dizziness, respiratory problems, burns, contact with fine dust and toxic substances, a high risk of accidents, high-intensity physical activity, illness, serious lifelong injuries and even death. One of the most serious issues that Tanzanian working girls faced was sexual harassment, abuse and commercial sexual exploitation (International Labour Organization, 2007a).

The findings also show that, in terms of such indicators as education, play and happiness, girls in India lose up to 80% of their childhoods in jobs like clothing, match making, fireworks, tobacco growing, etc. In many industries, girl children are brutally exploited. They are sometimes subjected to sexual harassment. In this country, the social preference for boys causes girls to be undervalued, undernourished

and undereducated, even though they work harder, and denied any opportunity to broaden their personal, social and intellectual horizons (Bhat, 2010).

Other consequences of child labour include dropping out and abandoning school. More than 70 million children worldwide do not attend primary school, and many more do not attend secondary school. Even more children enrol in school without attending regularly. Most of these children are working children. Dropout rates among girls are higher than those of boys in many countries, and one of the causes is child labour. When compared to boys, the education of girls appears to be a poor investment for many parents. When faced with limited resources and high financial demands, parents often prefer to invest in their sons' educations rather than lose the vital role of their daughters in the family economy (Bhat, 2010; Kolomiyets and Murray, 2004).

Finally, because boys and girls engage in different types of work at different stages of their lives, the impact on their future market outcomes is different. According to research conducted in Mexico and Brazil, the payoff for future labour-force participation is worse for girls than for boys. In Mexico, a return to basic work experience could compensate for men's payoff income, but this does not happen for women. These findings may indicate that boys are more likely than girls to gain marketable work experience for future careers, whereas girls gain experience as domestic workers that is not transferable to other occupations (Knaul, 2001; Gustafsson-Wright & Pyne, 2002).

Summary and Conclusion

The influence of traditions, beliefs, norms and opportunities has turned gender into one of the most important contemporary social determinants and thus affects many aspects of life, including changes and choices. Child labour is an important phenomenon that has turned into a social issue in recent years and is influenced by gender. Despite some similarities, girls and boys experience child labour in different ways in terms of causes, types of work, methods and consequences. Girls work alongside boys, but are not counted for a variety of reasons, including the invisibility of their work, prevalent misconceptions by parents that their labour is not 'work', a lack of payment and the covert nature of some jobs; some of these causes also apply to some types of male work. For example, the reference to girls as 'unemployed' in many poll results can be read as they are neither attending school nor working, but they may be working without social recognition.

Gender bias and the social preference for boys, cause parents to pay more attention to boys, investing in their growth and success, and make girls victims of boys, limiting their opportunities for growth and development. There is a venue for girls to find employment; however, their efforts are not recognised. Gender expectations and discrimination, parental preferences and some special cases such as illness in the family or both parents working outside the home are the main reasons for girls' work and their consequent double exploitation at work. Similarly, the tendencies for girls to work hard in difficult conditions and to obey their employers have increased the demand for female labour. Although both girls and boys are forced to work as a result of poverty and other unfavourable circumstances, some studies show that these factors affect girls more than boys and that, in some cases, boys work for personal economic independence (Wille, 2001).

Because of cultural perceptions and gender expectations, available opportunities and work-organisation methods differ for boys and girls, depending on the type of work. Jobs that require strenuous physical work, immigration, living away from home and settling at work, such as scavenging and construction work, are often performed by boys. In Iran, Afghan boys are primarily considered suitable for these types of work (Association for the Protection of Children's Rights, 2019). Girls are more involved in domestic work and agriculture. Contrary to popular belief, domestic work exposes girls to serious risks (Blagbrough, 2008; UNICEF, 1999). They also participate actively in street work, because girls are better able to gain the sympathy of citizens and earn money (Ahmady, 2021). According to another classification, boys are more likely to be in the market for paid work, whereas girls are more likely to be in unpaid domestic work and services. When girls are paid, they do not receive equal wages under equal conditions and they have less control over their incomes, which is often given to their fathers, mothers or husbands. Boys' work experiences and skills can be transferred or extended to other future jobs, whereas this is less true for girls.

Child labour has serious consequences for both boys and girls, with the consequences being worse for girls due to social expectations and gender norms. Sexual harassment is one of the consequences of child labour that is primarily geared toward girls. Even the fear of harassment and the loss of girls' chastity and honour, which begins at puberty in some tribes, reduces the tendency of girls to work outside the home, particularly on the street or in agricultural work.

By reviewing studies in the field of work with a focus on gender, we see significant gender disparities and differences in child labour. Despite these differences, particularly in Iran, researchers, legislators, policymakers and children's-rights activists have not adequately addressed this issue.

Researchers must conduct research in this field to further address this issue and provide sufficient information about it. Without adequate information and knowledge, inadequate policies and interventions are implemented, which will be ineffective in eliminating child labour and reducing its harms.

REFERENCES

- Ahmady, K. Et al. (2021). *Traces of Childhood Exploitation: Comprehensive Research on the Forms, Causes, and Consequences of Child Labour*. Avaye Buf.
- Amorim, A., Badrinath, S., Samouiller, S., & Murray, N. (2004). *Gender Equality and Child Labour: A participatory tool for Facilitators*. International Labour Organization.
- Arnold, T. J., Arcury, T. A., Sandberg, J. C., Quandt, S. A., Talton, J. W., Mora, D. C. and Daniel, S. S. (2020). Heat-related illness among Latinx child farmworkers in North Carolina: a mixed-methods study. *New solutions: A journal of environmental and occupational health policy*, 30(2), 111–126.

- Association for the Protection of Children's Rights. (2019) [1398]. *Childhood Yawn: A study on identifying, prevention, and control of scavenging in Tehran*. [Translated title]. Rooz Publications.
- Bhat, B. A. (2010). Gender, education and child labour: A sociological perspective. *Educational Research and Reviews*, 5(6), 323–328.
- Black, M. (2005). *Child Domestic Workers: A Handbook on Good Practice in Program Interventions*. Anti-Slavery International.
- Blagbrough, J. (2008). 'They Respect Their Animals More' Voices of child domestic workers. <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/100572>.
- Burrone, S., and Giannelli, GC. (2020). Child labour, gender and vulnerable employment in adulthood. Evidence for Tanzania. *The Journal of Development Studies*, 56(12), 2235–2250.
- Cigno, A., Rosati, F. C., & Tzannatos, Z. (2002). *Child Labour Handbook*. Washington: The World Bank.
- Firoozabadi, S. A. and Rezaniakan, Z. (2014) [1393]. Social factors affecting child labour and its educational consequences: The case of Keradeh village, Jahrom city. [Translated title]. *Social Issues of Iran*, 4(1), 92–96.
- Ghazi Tabatabai, M. and Vadadahir, A. A. (2010) [1389]. *Meta-analysis in Social and Behavioral Research* [Translated title]. Sociologists.
- Glinskayai, E., Lokshin, M., and Garcia, M. (2000). *The Effect of Early Childhood Development Programs on Women's Labour Force Participation and Older Children's Schooling in Kenya*. Available at SSRN 630,746.
- Guarcello, L., & Lyon, S. (2003). *Children's work and water access in Yemen*. International Labour Organization (ILO).
- Gustafsson-Wright, E., and Pyne H. H. (2002). *Gender Dimensions of Child Labour and Street Children in Brazil*. Policy Research Working Paper 2897. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19228>.
- Haspels, N., and Suriyasarn, B. (2003). *Promotion of Gender Equality in Action Against Child Labour and Trafficking: A Practical Guide for Organizations*. International Labour Office, International Program for the Elimination of Child Labour, Subregional Office for East Asia (SRO-Bangkok).
- Hurst, P. (2007). Health and child labour in agriculture. *Food and Nutrition Bulletin*, 28(2_suppl2), S364–S371.

- Ilahi, N. (2001). *Children's work and schooling: Does gender matter?: Evidence from the LSMS panel data*. Washington, DC: World Bank, Latin America and the Caribbean Region, Gender Sector Unit.
- Imani, N. and Nercissians, E. (2011) [1390]. An anthropological study of the phenomenon of street working children in Karaj. [Translated title]. *Social Issues in Iran*, 3(1), 7–32.
- International Labour Organization. (2004). *Helping Hands or Shackled Lives? Understanding Child Domestic Labour and Responses to It*.
- International Labour Organization. (2007a). *Child domestic labour information resources*.
- International Labour Organization. (2007b). *Girls in Mining: Research Findings from Ghana, Niger, Peru, and United Republic of Tanzania*. ILO Working paper.
- International Labour Organization and UNICEF (2021). *Child Labour, Global Estimates 2020: Trends And The Road Forward*. https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_797515/lang--en/index.htm (accessed 17 December 2020).
- Kazeem, A. (2012). Children's Work in Nigeria: Exploring the Implications of Gender, Urban-Rural Residence, and Household Socioeconomic Status. *The Review of Black Political Economy*, 39(2), 187–201.
- Keshavarz Haddad, G. R., Nazarpour, M. N. and Kafshgari, M. S. (2014) [1393]. Working children in Iranian households [Translated title]. *Economic Studies and Policies*, 1(10), 49–74.
- Khan, S. and Hesketh, T. (2010). The deteriorating situation for street children in Pakistan: a consequence of war. *Archives of disease in childhood*, 95(8), 655–657.
- Knaul, F. M. (2001). The Impact of Child Labour and School Dropout on Human Capital: Gender Differences in Mexico. In E. Katz and M. Correia (Eds.), *The Economics of Gender in Mexico—Work, Family, State, and Market*. World Bank.
- Kolomiyets, T., & Murray, U. (2004). *Global Child Labour Data Review: A Gender Perspective*. International Labour Office.
- Mir Hosseini, Z. and Ghorbani, E. (2019). The Lived Experience of Girls Working on the Street in the Context of Gender Considerations and Ethnic Differences. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 26(84), 46–119.
- Mirakzadeh, A. A., Zarafshani, K. and Karmian, F. (2016) [1395]. Identifying the damages to rural working children during agricultural works in Mahidasht district. [Translated title]. *Rural Research*, 7(3), 25–516.

- Mull, L. D. and Kirkhorn, S. R. (2005). Child labour in Ghana cocoa production: focus upon agricultural tasks, ergonomic exposures, and associated injuries and illnesses. *Public Health Reports*, 120(6), 649–655.
- Parvin, S. and Darvish Fard, A. A. (2015) [1394]. The Subculture of Poverty and Social Pathologies in Urban Neighborhoods (A Case Study of Darvazeh Ghar) [Translated title]. *Quarterly Journal of Social Development & Welfare Planning*, 7(23), 51–89.
- Pitt, M. M., & Rosenzweig, M. R. (1990). Estimating the intrahousehold incidence of illness: Child health and gender-inequality in the allocation of time. *International Economic Review*, 969–989.
- Schultz, T. P., and Strauss, J. (Eds.). (2008). *Handbook of Development Economics*. Elsevier.
- Safikhani, S., Mousavi, S. Y. and Rajablu, G. A. (2016) [1395]. Liminal Identity of Gypsies in Terhan [Translated title]. *Iranian Cultural Research*, 9(3), 29.
- Salmon, C. (2005). Child labour in Bangladesh: Are children the last economic resource of the household? *Journal of Developing Societies*, 21(1-2), 33–54.
- Sensoy Bahar, O. (2014). An overview of the risk factors that contribute to child labour in Turkey: Implications for research, policy, and practice. *International Social Work*, 57(6), 688–697.
- Sensoy Bahar, O. (2016). How do low-income Kurdish migrant families in Turkey negotiate child/adolescent characteristics in child labour decisions? Insights from Kurdish mothers. *Qualitative Social Work*, 15(1), 11–34.
- UNICEF (1999). Child domestic work. *Innocenti Digest*, 5, 20. <https://digitallibrary.un.org/record/1494180>.
- Vameghi, M. *et al.* (2015) [1394]. An assessment of the situation of street children and their work characteristics in Tehran. [Translated title]. *Surveying Social Issues*, 6(2), 416–391.
- Vameghi, M. and Dejman, M. (2013) [1392]. An assessment of the situation of street children in Tehran: causes and risks of child labour on the streets. [Translated title]. *Social Studies and Research in Iran*, 4(1), 33–51.
- Vameghi, M. and Yazdani, F. (2019) [1398]. Report on child labour in Iran. [Translated title]. In *Social Problems and Inequality: The Second Report on the Social Situation in Iran 2009–2017* (Vol. 2), 150–195. Agah Publications.
- Wille, C. (2001). Trafficking in children into the worst forms of child labour: a rapid assessment. Geneva: International Labour Office.

World Bank. (2005). *Gender issues in child labour*.

Zare, S. A., Hajizadeh Meimandi, M. and Akbari Ghortani, S. (2009) [1388]. The role of disordered family on child labour: the case of Yazd province. [Translated title]. *Social Order*, 1(3), 52–30.

12 Eylül Darbesi'ne Mekân-İnsan Bağlamında Yaklaşmak: Koridor

Approaching 12 Eylül Coup in the Context of Space-Human: *Koridor*

Zeki TAŞTAN

Prof, Dr., Türk Dili ve Edebiyatı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye.

E-mail: zekitastan@gmail.com

Öz

Türk edebiyatında 12 Eylül darbesini konu alan birçok oyun yazılmıştır. Hasan Öztürk de bu yazarlar arasında yer alır. 12 Eylül döneminde Türkiye Komünist Partisi üyesi olan Öztürk, Mayıs 1981'de Bursa'da gözaltına alınan ve 141. Maddeden yargılanarak beş yıl cezaya çarptırılan bir yazardır. Üç yıl hapisanede kalan Öztürk, şartlı tahliyeyle bırakılmıştır. Hapiste kaldığı üç yıl içinde de yedi oyun kaleme alan Öztürk, bunlardan bir kısmını mahkûm arkadaşlarıyla sahneye koymuştur. Eserleri arasında *Hücre*, *İlmik İlmik*, *Koridor*, *Ulusal Yurttaş Projesi*, 12 Eylül dönemini konu alır *Koridor*, Hasan Öztürk'ün 1992'de kaleme aldığı oyundur. Daha sonra senaryolaştırılan eser, Yunus Nadi Uzun Metrajlı Film Senaryosu ödülünü de alır. Ana teması işkence olan oyun, emniyet müdürlüğünde bir koridorda geçer. Biz bu bildiride *Koridor*'u mekân ve insan bağlamında incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hasan Öztürk, 12 Eylül, Koridor, Türk Tiyatrosu, Mekân-İnsan.

Abstract

Many plays have been written about 12 Eylül coup in Turkish literature. Hasan Öztürk is among these writers. Öztürk, who was a member of the Communist Party of Turkey during 12 Eylül period, is a writer who was detained in Bursa in May 1981 and sentenced to five years by being tried under article 141. Öztürk, who spent three years in prison, was released on parole. Öztürk wrote seven plays during his three years in prison and staged some of them with his fellow prisoners. Among his works, *Hücre*, *İlmik İlmik*, *Koridor*, *Ulusal Yurttaş Projesi*, and *Koridor*, which is about the period of 12 Eylül, is a play written by Hasan Öztürk in 1992. The work, which was later scripted, also received the Yunus Nadi Feature Film Script Award. The game, the main theme of which is torture, takes place in a corridor in the police department. In this paper, we will try to examine *Koridor* in the context of space and people.

Keywords: Hasan Öztürk, 12 Eylül, *Koridor*, Turkish Theatre, Space-People.

GİRİŞ

Hapishane, dünyanın neresinde olursa olsun insan için yaşanması en zor mekânlardan biridir. Türkiye’de hapishane ortamı darbe dönemlerinde daha da kötüleşir. Bilhassa siyasî suçlardan mahkûm olanlar, bu atmosferde daha da sıkıntı çekmişlerdir. Aydınların ceza sürecine, baskı ve şiddet dolu hikâyeler eklenmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde darbeleri araştırma komisyonunun hazırladığı rapor, bu hususta aydınlatıcı bilgi verir. (Bk. TBMM, 2012) Ancak bu durumu lehine çeviren birçok aydınla da karşılaşmak mümkündür. Hapishane birçok yazar ve şair için bir yazarlık atölyesi olarak işlevsel bir mekâna dönüşür. Mahkûmiyet görmüş aydınların hatıraları bizim için oldukça ibretli öykülerle doludur. Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Can Yücel, Orhan Kemal ve daha pek çok yazar-şair, hapishaneyi okuma mekânına çevirmiş, birçok eserini burada kaleme almıştır. Hasan Öztürk de bu yazarlarımızdan biridir. Hatta hapishane hayatı ona hangi edebî tür üzerinde yoğunlaşması gerektiği için de bir fırsat sunmuştur. Öztürk, yetenekli olduğu için lise öğretmeninden başlayarak arkadaşları ve bazı yazarların kendisine roman, öykü, tiyatro gibi türlerde eser kaleme almasını teklif etmiş, hapishane hayatı bu hususta onun karar vermesine vesile olmuştur. 12 Eylül’de beş yıl ceza alan Öztürk, hapishaneyi bir tiyatro sahnesine çevirir. Mahkûmları örgütleyerek topladıkları kâğıt ve kalemlerle oyun yazmaya başlar. 12 Eylül’ün sıkı ve baskıcı hapishane ortamında yazdığı oyunu arkadaşlarıyla sahneye koymayı başarır:

“Bir yandan yazıp oyunculara rollerini ezberletiyor; sonra da bu metinleri yırtıp tuvalete atıyorduk. Askerlerden gizli olarak yaptığımız provalarla çıkardığımız ilk skeç başarılı olmuştu ve emniyetin ağır sorgularından geçmiş olan izleyici arkadaşlarımız yenilerini bekliyorlardı yaptığımızın.” (Öztürk, 2009: 7)

Hasan Öztürk, “Böylece başlamış oldu benim oyun yazarlığım” diyerek bu türde karar kılmasını da özetlemiş olur. Üç yıl tutuklu bulunduğu Konca Askerî Tutukevi’nde yedi oyun kaleme alır ve bu oyunların hepsi sahnelenir (Başlangıç, 2005). Dışarı çıktıktan sonra da hapishane arkadaşlarının da önerilerine uyarak oyun yazmaya devam eder (Bk. Öztürk, 2009a: 101-106).

12 Eylül, Türkiye Komünist Partisi üyesi olan Hasan Öztürk için hem bir ceza hem de yazarlık serüveni açısından bazı fırsatlar sunmuştur. 12 Eylül’ün ağır koşulları altında mahkûmiyet yaşayan yazar, toplumu derinden sarsan bu darbeyi tarihe kaydetmekten de geri durmaz. 12 Eylül’le ilgili dört oyun kaleme alır. Konusu hapishanede geçen *İlmik İlmik*, 12 Eylül darbesiyle sona erer. Üç idamlığın hapishane hayatını konu alan *Hücre*, 12 Eylül’ü hücre cezaları, baskı, şiddet ve işkence cezalarıyla eleştirir. *Ulusal Yurttaş Projesi* “ideal yurttaş” yaratma projesiyle 12 Eylül’e göndermede bulunan bir oyundur. Oyun, cunta yönetiminin isteklerine boyun eğmeyerek bilimini insanlık yararına kullanan bir akademisyenin zaferini anlatır. *Koridor* da yazarın darbe sürecini ele aldığı oyunlardan biridir. Hasan Öztürk’ün edebî hayatında önemli bir yeri olan 12 Eylül böylece dört oyunla tarihteki yerini alır. Biz de bu yazımızda *Koridor*’u insan-mekân bağlamında incelemeye çalışacağız.

Koridor ve İşkence

Koridor, Hasan Öztürk’ün 1992’de, on günlük bir sürede kaleme aldığı bir oyundur. Daha sonra senaryolaştırılan eser, Yunus Nadi Uzun Metrajlı Film Senaryosu ödülünü alır. Oyun, 12 Eylül’ün acılarını, işkenceyi, insanlığını yitirmemeye çalışan bir polis memurunun gözaltına alınanlara karşı

merhametli yaklaşımını, emniyet müdürlüğündeki bir koridor cephesinden yansıtmaya çalışır. Yazar oyunda; “12 Eylül ortamında bazı erdemlerini yitirmeden polis kalınabilir miydi? Yönetimler buna izin verirler miydi?” (Öztürk, 2009: 8) sorularının cevabını arar. Kendisi de aynı koridordan geçen yazar, bu mekânı unutmamak, insanların da bilmelerini sağlamak amacıyla oyunu kaleme aldığını söyler (Cumhuriyet, 1996: 8).

Koridor'da zaman 12 Eylül sonrasıdır. Mekân ise ‘emniyet müdürlüklerinden biri’nde siyasi polise ait bölümde, gözaltına alınanların tutulduğu bir koridordur. Sahnenin henüz başlangıcı, mekân ve kişiler bağlamında oyunun teması hakkında okuyucuya bilgi verir. Oyunun sonuna kadar değişmeyecek olan bu tablo, oyundaki zamanı, dekoru (mekân) ve kişileri özetler. Bu vesileyle yazar, daha başlangıçta bir koridor etrafında 12 Eylül’ün sert ve soğuk yüzünü bizlere gösterir. Koridorda tutulanlar yedi kişidir. İlk sahneye çıkanlardan biri sivil, diğeri I. Polis’tir. Gözaltında olanların hepsinin gözlerinin bağlı oldukları ve insanlık dışı bir muameleyle karşı karşıya oldukları anlaşılmaktadır:

“Polise yakın bir yerde, bileğinden kalorifer borusuna kelepçelenmiş, gözleri kırmızı bir pankarttan yırtılmış bir bezle bağlanmış, yüzü duvara dönük, sırtında EKMEK SU YOK. AYAKTA yazılı bir kâğıt iğnelenmiş II. Adam ayakta durmaktadır. Duvara paralel olarak, ayakları altlarına gelecek biçimde oturmuş ve gözleri kırmızı pankarttan yırtılmış bezle bağlanmış olarak III. ve IV. adamlar oturmaktadırlar.” (Öztürk, 2009: 11)

III. Adam zengin bir iş adamının oğludur. Kendisine iyi davranılmakta ve işkence yapılmamaktadır. Bir müddet sonra da serbest bırakılır. Adamlardan biraz uzakta oturtulmuş gözleri diğerleri gibi bağlanmış iki kadın bulunmaktadır. Aynı erkekler gibi topuklarının üzerine oturan I. Kadın, IV. Adam’ın eşidir. Hiçbir suçu olmadığı halde gözaltına alınmıştır. Kocasının üzerinde manevi işkence yapmak ve konuşurmak için koridora getirilmiştir. Nitekim kendisine işkence yapıldığı bir anda kocası dayanmamış, göz bandını çıkararak onu kurtarmaya çalışmış, yaşanan arbedede yaralanmıştır. Yedi sekiz aylık hamile olan II. Kadın da kocasını evde bulamadıkları için gözaltına alınan diğer bir suçsuzdur. Polisler, evde eşini bulamayınca; “Seni götürelim de, biz kocanı bulacağız, diye uğraşacağımıza, o bizi bulsun” (Öztürk, 2009: 17) diyerek onu koridora getirmişlerdir. Ancak aradan geçen zamana rağmen kocası teslim olmamıştır. Bu durumdan şikâyet eden polis, kadına manevî işkence yapar:

“Teslim olmadı senin orospu çocuğu. Düzeni değiştireceklermiş. İlkın kafalarını değiştirsinler o şerefsizler. Kaç gündür buralardasın onun yüzünden.. Benim karımı alacak o polis, o saatte teslim olurum, namussuzum. Başka karılarla düşüp kalkıyordur şimdi. Şanssız kadınmışsın.” (Öztürk, 2009: 18)

Kadın daha sonra sancıları artınca hastaneye kaldırılır. Bu kişilere I. Adam ve onu sorgudan getiren II. Polis dâhil olur. I. Polis, I. Adam’ı kalorifer borusuna kelepçeler. Her hâlden işkence yaşadığı belli olan yaşlı adam (I. Adam), sandalyede bile oturamayarak, düşer. I. Adam, esasında millî bir boksördür. Kolu kırıldıktan sonra boksu bırakmak zorunda kalmıştır. Ne için gözaltına alındığını bilmez. Bir haftadır nezarethanede, gözleri bağlı olarak tutulmakta ve birçok işkenceye maruz kalmaktadır. Diğerleri gibi kendisine de elektrik verilmiştir. Çoğu zaman uykusuz ve yorgun kalan I. Adam, çoğu zaman sandalyede uyuduğu anda tekme tokatla uyandırılır. Kendisine gözleri bağlı bir şekilde imza atılır ve ifadesi doldurulur. On yıl hapis yatması muhtemeldir. İşkence sırası sendikacı

olan II. Adam'dadır. Sürüklenerek sorguya götürülür. O da gözleri bağlı olarak hazırlanmış ifadeye imza atar. Oyunun sonunda koridorda sadece ikisi kalmıştır.

Koridor, bir bütün olarak emniyet müdürlüğünde neler yaşandığını açık bir şekilde gözler önüne serer. Zamanın gece olması ise yaşananları gizler. Koridor kavramı, bu anlamda 12 Eylül sonrası yaşanan gözaltı yoğunluğunu, gece de örtük bir işkence sürecini temsil eder. 12 Eylül sonrasında binlerce kişi gözaltına alınmış ve nezarethanelerde yer kalmayınca insanlar koridorlarda istiflenmiş, işkence iddiaları uzun süre gündemi meşgul etmiştir. Sahnede kadın ve erkeklerin aynı yerde tutulmaları ve içlerinde hamile bir kadının olması dramı daha da artırır. Gözlerin pankartla bağlanması görevlilerin kimliklerini gizlemek yanında darbe öncesinde yapılan protestolara bir göndermedir. Bir tür başkaldırısı sindirme, cezalandırma ve gücün kimde olduğunu işaret eder.

Tutuklu sanıkların hepsinde bir endişe hâkimdir. Herkes işkenceden geçirilmekte ve sıralarını beklemektedir. Gece nöbetine gelen polisler, canları sıkıldıklarında tutuklulara tekme tokat girişirler. Su isteyenlerin yüzüne suyu döker, çaylarını bilinçli bir şekilde sesli karıştırıp höpürdeterek içerler. Polisler o kadar ağır muameleler yaparlar ki, sanıkları konuşturmak için hiçbir işkenceden çekinmezler. IV. Adam'ı konuşturmak için karısına hakaret edip döverler. Kadına elektrik verirler:

“Karına yapılanları izleyeceksin. Onu da senin gibi çırılçıplak soyup yatıracağız yanına. O zaman konuşma da görelim ulan puşt!” (Öztürk, 2009: 18)

Olanlara dayanamayan IV. Adam, aklını yitirir. Onu akıl hastanesine kaldırırlar. Eşini de serbest bırakırlar. Bütün bu işkence ve şiddet sonrasında polislerden biri kendisini şöyle savunur:

“Sizi biraz üzdüğümüzü biliyoruz ama görevimiz bu bizim. Bunun için maaş veriyor bize devlet.” (Öztürk, 2009: 37)

Farkı Bir Tip: III. Polis (Herkül)

Koridor'da iki tür polisle karşılaşırız. Biri geceleri gelen ve gözaltındakilere çok sert davranan, onlara ağır işkenceler eden polisler diğeri ise gündüz nöbete gelen III. Polis. Bu polis, başka bir birimden siyasi polis bölümüne nöbetçi olarak atanmıştır. Polis okulundan mezun olmayan III. Polis, millî bir boksör olduğu için işe alınmıştır. Tutuklulara çok iyi davranır. Tuvalete gitmelerine, su içmelerine, kahvaltı yapmalarına, çay ve sigara içmelerine izin verir. Onlarla sohbet eder ancak aralarında konuşmalarına müsaade etmez. Gözaltında olanların istediklerini getirir. Gözaltında tutulanlar, sabah olmasını ve onun bir an önce nöbete gelmesini özlemle beklerler. Bir nevi III. Polis, onlar için koridorun, insanlık, merhamet ve özgürlük kapısıdır. Daha önce bir işkenceye şahit olan III. Polis, gördükleri karşısında dayanamayıp kusmuş ve arkadaşlarına alay konusu olmuştur.

III. Polis, diğer polislerin acımasızca davranışlarını, görevlerinin bir icabı olarak değerlendirir. Kendisinin işkence yapmayışını da “sorgucu” polis olmadığına bağlar. Gözaltında niçin tutulduğunu bilmeyen ve ağır işkencelerden geçirilen millî boksörü (I. Adam) tanır. Gözlerinin açılmasına müsaade edilen I. Adam da polisin ‘herkül’ adıyla nam salmış eski bir boksör olduğunu hatırlar. Herkül biraz yaşlanmış ve göbek bağlamıştır. III. Polis, I. Adam'la yakından ilgilenir. Merhametli ve yüreklidir. Dört kızı vardır. Oyunun sonunda yeni bir kızı daha dünyaya gelir. Aklını yitiren IV. Adam ve diğerleri çıkarılmış ve koridorda sadece iki kişi kalmıştır. Herkül, I. Adam'ın dayak yediği bir anda araya girerek

I. Polis'i engeller. Onu çok kötü döver. I. ve II. adamlar, onun başını derde soktukları ve ceza alacağı için çok üzgündürler.

SONUÇ

Hasan Öztürk, *Koridor*'da bizzat kendisinin de gözaltına alındığı bir süreci, realist bir üslupla anlatır. Tek perdelik oyun, baştan sona işkence kokan bir koridorun boğucu atmosferinde geçer. Yazar, darbe sürecindeki işkence ve sindirme politikasını daha da iyi vermek adına kişileri de farklı statülerden tercih eder. Bunlardan biri bir millî boksördür. Suçunun ne olduğunu bilmese de düzene karşı bir isyanı görülür. Ancak 12 Eylül, millî veya gayrı millî olsun kimseyi ayırt etmeden *terbiye* yöntemini onun üzerinde de uygulamıştır. Bundan kadınlar da nasibini alır. Oyunda gözükken iki kadın da suçları olduğu için değil kocalarını konuşturmak veya yakalamak için gözaltına alınmışlardır. Üstelik biri 7-8 aylık hamiledir. Polisler, evde bulamadıkları için hamile kadını gözaltına almış ve bu yolla eşinin teslim olacağını ummuşlardır. Ancak kocası teslim olmamış ve kadın da sancılarının sıklaştığı bir anda hastaneye kaldırılmıştır. Sendikacı ile boksör, en sona kadar gözaltında tutulan ve gözleri bağlı hâlde imzalattıkları itiraf tutanaklarıyla mahkum olacak kişilerdir. Genç biri olan III. Adam da cuntanın zenginlere karşı ayrıcalıklı davrandığını gösteren bir örnektir. Babası zengin olan bu genç, hem işkence görmemiş hem de suçunu itiraf ettiği hâlde serbest bırakılmıştır.

Hasan Öztürk'ün *Koridor*'u bu anlamda 12 Eylül'ün suçsuz insanlar üzerinde nasıl bir işkence uyguladığını, suçunu itiraf eden iltimaslı kişilerin nasıl kolladığını, polislerin hazırladığı itirafnamelerin gözleri bağlı kişilere imzalatıldığını göstermesi açısından dikkat çeker. Ancak yazarın bu kadro içinde asıl öne çıkarmak istediği III. Polis'tir ki o da tüm emniyet görevlilerinin aynı şekilde sadist bir ruha sahip olmadıklarını ifade eder. Azınlıkta kalsa bile III. Polis, oyunda iyiliği ve merhameti temsil eder. Hatta yazarın bu noktada aşırı iyimser bir tip yarattığını da vurgulamak gerekir. III. Polis, her ne kadar arkadaşlarının yaptığı işkenceleri görev gereği sunsa, zaman zaman bazı yasakları uygulamaya devam etse de gözaltında tutulanlara karşı aşırı iyimser ve tedbirsiz davrandığını ve bunun da onun sonunu getirdiğini eklemek gerekir. Ancak yazar burada III. Polis'in merhametinden ziyade sistemin bu tür görevlileri barındırıp barındırmadığı sorusuna cevap arar. Baştaki soruya dönersek. III. Polis, merhametli ve iyi insandır fakat; "12 Eylül ortamında bazı erdemlerini yitirmeden polis kalınabilir miydi? Yönetimler buna izin verirler miydi?" sorusunun cevabı olumsuzdur. Çünkü I. Adam'ı kurtarmak için araya giren III. Polis, iyiliklerinin karşılığını ceza ile ödeyecektir. Dayak yiyen I. Polis, görevini ihmal ettiği için onu şikâyet eder. Oyunun son satırları onun da ceza alacağını ve işkenceye tabii tutulacağını göstermektedir:

"Biraz sonra II. Polis girer. II. Polis, III. Polis'e selam vermez. Elinde bir göz bağı vardır. Göz göze gelirler. II. Polis hiçbir şey söylemeden III. Polis ayağa kalkar ve duvara yüzünü dönüp gözlerinin diğer polis tarafından bağlanması için bekler." (Öztürk, 2009: 428)

KAYNAKÇA

Başlangıç, Celal (2005), "Yasaklar Sürekli Peşinde", *Radikal*, 07. 02. 2005.

- Devlet Destekli Bir Yazar”, *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1996, s. 8
- Meclis Araştırma Raporu (2012), TBMM, 1. Cilt, Ankara, 732 s.
- Öztürk, Hasan (2009), *Hücre*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2009.
- Öztürk, Hasan (2009), *İlmik İlmik*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2009.
- Öztürk, Hasan (2009), *Koridor*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2009.
- Öztürk, Hasan, (2009) *Ulusal Yurttaş Projesi*, Sorun yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Hasan, (2009a) “Beslediklerinin Tiyatrosu I”, *Sanat Cephesi*, Nr. 4, 30 Eylül 2009, s. 101-106

Students with Disabilities in Higher Education: Challenges for Inclusion

José María Fernández BATANERO

University of Seville, Seville, SPAIN. E-mail: batanero@us.es

Pedro TADEU

CI&DEI-ESECD-IPG (Centre for Studies in Education and Innovation), Guarda, PORTUGAL

E-mail: ptadeu@ipg.pt

Carlos BRIGAS

CI&DEI-ESECD-IPG (Centre for Studies in Education and Innovation), Guarda, PORTUGAL

E-mail: brigas@ipg.pt

Marta Montenegro RUEDA

University of Seville, Seville, SPAIN. E-mail: mmontenegro1@us.es

Abstract

Nowadays, we can observe an increase in diversity among students in university classrooms due to the incorporation of measures that propose the inclusion of the most marginalised groups, as well as the number of students with disabilities in higher education, which continues to increase year after year. The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UN, 2016) noted the obligation to ensure that all persons, without discrimination, have access to higher education on an equal basis with others. Many researchers have called for the need for inclusive education within the university, arguing that it is the university institutions' responsibility to respond to their students' needs. Despite this, today, students with disabilities enrolled in higher education institutions face numerous obstacles that limit access to and permanence in higher education. For this reason, in our work, we present, through a literature review, the different barriers that these students encounter: barriers in the teaching-learning process, access to information and the environment, and the barriers that arise from the institutional support itself.

This publication is part of the project I+D+i, PID2019-108230RB-I00, funded by MCIN/AEI/10.13039/501100011033

Keywords: Inclusion; High Education; Disabilities

INTRODUCTION

Sustainable Development Goal (SDG) 4 on the education of the European 2030 Agenda calls for ensuring inclusive and equitable quality education and promoting lifelong learning opportunities for all by 2030. It emphasises the importance of inclusion and equity as the foundation for quality education and learning.

In the case of persons with disabilities, the European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018) and the United Nations High Commissioner recognised inclusive education as an opportunity for their empowerment (UN, 2019), as well as an opportunity to remove barriers to learning and participation for all learners (Ramberg and Watkins, 2020). However, practices of educational exclusion and discrimination are still present in all education systems, constituting real barriers or obstacles to progress (Lacono et al., 2019; Unesco, 2020).

Many efforts have been made to try to create an educational culture where students feel competent, valued and not excluded, regardless of their characteristics, interests, abilities or difficulties. In this sense, access to university for people with disabilities is a legally recognised right. Despite this, there are still legal gaps in its implementation, which increasingly contribute to the fact that these institutions' paths towards inclusion are becoming longer and longer (Alcain & Medina, 2017). We are aware that there is gradually a greater commitment on the part of universities to move towards this goal, but despite this, studies and studies that give students a voice conclude that universities become an obstacle course that, on many occasions, leads to premature abandonment of university studies (Mullins & Pride, 2013; Moriña, 2017). On the contrary, it should be noted that students with disabilities recognise the value of universities for their social and educational inclusion, but at the same time they consider that their experiences in this institution are not always positive (Moriña, 2017). Therefore, it is not enough to guarantee access, but rather it is necessary to establish policies and plans to ensure that all students, including those with disabilities, remain and succeed in university studies (Thomas, 2016).

Along these lines, in recent years studies have focused on the different barriers encountered by students with disabilities during their time at university. However, the most common barriers include architectural barriers, lack of information, inaccessible technologies or regulations that are not applied, and teachers. Regarding the latter, teachers are identified as the main obstacle to inclusion (Hewett, Douglas, McLinden & Keil, 2017). Their attitude towards people with disabilities is essential to facilitate student learning (Sharma et al. 2017; Alesech & Nayar, 2019). Other research focuses on the teacher profile, especially on personal competencies as essential values for working in inclusive contexts (Fernández Batanero, 2020; Boynton & Mahon, 2018). Studies that have given a voice to inclusive teachers have concluded that when it comes to facilitating the learning of students with disabilities, the diversity of active and participatory methodological strategies where students are included, more effective and emotional, is just as important (Aguirre, Carballo & López-Gavira, 2021).

Another line of research in relation to possible barriers encountered by students with disabilities focuses on the teaching and learning processes themselves (Valentim & Valentim, 2019). These studies show how reasonable adjustments to the curriculum (flexible timing and methodological strategies) to help students participate in the teaching and learning processes on an equal footing with the rest of their peers can contribute to the retention and success of students with disabilities (Bunbury, 2020; Moriña, Perera

& Melero, 2020). Another key element of educational projects concerning students and teachers is the assessment tests. Research addressing this issue points to teachers' difficulty in making adjustments, especially in examinations. Studies agree that teachers are not very receptive to enabling different modes of assessment (Moswela & Mukhopadhyay, 2011).

It is in this context of access, barriers and participation of students with disabilities in higher education that our work is directed, hence the purpose of this article is to analyse the latest research on access and participation of students with disabilities in higher education and what are the main themes that guide the different studies conducted in this area in order to deepen the challenges and challenges of access to university. Therefore, the current analysis aims to develop a systematic review in order to answer the following research questions:

Q1. What aspects could be addressed to facilitate the inclusion of students with disabilities in university education?

METHOD

This study adopted the methodology of a systematic literature review (Xiao & Watson, 2019). To this end, this study relied on the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) Statement (Moher et al., 2015) to guide the data search, selection and analysis.

Search strategy

The current study was conducted in July 2022. Four databases (Web of Science (WoS), Scopus, Education Resources Information Center (ERIC) and Google Scholar) were searched by selecting papers published in the last ten years. Keywords related to students with disabilities in higher education were used as search engines in the title, abstract and/or keyword fields. The search strategy, according to the particularity of each database, was as follows ("student with disabilities") AND ("higher education" OR "university") AND ("access" OR "participation" OR "inclusion").

Selection criteria

The inclusion and exclusion criteria established for the selection of articles were: (a) empirical articles published in peer-reviewed journals; (b) published in the last ten years, between 2011 and 2021; (c) the sample was students with disabilities in higher education; (d) contained details on access and participation of students with disabilities in higher education. Exclusion criteria were: (a) type of document: reviews, essays, books, book chapters or conference proceedings, (b) duplicate documents.

Literature selection

The initial search revealed 415 studies, of which 123 were duplicates and were therefore eliminated. Once the publications were selected, a thorough review of the remaining studies' titles and abstracts was carried out to exclude those that were not linked to education (n=112). The remaining studies were read in full text by two authors who checked that they met the stated inclusion criteria. Discrepancies between

CONCLUSIONS

This systematic review has shown that many barriers limit access to higher education for students with disabilities. By conducting this systematic review, we have learned that, over the last decade, the difficulties of access to higher education for students with disabilities have been studied. However, ten years later, despite the considerable increase in the presence of these students in university classrooms (Majoko, 2018) and the strategies developed so far, the full inclusion of these students has not been achieved. For this reason, different aspects related to infrastructure, the teaching-learning process and institutional management are demanded to facilitate these students' presence in university classrooms. Only by improving the accessibility of higher education institutions, training university teaching staff and raising the awareness of the educational community for inclusive education in higher education will it be possible to promote the success of students with disabilities in university education.

Finally, implementing teaching practices based on the principles of universal design for learning could mean the elimination of barriers to learning, not only for students with functional diversity but also for other students. We are aware that improving teaching practices for students with disabilities will have a positive impact on both teachings and learning for all students.

Funding

This publication is supported by the project I+D+i, PID2019-108230RB-I00, funded by MCIN/AEI/10.13039/501100011033.

Also other part of the work was done with the support of National Funds through the FCT - Foundation for Science and Technology, I.P., within the scope of the project Ref^a UIDB/05507/2020.

Furthermore, we would like to thank the Centre for Studies in Education and Innovation (CI&DEI) and the Polytechnic of Guarda for their support.

REFERENCES

- Aguirre, A.; Carballo, R. & López-Gavira, R. (2021). Improving the academic experience of students with disabilities in higher education: faculty members of Social Sciences and Law speak out, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 34(3), 305-320. <https://doi.org/10.1080/13511610.2020.1828047>
- Ainscow, M. (2004). *Desarrollo de escuelas inclusivas. Ideas, propuestas y experiencias para mejorar las instituciones escolares*. Madrid, Narcea.
- Ainscow, M., Slee, R. & Best, M. (2019). Editorial: the Salamanca statement: 25 years on. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8), 671-676. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1622800>

- Alcain, E. & Medina, M. (2017). Hacia una educación universitaria inclusiva: realidad y retos. *Revista Digital de Investigación en Docencia Universitaria*, 11(1). <http://dx.doi.org/10.19083/ridu.11.530>
- Alesech, J. & Nayar, S. (2019). Teacher strategies for promoting acceptance and belonging in the classroom: a New Zealand study. *International Journal of Inclusive Education*. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1600054>
- Alsalem, G.M. & Abu Doush, I. (2018). Access Education: What is needed to have accessible higher education for students with disabilities in Jordan? *International Journal of Special Education*, 33(3), 541-561.
- Ansary, N.N. & Moreira, L.C. (2020). Policies for access to higher education for students with disabilities in Chile and Brazil. *Revista Ibero-Americana de Estudos em Educação, Araraquara*, 15(2), 539–559. <https://doi.org/10.21723/riaee.v15i2.12475>.
- Björnsdóttir, K. (2017). Belonging to higher education: Inclusive education for students with intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 32(1), 125–136.
- Boynton, I. & Mahon, J. (2018). Secondary teachers' experiences with students with disabilities: examining the global landscape. *International Journal of Inclusive Education*, 22(3), 306-322. <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1364793>
- Braun, A.M.B. & Naami, A. (2019). Access to Higher education in Ghana: Examining experiences through the lens of students with mobility disabilities. *International Journal of disability development and education*, 68(1), 95-115. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2019.1651833>
- Bunbury, S. (2020). Disability in higher education do reasonable adjustments contribute to an inclusive curriculum?, *International Journal of Inclusive Education*, 24(9), 964-979. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503347>
- Corrales, A., Soto, V., & Villafañe, G. (2016). Learning barriers for students with disabilities in a Chilean university. Student demands - institutional challenges. *Actualidades investigativas en educación*, 16(3), 67-96.
- Dreyer, L.M. (2021). Specific learning disabilities: challenges for meaningful access and participation at higher education institutions. *Journal of Education (South Africa)*, 85, 75-92. <https://doi.org/10.17159/2520-9868/i85a04>
- European Agency for Special needs and Inclusive Education (2018). Evidence of the link between inclusive education and social inclusion: a review of the literature. <https://www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review>
- Fernández Batanero, J. M. (2020). *TIC y discapacidad: investigación e innovación educativa*. Barcelona: Octaedro
- Fernández Batanero, J.M., Montenegro Rueda, M., Fernández Cerero, J., Tadeu, P. (2020). Formación del Profesorado y TIC para el Alumnado Con Discapacidad: Una Revisión Sistemática. *Revista*

- Brasileira de Educação Especial*, 26(4), 711-732. <https://doi.org/10.1590/1980-54702020v26e0078>
- Heiman, T., Fichten, C.S., Olenik-Shemesh, D., Keshet, N.S. & Jorgensen, M. (2017). Access and perceived ICT usability among students with disabilities attending higher education institutions. *Education and Information Technologies*, 22(6), 2727-2740. <https://doi.org/10.1007/s10639-017-9623-0>
- Herrero, P. R., Gasset, D. I. & Garcia, A. C. (2020). Inclusive education at a Spanish university: The voice of students with intellectual disability. *Disability & Society*, Latest Articles. <https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1745758>
- Hewett, R.; Douglas, G.; McLinden, M. & Keil, S. (2017). Developing an inclusive learning environment for students with visual impairment in higher education: progressive mutual accommodation and learner experiences in the United Kingdom, *European Journal of Special Needs Education*, 32(1), 89-109. <https://doi.org/10.1080/08856257.2016.1254971>
<https://doi.org/10.1007/s13384-010-0002-8>
- Joshi, G.S. & Bouck, E.C. (2017). Examining Postsecondary Education Predictors and Participation for Students with Learning Disabilities, 50(1), 3-13. <https://doi.org/10.1177/0022219415572894>
- Lacono, T., Keefe, M., Kenny, A. & McKinstry, C. (2019). a document review of exclusio-Tnary practices in the context of australian school education policy. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 16(4), 264-272. <https://doi.org/10.1111/jppi.12290>
- Majoko, T. & Dunn, M.W. (2018). Participation in higher education: Voices of students with disabilities. *Cogent Education*, 5(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2018.1542761>
- Martins, M.H., Borges, M.L., & Gonçalves, T. (2018). Attitudes towards inclusion in higher education in a Portuguese university. *International Journal of Inclusive Education*, 22(5), 527-542.
- McEwan, R.C. & Downie, R. (2013). College Success of Students with Psychiatric Disabilities: Barriers of Access and Distraction. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 26(3), 233-248.
- Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., Shekelle, P., & Stewart, L. (2015). Preferred Reporting Items for Systematic review and Meta-analysis Protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic Reviews*, 4(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/2046-4053-4-1>
- Moriña Díez, A. & Molina Romo, V. (2011). La universidad a análisis: las voces del alumnado con discapacidad. *Revista de Enseñanza Universitaria*, (37), 23-35.
- Moriña, A. & Cotán Fernández, A. (2017). Educación Inclusiva y Enseñanza Superior desde la Mirada de Estudiantes con Diversidad Funcional. *Revista Digital de Investigación en Docencia Universitaria*, 11(1), 20-37. <http://dx.doi.org/10.19083/ridu.11.528>
- Moswela, Enmanuel y Mukhopadhyay, Sourav (2011). "Asking for too much? The voices of students with disabilities in Botswana", *Disability & Society*, 26, 307-319. <https://doi.org/10.1080/09687599.2011.560414>

- Mullins, L. & Preyde, M. (2013). The lived experience of students with an invisible disability at a Canadian university. *Disability & Society*, 28(2), 147-160. <http://dx.doi.org/10.1080/09687599.2012.752127>
- Nava-Caballero, E.M. (2011). The Access and the integration of the students with disability of Leon's University. *Revista complutense de Educación*, 23(2), 293-316. https://doi.org/10.5209/rev_RCED.2012.v23.n2.40030
- ONU. (2019). Empowering children with disabilities for the enjoyment of their human rights, including through inclusive education. <https://undocs.org/a/hrC/40/27>
- Palma, O., Soto, X., Barría, C., Lucero, X., Mella, D., Santana, Y. & Seguel, E. (2016). An qualitative study of the adaptation process and inclusion of a group of students with disabilities from higher education at University of Magallanes. *Magallania*, 44(2), 1-10.
- Ramberg, J. & Watkins, A. (2020). Exploring inclusive education across europe: some insights from the european agency statistics on inclusive education. *Fire: Forum for International Research in Education*, 6(1), 85-101. <https://doi.org/10.32865/fire202061172>
- Ryan, J. (2011). Access and participation in higher education of students with disabilities: access to what? *Australian Educational Researcher*, 38(1), 73-93.
- Sharma, U., Loreman, T. & Simi, J. (2017). Stakeholder perspectives on barriers and facilitators of inclusive education in the solomon islands. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(2), 143-151. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12375>
- Thomas, L. (2016). Developing inclusive learning to improve the engagement, belonging, retention, and success of students from diverse groups. En M. Shah, A. Bennett & E. Southgate (Eds.), *Widening higher education participation. A global perspective* (pp. 135-159). Oxford: Elsevier
- Valle-Flórez, R.E., de Caso Fuentes, A.M., Baelo, R. & García-Martín, S. (2021). Faculty of education professors' perception about the inclusion of university students with disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 1-12. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111667>
- Xiao, Y. & Watson, M. (2019). Guidance on Conducting a Systematic Literature Review. *Journal of Planning Education and Research*, 39(1), 93-112. <https://doi.org/10.1177/0739456X17723971>
- Yusof, Y., Chan, C.C., Hillaluddin, A.H., Ramli, F.Z.A. & Saad, Z.M. (2019). Improving inclusion of students with disabilities in Malaysian higher education. *Disability & Society*. <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1667304>

New doors in the teaching and learning process: the VR case

Carlos BRIGAS

CI&DEI-ESECD-IPG (Centre for Studies in Education and Innovation), Guarda, PORTUGAL

E-mail: briqas@ipg.pt

Pedro TADEU

CI&DEI-ESECD-IPG (Centre for Studies in Education and Innovation), Guarda, PORTUGAL

E-mail: ptadeu@ipg.pt

José María Fernández BATANERO

University of Seville, Seville, SPAIN

E-mail: batanero@us.es

José Fernandez CERERO

University of Seville, Seville, SPAIN

E-mail: jfcerero@us.es

Abstract

The convulsions that we have suffered in recent years have brought impacts on economic and social levels. Technology has somehow made it possible to overcome some of these problems. Old solutions have been reinvented, which has allowed us to overcome and minimise the problems that we all have suffered. In the area of education, methodologies and tools have been adopted that have allowed the reinvention of the teaching and learning environment. The use of mobile devices, adoption of the internet and learning management systems (LMS) as essential tools in the teaching process belonging to the student's daily life. The use of these tools and environments benefits the educational process and makes it more interesting for students. So, in educational environments, the ICTs tools are used to improve the learning process, enabling the creation of new methodologies and resources and new ways of sharing knowledge. The resources of Virtual Reality (VR) and its use in education have long been discussed, but the costs associated with its use and sometimes less efficient systems made virtual reality practically inaccessible to educational institutions. In recent years, some cheaper solutions have emerged on the market, making this technology more accessible, and allowing the reverse of this

scenario. The authors Yoh and Heim define VR as “technology that convinces the participant that he or she is really somewhere else by replacing primary sensory input with received data produced by a computer”. Several studies point out the benefits of using virtual reality in educational environments. For Bricken and other authors, VR in an educational environment allows motivation and stimulation of the students, potentiates certain events, and at the same time also allows them to experience practical learning. One of the indisputable advantages of using VR is the possibility of allowing students to practice procedures without the risk involved. This can be applied to experiments that proved difficult to perform in traditional or resource-poor environments. Make it possible to relive historical moments and visit places. In this communication, we have the as main objective to discuss and present some solutions that are available and that, in our opinion, can be used in an educational environment to help teachers and students to perform better in their daily activities.

Keywords: Technologies; Virtual Reality; Teaching;

Издание и структурный анализ 12-ти томной «Детской энциклопедии»

Факультет Библиотечной Информатики БГУ

диссертант Эльмаддин Бехбуд

Elmaddin BEHBUD

Baku State University, Azerbaijan

Резюме

В статье рассматриваются вопросы издания детских энциклопедий в Азербайджане в последнее время.

К исследованию привлечена «Детская энциклопедия», изданная в 2019 году частным издательством «Галем», состоящая из 12 книг. Каждая книга анализировалась отдельно, отмечались положительные и отрицательные стороны издательского аппарата. В результате в статье, раскрывается как важен вопрос аппарата книги, поскольку издательский аппарат энциклопедий очень сложен, и рекомендуется доверить эту работу редакторам, обладающим большой компетенцией и навыками в области энциклопедий.

Автором указаны основные особенности, которые упускаются из виду в издательской структуре каждой книги, а в конце статьи высказаны некоторые предложения.

Ключевые слова: энциклопедия, справочники, издательский аппарат, редактор, структура издания, редакция, информация.

Abstract

The article deals with issues of publishing children's encyclopedias in Azerbaijan in recent times.

The "Children's encyclopedia" published in 2019 by one of the private publishing houses, "Kalam" publishing house, consisting of 12 books, was involved in the research. Each book was analyzed separately, the positive and negative aspects of the publishing apparatus were noted. As a result, in the article, since the publishing apparatus of encyclopedias is complicated, it is revealed as an important issue that it should be entrusted to editors with great competence and skills in the field of encyclopedias.

The main features that are overlooked in the publishing structure of each book have been pointed out by the author, and some suggestions have been put forward at the end of the article.

Keywords: encyclopedia, reference books, publishing apparatus, editor, publication structure, editorial, information

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanca son dövrlər uşaq ensiklopediyalarının nəşri məsələlərindən bəhs edilir.

Tədqiqata özəl nəşriyyatlardan biri olan “Qələm” nəşriyyatının 2019-cu ildə 12 kitabdan ibarət çapdan buraxdığı “Uşaq ensiklopediyası” cəlb edilmişdir. Hər bir kitab ayrı-ayrılıqda təhlil edilmiş, nəşr aparatında mövcud olan müsbət və mənfi cəhətlər qeyd edilmişdir. Nəticə olaraq məqalədə ensiklopediyaların nəşr aparatının mürəkkəb olduğu üçün onun ensiklopediya sahəsində böyük səriştə və bacarığı olan redaktorlara həvalə edilməsi vacib məsələ kimi üzə çıxarılmışdır.

Hər bir kitabın nəşr quruluşunda gözdən yayınan əsas cəhətlər nöqsan kimi müəllif tərəfindən göstərilmiş, məqalənin sonunda bəzi təkliflər də irəli sürülmüşdür.

Açar sözlər: ensiklopediya, soraq kitabları, nəşr aparatı, redaktor, nəşrin quruluşu, redaksiya, informasiya

Одним из факторов, определяющих научный и культурный уровень народа, является его книжная культура. Высшим показателем книжной культуры являются энциклопедические издания. В нынешнюю эпоху информационная обильность и занятость увеличили потребность людей во всевозможных справочниках.

Даже дети и ученики интересуются многими вещами. Расширение сферы интересов увеличивает спрос на профессиональные справочники, словари и энциклопедии универсального характера.

Справочная литература – это та литература, из которой можно в очень короткое время, почерпнуть познавательную и деловую информацию, интересующую читателя, даже если она дана в малом объёме. Систематизированное расположение и подача информации по темам позволяет получить любую информацию в сжатые сроки.

В наше время в нашей стране издаются различного рода энциклопедии. Увеличение количества детских энциклопедий, издаваемых в нашей стране за последние годы, является положительным фактором с точки зрения удовлетворения потребностей юных читателей. Но каждый из них имеет свои особенности по структуре, содержанию, оформлению и другим параметрам.

Детская энциклопедия, изданная издательством «Галем», состоит из 12 книг. Автор детской энциклопедии «Детские герои» – Эльнур Рагифоглу. Руководителем издания является Парвиз Эйюбов, художником Асим Байрамов, дизайнером Омар Мамедов. Издание содержит 13 рассказов («Пеппи - Длинный чулок», «Алиса», «Питер Пэн», «Гаврош», «Винни-Пух», «Кот в сапогах», «Гарри Поттер» и др.).

Почти все рассказы в 80-ти страничном издании имеют одинаковую структуру. Истории состоят из нескольких частей, в которых содержится информация о соответствующем образе и

авторе произведения, о том, как образ был создан, о личности образа и из интересных сведений. Эта система нарушена только в рассказе "Гаврош", где нет раздела "интересные сведения". Каждый из рассказов сопровождается интересными иллюстрациями, что положительно влияет на легкое восприятие произведения. При этом на обложке издания также имеются изображения персонажей, отраженных в энциклопедии.

К сожалению, библиография издания очень скудна и важные элементы (год издания, тираж, аннотация и т. д.) в большинстве не встречаются. В то же время издание не поддерживает единого принципа параметров (объем статей, количество рисунков и т. д.), необходимого для энциклопедий.

296-ти страничную «Энциклопедию животных» подготовил к печати Хафиз Чингизоглу. Книга была напечатана в 2019 году. Обложка издания состоит всего из одной страницы. Здесь есть только уведомление об авторских правах, что книга переведена и подготовлена к публикации на основе оригиналов "Agencja Wydawnicza Jerzy Mostowski", имя издателя и дата публикации. В оглавлении, содержащем ряд орфографических ошибок, видно, что энциклопедия делится на разделы по континентам: Европа, Азия, Африка, Северная Америка, Южная Америка, Австралия и Океания, Моря и Океаны. Каждый раздел - континент, в свою очередь, делится на 6 частей: Млекопитающие, Птицы, Земноводные, Рептилии, Рыбы и Беспозвоночные. Статьи в энциклопедии сопровождаются богатыми иллюстрациями, чтобы читатели могли легко понять информацию, представленную здесь. К сожалению, в этом издании также отсутствует информация о печати и другая необходимая информация о книге.

Автором энциклопедии «Основатели Азербайджанской Демократической Республики» является Эльнур Рагифоглу. Руководителем издания является Парвиз Эйюбов, его советником – Шамистан Назирли, художниками – Эльчин Джаббаров и Зохраб Джаббаров. Странно, что 2 страницы 160-страничной книги посвящены книжной рекламе, 56 страниц - стихам Гюльтакин, Ахмед Джавада, Нафе Шукри, А.Юсифа и других. Информации о дате издания в аппарате книги нет.

В энциклопедии содержится статья о 21 руководителе Азербайджанской Демократической Республики (Насиб бек Юсифбейли, Наги бек Шейхзаманлы, Халил бек Хасмамедли, Шафи бек Рустамбейли, Мамедбагир Шейхзаманлы, Джавад бек Малыкеганлы, Джамо бек Сулейман оглы Гаджинский, Габиб бек Салимов, МирХидаят Сеидов, и др.). Объем каждой из этих статей различен.

В статье энциклопедии под названием «Фируддин бек Кочерли» говорится, что он является одним из 26 человек, подписавших Декларацию независимости. В статье "Декларация независимости" в начале книги правильно написано, что Декларацию независимости подписали 8 человек.

Автором энциклопедии «История ислама» является Метин Оздамарлар, редакторами – Эльнур Рагифоглу и Нурлан Мамедзаде, художником – Фатих Окта, дизайнером – Омар Мамедов, редактором – Парвиз Эйюбов, переводчиком – Ибрагим Ильяслы. Отмечается, что авторские права на книгу получены от компании Тимаша Басым и Санайе Аноним. Последние четыре страницы издания содержат фотографии и актуальную информацию о нескольких детских

энциклопедиях, выпущенных издательством «Галем». В 88-и страничной энциклопедии нет информации о том, когда книга была опубликована.

Из содержания становится ясно, что ни одно из сведений, состоящих из 5-ти пунктов, приведенных на титульном листе публикации под заголовком «После прочтения этой книги», не относится к этой энциклопедии. Судя по всему, эта информация была внесена в книгу по ошибке редактора. Книжный автомат также имеет красочные графические пояснения, облегчающие использование энциклопедией. В этом разделе описано назначение рамок, заголовков, мини-словарей, карт, графиков и рисунков. Энциклопедия состоит из 44 статей, расположенных в хронологическом порядке («Аравия до ислама», «Эмиграция в Абиссинию», «Исламское государство Медина», «Битва при Худайбии», «Четыре великих халифа», «Прощальное паломничество», «Самые важные сведения», «Общественная жизнь», «Источники доходов», «Наука и искусство», «Культура» и др.). Каждая из этих статей имеет различный объем и структуру. Как и другие энциклопедии, это издание богато иллюстрациями.

Энциклопедия «История древних тюркских народов» также имеет ограниченный книжный аппарат. Из информации, написанной на титульном листе издания, известно, что автором энциклопедии является Метин Оздамарлар, переводчиком – Ибрагим Ильяслы, редактором – Эльнур Рагифоглу, художником – Фатих Окта, дизайнером – Омар Мамедов. Авторские права на книгу приобретены у компании Тимаша Басима и Санайе Аноним. В книжном аппарате 192-ух страничной энциклопедии нет информации о дате издания книги. Титульный лист издания также содержит красочные графические пояснения, которые помогут читателям легко и удобно пользоваться энциклопедией. В этом разделе представлен краткий обзор назначения заголовков, мини-словарей, карт, изображений и рамок. Положительным моментом является то, что титульный лист энциклопедии содержит информацию аннотационного характера.

В энциклопедии даны статьи по этимологии слова тюрок, музыке, армии, искусству, экономике, языку, сражениям, литературе, науке, боевой тактике, государственному управлению, общественной жизни, Китайской стене, тюркским государствам, тюркским племенам, крестовым походам, заговорам, историческим личностям, медицине, почте, памятникам и другим темам. Структура и объем статей разные. Всего в книге 142 статьи. При этом в публикации даны 6 страниц тестовых вопросов с названием «Упражнение».

В статье «Огузлар» книги отражена таблица, содержащая объяснения имен сыновей, внуков и других представителей рода Огуз-кагана. Однако по какой-то причине эта таблица не была переведена на азербайджанский язык, а дана на турецком языке. Эта богатая иллюстрациями энциклопедия нетрадиционна по конструктивным особенностям.

Эльнур Рагифоглу – автор детской энциклопедии «Азербайджанские беглецы». Руководитель издания Парвиз Эйюбов, консультант Шамистан Назирли, редактор Рейхан Садиди, художник Эльчин Джаббаров. Энциклопедия не предоставила информацию о том, когда книга была опубликована. Это 96-ти страничное издание, как и другие энциклопедии, которые мы проанализировали выше, имеет очень несовершенный и очень ограниченный книжный аппарат.

В энциклопедии отражена информация о 13 беглецах - Беглец Керем, Беглец Наби, Беглец Сулейман, Беглец Али, Беглец Союн, Беглец Рашид, Беглец Кара Аслан, Беглец Хеси, Беглец Гандал Наги, Беглец Исмаил Инджели, Беглец Сафарали, Беглец Кара Танрыверди и Беглец Мамедгасым. Рассказы-статьи каждого беглеца с его языка содержат информацию о дате их рождения, начале их жизни беглеца, периодах борьбы и конце их жизни. На обложке энциклопедии представлены фотографии беглецов, о которых сообщается в книге. Эта богатая иллюстрациями энциклопедия является полезным изданием в плане формирования ясного представления о борьбе с несправедливостями местных чиновников Российской империи в XIX веке.

Автором детской энциклопедии «Знаменитости, ставшие друзьями и врагами» является Эльнур Рагифогулу. Руководителем издания является Парвиз Эйюбов, редактором Рейхан Сади, художником Асим Байрамов, дизайнером Омар Мамедов. Дата издания энциклопедии, формат издания, тираж и другие сведения в книге не встречаются. За исключением титульного листа, на котором дается ограниченный объем информации, книжного аппарата энциклопедии не существует. Интересно, что название энциклопедии дано как «Знаменитости, ставшие друзьями и врагами» на обложке книги, а «Знаменитые друзья и враги» на титульном листе.

Энциклопедия состоит из статей о дружбе и неприязни между Мухаммед Али и Пеле, Султан Сулейманом и Паргали Ибрагимом, Сталином и Гачаг Керемом, Гитлером и Альберт Шпеером, Ататюрком и Нури Джонкером, Чингисханом и Кучлуг-ханом, Лермонтовым и Ахундовым, Сталином и Троцким, Чарли Чаплином и Альберт Эйнштейном, Карл Марксом и Фридрих Энгельсом, Габриэль Гарсиа Маркесом и Марио Варгас Льюисом, Азиз Несинем и Салманом Рушди, Ван Гогом и Пауль Хогеном, Аттилой и Аэцием, Моцартом и Сальери, Цезарем и Брутом, Вагифом и Видади, Кафкой и Бродом, Мирза Джалилем и А. Хагвердиевым.

В основе книги очень интересная идея. Каждый читатель, изучающий эту энциклопедию, также найдет малоизвестную информацию о жизни, мыслях, общих и разных сторонах двух известных людей, причинах их дружбы и вражды. 64-х страничная книга богата множеством иллюстраций.

Автором детской энциклопедии «Красочный мир животных» является Исмаил Хакимоглу. Редактор – Эльдениз Салманов, консультант – Гаджи Мухаммад Гаджиев, художник – Гулиназ Шафак, руководитель издания – Парвиз Эйюбов, дизайнеры – Сафар Кочан, Эсин Сонмез и Омар Мамедов. Хотя в энциклопедии не приводится никаких сведений о дате выхода книги, отмечается, что она опубликована с разрешения Госкомитета по работе с религиозными организациями, которое было дано 18 декабря 2012 года.

256-ти страничная энциклопедия состоит из разделов «Красочный мир растений», «Времена года и наш мир», «Животные и их способности», «Красота на земле», «Красочный мир животных», «Путешествие под водой», «Небо и галактика» и «Путешествие под землю». Статьи, отраженные в энциклопедии, дают краткие сведения о различных видах живых существ, природе, растениях, животных и галактике, а также подчеркивают мысль о том, что весь мир подчинен божественному порядку.

В результате проведенных исследований становится ясно, что за последнее время в нашей стране достигнут большой прогресс в области издания детских энциклопедий. Издание различного рода энциклопедий в основном осуществляется частными издательствами. В ходе анализа мы обнаружили, что в печати изданий имеется большое количество ошибок. Наиболее заметны недостатки в издательском аппарате. Как известно, каждое издание имеет свой издательский аппарат. В энциклопедиях издательский аппарат имеет более сложную структуру. Для этого важным считается работа профессиональных редакторов.

Также недопустима публикация ошибок редактирования и корректуры в издании энциклопедий. Такие публикации должны основываться на достоверной информации и точно передавать информацию. К сожалению, эти недостатки в большом количестве присутствуют в нынешних редакциях.

Вот мои предложения и рекомендации как исследователя:

- 1) Создание специализированного издательства энциклопедий для детей;
- 2) Проверка материалов, вошедших в издание, специальной комиссией;
- 3) Создание редколлегии для надлежащей подготовки издательского аппарата;
- 4) Использование мирового опыта при подготовке публикаций;
- 5) При подготовке справочных изданий по соответствующим темам доверить задачи перевода профессионалам в этой отрасли.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. «Детские герои» Детская энциклопедия/ сост. Эльнур Рагифоглу, «Галем», Баку, -80 с.
2. «Энциклопедия животных» Детская энциклопедия/ сост. Хафиз Чингизоглу, «Галем», Баку, 2019, -296 с.
3. «Основатели Азербайджанской Демократической Республики» Детская энциклопедия / сост. Эльнур Рагифоглу, «Галем», Баку, 2019, -160 с.
4. «История ислама» Детская энциклопедия/ сост. Метин Оздамарлар, «Галем», Баку, 2019, - 88 с.
5. «История древних тюркских народов» Детская энциклопедия / сост. Метин Оздамарлар, «Галем», Баку, -192 с.
6. «Азербайджанские беглецы» Детская энциклопедия/ сост. Эльнур Рагифоглу, «Галем», Баку, - 96 с.
7. «Знаменитости, ставшие друзьями и врагами» Детская энциклопедия/ сост. Эльнур Рагифоглу, «Галем», Баку, - 64 с.

8. «Красочный мир животных» Детская энциклопедия/ сост. Исмаил Хакимоглу, «Галем», Баку,
- 256 с.

Çevre Etiğinde Yeni Bir Yaklaşım: Ekoevren

Emrah AKYÜZ

Assc prof, Bingöl University, Turkey

ÇEVRE ETİĞİNDE YENİ BİR YAKLAŞIM: EKOEVREN

Doç. Dr. Emrah Akyüz

Bingöl Üniversitesi, emrahylsy@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9876-111X>

Özet:

Çevre, tüm canlıların ortak yaşam alanıdır. Temel ihtiyaçlarımız çevrenin fiziksel ve biyolojik unsurlarından karşılanmaktadır. Soluduğumuz hava, yediğimiz besin öğeleri ve içtiğimiz su doğadan temin edilmektedir. Çevre var olmadan canlı yaşamının korunabilmesi mümkün değildir. Çevrenin canlı yaşamındaki stratejik önemine rağmen, insanoğlu doğaya sürekli zarar vermektedir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası yaşanan iktisadi dönüşümle birlikte insanların çevreye verdiği zararın boyutu telafi edilemez seviyelere ulaşmıştır. İklim değişikliği, biyoçeşitliliğin zarar görmesi, hava, su ve toprak kirliliği, ormansızlaşma gibi çevre sorunları tüm dünyada ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Tüm felaketler insanoğlunun çevreye karşı sorumluluklarının ne olması gerektiği ve insan-çevre ilişkisinde ideal olanın ne olduğu sorularını doğurmaktadır.

İnsan-çevre arasındaki ideal ilişki çevre etiği disiplinin doğmasına vesile olmuştur. Çevre etiği disiplini insan-çevre ilişkisinde neyin doğru ya da yanlış olduğunu belirleyen değerleri incelemektedir. İnsan-çevre ilişkisinde çok sayıda etik yaklaşım bulunmaktadır. Fakat bunlar içerisinde üç tanesi ön plana çıkmaktadır. Birincisi ve en yaygın olanı antroposentrizmdir. İnsan merkezli çevre anlayışı olarak da adlandırılmaktadır. Bu görüşe göre evrenin merkezinde insan vardır. Doğanın fiziksel ve biyolojik unsurları insanların mutluluğuna hizmet eden bir araç konumundadır. Çevrenin önemi insana sağladığı katkı kadardır. Antroposentrizme karşı çıkan ekosentrizm görüşü, doğada bulunan tüm canlıların önemli olduğunu savunur. Sadece insanlar değil, diğer canlı türleri de bir değere sahiptir. Üçüncü temel çevre etiği kuramı derin ekolojidir. Bu görüşe göre ise doğa, canlı ve cansız varlıklarla bir bütündür. Hem canlı varlıkların hem de cansız varlıkların kendine ait içsel değeri bulunmaktadır. Bu düşünceden hareketle doğanın salt insan ihtiyaçları için kullanılmasına karşı çıkar.

Mevcut çevre etiği yaklaşımları insan-çevre ilişkisini dünya ile sınırlandırmaktadır. Oysaki içinde yaşadığımız Samanyolu Galaksisi'nde dünya gibi milyarlarca gezegen bulunmaktadır. 20. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren insanoğlu dünya dışındaki gezegenlere gitme uğraşı içerisinde. Bu girişimin bir neticesi olarak dünyanın atmosferinin dışında yeni yaşam alanları oluşturulmaktadır. Bu durum insan-evre ilişkisinin dünya dışında değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu alışma mevcut literatürün kritik bir şekilde incelenmesi ile dünya dışındaki insan-evre ilişkisini etik açıdan ele almaktadır. Bu çalışmanın verileri göstermektedir ki mevcut etik kuramlar insan-evre ilişkisini dünya ile sınırlandırarak yetersiz kalmaktadır. Dünya dışındaki insan-evre ilişkisinin tartışılmasına ihtiyaç vardır. Sonuç olarak bu çalışmada ekoevren kuramı önerilerek politika önerileri sunulmaktadır. Dünya dışında insan-evre ilişkisinde ideal olanın ne olması gerektiği daha önce literatürde tartışılmayan ekoevren kuramı adı altında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: evre Etiği, Antroposentrizm, Ekosentrizm, Derin Ekoloji, Ekoevren.

A NEW APPROACH IN ENVIRONMENTAL ETHICS: ECO-UNIVERSE

Assoc. Dr. Emrah Akyüz

Bingöl Üniversitesi, emrahylsy@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9876-111X>

Abstract:

The environment is the common living space of all living things. Our basic needs are met from the physical and biological elements of the environment. The air we breathe, the nutrients we eat and the water we drink are supplied from nature. It is not possible to protect the life of living things without the existence of the environment. Despite the strategic importance of the environment in life, human beings constantly harm nature. Especially with the economic transformation after the Industrial Revolution, the extent of the damage caused by people to the environment has reached irreparable levels. Environmental problems such as climate change, damage to biodiversity, air, water and soil pollution, deforestation cause the ecological balance to deteriorate all over the world. All disasters raise the questions of what human responsibilities should be towards the environment and what is the ideal in the human-environment relationship.

The ideal relationship between human and environment has been instrumental in the emergence of the discipline of environmental ethics. The discipline of environmental ethics examines the values that determine what is right or wrong in the human-environment relationship. There are many ethical approaches in the human-environment relationship. But three of them stand out. The first and most common is anthropocentrism. It is also called the human-centered environmental approach. According to this view, man is at the center of the universe. The physical and biological elements of nature are in the position of a tool that serves the happiness of people. The importance of the environment is as much as the contribution it provides to people. The ecocentrism view, which opposes anthropocentrism, argues that all living things in nature are important. Not only humans, but also other

living species have a value. The third basic environmental ethical theory is deep ecology. According to this view, nature is a whole with living and non-living things. Both living things and non-living things have their own intrinsic value. Based on this idea, it opposes the use of nature solely for human needs.

Current environmental ethics approaches limit the human-environment relationship with the world. However, there are billions of planets like Earth in the Milky Way Galaxy we live in. Since the second half of the 20th century, human beings have been trying to go to planets other than Earth. As a result of this initiative, new living spaces are created outside of the earth's atmosphere. This situation necessitates the evaluation of the human-environment relationship outside the world.

This study deals with the ethical aspects of the human-environment relationship outside the world through a critical review of the existing literature. The data of this study show that current ethical theories are insufficient by limiting the human-environment relationship to the world. There is a need to discuss the human-environment relationship outside the world. As a result, in this study, policy recommendations are presented by suggesting the eco-universe approach. What should be the ideal in the human-environment relationship outside the world is examined under the name of the eco-universe approach, which has not been discussed in the literature before.

Keywords: Environmental Ethics, Anthropocentrism, Ecocentrism, Deep Ecology, Eco-universe.

Kredi Riski Oluşumunda Makroekonomik Değişkenlerin Etkisi: Kırılgan Beşli Ülkeler İçin Bir Analiz

The Effect of Macroeconomic Variables on the Formation of Credit Risk: An Analysis for the Fragile Five Countries

Nigar ALEV

Dr. Öğretim Üyesi, Van YüzüncüYılÜniversitesi, Türkiye. E-mail: nigaralev02@gmail.com

Öz

Ülkelerin büyüme ve kalkınması büyük oranda yatırımlara bağlıdır. Yatırım yapılması ve yatırımların arttırılmasında iktisadi karar birimleri fona ihtiyaç duyar. Bankalar, fon ihtiyacının karşılanmasında, ekonomik büyümenin istikrarı ve gelişmesinde önemli rol oynayan finansal kuruluşlardır. Bankaların bu rolü yerine getirebilmeleri için öncelikle istikrarlı ve artan karları maksimize etme yetenekleri üzerinde etkisi olan işlerini iyi yürütmelerini sağlamaları gerekir. Ancak bankaların karşı karşıya kalacakları kredi riski, likidite riski ve faiz oranı riski gibi çok sayıda ticari risk nedeniyle bankaların her zaman maksimum kârı korumaları kolay değildir. Bankanın ana faaliyeti, faiz şeklinde gelir elde edecek kredi dağıtımıdır. Bu nedenle, kullanılan kredi ne kadar büyük olursa, bankanın kazandığı faiz de o kadar yüksek olur. Ancak, büyük kredi kullandırımı bankaları daha da büyük risklerle karşı karşıya bırakabilir. Kredi riski, kredilerin geri ödenmemesi sonucunda oluşabilecek banka zararları riskidir. Kredi riski, bir bankanın kârlılığını düşürebilecek kredi imkanları sağladığında ve borçlunun borcunu ödeyememe riskinin bulunduğu durumda ortaya çıkar. Bu kapsamda, borçlunun borcunu ödeyemediği ve dolayısıyla bankaların takipteki alacaklarının artmış olduğu dönemlerde ülkelerin makroekonomik performansları ile kredi riski arasında herhangi bir ilişkisinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Çalışmanın örneklemini “Kırılgan Beşli” olarak bilinen Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye oluşturmuştur. Takipteki kredilerinin toplam brut kredilere oranı şeklinde alınan kredi riskinin oluşumunda ilgili ülkelerdeki makroekonomik değişkenlerden ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, geniş para büyümesi, resmi döviz kuru ve dış borçlanmanın etkisi araştırılmıştır. İlgili değişkenlerin 2010-2021 dönemine ait güncel verileri kullanılarak bir model oluşturulmuştur. Modele dahil edilen değişkenlerin tümü Dünya Bankasının veritabanından elde edilmiştir. Oluşturulan modelin tahmininde, heteroskedasite ve otokorelasyon varlığında kümelenmiş hatalarla tesadüfi etkiler modelinin tahminine olanak sağlayan Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılmıştır. Analizler sonucunda panel genelinde enflasyon, dış borçlanma ve büyüme ile kredi riski arasında istatistiki açıdan anlamlı

ilişki bulunmuştur. Enflasyon ve ekonomik büyümedeki artış toplam krediler içerisindeki takipteki kredilerin payını artırırken, dış borç stokundaki artış toplam krediler içerisindeki takipteki kredilerin payını azaltmaktadır. Anahtar Kelimeler: Kredi Riski, Enflasyon, Dış Borç, Panel Veri Analizi

Abstract

The growth and development of countries largely depends on investments. Economic decision units need funds in making investments and increasing investments. Banks are financial institutions that play an important role in meeting the need for funds and in the stability and development of economic growth. To fulfill this role, banks must first ensure that they run their business well, which has an impact on their ability to maximize stable and increasing profits. However, it is not always easy for banks to maintain maximum profits due to the large number of commercial risks that banks face, such as credit risk, liquidity risk and interest rate risk. The main activity of the bank is the distribution of loans, which will generate income in the form of interest. Therefore, the larger the loan extended, the higher the interest the bank earns. However, large lending may expose banks to even greater risks. Credit risk is the risk of bank losses that may occur as a result of non-repayment of loans. Credit risk arises when a bank provides credit facilities that can reduce its profitability and when there is a risk that the borrower will not be able to pay its debt. In this context, it is aimed to examine whether there is any relationship between the macroeconomic performances of countries and the credit risk in the periods when the debtor cannot pay his debt and therefore the non-performing loans of the banks increase. The sample of the study consisted of Brazil, India, Indonesia, South Africa and Turkey, known as the "Fragile Five". The effect of macroeconomic variables such as economic growth, inflation, unemployment, large money growth, official exchange rate and external borrowing in the related countries on the formation of credit risk, which is taken as the ratio of non-performing loans to total gross loans, has been investigated. A model was created by using the current data of the related variables for the period 2010-2021. All of the variables included in the model were obtained from the World Bank database. In the estimation of the created model, the Arellano, Froot and Rogers estimator, which allows the estimation of the random effects model with clustered errors in the presence of heteroscedasticity and autocorrelation, was used. As a result of the analysis, a statistically significant relationship was found between inflation, external borrowing and growth and credit risk throughout the panel. While the increase in inflation and economic growth increases the share of non-performing loans in total loans, the increase in external debt stock decreases the share of non-performing loans in total loans.

Keywords: Credit Risk, Inflation, External Debt, Panel Data Analysis

International spillovers of social challenges as a result of sanctions against Russia: An evaluation of the Azerbaijani case

Ibrahim NIFTIYEV

PhD Candidate, University of Szeged, Szeged, Hungary

Centre for Studies on European Economy (AIM) - Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Baku, Azerbaijan, ibrahimniftiyev@gmail.com

Abstract

Since February 2022, a new phase of the war between Russia and Ukraine has begun. Apart from the direct consequences for Russia and Ukraine, all post-Soviet countries are affected, as Western sanctions against Russia significantly limit the economic development and cooperation prospects of the post-Soviet region. Azerbaijan is one of Russia's most important trading partners and a neighboring country, and there are serious concerns that these sanctions could have a negative impact on Azerbaijan's socioeconomic life. This is mainly because domestic production in Russia has declined, agricultural exports have been curtailed, and trade and transportation routes have been disrupted. Against the background of all these factors, the social impact of this situation seems to be dramatic. Therefore, this article analyzes qualitative data from social media and websites dealing with Azerbaijan's social challenges. To this end, expert opinions were analyzed using the thematic analysis method to examine the social impact of sanctions at three levels: people living abroad (migrants or expats), remittances, and the purchasing power of locals. The results show that there is a high expectation among experts that sanctions could have a negative impact on remittance flows from Russia to Azerbaijan due to the devalued Russian ruble. There is also a possibility that migrants working and living in Russia will return to Azerbaijan in greater numbers. Finally, experts agreed that the purchasing power of locals in Azerbaijan has declined due to sharp price increases that followed the production slump and export restrictions in Russia. These findings could support ongoing preparations for new socioeconomic realities in Azerbaijan as a result of Western sanctions against Russia. Now policymakers must develop a plan to quickly address Azerbaijan's social problems, even if it is not an emergency.

Keywords: Azerbaijani economy, expert opinion, Russia, sanctions, social impacts, thematic analysis

1. Introduction

In international relations, there is a famous saying, "When America sneezes, the world catches a cold." In other words, the United States of America (USA) is considered a leader on the international stage and is therefore followed by other countries. For better or worse, the rest of the world is feeling the effects of America's actions (Nicholas, 2018). For the countries of the former Soviet Union (FSU), Russia can be considered like the USA. In other words, the strong interconnectedness of international trade, labor and capital flows, and geopolitical interactions make Russia the most important country among the FSU countries for the smaller nations. Azerbaijan should be no exception, as it is an FSU country that is currently closely linked to the Russian economy. Put differently, many domestic producers export their products to the Russian market, many migrants move to Russia to work and send remittances home, and important consumer goods are imported from Russia to Azerbaijan due to favorable logistics. As soon as the war between Russia and Ukraine began on February 22, 2022, various experts, either directly on their social media accounts or through news media channels, discussed at length the potential impact on the Azerbaijani economy. A careful analysis of these opinions could reveal specific insights into the concretization of sanctions against Russia on Azerbaijan.

Certainly, people are the main sufferers of geopolitical tensions, and it is understandable that the social impact of Western sanctions on Russia will be more profound. According to official statistics, about 553,000 Azerbaijanis live in Russia (Aghayeva, 2022). Some of the Azerbaijani workers and emigrants still live and work in Russia. However, some of them had to return to Azerbaijan due to high unemployment after the war (Aghayeva, 2022). Some factories have closed, imports have become more expensive, and purchasing power in Russia has plummeted (Aghayeva, 2022). This has triggered the emigration of non-Russians and non-citizens from Russia. The number of migrants is expected to return to Azerbaijan and pose socioeconomic challenges to the government.

Azerbaijanis still go to Russia to work and send money to their home country, even though unemployment is particularly high there (Aghayeva, 2022). While some experts have expressed great concern about the potential negative impact of sanctions on remittances and migration, Azerbaijani media indicate that there are no major problems. Thus, despite the devaluation of the ruble and the apparent loss of purchasing power, Azerbaijani workers and businessmen continue to send money through the "Zolotaya Korona" system, which circumvents the SWIFT-related international restrictions on the Russian banking system. However, these contradictory ideas need to be analyzed systematically and in detail using the qualitative data collected.

Considering that the economies of Russia and Azerbaijan are closely intertwined, the research question of this paper is as follows: What is the impact of Western sanctions against Russia on the potential social challenges that may arise in the Azerbaijani economy? In order to answer this question, the collection of the qualitative data was more purposeful, as the quantitative data and the full official statistics for 2022 have not been published yet. Moreover, the official statistics may not truly reflect the current realities on the ground. There is a need to create a more contextual narrative under these new conditions. Therefore, the main objective of this paper is to shed light on the social dimension of sanctions against the Azerbaijani economy. For this purpose, 134 expert opinions were obtained, resulting in a unique dataset covering various topics. Thematic analysis (TA) was chosen as it was the most appropriate and optimal method to group the main topics of discussion in order to establish a link

between the possible channels of international spillover effects of sanctions. This topic has not yet been systematically and scientifically researched. However, a small and oil-dependent country like Azerbaijan needs accurate and valid assessments of the upcoming challenges resulting from the sanctions. Therefore, this paper contributes to the literature and especially urges policy makers to prepare for the coming social challenges posed by the ongoing Russo-Ukrainian war.

The next section is a brief literature review focusing on Central Asia and the South Caucasus. The third section reports on the data and methodology of the study. The fourth section presents the results and an Azerbaijan-specific model of the international spillover effects of social challenges caused by Western sanctions. Finally, the fifth section provides a conclusion.

2. Literature Review

After the collapse of the USSR, FSU countries designated mutual customs unions and joined newly formed alliances to resume the economic partnerships once created by the central government of the Soviet Union (Aituar, 2021). Many FSU countries integrated trade, labor and capital mobility, and cultural ties. This was only natural, given the diverse historical and geographic features of the FSU area. However, with the start of the new phase of the Russo-Ukrainian war in February 2022, military actions were immediately followed by Western sanctions against Russia, resulting in a constrained economy and social discontent in Russia. Of course, these sanctions have a direct impact on the Russian economy, but third countries, especially those of the former Soviet Union, also run the risk of being harmed. This has been discussed at length by various scholars in the growing literature on the impact on the Russian economy since 2008—after the Russo-Georgian war.

As a result of the annexation of Crimea in 2014, Russia was subjected to severe economic sanctions by the West (primarily NATO, the USA and its allies; Kazantsev, 2017). While Russia certainly suffers primarily economically from the sanctions imposed (Gould-Davies, 2018), sanctioning countries can also lose up to 3% of their GDP (Huang and Lu, 2022). The economic impact of sanctions on third countries is complicated by several other variables, including the degree of interconnectedness of the sanctioned nation with its major trading partners, the duration of the penalties, and the ambition of the sanctions (Kaempfer and Lowenberg, 2007). In the literature, sanctions against Russia were sometimes seen as an opportunity for some third countries (Telegina and Khalova, 2019; Horak, 2021), while in some other cases they were a clear threat (Caruso, 2003; Slavov, 2007).

It is important to note that in the current situation, Western sanctions may represent an opportunity or possibly a serious concern for third parties, such as the countries of the former Soviet Union. This has been documented in the previously published literature. For example, Abdullayev's (2019) analysis showed that agricultural exporters in the Fargana Valley (Uzbekistan) suffered from backward economic policies that favored cotton and wheat and limited opportunities to increase exports to Russian markets. In addition, there were bureaucratic problems, difficulties with documentation, and confusing banking requirements. However, for some scholars, such as Bazileva et al. (2016), Western sanctions appeared to be an opportunity to export more to Russia.

The ongoing war is also having an impact on other Central Asian countries. The economy of Kazakhstan, for example, appears to be more affected by Western sanctions than the others (Ishmukhamedov, 2015), but societies in the other countries of the region are also affected. While the Kyrgyz som has been losing value against foreign currencies since the war began (Kazatchkine, 2022), medical and life-saving products, most of which are imported from Russia, have been particularly affected (Kazatchkine, 2022). These developments are leading to a more optimistic attitude toward groupings such as the Eurasian Economic Union (EAEU), as such organizations can help smaller countries minimize harmful spillover effects that typically emanate from Russia during sanctions periods (Kudaibergenova, 2016).

In the case of Armenia, Branch (2018) argues that the dependence of Armenia's critical infrastructure, such as electricity and natural gas, which are also generally affected by Western sanctions, is due to Russia's extensive presence in the country. Gharabegian (2015) pointed out that Western sanctions affect cooperation between Russia and Armenia, as Russia's economic potential shrinks due to the restrictions. Other impacts may include a decline in remittances (Giucci, 2022) and international trade (Shrinyan, 2019). In the latter case, trade flows begin to shift from the EAEU to EU countries, according to Shirinyan (2019).

Newnham (2015) discussed the Georgian case, in which close geographic proximity created a reality in which Georgia and Russia had a very close economic relationship. In fact, Georgia struggled with remittances when Western sanctions were imposed in 2014, as Russia was the most important trading partner for Georgia (Hamilton, 2018). Even before 2014 and the 2008 war between Georgia and Russia, EU sanctions against Russia triggered counter-sanctions and punitive measures by Russia against Georgia (Indans, 2007). Russia pressured Georgia by blocking its wine, fruit, and mineral water exports (Indans, 2007). This shows that small countries of the former Soviet Union that are closely intertwined with Russia can suffer from Western sanctions either directly (by forgoing exports due to the sanctions) or indirectly (through Russia's own punitive measures to restrict imports).

In all cases, one thing is clear: the so-called Western sanctions against Russia do not harm just one country. Historical and geographic circumstances have allowed Russia and post-Soviet countries to increase their economic prosperity by establishing deep and diverse economic ties with each other. This, in turn, has led small post-Soviet countries to base their future economic activities or expectations, such as export and migration, on the Russian economy. Azerbaijan is no exception. Although academic research on this topic is sparse compared to social and news media, there are certainly logical expectations regarding causal relationships between Western sanctions and the Azerbaijani economy. Based on the literature review and observations, the research question posed in this article should be considered reasonable in 2022, when the new phase of Russo-Ukrainian military conflict has begun.

3. Data and Methodology

TA is a qualitative research method in which data are first extensively illustrated and then interpreted through thematic classifications (Alhojailan, 2012). Many researchers now consider TA as a legitimate qualitative research method in its own right, complementing more traditional approaches such as grounded theory, story analysis, and document analysis (Braun and Clarke, 2012). TA is well suited

when quantitative methods do not yield meaningful results, especially when numerical data are not available. This is the reason why this study was conducted, because no other quantitative method could answer the research question of the study.

The data source for the current TA was social and news media platforms. For example, Facebook, LinkedIn, YouTube, etc. Some reliable news agency websites found through Google search were also included in the data source. The method of data collection combined two techniques: observation (extracting information from social media or news media) and keyword search (using predetermined keywords such as "impact of Russian sanctions on the Azerbaijani economy", "Azerbaijan and Russia, sanctions", etc.). The qualitative data collected were mainly from February, March, and April. The search was conducted in three languages, namely Azerbaijani, English and Russian. All non-English sources were translated into English. More than 75% of the data is in Azerbaijani language. All data were converted to text as some of them are video materials.

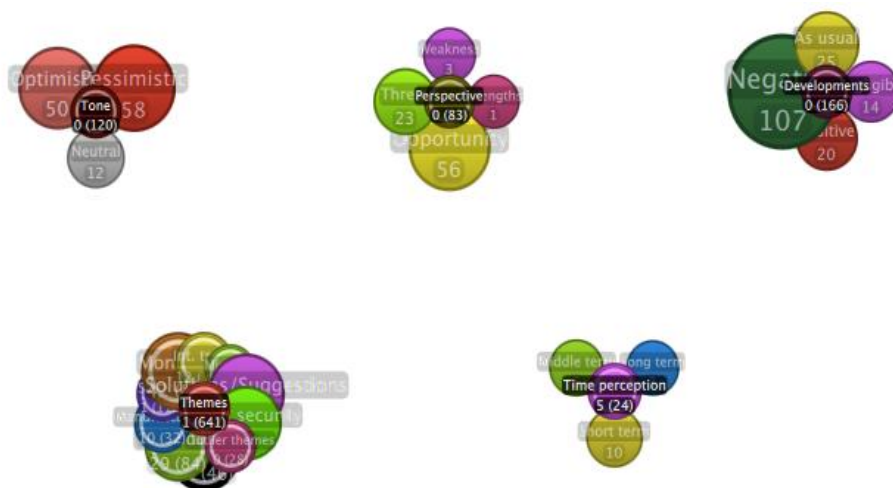

Figure 1: Quirk canvas (primary) of the study's thematic analysis.

Source: Author's own construction.

The author states that there is no ethical conflict in this study because all data were obtained from publicly available sources such as public posts on social media and news sites. The data were analyzed using Quirkos qualitative analysis software, version 2.5.2. The main Quirkos code list is described below, showing the most important codes and their frequencies (in parentheses, see Figure 1). Quirkos enabled intuitive coding and thematic analysis of the data by identifying the main directions of subthemes and key ideas.

“As for migration, there may be such facts. However, I do not believe that it will spread. Because in 2014 sanctions were imposed on Crimea, the ruble lost value, there were economic difficulties, but Azerbaijanis did not decide to return to their homeland. Because if they returned to Azerbaijan, they could face the same problems, i.e. unemployment, difficulties in starting a business. All this delayed their desire to return home. And now I think that our compatriots will wait for a while.” – 063 - Natig Jafarli

“For example, thanks to the additional revenue from oil, Azerbaijan will be able to provide unemployment benefits to citizens who have lost their jobs in Russia and returned home. 130 dollars per barrel is a very big difference, and the extra money could go to social security and social benefits.” – WBR002

Finally, the workforce theme was co-coded "negative" 16 times, indicating expected negative effects rather than positive or negligible effects of sanctions on the Azerbaijani workforce (see Figure 2). Similarly, the remittances theme was co-coded 12 times with the labor force theme 12 times. Next, the labor force was co-coded three times with the pessimistic views. Finally, there were some minor co-coding with the themes of banks and solutions/proposals, while some experts were pessimistic and viewed the developments as a threat to the Azerbaijani economy.

Theme 2: Remittance

The second main theme within the socioeconomic challenges of the overall analysis of TA concerned remittances. The main concerns of the experts were the decrease in remittances due to the devaluation of the RUB, increased unemployment, and decreased purchasing power of the RUB in Russia. As demand for RUB has steadily declined since February 2022, the value of RUB has weakened against major currencies such as the USD and the euro. International trade and the number of business activities of multinational companies (MNCs) have declined in Russia, leading to higher unemployment. In addition, the purchasing power of RUB has decreased due to the shortage of goods and services, even though locals and migrants have been able to keep their jobs. The overall observation of all three of these factors contributed to the general perception that remittances from Russia to Azerbaijan could decline significantly, as well as the expectation that workers who once left Azerbaijan to find better job opportunities would migrate back.

“It should be noted that about 2.5 million Azerbaijanis live in Russia. Most of these people also send money to their relatives in Azerbaijan. This means that the incomes of Azerbaijanis living there will decrease in the coming months as the ruble rapidly loses value. This will limit their ability to increase their income and send it to their families here”. – 024 - Rashad Hasanov

Declining remittances could pose a serious risk to remittance-dependent Azerbaijani families whose breadwinners (usually men or husbands) are in Russia and provide for the family alone. Although experts point out that the number of families receiving remittances is no longer critically high in Azerbaijan compared to the 1990s, this situation is still undesirable. Experts have identified two social groups that are most vulnerable to remittance shocks: the families of agricultural exporters and food importers. In the event of a complete stop to remittances, these families should either find their own ways to solve problems at the family level or turn to the government for social support programs. For this reason, some experts have suggested using the increased oil revenues to restore support to

Theme 3: Dependence on Russia

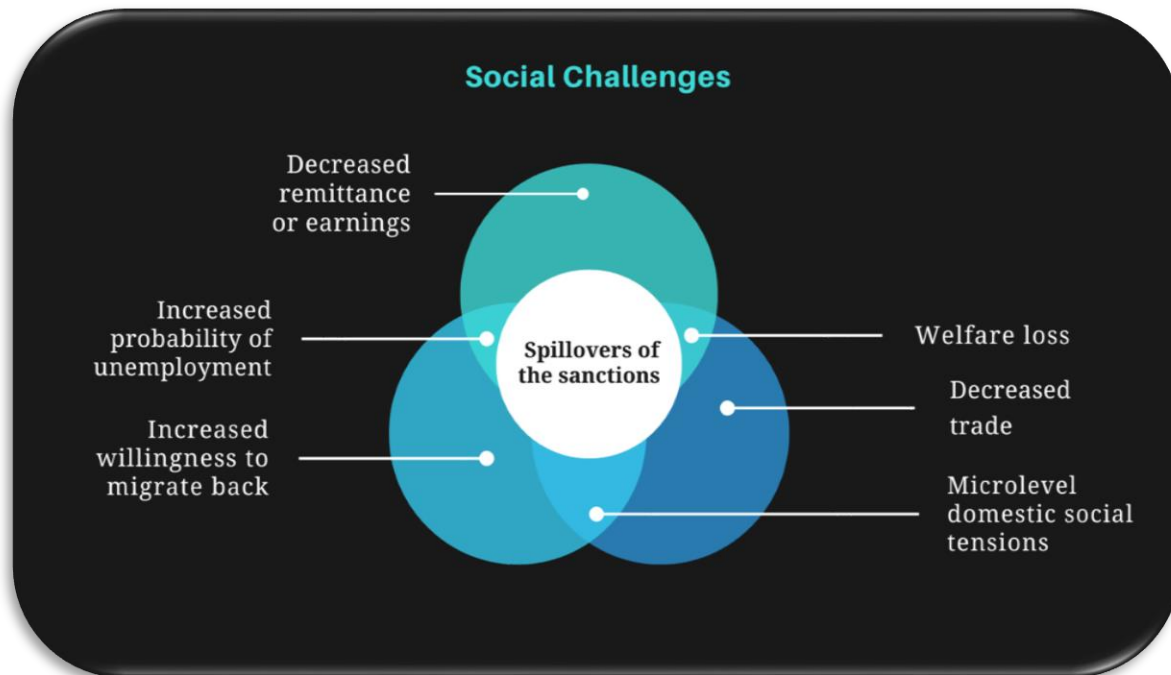

Figure 5: Azerbaijan-specific framework of social challenges as a result of the sanctions against Russia.

Source: Author's own construction based on TA.

The collapse of the Soviet Union did not leave the individual countries of the FSU entirely on their own. Strong trade and economic relations with each other, and especially with Russia, remained the most important prerequisite for survival. However, this also meant that the FSU countries remained dependent on Russian markets, whether for labor or consumers. The renewed Russo-Ukrainian war shows that this dependence can bring serious dangers for the national economy in critical times.

For this reason, experts were also concerned about the problem of Azerbaijan's dependence on Russia. This dependence mainly concerns grain imports and non-oil exports (mainly agricultural products, but also manufacturing sector products such as chemicals, see Figure 4). This dependence has always been a concern, but all discussions and debates have usually taken place in a secure environment and at calm times. Now, the Russo-Ukrainian war changes many things and makes it necessary once again to reduce the dependence of the Azerbaijani economy on Russia. This will also solve the social and economic problems of the country (e.g. low income, unemployment, high crime rate). Consequently, dependence on Russia is the third major social challenge that the recent war poses for Azerbaijan. The frequency and magnitude of this discussion on social media and in the news is remarkable and calls for policymakers and government officials to carefully consider this in strategic planning for the national economy.

Taking into account the social challenges expressed by Azerbaijani experts since February 2022, Figure 5 illustrates the Azerbaijan-specific framework of social challenges as a result of sanctions against Russia. According to the figure, the spillovers of sanctions may be welfare losses that include lower remittances or income from Russia and lower trade between the countries. The increased likelihood of unemployment, in addition to lower incomes, also affects the willingness to migrate back to Azerbaijan. Finally, lower trade and a higher willingness to migrate back could lead to social tensions at the micro level if the surplus labor force is not provided with adequate job security. This framework is based on the TA and synthesis of expert opinion in the case of Azerbaijan but may also be relevant for other post-Soviet countries.

5. Concluding remarks

The Russo-Ukrainian war continues, and it is unlikely to end soon. The war has serious direct implications for both Russia and Ukraine, but third countries, particularly those in the former Soviet Union, may also face challenges they never had. These may be disruptions to international trade, investment, financial relations, transportation, value chains, labor, remittances, etc. These challenges became particularly pressing in 2020 and 2021 following the economic and social recession triggered by COVID-19. As an FSU country, Azerbaijan stands out for its close trade ties and large labor force in Russia. Moreover, Azerbaijan has hardly been studied in the context of Western sanctions that might emanate from Russia. Therefore, the aim of this article was to analyze what might happen to the Azerbaijani labor force and overall economy as a result of Western sanctions against Russia. For this purpose, expert opinions were used as the main qualitative data expressed through social and news media platforms.

The results show that it is unlikely that Azerbaijan can experience a state of emergency in the international spillover effects of social challenges resulting from sanctions against Russia. The experts argued that it may take longer for workers to decide whether to stay in Russia or return to Azerbaijan. On the other hand, Azerbaijan is less likely to experience political anxiety or destructive debates about the possible social problems sourced by Western sanctions. However, given the large number of Azerbaijani workers in Russia, one thing is certain: there will be a negative impact on the welfare of families whose breadwinners are in Russia. Likewise, agricultural exporters could lose out due to Russia's restricted imports as well as the devaluation of the RUB.

Azerbaijanis working and living in Russia are now experiencing hard times because of the ongoing war. However, their cost-benefit analysis of whether to stay in Azerbaijan or return there is not yet complete. Logically, the Azerbaijani government could face additional political challenges if workers who once left the country return in the hope that they will work in their home country. Experts point out that even if the risks are low and there are no negative trends in this matter, it might be wise to put the issue on the government's political agenda. In other words, the Russian economic crisis due to sanctions could become an international social challenge for Azerbaijan. However, is the Azerbaijani government prepared for unexpected scenarios by developing a firm political consciousness to address the problems of its citizens who once left the country in search of better job opportunities and a higher standard of living?

This TA is broad and the results reflect a wide range of expert concerns. I propose to conduct in-depth interviews with both ordinary citizens working or doing business in Russia and Azerbaijani government officials to obtain clearer and more focused information about this situation. It seems that one crisis follows another. First the outbreak of Covid-19 and now the Russo-Ukrainian war are endangering national economies, the well-being of the vast majority, and international stability. The current issue can be well worked up in both academic and political circles to shed light on the future of Azerbaijan's economic security. Fundamental prerequisites for this are diversification of domestic industry and energy and food security. Therefore, one of the issues analyzed in this study is dependence on Russia. This is the risky aspect of Azerbaijan's economy when it comes to non-oil exports and labor force working abroad.

Hence, geopolitical and international relations dictate how economies and societies should function and operate. The recent Russo-Ukrainian war is no exception. A large country like Russia has an enormous impact on economic and social relations in all other FSU countries. The literature dealing with the impact of sanctions against Russia on third countries has begun to grow. I believe that the Azerbaijani case study is interesting and promising in this sense, as the expert opinions were dynamically and promptly expressed on social media, extensively discussed and carefully listened to.

REFERENCES

- Abdullayev, A. (2019). The Impact of Fruit Export Policy on the Income of Society in Uzbekistan. In *Sustainable Future & Good Governance: Conceptual Approaches*, GCRF COMPASS UWED National Workshop for Young Researchers, Working Report, 13–22. Available at: <https://www.kent.ac.uk/politics/rs-gcrf-compass/UWED-Training-School-Report-final-jan-2020-online.pdf> (Accessed: 25.09.2022)
- Aghayeva, I. (2022). Rusiyada “kasıb azərbaycanlılar rəhmətə getdi, onları Azərbaycanca apara bilmədik” [“Poor Azerbaijanis Died, We Could not Take Them to Azerbaijan” in Russia]. *BBC News in Azerbaijani*. Available at: <https://www.bbc.com/azeri/articles/cw83xg61zexo> (Accessed: 08.10.2022)
- Alhojailan, M. I. (2012). Thematic Analysis: A Critical Review of its Process and Evaluation. *West East Journal of Social Sciences*, 1(1), 39–47.
- Bazileva, S., & Chernenko, E. (2016). Evolution of Relations Between Russia and Uzbekistan. *Vestnik RUDN. International Relations*, 16(3), 505–520.
- Branch, A. R. (2018). Armenia and the South Caucasus: A new security environment. *Connections*, 17(2), 47–60.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In *APA handbook of research methods in psychology, Vol 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57–71). American Psychological Association. doi: <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Caruso, R. (2003). The impact of international economic sanctions on trade: An empirical analysis. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 9(2), 1–36. doi: <https://doi.org/10.2202/1554-8597.1061>

- Gharabegian, A. (2015). *The Eurasian Economic Union and Armenia*. The Armenian Weekly. Available at: <https://armenianweekly.com/2015/10/20/the-urasian-economic-union-armenia/> (Accessed: 01.10.2022)
- Giucci, R. (2022). Economic Implications for Moldova, Georgia and Armenia of the war in Ukraine and the Sanctions Against Russia. A comparative analysis (No. 01, 2022; Policy Briefing, pp. 1–11). German Economic Team. Available at: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/05/GET_ALL_PB_01_2022_en.pdf Accessed (13.10.2022)
- Horak, J. (2021). Sanctions as a Catalyst for Russia's and China's Balance of Trade: Business Opportunity. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(1), 36.
- Indans, I. (2007). Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects. *Baltic Security & Defence Review*, 9, 131–149.
- Ishmukhamedov Sh.a. (2015). Problems of Instability Influence in Ukraine on Kazakhstan. *Вестник Университета Туран*, 3(67). Available at: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27345412> Accessed (03.11.2022)
- Kazatchkine, M. (2022). Ukrainian War: An Economic Crisis in Eastern Europe and Central Asia Will Lead to a Health Crisis. *BMJ*, 376, o793. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.o793>
- Kudaibergenova, D. T. (2016). Eurasian Economic Union Integration in Kazakhstan and Kyrgyzstan. *European Politics and Society*, 17(sup1), 97–112. doi: <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1171286>
- Nicholas, E. (2018). Where Does the Phrase "When America Sneezes, the World Catches Cold" Originate? Available at: <https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/where-does-the-phrase-when-america-sneezes-the-world-catches-cold-originate/> (Accessed: 22.10.2022)
- Shirinyan, A. (2019). Armenia's Foreign Policy Balancing in an Age of Uncertainty [Research paper]. Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, Washington DC, the USA.
- Slavov, S. T. (2007). Innocent or Not-so-innocent Bystanders: Evidence from the Gravity Model of International Trade About the Effects of UN Sanctions on Neighbour Countries. *World Economy*, 30(11), 1701–1725.
- Telegina, E. A., & Khalova, G. N. (2019). Sanctions and Trade Wars as Indicators of Transformation of the World Economy. Opportunities for Russia. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia*, 63(2), 13–20.

Grammatical gender of Ukrainian nouns

Olga STERIOPOLO

Phd, ZAS, Berlin, Germany

olgasteriopolo@hotmail.com

Abstract

This work presents a case study of mixed gender agreement in Ukrainian profession nouns, a drastically understudied topic in the Ukrainian linguistic research. It examines a number of approaches which seem to not fully account for the data. It shows that the multiple-layer DP-hypothesis by Zamparelli (1995 and subsequent work) may be best suited to account for the data.

Ukrainian nouns that belong to the first declension (or \emptyset -declension) and denote human professions consistently show masculine gender agreement when referring to males. However, in reference to females, they can show different kinds of gender agreement: (i) masculine agreement (1a); (ii) feminine agreement (1b); and (iii) mixed agreement (1c).

(1) a.	Районн-ий
Raionn-yi
<i>district-masc</i>	<u>хірург</u>
<u>khirurh</u>
<i>surgeon</i>	зробив
zroby-v
<i>make-past-masc</i>	операцію.
operatsyiu.
<i>surgery</i>
	“The district surgeon conducted a surgery.”			
b.	Районн-а
Raionn-a
<i>district-fem</i>	<u>хірург</u>
<u>khirurh</u>
<i>surgeon</i>	зробила
zroby-l-a
<i>make-past-fem</i>	операцію.
operatsyiu.
<i>surgery</i>
	“The district surgeon conducted a surgery.” (referring to a female).			
c.	Районн-ий
Raionn-yi
<i>district-masc</i>	<u>хірург</u>
<u>khirurh</u>
<i>surgeon</i>	зробила
zroby-l-a
<i>make-past-fem</i>	операцію.
operatsyiu.
<i>surgery</i>
	“The district surgeon conducted a surgery.” (referring to a female).			

Gender agreement in Ukrainian occurs with predicative and attributive adjectives, demonstrative and relative pronouns, and verbs in the past tense. Ukrainian profession-denoting nouns (e.g., *likar* ‘doctor’, *professor* ‘professor’, *juryst* ‘lawyer’, *kerivnyk* ‘supervisor’, *khirurh* ‘surgeon’, *avtor* ‘author’,

ahent ‘agent’) can take more than one type of gender agreement in colloquial speech when referring to female professionals.

(2) a.	Нов-ий
<i>new-masc</i>	<u>лікар/хірург/юрист</u>
<i>doctor/surgeon/lawyer</i>	прийш-ов
<i>come-past.masc</i>	вчасно.
<i>on.time</i>
	‘New (masc) doctor (masc) came (masc) on time.’			
b.	Нов-а
<i>new-fem</i>	<u>лікар/хірург/юрист</u>
<i>doctor/surgeon/lawyer</i>	прийш-л-а
<i>come-past-fem</i>	вчасно.
<i>on.time</i>
	‘New (fem) doctor (masc) came (fem) on time.’			
c.	Нов-ий
<i>new-masc</i>	<u>лікар/хірург/юрист</u>
<i>doctor/surgeon/lawyer</i>	прийш-л-а
<i>come-past-fem</i>	вчасно.
<i>on.time</i>
	‘New (masc) doctor (masc) came (fem) on time.’			

This work surveys some recent and well-known approaches to mixed gender agreement and shows that all these approaches are problematic in various ways. I propose a possible solution based on the multiple-layer DP-hypothesis, as in Zamparelli (1995) and the contextually driven feature valuation, as in Kučerová (2018).

References

- Kučerová, Ivona. 2018. ϕ -features at the Syntax-Semantics Interface: Evidence from Nominal Inflection. *Linguistic Inquiry* 49(4). 813–845.
- Zamparelli, Roberto. 1995. Layers in the determiner phrase. PhD diss., University of Rochester, NY.

Ritet e Thirrjes Së Shiut Në Prizren Dhe Rrethinë

Nexhat ÇOÇAJ

UBT – Institucion i Arsimit të lartë, Lagjja Kalabria, 10000 p.n., Prishtinë, Kosovë
nexhat.cocaj@ubt-uni.net

Abstrakt

Në Prizren me rrethinë, që nga lashtësia janë ruajtur me fanatizëm deri vonë ritet që kryheshin në kohë thatësie, për të bërë që të binte shi, me shpresën që të bëheshin sa më shumë e sa më të shëndetshme prodhimet bujqësore. Në Prizren dhe rrethinë, ritet për thirrjen e shiut ishin pothuajse të njëjta, me ndonjë përjashtim të vogël. Në kuadër të rriteve të shiut mund të veçojmë besimet dhe besëtytnitë për veshjen e dodolese, të një fëmije, ku gjinia e të riut në fshatra në përgjithësi ishte femër jetime, ndërsa në Prizren ishte djalë. Në rastet kur mungonte fëmija, dodole vishej një dru që përgatitej si imitim i njeriut, e që mbështillej me degë e bimë. Gjatë këtyre ceremonive këndoheshin këngë dhe dhuroheshin dhurata për grupin e fëmijëve që e shoqëronin dodolen.

Fjalët kyçe: dodole, fëmijë jetim, besime, rite etj.

Hyrje

Ritet e thirrjes së shiut, konsiderohen rite që janë aplikuar nga ilirët në lashtësi dhe si të tilla kanë mbijetuar deri në ditët tona. Sipas njohësve të fushës së perëndive ilire, në mesin e 30 perëndive ilire ishte edhe perëndesha Daedale – Dodole, të cilën perëndeshë më pas u përpoqën që ta përvetësojnë popujt tjerë, të cilët erdhën si sundues në trojet ilire si romakët, grekët, bullgarët, sllavet etj., por edhe pse morën dhe përvetësuan shumë nga këto rite, nuk arrirën që t'i zhdukën si rite nga kujtesa e popullit shqiptar.

Ritet e thirrjes së shiut, që ende janë të freskëta në kujtesën e banorëve prizrenas, por edhe të fshatrave përreth, lidhen me emrin e perëndeshës ilire Daedaele, që njihet edhe me emrat Dodole, të cilës perëndi ilirët paganë i janë lutur për të sjellë shi në arat e tyre. Edhe në këtë perëndi, krishterimi është përpjekur që ta përvetësojë si festë të vetën.

Në shumë vende të hapësirës shqiptare përmendja e Shën Ilisë,¹ nënkupton përpjekjet e krishterimit për t'i mbajtur nën kontroll ritet pagane, pas ndërmarrjeve të shumta të zhdukjes, shuarjes dhe ndëshkimit të aplikuesve të riteve pagane. Pavarësisht faktit se të dhënat kishtarë për Shën Ilinë flasin se ai ka jetuar në shekullin IX para lindjes së Krishtit, përkatësisht në kohën e paganizmit, atributet ia japin besimit të krishterë. Pavarësisht kësaj, ritet e thirrjes së shiut deri vonë ishin të pranishme në gjithë hapësirën shqiptare. “Shqipëria e sotme, veçanërisht Shqipëria e jugut, duket se ka qenë epiqendra e këtyre ceremonive shindjellëse për sa i përket intensitetit të praktikimit të ritualit, që zhvillohet në të dyja format e ceremonive shindjellëse *Dodole dhe Perperuna*.”²

Nelson Çabej, pas një analize të thukët konstaton se ritualet e thirrjes së shiut, që ishin tipike ilire i përvetësuan grekët, romakët, sllavët e jugut, por asnjëri popull nuk i praktikoi këto rite siç praktikoheshin ndër ilirët e tash së voni ndër shqiptarët. Ritualet e thirrjes së shiut, që janë aplikuar nga vendet që i kanë pushtuar tokat ilire, janë marrë nga ilirët meqë nuk ka dëshmi se këto rite janë aplikuar para pushtimit të tokave ilire, në vendet e tyre.³ N. Çabej, në analizën e tij ndalet te grekët, romakët dhe sllavët, për të cilët thekson në mes tjerash se:

Së pari, në burimet greke nuk bëhet fjalë për rituale të tilla shindjellëse, së dyti, në Greqinë e sotme nuk njihen se praktikohen rituale të tipit Dodola dhe së treti, tani më është argumentuar hollësisht rituali *Peperuna*, lidhet me emrin e një perëndie që quhej Peruna, që ka qenë i panjohur si nga grekët e lashtë ashtu edhe nga ata të sotëm. Ndërsa për romakët thekson se ky ritual, që u njoh prej tyre me emrin *Nudipedalia* (këmbëzbathur), ka qenë një dukuri historikisht kalimtare në besimet romake magjike. Ritualit u përshkrua për herë të parë nga romakët në shek. I para erës sonë, që do të thotë pas pushtimit romak të Ilirisë. Kurse popujt sllavë të Ballkanit nuk mund të kenë kontribuar në këtë drejtim, sepse rituale të tipit Dodole dhe Peperuna nuk njihen nga popujt sllavë jashtë Ballkanit, çka do të thotë se ata i kanë përvetësuar ritualet shindjellëse, pasi erdhën në këtë siudhjesë.⁴ Kështu, për shembull, në një fshat afër Dorpatit, në Rusi, “kur shiu ishte shumë i kërkuar, tre burra ngjiteshin në bredh të një korije të vjetër të shenjtë. Njëri prej tyre e qëllon me një çekiç një kazan për të imituar bubullimat; i dyti e trazon zjarrin duke krijuar shkëndijat që të fluturojnë, për të imituar rrufenë; dhe i treti, i cili quhej 'thirrësi i shiut', kishte një tufë degëza me të cilat spërkat ujë nga një enë nga të gjitha anët.”⁵ Ndërsa studiuesi rumun Mihai Dragnea, në punimin e tij “Origjina trako-dake e ritualit të krijimit të shiut Paparuda/Dodola” (he Thraco-Dacian Origin of the Paparuda/Dodola Rain-Making Ritual), publikuar më 2014 në *Brukenthalia Acta Musei*, Nr. 4, për ta ilustruar këtë ritual e përmend një këngë të mbledhur në Gjilan nga studiuesi serb Milojević më 1870, për të cilën thotë se është sllave dhe e lidh me legendat sllave të Paparudës.⁶ Por, vet fakti se përmendet kënga e mbledhur në Gjilan si kënga më e lashtë, na lë për të kuptuar se

¹ Shën Ilia jetoi në shek. IX para Krishtit. Ishte biri i Savak-ut me origjinë nga Thesvi (ndaj quhet dhe Ilia Thesviti). Dita që përkujtohet ky i shenjtë i Kishës Ortodokse është 20 korriku. Pra, për çdo 20 korrik shqiptarët ortodoks kremtojnë këtë të shenjtë.

² Nelson R. Çabej, Në gjurmët e perëndive dhe mitologjive ilire, “Fan Noli” Tiranë, 2014, f. 220.

³ Të shihet më gjerësisht Nelson R. Çabej, Në gjurmët e perëndive dhe mitologjive ilire, “Fan Noli” Tiranë, 2014, f. 218 – 221.

⁴ Nelson R. Çabej, Në gjurmët e perëndive dhe mitologjive ilire, “Fan Noli” Tiranë, 2014, f. 220.

⁵ Sir James George Frazer, *The Golden Bough (A Study in Magic and Religion)*, London, “Macmillan press” 1983, p. 82.

⁶ https://www.researchgate.net/publication/280977102_The_Thracian_Doadol_Pari-D_Making_Ritual_Brukenthalia_Acta_Musei_No_4_2014

sllavët e kanë huazuar nga shqiptarët dhe të tjerët më pas nga sllavët si rumunët ashtu edhe hungarezët e popuj tjerë.

Të këtij mendimi janë edhe shumë studiues të kësaj fushe në Evropë. “Vendet e Ballkanit kanë mbajtur lidhje të ngushta me traditat e lashta pagane të lidhura me dimensionin rural. Pothuajse të gjitha zakonet kanë origjinën para ndërhyrjeve romake dhe sllave në gadishull.”¹ Sipas literaturës sllave, organizimi i ritualit të “dodoles” lidhet edhe me besimin kishtar, që dëshmon se ky ritual është marrë nga populli shqiptar pasi kanë ardhur në trojet shqiptare. Për të vërtetuar këtë fakt duhet t’i referohemi studiuesve sllavë, të cilët pranojnë se grupi i vajzave e bashkë me to edhe ajo që përcaktohej të bëhej dodole, “fillimisht shkonin në varreza dhe derdhnin ujë mbi varrin më të freskët, ose hiqnin një kryq nga një varr i panjohur, e lidhnin në këmbën e Dodolës në mënyrë që të zvarritet nëpër dhe deri sa të arrijnë te lumi në të cilin e hedhin kryqin.”² Ky ishte padyshim një element i shtuar, që kishte të bënte pasi sllavët pranuan krishterimin, përkatësisht pasi ata kanë ardhur në tokat tona. Frazer në kapitullin e V, në pjesën ku bënë fjalë për kontrollin magjik të shiut, pasi i sqaron disa praktika të thirrjes së shiut te shumë popujve shton: “Në këto praktika ne shohim një kombinim të fesë me magjinë; përderisa shpërndarja e pikave të ujit me anë të degëve është një thjesht ceremoni magjike, lutja për shiun janë thjesht rite fetare.”³

Përshkrimi i parë i shkruar i këtij riti daton nga viti 1792, kur studiuesi bullgar Spiridon Gabrovski, tregoi se si në kohë thatësire, të rinjtë visheshin me rrjetë dhe një kurorë me gjethe si Perun ose Peperud, për të cilat Spiridoni gabimisht besonte se ishte një sundimtar i vjetër bullgar. Mbështetur nga shënimet e Spiridonit, vlerësojmë se studiuesi shqiptar, që jeton në Amerikë Nelson Çabej, ka të drejtë, kur konstaton se nga ilirët i kanë huazuar popujt tjerë këto rituale të thirrjes së shiut.

Përderisa te popujt tjerë këto rite, që lidhen me bujqësinë, kanë tendencë që t’i kushtohen fesë, në hapësirën shqiptare ritet e thirrjes së shiut, nuk kanë ndonjë ditë të caktuar se kur mund të organizohen, siç e pamë te besimtarët ortodokse 20 korrikun, si ditë për Shën Ilinë. por mbështeten kryesisht në nevojën e tokës, përkatësisht në nevojën për ujë të lashtave dhe në ato ditë organizohet ky rit. Ritualit i thirrjes së shiut, është një rit i veçantë. Varësisht nga klima e vendeve në hapësirën shqiptare është organizuar në muajt më të nxehtë të vitit, përkatësisht atëherë kur ka pasur nevojë toka për shi. Prandaj, nuk mund të themi me saktësi se në çfarë muaj të vitit është organizuar ky rit i lashtë. Shekujve të fundit, në veçanti pas pushtimit të tokave shqiptare nga Perandoria Osmane, ky ritual mendohet se është organizuar kryesisht pas përfundimit të korrjeve të grurit, përkatësisht në ditët e gushtit, kur pritej që të piqeshin perimet dhe koha kur “ndante” bukë misri.⁴

¹ <https://www.viaggicultura.it/2020/06/14/paparuda-la-danza-della-pioggia-dei-balcani/>

² <https://rusalke.tumblr.com/post/118698934044/dodole-slavic-rain-dance-dodol-songs-are-ritual>

³ Sir James George Frazer, *The Golden Bough, A Study in Magic and Religion*, London, 1983, p.84.

⁴ Misri ka atdheun e tij Amerikën Qendrore, ndërsa në Evropë u soll pas vitit 1519. Në Shqipëri sipas dokumenteve arkivore është nisë të mbillet në shekullin XVI, përkatësisht shënimet e para për këtë kulturë i kemi në regjistrat katastral osmanë, që flasin për kultivimin e kësaj bime. Kështu në regjistrimin katastral të Vlorës në vitin 1570, i Ohrit 1582 dhe pastaj regjistrimet katastrale të Delvinës, Janinës, Elbasanit të vitit 1582-1583. Të kësaj periudhe kemi edhe dëshmitë të Shkodrës të vitit 1570 e të qyteteve tjera. (*Spiro Shkurti, Tradita bujqësore të shqiptarëve, ASHSH, Tiranë, 2002, f. 14.*) Ndonëse për Prizren nuk kemi të dhëna të sakta, mund të supozojmë se edhe në këtë vend misri ka nisë të kultivohet në vitet 1570 -1571.

Ceremonia e rituale i dedikohet kushtimisht plleshmërisë së tokës, por e paraqitur në një kohezion simbolik të ndërlidhur me qiellin dhe erën, si bashkëdyzime të fenomeneve natyrore, të cilat harmonizojnë kushtet e jetës në tokë.¹ Pra, riti i thirrjes së shiut është një rit i lashtë, që ka të bëjë me religionin popullor, që gjithashtu ka mbijetuar nga populli deri në ditët tona. Në asnjë moment në ceremonitë e këtyre riteve, nuk hasen elementet fetare të asnjërit besim, prandaj për këtë arsye mund të themi se janë rite të lashta pagane.

Në kujtesën etnografike të Prizrenit dhe të rrethinës, pothuajse gjithkund mbahet mend se në të kaluarën riti i thirrjes së shiut, por edhe riti i ndaljes së breshrit kanë qenë pjesë e riteve të lashta, që janë lidhur me bujqësinë. Madje, këto rite ishin të pranishme më shumë në qytetin e Prizrenit, ku deri në vitet e shtatëdhjeta, pjesa më e madhe e banorëve të qytetit merreshin me bujqësi. Në vazhdim do të përshkruajmë disa kujtime nga të moshuarit, të cilët në rininë e tyre edhe kanë qenë pjesë e këtyre riteve. “Në lagjen e Kurillës deri në vitet e gjashtëdhjeta, pjesa më e madhe e familjeve merreshin me bujqësi, por kishte edhe disa familje, që merreshin edhe me blegtori. E gjithë lagja ishte e populluar me shqiptarë dhe në kohën e rinisë sonë nuk kishte asnjë të deklaruar të kombësisë turke dhe për këtë arsye xhamitë në atë kohë, përkatësisht para Luftës së Dytë Botërore, shumë pak frekuentoheshin nga banorët e lagjes, në përjashtim të ndonjë të moshuari, që nuk ishte në gjendje të kontribuonte në punët e fushës. Pra, për banorët e lagjes me rëndësi ishte puna, e në veçanti veprimtaria bujqësore e shumë pak i kushtonin rëndësi fesë.”²

Në territorin e Komunës së Prizrenit, përkatësisht në qytet dhe në zonat etnografike të saj, sikurse ritet e festave tjera të motmotit edhe në ritet e thirrjes së shiut ka shumë elemente të përbashkëta në mes viseve rurale dhe urbane, sepse puna e përbashkët, në njërën anë dhe lidhjet me banorët e zonave, në anën tjetër i përaftronin ritet dhe besimet. Gjithsesi, nevoja për ujitjen e arave të mbjella me drithëra, ishte kudo si në vendet fushore, ashtu edhe në ato malore. Në vendet e rrafshëta fushore, që shtriheshin rrëzë shpatijeve të maleve, përfshi këtu edhe fushat e Prizrenit, në të kaluarën përballeshin me vera të thata, të cilat zgjatnin për shumë muaj.

Sipas besimeve, mali që kishin afër pothuaj se ua “grabiste” verës shiun dhe dimrit ua shtonte borën. Në këtë aspekt qyteti i Prizrenit ngjasonte shumë me fshatrat e njësisë krahinore e në veçanti me ato që shtrihen buzë Drinit të Bardhë dhe të lumenjve tjerë që kalojnë nëpër territorin e Komunës së Prizrenit. Nevoja për ujë, i kishte detyruar prizrenasit që në lashtësi të merreshin me hapjen e kanaleve të ujitjes. Kështu kanali kryesor që përshkon fushën e Prizrenit njihet me emrin Kasam Beg. Kështu për këtë kanal ujitës, që niste nga Gryka e Marashit e deri afër Petrovës së sotme, ka disa legjende, që flasin për punën dhe projektimin e këtij kanali, që ka mbajtur gjallë prodhimet e bahçexhinjve, edhe pse edhe ky kanal ujitës, nuk i përmbushi të gjitha kërkesat e bujqve prizrenas.

Riti i thirrjes së shiut në Prizren dhe në fshatrat përreth bëhej kryesisht në ato vendbanime, që ishin larg rrjedhave të lumenjve, përkatësisht burimeve, ku nuk mund t’i ujitnin arat e tyre, përkatësisht, ku arat nuk i kishin nën vade. Prizreni ishte i njohur për punë të kopshteve, përkatësisht për rritjen e arpaxhikut (qepujkave), të drithërave dhe perimeve tjera. Në qytetin e Prizrenit, dikur vendi ku mbillej

¹ Ukë Xhemaj, Riti i “thirrjes” së shiut dhe riti “ndaljes” së breshrit, në Gjurmime Albanologjike folklore dhe etnologji, 15-1985, IAP, Prishtinë 1986, f. 33.

² E dhënë gojore e Faruk Bejtullahu, lindur më 1937 në Prizren dhe Byrhan Shipkovicë lindur më 1847 në Prizren, që të dy banues në lagjen e Kurillës.

arpaxhiku dhe perimet tjera, nuk ishte vend ku mund të ujitej dhe për këtë arsye riti i thirrjes së shiut praktikohet shumë edhe në Prizren nga të rinjtë e bahçexhinjve dhe të rinjtë e lagjeve prizrenase, por edhe nga banorët e fshatrave, që merreshin me bujqësi, si në fshatrat e Lumës, të Hasit, por edhe të **Rrethit të Bjeshkës** e më pak në fshatrat të Vërrinit dhe të Grykës së Sharrit.

Tokat e pëlleshme, që i kishte Prizreni dhe fushat e fshatrave përreth, në të cilat rriteshin të gjitha prodhimet bujqësore e në veçanti drithërat, kanë ndikuar në ruajtjen e riteve të thirrjes së shiut. Pavarësisht, tokës së mirë, ujërave që kalonin afër tokave, mundësitë për ujitje nuk ishin aq të favorshme për bujqit, sa ata të llogarisnin çdo herë në ujitjen e tokës, sa herë kishin nevojë, sepse jo gjithkund shkonte ujë me rënie të lirë, për shkak se sasia e ujit të Lumbardhit, në stinën e verës ishte e pamjaftueshme. Tokat e Prizrenit ujiteshin të gjitha as me kanalizimin për ujitje në Prizren “Kasambegin”. Mungesa e shiut, përkatësisht tërheqja e shiut nga malet i detyronte bujqit, që t’i vinin në jetë ritet e lashta të trashëguar me qindra vite nga të parët e tyre, përkatësisht t’i bënin disa veprime magjike, që të mos u shkonte munda kot, rreth të mbjellave të tyre. Këto veprime, sipas kujtesës etnografike, ishin bartur brez pas brezi nga banorët dhe pothuajse pak ndryshonin në gjithë territorin e Komunës së Prizrenit. Por, siç theksuam, ritet e thirrjes së shiut janë organizuar në gjithë territorin e Prizrenit dhe në këto rituale të pranishëm ishin edhe të rriturit, por pjesëmarrës kishte edhe fëmijë të moshave të ndryshme.

Sipas të dhënave të mbledhura në terren, ritet e thirrjes së shiut, në të kaluarën bëheshin përmes disa formave:

- a) përmes fëmijës ose të riut të mbuluar me gjethe të pemëve e me fleta të bimëve,
- b) përmes dordolecit, që ishte një dru i mbuluar me tesha të vjetra të njeriut dhe
- c) përmes riteve fetare.

Thirrja e shiut përmes mbulimit të fëmijëve me gjethe të bimëve

Kjo formë e organizimit të ritualit të thirrjes së shiut, në Prizren dhe rrethinë ishte më e përhapur dhe ende ruhen të freskëta në kujtesën e atyre që kanë marrë pjesë në organizimin e kësaj ceremonie, apo edhe të atyre që janë marrë deri vonë me bujqësi. Në kujtesën etnografike, qyteti i ka më të ruajtura këto organizime dhe për dallim nga viset rurale, ishte organizim më gjithëpërfshirës, ku në këtë rit merrnin pjesë e gjithë lagjja, i madh e i vogël. Pra, në Prizren në ritualin e thirrjes së shiut, merrnin pjesë gra, burra e fëmijë, sepse dëshira për të rënë shi, ishte e madhe. Numri i pjesëmarrësve varej nga lagjja. Sipas të moshuarave të Prizrenit, organizimi më i madh bëhej në Lagjen e Kurillës, meqë pjesa më e madhe e banorëve të kësaj lagje merreshin me bujqësi. Pas lagjes së Kurillës, për organizimin e ritualit të thirrjes së shiut vinin edhe lagjet tjera të Prizrenit si Lagjja e Dragomanit, Lagjja e Bajraklisë, Lagjja e Ralinës, Pantelija, Jeni Mahalla, Mahalla e Terezive e lagje tjera, ku numri i pjesëmarrësve varej nga numri i familjeve që merreshin me bujqësi, përkatësisht me bahçe. Ndërsa, në fshatrat e krahinave të Prizrenit, këtë mënyrë të thirrjes së shiut e gjejmë pothuajse gjithandej.

Dikur kështu nëpër rrugët e Prizrenit bëhej thirrje për shiun, foto e vitit 1917

Në ritet e thirrjes së shiut në mes Prizrenit dhe fshatrave të njërive krahinore, kishte dallime dhe pikëtakime. Element i përbashkët ishte emërtimi i personit, që vishej ose mbulohej me gjethe të drunjëve dhe të bimëve. Gati gjithkund njihej me emrin dodole, në përjashtim të disa fshatrave të Vërrinit që dodolja

njihej me emrin *allazare*. Ngjashëm si në Prizren edhe në fshatrat përreth, ku qoftë fëmija i veshur apo druri i bërë si dordolec – kukull njihej me emërtimin e përbashkët dodole, njihej edhe në fshatrat e Devollit të Korçës, ku atje njihej me emrin “Dudulja”¹

Ndërsa dallimi kryesor, ishte te gjinia e dodoles. Kështu në qytetin e Prizrenit fëmija që vishej dodole ishte kryesisht i gjinisë mashkullore, ndërsa nëpër fshatra fëmija që vishej dodole, në përgjithësi ishte vajzë. Në viset rurale, dodole bëhej një vajzë nën moshën 14 vjeçare. Kështu pothuaj se ndodhte në të gjitha njësitë krahinore. Ndërsa në Prizren dodole është veshur një i ri, i cili duhej të ishte i pamartuar dhe jo më i moshuar se 20 vjet. Po pse ka ndodhur ky dallim i gjinisë së dodoles, ose si mund të shpjegohet?

Vajzat janë veshur dodole, siç e theksuam kryesisht nëpër fshatra, meqë në fshatra riti i thirrjes së shiut ka qenë më intim, përkatësisht zhvillohej brenda një rrethi më të ngushtë familjar, që kryesisht ndodhte brenda lagjes apo brenda fshatit. Nëse fshati ishte i vogël, ku të gjithë njiheshin ose ishin të një fisi, sepse të gjitha familjet ishin të afërta me njëra tjetrën. Kurse në fshatrat më të mëdha, organizimi i dodolesë bëhej në lagjet e të njëjtit fis ose njerëzve që kishin lidhje gjaku. Në Prizren ka qenë traditë që dodole të vishen meshkujt e në veçanti te komuniteti mysliman. Kjo ka ndodhur sepse në një lagje kanë jetuar familjet, që nuk kishin lidhje farefisnor në mes vete, por vetëm që jetonin në një lagje të përbashkët. Lagja e vajzës me ujë, ngjitja e teshave për trupi, dukja e pjesëve intime etj., do ta banalizonin lutjen në ato mjedise ku të rinjtë nuk janë farefis si dhe do të përqueshej pastaj ajo vajzë nga të rinjtë e lagjes e kush e di çka tjetër. Në Prizren, pos dallimit të gjinisë së dodoles, është edhe në faktin që i riu, i cili është veshur dodole është dashur domosdoshmërisht të jetë jetim.² Veshja e të riut jetim, sipas besimeve në Prizren ka qenë për faktin se Zoti është më tolerant për fëmijët jetim dhe se dëshirat

¹ Mark Tirta, Mitologjia ndër shqiptarë, ASHSH- IKP, Tiranë, 2004, f. 311.

² E dhënë gojore e Alije Tabak, lindur më 1939 në Prizren.

e tyre realizohen më lehtë nga të tjerët, që i kanë prindërit gjallë. Pra, besimi se fëmija jetim, duhet të vishet dodole, ka qenë shpresa më e madhe se lutjet e tyre. Është besuar, se kërkesa e tyre për të rënë shi, do të realizohen më shpejtë, kur fëmija ishte jetim, sepse sa herë i hidhnin ujë mbi kokë Zoti e shihte dhe i ndihmonte, që uratat t'ia lehtësojnë vuajtjet dhe mungesën e prindërve në jetë.¹

Në të vërtetë fëmija jetim, ka qenë i preferuar të jetë edhe në njësitë krahinore të Prizrenit pothuajse gjithkund. Veshja e dodoles, në qytet ndryshonte nga mjediset rurale të krahinave të Prizrenit. Kështu përderisa në fshatrat e Hasit, Rrethi i Bjeshkës, Vërrinit, Lumës e Grykës së Sharrit, preferohej që të paktën të jetë pa njërin prindër dhe atë mundësisht, që ajo vajzë të mos e ketë njohur prindin e saj të vdekur. Besohej se duke mos e njohur vajza prindin, që i ka vdekur, ajo mund ta ketë më të zhvilluar imagjinatën, se si prindi i saj i vdekur, që “jeton” lartë në qiell e dëgjon më shpejtë dhe mund t'i bëhet realitet lutja e tyre. Por, kishte raste, kur ceremonia e thirrjes së shiut përmes dodoles, të zhvillohej edhe në rastet kur në lagje nuk kishte asnjë fëmijë jetim, që nënkuptonte se nuk ishte i domosdoshëm kushti që fëmija - dodoli të jetë jetim.

Kështu, në Has, në mungesë të vajzës jetime, atëherë sipas traditës nuk duhej që vajzës as kush t'ia shihte fytyrën, përkatësisht që të mos njihej nga askush, madje as nga pjesa më e madhe e grupit të fëmijëve që e shoqëronin.² Si ndodhte atëherë në raste të tilla? Dikush nga të rriturit e përzgjidhte vajzën, që ishte më e bëshme, më e rritur apo më e zhvilluar dhe ia maskonte fytyrën deri në atë masë sa të mos njihej dhe pastaj e mbulonin me gjethe dhe sipas porosisë, ajo futej në mesin e fëmijëve të mbledhur për këtë aktivitet. Maskimi i fytyrës duhej të bëhej në atë mënyrë që të linte përshtypjen se ajo është e vuajtur. Në Has gjithashtu besohej se vajza që vishej dodole, nëse shihet duke u veshur me gjethe nga pjesëtarët tjerë të grupit, lutjet e tyre shkonin huq, andaj veshjen e bënte një grua, plakë, e cila fare nuk dilte jashtë krejt deri sa përfundonte ceremonia e thirrjes së shiut.³

Në disa fshatra të Vërrinit, dodole vishej një vajzë, e cila nuk duhet t'i ketë domosdoshmërisht prindërit e vdekur dhe të jetë jetime, por që mund të vishej në mënyrën më të keqe të mundshme që të emitohet sa më shumë varfanjake.⁴ Pos në Vërrin, në zonat rurale, ka ndodhur që dodole të vishet edhe ndonjë vajzë e vegël, që nuk ishte jetime, por zgjidhej nga ato vajza që ishte më e veçuar nga të tjerat, përkatësisht që ishte pak më mbrapa në zhvillim, apo edhe në aspektin e aftësive. Por, nuk përjashtohej mundësia që të zgjidhej në lagje vajza më e varfër. Ndërsa sa i përket veprimeve, pothuajse janë të njëjta me zonat tjera rurale. Pra, në përgjithësi në viset rurale të Komunës së Prizrenit personazhi kryesor i këtij rituali është vajzë dhe nuk mbahet mend se ka ndodhur ndonjëherë në ndonjë fshat që dodol e të vishet⁵ ndonjë djalë.⁶

¹ E dhënë gojore e Zehra Halil Sahiti - Pirana, lindur më 1928 në Prizren.

² E dhënë gojor e Naze Sh. Çoçaj, lindur më 1936 në Gjonaj të Hasit.

³ E dhënë gojore e Sabrije Berisha, lindur në Damjan e Martuar në Luginë të Hasit.

⁴ E dhënë gojore e Gjyla Xhelil Kryeziu – Poniku, lindur më 1938 në Lubiçevë.

⁵ Veshja e dodolisë është nënkuptuar mbulimi i trupit të vajzës me gjethe të druve apo edhe të bimëve që janë kultivuar në atë mjedis. Sipas besimit, ajo veshje duhet të jetë e freskët, pra jeshil dhe duhet të përgatitet po atë ditë që vishet dodolia. Pra, veshja e dodolisë nuk duhet të jetë e vyshkur, por e freskët. Për këtë arsye laget me ujë kryesisht nga zonja e shtëpisë, apo edhe nga gruaja që e ka rendin e gatimit të bukës.

⁶ E dhënë gojore e Besim Ismail Shehu, lindur më 1947 në Lukinaj.

Në kujtesën etnografike të Prizrenit, kujtohet se deri në vitet e shtatëdhjeta të shekullit XX riti i thirrjes së shiut ishte i pranishëm dhe praktikohesh nga banorët e shumë lagjeve. Sipas kujtesës etnografike, përgatitjet nisnin tre katër ditë më parë. Së pari përzgjidhej djali, i cili do të vishej dodole. Sipas besimit pos që duhej të ishte jetim, ai nuk duhej të ishte fëmijë i mbrapsht, nuk duhej të jetë i njohur në lagje si hajn, por as si ngacmues. Besohej gjithashtu se i riu, që përzgjidhej të vishej dodole, përkatësisht mbi teshat e veta të mbulohej me degë të pemëve dhe me barnishta, atë ditë nuk duhet të ketë pi e as përdorë ujë fare, në mënyrë që të jetë i etshëm gjatë ceremonialit, që zhvillohej nëpër lagje.¹ Gjithashtu, i riu që pranonte e të vishej dodole, as gjatë kohës sa lagej me ujë, i cili ujë çdo herë preferohej të ishte ujë i pastër dhe uji i pijshëm, madje sipas shumë subjekteve në Prizren, preferohej që uji i mbushur për qëllim për t'u pirë, pikërisht ai ujë është preferuar që t'i hidhej dodoles e në asnjë mënyrë nuk është preferuar t'i hidhet dodoles ujë i papastër, që nuk është lejuar për pije. Besohej se nëse pikat e ujit, nga fletat dhe gjethet, i futeshin në gojë, shi do të binte shumë shpejtë dhe i

rehatshëm. Ndërsa nëse asnjë pikë ujë nuk i futej në gojë, besohej se edhe pas asaj ceremonie nuk do të ketë shi, apo vetëm riga të pakta shiu të pamjaftueshme për të mbjellat.

Veshja e dodoles, përkatësisht mbulimi me degë dhe me fletë të bimëve, nuk duhej të bëhej në prani të shumë personave, përkatësisht më shumë se tre shoqëruesit e tij, të cilët nuk i largohen asnjëherë nga fillimi deri në fund, sepse besohej se nëse shihej duke u veshur dodolja nga të tjerët (pos shoqëruesve), Zoti nuk do ta dëgjojë lutjen e tyre. Në anën tjetër pavarësisht se kush vishej dodole, sipas besimeve ai duhej të ishte anonim për të gjithë të pranishmit, e në veçanti për ato familje ku ai shkonte me grupin e tij. Pra, askush nuk duhej që ta njihje, apo t'ia dinte emrin e vërtetë dodolesë. Kudo në Prizren dhe rrethinë, besohej se prishej magjia e lutjes së thirrjes së shiut, nëse thirrej i riu, apo e reja ndonjë herë në emër gjatë ceremonisë. Pra, ishte pothuajse kusht që emri i të riut/rejës, të njihet vetëm si dodoli- dodole, allazore etj. Numri i të rinjve, që e shoqëronin dodolen nuk ishte i kufizuar apo i caktuar ashtu siç nuk ishte i caktuar gjinia e pjesëmarrësve në ceremoni. Sipas të moshuarve dikur, në lagjet e Prizrenit, dilnin për ta përcjellë dodolinë edhe bujq të moshave të ndryshme, të cilët hidhnin ujë me enë të shtëpisë mbi dodolinë.

Kur përmenden enët, me të cilët i hidhnin ujë dodolisë, duhej të ishte enë e pastër, e përdorshme, në të cilën pinin ujë anëtarët e familjes. Ky element lidhje me besimin se mund të hidhërohet perëndia dhe të mos ua realizonte dëshirën për shi. Meqë në Prizren, me punimin e tokës merreshin edhe shumë gra, edhe ato merrnin pjesë në ceremoninë e përcjelljes së dodoles, që shoqëronin në më tepër se tre deri shtatë shtëpi. Personi, që vishej dodole, edhe nëse nuk mbulohej në gjithë trupin me gjethe apo degë të drunjtëve, në kokë ishte e domosdoshme që të ketë disa fije të bimëve si fleta misri, degë të perimeve të

¹ E dhënë gojore e Ibrahim Drini, lindur 1942 në Prizren.

domateve, të specave, fijet e bimës së orizit (që ngjasonin në fijet grurit, pasi në Prizren dhe rrethinë kultivohej deri vonë), të ciqrrës dhe të pemëve, që kishin dëshirë të bëheshin sa më shumë. Ky veprim bëhej me qëllim, që ujë i cili i hidhej në kokë të dodolesë të prekte gjethet bimëve, të cilat kishin nevojë për shi. Besohej se duke i prekur gjethet e atyre bimëve, që ishin gjysmë të vyshkura e kur lageshin nisinin të drejttoheshin dhe ta mbanin freskinë, ashtu të ndodhte edhe me bimët në ara.¹ Ka ndodhur, në të kaluarën siç kujtojnë të moshuarit që dodole të vishen edhe para korrjes së grurit, nëse kishte marrë thatësirë, që nga stina e dimrit, dhe në këto raste nuk mungonin edhe disa fije të drithërave si grurë, thekër e tërshërë. Ky veprim bëhej njësoj si në viset rurale ashtu edhe në vet qytetin e Prizrenit, sepse nevoja për shi ishte kudo, që punohej nëpër ara.

Dodolja e shoqëruar nga grupi, siç e theksuam që kishin vendosur të bënin këtë rit me iniciativën dhe pëlqimin e prindërve,² ndaleshin në çdo derë të lagjes. Nga dyert e oborreve dilnin gra e vajza, të rinj e pleq për ta përshëndetur dodolinë. Kontakti i parë i çdo familje ishte, kur të rinjtë këndonin dhe kërcenin nën ritmin e këngëve, që ishin të përkushtuara për zhvillimin e bujqësisë. Dhe pasi e dëgjonin këngën, e cila sipas traditës nuk duhej të ndërpritej, por, në kohën e pauzës, pra kur pushonin së kënduari, njerëzit hidhnin nga pak ujë mbi kokë e më pas i jepnin dhuratat, që i kishin përgatitur për dodolinë dhe grupin që e organizonin këtë ceremoni.

Sipas të dhënave të mbledhura në terren, pas çdo here që i hidhnin ujë mbi kokë, fëmija i mbuluar me gjethe duhej të shkundej ferr-fërr, e në këtë mënyrë të spërkaste gjethet që i kishte në trup dhe pikat e ujit të binin në tokë, para derës së personit që i hidhte ujë. Këtë veprim e ka shënuar edhe Mark Tirta, në studimin e tij, i cili thekson se vetëm pas shkundjes së dodoles, nisinin fëmijët këngën.³ Gjithashtu në Prizren dhe rrethinë ishte karakteristikë, që uji i cili hidhet mbi dodolen, çdo herë duhet të hidhet nga koka, pra nga sipër dhe nuk preferohej, që t'i hidhej nga anash. Besohej se nëse dikush i hidhte ujë dodoles nga anët prishej magjia, përkatësisht nuk realizohej lutja për të rënë shi. Sapo shkundej dodoleja, e zonja e shtëpisë, apo edhe personi që i hidhte ujë në kokë dodolisë, niste kënga e gjatë kohës sa këndohej kënga, jepeshin edhe dhuratat. Dhuratat ishte traditë që të dorëzoheshin nën tingujt e këngës, sepse besohej se vetëm të shoqëruara me këngë e valle, ato i dedikohen shiut. Në rastet, kur vonoheshin dhuratat, kënga zgjatej, apo edhe përsëritej, sepse kryesisht ishin këngë të shkurtra për raste të tilla:

“ Dodole, dodole

i fort si hekur je,

bane në kala lloç

bane n'ara brum,

Zoti na dhashtë shi

¹ E dhënë gojore e Neki Zhëllta, lindur më 1950 në Prizren.

² Kemi theksuar me pëlqimin e prindërve, për faktin se në qytet ndodhte shpesh që familja e dodolisë, apo e përcjellësve të kishte ndonjë mosmarrëveshje me dike në lagje dhe kur organizohej ceremonia e thirrjes së shiut, ajo familje që ishte në mosmarrëveshje nuk përjashtohej nga ceremonia. Pra, i jepej mundësia që edhe ajo familje të lutej për të rënë shi. Pra ceremonia, sipas rregullave nuk përjashtonte asnjë familje, sepse besohej se një hidhërim në atë lagje do ta pamundësonte rënien e shiut.

³ Mark Tirta, Mitologjia ndër shqiptarë, ASHSH- IKP, Tiranë, 2004, f. 311.

*Neve sa ma shumë!*¹

Pra, nga kjo këngë, e cila këndohej kryesisht në qytetin e Prizrenit, mund të kuptojmë se dodole kërkohet të ishte i fuqishëm, për të përballuar etjen gjatë asaj dite, ujin që i hedhin mbi kokë, pavarësisht në ishte ai i veshur me gjethe pemësh e fletë të bimëve njëvjeçare, apo edhe nëse e mbante dodolinë e punuar nga druri.

Në anën tjetër përmes një kënge që është mbledhur në një lagje tjetër, kuptohet se rënia e shiut i mobilizon të gjithë anëtarët e familjes për ta punuar bahçen, sepse dëshmohet se në Prizren deri vonë familjet merreshin me bujqësi. Rënia e shiut në Prizren pritet me gëzim, sepse ditët e pas rënies së shiut i mobilizojnë djem e vajza për ta shfrytëzuar ujitjen e tokës:

“Dodoli, Dodoli

luti ti t'na bjen shi

të bjen shi me pika - pika

dalim në ara djem e çika

djem e çika dalim punojmë

*pikat e shiut bereqeti jonë!”*²

Njëri apo njëra nga grupi i mblidhte dhuratat, sepse çdo familje jepnin dhurata të rinjve që organizonin ritin e thirrjes së shiut dhe besohej se të gjithë duhej t'i mbështesnin të rinjtë dhe t'i qerasnin me diçka.³

Në fshatrat e Hasit në Gjonaj, Krajk, Romajë, Lukinaj, Lubizhdë, Kushnin e në fshatra tjera gjatë ceremonisë së thirrjes së shiut këndoheshin këngë ngjashëm si në zonat tjera, por zakonisht emërtimi i vajzës së veshur me dushk e gjethe njihet si dodoli:

“Dodoli, dodoli

po të lutemi në Zot ty,

falna veç tri riga shi

nga tri riga për tre ditë

që t'na mushet hamartë me drith

të na mushen me drith të ri

e meandej me çu n'mulli

¹ E dhënë gojore e Rushit Sahiti, lindur më 1935 në Prizren.

² E dhënë gojore e Feriha Sadik Shporta – Hoti, lindur më 1930 në Prizren.

³ Dhuratat, që në qytet kryesisht ishin ëmbëlsira apo gatime tjera, në fund të ceremonisë ndaheshin në mes të gjithë pjesëmarrësve, por gjithnjë ëmbëlsira e pare dhe më e mira i jepej personit, që ishte veshur dodole. Ndërsa nëpër fshatra ndodhte që të jepnin miell, vezë, mazë, me qëllim që në përfundim të ceremonisë pjesëmarrësit, të ndihmuar nga një grua të gatuanin gurabija, apo edhe ndonjë ushqim tjetër të preferuar të të rinjve.

*me ushqy pleq e t'ri...!*¹

Po në fshatrat e Hasit, gjatë kësaj ceremonie kam shënuar edhe këtë këngë:

“Oj e zoja shpisë

fali naj sen dodulisë,

shiu sa s'ja ka nisë

t'u shtoftë bereqeti i shpisë,

t'u mushin hamart me drith

*bahçja t'u shtoftë smuja ju largoftë.”*²

Thirrja e shiut përmes dordolecit prej druri, i mbuluar me tesha të vjetra të njeriut

Ritualet e thirrjes së shiut përmes dordolecit, mbahen mend nga të moshuarit prizrenas dhe njëkohësisht aplikohet, pothuajse njëjtë si në formën e parë dhe me të njëjtin besim e bindje. Kështu nëse në një lagje dëgjohej se është bërë riti i thirrjes së shiut me një të ri, në lagjen tjetër, nëse nuk pajtohej asnjë i ri, që të vishej dodole, që edhe ndodhte të mos pranonin, për shkak se nëse nuk u realizohej kërkesa, besohej se do ta “kapnin” mallkimet e njerëzve. Në këtë rast, ndodhte që të përgatitej një dordolec e të vishej kryesisht si vajzë e rrallë apo fare nuk aplikohet që dordoleci të vishej me rroba të meshkujve.³ Kjo formë e veshjes së dordolecit me rroba femrash e përforcon bindjen se në të kaluarën për dodole ka qenë e preferuar vajzë e jo djalë. Dordolecin e punuar e mbante në dorë një djalë më i rritur në moshë, pasi gjatë kalimit nëpër rrugë ai rëndohej nga ujë që hidhnin në të dhe duhet të ketë fuqi për ta bartur. Sipas besimeve, po ra dordoleci në tokë, magjia prishej dhe nuk do të ketë shi.⁴ Prandaj, edhe në përzgjedhjen e personit, që do ta barte dordolecin, duhej të kishin kujdes. Në anën tjetër, i riu, që pranonte ta barte dordolecin, ai laguej pothuajse njëjtë si dordoleci dhe nuk duhet që të hetohej tek asnjë shenjë e nervozes e as prishja e disponimit. Ritet magjike me dordolec janë në përgjithësi imitative: imitojnë rënien e shiut e rrjedhimisht janë shumë të lashta dhe kanë karakter thjeshtë bujqësor dhe janë të lidhura drejtpërsëdrejti me prodhimin e grurit e të misrit, pra kanë të bëjnë me bimët e bukës e jo me blegtorinë.⁵

¹ E dhënë gojore e Zepa Qenaj, 90 vjeçare nga Romaja.

² E dhënë gojore e Sabrije Zekaj, lindur më 1957 në Romajë.

³ Dordoleci i veshur me tesha të meshkujve, zakonisht punohej në rastet kur dordoleci vendosej në mes të misrit, bostanit, vreshtave, bahçes me perime, që kishte funksionin e ruajtjes së prodhimeve nga shpezët. Zakonisht gjatë veshjes së këtyre dordolecëve u visheshin teshat më të gjata se druri, me qëllim që kur të frynte era të lëviznin teshat, por edhe koka që i punohej zakonisht nga përceka, por edhe nga bari i mbuluar me një beze ngjyrë të përfaqësit me të fytyrës së njeriut, që të fitohej përshtypja se dordoleci është njeri dhe mund t'i sulmojë shpezët, por edhe kafshët.

⁴ E dhënë gojore e Rushit Sahiti, lindur më 1935 në Prizren.

⁵ Mark Tirta, Kulte të bujqësisë dhe të blegtorisë në popullin tone, në Etnografia nr. IX, Tiranë, 1980, f. 199.

***Dodolec i përfaqësuar si
është punuar nga bujqit prizrenas***

bardhë mbi të cilën me fingi i vizatohen sytë dhe goja. Mbi këmbë i vishet një xhamadan i grave.² Pra, thjesht veshja e allazores, duhet të ngjajë një vajzë e nuk duhet të ngjajë, apo të duket nga larg se është mashkull.

Ngjashëm si në Vërrin veprohet edhe në Prizren, por së pari drunjtë mbështillen me kashtë thekre e tek më pas mbi kashtë i vendosen teshat, që kryesisht janë teshat e grave, ndërsa bartjen e saj te myslimanët e bën një djalë jetim, ndërsa te katolikët vajzat jetime.³ Edhe në Prizren, çdo familjar nga kalon kukulla, që njihet me emrin sikurse kur veshët një djalë - dodole, u japin dhurata, por që mund të jenë gatime e gjëra tjera varësisht nga gjendja ekonomike, apo edhe nga veprimtaria me të cilën merrej ajo familje.

Pra, pos druve dallimet hetohen edhe te mënyra se kush e mban këtë allazare. Në fshatrat e Vërrinit allazaren e mban një djalë për të cilin nuk është shikuar asnjëherë, me sa mbahet mend në i ka prindërit gjallë apo jo. Pasi përgatitej, në mënyrën më të mirë allazarja, të rinjtë, numri i të cilëve gjithashtu nuk ishte i përcaktuar shkonim shtëpi më shtëpi duke kënduar:

*“Oj Li Dodoli, dodoli
qitna Zot tri ditë shi
me na u ba kollomoq i ri.”⁴*

¹ E dhënë gojore e Qerkin Bytyqit, lindur më 1958 në Hoçë të Qytetit – Vërrin.

² E dhënë gojore e Qerkin Bytyqit, lindur më 1958 në Hoçë të Qytetit – Vërrin.

³ E dhënë gojore e Alije Tabak, lindur më 1939 në Prizren.

⁴ E dhënë gojore e Sali Hasan Krzyeziu, lindur më 1942 në Lubiqevë.

Veshja e kukullës ose dordolecit të shiut, bëhet njësoj si në Vërri edhe në Prizren dhe në fshatra tjera. I vetmi ndryshim ndodhte që në zonat tjera dhe në Prizren, koka kryesisht preferohej të mbështillej me thes (të dhitë, i punuar nga leshi i dhisë) në të cilin ruhej drithi). Pastaj, njëjtë siç është veshur një vajzë, apo një djalë, mbi tesha të vjetra, kanë shtuar dushk e gjethe të ndryshme të pemëve frutore e të perimeve më të preferuara.

Ndërsa në fshatrat e Hasit dordoleci prej druve, ndodhë që ta ketë edhe shaminë e veshjes së Hasit, për t'u dalluar se është e gjinisë femërore dhe këndohet, duke i përmendur emrat e bimëve, por përmenden edhe emra të fëmijëve, që janë duke u rritur dhe se rritja e tyre varet nga prodhimet bujqësore:

“Dodoli, dodoli, çona Zot një rigë shi,

Nji rigë shi të lagen tana shoqet

Të na vaditen kallamoçet,

Nji rigë shi me u ba qull Fidajeti

Në na shtohet bereqeti,

Nji rigë shi me u lag Dani

Të na bahet ma shumë duhani.

Dodoli dodoli, çona Zot nji pikë shi

Nji pikë shi e me zgat shumë

Na për te o bafshim lum,

Bafshim lumë për shinë me pika

Paqshi shumë djem e çika...!”¹

Në të gjitha rastet, mbajtja e dordolecit, apo allazares bëhej nga një i ri, që ishte më i fuqishëm nga bashkëmoshatarët e tyre. Ceremonia tjetër, përkatësisht shkuarja derë më derë nëpër familje ishte e ngjashme siç ndodhte me dodolinë e vërtetë. Njerëzit nëpër çdo shtëpi hidhnin ujë mbi kukullën – dodolinë prej druri. Nga një herë ndodhte që të spërkateshin me disa pika ujë dhe të rinjtë, që e shoqëronin dodolinë e imituar dhe që e shoqëronin nga pas. Kjo ndodhte për ta dëshmuar rëndësinë e rënies së shiut dhe e lidhnin me dëshirën për të rënë shi. Pjesëmarrësve në ceremoni u jepnin miell, tlyen, ve, sheqer e gjëra tjera, me të cilat mund të gatuanin ëmbëlsira të rinjtë në një shtëpi. Varësisht se mblidhej nga dhuratat, varej edhe gatimi, pos ëmbëlsirave me dhuratat që mblidheshin, bënim kaçamak, të cilin e shpërndanim për të gjithë pjesëmarrësit në këtë ceremoni, por nëse kishte shumë, shpërndahej edhe nëpër familjet më të varfra.² Sa më shumë shpërndahej dhe pranohej e konsumohej ëmbëlsira, apo kaçamaku, aq më shumë besohej se do të binte shi, përkatësisht do të pranohej lutja për thirrjen e shiut. Pjesëmarrësit në këtë lojë, në shumë raste e këndonin edhe të zonjën e shtëpisë, duke ia bërë me dije se çfarë po kërkojnë, përkatësisht se për çka janë përcaktuar të gatuajnë me ato dhurata të mblidhura:

¹ E dhënë gojore më 2015 e Raba Imer Jahaj - Kajdomçaj, lindur në Gjonaj më 1940 e martuar në Luginë të Prizrenit.

² E dhënë gojore e Gjyla Xhelil Kryeziu – Poniku, lindur më 1938 në Lubiqevë.

*“Oj e zoja e shtëpisë, fali diçka dodolisë
Falna pak mill, që ta lusim shinë
Fali pak t’lyen që të n’dëgjojë Perenia
Që t’na nshon pak shi për bereqet të ri,
Falna pak sheqer, që shi t’bjerë përnjëherë
Falna pak djath, që t’bjen shi i rehatë...”¹*

Dodola e punuar si dordolec ose kukull, në përgjithësi në fshatrat e Prizrenit, por edhe në Prizren këndohet nga të gjithë të rinjtë, që marrin pjesë në atë ceremoni rituale të thirrjes së shiut. Kështu bie fjala në Has këndohet dodolja:

*“Dodili, dodoli
Jepna Zot një pikë shi,
Jepna shi o sa ma shumë
Sa t’i mbushim hamartë me grunë!”²*

Ndërsa në Vërrin këndohet edhe kështu:

*“Allazare vi e vi
Qitna Zot o ni pikë shi,
Allazare vi e vi
Qitna Zot o ni pikë shi.”³*

Dodoleja prej druri përgatitej edhe në fshatrat e Grykës së Sharrit. “Kur nuk binte shi kemi rregulluar një kukëll dhe me te të rinjtë kanë shkuar në lumë dhe kanë nisë të këndojnë e ta lagin me ujë atë kukull:

*“Të lutemi o Zot na sjell shi
Se nuk kemi grunë të ri!”⁴*

Në gjithë territorin e Komunës së Prizrenit, qoftë në qytet apo në fshatra, të rinjtë pasi e përfundonin ceremoninë e ritet, ktheheshin në atë shtëpi, prej ku janë nisur dhe aty kanë përgatitur e kanë ngrënë ushqimet e mbledhura. Gjithashtu duhet të theksojmë se në të gjitha rastet ujë me të cilin spërkatet dodoleja, duhet të jetë i pastër, mundësisht i pijshëm.

¹ Enisa Qamil Bushati – Mollafaetahu, lindur më 1929 në Prizren.

² E dhënë gojore e Vogla Shehu, 96 vjeçare nga Planeja – Has.

³ E dhënë gojore e Qerkin Bytyqit, lindur më 1958 në Hoqë të Qytetit – Vërrin

⁴ E dhënë gojore e Xhenan Ramo Bilibani, lindur më 1959 në Lubinje e Poshtme.

Teachers' and Parents' Attitude Towards Development of Child's Emotional Intelligence

Giedre SLUSNIENE

Kamile KESYLE

Klaipeda State University of Applied Sciences, Lithuania

Abstract

The child's personality development is influenced by his or her ability to recognize and manage emotions. Child's emotions and feelings also depend on interaction between and among his or her family members, adults' behaviour (especially parents') and quality education. Early years children face various situations when they have to learn to recognise positive and negative emotions, identify different feelings and develop empathy. It all could be done on condition that adults (parents and teachers) themselves identify and share their feelings or emotions and explain children how and why they should behave in a particular way. In this way, children could develop problems solving skills and behave socially.

Keywords: emotional intelligence; children; early years; parents; teachers.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Adalet ve Sevgi Değerlerinin İçeriğe Yansımaları

The Reflection of the Values of Justice and Love to the Content in Social Studies Textbooks

Tekin ÇELİKKAYA

Prof.Dr.Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye, telikkaya@ahievran.edu.tr

Esra Gülfırat KIBRIZ

Bilim Uzmanı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye e.gulfirat1@hotmail.com

Öz

Değerlerin kazandırılmasında etkili bir programın hazırlanmasının yanı sıra ders kitapları da önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde, öğretmenlerin ve öğrencilerin birincil kaynak olarak kullandıkları ve takip ettikleri ders kitaplarında doğrudan kazandırılması hedeflenen adalet ve sevgi değerlerine ne kadar ve ne şekilde yer verildiği büyük bir önem taşımaktadır. 2005 programında 5. sınıf “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında 2 kazanım ile 7.sınıf “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde 1 kazanım ile adalet değeri adil olma ismi ile verilirken; sevgi değeri sadece 2005 programında 4.sınıf düzeyinde tek kazanımla “Doğa sevgisi” içeriği ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak sevgi ve adalet değerleri müfredatta öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerler arasında yer almasına rağmen; 2000 yılından itibaren 64 ülke uygulanmakta olan ve UNESCO tarafından desteklenen Living Value Education (Yaşayan Değerler Eğitimi Programı) yer alan 12 evrensel değerler içinde yer almalarına rağmen; 2018 programında verilmesi gerektiği belirtildiği halde hiçbir sınıf düzeyinde verilmemiştir. Bu durum sevgi ve adalet değerinin Sosyal Bilgiler ders kitapları içeriğinde yer almadığı anlamına gelmemektedir. Bu çalışma ile 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenerek bu değerlerin içeriğe yansımaları 5 tema altında bulunarak programdaki eksiklik/hatanın giderilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yolu kullanılarak 2020-2021 eğitim-öğretim yılında uygulanan yeni 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sadece özel yayınevi, 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının hem MEB hem de özel

yayınevi son baskıları incelenmek üzere ele alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Kitaplar üzerinde araştırmacılar ayrı ayrı kodlamalar yapmış ve kodlamalar karşılaştırılarak tutarlık oranı % 94 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı tamamında en çok adalet değerine yer verilmişken her iki değere tüm temalarda da yer verilmiştir. Adalet değerine en çok bilgi temasında en az ise haber temasında MEB yayınevi kitaplarında yer verilmişken; sevgi değerine en çok bilgi temasında Özel yayınevi kitaplarında en az ise etkinlik ve değerlendirme temalarında hem MEB hem de Özel yayınevi kitaplarında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Adalet, Sevgi, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Abstract

In addition to the preparation of an effective program for the acquisition of values, textbooks also play an important role. In the Social Studies course, it is of great importance to what extent and how the values of justice and love, which are aimed to be gained directly, are included in the textbooks that teachers and students use as primary sources and follow. In the 2005 curriculum, while the value of justice was given with the name of being fair with 2 gains in the 5th-grade "Power, Management and Society" learning area and 1 acquisition in the 7th-grade "Living Democracy" unit; The value of love was tried to be gained only at the 4th-grade level in the 2005 curriculum with the content of "Nature love" with a single learning outcome. however, although the values of love and justice are among the root values that are aimed to be transferred to the students in the curriculum; Although they are included in the 12 universal values included in the Living Value Education (Living Values Education Program), which has been implemented in 64 countries since 2000 and supported by UNESCO; Although it was stated that it should be given in the 2018 curriculum, it was not given at any grade level. This does not mean that the value of love and justice is not included in the content of Social Studies textbooks. 4-7 with this study. It was aimed to contribute to the elimination of the deficiencies/errors in the program by examining the 5th-grade social studies textbooks and the reflection of these values to the content under 5 themes. This study was carried out with document analysis, one of the qualitative research methods. In this study, using the easily accessible case sampling method, which is one of the purposive sampling methods, the new 4th-grade social studies textbook applied in the 2020-2021 academic year was used only by the private publishing house, 5th, 6th, and 7th-grade social studies textbooks both in MoNE and The latest editions of the private publishing house have been taken up for review. Inductive analysis, one of the content analysis types, was used in the analysis of the data obtained within the scope of the research. The researchers coded the books separately and the coding was compared and the consistency rate was calculated as 94%. According to the results obtained in the study, 4-7. While the value of justice was given the most in the whole of the 5th-grade social studies textbook, both values were included in all themes. While the value of justice was mostly included in the information theme and the least in the news theme, MEB publishing house books; The value of love was mostly

included in the information theme in the Private publishing books and the least in the activity and evaluation themes in both the Ministry of Education and Private publishing books.

Keywords: Value, Justice, Love, Social Studies Textbook

1.GİRİŞ

Eğitim süreci içerisinde kazandırılması ve yeni nesillere aktarılması hedeflere ulaşmada ve kültürel devamlılık sağlamada önemli bir yere sahip olan değerler ile öğrencilerin iyi insan ve iyi vatandaş olmalarını sağlamak, sağlıklı, mutlu bir şekilde hayata hazırlamak, bilgi, beceri, tutum, değer, davranış ve alışkanlıklarla donatmak mümkündür (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017, s.3-9).

Kültürümüzü meydana getiren ve aynası durumunda olan değerlerimiz dünden bugüne bir birikimin ürünü olup bu değerlerin günümüz öğretim programlarında bulunması, işlenen derslerde örnekler ile ifade edilmesi, özümsetilmesi ve davranışa dönüştürme gayemiz bizim ortak bir geçmişi paylaşmamız ve toplumumuz tarafından kabul edilmiş değer sistemini yaşıyor olmamızdan ötürüdür (Yalçinkaya ve Karaca, 2020, s. 276).

2018 yılında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (SBÖP) meydana gelen değişikliklerden birisi de değerler eğitiminde meydana gelmiştir. 2005 yılındaki Öğretim Programı'nda bulunan bazı değerler aynı şekilde aktarılırken bazı değerler çıkarılıp (hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, temizlik) yerine yeni değerler (eşitlik ve tasarruf) eklenmiştir. Aynı zamanda değer sayısı 2005 Öğretim Programı'nda 20 iken 2018 Öğretim Programı'nda ise 18 olarak belirlenmiştir. Ancak 2018 Programı'nda verilmesi gerektiği belirtilen "adalet ve sevgi" değerlerinin hiçbir sınıf düzeyinde verilmediği görülmektedir (Çelikkaya, 2022, s.127).

Bir arada yaşama kültürü yönünden adalet, insanlar arasında avantajlı olanların dezavantajlılar üzerinde daha fazla bir güç ve kudret oluşturmasını dolayısıyla adaletsizlik yapılmasının önüne geçmek açısından fayda sağlayıp toplumda ortaya çıkabilecek çatışmaları önlemek bakımından önem taşımaktadır (Gültekin, 2019, s. 121). Adaletsiz yaşamın, hayat sayılmayacağı bir yerde refah ve güven ortamı olmaz. Bundan dolayı sosyal bir varlık olan insanın rahat ve huzur içinde yaşamını sürdürebilmesi için en çok ihtiyaç duyduğu değerlerden biridir. Çünkü toplumsal barış, aile ve devletlerin bekası için adalet şarttır. Adaletin olmadığı bir yerde devletler gelişemez, yükselmez ve çağdaş bir ülke durumuna gelemez. Adalet bütün insanlar arasında refah, huzur, güven ve barış ortamı sağlar. Dolayısıyla bir milletin maddi-manevi kalkınması, gelişmesi ve modernleşmesi adaletin uygulanmasına bağlıdır (Modaıııq, 2017, s. 38-39).

Aynı zamanda sevginin de çocukların eğitiminde önemli etkisi vardır. Sevgi duygusu çocukta diğer duygular gibi da doğuştan vardır. Fakat bu duygunun geliştirilmesi sonradandır. Bu nedenle çocuklardaki bu duygunun ebeveynler tarafından iyi yönlendirilerek geliştirilmesi gerekir. Bu iyi yönde geliştirme de ebeveynlerin birbirlerine duydukları sevgi ortamında olmalıdır. Bu sevgi ortamında büyüyen çocuk, istenilen ölçüde eğitilebilir. Çünkü eğitimin itici gücü sevgidir.

Sevgisiz eğitim düşünülemediği gibi eğitimde sevgiden yararlanılması önemli bir husustur. Temelinde sevgi olmayan eğitim başarıya ulaşamaz. Sevgi faktörü öğrenmeyi kolaylaştıran en önemli unsurdur. Eğitimciler öğrencilerini sevgi dünyasında gezdirerek eğitmeli onların sevildiğini bildiği bir ortamda güvenli hareket etmesini sağlamalıdır. Çocuk sevmeyi ancak başkaları tarafından sevilerek öğrenir. Bu sayede insanlara karşı sevecen ve sempatik tavırlar sergileyip insanları sevmeyi öğrenir (Ertuğrul, 2000, s. 89; Kayadibi, 2002, s. 33-34).

Alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmalar (Aktan ve Padem, 2013; Çelikkaya, Başarmak, Filoğlu ve Şahin, 2013; Kılıç, 2012; Tonga ve Uslu, 2015; Topkaya ve Tokcan, 2013) genel anlamda 2005 programındaki değerlerin kitaba yansımaları şeklinde olup Yeşil (2021) tarafından yapılan tez çalışmasında ilk ve ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersinin verildiği tüm sınıflarda haklara saygı, eşitlik, ayrımcılık yapmama, özgürlük, hak kavramı, yasalara uyma, herkesin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gibi kavramlar kullanılarak adalet değeri vurgulanmıştır. Ancak doğrudan adalet ve sevgi değerini hedef alan çalışmalara rastlanılmamış olması çalışmayı önemli kılmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

2005 programında 5. sınıf “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında 2 kazanım ile 7. sınıf “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde 1 kazanım ile adalet değeri adil olma ismi ile verilirken; sevgi değeri sadece 2005 programında 4. sınıf düzeyinde tek kazanımla “Doğa sevgisi” içeriği ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak sevgi ve adalet değerleri müfredatta öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerler arasında yer almasına rağmen; 2000 yılından itibaren 64 ülke uygulanmakta olan ve UNESCO tarafından desteklenen Living Value Education (Yaşayan Değerler Eğitimi Programı) yer alan 12 evrensel değerler içinde yer almalarına rağmen; 2018 programında verilmesi gerektiği belirtildiği halde hiçbir sınıf düzeyinde verilmemiştir (Çelikkaya, 2022).

Bu durum sevgi ve adalet değerinin Sosyal Bilgiler ders kitapları içeriğinde yer almadığı anlamına gelmemektedir. Bu çalışma ile 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenerek bu değerlerin içeriğe yansımaları Tablo 2’de gösterildiği gibi 5 tema altında bulunarak programdaki eksiklik/hatanın giderilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

3. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189).

4. Evren ve Örneklem

Doküman incelemesine dayalı araştırmalarda Yıldırım ve Şimşek’e (2016, s. 197) göre “Tüm doküman verisinin bir bütün olarak analize konu olması mümkün olmayabilir. Bu nedenle çoğu zaman araştırmacılar, eldeki veri setinin içinden bir örneklem oluşturmaya çalışır.” Bu çalışmada da amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir örneklem yolu kullanılarak 2020- 2021 eğitim-öğretim yılında uygulanan yeni 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sadece özel yayınevi, 5.,6. ve

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının hem Meb hem de özel yayınevi son baskıları incelenmek üzere ele alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Ders Kitapları

Sınıf	Yayınevi	Yayın Yılı	Karar Gün / Sayı
4	Tuna	2021	28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayı
5	Ata	2021	18.04.2019 tarihli ve 8 sayı
5	Milli Eğitim Bakanlığı	2021	24.06.2019 gün ve 15 sayı
6	Anadol	2021	24.06.2019 tarih ve 15 sayı
6	Milli Eğitim Bakanlığı	2021	18.04.2019 gün ve 8 sayı
7	Ekoyay	2021	18.04.2019 tarih ve 8 sayı
7	Milli Eğitim Bakanlığı	2021	28.05.2018 gün ve 78 sayı

5.Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlemesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Tümevarımcı analiz kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Kitaplar üzerinde araştırmacılar ayrı ayrı kodlamalar yapmış ve kodlamalar karşılaştırılarak tutarlık oranı hesaplanmıştır. Güvenirlik için her iki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar üzerinde bütün karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek, araştırmanın (iç) güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994, s. 64) formülü (yani, Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışmada, bu formül kullanılarak kodlamalardaki uyum yüzdesi; Adalet değeri 4. sınıf için $(17/17+2)$ 0,89; 5. sınıf için $(95/95+4)$ 0,95; 6. sınıf için $(170/170+8)$ 0,95; 7. sınıf için $(115/115+7)$ 0,94; Sevgi değeri ise 4. sınıf için $(30/30+4)$ 0,88; 5. sınıf için $(22/22+2)$ 0,91; 6. sınıf için $(17/17+3)$ 0,85; 7. sınıf için $(22/22+4)$ 0,84 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994, s. 64) göre, "uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun % 90'a yaklaşması ya da % 90'ı geçmesi durumunda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır."

Kitaplardan toplanan veriler Tablo 2’de gösterildiği gibi 5 tema ve 27 alt temada altında incelenmiş olup temalara ait bulgular tablolarda gösterilmiş ve bu temalara ait alt temalar da tabloların altında açıklama olarak verilmiştir.

Tablo 2. *Veri Analizinde kullanılan Tema ve Alt temalar*

Temalar	Alt temalar
1.GÖRSEL	Resim, fotoğraf, şema, harita, afiş, diyagram, karikatür, zaman çizelgesi, sembol
2.BİLGİ	Diyalog, açıklama, alıntı, şiir, biyografi, örnek olay, fıkra, anı, ilginç bilgi, söz
3.ETKİNLİK	Konuya ilgi çekecek sorular, konu içi sorular, farklı görüşleri dile getirecek sorular, öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler
4.HABER	Dergi, gazete ve internet haberleri
5.DEĞERLENDİRME	Ünite değerlendirme soruları

Bilgi temasında alınan bilgiler paragraf şeklinde alınmış olup, birçok geçen bilgiyi tek bir bilgi gibi olacak şekilde aktarılmıştır. Örneğin; adalet değerine bağlı olarak birey ve toplum öğrenme alanında bilgi temasına ait açıklama alt temasında “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 15. maddesinde herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. (s. 11)” şeklinde verilmiştir. Temalara ilişkin kitaplardan alınan örneklere Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. *Temalara İlişkin Alıntı Örnekleri*

GÖRSEL

Adalet	Sevgi
Fotoğraf (5. sınıf s. 22, Özel Yayınevi)	Fotoğraf (4. sınıf s. 159, Özel Yayınevi)
	

BİLGİ

Adalet	Sevgi
Açıklama (4. sınıf s. 11, Özel Yayınevi)	Açıklama (5. Sınıf s. 46, Meb Yayınevi)
<p>Her insan doğuştan getirdiği özelliklerin yanı sıra kendisine ait resmî kimlik belgesiyle de biriktir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15. maddesinde herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Buna göre her insana doğduğu andan itibaren geçerli olmak üzere vatandaşlığı olduğu devlet tarafından resmî bir kimlik belgesi verilir.</p>	<p>Köye olan ilgi her geçen gün artmış ve köy dizilerinin, sinema filmlerinin çekildiği bir yer hâline gelmiş.</p>

ETKİNLİK

Adalet	Sevgi
Öğrendiklerinizi Pekiştirici Etkinlik (6. sınıf s. 203, Meb Yayınevi)	Konu İçi Sorular (4. sınıf s. 22, Özel Yayınevi)
 <p>Toplum düzeninin sağlanmasında uyulması gereken kurallar vardır. Bu kuralların işleyişinde yasama, yürütme, yargı güçleri arasındaki ilişki önemlidir. Aşağıda verilen örnekten yola çıkarak siz de bir konu üzerinde yasama, yürütme, yargı arasındaki ilişkiyi açıklayarak yazınız.</p>	<p>Hangi ressamları seviyorsunuz?</p> <p>Picasso, Dalı, Miro, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Adnan Turani, Botero, Selçuk Demirel, Piet Pedersen (Piyet Pedersen) ilk aklıma gelenler.</p>
HABER	DEĞERLENDİRME
Adalet	Sevgi
İnternet (5. sınıf s. 30, Meb Yayınevi)	Ünite Değerlendirme Soruları (4. sınıf s. 22, Özel Yayınevi)

Programda yer alan "eylem planına" göre, atılacak adımlar arasında kanunların incelenmesi, çocuk işçiliğiyle ilgili eksikliklerin tespit edilmesi yer alıyor.

1. Çiçek yetiştirmeyi seviyorum.

6. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında ele alınan değerler sınıflar düzeyinde tablolaştırılarak sunulmuştur. Verileri destekler nitelikte temaların ne şekilde ve kitabın hangi sayfasında olduğu tabloların altında açıklama olarak verilmiştir.

Tablo 4. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Adalet Değerinin İçeriğe Yansımaları

	Gör		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
Yayınevi											
Öğrenme Alanları											
1. Birey ve Toplum											
2. Kültür ve Miras											
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler											
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum											
5. Üretim, Dağıtım											

ve Tüketim										
6. Etkin Vatandaşlık										4
7. Küresel Bağlantılar										
To plam			1							9

Tablo 4'te görüldüğü gibi Adalet değerine 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında sadece Özel yayınevinde toplamda 3 öğrenme alanında 1 görsel, 11 bilgi, 3 etkinlik ve 4 değerlendirme teması olmak üzere 4 tema başlığında toplamda 19 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında açıklama (1) şeklinde “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15. maddesinde ... (s. 11)*” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında bilgi (2), etkinlik (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel, ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) ve şiir (1) olarak, örneğin “... *Tüketici Sorunları Hakem Heyetine başvurma hakkımız doğar. (s.136)*” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlik (1) olarak örneğin “...*onları tüketici hakları konusunda bilinçlendirmek amacıyla defterinize bir şiir yazınız. (s. 137)*” şeklinde; *değerlendirme* temasında kısa cevaplı (1) soru tipliyle yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (1), bilgi (8), etkinlik (2) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmişken haber temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında resim (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (8) olarak, örneğin “... *20 Kasım 1989'da Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi kabul etmiştir. (s. 152)*”; *Çocuk Hakları Sözleşmesi devletlere engelli çocukların ... (s.156)*” şeklinde; *etkinlik* temasında konuya ilgi çekecek soru (1), konu içi (1) olarak örneğin “*Birleşmiş Milletlerin çocuk haklarıyla ilgili ... (s. 152); Haklarının neler olduğunu bilmek çocuklara ... (s. 152)*” şeklinde; *değerlendirme* temasında kısa cevaplı (1), doğru-yanlış (1) ve klasik soru (1) soru tipleriyle yer verilmiştir.

Tablo 5. 5 Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Adalet Değerinin İçeriğe Yansıması

	Görsel	Bilgi	Etkinlik	Haber	Değerlendirme	
--	--------	-------	----------	-------	---------------	--

Yayınevi											Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
1.Birey ve Toplum	2	1	11	8	2	1	1	3	1	3	33
2. Kültür ve Miras	-	-	5	3	1	-	-	-	-	-	9
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-		1	-	-	-	-	-	-	1
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	3
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	5	9	1	-	-	-	3	-	18
6.Etkin Vatandaşlık	1	1	4	18	-	3	-	1	1	3	32
7.Küresel Bağlantılar	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	3
Toplam	3	2	28	40	4	4	2	4	5	7	99

Tablo 5'te görüldüğü gibi Adalet değerine 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yayınevinde* toplamda 7 öğrenme alanında 3 görsel, 28 bilgi, 4 etkinlik, 2 haber ve 5 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 42 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (2), bilgi (11), etkinlik (2), haber (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında afiş (2) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (11) şeklinde bilgilerle, örneğin “Bir sorun yaşadığımızda hakkımızı dilekçe ile aramalıyız. (s.12); *Okul kurallarına uyuyorum. (s.22)*; *Ülkemizde çocukların haklarını kullanmasına olanak sağlanmaktadır. (s. 26)*” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrenilenleri pekiştirecek soru (2), örneğin “Ülkemizdeki ve dünyadaki çocukların “Çocuk Hakları’ndan nasıl yararlandığını gösteren ... (s. 30)”; *haber* temasında internet (1) olarak; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (1) soru tipiyle yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (5) ve etkinlik (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (5)

şeklinde bilgilerle, örneğin “*Geçmişte selamlaşmanın kuralları da belirlenmişti. (s.60)*” şeklinde; *etkinlik* temasında konu içi sorular (1) örneğin “*Yukarıdaki kanun maddesi bize Babillerin hangi özellikleri ile ilgili bilgi vermektedir? Söyleyiniz. (s.39)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında bilgi (2) ve haber (1) temalarında yer verilmişken görsel, etkinlik ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) şeklinde bilgilerle, örneğin “*...kanunlarda suç olduğu belirtilmiştir. (s.102)*” şeklinde; *haber* temasında internet (1) şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında bilgi (5), etkinlik (1) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmişken görsel ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (4), diyalog (1) şeklinde bilgilerle, örneğin “*...derste tüketici haklarını öğreneceğimizi söyledi. (s.141); Ayıplı mal konusunda Tüketici Hakları Kanunu tüketiciye seçenekler sunar. (s.142)*” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1) örneğin “*Tüketici hakları ile ilgili başvurabileceğimiz kuruluşlar hangileridir? (s. 143)*”; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (1), çoktan seçmeli (1) ve klasik (1) soru tipleriyle örneğin “*Tüketici haklarından faydalanabilmek için satış fişi...(s. 146)*” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (1), bilgi (4) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken etkinlik ve haber temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (4) şeklinde bilgilerle, örneğin “*Hatırlayacağınız üzere çocuk haklarına dair sözleşmede ...(s. 159)*” şeklinde; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (1) soru tipiyle örneğin “*Güvenliğimizi sağlayan emniyet güçleri Adalet Bakanlığına bağlıdır. (s. 166)*” şeklinde yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) şeklinde bilgiyle, örneğin “*Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edildi. (s.189)*” şeklinde yer verilmiştir.

Adalet değerine 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* ise toplamda 6 öğrenme alanında 2 görsel, 40 bilgi, 4 etkinlik, 4 haber ve 7 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 58 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (1), bilgi (8), etkinlik (1), haber (3) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (4), alıntı (4) şeklinde bilgilerle, örneğin “*Çocuk hakları “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” ile belirlenmiştir; (s. 22);dünyadaki çocuk hakları ihlallerini araştırdık. (s.24)*” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1) sorularıyla; *haber* temasında internet (1), gazete (2) örneğin “*UNICEF’in yayınladığı son rapora göre, Suriye’de çocuklara yönelik ciddi hak ihlalleri yaşandı.(s. 25)*” şeklinde; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli (1), kısa cevaplı soru (1) ve klasik soru (1)

örneğin “ *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*’ye göre, her birey ... (s.30); ... *düşüncelerinizi ifade ederek hangi hakkınızı kullanmış oluyorsunuz?* (s.30)” soru tipleriyle yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (3) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) şeklinde bilgilerle, örneğin “... *“Hammurabi Kanunları” olarak bilinen, Mezopotamya’nın en gelişmiş yasalarını hazırlamıştır.* (s. 35)” şeklinde yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında bilgi (1) temasında yer verilmişken, görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında şiir (1) şeklinde bilgilerle, örneğin “... *Hâkim benden sormaz dersin, Kızılırmak seni seni ...* (s. 35)” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında bilgi (9) temasında yer verilmişken, görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (9) şeklinde bilgilerle, örneğin “*Devletimiz tüketici haklarını yasalarla koruma altına almıştır.* (s. 134)”; ... *tüketici hakları, Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun ile garanti altına alınmıştır.* (s.135)” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (1), bilgi (18), etkinlik (3), haber (1) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (12), alıntı (6) şeklinde bilgilerle, örneğin “...*yasaların Anayasa’ya uygun olup olmadığı Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenir.* (s.149); *Zaten Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesine göre ...* (s.151)” şeklinde; *etkinlik* temasında konuya ilgi çekecek sorular (1), farklı görüşleri dile getirecek sorular (2) sorularıyla örneğin “*Temel hak kavramından ne anlıyorsunuz?* (s. 149)” ; *haber* temasında gazete (1) örneğin “ ... *çocuklara çeşitli oyun, resim ve etkinliklerle kendi hakları öğretiliyor* (s. 149)” şeklinde; *değerlendirme* temasında kısa cevaplı (2) ve klasik (1) soru tipleriyle örneğin “*18 yaşını dolduran Türk vatandaşları hakkını kullanabilir.* (s. 157)” şeklinde yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında bilgi (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel, etkinlik ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) şeklinde bilgiyle, örneğin “*Her insan ve her millet ortak mirasın ürünlerinden yararlanma hakkına sahiptir.* (s. 175)” şeklinde; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli (1) soru tipiyle örneğin “*Dünyadaki tüm insanlar ortak miras değerlerini gezme, görme ve tanıma hakkına sahiptir.* (s. 179)” şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 6. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Adalet Değerinin İçeriğe Yansımaları

	Görsel	Bilgi	Etkinlik	Haber	Değerlendirme	
--	--------	-------	----------	-------	---------------	--

Yaynevi Öğrenme Alanları	MEB		ÖZEL		MEB		ÖZEL		MEB		ÖZEL		Toplam
1.Birey ve Toplum	-	2	16	4	4	1	-	-	-	-	2	29	
2. Kültür ve Miras	-	-	6	1	4	-	-	-	1	-	-	12	
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	1	-	6	4	1	-	1	-	2	2	2	17	
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	1	2	1	-	-	-	-	-	-	1	5	
6.Etkin Vatandaşlık	3	3	36	43	11	2	1	1	13	2	2	115	
7.Küresel Bağlantılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Toplam	4	6	66	53	20	3	2	1	16	7	7	178	

Tablo 6’da görüldüğü gibi Adalet değerine 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yaynevinde* toplamda 5 öğrenme alanında 4 görsel, 66 bilgi, 20 etkinlik, 2 haber ve 16 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 108 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında bilgi (16) ve etkinlik (4) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (16) olarak örneğin “...trafikte sürücü olarak trafik kurallarına uyması beklenir. (s. 14); *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu*’nun 2. madde 3. fıkrasında “cinsiyet, ırk, renk, ... (s. 31); *Anayasa ve yasalarla düzenlenen yazılı kurullarla birlikte...* (s. 39)” şeklinde; *etkinlik* temasında konuya ilgi çekecek soru (1), konu içi (1), öğrenilenleri pekiştirecek soru (2), örneğin “... sizce kim haklıdır? (s. 41); *Aşağıdaki tabloda hak ve sorumlulukla ilgili davranışlara yer verilmiştir. Tabloda boş bırakılan kısımları doldurunuz. (s. 42)*” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (6), etkinlik (4) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3), alıntı (3) olarak örneğin “...*memleketi adaletle döşedi...*(s. 62); Hz. Ömer *adaletli yönetimiyle ...* (s. 69)” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (4) örneğin “*Örfi hukuk kuralları ...* (s.78)” şeklinde; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli (1) yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında görsel (1), bilgi (6), etkinlik (1), haber (1) ve değerlendirme (2) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında sembol (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (6) olarak örneğin “...*mutlaka telif ve patent hakları ile koruma altına alınmalıdır.* (s. 150); ... 5846 sayılı “*Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*” çıkarılmıştır. (s. 152)” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlik (1); *haber* temasında internet haberleriyle (1); *değerlendirme* temasında kısa cevaplı (1), çoktan seçmeli (1) şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı...* (s.180)”; ... TBMM’de kabul edilen ilk kanun, vergi kanunu olmuştur. (s.180)” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (3), bilgi (36), etkinlik (11), haber (1) ve değerlendirme (13) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (3) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (36) olarak örneğin “*Hukukun üstünlüğü ilkesi ancak bağımsız bir yargı ile mümkündür.* (s. 193); *Ülkemizde en üst mahkeme Anayasa Mahkemesidir.* (s. 203)”; *etkinlik* temasında konuya ilgi çekecek (2), konu içi (5), öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlik (4) çalışmalarıyla örneğin “*Kanun yürürlüğe konulunca kanuna uymayanlar...* (s. 203); ...*hangi hakkın ihlal edildiği gerekçesiyle dava açılmıştır?*(s. 216)” şeklinde; *haber* temasında internet haberleriyle (1); *değerlendirme* temasında kısa cevaplı (1), eşleştirme (1), klasik (1), çoktan seçmeli (10) soru tipleriyle yer verilmiştir.

Adalet değerine 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* toplamda 5 öğrenme alanında 6 görsel, 53 bilgi, 3 etkinlik, 1 haber ve 7 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 70 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (2), bilgi (4), etkinlik (1) ve değerlendirme (2) temalarında yer verilmişken haber temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (2); *bilgi* temasında açıklama (4) olarak örneğin “*CİMER, dilekçe hakkı ve bilgi edinme hakkının kullanımı için...*(s.29); ... *haklarımızı yasal yollardan aramalıyız.* (s. 30)” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1) şeklinde; *değerlendirme* temasında klasik soru (1), çoktan seçmeli (1) “...*Tüketici Hakem Heyetine başvurmuştur.* (s.37)” soru tipleriyle yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (1) temalarında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında

açıklama (1) olarak örneğin “*Adaletli yönetimiyle ön plana çıkan halifedir. (s.52)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında bilgi (4) ve değerlendirme (2) temalarında yer verilmişken görsel, etkinlik ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (4) olarak örneğin “*...eser sahibinin yasalarla korunan haklarının çiğnenmesi anlamına gelmektedir. (s. 150)*”; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (1), çoktan seçmeli (1) soru tipleriyle yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında görsel (1), bilgi (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken etkinlik ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Anayasamızın 73. Maddesine göre herkes,... (s.187)*”; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli (1) soru tipleriyle yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (3), bilgi (43), etkinlik (2) ve haber (1) temalarında yer verilmişken değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (3); *bilgi* temasında açıklama (43) olarak örneğin “*Herkes kanun önünde eşittir. (s. 209)*”; *Siyasi partiler, anayasada belirtilen kurallara ... (s.216)*” şeklinde; *etkinlik* temasında konuya ilgi çekecek soru (1), öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1) şeklinde; *haber* temasında gazete haberiyle (1); *değerlendirme* temasında klasik soru (1), çoktan seçmeli (1); “*...Tüketici Hakem Heyetine başvurmuştur. (s.37)*” soru tipleriyle yer verilmiştir.

Tablo 7. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Adalet Değerinin İçeriğe Yansımaları

Yayınevi	Görsel		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
1. Birey ve Toplum	-	-	15	9	3	4	-	1	3	1	36
2. Kültür ve Miras	-	-	9	8	3	6	-	-	1	1	28
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	3	-	1	-	-	-	-	-	4
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	6	-	1	-	-	-	-	-	7

5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	3
6. Etkin Vatandaşlık	2	-	29	-	6	-	-	-	3	-	40
7. Küresel Bağlantılar	-	-	3	-	-	-	1	-	1	-	5
Toplam	2	-	67	17	15	10	1	1	8	2	123

Tablo 7’de görüldüğü gibi Adalet değerine 7. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yayınevinde* toplamda 7 öğrenme alanında 2 görsel, 67 bilgi, 15 etkinlik, 1 haber ve 8 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 93 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında bilgi (15), etkinlik (3) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmişken görsel ve haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (15) olarak örneğin “*Bilişim suçu, Genel Ağ ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla kişi haklarının ihlal edilmesidir.*(s.31); *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nde çocukların kitle iletişim özgürlüğünden doğan haklarının korunmasını sağlayan ...*(s. 33); *Böyle durumlarda haklarımız ve haklarımızı arama yollarını bilmek ...*(s. 34)” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrenilenleri pekiştirecek soru (3), örneğin “*İletişime dayalı hak ve özgürlüklerimizi aşağıdaki diyagrama örnekteki gibi yazınız. (s. 30)*”; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli soru (2) ve klasik soru (1) tipleriyle yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (9), etkinlik (3) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (7), örnek olay (2) olarak örneğin “*Osman Bey’in bu adil tutumu fethettiği yerlerdeki...*(s. 59); *Fransız ihtilalciler İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi’ ni ilan ettiler. (s. 72)*” şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1), farklı görüşleri dile getirecek (2) sorularıyla örneğin “*adil yönetim (s.62); Herkesin kanun önünde eşit olması (s. 79)*”; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli soru (1) tipleriyle yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında bilgi (3) ve etkinlik (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin “*...İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. (s. 118)*” şeklinde; *etkinlik* temasında farklı görüşleri dile getirecek (1) sorusuyla yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında bilgi (6), etkinlik (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (6) olarak örneğin “*İlan edilen Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi’nde*

...(s.150)" şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1) sorularıyla örneğin "... maddelerden doğan haklarımızdan yaşantımızın hangi alanlarında yararlanırsınız? Yazınız. (s. 151)" şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında bilgi (2), etkinlik (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin "...tarım ve hayvancılığı koruyacak kanunlar koymuşlardır. (s.160); *Tımar sahibi kanunlara uyduğu ve devlete sorumluluklarını yerine getirdiği sürece...*(s.161)" şeklinde; *etkinlik* temasında farklı görüşleri dile getirecek (1) sorusuyla örneğin "*Feodalite toprak sisteminin insan haklarının hangi ilkelerine aykırı olduğunu söyleyiniz.* (s. 160)" şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (2), bilgi (29), etkinlik (6) ve değerlendirme (3) temalarında yer verilmişken haber temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında sembol (1), resim (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (29) olarak örneğin "1948'deki "*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*" ile devletler bireylere tanınan hak ... (s. 196); *Herkes, dil, ırk, renk, ... ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.* (s.207)" şeklinde; *etkinlik* temasında öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (1), farklı görüşleri dile getirecek (5) sorularıyla örneğin "*Atatürk'ün kadınlara seçme seçilme hakkını vermesi demokrasinin hangi ilkeleriyle ilişkilendirilebilir? Söyleyiniz.* (s. 204); *Adaletin gerektirdiği sosyal kazanç* (s. 214)"; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (2) ve kısa cevaplı (1) soru tipleriyle yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında bilgi (3), haber (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel ve etkinlik temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin "*Katılımcı devletlerin demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı alanlarındaki ...* (s.221)" şeklinde; *haber* temasında internet (1) örneğin "*Tüm ortakların çıkarına olan ve adil bir paylaşımı amaçlayan ...*(s. 227)"; *değerlendirme* temasında doğru-yanlış (1) soru tipiyle yer verilmiştir.

Adalet değerine 7. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* toplamda 2 öğrenme alanında 17 bilgi, 10 etkinlik, 1 haber ve 2 değerlendirme teması olmak üzere 4 tema başlığında toplamda 30 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Adalet değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında bilgi (9), etkinlik (4), haber (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (9) olarak örneğin "*Doğru bilgi almak da haklarımız arasındadır.*(s.26); *gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hâllerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.* (s. 28)" şeklinde; *etkinlik* temasında konu içi sorular (1), öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (3) sorularıyla örneğin "...*halkın hangi hakları ihlal edilmiş olur?* (s. 27)" şeklinde; *haber* temasında internet (1) olarak; *değerlendirme* temasında çoktan seçmeli soru (1) örneğin "*Kişiler ya da kuruluşlar kendi haklarında izinsiz ve gerçek dışı ...* (s.31)" soru tipleriyle yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (8), etkinlik (6) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel ve haber temalarında yer verilmemiştir. Bilgi temasında açıklama (8) olarak örneğin “Onlara karşı da Türklere gösterdiğim gibi adaletli bir yönetim gösteriyordum. (s.36); Gayrimüslimler Osmanlı idaresi altında düzenli ve adil bir yönetime kavuştu. (s. 41)”; Her insan doğuştan hürdür ve diğerleriyle eşittir, vazgeçilmez haklara sahiptir. (s.70)”; etkinlik temasında konu içi sorular (3), öğrendiklerinizi pekiştirecek etkinlikler (2), farklı görüşleri dile getirecek (1) sorularıyla, örneğin “Osman Bey’in ayrım yapmaksızın tüm halka adil davranması... (s. 37); Osmanlı Devleti’nin gayrimüslimlere haklar vermesinin... (s. 52); ... günümüzde geçerli olan hangi çocuk haklarının ihlal edildiği söylenebilir? (s. 68)”; değerlendirme temasında çoktan seçmeli soru (1) soru tipiyle yer verilmiştir.

Tablo 8. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sevgi Değerinin İçeriğe Yansımaları

Yayınevi Öğrenme Alanları	Görsel		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
1.Birey ve Toplum	-	7	-	11	-	2	-	1	-	1	22
2. Kültür ve Miras	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	5
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.Etkin Vatandaşlık	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	3
7.Küresel Bağlantılar	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	4
Toplam	-	11	-	19	-	2	-	1	-	1	34

Tablo 8’de görüldüğü gibi Sevgi değerine 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *sadece Özel yayınevinde* toplamda 4 öğrenme alanında 11 görsel, 19 bilgi, 2 etkinlik, 1 haber ve 1 değerlendirme teması olmak üzere 5 tema başlığında toplamda 34 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (7), bilgi (11), etkinlik (2), haber (1) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (7) şeklinde, *bilgi* temasında açıklama (10), şiir (1) olarak örneğin “... denizde yüzmeyi çok seviyorum. (s.20); ... öğretmenlerini ve arkadaşlarını çok seviyorlardı. (s. 26)”, *etkinlik* temasında konu içi (2) sorular şeklinde “Hangi ressamı seviyorsun?(s.22)”; *haber* temasında gazete (1) şeklinde “Küçük Yüreklere Dev Kampanya (s.27)” ; *değerlendirme* temasında kısa cevaplı soru (1) “Çiçek yetiştirmeyi seviyorum. (s.31)” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında sadece bilgi (5) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (5) olarak örneğin “Deden yemeğin ardından kahve içmeyi çok severdi. (s.39); Dedem, küçükken en sevdiği oyunun aşık oyunu olduğunu söyledi. (s.46)” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında görsel (2) ve bilgi (1) temalarında yer verilmişken etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (2); *bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “Masa tenisi oynamayı çok seviyorum. (s.161)” şeklinde yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında görsel (2), bilgi (2) temalarında yer verilmişken etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (2), *bilgi* temasında açıklama (1) ve söz (1) olarak örneğin “Türkiye ile Nahcivan arasındaki ilişkiler dostluk ve kardeşlik duyguları içinde ... (s.178); Atatürk bu kardeşliği “Azerbaycan’ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir.” sözü ile dile getirmiştir. (s. 183)” şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 9. 5 Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sevgi Değerinin İçeriğe Yansıması

Yayınevi	Görsel		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
1. Birey ve Toplum	-	1	-	4	-	-	-	-	-	-	5
2. Kültür ve Miras	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	4

3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
6.Etkin Vatandaşlık	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
7.Küresel Bağlantılar	-	-	1	2	-	-	3	-	1	-	7
Toplam	-	1	5	14	-	-	3	-	1	-	24

Tablo 9’da görüldüğü gibi Sevgi değerine 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yayınevinde* toplamda 6 öğrenme alanında 5 bilgi, 3 haber ve 1 değerlendirme teması olmak üzere 3 tema başlığında toplamda 9 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Köye olan ilgi her geçen gün artmış ve ... (s.46); Göç, askerlik, sevgi, hasret gibi pek çok konu türküye ... (s.54)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Lisede okurken genetiğe ilgi duymaya başladı. (s.108)*” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Köyün gençleri kayak sporuna ilgi duyarak eğitim almaya başlamıştır. (s.129)*” şeklinde yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında bilgi (1), haber (3) ve değerlendirme (1) bilgi (1) temalarında yer verilmişken görsel ve etkinlik temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “*İnsanların birbirlerini daha iyi tanımalarını ve daha çok sevmelerini sağlar. (s.178)*”, haber temasında internet (3) şeklinde “*Arapların yeşili ve doğayı sevdiğini ifade eden İl Kültür ve Turizm Müdürü, ... (s.172)*”; değerlendirme temasında çoktan seçmeli soru (1) şeklinde yer verilmiştir.

Sevgi değerine 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* ise toplamda 6 öğrenme alanında 1 görsel ve 14 bilgi teması olmak üzere 2 tema başlığında toplamda 15 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (1), bilgi (4) temalarında yer verilmişken etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında resim (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (4) olarak örneğin “...ağaçlandırma çalışmaları yaparak topluma ağaç sevgisi aşılamak, (s.15)” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında sadece bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1), alıntı (1) olarak örneğin “*Sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışmayı artırır. (s.50); ... Asur kralı Asurbanipal okumaya meraklıydı. (s.36)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Sevgimizi, mutluluğumuzu hatta öfkemizi iki nokta, parantez ... (s.89)*” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “...yayla turizmine ilgi duyanlar için pek çok fırsat barındırmaktadır. (s.114)” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında sadece bilgi (4) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (4) olarak örneğin “*Bayrak sevgisi sanatın birçok alanına ...(s.154)*” şeklinde yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında sadece bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Küçük yaştan itibaren matematik ve astronomiye ilgi duyan Ali Kuşçu, ... (s.170)*” şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 10. 6 Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sevgi Değerinin İçeriğe Yansımaları

	Görsel		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
Yayınevi											
Öğrenme Alanları											

1.Birey ve Toplum	-	1	3	2	-	-	2	1	1	-	10
2. Kültür ve Miras	-	-	3	1	1	-	-	-	-	-	5
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3
6.Etkin Vatandaşlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.Küresel Bağlantılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	2	7	6	1	-	2	1	1	-	20

Tablo 10'da görüldüğü gibi Sevgi değerine 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yayınevinde* toplamda 3 öğrenme alanında 7 bilgi, 1 etkinlik, 2 haber ve 1 değerlendirme teması olmak üzere 4 tema başlığında toplamda 11 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında bilgi (3), haber (2) ve değerlendirme (1) temalarında yer verilmişken görsel ve etkinlik temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin “Anne ve babama yardım etmek, onların sevgilerine layık olmak, ... (s.15)”; *haber* temasında internet (2) şeklinde “Asalet ve Merhametin Simgesi Sadaka Taşları (s.35)”; *değerlendirme* temasında klasik soru (1) “Bilge, neden en çok terzisini sevmektedir? (s.44)” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında bilgi (3) ve etkinlik (1) temalarında yer verilmişken görsel, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2), alıntı (1) olarak örneğin “Merhametiyle tanınan Hz. Osman Dönemi'nde fetihler devam etmiş (s.69); 3 Bin Haçlıyı Müslüman Yapan Selçuklu Merhameti (s.89)”; *etkinlik* temasında farklı görüşleri dile getirecek sorular (1) olarak örneğin “... Anadolu insanını sevgi, birlik ve kardeşlik duyguları etrafında toplayan... (s.94)” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “Bireyin ilgi duymadığı ve hoşlanmadan yaptığı meslek ... (s.184)” şeklinde yer verilmiştir.

Sevgi değerine 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* ise toplamda 4 öğrenme alanında 2 görsel, 6 bilgi ve 1 haber teması olmak üzere 3 tema başlığında toplamda 9 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (1), bilgi (2) ve haber (1) temalarında yer verilmişken etkinlik ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Hakan Bey, eşine sevgi ve saygı gösterir, fikirlerine değer verir. (s.10)*”; *haber* temasında internet (1) şeklinde “... *Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün geleceğin teminatı olan çocuklarımıza sevgi ve inancını göstermektedir. (s.17)*” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. Bilgi temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Sevgi, saygı ve anlayışın öncüsü olan Mevlânâ ... (s.65)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında görsel (1) ve bilgi (1) temalarında yer verilmişken etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “... *sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır. (s.148)*” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (2) temasında yer verilmişken, görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Resim yapmayı çok seviyorum. (s.195); Yeni bilgiler öğrenmeyi ve bunları başkalarına anlatmayı çok seviyorum. (s.196)*” şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 11. 7 Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sevgi Değerinin İçeriğe Yansımaları

Yayınevi	Görsel		Bilgi		Etkinlik		Haber		Değerlendirme		Toplam
	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	MEB	ÖZEL	
1. Birey ve Toplum	1	3	1	3	-	-	-	-	-	-	8
2. Kültür ve Miras	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-	5
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1

4.Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	3	4	-	-	-	-	-	-	7
6.Etkin Vatandaşlık	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
7.Küresel Bağlantılar	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	1	4	9	12	-	-	-	-	-	-	26

Tablo 11’de görüldüğü gibi Sevgi değerine 7. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Meb yayınevinde* toplamda 5 öğrenme alanında 1 görsel, 9 bilgi teması olmak üzere 2 tema başlığında toplamda 10 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (1) ve bilgi (1) temalarında yer verilmişken etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* (1) temasında fotoğraf (1) şeklinde; *bilgi* (1) temasında açıklama (1) olarak örneğin “*Saygı ve sevgi içerisinde, dikkatle dinleyince zaten büyük bir sorunumuzun olmadığını farkına vardık. (s.15)*” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında sadece bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) şeklinde “*Fetihlerde büyük yararlılık gösteren Akçakoca’ya duyulan sevgi ve hürmetin bir ifadesi olarak...(s.54); ... yaşlılar ve çocuklar arasında yaşanan sevgi ve şefkati özellikle vurgulamışlardır. (s.85)*” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında sadece bilgi (2) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (2) olarak örneğin “*Küçük yaştan itibaren matematik ve astronomiye ilgi duyan Ali Kuşçu (s.135)*” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (3) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin “*... topluma karşı da sevgi, saygı, bağlılık duyguları beslemektedir.(s.169); Yeni teknolojilere ilgi duyan, karmaşık problemlerle uğraşmaktan zevk alan... (s.183)*” şeklinde yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1)

olarak örneğin “... Mustafa Kemal Atatürk’ün daha o yıllarda vatan sevgisi ve hürriyet aşkı ile dolu olduğunu göstermektedir. (s.202)” şeklinde yer verilmiştir.

Sevgi değerine 7. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında *Özel yayınevinde* ise toplamda 6 öğrenme alanında 4 görsel, 12 bilgi teması olmak üzere 2 tema başlığında toplamda 16 alt tema ile aktarılmaya çalışılmıştır. Sevgi değerinin hangi öğrenme alanlarında hangi alt tema ile nasıl verildiğine ilişkin olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Birey ve Toplum öğrenme alanında görsel (3) ve bilgi (3) temalarında yer verilmişken, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (3) şeklinde; *bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin “Bize gösterilen saygıya ve sevgiye karşılık vermek, samimi davranışlar sergilemek ... (s.19)” şeklinde yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında sadece bilgi (3) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (3) olarak örneğin “Bunların yanında misafirperverlik, temizlik, ağırbaşlılık, saygı, hayvan ve doğa sevgisi ... (s.81)” şeklinde yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “...Alemdar’ın yavrularına da sahip çıktığı köpeğe vermeleri gereken sevgileri vardı. (s.117)” şeklinde yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında sadece bilgi (1) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (1) olarak örneğin “1769’da ilk buharlı arabalar üretildi ancak bunlar pek ilgi görmedi. (s.142)” şeklinde yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında sadece bilgi (4) temasında yer verilmişken görsel, etkinlik, haber ve değerlendirme temasında yer verilmemiştir. *Bilgi* temasında açıklama (4) olarak örneğin “Tarıma olan ilgi azaldı. (s.159); ... sevgi ile gönülden verilen alanın oluşturduğu şeffaf, kutsal bir sosyal dayanışma havuzudur. (s.164)” şeklinde yer verilmemiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında sadece görsel (1) temasında yer verilmişken bilgi, etkinlik, haber ve değerlendirme temalarında yer verilmemiştir. *Görsel* temasında fotoğraf (1) şeklinde yer verilmiştir.

7. Sonuç ve Tartışma

Adalet değeri 4.-7. Sosyal bilgiler kitapları *Meb ve Özel yayınevlerinde* “adalet, adil, adaletsiz, hak, hukuk, haksız, hakkaniyet, hâkim, mahkeme, kanun, yasa, kural ve ihlal” kavramları dikkate alınırken sevgi değeri ise “sevgi, sevme, ilgi, alaka, kıymet, merhamet” kavramları dikkate alınarak tespit edilmiştir.

5 tema ve 27 alt tema altında incelenen çalışmada en çok *Meb* yayınevi kitaplarında adalet değerine *bilgi* teması ile en az sevgi değerine *değerlendirme* teması ile yer verilmiştir.

Öğrenme alanları açısından bakıldığında adalet değerine en çok *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında en az *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanında yer verilmişken; sevgi değerine ise en çok *Birey ve Toplum* öğrenme alanında en az *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanında yer verilmiştir.

Program incelendiğinde (MEB, 2018) etkin vatandaşlık öğrenme alanının sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramlarına odaklandığı görülmektedir. Bu öğrenme alanı ile öğrencileri toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar. Etkin vatandaşlık öğrenme alanının içeriği dikkate alındığında adalet değerine bu öğrenme alanında yer verilmiş olması elde edilen bulguların tutarlılığını ortaya koymaktadır.

Adalet değerine 4. sınıfta en çok bilgi temasında açıklama ve şiir olarak yer verilmişken haber temasında hiç yer verilmemiş olup diğer temalarda ise çok az yer verilmiştir. 4. sınıf özel yayınevinde haber temasına 7. sınıfta ise özel yayınevinde görsel temada hiç yer verilmemiş olup diğer temalara her sınıf düzeyinde yer verilmiştir. *Görsel* temaya en çok 6.sınıf özel yayınevinde fotoğraf olarak; *bilgi* temasına en çok 7. sınıf *Meb* yayınevinde açıklama ve örnek olay olarak; *etkinlik* temasına en çok 6. sınıf *Meb* yayınevinde pekiştirici etkinlik olarak; haber temasına en çok 5. sınıf özel yayınevinde internet ve gazete haberi olarak; değerlendirme temasına en çok 6. sınıf *Meb* yayınevinde çoktan seçmeli test olarak yer verilmiştir.

Yeşil (2021, s. 53) çalışmasında ilk ve ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersinin verildiği tüm sınıflarda “haklara saygı, eşitlik, ayrımcılık yapmama, özgürlük, hak kavramı yasalara uyma, herkesin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi” gibi kavramlar kullanılarak adalet değerinin vurgulandığı dolayısıyla adalet değerinin sosyal bilgiler programına ve ders kitaplarına yansıtıldığı tespit edilmiştir.

2018 Programında temel olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren birey ve toplum öğrenme alanında sosyal bilimlerden psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojiye odaklanılmakla olup kitap içeriklerine bakıldığında *hoşlandığım şeyler, olumlu iletişim, mutlu birey* gibi konulara yer verilmesi sevgi değeri için elde edilen bulguların tutarlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Sevgi değerine 4.sınıfta en çok bilgi temasında açıklama, şiir ve söz olarak yer verilmişken haber ve değerlendirme temalarına çok az yer verilmiştir. 5. sınıf *Meb* yayınevinde haber ve değerlendirme temalarına çok az yer verilirken diğer temalarda hiç yer verilmemiştir. *Görsel* temaya en çok 4. sınıf özel yayınevinde fotoğraf olarak; *bilgi* temasına en çok 5. sınıf Özel yayınevinde açıklama ve alıntı olarak; *etkinlik* temasına en çok 4. sınıf özel yayınevinde pekiştirici etkinlik olarak; *haber* temasına en çok 5. sınıf *Meb* yayınevinde internet olarak; *değerlendirme* temasına en çok 5. ve 6. sınıf *Meb* yayınevinde çoktan seçmeli test ve klasik soru olarak yer verilmiştir.

8. Öneriler

1. Adalet değerinin en çok yer verildiği *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında en az yer verilen *haber* ve *görsel* temalarının gazete *haberi*, *sembol* gibi alt temalarına daha çok yer verilebilir.

2. Sevgi değerinin en çok yer verildiği *Birey ve Toplum* öğrenme alanında en az yer verilen *etkinlik ve haber* temalarının, *farklı dile getirecek sorular, gazete haberi* gibi alt temalarına daha çok yer verilebilir.
3. Elde edilen bulgular ışığında Adalet değeri SB.5.1.4; SB.5.6.3; SB.6.1.5; SB.6.6.2; SB.6.6.5; SB.7.1.4; SB.7.6.4. kazanımları çerçevesinde verilebilir.
4. Elde edilen bulgular ışığında Sevgi değeri SB.6.1.4; SB.7.1.2 kazanımları çerçevesinde verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Azer, H. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Ekoyay.
- Çelikkaya, T. (2022). *Karakter ve değer eğitimi, değerlerimizi yaşa (t) mak*. Nobel Akademi.
- Çelikkaya, T., Başarmak, U., Filoğlu, S. & Şahin, B. (2013). Reflection levels of values to be gained explicitly in secondary schools on textbooks. *The Online Journal of New Horizons in Education*, 3(2), 8-20.
- Ertuğrul, H. (2000). *Ailede ve okulda çocuk eğitimi*. Nesil.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Gültekin, F. (2019). Karakter ve değer eğitiminde kültürlerarası farklılaşma ve birlikte yaşama kültürü. İçinde V. Aktepe ve M. Gündüz (Ed.). *Karakter ve değer eğitimi* (s. 109-134). Pegem Akademi.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. & Aygün, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Harut, S. B. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5 ders kitabı*. Ata.
- Kayadibi, F. (2002). Sevgi faktörünün eğitim verimliliği üzerine etkisi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:5, 33-50.
- Kılıç, A. (2012). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler ders programındaki değerlerin kazanımla ilişkisi ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alma düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1593-1612.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd Ed.), Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5., 6. ve 7. Sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5., 6. ve 7. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.

- Modaiq, S. H. (2017). *Değerler eğitimi bağlamında islam'da adalet kavramı*. (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şahin, E. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Anadol.
- Tabak S. U. ve Yaylak, E. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin yeri. *International Journal of Eurasian Education and Culture*. 8(5), 1-51.
- Tonga, D. ve Uslu, S. (2015). Sosyal bilgiler dersinde kazanım-değer ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 91-110.
- Topkaya, Y. ve Tokcan, H. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programının belirlediği değerlerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yansıma düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 33-43.
- Tüysüz, S. (2021). *İlkokul sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. Tuna.
- Yalçınkaya, E. ve Karaca, A. (2020). Karakter ve değer eğitimi. İçinde T. Çelikkaya ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi II* (s. 265-289). Pegem Akademi.
- Yeşil, S. (2021). *Öğretmen ve öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde adalet değeriyle ilgili algı ve tutumları*. (Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerden nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı.

Bilingual children in preschool and psychological problems related to their adaptation in kindergarten

Shermin KIROVA

University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and Methodius", major "Psychology" II year Masters, Bulgaria

Annotation

Children's development goes through different periods - in preschool bilingual children are faced with the need to acquire a new language other than their mother language, to immerse themselves in a new environment and to adapt quickly, acquiring new knowledge and skills. Very often this is associated with a number of psychological problems, insecurity, low self-esteem, difficulty overcoming the language barrier, fear and uncertainty. Difficulties in the social adaptation of bilingual preschool children can be successfully overcome by creating a self-affirming educational environment, providing psychological and linguistic support in order to develop each child's potential.

Keywords: bilingualism, psychological problems, preschool, social adaptation

Abstract

Children's development goes through different periods - in preschool bilingual children are faced with the need to acquire a new language other than their mother tongue, to immerse themselves in a new environment and to adapt quickly, acquiring new knowledge and skills. Very often this is associated with a number of psychological problems, insecurity, low self-esteem, difficulty overcoming the language barrier, fear and uncertainty. Difficulties in the social adaptation of bilingual preschool children can be successfully overcome by creating a self-affirming educational environment, providing psychological and linguistic support in order to develop each child's potential.

Keywords: bilinguals, psychological problems, preschool, social adaptation

INTRODUCTION

The cultural-historical explanation of child development was established by European child psychology in the late 19th and early 20th centuries by Wilhelm Stern, Maria Montessori, Henri Vallon and other psychologists. According to Maria Montessori (1870-1952), a gifted educator and psychologist, "the development of the child's psyche passes through a series of sensitive periods (periods of increased receptivity, sensitivity). These are periods for the creation of abilities in relation to certain objects of reality, for example, for the acquisition of speech, for the perception of the details of objects, for the acquisition of walking, etc." (Madzharov, G., Child Psychology together p.19) Therefore, children acquire knowledge and skills not like adults, but in a different way, predetermined by the naturally set periods through which their development passes, i.e. according to their age landmarks. Montessori assumed that children's development passes through periods of different durations, some of which partially overlap (overlap). According to the gifted psychologist, a sensitive period for language acquisition is the first 6 years. She divided it into two sub- periods - unconscious (first three years) and conscious (next three) language acquisition.

The nature and rules of speech are complex and difficult to grasp, and researchers have not yet fully explained them. Children's natural ability to acquire speech is so strong that it is a "mechanism for language acquisition" that adults do not have. (Madjarov, G., Child Psychology Together p.22)

The increase in childhood abilities with age is genetically hardwired. Each period of childhood is characterized by a predominance of behaviors, the performance of which creates the most important abilities that children are able to master in that period. Knowledge of these developmental periods allows psychologists and educators to select for each the most appropriate amount and complexity of learning content.

Knowledge of child development has allowed public education to divide childhood into periods that cultural-historical explanation assumes are sensitive to particular knowledge and skills. For example, the period between the ages of 4 and 6 is labeled preschool. "Children's behaviour during this period is directed towards provoking (causing) all possible means of reactions from others in order to acquire skills for participating in joint activity with them and for influencing them. With this change ends the early years and begins the preschool: the fourth, fifth, sixth and seventh years" (Madjarov, G., Child Psychology Together p.126).

There is a similarity between the learnability in different periods: in some there is a predominance of aspiration and sensitivity for the acquisition of knowledge (2-3y; 7-10y; 15-18y) , and in others - for the acquisition of skills (4- 6y; 11-14y). (Madzharov, G., Child Psychology together p.36)

It is the period of preschool age that is characterized by the child's initial independence, the development of vocabulary and the acquisition of new skills. Characteristic of this period of child development is the acceleration of physical development - a process of physiological maturation or so-called "small puberty" is underway.

Preschool age in children is characterized by the development of thinking and imagination, and by the acquisition of new abilities. The duration and capacity of intentional, unintentional and working memory increase. As a result, new abilities of prime importance emerge: consciousness, will, purposefulness of thought and behaviour, social abilities. The perception of reality becomes more and more adequate, children begin to make inferences: to reach independently, without the help of an adult to new knowledge on the basis of the learned make "discoveries" with independent reasoning. The ability to make efforts is new during this period of child development, it is unusual and even confusing. After its appearance, it takes some not very long time for children to get used to it. "Such experimental construction of independent behaviour without (and even despite) the intervention of others is characteristic of the relatively short transition between infancy and preschool. It is called the 'I-am-alone claim!': a striving to acquire and use the ability to plan and carry out behavior independently, i.e., a striving for autonomy, with two important elements: restraining the influence of others on one's actions, and striving to influence their actions" (Madjarov, G., Child Psychology Together p.133).

It is the suddenly-appeared striving for independence that is often perceived by adults as a counteraction (resistance) to any suggestion of their own, i.e. as a "deterioration" of children's actions; negativism (opposition, crisis). During the pre-school period, children display willfulness (being headstrong and wanting to carry out behaviour independently, despite the wishes of others), oppressiveness (opposing adults) and even despotism (influencing others through willfulness and oppressiveness).

The behavior and psyche of preschoolers are situational and therefore impulsive and overly emotional.

Preschool age is a sensitive period for establishing relationships with others and with that - a sensitive period also for using speech. Spoken language and other languages continue to develop intensively in preschool to support increasingly intense communication with others, i.e. to ensure the exchange with them of entraining and complicating thoughts. The vocabulary increases 3-4 times: from a few hundred recognized words at the end of the third year to a few thousand by the seventh.

At preschool age, children attend kindergarten and acquire all the elements of language, learn new knowledge and skills, and socialize. This period of childhood, when another age crisis in child development is about to occur (around the seventh year), is characterised by various psychological problems related to children's social adaptation and the specific features of their behaviour. As mentioned, preschool children speak in the I-form, resistance and opposition are observed, at the same time at this age they enter into interaction with many more people - they are integrated into the social environment of the kindergarten, where they meet adults new to them (teachers, educators) and children of their age.

Inevitably, stepping on the threshold of kindergarten creates conditions for psychological problems, internal tension, discomfort and even fear in children, especially in those who grow up in families from ethnic groups and minorities. The language barrier and difficulties in communicating

freely in the official language for bilingual children are the main reasons for their difficulty in adapting to kindergarten.

Bilingualism means bilingualism i.e. "the knowledge and use of two languages by an individual or a community" (Kyuchukov, 1997, p. 3). Bilingualism is a complex and multilevel phenomenon and is seen as a mental mechanism of knowledge, skills and habits that enable a person to create and give rise to speech productions consistently adhering to two language systems.

"The bilingual person usually has the same degree and depth of command of both languages and is able to use them effectively on every occasion. The bilinguist is able to keep the two linguistic systems separate so that he can switch from one to the other with ease" (Daskalova, 2003, p. 261).

Bilingualism as a social phenomenon is poorly studied in our country. The oldest and to some extent the most interesting studies of bilingualism concern bilingual children who learn to speak two languages from early childhood. A child who grows up in a bilingual environment, such as the family environment of mixed marriages or immigrants, usually learns to speak both languages over time. These children exhibit typical bilingual behavioural characteristics: they seek to keep both language systems separate and may switch from one to the other, which is often accompanied by feelings of internal tension, embarrassment and even fear.

"The psychological problem is determined by the impossibility of satisfying one or another strong desire (drive, need, motive), but the causes of the problem are in the psyche of the individual, in his inner world" (Popov, G., General and Clinical Psychopathology. p. 33).

Psychological problems in bilingual preschool children are often provoked by their low self-esteem, their hidden doubts about whether they will meet teachers' expectations of them, the language barrier, very often by their different social status. Their strong desires to be like other children, to do well in the second (official) language, not to be labelled as "different" - lead to strong tensions and internal frustration. This inevitably causes a number of difficulties in their social adaptation in kindergarten.

Bilingual preschoolers internalize both languages early, yet one is usually perceived as the first language. This is often the "mother tongue" and "native language" that they learned to speak at the very beginning of their lives, and that they have listened to continuously around them, both after birth and in the womb. Fear and anxiety about whether they will cope, whether they will be good enough to express themselves in the second language, is very common in bilingual children.

Bilingualism (bilingualism) today is a very common phenomenon all over the world, due to the developed process of democratization on a global scale, the increased frequency of interlingual contacts, the possibility of free communication between peoples, phenomena of migratory nature, the absolute flowering of the means of mass communication, etc. Today, the Bulgarian nation includes various ethnic communities - Vlachs, Armenians, Greeks, Jews, Turks, Roma, etc. Statistical studies show a steady increase in the number of bilingual children. Their socialisation is a continuous and specific process, linked to

overcoming a number of difficulties: first of all, their fear of the language barrier, their low self-esteem and their difficult social adaptation.

Depending on "the criterion of the relevance of bilingualism to a particular social collective, three main types of bilingualism are distinguished" (Kyuchukov, 1997, p. 4).

- individual - valid for one person or multiple unrelated persons (e.g. language teachers, translators, etc.) In this case, one language is native and the other is additionally acquired for individual purposes - as, for example, in the acquisition of an international language. It is possible that the second (foreign) language may be significantly less fluent than the native language.
- collective (group) bilingualism - when a compact group of people speak two languages and use them constantly, switching regularly from one to the other according to the situation. For example, one language is used in a domestic setting and the other in a public place, at school, in the performance of work. A similar phenomenon can be observed in the ethnic (respectively linguistic) minorities living in many regions of Bulgaria - there is Turkish-Bulgarian, Jewish-Bulgarian, Gypsy-Bulgarian, Armenian-Bulgarian bilingualism.
- mass bilingualism - which is inherent in the whole community or the majority (not less than 50%).

Bilingual children can be said to be bilingual and bicultural as they "carry" two languages and two cultures. As specific methodologies, approaches and forms of learning have to be used for their education, a more flexible psychological strategy is needed.

Nowadays in Bulgaria there is mostly incomplete bilingualism, because 5- 6 year old children of Turkish and Roma origin, as well as children from mixed marriages still do not have a good command of spoken Bulgarian, and some methods typical for foreign language education are used in their education, although this is not full foreign language education, because the children are immersed in a Bulgarian speech environment.

When a child enters kindergarten, he intuitively begins to feel the huge difference between education at home and that in kindergarten, both in form and content. The language in the educational environment is not the mother tongue, sometimes not even the language spoken in the environment. School games differ from ethnic games, which develop habits different from those adopted in kindergarten.

The practical mastery of the Bulgarian language by preschool children is the basis of communication. The results of the mastery of the language and the development of speech make possible the further realization and training of the child in this direction. A positive attitude towards kindergarten and learning is created.

Preschoolers should be provided with an educational environment for self-affirmation in order to stabilize the individual status of bilingual children in the group. Engagement and social justice must be worked towards.

In order to facilitate the adaptation of bilingual children in pre-school age, it is necessary for them to effectively master the literary forms of the Bulgarian language, to acquire skills and competences for successful participation in speech communication, realized through various communicative forms. In order to minimize the emergence of insecurity, uncertainty and lowered self-esteem in children, it is necessary to create a positive atmosphere for communication and cooperation with bilingual children. The effectiveness of practical activities for effective learning with children and their parents, placing children in an integrative environment that does not allow separation on linguistic, ethnocultural and other grounds, and differentiated work that allows for the unfolding of the process of understanding and acceptance of difference has been proven.

Mainstream research takes polar positions on the topic of whether bilingualism hinders or promotes intellectual, social, and emotional development, and their impact on children's overall mental development. The relationship between language, culture and cultural identity is that all of these components influence thought and emotion.

Many authors investigating the characteristics of bilingual and multilingual individuals maintain that "bilinguals have cognitive advantages" (Paneva, 2020 p.13).

The adverse consequences are of a different nature - the constantly increased tension in some individuals can cause nervousness, easy exhaustion and fear. The real reason for the establishment of some deficit in the development and success of some bilingual children is, in the vast majority of cases, due to the social environment in which the child is brought up. The child's insecurity, worries about whether he or she will cope in a new situation with a language different from the mother tongue, make it difficult for the child to adapt smoothly and are the occasion for the emergence of various psychological problems. Many bilingual children report tension and intense fear when crossing the kindergarten threshold.

In modern multi-ethnic society, bilingual preschool children face great difficulties in their social adaptation. It is necessary to reveal some of the psychological reasons for the occurrence of these problems, which is essential for their proper resolution in practice.

Difficulties in the education and training of bilingual children and adolescents are mainly related to the issue of the functioning of the second language, which, although successfully used alongside the first, still remains in the background, especially in situations requiring creative thinking.

In conditions of bilingualism, the child inevitably develops a corresponding attitude, according to which at certain moments he thinks and speaks in one language and at others - in the other language. Very often the bilingual child in preschool fails to develop such an attitude and this leads to inner tension, embarrassment and fear. This may be due to internal reasons, such as the child's limited age-related abilities or some of his individual characteristics - low self-esteem, difficult adaptation. More often, it is due to external causes, such as the indiscriminate use of both languages in communicating with the child, which prevents the development of a certain attitude. Moreover, the indiscriminate use of the

two languages by others confuses the child and leads to impairment of his speech and neuropsychological development.

Teaching children in a bilingual condition requires a different organization in kindergarten. This different organization is conditioned by the fact that the bilingual child differs from the monolingual child in many indicators. This in itself suggests that the bilingual and the monolingual cannot be taught in the same way. Bilingual children need a learning environment in which language skills develop simultaneously with subject knowledge. It is important for them to receive long-term and systematic psychological and linguistic support at school to ensure an equal start. Teacher training is an objective necessity in order to improve the quality of the learning process, building new skills and habits of teachers for tolerance and equal communication with the "different" helps the successful socialisation of bilingual children from another ethnicity and culture. In this way, the social-psychological climate and atmosphere in the kindergarten will change, dialogue and understanding, mutual respect and tolerance will be established as the norm in communication between children of different ethnic backgrounds, between teachers and children, children and children, teachers and parents, family and society. Successful and smooth socialization of bilingual children in preschool will minimize their psychological problems and improve their integration into kindergarten. This will ensure their access to quality education, progress in learning material, stimulate their free expression and the expression of their creative abilities.

This process is essential for the development of each child's potential, the equalization of developmental opportunities, personal growth and successful social adaptation of bilingual children in preschool.

BIBLIOGRAPHY

1. Daskalova, F. (2003) Psycholinguistics, Sofia.
2. Kyuchukov, H. (1997) Psycholinguistic aspects of early bilingualism. Sofia.
3. Madjarov, G. (2017) Child Psychology Together, Sofia
4. Paneva, I. (2020) Bilingualism and identity - the interrelationship between language, culture and behaviour. Sofia.
5. Popov, G. (2010) General and clinical psychopathology. Varna.

Teaching English by the Use of Mobile Assisted Language Learning (MALL) to Teach Non- Formal Learners in Pakistan

Zoobia ASAD

English Language Centre, University of Technology and Applied Sciences, Ibra, Oman

Asad HUSSAIN

English Language Centre, University of Technology and Applied Sciences, Ibra, Oman

Dr. Shagufta MOGHAL

Faculty of Education, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Abstract

Introduction: Non formal education is an important medium that helps with the availability and continuity of education where formal schooling is not established. Non- formal schools work in those far off areas where there was no access of education (Gujjar, Naoreen & Aslam, 2010), hence contributing to alleviating the literacy rate in Pakistan which is around 70% (Baloch et al., 2020). In non-formal education, an individual can work independently to play a pivotal role to develop learning in conditions where the facilities are not readily available (Moayedi & Azizi, 2011). This research intends to explore the importance of using mobile assisted language learning (MALL) in non-formal English language environments in Pakistan.

Methodology: This study is quantitative and experimental in nature. The researcher selected 120 learners aged 8-10 from remote areas of Punjab through random sampling. There was no gender consciousness or segregation; the learners were divided into two groups. The control group was taught through already established methods in non-formal educational settings; The experimental group learnt by applying MALL in their respective English language learning situations. A pre-test was initially performed to evaluate learners about their already existed knowledge. Afterwards a post test was performed to check for differences/ improvements.

Findings / Discussion The results of post-test suggest that MALL has a positive impact on the English language learning of non- formal learners. MALL impact strongly on the vocabulary learning and

grammatical accuracy of ESL learners; the findings are in line with the results of previous studies such as Shohel and Howes (2018), and Azli, Shah, and Mohamad (2018), who concluded and presented the positive influence of MALL on learners.

Conclusions / Recommendations The results present evidence that MALL can attract learners in non-formal situations and contexts too. The introduction of MALL in non-formal settings can develop interest of local learners and it can help them to learn English language effectively.

References:

- Azli, W. U. A. W., Shah, P. M., & Mohamad, M. (2018). Perception on the Usage of Mobile Assisted Language Learning (MALL) in English as a Second Language (ESL) Learning among Vocational College Students. *Education*, 9, 84–98.
- Gujjar, A. A., Naoreen, B., & Aslam, S. (2010). A Comparative Study of the Language Learning Strategies Used by the Students of Formal and Non-Formal Systems of Education in Pakistan. *Language in India*, 10(5).
- Moayedi, A. A., & Azizi, M. (2011). Non formal education and its relationship with bread wheat production. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1732-1736.
- Shohel, M. M. C., & Howes, A. J. (2018). The relevance of formal and nonformal primary education in relation to health, well-being and environmental awareness: Bangladeshi pupils' perspectives in the rural contexts. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 13(1), 1554022.

Değerlerin Kaybolma Durumuna İlişkin Algılar

Tekin ÇELİKKAYA

Prof.Dr.Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye, tcelikkaya@ahievran.edu.tr

Mutlu KÜRÜMLÜOĞLU

Sorumlu Yazar, Bilim Uzmanı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye dmmutlu@gmail.com

Öz

Yaşadığı teknolojik dünya insanı ve yaşamını sadece olumlu anlamda etkilememekte, teknoloji olumsuz yönleri ile eleştiri konusu da olmaktadır. Üretimin hızlı ilerlemesi ile teknolojinin üstünlüklerinden yararlanan insanın monoton bir yaşam içine girmesi, duygusallığından uzaklaşması, sosyal yaşamdan kopması ile toplumun değer verdiği çoğu şeyin önemini yitirmeye başlamıştır. Bugün gelişen ve değişen dünyada, hızla büyümekte olan sosyal problemler, artan şiddet olayları, cinayet, terör, intihar, hırsızlık, uyuşturucu, hoşgörüsüzlük, sorumsuzluk, saygısızlık gibi olumsuz durumlardan hem toplumlar hem de genç nesilleri etkilenmektedir. Günümüz toplumları, ciddi bir şekilde değer kaybolması ile karşı karşıyadır. Bunun nedeni, yetişen bireylerin belli ahlaki standartlara göre yetişmemesidir.

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının değerlerin kaybolma durumuna ilişkin görüşleri ve bu değerlerin cinsiyet, sınıf düzeyi, öğretmen adaylarının yaşamlarının çoğunu geçirdiği yerleşim birimi gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Bu araştırmada nicel araştırma yönteminin kullanıldığı tarama modeli (survey) kullanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Öğretmen Adayları oluştururken örnekleme ise 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde aynı bölümün Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında öğrenim görmekte olan 198 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Değerlerin Kaybolma Durumlarına İlişkin Algılar” isimli anket hazırlanarak uygulanmıştır. Verilerin sayısal olarak bilgisayara girilmesi ve analizinin yapılması amacıyla SPSS 20 (Statistical Package for the

Social Sciences) istatistik programı kullanılmıştır. Değerlerin kaybolma durumlarını belirlemek için, frekans ve yüzde alma tekniği kullanılmıştır.

Sonuç olarak elde edilen bulgular incelendiğinde kaybolan değerlere ilişkin olarak toplamda en çok dürüstlük kategorisinde açık sözlü olma değerinin kaybolduğunu sonrasında bunu sırasıyla adalet, doğal çevreye duyarlılık değerleri; kaybolmaya yüz tutmuş değerlere ilişkin olarak toplamda en çok aile birliğine önem verme, değerinin kaybolmaya yüz tuttuğunu sonrasında bunu sırasıyla emeğe saygı ve sorumluluk değerleri; kaybolmamış değerlere ilişkin olarak toplamda en çok Bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı değerinin kaybolmadığını sonrasında bunu sırasıyla vatanseverlik ve bilimsellik değerleri takip etmiştir.

Anahtar kelimeler: Kaybolan Değerler, Öğretmen Adayları, Sosyal Bilgiler.

The Relationship Between Economic Growth and Inequality in Brazil

Nilay ONBAŞI

University of Kyrenia, North Cyprus

Abstract

Brazil is an interesting case to examine the relationship between economic growth and inequality. Obviously, it is one of the states to develop gradually over the last decades and be expected to be a rich state in the future. On the other hand, it has had huge individual and regional inequalities for centuries. However, with economic growth in the last decades, inequality in Brazil has started to decline. For this topic, Simon Kuznets is one of the most famous economists. He argued that in the beginning, economic growth leads to inequality. However, after reaching a certain welfare level, inequality starts to decline. At this point, I examined whether inequality in Brazil began to decrease with economic growth or not; because although the Brazilian economy started to grow many times, its inequality had never decreased. Instead of decreasing, its inequality had increased. In contrast, during the period of the Cardoso and Lula governments, inequality began to decrease in Brazil because its socioeconomic policies changed. It is true that in the last twenty years, especially with Cardoso and Lula, Brazil changed its economic policies and started to use neoliberal policies. In addition, Brazil started to focus more on social assistance programs. So, I examined whether socioeconomic policy changes have any effect on the decrease of inequality or not. I concluded that inequality in Brazil starts to decrease with socioeconomic policy changes which also increases the growth of its economy.

Keywords: Economic growth, Inequality, Kuznets theory, Cardoso, Lula

Ortaokul Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Tutumlarının Belirlenmesi

Emine AYDIN

Dr., MEB, Etimesgut 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu, Türkiye

E-mail: eminemrcn@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-6098-6241

Öz

Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda çalışan öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarını cinsiyet, öğrenim durumu ve mesleki kıdemleri açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Ankara ili Etimesgut ilçesi devlet okullarında görev yapan 112 ortaokul öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma gruplarının belirlenmesinde olasılıklı örnekleme yöntemlerinden biri olan küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler “Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeği” ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistik, ilişkisiz örneklemler t-testi ve One-Way ANOVA teknikleri kullanılmıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarının cinsiyete ve öğrenim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesinde ilişkisiz örnekleme t-testi analiz tekniği kullanılmıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarının mesleki kıdemlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesinde ise One-Way ANOVA tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin olumlu tutuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarının cinsiyete, mesleki kıdemlerine ve öğrenim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ortaokul, uzaktan eğitim, öğretmen

Ortaokul Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Çevre Tutumlarının Belirlenmesi

Emine AYDIN

Dr., MEB, Etimesgut 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu, Türkiye

E-mail: eminemrcn@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı MEB’de çalışan ortaokul öğretmenlerinin sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarını cinsiyet ve mesleki kıdemleri açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Ankara ili Etimesgut ilçesi devlet okullarında görev yapan 157 ortaokul öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma gruplarının belirlenmesinde olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden biri olan kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler altı alt boyuttan oluşan “Sürdürülebilir Çevre Tutum Ölçeği” ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistik, ilişkisiz örneklemler t-testi ve One-Way ANOVA teknikleri kullanılmıştır. Öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye ilişkin tutumlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesinde ilişkisiz örneklem t-testi analiz tekniği kullanılmıştır. Öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye ilişkin tutumlarının mesleki kıdemlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesinde ise One-Way ANOVA tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye yönelik bilinçli oldukları; sürdürülebilir çevre eğitimine yönelik olumsuz düşünceye sahipken çevreye yönelik gönüllü, tutumlu, duyarlı, tasarruflu tüketim alışkanlıklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye ilişkin tutumlarının cinsiyete farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Mesleki kıdem yılı 16-20 yıl arası olan öğretmenlerin sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: ortaokul, sürdürülebilir çevre, öğretmen

Kadın Yöneticilerde Cam Tavan Sendromunun Liderlik Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi

Bilge ULUKAYA

MEB, Etimesgut 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu, Ankara, Türkiye. E-mail: bilgeulukayaa@gmail.com

Emine AYDIN

MEB, Etimesgut 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu, Ankara, Türkiye.

Orkide KEPEKÇİ

MEB, Etimesgut 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu, Ankara, Türkiye.

Fatma TAŞYÜREK

MEB, Kahramankazan Anaokulu, Ankara, Türkiye

Öz

Kadınlar, yalnızca cinsiyetleri ve toplumun cinsiyetlerine yüklediği roller ve sorumluluklar nedeniyle farklı ön yargılarla karşılaştıkları gibi, olumsuz tutum ve davranışlara da maruz kalabilmektedirler. Kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına dikey yönlü yükselişlerinde cinsiyetlerinden kaynaklı karşılaştıkları her türlü gizli fakat açık olarak adlandırılan engele "cam tavan" denir. Kadın yöneticiler karşılaştıkları cam tavan engeliyle karşı karşıya kaldıklarında bazen bunun üstesinden gelmek için farklı stratejilere başvurmak zorunda kalırken bazen de kabul etmek zorunda kalırlar. "Cam Tavan Sendromu", kadınların organizasyon içerisinde daha yüksek konumlara ulaşmasını engelleyen fiziksel olmayan ve görünmeyen fakat varlığı hissedilen yapay engeller olarak tanımlanabilir. Alan yazında yapılan birçok araştırma da bu kavramın kadın çalışanlara yönelik kullanıldığı görülmektedir. "Cam Tavan Sendromu" kadın çalışanlar için kariyer gelişimi yolculuğunda bir engel şeklinde ortaya çıkmaktadır. Günümüz organizasyonlarında kadınların yönetim pozisyonlarında yer alması ile kadın yöneticilerin liderlik davranışları araştırmalarda önemli hale gelmiş ve örgütün başarısına etkisi birçok araştırma ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya Ankara ili Kahramankazan ilçedeki tüm kademelerde görev yapan 46 kadın yönetici katılmıştır. Çalışma grubu olasılıklı örnekleme yöntemlerinden küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kadın yöneticilerin cam tavan sendromu algılarını ve liderlik davranışları ölçen 3 bölümden oluşan anket formu kullanılmış ve araştırma verileri SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; çalışmaya katılan kadın yöneticilerin cam tavan algılarında medeni durumlarına, kurum tecrübelerine ve mesleki

tecrübelerine göre, liderlik davranışlarında ise medeni duruma ve yaş durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Korelasyon analizi sonucunda kadın yöneticilerin cam tavan sendromu algıları ile liderlik davranışları arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kadın yöneticilerin en fazla ilişki odaklı liderlik davranışına sahip olduğu görülmüştür ve daha sonra yapılacak olan çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Cam Tavan Sendromu, Kadın Yöneticiler.

Looking into the future: psychological aspects problems of social integration of the cloned people(a rebellling against death)

Kamale B. SALAMOVA

Jeyhun H. MAMMADOV

Department of Psychology, Sumgayit State University, Azerbaijan

FOREWORD

Before you acquaint yourself with the present article, we should like to bring its certain fundamental points to your attention. Namely, the authors issue forth from the following premises:

1. A thinking human being has always throughout the history tried to overcome the hurdles set in his or her way by Mother Nature and to push the envelope, as it were;
2. Ever since Homo Sapiens came to be and appreciate his/her importance, there has arguably not been a greater loss he/she could sustain but that of the loved ones;
3. Cloning as a way to bring back the dead is doubtless an option that is justifiable on the humanist as well as psycho-emotional grounds;
4. The scientific and technological progress underpinned by the power of human intellect and aspirations affords one of the best, feasible opportunities to that end;
5. Cloning will eventually become as inevitable and real as space tourism, the flights to the Mars and artificial intellect, to mention but three;
6. Our goal consists in highlighting only a small – but important, psychologically speaking – aspect of the problem of cloning, namely, the resurrection of the dead (the wording might be a jarring one, but it should not matter so much at this point, anyway).

INTRODUCTION

It is indeed difficult to imagine a loss greater for most people – ever since the advent of Homo Sapiens or, let us say, since Homo Sapiens appreciated his own significance and environment – than the loss of someone we love and cherish. 2. Ever since Homo Sapiens came to be and appreciate his/her importance, there has arguably not been a greater loss he/she could sustain but that of the loved ones;

The emotional stress associated with this occurrence abides with the afflicted person for the rest of his or her life and, in more lamentable cases, escalates to insanity, to the highest, almost unbearable emotional tension. On other occasions, it will let up as if to allow the disconsolate sufferer to come to, if only for briefly, and leading him away from his near-shock condition so that this person can muster up enough strength for yet another – alas – emotional upsurge. Such bursts are probable to keep coming and going endlessly, that is, unless and until the sufferer himself repeats the path of the creature so loved still and so irrevocably lost...

The optimistic platitude about the dubious healing qualities of time would sound very stupid if not aweless in our context, if only because the longing for the lost person and the clouded, suppressed (as purportedly unfeasible) but still ineradicable desire to bring that person back, to have him or her back, will live for as long as the memories do.

It should be mentioned here that a reasonable person will, providing his proficiency in the tremendous powers of adaptation, always try not only to overcome the unpleasant, to put it rather ironically mildly, circumstances of existence but also to tear down the ‘natural’ hurdles put in his path by Mother Nature. There is reason in such attempts for there would have otherwise been no justifiable reason to talk about the modern condition of man – Homo Sophos, the ‘Wise Man,’ that is.

Various attempts were made at various times to cope with the ‘phantom’ haunting grieving souls. Sometimes, one imagined that more or less successful gains letting loosen or lighten somewhat the shackles of grief – if only in virtue of ephemeral, fantastic hypotheses about the Other Side – would help cope with grief, especially as those fantasies have the knack for becoming increasingly convincing and giving rise to a stance of conviction over time (perhaps, through constant use, why else?).

Such attempts might have seemed to let the deceased rise again, re-enter life, even if only in that ‘Other World’ whilst giving the grieving one some solace, though of a tiny degree, thanks to the conviction that the two will meet in distant future, ‘there’ if, clearly, not ‘here’. And even if they were not to meet even ‘there’, then, at least the sense of loss could be alleviated somewhat by the hope that the dead and yet loved one is doing much better ‘there’.

One can remember some of the better-known attempts of that kind that were made on a relatively large scale: the Book of the Dead in the Ancient Egypt, the seven resurrections in the Hinduism and, in the monotheism, be it Christian or Islamic, the promise of the Eden (let us not forget, as we mention the Eden, the divine retribution for disobedience – the Hell).

We could also recall a number of quasi-scientific philosophical utterances that are on the soothing side though, of course, they do not even address the problem, let alone solve it. One such expression comes from Epicurus, who offered, ‘Death does not concern us, because as long as we exist, death is not here. And when it does come, we no longer exist.’

Strange though it may seem, not even the human minds of Modern History and Contemporary History with their much-prized humanism proved capable of suggesting or, at least, outlining any plausible and reasonable solution... And could they have, in those *tempora*?!

Various ideas and options have been put forth at the contemporary development stage of sciences, culture and technologies – and more and more of them are being proposed – that would appear to be providing, with sufficient grounds, or, rather, guessing, with sufficient grounds too, the ‘what, how and when’.

Sometimes, one feels the time has come! Or, at least, the time is in the coming – at the long last!

But has it, really? The authors are inclined to believe that, yes, it has. And, like thousands of people who may be concerned and even tormented by the subject of this article and who may also be in the tireless though oft-unconscious search for a solution to the persistent problem, the authors, in their own question, have turned to the subject of cloning. Human cloning, to be precise.

Incidentally, there is a perfectly sensible opinion about the ‘author’ of the first ever successful (?) human cloning attempt and that ‘author’ was the Almighty in person, nothing less. To take the Bible without a pinch of salt, He created the humankind’s Original Mother Eve from the Original Father Adam’s rib. Yes, that was not strictly cloning because the Almighty then decided to change one little thing and so, there was the first woman, Eve I, shall we say, instead of the second man, Adam II.

Many millennia after the biblical narrative, biologists declared that they had found an explanation of the outcomes of the divine experiment, that is, He added one X-chromosome to make Adam’s solitude less glaring by alleviating it with not a friend but... a girlfriend.

Anyway, is there a single silver lining to the lightings that strike in this vale of woe? Or are generations after generations weired to their grief of the deceased relatives and friends without the slightest hope of doing anything about their deaths and being reduced to wasting their mental forces on either forgetting those who have died or reconciling themselves with their loss?

The history of cloning as such began more than a century ago, in 1901, when the German embryologist Hans Spemann was able to divide a bilocular salamander embryo and grow each half into a proper salamander. Thus, the scientists came to the knowledge that each cell of a young embryo carries all the information needed for a future organism to form itself. The American geneticist Walter Sutton suggested in 1902 that ‘the source code’ was stored in the cellular nucleus – the cytoblast.

Taking that supposition into account, Spemann – not at once, though, but 12 years later, in 1914 – succeeded in transplanting one cell’s nucleus into another and, 24 years more after, in 1938, that is, he suggested that the cytoblast could be planted into the ovum with its own original nucleus removed earlier.

And – the progress of cloning virtually came to a halt with that. It was only in 1958 that the British biologist Sir John Gurdon succeeded in cloning a clawed frog. He used the intact nuclei of a tadpole’s somatic cells – that is, such soles that do not take part in propagation. Another biologist, John Haldane, used the very term ‘clone’ for the first time as he was describing Sir John’s work in 1963.

Also then, the Chinese embryologist Tong Dizhou conducted the experiment that consisted in transplanting the DNA of an adult carp male into the egg of a female carp – and he produced a viable fish whilst also being christened as ‘the father of the Chinese cloning’. Several live organism cloning

experiments followed and succeeded: a carrot was bred from an isolate cell in 1964, then, mice were bred in 1979, succeeded by the ewes produced from embryonal cells (1984), a cow ‘born’ from the differentiated cells of a one-week-old embryo and embryo cells (1986), after which came the ewes Megan and Morag (1995) and, at least, there was Dolly who saw the light in 1996. And yet, Dolly was more of a question than an answer to scientists.

In fact, we faint would like to have gone without the British ewes and the Korean dogs that are rather crab already; the paragraphs above are only here because it would be good if the reader understood very clearly what we are driving at. So, taking the bull by the horns, the authors now say, ‘Cloning a human being and, specifically, the ‘revival’ cloning of the dead is the leitmotif of this article. The authors are very much convinced that:

- a) Cloning as a way to bring back the people who have departed from this life for one reason or another is doubtless a justifiable option – justifiable both for humanist and psycho-emotional reasons;
- b) In the future, cloning (we want to say, ‘THE cloning’) will become as inevitable a phenomena (one wishes to add, ‘and an achievement serving the humankind’s good’) and as real a practice in the future as space tourism, flights to the Mars and various experiments there, albeit unmanned ones, creation and development of the intellectual intellect, which sports some serious breakthroughs already and other very advanced but already customary practices of our modern time are.

It is equally important to remember that the AI talk, quite recently a sci-fi domain, can hardly surprise even the most hardened retrogrades nowadays, what with the relevant developments and achievements that we all might be marvelling at.

The authors daresay, with all responsibility, too, that the opponents of the future human cloning practice, including of the cloning specifically done to bring back to life the dead are – or are going to be – no other than the ideological heirs apparent to those who foamed at the mouth and put *chevaux de frise* in the path of anatomic research and astronomy, for instance, and did so relatively not very long ago.

The United Nations put in its penn’orth, too – in a negative way, virtually. The UN Declaration on Human Cloning of 2005 says that employment of the achievements of the biological sciences should serve to alleviate the suffering and strengthen the health of the person and the humankind in general (not quoting strictly). As a matter of fact, that document calls for the ban on all forms of human cloning to the extent to which they are incompatible with human dignity and protection of human life.

A strange logic lurks in that declaration, though: on the one hand, the declaration emphasises the cause of alleviating human suffering and making human health better and, on the other hand, it prohibits all the forms of human cloning to the extent...

But how is this ‘extent’ determined?

Who would take the liberty of indicating that limit beyond which cloning becomes incompatible with human dignity and protection of human life?

What forms of cloning are referred to in that document and how could cloning prove 'incompatible' with our dignity?

Is this ludicrous call saying that there are the different, acceptable and unacceptable, forms of cloning which are, again, compatible and incompatible with human dignity and protection of human life?

Generally speaking, what does that wording about incompatibility mean? The declaration could be construed as devoid of the rejection of cloning as such on principle but eager to limit cloning to some boundaries to which it alludes. But who draws such boundaries and on what grounds, we wonder?

Where do they lie or will lie?

And how many of them will be yet?

The authors set aside all the possible 'pros' and 'contras', well-judged or otherwise, based on the latest achievements in theory and practice.

It is not our intention to undertake a thorough analysis of all the possible – and there is a multitude of them – cloning studies and their findings. Neither could we have done that because we are neither biologists nor geneticists nor physiologists. Whether the very subject of cloning is the exclusive domain of those sciences and their pundits is another matter that should be addressed – but elsewhere and by other authors.

Our goal, meanwhile, is to highlight the rather narrow but psychologically important aspect of cloning as a zero-alternative (at least, we perceive no alternatives now and in the observable future) opportunity to 'revive' a dead person. Whilst this opportunity might border on fantasy, it also equally adjoins reality and that is the reality of a not-too-distant future if one takes into consideration the latest in genetics, biology, physiology and neuropsychology, and pin one's hopes on their further steps and achievements to this end.

Again, we are referring here to that cloning, effectively, revival, of a person who has parted with life; the cloning that would recreate all of such a person's bodily and intellectual properties as well as the cache of knowledge, experience, affiliations, inclinations and affections. As an aside, 'where is personal memory stored?' is a question that might sound childish today but may take on graver shades eventually. So, anyway, that kind, or aspect, of cloning that we refer to is sadly almost excluded from the manifold and diverse research, reasoning and study of today.

Which, in our opinion, is precisely why that aspect of human cloning is the most desirable, one which is free of all kinds of 'additives' and will not come under the guillotine of possible restrictions – the

artificial restrictions that pose as objective ones thanks to the sauce of the so-called ‘public opinion’ and all kinds of possible legislative restraints as a side-dish.

How can the desire – and, eventually, the practice as well – to revive, bring back to life, to the loving ones a person that seems lost irrevocably but is loved and longed for all the same be incompatible with human dignity?

Unthinkable!

Is not the desire to bring someone dear to our hearts the very expression of love? Love, which, we daresay, is anyone’s *raison d’être* and the pillar of anyone’s – sic! – dignity? For what are we worth without love?

Does not the possibility, even if purely ideational at present, to reclaim the loved person hold at least a shard of the true human dignity or the chance to restore and strengthen that dignity?

The death of our loved ones diminishes us; it reduces us to grief and rumination, and it is not the condition where a sober mind would tolerate the nappies of motivation and pseudo-psychology gurus’ half-baked life hacks.

After all, the humankind that have ‘stepped into the Cosmos’ as they used to say in the USSR roughly half a century ago, the humankind that have reached the bottom of the Mariana Trench and is at the verge of further great achievements and discoveries still remain abjectly helpless in the face of Death and of the pain it brings. Solace? Turn to clerics and poets for it...

But will you not rise in anger; will you not rebel and think of ways to defeat Death? And is not the enthusiastic desire – which, we daresay, each one of us harbours deep down inside – to obtain such a capacity the supreme manifestation of humanity, individuality and uniqueness of the human condition, one that is free of every manner of social, moral, religious and ideological shackles?

How long do we intend to remain in the chain gang of Death?

Is not bringing a dead person back to life the way to reduce, to say the least, the suffering of his or her immeasurably and disconsolately aggrieved family and friends, lovers and spouses? What would any declaration say to this?

What unnatural, immoral or inhumane is really there in the wish to resurrect, even if by cloning, someone whom you love and without whom your life is not and will never be the same?

Now, it is alien to the authors’ thoughts to lean towards unrestrained cloning of everybody. We are not saying, ‘Let us fly off the handle and just clone away!’ Rather, we are talking about those who had been true gems, treasures and remain so after their deaths to those who had loved and love them now. The resurrection of such persons is far from any kind of social infraction or defiance of social conventions, be it moral, ideological, economic or legal ones. And, apprehending a foreseen counterargument, yes, yes, if it would be done for one then it can be done for others as well.

Many others and, yes, they may be Legion in the end. So what? Come to think of it, what is wrong with the Legion? Why do the ‘thinkers’ we referred to above think it inadmissible whilst they seem at ease

about the rapid population growths in certain countries even those there, the new generations are damned to miserable existence even before they come to this world?

This is nonsense and it is uttered or written by those who are arrogant enough to trying to helm our advanced thinking and morals whereas they have but little notion of what advanced thinking and morals should or could be like. Their postulations, decrees and urges have less meaning than there is in the buzzing of a fly banging against the closed window on a hot summer day.

Why should not a specific human being's wishes be considered? And who could maintain that there are not enough many of those who want the 'resurrection' to come true, to be a fact and a practice? There are, we gather, enough many for the relevant research projects to be set in motion to this end.

Limiting all the cloning research conducted either overtly or covertly defies its very essence and import because was all this about reproduction of human organs or demonstrating hypothetical capabilities of yet another wave of the scientific and technological revolution without really putting scientific achievements to use outside research lab walls?

Incidentally, how, according to what criteria could the quantitative (or even the qualitative!) indicators of that magical 'sufficiency' of the number of people 'who want it' be chosen? One wonders how big the cohort must be in order for the movers and shakers to decide that, yes, all right, the 'resurrection cloning' can be given the green light and the very subject can be discussed openly rather than only amongst specialist researchers.

And especially importantly, how many individual cases of inconsolable grief does it take to approve practical steps towards making the 'resurrection cloning' happen as a most humane area of applied science and towards also securing sponsors, funding, allocation of process facilities, retaining the required intellectual power and so forth?

Questions and questions... and without any answer more often than not. For instance, how is a woman of thirty, say, is to be 'bred in a tube' so that she will have all that life experience, knowledge and the formed personality that her deceased 'source' had?¹ Equally importantly, how do we make certain that the affections of this 'resurrected' will be the same as those of the original?

Indeed, it would be a Gothic horror novel scene if the loving and the grieving would have had their way and resurrected their dead (and loved) one only to find that they have no place in her loyalties – not a single soft spot, even...

Furthermore... The 'ethical aspect' of cloning? Where is any ethical norm breached? What do ethics have to do with this in the first place? Is this purely personal issue really bearing on a given society's relations and conventions? What about the religious notion of the afterworld, then? How should we regard our subject through its prism – or should we at all?

¹ Unless we are badly mistaken, human cloning, had it been done right now, would have been the birth of a child genetically identical to the deceased person BUT without his/her life experience, knowledge and affiliations, which is absolutely natural in the given process but completely unsuitable in the context of this article.

According to the religious beliefs, a person who has transplanted to the afterworld becomes a clone of herself, we think: who faces the axe at *Dei Judicium* but the dead person's clone? Or, dear me, is it the dead person herself? It should be her 'spiritual clone', should it not be? Is the afterworld really a world of clones, at that? And this is His will?

Yes, we do know about 'the soul that abides in the body' and all that. But we live in the 21st century and not in the age of Blessed Augustine of Hippo, do we not?

As they speak of the ethical aspect of any matter, they normally kind of touch on the surface and even target the surface aspect against the inner essence that appears to be an extension of the emotional component of personal inner world – and personal inner world has nothing to do with ethics in the first place.

Cloning a human being is the same as taking over the part of the Almighty: it has always been believed that creating life is His domain and privilege and now, some piece of 'mortal clay' is aspiring to transferring that deed to labs and tubes...

Shock, horror! How dares he! What would become of oblations to fill the sacred coffers up? It is understandable why the religion – any religion – is very much adverse towards cloning, thinking it unacceptable and, of course, contradicting the Divine Design – the Designer himself has told them so...

Is it not the same 'divine will' that prohibits the man to penetrate the depths of the matter? To an extent, yes, it does, but, again, if the humans are the Almighty's replicated images living on the Earth... In its part concerning the making of Man, the Holy Writ (if we pick on the Christianity) is clear enough as to Man having been created in His 'image and likeness'. And He saw that it was good. Good! And it was so.¹ So, again, we are good – so good that we do not even aspire to hovering over the waters.

Hopefully, more research institutions embark on studying cloning despite all the diverse restraints, most of them rather contrived. The research might be covert, wary but it is there. The time will come – and it is nigh, indeed – when the humankind will face the need to state its prudent, even-handed and sober stance on the subject of our article. We do believe such a statement will rest on the humanist values rather than the ethical think-ups.

The humankind will have to weigh up all the 'pros and 'contras', regulate socio-ethical issues and resolve moral (psychological as much as socio-psychological) dilemmas. The authors are certain of this because the whole history of the humankind shows that true progress can be delayed but never averted or cancelled.

Such is reality. And it is good.

The individual human cloning occurs naturally in the case of enzygotic twins when two persons develop from the same fertilised ovum. Each twin is identical to the other. But are they the same person in each given case? They are not. Then, may we ask, is the difference between them caused by their upbringing, education and so forth and, more importantly, by the notion ingrained in their minds from infancy that

¹ Turns out, we are dealing with the 'proto-cloning' – it is primitive, of course, differently from the eventual proper cloning of Eve from good old Adam's rib.

they are really two separate beings? This is really rather significant because, in this case, creation of an identical psychological and psychological copy of a deceased person will be paramount to the individual human cloning in the future – it is to be an exact counterpart rather than an identical twin. We touched on this cursorily above but here we should like to get to the core of the matter.

The necessity of having a physiologically and psychologically identical copy will be conditioned by that those who sanction such an operation in the future will do so because they will want to recover their loved ones rather than breed the loved ones' twins. They will seek to have counterparts and not replicas. In our opinion, the questions listed below will have to be answered before the cloning or, if you will, resurrection of a dead person can be considered in earnest:

1. Should the clones be regarded and treated as 'real people'?
2. How to achieve the complete and uncompromising identity of the clones with those they are called upon to replace?¹
3. Should clones be made as infants allowing them to grow up naturally or should they appear at a certain age (as requested by their relatives, for example, who may predictably want to meet again someone they know and value, the object of their love, rather than opt for a questionable journey into the ontogenesis of the dead one)?
4. How is (hypothetically as yet but with the hope of objectification soon) the desired (requested) equilibrium of the physical and mental (spiritual?) identify of the clone to be achieved?
5. Here we put a group of questions about our clones' eventual interaction with their former (present, upon their return) inner circles and societies in general, their mutual acceptance and reintegration.
6. Should only a human being perceived as a personality be recreated? That is, do we put in the plan stillborn children or those who died in their infancy? Are they personalities, too? Or aren't they?

Many swords will be crossed, and many lances will be broken yet...

The human cloning will doubtless become yet another achievement – hopefully, an extraordinarily resplendent one – to weaken the already-crumbling hold of religion over the humankind. Most clerics are very much against the cloning, unsurprisingly, too, because the science is preparing to achieve (unless it has achieved already) something that their gods could not have done since the times of the Ancient Egyptian pharaohdoms.

Let us stress here that even a distant future is still a future to look forward to.

¹ Another question that will have to be answered is 'Where is human personality stored?' If we find the answer, we shall at least know what path to take to extract that personality from the hypothetical 'corner' of the human consciousness – even from that of a dead person.

Those who are opposed to the human cloning are sometimes just bunches of hysterical cry-wolves. They are simply afraid of the unknown – at least, to them. But there are also sensible people amongst the opponents who seriously and not entirely without reason remain wary of the possible abuse. Indeed, the human nature is hardly modifiable, at least, not radically.

It is also true that, consequently, the human cloning will, when feasible and practiced, inevitably be darkened by abuse and even criminal encroachments of which the human *cacodaemon* seems to be so fond.

On the other hand, we can understand from the whole history of the humankind that the scientific progress is the true child of the social progress¹ and that, in general, it is unstoppable. For better or for worse, it goes on and it is us, humans, who cast either the light or the shadows of our own nature on it. The fruit may be sweet, sour or bitter, but the human cloning will be just as nuclear energy, artificial intellect, space flights, birth control, genetic engineering and other suchlike achievements are.

The scientific and technological progress is bound to win in the end because it is underpinned by the power of the human intellect and the equally human aspirations – and the desire to reclaim those you love and miss after their death is perhaps one of the greatest aspirations though it is often suppressed in the face of the presumed impossibility.

That our daemons are bound to add sinister aspects to the cloning just as they did to a host of scientific achievements and, well, to almost all of them, is yet another matter – one which will demand attention eventually. It would be unreasonable to maintain that progress should be suppressed merely because its fruit may fall into evil hands...

To say the least, nobody has ever succeeded in either suppressing progress or making sure the fruit did not fall into evil hands. Progress as such is undeniable and this is brilliant!

Because cloning produces genetically identical organisms – well, the clones – it could destroy the human individuality, they say sometimes. Yes, this danger may be real but definitely not in the context of that particular kind of cloning that the authors have taken the liberty of broaching in this article.

The cloning procedure is not immune to the threat of death. Just like any medical manipulation, a cloning operation should only be undertaken on the concerned person's written consent² because he/she is the sole owner of the genetic code in each given case, and nobody may use that genetic code without the owner having agreed to any such use.

IN CONCLUSION

There are different hurdles on the path that leads to the cloning:

¹ Someone would insist that the progresses should change places so that the social one would follow the scientific. Well, let them: it is a comforting idea though hardly a correct one.

² Such items could be put in last wills, for example. If nothing to that effect is specified in a will, it would be for the deceased's relatives to decide.

1. The modern world religions frown at cloning as such thinking that the mere mortals have no right to intervene in the natural course of events and, ahem, stand in the divine will's way.
2. A search for a suitable cloning technology will be accompanied with immense financial risks; it will claim considerable capital investments, too.
3. There are not only the moral and ethical aspects but also various legal considerations and documents that prohibit cloning.¹
4. It is highly probable that species richness will be reduced; the consequences would be extremely lamentable.
5. The risk of errors in cloning cannot be ignored; an error can lead to the emergence of a hopeless cripple or freak instead of a resurrected person.²
6. However advanced and streamlined, the cloning technology of the future will make us face completely different 'resurrected persons' because the clone will sadly not inherit the thoughts, character and memories of his/her prototype. Moreover, the clone may even prove to be the prototype's exact opposite and bring only grief and destruction into our world.

On the other hand, it is important to remember that the resurrected person will have to experience a massive shock. The foreknowledge of death, dying and then finding oneself amongst the living – this is no joke. Then again, the authors are inclined to believe that the joy of resurrection should prevail and help cope with that shock until it is gone completely.

One could reason about cloning endlessly, finding more arguments for and against it. It is not for nothing that the academic community appears to be divided into two camps, taking up the cudgels for this or that viewpoint. There is seemingly no common stance on the matter.

We want to say in conclusion that the cloning could have made vast progress had it not been for prohibitions and various negative – alas – consequences. Cloning evidently requires a sturdy technological basis that does not appear to be found anywhere around the world yet.

Some advocates never cease to hope for a wonder, that such a basis will be created at this point or other in the future so that we can produce clones. Others tend to believe that clones are useless and even dangerous. The open question, meanwhile, is how the people in general will take this and, not less importantly, how the governments will, too.

There is no unified and effective human cloning technology in place today for all we know. Moreover, there is no technology that would provide for minutely precise recreation (not replication!) of a dead person's anatomic, physiological, individual and psychological qualities, aspects, shades, hues and so forth ad infinitum.

¹ Then again, there used to be perfectly valid legal documents prohibiting whistling or smoking tobacco.

² The authors will hazard an opinion that such horrors could be avoided by prior repeated computerised simulations of the entire process of cloning, from alpha to omega, with all the input data, allowances and so forth. Quantum computers speed you!

It is this that is so hard to achieve, even in theory or in the wildest eerie, because each person is unique, be it mentally, physiologically or otherwise. And he or she has the perfect right to live his or her life and no other, manifesting and enjoying his/her uniqueness in all and every respect.

It is hardly reasonable to draw a line under the subject addressed in this article. The authors intend to revisit it more than once in the future.

REFERENCES

1. Cloning humans? Biological, ethical, and social considerations. Francisco J. Ayala. PNAS July 21, 2015 112 (29) 8879-8886; first published July 20, 2015.
2. The Ethical Problems of Cloning Humans and Animals. O. V. Savvina. // The Psychology and Psychotechnics. - 2015. - No. 3. - c. 304-312.
3. Moral uncertainty in bioethical argumentation: a new understanding of the pro-life view on early human embryos. T. Zuradski. Theoretical Medicine and Bioethics. December 2014, Volume 35, Issue 6, pp 441-457.
4. Human Cloning: Devil's Intrigues or Science's Victory // The Komsomolskaya Pravda, 2007.
5. The Human Genome and Cloning, Mikhail Sazonov //http://www. bank referatov.ru /referats/5E6D927DF9C9876FC32569850069BAB8/ KLONIR~1. DOC.html
6. The UN Declaration on Human Cloning. *Adopted by the General Assembly on 8 March 2005.*
7. Surani M. A., Barton S. C, Norris M. L. Development of reconstituted mouse eggs suggests imprinting of the genome during gametogenesis // Nature. —1984.—308.—P. 548—550.
8. Bromhall J. D. Nuclear transplantation in rabbit egg // Nature. —1975.—258.—P. 719—722.
9. Kwon O. Y., Kono T. Production of identical sextuplet mice by transferring metaphase nuclei from four-cell embryos // Proc. Nat. Acad. Sci. USA. —1996.—93.—P. 13010—13013.
10. Campbell K. H. S., McWhir J., Ritchie W. A., Wilmut J. Sheep cloned by nuclear transfer from a cultured cell line // Nature. —1996.—380.—P. 64—66.
11. Wilmut I., Schnieke A. E., McWhir J., Kind A. I., Campbell K H. S. Viable offspring derived from foetal and adult mammalian cells // Nature. —1997.—385.—P. 810—813.
12. Wakajama T., Perry A. C, Zuccotti M., Johnson K R., Yanagimachi R. Full-term development of mice from enucleated oocytes injected with cumulus cell nuclei // Nature. — 1998 —394.— P. 369—374.

MIST Ülkelerinin (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye) Lojistik Hizmetleri İhracat Analizi

Logistics Services Export Analysis of MIST Countries (Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey)

Doç.Dr. Sevgi SEZER

Balıkesir Üniversitesi Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü,
Örentepe 10700, Burhaniye / Balıkesir, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6958-3329

Öz

Dünya çapındaki dış ticaret hacminde 1980'li yıllardan itibaren daha da serbestleşme oluşması, emsali görülmemiş bir şekilde artış görülmüştür. Ülkelerin gerek mutlak olarak gerekse de nispi biçimde yükselmiş olan ithalat ve ihracat hacimleri ülke önemli olmaya başlamıştır. Dış ticaretle alakalı hususlar (ödemeler dengesi açığı, döviz kuru vb.) politika yapımcıların gündem öncelikleri içinde ilk sıraları edinmeye başlamıştır. Dış ticaret hacminin yükselişle birlikte lojistik, sigortacılık, gümrük ve hukuk benzeri konularda beliren sorunları çözümlenmek veya hafifletmek amacıyla hizmet sektörü de gelişme göstermiştir. İlk önceleri yurtiçi piyasalarla sınırlanmış durumdaki hizmet sektörü sayesinde sağlanan hizmetler zaman içerisinde dış ticarete kendini göstermeye başlamıştır. Çok sayıdaki endüstriyi içeren hizmetler sektörü (sağlık, eğitim, turizm, nakliye, iletişim vs.) çağdaş dünya ekonomilerinde baskın pozisyonundadır. DTÖ tarafından sağlanan veriler uyarınca, hizmet sektörü ticaretinin günümüz dünya dış ticareti dâhilindeki payı yaklaşık olarak %24'tür. Lojistik hizmetleri; sağlık, eğitim, turizm, nakliye, iletişim gibi hizmetleri arasında yer alarak fiziksel ürünlerin mobilitesini sağlarlar. MIST ülkeleri olgusu; ilk kez 2001 yılında Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye ekonomilerini betimlemek üzere ilgili ülke isimlerinin ilk harflerinden oluşturularak Jim O'Neil tarafından dile getirilmiştir. Geleceğin yükselen ekonomileri olarak ifade edilen söz konusu ülkelerin yüksek popülasyonları, sahip oldukları geniş piyasaları, G20 üyelikleri ve aynı zamanda milli gelirlerinin %1'inden daha yüksek düzeyde dünya ekonomisine sağladıkları katkılar gibi nitelikleri, onların ortak bir yatırım kategorisi içerisinde dikkate alınmalarının yolunu açmıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin de dâhil olduğu MIST ülkeleri bağlamında ihracat ilişkisine konu olan üretim faaliyetlerinin ve bağlantılı istihdam seviyelerinin, ürün mobilitesine yön veren lojistik hizmetlerin ihracıyla ilişkisi Johansen Eşbütünlük testi yapılarak incelenmiştir. 2010-2021 yılları arasındaki döneme ait çeyreklik veriler DTÖ ve IMF kaynaklarından elde edilmiştir. Analizde incelenen dönem içerisinde gerçekleştirilen Johansen Eşbütünlük testi sonuçları uyarınca,

MIST ülkeleri ile Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde ihracattan daha hızlı artışa geçen ithalatın gözle görülür hale gelmesinin yanı sıra gerek ithalat gerekse de ihracat hacminin yükseldiği saptanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin toplam hizmet ihracatı dâhilinde ihracata yönelik lojistik hizmetlerinin varlığının, dış ticaret ortaklarının üretim aktiviteleri ve istihdam seviyeleri üzerinde yüksek nispette etki sahibi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Hizmetleri, Dış Ticaret, İhracat, MIST Ülkeleri, Johansen Eşbütünleşme.

JEL Sınıflandırması: F01, F10, F14.

Abstract

Since the 1980s, there has been further liberalization and an unprecedented increase in the volume of foreign trade around the world. The countries' import and export volumes, which have increased both in absolute and relative terms, have begun to assume importance. Issues related to foreign trade (balance of payments deficit, exchange rate, etc.) started to take the first place among the agenda priorities of policymakers. With the increase in foreign trade volume, the service sector has also developed in order to solve or alleviate the problems that arise in issues such as logistics, insurance, customs, and law. The services provided by the service sector, which was initially limited to domestic markets, started to show themselves in foreign trade over time. The services sector, which includes a large number of industries (health, education, tourism, transportation, communication, etc.) is in a predominant position in contemporary world economies. According to the data provided by the WTO, the share of service sector trade in today's world foreign trade is approximately 24%. Logistics services provide the mobility of physical products by taking place among their services such as health, education, tourism, transportation, and communication. The phenomenon of MIST countries; which was first coined by Jim O'Neil in 2001 to describe the economies of Mexico, Indonesia, South Korea, and Turkey, formed from the first letters of the names of the relevant countries. The characteristics of these countries, which are expressed as the emerging economies of the future, such as their high populations, their large markets, their G20 memberships, and their contributions to the world economy at a level of more than 1% of their national income, have paved the way for them to be considered in a common investment category. In this research, the relationship between production activities and related employment levels, which are the subject of export relations, and the export of logistics services that shape product mobility, in the context of MIST countries including Turkey, were examined by performing the Johansen Cointegration test. The quarterly data for the period between 2010-2021 were obtained from WTO and IMF sources. According to the results of the test performed over the period examined in the analysis, it was determined that the imports, which increased faster than exports, in the foreign trade relations of MIST countries and Turkey, as well as the increase in both import and export volumes. Furthermore, it was determined that the presence of export-led logistics services within Turkey's total service exports had a high impact on the production activities and employment levels of foreign trade partners.

Keywords: Logistics Services, Foreign Trade, Export, MIST Countries, Johansen Cointegration.

JEL Classification: F01, F10, F14.

INTRODUCTION

With the 1980s, when the world became more liberal in terms of commodity trade, world trade increased in an unprecedented manner. Imports and exports of countries have increased both in absolute terms and in proportion. Imports and exports, that is, foreign trade, have become important for the economies of the countries. Issues such as balance of payments deficits, exchange rates, payment methods, etc. that are related to international trade have begun to take place in the top ranks in terms of a country's economy.

As well as the increase in the trade of goods such as insurance, law, logistics, customs, the service sector has also begun to develop in order to solve or reduce the problems that arise in such areas. The services provided in the service sector, whose target market was initially limited to the domestic market, later became the subject of international trade, similar to the trade of goods. Today's modern economies are dominated by the services sector, which encompasses various industries. Telecommunications, financial intermediation, transportation, distribution, education, health, tourism, and travel are the main service lines. According to the data of the World Trade Organization, the service trade in the world international trade is around 24% as of today. According to OECD data, the six countries with the largest share in world service trade are the USA, the United Kingdom, the Netherlands, Germany, France, and Ireland.

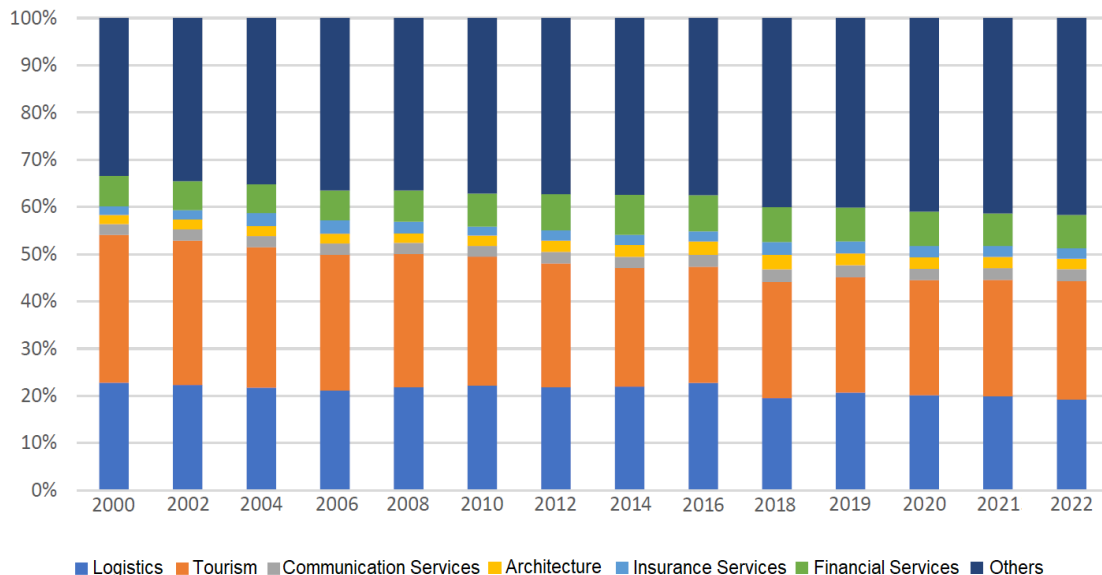

Figure 1. World Service Exports by Certain Sectors

Source: WTO (2022)

The above figure illustrates the exports of service branches subject to world trade. It is seen that the share of tourism and logistics activities is high among these service branches, respectively. Financial services, communication services, architecture, and insurance activities appear as other commercialized service branches. The weights of tourism and logistics services are also involved in service imports. As can be seen in the figure below, the shares of tourism and logistics activities are high in imports as well as exports. As can be understood from both figures, the main service branches, which are subject to foreign trade, have been traditionally aimed at ensuring the mobility of goods and people, as in the past.

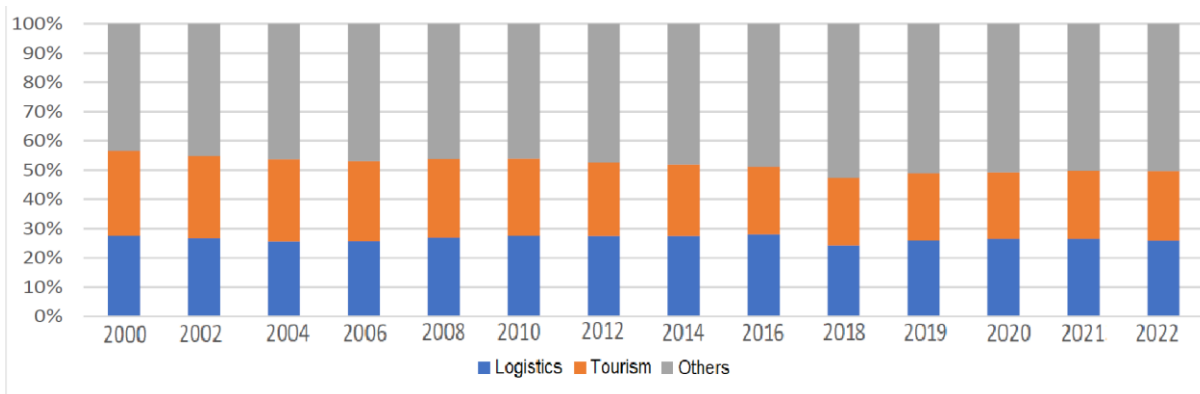

Figure 2. World Logistics and Tourism Service Imports

Sources: WTO (2022)

This study deals with Turkey's service trade. It would not be incorrect to claim that the evolutionary process predicted by the mainstream development economics for the developing countries has also taken place for the Turkish economy. Accordingly, it is expected that the country's economies would transform from an agriculture-based structure to an industry-manufacturing structure. Turkey owed more than 50% of its production to agriculture in the 1940s. Today, this rate is below 10%, approximately 8-9%. Although the share of the agricultural sector decreased, the share of the manufacturing industry increased. In 1998, the share of the manufacturing industry in the economy increased to around 25%. Development economics predicts that the services sector would be improved after the countries attain a manufacturing industry-based structure. Thus, it is seen that this prediction has come true for Turkey. Although the share of agriculture has decreased to 8-9%, the share of industry has decreased to 15% today. Nonetheless, the share of the services sector in terms of both employment and production has increased and today it has a share of almost 70% in the Turkish economy.

While Turkey's service sector is developing, the services offered in this sector have also begun to be the subject of international trade. The two tables below present the sub-sectors on which Turkey's service exports and imports are concentrated.

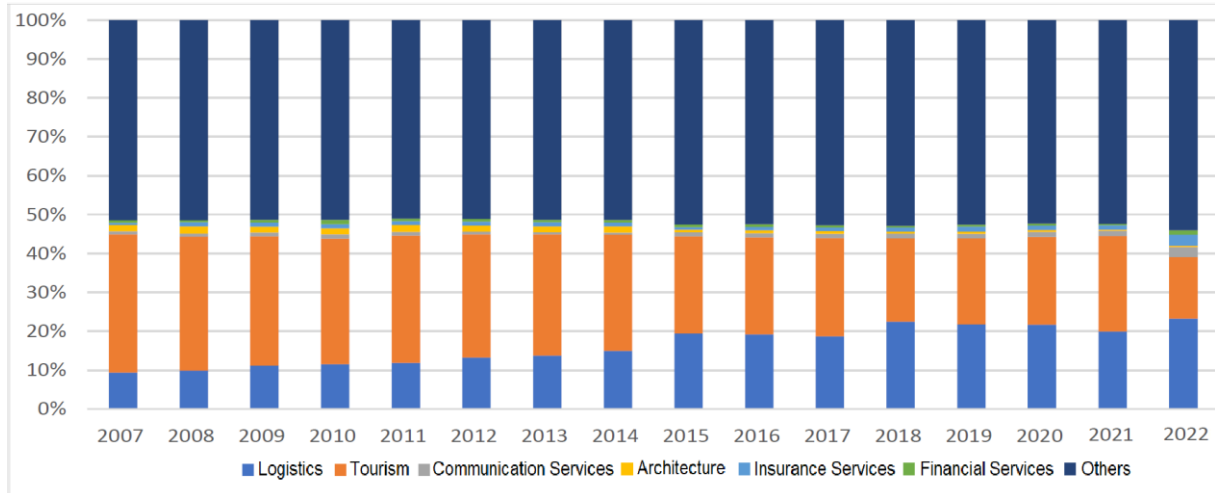

Figure 3. Turkey's Service Exports by Certain Sectors

Sources: WTO (2022)

It is seen that the tourism sector has a significant share in Turkey's service exports in 2007. On the other hand, on the same date, the logistics sector had a share of less than 10%. This situation has changed as of today and the share of the logistics sector in service exports has exceeded 20%. In the context of service imports, Turkey seems to have imported more than 20% of logistics in 2007. Although decreases were observed from time to time in logistics service imports, as in the years 2015-2018, it is observed that the share of logistics services in total service imports fluctuated around 20%.

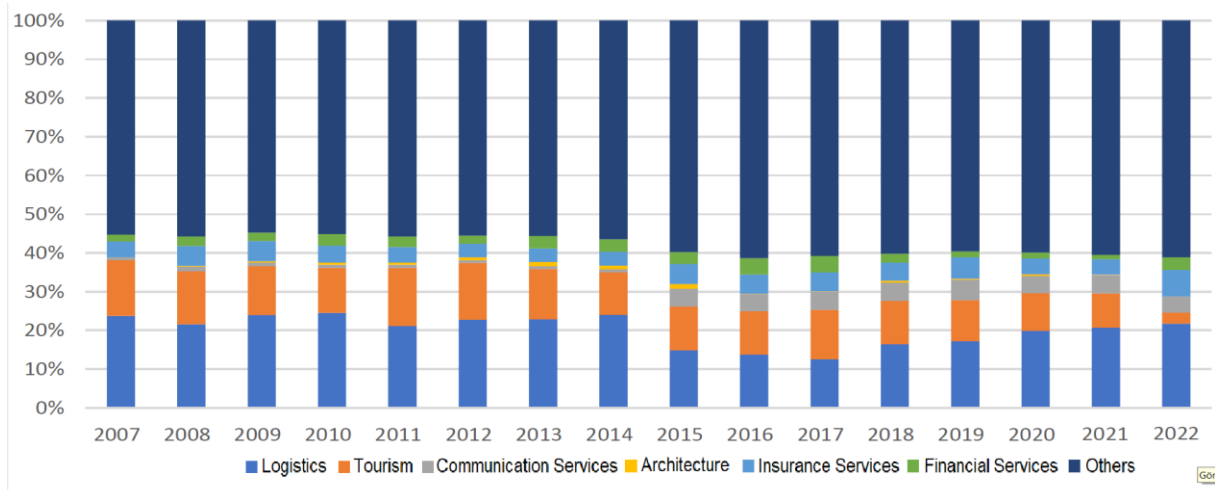

Figure 4. Turkey's Service Imports by Certain Sectors

Source: WTO (2022)

Both in the world and in Turkey, the increase in service trade along with the trade of other products has accelerated the research studies on service trade. As it is known, *the Classical International Economic Theory*, which praises the benefits of free trade, has a basic premise such as removing the barriers to trade in goods for the emergence of these benefits. However, as indicated in many studies, a different perspective is needed upon evaluating trade in services. Although the barriers to trade in goods are customs and non-tariff barriers, a basic question of “what affects the service trade” has emerged.

In this study, the services offered in the logistics sector as a sub-branch of the service sector are subject to international trade and the relationship with the economies of other MIST countries besides Turkey, are tested by conducting a cointegration analysis. In this context, the structure of the study will be as follows. In the first part, a summary of the literature on the studies of researchers from different parts of the world are presented with the increase in international service trade. In the second part, the econometric model and dataset established by utilizing the data of 2010-2021 for Turkey are introduced. In the third part, the obtained results are interpreted. The study is finalized with a conclusion part in which the findings of the model are evaluated.

LITERATURE REVIEW

It is seen that the studies on service trade intensified after 2000. These studies differ from each other by differences such as country groups or countries, analysis periods, and particular service sectors. According to the findings of Grünfeld and Moxnes (2003) covering OECD countries, free trade has increased the service trade of all countries in terms of all countries subject to the study. It was concluded that the removal of barriers to trade led to an increase of approximately 50% in service trade.

In his study inspired by Newton’s gravity model, Lenon (2009) revealed that human capital and communication infrastructure have great importance on service trade. Similar results were also found by Lenon et al.(2009). In the same year, Walsh (2006) tried to test whether or not Newton’s gravity model could be used to comprehend service trade. It was revealed that Newton’s gravity model yielded significant results in service trade as well as in product trade. The study concluded that the distance was insignificant, but the wealth of the countries and the usage of same languages had impacts on the service trade.

Van der Marel’s (2011) study covering 23 countries concluded that trade in services was affected by factors different from the ones affecting trade in goods. The capacity of the state to make regulations and the number of high- and medium-level skilled labor were found to be effective factors on service trade. Again, in Lee’s (2012) study regarding sector data obtained from nine OECD countries, it was concluded that English language had a positive impact on trade in services.

Eichengreen and Gupta (2013) study on the Indian economy revealed that the level of development of the economy, communication infrastructure, access to foreign technology, and total overseas trade were effective on service trade. In the study conducted by Karami and Zaki (2013) with the data obtained over the years 2000-2009 from 21 countries and 10 different sectors of the Middle East and North African countries, they concluded that membership to the World Trade Organization was a criterion in service trade.

Dettmer's (2014) study on non-OECD countries concluded that the level of service trade depended on the level of development of information and communication technologies. In the report presented by Nasir and Kalirajan (2014) on behalf of the Asian Development Bank, they concluded that the number of university graduates and the quality of information and communication technologies in developing countries were effective factors in revealing the potential of service trade.

In the study of Salmani et al. (2015), the relationship between internet usage and service trade was examined. In this study, which covers the data of the countries that are members of the Islamic Cooperation Organization over the period 1990 - 2011, it was concluded that internet usage, national income, financial debt, and population had positive impacts on service trade.

Gan et al. (2016) concluded that the fields of transportation, tourism and conventional services had a comparative advantage in their studies covering the period 2005-2014 and the BRICs countries. In a similar study, Wang et al. (2018) tested the countries regarding the fields in which they had a comparative advantage in their study covering the years 2010-2014. According to the comparative advantage result in the service field announced only for China, the logistics service trade ranked fifth in contributing to China's comparative advantage.

Chowdhury (2016) investigated the impact of total trade and income per capita on trade in services for six countries over the period 2000-2013. The author concluded that both total trade and income per capita had positive impacts on service trade. In the study of Abasimi et al. (2019) on the West African countries, it was concluded that the service sector had no impact on service trade. On the other hand, it was determined that foreign direct investments, the development of communication facilities, the foreign exchange rate, and the income level of the outside world had positive impacts on service exports.

Lastly, Matuszczak (2020) examined the relationship between service trade and foreign ownership and overseas trade in his firm-specific study on Poland. Accordingly, both the facts that the firm was not domestic and that it engaged in overseas activities had significant impacts on service trade.

MODEL, DATASET, AND METHODOLOGY

As stated before, the aim of the study is to determine the factors affecting Turkey's logistics service exports. For this, the data of Mexico, Indonesia and South Korea, which are the other MIST countries including Turkey, are used and it is tried to reveal whether the developments in these countries affected Turkey's logistics service exports in the long-run.

Table 1. Other MIST Countries to Which Turkey Exports (Thousand, USD)

Countries	Turkey's Exports to the Countries	Percentage Share in Turkey's Total Exports
Mexico	115,778.282	0.54
Indonesia	31,807.878	0.15
South Korea	81,851.674	0.38

Source: Turkish Statistical Institute, Foreign Trade Statistics, August 2022

The quarterly data are used for all variables included in the model. The study period covered by the data is the first quarter of 2010 and the fourth quarter of 2021. Logistics service export data have been obtained from the World Trade Organization (WTO) database, and the data for all other variables have been obtained from the International Monetary Fund (IMF) database. The logarithmic differences of all data have been taken and used in the models.

Table 2. Variables and Their Explanations

Variables	Explanation	Data Source
$\Delta \log LSEXP$	Logarithmic Difference of Turkey's Logistics Service Exports	WTO
$\Delta \log MEX$	Logarithmic Difference of Mexico's Production Index	IMF
$\Delta \log INDO$	Logarithmic Difference of Indonesia's Production Index	IMF
$\Delta \log SKOR$	Logarithmic Difference of South Korea's Production Index	IMF
$\Delta \log EMEX$	Logarithmic Difference of the Number of Employed People in Mexico	IMF
$\Delta \log EINDO$	Logarithmic Difference of Number of Employed People in Indonesia	IMF
$\Delta \log ESKOR$	Logarithmic Difference of the Number of Employed People in South Korea	IMF

The examination of Turkey's logistics service exports are made within the framework of cointegration analysis. For this, first of all, it is important that the series are stationary at the same level. The mean and variance of stationary series do not change over time (Gujarati, 2021). The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test, which was developed by David Dickey and Wayne Fuller in 1981, is performed to determine whether the variables used in the models are stationary. The D-F test is estimated by using the following equation;

$$\Delta \gamma_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta \gamma_{t-1} + \sum_{i=1}^n \alpha_i \Delta \gamma_{t-1} + \epsilon_t \quad (1)$$

The series that are found to be non-stationary as a result of the stationarity tests for each variable should be rendered stationary by taking the first differences of the series.

Co-integration analysis is aimed at detecting the existence of a long-term significant relationship between the variables that are the subject of the analysis. For time series, there are methods developed by Johansen, Engle and Granger and Johansen and Juselius together. In this study, the Johansen cointegration test is to be performed since the number of variables exceeds two. If a cointegration is detected among the variables examined with the Johansen Co-integration test, it means that these variables act together in the long-run.

For the Johansen Co-Integration test to include more than two variables, the VAR model defined as below must be converted to the Error Correction Model. The VAR model in this method, which is quite close to the factorization logic, is as follows:

$$\gamma_t = \beta_1 \gamma_{t-1} + \beta_2 \gamma_{t-2} + \dots + \beta_n \gamma_{t-n} + \mu_t \quad (2)$$

The term “ γ ” used in the equation is the vector and represents the non-stationary variables, and g represents the error terms. This VAR model can be converted to an error correction model as shown below to indicate the number of variables “ g ” (Nargeleçekenler, 2009):

$$\Delta \gamma_t = \omega \gamma_{t-n} + \tau_1 \Delta \gamma_{t-1} + \tau_2 \Delta \gamma_{t-2} + \dots + \tau_{n-1} \Delta \gamma_{t-(n-1)} + \mu_t \quad (3)$$

$$\omega = (\sum_{i=1}^n \beta_i) - I_g$$

$$\tau_i = (\sum_{j=1}^i \beta_j) - I_g$$

If the reduced cointegration number, that is, “ B ” value, calculated for “ ω ”, which indicates the coefficient matrix, is lower than the number of variables, α and β matrixes equal to $B * g$ are obtained. Within the scope of Johansen Co-integration test, Trace and Eigenvalue tests are performed to reveal the long-term relationship between variables. In order to determine whether there is a cointegration relationship, the statistics obtained as a result of these tests are compared with the relevant critical values. Trace and Eigenvalue statistics are calculated as follows:

$$\Lambda_{trace}(B) = -T \sum_{i=B+1}^k [\ln(1 - \hat{\lambda}_i)] \quad (4)$$

$$\Lambda_{eigenvalue}(B, B+1) = -T \ln(1 - \tilde{\lambda}_{B+1}) \quad (5)$$

In the trace equation, “ $\tilde{\lambda}$ ” represents eigenvalues and “ T ” represents the number of observations. When all eigenvalues are zero (0), the equation will also equal zero. The null hypothesis here is that there are long-run relationships equal to or less than B . In the eigenvalue equation, on the other hand, the null hypothesis is that there is a vector indicating the long-term relationship as much as “ B ” (Seddighi, 2013).

Co-integration analysis is a time-series analysis and in time-series models, normality, autocorrelation, and multicollinearity assumptions must be fulfilled, as in other econometric models. In other words, the error terms of the model established with the data to be used should exhibit a normal distribution, there

should be no similarity between the observations and the explanatory variables should not affect each other (Wooldridge, 2015). Distribution can be tested by performing tests such as Jarque-Bera, Shapiro Wilk, Kolmogorov-Smirnov and Chi-Square compatibility tests. In this study, the normality assumption is tested by performing the Jarque-Bera test. The hypotheses of this test are as follows;

H_0 : Error terms exhibit normal distribution.

H_1 : Error terms do not exhibit normal distribution.

The Jarque-Bera test statistic is calculated with the following formula (Das and Imon, 2016):

$$JB = v \left\{ \frac{\zeta^2}{6} + \frac{(\kappa-3)^2}{24} \right\} = v \left\{ \frac{\mu_3^2}{6\mu_2^2} + \frac{(\frac{\mu_4}{\mu_2} - 3)^2}{24} \right\} > X_{tab}^2 \quad (6)$$

“ ζ ” denotes skewness, “ κ ” represents kurtosis, “ μ ” represent central moments, and “ v ” stands for the degrees of freedom. The test statistic obtained according to this formula is compared with the Chi-square table value. The H_0 hypothesis, whose test statistic is higher than the table value, cannot be rejected.

The determination of autocorrelation for the variables used in the model can be done with the Durbin-Watson test statistic found in the model output or by the graphical method. Apart from these, there are Breusch-Godfrey LM test and Ljung-Box methods. In this study, the Breusch-Godfrey’s LM test, which takes into account the moving average, is performed for detecting autocorrelation.

ANALYSIS RESULTS

For cointegration analysis, the level values of the data used in the analysis must have a unit root. In the tests performed with the ADF Unit Root test method, it is determined that the variables used are not stationary at the level values and become stationary when the first difference is taken.

Table 3. Stationarity Test Results of the Variables

Variables	At Level		At the 1st Difference	
	t-Statistic	Probability	t.-Statistic	Probability
LSEXP	-3.721571	0.2177	-10.899741	0.0000
logMEX	-3.139206	0.3846	-6.577924	0.0003
logINDO	-2.520270	0.6671	-6.060398	0.0002
logSKOR	-3.586257	0.2460	-0.467682	0.9004*
logEMEX	-2.897847	0.4883	-10.031379	0.0000
logEINDO	-3.876959	0.1893	-5.440241	0.0005
logESKOR	-3.250479	0.3398	-10.533342	0.0000

The VAR model is established to determine the long-term relationship of Turkey's logistics service exports with the production (output) quantities and employments of the other MIST countries, respectively. First of all, the long-term relationship between the production amounts of the other MIST countries and Turkey's logistics service exports are examined. The lag length is determined as 3 from the VAR model established for this purpose. The results of the Johansen Co-integration model established with the detected lag length are as follows.

Table 4. Cointegration Test Results of the Series LSEXP, logMEX, logINDO, and logSKOR

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized # of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Probability
None *	0.950958	125.8558	56.35689	0.0000
At most 1*	0.863715	56.02416	36.12101	0.0002
At most 2	0.391734	12.98764	19.40882	0.4294
At most 3	0.047753	0.969608	3.952577	0.4652
Unrestricted Cointegration Rank Test (Max. Eigenvalue)				
Hypothesized # of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Probability
None *	0.995875	97.34538	31.92618	0.0000
At most 1*	0.819003	39.18625	25.36313	0.0005
At most 2	0.341621	9.339598	18.25870	0.5832
At most 3	0.133653	3.117709	3.952577	0.0930

According to the results of the model, it seems possible to establish two cointegration models among the variables. According to this result, Turkey's logistics service exports and the GDPs of the other MIST countries into balance in the long-run. However, when the differences of the variables are taken, there is a loss of value. ECM is used to eliminate the negative impacts of value losses on the model and deviations from the long-term balance. According to the information obtained from the cointegration model, the error values of the regression model, which must have a trend and a constant term, should not contain a unit root in the level value. The ADF test for the errors of this model and the regression results including the lagged values of the error terms are as follows.

Table 5. Stationarity Test of the Errors

Residuals		At Level	
		t-Statistic	Probability
The ADF test statistics		-5.703762	0.0010
Critical Values	1%	-4.822568	
	5%	-3.092149	
	10%	-3.730017	

Table 6. Error Correction Model

Variables	Coefficients	t-Statistic	Probability
$\Delta(\log\text{MEX})$	35896.97	5.343064	0.0005
$\Delta(\log\text{INDO})$	31351.29	3.261621	0.3544
$\Delta(\log\text{SKOR})$	-25152.68	-3.681097	0.0289
Residuals(-1)	-0.922443	-5.571992	0.0003
C	-423.3022	-3.989285	0.0091
R^2 (0.935173)	Adj. R^2 (0.801661)	F-statistic (25.60114)	Probability (F-statistic) 0.000000

In the model established with Turkey's logistics service exports (LSEXP) as the dependent variable, the probability values of all variables are below 0.05 and the explanatory level of the model is 93%. The coefficient of the error term must be within the range of -1 and 0. As a result of the model, it is seen that the error term ranges between -1 and 0 with a coefficient of -0.922443. According to this result, even if the ΔLSEXP , $\Delta\log\text{MEX}$, $\Delta\log\text{INDO}$, and $\Delta\log\text{SKOR}$ variables, which are in equilibrium in the long-run, deviate from the equilibrium in the short-run, approximately 92% of such deviation is corrected in the next year.

After it is determined that the deviations from the equilibrium that occurred in the short-run are mostly (92%) corrected in the following period, an error-corrected causality analysis is performed between the variables with cointegration. The results of the causality analysis are presented in Table 7.

Table 7. VEC Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test (Dependent Variable: $\Delta(\text{LSEXP})$)

Excluded	χ^2	Degree of Freedom	Probability
$\Delta(\log\text{MEX})$	8.006153	3	0.0572
$\Delta(\log\text{INDO})$	0.484691	3	0.9567
$\Delta(\log\text{ESKOR})$	15.89891	3	0.0031
All	26.82992	9	0.0034

According to the above table, it is seen that the output levels (GDP) representing the total economic activities of Mexico and South Korea affect Turkey's logistics service exports. It is seen that the total economic activities in Indonesia do not have an impact on Turkey's logistics service exports.

The second part of the analysis is to determine whether Turkey's logistics service exports act together with the employment values of the other MIST countries in the long-run. Similar tests are repeated for this purpose. With the VAR analysis, the lag length is determined as 2 like the previous model. The results of the Johansen Cointegration test to represent LSEXP, logistics service exports and the

employment values of the logEMEX, logEINDO, and logESKOR variables for the respective countries are as follows.

Table 8. Cointegration Test Results for the Series LSEXP, logEMEX, logEINDO, and logESKOR

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized # of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Probability
None *	0.987700	189.8817	80.45256	0.0000
At most 1 *	0.879824	89.65917	56.35689	0.0000
At most 2*	0.701212	40.92028	36.12101	0.0153
At most 3	0.493564	12.81305	19.40882	0.4427
At most 4	0.006717	0.245034	3.951577	0.8245
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized # of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Probability
None *	0.987700	91.33369	38.27460	0.0000
At most 1 *	0.879824	49.83901	31.92618	0.0002
At most 2 *	0.701212	29.22744	25.36313	0.0158
At most 3	0.493564	12.67913	18.25870	0.3704
At most 4	0.006717	0.245034	3.951577	0.8245

According to the results of the model, it seems possible to establish three cointegration models among the variables. According to this result, Turkey's logistics service exports and the employment values of Mexico, Indonesia, and South Korea come into balance in the long-run. Similarly, since there is loss of value when the differences of the variables are taken, the ECM is established to eliminate the negative impacts of value losses on the model and the deviations from the long-term equilibrium. It is determined in the cointegration test that the model should have a trend and a constant term. The ADF test for the errors of this model and the regression results including the lagged values of the error terms are as follows.

Table 9. Stationarity Test for Errors

Residuals		At Level	
		t.-Statistic	Probability
The ADF test statistics		-2.283366	0.0325
Critical Values	1%	-2.775964	
	5%	-1.966792	
	10%	-1.719804	

Table 10. Error Correction Model

Variables	Coefficient	t-Statistic	Probability
$\Delta(\log MEX)$	17327.96	4.107034	0.0007
$\Delta(\log INDO)$	34923.59	3.441057	0.0034
$\Delta(\log SKOR)$	37538.63	1.348353	0.0214
Residuals(-1)	-0.920446	-4.121734	0.0008
C	-262.1914	-2.012973	0.0728
R ² (0.844323)	Adj. R ² (0.802626)	F-statistic (20.09361)	Probability (F-statistic) 0.000000

In the model established with Turkey's logistics service exports (LSEXP) as the dependent variable, the probability values of all variables are lower than 0.05 and the explanatory level of the model is 84%. As a result of the model, it is seen that the error term ranges between -1 and 0 with a coefficient of -0.920446. According to this result, even if the Δ LSEXP, Δ logEMEX, Δ logEINDO, and Δ logSKOR variables, which are in equilibrium in the long-run, deviate from the equilibrium in the short-run, 92% of this deviation is corrected in the next year. After it is determined that the deviations from the equilibrium that occurred in the short-run improved to a large extent (92%) in the following period, an error-corrected causality analysis is performed among the variables with cointegration. The causality analysis results are shown in Table 11.

Table 11. VEC Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test (Dependent Variable: Δ (LSEXP))

Excluded	χ^2	Degree of Freedom	Probability
Δ (logEMEX)	12.46525	1	0.0009
Δ (logEINDO)	22.26897	1	0.0000
Δ (logESKOR)	8.469297	1	0.0078
All	67.13175	3	0.0000

According to the table, the employment levels of Mexico, Indonesia, and South Korea have impacts on Turkey's logistics service exports. Before moving on to the conclusion part, the cointegration models established are tested whether they fulfill the assumptions of normality, multicollinearity, and autocorrelation. As seen in Table 12, both established cointegration models fulfill all the assumptions.

Table 12. Assumption Tests for the Models

1st Model	Breusch-Godfrey's Autocorrelation LM Test Results	F-statistic	1.607133
		Observed R ²	3.840881
		Probability F(2,10)	0.3398
		Probability χ^2 (2)	0.2652
	Breusch-Pagan-Godfrey' Heteroscedasticity Test Results	F-statistic	0.726785
		Observed R ²	2.832192
		Scaled explained SS	2.870212
		Probability F(7,12)	0.6686
		Probability χ^2 (7)	0.6167
	Normality	Probability χ^2 (7)	0.6083
J-B		1,623012 (Prob. 0.570430)	
2nd Model	Breusch-Godfrey's Autocorrelation LM Test Results	F-statistic	2.188926
		Observed R ²	18.66356
		Probability F(2,10)	0.1433
		Probability χ^2 (2)	0.0741
		F-statistic	0.977779
Observed R ²		5.171511	

Breusch-Pagan-Godfrey's Heteroscedasticity Test Results	Scaled explained SS	1.760118
	Probability F(7,12)	0.4726
	Probability χ^2 (7)	0.4197
	Probability χ^2 (7)	0.8925
Normality	J-B	0,754505 (Prob.0,690532)

CONCLUSION

With the technological developments, the services sector has begun to be the subject of foreign trade like physical products. It is one of the countries that offers the services produced in the expanding service sector in Turkey to the world markets. Similar to health, education, architectural information, financial, and insurance services, logistics services is one of the services that are subject to trade. Logistics services are the service branches that mediate the movement of physical products over space. Therefore, there is a precedence between them and the production and closely related employment. In other words, in order for logistics services to be activated, there must be a production activity beforehand. In this study, the relationship between the production activities and employment levels in the MIST countries other than Turkey with the logistics service exports that mediate the movement of goods originating from Turkey are investigated.

In this study, the relationship between logistics service exports and trade partners has been tried to be revealed by using Cointegration Analysis, Error Correction Model, and Causality Analysis. According to the obtained results, Turkey's logistics service exports are in a long-term relationship with the production activities in Mexico and South Korea. Manufacturing activities in Indonesia, however, are not in a causal relationship with Turkey's logistics service exports. In other words, the Turkish logistics sector cannot serve the general manufacturer activities of Indonesia and cannot have a share from this market.

The second pillar of the study is employment. All countries are included in all tests, since all the data of the relevant MIST countries are technically available. As a result of the tests conducted with the quarterly employment data of the other MIST countries, it is seen that Turkey's logistics service exports have a significant long-term relationship with the other three MIST countries. The known relationship between employment and the income level of those employed is the subsistence income level. In other words, the segment that earns its income by being employed, spends this income mostly for subsistence. The fact that employment levels in Mexico, Indonesia, and South Korea are in a long-term relationship with Turkey's logistics service exports means that Turkey's logistics sector serves the consumption of the employed population in the relevant countries.

As a result, the export of logistics services in Turkey's total service exports is greatly affected by the overall production activities in trade partners and the employment levels in these partners. Logistics service exports have a positive impact on the balance of payments by causing foreign exchange transfer, just like other exported goods and services. It can be claimed that Turkey's relationship with the other MIST countries and the specific economic conditions of these countries are determinative in the

transformation of services produced in the logistics sector into foreign exchange earning activities at the same time.

REFERENCES

- Abasimi, I., Vorlak, L., Salim, A., and Li, X. (2019). Determinants of Export Service in Selected West African Countries. *International Journal of Applied Economics, Finance and Accounting*, 5(2), 39-47.
- Chowdhury, J. (2016). Towards an Empirical Analysis of the Impact of Goods Trade Liberalisation on Services Trade. *EPRA International Journal of Economic and Business Review*, 418A(10), 104-109.
- Das, K. R., and Imon, A. H. M. R. (2016). A Brief Review of Tests for Normality. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 5-12.
- Dettmer, B. (2014). International Service Transactions: Is Time a Trade Barrier in a Connected World? *International Economic Journal*, 28(2), 225-254.
- Gan, J., Wang, J., and Zhu, Y. (2016, November). Comparative Analysis on Service Trade Competitiveness of the BRICS. In *2016 The First International Symposium on Business Cooperation and Development* (pp. 40-43). Atlantis Press.
- Eichengreen, B., and Gupta, P. (2013). Exports of Services: Indian Experience in Perspective. *Indian Growth and Development Review*, 6(1), 35-60.
- Grünfeld, L., and Moxnes, A. (2003). The Intangible Globalization: Explaining The Patterns of International Trade in Services. *Annual Norwegian Economic Research Conference, NUPI*.
- Gujarati, D. N. (2021). *Essentials of Econometrics*. SAGE Publications.
- Karam, F., and Zaki, C. (2013). On the Determinants of Trade in Services: Evidence from the MENA Region. *Applied Economics*, 45(33), 4662-4676.
- Lee, K. (2012). International Trade in Services and the Role of English. *Journal of East Asian Economic Integration*, 16(3), 291-314.
- Lennon, C. (2009). *Trade in Services and Trade in Goods: Differences and Complementarities* (No. 53). wiiw Working Paper.
- Lennon, C., Mirza, D., and Nicoletti, G. (2009). Complementarity of Inputs Across Countries in Services Trade. *Annales d'Économie et de Statistique*, 183-205.
- Matuszczyk, L. (2019). What are the Determinants of International Trade in Services?: Evidence from Firm-level Data for Poland. University of Warsaw, Faculty of Economic Sciences. *Bank & Credit*, 51(2), 143-166.

- Nargeleçekenler, M. (2009). *Makroekonomik ve Finansal Serilerin Ekonometrik Analizi: Panel Veri Yaklaşımı*, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Nasir, S., and Kalirajan, K. (2014). *Modern Services Export Performances among Emerging and Developed Asian Economies*. Asian Development Bank.
- Salmani, B., Mohamadzadeh, P., and Saremi, M. (2015). Internet and International Trade in Services. *Asian Journal of Research in Business Economics and Management*, 5(1), 269-280.
- Seddighi, H. (2013). *Introductory Econometrics: A Practical Approach*. Routledge.
- TSI (2022). Turkish Statistical Institute, Foreign Trade Statistics, August 2022
- Van der Marel, E. (2011). *Determinants of Comparative Advantage in Services* (No. 38993). London School of Economics and Political Science, LSE Library.
- Walsh, K. (2006). Trade in Services: Does Gravity Hold? A Gravity Model Approach to Estimating Barriers to Services Trade, Department of Economics & Institute for International Integration Studies, Trinity College, Dublin.
- Wang, P. Z., Zhao, Y. X., and Chu, L. X. (2018, May). Analysis of Competition and Complementarity in the BRICS Export Products. In *the Fourth Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 2018)* (pp. 847-857).
- Wooldridge, J. M. (2015). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Cengage Learning.

The banking system in Kosovo support or obstacle to the country's economic development from 2010 -2020

Vlora PRENAJ

University of Prishtina, Kosovo

Sokol BERISHA

University of Prishtina, Kosovo

Shkelqesa SMAJLI

University of Haxhi Zeka, Kosovo

Iliriana MIFTARI

Corresponding author, University of Prishtina, Kosovo

Abstract

The purpose of this paper is to identify and examine the various factors that affect bank profitability, in addition to specify how these factors affect Western Balkan banks' profitability. In this study, we analyze the main determinants of the profitability of banks in Kosovo, comparing them with the banks of the Western Balkan countries. The sample contains the commercial banks of Kosovo, Albania, Bosna and Hercegovina, North Macedonia, Montenegro, and Serbia for the period 2010–2020. Return on assets (ROA) and return on equity (ROE), which depend on bank-specific and macroeconomic factors, are two main measurement indicators used to determine a bank's profitability. The reading and comparison of all these indicators clearly shows the lack of support of the banking system in Kosovo for businesses and the economic development of the country compared to the countries of the region. Consequently, the banks were focused on maximizing their profit and this objective, and they did it without getting in the way.

Keywords: banking system, performance, economic development, Kosova

JEL classification: G20, G21, L25

Examination of Emotional Labor Behaviors of Faculty Members

Ayşegül Tümer

Responsible Author, Department of Educational Sciences, University of Mersin, Turkey E-mail: tumer.aysegul@gmail.com

Aytekin İşman

Cyprus International University, TRNC. E-mail: aisman@ciu.edu.tr

Mehmet Çağlar

Lefke European University, TRNC. E-mail: mcaglar-lau@eul.edu.tr

Betül İlhan

Atatürk Özel İlkokulu, Siverek, Şanlıurfa, Turkey E-mail: betulilhan777@icloud.com

1. INTRODUCTION

Institutions use different methods in order to meet the expectations of the employees and to fulfill the expectations of the employees (Hochschild, 1983). Emotional labor, which is expressed as emotion management, creates some positive and negative effects between the institution and the employees, depending on the situation between the emotions revealed and the emotions that actually exist (Hochschild, 1979). The fact of emotional labor is also important for academics who have one-to-one communication and interaction with people as a profession (Begenirbaş & Yalçın, 2012).

Similarly, emotional labor is an important part of the educational community, which consists of educators who always try to provide the mental and emotional development of students of different ages through teaching (Wharton, 1999). Hochschild (1983) states that the world is like a theater stage where the individual plays his own role.

Based on the idea that academics is one of the professions that require emotional labor due to its interaction with people, since one of its missions is to spread knowledge, it has been decided that its group will be academicians.

1.1. Purpose of The Research

The aim of this research is to examine the emotional labor behaviors of faculty members.

1.2. Problem Statement

What are the emotional labor behaviors of faculty members?

1.3. Importance of Research

The concept of emotional labor, which was introduced to the literature about forty years ago, is thought to be both important and necessary in organizational environments, as it is a social phenomenon as well as the psychological effects of emotions as a result of recent studies.

No study has been found that investigates the emotional labor behaviors of faculty members at the national level.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. Emotional Labor and Approaches

Hochschild's "The Managed Heart: The Commercialization of Human Emotions" first mentioned the concept of "emotional labor". In addition to the mental and physical labor of individuals, he made explanations about the aspects expressed as emotional labor. Hochschild conceptualized this as emotional labor and brought it to the literature by expressing that the employees manage the emotions in a way by presenting the expected emotions to the other party and that they often have to suppress their real emotions.

3. METHOD

3.1. Research Model

It will be patterned in the phenomenological model, one of the qualitative research methods. Phenomenology is one of the types of qualitative research aimed at determining the essence, importance and status of lived experiences (Jasper, 1994).

3.2. Working group

The maximum variation method, one of the purposive sampling methods, will be taken as a basis. The number of participants will vary depending on data saturation.

3.3. Data Collection Tool and Analysis

A semi-structured interview form will be used. The interviews will be collected face to face by audio recording, the recordings will be deciphered and analyzed by content analysis.

REFERENCES

- Basım, H. N. ve Beğenirbaş M. (2012). "Çalışma Yaşamında Duygusal Emek: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19/1, 77-90.
- Hochschild, A.R. (1979). *Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure*, *American Journal of Sociology*, 85(3), 551-75.
- Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Jasper, M. A. (1994). *Issues in phenomenology for researchers of nursing*. *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309- 314.
- Morris, J.A., D.C. Feldman (1996), "The Dimensions, Antecedents, and Consequences Of Emotional Labor", *Academy of Management Review*, 21, 986-1010.
- Morris, J.A., D.C. Feldman (1997) "Managing Emotions in the Workplace", *Journal of Managerial Issues*, 9 (3), ss.257-274.
- Wharton, A.S. (1999). *The Psychological Consequences of Emotional Labour*, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 561, 158-176.

Researches on “Cognitive Reflection” in Science Education

Gülen ÖNAL KARAKOYUN

(Dr. Öğr. Üyesi) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muradiye Meslek Yüksek Okulu, Kimya Teknolojisi Programı, Muradiye, Van, Türkiye, gulenonal@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7675-0006

Mehmet POLAT

(PhD) Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye, hvpltyzbsmplt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5955-5620

Abstract

Heuristics often play an important role in individuals' solving new or complex problems. Heuristics are short-cut reasoning strategies that offer quick and practical solutions. However, heuristics limit the analytical/scientific thinking skills of individuals. Heuristics are concerned with intuitive reasoning. Cognitive reflection refers to the ability of individuals to resist the illusion of giving the first response that comes to mind. Cognitive reflection can also be expressed as the ability to inhibit heuristics. According to the dual-process theory, which groups the reasoning processes in two ways as Type 1 and Type 2, reasoning that progresses spontaneously and rapidly, independent of cognitive skills, is called Type 1 process. Sequential and slow-moving reasoning, which requires analytical thinking and conscious interventions, constitutes the Type 2 process. Biases arising from the Type 1 process can be classified with the cognitive reflection test. In this study, it is aimed to examine the studies using cognitive reflection test in the field of science education. The examined studies were evaluated in the context of research subject, research method, study group, data collection tools, data analysis methods and results. As a result of the research, it has been determined that researches using cognitive reflection test in the field of science education have been started since recently. It has also been determined that the studies carried out are mostly aimed at investigating the effects of cognitive reflection on science learning, concept learning and student performance.

Keywords: Science Education, Cognitive Reflection, Intuitive Thinking, Analytical Thinking, Reasoning

INTRODUCTION

Dual process (DP) models suggest that reasoning processes consist of two systems, “Type 1” and “Type 2” (Evans & Wason, 1976; Kahneman & Frederick, 2002, 2005; Evans & Stanovich, 2013). A Type 1 process is defined as intuitive, automated, rapid decisions that require little or no effort. Type 2 process is defined as reflexive, slow and cautious decisions that require cognitive effort and concentration. Studies conducted over two decades have determined that people's tendencies to use Type 2 processes differ (Kahneman, 2011; Stanovich & West, 1998, 2000; Tversky & Kahneman, 1974), and the use of Type 1 or Type 2 processes may be partially attributed to individual differences in cognitive projection. (Brockenholz, 2012; Frederick, 2005; Kahneman & Frederick, 2002, 2005; Stagnaro et al., 2018). According to Kahneman and Frederick (2002), cognitive projection refers to the individual ability or tendency to suppress the initial intuitive response our mind presents and activate reflective mechanisms that allow us to find an answer, make a decision, or perform a particular behavior more thoughtfully. In other words, the ability of individuals to suppress giving the first intuitive answer to the problems they encounter is defined as cognitive reflection (Frederick, 2005). Cognitive reflection is defined as the determination of whether individuals respond intuitively or by thinking in the process of reaching the truth by suppressing the intuitively wrong response to the problem or phenomenon they encounter (Brockenholz, 2012).

Cognitive projection is closely related to the popularity of the Cognitive Projection Test (CRT) developed by Frederick (Frederick, 2005; Kahneman, 2011; Kahneman & Frederick, 2002, 2005). Conceptually, it is stated that the cognitive reflection test (CAT) is a strong predictor of a number of different types of reasoning, such as Bayesian reasoning, analogy reasoning, temporal discounting, covariance detection, and causal reasoning (Frederick, 2005; Toplak et al., 2011). In terms of the elements of the cognitive reflection test, correct or normative thinking patterns form reflective answers, while incorrect or misleading thinking patterns constitute intuitive answers (Shtulman & McCallum, 2014). Studies in the literature investigate whether learning unintuitive scientific ideas is shaped by cognitive reflection or by thinking about first intuitions and overriding it. This tendency is most commonly measured by the Cognitive Projection Test (BYT; Frederick, 2005), a three-item test designed for adults (Table 1).

Table 1. Cognitive reflection test questions

A racket and a ball cost \$1.10 in total. The racquet ball costs \$1.00 more. What is the price of the ball?	Correct answer: 5 cents Intuitive response: 10 cents
If 5 machines produce 5 parts in 5 minutes; How many minutes does it take for 100 machines to produce 100 parts?	Correct answer: 5 minutes Intuitive response: 100 minutes
There are water lilies on the surface of a lake. The amount of water lily on the lake doubles every day. If water lilies cover the entire lake in 48 days, how many days will it take to cover half of the lake with water lilies?	Correct answer: 47 days Intuitive response: 24 days

Cognitive projection is characterized as both ability and disposition (Frederick, 2005). This situation has led to the discussion of whether the cognitive reflection test (CAI) reflects differences in cognitive abilities, differences in skills, or both. There is no consensus on which abilities the cognitive reflectivity test (COT) measures (Blacksmith et al., 2019; Campitelli & Gerrans, 2014). In other words, there is no common view on the subjects that cognitive reflection tests measure or reflect. While some tests such as the 3-item cognitive reflection test (BYT) developed by Frederick are used in experimental research (Finucane & Gullion, 2010; Primi et al., 2018), in some studies verbal tests (Sirota et al., 2020; Thomson & Oppenheimer, 2016) and more comprehensive new cognitive reflection tests (Salgado et al., 2019) were used. In this study, research on cognitive reflection in science education was examined in terms of research method, study group, data collection tools, data analysis methods, findings and results related to analytical and intuitive thinking, and some suggestions were made for future research on the use of cognitive reflection in science education.

Research Questions

Within the scope of the research, answers to the following questions were sought:

1. Which methods (research method, sample, data collection tools) were used to determine cognitive reflection in science education.
2. What are the cognitive reflection levels of the participants in the studies?
3. What are the research topics that are beneficial to be conducted in the future to determine the level of cognitive reflection in science education?

MATERIAL and METHOD

In the research, document analysis method was used to determine the types of studies on cognitive reflection in science education and the relationship between them, and to guide future research (Minner et al., 2010; Baran & Bilici, 2015). Document analysis (Karasar, 2005), which includes the processes of researching, identifying, analyzing and evaluating resources for a specific purpose, was carried out in three steps: the resource scanning method and the determination of selection criteria, the scanning process and the analysis process (Karaçam, 2013; Baran and Bilici, 2015). Information on the transactions carried out during the document analysis process is explained below:

Screening Method and Determination of Selection Criteria

In the first stage of the research, in which the document analysis method was used, the criteria for determining the articles and thesis studies to be examined and the keywords to be used in this direction were determined. Within the scope of the research, articles published in peer-reviewed journals and internationally accessible thesis studies aimed at determining the cognitive reflection levels in science education between 2000-2022 were taken into consideration. Due to the fact that the use of the cognitive reflection test to determine the cognitive reflection levels was realized in the early 2000s, the studies published between 2000-2022 were included in the scope of the research. Considering the aforementioned criteria, the keywords determined related to the research subject were written in both

Turkish and English, and it was tried to reach the studies conducted at the national and international level. In order to access the studies to be examined within the scope of the research, in Turkish such as "cognitive reflection", "cognitive reflection test", "cognitive reflection in science education", "science and cognitive reflection" and "cognitive reflection", "cognitive reflection test", "cognitive reflection in science education" , “science and cognitive reflection” words were scanned.

Scanning Process

In order to access the articles published on "cognitive reflection" in the research, using the keywords determined considering the research topic, ISI Web of Science, EBSCOHost, Science Direct and ERIC databases and Google Academic search engines are searched. ProQuest Dissertations&Theses Global search engines were scanned. In order to identify studies that are not related to the research subject and exclude them from the scope of the research during the screening process, the identified studies were comprehensively examined in terms of title and content, and studies that were not related to the research subject were not included in the study. At the end of the scanning process, 5 article studies were included in the scope of the research, but no national or international thesis studies on cognitive reflection in science education could be found. By examining the bibliographies of the studies included in the research, it was aimed to determine the thesis and article studies that could not be reached during the scanning process, but as a result of this process, any article, paper and thesis study that could not be reached could not be reached. Considering that the studies reached within the scope of the research have started recently and the content of the research on the subject has some difficulties because it includes the fields of science, cognitive science and education together, it is normal that the number of publications on the subject is low.

Analysis Process

In the analysis process, the articles and thesis contents included in the research were examined in terms of research topic, research method, study group, data collection tools, data analysis methods, conceptual profile regions and main results categories.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The articles determined at the end of the screening process, which was carried out in line with the criteria explained in detail in the method section of the study, were examined in terms of publication year, author names, article title and publication information, and the results are given in Table 2.

Table 2. Articles investigating cognitive reflection in science education

Studies Published as Articles in International Journals			
Year	Authors	Working Title and Publication Information	
1	2014	Andrew Shtulman, Kate McCallum	Cognitive reflection predicts science understanding, In Bello P., Guarini M., McShane M., Scassellati B. (Eds.), <i>Proceedings of</i>

the 36th Annual Conference of the Cognitive Science Society (pp. 2937–2942). Austin, TX: Cognitive Science Society

2	2017	David M. Harrison	Cognitive reflection and physics student performance, Toronto University, M5S 1A7, Canada, 1-16.
3	2019	Cody R. Gette, Mila Kryjevskaa	Establishing a relationship between student cognitive reflection skills and performance on physics questions that elicit strong intuitive responses, <i>Physical Review Physics Education Research</i> , 15: 1-13.
4	2020	Andrew G. Young, Andrew Shtulman	How Children’s Cognitive Reflection Shapes Their Science Understanding, <i>Frontiers in Psychology</i> , 11: 1-8.
5	2020	Andrew G. Young, Andrew Shtulman	Children’s cognitive reflection predicts conceptual understanding in science and mathematics, <i>Psychological Science</i> , 1-13.

Detailed information about the subjects, methods, data collection tools and study groups of the articles examined within the scope of the research are given in Table 3. The ordering of the articles in Table 3 is the same as the article ordering in Table 2.

Table 3. Study topics, method, data collection tools and study groups of the related article

Studies Published as Articles in International Journals		
Study Subjects	Method and Data Collection	Working group
1 Exploring the effect of cognitive reflection on understanding science topics	Quantitative analysis. In the research, a questionnaire consisting of 9 blocks, each containing 5 questions, and a total of 45 questions, was used as a data collection tool. In the first six blocks of the questionnaire, questions to evaluate the level of understanding of concepts in science fields such as astronomy, evolution, geology, physics, perception and thermodynamics are included, while in the last three blocks, cognitive reflection levels, which are the ability to think scientifically by suppressing mind intuitive answers, and the ability to establish causal relationships between different events, are included. Questions to determine reasoning styles such as covariation skills and understanding of science were included.	184 university students
2 To investigate the effect of cognitive reflection on physics department students' performance in introductory physics course.	Quantitative analysis. In the research, an achievement test consisting of 10 multiple-choice questions, 1 open-ended question and 4 long-answer questions, a total of 15 questions, and a cognitive reflection test were used as data collection tools.	134 university students

3	To investigate the relationship between the cognitive reflection skills of physics department students and their academic performance.	Quantitative analysis. Physics course academic achievement test was used as data collection tool in the research and cognitive reflection test consisting of 5 short answer questions was used to determine the cognitive reflection levels of the students.	122 university students
4	To investigate the effect of children's cognitive projections on their science understanding.	Quantitative analysis. As a data collection tool in the research, a statement verification test consisting of two-choice and four-choice questions was used to determine the reasoning skills of students regarding life and substance concepts.	142 primary school students
5	Exploring the effect of children's cognitive projections on science and math predictions	Quantitative analysis. As a data collection tool in the research, a cognitive reflection test consisting of statement validation, statement participation, short answer questions and logic questions was used to determine students' reasoning skills in science and mathematics.	152 primary school students

In the face of situations when faced with problems in daily life, individuals first create intuitive reactions that emerge spontaneously and rapidly. When the studies on "cognitive reflection" in science education are examined, it is seen that there are experimental studies investigating the effect of cognitive reflection skills of students at different education levels on science performance (Table 3). While "academic achievement tests" were used to determine students' science performance in the studies, "cognitive reflection tests" consisting of different question types developed by researchers to measure students' reasoning skills were used to determine cognitive reflection skills. The data analysis methods of the 5 article studies examined within the scope of the research and the information about the cognitive reflection levels determined in these studies are given in Table 4.

Table 4. Data analysis methods and detected/examined cognitive reflection levels of the articles examined within the scope of the research

Studies Published as Articles in International Journals	
Data analysis method	Detected/examined cognitive reflection levels
1 In the study, each correct answer of the students was evaluated with 1 point, and each incorrect answer was evaluated with 0 points, and the average score varying between 0 and 5 for each section was calculated. In the study, regression analysis was carried out to measure the existence and direction of the relationship between the mean scores of individuals, gender, course taking, cognitive reflection,	As a result of the research, it was determined that 57% of the participants gave reflective answers and 27% gave intuitive answers, while 16% of the students gave irrelevant answers to the questions directed to them.

- covariance skills and science understanding scores. Correlation analysis was also conducted in the study to determine the relationship between students' astronomy, evolution, geology, physics, perception and thermodynamics average scores and their cognitive reflection, covariation skills and understanding of science.
- 2 While arithmetic mean and standard deviation analyzes were performed in the analysis of the academic achievement test, which was used as a data collection tool in the research, frequency analysis and percentage tests of correct and incorrect answers were performed in the analysis of the cognitive reflection test.

In the study, students' science midterm test average scores were $66.9 \pm 1.6\%$, final exam test averages were $54.1\% \pm 1.4\%$, CRT average scores were $61.5\% \pm 1.4\%$, force concept inventory pre-test averages were 33%. It was determined as $.3 \pm 4.6$.
 - 3 In the research, some criteria were created to categorize the answers given by the students to the target questions. The cognitive reflection test scores of the students who were successful and unsuccessful in the target questions were compared and a connection was established between their BYT scores and their reasoning approaches. Logistic regression analysis was performed to determine the relationship between the reasoning levels of successful students and their BYT scores.

Three different logistic regression models were created in the study. In two models, the CRT score was used to predict the probability of correctly answering each target question with correct reasoning, while in the third model, the CRT score was used to predict the probability of consistency in student responses. As a result of the analysis, it was determined that the regression coefficients for the CRT score were statistically significant in all three models. As a result of the analysis, receiver operating characteristic (ROC) curves were created for each model to estimate the effect size of cognitive projection on student performance, and it was determined that the effect size calculated through logistic regression analysis was consistent with the "medium effect size" obtained from the comparison of the CRT averages.
 - 4 Within the scope of the research, descriptive statistics such as arithmetic mean, frequency and percentage values were used in the evaluation of the cognitive reflection test, which was applied as a pre-test and post-test.

As a result of the analysis, animals (considered alive by both science and intuition), inanimate artifacts and inanimate natural species (considered alive by neither science nor intuition), plants and microorganisms (considered alive by science but not intuitively) and living natural species (intuitively considered alive but not by science); physical objects regarding the materiality of beings (considered as material by both science and intuition), abstract ideas (recognized as material by neither science nor intuition), gases, and other matter without mass or weight (considered as material by science but not intuition) It has been determined that energy is evaluated in four groups: visible or tangible components (intuitively considered material, but not by science).

5 Descriptive statistical analyzes such as frequency and percentage and regression analysis were used in the analysis of the BYT and science reasoning skills test used within the scope of the research.

As a result of the analysis, the students were asked "first"; "Wednesday" when Emily's father asked what the name of her third daughter would be, as she has three daughters and two of her daughters are named Monday and Tuesday; "two" to the question of how many sheep a farmer with five sheep will have left if all but three run away; "one" to the question of how many apples there will be if two of the three are taken; "milk" to the question of what cows drink; "stone" to the question of comparing the weight of a kilo of stone and a kilo of wool; "butterfly baby" to the question of what will come out of a butterfly egg; It was determined that they gave intuitive answers "Mo" to the question of "Who is the fourth person in the game of Anna, who plays with Santa Claus" and her three friends named Eeny, Meeny and Miny to the question of who will distribute Christmas gifts in the North Pole.

When Table 3 is examined, studies in the literature investigate the effects of cognitive reflection on participants' understanding of science concepts and science achievement, and for this purpose, Kahneman (2005) used science achievement test, participation status forms to determine reasoning skills, short-answer questions and matching tests to determine cognitive reflection levels. It is seen that the BYT test, which also includes some intelligence games questions, was applied in addition to the cognitive reflection test developed by

The main conclusions reached as a result of the studies examined within the scope of the research are given in Table 5.

Table 5. Main results reached in the articles examined within the scope of the research

Results	
1	As a result of the research, the scores of the astronomy, evolution, geology, physics, perception and thermodynamics departments that measure the science comprehension levels of the students differ significantly according to the cognitive reflection, covariation skills and science understanding levels, and the individuals who have high score averages for the departments that measure the science comprehension levels have higher scores in all fields. has been determined. In the study, the change in students' science comprehension levels according to gender, history of taking STEM courses, covariation skills and science understanding mean scores was examined and it was determined that cognitive reflection levels, covariation skills and science understandings explained approximately twice the variance to gender and STEM course taking history.
2	As a result of the research, it was determined that there was a strong positive relationship between students' science exam scores and cognitive reflection test scores.

-
- 3 As a result of the research, it was determined that students with high cognitive reflection skill levels were able to reach the correct answers to the questions that tended to reveal strong inaccurate intuitive answers, needed to justify their answers even when the intuitively appealing answer was not wrong, and were able to make consistent comparisons.
 - 4 As a result of the analysis, it was determined that the pre-test and post-test mean scores of the individuals with high cognitive reflection levels were higher than those of the students with low cognitive reflection levels.
 - 5 As a result of the research, it was determined that there is a strong positive relationship between cognitive reflection levels and children's conceptual understanding in science and mathematics.
-

In the science learning-teaching process, intuitive answers that emerge spontaneously and quickly in situations where knowledge or time is limited about solving problems can lead individuals to misconception. In the literature, it has been determined that cognitive reflection skills, which are the ability to suppress the first intuitive answers that come to the minds of individuals in the problem-solving process, are effective on students' academic achievement and understanding of science concepts. In the studies examined within the scope of the research, in the studies carried out to determine the effect of cognitive reflection on the science learning-teaching process, it was found that there was a strong positive relationship between the level of cognitive reflection and the students' science comprehension levels and academic achievements in general; It was determined that students with high cognitive reflection levels were able to reach correct answers to questions that tended to reveal strong intuitive answers, and students with high academic achievement had high cognitive reflection levels.

COMMENTS AND SUGGESTIONS

The reasoning skills of individuals in the decision-making and judgment process regarding their daily lives are frequently used in research in the field of cognitive science. Dual process theory divided reasoning skills into two as "Type 1" and "Type 2". While the Type 1 process expresses intuitive thoughts that arise spontaneously and quickly in situations where time is limited or information is lacking; Type 2 process, on the other hand, expresses analytical thoughts that require cognitive action and attention. It is seen that studies investigating the effects of cognitive reflection skills on the science learning process, academic achievement and understanding of science concepts have started to be conducted recently. In order to determine the cognitive reflection levels of the students in the articles examined within the scope of the research, the direction and size of the relationship between the students' test scores were determined by using the intelligence games related to science, participation in the expression, the cognitive reflection test consisting of short answer and multiple choice questions and the academic achievement test (BYT) related to science subjects. The results obtained in the research will be useful in terms of developing strategies to determine and improve students' cognitive reflection levels in the learning-teaching process. While the relationship between cognitive reflection levels and science academic achievement and understanding levels of science was investigated in the article studies examined within the scope of the research, no research was found to improve individuals' cognitive

reflection skills. In this context, it is thought that it will be useful to carry out studies to develop individuals' cognitive reflection skills in the science learning process.

REFERENCES

- Baran E., Bilici S.C. (2015). Pedagojik alan bilgisi (tpab) üzerine alan yazın incelemesi: Türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(1), 15-32.
- Blacksmith, N., Yang, Y., Behrend, T.S., Ruark, G.A. (2019). Assessing the validity of inferences from scores on the cognitive reflection test. *Journal of Behavioral Decision Making*, 32(5), 599–612.
- Bockenholt, U. (2012). The cognitive-miser response model: Testing for intuitive and deliberate reasoning. *Psychometrika*, 77(2), 388–399.
- Campitelli, G., Gerrans, P. (2014). Does the cognitive reflection test measure cognitive reflection? A mathematical modeling approach. *Memory & Cognition*, 42 (3), 434–447.
- Evans, J.S.B., Stanovich, K.E. (2013). Dual-process theories of higher cognition: Advancing the debate. *Perspectives on Psychological Science*, 8(3), 223–241.
- Evans, J.S.B., Wason, P.C. (1976). Rationalization in a reasoning task. *British Journal of Psychology*, 67(4), 479–486.
- Finucane, M.L., Gullion, C.M. (2010). Developing a tool for measuring the decisionmaking competence of older adults. *Psychology and Aging*, 25(2), 271–288.
- Frederick, S. (2005). Cognitive reflection and decision making. *Journal of Economic Perspectives*, 19(4), 25–42.
- Gette, C.R., Kryjevskaiia, M. (2019). Establishing a relationship between student cognitive reflection skills and performance on physics questions that elicit strong intuitive responses. *Physical Review Physics Education Research*, 15(1), 1-13.
- Harrison, D.M. (2017). *Cognitive reflection and physics student performance*. In Bello P., Guarini M., McShane M., Scassellati B. (Eds.), *Proceedings of the 36th Annual Conference of the Cognitive Science Society* (pp. 2937–2942). Austin, TX: Cognitive Science Society.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. Farrar, Straus, and Giroux.
- Kahneman, D., Frederick, S. (2005). *A model of heuristic judgment*. In K. J. Holyoak, & R. G. Morrison (Eds.), *The Cambridge handbook of thinking and reasoning* (pp. 267–293). Cambridge University Press.
- Kahneman, D., Frederick, S., 2002. *Representativeness revisited: At-tribute substitution in intuitive judgment*. In: Gilovich, T., Griffin, D., Kahneman, D. (Eds.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*. Cambridge University Press, New York, pp. 49–81.

- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1) : 26-33.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Minner, D.D., Levy, A.J., Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction—what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*. 47(4), 474-496.
- Primi, C., Donati, M.A., Chiesi, F., Morsanyi, K. (2018). Are there gender differences in cognitive reflection? Invariance and differences related to mathematics. *Thinking & Reasoning*, 24(2), 258–279.
- Salgado, J. F., Otero, I., & Moscoso, S. (2019). Cognitive reflection and general mental ability as predictors of job performance. *Sustainability*, 11(22), 6498.
- Shtulman, A., McCallum, K. (2014). *Cognitive reflection predicts science understanding*. In P. Bello, M. Guarini, M. McShane, & B. Scassellati (Eds.), Proceedings of the 36th annual conference of the Cognitive Science Society (pp. 2937–2942). Cognitive Science Society.
- Sirota, M., Kostovicova, L., Juanchich, M., Dewberry, C., Marshall, A.C. (2020). *Measuring cognitive reflection without maths: Developing and validating the verbal cognitive reflection test*. Behavioral decision making. Advance online publication.
- Stagnaro, M., Pennycook, G., Rand, D. G. (2018). Performance on the cognitive reflection test is stable across time. *Judgment and Decision Making*, 13, 260–267.
- Stanovich, K.E., West, R.F. (1998). Individual differences in rational thought. *Journal of Experimental Psychology: General*, 127(2), 161–188.
- Thomson, K.S., Oppenheimer, D.M. (2016). Investigating an alternate form of the Cognitive Reflection Test. *Judgment and Decision Making*, 11(1), 99–113.
- Toplak, M.E., West, R.F., Stanovich, K.E. (2011). The cognitive reflection test as a predictor of performance on heuristics-and-biases tasks. *Memory & Cognition*, 39(7), 1275–1289.
- Tversky, A., Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131.
- Young, A.G., Shtulman, A. (2020). Children’s cognitive reflection predicts conceptual understanding in science and mathematics, *Psychological Science*, 1-13.
- Young, A.G., Shtulman, A. (2020). How children’s cognitive reflection shapes their science understanding. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-9.

Studies on “Conceptual Profile” in Science Education

Mehmet POLAT

Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye,
hvpltyzbsmplt@gmail.com

Gülen ÖNAL KARAKOYUN

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muradiye Meslek Yüksek Okulu, Kimya Teknolojisi Programı, Muradiye, Van, Türkiye, gulenonal@yyu.edu.tr

Abstract

There are many abstract and complex concepts related to each other in the field of science. The processes of learning and teaching these scientific concepts are one of the main research subjects of science education. In recent years, the "conceptual profile" theory has been frequently used in research on learning concepts. According to the conceptual profile theory, individuals exhibit different ways of thinking in different conditions depending on their experience, culture, belief and social life related to concepts. Individuals organize concepts in different regions according to the differences in the way they think. Conceptual profile theory focuses on a number of different reasons, such as epistemological, ontological, and axiological reasons, that underlie the meaning attributed to each concept. According to this theory, concepts are modeled in different regions according to the meanings attributed to them. These regions are named with names such as monist, epistemic, processual, pragmatic, aversive and attractive. The determination of these regions is important in terms of realizing the conceptual change and learning the concepts. In this study, it is aimed to examine the studies on conceptual profile theory in the field of science education. For this purpose, thesis, articles and papers related to the mentioned subject were examined by scanning the databases. In this study, in which the document analysis method was used, the studies examined were evaluated in terms of the subject of the research, the method of the research, the study group, the data collection tool, the analysis methods, the conceptual profiles determined and the results obtained. As a result of the research, it has been determined that there is no study on "conceptual profile" in the field of science education in our country. However, it has been determined that conceptual profiles on the subjects of covalent bonding, electrical circuits, evolution, chemical equilibrium, heat, matter, chemistry, life,

science and chemical change have been extensively studied so far in the field of science education outside of our country.

Keywords: Science Education, Conceptual Profile, Concept, Conceptual Change, Document Analysis.

INTRODUCTION

In the last two decades, the number of studies conducted in the field of education aimed at determining the learners' ideas and views on scientific concepts and phenomena that differ from their scientific meanings has increased significantly. As a result of these researches, a number of student-centered and inquiry-based new methodologies have been developed for science teaching within the scope of constructivist learning. Determining the learners' thoughts on scientific phenomena is one of these methodologies.

Conceptual profiles theory was first developed by Mortimer (2000) as an alternative to conceptual change (Posner et al., 1982). Conceptual profiles are defined as the analysis of the production of new meanings of science concepts in the classroom environment and are based on the idea that different ways of thinking can coexist in each of the individuals forming the conceptual profile. Conceptual profile theory considered learners' ideas as mental representations and stated that students' speaking styles and discourses about science concepts in their daily lives are related to their thoughts about the concepts. In other words, conceptual profile theory states that there are different thinking regions created within the framework of ontological and epistemological accumulation in order to make sense of each science concept, and different profiles can be created for each concept. The conceptual profile is based on the idea that people can show different ways of seeing and representing the reality around them, and that the construction of new ideas can occur independently of previous ideas. Although each individual reflects their own conceptual profiles, concept profiles are superhuman thought systems (Mortimer, 1994). Opportunities that individuals have in order to apply the knowledge and skills they have acquired through their socio-cultural experiences determine the differences in their thinking regions and therefore their conceptual profiles (Mortimer et al., 2014). In the context of science education, although each individual has a different profile, within the same culture, the categories drawn by him are the same for each concept. Each of the regions in the profile can be associated with a particular philosophical point of view based on different epistemological accumulations as well as different ontological features. In other words, regions in the profile can be associated with a way of thinking and a particular area or context in which that way applies.

In the studies in the literature, it is stated that individuals belonging to any society or culture do not have a homogeneous way of thinking and that there are different types of thinking (Tulviste, 1991; Werstch, 1991). According to Vygotsky (2001), individual thought is formed through the internalization of socioculturally constructed symbolic mediators, including language, and social interactions are effective on the development of higher mental functions and access to these thoughts. Conceptual profile theory also aims to model the different ways people can conceptualize conceptualizable events and objects as

a result of various social activities involving experiences (Mortimer et al., 2009; Mortimer et al., 2014). The concept of conceptual profile was first proposed by Mortimer to describe the conceptual evolution of learners' ideas about the subject and their transformation in the process and outcome of a pedagogical intervention. In the literature, while researches were carried out to determine the conceptual profiles of the concepts of molecule (Mortimer, 1997), periodic ordering (Amaral, 2004), atom (Mortimer, 2000), heat (Amaral and Mortimer 2001), entropy (Amaral, 2004), recently regarding the determination of conceptual profiles for concepts related to science such as medicine, anthropology and sociology (Coutinho, 2005; Coutinho et al., 2007; Silva, 2006) and death (Nicolli, 2009; Nicolli & Mortimer, 2009; Nicolli & Mortimer, 2012). research has been done. As the number of studies in the literature on conceptual profiles increased, the number of applications related to the effects of concepts in the science learning-teaching process increased. Conceptual profiles were used to express the organized and structured state of thoughts about concepts in the early periods. Depending on the development of the research, some applications have been developed for the use of conceptual profiles for different purposes in the science learning-teaching process. These purposes are as follows:

1. To investigate the conceptual evolution of students (Mortimer, 2000; Reis et al., 2010),
2. Establishing criteria for the organization of instructional strategies (Mortimer, 2000; Amaral, 2004)
3. Evaluating the classroom learning process (Mortimer, 2000; Amaral, 2004; Sepulveda, 2010)
4. Examining how a profile is realized in a particular society as a result of their region's educational experience or cultural background (Silva, 2006; Matos et al., 2007)

In this research, which was carried out with the method of document analysis, the studies aiming to explain the conceptual profiles created in science education so far were evaluated in terms of research subject, research method, study group, data collection tools, data analysis methods, conceptual profiles determined according to thinking regions and basic results.

Research Questions

Within the scope of the research, answers to the following questions were sought:

1. Which methods (research method, sample, data collection tools) were used in the studies to create the conceptual profile regions for science subjects.
2. Which conceptual profile regions were created for science subjects in research_
3. What are the future research topics for determining conceptual profiles in science education?

MATERIAL and METHOD

In the research, document analysis method was used in order to determine the working styles and connections in the literature and to guide future research (Minner et al., 2010; Baran & Bilici, 2015). Document analysis includes scanning, finding, examining and evaluating resources for a specific purpose (Karasar, 2005). Document analysis was carried out with a three-stage method: scanning method and determination of selection criteria, scanning process and analysis process (Karaçam, 2013;

Baran & Bilici, 2015). The procedures performed in the document analysis steps are explained in detail below.

Screening Method and Determination of Selection Criteria

In the first step of this research, which was carried out by document analysis method, thesis and article selection criteria and keywords were determined. In the selection of thesis and article, the criteria for the field-specific evaluation of the conceptual profile regions of internationally accessible thesis, articles published in peer-reviewed journals and science concepts were taken into consideration. Studies published between the years 2000-2022 were scanned, since research on the determination of conceptual profile regions related to science concepts emerged at the beginning of the 2000s. Considering these criteria, both national and international researches on the subject were searched by writing the keywords in Turkish and English. In order to find studies to be evaluated within the scope of the research, Turkish and English "conceptual profile", "conceptual profile in science education", "physics and conceptual profile", "chemistry and conceptual profile", "biology and conceptual profile" keywords were searched.

Scanning Process

While EBSCOHost, ISI Web of Science, Science Direct and ERIC databases and Google Academic search engines were searched using the determined keywords in order to access the articles to be examined within the scope of the research, YÖK National Thesis Center and ProQuest Dissertations & Theses Global search engines were searched in order to access the thesis studies. When the words "conceptual profile" and "conceptual profile in science" were scanned, studies on "conceptual modeling" and "conceptual change" that were not related to the research topic were found. In order to eliminate the studies that are out of the scope of the scanning process, the researches identified as a result of the scanning were examined in detail in terms of their titles and contents, and the studies that were determined not to be related to the subject were excluded from the scope of the research. As a result of the scanning, 11 articles and 3 theses were included in the research. The bibliographies of the theses and articles included in the scope of the research were also examined and the possibility of finding studies that could not be reached as a result of the scanning process was taken into account, but no thesis, article and presentation study that could not be reached as a result of the scanning process was found. Considering that the studies on the subject of the research have started recently and the content of the studies on the subject has some difficulties due to the combination of science, cognitive science and education, it is normal that the number of publications on the subject is low.

Analysis Process

In the analysis process, the articles and thesis contents included in the research were examined in terms of research topic, research method, study group, data collection tools, data analysis methods, conceptual profile regions and main results categories.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The articles determined at the end of the screening process, which was carried out in line with the criteria explained in detail in the method section of the study, were examined in terms of publication year, author names, article title and publication information, and the results are given in Table 1.

Table 1. Articles investigating conceptual profiles in science education

Studies Published as Articles in International Journals			
Year	Authors	Title of Article and Publication Information	
1	2001	Edenia Maria Ribeiro do Amaral, Eduardo Fleury Mortimer	Uma proposta de perfil conceitual para o conceito de calor (A conceptual profile proposal for the concept of heat) Revista Brasileira de Pesquisa em Educaçao em Ciências, 1(3), 1-16.
2	2003	Nu'ria Merce` Onno de Jong, Solsona, Izquierdo,	Exploring the development of students' conceptual profiles of chemical change (), International Journal of Science Education, 25, 3-12.
3	2007	Francisco Coutinho, Fleury Mortimer, Charbel Niño El-Hani	Construção de um perfil para o conceito biológico de vida (Building of a conceptual profile of "life"), Investigações em Ensino de Ciências, 12(1), 115-137.
4	2012	Aline Nicolli, Eduardo Fleury Mortimer	Perfil conceitual e a escolarização do conceito de morte no ensino de Ciências, Educar em Revista, Curitiba, Brasil, 44, 19-35.
5	2013	Claudia Sepulveda, Eduardo Fleury Mortimer, Charbel N. El-Hani	Construção de um perfil conceitual de adaptação: implicações metodológicas para o programa de pesquisa sobre perfis conceituais e o ensino de evolução, Investigações em Ensino de Ciências, 18(2), 439-479.
6	2013	João Roberto Tenório da Silva, Edenia Maria Ribeiro do Amaral	Proposta de um Perfil Conceitual para Substância, Revista Brasileira de Pesquisa em Educação em Ciências, 13, 53-72.
7	2018	Orlando Aguiar Jr, Hannah Sevian, Charbel N. El-Han	Application of the Conceptual Profile Theory to Overcome the Encapsulation of School Science Knowledge, Science&Education, 27, 863-893.
8	2020	Raúl Orduña Picón, Hannah Sevian, Eduardo F. Mortimer	Conceptual Profile of Substance Representing Heterogeneity of Thinking in Chemistry Classrooms, Science&Education, 29, 1317-1360.
9	2021	Ricardo Santos Baltieri, AMadeu Moura Bego &	Why the covalent bond is such a complex concept: a conceptual profile proposal, International Journal of Science Education, https://doi.org/10.1080/09500693.2021.1949070 , 1-18.

		Marco Cebim	Aur�lio
10	2021	Reza Hesti	Identifying Students' Conceptual Profile on Science Through Series Electrical Circuits Conceptual Survey with Four-Tier Diagnostic Test, <i>Advances in Social Science, Education and Humanities Research</i> , 633: 125-130.
11	2022	Mauricio Bruno da Silva Costa, Bruno Ferreira dos Santos	The conceptual profile of equilibrium and its contributions to the teaching of chemical equilibrium, <i>Chemistry Education Research and Practice</i> , 23, 226-239.

Araştırma kapsamında incelenen makale alışmalarının konuları, yöntemi, veri toplama aracı ve alışma gruplarına ilişkin detaylı bilgiler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de makalelerin sıralamaları, Tablo 1'de verilen makale sıralamalarıyla aynıdır.

Table 2. Study topics, method, data collection tools and working groups of the related article

Studies Published as Articles in International Journals			
	Study Subjects	Method and Data Collection	Working Group
1	Developing a conceptual profile proposal for the concept of heat	Theoretical work. Based on the data obtained from the studies in the literature, a conceptual profile proposal is presented for the concept of heat.	-
2	Exploring the development of students' conceptual profiles for the subject of "chemical change"	Linguistic analysis from qualitative analysis methods. 51 students studying at a school in Spain were asked to write two compositions expressing everything they could remember about the subject of "chemical change" that they learned in the 11th grade and the "chemical change" that the same students learned in the 12th grade.	51 college students
3	Developing a conceptual profile for the concept of "life"	Qualitative analysis. In order to determine the regions related to the concept of "life", open-ended interviews were conducted with the dialogue game to determine the types of thought related to the concept of "life".	120 college students
4	To determine the conceptual profile regions of "death" in science teaching	Qualitative analysis. As a data collection tool, a semi-structured interview form consisting of 6 open-ended questions was applied, including a question to reveal their thoughts on the concept of "death", 4 questions to make them	321 college and 40 primary

	think about the mortal state of life, and a question to define the characterizations commonly attributed to the life cycle.	school students	
5	Identifying conceptual profile regions related to the subject of "evolution"	Mixed method in which qualitative and quantitative analysis methods are used together. In the quantitative part of the study, a questionnaire was applied to determine the pre-knowledge levels of biological sciences higher education students about the concepts of adaptation and natural selection. In the qualitative part of the study, interviews were conducted to determine the conceptual profile regions of high school and biological sciences higher education students regarding the subject of adaptation and natural selection, and the students were asked to explain the questions in a comprehensive way.	25 high school and 10 college student
6	Developing a conceptual profile proposal for the concept of substance	Mixed method in which qualitative and quantitative analysis methods are used together. In the quantitative analysis part, a questionnaire consisting of 9 questions was applied to determine the concepts related to the elements, compounds and matter, while in the qualitative analysis part, the students were interviewed to determine the conceptual profile regions related to the concept of matter and the students were asked to explain the questions in detail.	72 high school student
7	Identifying the conceptual profile model regions of the energy concept	Qualitative analysis. In the research, how teachers introduce aspects of scientific knowledge in their classrooms by observing in a physics lesson in a city school in the USA, the heterogeneity of the way of speaking and thinking about the concept of energy, how it emerges in the expressions of teachers and students in the physics class, and for teachers to realize their own conceptual profiles of students towards the concept of energy. How does it create opportunities? searched for answers to questions.	10 high school student
8	Identifying the conceptual profile regions of the concept of "matter" in chemistry classes	Qualitative analysis. In the research, students studying in a total of eight grades at a high school in the Northeastern USA were asked to choose the best and worst items among the images of stars, dinosaurs, smells, heat, light and t-shirts, and to explain the reasons for their choice, and instead of the images that students thought not good, two new items they described as good. They were asked to explain the reason for adding items and qualifying these items as good.	8 high school teacher and students
9	Developing a conceptual profile	Qualitative analysis. A semi-structured interview form was used as a data collection tool in the research. Nine questions	30 college student

	proposal for the complex concept of “covalent bond”	were asked to the students by interviewing them to determine their knowledge and thoughts on the concepts of "chemical bond" and "covalent bond" and they were asked to answer the questions in detail.	
10	To determine the conceptual profile of the students on the subject of series electric circuits.	Qualitative analysis. A semi-structured interview form was used as a data collection tool in the research. Nine questions were asked to the students by interviewing them to determine their knowledge and thoughts on the concepts of "chemical bond" and "covalent bond" and they were asked to answer the questions in detail.	32 high school student
11	Identifying the conceptual profile regions for the concept of "chemical equilibrium"	Qualitative analysis. A semi-structured interview form was used as a data collection tool in the research. In the interview form, a total of 4 open-ended questions were included, 2 questions to determine the types of thoughts of the students about the concept of "chemical balance" and 2 questions to determine the conceptual profile regions.	39 college student

Examining the studies conducted in science education on the conceptual profile, which states that concepts are interpreted and represented in different regions depending on the differences in the way people think and make sense, "heat, chemical change, life, death, evolution, matter, energy, covalent bond, serial electrical circuits and chemical equilibrium" It is seen that the conceptual profile regions related to science concepts such as " " have been examined theoretically and experimentally (Table 2). It is seen that the theoretical studies on the subject of conceptual profile are examined in the article no. 1 of the studies examined within the scope of the research. A conceptual profile proposal has been developed. When Table 2 is examined, it is seen that interviews were conducted with research groups in order to determine the thinking types and conceptual profile regions in the majority of the studies. It is seen that the aim is to determine the differences in the way of thinking and the conceptual profile regions by directing some open-ended questions about science concepts to the students in the combined interviews. In the interviews conducted with participant groups ranging from 10 to 120, it is seen that the participants are asked to answer the questions directed to them in detail. The data analysis methods of 11 article studies examined within the scope of the research and the information about the conceptual profile regions determined in these studies are given in Table 3.

Table 3. Data analysis methods of the articles examined within the scope of the research and the conceptual profile regions identified/examined

Studies Published as Articles in International Journals	
Data analysis method	Identified/investigated conceptual profile regions

- 1 Since it is a theoretical study, data analysis was not performed. Theoretical work. Heat thought from emotions, animistic heat thought, material heat thought.
- 2 Two different compositions written by the students were analyzed with text analysis techniques. As a result of the analysis, four different conceptual profiles were identified as interactive, meccano, cuisine and inconsistent.
- 3 The answers obtained from the interview forms were evaluated by content analysis method. The answers given by the students were categorized and the types of thought and conceptual profile regions were determined. The "internalist" in the concept of life, in which life is characterized as a series of processes inherent in the living being; Three different conceptual profiles have been identified: "externalist", which corresponds to the understanding of life as something separate and external from living things, and "relational", where life is perceived as a relationship between entities and/or systems.
- 4 The answers obtained from the interview forms were evaluated by content analysis method. The answers given by the students were categorized and the types of thought and conceptual profile regions were determined. In the research, regarding the concept of "death", "naturalist", who states that death is a phenomenon that occurs as a result of biological processes or biological characteristics, "religious", where death is understood as a phenomenon or phenomenon arising from the divine will, and is generally seen as a transition to another life, and death will be rejected or rejected. Three different conceptual profiles have been identified, namely "relational", where it is perceived as a phenomenon or phenomenon to be hidden.
- 5 The data obtained as a result of the interviews were converted into written texts and evaluated by content analysis method. Each of the participants' answers to the questions was evaluated with a non-linear, repetitive and fixed comparative analysis method, in which common ideas were defined. Araştırmada katılımcıların evrim, adaptasyon ve doğal seleksiyon kavramlarına ilişkin işlevselcilik, ilahi uyum, dđnüşümsel perspektif ve değişken perspektif olmak üzere dört farklı kavramsal profil bölgesi tanımlanmıştır.
- 6 In the research, the questionnaire form and semi-structured interview forms created by examining the articles and questionnaires in the field of chemistry history and science teaching were evaluated by content analysis method. As a result of the analysis of the data obtained within the scope of the research, five conceptual profile regions were proposed for the concept of substance: basic, generalist, material, rationalist and relational.

7 The data obtained from the observation forms related to the physics course were evaluated by content analysis.	Within the scope of the research, six conceptual profile regions have been defined for the concept of energy, namely the living region, the experimental region, the material region, the causal region, the scientific classical region and the quantum rationalist region.
8 In order to determine the thinking styles of four different chemistry classes, the interview forms were transcribed and evaluated by content analysis method.	As a result of the research, six conceptual profile regions were defined for the concept of matter, namely the sensory region, essentialist region, functional region, natural/artistic region, associative region, formational region and interactionist region.
9 Studies examining misconceptions about the concept of covalent bond and semi-structured interview forms were evaluated by content analysis method.	As a result of the research, four different conceptual profile regions were defined for the concept of covalent bond: indiscriminate linking, balancing attraction, localized residue and systematic delocalization.
10 Interview forms made within the scope of the research were transcribed and evaluated by content analysis method.	As a result of the research, five different conceptual profile regions were defined, namely sound understanding, partial understanding, concept understanding, meaninglessness and non-coding.
11 Interview forms made within the scope of the research were transcribed and evaluated by content analysis method.	As a result of the analysis of the data, four conceptual profile regions related to the concept of chemical equilibrium, namely intuitive, static, kinetic and energetic regions, were defined.

When Table 3 is examined, it is seen that the studies in the literature are evaluated in order to propose conceptual profiles related to science concepts, and semi-structured interview forms are mostly used in determining the conceptual profiles related to the concepts. In the article no. 1, researches on the concept of heat were scanned and three different conceptual profile regions were suggested. No interviews or surveys were conducted in this study.

The main conclusions reached as a result of the studies examined within the scope of the research are given in Table 4.

Table 4. Main results reached in the articles examined within the scope of the research

Key Results

- 1 In this theoretical research, the process of determining the conceptual profile regions for the concept of heat has been explained and a conceptual profile proposal has been made for the concept of heat with the data obtained from the studies in the literature.
-

- 2 As a result of the research, four different conceptual profiles were identified as interactive, meccano, culinary and inconsistent. It is unclear whether the scientifically accepted concept of chemical change was gained. In the compositions belonging to the cuisine profile, the discourse is mainly built around phenomena. The level of disclosure is mainly macroscopic. It is unclear whether the scientifically accepted model of chemical change has been achieved. Chemical change was not disclosed in the compositions belonging to the inconsistent profile. The text has no global coherence; in fact, the discourse does not follow a regular thematic progression. In most cases, only a list of courses, items, and definitions is provided.
- 3 In the process of determining the conceptual profile regions in the research, it was determined that epistemological and ontological sources alone were insufficient, and the use of interviews based on problem situations that allowed students to use other speech styles and included a two-way relationship between the researcher and the research subjects was an important complement to our study. The concept of conceptual profile shows that there is no single rule for teaching and learning a particular scientific field, because once the profiles it may contain for each concept have been identified, various strategies are shown to be appropriate. It can be created to promote or discuss each profile zone. In short, if a concept is literally heterogeneous, the teaching and learning process must be correspondingly heterogeneous.
- 4 The research resulted in proposing a conceptual model of death profile that includes three domains: naturalistic, religious, and relational: (a) naturalistic: death manifests itself as an organic phenomenon inherent in life; (b) religious: death signifies the end of earthly life and hence the beginning of an eternal life and can also be understood as a result of "divine will" and (c) relational: includes aspects concerning relations between The data show that, broadly speaking, death is conceptualized as a natural, biological phenomenon inherent in the human condition.
- 5 As a result of dialogical examination of epistemological and historical sources, literature on alternative concepts, original data obtained through interviews and questionnaires administered to high school and higher education students, and analysis of discursive interactions in high school and higher education biology classrooms, four regions have been developed: functionalism, divine harmony, transformational perspective, and variable perspective.
- 6 In this study, the discussion of data collected in different contexts and the analysis of emerging concepts resulted in proposing a conceptual profile for the concept of matter. The analysis of the concepts found in the historical development of the concept and the informal concepts pointed out in the Science Teaching literature have guided the research of speech forms that may emerge in classroom research. Each region of the conceptual profile of the item proposed here represents ways of thinking that can be associated with specific contexts. It is stated that the knowledge of the existence of a concept profile in the student can help the teacher in planning the teaching of the substance concept, in this way, he will be aware of what possible concepts may arise during the lesson and will know how to place them in appropriate contexts.
- 7 As a result of the research, it has been determined that the conceptual profile theory and the energy profile regions proposed here allow the students to understand the negotiation and meaning-

making processes in relation to the energy concept in a comprehensive way, and the construction of these regions by the teachers and students in the teaching process has an impact on this situation.

- 8 In the research, six conceptual profile regions were determined by identifying ontological, epistemological and axiological commitments related to each region. It has been found that the developed conceptual profile is effective in representing the heterogeneity of thinking about matter in chemistry lessons, therefore it is useful for teachers prospectively.
 - 9 The results reached within the scope of the research were compiled in the form of a semantic matrix with nineteen meanings and then transformed into four regions: indiscriminate connection, stabilization of attraction, localized residual and systematic localization.
 - 10 In addition to the tools developed within the scope of the research, students' concept profiles can be defined as sound understanding (SU), partial understanding (PU), unable to understand (NU), misconception (MC) and no-concept (UC) and students' concept profiles in the Serial Electric Circuit material. .
 - 11 As a result of the research, four different conceptual profile regions were determined as intuitive, static, kinetic and energetic. In the research, it was stated that different fields of science would somehow present these regions in their own understanding of balance, enable the use of theory in the evaluation of an individual's conceptual evolution, and simultaneously confirm the existence of alternative concepts in their thoughts.
-

In these studies, which were carried out to determine the conceptual profiles for the concepts related to different fields of science, it was determined that the same concept could be organized in different regions depending on more than one way of thinking and speaking. Conceptual profiles express the heterogeneity of ways of thinking and speaking about a particular concept, that each of these ways of thinking is applicable, and that these different ways of thinking and speaking about concepts are represented by a series of regions created due to the diversity of contexts in which they have pragmatic value. As a matter of fact, in the studies examined within the scope of the research, it is seen that the concepts in different fields of science are organized in a number of different regions depending on the heterogeneity of thinking and speaking styles. The determination of different conceptual profile regions for the same concept in the studies conducted independently of each other in the reviewed article studies shows that the heterogeneity of thinking and speaking styles reveals different conceptual profile regions.

The date, thesis author and advisor, thesis title and the university information regarding the thesis studies determined in the field survey carried out within the scope of the research are given in Table 5.

Table 5. Postgraduate theses on the subject of "conceptual profile" in science education

Graduate Thesis Studies				
Year	Thesis Author and Supervisor name	and	Thesis Title and Name of the University where the Thesis was made	

1	2017	Melquesedeque Da Silva Freire, Dra. Edenia Maria Ribeiro do Amaral	Perfil Conceitual De Química: Contribuições Para Uma Análise Da Natureza Da Química E Do Seu Ensino Universidade Federal Rural De Pernambuco
2	2018	Vanessa Perpétua Garcia Santana Reis, Claudia De Alencar Serra Ve Sepulveda	Um Perfil Conceitual De Herança Biológica: Investigando Dimensões Epistemológicas E Axiológicas De Significação Do Conceito No Contexto Do Ensino Médio De Genética, Universidade Federal Da Bahia

In the first thesis examined within the scope of the research, it was aimed to determine the conceptual profile of chemistry. In the research, a proposal was developed for the conceptual profile of chemistry by evaluating the data obtained from three sources on the nature of chemistry, chemistry education and teacher education, and in-class dialogues with chemistry teacher candidates. In the research, in which qualitative analysis methods supported by interactional ethnography and language theory were used in the analysis of the data, six conceptual (monist), avoidant (aversive), conceptual (epistemic), pragmatic, processual (processual) and attractive (attractive) for the concept of chemistry were used. profile region is defined. In the second thesis, which aimed to determine the conceptual profile of heredity, the data obtained from the ontological and epistemological sources as well as the data obtained from the interviews with high school and university students were analyzed. As a result of the research, eight epistemological themes were determined for the concept of inheritance: ontology, axiology, parental contribution to inheritance, causal factor, inheritance unit, mediator of inheritance transmission, nature of inheritance and mechanism of inheritance. After the interviews with the students were written down and evaluated, four conceptual profile regions were defined for the concept of heredity: congenital naturalization, blood fatalism, genetic preformationism and epigenesis.

COMMENTS AND SUGGESTIONS

Being aware of the boundary between a conceptual profile and its regions means being able to apply a scientific idea in contexts where it is appropriate, and at the same time preserve ways of thinking and speaking different from the scientific one when these ideas exist. When considering science education, the conceptual profile and its regions are very important, because students may have difficulty in understanding that this diversity of meanings for scientific concepts is a natural feature of science. Conceptual profile theory can help reveal the diversity of meanings for scientific concepts by revealing different ideas about any concept. In the interviews conducted in the article studies examined within the scope of the research, it was determined that science concepts were structured in different regions depending on the way of thinking and socio-cultural differences. The results obtained in this research are important for educators in terms of realizing that students structure in different regions according to

the differences in their thinking types and socio-cultural structures, and facilitating the learning of concepts by determining the conceptual profile regions in the classroom. It is seen that the studies examined in the research are generally done in the field of chemistry. In this context, it can be said that conducting conceptual profile studies in the fields of physics, chemistry, biology and science education in the future is important in terms of achieving different results and contributing to the literature. In the studies examined within the scope of the research, the effects of the factors affecting the mentality and socio-cultural levels of the individuals on the conceptual profile regions were not investigated. For this reason, it is thought that it will be useful to carry out studies to determine the effects of some variables that affect individuals' thinking and socio-cultural levels in the learning-teaching process on the conceptual profile regions.

REFERENCES

- Amaral, E.M.R. (2004). *Perfil Conceitual Para A Segunda Lei Da Termodinâmica Aplicada Às Transformações Físicas E Químicas E Dinâmica Discursiva Em Uma Sala De Aula De Química Do Ensino Médio*. Tese (Doutorado em Educação) - Faculdade de Educação, Universidade Federal de Minas Gerais, Belo Horizonte.
- Amaral, E.M.R. and Mortimer, E.F. (2001). Uma Proposta De Perfil Conceitual Para O Conceito De Calor. *Revista Brasileira em Educação em Ciências*, 1(3): 5-18.
- Baltieri, R.S.; Bego, A.M. and Cebim, M.A. (2021). Why The Covalent Bond Is Such a Complex Concept: A Conceptual Profile Proposal. *International Journal of Science Education*, <https://doi.org/10.1080/09500693.2021.1949070>.
- Baran E. and Bilici S.C. (2015). Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB) Üzerine Alan yazın İncelemesi: Türkiye Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*. 30(1): 15-32.
- Coutinho, F.A. (2005). *Construção De Um Perfil Conceitual De Vida*. Tese (Doutorado em Educação) Faculdade de Educação, Universidade Federal de Minas Gerais, Belo Horizonte.
- Coutinho, F.A., Mortimer, E.F. and El-Hani, C.N. (2007). Construção De Um Perfil Para O Conceito Biológico De Vida. *Investigações em Ensino de Ciências*, 12(1): 115–137.
- Hesti, R. (2021). Identifying Students' Conceptual Profile on Science Through Series Electrical Circuits Conceptual Survey with Four-Tier Diagnostic Test. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 633: 125-130.
- Jr, O.A., Sevan, H. and El-Hani, C.N. (2018). Teaching About Energy: Application of the Conceptual Profile Theory to Overcome the Encapsulation of School Science Knowledge. *Science & Education*, 27:863–893.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1) : 26-33.

- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Matos, S.A., Costa, F.L.B., Silva, F.A.R. and Coutinho, F.A. (2007). *Comparação De Perfis Conceituais De Vida Entre Alunos De Escolas Evangélicas E Não-Evangélicas Do Ensino Médio*. In: Mortimer, E. F. (Org.). VI Encontro Nacional de Pesquisa em Educação em Ciências – MG, Belo Horizonte. Anais... Belo Horizonte: ABRAPEC.
- Minner, D. D., Levy, A.J. and Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction—what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*, 47(4) : 474-496.
- Mortimer, E.F. (1994). *Evolução Do Atomismo Em Sala De Aula: Mudança De Perfis Conceituais*. Tese (Doutorado em Educação) - Faculdade de Educação, Universidade de São Paulo, São Paulo.
- Mortimer, E.F. (1997). Para Além Das Fronteiras Da Química: Relações Entre Filosofia, Psicologia e Ensino De Química. *Química Nova*, 20 (2), 200-207.
- Mortimer, E.F. (2000). *Linguagem e Formação de Conceitos no Ensino de Ciências*. Belo Horizonte: Editora UFMG.
- Mortimer, E.F. and Scott, P.H. (2000). Analysing Discourse in the Science Classroom. En: J. Leach; R. Millar y J. Osborne (Eds.). *Improving Science Education: The Contribution Of Research*, Milton Keynes: Open University Press.
- Mortimer, E.F., Scott, P., Amaral, E.M.R. and El-Hani, C.N. (2014) Conceptual Profiles: Theoretical Methodological Bases of a Research Program. In E. F. Mortimer & C. N. El-Hani, (Eds.). *Conceptual Profile: A theory of teaching and learning Scientific Concepts*. Series: Contemporary Trends and Issues in Science Education, 42, 330 p.
- Mortimer, E.F., Scott, P.H. and El-Hani, C.N. (2009). *Bases Teóricas E Epistemológicas Da Abordagem Dos Perfis Conceituais*. In E. F. MORTIMER (Org.). VI Encontro Nacional de Pesquisa em Educação em Ciências – MG, Belo Horizonte. Anais... Belo Horizonte: ABRAPEC.
- Nicolli, A.A. (2009). *Perfil Conceitual De Morte E Abordagem Pedagógica Do Ciclo De Vida, No Ensino De Ciências*. Tese (Doutorado em Educação) - Faculdade de Educação, Universidade Federal de Minas Gerais, Belo Horizonte.
- Nicolli, A.A. and Mortimer, E.F. (2009). *Construção De Um Perfil Para O Conceito De Morte*. In E. F. MORTIMER (Org.). VI Encontro Nacional de Pesquisa em Educação em Ciências – MG, Belo Horizonte. Anais... Belo Horizonte: ABRAPEC.
- Nicolli, A.A. and Mortimer, E.F. (2012). Perfil Conceitual E A Escolarização Do Conceito De Morte, No Ensino De Ciências. *Educar em Revista*, 44:19-35.
- Picón, R.O., Sevian, H., Mortimer, E.F. (2020). Conceptual Profile of Substance: Representing Heterogeneity of Thinking in Chemistry Classrooms. *Science&Education*, 29:1317-1360.
- Posner, G.J., Strike, K.A., Hewson, P.W. and Gertzog, W.A. (1982), Accommodation of a Scientific Conception: Toward a Theory of Conceptual Change, *Science Education*, 66(2): 211-227.

- Reis, V.P.G.S., El-Hani, C. N. and Sepulveda, C. (2010). *Aplicação E Teste De Uma Sequencia Didática Sobre Evolução No Ensino Médio De Biologia*. In: Z. Jofili & A.V. de Almeida (Orgs.) *Ensino de Biologia, meio ambiente e cidadania: olhares que se cruzam*. Recife: UFRPE: Sociedade Brasileira de Ensino de Biologia/Regional 5. 266 p.
- Sepulveda, C. (2010). *Perfil Conceitual De Adaptação: Uma Ferramenta Para Análise De Discurso De Salas De Aula De Biologia Em Contextos De Ensino De Evolução*. Tese (Doutorado em Ensino, Filosofia e História das Ciências). Universidade Federal da Bahia.
- Sepulveda, C., Mortimer, E.F. and El-Hani, C.N. (2013). Construção De Um Perfil Conceitual De Adaptação: Implicações Metodológicas Para O Programa De Pesquisa Sobre Perfis Conceituais E O Ensino De Evolução. *Investigações em Ensino de Ciências*, 18(2): 439-479.
- Silva Costa, M.B., Santos, B.F. (2022). The Conceptual Profile Of Equilibrium And Its Contributions To The Teaching Of Chemical Equilibrium. *Chemistry Education Research and Practice*, 23:226-239.
- Silva, F.A.R. (2006). *O Perfil Conceitual De Vida: Ampliando As Ferramentas Metodológicas Para Sua Investigação*. Dissertação (Mestrado em Educação) Faculdade de Educação, Universidade Federal de Minas Gerais, Belo Horizonte.
- Silva, J.R.R.T. and Amaral, E.M.R. (2013). Proposta de um Perfil Conceitual para Substância. *Revista Brasileira de Pesquisa em Educação em Ciências*, 13: 53-72.
- Solsona, N., Izquierdo, M. and Jong, O. (2003). Exploring The Development Of Students' Conceptual Profiles Of Chemical Change. *International Journal of Science Education*, 25: 3-12.
- Tulviste, P. (1991). *The Cultural–Historical Development Of Verbal Thinking (M. J. C. Hall, Trans.)*, New York, NY: Nova Science.
- Vygotski, L. S. (2001). *A Construção Do Pensamento E Da Linguagem*. São Paulo: Martins Fontes.
- Wertsch, J.V. (1991). *Voices Of The Mind: A Sociocultural Approach to Mediated Action*. Cambridge: Harvard University Press.

Legal Framework in the Republic of North Macedonia for the Prevention of Domestic Violence

Doc.Dr. Shemsije Demiri

Internacional University of Struga, North Macedonia. E-mail: sh.demiri@eust.edu.mk

Abstract

Violence has recently emerged as a very worrying phenomenon not only in Macedonia but also worldwide. Everyone should be aware of violence that can be perpetrated at home, at work or on the street.

The causes of domestic violence are mainly the patriarchal paradigm and the exclusion of women from decision-making, due to the lack of trust in women in society. On the other hand, the mentality and cultural tradition and beyond, holds an inferior position compared to men.

Unstable economic and political situations have also created deep economic dependence on women, which means less chances of being independent economically and socially, and consequently a lack of self-confidence in the family relationship. If we stop at the last argument, it is worth mentioning that there is a differentiated treatment of women in the employment relationship. Violence is a psychological pressure or abuse of force exerted on a person with purpose of achieving goals against the will of the victim.

The dynamics of domestic violence or in other words, what moves, incites, motivates and nurtures domestic violence is the thought of a low and selfish mentality. In this view, there is a consolidated prejudice regarding the intellectual and professional abilities of women despite the significant individuality.

Keywords: Definition of violence, types of violence, factors influencing domestic violence against women, children and the elderly in the Republic of Northern Macedonia.

The Dynamic Developments in the Society of Madina upon the Arrival of the Prophet Muhammad

Salah AI-HAIDERI

Prof, Iraq

Contemporary civil society: state, condition, chance of development. The case of Serbia

Agnieszka ZIETEK

Ph. D., Maria Curie Skłodowska University, Poland

Abstract

The changes taking place in the second decade of the twentieth century, which we are witnessing, have an impact on the shape of civic involvement in the public sphere. The situation of a pandemic and, being a specific response to it, new forms of social activation which are attempts to "find oneself" in the new reality (including mutual neighborly help, self-organization in the preparation and delivery of meals and protection measures, the so-called visible hand, etc.)), more and more numerous strikes and climatic events related to the catastrophic state of the natural environment, as well as the more and more widespread, "degraded form of democracy" in the form of populist groups, leading, inter alia, to the devastation of civil society (Jan-Werner Müller 2019) - they significantly determine the shape and area of action of contemporary social movements.

At the same time, the values, attitudes and behaviors underlying public activity and involvement of individuals are also transformed. The key ones include, for example, trust in the rulers and fellow citizens, openness in social contacts, or faith in the possibility of influencing political processes and decisions as well as in one's own agency (Wnuk-Lipiński 2008; Kymlicka 1991, 1994). They materialize in a kind of "social ferment" in the form of grassroots, informal social movements and groups of residents involved in local matters and demanding the realization of their vital needs and interests, incl. in the form of well-described urban movements (see e.g. Della Porta and Diani 1999; Domaradzka 2021; Kubicki 2016, 2020).

The main objective of the analyses is to answer the question about the position of the civic sector within Serbia's broadly understood political system. What role do both formal non-governmental organizations and grassroots non-institutionalized social movements play in this relatively young democracy? What is the attitude of authorities to grassroots civic activities, which often manifest criticism towards the decisions and actions of those in power? These questions will constitute the central axis of my considerations in this article.

The research problem indicated above is analysed on three essential levels. Firstly, the article sheds light on the political situation of contemporary Serbia, especially the problems that the country faces as well as its integration with the European Union. Secondly, the article discusses existing studies and

researches on the shape of the civic society in Serbia and the ways in which it functions. Finally, the Author analyses the results of qualitative research carried out at the turn of 2018 and 2019 among representatives of Serbian civic movements and organizations. The conclusions stemming from these analyses are presented in the final part of the article.

The analyses carried out indicate the problems that faces the civic sector in Serbia. First and foremost, one should draw attention to the authorities' rather negative outlook on the civic sector. What is also noteworthy is an extended network of connections of the authorities with the private sector as well as with the right-wing, nationalist, pro-government organizations. These circumstances to a large extent hinder or even preclude dialogue (and further cooperation) between public and civic institutions.

Keywords: civil society, activism, social movements

Toplumsal cinsiyet bağlamında sanatta sıradışı performanslarıyla etkili izler bırakan “Marina Abramovic”

Esence Mısra AKYÜZ

Esence Mısra Akyüz¹, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Temel Sanat Eğitimi Bölümü, İzmir, Türkiye.

E-mail: esence_534@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0687-2929

Prof. Dr. Oğuz DİLMAÇ

Prof. Dr. Oğuz DİLMAÇ² İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Temel Sanat Eğitimi Bölümü, İzmir, Türkiye.

E-mail: oguzdilmac@gmail.com

Öz

Modernizm döneminin öncesinde kadınların sanat kavramıyla olan ilişkileri eril baskılarının altında kalmasıyla ve toplumsal cinsiyet normlarının yörüngesinde şekil almaktadır. Sanatçılar bu süreç içerisinde, sanat pratiklerinin kendilerine biçtiği rollerin karşısında boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Günümüz döneminde siyaset ve toplum içerisinde konularda söz sahibi olmayı başaran kadın sanatçıların sanat içerisindeki bu oluşturulan yeni konumunu anlamak için bu sürecin önemli olduğu düşünülmektedir.

1960 yıllarında ortaya çıkan performans sanatı seyircilerin önünde canlı ve hareketli bir biçimde ortaya çıkan sanat türlerinden bir tanesi olarak bilinmektedir. Post modern dönemin yaygınlaşmasıyla birlikte sanatın odak noktaları değişerek kültür ve toplumsal olaylar sanatın ana merkezi olmaya başlamaktadır. Dönemin gençlik hareketleri kavramsal sanatın izlerini barındırmasıyla ortaya çıkan toplumsal ayaklanmalar, toplum tarafından oluşturulan eşitsizlikler, sanat tarihi içerisinde geçen katılaştırılan geleneksel değerler sanat terimini farklı alanlara yönelterek, sanatçılar bu alanların oluşturduğu yardımlarla seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar.

1976 yılında yollara Alman sanatçı olan Ulay ile kesişen Marina Abramovic on yılı aşkın bir süre ortak performanslar sergilemişlerdir. Bu dönem içerisinde ki performanslarda eril/dişi kodlamalarını, sanatçı

ve ego durumlarını kendi bedenleri üzerinde deneyimledikleri performanslar sergilemişlerdir ve büyük ilgi görmektedirler. Birbirlerine bakarak, iterek, vurarak dokunup bağırarak uzun zamana yaymış oldukları bu performanslar; haz ve şiddeti, iktidar ve öteki olma kavramlarının yer değiştirmeye çalıştığı bir yolculuktur(Uğur,2021).

Bu çalışmada feminizmin toplumsal cinsiyet rollerini sarsmasıyla birlikte sanat içerisinde sıra dışı performanslar sergileyen ve seyircilerde kalıcı izler bırakan Marina ABRAMOVİC 'in performanslarını incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Performans, Marina ABRAMOVİC

Abstract:

Before the period of modernism, women's relations with the concept of art are shaped under the masculine pressures and in the orbit of gender norms. In this process, artists had to submit to the roles that art practices assigned to them. It is thought that this process is important in order to understand the new position of women artists who have managed to have a say in politics and society in today's period.

Performance art, which emerged in the 1960s, is known as one of the art types that appeared in front of the audience in a lively and active way. With the spread of the post-modern period, the focal points of art have changed and cultural and social events have become the main center of art. Social upheavals, inequalities created by the society, and traditional values that have been solidified in the history of art, which emerged with the youth movements of the period containing the traces of conceptual art, direct the term art to different fields, and artists try to make their voices heard with the help of these fields.

Marina Abramovic, who crossed the roads with the German artist Ulay in 1976, performed together for more than ten years. In the performances during this period, they exhibited performances where they experienced masculine/female encodings, artist and ego states on their own bodies, and they attracted great attention. These performances, which they spread over a long time by looking at each other, pushing, hitting, touching and shouting; It is a journey in which the concepts of pleasure and violence, power and being other are trying to replace them (Uğur, 2021).

In this study, the performances of Marina ABRAMOVIC, who exhibited extraordinary performances in art and left lasting impressions on the audience, will be examined as feminism has shaken gender roles.

Keywords: Gender, Women, Performance, Marina Abramovic

Malaysian Islamic Secondary School Leaders' Leadership Challenges

Zunaidi Harun

Muhammad Faizal A. Ghani

Faculty of Education, University of Malaya, MALAYSIA

Dr. Abd. MuhithS.Ag. M. Pd.I

Faculty of Teaching & Educational Knowledge

Universitas Islam Negeri Kiai Haji Achmad Siddiq Jember, INDONESIA

Dr. Nur Aedi, M. Pd

Educational Administration Program

Universitas Pendidikan Indonesia, Bandung, INDONESIA

Abstract

This study aims at exploring the Malaysian Islamic secondary school leaders' leadership challenges. To respond to the study aim, a qualitative method using some series of interview were applied among seven leaders of Islamic Secondary Schools. The informers were selected based on some criteria such as the length of service as a leader and leadership knowledge. The data that were analyzed using thematic analysis reported seven challenges of Malaysian Islamic secondary school leaders' leadership, namely: (i) lack of knowledge, in particular, the field of school management such as finance, IT, asset, data and information, (ii) lack of management skill to figure out conflicts regarding incentive differences among senior and novice teachers, (iii) lack of collaboration among stakeholders, (iv) need to allocate more finance for the program of competency development such as enhancing novice teachers' pedagogical skills, (v) lack of managing boarding students with the useful programs, (vi) less concern to support some Ministry of Education's policies, and (vii) less concern on the changing environment, in particular, the field of pedagogical changes for the post of COVID-19 pandemic. The implication of this study is to be aware for the educational stakeholders, in particular, the school leaders, to take into account this study findings in order to make self-improvement for enhancing the students learning and school achievement.

Keywords: *Malaysian Islamic Secondary, School Leaders, Leadership And Challenges.*

A Wholistic Approach to Psychology of Learning

Murat KAPLAN

Murat Kaplan, Ph.D.

Antalya Bilim University, Türkiye

Univerzitet Donja Gorica, Montenegro

E-mail: murat.kaplan@antalya.edu.tr

October 21-23, 2022

21-23 Ekim, 2022

Abstract

The learning process is wholistic and gains strength when many related elements exist in harmony. It is of vital importance for the education world to carefully consider not only the pre-classroom process, but also other elements that function more effectively in the classroom environment and which are fundamentally strongly connected with the psychology of human behavior'.

In order to provide a better learning environment for our students, we need to fully understand the impact of human psychology on the learning journey. Otherwise, we will continue to insist on 'artificial and therefore weaker learning environments'.

Although there may be some differences according to age groups, it is necessary to reconsider some of the concepts, under the main heading of 'wholistic pedagogy'. In this article, we have studied some effective solutions on particularly crucial basic psychology concepts that we think are mostly neglected in classroom environments.

Key Words and Concepts

wholistic	holistic	psychology
teaching	learning environment	pedagogics
schemas	emotions	classroom communication
perception	rapport	anxiety
learning difficulty	attachment styles	early childhood
psychological safety	fundamental needs	teachers' development
awareness and teaching	responsibility	intrapersonal communication
stress and learning	personal signatures	individual differences
	behaviour	

Öz

Öğrenme süreci bütünseldir ve ancak birbiriyle ilişkili birçok öge uyum içinde olduğunda güçlenir. Eğitim dünyası için, sadece sınıf öncesi süreci değil, aynı zamanda sınıf ortamında daha etkili işleyen ve temelde insan davranış psikolojisi ile güçlü bir şekilde bağlantılı olan diğer unsurları da dikkatlice incelemek hayati önem taşımaktadır.

Öğrencilerimize daha iyi bir öğrenme ortamı sağlamak için insan psikolojisinin öğrenme yolculuğuna etkisini tam olarak anlamamız gerekiyor. Aksi takdirde, 'yapay ve dolayısıyla daha zayıf öğrenme ortamları' konusunda ısrar etmeye devam edeceğiz.

Yaş gruplarına göre bazı farklılıklar olsa da temel birtakım kavramları 'bütünsel pedagoji' ana başlığı altında yeniden ele almak gerekir. Bu makalemizde, sınıf ortamlarında çoğunlukla ihmal edildiğini düşündüğümüz önemli temel psikoloji kavramlarına bazı etkili çözümlere dikkat çektik.

Anahtar Sözcükler ve Kavramlar

bütünsel	bütünsel	psikoloji
öğretim	öğrenme ortamı	pedagoji
şemalar	duygular	sınıf içi iletişimi

algı

öğrenme zorluğu

psikolojik güvenlik

farkındalık ve öğretim

stres ve öğrenme

uyum

bağlanma stilleri

temel ihtiyaçlar

sorumluluk

kişisel imzalar

davranış

kaygı

erken çocukluk

öğretmen gelişimi

içeriden iletişim

bireysel farklılıklar

Short-Term Memory for Dynamic Scenes: Rapid Serial Visual Presentation (RSVP) with Biological Motion

Ayşe Candan ŞİMŞEK

Corresponding author, Yaşar University, Department of Psychology, Bornova, Izmir, Turkey

E-mail: ayse.simsek@yasar.edu.tr

Nazif KARACA

Yaşar University, Turkey

Berk Can KIRMIZI

Department of Neurosciences, University of Bremen, Bremen, Germany

Ayça PAKSOY

Yaşar University, Turkey

Furkan EKİZ

Yaşar University, Turkey

Abstract

Perception of visual scenes requires complex cognitive mechanisms geared towards encoding an optimum amount of information at first glance. Early visual memory was researched extensively with static images presented at brief time intervals (Potter et al., 2002; Greene & Oliva, 2009; Goldzieher, Andrews & Harris, 2017; Gronau & Shachar, 2015). Rapid Serial Visual Presentation (RSVP) is one of the most commonly used paradigms to measure and study the limits of visual processing (Meng, & Potter, 2008; Potter, Staub & O'Connor, 2002). In a typical RSVP paradigm, one is presented with a rapid sequence of visual scenes (50 to 500 ms). There are no intervals or masks between the items where stimuli presented sequentially may interfere with one another. Potter (1975) showed that people can recognize a picture only presented for 250 milliseconds.

While previous reserach mostly used static images in the form of well-structured photographs (i.e. indoor-outdoor scenes, people, food, animals), only a few studies exists that investigated memory for dynamic images under time constraints. Contrary to first expectations, those studies found a memory advantage for dynamic scenes over static ones. (Goldstein et al., 1982; Matthews, Benjamin, &

Osborne, 2007) While dynamic scenes provide more information that impose on cognitive resources, they also provide a qualitatively different stimuli that can be conceptually identified as known actions. As motion is characterized to attract attention (Abrams & Christ, 2003) and early theories stress the ecological validity of action in the environment (Gibson, 2015).

The present study examines short-term memory for dynamic naturalistic stimuli using an RSVP procedure. This study is a follow-up to a previous study we have conducted that contrasted short-term memory for dynamic and static stimuli using contemporary movie scenes (Candan, Cutting, & DeLong, 2015). This previous study found a memory advantage for dynamic scenes over static scenes especially at 400 ms presentation rates. This imposes a critical interval for processing and encoding dynamic naturalistic scenes. What makes moving images more memorable? Is it the semantic value or ecological significance? In the present study, we focus on biological motion as a factor for better memory in dynamic images. Biological motion is the motion displayed by living organisms and has an underlying form due to its nature (Hiris, 2007). It is usually studied by displaying light spots that represent the body's major joints. Studies conducted by Johansson (1973) have shown that it is possible to perceive biological motion from such point-light motion. An extensive research exists with respect to sensitivity to motion in humans (Agnew, Phillips, & Pilz, 2020; Casile & Giese, 2005; Troje, 2013). The results mostly showed that people are very sensitive to biological motion.

Consequently, the current study included three related experiments. Experiment 1 focused on recognition memory for biological versus non-biological motion as within-subjects variable and presentation duration (200 vs. 400 ms) as between-subjects variable. Experiment 2 focused on the identification performance where participants were given a short verbal description before the RSVP sequence and asked to identify the clip that corresponds to each label. Biological versus non-biological motion was treated as a within-subjects variable and presentation duration (200 vs. 400 ms) was treated as a between-subjects variable. Experiment 3 examined recognition memory for dynamic images versus static images for biological versus non-biological motion.

Method

Subjects

Eighty-one participants completed the Experiment 1 (65 females; 16 males; age $M = 21$ years, $SD = 2.1$); eighty-five subjects participated in Experiment 2 (75 females; 10 males; age $M = 21.98$ years, $SD = 1.23$) and forty-seven participants completed the Experiment 3 (43 females; 4 males; age $M = 21.74$ years, $SD = 1.64$). Participants had normal to corrected normal vision. None of them were color blind. Outlier analysis was conducted before the main analysis excluded cases that had z scores higher than 3.29.

Materials and Design

The stimuli were taken from a previously used large movie database used by Cutting et al. (2011) and Cutting, DeLong & Nothelfer (2010). Brief clips were chosen from these movies that show either

biological motion (e.g. person walking, person umping, animal running etc.) or conceptually identifiable non-biological motion (car passing, waves crushing, plane flying etc.). The chosen clips were rated by 10 research assistants to control the validity of the manipulation. In experiment 1 and 2, three-way mixed design was used. A between-subjects variable of duration (two levels: 200 MS, and 400 MS), a within-subjects variable of color (colored and grayscale), and a within-subjects variable of motion (biological and non-biological) were used as factors. In experiment 3, a two-way mixed design was used with image type (static versus dynamic) and motion (biological and non-biological) as within-subjects variables. (Sensitivity (d' or d prime) and reaction time in milliseconds were measured as dependent variables.

Procedure

The experiments were conducted using the Matlab Psychophysics Toolbox programming software and the stimuli were shown on a computer screen with controlled aspect ratio, color and resolution. The experiment took place at Yaşar University Psychology Department Laboratory. In each experiment, subjects have seen 40 trials and, in each trial, they were presented with 5 biological or 5 non-biological motion stimuli as a within-subjects variable. The stimuli were presented using an RSVP procedure without any interruption. Each trial started with a 200 ms black fixation cross in the middle of a white screen, instruction to fixate on the middle of the screen and ended with a white noise mask. Immediately after each trial, the subjects have undergone a recognition memory trial where they were asked the following question: "Have you seen the following clips?". They responded "Yes" or "No" to 10 items, 5 coming from the previous presentation and 5 distractors to indicate whether they have seen each of those items in the previous sequence. Reaction time measures were also taken for the speed of recognition. Distractors also came from the same movie given in the presentation sequences.

Results and discussion

Results of the first experiment have showed that biological motion was recognized better than non-biological motion at both presentation durations. In addition, we also observed a duration effect as 400 ms stimuli were recognized and identified better than 200 ms stimuli regardless of motion type. Color was also a factor so that colored stimuli were recognized better than black and white stimuli.

For identification, biological motion helped accuracy when the stimuli were black and white. We can talk about a ceiling effect for colored stimuli for identification which is an easier task. Also, biological motion was identified better than non-biological motion at both presentation durations while the duration effect was again observed. For reaction times, biological motion led to lower reaction time for recognition as well as identification. Lastly, experiment 3 has showed that dynamic stimuli were recognized better and resposded to faster than still stimuli regardless of motion type. Results overall argue for a memory advantage for biological motion over non-biological motion at very brief presentations even at 200 ms. Although that's the case, 400 ms stimuli are better recognized and identified which again suggests a critical interval for processing visual scenes.

Future research can focus on peripheral cues in complex dynamic images in the form of perceptual load in the background. As perceptual load affects cognitive processing, understanding how people attend to biological motion over the background can provide important insights. Finally, with increased access to visual media, the examination of dynamic images presents a promising area to understand how visual system processes complex information in everyday life. We can argue that biological motion presents a special case for which people are especially sensitive. The present study provides new understanding to people's processing of dynamic images.

"This work was supported within the scope of the scientific research project which was accepted by the Project Evaluation Commission of Yaşar University under the project number and title of "BAP106_ Short-term Memory for Biological Motion: An Application of the RSVP (Rapid Serial Visual Presentation) Procedure to Dynamic Visual images

References

- Abrams, R. A., & Christ, S. E. (2003). Motion onset captures attention. *Psychological Science*, 14(5), 427–432. doi: 10.1111/1467-9280.01458
- Agnew, H. C., Phillips, L. H., & Pilz, K. S. (2020). Visual attention, biological motion perception, and healthy ageing. *Psychological research*, 84(3), 625-642.
- Candan, A., Cutting, J. E., & DeLong, J. E. (2015). RSVP at the movies: dynamic images are remembered better than static images when resources are limited. *Visual Cognition*, 23(9-10), 1205-1216.
- Casile, A., & Giese, M. A. (2005). Critical features for the recognition of biological motion. *Journal of Vision*, 5(4), 348-360.
- Gibson (2015). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Psychology Press: New York, NY.
- Goldstein, A. G., Chance, J. E., Hoisington, M., & Buescher, K. (1982). Recognition memory for pictures: Dynamic vs. static stimuli. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 20, 37-40.
- Goldzieher, M. J., Andrews, S., & Harris, I. M. (2017). Two scenes or not two scenes: The effects of stimulus repetition and view-similarity on scene categorization from brief displays. *Memory & cognition*, 45(1), 49-62.
- Greene, M. R., & Oliva, A. (2009). The briefest of glances: The time course of natural scene understanding. *Psychological Science*, 20(4), 464-472.
- Gronau, N., & Shachar, M. (2015). Contextual consistency facilitates long-term memory of perceptual detail in barely seen images. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 41(4), 1095–1111.

Hiris, E. (2007). Detection of biological and nonbiological motion. *Journal of Vision*, 7(12), 4. doi:10.1167/7.12.4

Johansson, G. (1973). Visual perception of biological motion and a model for its analysis. *Perception & Psychophysics*, 14, 201–211.

Meng, M., & Potter, M. C. (2008). Detecting and remembering pictures with or without visual noise. *Journal of Vision*, 8(9):7, 1-10.

Matthews, W. J., Benjamin, C., & Osborne, C. (2007). Memory for moving and static images. *Psychonomic Bulletin & Review*, 14(5), 989-993.

Potter, M. C. (1975). Meaning in visual search. *Science*, 187, 965-966.

Potter, M. C. (1976). Short-term conceptual memory for pictures. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, 2(5), 509–522. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.2.5.509>

Potter, M. C., Staub, A., Rado, J., & O'Connor, D. H. (2002). Recognition memory for briefly presented pictures: The time course of rapid forgetting. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 28, 1163–1175.

Troje, N. F. (2013). What is biological motion? Definition, stimuli, and paradigms. In M. D. Rutherford & V. A. Kuhlmeier

(Eds.), *Social perception: Detection and interpretation of animacy, agency, and intention* (pp. 13–36). MIT Press.

Aliya İzzetbegoviç'in "Medeniyet ve Kültür" Kavramlarına Dair Epistemolojik Yaklaşım

Hasan TOMAN

Öğretim Görevlisi- İnönü Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı -Doktora öğrencisi, Türkiye

Öz

20. Yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya gelen ve 20 yüzyılın sonlarına kadar ömür süren Aliya İzzetbegoviç'in hem dünya siyaseti hem de toplumların sosyal yapısı hakkında derin gözlemleri olmuş ve gözlemlerine binaen kayda değer değerlendirmeler yapmıştır. Bu makalede onun toplumların sürekli değişen ve karmaşık hale gelen yaşamlarına ve düşüncelerine dair tespitleri "kültür, medeniyet" kavramları üzerinden ele alınmıştır. Avrupa'nın orta yerlerinde bulunan Bosna-Hersek'te yaşaması ve haliyle onun birçok farklı kültür, din, medeniyet fenomenleriyle etkileşim içerisinde olması bir Müslüman düşünür olarak bu kavramların cari kullanımlarındaki çelişkileri ortaya koymasına neden olmuştur. Sanayi ve teknolojik alanlarda gelişmiş milletlerin kendilerini medeni, kültürlü toplumlar olarak görmelerine itiraz edişini bu iki kavramın içerdiği gerçek anlamaları vererek dile getirmektedir. Ona göre, bu kavramlar asli anlamları dışında kullanılmakta ve hatta bu kavramların zihinlerde oluşturduğu cezbedici çağrışımlar kimileri tarafından suiistimal edilmektedir. Bu yüzden, 'medeniyet', 'kültür' kelimelerini epistemolojik kopuşlarına mahal vermeden yorumlayıp, hakkını teslim etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle, Aliya İzzetbegoviç tarafından yazılan kitapların, konuşmaların incelenmesi yapıp onun medeniyet, kültür kavramlarını hangi anlam ve bağlamlarda yorumladığı bu makalede ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: İzzetbegoviç, kültür, medeniyet, medeni

Abstract

Aliya İzzetbegovic, who was born in the first quarter of the 20th century and lived until the end of the 20th century, had deep observations about both the world politics and the social structure of societies and made significant evaluations based on his observations. In this article, his evaluations about the constantly changing and complex lives and thoughts of societies are discussed in the context of "culture, civilization" concepts. Living in Bosnia and Herzegovina, which is in central parts of Europe,

has contributed to his interaction with many different cultures, religions and civilizations and thus has enabled him, as a Muslim thinker, to highlight the contradictions in the prevailing usages of these concepts. He expresses his objection to the fact that the industrially and technologically developed nations see themselves as civilized and cultured societies by giving the real meanings of these two concepts. According to him, these concepts are not used in line with their original meanings and what is worse, the tempting connotations that these concepts create in the minds are abused by some. Therefore, he tried to give his due by interpreting the words 'civilization' and 'culture' without causing epistemological break. In this respect, the books and speeches written by Aliya İzzetbegovic have been examined and the meanings and contexts in which he interprets the concepts of civilization and culture are discussed in this article.

GİRİŞ

Aliya İzzetbegović'in kim olduğunu, hangi ortamlarda yetiştiğini, dünya siyasetindeki yerini, hayata bakış açısını ve bu bakış açısını etkileyen faktörleri bilmek onu doğru bir yere konumlandırmayı mümkün kılacaktır. Yaşadığı sosyo-kültürel ortam onun dini inanç değerlerini oluşturmasında, sosyal olayları, farklı fikirleri, inanç ve yaşam biçimlerini ele almasında önemli bir rol oynamıştır. O kendi müntesibi olduğu kültürel değerlere, diğer bir ifadeyle Kur'an ve Sünnetin işaret ettiği İslami değerlere göre bir hayat sürdürmeye çalışmış ve bu bağlamda her şart altında kendi kültürel değerlerini çatışmacı olmayan bir anlayışla yaşamaya, yaşatmaya çalışmıştır. Bununla birlikte medeniyetin ürünü olan ve de insan hayatını şeklen kolaylaştıran dış unsurları (şehirleşme, teknoloji vb) kendi kültürel değerleriyle örtüşen bir çerçevede benimsemeye çalışmış ayrıca kültürel değerleri yok eden kendi tanımı dışında genel olarak 'medeniyet' olarak kabul edilen unsurları kendi perspektifinde ortaya koyduğu tanım üzerinden eleştirmiştir.

1925 yılında Bosna Hersek'in Bosanski Samac ilinde doğan Aliya İzzetbegović 20. ve 21. yüzyılın önemli bir siyasetçisi, İslam düşünürü veya başka bir ifadeyle Müslüman bir entelektüel olarak kabul görmektedir. Gerçek bir entelektüel kişiliği onun çok farklı zeminlerde mücadele etmeye sevk etmiş, bu mücadelesi onun birçok sorunla karşı karşıya kalmasına da neden olmuştur. Özellikle, özelde Boşnak halkın, genel olarak da Balkan halklarının karşı karşıya kaldığı siyasi, sosyal sorunlara yönelik verdiği mücadelede önderlik yapmış ve arkadaşlarıyla birlikte kurdukları Genç Müslümanlar Hareketi (Mladi Muslimani) aracılığıyla demokratik yollarla mücadele etmeye çalışmıştır. Örgütsel anlamda giriştiği çalışmalara henüz lise çağlarında, 16 yaşındayken, başlamıştır. Sürekli bir aksiyon içerisinde olan Aliya'nın örgütçü yönü arkadaşlarıyla kurduğu Genç Müslümanlar Hareketi ile sınırlı kalmamış, 65 yaşlarındayken (1990) Demokratik Eylem Partisini kurmuş ve Yugoslavya Federasyonu'nun yedi üyesinden biri olan Bosna Hersek'te yapılan ilk seçimde Bosna Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Onun azmi, inancı, kararlılığı ülkede yapılan referandum sonucunda ülkesinin bağımsızlığını kazanmasında çok önemli bir rol oynamıştır (Toktaş, 2016: 10). Ülkenin uzun yıllar karşı karşıya kaldığı soykırıma, dışlanmalara karşı dik duruşu halkına umut, güç vermiştir. Elbette bu verdiği mücadeleler kendi adına bedeller ödemesine neden olmuştur. Savunduğu düşünceler ve halkına karşı

uygulanan ırkçılığa, dini ayrımcılıklara karşı verdiği mücadeleler, onun uzun yıllar süren (14 yıl) hapis hayatı geçirmesine neden olmuştur (İzzetbeoviç, 2017:7).

O, en zor ortamlarda bile İslami şuurunu, değerleri göz ardı etmeksizin medeniyet, kültürel değerlere saygılı bir biçimde mücadele vermenin önemini altını çizmiştir. Bosna'lı Müslümanların asimile edilmesi, İslami kimliklerinin silinmesi yönünden uygulanan baskılara, kısımlara karşı her anlamda örnek bir direniş göstermiştir. Sırp ve Hırvatların Bosna halkına karşı giriştiği soykırım esnasında halkına komutanlık yapmış, düşmanlarının savaş hukukuna aykırı olarak uyguladıkları insanlık dışı muameleler karşısında bile, kendi askeri güçlerine İslami, insani değerlere göre mücadeleden başka yöntemlere başvurmamaları konusunda uyarmıştır. Aksi halde onlardan bir farklarının olmayacağını söyleyecek kadar ilkeli bir anlayışın örneğini sergilemiştir. 1995 yılında Dayton Antlaşması'yla birlikte savaş sona ermiş, (Polat, 2018:336) uluslararası platformlarda savaşa, baskıya, adaletsizliğe boyun eğmeyen örnek kişiliğiyle adından oldukça söz ettirmiş bir lider olarak tarih sayfalarına geçmiştir.

Ötekileştirilmelerin, zıtlıkların yaygın olduğu bir coğrafyada yaşayan Aliya İzzetbeoviç sistemlerin öğüttüğü, kendine benzettiği bir kişilikten ziyade, inancı doğrultusunda kendi kişiliği, duruşu ile verdiği mücadeleyle tarih sayfalarına geçmiştir. O, yaşadığı coğrafya ve şartlar içerisinde güce değil, inandığı değerlerine boyun eğmiştir. Bununla ilgili olarak Toktaş'ın betimlemesi, onun kişiliğini özetlemektedir:

“Hersek’li bir Müslüman olarak İzzetbegoviç, bağımsızlık savaşına kadar nerdeyse hayatının önemli bir bölümünü, ‘ötekileştirme’ tutumunun bir muhatabı olarak geçirmiştir. Kapitalist ekonominin ‘ötekisi’ olarak, sosyalist Yugoslavya’nın vatandaşıdır; Yugoslavya’nın asıl unsuru olan Sırp milliyetçiliğinin ‘ötekisi’ olarak, Boşnak’tır; ateist Marksistlerin ‘ötekisi’ olarak dindar ve Hıristiyan komşularının ‘ötekisi’ olarak da Müslüman’dır. Sözü edilen ‘öteki’ kimlikler arasından İzzetbegoviç’in İslâm’ı üst kimlik olarak seçtiği görülmektedir (Toktaş, 2016: 8-9).

O, birçok farklı siyasal ve kültürlerin harmanlandığı bir coğrafyada yaşayan, birçok Batılı ve Doğulu kaynakları okuyup bilen, farklı kültür ve siyasal düşünceleri yakinen tanıyan ve aynı zamanda İslam dünyasının entelektüel meselelerini derinlemesine irdeleyen, sorgulayan yönüyle İslami değerler çerçevesinde sentezci bir yaklaşımla dünya meselelerine dair görüşleriyle ön plana çıkmıştır. İki kutbun, Doğu ve Batı, düşünce sistemleri arasında adeta bir köprü vazifesi icra eden bir bilgedir (İzzetbeoviç, 2017:11). Aliya İzzetbeoviç'in *Doğu ve Batı Arasında İslam, Entelektüellerin Konuşmaları ve Mektupları, Konuşmalar, Köle Olmayacağız, Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar, İslam Deklarasyonu ve İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Tarihe Tanıklığım* gibi kitapları bulunmaktadır.

Aliya İzzetbeoviç (1925-2003) son yüzyılın gördüğü ender Müslüman bir kimliğe sahip lider, düşünürdür. Ülkesinde (Bosna-Hersek) 1992-1995 yılları arasında yaşanan insanlık dramına varan soykırım girişimlerinde halkına ve de insanlık değerlerine sahip çıkmış, dünya'nın ikiyüzlülüğünü her platformda dünya siyasetinde, ekonomisinde başat roller üstlenen ülkelerin temsilcilerinin yüzüne haykırmış, gerekli diplomasiyi kullanarak ülkesinde yaşanan insanlık dramını gündemde tutmayı başarmıştır. Uluslararası toplantılar, kongreler ve diğer etkinliklerde yaptığı konuşmaları ve olağanüstü çabaları neticesinde hem ülkesi hem de insanlık adına bir dramın son bulmasında önemli bir rol oynamıştır. İsmi biricik sevdası olan Bosna Hersek'le özdeşleşmiştir.

Bosna Hersek, Osmanlı devletinin uzun süre hüküm sürdüğü, Avrupa'nın orta yerinde İslam medeniyetinin, kültürünün izlerini taşıyan ve yaşatan ve aynı zamanda çok kültürlüğü ve medeniyeti

kendi içinde barındıran bir devlettir. İzzetbegoviç Osmanlı medeniyetinin dinamizmini, onun sembolleşen yönlerini yaşayan bir İslam topluluğunun vatani olan Bosna Hersek'in yakın tarihe geçmiş unutulmaz lideridir. Entelektüel ve sosyal yönüyle hayatı doğru idrak etmenin ve yaşamanın ne olduğunu İslami çevrelere yaşantısı ve yazdıklarıyla anlatmaya çalışan bir bilgedir. Mütevazı fakat güçlü ve onurlu duruşuyla ortaya koyduğu kişiliğiyle Aliya İzzetbegoviç İslam dünyası için bir model olmuştur (Korkmaz; 2014,s. 3).

İzzetbegoviç'in fikir dünyasında temel olarak İslam ve insan vardır. İslam kültürünü hayatın vazgeçilmez unsuru olarak görür ve toplumsal hayatın bir uyum, hoş görü ekseninde olması durumunda insanlığın ortak bir kültür anlayışı içerisinde yaşayabileceğine işaret eder. Bu bağlamda insanlığın İslam'ı hayatlarının merkezine almakla çatışmaların bertaraf edileceğine inanmaktadır. Bu yönüyle ele aldığımızda, dünyadaki birçok düşüncenin ürünü olan çatışmanın İslam temelli olamayacağını ve bu anlayışa sahip İslami grup, mezhep ve siyasi eylemlerin aslında İslam'a zarar verdiğini ifade etmektedir. Ona göre, kaynağının Kuran olduğu İslam kültürünün bir gereği olarak *vasat* ya da diğer bir ifadeyle *orta yol* anlayışının referans alınmasıyla ancak insanlığın çatışmaları azaltmasının ve hatta ortadan kaldırmasının yegâne mümkün olabilmesi mümkündür (Sarıkaya; 2018, 401).

Aliya İzzetbegoviç, Kültür ve Medeniyet kavramlarını ele alırken, ikisini bir birinden farklı şeyler olarak görmektedir. Ona göre kültür insanın metafizik, manevi yönüyle ilgili bir durumdur yani semadan gelen bir sestir. İnsanın geliştiremeyeceği bir fenomendir. Diğer taraftan ise, uygarlık ya da diğer bir ifadeyle medeniyet ise teknik bir ilerlemenin adıdır. Medeniyet toplum içindir ama kültürün ise ziyadesiyle bireye ait bir çehresi vardır: Medeniyet sekülerdir; maddi bir ilerleme, sürekli bir tekâmülün peşinde gitme sürecidir (Özcan; 2019, s. 2634-2635).

Aliya İzzetbegoviç'in Kültür ve Medeniyet Anlayışı

Kültür ve medeniyet kavramlarının kullanımı ve ne mana ifade ettiği Aliya İzzetbegoviç tarafından farklı bir çerçeveden ele alındığı görülmektedir. Özellikle *Doğu ve Batı Arasında İslam* (2019) ve *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları* (2014) kitaplarında kültür ve medeniyet kavramlarına dair görüşleri daha net anlaşılmaktadır.

İzzetbegoviç'e göre kültür semavi bir mahiyettedir ve inananın manevi yönüdür, diğer tarafta, medeniyet ise insanın dünyevi hayatı daha rahat yaşaması için fiziki olarak ortaya koyduğu doğal ürünlerin, teknolojinin kendisidir. Bu iki olgu insan hayatının bir dualizmidir. Bunları birbirinden ayrı düşünmek insan hayatını eksik bırakır. Medeniyet ve kültür bu yönüyle insanın vazgeçemeyeceği bir realitedir. Manevi olgular olarak sınıflandırdığımız "Din, ahlak, sanat, hikmet, irfan ve vahyi bilgi" kültürün bir parçasıdır, fakat "bilim, teknik gibi olgular ise medeniyetin kendisi olarak telakki edilmektedir (Aydın, 2013: 43).

İzzetbegoviç, kültür ve medeniyet terimlerini farklı anlamlarda kullansa da, bu iki terimi birbirinden ayrı şeyler olarak görmemektedir. Öncelikle kültürün olmadığı bir medeniyetin düşünülmemeyeceğini ifade ederken, kültürü medeniyeti besleyen ruha ait bir değer olarak görür ve doğa ile maddi bir ilişkisi olan medeniyetin çıkışında kültürün antropolojideki sıralamasının medeniyetten önce geldiğini savunur. Bu yönüyle onun bu şekildeki oluşturduğu kronoloji özgün bir katkı olarak ele alınmaktadır (Akın ve dğr, 2016: 269-270).

Aliya İzzetbegoviç'e göre "Kültür"

Aliya İzzetbegoviç kültürün ezeli konularla ilgilendiğini ifade etmektedir. Ona göre bu ezeli hakikatler içerisinde aşk, doğum, evlilik, annelik, kurban, ölüm vardır. Erkeklik ve kadınlık prensipleri arasında açık bir zıtlık vardır. Kültürde erkek erkektir, kadın da kadındır. Ama söz konusu medeniyet olduğunda bu farklılıkların söz konusu olmadığını ki bunun Cennetten kovulma hadisesi karşısında büyük bir günah olduğuna işaret eder (İzzetbegoviç, 2011: 231).

İzzetbegoviç, insan ve kültür arasındaki ilişkisini tanımlarken "Semadaki Prolog" kavramını kullanır ve insanlık tarihinin başlangıcını bu prolog ile başladığını ifade etmektedir. İnsanın tarih sahnesinde yerini almasından itibaren oldukça büyük bir sermayesi vardı, o da ahlak sermayesiydi. Bu ahlaki sermayeyi insanın kendisinin geliştirmedikini, insanın hayvandan (maymundan) türediğini, onun evrimsel gelişim sürecinin tekâmül hali olduğunu iddia eden Charles Darwin'in tersine, ziyadesiyle insan topluluklarının iptidai ve basit dille semavi bir mirası olduğu şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Bilim'in dine ait *a priori* öncülleri reddetmesinden dolayı "Semadaki Prolog" fenomeninin anlaşılmasını engellediğini görüşleri arasına alır. Bu konuda Amerikalı Antropolog, hukukçu Lewis Morgan'ın 1877 yılında yayınladığı "*Ancient Society*" isimli eserinde belirttiği tespitlerine katılır. Bu tespitleri de kendisine dayanak edinen İzzetbegoviç, kültürün sonradan uydurma olamayacağı iddiasındadır. Hatta öyle ki ünlü Alman etnolog ve büyük Afrika uzmanı Leo Frobenius'un tespitlerinden¹ hareketle insanlık tarihinde insanın, hangi coğrafyada olursa olsun, ortak olarak ortaya koyduğu benzer karakterlere sahip olduğu görüşündedir. Ona göre, İnsan sadece sahip olduğu kültürü tarihi süreç içerisinde özünden sapmadan daha ileri bir seviyeye taşır. Bu ileri seviyeye gidişat sadece yeniden bir diriliş, güçlenme, tazelenme olarak telakki edilmelidir (İzzetbegoviç, 2019: 222).

Farklı coğrafyalarda da olsa ilkel toplumlar üzerinde çalışmalar yapan Morgan'ın tespitleri² İzzetbegoviç'in kültürün insanlık tarihinin başından beri kendisinin asli, içgüdüsel, semavi bir kaynaklı fenomen olduğu görüşünü desteklemekte ve bu görüşünü paylaşmaktadır. İzzetbegoviç, kültürün insanlığın başlangıcından beri var olduğunu ve insanın her şeyi kültürel bir zemine dayalı olarak insan fitratına göre ilerletmesi gerektiğini vurgular. Medeniyet denilen bu ilerlemenin kültürel değerler olmadan sağlanmasının mümkün olmadığını söyleyerek medeniyetin kültürün bir ürünü olduğu görüşünü dile getirir (Akın ve dğr, 2016: 270). Hem kültür hem de medeniyet bu yönüyle bir bütünün

¹ Leo Frobenius "Uygarlık zencilerin iliklerine işlemiştir; onların barbar olduğu düşüncesi Avrupa'nın icadıdır" diye bir tespitini ortaya koymaktadır (İzzetbegoviç,2019: 222).

² Dünyanın her tarafındaki tarih öncesi toplumların, muhtemel temel hücreleri olan kabileleri tasvir eden Lewis Morgan (Ancient Society) bu toplumların sosyal ve manevî hayatına dair aşağıdaki hususiyetleri kaydetmektedir.

- Kabile, reisini seçer ve icabında azleder. Azledilen tekrar alelade savaşçı olur.
- Evlilik bağlan ve cinsî münasebetler, kabile çerçevesi içinde yasaktır. Bu yasağa bilinçli olarak ve hemen hemen hiç ihlal edilmeden riayet edilir.
- Kabile üyeleri arasında, karşılıklı himaye ve yardımlaşma ve gerektiğinde hayatlarını feda etmek bile vardır.
- Savaşçıların kahramanlığı ve esirlere iyi muamele (harp esirleri öldürülemez) göze çarpan bir hususiyettir.
- Kabilenin bütün üyeleri hür insanlardır. Eşit haklara sahip ve birbirlerine kardeşlik bağıyla bağlı hür insanlar.
- Kabileye yeni üyelerin alınması dinî bir merasimle olur. Dinî âyinler umumiyetle dans ve oyun şeklindedir. Putlar tanınmaz (İzzetbegoviç, 2019: 220).

iki parçası şeklinde ele aldığımız ifade edebiliriz. O, kültürü neden yaşadığımızın cevabını veren bir olgu olduğunu ifade eder. Kültür insanlığın özüne ait olanlara yönelimi, geriye bakışı demektir.

İslami toplumlara gelince, İzzetbegoviç kültürel mirasın elden gittiğine, yerine başka kültürel mirasların yer aldığına ve bundan kaynaklı olarak İslam kültürüne ait unsurların yozlaştığına dair tespit ve önerileri bulunmaktadır.

İzzetbegoviç'in kültür anlayışında manevi unsurlar, insan ve onunla ilgili olan sosyal hayat ve değerleridir. Ona göre, sanat, dram, ahret, kader, ahlak, şahsiyet, kutsal, ruh, annelik, iletişim vb olgular bulunmaktadır. Medeniyet anlayışına da materyalizm, pozitif bilim, ahlaki kayıtsızlık, determinizm, devlet, okul, kent, ütopya gibi olgularını dahil ettiği sonucu çıkartılabilir (Akın ve dğr. 2016: 279). Bu bağlamda değerlendirildiğinde ilerleme bir medeniyetin gereksinimidir. Medeniyet insan yerine toplumu öncelemektedir, bu yüzden toplumsal normlar, yaşam biçimleri üzerine programları dizayn eder ve bireyden ziyade toplumun sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışır. İnsan ilişkilerini, yaşam biçimlerini düzenleyen yasalar, deneylerin kaynağı olan bilimi temel olarak kabul eder (Akın v. dğr, 2016: 280,281).

Kültürel değerlerin toplumdan topluma, dini anlayışlardan dini anlayışlara göre farklılık göstereceğini söyleyen İzzetbegoviç, çok kültürlü toplumlarda farklı milletlerin, farklı din ve inançlara sahip olmalarından dolayı çoğunluğun azınlığa hükmetmesi gibi bir anlayışın mümkün olamayacağına ve bunun İslami bir yaklaşım ile örtüşmediğine inanmaktadır. Çok kültürlü dini topluluklarda, devletlerde her kesimin adil bir şekilde muameleyi hak ettiğini ve buna göre toplumsal değerlerin hayata geçirilmesiyle yaşanabilir adil bir düzenin kurulabileceğine inanmaktadır. Aksi durumun kaosa ve haliyle huzursuzluğa, barbarlığa davet çıkaracağına inanır ve bu bağlamda gerçek manada demokrasi normlarına göre hareket edilmesinin sorunların karşılığı olacağı görüşündedir. Buna somut bir örnek olarak da kendi yaşadığı coğrafyadaki Sırp, Hırvat ve Boşnakların birlikte yaşamasını göstermektedir (İzzetbegoviç, 2007: 48,53-54).

İstikrarın sağlanmasının halklara ait kültürel değerlerin korunmasıyla mümkün olacağını ve bunun gerçekleştirilmemesi durumunda medeniyetin gereksinimlerine göre bir yaşam döngüsünün mümkün olamayacağına işaret eder ve bu aşamada kültürün önemini vurgular (İzzetbegoviç, 2018:103).

Dünya tarihinde kültürlerin ortadan kaldırılması ve bir topluluğun özünden uzaklaştırılması ve haliyle başkalaştırılması yönünde olayların görüldüğünü söyleyen İzzetbegoviç, "*Kültürel Devrim*" kavramını kullanmaktadır. Buna örnek olarak da Çin Kültür Devrimini göstermektedir. Bu devrim aracılığıyla kültürel değerlerin ortadan kaldırılmasına yönelik en kuşatıcı ve yıkıcı bir girişimin gerçekleştirilmeye çalışıldığını, böylelikle gelecekteki nesillerin atalarının kültürel değerleriyle bağlarının koparılmasının hedeflendiğini tespitleri arasına almıştır. 1920 Türkiye örneğinin de benzer mahiyet içeren bir durum olarak gösterilebileceğini tespitleri arasına almıştır (İzzetbegoviç, 2018: 105).

Kültürü manevi değerlerle eşdeğer gören İzzetbegoviç, toplumların sahip oldukları değerlere, geçmişine yabancılaşması durumunda, o toplumun milli marştan ve bağımsızlıktan başka sahip olduğu kültürel bir değeri olmayacağını söyler. Aslında milletlerin kültürel değerlerinin de bir vatan, toprak kadar kutsal olduğuna işaret eder. Mücadelenin, savunmanın sadece toprak ya da vatan denilen yaşanılan yer için yapılmaması gerektiğini ve hatta kültürel değerlerin korunması için de eşit bir önem anlayışı içinde olması gerektiğini söylemektedir (İzzetbegoviç, 2017: 27). Bu bağlamda başka toplumlara ait yaşam biçimlerini, değerleri benimsemek toplumların kendi özlere vurdukları en büyük darbedir.

Bir bakıma kültürü din ile ilişkilendiren İzzetbegoviç, İslam'ın temel değerleriyle uyuşmayan Müslüman toplumların yaşantılarını onların geri kalmışlığının sebebi olarak göstermektedir. Bu geri kalmışlıktan ve başka medeniyetlerin boyunduruğundan kurtulmanın tek çıkar yolunun öncelikle bireyin kendisini kültürel (manevi) değerlerine göre yetiştirmesidir ki bu kendi iradesinde olan bir yetenektir. Kendini manevi değerlere göre yetiştiren birey ve toplum daha sonra eylemsel alanının genişletip İslam'ı bozmadan, ebedi prensiplerini değiştirmeden korumasını ve yeni nesillerin anlayacağı kalıplarda onları sunarak yaşaması ve yaşatmasını önemser (İzzetbegoviç, 2017:72).

Aliya İzzetbegoviç'e göre "Medeniyet"

İzzetbegoviç medeniyet (uygarlık) kavramını tanımlamadan önce, bu fenomenin dünyayı harekete geçiren arzular ve fikirlerin bir birikimi mi, yoksa somut olarak ele aldığımız bu dünyadaki olayların bütünsel bir açıdan değerlendirilmesi gereken bir mesele mi, ya da her ikisinin bir bütün içerisinde var olan bütüncül bir olgu mu olduğunu sorgulamaktadır. Bu sorgulamadan sonra, verdiği cevaptan anlaşılacağı üzere, o çağdaşlığı uyumlu, mantıklı ve kendi içerisinde tutarlığı olan bir olgu gibi görmemektedir. Ziyadesiyle, onu toplumun fiziki refah arayışında kozmopolit fikirlerle karışık yazılı söz ve eğitimin gelişimi sürecinde sürekli ortaya yeni çehresiyle ortaya çıkan bir devrim olarak görmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Medeniyet zoolojik, tek boyutlu yaşamın devamı, insan ile tabiat arasında madde teatisidir. Medeniyet zekânın doğaya, dış dünyaya hâkimiyetidir; onu devamlı değiştirme arzusundan hareketle ortaya koyduğu yeniliklerdir. Medeniyetin baş aktörü olan insan, tabiatın kendisine verdiği imkânları en azami şekilde kendi lehine kullanmak için bu imkânları ihtiyaçlarına göre, çevresini değiştirerek hep enerjik bir süreci yaşatmaktadır ve değişik işlevleri olan yeni fenomenleri hayatına dâhil etmektedir. Haliyle medeniyet dediğimiz olgunun gereği, insan ve madde arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bu etkileşim sonucunda, sürekli yeni ihtiyaçlar oluşturulur ki bu ihtiyaçlar gereğinden fazla olan şeyleri içerir ve oluşturulan bir döngü içerisinde insan, doğa ve madde sürekli bir etkileşim içerisinde. Haliyle, uygarlıkta "sahip olmak için üretmek, israf etmek için sahip olmak" dualizm gerçeğini görmekteyiz (İzzetbegoviç, 2019: 87-91).

Medeniyet ve kültür kavramının sıklıkla bir birine karıştırıldığını ifade eden İzzetbegoviç uygarlık kavramının kültürden farklı olduğunu söyler: Medeniyetin temelinde eğitim, kültürün temelinde ise aydınlatma vardır: Diğer bir ifadeyle uygarlık öğrenmeyi, kültür ise meditasyonu, düşünmeyi talep eder. Medeniyet toplumsal bir özellik içerirken, kültür ise bireyseldir. Yani Tefekkür, meditasyon, insanın kendi kendini ve dünyadaki yerini tanımasıdır: Kültürün kendisinde hikmete, uysallığa, huzura doğru bir yönelme vardır. Bireyin, sırlara yönelmesi, herhangi bir dinî, ahlâkî veya sanatla ilgili gerçeği idrak edebilmesi için bireyin kendi iç âlemine dalması ve bu iç âlemlerle yüzleşmesi demektir. Diğer taraftan medeniyet, toplumsallaşmanın bir gereği olarak bireyin maddi dünyaya dair gerçekler ve gerçekler arasındaki münasebetler hakkında bilgi toplaması demektir. Yani varoluşun şartlarını öğrenmesi ona göre değişime ayak uydurması demektir (İzzetbegoviç, 2019: 93-96).

Özellikle şu son yüzyılda, uygarlığın kaçınılmaz olarak ürettiği birçok teknolojiler arasında özellikle kitle iletişim araçları sayesinde, global boyutta insan ilişkilerinin mesafe tanımaksızın daha da yoğunlaştığı, farklı kültürler arasında iletişimin daha da çoğaldığı bilinen gerçeklerdir. Medeniyet süreci her ne kadar sosyal hayatı kolaylaştırıcı unsurlarla devam etse de, beraberinde getirdiklerine insanların karşı koyamaz şekilde ayak uyduramadığı, insan fitratına ters düşen bir yaşam anlayışına sürüklendikleri İzzetbegoviç'in eleştiri getirdiği bir durumdur. Bu aslında medeniyet fenomeninin bizzat kendisinin

suçlu olduğu şeklinde yorumlanması olarak görülmemektedir. Asıl mesele, kültürel olarak değerlerine sahip çıkamayan, onu hayatında doğru bir yere konumlandıramayan kültürün hem öznesi hem de nesnesi olan insanın kendisidir. Neticede, İzzetbegoviç şehir hayatının kendisi olarak da nitelendirebildiğimiz medeniyeti insan fitratının bozulmasının sebeplerinden biri olarak görür:

“Dindarlık şehrin büyümesiyle azalır; daha doğrusu bu azalma insana yadrgatıcı bir tarzda tesir eden şehircilik unsurlarının birikmesiyle beraber meydana gelir. Çünkü şehir ne kadar büyürse, üzerindeki gök de o kadar ufalır. Tabiat, çiçek ve aydınlık o kadar az; beton, duman, teknik ise o kadar çok olur. Biz de o kadar az şahsiyet, o kadar da çok kitle oluruz. Şehir ne kadar büyürse, cinayetlerde o nispette artar. Dindarlık şehrin büyüklüğüne ters, cinayetler ise doğru bir nispette bulunur. Bu iki fenomenin sebebi aynıdır.” (İzzetbegoviç, 2019: 106).

Dini kültür olarak gören İzzetbegoviç, medeniyetin inşa ettiği sistem içerisinde insan hayatını düzene koyan alt sistemlerin varlığına değinir. Bunlar resmi kurumlar olarak insan hayatını düzenlemeyi hedefler ama bu hedefleri ortaya koyan onu oluşturan toplumdur. Kültürün hamisinin insan, medeniyetin hamisinin ise toplum olduğunu ifade eden İzzetbeoviç medeniyeti bir ütopya olarak kavramlaştırmak ister. Aslında, ütopya olarak görmesindeki sebep, onun medeniyeti her daim toplumsal düzen kurmaya çalışan, yeni gelişmelerle insan üzerinde yeni denemelere kalkışan ve bunları yapmak isterken de bireyi göz ardı etmesi ve hatta gerekirse yok etmesinde bir sakınca görmemesidir diyebiliriz.

“Kültürün amacı eğitim yoluyla kendi kendine hâkim olmak; medeniyetin amacı bilim yoluyla doğaya hükmetmektir. İnsan, felsefe, sanat, şiir, ahlak ve inanç kültüre aittir. Devlet, bilim, şehirler ve teknoloji medeniyete aittir. Medeniyetin araçları, düşünce, konuşma ve yazmadır. Kültür ve medeniyetin birbiriyle olan ilişkisi Gök Krallığı ile Dünya Krallığı, Civitas Dei ile Civitas Solis ilişkisi gibidir. Birisi dram, diğeri ise ütopyadır. Tacit’e göre Barbarlar kölelere, Romalılardan daha iyi muamele etmiştir. Eski Roma, kültür ile medeniyet arasındaki farka dikkat etmek için uygun bir örnektir. Talan etme amaçlı savaşlar, “Panem et circenes, hakim kesimin acımasızlığı, halk kütlesinin şahsiyetsizliği, sefalet proletaryası, sahte demokrasi, siyasi entrikalar, Hıristiyanların kovulması, Neron Caligulai kralcılık ve diktatörlük, gladyatör yarışları....tüm bunlar Roma medeniyetini inkar etmek için hala yeterli değil midir?.... Roma kültürsüz bir yüksek medeniyet örneğidir...” (İzzetbegoviç, 2019: 91-92).

Genel anlamda, medeniyet ve kültür bağlamında fikirlerini okuduğumuz İzzetbeoviç kültür ve medeniyet arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğunu ama bu ilişkide medeniyet unsurlarının kültürel unsurlara göre daha baskın olması, insan hayatını şeklen kolaylaştırıcı olarak görse de, aslında insanın zihni, fitri dünyasında çok ciddi sorunlara neden olduğunu ifade etmek ister. Çağımız toplumlarına ait fertlerin içine düştükleri psikolojik sorunların çeşitliliğinin artması, medeniyetin ürettiği tüketim araçlarına ulaşma mücadelesi yolunda insanların öz değerlerinden uzaklaşmaları ve bunun neticesinde de mutlu birey, ya da toplum yerine daha bencil, daha hissiyatsız, daha acımasız olanların tezahürü, medeniyetin anlaşılmasına çalışılan ürünleridir.

Aliya İzzetbegoviç’e Göre Dinin Kültür ve Medeniyetle Olan İlişkisi

Kültür'ü ziyadesiyle din ile ilişkili bir olgu olarak gören İzzetbegoviç, uygarlıkla din arasında realitede bir çatışma olduğunu ifade eder. Kültürün din ile yakın bir ilişkinin olduğunu hatta kültürün bizzat dinin kendisi olduğuna değinen İzzetbegoviç, uygarlıkla ilgili yaptığı eleştirileri onun tamamen eleştirmesi şeklinde ele almamak gerekmektedir (Özcan, 2019: 2636). Ziyadesiyle, dinin uygarlıkla bir çatışma yaşadığına dair bu tespiti yapmasındaki temel unsur, onun gözlemediği dünyada toplumların kültür ve uygarlık arasında bir denge kurma yetisini ortaya koyamamasıdır.

İzzetbegoviç'in medeniyetle ilgili bir yaklaşımında dikkat çeken bir husus şehirleşme olgusudur. Medenileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan şehirleşme ve şehirleşmenin de beraberinde getirdiği sosyal yapılar, ilişkiler insana ait olan kültürel unsurlar arasında bir çatışmaya yol açmaktadır. Şehirleşmenin bir ürünü olan proletaryan sınıf zaman içerisinde kültürel varlıklarında soyutlanmaya başlar. Bunun sonucu olarak da ateist eğilimlerin veya bizzat ateizmin ortaya çıkmasına zemin oluşur. Köylüde var olan maneviyatın, şehirli işçilerde (çalışanlarda) var olmaması veya yetersiz oluşunun sebebinin aslında eğitim olmadığını, ziyadesiyle, farklı manevi atmosferde yaşanan ya da hissedilen fenomenlerin, zahiri olarak yaşananlardan farklı bir şekilde tecrübe edilmesinden kaynaklanabileceğine işaret etmektedir. Bu değerlendirmesiyle, şehirlerin büyüklüğü, ya da şehircilik unsurların büyüklüğü arttıkça, bu durumun dindarlık seviyesi üzerinde negatif bir etki oluşturduğunu söyler. Buna dair yaptığı betimleme dikkat çekmektedir.

“... Çünkü şehir ne kadar büyürse, üzerindeki gök de o kadar ufalır. Tabiat, çiçek ve aydınlık o kadar az; duman, beton, teknik ise o kadar çok olur. Biz de o kadar az şahsiyet, o kadar da çok kitle oluruz. Şehir ne kadar büyürse, cinayetler de o nispette artar. Dindarlık şehrin büyüklüğüne ters, cinayetler ise doğru bir nispette bulunur. Bu iki fenomenin sebebi aynıdır.

Köyde insan yıldızlarla süslü gök, çiçeklerle dolu kırlar, akarsu, bitki ve hayvanları müşahede etmeye fırsat bulur. Her gün tabiat ve onun tezahürleriyle doğrudan doğruya temastadır. Zengin folklor, düğün âdetleri, türkü ve oyunlarda, köylü, sadece seyirci olmayıp, umumiyetle aynı zamanda iştirakçi de oluyor. Bunlar sayesinde o, bir ölçüde kültürel ve estetik yaşantıya kavuşuyor. Şehir inşam ise, bundan hemen hemen tamamen yoksundur. Büyük şehrin normal sakini güzel ve orijinal olan her şeyin kaybına maruz kalmaktadır. Ekseriyetle o aynı biçimdeki kışlalara benzeyen evlerde büyür, seri imalatın çirkin mamulleriyle çevrilidir ve içi de kitle iletişim vasıtalarıncı aktarılan pasif bilgilerle doldurulur. Bütün primitif milletlerde görülen “ritim” hissi modern insanlarda hemen hemen kaybolmuş durumdadır. Şehirlilerin sanat ve umumî olarak estetik yaşantı için daha fazla fırsat buldukları kanaati, çağımızdaki en acayip yanımlardan biridir. Şehir nüfusunun ancak çok cüzî bir kısmının ziyaret ettiği konser, müze ve sergiler, köylülerin her gün muazzam güneş doğuşu veya ilkbaharda tabiatın uyanışı manzarası karşısında, belki gayri ihtiyarî, yaşadıkları pek kuvvetli estetik heyecanın yerini takriben bile dolduramaz. Şehir nüfusunun en büyük kısmı en kuvvetli heyecanını futbol ve boks karşılaşmalarında bulur. Köylülerin etrafında her şey canlı ve orijinal, işçilerin etrafında ise her şey ölü ve mekaniktir” (İzzetbegoviç, 2019:106-107).

İzzetbegoviç'in medeniyetle ilgili eleştirisi onun medeniyete karşı duruşu şeklinde anlaşılması önemlidir. O ziyadesiyle “uygarlık, uygar dünya”nın insani değerlerin ön plana çıkarılmasıyla doğru bir zemine oturtulabileceğini, mevcut şekliyle kendi içindeki çelişkilerden kurtarılması gerektiğini ve bunun da kültürün/kültürel değerlerin desteğiyle canlandırılabilirliği şeklinde anlaşılması gerektiği düşüncesindedir. Diğer bir ifadeyle, İzzetbegoviç'in düşünce dünyasında insana ait tinsel kökenini merkeze alan ontolojik bir yaklaşım vardır ve ancak bu şekilde uygarlık hak ettiği bir yere konumlandırılabilir (Özcan, 2019: 2636).

İzzetbegoviç'in uygarlığa dair eleştirisi, uygarlığın insanın ontolojik yönünü ihmal etmesi anlayışı üzerinedir. İnsanın tinsel boyutlarını göz ardı eden bir sürecin ya da yapının daha fırsatçı, bencil, ahlaki değerleri ihmal eden bir yanı olduğunu ve bunun da farklı şekillerde tezahür eden şiddet, güç mücadelesine evrildiğinin altını çizmektedir. Bu konuda Avrupa medeniyetini örnek olarak vererek, Avrupa medeniyetinin kendisinden daha zayıf, geri kalmış topluluklarla karşılaşması esnasında yaşanan trajedileri tespitleri arasına almaktadır. Avrupa medeniyetinin kurulmasının temelinde şiddet, aldatma, ikiyüzlülük, köleleştirme ve güçsüz, ilkel halkların maddi, kültürel ve ahlaki değerlerine karşı bir saldırı, onları yok etme güdüsünün yattığını ifade etmektedir (İzzetbegoviç, 2019: 223). Bir bakıma uygar olarak görülen bu toplumların kendilerini uygar göstermelerini eleştirmektedir.

Avrupa'nın bilim ve teknikte ortaya koyduğu başarıları sosyal hayatta ortaya koyamadığı görülmektedir. İzzetbegoviç için hayatın merkezi, hatta anlamı sayılacak olan aile müessesinin içinin boşaltılmış olduğunu ifade eder ve manevi iklimin en soğuk döneminin yaşandığının altını çizmektedir. Özellikle boşanmalarla ilgili olarak verdiği istatistiki bilgiler oldukça şaşırtıcıdır: Verdiği istatistiki bilgiler uygar/medeni olarak anılan topluluklarda sosyal hayattaki çöküntünün boyutlarını gözler önüne sermektedir:

“1920 senesinden itibaren İsveç'te boşanmaların sayısı dörde katlandı. İskandinav ülkelerde her yedinci nikâh boşanmayla sonuçlanmaktadır. Boşanma durumların %50'sinde boşanma sebebi aldatmadır. 1960 yılında Kaliforniya'da toplam nikâh sayısının yarısı boşanma ile sonuçlanmıştır. Son nüfus sayımına göre, ABD'de 21 milyondan fazla bekâr, dul ve boşanmış kadın vardır” (İzzetbegoviç, 2014:54-55).

Şehirleşme olarak da andığımız medeniyetin sosyal hayata dair ortaya koyduğu sonuçlara değinirken, İzzetbegoviç'in değerlendirmelerinin genel anlamda olumsuz olduğu kanaatine ulaşılmaktadır. Ona göre, medeniyet kaçınılmaz olarak toplumu yaratmıştır. Toplumu yaratırken aileyi yok etmiştir. Ailenin en önemli aktörü olan kadını metalaştırmış, asli görevinden uzaklaştırmış ve böylelikle ailenin işlevselliğini asli mecrasından çıkarmış ve dolayısıyla onu toplumsallaştırmıştır. (İzzetbegoviç, 2019: 259-260). Ailenin toplumsallaştırılmasından kastı, medeniyet aileyi zayıf bırakmış, onu kendine ait değerlerinden uzaklaştırmış ve toplumun genel eğilimlerine ayak uydurmak zorunda bırakmıştır.

Toplumun kendi içinde küçük, orta ya da büyük hücreleri vardır. Bu hücreler çoğunlukla kendi iç dinamizmi içerisinde bir hayat oluşturmuştur. Dolaylı olarak birbiriyle irtibatlı olsa da, çoğunlukla birbirine yabancıdır, bağları kopuktur. Ona göre, en küçük hücre olarak ele aldığı aile ve onun bir sonraki büyük resmi olan akrabalık ilişkilerinde bir iletişim, yardımlaşma vardır/olmalıdır. Üretim toplumu olarak da ifade edilebileceğimiz medeniyetin hücreler arasındaki bağı zayıflattığını, birbirine

yabancılaştırdığını ve haliyle büyük şehirlerde insanların kalabalıklar içerisinde yalnızlaştığını gözlemler. Meselenin, fiziki yakınlık veya uzaklık olmadığını ifade eden İzzetbegoviç, asıl sorunun manevi (kültürel) yakınlığın olmaması şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır:

“Gökdelenlerde insanlar tek bir çatı altında yaşamalarına rağmen, kendilerini çöldeymişçesine yalnız hissederler. Kollektivite vardır, fakat topluluk, kominitas yoktur.”

Bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, birey, diğer bireylerle bir işbirliği içinde olmaktadır fakat aynı kendi özünden olan manevi değerleri bu işbirliği sürecinde kullanamadığı için aynı bir topluluk olma özelliğinden mahrum kalmıştır.

Bu gözlemini yapan İzzetbegoviç manevi birlikliklerin bu sorunun dermanı olacağına işaret eder:

“İbadet edilen ve oyun oynanan dini törenler insanları birbirine ne kadar yakınlaştırıyorsa, siyaset ve üretim toplumları, “kolektif meclisler” insanları o oranda birbirinden uzaklaştırmaktadır. Büyük bir şehre ait mahkeme kayıtlarına göre, hakaret ve iftira suçlamalarıyla açılan davaların üçte birinin sebebi budur.” (İzzetbegoviç, 2019: 251-252).

Medeniyet sürecinde önemli bir rol alan müesseselerden biri olan okulla ilgili olarak da, okulun sadece robotvari bireylerin, toplumların yetiştirilmesi gereken yerler olmaması gerektiğinin altını çizen İzzetbegoviç, okulların vicdanen hür, eleştirel düşünebilen kişiler yetiştirerek uygarlığa katkı verebileceğini söylemektedir. Aksi halde okulun uygarlığa katkısını şüpheyle karşılar, dahası da böylesi bir ortamın sağlanmaması durumunda kültüre ait değerleri gerileteceğini savunur (Özcan, 2019: 2637). Medeniyetin bir gereği olarak şehir hayatı insanlık tarihinde çeşitli safhalarda geçmiş ve geçtiği her safhada yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Teknolojik, fiziki konfor bakımında hayatı kolaylaştırdığı söylene de sanayi devriminden sonra toplumsal yaşam biçimleri hızlı bir şekilde çeşitlenmiş ve beraberinden bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Olayları bu bağlamda ele alıp uygarlık olarak bilinen süreçte gelişmiş toplumlarda intihar vakalarının çoğalmasını, ruhsal hastalıkların artışı, insanların daha suni yaşam biçimlerini benimsemesini kültürel unsurlardan uzaklaşmasına bağlayan İzzetbegoviç, dünya ölçeğinde maddi olarak gelişmiş ülkelerin sosyal yapısıyla ilgili endişe verici istatistikî veriler vermektedir (İzzetbegoviç, 2019: 113-119). Maddi gelişmişlik düzeyi yüksek olan toplumların karşılaştıkları yeni sorunun sebebi olarak maneviyattan, kültürel varlıklarından yoksun bırakılmaları olduğunu ileri sürer. Modernizmin dayattığı sorunlara karşı çözümün Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de belirttiği bazı ayetleri vererek mümkün olabileceğine inanmaktadır. Bu ayetlerden bazılarını vererek, onun çözüme dair zihninde kurduğu, diğer bir ifadeyle bir hayat, bir düşünce sistematiğini anlayabilmekteyiz:

-Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne, babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edin. İnsanlara güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" (Bakara,148)

-“Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz...” (Al-i İmran, 92).

-Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fâl okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide, 90).

-Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayan, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah

onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”(Nisa, 135) (İzzetbegoviç, 2014: 107-110).

Bu ve benzer ayetleri referans alan İzzetbegoviç’e göre yaşanan bu uygarlık çıkmazının özünde kültür yoksunluğuna işaret ettiğini ve çözümün de kültürel değerleri yeniden ayağa kaldırılmasıyla mümkün olabileceğini işaret etmektedir.

6. SONUÇ

Aliya İzzetbegoviç, günümüz Müslümanlarına ve de geniş bir perspektifle bakılması gerekirse diğer tüm din mensuplarına dini kişiliği, devlet liderliği, hayat felsefesiyle örneklik teşkil edebilecek son yüz yılın yetiştirdiği ender entelektüellerden biridir. O, insanın kendi iç âlemiyle uyumlu insani değerlerin köklerine inilmesi gerekliliğine inanmış ve yaşadığı coğrafyada, Bosna-Hersek’te, uzun yıllar boyunca halkıyla birlikte, önce komünizm anlayışının mağduru olmuş, daha sonra ise uzun yıllar iç içe yaşadıkları başka ırk ve dinden olan milletlerin kimi saiklerle imha girişimlerine muhatap olmuş bir milletin evladı ve lideridir. Yaşadığı onca zulüm, baskın ve şahit olduğu ölümlere rağmen İslami duruşundan, anlayışından taviz vermeksizin mücadele etmiş ve Allah’a olan teslimiyetinden yola çıkarak tüm dünya Müslümanlarına örnek teşkil edebilecek bir anlayışın sembolü olmuştur. Dünya görüşlerini kitaplaştırmış ve bu sayede dünya Müslümanlarına fikirlerini kalıcı olarak aktarmıştır.

Din, medeniyet, kültür anlayışına dair yaptığımız bu çalışmada onun Doğu ve Batı arasında Komünist, sosyalist ve materyalist yaşam biçimlerine alternatif paradigmlar oluşturduğunu ve oluşturduğu paradigmların temelinde tek kaynağın Kuran ve Hz. Muhammed’in sünneti olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Bir aydın ve bilge duyarlılığıyla idealizm, materyalizm ve İslami meseleleri oldukça analitik bir şekilde değerlendirmiştir. O, bir iman betimlemesi olarak İslam’ın akıl dini olduğunu, ahlak ve vicdan ekseninden insanın Allah’ın razı olabileceği ve haliyle hem bu dünya hem de ahiret saadetine ulaşabileceğini işaret etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle, kuşatıcı insani bir anlayışa sahip olmasından dolayı kendine münhasır bir bakış açısına sahiptir.

İzzetbeoviç, medeniyet ve kültürün birbirinden ayrı olarak düşünülmemeyeceğini söylemekle birlikte, kültür olmadan medeniyetin olamayacağına dair görüşleriyle kültürün ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bir bakıma o, kültürü maneviyata eş değer görürken, medeniyeti ise insanın maddi gelişmişliği, ihtiyacı olarak ele almaktadır. Realitedeki medeniyetlerin insanı cismani bir varlığa dönüştürmesi, İzzetbeoviç’i endişelendiren bir durum olarak görülmektedir. Haliyle, kültürün insanın robotlaşmasını engelleyecek bir manevi değerler kümesi gibi gören İzzetbegoviç, medeniyet ve kültür arasında dengeli bir ilişkinin önemini de vurgulamaktadır.

Diğer yandan, özellikle çağımız yaşam, yönetim, iletişim biçimlerinin banalleşmesinin kültürel değerlerden uzaklaştırmasına bağlayan İzzetbeoviç, medeniyet denilen sürecin insanı bencilleştirdiğini, dünya kaynaklarına sahip olma arzusu ile daha da şiddete meyilleşmesine sevk ettiğini ifade etmektedir. İzzetbegoviç’e göre İslam dini (kültürü), medeni çağların insanlarına huzuru ve adil yaşamayı vaat eden bir anlayıştır. Bu kültür, materyalist ve maneviyatçı dünya anlayışlarının hakikat paylarını teslim eden, fakat kendine münhasır bir sentez çerçevesinde ifade eden bir inançtır. İslam’ın tek ölçüsü ruh ve bedenden müteşekkil insanın bizzat kendisidir. Hem bu dünyaya hem de manevi dünyaya cevap veren, insanın fitri özelliklerine hitap eden bir dindir.

Maneviyatçılığı (kültürü) insanın manevi yönü olarak, materyalizmi (medeniyeti) de maddi yönünü olarak tanımlayan İzzetbeviç, ikisinin birbirinden yoksun bırakılmasının mümkün olamayacağını, zaten böyle bir durumun mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Ne züht hayatının ne de sadece maddi bir dünya hayatının insanı gerçek manada mutlu edemeyeceğini vurgulamakta ve bu yönüyle her iki yöne meyilli insanın dengeli, orta yol denilebilecek bir anlayışı içselleştirmesini idealize etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. H., Karaaslan, F., Aktaş, Ü. (2016). *Aliya İzzetbeviç, Özgürlük Mücadelesi ve İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*. İstanbul: Step Ajans.
- Korkmaz, Ali F. T. (2014). Bir Lider ve Eylem Adamı Olarak Aliya İzzetbeviç. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması* (s. 3). Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB).
- Aydın, M. (2013). Aliya İzzetbeviç'te Ütopya ve Dram. *İslam Birliği İdeali*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- İzzetbeviç, A. (2011). *Konuşmalar*. (F. Altun, & R. Ahmetoğlu, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.
- İzzetbeviç, A. (2011). *Özgürlüğe Kaçışım, Zindandan Notlar*. (B. Hasan Tuncay, Çev.) İstanbul: Klasik .
- İzzetbeviç, A. (2014). *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*. (D. R. Ademi, Çev.) İstanbul: Fide Yayınları.
- İzzetbeviç, A. (2017). *İslami Deklarasyon*. (D. R. Ademi, Çev.) İstanbul: Fide Yayınları.
- İzzetbeviç, A. (2017). *Köle Olmayacağız*. (D. R. Ademi, Çev.) İstanbul: Fide Yayınları.
- İzzetbeviç, A. (2017). *Tarihe Tanıklığım*. (A. Erkilet, A. Demirhan, & H. Öz, Çev.) İstanbul: Klasik Yayıncılık.
- İzzetbeviç, A. (2019). *Doğu Batı Arasında İslam*. (E. Nurikiç, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayıncılık.
- Özcan, M. (2019). Aliya İzzetbeviç'in Medeniyet Tasavvuru. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Polat, M. (2018). Bir Siyasetçi ve Hukukçu Gözüyle İslam Hukuku (Aliya İzzetbeviç Örneği). *1. Uluslararası Bir Bilge Bir Ülke Sempozyumu*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Sarıkaya, B. (2018, Aralık). Aliya İzzetbeviç'in Düşünce Dünyası ve İnancın Şekillendiren Tarihsel Arkaplan. *Turkish Studies Comparative Religion Studies*.
- Toktaş, F. (2016). "Yenilikçi Müslüman Düşünür Olarak Aliya İzzetbeviç". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

A Geographical Ecology of Copper Production in Kolhan Division, Jharkhand, India

Arpana Premi Lina ORAON

Ph.D., India

Abstract

Natural resources such as copper, gold, silver play a dynamic role in many countries development and growth, as they provide employment, generate tax revenues and earn foreign exchange. The impact of mining sectors on economic development in these countries cannot be overemphasized, as they create employment opportunities for individuals on the domestic, sub-regional and international levels (i.e. direct or indirect employment, e.g. mining suppliers, contractors, international consultants, engineers etc.), and transfers modern technology and skills, thus altering the structure of their economies and providing the basis and potential for “sustainable growth.” Copper is one resource which has the potential to build a nation’s economy through the injection of enormous levels of foreign investment and the transfer of advanced technology and skills. One of world’s largest sources of copper ore is found in India. Copper mining is the backbone of India’s economic sector. Yet inadequate resources and training, and the adoption of cheap but potentially dangerous approaches to extraction and processing of minerals, has created significant dangers for both local communities and the environment at large. Such a situation has been and is being experienced in most of India’s copper mining districts. It is important to measure the scale of these social and environmental problems and to advance practical methods to deal with them.

Keywords- Development, opportunities, sustainable, advanced, extraction.

Introducing the idea of Ontology in *statu nascendi* to the broader International Relations Theory

Piotr Pietrzak, Ph.D.

Lecturer at Sofia University "St. Kliment Ohridski". Sofia, Bulgaria,

Post-doctoral researcher at Airlangga University, Indonesia,

Editor of *In Statu Nascendi Journal of Political Philosophy and International Relations*,

ORCID id <https://orcid.org/0000-0003-0464-1991>

Email: Pietrzak_IR@hotmail.com

“Why do you want to climb Mount Everest? – Because it is there.” –
George Mallory

Abstract

The main objective of this study is to test-drive the candidate for scientific ontology called ontology in statu nascendi, a supplement to and robust new hybridized compartmentalization of International Relations (IR) theory. This ontology aims to add a more interdisciplinary dimension to studies on the literature on the subject. It postulates embracing a more systematic, interdisciplinary, and contemplative mode of IR-related deliberation that takes on various innovations within the existing tradition that hopes to grow much stronger ontological roots to reinvigorate our pursuit of the truth about international relations, ultimately making it easier for IR scholarship to reach traditionally uncharted and neglected territories of science.

Ontology in statu nascendi aims to breach the division between various empirical inquiries into the main conceptual, methodological, and analytical differences between different approaches, theories, and traditions that co-coexist within IR theory or may be related in some way. Specifically, this paper also suggests a new way of approaching contemporary conflict by focusing on its ontological dimensions and conveying the main meaning of the given research area in a more approachable manner.

Keywords: new compartmentalization of IR theory, ontology *in statu nascendi*, candidate for a new ontology, ontology merging, ontology integration.

Introduction

Studying IR theory and contemporary conflict is like climbing Mount Everest. It is a very challenging endeavor that is reserved only for the most curious scholars, for in order to reach the peak, you need to be well prepared for such a challenge; it takes a considerable amount of time to familiarize yourself with the leading theories, approaches, schools of thought, paradigms,¹ and concepts within a given scientific ontology/compartmentalization. Indeed, if you are seriously considering exploring the fascinating and complex world of International Relations, you need to brace yourself, for you are about to encounter multiple challenges as far as the conceptual, methodological, and analytical levels of your analysis are concerned; our discipline happens to be in the middle of a protracted epistemic and ontological confrontation between various -isms, paradigms, and traditions. Anyone interested in International Relations theory knows that this conflict has direct implications for our capacity to present credible interpretations of and feasible solutions to ongoing global situations, but we still (rightly) insist on using this theory to explain various contemporary local and regional conflicts.

Today's IR theory is very complex and eclectic, to the extent that one could claim that it seems very chaotic, especially for the beginner. Despite these challenges, the majority of our findings, theories, and traditions are surely worth preserving, even if they require a considerable reform in the way we approach the theory in general. The challenge ahead is quite consequential, for we are expected to show a far-reaching readiness to satisfy necessary incorporating tendencies, meet the pressure to embrace sound theories and identify poor reasoning, and reject seemingly valid anomalies, and even though it may be unsettling at times, we are still expected to engage in exposing and refuting persuasive fallacies that can cloud our judgment. Adding to the challenge is the need for enthusiasm in acknowledging the need to preserve elements of arbitrariness that are temporarily accepted as leading dogma by our peers and incorporate them into our research, at least until we find a better way of overcoming them in a civilized evolutionary manner, without burning conceptual, methodological, or analytical bridges that span various traditions and approaches. Nonetheless, when we question the accepted way of doing things, we are portrayed as immature revolutionary newcomers who show disrespect for the status quo.

In order to respectfully initiate the process of incremental changes that will ultimately replace the current status quo with a new compartmentalization of our ontological superstructure that will be able to meet the new challenges that the 21st century has brought us, I put forward the idea of the ontology *in statu nascendi* that seeks to bring to the table the most relevant debates and interrelate them with political philosophy to give us a chance to approach this know-how as a new horizon of investigations that aims to be more approachable, more transparent, and more applicable to our descriptions of today's political world. Subsequently, this change to the way we approach theory should produce a considerable

¹ According to Thomas S. Kuhn, **paradigm** [from Ancient Greek παράδειγμα (paradeigma, “pattern”), from παραδείκνυμι (paradeiknumi)] accounts for a philosophical and theoretical framework of a scientific school or discipline within which theories, laws, and generalization and the experiments performed in support of them are formulated. Paradigm is also understood as a set of common beliefs and agreements shared between scientists about how problems should be understood and addressed and a world view, a way of offering and simplifying the perpetual world's stunning complexity by making certain fundamental assumption about the nature of the universe, of the individual and of society. For more information, please see: Kuhn, Thomas S. 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press

improvement in the way we approach contemporary conflicts that have become more elusive, more fluid, and more unpredictable than ever (Pietrzak, 2021, pp. 129–178).

The nature of the controversy

International relations is a sub-discipline of political science, which consists of approximately ten semi-interdependent sub-disciplines: law and politics, political economy, political methodology, political behavior, comparative politics, political institutions, political context, public policy, international relations, and political theory. As much as scholastic pluralism and a low degree of integration are two of the most inspiring features of our discipline, they do not help it adjust to the new challenges presented by the inherent and incremental fragmentation, specialization, and professionalization that can be seen within various schools of thought. To fully acknowledge and comprehend the scope of the suggested changes, we first need to specifically imagine the current ontological framing of the IR theory and juxtapose it with the desired one. The best way to explain the status quo in current theory is with the metaphor of a tree. Such an “IR tree” would have several increasingly strong branches (IR approaches and theories such as realism, liberalism, constructivism, rationalism, postcolonialism, poststructuralism, feminism, neo-Marxism, and the English School) that grow in various rather uncoordinated ways (Pietrzak, 2021, pp. 43–76, 101–128).

Different scholars from the other branches of IR theory would be only remotely familiar with the variety of leaves (paradigms, concepts, ideas) and they would repeatedly use the same leaves. The tree also has cherries (methods and ad hoc generalizations), and instead of everyone collecting various types of cherries from various branches of the tree (which would be desirable), many IR scholars would engage in a very selective cherry-picking strategy determined by the strict preferences of their approach. Many IR scholars would eat from one or two branches of this tree throughout their professional careers without having any particular desire to explore the other branches of our tradition (Pietrzak, 2021, pp. 65–68).

My main hypothesis is that most interdepartmental disagreements within our discipline arise because of the lack of proper “communication” between scholars representing various approaches. Naturally, some approaches are much more closely interlinked, such as, for instance, realism and liberalism; despite their internal disagreements, they are closely interrelated in the overall focus and scope of their research agendas. At the same time, other schools of thought may appear somewhat unrelated and are even largely ignored by many IR scholars as they represent far more unorthodox traditions, such as postcolonialism, feminism, poststructuralism, and the IR school of neo-Marxism. Those internal (unresolved) differences do not help while investigating the fluidity, elusiveness, and unpredictability of any ongoing contemporary conflict (especially at its early stages), for they present many conceptual challenges to any contemporary IR researcher who tries to investigate in the most comprehensive manner possible (Pietrzak, 2021, pp. 65–68).

Introduction to a metaontological innovation

Thus, such research should use the prism of various theoretical and metaontological lenses. In this sense, metaontology specifically seeks to clarify what kind of ontology¹ we use to interpret various ontological claims that occur during our research (Turner 2016). Ontology is an evolutionary study of existence and the processes of being that coexists with, supplements, and enriches the traditional study of being, existing, and reality by incorporating various interdisciplinary elements from multiple schools, traditions, and studies.

Ontologies surround us, a quick and useful example of which is how the Internet² has been shaped and categorized, heavily relying on the collection of algorithms and alphanumeric addresses of the domain that underpins and interlinks the way in which the information is stored, interlined, indexed, and accessed in the public domain. Under normal circumstances, more comprehensive searches would offer us a chance to gather more pluralistic data about concepts, ideas, and processes in a more transparent and comprehensive manner. As a metaphor, most IR theorists work these days by switching off all but one or two regional servers before performing an Internet search, so we would not be able to call the results of such browsing scientific. They just provide us with partial data from the public domain, yet many IR theorists have no issue with following the currents of just one or two schools of thought.

Ontology *in statu nascendi*

To achieve the desired objectives of broader ontological oversight of the IR theory, the author of this paper proposes adopting ontology *in statu nascendi* that is designed to help the existing IR debates and scholars incorporate a more hybridized interdisciplinary merger of IR theories supplemented by a broader awareness of the leading debates and studies within our discipline, strengthened by various philosophical ontologies that might allow us to “dig deeper” into any concept. This research has no intention of subverting any paradigms, revolutionizing existent IR theory, or reformulating its

¹ For even more convincing argument that the IR scholars need to pay close attention to ontology please see: Elman Colin and Elman Miriam F. “Introduction: Appraising Progress in International Relations Theory,” in C. Elman, M. Elman, eds. *Progress in International Relations Theory*. Appraising the Field. Cambridge: MIT Press, pp. 1–18 & Wendt, Alexander. 1999. *Social theory of international politics*. Cambridge: University Press, pp. 32, 37.

² According to Latifur Khan and Feng Luo, “ontologies have become central components in many applications including search, e-commerce, configuration and, arguably, every large website (at least for organization and navigation. Ontology offers us a chance to compartmentalize a huge amount of non-textual information, audio, video, and images, along with more familiar textual information. In computer science and information science, an ontology encompasses a representation, formal naming and definition of the categories, properties and relationship between the concepts, data and entities that substantiate one, many or all domains of discourse”. In the IT sense, “ontologies are frameworks for representing shareable and reusable knowledge across a certain domain”. These authors also argue that “high interconnectedness makes them the basis for modelling high-quality, linked and coherent data. Technology in the field of digital media generates huge amounts of non-textual information, audio, video, and images, along with more familiar textual information. The potential for exchange and retrieval of information is vast and daunting”. “In information science a conceptualization is an abstract simplified view of some selected part of the world, containing the objects, concepts, and other entities that are presumed of interest for some particular purpose and the relationships between them”. For more information in this respect please see: Latifur Khan, Feng Luo, “Ontology Construction for Information Selection,” *14th IEEE International Conference on Tools with Artificial Intelligence*, 2002. (ICTAI 2002). Proceedings. 122–127, 2002.

methodological underpinning. It only intends to offer certain reformulations, a supplement, and a new way of approaching the literature on the subject. Thanks to its inherent pluralism, the diversity of its methods and approaches, and the pluralism of paradigms (taken as a whole), the theory of International Relations (IR) with its “security studies component” should be seen as a backbone of this study, which deals with an ongoing conflict and conflict resolution strategies. This tradition presents us with multiple units of analysis applicable to comprehensive investigation. One can argue that the IR theory is one of the most sophisticated scientific ontologies ever developed, but, naturally, there is still massive room for improvement. I argue that the best way to strengthen the existing theory is by embracing a more comprehensive ontological shake-up that goes far beyond the English school or constructivist types of deliberations (Pietrzak, 2021, pp. 129–154).

Ontology *in statu nascendi* accounts for a new hybridized merger of IR theory and political philosophy that goes deeper into the nature of any given concept because of its evolutionary and contemplative character and thanks to the fact that it closely relates to the perpetual and flexible nature of the idea of *in statu nascendi* that works as a fuel that puts this engine (research) in motion to encourage us to take part in a different type of intellectual journey consistent with following one’s curiosity no matter what. It advocates a contemplative, evolutionary manner of investigation, perpetual self-improvement, collaboration, flexibility, and openness to different interdisciplinary traditions. I suggest that the acquisition of this ontology will be a sign of maturity in the development of IR theory for we need a slightly better framework of cooperation to move our discipline forward and equip it to meet the challenges of the 21st century global environment. This ontology is infused with both philosophy and all the existing IR approaches, and, when put together, it does the job of a handy gardener who shapes these strong roots of a tree into something completely different.

It relies heavily on the author’s commitment to verifying, analyzing, and synthesizing all the gathered information through verifiable sources and looking at it from a broader perspective by applying a systematic, reliable method that consists of a careful collection and analysis of data. This is supported by a wide array of theoretical foundations, methodologies, fields of inquiry, and paradigms ranging from various disciplines such as the theory of International Relations, international law, geopolitics, military studies,¹ conflict resolution strategies, and continental philosophy.

Preexisting theoretical underpinnings of this research: Roy Bhaskar’s scientific realism and realist ontology (1979), and Alexander Wendt’s *Structuration theory* (1987), *Social Theory of International Politics* (1999), and constructivism.

This research intends to add a new interdisciplinary character to IR theory, which is increasingly pluralistic, but also postulates recognizing the importance of both the experimental ontology and existent ontological underpinnings of existing theoretical projects characteristic of the work of two scholars. The first is Roy Bhaskar, a founding father of ontology in social science who launched a philosophical

¹ In this respect please see: Hartley III, Dean S. 2021. *An Ontology of Modern Conflict. Including Conventional Combat and Unconventional Conflict*. Springer. Available at: <https://www.springer.com/gp/book/9783030532130/> [Accessed on 13/10/2019, at. 22:45], that shows a new way in dealing with military ontological modelling that applied to unconventional training.

movement in our discipline. He has triggered a strong demand for the incorporation of ontology into the human sciences. His critical realism distinguishes between the real world and the observable world. It suggests that in order for science as a body of knowledge and methodology to work or be intelligible, epistemology and ontology need to be separated and we must distinguish between the transitive and intransitive bodies of knowledge or dimensions (Baskar, 1975, pp. 6–9, (Pietrzak 2021, pp. 147–153).

He differentiates **transitive** and **intransitive** bodies of knowledge; **intransitive choices** would be consistent with a **complete preference** in IR scholars (always picking the cherries you know) that, similar to rational choice theory, would be concerned with the reasoning underlying choices behind any given approaches that would indicate the individual being that would be inclined to make categorical choices over the specific options they prefer (i.e., an individual scholar would always prefer a liberal approach to a realist approach, prefer a realist approach to a liberal approach, or be indifferent to both and adhere to constructivism). **Transitivity** would incline the situation with less predetermined choices; they would imply a far-reaching unpredictability where the individual scholar would weakly prefer the liberal approach to the realist or would weakly prefer Marxist IR methodology to English school methods but would keep an open mind, and the initial preferences would not affect choices to the extent of those in the complete preferences scenario. The added benefit of this type of investigation would be the unknown direction of their investigations. Each scientist would have to do his own cost-benefit analysis using a variety of criteria and approaches to perform self-determined best choices but embracing a far-reaching interdisciplinary mode of analysis that offers a far-reaching benefit in comparison to the complete or partial (cherry-picking) approach (Baskar 1975, p. 6–9, Baskar 1979).

The second scholar instrumental in advocating various ontological deliberations in IR theory is Alexander Wendt with his *Structuration Theory* (1987) and *Social Theory of International Politics* (1999) and his constructivist approach (to a large extent). Wendt's constructivism is one of the most successful IR-related ontologies ever; he proposes that the literature on the subject should adapt to the realities of structuration theory that are a relational solution to the agent-structure problem, conceptualizing agents and structures as mutually constituted or codetermined entities. According to Alexander Wendt (1999) and Elman & Elman (2003, p. 202), an ontology can plausibly make a universal claim across a broad domain. In general, ontology means the study, theory, or science of being and the study of the existence or non-existence of things that deliberates on how things (that exist) relate to each other. Subsequently, this study belongs to metaphysics, which scrutinizes the place and the essence of the entities that exist in the broader context of similar/different entities in the universe or any other broader structure, and that is exactly what we should aim at achieving (Wendt 1987, Wendt 1999).¹

¹ As we can presume, necessity is the mother of invention, also in the case of ontology that is very much “in demand these days” virtually everywhere, but certain IR theorists still seem to “remain immune to its charms.” Still, there are a number of benefits of adopting a deep ontological mode of thinking in our research, and it is relatively easy:

Setting off on the ontological journey entails being prepared to seek a better way of asking relevant questions and being persistent in expecting a genuine response. Such attitudes will help us face the main challenges that we will inevitably encounter during the investigation of any concept in question. Various ontological developments surround us without us even realizing it, for the results of ontological thinking are already used and very often abused (extensively) in virtually every aspect of life: science, technology, industry, media, social media, the

A new ontology that offers a new way of dealing with complicated conflicts

Thus far, I have used ontology *in statu nascendi* to add a new dimension to the analysis of the conflicts in Cyprus, Chechnya, former Yugoslavia, Afghanistan, Nagorno-Karabakh, Iraq, Georgia, Syria, Ukraine, and Ethiopia, and I am certain that this framework can benefit any investigation of any contemporary conflict zone. In my most recent publication (Pietrzak 2021), I researched various ontological dimensions of humanitarian intervention through the prism of the international community's response to one of the most elusive and complicated conflicts in the world; the Syrian conflict (2011–present) started as a popular uprising, evolved into a civil war, and is now a proxy war of all against all.

I approached this conflict through the prism of the rollercoaster-like and unexpected series of events during and after the Arab Spring in the context of various power struggles in the Middle East. The multitude of political actors involved in those conflicts and the constant change that accompanied them made it impossible to approach them within the framework of existent IR theory compartmentalization, so I coined the term/study project ontology *in statu nascendi* to constrain the important dimensions within both reformed IR theory and fluid political philosophy, within a different horizon of investigations that were captured within liquid global and regional circumstances. Subsequently, I used ontology *in statu nascendi* (to some extent) to investigate the global reaction to the Ghouta chemical attacks of 2013 and the lack of enthusiasm for bringing Bashar al-Assad to justice. Next, after February 2022, I used ontology *in statu nascendi* to provide the reader with “A Comparative Study of Russia's War in Ukraine (2014-, including its 2022 escalation), Russia's aggression in Georgia (2008), and Russia's Military Operations in Syria (2015-)” Finally, I used ontology *in statu nascendi* supported by the IR feminist school of thought to discuss various criminal aspects of the Russian intervention in Ukraine in the paper titled “The Putinization of the Situation of Women and Children during the 2022 Russian Invasion of Ukraine”, published in *In Statu Nascendi Vol. 5, No. 2 (2022) Journal of Political Philosophy and International Relations: Special Issue: Gender Equality in Politics and International*.

In each of these, I used ontology *in statu nascendi* to overcome the conceptual limitations of the literature on the subject to reevaluate the object of the analysis to interrelate the results of the investigation with testable and verifiable methods, so the overall conclusion would take into account a variety of opinions, different competing versions of reality, and pluralistic ontological modes of thinking. Ontology *in statu nascendi* redirected these debates to various questions related to various

banking world, and IT programming, and they are applied in large search engines and large web sites in e-commerce, Smartphones, Smart Cars, the military industry, drone technology, newly emerging Facial Recognition Systems, Social Media Feeds, Artificial Intelligence, and everywhere the vast amounts of non-textual and highly visual data, audio, and video have to be contextualized in the most approachable manner. Ontologies are also used in the Facial Recognition Systems – the technology capable of identifying or verifying a person from a digital image or a video frame. There are multiple methods in which facial recognition systems work, but in general, they work by comparing selected facial features from a given image with faces within a database. It is also described as a Biometric Artificial Intelligence-based application that can uniquely identify a person by analyzing patterns based on the person's facial textures and shape. In this context we can commit some time to deliberate on the hypothetical humanitarian emergency unfolding in any given potential conflict zone. For more information in this respect please see: Evangelos, Koumparoudis. 2020. “Information Society and a New Form of Embodiment” In: *In Statu Nascendi -Journal of Political Philosophy and International Relations 2020/2*, p. 41–58.

leading ontological components that should define them, such as the requirement of humaneness, the notion of neutrality, the assumption of impartiality, and sovereignty. In this respect, it is again worth emphasizing that ontology *in statu nascendi* proposes initiating the process of incremental changes without postulating the preservation of transitive or intransitive parts of the IR theory. On the contrary, ontology *in statu nascendi* is inherently determined to deal with problems as they arise, going to the root causes and the consequences of various phenomena and the validity of any given theory by inviting every paradigm, school of thought, and tradition to the common decision-making table without giving anyone priority and without bias or prejudice. It relies heavily on the author's commitment to **persevere with the problem of employing** the evolutionary contemplative process that will lead us to great things; it will encourage all approaches and all theorists to work together. It aims to provide a theoretical and meta-ontological underpinning and compartmentalization that constrains debates related to modern conflict with a contemplative, evolutionary manner of investigation adjustable to the ever-changing circumstances that emerge in any given conflict zone. This entails embracing integrity, clarity, and accountability of ontological inquiry and outsourcing it more eagerly to IR theory in a more comprehensive manner by embracing a more contemplative analytical narrative that creates the conditions to get to the bottom of the issue at hand. Subsequently, it offers a perpetual methodological self-improvement mechanism that encourages scientific collaboration, flexibility, and openness to different interdisciplinary traditions. Subsequently, this ontology is strengthened by a recollection of selected historical conflicts and the international community's responses to them, taking into account our modern understanding of the principle of state sovereignty, human rights, and anti-genocide legislation (Albertini & Pietrzak 2022, p. 3–18, Pietrzak 2021, p. 19).

Even if IR theory appears to be driven by a propensity to be politicized, opinionated, or even biased, this can be overcome by our drive to synthesize all the gathered data and to look at it from the broader perspectives present in broader debates. At times, this is a very time-consuming initiative as it requires all the information and the subsequent analysis to be subsequently verified and analyzed with verifiable sources. Only after implementing this methodological tactic of proper verification of all initial findings can we interlink, reapply, and provide posterity with credible and reliable analysis that addresses all of the fundamental causes and the possible effects of a conflict.

Dissemination of future results of this study

I hope to encourage all the necessary changes in policies and/or practices of major global policymakers, IR scholars, and field practitioners to attain the research goals and objectives and to ensure that IR scholars and other social science scholars understand the main issues addressed by the proposal. I plan to increase global understanding and awareness about the types of research needed for the successful implementation of ontology *in statu nascendi*. I intend to continuously drive-test the ontology in question by adopting a number of empirical, statistical, and analytical methods that will move this research in the desired direction. I hope to attract more funding for the project and inspire other scholars to try this new ontology. I intend to continuously create positive publicity about the needed changes in IR theory and promote Sofia University as a specialized research center dealing with IR theory both domestically and internationally.

The main challenges ahead for this project

There are a number of challenges ahead; according to H. Sofia Pinto & Nuno J. Mamede (2003), ontology merging and integration is based on a set of operations that need to be more thoroughly studied, such as inclusion, polymorphic refinement, and restriction (specialization, etc.). They argue that “ontology building is still more of an art than an engineering task. None of the available methodologies to build ontologies from scratch has been widely accepted. One cost-effective way of building ontologies is by means of reuse. According to H. Sofia Pinto, “it is pretty common practice to reuse some parts of older ontologies to build new ones” This process involves several complex subprocesses: “knowledge acquisition and requirement specification using Natural Language techniques, reverse engineering, knowledge representation translation, [and] technical evaluation.” (Pinto 1999).

Naturally, there will be critics who disapprove of those methods or say that they cannot imagine hardliner realists working with feminist or Marxist IR scholars or liberal institutionalists working with constructivists. Surely, the beginnings aren't easy, but we need to begin from somewhere. As a political ontologist and political theorist, my role is straightforward: I need to be in the business of creating new ideas, reanimating old ones, and giving them brand-new names if necessary. The world and contemporary conflict zones are changing; the old ways and old theories explaining them may not be as effective as before, so we need to be very flexible and adjust the old rules to new realities so as to properly describe the political world of today and tomorrow. It is also high time for IR theory to adjust to the new reality. As human beings, we are rather tragic creatures, for we are thrown into today's imperfect world. We crave a perfection that is not attainable. IR theory on its own is not managing to elaborate effective solutions to the challenges at hand, and as long as IR theory and every approach within this tradition shows a positive attitude towards the idea of collaboration, scientific exchange, and openness towards an interdepartmental reform, we are heading in the right direction.

For the ontology *in statu nascendi* to successfully evolve into a mature ontology capable of supplementing various conflicted IR approaches/paradigms, the research area should be able of embracing various conflicted IR approaches in a very comprehensive manner through the prism of various tasks, both theoretical and practical, with various empirical methods, using existing literature as a point of reference, and continuing to test the candidate for ontology until it is accepted by many scholars.

Conclusion

Despite the opinions of many scientists, IR theory is in good shape, but after using it to deal with complicated contemporary conflict zones, I admit that it may not be as approachable for every scholar as is commonly understood. That is why IR theory needs more assistance to adjust to the ever-changing circumstances of very elusive contemporary conflict zones and should accept all the help it can get, for the elusiveness and fluidity of certain socio-political dimensions in these conflicts deserve to be properly investigated in the face of adversity and all of the conceptual challenges ahead. If we work harder together, we will overcome our limitations.

This will be possible if we come to terms with the fact that IR theory is a scientific ontology that can be seen as a compartmentalization and an evolutionary study of the existence and processes of being that coexists with, supplements, and enriches the old, traditional study of being, existing, and reality by incorporating various interdisciplinary elements from multiple schools, traditions, and studies. In essence, this project was designed to reevaluate our ideas, to test our methods to make them more bullet-proof, and to compare and expose them to different opinions, different competing versions of reality, and pluralistic ontological modes of thinking.

This is exactly why I formulated the ontology *in statu nascendi*, which offers a chance of coming closer to the perfection of any given research if we approach it in stages that show a commitment to pursuing clarity and objective, truthful, and accountable solutions that will help us build interdisciplinary bridges for understanding some of the most complex matters at hand. Ontology *in statu nascendi* adopts multiple perspectives; it can be seen as a synthesis that blends ontology, epistemology, and methodology to attain a new horizon of investigations, which is why we cannot just treat it as one cog in the machine. It has to be an entire engine that works to put this research into motion.

Ontology *in statu nascendi* comes in handy, for its main function is to supplement a new platform of mutual understanding of all existing approaches within our discipline. Even at such an early stage, this candidate for a new ontology has already exhibited rather unique and non-standardized characteristics. It aspires to change the general landscape of awareness, moving beyond status quo and shallow, superficial, and one-dimensional explanations by embracing a self-perpetuating process of continuous attempts to befriend wisdom (Koinē Greek: σοφία *sophía*).

About the author

PIOTR PIETRZAK, Ph.D. is an ontologist by training, and his primary responsibility is to ask uncomfortable questions for a living. He collaborates with universities in Bulgaria, Hungary, North Macedonia, Indonesia, and Poland. He teaches a series of elective courses. His primary interests lie in conflict management, conflict resolution, and post-conflict reconciliation.

He researches the Middle East through the prism of events in Eastern Europe and the Balkans, believing that terms such as Balkanization and Finlandization are no longer applicable to our descriptions of the situation at hand. Oddly enough, the Balkans are slowly but surely becoming one of the most stable and peaceful regions in Europe. This accounts for a significant change in how we perceive the social reality at hand and is partly thanks to the growing network of non-profit organizations in the region and partly because of the growing local awareness and belief in this peaceful way of resolving local, regional, and global conflicts.

Pietrzak is also a co-founder and an editor-in-chief of **In Statu Nascendi – Journal of Political Philosophy and International Relations*, a non-profit charitable organization based in Sofia, Bulgaria. He holds a Ph.D. Degree in Philosophy from **Sofia University St. Kliment Ohridski** (2021), a master's degree in International Politics & International Relations from **the University of Manchester** (2013),

and a Master's Degree in Politics from **the University of Warmia and Mazury** (2008). He was awarded an Erasmus Scholarship to **the University of Cyprus** in 2007.

BIBLIOGRAPHY

- Albertini, Tamara & Pietrzak, Piotr, "Clarity is what I seek first: An interview with Professor Tamara Albertini by Piotr Pietrzak," *In Statu Nascendi - Journal of Political Philosophy and International Relations* 2020/2 (Vol. 3. No. 2.).
- Bhaskar, Roy. 1978. *A Realist Theory of Science*. 2nd Edition. Sussex: The Harvester Press.
- Bhaskar, Roy. 1979. *The Possibility of Naturalism*. Sussex: The Harvester Press.
- Bhaskar, Roy. 1983. "Beef, Structure and Place: Notes form a Critical Naturalist Perspective," *Journal for the Theory of Social Behaviour* 13(1): p. 82–95.
- Bhaskar, Roy. 1986. *Scientific Realism and Human Emancipation*. 2nd Impression. London: Verso,
- Bhaskar, Roy. 1989. *Reclaiming Reality*. London: Verso,
- Bhaskar, Roy. 1993. *Dialectic: The Pulse of Freedom*. London: Verso,
- Bhaskar, Roy. 1998. "Philosophy and Scientific Realism," in Archer, Margaret et al., eds., *Critical Realism: Essential Readings*. London: Routledge, pp. 16–47.
- Duarte Nuno Peralta, Helena Sofia Andrade N. P. Pinto, Nuno J. Mamede. 2003. "Reusing a Time Ontology." *ICEIS (3) 2003*: 121–128.
- Elman, Colin, Miriam Elman. 2002. "How Not to Be Lakatos Intolerant: Appraising Progress in IR Research," *International Studies Quarterly* 46 (2): pp. 231–262.
- Elman, Colin, Miriam Elman. 2003. "Introduction: Appraising Progress in International Relations Theory," in C. Elman, M. Elman, eds. *Progress in International Relations Theory. Appraising the Field*. Cambridge: MIT Press, pp. 1–18.
- Elman, Colin, Miriam Elman. 1997. "Lakatos and Neorealism: A Reply to Vasquez," *The American Political Science Review* 91(4): pp. 923–926.
- Elman, Colin, Miriam Elman, eds. 2003. *Progress in International Relations Theory. Appraising the Field*. Cambridge: MIT Press.
- Evangelos, Koumparoudis. 2020. "Information Society and a New Form of Embodiment" *In Statu Nascendi -Journal of Political Philosophy and International Relations* 2020/2, pp. 41–58.
- Hartley III, Dean S. 2021. *An Ontology of Modern Conflict. Including Conventional Combat and Unconventional Conflict*. Springer.
- Kuhn, Thomas S. 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.

- Latifur Khan, Feng Luo, "Ontology Construction for Information Selection" *14th IEEE International Conference on Tools with Artificial Intelligence*, 2002. (ICTAI 2002). Proceedings. 122–127, 2002.
- Pietrzak, Piotr. 2022. "A Comparative Study of Russia's War in Ukraine (2014-, including its 2022 escalation), Russia's aggression in Georgia (2008), and Russia's Military Operations in Syria (2015-)" *International Conference Proceeding Series - VII. International Middle East Symposium: Political and Social Stability in the Middle East (May 10-11th, 2022, Online)*.
- Pietrzak, Piotr. 2022. "The Putinization of the situation of women and children during the 2022 Russian invasion of Ukraine" *In Statu Nascendi Vol. 5, No. 2 (2022) Journal of Political Philosophy and International Relations: Special Issue: Gender Equality in Politics and International*.
- Pietrzak, Piotr. 2022. Why has the term "balkanization" become so obsolete that it no longer holds water? | *MCC Corvinák* (corvinak.hu)
- Pietrzak, Piotr. 2022. "How did Bashar Al-Assad Get Away with the Ghouta Chemical Attack?: The Promise of Relinquishing Syria's Chemical Weapons Arsenal that was Never Fully Fulfilled," in *Regulating human rights, social security, and socio-economic structures from a global perspective*. Edited by Alaverdov, Emilia, and Muhammad Waseem Bari. 2022.
- Pietrzak, Piotr. 2021. *On the Idea of Humanitarian Intervention. A New Compartmentalization of IR Theories*. New York: Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/on-the-idea-of-humanitarian-intervention/9783838215921>.
- Pietrzak, Piotr. 2021. "Immanuel Kant and Niccolò Machiavelli's traditions and the limits of approaching contemporary conflicts -the case study of the Syrian Conflict (2011-present)" *In Statu Nascendi Journal of Political Philosophy and International Relations* 2021/2, pp. 53–84.
- Pietrzak, Piotr. 2019. "On Human Rights in Syria: Deliberations on the universality of Human Rights and the International Community's Reaction to the Syrian conflict (2011 - 2019)" in: *Сборник "Универсалност и приложимост на човешките права"*. Edited by Veselin Hristov Dafov, Ivan Kirkov, Tsena Zhelyazkova, Sofia 2020, ISBN: 978-954-07-4989-1.
- Pietrzak, Piotr. 2019. "The Syrian Conflict (2011–ongoing): How a Perfectly Winnable Uprising Has Ended Up as a Ferocious Proxy War of Global Importance". In: *In Statu Nascendi Journal of Political Philosophy and International Relations* 2019/1, pp. 34–98. <https://cup.columbia.edu/book/in-statu-nascendi/9783838213095>.
- Pinto, H. Sofia. 1999. "Towards Ontology Reuse." In *Proceedings of AAAI99's Workshop on Ontology Management*, WS-99-13, pp. 67–73. AAAI Press.
- Pinto, H. S., Gomez-Perez, A., and Martins, J. P. 1999. "Some Issues on Ontology Integration." In *Proceedings of IJCAI99's Workshop on Ontologies and Problem Solving Methods: Lessons Learned and Future Trends*, 7.1–7.12.
- Pinto, H. S. and Martins, J. P. (2001). "A Methodology for Ontology Integration." In *Proceedings of the First International Conference on Knowledge Capture, K-CAP'01*, 131–138. ACM Press.

- Turner, J. 2016. "Metaontology." Oxford Handbooks Online. *Subject: Philosophy, Metaphysics, Philosophy of Language, Philosophy of Mathematics and Logic* Online Publication Date: Aug 2016. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935314.013.25.
- Wendt, Alexander. 1987. "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory," *International Organization* 41(3): p. 335-370,
- Wendt, Alexander. 1991. "Bridging the Theory/Meta-Theory Gap in International Relations," *Review of International Studies* 17(4): pp. 383–392,
- Wendt, Alexander. 1992. "Anarchy is What States Make of It. The Social Construction of Power Politics," *International Organization* 46:2, pp. 391–425,
- Wendt, Alexander. 1992. "Levels of Analysis. Agents and Structures: Part III," *Review of International Studies* 18:2, pp. 181–185,
- Wendt, Alexander. 1994. "Collective Identity Formation and the International State," *The American Political Science Review* 88(2): 384-396,
- Wendt, Alexander. 1995. "Constructing International Politics," *International Security* 20(1): pp. 71–81,
- Wendt, Alexander. 1996. "Identity and Structural Change in International Politics," in Y. Lapid and F. Kratochwil, eds., *The Return of Culture an Identity in IR Theory*. London: Lynne Rienner Publishers, pp. 47–64,
- Wendt, Alexander. 1998. "On Constitution and Causation in International Relations," *Review of International Studies* 24(5): pp. 101–117,
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press,
- Wendt, Alexander. 2004. "The State as Person in International Theory," *Review of International Studies* 30: pp. 289–316.
- Wendt, Alexander. 2006. "Social Theory as Cartesian Science. An Auto-Critique from a Quantum Perspective," in S. Guzzini and A. Leander, eds., *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and His Critics*. London: Routledge, pp. 181–219.
- Wight, Martin. 1966. 1995. "Why is There No International Theory?" in J. Der Derian, *International Theory*. London: MacMillan,

Further reading:

- Pietrzak, Piotr. [Forthcoming in 2023]. "The Brzezinski Doctrine and NATO's Response to Russia's Assault on Ukraine,"
- Pietrzak, Piotr. [Forthcoming in 2023]. "Integrating Ontology *in statu nascendi* in the main currents of International Relations Theory." *In Statu Nascendi – Journal of Political Philosophy and International Relations* Vol. 6, No. 1 2023,

- Pietrzak, Piotr. [2023]. “Introducing the idea of ontology *in statu nascendi* to the broader International Relations Theory” *International Conference Proceeding Series - International Conference on Economics and Social Sciences in Serik, Turkey* on 21 - 23 Oct 2022.
- Pietrzak, Piotr. [Forthcoming in 2023]. “The Ukrainian migration to Poland in 2022 after the 2022 Russian invasion of Ukraine,” in *Interdisciplinary Approaches to the Regulation of the Modern Global Migration and Economic Crisis*. Edited by Alaverdov, Emilia, and Muhammad Waseem Bari. 2023.
- Pietrzak, Piotr. [Forthcoming in 2023]. “ASEAN countries towards the conflict in Ukraine (2022-): Klemens von Metternich of Southeast Asia - Indonesian president Joko Widodo in a difficult task of Mediating Between the Ukrainian and Russian interests during Indonesia’s G20 presidency” *International Conference Proceeding Series - International Conference on Economics and Social Sciences in Serik, Turkey*.

Blog: <http://irinstatunascendi.wix.com/irtheorist>

Before I introduce my long list of people whom I want to thank, I want to show my gratitude to my intellectual home and the place where I was lucky to pursue my research – Sofia University “St. Kliment Ohridski”. I would also like to express my deep gratitude to all those who inspired me and provided me with useful guidance, essential support, and all words of encouragement for the last two decades at the University of Manchester, Cyprus University, and my first alma mater, University of Warmia and Mazury in Olsztyn.

The list of the people I want to thank the most begins with my Ph.D. supervisor Prof. Veselin Hristov Dafov, for his time, guidance, valuable suggestions, and of course, his infinite patience in seeing this project through. Prof. Dafov has been a constant source of encouragement to me. He pointed me in the right direction around several major issues encountered while preparing this research. I would also like to thank Prof. Aleksander Gungov, Prof. Plamen Makariev from Sofia University “St. Kliment Ohridski” Prof. Giorgios Kentas from Nicosia University for he pointed me in the right direction in selecting the best possible academic texts that have opened my eyes to many pressing issues in some of the most up-to-date IR-related deliberations.

My next compliments go to Prof. Yoram Gorlizki and Prof. Veronique Pin-Fat from Manchester University, Prof. Inderjeet Parmar from the City University of London. Prof. Arkadiusz Żukowski, Prof. Selim Chazbijewicz, Przemyslaw Piotrowski, Ph.D. from University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland. I would also like to thank Prof. Vinsensio Dugis from Airlangga University for his valuable suggestions. I am forever indebted to all members and readers of the *In Statu Nascendi Journal of Political Philosophy and International Relations* that I have had the privilege and honor of editing since 2017, especially to Koubaroudis Evangelos, Ph.D., Stavros Panagiotou Ph.D., Hristiana Stoyanova, Prof. Marcin Grabowski, Ph.D., Galina Raykova, Sami Mohameti Ph.D., Joseph Milburn Ph.D., Prof. Krzysztof Zegota, Ph.D., Zoran Kojcic Ph.D., Venera Russo, Ph.D. Abiola Bamijoko-Okangbaye, Ph.D., Eliza Emily Campbell, Prof. Sophie Grace Chappell, Dimitris M. Moschos Ph.D., Nieves Turégano Muñoz, Malgorzata Tomala, Ph.D. Bálint László Tóth, Ph.D. and Matthew Gill. Thanks to

your support and useful guidance, I have explored a completely new uncharted territory of social science.

This paper was proofread by **Matthew Gill** (His email: tortuga78@yahoo.com)

ASEAN countries towards the conflict in Ukraine (2022-): Klemens von Metternich of Southeast Asia - Indonesian president Joko Widodo in a difficult task of Mediating Between the Ukrainian and Russian interests during Indonesia's G20 presidency

Piotr PIETRZAK, Ph.D.

Postdoctoral Researcher at the Airlangga University, Indonesia

ORCID id <https://orcid.org/0000-0003-0464-1991>

E-mail: Pietrzak_IR@hotmail.com

Abstract

The Indonesian G20 presidency lasted for one year, from December 1, 2021, to November 30, 2022. It promoted a spirit of recovery and togetherness in the post-pandemic world. This agenda comprised three main dimensions: 1.) The improvement of the Post-Covid19 Architecture of Global Health and the promotion of more applicable solutions to the types of health emergencies that we are about to face in the future. It promises a special emphasis on 2.) Digital Transformation to enhance a variety of agile digital skills, useful digital literacy, and the general need for a more inclusive digital transformation for all. Finally, it advocated in favor of 3.) A prompt Energy Transition toward green energy to ensure a more sustainable future for our children that faces climate change issues in a more effective manner. The beginning of this ambitious program was very promising for it was acceptably neutral and very apolitical, so the majority of the G20 countries decided to embrace this agenda with open arms. But the moment the Russian Army invaded Ukraine in February 2022, the spirit of multilateral collaboration between the G20 countries evaporated and has been replaced by suspicion and mistrust between two camps: those parties that supported Ukraine, and those who secretly supported Russia's invasion. Faced with such an impossible task, Indonesian president Joko Widodo had no choice but to assume the ungrateful role of mediator between Ukrainian and Russian interests during his country's G20 presidency.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram ve Kavram Yanılgıları Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi

Investigation of Academic Studies on Concepts and Misconceptions in Social Studies Education in Turkey

Tekin ÇELİKKAYA

Prof.Dr.Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye, tcelikkaya@ahievran.edu.tr

Zeliha KIZILKOCA

Öğretmen,Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye zkizilkoca@gmail.com

Öz

Araştırma, Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında kavram öğretimi ile ilgili yapılan çalışmalardaki genel eğilimi tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesi kullanılmıştır.

Araştırmada, 2006-2022 yılları arasında Türkiye’de “sosyal bilgiler, kavram, kavram öğretimi, kavram yanılgısı” anahtar kelimelerini kapsayan izin durumu serbest olan, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel dergilerde yayımlanmış makalelerden yararlanılmıştır.

Araştırma sürecinde ULAKBİM, EBSCOhost, Academia.edu, YÖK Tez, DergiPark, Goodreads, Ahi Evran Üniversitesi Online Kütüphane ve Scholar Google (Google Akademik) vb. çevrimiçi veri tabanları taranmıştır. 2005 sosyal bilgiler programı ile kavram öğretimi net bir şekilde ele alındığı için 2005 sonrası yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır. Araştırmada ulaşılan, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleler alt problemleri kapsamında kategorize edilmiştir. Daha sonra veriler kodlanarak frekans ve yüzde şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliğini sağlamak için bulgular bölümünde veriler sunulduktan sonra yorumlanmış, araştırmanın veri toplama ve analiz süreci hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen veriler; çalışmanın yayımlandığı yıl, yayın türü, kullanılan yöntem ve desen, örneklem türü ve büyüklüğü, çalışma konu alanları açılarından bir analize tabi tutularak yorumlanmıştır.

Araştırmanın evrenini 53 lisansüstü tez ve 23 makale oluşturmaktadır. Araştırmanın sonunda sosyal bilgiler eğitiminde, kavram ve kavram yanlışları konusunda yapılan lisansüstü tezlerin büyük bölümünün yüksek lisans düzeyinde yapılmış olduğu görülmektedir. Çalışmaların en çok 2019 yılında yapıldığı, tezlerin çoğunluğunun ise nicel araştırma türünde ve deneysel desen olduğu, katılımcı grubun daha çok öğrencilerden oluştuğu, örneklem büyüklüğünün 1-50 arasında olduğu ve konu alanında en çok kavram yanlışlarının incelenmesi, giderilmesi ile kavram yanlışlarının tespiti başlıklarının yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Eğitimi, Kavram, Kavram Yanlışları, Kavram Öğretimi

Abstract

The research was carried out to determine the general trend in the studies on concept teaching in the field of social studies education in Turkey. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research.

In the research, master's and doctoral theses and articles published in scientific journals in Turkey between the years of 2006-2022, including the keywords "social studies, concept, concept teaching, misconception", were used.

During the research process, ULAKBIM, EBSCOhost, Academia.edu, YÖK Thesis, DergiPark, Goodreads, Ahi Evran University Online Library and Scholar Google (Google Scholar) etc. online databases were searched. Since the concept teaching was handled clearly in the 2005 social studies curriculum, the studies carried out after 2005 were taken into account. Master's and doctoral theses and articles published in scientific journals reached in the research were categorized within the scope of sub-problems. Then, the data were coded and presented in the form of frequency and percentage. In order to ensure the validity and reliability of the research, the data were interpreted after the data were presented in the findings section, and detailed information about the data collection and analysis process of the research was given. The data obtained; The year the study was published, the type of publication, the method and design used, the type and size of the sample, and the study subject areas were analyzed and interpreted.

The universe of the research consists of 53 postgraduate theses and 23 articles. At the end of the research, it is seen that most of the postgraduate theses on concepts and misconceptions in social studies education were made at the graduate level. It was concluded that the majority of the studies were conducted in 2019, the majority of theses were in the type of quantitative research and experimental design, the participant group consisted of mostly students, the sample size was between 1-50, and the topics in the subject area were examining and eliminating misconceptions and detecting misconceptions. has been reached.

Keywords: Social Studies Education, Concept, Misconceptions, Concept Teaching

1.GİRİŞ

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak bireylerin yaşamlarında bazı kavramlara yeni anlamlar yüklediği anlaşılmaktadır. Yeni bilgi ile karşılaşan birey bilgiyi anlamlı hale getirmek ve zihninde oluşan karmaşayı çözmek için yeni kavramlar oluşturmak gereği duymaktadır. Yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya çalışan insanoğlunun hayatının her anında karşılaştığı kavramlar yeni bilgilerin edinilmesinde ve düşünce yapılarının oluşmasında önem taşımaktadır (Çelikkaya, 2020: 27).

Kavramlar, bireyin bir grup varlık, olay, fikir ve süreçleri diğer gruplardan ayırt etmesini sağladığı gibi, diğer grup, varlık, olay, fikir ve süreçlerle ilişkiler kurmasına da yardım eder. Kavramlar, düşünme için gereklidir. Kavramları anlama; ilkeleri anlama problem çözme ve dünyayı anlamak için gereklidir (Senemoğlu, 1997:513).

Türk Dil Kurumu [TDK] (2021) tarafından “Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım” olarak tanımlanan kavram, literatürde farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

Birey yaşantısı boyunca birçok nesne ile karşılaşır ve karşılaşılan yeni nesnelere adlandırmak tanılamak ister. Yaşantı sürecindeki deneyimlerimiz sonucunda bazen doğrudan bazen dolaylı yoldan öğrenmeler gerçekleştirir, iki veya daha fazla varlığı ortak özelliklerine göre gruplayıp diğer varlıklardan ayırt ederek zihnimize bir düşünce birimi olarak depolarız. İşte zihnimize oluşan bu düşünce birimlerine kavram denilmektedir (Çepni, 2007:101; akt. Toros, 2015:6) Kavram, bir uyarıcı durumun ya da bir nesnenin belirli özelliklerinin soyutlanması olarak da tanımlanabilir (Aydın,1999:115).

Kavramların yaşantımızda var olmadığını bir durumda, dış dünyada meydana gelen her olayı teker teker öğrenmek ve hatırlamak durumunda kalacağımız bir gerçektir. Bu noktada kavramlar devreye girerek, bireyin son derece karmaşık ve ayrıntılı algısal yaşantısını özetleyerek, insanoğlunun bilim, teknoloji, kültür, sanat ve edebiyat alanında gelişmesini sağlamaktadır (Cüceloğlu, 2012:216). Bu bağlamda kavram ve kavram öğretiminin önemi yadsınamaz bir gerçekliktir

Kavramların öğrenilmesi bir bakıma problem çözme sürecinin aşamalarını yansıtmaktadır. Bu sürecin içerisinde pekiştirme, koşullanma, denenceleri test etme kavramları öğrenme de etkilidir. Bireyler sınav-yanılma veya deneyimlerini test etme gibi yöntemleri kullanarak, kavramların ayırt edici özelliklerini kavrayabilir. Ancak daha karmaşık kavramların edinilmesinin uzun bir öğrenme yaşantılarına bağlı olduğu da unutulmamalıdır (Aydın,1999:116).

Kavram yanılgısı zihnimize bir kavramın yerine geçen fakat bilimsel olarak o kavramın tanımından farklı olan bir ifadedir (Yenilmez ve Yaşa, 2008:463). Kavram yanılgıları kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi önemli ölçüde engellemektedir. Anlamlı ve kalıcı öğrenmenin sağlanabilmesi için öğretim sürecine başlamadan önce bireylerin sahip oldukları kavram yanılgılarının belirlenmesi ve bu yanılgıların giderilmesi gerekir (Köse ve diğerleri 2011:79). Öğrencilerin kavram yanılgılarını tespit etmek ve bu yanılgılarını gidermek önemli olup, öğrencilerin yanlış kavram öğrenmeleri ileride kavram yanılgılarının oluşmasına sebep olmaktadır (Çelikkaya, 2018:47-60).

Sosyal bilgiler dersi birçok kavramı içinde barındıran bir derstir. Kavram bakımından oldukça zengin bir ders olmasının sebebi ise bu dersin farklı disiplinlerden oluşmasıdır. Bu bağlamda disiplinler arasında bir ilişki kurabilmek amaçlanıyorsa kavram öğretimine gerekli önem verilmelidir (Gültekin,

2016:25). Öğrenciler konuların öğretiminde çok sayıda temel kavram ile karşılaşmakta ve yapılan çalışmalarda öğrencilerin bu kavramları anlamada güçlük yaşadığı, kavram yanlışlarına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram yanlışlarının farkında olması, ders öncesinde öğrencilerin ön bilgilerine bakarak doğru kazanımların gerçekleşmesi önem arz etmektedir (Akbaş, 2020:81). Kürümlüoğlu (2019) 6. sınıf öğrencilerinin ‘Demokrasinin Serüveni’ ünitesinde yer alan kavram yanlışları üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, öğrencilerin üniteye geçen kavramları anlama düzeyleri ve sahip olduğu kavram yanlışlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin doğru kavramlara ulaşmalarını sağlanarak, mevcut kavram yanlışlarının tespit edilmesi ve giderilmesi gerekliliğinin önemini vurgulamış, bu yanlışları gidermede kullanılan öğretim yaklaşımı ve materyallerinin, öğretmenlere faydalı olması açısından önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Alan yazın incelendiğinde Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında yapılan çalışmaların analizine ilişkin araştırmaların (Akaydın ve Kaya, 2015; Aksoy, Sönmez, Merey, ve Kaymakçı, 2009; Geçit ve Kartal, 2010; Oruç ve Ulusoy, 2008; Şahin ve diğerleri, 2011; Tarman, Acun ve Yüksel, 2010) yanında daha özele inerek Sosyal Bilgilerde kavram öğretimine ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesine yönelik araştırmalara (Çoban ve Temir, 2022; Karakuş, 2020; Mercimek, 2021; Özdağ, 2022) rastlanmıştır.

Karakuş (2020) Kavram öğretiminin sosyal bilgiler eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu, bu konudaki yüksek lisans ve doktora tezlerinin durumu merak edilmiş ve böyle bir çalışmanın hazırlanmasına gerek duyulduğunu belirtmiştir. Kavramlar konusunda yürütülen ilk tezin 2004 yılında yazılan bir tez olduğunu ve en çok tez düzeyinde çalışmanın 2019 yılında yapıldığı, kavramlar konusunda yapılan lisansüstü çalışmaların daha çok nicel çalışmaların çoğunlukta olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya göre çalışma gruplarının çoğunlukla öğrencilerden oluştuğu yapılan lisansüstü çalışmaların en çok Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi’ne ait olduğu görülmektedir. Kavramlar konusunda yürütülen çalışmada, kavram yanlışına yönelik çalışmaların yoğunluğunun dikkat çekici olduğunu belirterek etkili kavram öğretimi için çeşitli eğitim etkinliklerine yer verilmesi ve öğrencilerin etkinliklere katılımının sağlanmasının önemine dikkat çekmiştir.

Mercimek (2021) tarafından Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında kavram öğretimi ile ilgili yapılan çalışmaların özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada araştırmaların büyük çoğunluğunun nitel araştırma yaklaşımıyla yapıldığı, en çok deneysel ve tarama deseninin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Konu dağılımında ise çoğunlukla algı çalışmalarının yapıldığını, örneklem grubunun en çok öğrencilerden oluşturulduğunu, yapılan araştırmaların sayılarında artış olmasına rağmen yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

Çoban ve Temir (2022) tarafından çalışmada sosyal bilgilerde kavram öğretimi konusunda yapılmış çalışmaları ve çalışmaların içeriklerini belirlemek amacıyla kavram öğretimi konusunda yapılan bilimsel çalışmaları analiz ederek elde edilen bilgiler doğrultusunda eğitim etkinliklerine daha fazla yer vererek öğrenci katılımının sağlanmasına dönük önerilerde bulunmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu (2010-2020) yılları arasında aldığı için diğer araştırmalardan farklı olarak deneysel desende çok sayıda araştırmanın olmadığı görülmüştür. Bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan durum “Türkiye’de Sosyal Bilgiler, Kavram, Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgısı” konu başlıklarını içeren daha geniş bir içeriğe sahip olmasıdır. Araştırma, Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde kavram ve kavram yanlışları konusunda yapılan akademik çalışmaların incelenmesi alanında yapılan çalışmalardaki genel eğilimi tespit etmek amacıyla yapıldığı için alandaki boşluğun giderilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmayla

sosyal bilgiler eğitiminde “Kavram, Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgısı” konu başlıkları konusunda yapılmış akademik çalışmaların yıllara, araştırma yöntemlerine, çalışma grubuna, örneklem büyüklüğüne, konu alanlarına ve desenine göre dağılımının nasıl olduğuna dair genel bir profili çıkarılarak alanda kavramlar konusunda çalışma yapacak araştırmacılara genel bir fikir verileceğine inanılmaktadır.

2. YÖNTEM

“Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram ve Kavram Yanılgıları Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi” adlı bu çalışmanın yöntemi bölümünde, araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama sürecine ve verilerin analizi başlıklarına yer verilecektir.

Araştırmanın Modeli

“Türkiye’de Sosyal Bilgiler, Kavram, Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgısı” konu başlıklı içeriğe sahip akademik çalışmalarının tematik, yöntembilimsel ve istatistiksel açıdan analizini içeren bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme yöntemi seçilmiştir. Doküman inceleme; doküman çeşitleri (kitap, dergi, makale, tez, vb.) üzerinde nitel desende gerçekleştirilen bir araştırma türüdür. Bu araştırma türünde analize tabi tutulacak dokümana ulaşılır, dokümanın orijinalliği kontrol edilir, konunun kaynağını oluşturan veriler içerikten toplanarak araştırmada kullanılır (Kıral, 2020:170). Araştırma sonunda ulaşılan veriler betimsel analiz yoluyla bulgulara, bulgular yorumlanarak sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

Evren -Örneklem

Araştırmada, 2006-2022 yılları arasında Türkiye’de “Sosyal Bilgiler, Kavram, Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgısı” anahtar kelimelerini kapsayan izin durumu serbest olan, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel dergilerde yayımlanmış makalelerden yararlanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde ULAKBİM, EBSCOhost, Academia.edu, YÖK Tez, DergiPark, Goodreads, Ahi Evran Üniversitesi Online Kütüphane ve Scholar Google (Google Akademik) vb. çevrimiçi veri tabanları taranmıştır. 2005 sosyal bilgiler programı ile kavram öğretimi net bir şekilde ele alındığı için 2005 sonrası yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır. Araştırmada ulaşılan, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleler alt problemleri kapsamında kategorize edilmiştir. Kullanılan akademik çalışmalara ilişkin bilgiler Ek 1’de gösterilmiştir.

Tezlerden üretilen makaleler bu kategoriye dahil edilmemiştir. Doktora tezlerinden üretilen 3 makale yer alırken yüksek lisans tezlerinde ise 4 makale üretilmiştir. Daha sonra veriler kodlanarak frekans (f) ve yüzde (%) şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliğini sağlamak için bulgular bölümünde veriler sunulduktan sonra yorumlanmış, araştırmanın veri toplama ve analiz süreci hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan her bir akademik çalışma “Akademik Çalışma Sınıflama Formu” kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Sınıflama formu hazırlanırken mevcut çalışmalardan (Çoban ve Temir, 2022; Karakuş, 2020; Mercimek, 2021; Özdağ,2022) istifade edilmiştir. Araştırma

kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Tümevarımcı analiz kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Yayınlar üzerinde araştırmacılar ayrı ayrı kodlamalar yapmış ve kodlamalar karşılaştırılarak tutarlık oranı hesaplanmıştır. Güvenirlilik için her iki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar üzerinde bütün karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek, araştırmacının (iç) güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994: 64) formülü (yani, Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x100 kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışmada, bu formül kullanılarak kodlamalardaki uyum yüzdesi; Doktora tezleri için (50/ (50+4)) 0,92; yüksek lisans tezleri için (254/ (254+10)) 0,96; makaleler için (125/ (125+13)) 0,91 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994: 64) göre, "uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun % 90'a yaklaşması ya da %90'ı geçmesi durumunda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında incelenen akademik çalışmaların yıllara, araştırma yöntemlerine, çalışma grubuna, örneklem büyüklüğüne, konu alanlarına ve desenine göre dağılımı frekans (*f*) ve yüzde (%) şeklinde sunulmuştur.

Tablo 1. Akademik Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Tür	D		YL		M		Toplam	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
2006		-	-	3	6,8	-	-	3	3,9
2007		1	11,1	1	2,2	-	-	2	2,6
2008		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
2009		-	-	-	-	-	-	-	-
2010		1	11,1	5	11,3	1	4,3	7	9,2
2011		3	33,3	2	4,5	-	-	5	6,5
2012		1	11,1	1	2,2	1	4,3	3	3,9
2013		-	-	2	4,5	-	-	2	2,6
2014		-	-	5	11,3	3	13	8	10,5
2015		-	-	3	6,8	2	8,6	5	6,5
2016		1	11,1	3	6,8	3	13	7	9,2
2017		-	-	3	6,8	1	4,3	4	5,2

2018	1	11,1	5	11,3	1	4,3	7	9,2
2019	-	-	8	18,1	4	17,3	12	15,7
2020	1	11,1	1	2,2	-	-	2	2,6
2021	-	-	1	2,2	5	21,7	6	7,8
2022	-	-	-	-	2	8,6	2	2,6
Toplam	9	100	44	100	23	100	76	100

Tablo 1 incelendiğinde akademik çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında toplamda (%15,7) en çok 2019 yılında, yüksek lisans (%18,1) ve makale (%17,3) alanlarında yapıldığı, yine toplamda (%1,3) en az çalışmanın ise 2008 yılında yapıldığı görülmektedir. Doktora alanında sadece 9 tez yapılmış olup en çok 2011 yılında 3 tez çalışması yapılmışken, 17 yıl aralığındaki dönemin 10 yılında hiç doktora tezi yapılmamışken mevcut tezler 7 yıllık zaman diliminde yapılmıştır. Yüksek lisans alanında 2009 ve 2022 yılında tez çalışması yapılmamış olup en çok 2019 yılında 8 tez ile (%18,1) en az ise 2007, 2008, 2012, 2020 ve 2021 yılları ön plana çıkmaktadır. Makale alanında yapılan toplam 23 çalışmanın, en çok 2021 yılında 5 çalışma ile yapıldığı, 7 yıllık dönemde ise çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Akademik Çalışmaların Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Yöntem \ Tür	D		YL		M		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Karma	4	44,4	6	13,6	-	-	10	13,1
Nicel	3	33,3	29	65,9	9	39,1	41	53,9
Nitel	2	22,2	9	20,4	14	60,8	25	32,8
Toplam	9	100	44	100	23	100	76	100

Tablo 2’de akademik çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımına bakıldığında toplamda en fazla nicel araştırma (%53,9) yönteminin kullanıldığı, doktora tez çalışmalarında (%44,4) en çok karma yöntemlere, yüksek lisans tez çalışmalarında en çok (%65,9) nicel yöntemlere, makale de ise en çok (%60,8) nitel yöntemlere yer verildiği buna karşın makale çalışmalarında karma yöntemlere yer verilmediği görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere yürütülen çalışmanın özelliklerine göre araştırma yöntemlerinin farklılaştığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Akademik Çalışmaların Desenine Göre Dağılımı

Çalışmaların Deseni	Tür	D		YL		M		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Betimsel analiz		-	-	3	6,8	2	8,6	5	6,5
Deneysel desen		5	55,5	20	45,4	3	13	28	36,8
Doküman Analizi		-	-	-	-	1	4,3	1	1,3
Durum çalışması		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Eylem araştırması		1	11,1	3	6,8	1	4,3	5	6,5
Fenomonoloji		1	11,1	5	11,3	9	39,1	15	19,7
Keşfedici araştırma		1	11,1	-	-	-	-	1	1,3
Keşfedici ardışık desen		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Tarama		-	-	11	25	7	30,4	18	23,6
Tasarım Tabanlı Araştırma (TTA)		1	11,1	-	-	-	-	1	1,3
Toplam		9	100	44	100	23	100	76	100

Tablo 3'te akademik çalışmaların araştırma desenlerine göre dağılımına bakıldığında toplamda en fazla deneysel desen modelinin (%36,8) kullanıldığı, doktora tez çalışmalarında (55,5) ve yüksek lisans tez çalışmalarında da en çok (45,4) yine deneysel desene, makale de ise en çok (39,1) fenomonoloji (olgubilim) desenlerine yer verildiği görülmektedir. Doktora tez çalışmalarında, betimsel analiz, doküman analizi, durum çalışması, eylem araştırması, keşfedici ardışık desen ve tarama desenine; yüksek lisans tez çalışmalarında, doküman analizi, keşfedici araştırma ve tasarım tabanlı araştırma; makale çalışmalarında ise, durum çalışması, keşfedici araştırma, keşfedici ardışık desen ve tasarım tabanlı araştırma desenlerine yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 4. Akademik Çalışmaların Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Çalışma Grubu	Tür	D		YL		M		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Öğrenci		9	100	35	79,5	13	56,5	57	75
Öğretmen		-	-	4	9	3	13	7	9,2
Öğretmen Adayı		-	-	2	4,5	6	26	8	10,5
Öğretmen, Öğrenci		-	-	3	6,8	1	4,3	4	5,2
Toplam		9	100	44	100	23	100	76	100

Tablo 4'te akademik çalışmaların çalışma grubuna göre dağılımına bakıldığında toplamda en fazla öğrenciler ile çalışmaların (%75) olduğu, doktora (%100), yüksek lisans tez çalışmaları (79,5) ve makalelerde (%56,5) en çok öğrenciler ile yapılan çalışmalara yer verildiği, buna karşın doktora çalışmalarında öğretmen, öğretmen aday ve öğretmen -öğrenci grupları ile çalışmalara yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 5. Akademik Çalışmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	Tür	D		YL		M		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
1-50		3	33,3	17	38,6	9	39,1	29	38,1
51-100		3	33,3	10	22,7	5	21,7	18	23,6
101-150		1	11,1	6	13,6	5	21,7	12	15,7
151-200		2	22,2	3	6,8	2	8,6	7	9,2
200 Üstü		-	-	8	18,1	2	8,6	10	13,1
Toplam		9	100	44	100	23	100	76	100

Tablo 5 incelendiğinde akademik çalışmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımına bakıldığında büyük çoğunluğunda katılımcı sayısının az olduğu, toplamda en fazla (%38,1) 1-50 aralığının, doktora tez çalışmalarında (%33,3) 1-50 ile 51-100, yüksek lisans tez çalışmaları (%38,6) ve makalelerde en çok (%39,1) 1-50 aralığının yer aldığı, doktora tez çalışmalarında 200 üstü örneklem büyüklüğüne yer verilmediği görülmektedir. Doktora çalışmalarında daha çok karma desenlerin yapılmış olması örneklem büyüklüğünde yığılmanın 1-50 ile 51-100 aralığında olmasına sebep olmuştur.

Tablo 6. Akademik Çalışmaların Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Konu Alanları	Tür	D		YL		M		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Beyin fırtınası tekniğinin kavramların anlaşılmasına etkisi		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Bilgisayar destekli öğretimin kavram yanılmasının gidermeye yönelik etkisi		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram analizi yönteminin kavramların kazanılmasındaki etkisi		-	-	1	2,2	-	-	1	1,3

Kavram bulmacalarının başarıya etkisi	-	-	2	4,5	1	4,3	3	3,9
Kavram haritası puanlarının güvenilirliğinin incelenmesi	-	-	-	-	1	4,3	1	1,3
Kavram haritasının başarıya etkisi	-	-	4	9	-	-	4	5,2
Kavram haritasının öğrenci tutumlarına etkisi	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram karikatürlerinin anlamaya etkisi	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram karikatürlerinin başarıya etkisi	-	-	4	9	1	4,3	5	6,5
Kavram karikatürlerinin derste kullanılması	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram öğretimine ilişkin görüşler	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram öğretimine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri	-	-	-	-	2	8,6	2	2,6
Kavram öğretimine yönelik eylem araştırması	-	-	-	-	1	4,3	1	1,3
Kavram öğretimi	1	11,1	-	-	-	-	1	1,3
Kavram Ve Tanımlara Erişme Düzeyi	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram yanlışlarına yönelik öğrenci görüşleri	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavram yanlışlarına yönelik öğretmenlerin görüşleri	-	-	-	-	2	8,6	2	2,6
Kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim yaklaşımının etkisi	-	-	2	4,5	1	4,3	3	3,9
Kavram Yanılgısı Tespiti ve Giderilmesi	3	33,3	13	29,5	6	26	22	28,9
Kavramlar konusunda akademik başarıların incelenmesi	1	11,1	1	2,2	-	-	2	2,6
Kavramlara ilişkin algıların incelenmesi	1	11,1	1	2,2	-	-	2	2,6
Kavramlara yönelik mülteci öğrencilerin algıları	-	-	-	-	1	4,3	1	1,3
Kavramların kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Kavramların öğrenilme düzeyinin tespiti	-	-	3	6,8	-	-	3	3,9
Kavramlarla ilgili algıların incelenmesi	-	-	1	2,2	3	13	4	5,2
Oyunla Kavram Öğretimi	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Öğrencilerin kavram algılama düzeyleri	1	11,1	-	-	2	8,6	3	3,9
Öğretmen adayların kavramı anlama düzeyleri	-	-	-	-	1	4,3	1	1,3
Sözlü ve yerel tarih uygulamalarının kavramsal başarıya etkisi	-	-	1	2,2	-	-	1	1,3
Yapılandırıcı Yaklaşımla Kavram Öğretimine Yönelik Model Geliştirme	1	11,1	-	-	-	-	1	1,3
Zihin haritası kullanımının başarıya etkisi	1	11,1	1	2,2	-	-	2	2,6
Zihin haritasında Kavramlarla ilgili algıların incelenmesi	-	-	-	-	1	4,3	1	1,3

Toplam	9	100	44	100	23	100	76	100
---------------	---	-----	----	-----	----	-----	----	-----

Tablo 6’da akademik çalışmaların konu alanlarına göre dağılımına bakıldığında toplamda en fazla (%28,9) kavram yanlışlığı tespiti ve giderilmesine dayalı çalışmaların yapıldığı, doktora tez çalışmaları (%33,3), yüksek lisans tez çalışmaları (%29,5) ve makalelerde (%26) en çok kavram yanlışlığı tespiti ve giderilmesine dayalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaları toplamda kavram karikatürlerinin başarıya etkisi (%6,5), kavram haritasının başarıya etkisi ve kavramlarla ilgili algıların incelenmesi (%5,2), kavram bulmacalarının başarıya etkisi, kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim yaklaşımının etkisi, kavramların öğrenilme düzeyinin tespiti, öğrencilerin kavram algılama düzeyleri (%3,9) konularına göre dağılım göstermektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere konu alanı dağılımına bakıldığında algıya dayalı çalışmaların fazlalığı göze çarpmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Akademik çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında doktora alanında yapılan çalışmaların yarıya yakının 2011 yılında yapıldığı 17 yıl aralığındaki dönemin 10 yılında hiç doktora tezi yapılmamışken mevcut tezlerin 7 yıllık zaman diliminde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Doktora tezlerinin az sayıda yapılmasının nedeni olarak konu kapsamının geniş olması, yöntem olarak daha çok deneysel ya da eylem araştırmasının kullanılmasının zorluğu ya da bu durumlara ilişkin imkanların olmaması gösterilebilir. Doktora tez çalışmalarının aksine yüksek lisans tez çalışmaları sadece 2009 ve 2022 yıllarında yapılmamış olup en çok 2019 yılında yapılmıştır. Makale çalışmaları ise en çok 2021 yılında yapılmıştır. 2018 yılında sosyal bilgiler öğretim programının yenilenmesi ile programdaki değişiklikler bunda etkili olmuş olabilir.

Sosyal bilgilerde kavram ve kavram öğretimi konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde daha çok nicel araştırmaların yürütüldüğü dikkat çekmektedir. Karakuş (2020:69)’ un kavramlar konusunda yapılan çalışmasında da nicel araştırmaların fazlalığına benzer bulgulara ulaşılmıştır. Doktora tez çalışmalarında en çok karma yöntemlere yer verilmiş olup bu da yapılan araştırmaların derinlemesine bilgi edinilmesini sağlaması açısından önemli görülmektedir. Araştırmada yüksek lisans tez çalışmalarında daha çok nicel, makalelerde ise nitel yöntemlere yer verildiği, buna karşın makale çalışmalarında karma yöntemlere yer verilmediği de ulaşılan sonuçlar arasındadır. Nitel ve nicel araştırma yöntemleriyle yürütülen çalışmaların sayıca daha fazla olması nedeniyle araştırma desenlerinin ağırlıklı olarak nitel ve nicel araştırma desenlerinden oluştuğu görülmektedir. Çalışma kapsamında araştırma desenlerine bakıldığında toplamda en fazla deneysel desen modelinin kullanıldığı, doktora ve yüksek lisans tez çalışmalarında daha çok deneysel desene, makale de ise en çok fenomenoloji (olgubilim) desenlerine yer verildiği ortaya sonucuna ulaşılmıştır.

Akademik çalışmalarda örneklem grubu olarak en fazla öğrencilerin tercih edildiği görülmüştür. Bunun sebebi olarak örnekleme kolay ulaşılabilirlik ve sosyal bilgiler öğretiminin ilköğretim II. kademeyi kapsamaması görülebilir. Çoban ve Temir, 2022; Karakuş, 2020; Mercimek, 2021; Özdağ, 2022 yapmış olduğu çalışmalarında en fazla öğrenciler ile çalışma yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kavram öğretimi

açısından öğretmenlere önemli görevler düştüğü ve alanın uygulayıcıları olduğu düşünüldüğünde öğretmenleri konu edinen araştırmaların oldukça az olması ise bir eksiklik olarak görülebilmektedir. Doktora çalışmalarında öğretmen, öğretmen adayı ve öğretmen -öğrenci grupları ile çalışmalara yer verilmemesi bu durumu destekler niteliktedir. Çalışma kapsamında yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda katılımcı sayısının az olduğu, frekans değeri en yüksek katılımcı grubunun 1-50 aralığında örneklem büyüklüğüne sahip grup olduğu ortaya çıkmıştır.

Akademik çalışmaların konu alanlarına göre dağılımına bakıldığında toplamda en fazla kavram yanlışlığının tespiti ve giderilmesine dayalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında özellikle kavram yanlışlığı konusunda çalışmalara bir eğilim olduğu, doktora tez çalışmaları, yüksek lisans tez çalışmaları ve makalelerde en çok kavram yanlışlığı tespiti ve giderilmesine dayalı çalışmaların yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaları kavram karikatürlerinin başarıya etkisi, kavram haritasının başarıya etkisi, kavramlarla ilgili algıların incelenmesi, kavram bulmacalarının başarıya etkisi, kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim yaklaşımının etkisi ve kavramların öğrenilme düzeyinin tespiti konularına göre dağılım göstermektedir. Bitlisli (2014:48) çalışmasında bilginin temelinde kavramların olduğunu, yanlış öğrenilmesi durumunda yanlışlara sebep olacağı ve bunları sonradan düzeltmenin oldukça zor bir süreç olduğu için kavram öğretimine önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle son yıllarda yapılan çalışmaların kavram yanlışlarını ortaya çıkararak gidermeyi hedeflemesi öğrencilerin yararına olarak değerlendirilebilir.

Kısaca söylenebilir ki son yıllarda kavram ve kavram öğretimine yönelik çalışmalarda artış yaşandığı, kavram yanlışlarının giderilmesi için çeşitli etkinliklerin yapıldığı görülmektedir. Kavramların bireyin hayatında büyük rol oynadığı, hiç öğrenmemenin yanlış öğrenmelerden daha iyi olacağı düşünülmektedir. Sosyal bilgiler dersi içerisinde çok sayıda soyut kavramın yer alması, öğrencilere kazandırılacak kavramların kavram yanlışlarına sebebiyet vermeden öğrenilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Araştırmanın sonucunda konu alanı ile ilgili çalışma yapacaklara yön göstermesi, neler üretilebilir için fikir vermesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akaydın, B., ve Kaya, S. (2015). Türkiye’de ilkökul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanında yapılan ve ulusal indeksli dergilerde yayınlanan araştırmalara yönelik bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 251-264.
- Akbaş, Y. (2020). Sosyal bilgilerde kavram, kavram öğretimi ve kavram yanlışları. İçinde T. Çelikkaya ve Y. Akbaş, (Ed.), *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. (s.63-87). Nobel.
- Aksoy, B., Sönmez, F., Merey, Z. ve Kaymakçı, S. (2009). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin değerlendirilmesi. *IV.Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi. Pegem A*
- Aydın, A. (1999). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Anı.

- Bitlisli, N. (2014). *6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanlışları: Bayburt örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Giresun.
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve davranışı* (25.basım). Remzi.
- Çelikkaya, T. (2018). Kavram öğretimi. İçinde, A. Uzunöz ve V. Aktepe, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleri*. (s.27-64),Pegem A.
- Çepni, S. (2007). *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi*. Pegem A.
- Geçit, Y., ve Kartal, A. (2010). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi araştırma konuları üzerine bir inceleme. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 101-107.
- Gültekin, E. (2016). *Ortaokul 5.sınıf sosyal bilgiler dersi "adım adım Türkiye" ünitesinde bulunan kavramların kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Köse, S., Kaya, F., Gezer, K. ve Kara, İ. (2011). Bilgisayar destekli kavramsal değişim metinleri: örnek bir ders uygulaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 73-88.
- Kürümlüoğlu, M. (2019). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersi demokrasinin serüveni ünitesindeki kavram yanlışlarını giderme: bir eylem araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Oruç, Ş., ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*. Ertem.
- Şahin, M., Gögebakan, D., Yıldız, D., ve Duman, R. (2009). *Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi. Pegem A Yayıncılık*.
- Tarman, B., Acun, I., ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Gaziantep University-Journal of Social Sciences*, 9(3), 725-746.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2021). *"Kavram" sözcüğü, Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu
- Yenilmez, K. ve Yaşa, E. (2008). İlköğretim öğrencilerinin geometrideki kavram yanlışları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 461-483
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12.Baskı). Ankara: Seçkin.

EK-1. Araştırmaya Konu Olan Akademik Çalışmalar

Doktora tezleri

1. Akşit, İ. (2016). *7. sınıf sosyal bilgiler dersi Türk tarihinde yolculuk ünitesinde geçen bazı kavramların öğrenilmesi sürecinde karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve çözümüne yönelik bir eylem araştırması* (Doktora Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
2. Bozdoğan, K. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih kavramlarına yönelik algılarının incelenmesi* (Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Zonguldak.
3. Coşkun, M. K. (2020). *Görme engelli öğrencilere sosyal bilgiler öğretimine yönelik kavram öğretimi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
4. Dündar, H. (2007). *Kavram analizi stratejisinin öğrencilerin kavram öğrenme başarısı ve hayat bilgisi dersine ilişkin tutumlarına etkisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
5. Kan, A. Ü. (2012). *Sosyal bilgiler dersinde bireysel ve grupla zihin haritası oluşturmının öğrenci başarısına, kalıcılığa ve öğrenmedeki duyuşsal özelliklere etkisi* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
6. Kılıçoğlu, G. (2011). *Sosyal bilgiler derslerinde kavramsal değişim metinlerinin kavram yanlışlarını giderme üzerine etkisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
7. Şeker, M. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stillerine uygun etkinliklerin kullanılmasının öğrencilerin öğrenme düzeyi ve kavram yanlışlarının giderilmesi üzerindeki etkililiğinin araştırılması* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
8. Tural, A. (2011). *Sosyal bilgiler yapılandırmacı yaklaşımla kavram öğretimine yönelik model geliştirme* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
9. Ulu Kalın, Ö. (2011). *Sosyal bilgiler 4. sınıf için tasarlanan "İnsanlar ve Yönetim" adlı ünitenin öğrencilerin akademik başarılarına ve kavram algılama düzeylerine etkisi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Yüksek Lisans Tezleri

1. Abu, M. (2017). *Sosyal bilgiler dersinde kavram karikatürlerinin kullanımının öğrencilerin derse yönelik tutum ve yaratıcı düşünme becerilerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
2. Ada, S. (2020). *4. sınıf sosyal bilgiler dersi üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında kavram karikatürü kullanımının ders başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
3. Akdağ, Ş. (2010). *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi 'yeryüzünde yaşam' ünitesindeki kavram yanlışları* (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

4. Akpınar, B. (2019). *İlkokul 4.sınıf sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık ile ilgili kavram yanlışlarının incelenmesi ve giderilmesi: Bir eylem araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
5. Akyol Gök, Ö. (2014). *6.sınıf sosyal bilgiler dersinde ülkemizin kaynakları ünitesinde kavram haritası tekniğinin başarı, tutum ve kalıcılığa etkisinin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
6. Alkan, G. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrenci başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
7. Arslan, M. (2018). *Ortaokul sosyal bilgiler dersi kitaplarında yeryüzünde yaşam ünitesi coğrafi kavram mekanlar konularına yönelik öğrencilerin akademik başarılarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
8. Avcı, G. (2015). *Altıncı sınıflarda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlarının belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
9. Ayana, M. (2018). *Sosyal bilgiler dersi "İpek Yolunda Türkler" ünitesindeki kavram yanlışları ve öğretmenlerin öğrencilerin kavram yanlışları ile ilgili farkındalıklarının tespiti* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
10. Aydemir, A. (2014). *Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin beşeri coğrafya kavramlarına ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
11. Balcı, S. (2018). *Sosyal bilgiler dersi "Yaşayan demokrasi" ünitesinde kavram karikatürlerinin kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
12. Bayık, D. (2016). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde işbirlikli öğrenme yöntemi destekli zihin haritası tekniğinin kullanılmasının öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı tutumuna etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
13. Bayındır, P. (2006). *İlköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi coğrafya konularında kavram haritalarının öğrenci başarılarına etkisi (Erzurum İli Ömer Nasuhi Bilmen İlköğretim okulu örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
14. Bitlisli, N. (2014). *6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanlışları: Bayburt örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Giresun.
15. Bodur, Ş. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler dersinde aktif öğrenme tekniklerinin kavram yanlışlarını gidermeye etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
16. Bulut, N. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dünyanın yapısı konusundaki kavram yanlışlarının belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
17. Çakmak, F. (2006). *İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi nüfus ve yerleşme konusunda geçen kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları* (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

18. Çetin, Ş. (2016) *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine ilişkin algularının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
19. Çolak, R. (2010). *Kavram haritalarının sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde tarihsel kavramların öğretiminde kullanılması: Kavram haritası ile yapılan öğretimin tutum, başarı ve kalıcılık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
20. Çümen, D. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram yanlışlarını belirleme ve giderme yollarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya
21. Dağdelen, O. (2017). *İlkokul 4. Sınıf sosyal bilgiler dersi insanlar ve yönetim ünitesindeki kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim yaklaşımının etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Amasya Üniversitesi, Amasya.
22. Demirci, S. (2019). *Dijital ve çalışma yaprakları ile desteklenmiş kavram karikatürlerinin sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğretiminde kavramsal anlamaya etkisinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
23. Dinç, İ. (2014). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi iletişim ve insan ilişkileri ünitesinde geçen kavram ve tanımlara erişme düzeyi* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
24. Elvan, Ö. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde çalışma yaprakları kullanılmasının kavram yanlışlarını gidermeye etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
25. Gültekin, E. (2016). *Ortaokul 5.sınıf sosyal bilgiler dersi "adım adım Türkiye" ünitesinde bulunan kavramların kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
26. Kısa, F. (2007). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde beyin fırtınası tekniğiyle kavram öğretiminin öğrencilerin akademik başarı düzeylerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
27. Kızıl, Ö. (2015). *Sosyal bilgiler 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinin kavram bulmacası etkinlikleri yoluyla öğretiminin akademik başarı üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
28. Kürümlüoğlu, M. (2019). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersi demokrasinin serüveni ünitesinin kavram yanlışlarını giderme: Bir eylem araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir
29. Mert, B. (2019). *Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü ve yerel tarih uygulamalarının öğrencilerin kavramsal başarılarına ve farkındalık oluşturmalarına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
30. Özdoğan, G. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6.sınıf öğrencilerinin harita bilgisi ve coğrafi koordinatlara ilişkin kavram yanlışlarına yönelik görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
31. Özkan, H. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 7. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih kavramlarına ilişkin kavram yanlışlarının tespiti* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

32. Özkaya, F. (2010). *Altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi 3 ve 4. ünitesinde bulunan kavramların bazı değişkenlere göre öğrenilme düzeyi* (Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
33. Soylu, T. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerinin kavram öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
34. Subaşı, S. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi "adım adım Türkiye" ünitesinde yer alan kavramları öğrenme düzeyleri ile derse yönelik tutumları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
35. Şarlayan, R. (2017). *Kavramsal değişim metinlerinin sosyal bilgiler dersindeki kavram yanlışlarının giderilmesindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
36. Talay, F. (2011) *İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenen yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramlarının kullanılmışlık düzeyi* (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
37. Talay, F. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenen yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafya kavramlarının kazanılmışlık düzeyi* (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
38. Toros, S. (2015). *Sosyal bilgiler öğretiminde bilgisayar destekli öğretimin kavram yanlışlarını giderme üzerine etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas
39. Üztemur, S. S. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme alanındaki kavram yanlışları ve öz-yeterlik inançlarının incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
40. Yesari, B. (2018). *Kavram bulmacalarının sosyal bilgiler dersi 6.sınıf demokrasinin serüveni ünitesindeki öğrenci başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
41. Yılmaz, F. (2018). *Sosyal bilgiler 6. sınıf kitabında "Demokrasinin serüveni" ünitesinin kavram haritası ve öğretim etkinliği yönünden incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
42. Yılmaz, F. (2018). *Sosyal bilgiler 6. sınıf kitabında "Demokrasinin serüveni" ünitesinin kavram haritası ve öğretim etkinliği yönünden incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
43. Yılmaz, H. (2008). *İlköğretim birinci kademe 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının kullanılmasının başarıya olan etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
44. Yükselir, A. (2006). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler programında geçen kavramların kazanımı ve kalıcılığında kavram analizi yönteminin etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Makaleler

1. Ada, S. ve Sözen, E. (2021). Sosyal bilgiler dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrenci başarısına etkisi *International Journal of Geography and Geography Education* (Igge), 44, 161-175.

2. Akhan, N. M. ve Kılıçoğlu, G. (2014) Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında yer alan ekonomi kavramlarını anlama düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 24-47.
3. Akpınar, M. ve Genç, İ. (2017) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültür kavramına ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 25(1), 249-268.
4. Akşit, İ.ve Dinç, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde iskân kavramının öğretimi üzerine bir eylem araştırması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 78-87.
5. Aladağ, S. ve Yılmaz, E. (2014). Kavramsal değişim metinlerinin öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki kavram yanılgılarını gidermeye etkisi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), (163-176).
6. Baki, Ç. ve Yarar Kaptan, S. (2012). Sınıf öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde öğrencilerdeki kavram yanılgılarını tespit etmek için tercih ettiği yöntem ve teknikler. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 2(1), 75-85.
7. Bal, M. S. ve Akış, A. (2010). Sosyal bilgiler dersi “insanlar ve yönetim” ünitesinde karşılaşılan kavram yanılgıları. *Education Sciences*, 5 (4), 2061-2070.
8. Çal Pektaş, Ü.T. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin literatürdeki sosyal bilgiler dersi yanılgılarına ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 102-120.
9. Çümen, D. ve Demirkaya, H. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi kavram yanılgılarını belirlemeye ve gidermeye ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Science Research*, 10(1), 66-81.
10. Demirkaya, H. ve Karacan, H. (2016). Ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki bazı coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanılgıları. *International Journal of Field Education*, 2(2), 38-57.
11. Gümüş, N. ve Avcı, G. (2016). Altıncı sınıflarda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanılgılarının belirlenmesi. *International Journal Of Social Science*, 47, 191-206.
12. Karakuş, U. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının doğal afet kavramlarına ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(3), 735-751.
13. Kaya Uyanık, G. ve Güler, N. (2016). Kavram haritası puanlarının güvenilirliğinin incelenmesi: genellenebilirlik kuramında çaprazlanmış karışık desen örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 31(1): 97-111.
14. Kılıçoğlu, G. ve Akhan, N. M. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekonomi kavramını anlama düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), (209-225).
15. Kuzey, M. ve Değirmenci, Y. (2019) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanılgıları. *Milli Eğitim*, 48 (223), 207-230.

16. Kuzey, M., Göçgen, S., Değirmenci, Y. (2022). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kaderdir ifadesine ilişkin algıları: bir olgu bilim araştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(26), 219-234.
17. Pala F. (2018). 7. sınıf sosyal bilgiler dersi yaşayan demokrasi ünitesinde geçen kavramların anlaşılma düzeyi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 22-36
18. Polat, S, Çalış, A. (2019). 6. sınıf sosyal bilgiler dersindeki bazı kavramların algılanışları ve kavram yanılığları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (Özel Sayı), 2057-2072.
19. Şener, N. ve Başkan, Z. (2021). Sosyal bilgiler dersinde geçen kavramlara yönelik mülteci öğrencilerin algıları. *Millî Eğitim*, 50 (1), 595-612.
20. Tünkler, V. (2021). Web 2.0 araçlarıyla grafik materyalleri deneyimlemek: sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53, 234-260
21. Ulusoy, K. ve Erkuş, B. (2015). Sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders programındaki tarih konuları ile ilgili kavramlara ilişkin öğrenci algıları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 147-158.
22. Yalçın, A. ve Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler dersinde, 5. sınıf öğrencilerinin zihin haritalarında sorumluluk kavramının incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7 (3), 213-228.
23. Yesari, B. ve Tokcan, H. (2019). Kavram bulmacalarının 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler başarısına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2) 523-534.

Under Graduates Learning Experiences and Effective Practices During and After Covid-19

Dr. Syeda Naureen MUMTAZ

Corresponding Author, Assistant Professor of Education, University of Education, Lahore, Pakistan

Dr. Shabana MANZOOR

Dr. Rukhshanda NAEEM

Lahore college for Women University, Pakistan

Abstract

The purpose of the current study was to find out undergraduates learning experiences and effective practices during and after Covid-19 pandemic. The study intended to find out different attributes of online learning that may result in making the learning more effective. Also, the study aimed to explore the effective learning practices of the university students that motivate them toward self-directed learning after Covid-19.

The current study is quant/qual by method and explores the possible solutions and offers suggestions that can improve the learning experiences of undergraduate students during and after Covid-19. For this purpose sequential exploratory strategy was adopted to generalize the qualitative findings to a large population. The research instruments for data collection used for this study consisted of questionnaire and interview protocols.

For the quantitative portion of the study a sample of 200 undergraduate students from Lahore College Women University, University of Lahore, University of Management and Technology and University of Education Lahore were involved and requested to fill online survey about the advantages and disadvantages of digital learning.

The qualitative portion of the study focused on 8 randomly selected undergraduate students who had experienced online learning during Covid-19. In qualitative phase of data collection, students' suggestions for the improvement of online learning helped to understand the real problems faced by the students.

The personal experiences shared by the participants about online education during Covid-19 pandemic were organized around positive and negative aspects related to learners' adaption to the educational system developed by the pandemic situation.

Some positive themes were developed from the collected data to identify the advantages of online learning; positive aspects of digital learning are medical and psychological safety, economy, self-improvement, time feasibility, comfort and accessibility, improvement of communication skills. Among disadvantages, students spoke about lack of feedback, online exams, difficulty in using online softwares, internet and electricity related problems, attendance issues, and isolation were some of the problems students had to face.

On the basis of the research findings, practical recommendations for educational institutions were discussed in detail; the study suggested that faculty members and university administration should take necessary steps for the improvement of online administration for the effective learning of the undergraduate students. It is expected that this study will contribute to understand and lessen the problems faced by the undergraduate university students.

Keywords: Covid-19 pandemic, online education, Learning experiences, Students perceptions

Transformation of Urban Spatial Hierarchy in The Post-Land Reform Years: The Case of 1963 White Revolution in Iran

Toprak reformu sonrası yıllarda kentsel mekan hiyerarşisinin dönüşümü: İran'da 1963 Beyaz Devrim örneği

Assist. Prof. Dr. Paria Valizadeh

Faculty of Engineering and Architecture, Nişantaşı University, Maslak Mahallesi, Taşyoncası Sokak, Sarıyer, Istanbul

paria.valizadeh@nisantasi.edu.tr

Öz

1963'te Mohammad Reza Shah Pehlevi, yeni bir çağın habercisi olan modernleşmeye doğru bir adım olarak "Beyaz Devrim" adlı altı maddelik bir reform serisini başlattı. Reformların altı ayağı, toprak reformu programları ve Feodalizmin ortadan kaldırılması, ormanların ve otlakların kamulaştırılması, devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, sanayi işçilerine kar paylaşımı, okuma yazma birliklerinin oluşturulması ve kadınlara oy hakkının genişletilmesi idi. Şah'ın reform paketi, özellikle toprak reformları, kırsal toplumdaki kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini kökten değiştirdi (ve kademeli olarak ortadan kaldırdı), kapitalist ekonomik ilişkileri getirdi ve yabancı kapitalist yatırımı teşvik etti. Bu bağlamda, Şah'ın ilan ettiği reform paketi ile ilgili bu çalışmanın temel kaygısı, toprak reformu yasalarının uygulanmasının İran toplumunun sosyo-mekansal yapısını nasıl değiştirdiğidir. Bu nedenle, Beyaz Devrim'in diğer yönlerinden daha çok, toprak reformu politikalarının Tahran başta olmak üzere İran şehirlerinin sosyo-mekansal hiyerarşisini nasıl etkilediği incelenecektir.

Ana yöntem Tahran'dan yola çıkarak eleştirel bir analiz olacak ve bulgular çalışmanın teorik çerçevesi temelinde tartışmalarla sonuçlanacaktır. Her bölgenin ikiz süreçleri olan modernleşme ve kentleşme süreçleri, kendi iç sosyo-ekonomik ve politik ilişkilerinden büyük ölçüde etkilenir, bu durumda, genel değerlendirmeler yapmak yerine, bu tür süreçlerde daha aktif aktörler olarak çalışmanın vurgusu daha çok içsel faktörler olacaktır. Bu amaçla, çalışma boyunca argümanlar tarihsel ve mekansal analizi için Tahran'ın modernleşme sürecinden yararlanacaktır. Çalışma, toprak reformu sonrası dönemde Tahran'ın dengesiz kentsel gelişiminin, çoğunlukla Tahran'ın kuzey bölgelerindeki sermaye

yatırımlarının yoğunlaşması olarak kendini gösterdiğini gösterecek. Özellikle 1960'ların ortalarından itibaren, Tahran'ın kentsel alanı boyunca kapitalist kentleşme biçimi geliştirildi, eşitsizlik, kapitalizmin kuzey ve güney arasındaki ikiliği (yeniden) üretmede ve açıkça telaffuz etmede aktif olarak yer aldığı kentsel sürecin özünde yatıyor.

Anahtar Kelimeler: İran modernleşmesi, toprak reformları, sosyo-mekansal dönüşüm, düzensiz kentsel gelişim

Abstract

In 1963 Mohammad Reza Shah Pahlavi launched a six-point reform series called the “White Revolution” as a step toward modernization that heralded a new era. The six pillars of reforms were land reform programs and abolishing Feudalism, nationalization of forests and pasturelands, privatization of the government owned enterprises, profit sharing for industrial workers, formation of the literacy corps and extending the right to vote to women. The Shah’s reform package, specifically land reforms, radically modified (and gradually eliminated) pre-capitalist relations of production in rural society, introduced capitalist economic relations and encouraged foreign capitalist investment. In this context, the main concern of this study with the Shah’s proclaimed reform package is the way that implementation of land reform laws modified socio-spatial structure of the Iranian society. Therefore, more than other aspects of the White Revolution, the way that land reform policies affected socio-spatial hierarchy of the Iranian cities, in particular Tehran will be examined.

The major method will be a critical analysis departing from Tehran and findings will result in discussions on the basis of the theoretical framework of the study. The twin processes of modernization and urbanization of each region is greatly influenced by its internal socio-economic and political relations, then, instead of making general assessments, the study’s emphasis will be rather on the internal factors as more active agents in such processes. To this end, throughout the study arguments will draw on Tehran’s modernization process for its historical and spatial analysis. The study will show that in the post-land reform era, uneven urban development of Tehran that mostly manifested itself as the concentration of capital investments in northern areas of Tehran was at its peak. Particularly from the mid 1960s onward that capitalist form of urbanization was developed across the urban space of Tehran, unevenness lies at the core of the urban process under capitalism was actively involved in (re)producing dichotomy between the north and the south and in clearly pronouncing it in various aspects of the urban everyday life.

Keywords: Iranian modernization, land reforms, socio-spatial transformation, uneven urban development

1. Introduction

In 1963 Mohammad Reza Shah launched a six-point reform series called the “White Revolution” as a step toward modernization that heralded a new era. The six pillars of reforms called for land reform programs, nationalization of forests and pasturelands, sale of state factories to private entrepreneurs, profit-sharing for industrial workers, formation of the literacy corps, extending the right to vote to women (Abrahamian, 1982). The Shah’s reform package, specifically land reforms, radically modified (and gradually eliminated) pre-capitalist relations of production in rural society, introduced capitalist economic relations and encouraged foreign capitalist investment.

The main concern of this study here with the Shah’s proclaimed reform package is the way that implementation of land reform laws modified socio-spatial structure of the Iranian society. Therefore, more than other aspects of the White Revolution, the way that land reform policies affected socio-spatial hierarchy of the Iranian cities, in particular Tehran will be examined.

2. Land reform laws and emergence of a poor urban social class

At the center of Mohammad Reza Shah’s reform package was land reform policies that disintegrated pre-capitalist relations of production and introduced capitalist economic relations. “The land reform laws were envisioned based on at least two political objectives: 1) to destroy the power base of the major landowning families in rural areas; and 2) to gain the support and allegiance of peasants and hence forestall a mass-based uprising and possible revolution in the countryside” (Chaichian, 2009, p. 85). The first goal was achieved; but the second one encountered structural problem and failed. To achieve the above-mentioned political goals, land reform laws pursued four main objectives as:

- 1) Limiting the size of individual holdings to only one village, where landlords were required to sell their excess village holdings and land to the government.
- 2) Allocating land holdings among peasants without any changes in the field layout.
- 3) Making membership of peasants in rural cooperatives as a necessary means for their eligibility to receive land.
- 4) Redistributing land among those peasants who had cultivation rights on feudal lands (“nasaq” holders) (Chaichian, 2009, p. 84).

In the absence of a long-term supporting policy, major segment of peasants could not benefit from land redistribution. There was not enough land to be redistributed so even those who received land, it was not enough for subsistence. Meanwhile, liquidating lands of feudal landowners resulted in deteriorating living conditions of agricultural laborers that formerly worked for them to earn wage. Landlords were deprived of their holdings of land and large lands were divided into smaller parts, so there were no fields that wage-earner peasants could work on it. On the failure of land reforms Bill (1970, p. 39) says: “The lack of institutions and rationalized processes results in the insecurity and inefficiency that are already evident in many areas of rural Iran. This has begun to alienate many of the villagers who are told that they are to begin new lives but who in fact see themselves victimized by government agents.”

Consequently, agricultural proletariat along with dispossessed and landless peasants were rural emigrants who went to urban centers. Implementation of land reform laws, indeed, detached peasants from their means of production, land, and turned them into landless peasants who inevitably came to large cities (especially Tehran) in search of employment. This population movement from rural areas to urban centers, actually, is more forced by transformations occurred in means of production and even means of consumption, rather than lure of better-paid jobs and higher standards of living. “The rush towards the town is, in general, regarded much more as the result of a rural *push* than of an urban *pull*, that is to say, much more as a decomposition of rural society than as an expression of the dynamism of urban society” (Castells, 1977, p. 46).

Following the breakdown of the rural society and its relevant agrarian economic system as the so-called rural push, unemployment in the respective place of origin majorly causes rural-urban migration. Then, large parts of rural migrants that could not be fully absorbed into the modern urban economy comprised the new urban-based class of urban poor who mostly dwelled in informal settlements.

3. Capitalist urban development: changing former class composition, displacement and unevenness

The implementation of land reform laws as a major part of the state’s modernization project led to transformation of existing class structure, which in turn transformed spatial hierarchy of urban areas as well. It was in the aftermath of land reform in Iran that major urban centers particularly Tehran underwent severe uneven urban development and related consequences. As Katouzian (1996) mentions, Tehran of the mid 1960s turned to be “[T]he central core of the urban conglomeration and the chaotic fringes of growth of the city sprawling outward covered an area of 180 square kilometers.”

After the land reform laws were implemented, a massive wave of rural migrants came to Tehran. This extensive rural-urban migration drastically transformed former class composition. A poor urban class mainly comprised of impoverished rural migrants, actually, was a new social class created after the land reform. The growing number of urban poor that turned to be a part of urban system could not be fully absorbed into the urban employment. The increasing rural migrants in the city without a viable way to integrate them fully into the urban system and failure of the state in provision of the very basic urban services to benefit the lower social strata compelled them to find their own personal solutions in order to be survived in daily life. While the very basic demands of rural migrants, such as housing, could not be met within the formal markets, spontaneous settlements in limited areas of the city (southern parts) and on the margins are their own housing solutions. “The southern part of the city has had a relatively slow growth of 77.5 per cent during the 1956-60 period,” says Bahrambeygui, “but from 1960 onwards it showed a rapid increase of 301.8 per cent over the 1956 population. Such an increase which has been created mainly by new migrants, resulted in this part of the city becoming the most densely populated area of Tehran” (1977, p. 55). Particularly formation and proliferation of informal settlements on southern urban fringes can be accounted as spatial manifestations of a newly emerged class that was detached from the socio-spatial structure of the society (Figure 1-2).

Disintegration of pre-capitalist relations and introduction of capitalism that happened ensuing the land reform led to the city's development within the context of a dependent capitalist system. Thus, Tehran's urban growth in post-land reform period was a kind of speculative development mainly based on private capitalist investments. Within this system of space production, albeit surplus labor force and capital is available, housing demand always is greater than supply. Imbalance between supply and demand in housing sector following the implementation of land reform resulted in rapid rise in property price. Then, a segment of low-income long-term urban dwellers that could no longer afford high price of land and housing in Tehran inevitably migrated from city to its margins. Accordingly, in addition to the impoverished rural migrants, long-term urban dwellers that could not cope with the ever-rising property price (as one of the consequences of land reform implementation) were involved in population displacement toward city margins occurred in the post-land reform period (Figure 1-2).

Beside this migratory movement, another pattern of migration was also occurred at the city in the aftermath of land reform, an intra-urban migration. The segments of class of businessmen, merchants and traders who were attached to the bazaar as well as the new class of technocrats begun to migrate inside the city. Their movement pattern was from historical (middle and middle-southern areas) parts of the city toward the northern areas. Then, there was a northward migration of high-income families. The motive behind this pattern of intra-urban migration was concentration of capital investments in the northern quarters of Tehran.

Uneven urban development that mostly manifested itself as the concentration of capital investments in northern areas of Tehran was at its peak in the post-land reform period. Since the land reform of the 1960s by gradually eliminating pre-capitalist relations, paved the way for private capitalist investments, and 'unevenness' of the capitalist development pattern is a significant characteristic of this system. The northward extension of the wealthy areas means diverting more capital toward the north of the city and the result was nothing but an increase in the contrast as well as in the distance between the north and the south of the city. Formation and development of an urban enclave with concentrated advantages despite the ever-growing impoverishment and decadence at the other pole of the city, is the situation that Harvey (1984) analogizes it to a 'sophisticated mask'. Like any other masks, this mask can invite people to enjoy the advantages concentrated at one pole of the city while concealing the decay and impoverishment of the other pole. Only, at the point that people become curious about what lies behind the mask, the darker side of the city that is concentrated with disadvantages, decay and impoverishment can become manifested.

4. Conclusion: including discussion

In this context it can be said that the spatial pattern of north-south polarization of the city drawing on which the high-income families resided in the north and the low-income families in the south were highly intensified in the post-land reform era. This north-south polarization of Tehran calls to mind what Smith (1984, p. 149) says: "This is nowhere clearer than in the geographical contradiction between development and underdevelopment where the over-accumulation of capital at one pole is matched by the over-accumulation of labour at the other." The north-south dichotomy in Tehran that so vividly manifested itself as the contrast between concentrated poverty and wealth could be accounted as the

most striking characteristic of this city's urban form during this period. That is to say, in the post-land reform era, uneven urban development of Tehran that mostly manifested itself as the concentration of capital investments in northern areas of Tehran was at its peak. Particularly from the mid 1960s onward that capitalist form of urbanization was developed across the urban space of Tehran, unevenness lies at the core of the urban process under capitalism was actively involved in (re)producing dichotomy between the north and the south and in clearly pronouncing it in various aspects of the urban everyday life. "Uneven development is the concrete manifestation of the production of space under capitalism" (Smith, 1984, p. 90). Smith emphasizes on this view when he says: "And Indeed the most developed pattern of uneven development does occur at the urban scale" (1984, p 150). This happens because the driving force lies behind the uneven development is the mobility of capital and the urban space is where capital is in its most mobile form. Thus, there was an unevenness existed in the development patterns of Tehran that was stretched along north-south axis of the city.

Harvey (1988) sees the formation of this sort of socio-spatial polarization and ensuing marginalization of the disadvantaged urban dwellers as inevitable outcomes of the process of urban development under capitalism. To cope with this urban polarization and exclusion of the most vulnerable social class, he offers a 'just distribution' that could fulfill the needs of all social strata. If there is a just distribution of investments, facilities and socio-economic activities, then, locational advantage will be insignificant. Regardless of the area that people reside, all could benefit from the fruits of development. In the following, Harvey (1988) admits that to have such just spatial organization in the city is a great challenge while the patterns of polarization and exploitation are the inevitable products of the capitalist development. Longing for a just urban development could be considered as more imaginary but it would be clearer to put this in Smith words, where he says: "It is not that our goal is some rigidly conceived 'even development'. This would make little sense. Rather, the goal is to create socially determined patterns of differentiation and equalization which are driven not by the logic of capital but by genuine social choice" (Smith, 1984, p. 159).

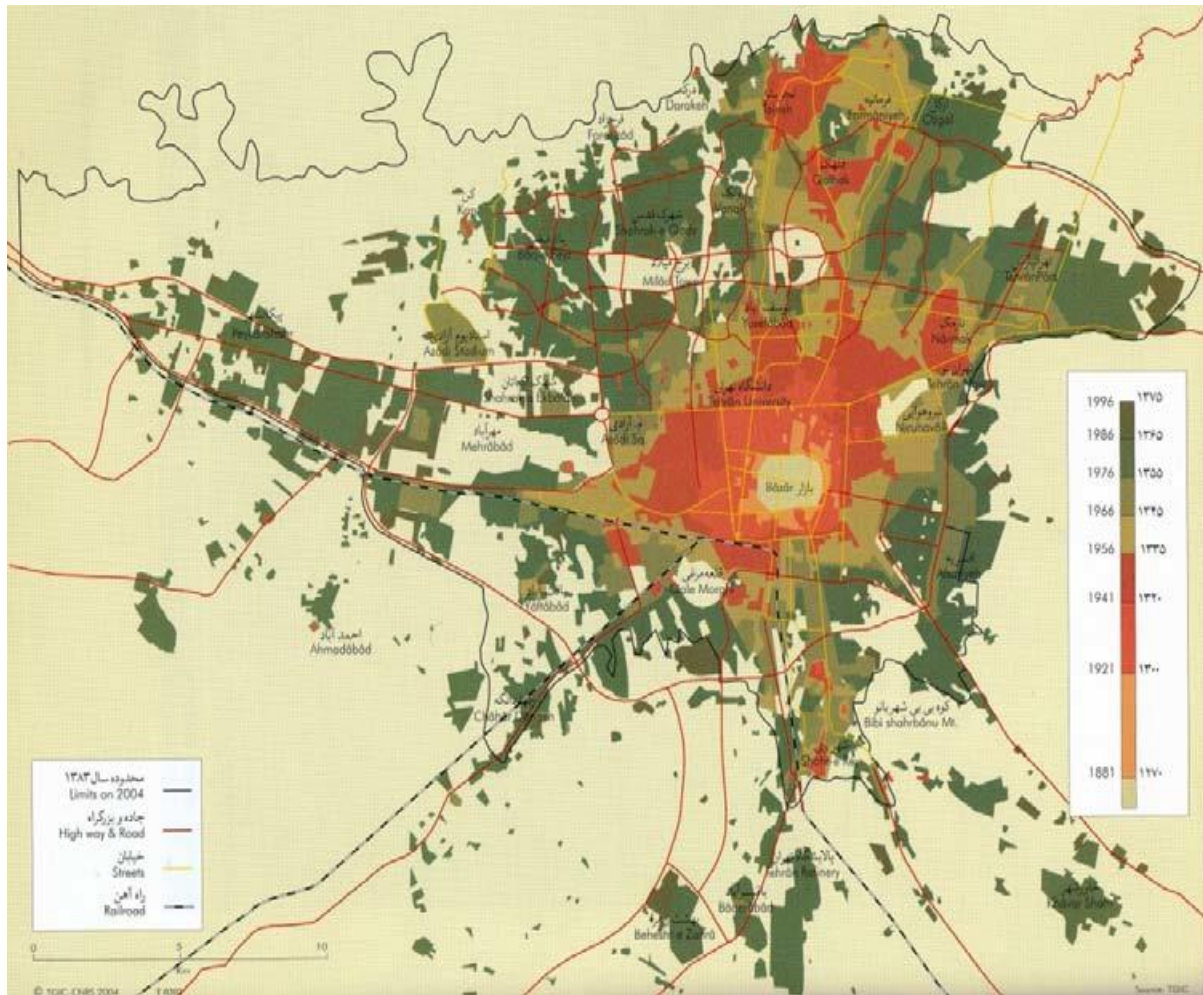

Figure 1: Map of Tehran, showing the development of the city from 1881 to 1996.

Particularly from the mid-1960s onward, fragmented developments around the city margins can be noticed. These fragmented developments on the periphery of Tehran were informal settlements of impoverished rural migrants and long-term urban dwellers that could not provide their housing need within the city, so they built their houses illegally on illegal sites outside the city limits. The concentration of these fragmented developments mainly in the southern and southwestern areas is an indicator of the lower property price of these parts.

Source: <http://en.tehran.ir/> (Last retrieved on 7 October 2022, at 10:30)

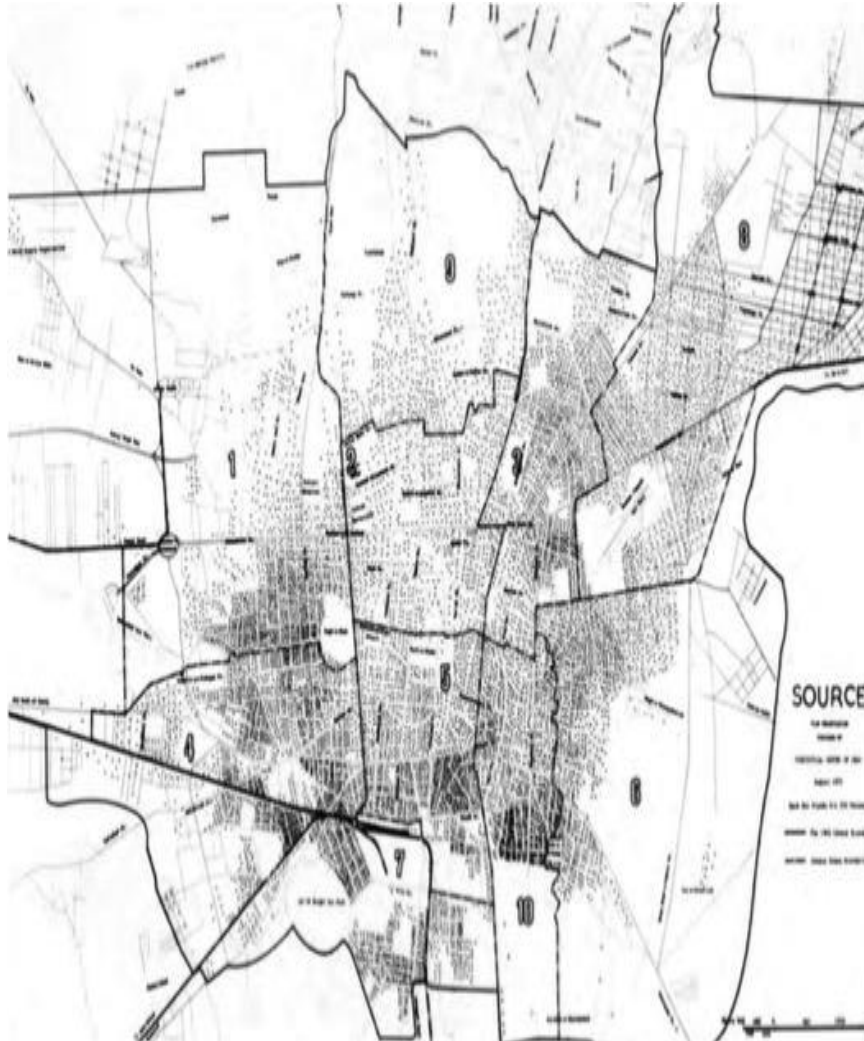

Figure 2: Map of population distribution of Tehran, 1966.

The map of population distribution of Tehran shows that the areas of the highest congestion and density correspond with the impoverished southern neighborhoods.

Source: Bahrambeygui, H. "Tehran: An Urban Analysis", Tehran: Sahab Book Institute, 1977.

REFERENCES

- Abrahamian, E. (1982). *IRAN Between Two Revolutions*. Princeton University press, New Jersey.
- Bahrambeygui, H. (1977). *Tehran: An Urban Analysis*. Tehran: Sahab Book Institute.

Bill, J. (1970). Modernization and Reform From Above: The Case of Iran. *The Journal of Politics*, Vol. 32, No. 1, 19-40. Available at <https://repositories.lib.utexas.edu/>.

Castells, M. (1977). *The Urban Question*. London: Edward Arnold.

Chaichian, M. (2009) *A. Town and country in the Middle East: Iran and Egypt in the Transition to Globalization, 1800-1970*. Lexington Books, New York.

Harvey, D. (1988 [1973]). *Social Justice and the City*. Oxford: Blackwell Publishers.

Harvey, D. (2001). *Spaces of capital: Towards a critical geography*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Katouzian, S. (1996). Tehran, Capital City: 1786-1997. The Re-invention of a Metropolis. *Environmental design: Journal of the Islamic environmental design research centre 1*, 34-35.

Smith, N. (1984). *Uneven Development: Nature, Capital and the Production of Space*. Oxford: Blackwell Publisher.

Status of Quality Education at Elementary Level – A study in West Bengal, India

Ajoy Kumar MANNA

Assistant-Headmaster of Biraballavpara High School (H.S.), Biraballavpara, 24 Parganas, Pin.-743234, West Bengal, India. E-mail- email-akmanna1966@gmail.com

Nimai CHAND MAITI

Retired Professor, University of Calcutta, Department of Education, Kolkata -700027, West Bengal, India, E-mail- nimaichandmaiti@gmail.com

Abstract

Education is the basic need for all round development of children and the best weapon to combat poverty and discrimination. The United Nation recognised education as basic Human Right (1948, article 26), World Jomtien (Thiland) Conference (1990) unanimously adopted the policy of 'EFA - Education for All', and World Dakar (Senegal) Conference (2000) assured to provide free and compulsory primary education by 2005 and elimination of gender discrimination in education by 2015 as part of the quality education.

The Indian Constitution (Directive Principle, article 45, 1950) stated that-the state shall endeavour to provide within a period of ten years from the commencement of this constitution for free and compulsory education for all children until they complete the age of 14 years. Delor et al. (1996) in 'Learning: The Treasure Within' has made a vision of elementary education as - 'Learning to know', 'Learning to do', 'Learning to live together', and 'Learning to be'. In India different steps have been adopted like 'Operation Black Board' (OBB -1992), 'District Primary Education Programme'(DPEP - 1994), 'Sarva Siksha Abhiyan' (SSA- 2001), 'Mid-Day Meal in Schools' (MDMS - 2001, in West Bengal - 2003), Rastiya Madhyamik Siksha Mission (RMSM -2009) and finally RTE-Act (2009) -The right to free and compulsory education for the age group of 6-14 years and class 1-VIII to boost up UEE (Universal Elementary Education). This is a combined method of qualitative and quantitative research, descriptive in nature and survey method is used here to consider the objective - the perspective of students, parents and teachers towards quality education at elementary level (Class-VI-VIII, age group of 12-14yrs). The study conducted in Public schools (Block-Habra-II, District-24Parganas (North), State- West Bengal, India) affiliated to West Bengal Board of Secondary Education (WBBSE). Data collected through semi-structured questionnaires with the help of five point Likert scale. The major findings of the study

are: students, parents and teachers are satisfied with study materials, method of teaching, academic performance of the public schools. Both stakeholders are little bit of disappointed with the use of ICT in teaching learning due to insufficient digital class rooms and equipments in institution. Parents suggested to publish merit list in annual result for healthy competition among their children and to allot more time for co- curricular activities. There are huge scope to study the quality education of elementary level in perspective of students, parents and teachers in details.

Metalinguistic Awareness in Bilingual Individuals

Assoc. Prof. Dr. Süleyman KASAP

Van Yuzuncu Yil University- Education Faculty- ELT Department – VAN- TURKEY

<https://orcid.org/0000-0001-8367-8789>

E-mail: kasap_hakan@hotmail.com

Abstract

Bilingualism is a fundamental problem in applied linguistics studies, as it involves the discussion about linguistic competence. Metalinguistic awareness refers to an individual's linguistic knowledge and awareness of language structures and their functions and in this sense, bilingualism favors the development of executive functions but shows no significant effect on the acquisition of linguistic representations. It is important to emphasize that the metalinguistic advantages demonstrated by bilinguals in different studies cannot be seen as a rule, but as a great possibility, since bilinguals do not form a homogeneous group. There are different types and degrees of bilingualism, so possible advantages cannot be generalized. The present study is part of the area of studies that research the linguistic-cognitive development of bilingual individuals and aimed to investigate the relationship between bilingualism and metalinguistic awareness.

Keywords: Linguistics, Metalinguistic awareness, Bilingualism.

Researches on “Abductive Thinking” in Science Education

Gülen ÖNAL KARAKOYUN

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muradiye Meslek Yüksek Okulu, Kimya Teknolojisi Programı, Muradiye, Van, Türkiye, gulenonal@yyu.edu.tr

Mehmet POLAT

PhD, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye, hvpltyzbsmplt@gmail.com

Abstract

Individuals make some inquiries in order to discover the environment they live in and to make their lives easier. Reasoning skills are expressed as the skills that individuals need in the questioning process. Abductive reasoning is one of the reasoning methods that are effective in reaching scientific knowledge. Abductive thinking is a type of reasoning that considers different alternatives, but is not precise and valid. In the abductive thinking process, the fact that the premises are true does not necessarily ensure that the conclusion is true. In addition, the changes that may occur in the antecedents can affect and change the result. In this study, it is aimed to examine the studies on abductive thinking in the field of science education. Studies were examined in terms of research subject, research method, study group, data collection tools, data analysis methods and research results. As a result of the examinations, it was determined that the effects of abductive thinking in the field of science education, especially in organic chemistry and biochemical reactions, were investigated in detail. In this study, some suggestions were made for future research on the subject mentioned.

Keywords: Science Education, Abductive Thinking, Reasoning, Induction, Deduction

INTRODUCTION

Explaining the reasoning and thinking process is one of the important issues that are curious today as it was in the historical process, and these concepts constitute the subject of research in many different fields. Reasoning is the act of reaching a conclusion by establishing a relationship between concepts, events and facts. In order to understand the environment in which people live, they have made observations and evaluated the data they have obtained as a result of their observations with the information they have, and have established relationships between events, facts and situations and have made some inferences. Reasoning, which is the act of making an inference by establishing a relationship between two or more phenomena, has been generally handled in two different ways in the literature as induction and deduction (Hwang et al., 2019; Reid, 2018; Emiroğlu, 2013). In recent studies, a new type of reasoning called "abductive thinking", which is very effective in explaining some events, especially the events encountered in daily life, is mentioned. The type of reasoning in which individuals try to establish some hypotheses and reach a conclusion by explaining the data obtained as a result of their observations with their existing knowledge is defined as abductive thinking or abductive reasoning (Meyer, 2010). Abductive thinking was introduced by Charles Sanders Pierce and constitutes the first step of the scientific research process. Abductive thinking based on the explanation and interpretation of events, facts or situations that cannot be directly observed with the available information; It is the formation of hypotheses to explain the complex and surprising events that individuals encounter with available data (Velázquez-Quesada et al., 2013). While the explanation of hypotheses established by abductive reasoning is carried out with deductive thinking; revealing the truth or falsity of these hypotheses is carried out by inductive thinking (Raholm, 2010). Considering this relationship between reasoning skills, it can be said that abductive thinking constitutes the first step of the process of explaining an event, phenomenon, situation or problem.

Scientists try to explain some phenomena by observing the universe. However, although the data obtained as a result of the observations are not sufficient to explain these phenomena, scientists can put forward some theoretical explanations that can explain this phenomenon and relationships. For example, in atomic theories, although the structure of the atom cannot be observed directly, many of the chemical phenomena can be explained by theories related to the structure of the atom (Lawson & Daniel, 2011). Abductive thinking is a creative inference that reveals new knowledge by integrating and justifying existing ideas. Abductive reasoning can occur in two ways: reaching a situation from a result within the framework of a rule or reaching a situation from a rule within the framework of a result. In both ways, abductive reasoning provides the best explanation, best guess or most logical conclusion that can be made for a certain event, phenomenon or situation (Durhan, 2020). In this study, research on abductive reasoning in science education was examined in terms of research method, study group, data collection tools, data analysis methods, findings and results on abductive reasoning, and some suggestions were made for future research on the use of abductive reasoning in science education.

Research Questions

Within the scope of the research, answers to the following questions were sought:

1. Which methods (research method, sample, data collection tools) were used to determine abductive thinking in science education.

2. What is the level of abductive reasoning skills of the participants in the studies?
3. What are the research topics that will be beneficial in the future to determine abductive reasoning skills in science education?

MATERIAL and METHOD

In the study, document analysis method was used to determine the types of studies on abductive reasoning in science education and the relationship between them, and to guide future research (Minner et al., 2010; Baran & Bilici, 2015). Document analysis (Karasar, 2005), which includes the processes of researching, identifying, analyzing and evaluating resources for a specific purpose, was carried out in three steps: the resource scanning method and the determination of selection criteria, the scanning process and the analysis process (Karaçam, 2013; Baran and Bilici, 2015). Information on the transactions carried out during the document analysis process is explained below:

Scanning Method and Determination of Selection Criteria

In the first stage of the research, in which the document analysis method was used, the criteria for determining the articles and thesis studies to be examined and the keywords to be used in this direction were determined. Within the scope of the research, articles published in peer-reviewed journals and internationally accessible thesis studies on the determination of abductive reasoning skills in science education between 2000-2022 were taken into consideration. Due to the fact that the use of the cognitive reflection test to determine the cognitive reflection levels was realized in the early 2000s, the studies published between 2000-2022 were included in the scope of the research. Considering the aforementioned criteria, the keywords determined related to the research subject were written in both Turkish and English, and it was tried to reach the studies conducted at the national and international level. In order to access the studies to be examined within the scope of the research, in Turkish such as "abdüktif düşünme", "abdüktif akıl yürütme", "abdüksiyon", "fen ve abdüktif akıl yürütme", "fen ve abdüktif düşünme" and English words such as "abductive thinking", "abdujtive reasoning", "abduction", "science and abductive reasoning", "science and abductive thinking" were scanned.

Scanning Process

In order to access the articles published on "abductive reasoning" in the research, using the keywords determined considering the research topic, ISI Web of Science, EBSCOHost, Science Direct and ERIC databases and Google Academic search engines are searched, while in order to access the thesis studies, YÖK National Thesis Center and ProQuest Dissertations&Theses Global search engines were scanned. In the scanning process, in order to identify studies that are not related to the research subject and exclude them from the scope of the research, the identified studies were comprehensively examined in terms of title and content, and studies that were not related to the research subject were not included in the study. At the end of the screening process, 4 articles were included in the scope of the research, but no national or international thesis studies on cognitive reflection in science education could be found. By examining

the bibliographies of the studies included in the research, it was aimed to determine the thesis and article studies that could not be reached during the scanning process, but as a result of this process, any article, paper and thesis study that could not be reached could not be reached. Considering that the studies reached within the scope of the research have started recently and that the content of the research on the subject has some difficulties because it includes the fields of science, cognitive science and education together, it is normal that the number of publications on the subject is low.

Analysis Process

In the analysis process, the articles and thesis contents included in the research were examined in terms of research topic, research method, study group, data collection tools, data analysis methods, conceptual profile regions and main results categories.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The articles determined at the end of the screening process, which was carried out in line with the criteria explained in the method section of the study, were examined in terms of publication year, author names, article title and publication information, and the results are given in Table 1.

Table 1. Articles investigating abductive reasoning in science education

Studies Published as Articles in International Journals			
Year	Authors	Working Title and Publication Information	
1	2019	Agustin Aduriz-Bravo, Alger Sans Pinillos	Abduction as a mode of inference in science education, 15th International History, Philosophy and Science Teaching Conference IHPST 2019, Thessaloniki, Greece.
2	2021	Jay Wm. Wackerly	Abductive reasoning in organic chemistry, <i>Journal of Chemical Education</i> , 98, 2746-2750.
3	2017	Serenella Cerrito, Marta Cialdea Mayer, Robert Demolombe	Temporal abductive reasoning about biochemical reactions, <i>Journal of Applied Non-Classical Logics</i> , 27(3-4), 269-291.
4	2017	Phil Seok Oh	The roles and importance of critical evidence (CE) and critical resource models (CRMs) in abductive reasoning for earth scientific problem solving, <i>Journal Of Science Education</i> , 41(3), 426-446.

Detailed information on the subjects, methods, data collection tools and study groups of the articles examined within the scope of the research are given in Table 2. The ordering of the articles in Table 2 is the same as the article ordering in Table 1.

Table 2. Study topics, method, data collection tools and working groups of the related article

Studies Published as Articles in International Journals		
Study Subjects	Method and Data Collection Tool	Working group
1 To examine the role of abductive reasoning as an inference method in explanations and discussions of science lessons and to discuss abductive thinking with science teachers.	Theoretical research. In the study, science teacher candidates and Marie Curie were asked to determine how Curie reasoned during the discovery process by examining the historical records of the radioactivity model in metals that were not yet fully understood during the events of the discovery of radium.	-
2 Explain how to apply abductive reasoning in the process of writing and solving organic chemistry questions	Theoretical research. By classifying the question writing and solving process in organic chemistry according to the types of reasoning, the subjects where abductive reasoning skills can be used are explained with examples.	-
3 Generating hypotheses to explain biochemical reactions (cellular events and molecular interactions) with abductive reasoning	Theoretical research. The biochemical reactions and molecular interactions occurring in the cell are explained by exemplified by abductive reasoning.	-
4 The purpose of this study is to analyze undergraduate students' reasoning to solve a problem with a rock and to explore the roles and importance of critical evidence (CE) and critical resource models (CRMs) in inductive reasoning.	Qualitative analysis. In the research, student reports on the abductive reasoning process on the same rock and audio recordings of the interview process were used as data collection tools.	20 university students

Abductive reasoning provides the best explanation, best guess or most logical conclusion about events, facts or situations that cannot be explained or observed with observations in the scientific research process. In the science learning-teaching process, in situations that cannot be explained by observations such as chemical reactions, cellular events and atomic structure, some theoretical explanations, hypotheses and inferences to explain the events and relationships that occur in the process can provide an understanding of the process. When the studies on abductive reasoning in science education are

examined, it is seen that most of the studies are theoretical studies that include examples explaining abductive thinking, and only one study is a qualitative research in which the interview form and audio recordings to determine abductive reasoning are evaluated (Table 2). The data analysis methods of the 4 article studies examined within the scope of the research and the information about the cognitive reflection levels determined in these studies are given in Table 3.

Table 3. Data analysis methods and detected/examined cognitive reflection levels of the articles examined within the scope of the research

Studies Published as Articles in International Journals	
Data analysis method	Abductive reasoning skills identified/examined
1 Since it is a theoretical study, data analysis was not performed.	Pre-service science teachers were asked to reconstruct the process of the discovery of barium, and as a result of the application, the pre-service teachers found that some minerals (pitchblende, chalcocite, otunite) had a greater activity than expected according to their uranium or thorium contents, therefore, some pitch containing 75% uranium oxide. It has been determined that the mixtures of these oxides are approximately four times more radioactive than this oxide (...), which contradicts the views that argue that no mineral should be more radioactive than metallic uranium (...).
2 Since it is a theoretical study, data analysis was not performed.	In the study, it was stated that students with high academic achievement actively use abductive reasoning processes and develop these skills in the learning-teaching process.
3 Since it is a theoretical study, data analysis was not performed.	In the research, the abductive reasoning process is explained by modeling the metabolic interactions in biological systems.
4 In the study, 20 different conglomerates and sandstones consisting of grains of various sizes, shapes and colors collected from the lakeside were distributed to the students, and the students were asked to make inferences about the formation of holes on these scattered stones by using abductive reasoning. Students were asked to write and draw the abductive reasoning and inferences they developed during the problem process on the sketches distributed to them. The sketches filled in by the students were evaluated by the researcher using the content analysis method.	In the study, it was determined that students who were successful in the geological processes of sedimentary rocks with many holes on them had a higher level of abductive inferences and modeling skills related to these inferences compared to students with low academic success.

When Table 3 is examined, it is seen that the abductive reasoning process in the studies examined within the scope of the research is carried out and explained with some theoretical examples.

The main conclusions reached as a result of the studies examined within the scope of the research are given in Table 4.

Table 4. The main conclusions reached in the articles examined within the scope of the research

Key Results	
1	As a result of the research, it was determined that in such abductive reasoning discussions with science teachers, the logic of reasoning in the context of justifying scientific knowledge was generally examined from a very narrow perspective, and it was generally based on the use of deductive and inductive patterns. In this context, it can be said that restructuring scientific studies and making inferences with abductive reasoning will be effective in informing teachers about modeling processes as conceptualized in some contemporary science philosophies that can be described as representational, semantic, model-based and cognitive.
2	As a result of the research, in the learning-teaching processes, measurement-evaluation is usually carried out based on the mashing of scientific knowledge, abductive reasoning skills in the field of science and chemistry are the most effective reasoning skills, and that the implementation of applications to improve the abductive reasoning skills of individuals in the learning-teaching process solves the problems of science and organic chemistry. It has been determined that this will increase their success in solving problems and enable them to become practical scientists.
3	As a result of the research, it was determined that the FlaTL analysis calculation defined in the research modeled the abductive reasoning process related to cellular events and molecular interactions, but FlaTL had improvable aspects.
4	As a result of the research, the reasoning processes of the students about the geological process of the rocks given to them were examined and it was determined that various source models were activated and the contents were correlated with each other based on various evidences in the process. The fact that the students in the study stated that the holes in the rocks reminded them of basalt shows that there is a strong connection between the formation processes of the holes on the rocks and the formation processes of the basalt. In the research, it was stated that there are many basalt types that do not have a porous structure, granite may also have holes due to weathering, and in this context, it was stated that students' experience of situations that can cause hole formation on rocks will improve their abductive reasoning skills. In the study, it was also concluded that although students who do not have any experience and prior learning about earth sciences make non-scientific inferences, they can reach the level of making scientific inferences about more complex issues in the long run with abductive reasoning.

In science research, abductive reasoning, which is the first step of the scientific research process and the process of producing hypotheses, theories and the most logical explanations for scientific phenomena, is often overlooked. It is very important to develop students' problem solving and reasoning skills in terms of realizing the objectives of the science learning-teaching process. With abductive reasoning, it

has been expressed in the studies examined within the scope of the research that the most logical explanations and hypotheses will emerge based on knowledge and observations on complex and abstract science concepts and topics. In this context, it has been stated that conducting modeling research such as restructuring Marie Curie's theoretical explanations on the radioactivity of radium can be effective in improving students' abductive reasoning skills, enabling students to learn science course materials, and forming inferences about the events they encounter in their daily lives.

COMMENTS AND SUGGESTIONS

It may not be possible to observe these concepts in science, where abstract and complex concepts are heavily involved. Abductive reasoning plays an important role in making the most logical and correct inference about the relationships and structures between these abstract and complex concepts. For example; While determining the dissolution rate and maximum dissolution amount of a solute in a solvent is not a complicated situation, the changes in the molecular structure of the solute in the dissolution event are more complex and cannot be observed directly. The process of producing the most logical inference to explain the changes in the molecular structure of the solute during the dissolution process is expressed as abductive reasoning or abductive thinking. It is seen that studies investigating the effects of abductive reasoning skills on the science learning process, academic achievement and understanding of science concepts have started to be conducted recently. In the articles examined within the scope of the research, it was determined that the restructuring of complex and abstract theories in the literature, case studies and interview techniques were used in order to determine the abductive reasoning skills of the students. The results obtained in the research showed that students with high academic success had higher abductive reasoning skills, restructuring and modeling studies improved students' abductive reasoning skills, and were effective in explaining abstract and complex science subjects. While it was seen that theoretical practices aimed at determining and developing abductive reasoning skills were included in the article studies examined within the scope of the research, in-class practice activities were not encountered. In this context, it is thought that it will be useful to carry out studies on the development and implementation of applications for using the abductive reasoning skills of individuals in the science learning process.

REFERENCES

- Aduriz-Bravo, A. & Pinillos, A.S. (2019). Abduction as a mode of inference in science education, 15th International History, *Philosophy and Science Teaching Conference IHPST 2019*, Thessaloniki, Greece.
- Baran E., Bilici S.C. (2015). Pedagogik alan bilgisi (tpab) üzerine alan yazın incelemesi: Türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(1), 15-32.
- Cerrito, S., Mayer, M.C., Demolombe, R. (2017). Temporal abductive reasoning about biochemical reactions, *Journal of Applied Non-Classical Logics*, 27(3-4), 269-291.

- Durhan, G. (2020). Günlük yaşamda kullanılan bir düşünme biçimi olarak abdüktif akıl yürütme, *Beytulhikme Int. H. Phil.* 10(2), 663-675.
- Emiroğlu, İ. (2013). *Klasik Mantığa Giriş*, Elis Yayınları, Ankara.
- Hwang, M.Y., Hong, J.C., Ye, J.H., Wu, Y.F. and Tsai, K.H. (2019). Practicing abductive reasoning: The correlations between cognitive factors and learning effects, *Computers&Education*, 138, 33-45.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1) : 26-33.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Lawson A.E. & Daniel E.S. (2011) Inferences of clinical diagnostic reasoning and diagnostic error, *Journal of Biomedical Informatics*, 44, 402–412.
- Meyer, M. (2010). Abduction -A logical view for investigating and initiating processes of discovering mathematical coherences, *Educational Studies in Mathematics*, 74(2), 185-205.
- Minner, D.D., Levy, A.J., Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction—what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*. 47(4), 474-496.
- Oh, P.S. (2017). The roles and importance of critical evidence (CE) and critical resource models (CRMs) in abductive reasoning for earth scientific problem solving, *Journal Of Science Education*, 41(3), 426-446.
- Raholm, M.B. (2010). Abductive reasoning° and the formation of scientific knowledge within nursing research, *Nursing Philosophy*, 11, 260–270.
- Reid, D.A. (2018). Abductive reasoning in mathematics education: approaches to and theorisations of a complex idea, *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 14(9), 1-13.
- Velázquez-Quesada, F. R., Soler-Toscano, F., & Nepomuceno-Fernández, Á. (2013). An epistemic and dynamic approach to abductive reasoning: Abductive problem and abductive solution, *Journal of Applied Logic*, 11, 505–522.
- Wackerly, J.W. (2021). Abductive reasoning in organic chemistry, *Journal of Chemical Education*, 98, 2746-2750.

Researches on “Integrated Thinking” in Science Education

Mehmet POLAT

(PhD) Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye,
hvpltyzbsmplt@gmail.com

Gülen ÖNAL KARAKOYUN

(Dr. Öğr. Üyesi) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muradiye Meslek Yüksek Okulu, Kimya Teknolojisi Programı, Muradiye, Van, Türkiye, gulenonal@yyu.edu.tr

Abstract

Today, individuals can access information more quickly without the constraints of time and space by making use of technological developments. Learning-teaching approaches based on memorizing the information presented to them by individuals have lost their importance in today's education-teaching systems. Instead, raising individuals who can research knowledge and produce creative solutions by restructuring knowledge has been the main purpose of 21st century education systems. Integrated thinking skills are expressed as the ability of individuals to solve the problems they encounter by associating and blending the information they have acquired from different fields. Integrated thinking skills are very important in terms of raising individuals who can meet social needs and produce creative solutions to problems. Developing integrated thinking skills is also important in terms of enabling individuals to realize meaningful learning by bringing together the knowledge they have acquired from different fields such as physics, chemistry, biology and technology. In this study, it is aimed to examine the studies on "integrated thinking" in the field of science education. For this purpose, thesis, articles and papers related to the mentioned subject were examined by scanning the databases. In this study, in which the document analysis method was used, the studies examined were evaluated in terms of the subject of the research, the method of the research, the study group, the data collection tool, the analysis methods and the results obtained. As a result of the research, it has been determined that integrative thinking skills in the field of science education have been examined in earth sciences, chemistry learning, biology learning and climate change so far. It was also determined that in most of the studies examined, it was emphasized that it is important to carry out activities and practices to develop integrated thinking in science lessons.

Keywords: Science Education, Integrated Thinking, Concept, Problem Solving, Creative Thinking

INTRODUCTION

In today's world, where scientific and technological developments are happening very rapidly, the living standards, needs and expectations of individuals and societies have changed. With the technological developments, the level of awareness has increased in the individual and social dimensions; multifaceted expectations for products and services have emerged (Izard, 2013). Global businesses that produce digital technologies, computers, phones, etc. They have succeeded in making these devices indispensable elements of people's daily lives by combining technological devices such as attractive design, striking visuality and impressive interface. In today's architecture, engineering, mathematics and art fields are integrated to create unique and inspiring houses, bridges, workplaces, etc. structures can be built. Similarly, low-energy, fast and attractive cars are produced by integrating mathematics, engineering and design elements in the automotive industry, and these products attract great attention by individuals and societies today (O'Keefe et al., 2017). In today's world, where the global competition conditions are getting more difficult day by day, countries and societies need to update their human resources in order to maintain their existence and have a say in the global economy (Manyika et al., 2017). It is possible for countries to update their human resources in parallel with the developments in science and technology, by updating their education and training systems. Today, traditional teaching methods, in which the information presented by the teacher is taken and memorized by the student, has left its place to innovative, creative and integrative practices that aim to raise qualified and self-developing individuals with the equipment required by the age, taking into account the interests, needs and abilities of the students. (Ceylan, 2014).

If the way for individuals to be interested in areas outside of their interests and see these areas as a potential value can be determined, it will be clear how individuals will explore these areas and establish connections between their interests. People with developed integrative thinking skills are able to follow developments in different fields, establish connections between these developments, and put forward innovative ideas by rearranging these developments (O'Keefe&Harackiewicz, 2017; Renninger & Hidi, 2015; Silvia, 2006). Individuals often limit their work to areas of interest (fixed interest theory) because they believe their needs are dispositional and relatively unchanging. Individuals may think that it will be useless to explore new areas if they think that they have discovered their interests. In this context, it can be said that fixed thoughts can prevent individuals from turning to areas other than their interests (O'Keefe et al., 2018). This situation may prevent individuals from catching the opportunity to learn about different fields. By developing holistic thinking skills, it is possible for individuals to develop their interests in different fields (growth theory), to be more open to different and new fields, to increase their interest and attention levels, to see their knowledge potential in different fields, and thus to connect with their interests and existing knowledge (Martin, 2009). Interdisciplinary approaches to the development of integrated thinking skills have been given importance by education systems in recent years in terms of being effective in the emergence of meaningful learning (Moye, 2011). In this context, it can be said that determining how students' integrative thinking skills can be developed in the learning-teaching process is important in terms of raising individuals with 21st century skills. In this study, it was aimed to determine the importance of integrative thinking in terms of science education by examining the studies on integrative thinking and some suggestions were made for future research.

Research Questions

Within the scope of the research, answers to the following questions were sought:

1. Which methods (research method, sample, data collection tools) were used in research to develop integrative thinking skills for science subjects?
2. What is the level of integrative thinking skills of study groups in research?
3. What are the research topics that will be beneficial in the future to develop integrative thinking skills in science education?

MATERIAL AND METHOD

In the research, the document analysis method was used in order to determine the types of studies and their relationships by scanning the literature on a certain field and to be a source for future research (Minner et al., 2010; Baran & Bilici, 2015). Document analysis includes resource scanning, classification, analysis and evaluation for a specific purpose (Karasar, 2005). Comprehensive information on the procedures to be performed at each stage in the document analysis (Karaçam, 2013; Baran & Bilici, 2015), which consists of three steps: determination of the criteria for determining the sources and the scanning method, scanning the sources and the analysis process is given below.

Screening Method and Determination of Selection Criteria

In the research, in which the document analysis method was used, the criteria and keywords for the determination of the article and thesis research were determined first. While determining the articles and thesis studies to be examined within the scope of the research, the criteria used in the studies published in internationally accessible thesis and peer-reviewed journals aimed at developing integrative thinking skills between the years 2000-2022 were taken into consideration. Considering the emergence of research on integrated thinking in science education in the early 2000s, research published between 2000 and 2022 was scanned within the scope of the research. In line with these criteria, the keywords related to the research topic were scanned in Turkish and English in order to be able to access national and international studies. In this context, in addition to the Turkish keywords "integrated thinking", "physics and integrated thinking", "chemistry and integrated thinking" and "biology and integrated thinking" in English, "integrative thinking", "integrative thinking in science education", physics and integrative thinking", "chemistry and integrative thinking" and "biology and integrative thinking" keywords were searched.

Scanning Process

The keywords determined within the scope of the research were searched in EBSCOHost, ISI Web of Science, Science Direct and ERIC databases and Google Academic search engines and the article related to the research topic; Thesis studies were reached by searching YÖK National Thesis Center and ProQuest Dissertations & Theses Global search engines. Studies on "integrated thinking", "STEAM" and "STEM" were also found in the researches conducted with the keywords "integrative thinking" and

"integrative thinking" in search engines. In order to eliminate the studies that would be out of the scope of the research, the topics and contents of the studies reached during the scanning process were examined in detail and the studies that were determined not to be related to the subject were not included in the research. At the end of the screening process, 6 articles were included in the research. At the same time, during the literature review process, the bibliographies of the reached studies were examined and the studies that were thought to be inaccessible were tried to be determined, and a new study that could not be reached as a result of the scanning process could not be identified. Considering that the studies on the subject of the research have started recently and the content of the studies on the subject has some difficulties due to the combination of science, cognitive science and education, it is normal that the number of publications on the subject is low.

Analysis Process

In the analysis process, the articles and thesis contents included in the research were examined in terms of research topic, research method, study group, data collection tools, data analysis methods, conceptual profile regions and main results categories.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The articles reached as a result of the screening process carried out within the framework of the criteria specified in the method section of the research were examined in terms of publication year, author names, article title and publication information, and the results are given in Table 1.

Table 1. Articles investigating conceptual profiles in science education

Studies Published as Articles in International Journals			
Year	Authors	Working Title and Publication Information	
1	2012	Brittany Ziegler, Lisa Montplaisir	Examining integrative thinking through the transformation of students' written reflections into concept webs, <i>Adv. Physiol Educ</i> , 36, 307-312.
2	2013	Byoungchan Moon, Kyounghak Lee, Hanyoung, Seo, Haigyong Kim, Kangho Oh	초등과학 수업에서 통합적 사고 학습을 위한 R.G.B. 기법 개발및적용 (The Developing and Applying of the R.G.B. Technique for Combined Thinking Learning in the Elementary Science Classes), <i>초등과학교육</i> , 31(1), 10-21.
3	2018	Susie Kwon, Donghee, Shin	지구과학 문제 풀이에서 활용되는 통합 사고 유형 (Types of Integrative Thinking Ability in Solving Earth Science Items), <i>과학교육연구지</i> , 42(3), 322-333.

4	2019	A Wibowo, Suyanta	Integrated thinking ability and activities on eleventh grader students through learning cycle 7E, IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 1156 (2019) 012016, doi:10.1088/1742-6596/1156/1/012016.
5	2019	D.F. Syolendra, E.W. Lakono	The effect of discovery learning on students' integrated thinking abilities and creative attitudes, IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 1156 (2019) 012018, doi:10.1088/1742-6596/1156/1/012018.
6	2021	Paul A. O'Keefe, E.J. Horberg, Anandita Sabherwal, Gabrielle C. Ibasco, Adlin Binti Zainal	Thinking beyond boundaries: A growth theory of interest enhances integrative thinking that bridges the arts and sciences, Organizational Behavior and Human Decision Processes, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 162, 95-108.

Information on the subject, method, data collection tool and study groups related to the articles examined in the research are given in Table 2 in detail. The articles in Table 2 were analyzed according to the order in Table 1.

Table 2. Study topics, method, data collection tools and study groups of the related article

Studies Published as Articles in International Journals		
Study Subjects	Method and Data Collection Tool	Working group
1 To determine holistic thinking skills by transforming written reflections on biology concepts into concept networks	Qualitative analysis. In the study, student reflection forms containing the knowledge of 23 biology concepts given to the students by the researcher were used.	41 university students
2 To determine the effect of red (authenticity), green (usefulness), and blue (memorization) techniques on integrated thinking skills in elementary science lessons.	Qualitative analysis. In the research, student worksheets and observation forms were used as data collection tools to determine students' integrative thinking skills related to science lessons.	51 middle school students
3 To identify the types and characteristics of integrative thinking that learners from different learning backgrounds use in solving geoscience problems.	Quantitative and qualitative research. "Earth Sciences Unit Achievement Test" consisting of 20 open-ended questions to measure integrated thinking skills was used as a data collection tool in the research.	4 middle school students
4 Integrative thinking for eleventh graders' chemistry course through the 7E learning cycle	Semi-experimental research with experimental and control groups, post-test design (Quantitative analysis). In the research, two measurement tools were used as data collection tools: an integrated thinking	60 high school students

<p>5 To investigate the effect of discovery learning model on students' analytical thinking skills and integrated thinking skills including scientific process skills and creative attitudes towards the subject of "buffer solutions".</p>	<p>ability test (5 items) and a chemistry activity questionnaire (29 items with a four-point Likert type).</p> <p>Semi-experimental research with post-test design with experimental and control groups (Quantitative analysis). In the research, two different measurement tools were used as data collection tool: "integrated thinking ability test" consisting of five items and "creative attitude questionnaire" consisting of twenty-seven items.</p>	<p>64 high school students</p>
<p>6 To investigate the effect of interest levels in new and different fields on holistic thinking skills.</p>	<p>Quantitative and qualitative analysis. In the first step of the study, "reading comprehension, idea generation and word recognition" tests were applied in a 30-minute session on the computer, and after the tests, a questionnaire consisting of five multiple-choice questions was applied to the participants. In the second step of the study, which is called the "idea generation part", they fulfilled the task of integration. Participants were given an abbreviated list of joint degree programs at their university to assess the cognitive accessibility of arts and sciences words and were instructed to combine two or more to form new college majors. Participants completed a type of word search task commonly found in a Sunday newspaper, attributed as the "word recognition" portion of the study. In the last step of the research, the interest theories scale, which is used as a manipulation control, was applied as well as demographic information.</p>	<p>64 university students</p>

In the studies aimed at developing integrative thinking skills in science education, it is seen that the effects of the level of associating the subjects and concepts of physics, chemistry and biology with their daily lives and knowledge in different fields, and the effects of integrative thinking levels on students' academic success in science lessons and their attitudes towards science lessons have been investigated through experimental studies (Table 2). It is seen that the articles 4, 5, 6 and 7 examined within the scope of the research are experimental and control group design experimental studies aimed at determining and developing the effects of students' integrative thinking skill levels, types, academic achievement in science course and their attitudes towards science. In articles 2 and 3, it is seen that various activities were carried out to improve students' integrative thinking skills and that observation forms and worksheets were evaluated to determine the effect of these activities on integrative thinking skills. In the article studies, interviews, questionnaires and worksheet activities were carried out with working groups ranging from 4 to 64, and after the application, the academic achievements, opinions and attitudes of the participants towards the subject or concepts were determined. The findings regarding the data analysis methods and integrative thinking skill levels of the articles examined in the research are given in Table 3.

Table 3. Data analysis methods of the articles examined within the scope of the research and the conceptual profile regions identified/examined

Studies Published as Articles in International Journals	
Data analysis method	The level of integrative thinking identified/examined
<p>1 In the research, worksheets containing 23 different concepts in the field of biology were distributed and students were asked to write their knowledge about these concepts. The students wrote the terms that they associated or made inferences with the concepts in the worksheets and the relationship between these terms on the worksheets. These terms were conceptualized by the researchers and the direction and severity of the relationships between these concepts were visualized with arrows with different line forms such as straight and dashed lines. Concepts that were reached in participant reflections but could not be associated with the concepts were also included in the conceptualization as isolated concepts.</p>	<p>In the research, a total of 473 reflections were transformed into concept networks, it was determined that 12 of the reflections did not contain any concepts and relationships, and each student presented 11 reflections on average. Thirty-six concepts related to students' reflective thoughts emerged; the concepts of energy, environment and reproduction are the most reflected concepts; It was determined that the concepts of osmosis and extinction were the least reflected concepts. In the research, it was also found that the concepts reflected over time and the relationships between these concepts differed significantly; 24.4% in associating concepts between the 4th and 10th weeks; It was determined that there was an increase of 14.6% in the number of concepts and 19.5% in the interconnections.</p>
<p>2 In the research, R.G.B. The validity of the worksheets used in the science lesson where the technique was applied, the content of the worksheets written by the students, the classroom observation records of the teachers observing the lesson and the classroom testimonies of the students participating in the lesson were researched and analyzed. In the evaluation of students' thinking learning, a score was given for each underline that the student wrote on the worksheets. Each of the four researchers evaluated the scales separately, calculated the scores of the four researchers as the total score, and then determined the final score by calculating the average score.</p>	<p>In the research, most of the students were R.G.B. It was observed by 98.6% of the class observers that they were able to establish a relationship between the subject and concepts with the technique, and that the technique was effective in supporting holistic thinking skills by establishing relationships between students' interests and other areas.</p>
<p>3 Four secondary school students were surveyed using test items with integrated content in order to determine the science learning backgrounds of the students. A total of 200 questions, 40 of which are integrated items and 160 of which are general items, were applied ten times as 20 questions each. In order to understand each</p>	<p>Considering the level of correct answers to all questions, 80% (160) of the 200 questions of participant A, 57.5% of D (115), 56.5% (113) of C, and 55% of B. It was determined that they answered .0 (110) correctly, 18.0% (29) of the questions answered by A correctly, and 25.5% of the questions answered by B correctly were integrated questions. Participant A, who has the</p>

student's integrative thinking type, after students solved an item, the percentage of correct answers by type was analyzed, and the interview contents were analyzed to identify the characteristics of thinking used in solving each item.

highest correct answer rate among all questions with 80%, has non-integrated questions contributing to the correct answer rate, the correct answer rate is 100% for questions integrated with other subjects, the correct answer rate for integrated questions about daily life is 69.2%, reasoning and It was determined that the correct answer rate in the integrated questions in the prediction type was 70%. In the study, it was also determined that the characteristics of participant A's integrative thinking skills included approaching the problem, understanding, interpreting the data, problem solving plan, analysis and persuasion skills.

4 In the study, Multivariate Analysis of Variance (MANOVA) was used to evaluate the data obtained from the 5-item integrated thinking ability scale and 29-item student-student activity scales.

In the study, it was found that there was a significant correlation of 0.05 level between the integrated thinking skills of the participants and the 7E learning cycle model and the explanatory model; It was determined that the learning cycle model was more effective than the explanatory model on chemistry learning, and the 7E learning cycle increased students' ability to experiment, discuss and solve problems.

5 In the study, data on students' integrative thinking abilities and creative attitudes were analyzed by observing the significance value and partial eta square results in the MANOVA test.

The study shows that the Mahalanobis value below the chi-square value in the experimental class is 15 out of 32 students with a percentage of 46.88%. Similarly, students in the control class whose Mahalanobis value was less than chi-square were 19 out of 32 students (53.13%). Based on Mahalanobis percentage and chi-square values in both samples, the results showed that the data distribution in each class met the multivariate normality requirements. The significance value obtained from Box's M test is 0.807, that is, the significance value of Box's M test is greater than 0.05, so it can be concluded that the samples are from the homogeneous population. A multivariate test was conducted using the Hotelling's Trace test in order to understand whether there was a difference in the integrated thinking skills and creative attitudes of the students in the experimental class and the control class. As a result of the test, it was determined that there were differences in the integrated thinking skills and creativity levels of the experimental and control group students.

6 In the evaluation of the data obtained from the Likert-type measurement tools used as a data collection tool in the research, correlations related to the mean scores of the arithmetic

Study 1: It has been found to support the hypothesis that a growth theory predicts a greater ability to integrate an outside space with one's current interest, bridging the arts and sciences.

mean, standard deviation, confidence intervals (95%) and the theory of interest, science interest identity, art interest identity, number of ideas and quality of thought sub-dimensions of the scale. calculated.

Study 2: Specifically, it appears that participants with a stronger growth theory are more likely to spontaneously notice and freely recall elements of the environment from outside their identity of interest, and this aspect of integrative thinking may emerge at the core stages of the thinking process. Furthermore, increased attention to these external items did not mean that participants' decreased interest in items related to their established interests, in addition, participants with a stronger growth theory were more likely to pursue arts and science programs (rather than just one field) while generating new ideas (i.e., new university departments). were found to be more likely to self-integrate.

Study 3: Compared to a fixed theory, a growth theory was found to enable participants (art or science) to have a stronger tendency to generate ideas that bridged their identity area of interest and the area outside it, while also facilitating attention to stimuli outside of their interests.

Study 4: Shows that greater integration predicted by a stronger growth theory reflects the utility value participants have for domains other than their self-interest identities.

When Table 3 is examined, R.G.B. technique, transforming written reflections into concept networks, 7E learning cycle and discovery learning model, different learning-teaching practices, and the effects of interest levels in new and different areas outside of the field of interest on integrative thinking skills have been investigated. It can be seen in Table 3 that the studies are generally mixed-patterned studies including quantitative and qualitative analysis methods, and descriptive statistical analyzes such as arithmetic mean, standard deviation and confidence interval values, multidirectional analysis of variance (MANOVA) and correlation analyzes are used in the evaluation of data obtained from data collection tools. .

The main conclusions reached as a result of the studies examined within the scope of the research are given in Table 4.

Table 4. Main results reached in the articles examined within the scope of the research

Key Results	
1	As a result of the research, it was determined that the students' previous learning about the subject was effective on their integrative thoughts; It has been determined that the concept map created in the research reflects how students construct complex biology concepts and how they integrate them with other fields.
2	As a result of the research, the R.G.B. It was determined that the technique increased students' academic achievement in science, their satisfaction level was high, and the technique also had a positive effect on

creative thinking and associative thinking skills. In addition, R.G.B. It was concluded that the technique visualizes the integrative thinking skills of the students, enables the students to visually reflect how they relate their current knowledge to their previous knowledge and the knowledge of their friends, and how they structure the knowledge. R.G.B. Another result of the research is that the technique provides individuals with the opportunity to establish the relations between concepts and subjects correctly in terms of visualizing the similarity and difference between the information.

- 3 As a result of the research, the student with the highest correct percentage for all questions had the lowest correct percentage for all questions, and the student with the highest correct percentage for all questions had the lowest correct percentage for all questions, and therefore the ability to solve integrated questions and general questions It was determined that there was no significant relationship between solving skills. It shows that in addition to science learning-teaching activities in schools, activities that help develop integrated thinking are necessary to develop students' integrated thinking. Students who tend to solve problems with integrative thinking based on knowledge basically solve integrated problems by using previous knowledge learned in science lessons; It was concluded that students who tend to solve problems with integrative thinking about real life mostly solve integrative problems with rich daily experiences related to science, and students who tend to solve problems with integrated inquiry type thinking mostly solve integrated problems based on scientific thinking such as inference and estimation. It was also stated in the study that the planning of science activities in the school process and out of school can be effective on the development of integrative thinking.
- 4 As a result of the research, it was found that the students in the experimental group, who learned by using the 7E learning cycle and the explanatory model, showed a statistically significant difference in favor of the experimental group compared to the control group in their integrated thinking skills and their success in chemistry learning activities. It was determined that the students in the experimental group who learned using the 7E learning cycle had a higher level of integrated thinking skills than the students who learned using the explanatory model.
- 5 Based on the research and discussion results, it can be concluded that the learning by discovery model affects students' integrated abilities and creativity by 12%. This means that the integrated thinking skills and creative attitudes of students who apply the exploratory model are better than the integrated thinking skills and creative attitudes of students with the explanatory model.
- 6 The study found that a stronger growth theory showed that participants spontaneously noticed more stimuli in areas outside of their interests and produced better integrative ideas. It was also determined that they were more likely to generate ideas that bridged the gap between art and science, which was found after triggering fixed or growth theories and establishing causation, and the perceived utility of the external space mediated this relationship. These results suggest that a growth theory may be important for integrative thinking and innovation that transcends traditional disciplinary boundaries.

In these studies, which aimed to determine the factors affecting integrated thinking skills in science education, it was determined that the learning-teaching methods applied positively affected the integrative thinking skills of the students, and the R.G.B and concept networking techniques reflected the students' integrative thinking skills by visualizing the relationships they established between concepts and fields. Integrated thinking skills, which are expressed as the ability of individuals to solve the problems they encounter by associating and blending the knowledge they have acquired in different fields, are important in terms of raising individuals who can meet social needs and produce creative

solutions for problems. Developing integrated thinking skills, individuals can use the knowledge they have acquired in science lessons, such as mathematics, technology, etc. It can enable them to make meaningful learning and produce creative solutions by associating them with different fields such as In the studies examined within the scope of the research, it has been determined that individuals with high levels of integrated thinking are more successful in learning-teaching applications involving daily life skills and problems related to different disciplines.

COMMENTS AND SUGGESTIONS

Technological developments have provided the opportunity to access information quickly and without limitation of time and place. This situation, which causes the idea of learning-teaching activities to take place in isolated environments from life to lose its importance, has revealed the importance of integrated thinking, which enables learning to be associated with daily life and different areas. Integrative thinking skills enable individuals to understand the relationship between concepts in the science learning-teaching process, prevent concepts from being memorized in isolation from each other and ensure permanent learning. Studies have shown that students memorize science concepts during exam periods, and because they cannot associate these concepts with their daily lives, interests and previous knowledge, they cannot remember them in the post-exam period and do not find this information meaningful (Ziegler & Montplaisir, 2012). Integrative thinking is the ability to recognize relationships, make connections and synthesize content that can enable meaningful learning to take place, and it can enable students to use this information in daily life as well as learn science-related information (Michael, 2004). In the articles examined in the research, it was determined that individuals with high holistic thinking skills were more likely to associate the information they learned in science classes with their daily lives and other disciplines. The results obtained in the research show that associating concepts and subjects with daily life and other disciplines in the science learning-teaching process is effective in realizing meaningful learning and developing creative thinking skills. In this context, it can be said that the research is important in terms of the fact that associating science lessons with daily life and other disciplines in schools has a positive effect on the academic achievements of science lessons and their attitudes towards science lessons, as well as seeing the effect on the acquisition of 21st century skills.

REFERENCES

- Baran E. and Bilici S.C. (2015). Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB) Üzerine Alan yazın İncelemesi: Türkiye Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*. 30(1): 15-32.
- Byoungchan, M., Kyoungchak, L., Hanyoung, S., Haigyoung, K. and Kangho, O. (2013). (The developing and applying of the R.G.B. technique for combined thinking learning in the elementary science classes), *Journal of Science Education*, 32(1): 10-21.

- Ceylan, S. (2014). *Ortaokul Fen Bilimleri Dersindeki Asitler ve Bazlar Konusunda Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (FeTeMM) Yaklaşımı ile Öğretim Tasarımı Hazırlanmasına Yönelik Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Izard, C.E. (2013). *Human Emotions*, Springer Science&Business Media.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1) : 26-33.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kwon, S. and Shin, D. (2018). Types of integrative thinking ability in solving earth science items, *Journal of Science Education*, 42(3): 322-333.
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P.,..., Sanghvi, S. (2017). *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation*. McKinsey Global Institute.
- Martin, R.L. (2009). *The opposable mind: How successful leaders win through integrative thinking*. Harvard Business Press.
- Michael, J.A. (2004). Mental models and meaningful learning. *J Vet Med Educ*, 31: 227–231.
- Minner, D. D., Levy, A.J. and Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction—what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*. 47(4) : 474-496.
- Moye, J. (2011). *Putting core academics into context, CTE courses provide an excellent platform for students to learn the relevance of science, technology, engineering, and mathematics (STEM) as well as literature, arts, and social studies*. Retrieved from <http://www.eric.ed.gov/PDFS/EJ926077.pdf>.
- O’Keefe, P.A. and Harackiewicz, J.M. (2017). *The Science of Interest*, Cham: Springer.
- O’Keefe, P.A., Dweck, C.S. and Walton, G.M. (2018). Implicit theories of interest: Finding your passion or developing it? *Psychological Science*, 29(10), 1653-1664.
- O’Keefe, P.A., Horberg, E.J. and Plante, I. (2017). The multifaceted role of interest in motivation and engagement. In P.A. O’Keefe&J.M. Harackiewicz (Eds.), *The Science of Interest* (p. 97-107). Cham: Springer.
- O’Keefe, P.A., Horberg, E.J., Sabherwal, A., Ibasco, G.C. and Zainal, A.B. (2021). Thinking beyond boundaries: a growth theory of interest enhances integrative thinking that bridges the arts and sciences, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 162: 95-108.
- Renninger, K.A. and Hidi, S. (2015). *The Power of Interest for Motivation and Engagement*, Routledge.
- Silvia, P.J. (2006). *Exploring the Psychology of Interest*, Oxford University Press.
- Syolendra, D.F. and Laksono, E.W. (2019). The effect of discovery learning on students’ integrated thinking abilities and creative attitudes, *IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series* 1156, 012018, doi:10.1088/1742-6596/1156/1/012018.

- Wang, J. and Hu, J. (2009). Commentary on study of contemporary integrative thinking, *Asian Socioal Science*, 5: 94-97.
- Wibowo, A., and Suyanta (2019). Integrated thinking ability and activities on eleventh grader students through learning cycle 7E, *IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series*, 1156, 012016, doi:10.1088/1742-6596/1156/1/012016.
- Ziegler, B. and Montplaisir, L. (2012). Examining integrative thinking through the transformation of students' written reflections into concept webs, *Adv Pyhsiol Educ* 36: 307-312.

Mobil Teknolojilerin Laboratuvar Ortamında Kullanımına Yönelik 5E Öğrenme Modeline Uygun Öğrenci ve Öğretmen Rehber Materyali Geliştirme Çalışması: Bir İletkenin Direnci Deneyi Örneği

A Study for Developing Student and Teach Guide Material Suitable for 5E Learning Model for Use of Mobile Technologies in Laboratory Setting: The Sample of the Experiment of Resistance of a Conductor

Hatice GÜNGÖR SEYHAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
hgunsey@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5116-7845

Murat OKUR

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü,
okurmurat55@hotmail.com, ORCID:0000-0003-2502-2276

Öz

Bu araştırmanın amacı fen bilgisi öğretmen adaylarına yönelik 5E öğrenme modeli içerisine entegre edilmiş, mobil teknoloji ile bütünleşik sensörlerle destekli bir rehber materyal geliştirmektir. İlgili rehber materyaller, 5E öğrenme modelinin giriş, keşfetme ve değerlendirme basamaklarını içeren öğretmen adayı çalışma yaprağı ve 5E öğrenme modelinin bütün basamaklarının anlatıldığı öğretim elemanı rehber materyali şeklinde tasarlanmıştır. Araştırma, bir etkinlik geliştirme çalışması olduğu için, "Bir İletkenin Direnci" isimli örnek bir etkinlik ve bu etkinliğin geliştirilmesi aşamalarında takip edilen adımlar ayrıntılı olarak verilmiştir. Araştırma sonunda, öğretmen adaylarının ilgili fizik konusunun öğretimine yönelik gerçekleştirdikleri deneylerde mobil teknoloji desteği ile birçok değişkeni bir arada inceleyebildikleri, bu sayede deneyleri kontrol edebildikleri ve sonuçlarını anında izleyebildikleri ve süreci sonlandırmak için yeterli zamanlarının kaldığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen bilgisi öğretmen adayı, bir iletkenin direnci, mobil teknoloji, NOVA 5000, 5E öğrenme modeli

Abstract

The aim of this research is to develop a laboratory activity supported by sensors integrated with mobile technology, integrated into the 5E learning model for pre-service science teachers. In the study, a student worksheet containing the steps of "introduction, exploration and evaluation" of the 5E learning model and a teacher guide material in which all the steps of the 5E learning model are explained were designed. Since the research is an activity development study, a sample activity named " Resistance of a Conductor " and the steps followed during the development of this activity are presented in detail. In the research, it was observed that the pre-service teachers were able to examine many variables together with the support of mobile technology in the experiments they carried out for teaching the relevant physics subject, so they could control the experiments and monitor the results immediately, and they had enough time to finalize the process.

Keywords: Pre-service science teachers, resistance of a conductor, mobile technology, NOVA 5000, 5E learning model

1.Giriş

Ülkemizde eğitim reformlarının ilk yansımaları 1997 yılında YÖK ve Dünya Bankası işbirliği ile eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması çalışmalarında görülmüştür (Baki ve Bell, 1997). Milli Eğitim Bakanlığı da eğitim sisteminde yapılandırmacı kuramı temel alan öğrenci merkezli eğitim felsefesini benimseyerek 2005 yılında en köklü değişikliği gerçekleştirmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). MEB daha sonraki eğitim programı revizyonlarında yine yapılandırmacı öğrenme kuramını esas alan değişiklikler yapmıştır. Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre öğrenciler, mevcut bilgilerini yeni öğrendiği bilgilerle karşılaştırarak kendi bilgilerini yapılandırmaktadırlar (Çalık, 2006; Çepni, Akdeniz ve Keser, 2000; Duffy ve Jonassen, 1992; İpek Akbulut, 2013; Olssen, 1996; Perkins, 1999). MEB'in 2013 yılında yaptığı program değişikliği ile araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme stratejisini benimseyen programları hazırlayıp uygulamaya kademeli olarak sunmuştur (MEB, 2013). Bu yaklaşımda öğrenci, bilgiye ulaşmak için bilginin kaynağını araştıran, sorgulayan, açıklayan ve tartışan bir rol üstlenirken, öğretmen yönlendirici konumunda bulunmaktadır (İpek Akbulut, 2013; MEB, 2013). Yürürlüğe konulan bu yeni eğitim stratejisinin dayandığı eğitim felsefesi de yapılandırmacı öğrenme kuramını temel almaktadır (Er Nas, 2013). Diğer taraftan öğretmen yetiştiren birçok Eğitim Fakültesi de yenilenen eğitim programlarına paralel olarak, yapılandırmacı öğrenme kuramını uygulayabilecek, araştırmacı bir öğretmen modeli yetiştirmeyi hedeflemiştir (Çelik ve Güler, 2013; Özmen, 2006).

Düzenlenen hizmet içi eğitimler sayesinde öğretmenler yapılandırmacı öğrenme kuramı ve yeni ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır (Daecon ve Hajek, 2011; Kaya, Çepni ve Küçük, 2004; Tanel ve Tanel, 2010). Ancak pratikte öğretmenlerin sınıf içi ve laboratuvar uygulamalarına bakıldığında yapılandırmacılıktan ziyade gelenekselciliğin baskın olduğu yönünde bulgular mevcuttur (Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012). Bu durumun önüne geçmek Eğitim Fakültelerinin öğretmen yetiştirirken, yapılandırmacılığın doğasına uygun öğrenme-öğretme etkinlikleri yürütebilecek

bilgi ve becerilerle donatılmış, yeni programların felsefelerini anlamış ve bunları gerektiği gibi yürütebilecek öğretmenleri yetiştirilmesiyle mümkün olacaktır (Çepni, Ayvacı ve Çil, 2012).

Yapılandırmacı öğrenme kuramı ve diğer modern öğrenme kuramları, öğretmenin rehber konumunda olduğu öğrenci merkezli laboratuvar ortamlarının kullanılmasını önermektedir (Aydın, 2006; Keban, 2010; Keban ve Erol, 2011; Şahin, 2011; Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012). Bu bağlamdan hareketle fen laboratuvarlarının fiziki yapısının ve yürütülecek etkinliklerin bilginin yapılandırılmasına uygun olacak şekilde tasarlanması oldukça önemlidir (Arı ve Bayram, 2011; Demirelli, 2003). Son yıllarda laboratuvar çalışmalarına verilen önem sayesinde, önceleri ispatlama ve gösteri deneyi şeklinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü yerler olarak görülen laboratuvarlar, yerini öğrencilerin bireysel ya da küçük gruplar halinde bilginin keşfedilerek öğrenilmesine olanak tanıyan yerler haline bırakmıştır (Ayas, Akdeniz ve Çepni, 1994; Aydın, 2006; Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012).

1.2. Mobil Öğrenme

Bilgisayar ağ teknolojisi ve mobil iletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, yeni bir tür uzaktan eğitim modu olan “Mobil öğrenme” ortaya çıkmıştır. Terimin kökenleri mobil teknolojilerin önemli bir yönüne dayanmaktadır: Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın sürekli kullanımı ifade eden “hareketlilik” (Avraamidou, 2008). Quinn (2000) tarafından tanımlandığı gibi, “mobil öğrenme, mobil hesaplama cihazları aracılığıyla öğrenmektir”. Seppala ve Alamaki (2003), mobil öğrenmenin diğer öğrenme türlerinden farkını, bu öğrenmenin sadece sınıf içinde değil, herhangi bir yerde gerçekleşmesi şeklinde özetlemiştir ve öğrencilerin taşınabilir bir öğrenme cihazı ve kablosuz bir ağ kullanarak bir bilgi ağına girmelerini sağladığını vurgulamıştır (Martin ve Ertzberger, 2013; O'Malley vd. 2003). Mobil öğrenme için kendiliğinden, kişisel, gayri resmi, bağlamsal, taşınabilir, her yerde ve yaygın kavramlarıyla ilişkilendirilecek bir dizi özelliğinden de bahsedilmektedir (Frohberg vd., 2009, s. 313; Kukulska-Hulme, 2005, s.2; Kukulska-Hulme vd., 2009). Mobil öğrenme, bilgi patlamasının arka planında oluşur, modern eğitim düşüncesinin, bilgisayar ağ teknolojisinin, mobil iletişim teknolojisinin ve multimedya teknolojisinin özelliklerini sentezler, mobil öğrenmenin esası mobil terminallerin hareketliliğidir. Mobil öğrenme teorilerinin rehberliğinde ve mobil geliştirme teknolojisini incelemenin temelinde, mobil ekipmanın kimliğini tam olarak dikkate almalı ve mobil öğrenme özelliklerine sahip bir öğrenme sistemi tasarlanmalıdır (Jin, 2009).

1.3. Fen Eğitiminde Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Fen eğitimi ve teknoloji entegrasyonu ile ilgili gerçekleştirilen geçmiş araştırmalar incelendiğinde, temelde müfredat geliştirme ve uygulamaya odaklanan araştırmalar olduğu görülmektedir (Forbes ve Davis, 2007). Avaamidou (2008), mobil teknolojiler ve fen eğitimi arasındaki etkileşimleri daha iyi anlamak için fen eğitiminde mobil öğrenme ile ilgili araştırma bulgularının kapsamlı bir sentezine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Böyle bir çaba, araştırmacıların hâlihazırda araştırma yapılmış alanları daha iyi anlamalarını ve bu bilgi birikimini geliştirmelerini sağlayacaktır. Bu çaba aynı zamanda fen eğitimcilerinin fen eğitiminde mobil öğrenmenin kullanıldığı yolların anlaşılmasını geliştirmesini sağlayacaktır. Bu anlayış, mobil teknolojilerin fen eğitiminde kullanımına ilişkin araştırmalar ışığında

kendi öğretimlerini değerlendirmelerine ve yeni anlayışlarını kendi uygulamalarına dâhil etmek için harekete geçmelerine olanak sağlayacaktır.

1.4. Fen Bilimleri Laboratuvarlarında Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında gelişen ülkelerin fen laboratuvarları incelendiğinde, basit deney araç ve gereçlerinin yerini bilgisayar destekli araç ve gereçlerinin aldığı görülmektedir. Bu yeni araç ve gereçlerin öğrenme süreçlerine olumlu etkiler yaptığına dair literatürde bazı çalışmalara rastlanılmaktadır (Ayvaci, Özsevgeç ve Aydın, 2005). Etkinliklerin bilgisayar destekli tasarlanıp uygulanması ile çok sayıda işlem daha kısa sürede ve daha doğru olarak yapılmaktadır. Bu şekilde öğrenciler, etkinlikleri kısa sürede bitireceğinden dolayı elde ettikleri verileri grup arkadaşları ile tartışarak deney sonuçlarını yorumlama olanağına sahip olacaklardır. Ayrıca bu yeni teknolojiler, deneyleri eğlenceli hale getirdiğinden dolayı öğrencilerin laboratuvarlara karşı korkularını azaltarak, derse karşı ilgisini artırmakta, öğrenmelerini kolaylaştırmakta, özgüvenlerini ve motivasyonlarını yükseltmektedir. Aydın (2006) yılında yapmış olduğu çalışmada, geleneksel deney aletleri yerine data logerları kullanmıştır. Kullanmış olduğu sensörlerle öğrenciler, sıcaklık, akım ve gerilim gibi deney verilerini kısa sürede bilgisayar yardımı ile elde ederek kalan sürelerinde bu verileri yorumlama ve tartışma olanağı bulmuşlardır. Araştırmanın sonucunda teknolojik aletlerle deney yapan öğrencilerin geleneksel aletlerle deney yapan öğrencilere göre akademik başarılarında artışlar görülmüştür. Sönmez, Dilber, Karaman ve Şimşek (2005) yapmış oldukları çalışmada, analog aletler yerine dijital aletlerle öğrencilere ölçümler yaptırmışlardır. Çalışma sonucunda öğrencilerin akademik başarılarında ve grafik çizme becerilerinde olumlu yönde artışlar kaydetmişlerdir.

1.5. Türk Eğitim Sisteminde Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Ülkemiz de dünyadaki bu değişime paralel olarak fen laboratuvarlarını teknolojik aletlerle yenileme çabası içerisinde. Kara tahta, tebeşir ve geleneksel deney aletleri ile donatılmış laboratuvarlar zamanla yerini, akıllı tahtalar, modern deney üniteleri ve deney setlerine bırakmaya başlamıştır. MEB, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) projesi kapsamında her sınıf ve laboratuvar ortamını akıllı tahtalar, bilgisayarlar, projeksiyon cihazları ve yerel ağ bağlantıları ile donatmayı hedeflemektedir. Ayrıca MEB okullarındaki laboratuvar ortamlarının zenginleştirilmesi ve teknolojinin geldiği son noktayı yakalamak için ilköğretim ve ortaöğretim fen laboratuvarlarında kullanılmak üzere mobil teknolojik aletler ve sensörlerin (NOVA 5000 gibi) alımını gerçekleştirmiştir. Bu teknolojik aletler laboratuvar ortamında kullanıldığı gibi mobil özelliği sayesinde laboratuvar dışında da aktif olarak kullanılması özelliği sayesinde doğadaki sıcaklık, nem, gün ışığı, karbondioksit değişimi gibi verileri kaydedip eş zamanlı grafiklerini çizme gibi özelliklere de sahiptir. Mobil teknolojik aletlerin fen laboratuvar ortamlarında kullanılmasının fizik ve kimya gibi soyut kavramların öğretiminde, öğrencilere bilimsel becerilerin kazandırılması açısından yararlıdır (Özdener, 2005)

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, bir iletkenin direnci konusunun öğretiminde 5E öğrenme modeli içerisine entegre edilen rehber materyaller tasarlamaktır. Tasarlanan rehber materyallerin, ilgili öğrenme-öğretme ortamının çeşitli aşamalarında kullanılmak üzere mobil teknoloji ile bütünleşik sensör destekli laboratuvar uygulamalarını içermesi hedeflenmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışmada, fen bilgisi öğretmen adaylarına yönelik 5E öğrenme modeli içerisine entegre edilmiş, mobil teknoloji ile bütünleşik sensörlerle destekli bir laboratuvar etkinliği geliştirilmiştir. Çalışmada 5E öğrenme modelinin giriş, keşfetme ve değerlendirme basamaklarını içeren öğretmen adayı çalışma yaprağı ve 5E öğrenme modelinin bütün basamaklarının anlatıldığı öğretim elemanı rehber materyali tasarlanmıştır.

Araştırma, bir etkinlik geliştirme çalışması olduğu için, “Bir İletkenin Direnci” isimli örnek bir etkinlik ve bu etkinliğin geliştirilmesi aşamalarında takip edilen adımlar ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Eğitim Fakültesinde öğrenim gören ve Genel Fizik Laboratuvarı-II dersini alan Fen bilgisi öğretmen adayları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında geliştirme çalışmaları gerçekleştirilen rehber materyallerin etkinliği için 32 fen bilgisi öğretmen adayı ile çalışmalar yürütülmüştür.

3.2. Rehber Materyalin Geliştirilmesi

Bir iletkenin direnci nelere bağlıdır konusu ile ilgili geliştirilen etkinliğin 5E öğrenme modelinin aşamalarına göre yapılan değişiklikler aşağıda listelenmiştir:

1. Giriş aşamasındaki değişiklikler

Bu etkinliğin bu aşamasında pilot çalışma sonrasında gerekli malzemeler kısmında değişiklikler yapılmıştır. Önceki etkinliklerde olduğu gibi güç kaynağı yerine verilerin daha sağlıklı alınması için pil bataryası kullanılmıştır. Ayrıca etkinlikte kullanılan ışık sensörü ile veri alınırken sağlıklı veri alınmamasından dolayı ışık sensörünün üzerini kapatacak şekilde materyal geliştirilmiştir. İletken tellerin her defasında metre ile ölçülüp takoz üzerine yerleştirilmesi etkinliğin yapımında zaman kaybettiğinden dolayı farklı kesit ve boylarda, aynı kesit ve aynı boylarda iletkenlerin üzerinde hazır bulunduğu bir platform hazırlanarak zaman kaybı engellenmiştir. İlgili görsel resimler değiştirilmiştir.

2. Keşfetme aşamasındaki değişiklikler

Etkinliğin pilot aşamasında veri alırken yaşanan sıkıntılardan dolayı giriş kısmında yapılan değişikliklere paralel olarak etkinliğin anlatıldığı yönergeler kısmında değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca bu aşamada, deneyin yapılış aşamasına ait görsellerde değişikliğe gidilmiştir.

3. Açıklama aşamasındaki değişiklikler

Bu aşamada yine önceki etkinliklerde olduğu gibi keşfetme basamağındaki etkinlik sonunda öğretmen adaylarına etkinlikle alakalı sorular yöneltilerek alınan yanıtlar doğrultusunda laboratuvar içerisinde tartışma ortamı oluşturulmuştur. Konu ile ilgili powerpoint sunumu yapılmıştır. Pilot çalışma sonunda

öğretmen adaylarının powerpoint sunumundan sıkılmalarından dolayı internet ortamından öğretmen adaylarına (http://phet.colorado.edu/sims/resistance-in-a-wire/resistance-in-a-wire_tr.html) linki verilerek simülasyonlar üzerinden konunun açıklanması yapılmıştır.

4. Derinleştirme aşamasındaki değişiklikler

Bu aşamadaki değişiklikler Tablo 1’de verilmiştir.

5. Değerlendirme aşamasındaki değişiklikler

Bu aşamada çalışma yaprağının sonundaki sorulardan faydalanılmıştır. Pilot çalışma sonunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Öğretim elemanı ve öğretmen adayı rehber materyal örnekleri Ek-1 ve Ek-2’de verilmiştir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

- Mobil teknoloji ile bütünleşik sensör desteğiyle gerçekleştirilen uygulamaların sonunda öğretmen adaylarının zaman tasarrufu sağladığı, daha güvenli verilere ulaştıkları, hata oranlarının azaldığı, görsel veri sunumu dolayısıyla öğrenmelerinin hızlandığı ve sistemin taşınabilir olması gibi avantajlarının olduğu gözlenmiştir.

Çalışma kapsamında sunulan öneriler ve yeni çalışmalara rehberlik edecek tavsiyeler aşağıda listelenmiştir:

- Araştırmada, Genel Fizik Laboratuvarı-II dersine yönelik geliştirilen etkinlikler 5E modeline uygun olarak tasarlanarak uygulanmıştır. Öğretmen eğitiminde diğer laboratuvar derslerinde de 5E modeline göre deney etkinliklerinin geliştirilip uygulanması önerilmektedir.
- Mobil teknolojik aletlerin ve sensörlerin kullanıldığı etkinliklerin diğer laboratuvar uygulamalarında da kullanılmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Mobil teknoloji uygulamaları ile zenginleştirilmiş etkinliklerin araştırmacılar tarafından diğer laboratuvar dersleri için de geliştirilip etkililiğinin test edilmesi önerilmektedir.

REFERENCES

- Arı, E., ve Bayram, H. (2011). Yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenme stillerinin laboratuvar uygulamalarında başarı ve bilimsel süreç becerileri üzerine etkisi. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(1), 311-324.
- Avraamidou, L. (2008). Prospects for the use of mobile technologies in science education. *AACE Journal*, 16(3), 347-365.
- Ayas, A., Akdeniz, A. R., ve Çepni, S. (1994). Fen bilimlerinde laboratuvarın yeri ve önemi-I. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 19, 21-25.
- Aydın, M. (2006). *Bütünleştirici öğrenme kuramına uygun bilgisayar destekli dijital deney araçları ile fen laboratuvar deneyleri tasarlama ve uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ayvacı, H. Ş., Özsevgeç, T., ve Aydın, M. (2004). Data logger cihazının ohm kanunu üzerindeki pilot uygulaması. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(3), 108-114.

- Baki, A., ve Bell, A. (1997). *Ortaöğretim matematik öğretimi*. Ankara: YÖK Dünya Bankası.
- Çalık, M. (2006). *Bütünleştirici öğrenme kuramına göre lise 1 çözümler konusunda materyal geliştirilmesi ve uygulanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon;
- Çelik, D., ve Güler, M. (2013). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin gerçek yaşam problemlerini çözme becerilerinin incelenmesi. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 180-195.
- Çepni, S., Akdeniz, A. R., ve Keser, Ö. F. (2000, Eylül). *Fen bilimleri öğretiminde bütünleştirici öğrenme kuramına uygun örnek rehber materyallerin geliştirilmesi*. 19. Fizik Kongresi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.;
- Çepni, S., Ayvaci H. Ş., ve Çil, E. (2012). *Fen ve teknoloji laboratuvar uygulamaları 8. Sınıf*. Ankara: PegemA.
- Deacon, C. ve Hajek, A. (2011). Student perceptions of the value of physics laboratories. *International Journal of Science Education*, 33(7), 943-977.
- Demirelli H. (2003). Yapılandırıcı öğrenme teorisine dayalı bir laboratuvar aktivitesi: Elektrot kalibrasyonu ve gran metodu. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 161-170
- Duffy T. M., ve Jonassen D. H. (1992). Constructivism: New implications for instructional technology. In: T. M. Duffy, D. H. Jonassen (eds). *Constructivism and the technology of instruction: A conversation* pp. 1–16. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale NJ.
- Er Nas, S. (2013). *Madde ve ısı ünitesindeki kavramların günlük hayata transfer edilmesinde derinleştirme aşamasına yönelik geliştirilen kılavuzun etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Forbes, C. T., ve Davis, E. A. (2008). The development of preservice elementary teachers' curricular role identity for science teaching. *Science Education*, 92(5), 909–940.
- İpek Akbulut, H. (2013). *İkili yerleşik öğrenme modeli ile yapılan öğretimin öğrencilerin bilişsel alandaki başarılarına ve kavramsal değişimlerine etkisinin incelenmesi: Kuvvet ve Hareket ünitesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Jin, Y. (2009). *Research of one mobile learning system*. 2009 International Conference on Wireless Networks and Information Systems, 2009, pp. 162-165.
- Kaya, A., Çepni, S., ve Küçük, M. (2004). Fizik öğretmenlerinin laboratuvarlara yönelik hizmet içi ihtiyaçları için bir program geliştirme çalışması. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 41-56.
- Keban, F. (2010). *Lisans düzeyinde temel fizik laboratuvarlarında işbirlikli öğrenme gruplarında strateji öğretiminin etkilerinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Keban, F., ve Erol, M. (2011). Effects of strategy instruction in cooperative learning groups concerning undergraduate physics labworks. *Latin-American Journal of Physics Education*, 5(1), 140-146;
- Kukulka-Hulme, A. (2005). Introduction. In A. Kukulka-Hulme & J. Traxler (Eds), *Mobile learning: A handbook for educators and trainers* (pp. 1-8). London: Routledge.
- MEB, TTKB. (2005). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programı. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB, TTKB. (2013). İlköğretim kurumları ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8 sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Yayınevi.
- O'Malley, C., Vavoula, G., Glew, JpP., Taylor, J., Sharples, M., ve Lefrere, P. (2003). *Guidelines for learning/teaching/tutoring in a mobile environment*. MOBIlearn project report, D4.1. [Erişim, Nisan 8, 2022, online <http://www.mobilearn.org/download/results/guidelines.pdf> Kukulka-Hulme adresinden]
- Olsen, M. (1996). Radical constructivism and its failings: Anti-realism and individualism. *British Journal of Educational Studies*, 44(3), 275-295.
- Özdener, N. (2005). Deneysel öğretim yöntemlerinde benzetişim (simulation) kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 93-98

- Özmen, H. (2006). Öğrenme kuramları ve fen bilimleri öğretimindeki uygulamaları, In S. Çepni, (Ed.) *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji uygulamaları içinde (23-78)*. Ankara: PegemA
- Perkins D. N. (1999). The many faces of constructivism. *Educational Leadership*, 57(2), 354–371.
- Quinn, C. (2000). mLearning: Mobile, wireless, in-your-pocket learning. LiNE Zine. [Erişim: Mayıs 4, 2022, <http://www.linezine.com/2.1/features/cqmmwiyp.htm>]
- Seppala, P., ve Alamaki, H. (2003). Mobile learning in teacher training. *Journal of Computer Assisted Learning*, 19(3), 330-335.
- Sönmez, E., Dilber, R., Karaman, İ., ve Şimşek, D. (2005). Fizik laboratuvarında kullanılan deney malzemeleri üzerine bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 590-604.
- Şahin, A. (2011). *Genel fizik laboratuvar dersinde basit elektrik devreleri konusunun öğretilmesinde probleme dayalı öğrenme yaklaşımının (PDÖ) öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk üniversitesi, Erzurum;
- Tanel, Z., ve Tanel, R. (2010). Fizik laboratuvarları ile bilişim ortamlarının durumu ve deney yapımında kullanılabilecek yeni bir yönteme ilişkin öğretmen görüşleri: İzmir ili örneği. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 76-87.
- Yeşilyurt, M. (2003). *Yükseköğretim temel fizik laboratuvar uygulamalarında bütünleştirici yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yıldız, M. (2012). *Geometrik optik öğretiminde yapılandırmacı öğrenme kuramına dayalı olarak geliştirilen laboratuvar materyallerinin etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

	İlk Hali	Son Hali	Değişiklik
Düzeltilen Aşama: Bir İletkenin Direnci Etkinliği Derinleştirme Aşaması	<p>Derinleştirme Aşaması:</p> <p>Bu aşama günlük yaşamdan iletkenlerin kullanım alanları ile ilgili bilgiler verilir. Bir iletkenin içerisinde elektronların geçerken karşılaştıkları zorluklara göre iletkenlerin ısındığı ve bu mantık ile rezistans ısıtıcıların yapıldığı belirtilir. Bu olay üzerinden direnç veya rezistans kavramı açıklanır. Yine su devresinden örnek verilerek, su borusunun çeperleri (iç yüzeyi) suyun akışına karşı bir mukavemet gösterdiğinden yani suyun borunun içinden akmasını zorlaştırdığı analogisi yapılarak bir iletkenin içindeki atomlar ve elektron geçişine benzetilir. Elektrik akımına karşı bu mukavemet nedeni ile tellerin ısınmaya başladığına vurgu yapılır. Akım değeri büyüdükçe telin sıcaklığının arttığı anlatılır. Rezistans (Direnç) birimi ohm olduğu söylenir. Bir direnç üzerinden akım geçtiği zaman elektrik enerjisinin ısı enerjisine dönüştüğü belirtilir. Devreye uygulanan voltajla devreden geçen akımı çarparsak elektrik gücünün bulunduğu anlatılır. Elektrik gücü ile zamanın çarpımının elektrik gücünü verdiği söylenir. Biriminin Watt/Saat olduğu belirtilir.</p>	<p>Derinleştirme Aşaması:</p> <p>Bu aşama günlük yaşamdan iletkenlerin kullanım alanları ile ilgili bilgiler verilir. Bir iletkenin içerisinde elektronların geçerken karşılaştıkları zorluklara göre iletkenlerin ısındığı ve bu mantık ile rezistans ısıtıcıların yapıldığı belirtilir. Bu olay üzerinden direnç veya rezistans kavramı açıklanır. Yine su devresinden örnek verilerek, su borusunun çeperleri (iç yüzeyi) suyun akışına karşı bir mukavemet gösterdiğinden yani suyun borunun içinden akmasını zorlaştırdığı analogisi yapılarak bir iletkenin içindeki atomlar ve elektron geçişine benzetilir. Elektrik akımına karşı bu mukavemet nedeni ile tellerin ısınmaya başladığına vurgu yapılır. Akım değeri büyüdükçe telin sıcaklığının arttığı anlatılır. Bir direnç üzerinden akım geçtiği zaman elektrik enerjisinin ısı enerjisine dönüştüğü belirtilir. Devreye uygulanan voltajla devreden geçen akımı çarparsak elektrik gücünün bulunduğu anlatılır. Elektrik gücü ile zamanın çarpımının elektrik gücünü verdiği söylenir. Biriminin Watt/Saat olduğu belirtilir.</p> <p>Etkinlik: 1 metre uzunluğunda nikel bir tel alınır. Bu teli dairesel olacak şekilde halka şekline getiriniz. Bir ucunu güç kaynağına + ucuna bağlayınız. Diğer ucu boşta kalsın. Bir duyu ve lamba alınır. Güç kaynağının – ucu ile seri olacak şekilde lambayı devreye bağlayınız. Duydan çıkan boşta kalan kabloyu nikel telin üzerinden elinizle + uçtan uzaklaşacak şekilde ilerlettirdiğinizde lambanın parlaklığındaki değişimi açıklayınız?</p>	<p>Derinleştirme basamağının pilot çalışma sonunda, günlük yaşam ile ilişkilendirmelere ek olarak bir çevirmeli bir lamba parlaklık ayarlayıcısı etkinliği yaptırılarak değişikliğe gidilmiştir.</p>

Tablo 1. Bir İletkenin Direnci Nelere Bağlıdır Etkinliği Derinleştirme Aşaması

EK 1

Öğretim Elemanı Rehber Materyali

BİR İLETKENİN DİRENCİ NELERE BAĞLIDIR

GİRİŞ BASAMAĞI

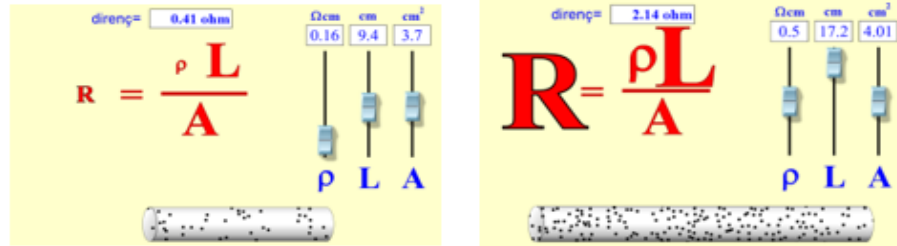
Öğretmen adaylarına deneyi dikkatlerini çekebilmek için çalışma yaprağının başındaki elektrik sigortası ile ilgili resimler incelettiler. Bu resimden hareketle öğretmen adaylarına karikatürde geçen diyalogla ilgili sorular soruldu. Yapılacak etkinliklerle bu soruların cevabının alınacağı ifade edilerek etkinliklerde kullanılacak gerekli malzemeler incelendi.

KEŞFETME BASAMAĞI

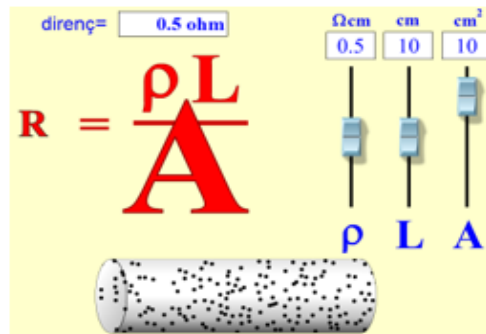
Bu basamakta çalışma yaprağındaki etkinlikte ilgili açıklamalar okunarak ilgili yönergenin yapılması öğretmen adaylarından istenir. Açıklama basamağına geçmeden önce basamağın sonundaki soruların cevaplanması beklenir.

AÇIKLAMA BASAMAĞI

Bu basamakta keşfetme basamağı sonundaki sorulardan hareketle öğretmen adaylarına açıklamalarda bulunuldu. Deney ile ilgili simülasyon gösterilerek keşfetme basamağındaki öğrendikleri pekiştirildi. Bunun için Phet Colaraoda nun bir iletkenin direnci nelere bağlıdır deneyi ile ilgili simülasyondan faydalanıldı.

Bu simülasyonlar ile öğretmen adaylarına bir iletkenin direncinin öz direnç ve iletkenin boyu ile ilişkisi inceltilir.

Bu simülasyonla ise iletkenin kesitinin artması ile direnç ilişkisi inceltilir.

DERİNLEŞTİRME BASAMAĞI

Bu basamakta öğretmen adaylarına günlük yaşamdan iletkenlerin kullanım alanları ile ilgili bilgiler verilir. Bir iletkenin içerisinde elektronların geçerken karşılaştıkları zorluklara göre iletkenlerin ısındığı ve bu mantık ile rezistans ısıtıcıların yapıldığı belirtilir. Bu olay üzerinden direnç veya rezistans kavramı açıklanır. Yine su devresinden örnek verilerek, su borusunun çeperleri (iç yüzeyi) suyun akışına karşı bir mukavemet gösterdiğinden yani suyun borunun içinden akmasını zorlaştırdığı analogisi yapılarak bir iletkenin içindeki atomlar ve elektron geçişine benzetilir. Elektrik akımına karşı bu mukavemet nedeni ile tellerin ısınmaya başladığına vurgu yapılır. Akım değeri büyüdükçe telin sıcaklığının arttığı anlatılır. Bir direnç üzerinden akım geçtiği zaman elektrik enerjisinin ısı enerjisine dönüştüğü belirtilir. Devreye uygulanan voltajla devreden geçen akımı çarparsak elektrik gücünün bulunduğu anlatılır. Elektrik gücü ile zamanın çarpımının elektrik gücünü verdiği söylenir. Biriminin Watt/Saat olduğu belirtilir.

Etkinlik: 1 metre uzunluğunda nikel bir tel alınız. Bu teli dairesel olacak şekilde halka şekline getiriniz. Bir ucunu güç kaynağına + ucuna bağlayınız. Diğer ucu boşta kalsın. Bir duya ve lamba alınız. Güç kaynağının - ucu ile seri olacak şekilde lambayı devreye bağlayınız. Duya çıkan boşta kalan kabloyu nikel telin üzerinden elinizle + uçtan uzaklaşacak şekilde iletlettirdiğinizde lambanın parlaklığındaki değişimi açıklayınız?

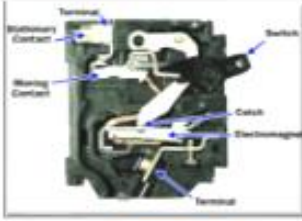

DEĞERLENDİRME

Çalışma yaprağının sonundaki soruların yanıtlanması istenir.

EK 2

Öğretmen Adayı Rehber Materyali

BİR İLETKENİN DİRENCİ NELERE BAĞLIDIR

Evde sigorta
Neden bu
parçanın
burada?

Ahaha,
kaldırılmıyor
Teli daha
kalın
malzemeden.

Sizce Teli Neden
Daha Kalın Sarması
Gerekliyor. Tel neden
akımı kaldırmamıştır.
Farklı Tel kullansaydık
sigorta yine atar
mıydı?

GEREKLI MALZEMELER

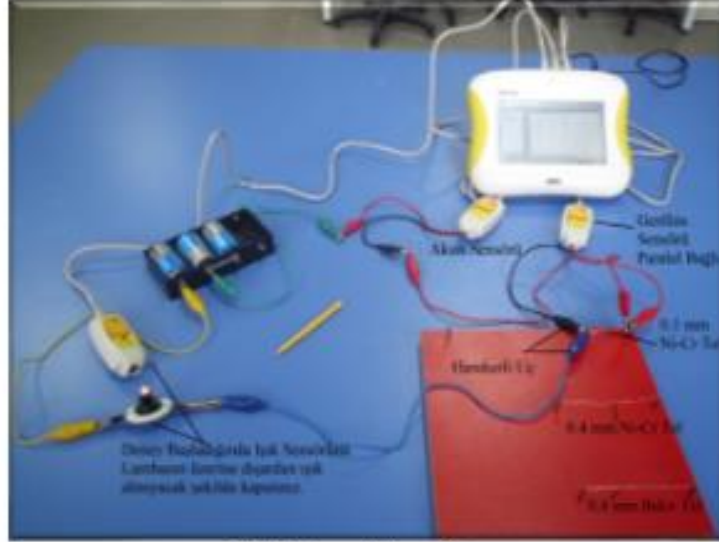
Şekil 1 Kullanılan Malzemeler

Bir İletken Telin Direncinin Nelere Bağlı Olduğunu Öğrenmek için Aşağıdaki Yönergeyi Takip Edelim

1. ÇokluLab'ı başlatın ve veri kaydedici kurulumunu aşağıdaki gibi ayarlayın.

SENSÖRLER	GİRİŞ 1	Voltaj ± 2.5 V (± 25 V olabilir)
	GİRİŞ 2	Akım ± 2.5 A
	GİRİŞ 3	Işık Sensörü 3 Kademeli
	GİRİŞ 4	BOŞ
HIZ		Elle Çalıştırılan
VERİLER		10 Veri

2. Deney 3 aşamalı yapılacaktır. İlk olarak aynı maddeden yapılmış aynı kesitteki farklı uzunluklardaki tellerin direnç-uzunluk ilişkisini ve lambanın parlaklığına etkisi incelenecektir. İkinci olarak aynı maddeden yapılmış aynı boydaki farklı kesitteki tellerin direnç-kesit ilişkisi ve lambanın parlaklığına etkisi incelenecektir. Son olarak aynı boyda ve kesitte iki farklı maddenin direnç- ρ (cinsi) ilişkisi ve lambanın parlaklığına etkisi incelenecektir.
3. Aşağıdaki deney düzeneğini kurunuz.
4. Deneyin birinci aşaması için aynı maddeden yapılmış aynı kesitteki birinci kısımdaki telden ölçüm alınacaktır.
5. Güç kaynağından 6 V gerilim veriniz. Düzenekteki birinci kısımda, bir ucu sabitlenmış kablomun hareketli ucunu metre yardımı ile 5 cm, 10 cm ve 15 cm ölçerek hareket ettiriniz ve her defasında ölçümler alınız. Veri kaydı için araç çubuğundan çalıştır tıklayın. Verileri elle çalıştır ayarında topladığımızdan dolayı butona her tıklamada tek veri alınacaktır. Elde ettiğiniz verileri kaydediniz. Işık sensörü ile ölçüm almak için Şekil 3'deki koruyucuyu kullanabilirsiniz.
6. Y eksenini için gerilim, X eksenini için akım seçerek V-I grafiğini çizdiriniz. Lineer grafik seçeneğinden grafiği doğrusallaştırmız. Işık sensöründen telin boyu ile lambanın parlaklığının değişim grafiğini inceleyiniz. Verileri ve grafikleri arkadaşlarınız ile tartışınız.
7. Deneyin ikinci aşaması için aynı maddeden yapılmış aynı boydaki farklı kesitteki iki tel için deney düzeneğinin birinci ve ikinci kısımlarından faydalanılacaktır. İlk olarak birinci kısım için 10 cm uzunluğundaki az kesitli tel ile ölçümle alınız. Daha sonra büyük kesitli telin 10 cm'lik kısım için ölçümler alınız. Her defasında veri kaydı için araç çubuğundan çalıştır tıklayın. Verileri elle çalıştır ayarında topladığımızdan dolayı butona her tıklamada tek veri alınacaktır. 6 maddedeki işlemleri tekrarlayarak grafikler çizdiriniz.
8. Deneyin üçüncü aşaması için aynı boyda ve aynı kesitte iki farklı maddeden yapılmış teller için ikinci ve üçüncü kısımları kullanınız. Madde 7 deki işlemleri yapınız. Veri analizi için 7. maddedeki işlemi tekrarlayınız.

Şekil 2 Deney Düzenağı

Şekil 3. Işık sensörü ölçümü

Şekil 4. Deneyin yapılışı

1. Deneyde elde ettiğiniz veriler ve grafikleri kullanarak deneye uygun sonuç cümlesi yazınız?
2. Deneydeki veriler ve grafiklere göre deney ile ilgili yorum yazınız?

DEĞERLENDİRME

1. Günlük yaşantımızda iletken telin direncini değiştirerek etkisini gördüğümüz olayları yazınız?
2. Ampullerin üzerinde 100 watt, 60 watt, 40 watt yazması onların parlaklıkları ile alakalıdır. Bu durumu nasıl açıklarsınız?

Sert Güç ve Yumuşak Güç Kullanımının Uluslararası Hukuktaki Yeri

Azam KORBAYRAM

Doç. Dr., Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim üyesi, Kuzey Makedonya. E-mail: azam.korbayram@vizyon.edu.mk

Elif HOCA

Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi, Kuzey Makedonya. E-mail: elif.hoca@vizyon.edu.mk

Öz

Devletlerin güce olan bağımlılığı eski zamanlardan günümüze kadar etkisini göstermiş bir durumu ifade etmektedir. Öyle ki, çeşitli zamanlarda çeşitli yöntemlerle gerçekleşen bu eylemler, devletlerin diğer devletler üzerindeki etkisini ve kendi çıkarlar ve menfaatlerini korumak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Antlaşması'nın yapıldığı döneme kadar olan dönemde, barışın sağlanması için şiddetin ve kuvvet kullanımının yasal olarak yasaklanmasına yönelik herhangi bir hukuk kuralı bulunmamaktaydı. Milletler Cemiyeti'nin kurulması bu konuyla ilgili önemli adımların atılmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü de, askeri güç ya da kuvvet kullanımına yönelik önemli esaslar getirmiştir. Kuvvet kullanımının engellenmesi için uluslararası sözleşmelerle yasal zemin oluşturulmuş ve uyuşmazlıkların oluşması durumunda kuvvet kullanımına karşı barışçıl çözüm yollarını seçenek olarak sunulmuştur. Bu bağlamda uluslararası alanda çeşitli adımlar atılmış ve kuvvet kullanımına yönelik olarak bağlayıcılığı bulunan yasaklar getirilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın amacı güç kavramlarının incelenerek sert güç ve yumuşak güç kullanımına yönelik açıklık getirme çabası olarak tanımlanabilir. Öyle ki, yumuşak güç olarak ifade edilen ve sert güç kullanımının yerini alması konusunda devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda barışçıl bir yöntem olduğu sebebiyle, kullanımına yönelik mekanizmaların geliştirilmesiyle birlikte uluslararası hukuk bağlamında da isabetli olacağı yaklaşımının gerekliliğine dikkat çekmeye çalışılacaktır.

GİRİŞ

Uluslararası düzenin temelini oluşturan barışın sağlanması için, uluslararası hukukun şiddet ya da kuvvet kullanımına yönelik yapacağı düzenlemeler oldukça önemlidir. Bu düzenlemelerin yasal bir zemine oturtulması uzun bir tarihsel süreçle birlikte gerçekleşmiştir. Özellikle, tarihsel süreçte yaşanan savaşların konuya olan katkısı önemlidir. Savaş süresince yaşanan zayıflığın önlenmesi ve oluşabilecek istikrarsız ortamın engellenmesi amacıyla, kuvvet kullanımını yerine hukuka dayalı olarak, diplomatik ve çözümcü yöntemlerin varlığı için yasal zemine ihtiyaç duyulmuştur. I. D.S.'dan sonra Versay Antlaşmasının yapıldığı döneme kadar, söz konusu barışın sağlanması açısından, şiddetin ve kuvvet kullanımının yasal olarak yasaklanması bağlamında herhangi bir hukuk kuralı bulunmamaktadır.¹

Uluslararası hukuk alanında söz konusu bu kuvvet kullanım yasağına yönelik boşluğun doldurulması açısından Milletler Cemiyetinin kurulması önemli bir adımı oluşturmaktadır. Milletler Cemiyeti Anlaşması uyuşmazlıkların çözümüne yönelik olarak barışçıl çözüm yollarına başvurulması konusunda bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu yükümlülükler çerçevesinde uyuşmazlık anında ilk olarak barışçıl çözüm yollarına başvurulması öngörülmekte, nihai adım olarak savaşa gidilmektedir. Aslında temelde bakıldığında, bu yükümlülük kuvvet kullanımının tamamen ortadan kaldırılması değil sadece geciktirilmesi hedeflemektedir. Milletler Cemiyeti anlaşmasının yanında Simson Doktrini ve Briand-Kellog Anlaşması da kuvvet kullanım yasağını açısından örnek verilebilecek ve önemli adımların atılmasını sağlayan diğer bazı belgelerdir.²

II. D. S.'dan sonra kurulan BM de uluslararası toplum içerisinde askeri güç diğer bir deyişle kuvvet kullanımına yönelik olarak önemli esaslar getirmiştir. Kurucu antlaşmasında kullanılan “kuvvet tehdidi ya da kuvvet kullanma” terimi ile kuvvet kullanımını uluslararası hukuktaki yerini belirlemiştir. Bu terim uluslararası ilişkiler bağlamındaki açılımı BM Statüsünün 2. maddesinin 4. paragrafında ele alınmıştır.

Kuvvet kullanımına yönelik olarak uluslararası alanda bariyer oluşturma çabası, uluslararası sözleşmelerle yasal zemine oturtularak, uyuşmazlıkların oluşması durumunda kuvvet kullanımına karşı barışçıl çözüm yollarını seçenek olarak sunmuştur. Bu bağlamda uluslararası alanda çeşitli adımlar atılmış ve kuvvet kullanımına yönelik olarak bağlayıcılığı bulunan yasaklar getirilmiştir.

BM kurucu antlaşmasının yanında, BM Genel Kurulu'nun konuya yönelik olarak yayınladığı kararlar, kuvvet kullanımının kapsamını, istisnalarını ve hangi hallerde meşru sayılabileceğini belirten detayları içermektedir.

A. Uluslararası Hukukta Güç Kavramı

Güç kavramı hem uluslararası hukukun hem de uluslararası ilişkiler disiplinde oldukça yer bulmuş bir kavramdır. Holsti güç kavramını “ülkenin sahip olduğu imkân ve hareket kabiliyetini ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi yöntemler kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları

¹ Yücel Acer, İbrahim Kaya (2011). Uluslararası Hukuk, USAK Yayınları, Ankara, s. 89-90.

² Malcolm Evans, (2010). International Law, Oxford University Press, p. 134-136.

doğrultusunda değiştirebilmesi” şeklinde tanımlamıştır.¹ Joseph S. Nye ise bu kavramı farklı şekilde tanımlayarak iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm “Sert Güç” olarak nitelendirilen askeri güç ve ekonomik gücü oluştururken ikinci bölüm ise “Yumuşak Güç” şeklinde ifade edilmektedir.² Bu iki güç uluslararası hukukun dolayısıyla uluslararası ilişkilerin önemli konularını oluşturmaktadır.

a. Askeri Güç

Sert güç olarak nitelendirilen güç türü, içinde askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlar içeren bir güç türüdür. Diğer bir anlatımla, sert güç baskı ve zorlama yolu ile gücün kullanımını ifade etmektedir. Sert gücün kullanımı uluslararası anlaşmalar temelinde sınırlandırmaya tabi tutulsa da istisnalarının da olduğunu belirtmek gerekir.

Sert gücün uygulanmasına ihtiyaç durulması durumları göz önünde bulundurularak uluslararası hukukta savaş durumunda ve barış durumunda uygulanacak hukuk arasında ayırım bulunmaktadır. BM Antlaşması'nın 2/4'te kuvvet kullanma terimi kullanılmış ve bunun yanında Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin belirtildiği 39. maddede de barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı gibi kavramlar kullanılmıştır.³ Bu maddeler sayesinde uluslararası alanda bulunan aktörlerin kuvvet kullanması meşrulaştırılma yoluna gidilmiştir. Bunların yanında, BM Antlaşmasının 51. maddesinde, BM'lerin üyelerine karşı yapılan fiili saldırı durumlarında Güvenlik Konseyinin müdahalesine kadar meşru savunmanın engellenemeyeceği belirtilmektedir.⁴ Bu durum uluslararası hukukta BM'in kuvvet kullanımına yönelik kullandığı tanım ve açıklamaların sınırı konusunda geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir. Söz konusu kuvvet kullanma durumu sadece devletler için değil, bölgesel ve evrensel örgütler için de geçerli bir kavramdır. Bu geçerli durum BM Antlaşmasında sınırlamaya tabi tutularak, hangi durumlarda kuvvete başvurulabileceği konusunda istisnai durumlar belirtmiştir. Sınırlamaların devletlere yönelik olduğu ve BM gerekli gördüğü durumlarda yaptırım yolu olarak kuvvete başvurulabileceği ya da olaya yönelik olarak müdahalede bulunabileceği de söz konusu Antlaşmada belirtilmiştir.⁵

Birleşmiş Milletler Antlaşmasına kadar olan dönemde kuvvete başvurma ya da çatışma olarak nitelendirilebilecek durumlar meşruluğu, BM Antlaşmasındaki sınırlandırmalar çerçevesinde durdurulma yoluna gidilmiştir. Bu sınırlama çerçevesinde, madde 2/4'teki kapsam dışında kalan, kuvvete başvurmayla seçenек olarak kabul edilen karşı önlemler şu şekilde sıralanmaktadır. Bunlar “misilleme”, “zararla karşılık” ve “müdahale” olarak sıralanabilir. Saydıklarımızın yanında meşru müdafaa konusuna da değinmek gerekmektedir.

¹ [K. J. Holsti](#), (1964). The Concept of Power in the Study of International Relations, Volume 7, Issue 4, p. 179

² Joseph S. Nye, Jr. (1990). Soft Power, Foreign Policy Journal, Published by: Slate Group, LLC, p. 154.

³ Funda Keskin, (1998). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Bilemiş Milletler, Mülkiyet Birliği Vakıf Yayınları, Tezler Dizisi 4, Ankara, s. 23-24.

⁴ Nejat Doğan, (2006). Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel bir Giriş, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt, 7, sayı 1, s. 106

⁵ Anthony C. Arend, R.J. Beck, (1993). International Law and the Use of Force, Beyond the United Nations Charter Paradigm, London, New York, Routledge, p. 85.

1. Misilleme

Uluslararası hukukta meşrulaştırılmış olan bu yöntemin yasal olarak kabul edilebilmesi için hukuka uygun çerçevede gerçekleşmiş olması gerekmektedir. BM Antlaşması'nın m. 2/4'te belirtildiği şekliyle; bir uygulamanın misilleme olarak kabul edilebilmesi için kuvvet kullanımı veya tehdit içermemesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, yapılan misillemenin yasal olarak kabul görmesi için karşı devletin haklarına yönelik değil sadece çıkarlarına yönelik zarar verme amacıyla gerçekleştirilmiş olmalıdır.¹

Misilleme BM Antlaşmasında da belirtildiği şekliyle gerçekleştirildiği takdirde, bir zorlama yöntemi olarak kabul görmemekte, bu yüzden de uluslararası hukuka ve BM Antlaşmasına aykırı hareket etmiş olunmaz. Devletlerin çıkarlarına ve güvenliğine yönelik yapılan her türlü saldırıda devletler, uluslararası hukuktan doğan misilleme hakkına sahip olmaktadır. Misilleme, devletlerin hakkına yönelik bir kuvvet kullanma yöntemi olmamasından dolayı eşitlik çerçevesinde, diğer bir deyişle birebir aynı yöntemle cevap verilmesine gerek yoktur. Örnek vermek gerekirse, diplomatların istenmeyen kişi ilan edilmesi, gümrük tarifelerinden değişiklik yapma, limanların karşı devletin gemilerine kapatılması vb. gibi yöntemler misilleme örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Zararla Karşılık

Uluslararası hukukun diğer bir yasal kuvvete başvurma yöntemi olarak karşımıza çıkan bu yöntem, devletlerin çıkarlarını ve uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını korumak amacıyla, kendisine karşı yapılan hukuka aykırı fiile aynı şekilde karşılık vermesidir. Esasında, devletlerin bu tür yöntemlere başvurmaları hukuka aykırı olarak tanımlansa da, böyle bir fiilde bulunan devlete karşılık aynı şekilde cevap vermek, meşru müdafaa kapsamına girmesinden dolayı meşruluk kazanmaktadır.² Fakat bu yöntemin sınırsız bir kapsama alanı olduğu söylenemez. Meşrulaştırma için uygulama esnasında hukuken belirlenen koşullar çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir. İlk şart olarak, zararlar karşılık vermenin meşru kabul edilebilmesi için karşı devletin uluslararası hukuka aykırı bir bulunmuş olması gerekir. Böyle bir durumun mevcut olmaması halinde yapılacak olan zararlar karşılık meşru sayılmayacak ve devlet uluslararası hukuk ihlali gerçekleştirmiş olacaktır.

İkinci şart olarak, zarara uğrayan devletin zararının karşılanması için haksız eylemde bulunan devlete talepte bulunulması gerekmektedir.³ Yani zarar gören devlet haksız eylem yapan devlete zararın karşılanması için mutlaka bir bildiriye bulunması gerekir. Zararın karşılanması durumu, devlet için geçerli olduğu kadar vatandaşlar için de geçerli bir konudur. Haksız eylemden dolayı bir devletin vatandaşının zarar görmesi halinde, zarara uğrayan vatandaşın zararının karşılanması için ilgili devletin iç hukuk yollarını tüketmesi gerekmektedir.

¹ Hüseyin Pazarıcı, (2010). Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 438

² Malcolm Evans, p. 453

³ Richard A. Falk, (1969). "The Beirut Raid and the International Law of Retaliation", A.J.I.L., Volume 63, No. 3, p. 431

Üçüncü şart da, misillemenin tam tersi olarak orantılılık ilkesini içermektedir. Yani, haksız eylemde bulunan devletin eylemi göz önünde bulundurularak, zararlar karşılık verecek olan devletin de zarar veren eylemle orantılı şekilde karşılık vermesi esastır. Zararın karşılıkla eşdeğer olması eylemin meşruluğu için önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

En önemli konuyu içeren son koşul, zararlar karşılık verilecek olan devletin zarar veren devlet olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, zararlar karşılık verme sadece zarar veren devlete yönelik olursa meşru bir kuvvete başvurma yöntemi olarak nitelendirilebilir.¹

Bütün bu belirttiğimiz yöntemler, uluslararası hukuk dolayısıyla devletlerin kuvvete başvurma yöntemleri olarak sayılmaktadır. Fakat, BM Antlaşması md. 2/4'te devletlerin tek tarafı olarak kuvvete başvurusu yasaklanmıştır. Bu şekilde yapılan eylemler hukuka aykırı eylemler olarak nitelendirilmektedir. BM Güvenlik konseyinin uygulamalarının da aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, kuvvete başvurma yönteminin BM'in tekelinde olmasıdır. BM'in böyle bir tekele sahip olması, uyuşmazlık anında çözüme yönelik olarak devletleri barışçıl çözüm yollarına başvurmaya zorlamaktadır.² BM Antlaşmasının md. 33'te belirtilen barışçıl çözüm yolları, devletlerin uluslararası alandaki uyuşmazlıkların çözmek için başvurusu gereken asli çözüm yolları olarak belirlenmiştir.

Bu durumu gerçekleştiren en ünlü ülke olarak ABD örnek verilebilir. ABD 1986'da Libya'ya karşı gerekçe gösterdiği iddiaları kanıtlamadığı halde bu ülkeye hava bombardımanı düzenlemiştir. 1998'de politik ve stratejik kaygılarla Sudan'daki El-Şifa ilaç fabrikasını vurmuştur; bunun neden olduğu insanî felaketler ve bu konuda BM tarafından yapılacak bir soruşturma yine ABD tarafından engellenmiştir. Bu ve bunun gibi örnek verilebilecek bir sürü olay, ABD'nin uluslararası hukuk kurallarına riayet etmeyip, BM tarafından konuyla ilgili soruşturma ya da herhangi bir önlem almasını da engellemiştir. BM'deki veto hakkı nedeniyle uluslararası hukukun işleyişi ve uygulanabilirliği engellenerek, etkili bir denetim mekanizmasının oluşmasının da önüne geçilmektedir. Bundan dolayı, BM'in uluslararası uyuşmazlık ve olaylara yönelik etkisinin yetersiz hatta etkisiz kaldığı konusunda eleştirel görüşler bulunmaktadır. Eksikliklerinden dolayı günümüz uluslararası sisteme ayak uyduracak revizyonlara ihtiyaç duyulduğu düşüncesi giderek artmaktadır.

3. Müdahale

Devletlerin egemenliğinin BM Antlaşmasından garanti altına alınması ve devletlerin iç düzenine karışılmaması konusundaki düzenlemeler ile devletlerin iç müdahalelere karşı bağımsızlığının oluşumu sağlanmıştır. Bu yasağın yasal dayanakları olan BM Antlaşmasının md. 2/1 ve m. 2/7'de düzenlendiği şekliyle, bir devletin iç işlerine giren konulara müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bunların yanında, 1949'da kabul edilen 375 sayılı Genel Kurul kararında yer alan

¹ M. Yusuf Eren, (2012). Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 3 Sayı: 2, s. 238-240

² James Crawford, Ian Brownlie, (2019). Brownlie's Principles of Public International Law, Oxford University Press, p. 281

“Draft Declaration on Rights and Duties of States”¹ bildirgesi ve 1965’te kabul edilen Genel Kurul’un 1965 tarih ve 2131 sayılı “Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty”² bildireleri de devletlerin iç işlerine karışılmamasını destekleyen ve konuyu açıklayan diğer belgelerdir. Söz konusu bu belgeler, her devletin egemenlik sınırları içerisinde tam yetkiye sahip olduğunu, hiçbir devletin dev bu egemenlik alanına ve iç işlerine konu ne olursa olsun müdahale hakkının olmadığını belirtmektedir.

Her ne kadar iç işlerine karışmama uluslararası hukukta mevcut olan bir kural olsa da insani konular söz konusu olduğunda istisnai olarak göz ardı edilebilme ihtimalinin olduğu örnekleri görmek mümkündür. Uygulamaya bakıldığında ise, insani müdahaleleri gerektiren durumların varlığı halinde devletlerin iç işleri dokunulma yasağının ortadan kaldırılması mümkün görünmektedir. İnsani müdahale olarak isimlendirilen eylem, bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik olarak insanlık dışı eylem gerçekleştirmesi halinde, diğer bir devletin duruma insani müdahale amacı ile müdahale etmesi olarak tanımlanabilir.

Doktrine bakıldığında, iki farklı görüşü savunanların olduğunu görmek mümkündür. Bir kesim, bu tür bir müdahalenin BM Antlaşması’nın m. 2/4’de açıkça belirtilen bir devletin egemenliğine ve bütünlüğüne yönelik kuvvet kullanma yasağının ihlal edildiği ifade ederken, diğer bir kesim ise evrensel insan haklarının gözetilmesini konusunda devletlerin yapacağı müdahalenin BM Antlaşması’nın m. 2/7 kapsamında müdahalenin mümkün olduğu belirtmektedir. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus da, yapılan eylemin insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla yapılmasından ileriye gidilmemesi konusuna özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu sınırın aşılması halinde, eylemin insani müdahale olarak nitelendirilmeyeceği ve hatta uluslararası hukuk ihlali olacağı kesindir.

4. Meşru Müdafaa

Meşru müdafaa hakkı BM Antlaşmasının 51. Maddesinde belirtildiği şekliyle:

Madde 51- İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silâhlı bir saldırmaya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hanel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin, işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde heran hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir vechile tesir etmez.

Diğer taraftan Antlaşmanın madde 2/4’ün ihlali olarak görülmemekte, buna karşın saldırı altında kalan devletin BM Güvenlik Konseyinin müdahalesine kadar olan sürede kendisi savunması olarak nitelendirilmektedir. Bu hak devletlerin saldırı altındaki doğal bir hak ve tek başına veya başka devletlerle birlikte kullanabileceği bir hak olarak kabul görmektedir. BM Antlaşması devletlere yalnızca

¹ 1949 UN General Assembly Resolution <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/94/PDF/NR005194.pdf?OpenElement>

² 1965 UN General Assembly Resolution <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/94/PDF/NR021894.pdf?OpenElement>

meşru müdafaa hakkının kullanılması halinde askeri güç kullanma imkanı vermiştir. Bu da kuvvet kullanım yasağının doğal bir istisnası olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bir hak olsa da, bir eylemin meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için bazı şartların varlığı aranmaktadır.¹

İlk olarak, meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için söz konusu devletin diğer bir devlet tarafından silahlı saldırıya maruz kalmış olması gerekir, diğer bir deyişle aciliyet ilkesi gereği acil bir durumun mevcut olması gerekir. Fakat söz konusu bu silahlı saldırı kavramının tanımı BM Antlaşmasında net olarak yapılmamış olmamasından dolayı, yapılacak her kaşı saldırı da meşru müdafaa olarak nitelendirilmeyebilir. Bir eylemin meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için BM Genel Kurul'unun 1947 *Definiton of Aggression* kararında meşru savunma hakkını doğuran eylemler belirtilmiştir.² Bu kararda belirtilen eylemler bir eylemin meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için temel alınmaktadır.

İkinci şart olarak, meşru müdafaa'nın sınırlarının olduğunu belirten bir ilke olarak, orantılılık ilkesi çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir. Bu sınırlama, meşru müdafaa'nın sınırını ve amacını aşmayacak ve saldırıyla orantılı olacak şekilde eylemde bulunulmasının gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu doğrultuda, saldırı eyleminin ortadan kalmasıyla, meşru müdafaa'nın da ortadan kaldırılması gerektiği, devam edilmesi halinde meşru müdafaa olarak nitelendirilmeyeceği belirtilmektedir.³ Orantılılık ilkesi gereğince, meşru müdafaa'da bulunacak olan devlet, gerçekleştireceği eylemin detaylarını Güvenlik Konseyine bildirmekle ve belirtilen sınırları aşmamakla yükümlüdür. Buradaki temel amaç, saldırı ile meşru müdafaa arasındaki şiddetin orantılı ve birbirini aşmayacak şekilde olmasının yanında, sivil alanların hedef alınmaması ve işgal amacının olmamasıdır.⁴

Üçüncü şart olarak da, herhangi bir devlete yönelik bir saldırının varlığı halinde, kuvvet kullanma yöntemi ile meşru müdafaa yapılabilmesi için, diğer bütün yöntemlerin tükenmiş olması gerekmektedir. Yani, gereklilik ilkesi gereğince, bir eylemin meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan üçüncü şart da, kuvvet kullanarak karşı saldırı yapılmasına yönelik gerçekten bir ihtiyacın olması gerekmektedir.

Söz konusu bu şartların varlığı bir karşı eylemin meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için aranan şartları ifade etmektedir. Bu şartların yanında diğer bir husus da, yapılacak bu karşı eylemin yani meşru müdafaa'nın detaylarının ve devletin alacağı önlem ve tedbirlerin BM Güvenlik Konseyi bildirilmiş olması gerekmektedir. Her ne kadar hukuken böyle bir zorunluluk getirilmiş olsa da, uygulamaya bakıldığında bu kurala riayet edilmediği görülmektedir. Adalet Divanı da, konuya açıklık

¹ ICISS, (2001) Report of the International Commission On Intervention And State Sovereignty, <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (21.03.2022)

² The General Assembly, (1947) 3314 (XXIX) Definiton of Aggression <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement> (21.03.2022)

³ Ayşe Özkan, (2002). Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu, Avrasya Dosyası, BM Özel, Cilt: 8, Say: 1, s. 244

⁴ Merve Aksoy, (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. s. 3.

getirme amacıyla, her ne kadar BM sisteminin uygulanması gerektiğini savunsa da, teamül hukukuna bakıldığında bildirim mecburiyetinin olmadığı ifade etmektedir.¹

Ayrıca, kolektif müdafaa kapsamında, 12 Eylül 2001’de alınan kararla NATO’nun 1949 tarihli kurucu anlaşmasında yer alan 5. Madde uygulamaya geçirilmiştir. NATO Anlaşması 5. maddesine göre;

Madde 5- Güvenlik Konseyi tarafından aleyhinde bir önleyici ya da zorlayıcı önlem alınmış bulunan bir Birleşmiş Milletler üyesi, üyelik sıfatından doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanmaktan, Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından alıkonabilir.²

Düzenlemeye uygun olarak, ABD’nin 11 Eylül’de uğradığı silâhlı saldırının 5. madde kapsamında değerlendirildiği yönündeki karar, NATO Genel Sekreteri Lord Robertson tarafından, kararın alındığı tarihte BM Genel Sekreterine bildirilmiştir. Alınan karar çerçevesinde NATO üyesi tüm ülkeler bireysel olarak saldırının mağduru olan devlete sivil ya da askeri yardımda bulunmakla yükümlü tutulmuş ve Kuzey Atlantik Konseyi’nin alacağı yeni bir karara kadar hiçbir eylemde bulunulmayacağı bildirilmiştir

B. Yumuşak Güç

Uluslararası alanda güç konusundaki tartışmalar, gücün “sert” ve “yumuşak” türlerinin olduğunu belirtmektedir. Özellikle soğuk savaş sonrasında önemi giderek artmaya başlayan “Yumuşak Güç”, özellikle batı devletleri tarafından yoğunlukla kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz dünyasında teknolojik gelişmelerin de artmasıyla birlikte küreselleşme olgusunun oluşumu devletleri askeri güçten uzaklaştırmış ve devletler giderek “Yumuşak Güç” çekimine kapılmaya başlamıştır. Bu şekilde, askeri yaptırım ve ekonomik yaptırım uygulamalarına ihtiyaç duyulmadan başka yöntemlerle sorunların çözülebileceği ve uluslararası hukukun uygulanabileceği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır.³ Kavramsal olarak bakıldığında “Yumuşak Güç”, kavram olarak Joseph Nye tarafından tanıtılmış bir terimdir. Joseph Nye’in tanımına göre yumuşak güç, bir devletin kültürel, tarihi ve diplomatik nüfuzunun kullanılması ile sorunların çözümlenmesinin hedeflendiği bir yaklaşımdır. Nye bunu, kuvvet kullanmaya bir seçenek olarak görülebilecek olan ve kuvvet kullanmadaki zorlama ve baskı yöntemlerinin yerine daha diplomatik yöntemlerin kullanıldığı bir güç türü olarak açıklamaktadır.⁴ Özellikle günümüzde yumuşak gücü kullanan ülkelerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin, 2014’teki “Monocle Soft Power Survey”, ABD’yi dış politikasında “Yumuşak Güç” uygulayan en etkili ülke olarak tanıtmıştır. İkinci sırada Almanya yer alırken, Birleşik Krallık, Japonya, Kanada, İsviçre, Avustralya ve hatta Fransa gibi ülkeler, “Yumuşak Gücü” uluslararası ilişkilerde bir dış politika aracı olarak etkili bir şekilde kullanan ilk on ülkeden bazılarını oluşturmaktadır.

¹ Stanimir A. Alexandrov, (1996). Self-Defense Against the Use of Force in International Law, The Hague: Kluwer International, p. 146-149

² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm? (22.03.2022)

³ Tolga Bilener, (2019). Dış Politika Analizinde Yumuşak Güç – Keskin Güç Karşılaştırması: Çin Örneği, The Turkish Yearbook of International Relations, Volume 50, s. 242

⁴ Nye, Joseph S. (2011). The Future of Power. New York, N.Y.: Public Affairs. p. 84

Devletler “Yumuşak Güç” uygulamasında “Dış Yardımlar”, “Kültürel Diplomasi” ve “Kamu Diplomasisi” yöntemlerine başvurmaktadır. Bu gibi yöntemlerin kullanılmasıyla birlikte devletler ikna yöntemi çerçevesinde sorunların çözümünü ve egemenliğin korunmasını hedeflemektedir.¹ 2005 BM zirvesine konu olan “Yumuşak Güç”, Genel Kurul kararı ile kabul edilmiş ve uluslararası arası hukuktaki yerini almıştır. ² Devletler özellikle sivil toplum örgütleri gibi kurumlar yardımıyla uluslararası ilişkiler alanında, yumuşak güç olgusunu eyleme dökmektedir.³ Yumuşak güce eleştirel bir bakışla yaklaşanlar, yumuşak gücü dar bir kapsamda ele alarak yeterli etkisinin olmadığını savunmaktalar. Uygulanmaya bakıldığında ise yumuşak gücün hassas bir dengeye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Devletlerin yürüttükleri politikalar, devletler arasındaki güç dengesinin sert mi yoksa yumuşak güç çerçevesinde mi gerçekleşeceğini belirlemektedir. Diğer bir açıdan da, dış politika uygulamalarında devletlerin popülerlik durumu da yumuşak güce olan yatkınlıkları ve diğer devletler arasında gerçekleştirilecek uygulamaları açısından önemli bir konumda bulunmaktadır.⁴ Spesifik olarak baktığımızda, ülke içi kurumların, üniversitelerin, vakıfların, kiliselerin ve diğer sivil toplum gruplarının, resmi dış politika hedeflerini pekiştirebilecek veya onlarla çelişebilecek yumuşak bir güç geliştirdikleri doğrudur. Bu, hükümetlerin yumuşak güçlerini baltalamak yerine kendi eylem ve politikalarının güçlenmesini sağlamaları amacıyla yürütülen bir politikadır. Bu aslında doğru bir bakış açısını ifade etmektedir çünkü, gelişen küresel çağda yumuşak güç kaynaklarının önemi giderek artmaktadır.

Yumuşak gücün ne olduğu ve neyi kapsadığı açıklandıktan sonra, sert güç ve yumuşak güç arasındaki ayrım ele alınarak kolayca tanımlama yapılabilmekte. Her ikisi de uluslararası ilişkilerde önemli kavramları temsil etmekle birlikte, doğası ve işlevi bakımından farklılık gösterirler. Tanımlarını ele aldığımızda;

- Sert Güç, uluslararası ilişkilere zorlayıcı bir yaklaşımı temsil eder ve belirli sonuçlar elde etmek için askeri veya ekonomik güç kullanır.
- Buna karşılık yumuşak güç ise, devletler arasındaki uluslararası ilişkilere ince, ikna edici bir yaklaşımı ele alır. Devletler, diğer devletleri çıkarları ve isteklerini ortak bir çerçevede gerçekleştirmek için yumuşak gücü kullanırlar. Bu ikna edici yaklaşım kültürel, tarihi ve/veya diplomatik yollarla uygulanmaktadır.

Özetleme gerekirse, sert güç baskıcı ve zorlama bir politika yürütürken, yumuşak güç ise devletlerin ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmelerine olanak sağlayan ve bu doğrultuda uygulamada çeşitli diplomatik yöntemleri ele alan, yeni dünyanın yeni gücü olarak ifade edilmektedir.

¹ Kenneth W. Abbott and Duncan Snidal, (2000). Hard and Soft Law in International Governance, International Organization 54, p. 430

² Gregory C. Shaffer, Mark A. Pollack, (2011). Hard Versus Soft Law In International Security, Boston College Law Review, Vol. 52, p 1151

³ Joseph S. Nye Jr. (2004). Soft Power the Means to Success in World Politics, Public Affairs, New York, p. 10-11

⁴ Joseph S. Nye Jr. (2004). p. 16

SONUÇ

Tarihten günümüze kadar olan dönemde yaşanan savaş niteliğindeki eylemlerin toplumlara ve uluslararası hukuka olan zararı gözardı edilemeyecek kadar derindir. Bu durum toplumsal olguların devam edebilirliği açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Küreselleşmenin de getirisiyle ortaya çıkan yeni olgu ve kavramlar hem uluslararası hukukun hem de uluslararası ilişkilerin dikkatini çeken yeni alanların oluşumuna neden olmuştur.

İnsan doğasının ve toplumsal düzenin oluşumuna bir adımı olan savaşların yapısına bakıldığında, saldırgan ve zorbalık içeren bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası hukuk kavramının oluşması ve düzenin oturtulmasıyla birlikte savaş olgusu yerini kuvvet kullanmaya bırakmıştır. Gücün kullanımını oluşturan bu kuvvet kullanma devletlerin uluslararası alanda yıkıcı sonuçlar doğurabilecek olan eylemleri oluşturmaktadır. Bu gibi eylemler özellikle ABD'nin başını çektiği çeşitli yıkım ve uluslararası hukuk ihlallerini karşımıza çıkardı. Uygulamada sık sık karşılaşmış olduğumuz bu kuvvet kullanma güç dengesini elinde bulundurmaya isteyenler için bir araç olarak kullanılmış ve diğer devlet ve ulusları gücü altında hareket etmeye zorlamıştır. Her ne kadar kuvvet kullanımı yasak olsa da istisnai durumların varlığı mevcuttur. Söz konusu istisnalar arasında meşru müdafaa konusu ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Meşru müdafaa şartlarının varlığı halinde yapılan saldırı hukuki sayılmakta ve devletlerin doğal bir hakkı olarak görülmekte. BM Antlaşmasında belirtilen bu hak NATO Paktının 5. Maddesinde düzenlenerek ek bir yasal dayanak oluşturmaktadır. ABD gibi uluslararası gücü elinde bulunduran ülkeler, BM Antlaşmasında ve NATO Paktında hak olarak belirtilen meşru müdafaa kavramını, uluslararası alanda kendi çıkarları için kullanmakta ve BM'in konuya müdahalesini de veto hakkı ile engellemektedir. Bu gibi çıkara dayalı hukuki yönlendirmelerin uluslararası hukukun uygulanabilirliğine ve güvenilirliğine gölge düşürdüğünü söylemek mümkündür.

Zamanın getirisi olarak kuvvet kullanımının yıkıcı etkilerinden kurtulmak amacıyla uluslararası sisteme yeni kavramlar empoze edilmiştir. Yumuşak güç kavramı da bunların en önemlisini oluşturur. Devletleri, uluslararası ilişkiler içinde ikna yöntemi sayesinde kültürel, diplomatik ve kamusal olarak yönlendirme yoluna gidilmekte. Yumuşak gücün günümüz diplomasi ve uluslararası hukukunda yaygın olarak kullanıldığını düşünürsek, düzenin korunması ve insan haklarının ihlal edilmemesi açısından önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar bazı araştırmacılar yumuşak gücün etkinliğini sorgulasa da, devletlerin kuvvet kullanımından yumuşak güç olgusuna kaymaları küresel düzenin en verimli katkılarından biri olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

Abbott, Kenneth W. and Snidal, Duncan, (2000). Hard and Soft Law in International Governance, International Organization 54

Acer, Yücel ve Kaya, İbrahim, (2011). Uluslararası Hukuk, USAK Yayınları, Ankara

Aksoy, Merve, (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

Alexandrov, Stanimir A. (1996). *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*, The Hague: Kluwer International

Arend, Anthony C. And R.J. Beck, (1993). *International Law and the Use of Force, Beyond the United Nations Charter Paradigm*, London, New York, Routledge

Bilener, Tolga, (2019). *Dış Politika Analizinde Yumuşak Güç – Keskin Güç Karşılaştırması: Çin Örneği*, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume 50

Crawford, James, and Brownlie, Ian, (2019). *Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford University Press

Doğan, Nejat, (2006). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel bir Giriş*, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt, 7, sayı 1

Eren, M. Yusuf, (2012). *Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları*, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 3 Sayı: 2

Evans, Malcolm (2010). *International Law*, Oxford University Press

Falk, Richard A. (1969). “The Beirut Raid and the International Law of Retaliation”, *A.J.I.L.*, Volume 63, No. 3

Holsti, K. J. (1964). *The Concept of Power in the Study of International Relations*, Volume 7, Issue 4

Keskin, Funda, (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Sava, Karışma ve Bilermiş Milletler*, *Mülkiyet Birliği Vakıf Yayınları*, Tezler Dizisi 4, Ankara

Nye, Jr. Joseph S. (1990). *Soft Power*, *Foreign Policy Journal*, Published by: Slate Group, LLC
Nye, Joseph S. (2011). *The Future of Power*. New York, N.Y.: Public Affairs

Nye Jr. Joseph S. (2004). *Soft Power the Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York

Özkan, Ayşe, (2002). *Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu*, *Avrasya Dosyas*, BM Özel, Cilt: 8, Say: 1

Pazarıcı, Hüseyin, (2010). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara

Shaffer, Gregory C., Pollack, Mark A. (2011). *Hard Versus Soft Law In International Security*, *Boston College Law Review*, Vol. 52

ICISS, (2001) Report of the International Commission On Intervention And State Sovereignty, <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

The General Assembly, (1947) 3314 (XXIX) Definition of Aggression <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement> (21.03.2022)

NATO Treaty – Collective Defence – Article 5 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topi_cs_110496.htm?

1949 UN General Assembly Resolution <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/94/PDF/NR005194.pdf?OpenElement>

1965 UN General Assembly Resolution <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/94/PDF/NR021894.pdf?OpenElement>

The role of diplomats in building intercultural relations

Dr. Erion AVLLAZAGAJ

University "Aleksander Xhuvani, Faculty of Human Sciences, Department of Foreign Languages, Albania

Abstract

The necessity of creating channels of communication between different cultures is related to the division and territorial influences on a global scale, which also represents different identity relations of the people of a cultural territory, who need to build relationships with those of other territories. This necessity is historical and is proven as such throughout the history of the cultural relations development. People belonging to a territorial division, who referred to history initially involuntarily formed a new identity, different from the others, sought to gradually profile a clear identity by focusing on each element that made sense in the creation of a solid structure of cultural identity. It was this solid structuring of cultural identity that gradually acquired the features of a cultural school. In its simplest and most direct form, the expression of identity is perceptible and understandable in the most essential elements of identity, such as language or common belief, as universally accepted elements of national and cultural identity.

A comparative analysis of news consumption trends in Kolkata before, during, and after Covid-19

Dr. Ratul Datta

Guest Lecturer, University of Calcutta, Department of Journalism and Mass Communication, INDIA.

Prof. Dr. Tapati Basu (D.Litt.)²

Ex-Dean, Ex-HOD and PRS, University of Calcutta, Department of Journalism and Mass Communication, INDIA.

Abstract

Today, newspapers (English and regional language dailies combined) reach 39% of India's population. Between 2017 and 2019, newspaper readership has grown from 407 million to 425 million. In the year 2021, newspapers in India reported combined revenue of Rs. 220.5 billion. The Covid-19 pandemic has taught the newspaper industry about its fragile advertisement dependent business model. The lion's share of the revenues for newspapers comes from advertising which took a hit once a nationwide lockdown was announced in late March 2020. Advertising rates plummeted by more than half between March and December 2020 and large listed print firms saw their revenue decline by 50-70% during the first quarter of the financial year 2020-21. According to a March 2022 report by rating agency Crisil, print media is likely to clock a 20 per cent topline growth to Rs. 27,000 crores in the next fiscal. Although lesser than the pre-Covid high of Rs. 32,000 crores, it would still be a strong recovery compared to the Rs. 18,600 crore the sector made in fiscal 2021. Unlike Europe and the United States, newspaper circulation and revenue were growing in India with each passing year prior to Covid-19. Between 2017 and 2019, newspaper readership grew from 407 million to 425 million. In the year 2021, newspapers in India reported combined revenue of Rs. 220.5 billion. The three distinct time periods considered for the present study are-1st January, 2019 – 31st July, 2019, 30th January 2020 – 31st March 2022 and 1st April 2022- 31st May 2022. For the purpose of collection of primary data for this study, a survey was conducted via a questionnaire hosted on Google Forms. The questionnaire comprised of 33 questions spread across four sections. The questionnaire survey was sent to a total of 125 respondents out of which 103 responses were received. Thus, the response rate is $(103/125) \times 100 = 82.4\%$. The Covid-19 pandemic was an unprecedented public health crisis. But its effects were not limited to health alone. The pandemic and the subsequent lockdowns imposed by the government forced billions of people to stay at home. This accelerated the adoption of digital technologies in

various spheres of our lives. One such sphere was consumption of news and information. Fear of contracting Covid-19 from the surfaces of newspapers led to a significant decline in newspaper subscription. At the same time, more and more people relied on television news channels, social media platforms, and digital media, to receive daily news and updates regarding the Covid-19 pandemic. However, television news channels and social media platforms soon overwhelmed users with relentless coverage of the pandemic.

Keywords: Newspaper, Mass media, Covid, Pandemic, Readership, Advertisement

Lojistik ve Sigorta Literatürü Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz

Ramazan ERTURGUT

Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
reurtugut@akdeniz.edu.tr

Artuğ Eren COŞKUN

Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, erencoskun@akdeniz.edu.tr

Öz

Günümüz ticari faaliyetlerinin küresel bir boyut kazanması ve lojistik operasyonların gün geçtikçe daha karmaşık hale gelmesi yük üzerinde meydana gelebilecek her türlü riskin meydana gelme olasılığını artırmaktadır. Başta deniz taşımacılığı olmak üzere küresel boyutta yürütülen taşımacılık faaliyetlerindeki yükleme, boşaltma, konsolidasyon gibi operasyonel işlemler esnasında ya da kötü hava koşulları, yük aracına düzenlenen saldırılar gibi gerçekleşen birçok olumsuz olayda hem yük doğrudan zarar görmekte hem de lojistik faaliyetlerde gecikmeler yaşanmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda alışverişlerin sıklıkla e-ticaret yoluyla gerçekleştirilmesi son kilometre teslimat taşımacılığı faaliyetlerinin yoğunluğunu artırmıştır. Kentsel ortamda yürütülen bu faaliyetler işletmeleri baş etmeleri gereken birçok riskle karşı karşıya bırakmıştır. Tüm bu gelişmeler işletmelerin her türlü risk unsuruna karşı bir yönetim stratejisi olarak emtialarını ve aksamalar neticesinde ortaya çıkan maliyetlerini sigortalatmasını zorunlu kılmıştır. Dünyadaki gelişmelerin takip edilmesiyle öneminin hızla arttığı kolayca anlaşılabilir lojistik sigortaları konusunun teorik bağlamda entelektüel altyapısını ortaya koymak bir ihtiyaç haline gelmiştir. İlgili ihtiyacı gidermek adına bu çalışmada, lojistik sigortaları konusu üzerine yayınlanmış etki değeri yüksek çalışmalara ulaşılarak alanın bilimsel üretkenliğinin ne düzeyde olduğu, bu güne kadar hangi konulardaki araştırmalara odaklanıldığı ve gelecekte ne tür araştırmalar yapılmasının teoriye ve pratiğe potansiyel katkı sunabileceği sorularının yanıtlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Web of Science (WoS) veri tabanında bulunan ve Social Science Citation Index (SSCI)'te taranan dergilerde İngilizce dilinde yayınlanmış 416 araştırma makalesine ulaşılmış ve ilgili çalışmalara R Studio programında yer alan Bibliometrix (Biblioshiny) paketi üzerinden Bibliyometrik Analiz uygulanmıştır. Sonuçlar, özellikle son 5 yılda lojistik sigortaları üzerine yayınlanan çalışma sayısında yükseliş olduğunu ancak buna rağmen alanın bilimsel doygunluk düzeyinden oldukça uzak olduğunu göstermektedir. Güncel çalışmaların daha fazla atıf alması, alanla ilgili en çok yayının Amerika ve Çin ülkelerinden çıkması, Traffic Injury Prevention ve Transportation Research Part A-Policy and

Practice dergilerinin en çok sayıda ve etki değeri en yüksek çalışmaları yayınlaması, özellikle son yıllarda lojistik sigortalarının kentsel lojistik perspektifiyle ele alındığı çalışmaların ön plana çıkması ve lojistiğin sigorta uygulamalarında güvenliği artırıcı etkiye sahip nesnelere interneti, blockchain gibi teknolojilerin gelecek çalışmalarda sıklıkla çalışılacağı bu araştırmada ulaşılan diğer sonuçlardır. Bu çalışma süre, veri tabanı, araştırma türü ve dili gibi belirli kısıtlara sahiptir ve gelecek çalışmalarda daha farklı veri setleri oluşturularak bibliyometrik analiz gerçekleştirilebilir ve sonuçları bu çalışmanın çıktılarıyla karşılaştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Sigorta, Risk Yönetimi, Bibliyometrik Analiz, Web of Science

GİRİŞ

Risk yönetimi, lojistiğin teorik bağlamında ve uygulama alanlarında yıllardır araştırılan oldukça önemli bir konu olmuştur. Tedarik zinciri risk yönetimini etkin biçimde uygulayabilmek için riskin belirlenmesi ve değerlendirilmesi süreçleri oldukça gereklidir (Wu vd., 2017: 68). Firmalar doğal afet, kaza, terörizm, savaş, finansal kriz, tedarikçi iflası ve nakliye gecikmeleri gibi çeşitli olaylardan kaynaklanan birçok riske maruz kaldıkça lojistik faaliyetlerde ve tedarik zinciri süreçlerinde aksamalar yaygın hale gelmiştir (Zhen vd., 2016: 51). Öte yandan çevrimiçi alışveriş ile ekspres kargo hacmindeki hızlı artış, lojistikle ilgili operasyonların yürütülmesini kötü hava koşulları, personel yokluğu, mekanik arızalar gibi gecikme yaratan öngörülemez olaylar nedeniyle son derece zorlaştırmıştır (Wang vd., 2018: 293). Bu aksamlarla baş etmek adına erteleme, spekülasyon, riskten korunma, riskin kontrolü, paylaşımı ve devri, güvenlik ve riskten kaçınma gibi tedarik zincirlerinde risk yönetimine dair birçok strateji geliştirilmiştir (Manuj ve Mentzer, 2008: 206). Ayrıca acil durum planının hazırlanmasının ve proaktif tepki verme mekanizmasının tasarlanmasının yanında sigorta yaptırma gibi geleneksel finansal risk yönetimi planları da kuruluşlara risklerin gerçekleştiği anlarda yardımcı olmaktadır (Choi vd., 2016: 2). 2000 yılının Mart ayında cep telefonu üreticisi Ericsson'un tedarikçisinde üretimini aksatan bir yangın meydana gelmiş ve bu durum kartopu etkisiyle Ericsson'un cep telefonu üretimini olumsuz etkilemiştir. Sigorta şirketleri, Ericsson'un üretimin durmasından kaynaklanan yaklaşık 200 milyon dolarlık değerindeki zararını tazmin etmiştir (Zhen vd., 2016: 51).

Lojistik akışta ve tedarik zinciri süreçlerinde sigortanın konu olarak işlendiği birçok çalışma literatürde bulunmaktadır. Lorenc ve Kuźnar (2018) taşıma süreçlerinde gerçekleşen kargo hırsızlıklarının neden olduğu riskleri ve ortaya çıkardıkları maliyetleri tahmin edebilmek için yapay sinir ağlarından yararlanarak bir model önerisinde bulunmuştur. Wang vd. (2018) nakliye sigortalarında belirlenecek fiyatın müşterinin kararını doğrudan etkileyeceğini bunun da nakliye kesintilerine neden olacağını belirterek sigorta primi ile müşterinin satın alma isteği arasındaki en uygun dengeyi bulmak adına lojistik servis sağlayıcıları için bir model geliştirmiştir. Socorro Trujillo (2019) uluslararası deniz kargo sigortaları ile ilgili teorik çerçeveye değinerek mallarda kayıp veya hasar meydana geldiğinde sözleşmelerin doğru bir şekilde İngilizceye çevrilebilmesi için dil dışı bağlamın da hesaba katılması gerektiğini vurgulamıştır. Kang vd. (2020) bir üreticinin çift kanallı bir tedarik zincirinde, nakliye kesintilerine karşı kargo nakliye sigortası satın alma kararını bir beklenen kâr modeli üzerinden analiz

etmiş ve kargo taşımacılığı sigortasının ulaşım kesintilerinden kaynaklanan kayıpları etkili bir şekilde azaltabileceğini ortaya koymuştur. Xiao vd. (2020) taşıma ve taşıt sigortaları uygulamaları için nesnelerin interneti ve blockchain teknolojilerinin entegre kullanıldığı bir siber altyapı tasarımı ve prototipleme çözümü önermiştir.

Lojistik ile sigortanın ilişkilendirildiği birçok çalışma literatürde yer alsa da ilgili alanların bir arada sentezlenerek gerçekleştirildiği bir bibliyometrik analiz çalışması bulunmamaktadır. Gerçekleştirilen bibliyometrik analiz ile lojistik sigortaları hakkında Web of Science (WOS) veri tabanında taranmış etki değeri yüksek araştırmaların entelektüel yapısını ortaya koymak bu çalışmanın temel motivasyonudur. Lojistik sigortalarının literatürde hangi konular etrafında şekillendiğini belirlemek ve hangi alanda daha fazla yayına ihtiyaç olduğunu saptamak bu çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada metodoloji olarak bibliyometrik analiz kullanılmıştır. E. Wyndham Hulme ilk kez 1922 yılında istatistiksel biyografi terimini kullansa da (Pitchard, 1969), bibliyometrik analizin ilk uygulamaları istatistiksel bibliyografilerin incelenmesi ile 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır (Sengupta, 1992). Yöntemin ilk tanımlaması Miles Raising tarafından “tarihi hareketleri göstermek, kitap ve dergilerin ulusal veya evrensel araştırma kullanımını belirlemek ve birçok yerel statüdeki kitap ve dergilerin genel kullanımını belirlemek için kitap ve süreli yayınlarla ilgili istatistiklerin toplanması ve yorumlanmasıdır” şeklinde yapılmıştır (Raising, 1992). Bibliyometrik analizin yakın zamanda yapılan tanımlaması ise “bilimsel dergiler, kitaplar ve araştırmacılar için atıfların niceliksel, kaynakların ise içerik olarak analiz edilmesidir” şeklindedir (University of Maryland, 2019).

Araştırmanın veri seti 07.10.2022 tarihinde Web of Science veri tabanında gerçekleştirilen Boole İşlemcisi uygulaması ile elde edilmiştir. Lojistik alanında yayınlanan sigorta konulu çalışmalara ulaşmak adına 5 adet arama satırı oluşturulmuş ve her biri ayrı satırlara gelecek şekilde “Cargo Insurance” YA DA “Logistics Insurance” YA DA “Transportation Insurance” YA DA “Transport Insurance” YA DA “Shipment Insurance” yazılarak ilgili aramalar gerçekleştirilmiştir. Filtreleme işlemine geçilmeden önce veritabanı toplam 17.550 adet bilimsel araştırma sunmuştur. Veri seti 1973-2022 yılları arasında kapsamaktadır. Veri seti Social Science Citation Index (SSCI)’de taranan İngilizce makalelerden oluşmaktadır. Veri setinde sosyal bilimler ya da multidisipliner alanda yayınlanan makalelerin yer alması arzu edildiğinden WOS kategoriler seçeneği üzerinden filtreleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Tablo 1’de gerçekleştirilen filtreleme işlemi sonrasında veri setinde yer alan kaynakların dahil olduğu kategoriler yer almaktadır.

Tablo 1: Veri Setinde Yer Alan Kaynakların Dahil Olduğu WOS Kategorileri

Ulaştırma	Yeşil Sürdürülebilir Bilim Teknolojileri	Ekoloji
Ekonomi	Sosyal Bilimler (Multidisipliner)	Enerji Yakıtları
Kamu Çevre İş Sağlığı	Yöneyem Araştırması Yönetim Bilimi	Sosyal Bilimler Tarihi
Çevre Çalışmaları	Geliştirme Çalışmaları	Beşeri Bilimler (Multidisipliner)
Ulaşım Teknolojileri	Kentsel Çalışmalar	Kamu Yönetimi
Yönetim	Sosyal Konular	Ziraat (Multidisipliner)
İşletme	Bölgesel Kentsel Planlama	Endüstriyel İlişkiler
Finansal Yönetim	Sosyoloji	Sosyal Hizmetler
Çevre Bilimleri	Uluslararası İlişkiler	İstatistik ve Olasılık

Bibliyometrik analiz R Studio programının Bibliyometrix paketi içerisinde yer alan Biblioshiny modülü üzerinden gerçekleştirilmiştir. Massimo Aria tarafından geliştirilen Bibliometrix paketi açık kaynak kodlu olup ücretsizdir. Bibliometrix paketi ağ analizi ve görselleştirme işlevlerini tek bir yazılım bünyesine entegre ettiğinden diğer bibliyometrik araçlardan daha esnektir (Aria ve Cuccurullo, 2017).

BULGULAR

Veri Setinin Özellikleri

Bu çalışmada elde edilen veriler 1973'ten 7 Ekim 2022 tarihi itibarıyla Web of Science veri tabanında taranmış, 123 farklı dergide yayınlanmış ve lojistik sigortaları alanında yazılmış olan makalelere ait bibliyometrik bilgilerden oluşmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere 416 makale 1182 yazar tarafından yazılmıştır. Bu çalışmaların 355'i çok yazarlı olup 61'i tek yazarlıdır. Veri setindeki her bir makale ortalama 2,92 yazar tarafından hazırlanmıştır.

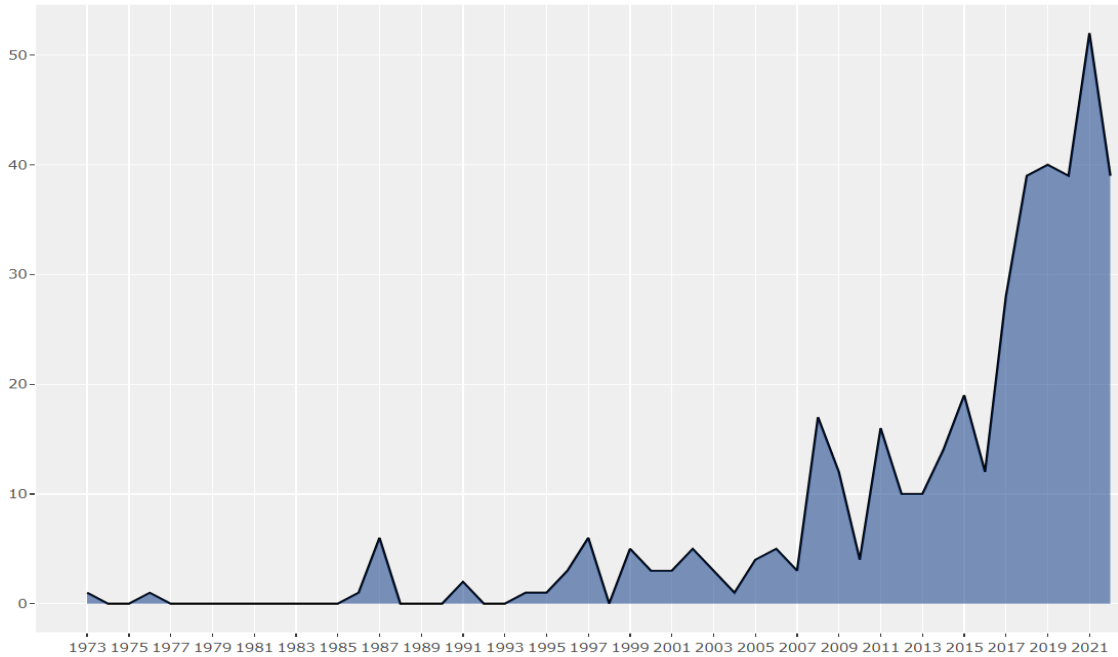
Tablo 2: Veri Setinin Temel Özellikleri

Tanımlar	Sonuçlar
Yayın Sayısı	416
Dergi Sayısı	123
Atıf Sayısı	17079
Yayın Başına Ortalama Atıf Sayısı	14.08
Bir Yayının Bir Yıldaki Ortalama Atıf Sayısı	2.05
Anahtar Kelime Sayısı	1087

Dönem	1973-2022
Yıl Başına Düşen Ortalama Yayın Sayısı	7.33
Yazar Sayısı	1182
Tek Yazarlı Yayınlarda Yayın Yapan Yazar Sayısı	58
Çok Yazarlı Yayınlarda Yayın Yapan Yazar Sayısı	1124
Tek Yazarlı Yayın Sayısı	61
Çok Yazarlı Yayın Sayısı	355
Yazar Başı Yayın Oranı	0.343
Yayın Başı Ortak Yazar Oranı	3.23
Yazarlar arası İşbirliği İndeksi	3.27

Yıl Bazında Yayın Sayıları

WoS veri tabanında taranan lojistik sigortaları konusunda ilk makale 1973 yılında yayınlanmıştır. 1973 yılından 2017 yılına kadar ilgili alanda 1 yıl içerisinde yayınlanan makale sayısı 20'nin üzerine çıkmamıştır. 2016 yılından sonra yayın sayısında ani bir yükseliş gerçekleşmiş ve 2017 yılında 28, 2018 yılında 39 ve 2019 yılında 40 makale yayınlanmıştır. En yüksek yayın sayısı 52 yayınlı 2021 yılında gerçekleşmiştir. 2022 yılı bitmemesine rağmen 7 Ekim 2022 itibarıyla 39 makale yayınlanmıştır. Lojistik sigortaları alanında yayınlanan çalışmaların yıllık bilimsel üretkenlik büyüme oranı %12.13'tür.

Şekil 1: Lojistik Sigortaları Alanında Yayınlanmış Yıl Bazlı Yayın Sayıları

Atf Sayılarına Yönelik Veriler

Yıllık ortalama makale atf sayısı en yüksek olan 10 yıla ait veriler Tablo 3'te yer almaktadır. 93,5 atfı ile toplam atf sayısı ortalaması en yüksek olan yıl 2005 senesidir. Toplam atf sayısı ortalamasının bu denli yüksek çıkmasının başlıca sebebi ilgili yılda yayınlanmış yalnızca 4 makalenin veri setinde yer almış olmasıdır. Bir yıllık ortalama atf sayısı en yüksek olan yıllar ise 5.5 ve 5.4 ile sırasıyla 2005 ve 2016 yıllarıdır. Günümüze en yakın ve atf verimliliği en yüksek olan yıl ise 52 çalışmanın yayınlandığı 2021 yılıdır. Lojistik sigortaları alanında yayınlanmış güncel çalışmaların etki değerlerinin önceki yıllarda yayınlanmış çalışmalara kıyasla daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 3: Yıllık Ortalama Makale Atf Sayısı

Yıl	Yıl İçinde Yayınlanan Makale Sayısı (N)	Makale Başına Düşen Ortalama Atf Sayısı	Geçen Yıl Sayısı	Yıl Başına Düşen Ortalama Atf Sayısı
2005	4	93.5	17	5.5
2016	12	32.41	6	5.402
2021	52	4.038	1	4.038
2019	40	11.5	3	3.833
2020	39	6.94	2	3.474
2018	39	13.87	4	3.467
2013	10	30.6	9	3.4
2017	28	16.21	5	3.242
2014	14	25.78	8	3.223
2006	5	45.4	16	2.837

Dergilere Yönelik Veriler

Tablo 4'te araştırmacılar tarafından tercih edilen ilk 10 derginin listesi, yayınladıkları makale sayıları, h-İndeksleri, g-İndeksleri ve m-İndeksleri sunulmuştur. Veri setinde yer alan ve en çok sayıda çalışma yayınlayan ilk 10 derginin tüm dergiler içerisindeki üretkenlik payı %47.59'dur. Bu 10 derginin 4'ü Elsevier, 2'si ise Taylor&Francis veri tabanına kayıtlıdır. Journal Injury Prevention 48 makale ile alanda en çok yapan dergi olsa da Transportation Research Part A-Policy and Practice dergisinde 35 makale yayınlanmasına rağmen bu makalelerin etki faktörü diğer dergilerde yayınlanan makale İstatistiklerine kıyasla daha yüksektir. Yayın sayısında yüksek sayılara sahip olmasalar da yayınladıkları makalelerin aldığı atf sayısı ve sahip oldukları etki faktörleri açısından Transport Policy ve Journal of Risk and Insurance oldukça iyi performans sergilemiştir (Tablo 4). Yıl bazlı yayın sayısı gelişimleri incelendiğinde özellikle 2010 yılından sonra Sustainability dergisinin diğer dergilerden daha fazla yayın

ürettiği ancak yayın sayısına kıyasla etki faktörlerinin göreceli olarak diğer dergilerin gerisinde kaldığı göze çarpmaktadır.

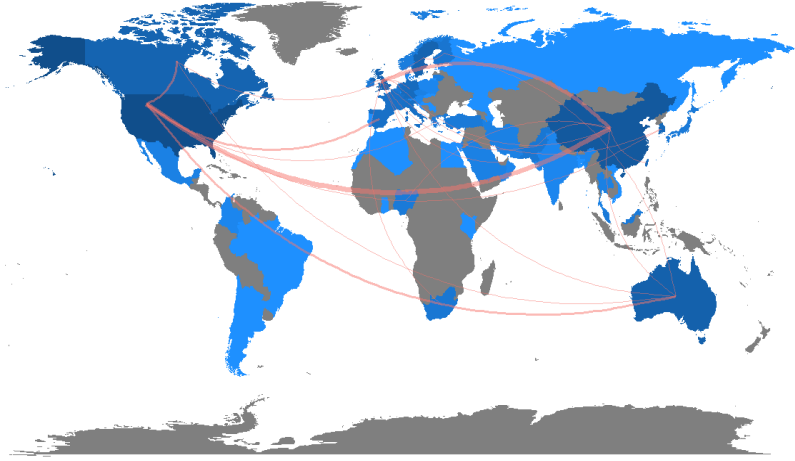
Tablo 4: Veri Setindeki En Çok Yayın Yapan Dergiler ve İndeks Bilgileri

Dergi Adı	Makale Sayısı	Atf Sayısı	h-İndeksi	g-İndeksi	m-İndeksi
Traffic Injury Prevention	48	449	12	17	0.8
Transportation Research Part A-Policy and Practice	35	870	14	29	0.63
Sustainability	30	125	7	10	0.7
Journal Of Transport & Health	19	156	8	12	1
Transport Policy	18	484	10	18	0.83
Transportation Quarterly	12	48	3	6	0.08
Journal Of Risk and Insurance	10	406	8	10	0.30
Journal Of Transportation Safety & Security	10	50	3	6	
Geneva Papers On Risk and Insurance-Issues and Practice	8	156	5	8	0.33
Transportation Research Part D-Transport and Environment	8	80	4	8	0.285

Ülkelere Yönelik Veriler

Şekil 1’de görüldüğü üzere, 2 Kuzey Amerika ülkesi olan ABD (128 yayın) ve Kanada’da (21 yayın) toplam 149 yayın yayınlanmıştır. Bu rakam veri setindeki yayınların %36’sına denk gelmektedir. Çin 47 yayımla 2. sırada yer alırken Avustralya 26 yayımla 3. sırada yer almıştır. Alanla ilgili en çok yayın yapan ülkeler incelendiğinde büyük bölümünün gelişmiş ülkelerden oluştuğu görülmektedir. ABD’nin yayınladığı makaleler aldığı 2268 atıfla diğer ülkelerin bir hayli önünde yer almıştır. Atıf sayısında 2. sırada 390 atıfla Çin, 3. Sırada ise 272 atıfla İsviçre yer almıştır. Şekil 2’ki pembe çizgiler ülkeler arasındaki bağlantıyı temsil etmekte ve çizginin kalınlığı işbirliği düzeyini tanımlamaktadır. En yüksek işbirliği bağlantısı ABD ile Çin arasındadır. ABD’li yazarların toplamda 27 ülkenin yazarlarıyla işbirliğine gittiği görülmektedir. İkinci en yüksek işbirliği bağlantısı ise Çin ile İngiltere arasında gerçekleşmiştir.

Ülke	Yayın Sayısı	Yazar Sayısı
ABD	128	294
Çin	47	121
Avustralya	26	66
İsveç	24	62
Kanada	21	43
İngiltere	14	41
Tayvan	13	34
Güney Kore	12	29
Finlandiya	11	27
Almanya	8	23
Fransa	8	18
Hollanda	8	18
Belçika	6	15

Şekil 2: Lojistik Sigortaları Alanında En Çok Yayın Yapan Ülkeler

Benzer Kelime Analizi

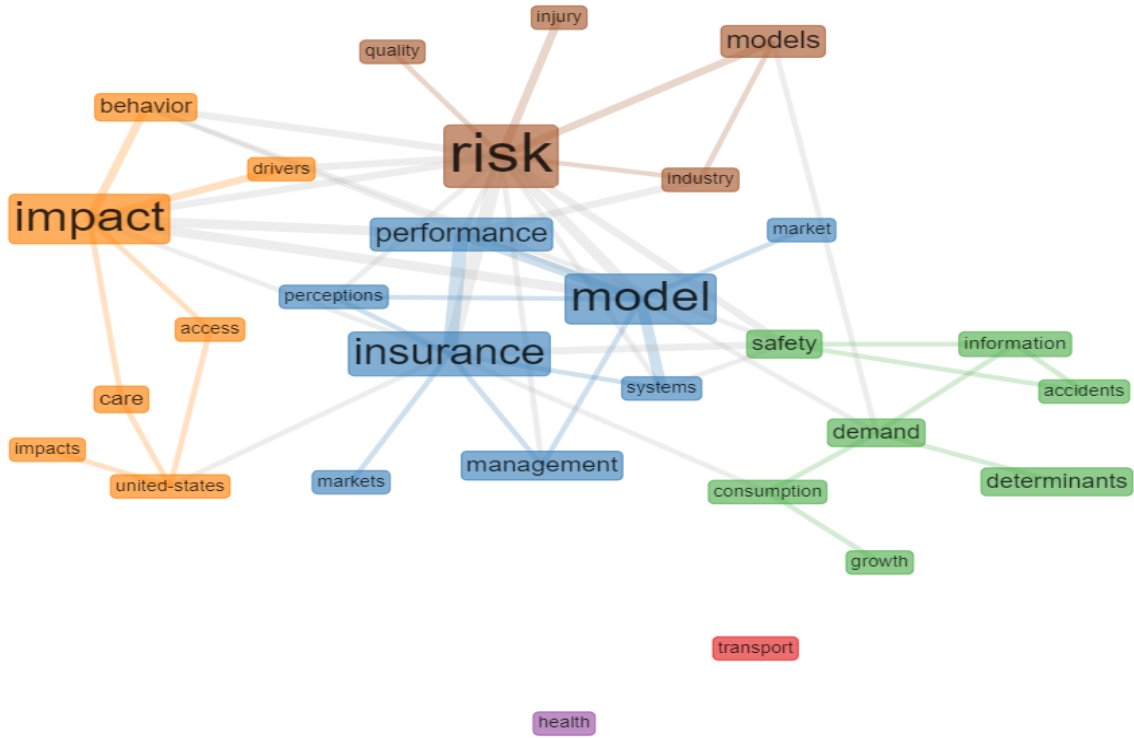
Yazarların en sık kullandığı anahtar kelime “sigorta” kelimesidir ve 18 kez tercih edilmiştir. Thomson Reuters tarafından Web of Science veri tabanına sağlanan ve araştırmaların içeriğinde bulunmasının gerekli olmadığı ancak kaynak listelerindeki çalışmaların başlıklarında sıklıkla geçen kelimeler Keyword Plus olarak adlandırılmıştır (Zhang vd., 2016). Veri setinde en sık kullanılan Keyword Plus 49 kez kullanılan “model”, “modeller” ve 48 kez kullanılan “risk” kelimeleridir. Şekil 3’te veri setinde en sık kullanılan Keyword Plus’lar kelime bulutu üzerinden ve kullanılma sıklıkları şeklin solunda yer alan tabloda gösterilmektedir.

Keyword Plus	Sıklık
Model ve Modeller	49
Risk	48
Etki	30
Sigorta	25
Güvenlik	17
Talep	16
Performans	16
Yönetim	15
Davranış	13

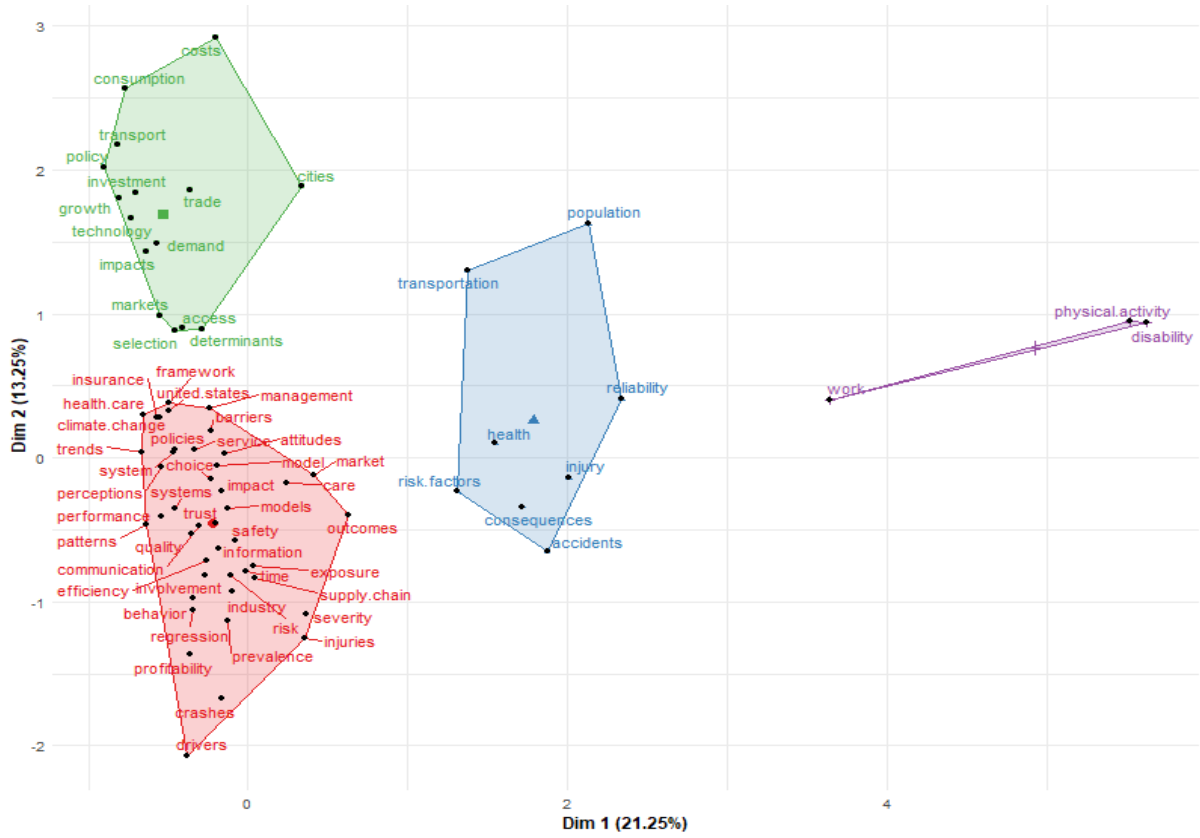
Şekil 3. Kelime Bulutu (Keyword Plus)

Şekil 4’te gerçekleştirilen Birlikte Bulunma (Co-Occurance) Analizi’nin çıktıları yer almaktadır. Birlikte bulunma analizi en yüksek düzeyde bir arada kullanılan anahtar kelimeleri bir ağ üzerinden göstermektedir. Ağda yer alan her bir düğümün boyutu anahtar kelimelerin sıklığını yansıtmaktadır. Çizginin kalınlığı ise, iki anahtar kelime arasındaki bağlantıların yakınlığıyla orantılıdır. Eğer iki kelime arasında kalın çizgi varsa ilgili iki anahtar kelimenin daha yakın ilişkilidir (Chen et al., 2016). Analiz sonucunda bir arada kullanılan anahtar kelimeler 4 kümeye ayrılmıştır. Sigorta anahtar kelimesinin en çok performans, model ve yönetim anahtar kelimeleriyle bir arada kullanıldığı görülmüştür. Risk kelimesi ise kalite, yaralanma, sanayi ve model kelimeleriyle bir arada kullanılmıştır. Etki kelimesi davranış, sürücü ve erişim kelimeleriyle aynı kümede yer almıştır.

Şekil 4: Birlikte Bulunma (Co-Occurance) Analizi

Şekil 5’te kavramsal yapı haritası gösterilmektedir. Haritadaki her bir nokta bir anahtar kelimeyi temsil etmektedir. Birbirine yakın noktalar makalelerde büyük ölçüde birlikte bahsedilen kavramlara işaret etmektedir (Cuccurullo vd., 2016: 605). 5. kümeye gelindiğinde ilgili yapıda gözle görülür bir değişim gözlemlenmediğinden 4 kümelili bir faktör analizi yapılmıştır. 1. küme kırmızı, 2. küme yeşil, 3. küme mavi ve 4. küme mor renkle gösterilmiştir. “Etkinlik”, “tedarik zinciri”, “güven”, “yönetim”, “karlılık” gibi 1. kümede yer alan anahtar kelimeler incelendiğinde sigortanın işletmelerin yürüttüğü lojistik faaliyetler üzerinden açıklandığı çalışmalar ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. 2. kümede ise “ticaret”, “talep”, “yatırım”, “büyüme”, “teknoloji” gibi anahtar kelimeler ön plana çıktığından bu kümedeki çalışmaların uluslararası ticaret ile ilgili olduğu çıkarımına varılabilmektedir. 3. kümede yer alan “nüfus”, “risk faktörleri”, “sağlık”, “yaralanma”, “kaza”, “ulaştırma” gibi anahtar kelimeler ilgili çalışmaların sigortanın kentsel lojistik boyutuna işaret etmektedir. 4. kümede yer alan anahtar kelimeler sosyal hizmet ve iş kazası konuları ile ilgilidir ve bu konu veri seti içerisinde kısıtlı sayıda çalışma tarafından ele alınmıştır.

Şekil 5: Kavramsal Yapı Haritası

SONUÇ

Bu çalışma 1973 yılından günümüze kadar lojistik sigortaları alanında yayınlanmış olan ve Web of Science veri tabanında taranan çalışmaların detaylı bir incelemesini bibliyometrik analiz yöntemiyle ortaya koymaktadır. Özellikle 2015 yılından sonra yayınlanmış çalışmaların sayısında büyük bir artış gerçekleşmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki veri setindeki birçok çalışma sigorta konusu ile lojistik ve tedarik zinciri yönetiminin ilişkilendirildiği çalışmalar olsa da safi olarak bu alanda yayınlanmış çalışma sayısı oldukça yetersizdir. Filtreleme işlemine geçilmeden önce ilk tarama sonucunda veri tabanı 17.550 adet çalışmaya ulaşmış olması ve sonrasında gerçekleştirilen filtreleme işlemleri neticesinde bu sayının 416'ya kadar düşmüş olması alanla ilgili etki faktörü yüksek çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Veri setindeki yayınların %85'i çok yazarlı olup yazarların %95'i çok yazarlı araştırmalarda yayın yapmıştır. Ülke bazlı incelendiğinde sosyal bilimlerde lojistik sigortaları alanında en çok yayın yapan ülke ABD'dir. Sırasıyla Çin, Avustralya, İsveç ve Kanada ABD'den sonra en yayın yapan ülkelerdir. En çok araştırma yayınlayan dergi Traffic Injury Prevention'dır. H-indeksi en yüksek dergi ise Transportation Research Part A-Policy and Practice'dir. Araştırmalarda en sık tekrarlanan anahtar kelime "sigorta" kelimesidir. En sık kullanılan Keyword Plus ise "risk" kelimesidir.

Son yıllarda alana olan ilginin arttığını yayın sayılarından gözlemlemenin yanında atıf sayılarındaki hızlı yükseliş de net bir şekilde göze çarpmaktadır. Yayınlanmalarının üzerinden çok süre

geçmemesine rağmen birçok güncel çalışmanın aldığı atıf sayısı eski çalışmalardan fazladır. Günümüz bilimsel araştırma yöntemlerinin çok daha isabetli sonuçlar sunması ve karmaşık problemlerin bile kolayca çözüme ulaştırılması yayın kalitesini artırmakta ve bu da güncel araştırmaların daha fazla rağbet görmesini sağlamaktadır.

Benzer kelimeler üzerinden gerçekleştirilen faktör analizinde kavramsal yapının 4 kümeden oluştuğu saptanmıştır. Lojistik sigortaları ile ilgili ilk olarak ve en yoğun biçimde lojistik, tedarik zinciri, yönetim ve sürdürülebilirlik konularına yoğunlaşıldığı görülmüştür. Daha sonra ise ticaret, ulaştırma, teknoloji gibi küresel konular üzerine araştırmalar gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. Yakın zamanda ise çoğunlukla kentsel sorunların çözümüne odaklanıldığı araştırmaların ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Veri setindeki az sayıda çalışmanın ise iş kazalarına ve sosyal hizmetler alanına giren konulara odaklandığı saptanmıştır.

Lojistik sigortaları üzerine kapsamlı bir veri seti üzerinden gerçekleştirilen bir bibliyometrik analiz çalışmasına literatürde rastlanılmamış olması bu çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın analizinde kullanılan veri seti bilim dalı, araştırma türü, dili, konusu gibi birçok kısıta sahiptir. Bu çalışmadaki kısıtlar gözetilerek gelecek çalışmalarda lojistik sigortaları ile ilgili daha spesifik yani dar kapsamda ya da daha geniş bir perspektifte bibliyometrik analiz gerçekleştirilebilir ve alanın entelektüel yapısı farklı açılardan ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

- Aria, M. & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975.
- Chen, T. D., Kockelman, K. M., & Hanna, J. P. (2016). Operations of a shared, autonomous, electric vehicle fleet: Implications of vehicle & charging infrastructure decisions. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 94, 243-254.
- Choi, T. M., Chiu, C. H., & Chan, H. K. (2016). Risk management of logistics systems. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 90, 1-6.
- Cuccurullo, C., Aria, M., & Sarto, F. (2016). Foundations and trends in performance management. A twenty-five years bibliometric analysis in business and public administration domains. *Scientometrics*, 108(2), 595-611.
- Kang, K., Qi, H., Lu, J., & Zhao, J. (2020). Dual-channel supply chain disruption model and analysis under cargo transportation insurance. *IEEE Access*, 8, 114953-114967.
- Lorenc, A., & Kuźnar, M. (2018). An intelligent system to predict risk and costs of cargo thefts in road transport. *International Journal of Engineering and Technology Innovation*, 8(4), 284.
- Manuj, I., & Mentzer, J. T. (2008). Global supply chain risk management strategies. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38(3), 192-223.

- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of documentation*, 25(4), 348-349.
- Raisig, L. M. (1962). Statistical bibliography in the health sciences. *Bulletin of the Medical Library Association*, 50(3), 450.
- Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, informetrics, scientometrics and librametrics: an overview. *Libri*, 42(2), 75.
- Socorro Trujillo, M. K. (2019). International Marine Cargo Insurance: Building generic and thematic competences in commercial translation. *Journal of Specialised Translation*, 32, 262-279
- University of Maryland (2019). Bibliometrics and altmetrics: measuring the impact of knowledge. Retrieved July 20, 2019, from <https://lib.guides.umd.edu/bibliometrics/bibliometrics>.
- Wang, H., Tan, J., Guo, S., & Wang, S. (2018). High-value transportation disruption risk management: Shipment insurance with declared value. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 109, 293-310.
- Wu, P. J., Chen, M. C., & Tsau, C. K. (2017). The data-driven analytics for investigating cargo loss in logistics systems. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 47(1), 68-83.
- Xiao, Z., Li, Z., Yang, Y., Chen, P., Liu, R. W., Jing, W., Pyrloh Y., Sotthiwat E. & Goh, R. S. M. (2020). Blockchain and IoT for Insurance: A Case Study and Cyberinfrastructure Solution on Fine-Grained Transportation Insurance. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 7(6), 1409-1422.
- Zhen, X., Li, Y., Cai, G. G., & Shi, D. (2016). Transportation disruption risk management: business interruption insurance and backup transportation. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 90, 51-68.
- Zhang, J., Yu, Q., Zheng, F., Long, C., Lu, Z., & Duan, Z. (2016). Comparing keywords plus of WOS and author keywords: A case study of patient adherence research. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(4), 967-972.

Güncel Incoterms Uygulamalarının Lojistik Sigortaları Üzerindeki Etkileri

Ramazan ERTURGUT

Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
reurturgut@akdeniz.edu.tr

Artuğ Eren COŞKUN

Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, erencoskun@akdeniz.edu.tr

Öz

Uluslararası Ticaret Odası tarafından yayınlanan Incoterms kuralları, taraflar arasında güven inşa ederek uluslararası ticaretin hızlanmasındaki en büyük etkenlerden biridir. Ticaretin ne şekilde gerçekleşeceğinin düzenlenmesinin yanında tarafların hangi maliyetleri ve sorumlulukları üstlenmesi gerektiği de Incoterms kuralları çerçevesinde belirlenmektedir. 1980 yılından itibaren her 10 yılda bir güncellenen Incoterms, en son 2020 yılında yayınlanmıştır. Önceki Incoterms kuralları ile kıyaslandığında belirlenen kuralların büyük çoğunluğunun korunduğunun gözlemlendiği Incoterms 2020’de bir takım karışıklıkları gidermek ve kuralların anlaşılabilirliğini artırmak adına küçük değişikliklere gidilmiştir. Bu çalışmanın amacı, en son yürürlüğe giren Incoterms 2020’nin lojistik sigortaları üzerinde ne gibi değişikliklere gittiğini ortaya koymak ve bu değişikliklerin pratikteki yansımalarının neler olabileceği konusunda çıkarımlarda bulunmaktır. Araştırma bulgularına çeşitli veri tabanlarında gerçekleştirilen detaylı literatür taraması neticesinde ulaşılmıştır. Incoterms’in taraflara sigorta yaptırmayı bellettiği teslim şekilleri CIP ve CIF’tir. Lojistik sigortaları üzerine Incoterms 2020’de getirilen en dikkatte değer değişiklik CIP’te gerçekleştirilmiş olup ilgili teslim şekli deniz ve su yolu taşımacılığı dışındaki ulaştırma türleriyle yapılan sevkiyatlarda kullanılmaktadır. Önceki Incoterms kurallarına göre CIP taşımalarında Enstitü Kargo Klozlarının C Seviyesinde ya da muadili bir seviyede sigorta yaptırmak yeterliyken Incoterms 2020’de yükün yükleme, boşaltma ve transfer aşamasında başına gelecek hasarları da kapsayan A seviyesinde ya da muadili düzeyde bir sigortanın satıcı tarafından yaptırılması şart koşulmuştur. A klozu, yükleme, boşaltma ve transfer faaliyetlerinin haricinde C klozunun karşılamadığı yüke kasten zarar verme, hırsızlık olayları, yükün denize atılması/düşmesi, geminin su alması gibi küresel boyuttaki taşımalarda sıkça rastlanılan olaylarda da taraflara teminat sağlamaktadır. Incoterms’in hukuki açıdan yalnızca yönlendirici etkisi olduğu dikkate alındığında getirilen yeniliğin bir zorunluluk olarak yansıtılmasının tarafların CIP teslim şeklini tercih etmemesine neden olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca A düzeyinde klozlara sahip bir sigortanın C

düzeyine göre daha maliyetli olması nedeniyle tarafların aralarında anlaşarak yani sözleşme serbestisinden yararlanarak C düzeyinde sigorta yaptırmaya devam etmesi önünde bir engel bulunmamaktadır. Her halükarda Uluslararası Ticaret Odası'nın Incoterms 2020 bünyesinde getirdiği bu değişikliklerin temel amacının tarafların aralarındaki iletişim mekanizmasını güçlendirmek ve ticaretin daha güvenilir bir düzlemde gerçekleştirilmesini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Incoterms 2020'de lojistik sigortaları için getirilen yeniliklerin ve bu yeniliklerin uygulamadaki etkilerinin değerlendirildiği bu çalışmanın teoriye ve pratiğe katkısı olacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Incoterms, Incoterms®2020, Teslim Şekilleri, Sigorta, Lojistik Sigortaları

GİRİŞ

Incoterms, uluslararası ticarete alıcı ve satıcının üstlenmesi gereken yükümlülükleri belirleyerek riskleri taraflar arasında paylaşmakta ve tedarik zincirindeki paydaşların gereksinimlerini tanımlamaktadır (Davis ve Vogt, 2021: 1263). Uluslararası ticarete taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların önlenmesi amacıyla oluşturulan Incoterms kurallarının ne şekilde uygulanacağı alıcı ve satıcının inisiyatifine bırakılmış olup anlaşmaya varılan Incoterms teslim türünün sözleşmede yer alması neticesinde ilgili kurallar tarafları bağlayıcı nitelik kazanmaktadır (Ercan, 2021: 1189). Incoterms, farklı kültürlere, dinlere, dillere vb. sahip iki taraf arasında kurulan sözleşmeleri daha anlaşılır kılarak ticaretin büyümesini desteklemekte ve belirsizlikleri azaltarak hem uluslararası hem de yerel mal ticaretini kolaylaştırmaktadır (Davis ve Vogt, 2021: 1263). Ancak belirtmek gerekir ki Incoterms kuralları yalnızca sevkiyat, teslimat, mülkün geçişi, risklerin geçişi ve sigorta ile ilgili yönergeler ortaya koymaktadır. Incoterms tarafların sigorta ihtiyaçları için, yalnızca hangi tarafın hangi riskleri üstleneceğini ve CIF ve CIP satıcılarının, alıcıların menfaatleri için temel sözleşmeye uygun hareket ederek sigorta yaptırıp yaptırmamaları ile ilgilenmektedir. Yani Incoterms kuralları mülkün geçiş hakkını kanunen sağlamadığı gibi ihracat kredisi sigortaları, savaş riskleri sigortası, kargo klozlarına dair istisnalar ve kargo klozları kapsamındaki asgari sigorta şartları gibi devlet destekli sigorta kaynaklarını da kapsamamaktadır (Ademuni-Odeke, 2020: 52).

Bu çalışmanın amacı, en son yayınlanan Incoterms 2020 kurallarının getirdiği yeniliklerin lojistik sigortaları üzerinde ne gibi değişikliklere neden olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Incoterms kavramına, tarihsel seyrine ve Incoterms 2020'nin getirdiği yeniliklerin Incoterms 2010 kuralları ile karşılaştırmalı bir aktarımı yapılacaktır. Detaylı bir literatür taramasından elde edilen kaynaklar ile Incoterms 2020'nin taşıma sigortalarına ilişkin getirdiği kurallar ve bu kuralların önceki Incoterms kurallarından hangi yönlerden ayrıştığı çalışmanın bulgular bölümünde anlatılacak ve çalışma sonuçlandırılacaktır.

Incoterms Kavramı ve Tarihi Gelişimi

Uluslararası Ticaret Kuralları (International Commercial Terms), kısaltılmış haliyle Incoterms “uluslararası ticarete alıcı ve satıcı arasındaki hak ve yükümlülükleri belirleyen uluslararası standart

kurallar bütünüdür” şeklinde tanımlanmıştır. Incoterms kuralları, Uluslararası Ticaret Odası (ICC-International Chamber of Commerce) tarafından bir araya getirilmiş uzman ve uygulayıcılar tarafından uluslararası ticarete meydana gelebilecek alıcı ve satıcı arasındaki anlaşmazlıklar ile hukuksal uyuşmazlıkları ortadan kaldırarak ihracat ve ithalat işlemlerinde gereksiz para ve zaman kaybını engellemek amacıyla bazı standart hale getirilmiştir (Brodie, 2015: 172). Incoterms tanımı içerisinde ifade edilen uluslararası ticaret ifadesi Incoterms’in yalnızca dış ticaret işlemlerine konu olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Incoterms dış ticarete kullanılan teslim şekillerini ortaya koymasının yanında iç ticaret faaliyetlerinde de kullanılabilir. Avrupa Birliği gibi Dünyanın değişik yerlerinde kurulan ticari blokların gümrük işlemlerini minimize etmesi ya da Amerika Birleşik Devletleri Yeknesak Ticaret Kanunu’nda belirtilen teslim yükümlülükleri yerine Incoterms kurallarının işletilmesi bu çıkarımın yapılmasının nedenleri arasında gösterilmektedir (Yılmaz vd., 2011: 3815-3816; Özkan, 2012: 2-3)

Incoterms’in ortaya çıkışındaki tarihi seyre baktığımızda ilk olarak CIF sözleşmelerine yönelik kurallar 1924’te Milletlerarası Hukuk Derneği’nin yaptığı çalışmalar neticesinde “1928 Varşova Kuralları” adıyla ortaya konmuştur (Özkan, 2012: 3). Daha sonra 1936’da ticari terimler kitabında yayınlanan ve “Incoterms 1936” adını taşıyan kurallar, uluslararası düzeyde kabul görmüştür (Brodie, 2015: 172). Incoterms, E, F, C ve D ana gruplarından oluşmaktadır. E grubunda en az sorumluluğa ihracatçı sahipken ihracatçı üzerindeki bu sorumluluk D grubuna yaklaştıkça artmaktadır. E grubunda yalnızca EXW (Ex works) bulunmaktadır. EXW’de ithalatçı malı ihracatçının belirlediği yerden almakla ve bu andan itibaren tüm sorumluluğu üstlenmekle mükelleftir. F grubunda FCA (Free Carrier), FAS (Free Alongside Ship) ve FOB (Free On Board) teslim şekilleri yer almaktadır. İhracatçı kendi gümrükleme işlemlerini yerine getirdikten ve masraflarını ödedikten sonra görevini tamamlamış olur. Nakliye ve sigorta masrafları ithalatçıya aittir. C grubu CFR (Cost and Freight), CIF (Cost, Insurance and Freight), CPT (Carriage Paid To) ve CIP (Carriage and Insurance Paid to) teslim şekillerinden oluşmaktadır. İhracatçı gerekli ihracat izinlerini almaktan, taşıma sözleşmesini hazırlamaktan ve taşıma masraflarını ödemekten sorumludur. Malların tesliminden sonra nakliye masrafları ve diğer tüm riskler ithalatçıya aittir. D grubunda DAP (Delivered at Place), DPU (Delivered at Placed Unloaded) ve DDP (Delivered Duty Paid) teslim şekilleri yer almakta olup ihracatçı malları belirlenen varış yerine ya da limana kadar taşımakta ve buraya kadarki tüm riskleri üstlenmektedir (Ağaoğlu, 2021). EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU ve DDP teslim şekilleri multi taşımacılığa uygunken FAS, FOB, CFR ve CIF teslim şekilleri yalnızca deniz ve iç su yolu taşımacılığında kullanılmaktadır (Suraraksa vd., 2020).

Incoterms kuralları daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ihtiyaçlar neticesinde birçok kez yeniliğe uğramıştır. Sırasıyla 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 yıllarında ve en son 2020’de revize edilen Incoterms’e bazı yeni terimler eklenmiş olup bazı terimler ise kurallardan çıkarılmıştır (Malfliet, 2011: 164). Bazı yıllardan örnekler verecek olursak, 1980 yılı Incoterms’inde yer alan FOR (Free on Rail), FOT (Free on Truck) ve FOA (Free on Airport) terimleri 1990 yılında FCA (Free Carrier)’ya dahil olması gerekçesiyle kaldırılmıştır (Özkan, 2012: 3). 2000 kurallarındaki temel sorun ise kuralların içeriklerinden çok pratikte nasıl uygulandıklarının yeterince açık olmamasıdır. Örneğin FOB teslimat şekli Amerika Birleşik Devletleri’nde teslimat yapılabilecek herhangi bir nokta şeklinde yorumlanarak Incoterms kurallarından daha farklı şekilde anlaşılmıştır. Incoterms 2000’de var olan bu sorunun temel nedeni kuralları kapsamında FOB teriminde “gemi” kelimesinin bulunmamasıdır. Bu sorunu ortadan kaldırmak adına FOB’un açıklama metnine “gemi” kelimesi eklenmiştir. Herhangi bir yerde teslimatın yapılabilmesini elverişli kılan bir teslim şekline ihtiyaç duyulduğundan dolayı Incoterms 2010’da DAP

(Yerinde Teslimat) teslim şekli yer almıştır. Malların nakliye aracından boşaltılmış olarak alıcıya sunulması gerektiği durumlar için DAP'ın uygun olmaması başka bir yeni terim olan DAT (Terminalde Teslim)'in ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler nihayetinde Incoterms 2000 kurallarındaki DES ve DEQ denizcilik terimlerinin sırasıyla DAP ve DAT ile değiştirilmesine neden olmuştur (Ramberg, 2011). Incoterms 2010'da DAT ve DAP terimlerinin tanıtılmasının ve DES ve DEQ terimlerinin kaldırılmasının yanında daha önceki dönemlerde kullanılan DDU ve DAF terimleri de ortadan kaldırılarak her bir terim için standart kurallar getirilmiştir (Malfliet, 2011: 164). FOB, CFR ve CIF kuralları için Incoterms 2010'dan daha önceki Incoterms versiyonlarında geminin küpeştesini geçtiği alan olarak geçen ifadeler çıkarılmış ve bunun yerine malların gemide teslim edildiğine ilişkin ifadelerin kullanılması tercih edilmiştir. Yani geminin aslında var olmayan bir çizgide ileri ve geri yönlü hareket etmesinin teslim şeklini değiştireceği riskini ortadan kaldırmak adına Incoterms 2010'da "geminin küpeştesi" ifadesi yerine "gemide teslim" ifadesi kullanılmıştır (Sunay, 2012: 9).

Mevcut işleyen uluslararası ticaret için daha kapsayıcı ve basit bir dille hazırlanan ve 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren geçerli olan Incoterms 2020 kuralları Uluslararası Ticaret Odası tarafından 2019'un ikinci yarısında duyurulmuştur (Suraraks vd., 2020). Incoterms 2010'da oluşturulan sınıflandırma biçimi Incoterms 2020'de de devam ettirilmiştir. Satılan malların taşındığı taşıma araçları ile bağlantısı olmayan ve aynı zamanda kombine taşımacılıkta da kullanılabilen 7 taşıma şekli ilk grubu oluşturmaktadır. Bu teslim şekilleri EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU ve DDP'dir (Piltz, 2020: 10). Incoterms 2010'dan farklı olarak bu gruptan yalnızca DAT teslim şekli DAP ile taşıdığı benzer özellikler nedeniyle kaldırılmıştır. Öte yandan Incoterms 2010'da kullanılmayan DPU teslim şekline Incoterms 2020'de yer verilerek tekrardan kullanılabilir hale getirilmiştir (Doğan, 2021: 319). İkinci grup ise FAS, FOB, CFR ve CIF teslim şekillerinden oluşmakta olup yalnızca deniz veya iç su yolunda kullanılmaktadır. Incoterms 2020 teslim şekillerinin deniz ve su yolu ile diğer taşıma türleri arasında ayrıma gitmesinin temel sebebi deniz ve su yolu ile taşınması gereken özel olarak tasarlanmış maddelerin diğer taşıma türleriyle birlikte taşınmasını önlemek içindir (Piltz, 2020: 10). Incoterms 2010'da gerçekleştirilen revizyonlar eklenen klozlar, kural içeriklerine getirilen bazı farklılıklar ve sigorta konusu üzerineyken, Incoterms 2020'deki revizyonlar maliyet, güvenlik, sigorta, yükleme konşimentosu, kloz adlarında değişiklik ve taşıma düzeni kurallarında gerçekleşmiştir (Günaydın, 2021: 757). Incoterms kurallarındaki her bir kural, on maddeden oluşan iki bölüm içermektedir. "A" bölümü satıcının yükümlülüklerini, "B" bölümü ise alıcının yükümlülüklerini temsil etmektedir. Ancak Uluslararası Ticaret Odası, Incoterms 2020'yi daha şeffaf hale getirmek için maddelerin sırasında bir takım değişiklikler yapmıştır (Jeon, 2021: 205). Incoterms 2020'de madde kodlamaları ilgili yapılan düzenlemeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Incoterms 2020 ve Incoterms 2010 Kural Madde ve Başlıklarının Karşılaştırması

Incoterms® 2020	Incoterms® 2010
A1-B1 Genel Yükümlülükler	A1-B1 Genel yükümlülükler
A2-B2 Teslim/Tesellüm	A4-B4 Teslim/Tesellüm
A3-B3 Risk ve Hasarın Geçişi	A5-B5 Risklerin Geçişi
A4-B4 Taşıma	A3-B3 Taşıma ve Sigorta Sözleşmeleri

A5-B5 Sigorta	A3-B3 Taşıma ve Sigorta Sözleşmeleri
A6-B6 Teslim/Taşıma belgeleri	A8-B8 Teslim/Taşıma Belgeleri (Teslimin İspatı)
A7-B7 İhracat/İthalat İşlemleri	A2-B2 Lisanslar, yetkiler, güvenlik izinleri ve diğer formaliteler
A8-B8 Kontrol/Paketleme/İşaretleme	A9-B9 Kontrol/Paketleme/İşaretleme/Malların Muayenesi
A9-B9 Masrafların Paylaşımı	A6-B6 Masrafların Paylaşımı
	A10-B10 Bilgi sağlama yardımı ve ilgili masraflar
A10-B10 İhbarlar	A7-B7 İhbarlar

Kaynak: (ICC, 2019; Özalp (2020) ve Ramberg (2011)'den uyarlayan (Polat, 2021: 212)).

YÖNTEM

Nitel araştırma deseninden yararlanılan bu çalışmada çeşitli veri tabanları üzerinden Incotems konusunu ve tarihi seyrini aktarmak adına gerçekleştirilen literatür taramasıyla ulaşılan kaynakların detaylı bir okuması yapılmıştır. Güncel Incoterms 2020 ile ilgili yayınlar kapsamlı olarak taranmış ve getirilen yeniliklerin lojistik sigortaları üzerinde ne gibi etkileri bütüncül bir halde bu çalışmada aktarılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Incoterms 2020'de nakliye sigortaları A5/B5 maddesinde düzenlenmiştir. Incoterms prensip olarak her bir tarafın kendi risklerini güvence altına almaktan sorumlu olduğunu belirtmekte ve bu konuda herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Ancak uygulamaya bakıldığında tarafların mümkün olduğunca kısmi sigorta sözleşmelerinden kaçınmaları gerektiği şiddetle tavsiye edilmektedir (Piltz, 2020: 19). Incoterms 2020'de CIP ve CIF teslim şekillerinde sigortaya dair birtakım yenilikler getirilmiştir. Incoterms, CIF ve CIP kuralları dışında kalan 9 kuralın tamamında da satıcı veya alıcının birbirlerine herhangi bir sigorta teminatı sağlaması hususunda bir yükümlülük getirmemektedir. (Ademuni-Odeke, 2020: 48). Incoterms 2010'un A3 maddesinde belirtilen kurallar uyarınca satıcıya hem CIF hem de CIP'de "C" düzeyindeki Enstitü Kargo Klozlarından veya benzerleri tarafından sağlanan asgari teminattaki uygun kargo sigortasından yaptırma yükümlülüğü getirilmiştir (Jeon, 2021: 206). Bu hususta Incoterms 2020'de CIP taşıma şekli için bir yeniliğe gidilmiş ve satıcının Enstitü Kargo Kuralları'ndan en az "A" düzey klozundan veya benzerleri tarafından sağlanan yük sigortasından yararlanması şartı getirilmiştir (Çalışkan, 2021: 241). "A" düzeyindeki Enstitü Kargo Klozlarının alıcı için daha iyi bir sigorta kapsamı sunduğu aşıkarsa da bu düzeyde yapılan sigortaların priminin diğer düzeylere kıyasla daha yüksek olduğu ve satıcıya ekstra maliyet yüklediği belirtilmelidir (Jeon, 2021: 206). Satıcı daha düşük teminat düzeyine sahip bir (Örn. Enstitü Kargo Klozlarının "C" düzeyi) sigorta yaptırabilmesi için tarafların aralarında anlaşması gerekmektedir (Ademuni-Odeke, 2020: 50). Deniz ve su yolu taşımalarında kullanılan CIF teslim şeklinde C seviyesindeki Kargo Klozu'nun geniş çapta kabul edilmesi ve emtia işlemlerinde popüler olması gerekçesiyle bu düşük teminat seviyesinde herhangi bir değişikliğe

gidilmemiştir (Ademuni-Odeke, 2020: 48). Incoterms 2020’de CIP teslim şekline göre satıcının sigortaya ilişkin yükümlülüklerinin bir özeti aşağıdaki sunulmuştur (Ünan, 2020: 1058-1059):

- Tarafların aksine bir sözleşme yapmamaları durumunda masrafını karşılamak kaydıyla satıcı “A” düzeyinde Enstitü Kargo Klozundan veya muadili bir yük sigortasından yaptırmakla yükümlüdür.
- Alıcı, satıcının sigortalattığı mallar üzerinden sigorta firmasına talepte bulunma hakkına sahiptir.
- Alıcı, Savaş veya Grev Sigortası veya buna benzer ek bir sigortanın yapılmasını satıcıdan talep etmesi halinde, masraflar alıcının üzerinde olmak kaydıyla, satıcı bu sigortaları da sağlamakla mükelleftir.
- Sigorta tutarı, satış sözleşmesinde yer alan satış bedelinin en az %10 fazlası tutarında yani toplamda en az %110 olacak şekilde belirlenmelidir.
- Sigortaya konu mallar, alıcı ve satıcının aralarında anlaştığı teslim noktasına kadar güvence altındadır.
- Satıcı sigorta yaptırdığına dair kanıt niteliğindeki belgeyi (sigorta teminatı, sigorta poliçesi, sigorta sertifikası vb.) alıcıya ibraz etmek durumundadır.
- Satıcı tüm bunların haricinde alıcının istediği bilgi ve belgeleri, tüm risk ve masrafların alıcının üzerinde olması şartıyla, sağlamakla yükümlüdür.

Uluslararası Ticaret Odası’nın CIP teslim şeklinde “C” klozlu sigorta yerine “A” klozu şartını getirmesi bu hususta ne kadar ihtiyatlı olduğunun bir göstergesidir. A klozunun içerdiği geniş kapsam sayesinde alıcı, satıcının yapacağı yanlış lojistik seçimler nedeniyle zarara uğramayacağını bildiğinden getirilen bu kural, satıcının maliyet yükünü bir miktar artırsa da her iki tarafa güvence sağlamaktadır (Davis ve Vogt, 2021: 1281). Deprem, volkanik patlama, kasıtlı şekilde yüke verilen hasarlar, hırsızlık, yükün denize düşmesi, geminin su alması, yükleme, boşatma ve her türlü aktarma sırasında yüke verilen hasarlar ve yük üzerinde gerçekleşen diğer belirtilmemiş tüm hasar ve riskler Enstitü Kargo Klozunun A düzeyi kapsamında olup C düzeyinde yer almamaktadır. Yalnızca korsan saldırıları haricindeki savaş riskleri A klozunun kapsamında değildir (ACIS, 2009). Öte yandan Incoterms 2020, ortaya çıkması muhtemel riskin doğasına, niteliğine ve iletişimin hangi vasıta ile kurulacağına dair tarafların birbirlerine detaylı bilgi vermesi yönünde yeni düzenlemeler getirmiştir. EXW, FCA, CPT, FAS, FOB ve CFR teslim şekillerindeki satıcıların sigorta yaptırmaya yükümlülüğü bulunmamasına rağmen A5 maddesi gereğince alıcının talebi üzerine masrafları alıcının üzerinde olması şartıyla sigortaya dair ve alıcının mülkiyetinde olması gereken bilgileri sağlamalıdır. Ancak DAP, DDP ve DPU teslim şekillerinde satıcıların A5 maddesi kapsamında alıcıya bilgi verme yükümlülüğü bulunmamaktadır (Ademuni-Odeke, 2020: 54).

SONUÇ

Bu çalışmada Incoterms kavramına ve tarihi seyrine değindikten sonra Incoterms 2020 kurallarının lojistik sigortaları noktasında ne gibi yeniliklere sahip olduğu araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, Dünya Ticaret Odasının temel amacının taraflar arasındaki iletişim mekanizmasının güçlendirilmesi, teslim şekilleri arasındaki karmaşıklıkların giderilmesi, kuralların sadeleştirilmesi ve tarafların güven derecelerinin artırılması amacıyla sigorta koşullarının geliştirilmesi olduğunu göstermiştir.

Incoterms 2020'nin lojistik sigortaları kapsamında getirdiği en göze çarpan yenilik, CIP teslim şeklinde Enstitü Kargo Klotunun dar kapsamlı teminat (C) düzeyinden geniş kapsamlı teminat (A) düzeyine yükseltilmesi olmuştur. Incoterms kuralları genel olarak taraflara uygulamaları faydalarına olacak ihtiyari sorumluluklar yüklemekteyken Incoterms 2020'de bu kural bir zorunluluk olarak ifade edilmiştir. Ancak Incoterms kuralları emredici kanun hükmünde değildir ve taraflar sözleşme serbestisi gereği aralarında anlaştıkları takdirde yaptıkları sözleşmeye madde ekleyerek CIP teslim şeklinde C seviyesindeki Enstitü Kargo Klotunu kullandıklarını belirtme hakkına sahiptir. A seviyesinde yani geniş teminat kapsamında bir klotun kullanılmasının daha pahalı olması açısından satıcı üzerindeki maliyet yükünü artırmaktadır. Bu durum, getirilen kuralın bir yükümlülük olarak belirtilmesinin de hesaba katılmasıyla birlikte tarafların teslim şekli olarak CIP'ten uzaklaşmalarına neden olacağı düşünülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki satıcının geniş kapsamlı bir sigortaya sahip olması, yükleme, boşaltma ve transfer işlemleri sırasında yük üzerinde meydana gelmesi olası tüm risklerden her iki tarafı da koruması yönünden oldukça faydalıdır.

Incoterms 2020'nin taraflara sigorta yaptırmalarını bellettiği diğer bir teslim şekli CIF'tir. CIP'ten farklı olarak deniz ve iç su yolu taşımacılığında kullanılan CIF teslim biçimi için Incoterms 2020'de satıcıya A seviyesinde bir Enstitü Kargo Klotu ya da muadili bir yük sigortasından yaptırmaya yönelik bir yükümlülük Dünya çapında yaygın biçimde kullanılması gerekçesiyle getirilmemiştir. Ancak son yıllarda ülkelerarası politik düzlemde yaşanan birçok sorun dış ticaret faaliyetlerini olumsuz etkilemiş ve bunun yanında seyrüsefer halindeki birçok gemiye korsan saldırıları düzenlenmiştir. Örneğin Somali'de deniz haydutlarının sıklıkla gemilere saldırması ya da Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle geniş çaplı olarak sevkiyatların aksaması gibi deniz taşımacılığını olumsuz etkileyen birçok olay yaşanmıştır. Tüm bunlara ek olarak tonaj bakımından en yüksek yük kaybının deniz taşımacılığında olduğu bilinmesine rağmen her seferinde tarafların güvenliğine vurgu yapan Dünya Ticaret Odası taşıtanı korumak adına CIF teslim şeklinde A düzeyinde bir sigortanın yaptırılması gerektiğine yönelik bir kural oluşturmamıştır.

Incoterms 2020'nin lojistik sigortaları kapsamında getirdiği yeni kurallar incelendiğinde birçoğunun halihazırda yoğun olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda alıcının satıcıdan sigorta yaptırdığına dair ispat niteliğinde belgeler talep etmesi pratikte oldukça yaygındır. Halihazırda uygulanan kuralların Incoterms 2020 ile birlikte kurallaştırıldığı görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, Incoterms 2020'nin lojistik sigortaları üzerinde getirdiği yenilikler ve bunların tarafları nasıl etkilediği incelenmiş olup getirilen yeniliklerin tarafların daha güvenli bir ortamda ticaret faaliyetlerini gerçekleştirme ve tarafların birbirleriyle olan iletişim düzeyinin artırılması amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Öte yandan lojistik sigortalarına yönelik birçok yeni ifadenin pratiği yansıtmak adına oluşturulduğu görülmektedir. Bununla birlikte CIP teslim şeklinde satıcının A seviyesinde sigorta yaptırmasının zorunluluk olarak algılanmasının ihtimal dahilinde olduğu ve bunun da tarafları CIP teslim şeklinden uzaklaştırabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ACIS. (2009). Institute Cargo Clauses Comparison. Cargo Underwriting Agency LTD.
- Ademuni-Odeke, X. (2020). The insurance clause in INCOTERMS 2020: The latest stage in its evolution and a progressive development 1980-2020 (Part II). *The European Insurance Law Review*, 2020(2), 45-57.
- Ağaoğlu, C. (2020). Incoterms® 2020. *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1113-1149.
- Brodie, P. (2015). *Commercial shipping handbook*. Third Edition. Informa Law from Routledge, New York, NY.
- Çalışkan, Y. (2021). Uluslararası satımda 2020 INCOTERMS® kuralları ve hasarın geçişi. *Public and Private International Law Bulletin*, 41(1), 231-259.
- Davis, J. & Vogt, J. (2021). Incoterms® 2020 and the missed opportunities for the next version. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 1-24.
- Doğan, Ö. (2021). Incoterms 2020 ve TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinin Hasılat Standardı Kapsamında Raporlanması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 14 (1), 313-341.
- Ercan, T. (2021). Incoterms 2020 Kılavuzundaki Teslim Şekillerinin Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(3), 1187-1199.
- Günaydın, Ö.E. (2021). Incoterms 2000, 2010 ve 2020 Revizyonlarına Genel Bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 755-779.
- Jeon, S. H. (2021). An Analysis of Delivery/Transport Documents Content in Relation to the Contract of Carriage under Incoterms 2020 Rules. *Journal of Korea Trade*, 25(1), 203-219.
- Malfliet, J. (2011). Incoterms 2010 and the mode of transport: how to choose the right term. In *Management Challenges in the 21st Century: Transport and Logistics: Opportunity for Slovakia in the Era of Knowledge Economy* (pp. 163-179). City University of Seattle Bratislava.
- Özkan, Ö. (2012). Incoterms 2010 ile getirilen yenilikler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 31, 01-15.
- Piltz, B. (2020). Incoterms® 2020. *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, 2 (1), 9-28.
- Polat, G. (2021). Uluslararası Ticarete Risk Yönetimi Bağlamında Incoterms® 2020 Kuralları Üzerine Bir Değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 209-224.
- Ramberg, J. (2011). *ICC Guide to Incoterms 2010*. ICC Services. Paris, France.
- Sunay, N.A. (2012). "Incoterms 2010 Kuralları Hakkında Genel Bilgi ve Bu Kurallar Kapsamında DAT ve DAP Ticari Terimleri". *Hukuk, Ekonomi ve Siyasi Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, (127).

- Suraraksa, J., Amchang, C. ve Sawatwong, N. (2020). Decision-making on Incoterms 2020 of automotive parts manufacturers in Thailand. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(10), 461-470.
- Ünan, S. (2020). Incoterms 2020 ve Sigorta. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), 1057-1085.
- Yılmaz, M., Özken, A. ve Şahin, N. (2011). Incoterms 2000 ve 2010'un Mukayeseli Analizi ve Türkiye Uygulamalarındaki Eksiklikler. *Journal of Yasar University*, 6 (2)

Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece Adlı Romani'nin Türkçenin Sadeleşme Çizgisi Bakiminden Semantik Odaklı Görünümü

The Semantic Focus View of Reşat Nuri Güntekin's Novel Named Yeşilgece with respect to Turkish's Simplification Line

Ekin AKTÜRK

Dr. Öğr.Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi ,Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Kars/ Türkiye

E-mail: ekindex@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9039-2455

Öz

Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı'nın en sevilen ve en çok okunan yazarlarından olan Reşat Nuri Güntekin, kaleminin gücünü şüphesiz konularını halkın yaşamından; gerçek kesitlerinden seçmesinin yanı sıra, Türkçemizi en safiyane ve en ustalıkla kullanan yazarlardan biri olmasından almaktadır. Reşat Nuri'nin Türk edebiyatı içindeki duruşunu açıklamak hem devrin edebiyatının oturduğu tarihi zemini kavramak hem de romancılığı, dil ve üslubu ile onu bütün olarak analiz etmekle mümkün olacaktır. Cumhuriyet'in ilanı ile Türk kültür dünyasına giren yeniliklerin tohumları çok daha eski tarihlerde atılmış olgunlaşan meyvelerini ise Cumhuriyet'in ilanıyla beraber vermeye başlamıştır.

Millileşme cereyanı, halkçılık hareketi, dilde, kültürde sadeleşme, özleşme hareketinin en iyi örneklerini; Türk kültüründen, tarihinden yaşayışından, Türk aile hayatından kesitlerle halkın içinden, halka ait , halk için konuları en duru Türkçeyle kaleme alan; Anadolu'yu karış tanımasını eserlerinde ustalıkla yansıtan Reşat Nuri Güntekin olmuştur. Onun bu edebi kimliğini en belirgin yanılla yansıtan romanlarından biri 'Yeşil Gece' adlı romanıdır. Bu çalışmada, Yeşil Gece adlı romanı, semantik özellikleri açısından ele alırken, hem Türk edebiyatı hem Türk kültürünün tarihi ve sosyolojik birtakım kodlarına ulaşmak amacıyla incelemeler yapılmıştır. Semantik metod olarak öncelikle çağdaş döneme ait bu hikayeye semantik odaklı bakış ile hikaye, olay örgüsü ve karakter tipolojisi ile başlanıp dil özellikleri bakımından sözcüklerin semantik dallanmaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Reşat Nuri Güntekin, Semantik

Abstract

Reşat Nuri Güntekin, one of the most loved and widely read authors of the Turkish Literature of the Republican Era, undoubtedly draws the power of his pen from the life of the people; In addition to choosing from real sections, he is one of the writers who use our Turkish in the purest and most skillful way. Explaining Reşat Nuri's stance in Turkish literature will be possible both by grasping the historical background of the literature of the period and by analyzing him as a whole with his novel writing, language and style. The seeds of the innovations that entered the Turkish cultural world with the proclamation of the Republic were planted much earlier, and the ripening fruits began to be given with the proclamation of the Republic. The nationalization movement, the populist movement, the simplification of language and culture, the best examples of the movement of self-identification; Written in the purest Turkish, with sections from Turkish culture, history, life, and Turkish family life, the subjects of the people, belonging to the people, for the people; It was Reşat Nuri Güntekin who masterfully reflected his knowledge of Anatolia in his works. One of his novels that most clearly reflects this literary identity is his novel 'Green Night'. In this study, while examining the novel Yeşil Gece in terms of its semantic features, analyzes were made in order to reach some historical and sociological codes of both Turkish literature and Turkish culture. As a semantic method, first of all, this contemporary story will be started with a semantic-oriented view, story, plot and character typology, and the semantic branches of words will be examined in terms of language features.

Keywords: Turkish Literature in the Republican Period, Reşat Nuri Güntekin, Semantics

Matematik Öğretmeni Adaylarının KPSS Sınavına Yönelik Algılarının İncelenmesi: Bir Metaforik Çalışma

Melike SERBES

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Türkiye. E-mail: serbesmelike@gmail.com

Feriha Ferhan İBERMEK

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Türkiye. E-mail: ferihaferhani@gmail.com

Ümran ALMAZ

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Türkiye. E-mail: almazumran@gmail.com

Ayşenur SERT

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Türkiye. E-mail: aysenursrt.2@gmail.com

Burçin GÖKKURT ÖZDEMİR

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Türkiye. E-mail: bgokkurt@bartin.edu.tr

Öz

Bu araştırmanın amacı, farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) yönelik algılarını tespit etmektir. Türkiye’de ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı ortaokullara atanmaları, KPSS’den başarılı olma şartına bağlanmıştır. Adayların, öğretmen olarak atanabilmeleri için genel kültür-genel yetenek, eğitim bilimleri ve kendi alanlarıyla ilgili yapılan sınavlardan yeterli puanı almaları gerekmektedir. Türkiye’de öğretmenlik alanlarından bazı atamaların sınırlı oluşu, KPSS sınavının varlığı gibi nedenler öğretmen adaylarının lisans öğrenimlerine olumsuz yansımakta, aynı zamanda adayların gelecek kaygısı taşımalarına sebep olabilmektedir. 2022 yılında ilköğretim matematik öğretmenliğine atama için kontenjan sayısının 1004 ve bu programdan mezun olan

öğrencilerin 2021 yılında on binin üzerinde olmasına dayalı olarak bu alanda atama için belirlenen kontenjanın ihtiyacı karşılamadığı söylenebilir. Bu kapsamda, araştırmada ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının KPSS'ye yönelik algıları incelenmiş ve araştırma sonuçlarının adayların geleceğe yönelik kaygılarını belirlemek adına önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliği programının farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 147 (109'u kız, 38'i erkek) öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Araştırmanın katılımcıları gönüllülük ilkesi dikkate alınarak kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak "KPSS... gibidir; Çünkü..." şeklinde adayların KPSS ile metaforlarını belirleyici form kullanılmış ve görüşmeler bireysel olarak yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, belirlenen metaforlar 10 kategori (örn. Emek/beceri/birikim gerektiren, zor/karmaşık, belirsizlik gibi) altında oluşturulmuştur. Sınıf düzeyleri dikkate alındığında birinci sınıfta öğrenim gören adaylar ile dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının KPSS algıları arasında büyük farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının algıları incelendiğinde, kategoriler açısından emek/beceri/birikim gerektiren, zor/karmaşık kategorileri ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde görüşme bulgularına dayalı olarak, KPSS'nin öğretmen adaylarının yaşantılarında önemli bir dönüm noktası haline geldiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim Matematik Öğretmeni Adayı, Kamu Personeli Seçme Sınavı, Metafor

1.GİRİŞ

Eğitim kuşkusuz toplumu çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaştırın en önemli adımdır. Eğitim, toplumun yapısında etkili olan ve milletleri kalkındıran aktif bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır (Güven & Dak, 2017). Eğitim sistemlerinin başlıca amacı, vatandaşlara eğitim vermek ve ülkenin kalifiye insan gücünü yetiştirmektir (Çelikten, Şanal, & Yeni, 2005). Eğitim hizmetlerine birinci derece etki eden unsur "öğretmen"dir. Bu bakımdan, öğretmenlerin eğitim-öğretim amaçlarına ulaşmada nitelik olarak yeterliliğini artırması ve bu niteliğini zamanla geliştirerek devam ettirmesi oldukça önemlidir (Taşdemir, 2007). Öğretmenler eğitimde, sistemin en önemli unsuru olup, Türkiye'nin elinde bulundurduğu aktif ve genç popülasyonun kalifiye insan kuvvetine dönüştürülmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu bağlamda toplumda nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesine ihtiyaç vardır (Güven & Dak, 2017). Günümüzde 'öğretmen niteliği' ile ilgili algılayış, öğretmenlerde bulunması gereken bilgi, beceri ve istekliliğin kalıplara bağlı olarak ifade edilmesini kapsamaktadır (Mitchell, Robinson, Plake, & Knowles, 2001). Öğretmenlik mesleği, eğitim ile ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, özel uzmanlık bilgi ve becerisi, akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, bir meslek alanıdır (Bahar, 2011). 1985 yılına kadar olan süreçte, atamalarda herhangi bir sınav yapılmamıştır. İlk olarak 1985-1991 yılları arasında "Öğretmen Yeterlilik Sınavı" ismiyle uygulamaya konulan sınavlı eleme sistemine 1992 yılında son verilmiştir. Tüm öğretmen yetiştirme kurumlarından mezun olan adayların yeterli nitelikleri taşıdığı kabul edilerek kura ile atamalar yapılmıştır. Üniversitelerden mezun olan öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) ihtiyacının çok

üzerinde olması nedeniyle 2001 yılında yeniden sınavlı sisteme geçilmiştir. Bu bağlamda Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılmasına karar verilen “Kamu Meslek Sınavı (KMS)” uygulamaya konulmuştur (Yüksel, 2004). 2002 yılında 18.03.2002 tarih ve 3975 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren yasa ile kamu görevlerine ilk defa atanacak öğretmenlerin seçimleri “Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)” ile yapılmaktadır (Deryakulu, 2011; Eraslan, 2004; Kablan, 2011). Dolayısıyla Türkiye’de tüm öğretmenlik alanlarında atama şartı bu sınava bağlı olmuş ve 2016 yılında öğretmen atama sürecine mülakat sınavı eklenmiştir. Buna dayalı olarak benzer şekilde ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullara atanmaları, KPSS’den başarılı olma şartına bağlanmıştır. Adayların, öğretmen olarak atanabilmeleri için genel kültür-genel yetenek, eğitim bilimleri ve kendi alanlarıyla ilgili yapılan alan sınavından yeterli puanı almaları gerekmektedir. Türkiye’de öğretmenlik alanlarından bazı atamaların sınırlı oluşu, KPSS sınavının varlığı gibi nedenler öğretmen adaylarının lisans öğrenimlerine olumsuz yansımakta, aynı zamanda adayların gelecek kaygısı taşımalarına sebep olabilmektedir. 2022 yılında ilköğretim matematik öğretmenliğine atama için kontenjan sayısının 1004 (<https://kpsshocam.com/ilkogretim-matematik-ogretmenligi-atama-puanlari-ve-sayisi/>) ve bu programdan mezun olan öğrencilerin 2021 yılında on binin üzerinde olmasına dayalı olarak (<https://ogrencigundemi.com/hangi-bolumden-kac-mezun-var/>), bu alanda atama için belirlenen kontenjanın ihtiyacı karşılamadığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde, öğretmen adaylarının KPSS’ye yönelik görüşlerinin incelendiği çalışmalara rastlanıldığı ancak bu çalışmaların ağırlıklı olarak fen edebiyat fakültesi mezunları (Epeçan, 2016) ya da farklı branştaki öğretmen adaylarıyla (Sınıf Öğretmenliği, Beden Eğitimi Öğretmenliği, Okul Öncesi Eğitimi, Almaca Öğretmenliği gibi) çalışıldığı (Güven & Dak, 2017) görülmektedir. Bu kapsamda, araştırmada ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının KPSS ile algıları incelenmiş ve elde edilecek sonuçların adayların geleceğe yönelik kaygılarını belirlemek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Olgu bilim niteliğindeki araştırmalarda, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri mekânlarda karşı karşıya geldikleri olgularla alakalı ne algıladıkları ve tecrübelerinin ne olduğu üstünde durulur. Bu yöntemi tercih eden araştırmacılar, görüşme tekniğini kullanarak bireyin olguyla algısını açığa çıkarmaya çalışırlar (McMillan & Schumacher, 2010). Olgu bilim yönteminin kullanıldığı araştırmalarda doğru veya yanlış şeklinde bir değerlendirme yapılmaz. Bu yöntemde araştırılan olguyla alakalı açığa çıkarılan tanımlar kategorize edilir. Bu kategoriler, kavramın kişiler için ne anlam ifade ettiğini meydana çıkarmaya olanak sağlar (Koballa, Graber, Coleman, & Kemp, 2000’den akt. Çekmez, Yıldız & Bütüner, 2012). Bu araştırmada, öğretmen adaylarının KPSS sınavıyla ilgili algılarının ortaya çıkarılması amaçlandığından bu yöntemin kullanılması tercih edilmiştir.

2.1 Katılımcılar

Bu çalışma, 2021-2022 öğretim yılının bahar döneminde Batı Karadeniz Bölgesi’nde bulunan bir devlet üniversitesinde, ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören 109’u kız, 38’i erkek olmak üzere toplam 147 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Katılımcıların seçiminde kolay ulaşılabilir

örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının sınıf düzeyleri Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeylerine Göre Frekans Dağılımı

<i>Sınıf Düzeyi</i>	<i>İMÖA</i>
1. Sınıf	35
2. Sınıf	35
3. Sınıf	47
4. Sınıf	30
Toplam	147

İMÖA: İlköğretim Matematik Öğretmeni Adayları

Bilimsel etik kurallar çerçevesinde çalışmaya katılan öğretmen adaylarının gerçek adları yerine Ö1, Ö2...Ö147 şeklinde kodlar kullanılmıştır.

2.2 Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak “KPSS... gibidir; Çünkü...” şeklinde adayların KPSS’ye yönelik metaforlarını belirleyici tek maddelik bir form kullanılmış ve görüşmeler bireysel olarak yürütülmüştür. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarından birinci kısma KPSS ile ilgili metafor üretmeleri, “Çünkü” ifadesinden sonraki bölümde ise niçin bu metaforu yazdıklarını kısaca yazmaları istenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının verilen ifadeyi doldurmaları 5 ile 7 dakika arasında sürmüştür. Veri kaynağını oluşturan temel unsurlar, katılımcıların doldurmuş olduğu dokümanlardır.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırmada, öğretmen adaylarının ürettikleri metaforların çözümlenmesinde Sezgin-Memnun’un (2015) kategorileri ve kodları kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından “korku filmi/ dağ” gibi kodlar oluşturularak içerik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda ilk önce formlar dikkatlice incelenmiş ve katılımcıların metafor üretilip üretilmediği dikkate alınmıştır. Her sınıf düzeyindeki katılımcıların ürettikleri metaforlar ayrı ayrı kodlanmıştır. Elde edilen kodlar *kâbus*, *dağ*, *okyanus*, *hayat*, *savaş vb.* şeklinde yazılmıştır. Sonrasında bu kodlarda ortak özellikler incelenmiş ve benzer olan kodlar kategoriler altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Tematik analiz sonucunda, katılımcıların KPSS’ye yönelik algıları 10 kategori başlığı altında sunulmuş ve bu kategorilere ait kodların frekans tablolarına yer verilmiştir. Ayrıca her sınıf düzeyi için WordArt uygulamasında metaforlara ait kelime bulutları hazırlanmış ve katılımcılardan doğrudan alıntılar verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde öncelikle her sınıf düzeyindeki katılımcıların KPSS'ye yönelik ürettikleri metaforlara ait frekans tablolarına yer verilmiştir. Sonrasında ise genel resmi görmek adına tüm sınıf düzeylerine ait bulgular tek tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.

Birinci Sınıfta Öğrenim Gören Katılımcıların KPSS ile İlgili Ürettikleri Metaforların Frekans Tablosu

Sınıf Düzeyi	Birinci Sınıf	
Kategoriler	Kodlar	f
Emek/Beceri/Birikim Gerektiren	Gül diken (1), Baraj (1), Yarışın son 200 metresi (1), Öğretmen (1), Dağ (1), Sonbahar (1), Köprü (1)	7
Zor/Karmaşık	Hayat (1), Fenerbahçe (1), Dağ (1)	3
Belirsizlik	Hayat (1), Uçurum (1), Emoji (1), Kumar (2), Döngü (1)	6
Yıpratıcı	Vampir (1), Parazit (1), Adana (1), Maraton (1), Sigara (1), Batakılık (1)	6
Korku/ Kaygı	Ölüm (1), Kâbus (1)	2
Önemli/Değerli	Savaş (1), Deney (1), Zor sınav (1), Aşk (1)	4
Gereksiz	Boş bir kap (1), Erik (1)	2
Rekabet gerektiren	Yarış (2), Kurtlar sofrası (1), Seçilim baskısı (1)	4
Başarı için araç	Son durak (1)	1
Engel	-	0
TOPLAM		35

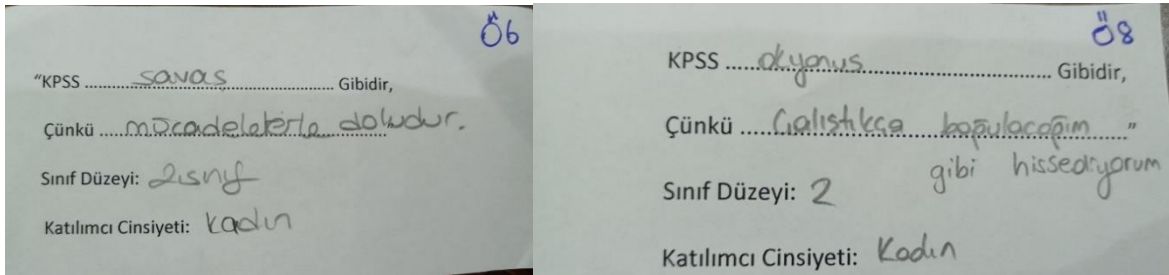
(...): Kodların yanındaki sayılar ilgili kodda üretilen metaforun frekans sayısını göstermektedir.

f: frekans

Tablo 1 incelendiğinde en fazla üretilen metaforların *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisinde olduğu görülmektedir. En az kategori ise *başarı için araç* kategorisidir. *Emek/beceri/birikim gerektiren* ve *yıpratıcı* kategorilerinde metafor üreten iki katılımcının açıklamasına Şekil 1'de aynen yer verilmiştir.

Zor/Karmaşık	Okyanus (3), Sıra dağlar (1), Kuyu (1), Hayat (1)	6
Belirsizlik	Elma (1), Şans Oyunu (1), Kumar (1), Borsa (1), Hayat(1)	5
Yıpratıcı	Isırgan Otu (1), Kaktüs (1), Zehir (1), Tükenmez kalem (1), Vampir (1)	5
Korku/ Kaygı	Okyanus (1), Bataklık (1), Sırat köprüsü (1), Yılan (1)	4
Önemli/Değerli	Dönüm noktası (2), Yeni hayatın başlangıcı (1)	3
Gereksiz	Ruh emici (1)	1
Rekabet gerektiren	Elek (1)	1
Başarı için araç	Köprü (1), Yokuş (1)	2
Engel	Barikat (1)	1
TOPLAM		35

Tablo 3 incelendiğinde, ikinci sınıfta öğrenim gören katılımcıların en çok *emek/ beceri/birikim gerektiren* kategorisinde metafor ürettikleri görülmektedir. Bu kategorinin ardından *zor/karmaşık* kategorisi gelmektedir. En çok metafor üretilen *emek/beceri/birikim* gerektiren kategoride bazı öğrenciler KPSS'yi *kanser, tünel, savaş, çiçek, survivor, dağa tırmanmaya* benzetmişlerdir. Diğer kategori olan *zor/karmaşık* kategorisinde ise katılımcılar tarafından KPSS, *sıra dağları, kuyu, okyanus, hayat* gibi metaforlara benzetilmiştir. Bu kategorilerle ilgili bazı örnek alıntılar Şekil 3'te verilmiştir.

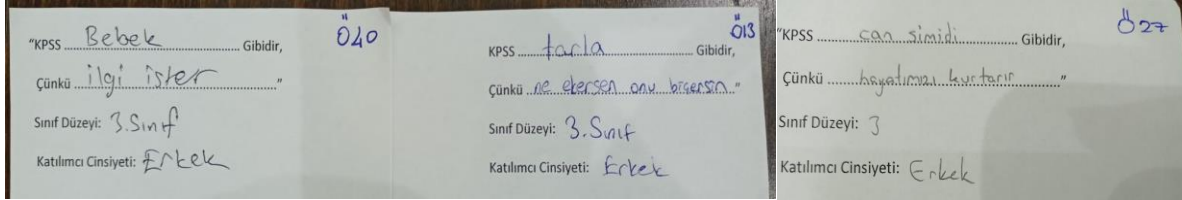

Şekil 3. Ö6'nın *emek/beceri/birikim gerektiren* ve Ö8'in *zor/ karmaşık* kategorilerinde ürettikleri metaforlar

Şekil 3'te Ö6'nın KPSS'yi savaşa benzettiği, Ö8'in ise KPSS'yi okyanusa benzettiği görülmektedir. Sebep olarak Ö6, savaşı kazanmak için mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisine dâhil edilmiştir. Ö8'in ise KPSS'nin *zor/karmaşık* olduğuna

Başarı için araç	Köprü (2) Kapı (1) Anahtar (1)	4
Engel	Barikat (1) Dağ (1)	2
TOPLAM		47

Tablo 4 incelendiğinde üçüncü sınıf öğretmen adaylarının en çok *zor/karmaşık* ve *korku/kaygı* kategorilerinde metafor ürettikleri görülmektedir. Daha sonra ise *emek/beceri/birikim* ve *önemli/değerli* kategorisi yer almaktadır. Emek/beceri/birikim gerektiren kategorisinde bazı adaylar KPSS'yi *kumbara, tarla, bebek, ağaç, ayna* gibi metaforlara benzetirken; *korku/kaygı* kategorisinde ise *şimşek, sırat köprüsü, deniz, gelecek, korku filmi* gibi metaforlara benzetmişlerdir. *Önemli/değerli* kategorisinde ise öğretmen adayları *can simidi, hayat, bıçak ve dönüm noktası* gibi metaforlar üretmişlerdir. Bu üç kategoriyle ilgili bazı örnekler Şekil 5'te aynen yer verilmiştir.

Şekil 5. Ö40'ın, Ö13'ün *emek/beceri/birikim gerektiren* ve Ö27'nin *önemli/değerli* kategorilerinde ürettikleri metaforlar

Şekil 5'te Ö40'ın KPSS'yi bebeğe benzettiği görülmektedir. Gerekçe olarak ise bebeğin ilgi istediğinden bahsetmiştir. Bu nedenle, *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisine dâhil edilmiştir. Ö13'ün ise KPSS'yi tarlaya benzettiği ve KPSS'nin birikim gerektiren bir süreç olduğuna açıkça vurgu yaptığı görülmektedir. Bu yüzden bebek metaforu gibi tarla metaforu da *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisinde yer almıştır. Ö27'nin ise KPSS'yi can simidine benzettiği görülmektedir. Sebep olarak KPSS'nin can simidi görevi üstlenip hayatını kurtaracağından bahsetmiştir. Bu nedenle *önemli/değerli* kategorisine alınmıştır. Üçüncü sınıfta öğrenim gören katılımcılar tarafından üretilen metaforlara ilişkin kelime bulutu Şekil 6'da yer verilmiştir.

Şekil 8. Dördüncü sınıfta öğrenim gören katılımcılar tarafından üretilen metaforlar

Tablo 6.

Katılımcıların KPSS'ye Yönelik Geliştirdikleri Metaforların Sınıf

Düzeylerine Göre Frekans Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
Kategoriler	Frekans (f)			
Emek/Beceri/Birikim Gerektiren	7	7	6	5
Zor/Karmaşık	3	6	9	4
Belirsizlik	6	5	5	4
Yıpratıcı	6	5	5	3
Korku/ Kaygı	2	4	7	5
Önemli/Değerli	4	3	6	3
Gereksiz	2	1	3	1
Rekabet gerektiren	4	1	0	1
Başarı için araç	1	2	4	4
Engel	0	1	2	0
TOPLAM	35	35	47	30

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören öğrencilerin büyük çoğunluğu KPSS için *emek/beceri/birikim* gerektiren kategorisinde metafor ürettikleri görülmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin *emek/beceri/birikim* gerektiren kategorisinden sonra en çok *yıpratıcı* ve *belirsizlik* kategorilerinde metafor ürettikleri, engel kategorisinde ise metafor üretmedikleri görülmektedir. İkinci sınıf öğrencilerinin *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisinden sonra en çok *zor/karmaşık* kategorisinde metafor ürettikleri; en az ise *gereksiz*, *rekabet gerektiren* ve *engel* kategorilerinde metafor ürettikleri görülmüştür. Üçüncü sınıf öğretmen adaylarının en çok *zor/karmaşık* ve *korku/kaygı* kategorilerinde metafor ürettikleri görülmektedir. *Rekabet gerektiren* kategorisinde hiç metafor üretmedikleri görülmüştür. Dördüncü sınıf öğrencilerinin ise *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisinin yanında *korku/kaygı* kategorisinde de aynı sayıda metafor ürettikleri gözlemlenmiştir. *Engel* kategorisinde ise metafor üretilmediği ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara dayanarak genel olarak ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören katılımcıların genelde KPSS'yi emek gerektiren bir süreç olarak gördükleri, aynı zamanda engel olarak görmedikleri tespit edilmiştir. KPSS'yi dördüncü sınıf düzeyindeki öğretmen adaylarının başarıya giden bir yol olarak

gördüğü fakat birinci sınıflarda bu algının daha düşük olduğu görülmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin KPSS'yi yarış olarak gördüğü ancak diğer sınıf düzeylerindeki öğrencilerin bu algısının daha düşük olduğu saptanmıştır. Özet olarak ilköğretim matematik öğretmenliği birinci sınıfında öğrenim gören katılımcılarla son sınıftaki katılımcıların KPSS algıları arasında gözle görülür bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırma sonucunda farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının çok sayıda metafor ürettikleri görülmüştür. Üretilen metaforlar 10 farklı kategori altında birleştirilmiştir. Bu kategorilerden bazıları olumlu iken bazıları olumsuzdur. Katılımcıların *zor/karmaşık*, *belirsizlik*, *yıpratıcı* ve *korku/kaygı* kategorilerinde oldukça fazla metafor üretmeleri KPSS hakkında çoğunluğun olumsuz düşündüğünü açıklar niteliktedir. Tüm sınıf düzeyleri dikkate alındığında *emek/beceri/birikim gerektiren* kategorisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrencilerin KPSS'yi emek vererek başarabileceklerini düşündüklerini göstermektedir. Bazı öğrenciler ise KPSS'yi başarıya giden bir yol olarak görmektedirler. Bu sebeple olumlu düşünen katılımcılara da rastlamak mümkündür. Araştırmada farklı sınıf düzeylerindeki katılımcıların ürettikleri metaforlar incelendiğinde, KPSS'yi dördüncü sınıf düzeyindeki öğrencilerin başarıya giden bir yol olarak gördüğü fakat birinci sınıflarda bu algının daha düşük olduğu görülmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin KPSS'yi yarış olarak gördüğü ancak diğer sınıf düzeylerindeki öğrencilerin bu algısının daha düşük olduğu saptanmıştır. Alanyazında da bu araştırma sonuçlarına benzer sonuçlara rastlamak mümkündür. Örneğin Atav ve Sönmez (2013), Eraslan (2004) ve Karaca (2011), çalışmalarında öğretmen adaylarının Kamu Personeli Seçme Sınavına karşı olumsuz bir algı sergilediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bu çalışmanın sonucu Gömleksiz ve Kan'ın (2011) çalışma sonucuyla paralellik göstermektedir. Benzer şekilde Elmacı'nın (2015) öğretmenlerin KPSS'ye ilişkin metaforik algılarını araştırdığı çalışmada, öğretmen adaylarının KPSS'ye karşı olumsuz bir tutum gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Karadeniz'in (2016) sosyal bilgiler öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada adayların KPSS'ye yönelik metaforik algılarının olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçlar Dere ve Demirci (2022) çalışmada da rastlanmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören farklı sınıf düzeyindeki öğrencilerin KPSS'ye yönelik algılarının genelde olumsuz olduğu görülmüştür. Bu sonuca dayalı olarak, ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören farklı sınıf düzeyindeki öğrencilerin KPSS'ye yönelik korkularının ve kaygılarının azaltılmasına yönelik eylem araştırması niteliğindeki çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Özellikle atama için belirlen kontenjan sayıları ile programdan mezun öğrenci sayılarının arasındaki dengenin gözetilmesi ve diğer programlarda benzer sorunların olup olmadığını tespit etmek amacıyla diğer programlarda öğrenim gören tüm öğrenciler üzerinde benzer çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atav, E. & Sönmez, S. (2013). Öğretmen adaylarının Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, özel sayı (1)*, 01-13.
- Bahar, H. H. (2011). ÖSS puanı ve lisans mezuniyet notunun KPSS 10 puanını yordama gücü. *Eğitim ve Bilim, 36(162)*, 168-181.
- Çekmez, E., Yıldız, C., & Bütüner, S. Ö. (2012). Fenomenografik araştırma yöntemi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 6(2)*, 77-102.
- Çelikten, M., Şanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19)*, 207-237.
- Dere, İ. & Demirci, E. (2022). KPSS Sosyal Bilgiler Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi'ne (ÖABT) katılanların deneyimleri . *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 13(1)* , 716-733 .
- Deryakulu, D. (2011). KPSS eğitim bilimleri sorularının genel öğretmen yeterliklerinin öğretim teknolojisi alanı ile ilgili alt yeterlik ve performans göstergeleri açısından incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 1(1)*, 1-23.
- Elmacı, S. (2015). Kamu personeli seçme sınavı ve alan bilgisi sınavına ilişkin öğretmen görüşlerinin ve metaforik algılarının belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Epçaçan, C. (2016). Öğretmen adaylarının KPSS ve öğretmenlik atamaları hakkındaki görüşleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11(3)*, 1065-1090.
- Eraslan, L. (2004). Öğretmenlik mesleğine girişte Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) yönteminin değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1)*, 1-31.
- Gömlüksiz, M. & Kan, A. (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *International Periodical for The Languages, 7(1)*, 1159-1177.
- Güven, D. & Dak, G. (2017). Öğretmen adaylarının kamu personeli seçme sınavına (KPSS) ilişkin oluşturdukları görsel metaforlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler, 8(15)*, 02-14.
- <https://kpsshocam.com/ilkogretim-matematik-ogretmenligi-atama-puanlari-ve-sayisi/>
- Kablan, Z. (2010). Akademik mezuniyet ortalama puanı ile KPSS baş arı puanı arasındaki ilişki. *Uludağ Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2)*, 451-470.
- Karaca, E. (2011). Öğretmen adayların kamu personeli seçme sınavına (KPSS) yönelik tutumları. *Akademik Bakış Dergisi, (23)*, 1-18.
- Karadeniz, O. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerinin KPSS algıları: metaforik bir analiz çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 17(3)*, 729-726.
- Mcmillan, H. J. & Schumacher, S. (2010). *Research in education*. Boston, USA: Pearson Education.

Mitchell, K. J., Robinson, D. Z., Plake, B. S., & Knowles, K. T. (2001). *Testing teacher candidates: The role of licensure tests in improving teacher quality*. Washington, DC: National Academy Press.

Sezgin-Memnun, D. (2015). Ortaokul öğrencilerinin matematik problemine ilişkin sahip oldukları metaforlar ve bu metaforların sınıf düzeylerine göre değişimi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi(EFMED)*, 9(1), 351-374.

Taşdemir, M. (2007).Sınıf öğretmenlerinin okul, meslektaşları ve kendi mesleki yeterliklerini algılamaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 174, 171-191.

Yüksel, S. (2007). Bilişsel alanın sınıflamasında (Taksonomi) yeni gelişmeler ve sınıflamalar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 479-511.

Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi Hakkında Öğrenciler Ne Düşünüyor?

Zeynep Nevin TANRIVERDİ

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
nevinzeynep34@gmail.com

Burçin GÖKKURT ÖZDEMİR

Corresponding author, Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, E-mail: bgokkurt@bartin.edu.tr ORCID ID 0000-0002-1551-0113

Öz

Oyunların çocukluktan itibaren bireyin yaşantısında önemli bir yeri olmasıyla beraber üst düzey becerileri desteklemeye yönelik alternatif oyunlar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu süreçte bireyler akıl ve zekâ oyunları ile tanışmaya başlamış, akıl ve zekâ oyunları sayesinde kaliteli zaman geçirmeye başlamışlardır. Akıl ve zekâ oyunları, bireylerin mantıksal akıl yürütme, düşünme becerileri ve stratejik düşünme becerilerinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca akıl ve zekâ oyunları, bireylerin eleştirel düşünme, yaratıcılık ve problem çözme becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Alanyazın incelendiğinde akıl ve zekâ oyunlarının özellikle küçük yaşta çocuklar için değerli materyaller oldukları ve çocukların gelişimlerini destekleyici araçlar oldukları görülmektedir. Bu kapsamda, araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin akıl ve zekâ oyunlarına yönelik eğitim hakkında görüşlerini incelemektir. Araştırmada, 27 oyunla ilgili etkinliğin yapıldığı “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” adında 4 haftalık bir eğitim verilmiş ve eğitim sonrası öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Durum çalışması olarak yürütülen bu araştırmanın katılımcılarını, Batı Karadeniz Bölgesindeki bir ilin merkezinde bulunan devlet ilkokullarında öğrenim gören 13 ilkokul öğrencisi (7 Kız, 6 Erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, öğrencilere beş açık uçlu sorudan oluşan “Öğrenci Görüşme Formu” yöneltilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler, nitel olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin eğitimden genel olarak memnun oldukları, gelişimlerine katkı sağladıklarını belirttikleri ancak eğitim süresinin kısıtlı olması veya daha önceden bazı oyunları bilmeleri gibi sebeplerden dolayı süreçte sıkıldıkları görülmüştür. Eğitim sürecinde kız öğrencilerin çoğu *Mangala*, *Koridor*, *Tangram*, *Sudoku*, *Hedef 5* ve *Satranç* gibi oyunları beğenirken; erkek öğrencilerin çoğu ise *9 Taş*, *Nim* oyunu, *Çit Oyunu* ve *Topolojik Düğümler* gibi oyunları beğenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Akıl ve zekâ oyunları, ilkokul öğrencisi, görüş

1.GİRİŞ

Günümüz dünyasındaki meydana gelen birtakım değişimler bireylerin ihtiyaç duyulan özelliklerini de etkilemektedir. Değişen ve gelişen bu çağın bireylerden sahip olmasını beklediği özellikler; karşılaştıkları problemlere karşı özgün ve değişik çözümler üretmeleri, bu çözümleri seri bir şekilde uygulayabilmeleri ve karşılaştıkları zorlukları aşabilmelerini sağlayacak çeşitli bilişsel özelliklere sahip olmalarıdır (Ellis & Hunt, 1993; Lester, 1994; Verschaffel, vd., 1999). Bireylerin bahsedilen bu özellikleri ve becerileri kazanmasında en mühim olan araç öğretme sürecidir. Eğitim yaparken kullanılacak farklı ders ve araç-gereçler bireylerin bu değişime uyum sağlayabilmelerine yardımcı olacaktır (Dempsey, Haynes, Lucassen, & Casey, 2002). Eğitimin, bireylerin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için tecrübelerle dayanması ve birey ile işlenen konu arasında özel bir bağ kurması gerekmektedir. Bu bağı kurabilmenin en etkili yolu, öğrencinin öğrenmeye olan ilgisini arttırmak, öğrenme anını bir mutluluk anına çevirebilmek ve daha gerçekçi tecrübeler kazanmasına olanak sağlamaktır (Ulaş, 2014). Çocuklardaki kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilen ve analitik düşünme becerisine sahip bireyler olarak yetiştirilme arzusu, oyunların ve fiziki aktivitelerin eğitimdeki yerini önemli hale getirmektedir. Oyun ve fiziksel etkinliklerin ana hedefi öğrenmeyi sağlamaktır (Altun, 2013).

Oyunlar düşünüldüğünde sıradan bir oyun öğrenme ortamını daha etkin hale dönüştürmede ve öğrencinin gereksinimlerini karşılayabilme hususunda yetersiz kalabilir, bu hususta en etkili olan oyunlar akıl ve zekâ oyunlarıdır (Chen, Liao, Cheng, Yeh, & Chan, 2012). Tanım olarak bakıldığında dünyadaki herhangi bir kültüre, ırka, milliyete bağlı olmaksızın, çok özel bir bilgi ihtiyacı duymadan, ipuçlarının yardımıyla bir mantık çerçevesi içinde ve akıl yürüterek çözülebilen sorunların oyun ile harmanlanmış biçimine akıl ve zekâ oyunları denir. Farklı bir tanıma göre ise akıl ve zekâ oyunları, birtakım oyun ve etkinliklerin bireylerin bilişsel özelliklerinin gelişimini olumlu yönde etkileyecek türde işe koşulmasıdır (Özdevecioğlu & Hark Söylemez, 2021). Eğitim ve öğretimde akıl ve zekâ oyunları, belirlenen amaçları gerçekleştirmeye yönelik kullanılan araçlardır (Dempsey, Haynes, Lucassen, & Casey, 2002). Akıl ve zekâ oyunları bireylerin sahip oldukları bilişsel yeteneklerinin gelişimine olumlu etkisinin yanı sıra, etkili zaman yönetimi ve keyifli vakit geçirmelerini de sağlayabilir (Kel & Kul, 2021). Alanyazın incelendiğinde akıl ve zekâ oyunlarının özellikle küçük yaştaki çocuklar için değerli materyaller oldukları ve çocukların gelişimlerini destekleyici araçlar oldukları görülmektedir (Kılıç & Elaldı, 2021). Bu kapsamda, araştırmada ilkökul öğrencilerinin akıl ve zekâ oyunlarına yönelik verilen eğitim hakkında görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmada, 27 çeşit oyunla ilgili etkinliğin yapıldığı “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” kapsamında 4 haftalık bir eğitim verilmiş ve eğitim sonrası öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Oyunlarla ilgili etkinlikte 3 taş-9 taş ile Sudoku-Kendoku benzer olduğu için ayrı oyun türü olarak değerlendirilmemiştir. Durum çalışması olarak yürütülen bu araştırmanın katılımcılarını, Batı Karadeniz Bölgesindeki bir ilin merkezinde bulunan devlet ilkokullarında öğrenim gören 13 ilkökul öğrencisi (7 Kız, 6 Erkek) oluşturmaktadır. Araştırmacıların yer aldığı üniversite ile Çocuk Üniversitesi kapsamında protokol

imzalandığı için uygulama için yasal izinler alınmıştır. Uygulama hafta sonu cumartesi pazar olmak üzere dört hafta boyunca üniversitedeki bir derslikte yapılmıştır. Araştırmanın etiği gereği, kız öğrenciler için K1,K2,...K7; erkek öğrenciler için E1,E2,...E6 şeklinde kodlar kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak, öğrencilere eğitim sonrasında beş açık uçlu sorudan oluşan “Öğrenci Görüşme Formu (ÖGF)” yöneltilmiştir. Görüşme sürecinde öğrencilerden öncelikle kendilerine dağıtılan ÖGF’yi yazılı olarak doldurmaları istenmiştir. Sonrasında öğrencilerin yazdıkları dokümanlar üzerinden anlaşılmayan ya da eksik kaldığı düşünülen sorularla ilgili bireysel olarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık 20-30 dakika sürmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler, nitel olarak analiz edilmiştir. Analiz aşamasında soru maddeleri kategori olarak oluşturulmuş, soruların içeriğine uygun olarak içerik analizi kapsamında kodlar oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için görüşme verileri, iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Miles ve Huberman’ın (1994) uyum yüzdesi dikkate alınarak hesaplanan uyumun tam olarak sağlandığı (%100) tespit edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde ilkökul öğrencileriyle yapılan görüşme formunun analizinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

1. Çocuk Üniversitesi’nde aldığımız “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi“ eğitimini nasıl buldunuz? (Aşağıdaki seçeneklerden birini tercih ediniz)

Tablo 1. Öğrencilerin Birinci Soruya Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

Kategori	Kodlar	ÖK	Örnek Açıklamalar
Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesinde Verilen Eğitime Yönelik Görüş	Beğendim	K1 E1	“ Beğendim çünkü yeni şeyler öğrendik” (E6)
		K2 E2	“Eğlenceli olduğu için ve yeni akıl zekâ oyunları öğrendiğim için...” (E1)
		K3 E4	“Çok eğlenceli buldum ve bizi geliştirecek oyunlar var” (K3)
		K6 K7	
	Kısmen Beğendim	K5 E5	“Çünkü çok fazla birlikte oynayamadık” (K5)
			“Oyunlar eğlenceliydi ama bazıları sıkıcıydı” (E5)
Beğenmedim	E3	“Eğlenceli ama biraz uzun “ (E3)	

ÖK: Öğrenci kodları

Tablo 1’deki bulgular incelendiğinde, kız öğrencilerden altısı “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitimini beğenmişlerdir. Bu öğrencilerin dördü oyunları öğrenirken ve oynarken eğlendiğini, ikisi ise yeni oyunlar öğrendiğini ifade etmiştir. Diğer bir öğrenci (K5) ise kısmen beğendim şeklinde soruyu

yanıtlamış ve çok fazla birlikte oynayamadıklarını belirtmiştir. Erkek öğrencilerin görüşleri incelendiğinde ise “ Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitimini dört öğrenci beğenmiştir. Bu öğrencilerin ikisi oyunları çok eğlenceli bulduğu için beğenirken diğer ikisi ise mantıklı yeni oyunlar öğrendikleri için beğendiklerini ifade etmişlerdir. Bir erkek öğrenci (E5) bazı oyunların sıkıcı olması gerekçesiyle kısmen beğenmiştir. Sadece bir öğrenci (E3) oyunların eğlenceli ama uzun olması gerekçesiyle beğenmediğini ifade etmiştir.

2. Çocuk Üniversitesi’nde aldığınız “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi “ eğitiminde yeni öğrendiğiniz oyun/oyunlar oldu mu? Cevabınız evet ise öğrendiğiniz oyun/ oyunları detaylı yazabilir misiniz?

Tablo 2. Öğrencilerin İkinci Soruya Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

Kategori	Kodlar	ÖK	Örnek Açıklamalar
Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesinde Verilen Eğitimde Oyunları Öğrenme Durumuyla İlgili Görüş	Öğrendim	K4 E2	“Mangala amacı ise hazinene en fazla pulu almak. 3 taş bir sırada, üç tane taşı sıralamak. “ (E3)
		K7 E3	“Yeni öğrendiğim oyunlar oldu. Mesela mangala, mangala 48 taşla oynanan, her bir kuyuya 4 taş konulan bir oyun. “ (K4)
	Kısmen Öğrendim	K1 E1	“Evet, oldu. Mesela küre, mangala, koridor, nim oyunu, 3 taş ve 9 taş, pentago gibi bir sürü oyun öğrendim” (K1)
		K2 E4	
		K3 E5	
		K6 E6	“Mangala , 3 taş, 9 taş, soma küpü, apartmanlar, nim oyunu, koridor, pentago, ABC bağlama, çit oyunu, hedef 5, reversi ... vb. bir çok oyun öğrendik ve eğlendik” (K3)
			“Evet. Öğrendiğim oyunlar mangala, küre, nim oyunu, reversi, pentago, küre, topolojik düğümler, hanoi kulesi, kalamino, sihirli piramit, hedef 5 gibi oyunlar.” (E5)
Hayır	K5	“ Hayır olmadı.” (K5)	

İkinci soruda ilkokul öğrencilerine “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminde öğrendikleri yeni oyun/oyunlar olup olmadığı sorulmuştur. Sadece kız öğrencilerden biri “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminde yeni oyun öğrenmediğini ifade etmiştir. Geriye kalan altı kız öğrenci eğitimde yeni oyunlar öğrendiğini ifade ederken bu öğrencilerden dördü görüşme esnasında (K1, K2, K3, K6)

öğrendiği oyunları açıklamakta yetersiz kalmış, iki öğrenci (K4, K7) öğrendiği oyunları detaylı açıklayabilmiştir. Erkek öğrencilerin hepsi “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminde yeni oyun öğrendiklerini belirtmişlerdir. Erkek öğrencilerden dördü (E1, E4, E5, E6) görüşme sürecinde yeni öğrendiği oyunları yeteri kadar ifade edemezken; iki öğrenci (E2, E3) öğrendiği oyunların amaçlarını yazmış ve aynı zamanda detaylı da açıklayabilmiştir.

3. “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi “ eğitiminde gördüğünüz aşağıdaki oyun/oyunları beğendiniz mi? Cevabınız evet ise aşağıda oyunlardan hangisi veya hangilerini en çok beğendiniz? (Beğendiğiniz oyun ya da oyunları işaretleyiniz.)

Tablo 3. Öğrencilerin Üçüncü Soruya Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

Kategori	Kodlar	ÖK	Örnek Açıklamalar
Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesinde Verilen Eğitimde Oyunları Beğenme Durumuyla İlgili Görüş	Mangala, Koridor, Tangram	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 E1 E3 E4 E5 E6	“”Mangala çok eğlenceli geliyor bana” (E3)
	9 taş, Nim	K1 K2 K3 K4 K6 K7 E1 E3 E4 E5 E6	
	Hedef 5, Satranç	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 E2 E3 E4 E5 E6	“Satranç oynarken düşünüyorum.
	Hanoi kuleleri	K2 K3 K4 K5 K6 K7 E1 E2 E4 E5 E6	Hoşuma gidiyor” (K2)
	Pentago	K1 K2 K3 K4 K5 K6 E1 E2 E3 E4 E5	
	3 taş	K1 K2 K3 K4 K6 E2 E3 E4 E5 E6	
	Küre	K1 K2 K3 K4 K5 K6 E1 E3 E4 E5	
	Soma Küpü	K1 K2 K3 K4 K6 K7 E1 E2 E3 E4	“Topolojik düğümleri çözmekte zorlandım ancak hoşuma gitti, zihnim yoruldu.” (K4)
	Sudoku	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 E2 E4 E5	
	ABC bağlama	K1 K2 K4 K5 K6 K7 E1 E2 E4 E6	
	Çit oyunu, Topolojik Düğümler	K2 K3 K4 K6 E1 E2 E3 E4 E5 E6	
	Equilibrio	K3 K4 K5 K6 E1 E3 E4 E5 E6	“Denge kulesinde arkadaşlarımla birlikte etkileşimde oynamak
	Quarto	K3 K4 K5 K6 E2 E3 E4 E5 E6	
	Abalone	K1 K3 K4 K6 E2 E3 E4 E5 E6	
	Apartmanlar	K3 K4 K6 K7 E1 E2 E4 E5 E6	
Q-bitz	K1 K3 K4 K5 K6 E2 E3 E4 E6		

Reversi	K2 K3 K4 K5 K6 K7 E1 E4 E5	<i>hareket etmek</i>
Sihirli Piramit	K2 K3 K4 K5 K6 E2 E4 E5 E6	<i>çok eğlenceliydi.</i>
Katamino	K3 K4 K5 K6 E2 E3 E4 E5	<i>Sınıf ortamı dışında</i>
Ken Doku	K1 K3 K4 K6 E2 E4 E5 E6	<i>kordidorda</i>
Denge kulesi	K2 K3 K4 K5 K6 E4 E5 E6	<i> oynamak da çok güzeldi” (E5)</i>
Patika oyunları	K2 K3 K5 K7 E1 E5	
Kulami	K3 K4 K6 E3 E4 E5	
Kakuro	K3 K4 K6 E3 E4	

Üçüncü soruda öğrencilerden “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminde öğrendikleri akıl ve zekâ oyun/oyunlarından beğendiklerini işaretlemeleri istenmiştir. Kız öğrencilerin tümü mangala, koridor, tangram, sudoku, hedef 5 ve satranç oyununu beğendiklerini ifade etmişlerdir. Kız öğrencilerden altısı hanoi kuleleri, 9 taş, pentago, küre, soma küpü, ABC bağlama, reversi, nim oyunu ve sihirli piramitleri beğendiklerini belirtmişlerdir. Beş kız öğrenci ise 3 taş, Q-bitz ve denge kulesini beğendiklerini ifade etmişlerdir. Dört kız öğrenci ise equilibrio, katamino, quarto, kendoku, apartmanlar, çit oyunu, patika oyunları ve topolojik düğümleri beğendiklerini dile getirmişlerdir. Kız öğrencilerin en az beğendikleri oyunlar ise kulami ve kakuro oyunlarıdır. Erkek öğrencilerin nerdeyse tamamı 9 taş, nim oyunu, çit oyunu ile topolojik düğümleri beğenmişlerdir. Beş erkek öğrenci ise bununla birlikte mangala, equilibrio, hanoi kuleleri, 3 taş, koridor, pentago, quarto, tangram, abalone, apartmanlar, hedef 5 ve satranç da sevindiklerini belirtmişlerdir. Altı erkek öğrencinin dördü ise katamino, küre, soma küpü, ABC bağlama, Q-bitz, sihirli piramit ile patika oyunlarını beğendiklerini ifade ederken; erkeklerin en az beğendikleri oyunlar olarak kulami, sudoku, reversi, kakuro ve denge kulesi olduğu dikkat çekmektedir.

4. “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi “ eğitiminde gördüğünüz oyunları matematik derslerinizde de anlatılmasını ve konuların öğretilmesinde kullanılmasını ister misiniz? Neden böyle düşündüğünüzü açıklayınız.

Tablo 4. Öğrencilerin Dördüncü Soruya Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

Kategori	Kodlar	ÖK	Örnek Açıklamalar
Akıl Ve Zekâ Oyunlarının Matematik Derslerinde Kullanılmasına İlişkin Görüş	Kullanılsın	K1 E1	“Kullanılsın isterim. Ancak daha uzun olabilirdi. Süre uzun olsaydı daha çok akıl ve zekâ oyunu öğrenmiş olurduk.” (E1)
		K3 E2	
		K4 E3	
		K5 E4	“Çünkü eğitsel, güzel ve matematik dersinde anlatılıp oynatılabilir. Sadece eğitim süresi sınırlıydı.” (K4)
		K6 E5	
		K7 E6	

“Çünkü akıl ve zekâ oyunları matematik dersi ile bağlantılı ve ikisini de çok sevdiğim için birlikte olmaları çok güzel.” (K5)

“Matematiğin eğlencesini 2’ ye katlar.” (K7)

Kullanılmasın

K2

“ Aynı şeyleri öğrenmek istemiyorum farklı şeyler öğrenmek isterim. Oyunları biliyorum.” (K2)

Dördüncü soruda öğrencilerden “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminde aldıkları akıl ve zekâ oyunlarının matematik derslerinde öğretilmesini ve derslerde kullanılmasını isteyip istemedikleri sorulmuş ve cevaplarının gerekçelerini yazmaları istenmiştir. Kız öğrencilerden sadece biri (K2) oyunları bildiği için aynı şeyleri öğrenmeme gerekçesiyle hayır cevabını vermiştir. Kullanılmasın şeklinde yanıt veren altı öğrencinin üçü (K1, K3, K7) akıl ve zekâ oyunlarının eğlenceli olduğunu ve matematik derslerinin de eğlenceli geçeceğini düşündüklerini belirtmiş, iki kız öğrenci de (K4, K5) matematik ve oyunların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve ikisini de sevdiğini bu sebeple birlikte verilebileceğini belirtmişlerdir. Geriye kalan bir kız öğrenci (K6) ise bu oyunların okulda öğretilmesinin iyi olacağını düşündüğü için akıl ve zekâ oyunlarının matematik konularının öğretiminde kullanılmasının yararlı olacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan bir erkek öğrenci (E1) daha çok akıl ve zekâ oyunları öğreneceğini düşündüğünü ifade ederken beş öğrenci ise (E2, E3, E4, E5, E6) akıl ve zekâ oyunlarının eğlenceli olduğunu bu sebeple matematik derslerinin de eğlenceli olacağını düşündükleri için akıl ve zekâ oyunlarının matematik konularının öğretiminde kullanılmasını istediğini dile getirmiştir.

5. “Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi ” eğitiminin size kattığı beceriler oldu mu? Cevabınız evet ise aşağıda detaylı olarak hangi beceri/ becerilerinizin geliştiğini yazabilir misiniz?

Tablo 5. Öğrencilerin Beşinci Soruya Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

Kategori	Kodlar	ÖK	Örnek Açıklamalar
Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesinde Verilen Eğitimin Öğrencilerin Beceri/Becerilerini Geliştirme Durumunda İleri Çıkartılan	İletişim becerisini, öz güveni ve arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmesi	K1 E4 K2 E5 K4 E6	“Arkadaşlık ilişkilerim ve kendime olan özgüvenim arttı.” (K1) “Yeni arkadaş edindim, korkumu yendim, çok eğlenceli.” (E4) “Yeni arkadaşlar edindim. Yeni şeyler öğrendim. İletişimim arttı...” (E5)
	Akıl yürütme becerisini geliştirmesi	K4 K5 K6 K7 E2	“Akıl yürütmem gelişti. Arkadaşlık ilişkilerim arttı.” (K4) “Akıl yürütmem gelişti, problem çözme becerim arttı.” (E2)

			<i>“Ben tahtaya kalkamıyordum artık daha çok kalkabiliyorum. Akıl yürütmem gelişti. Problem çözmem gelişti.” (K6)</i>
			<i>“Bazı oyunlarda baya düşündüm. Özellikle topolojik düğümlerde zihnimi baya yordum (K7)”</i>
			<i>“Problem çözme becerim arttı. 3 boyutlu düşünme yeteneğim arttı.” (E1)</i>
Problem	çözme	E1 E3	<i>“Soru çözüm becerimi arttırdı.” (E3)</i>
becerisini		K3 K5 K6	<i>“Birçok oyun bana katkıda bulunup problem</i>
geliştirmesi			<i>çözme becerilerimi arttırdı.” (K3)</i>

Tablo 5 incelendiğinde, üç kız öğrencinin (K1, K2, K4) “ Akıl ve Zekâ Oyunları Atölyesi” eğitiminin iletişim becerilerini, öz güvenlerini ve arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmelerine katkı sağladıklarını belirtmiştir. Sadece bir kız öğrenci (K3) öğrendiği oyunların problem çözme becerisini geliştirdiğini ifade etmiştir. Dört öğrenci (K4, K5, K6, K7) ise eğitimin akıl yürütme becerilerine katkı sağladığını belirtirken iki öğrenci (K5, K6) bununla birlikte problem çözme becerilerine de katkı sağladığını, bir öğrenci (K4) ise arkadaşlık ilişkilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Erkek öğrencilerden üçü (E4, E5, E6) kız öğrencilerde olduğu gibi iletişim becerilerini, öz güvenlerini ve arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmelerine katkı sağladıklarını belirtmiştir. Diğer iki öğrenci (E1, E3) ise problem çözme becerilerinin geliştiğini belirtirken bir öğrenci (E2) ise akıl yürütme becerisinin gelişmesine katkı sağladığını ifade etmiştir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

Araştırma sonucunda öğrencilerin eğitimden genel olarak memnun oldukları, gelişimlerine katkı sağladıklarını belirttikleri ancak eğitim süresinin kısıtlı olması veya daha önceden bazı oyunları bilmeleri gibi sebeplerden dolayı süreçte sıkıldıkları görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin çoğu, akıl ve zekâ oyunlarına yönelik eğitimin bazı becerilerinin (iletişim, akıl yürütme, problem çözme) gelişimine katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir. Kılıç ve Elaldı (2021) çalışmasında da akıl ve zekâ oyunlarının özellikle küçük yaşta çocuklar için değerli materyaller oldukları ve çocukların gelişimlerini destekleyici araçlar oldukları üzerine vurgu yapmıştır. Bu sonuç, Çetin ve Özbuğutu (2020) çalışma sonucuyla benzerlik göstermekte olup araştırmacılar çalışmalarında öğretmen adaylarının, zekâ oyunlarının problemleri daha pratik çözmeye yardımcı olacağı, mantıksal ve sistematik düşünme becerisini geliştireceği, matematiksel ilişkilendirmeye katkı sağlayacağı ve oyun oynamanın zevkli olduğu için derslerde motivasyonu artıracığı şeklinde görüş bildirmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde, bu görüşü destekleyecek nitelikte nicel araştırmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin, Şen (2022) çalışmasında, akıl ve zekâ oyunları uygulanan deney grubu ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisi, okuma, okuma hızı ve okuma tutumlarında kontrol grubu öğrencilerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde başka bir çalışmada Kuduz (2022),

matematik öğretmenlerinin, zekâ oyunları mesleki gelişim programını olumlu yönde değerlendirdiklerini ve eğitimin matematik öğretim bilgilerinde olumlu değişimlere neden olduğunu dile getirmişlerdir.

Bu sonuçlara dayalı olarak; bu çalışmanın sadece ilkökul düzeyinde değil diğer kademelerde de öğrenim gören öğrencilerin akıl ve zekâ oyunlarının problem çözme becerisi, derse yönelik tutum ve öz güven gibi alanlarda nasıl etkilediğine ilişkin çalışmaların yapılması önerilmektedir. Bu çalışmada öğrencilere eğitimde sunulan oyunlar belki de her okulda bulunması ve oynatılması gereken oyunlardır. Bu oyunların gerek öğrencilerin duyuşsal anlamda gerekse bilişsel anlamda yardımcı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri arasında yer alan eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve işbirliği, girişimcilik ve öz-yönelim, analitik düşünme vb. becerilerin gelişimine etkisine yönelik nicel ve nitel yöntemlerle kapsamlı araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, M. (2013). *Düzenli eğitsel oyun oynayan 11-12 yaş grubu çocuklarda problem çözme becerisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Chen, Z., Liao, C. C. Y., Cheng, H. N. H., Yeh, C. Y. C., & Chan, T. (2012). Influence of game quests on pupils ' enjoyment and goal-pursuing in math learning. *Educational Technology & Society*, 15, 317-327.
- Çetin, A. & Özbuğutu, E. (2020). Fen bilgisi öğretmen adaylarının akıl-zekâ oyunları ile ilgili görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 93-99.
- Dempsey J. V., Haynes L. L., Lucassen B. A., & Casey M. S. (2002). Forty simple computer games and what they could mean to educators. *Simulation and Gaming*, 33(2), 157-168.
- Ellis. H. C. & Hunt. R. R. (1993). *Fundamentals of cognitive psychology*. Mc Graw Hill.
- Kel, S. & Kul, B. (2021). Akıl ve zekâ oyunlarının öğrencilere katkıları: Öğretmenlerin görüşleri. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 4(3), 207-225.
- Kılıç, H. & Elaldı, Ş. (2021, Mayıs). Okul öncesi öğretmenlerinin akıl ve zekâ oyunlarına yönelik görüşleri ve oyunları sınıflarında kullanabilme durumları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi-5 (ICOESS) sunulan tam metin bildiri* (s.261-271), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Kuduz, E. (2022). *Ortaokul matematik öğretmenlerinin zekâ oyunları mesleki gelişim programı hakkındaki görüşleri ve geliştirdiği etkinliklerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lester, F. K. (1994). Musing about mathematical problem solving researchs: 1970-1994. *Journal for Research in Mathematics Education*, 25(6), 660-675.
- Özdevecioğlu, B. & Hark Söylemez, N. (2021). Akıl ve zekâ oyunları ile ilgili olarak yapılan lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 17-53.

- Şen, G. (2022). *Akıl ve zekâ oyunlarının ilkokul 1. sınıf öğrencilerinin okuma becerileri ve okuma tutumları üzerindeki etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Ulaş, M. (2014). *Temel basketbol eğitiminde eğitsel oyun ile öğretimin 10-12 yaş grubu çocukların bilişsel ve psikomotor gelişim düzeylerine etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Verschaffel. L.. De Corte. E.. Lasure. S., Van Vaerenbergh. G.. Boagerts. H., & Ratincky. E. (1999). Learning to solve mathematical application problems: A design experiment with fifth graders. *Mathematical Thinking & Learning, 1*(3). 195-229.

Relationship between Departmental Heads' Servant Leadership Style on the Psychological Well Being of the faculty at University Level

Dr. Tahira KALSOOM

Department of STEM Education LCWU Lahore, Pakistan

E mail: dr.tahirakhussain@gmail.com

Dr. Fakhra AZIZ

Department of STEM Education LCWU Lahore, Pakistan

Dr. Saira TAJ

Department of STEM Education LCWU Lahore, Pakistan

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationship between servant leadership on the psychological wellbeing of the faculty. The adopted questionnaires was used to acquire the quantitative data from the respondents. These questionnaires consists of items of servant leadership and psychological wellbeing. Data was analyzed by using quantitative data analysis tools by the researcher to get in-depth understanding of the intended phenomenon. The results showed that servant Leadership style was found to be practiced in the given context by the department heads. The Psychological wellbeing of the faculty members was high including Efficacy, Resilience, and optimism while Hope was at moderate level. There was a positive correlation between Servant Leadership style of the department heads and Psychological wellbeing of the faculty members. The Servant Leadership style of the department heads was found to have significant positive influence on the Psychological wellbeing of the faculty members. Therefore an increase in Servant Leadership style of the department heads leads to increase in Psychological wellbeing of the faculty-members.

Keywords: Servant leadership, Style, Psychological Wellbeing, Relationship

Influencing Factors of Study Mobility Activism - the Example of Tallinn University Students

Erle NEEME

Ph. D. Can, Tallinn University, Estonia

Abstract

The purpose of the presentation is to present the results of the study of the influencing factors of study migration activity on the example of Tallinn University students of applied higher education, bachelor's and master's study programs in Estonian at Tallinn University in Estonia. The results of the study are also important for understanding young people's choices in higher education at a time when the average age of students and the employment rate among students are increasing. The study was conducted as part of writing a master's thesis.

The central research problem of the study is the low participation in study mobility, and the aim of the research is to find out the factors of low activity inside and outside the Erasmus + program and their impact on the decision not to participate.

The study was conducted using a qualitative case study method, 11 specialists from Tallinn University involved in the Erasmus + program were interviewed, and a combined survey was conducted among Tallinn University students on the reasons for giving up participating in a study mobility. The interviews were analysed using qualitative topic analysis and interpretation of the data obtained from the combined questionnaire according to the theoretical framework.

The study is based on Peter L. Berger's and Thomas Luckmann's approach to the social construction of reality and Weber's interpretive sociology. Rational choice theory, Thomas' theorem and various aspects of freedom of choice are also used.

The results of the study revealed that the mood, attitude and awareness of Tallinn University students about the Erasmus + program are mostly positive, but the main reasons for dissatisfaction and abandonment are economic, curriculum related and personal. Based on the data obtained from the interviews with Tallinn University Erasmus + program specialists and the survey of students, a systematic review of curricula and the nominal time of the curriculum in the context of the existence of a mobility window is offered as a possible solution to increase the study mobility activism. In addition, to increase the financial support of students, it is proposed to look for alternative funding

measures at the university level and at the level of schools as a possible solution to increase the study mobility activism.

Keywords: study mobility, Erasmus + program, social construction of reality, rational choice, freedom of choice

Mobil Teknolojilerin Laboratuvar Ortamında Kullanımına Yönelik 5E Öğrenme Modeline Uygun Öğrenci ve Öğretmen Rehber Materyali Geliştirme Çalışması: İndüksiyon Akımı Deneyi Örneği

A Study for Developing Student and Teacher Guide Material Suitable for 5E Learning Model for Use of Mobile Technologies in Laboratory Setting: The Sample of the Experiment of Induction Current

Murat OKUR

*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, okurmurat55@hotmail.com,
[ORCID:0000-0003-2502-2276](https://orcid.org/0000-0003-2502-2276)*

Hatice GÜNGÖR SEYHAN

*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
hgunsey@gmail.com, ORCID: 0000- 0001-5116-7845*

Öz

Bu araştırmanın amacı fen bilgisi öğretmen adaylarına yönelik 5E öğrenme modeli içerisinde entegre edilmiş, mobil teknoloji ile bütünleşik sensörlerle destekli bir laboratuvar etkinliği geliştirmektir. Çalışmada 5E öğrenme modelinin giriş, keşfetme ve değerlendirme basamaklarını içeren öğrenci çalışma yaprağı ve 5E öğrenme modelinin bütün basamaklarının anlatıldığı öğretmen rehber materyali tasarlanmıştır. Araştırma, bir etkinlik geliştirme çalışması olduğu için, "İndüksiyon Akımı" isimli örnek bir etkinlik ve bu etkinliğin geliştirilmesi aşamalarında takip edilen adımlar ayrıntılı olarak sunulmuştur. Araştırmada, öğretmen adaylarının ilgili fizik konusunun öğretimine yönelik gerçekleştirdikleri deneylerde mobil teknoloji desteği ile birçok değişkeni bir arada inceleyebildikleri, bu sayede deneyleri kontrol edebildikleri ve sonuçlarını anında izleyebildikleri ve süreci sonlandırmak için yeterli zamanlarının kaldığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen bilgisi öğretmen adayı, indüksiyon akımı, mobil teknoloji, NOVA 5000, 5E öğrenme modeli

Abstract

The aim of this research is to develop a laboratory activity supported by sensors integrated with mobile technology, integrated into the 5E learning model for pre-service science teachers. In the study, a student worksheet containing the steps of "introduction, exploration and evaluation" of the 5E learning model and a teacher guide material in which all the steps of the 5E learning model are explained were designed. Since the research is an activity development study, a sample activity named "Induction Current" and the steps followed during the development of this activity are presented in detail. In the research, it was observed that the pre-service teachers were able to examine many variables together with the support of mobile technology in the experiments they carried out for teaching the relevant physics subject, so they could control the experiments and monitor the results immediately, and they had enough time to finalize the process.

Keywords: Pre-service science teachers, induction current, mobile technology, NOVA 5000, 5E learning model

1.Giriş

Ülkemizde eğitim reformlarının ilk yansımaları 1997 yılında YÖK ve Dünya Bankası işbirliği ile eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması çalışmalarında görülmüştür (Baki ve Bell, 1997). Milli Eğitim Bakanlığı da eğitim sisteminde yapılandırmacı kuramı temel alan öğrenci merkezli eğitim felsefesini benimseyerek 2005 yılında en köklü değişikliği gerçekleştirmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). MEB daha sonraki eğitim programı revizyonlarında yine yapılandırmacı öğrenme kuramını esas alan değişiklikler yapmıştır. Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre öğrenciler, mevcut bilgilerini yeni öğrendiği bilgilerle karşılaştırarak kendi bilgilerini yapılandırmaktadırlar (Çalık, 2006; Çepni, Akdeniz ve Keser, 2000; Duffy ve Jonassen, 1992; İpek Akbulut, 2013; Olssen, 1996; Perkins, 1999). MEB'in 2013 yılında yaptığı program değişikliği ile araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme stratejisini benimseyen programları hazırlayıp uygulamaya kademeli olarak sunmuştur (MEB, 2013). Bu yaklaşımda öğrenci, bilgiye ulaşmak için bilginin kaynağını araştıran, sorgulayan, açıklayan ve tartışan bir rol üstlenirken, öğretmen yönlendirici konumunda bulunmaktadır (İpek Akbulut, 2013; MEB, 2013). Yürürlüğe konulan bu yeni eğitim stratejisinin dayandığı eğitim felsefesi de yapılandırmacı öğrenme kuramını temel almaktadır (Er Nas, 2013). Diğer taraftan öğretmen yetiştiren birçok Eğitim Fakültesi de yenilenen eğitim programlarına paralel olarak, yapılandırmacı öğrenme kuramını uygulayabilecek, araştırmacı bir öğretmen modeli yetiştirmeyi hedeflemiştir (Çelik ve Güler, 2013; Özmen, 2006).

Düzenlenen hizmet içi eğitimler sayesinde öğretmenler yapılandırmacı öğrenme kuramı ve yeni ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır (Daecon ve Hajek, 2011; Kaya, Çepni ve Küçük, 2004; Tanel ve Tanel, 2010). Ancak pratikte öğretmenlerin sınıf içi ve laboratuvar uygulamalarına bakıldığında yapılandırmacılıktan ziyade gelenekselciliğin baskın olduğu yönünde bulgular mevcuttur (Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012). Bu durumun önüne geçmek Eğitim Fakültelerinin

öğretmen yetiştirirken, yapılandırmacılığın doğasına uygun öğrenme-öğretme etkinlikleri yürütebilecek bilgi ve becerilerle donatılmış, yeni programların felsefelerini anlamış ve bunları gerektiği gibi yürütebilecek öğretmenleri yetiştirilmesiyle mümkün olacaktır (Çepni, Ayvacı ve Çil, 2012).

Yapılandırmacı öğrenme kuramı ve diğer modern öğrenme kuramları, öğretmenin rehber konumunda olduğu öğrenci merkezli laboratuvar ortamlarının kullanılmasını önermektedir (Aydın, 2006; Keban, 2010; Keban ve Erol, 2011; Şahin, 2011; Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012). Bu bağlamdan hareketle fen laboratuvarlarının fiziki yapısının ve yürütülecek etkinliklerin bilginin yapılandırılmasına uygun olacak şekilde tasarlanması oldukça önemlidir (Arı ve Bayram, 2011; Demirelli, 2003). Son yıllarda laboratuvar çalışmalarına verilen önem sayesinde, önceleri ispatlama ve gösteri deneyi şeklinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü yerler olarak görülen laboratuvarlar, yerini öğrencilerin bireysel ya da küçük gruplar halinde bilginin keşfedilerek öğrenilmesine olanak tanıyan yerler haline bırakmıştır (Ayas, Akdeniz ve Çepni, 1994; Aydın, 2006; Yeşilyurt, 2003; Yıldız, 2012).

1.2. Mobil Öğrenme

Bilgisayar ağ teknolojisi ve mobil iletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, yeni bir tür uzaktan eğitim modu olan “Mobil öğrenme” ortaya çıkmıştır. Terimin kökenleri mobil teknolojilerin önemli bir yönüne dayanmaktadır: Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın sürekli kullanımı ifade eden “hareketlilik” (Avraamidou, 2008). Quinn (2000) tarafından tanımlandığı gibi, “mobil öğrenme, mobil hesaplama cihazları aracılığıyla öğrenmektir”. Seppala ve Alamaki (2003), mobil öğrenmenin diğer öğrenme türlerinden farkını, bu öğrenmenin sadece sınıf içinde değil, herhangi bir yerde gerçekleşmesi şeklinde özetlemiştir ve öğrencilerin taşınabilir bir öğrenme cihazı ve kablosuz bir ağ kullanarak bir bilgi ağına girmelerini sağladığını vurgulamıştır (Martin ve Ertzberger, 2013; O'Malley vd. 2003). Mobil öğrenme için kendiliğinden, kişisel, gayri resmi, bağlamsal, taşınabilir, her yerde ve yaygın kavramlarıyla ilişkilendirilecek bir dizi özelliğinden de bahsedilmektedir (Frohberg vd., 2009, s. 313; Kukulska-Hulme, 2005, s.2; Kukulska-Hulme vd., 2009). Mobil öğrenme, bilgi patlamasının arka planında oluşur, modern eğitim düşüncesinin, bilgisayar ağ teknolojisinin, mobil iletişim teknolojisinin ve multimedya teknolojisinin özelliklerini sentezler, mobil öğrenmenin esası mobil terminallerin hareketliliğidir. Mobil öğrenme teorilerinin rehberliğinde ve mobil geliştirme teknolojisini incelemenin temelinde, mobil ekipmanın kimliğini tam olarak dikkate almalı ve mobil öğrenme özelliklerine sahip bir öğrenme sistemi tasarlanmalıdır (Jin, 2009).

1.3. Fen Eğitiminde Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Fen eğitimi ve teknoloji entegrasyonu ile ilgili gerçekleştirilen geçmiş araştırmalar incelendiğinde, temelde müfredat geliştirme ve uygulamaya odaklanan araştırmalar olduğu görülmektedir (Forbes ve Davis, 2007). Avaamidou (2008), mobil teknolojiler ve fen eğitimi arasındaki etkileşimleri daha iyi anlamak için fen eğitiminde mobil öğrenme ile ilgili araştırma bulgularının kapsamlı bir sentezine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Böyle bir çaba, araştırmacıların hâlihazırda araştırma yapılmış alanları daha iyi anlamalarını ve bu bilgi birikimini geliştirmelerini sağlayacaktır. Bu çaba aynı zamanda fen eğitimcilerinin fen eğitiminde mobil öğrenmenin kullanıldığı yolların anlaşılmasını geliştirmesini sağlayacaktır. Bu anlayış, mobil teknolojilerin fen eğitiminde kullanımına ilişkin araştırmalar ışığında

kendi öğretimlerini değerlendirmelerine ve yeni anlayışlarını kendi uygulamalarına dâhil etmek için harekete geçmelerine olanak sağlayacaktır.

1.4. Fen Bilimleri Laboratuvarlarında Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında gelişen ülkelerin fen laboratuvarları incelendiğinde, basit deney araç ve gereçlerinin yerini bilgisayar destekli araç ve gereçlerinin aldığı görülmektedir. Bu yeni araç ve gereçlerin öğrenme süreçlerine olumlu etkiler yaptığına dair literatürde bazı çalışmalara rastlanılmaktadır (Ayvaci, Özsevgeç ve Aydın, 2005). Etkinliklerin bilgisayar destekli tasarlanıp uygulanması ile çok sayıda işlem daha kısa sürede ve daha doğru olarak yapılmaktadır. Bu şekilde öğrenciler, etkinlikleri kısa sürede bitireceğinden dolayı elde ettikleri verileri grup arkadaşları ile tartışarak deney sonuçlarını yorumlama olanağına sahip olacaklardır. Ayrıca bu yeni teknolojiler, deneyleri eğlenceli hale getirdiğinden dolayı öğrencilerin laboratuvarlara karşı korkularını azaltarak, derse karşı ilgisini artırmakta, öğrenmelerini kolaylaştırmakta, özgüvenlerini ve motivasyonlarını yükseltmektedir. Aydın (2006) yılında yapmış olduğu çalışmada, geleneksel deney aletleri yerine data logerları kullanmıştır. Kullanmış olduğu sensörlerle öğrenciler, sıcaklık, akım ve gerilim gibi deney verilerini kısa sürede bilgisayar yardımı ile elde ederek kalan sürelerinde bu verileri yorumlama ve tartışma olanağı bulmuşlardır. Araştırmanın sonucunda teknolojik aletlerle deney yapan öğrencilerin geleneksel aletlerle deney yapan öğrencilere göre akademik başarılarında artışlar görülmüştür. Sönmez, Dilber, Karaman ve Şimşek (2005) yapmış oldukları çalışmada, analog aletler yerine dijital aletlerle öğrencilere ölçümler yaptırmışlardır. Çalışma sonucunda öğrencilerin akademik başarılarında ve grafik çizme becerilerinde olumlu yönde artışlar kaydetmişlerdir.

1.5. Türk Eğitim Sisteminde Mobil Teknolojilerin Kullanımı

Ülkemiz de dünyadaki bu değişime paralel olarak fen laboratuvarlarını teknolojik aletlerle yenileme çabası içerisinde. Kara tahta, tebeşir ve geleneksel deney aletleri ile donatılmış laboratuvarlar zamanla yerini, akıllı tahtalar, modern deney üniteleri ve deney setlerine bırakmaya başlamıştır. MEB, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) projesi kapsamında her sınıf ve laboratuvar ortamını akıllı tahtalar, bilgisayarlar, projeksiyon cihazları ve yerel ağ bağlantıları ile donatmayı hedeflemektedir. Ayrıca MEB okullarındaki laboratuvar ortamlarının zenginleştirilmesi ve teknolojinin geldiği son noktayı yakalamak için ilköğretim ve ortaöğretim fen laboratuvarlarında kullanılmak üzere mobil teknolojik aletler ve sensörlerin (NOVA 5000 gibi) alımını gerçekleştirmiştir. Bu teknolojik aletler laboratuvar ortamında kullanıldığı gibi mobil özelliği sayesinde laboratuvar dışında da aktif olarak kullanılması özelliği sayesinde doğadaki sıcaklık, nem, gün ışığı, karbondioksit değişimi gibi verileri kaydedip eş zamanlı grafiklerini çizme gibi özelliklere de sahiptir. Mobil teknolojik aletlerin fen laboratuvar ortamlarında kullanılmasının fizik ve kimya gibi soyut kavramların öğretiminde, öğrencilere bilimsel becerilerin kazandırılması açısından yararlıdır (Özdener, 2005)

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, indüksiyon akımı konusunun öğretiminde 5E öğrenme modeli içerisine entegre edilen rehber materyaller tasarlamaktır. Tasarlanan rehber materyallerin, ilgili öğrenme-öğretme ortamının çeşitli aşamalarında kullanılmak üzere mobil teknoloji ile bütünleşik sensör destekli laboratuvar uygulamalarını içermesi hedeflenmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışmada, fen bilgisi öğretmen adaylarına yönelik 5E öğrenme modeli içerisine entegre edilmiş, mobil teknoloji ile bütünleşik sensörlerle destekli bir laboratuvar etkinliği geliştirilmiştir. Çalışmada 5E öğrenme modelinin giriş, keşfetme ve değerlendirme basamaklarını içeren öğretmen adayı çalışma yaprağı ve 5E öğrenme modelinin bütün basamaklarının anlatıldığı öğretim elemanı rehber materyali tasarlanmıştır.

Araştırma, bir etkinlik geliştirme çalışması olduğu için, “İndüksiyon Akımı” isimli örnek bir etkinlik ve bu etkinliğin geliştirilmesi aşamalarında takip edilen adımlar ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3.1. Çalışma Grub

Bu araştırmanın çalışma grubunu Eğitim Fakültesinde öğrenim gören ve Genel Fizik Laboratuvarı-II dersini alan Fen bilgisi öğretmen adayları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında geliştirme çalışmaları gerçekleştirilen rehber materyallerin etkinliği için 32 fen bilgisi öğretmen adayı ile çalışmalar yürütülmüştür.

3.2. Rehber Materyallerin Geliştirilmesi

Çalışmada, Genel Fizik Laboratuvarı-II dersi kapsamında yapılandırmacı öğretimin 5E modelini temel alan mobil teknolojiye bütünleşik sensörlerin kullanıldığı rehber materyaller (öğretmen adayı rehber materyali ve öğretim elemanı rehber materyali) geliştirilmiştir. Öğretmen adayı rehber materyalindeki etkinliklerin geliştirilmesinde çalışma yapraklarından faydalanılmıştır. Öğrenci rehber materyalinin içerisinde ayrıca öğretim sürecinde yapılacak deneylerin yanı sıra laboratuvar ortamında uyulması gereken kurallar ile deneyde kullanılan mobil teknolojik alet ve sensörlerin tanıtılması ve kullanılması ayrıca veri alınması, kaydedilmesi, grafiklerin çizilmesini sağlayan bilgisayar yazılımının öğretilmesine yönelik tanıtım yapılmıştır. Öğretmen rehber materyali, öğrencilerin giriş, keşfetme ve değerlendirmede izleyeceği yol hakkında önerilerde bulunmakla beraber 5E modelinin açıklama ve derinleştirme basamaklarında yapacakları etkinlikler hakkında bilgi içermektedir:

1. Genel Fizik Laboratuvarı-II dersi ile ilgili literatür incelemesi yapılarak daha etkili bir öğretimin yapılabilmesi için duyulan eksikler tespit edilmiştir.

2. Konu ile ilgili yapılmış deneylerde kullanılan öğretim modelleri ve yaklaşımlar incelenerek yapılandırmacı öğretimin 5E modeline göre teknolojik aletlerin içerdiği etkinliklerin tasarlanmasına karar verilmiştir.
 3. Rehber materyallerinin geliştirilmesi için dersin içeriğine göre eski deney föyleri, başka üniversitelerin deney föyleri ve basılı dokümanlar incelenerek dersin kapsamına göre tasarlanacak etkinlikler belirlenmiştir.
 4. Tasarlanan etkinlikler için laboratuvar ortamındaki eksik malzemeler tespit edilerek gerekli görülen malzemeler tedarik edilmiştir.
 5. Öğrenci rehber materyalinin ilk aşamasında öğrencilerin laboratuvar ortamında uyması gereken kurallar anlatılmıştır. Ayrıca rehber materyalde deneyde kullanılan mobil teknoloji ve sensörler ile diğer deney aletlerinin tanıtıldığı bölümlere yer verilmiştir. Mobil teknolojik aletin içinde bulunan çoklu lab bilgisayar yazılımının kullanılmasına yönelik olarak ayrıntılı bir şekilde tanıtım yapılmıştır.
 6. Çalışma yaprakları şeklinde tasarlanan etkinliklerin giriş kısmında kullanılacak görseller (dikkat çekici resimler, karikatürler) ile ilgili araştırmalar yapılarak uygun görseller tespit edilerek resimlerle ilgili etkinliklerin amacına yönelik beyin fırtınası ve tartışma ortamı oluşturulacak sorular hazırlanmıştır. Ayrıca her etkinlik için deneyde kullanılacak malzemelerin resimleri çekilerek çalışma yapraklarının giriş bölümlerine yerleştirilmiştir.
 7. Keşfetme aşamasının her etkinliği için ayrı ayrı yönergeler hazırlanmıştır. Yönergeleri destekleme amacı ile deneyin yapılış şeklini gösteren resimler çekilerek çalışma yapraklarına yerleştirilmiştir. Açıklama kısmına geçiş için keşfetme bölümünün sonuna etkinliklerden elde edilmesi beklenen sonuçlara yönelik yönlendirici sorular hazırlanarak keşfetme aşama desteklenmiştir.
 8. Çalışma yapraklarının son bölümünde yer alan değerlendirme kısmı için, konu ile ilgili sorular hazırlanarak çalışma yaprakları pilot çalışma öncesi hazır hale getirilmiştir.
 9. Öğretmen rehber materyalinin hazırlanması sırasında açıklama ve derinleştirme basamaklarında öğretmen adaylarına yapılacak bilgilendirmelere yönelik powerpoint sunuları hazırlanmış ve günlük yaşamla ilişkisini ortaya koyacak olaylar irdelenmiştir. Ayrıca 5E'nin bütün aşamalarında nasıl bir yol izleneceği anlatılmış ve öğrencilerin dikkat edeceği önemli noktalar vurgulanarak aletlerin zarar görmemesi için dikkat edilecek noktalar belirtilmiştir.
 10. Hazırlanan rehber materyaller daha önce Fizik Laboratuvar dersinde görev yapmış 5 öğretim elemanlarına inceletirilerek görüşleri alınmış ve onların önerileri doğrultusunda gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır.
 11. Geliştirilen rehber materyallerinin pilot çalışması aşamasında yapılan gözlem ve öğrenci görüşleri dikkate alınarak eksik görülen yerler tespit edilmiştir.
- Öğretmen ve öğrenci rehber materyal örnekleri Ek-1 ve Ek-2'de verilmiştir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

- Mobil teknoloji ile bütünleşik sensör desteğiyle gerçekleştirilen uygulamaların sonunda öğretmen adaylarının zaman tasarrufu sağladığı, daha güvenli verilere ulaştıkları, hata oranlarının azaldığı, görsel veri sunumu dolayısıyla öğrenmelerinin hızlandığı ve sistemin taşınabilir olması gibi avantajlarının olduğu gözlenmiştir.

Çalışma kapsamında sunulan öneriler ve yeni çalışmalara rehberlik edecek tavsiyeler aşağıda listelenmiştir:

- Araştırmada, Genel Fizik Laboratuvarı-II dersine yönelik geliştirilen etkinlikler 5E modeline uygun olarak tasarlanarak uygulanmıştır. Öğretmen eğitiminde diğer laboratuvar derslerinde de 5E modeline göre deney etkinliklerinin geliştirilip uygulanması önerilmektedir.
- Mobil teknolojik aletlerin ve sensörlerin kullanıldığı etkinliklerin diğer laboratuvar uygulamalarında da kullanılmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Mobil teknoloji uygulamaları ile zenginleştirilmiş etkinliklerin araştırmacılar tarafından diğer laboratuvar dersleri için de geliştirilip etkililiğinin test edilmesi önerilmektedir.

REFERENCES

- Arı, E., ve Bayram, H. (2011). Yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenme stillerinin laboratuvar uygulamalarında başarı ve bilimsel süreç becerileri üzerine etkisi. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(1), 311-324.
- Avraamidou, L. (2008). Prospects for the use of mobile technologies in science education. *AACE Journal*, 16(3), 347-365.
- Ayas, A., Akdeniz, A. R., ve Çepni, S. (1994). Fen bilimlerinde laboratuvarın yeri ve önemi-I. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 19, 21-25.
- Aydın, M. (2006). *Bütünleştirici öğrenme kuramına uygun bilgisayar destekli dijital deney araçları ile fen laboratuvar deneyleri tasarlama ve uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ayvacı, H. Ş., Özsevgeç, T., ve Aydın, M. (2004). Data logger cihazının ohm kanunu üzerindeki pilot uygulaması. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(3), 108-114.
- Baki, A., ve Bell, A. (1997). *Ortaöğretim matematik öğretimi*. Ankara: YÖK Dünya Bankası.
- Çalık, M. (2006). *Bütünleştirici öğrenme kuramına göre lise 1 çözümler konusunda materyal geliştirilmesi ve uygulanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon;
- Çelik, D., ve Güler, M. (2013). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin gerçek yaşam problemlerini çözme becerilerinin incelenmesi. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20, 180-195.

- Çepni, S., Akdeniz, A. R., ve Keser, Ö. F. (2000, Eylül). *Fen bilimleri öğretiminde bütünleştirici öğrenme kuramına uygun örnek rehber materyallerin geliştirilmesi*. 19. Fizik Kongresi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.;
- Çepni, S., Ayvacı H. Ş., ve Çil, E. (2012). *Fen ve teknoloji laboratuvar uygulamaları 8. Sınıf*. Ankara: PegemA.
- Deacon, C. ve Hajek, A. (2011). Student perceptions of the value of physics laboratories. *International Journal of Science Education*, 33(7), 943-977.
- Demirelli H. (2003). Yapılandırıcı öğrenme teorisine dayalı bir laboratuvar aktivitesi: Elektrot kalibrasyonu ve gran metodu. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 161-170
- Duffy T. M., ve Jonassen D. H. (1992). Constructivism: New implications for instructional technology. In: T. M. Duffy, D. H. Jonassen (eds). *Constructivism and the technology of instruction: A conversation* pp. 1–16. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale NJ.
- Er Nas, S. (2013). *Madde ve ısı ünitesindeki kavramların günlük hayata transfer edilmesinde derinleştirme aşamasına yönelik geliştirilen kılavuzun etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Forbes, C. T., ve Davis, E. A. (2008). The development of preservice elementary teachers' curricular role identity for science teaching. *Science Education*, 92(5), 909–940.
- İpek Akbulut, H. (2013). *İkili yerleşik öğrenme modeli ile yapılan öğretimin öğrencilerin bilişsel alandaki başarılarına ve kavramsal değişimlerine etkisinin incelenmesi: Kuvvet ve Hareket ünitesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Jin, Y. (2009). *Research of one mobile learning system*. 2009 International Conference on Wireless Networks and Information Systems, 2009, pp. 162-165.
- Kaya, A., Çepni, S., ve Küçük, M. (2004). Fizik öğretmenlerinin laboratuvarlara yönelik hizmet içi ihtiyaçları için bir program geliştirme çalışması. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 41-56.
- Keban, F. (2010). *Lisans düzeyinde temel fizik laboratuvarlarında işbirlikli öğrenme gruplarında strateji öğretiminin etkilerinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Keban, F., ve Erol, M. (2011). Effects of strategy instruction in cooperative learning groups concerning undergraduate physics labworks. *Latin-American Journal of Physics Education*, 5(1), 140-146;
- Kukulska-Hulme, A. (2005). Introduction. In A. Kukulska-Hulme & J. Traxler (Eds), *Mobile learning: A handbook for educators and trainers* (pp. 1-8). London: Routledge.
- MEB, TTKB. (2005). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programı. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB, TTKB. (2013). İlköğretim kurumları ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8 sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Yayınevi.

- O'Malley, C., Vavoula, G., Glew, JpP., Taylor, J., Sharples, M., ve Lefrere, P. (2003). *Guidelines for learning/teaching/tutoring in a mobile environment*. MOBIlearn project report, D4.1. [Erişim, Nisan 8, 2022, online <http://www.mobilearn.org/download/results/guidelines.pdf> Kukulskahulme adresinden]
- Olsen, M. (1996). Radical constructivism and its failings: Anti-realism and individualism. *British Journal of Educational Studies*, 44(3), 275-295.
- Özdener, N. (2005). Deneysel öğretim yöntemlerinde benzetişim (simulation) kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 93-98
- Özmen, H. (2006). Öğrenme kuramları ve fen bilimleri öğretimindeki uygulamaları, In S. Çepni, (Ed.) *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji uygulamaları içinde (23-78)*. Ankara: PegemA
- Perkins D. N. (1999).The many faces of constructivism. *Educational Leadership*, 57(2), 354–371.
- Quinn, C. (2000). mLearning: Mobile, wireless, in-your-pocket learning. LiNE Zine. [Erişim: Mayıs 4, 2022, <http://www.linezine.com/2.1/features/cqmmwiyp.htm>]
- Seppala, P., ve Alamaki, H. (2003). Mobile learning in teacher training. *Journal of Computer Assisted Learning*, 19(3), 330-335.
- Sönmez, E., Dilber, R., Karaman, İ., ve Şimşek, D. (2005). Fizik laboratuvarında kullanılan deney malzemeleri üzerine bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 590-604.
- Şahin, A. (2011). *Genel fizik laboratuvar dersinde basit elektrik devreleri konusunun öğretilmesinde probleme dayalı öğrenme yaklaşımının (PDÖ) öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk üniversitesi, Erzurum;
- Tanel, Z., ve Tanel, R. (2010). Fizik laboratuvarları ile bilişim ortamlarının durumu ve deney yapımında kullanılabilecek yeni bir yöntemle ilişkin öğretmen görüşleri: İzmir ili örneği. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 76-87.
- Yeşilyurt, M. (2003). *Yükseköğretim temel fizik laboratuvar uygulamalarında bütünleştirici yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yıldız, M. (2012). *Geometrik optik öğretiminde yapılandırmacı öğrenme kuramına dayalı olarak geliştirilen laboratuvar materyallerinin etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

EK 1

Öğretim Elemanı Rehber Materyali

İNDÜKSİYON AKIMI

GİRİŞ BASAMAĞI

Öğretmen adaylarına deneye dikkatlerini çekebilmek için çalışma yaprağının başındaki resim incelettirilir. Bu resimden hareketle öğretmen adaylarına “Elektrik nasıl üretilir? Kaç türkü elektrik üretme yöntemi vardır? Mıknatısların görevi nedir?” soruları yöneltilerek fikirleri alınır. Ve İndüksiyon akımı nedir sorusu sorulup yapacağımız etkinlik ile bu sorunun cevabını alacağımız ifade edilir. Etkinlikte kullanacağımız deney aletlerinin resimlerden hareketle bulunup hazır hale getirilmesi istenir.

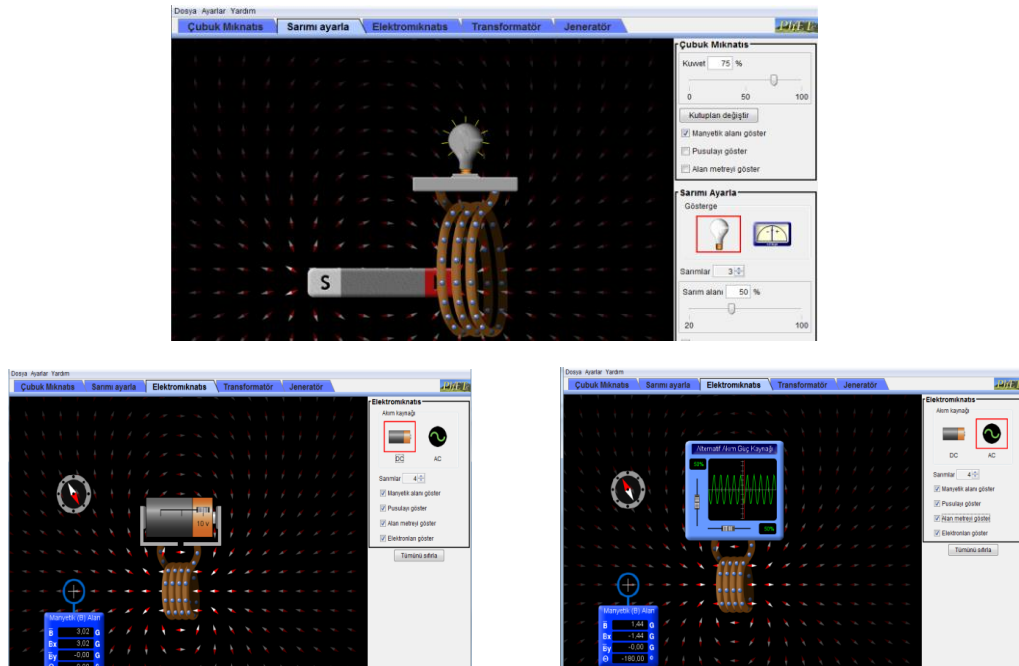
KEŞFETME BASAMAĞI

Bu basamakta çalışma yaprağındaki etkinlikle ilgili açıklamalar okunarak ilgili yönergenin yapılması öğretmen adaylarından istenir. Açıklama basamağına geçmeden önce basamağın sonundaki soruların cevaplanması beklenir.

AÇIKLAMA BASAMAĞI

Bu basamakta keşfetme basamağı sonundaki sorulardan hareketle öğretmen adaylarına açıklamalarda bulunulur. Deney ile ilgili simülasyon gösterilerek keşfetme basamağındaki öğrendikleri pekiştirilir. Bunun için PhetColorado'nun indüksiyon akım deneyi ile ilgili simülasyonundan faydalanılır.

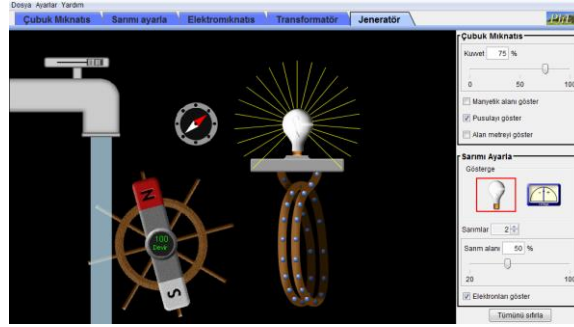
Sarım sayısına göre mıknatısın hareketi ile indüksiyon akımın meydana geldiğini görülüyor.

Bu simülasyonla sadece mıknatıs değil doğru akım ile elektromıknatıs yapılır. Ayrıca bu akımın alternatif akım olduğu ikinci simülasyonla ifade edilir.

DERİNLEŞTİRME BASAMAĞI

Bu basamakta öğretmen adaylarına indüksiyon akımının günlük yaşamda kullanım alanlarından bahsedilir. Nükleer elektrik santrallerinden, hidroelektrik santrallerinden ve doğalgaz dönüşüm santrallerinden bahsedilir. Bunların çalışma prensipleri hakkında bilgi verilir. Aşağıdaki simülasyon inceletirilir.

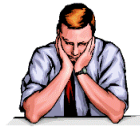
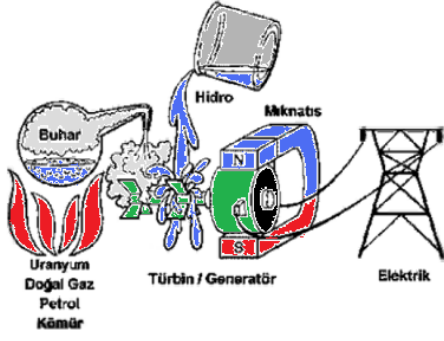
DEĞERLENDİRME

Çalışma yaprağının sonundaki soruların yanıtlanması istenir.

EK 2

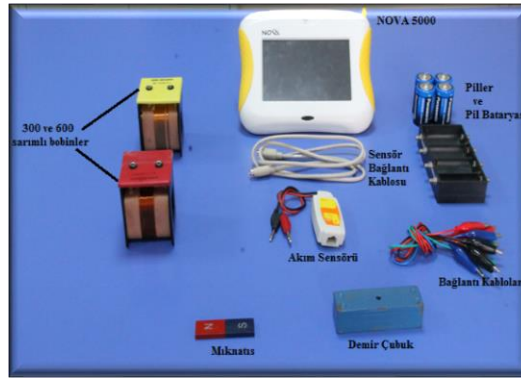
Öğretmen Adayı Rehber Materyali

İNDÜKSİYON AKIMI

Elektrik nasıl elde ediliyor. İndüksiyon akımı nedir. Nasıl değişiyor?

GEREKLİ MALZEMELER

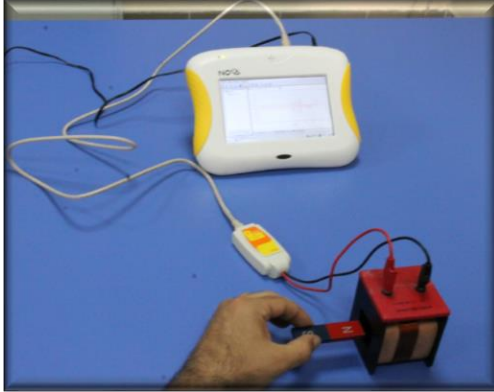
Şekil 1. Kullanılan Malzemeler

İndüksiyon Akımının Nasıl Oluştuğunu ve Nasıl Değiştiğini, Evlerimize Gelen Elektrığın Nasıl Üretildiğini Anlamak için Aşağıdaki Yönergeyi Takip Edelim

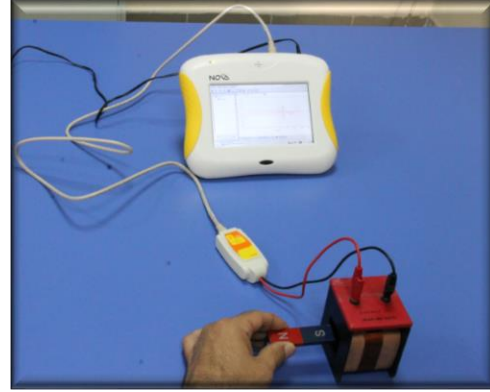
1. ÇokluLab'ı başlatın ve veri kaydedici kurulumu aşağıdaki gibi ayarlayın.

SENSÖRLER	GİRİŞ 1	Akım ± 2.5 A
	GİRİŞ 2	BOŞ
	GİRİŞ 3	BOŞ
	GİRİŞ 4	BOŞ
HIZ		Saniyede 10
VERİLER		500

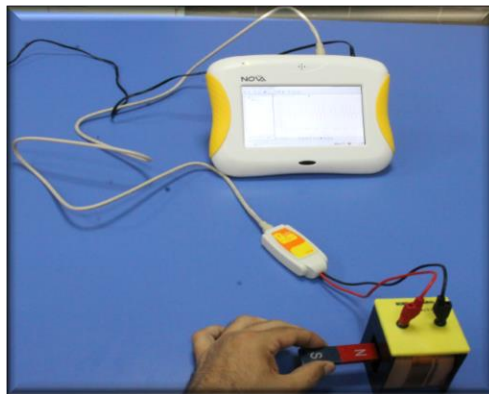
2. Aşağıdaki deney düzeneklerini işlem sırasına göre kurun.
3. Deneyde ilk olarak indüksiyon akımının büyüklüğünün sarım sayısı ile değişimi incelenecektir. Daha sonra mıknatıs kullanmadan indüksiyon akımı elde edilmesi incelenecektir.
4. Şekil 2 deki 300 sarımlı bir bobinin içine ilk önce mıknatısın N kutbu gelecek şekilde yaklaştırın. Veri kaydı için araç çubuğundan çalıştır tıklayın. Aynı zamanda mıknatısın N kutbu bobinin içine gelecek şekilde aynı hızla sokup çıkartın. Veri sayısı 250 geçtikten sonra mıknatısı bobinin içine daha hızlı sokup çıkartın. Veri sayısı 500 olduğunda deney otomatik olarak sonlanacaktır. Elde ettiğiniz verileri kaydedin. Oluşan Akım-Zaman grafiğini ve verileri arkadaşlarınız ile tartışın.
5. Yukarıdaki işlemi bu sefer Şekil 3 deki gibi tekrarlayın.
6. Şekil 4 ve Şekil 5 deki düzenek için 4. maddedeki işlemleri tekrarlayınız.
7. Deneyin ikinci aşamasında Şekil 6 deki düzeneği kurunuz. Güç kaynağından 6 V gerilim veriniz. Veri kaydı için araç çubuğundan çalıştır tıklayın. Aynı zamanda demir çubuğu elinizle ileri geri hareket ettirerek verileri kaydediniz. Oluşan grafik ve verileri deney arkadaşlarınız ile tartışınız.

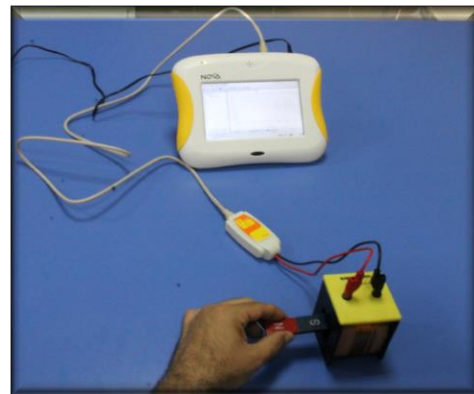
Şekil 2

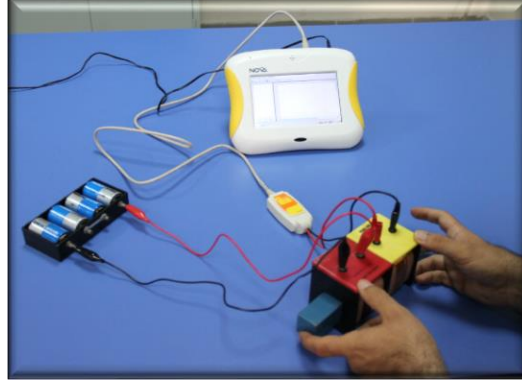
Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Şekil 6

1. Deneyde elde ettiğiniz veriler ve grafikleri kullanarak deneye uygun sonuç cümlesi yazınız?
2. Deneydeki veriler ve grafiklere göre deney ile ilgili yorum yazınız?

DEĞERLENDİRME

1. Evlerimize gelen elektriğin elde edilme yöntemleri nelerdir. Çalışma prensiplerini açıklayınız? Kaç çeşit elektrik santrali vardır? Açıklayınız?
2. İndüksiyon akımını etkileyen faktörler nelerdir? Açıklayınız?

A comparative approach on Islam and Democracy: Ijtihad, Shura and Ijma as interpretation of Democracy

Hysni SKURA

Phd, University College Bedër, Tirana, Albania. hskura04@gmail.com

Abstract

Islam has become a political issue after Iranian Islamic Revolution and even more after Huntington theory of the Clash of Civilizations. In this research we will focus over the debate on the compatibility of Islam and Democracy in a modern world. During the research we will elaborate on same main principles and terms of Islam and Democracy. This topic has been contested for many years and it has become a very hot debate again with two last decades' developments, especially over Middle East countries.

Here in this research, we will present a general view of Muslims regarding this topic. In this paper we will try to give an answer about the dilemma if Islam and democracy can coexist in a country with a Muslim majority like Albania which aspires for European values and European Union accession.

This research also intends to comprehend the mentioned issue by highlighting the similarities and differences between democracy and Islamic system of governance in general. Analyzing some core institutions of Islam like Ijtihad, shura, ijma and comparing them with the system of democracy. In addition this paper will focus also in a critical analysis in the comparison between Islam and democracy, can that coexist and help each other for a more peaceful life or do they oppose each other? In this comparison we will try to cover some core aspects that directly affect the development of these systems. It is not possible to compare Islam and Democracy without investigating the structural foundations of them.

Key words: *Islam, Democracy, Clash of Civilizations, Governance, Ijtihad, Shura.*

Projektowanie i technologia eko-fibrokompozytów cementowo-szklanych dla budownictwa obronnego

M.Sc. Waldemar Łasica

Military University of Technology, Warsaw, Poland

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA

im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie

Wydział Inżynierii Lądowej i Geodezji

Laboratorium Badawcze WIG

Projektowanie i technologia eko-fibrokompozytów cementowo-szklanych dla budownictwa obronnego

Osoba prezentująca - doktorant:

mgr inż. Waldemar Łasica

waldemar.lasica@wat.edu.pl

(betony modyfikowane odpadami, technologia betonu, eko-kompozytów, materiały budowlane, eko-betony, „green-concretes”, recykling), **Laboratorium Badawcze WIG**

Promotor:

dr hab inż. Zbigniew Szczęśniak, prof. WAT

zbigniew.szczesniak@wat.edu.pl

(dynamika budowli, mechanika falowa, wytrzymałość materiałów, mechanika teoretyczna, wojskowe ładunki wybuchowe, teoria powietrznych fal uderzeniowych, twórca „Metody Fal Naprężeń”), **Instytut Inżynierii Lądowej**

Promotor pomocniczy:

dr inż. Marcin Małek

marcin.malek@wat.edu.pl

(inżynieria materiałowa, chemia, technologia betonu, mikroskopia, nanotechnologia), **Laboratorium Badawcze WIG**

Składniki wchodzące w skład eko-fibromieszanek cementowo-szklanych oraz eko-fibrokompozytów cementowo – szklanych

Mączka szklana sodowa: o uziarnieniu 0/125 μm lub 0/250 μm (uszczelnienie oraz zapewnienie ciągłości mikrostruktury wewnętrznej eko-fibrokompozytu cementowo-szklanego),

Szklany stos okruszowych zaprojektowany z frakcji i grup frakcji 0/1,0; 0/2,0; 0/4,0; 0/8,0 i 8,0/16,0 mm z odpadowego szkła sodowego (kruszona mechanicznie słuczka szklana sodowa oraz granulaty szkła sodowego uzyskane metodą implozji),

Spoivo cementowe specjalne rodzaju CEM I 52,5 R NA SR5 (cement biały niskoalkaliczny) oraz aktywator reakcji hydratacji, tj. woda wodociągowa zarobowa,

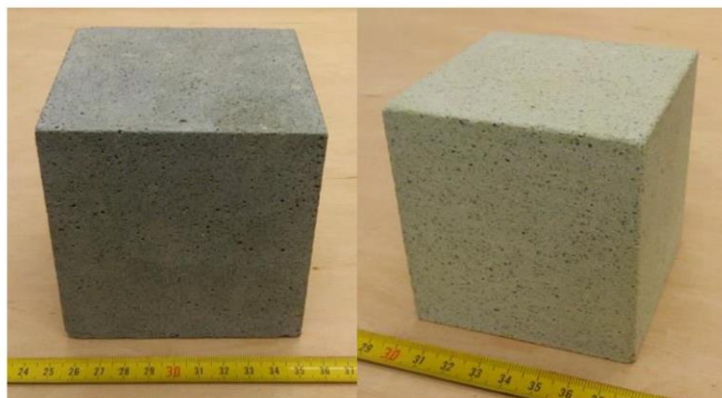
Spoiva hydrauliczne trójskładnikowe rodzaju CEM II/C-M (S-V), CEM II/C-M (S-LL) oraz CEM VI (S-V),

Domieszki chemiczne: na bazie wodnych roztwórow modyfikowanych eterów polikarboksylowych oraz skrobi, domieszka na bazie melasy buraczanej,

Dodatki odpadowe lub porecyklingowe: popiół lotny krzemionkowy, popiół fluidalny, pył krzemionkowy, mikrowłókna oraz makrowłókna syntetyczne, kordy stalowe i syntetyczne, odpady organiczne (granulaty z łupiny orzecha włoskiego lub z łupiny kokosa).

Próbki referencyjne fibrokompozytu zmodyfikowano dodatkami typu II (dodatki wiążące) oraz granulatami odpadowymi organicznymi, tj. popioły lotne krzemionkowe, granulaty mielonych kolb kukurydzy oraz mielonych łupin orzechów makadamia (pył frakcji 0/0,063 mm).

Mączkę szklaną sodową, granulaty organiczne oraz włókna kokosowe lub sizalowe zastosowano w celu podniesienia (poprawy) parametrów cieplnych fibrokompozytu, parametrów termoizolacyjnych, tj. współczynnik przewodzenia ciepła, dyfuzyjność cieplna i ciepło właściwe materiału. Wprowadzono również kord stalowy ze stali sprężynowej.

Innowacyjnym rozwiązaniem modyfikacji materiałowej kompozytu cementowo - szklanego było zastosowanie materiałów odpadowych recyklingu opon pojazdów mechanicznych - kordy tekstylne, odpadowe granulaty polimerowe.

Domieszki do fibrokCS

Lp.	Grupa domieszek	Typy domieszek
1.	Domieszki wpływające na reologię	Wprowadzanie napowietrzenia
		Wpływające na lepkość
		Stabilizujące
		plastyfikatory oraz superplastyfikatory
2.	Domieszki modyfikujące ilość powietrza	Pianotwórcze
		Gazotwórcze
3.	Domieszki powodujące pęcznienie	Powodujące ekspansję
		Powodujące pęcznienie
		Redukujące skurcz
4.	Domieszki modyfikujące wiązanie i twardnienie	Przyspieszające wiązanie
		Przyspieszające wiązanie oraz twardnienie
		Opóźniające wiązanie oraz twardnienie

Metodyka projektowania składu fibroKCS

Metody projektowe dla kompozytów cementowych /
cementowo-szklanych, tj. :

1. Metoda prof. Paszkowskiego pojedynczego otulenia,
2. Metoda prof. Paszkowskiego podwójnego otulenia,
3. Metoda 3 i 4 równań,
4. Metoda Okamury, Ozawy i zespołu - projektowanie kompozytów cementowych typu samozagęszczalnych SCC lub prawie samozagęszczalnych ASCC,
5. Metoda Bukowskiego.

Metodyka projektowania składu fibroKCS

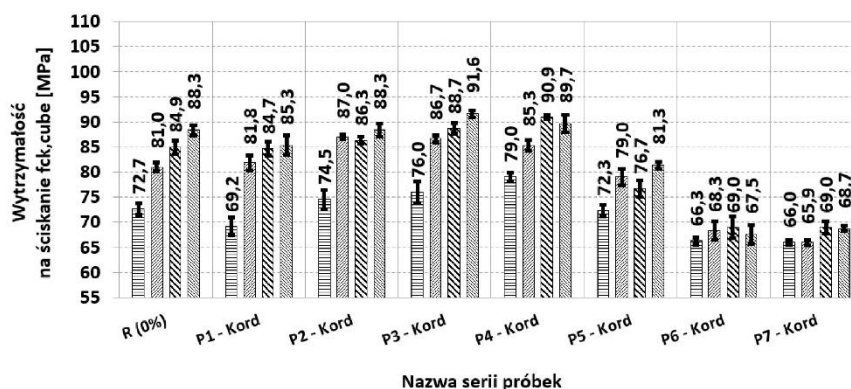
Wybraną metodą projektowania składu mieszanki cementowo-szklanej zawierającej dodatek włókien odpadowych lub porecyklingowych stanowiła metoda czterech równań wraz z uwzględnieniem korekt ilościowych składników i koncepcji dwóch współczynników aktywności puculanowej lub hydraulicznej, tj. :

1. **Równanie wytrzymałości** (uwzględnienie zawartości porów powietrznych w mieszance - wzór R. Feret'a, obliczenie przewidywanej wytrzymałości kompozytu R_c^{28}),
2. **Równanie warunkujące zapewnienie szczelności** kompozytu,
3. **Równanie konsystencji** (ciekłości) mieszanki – obliczanie ilości wody, wskaźniki wodożądności,
4. **Równanie objętości zaprawy** zawartej w mieszance cementowo-szklanej,
5. **Koncepcja dwóch współczynników aktywności puculanowej lub hydraulicznej** „ k_2 ” i „ k_3 ”.

Współczynniki nowej metody projektowej - „ k_2 ” i „ k_3 ”

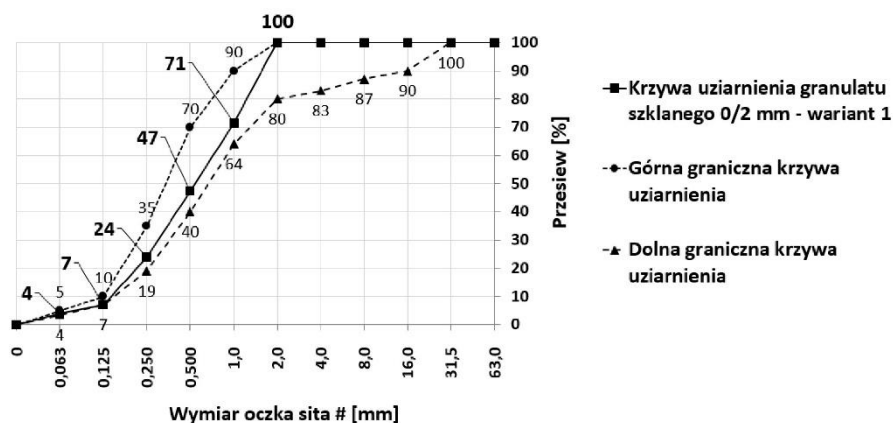
Lp.	Rodzaj spoiwa odpadowego nieorganicznego	Wartości współczynnika aktywności (k) odpadowych spoiw nieorganicznych według normy		Wartości współczynników aktywności (k_1 i k_2) odpadowych spoiw nieorganicznych		Rodzaj spoiwa cementowego zredukowanego nieorganicznymi dodatkami wiążącymi	Zakres wartości współczynnika aktywności (k) według raportu technicznego	Maksymalna zawartość dodatku według normy
		Właściwości puculanowe	Właściwości hydrauliczne	Właściwości puculanowe	Właściwości hydrauliczne			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1.	Pył krzemionkowy (SF)	1,0	----	1,0	----	Ilość spoiwa cementowego nie powinna być zmniejszona o więcej niż 30,0 kg/m ³ ; dla klas ekspozycji XA i XF przy $w/c > 0,45$	Od 1,0 do 2,0	Relacja: pył krzemionkowy /cement ≤ 11,0%
2.		2,0	----	1,75	----	Ilość spoiwa cementowego nie powinna być zmniejszona o więcej niż 30,0 kg/m ³ ; $w/c ≤ 0,45$		

3.	Popiół lotny krzemionkowy	0,4	----	0,25	----	Dotyczy cementu CEM I	Od 0,2 do 0,8	Relacja: popiół lotny krzemionkowy /cement ≤ 33,0%
4.		0,4	----	0,25	----	Dotyczy cementu CEM II/A	Od 0,2 do 0,8	Relacja: popiół lotny krzemionkowy /cement ≤ 25,0%
5.	Granulowany żużel wielkopiecowy	----	0,6	----	0,45	Dotyczy cementu CEM I	Od 0,4 do 1,0	Relacja: granulowany żużel wielkopiecowy /cement ≤ 1,0
6.		----	0,6	----	0,45	Dotyczy cementu CEM II/A	Od 0,4 do 1,0	

- ▨ Próbki 150x150x150 mm badane po 14 dniach dojrzewania
- ▩ Próbki 150x150x150 mm badane po 28 dniach dojrzewania
- ▤ Próbki 150x150x150 mm badane po 56 dniach dojrzewania
- ▦ Próbki 150x150x150 mm badane po 90 dniach dojrzewania

Krzywa uziarnienia fibroKCS

Wnioski dla fibroKCS

- **Wzrost wytrzymałości na rozciąganie przy zginaniu,**
- **Wzrost wytrzymałości na rozciąganie przy rozłupywaniu,**
- **Wzrost właściwości cieplnych materiału KCS,**
- **Redukcja zjawiska segregacji składników mieszanki,**
- **Spadek urabialności mieszanki, dłuższy czas zagęszczania,**
- **Poprawa właściwości reologicznych mieszanki.**

Dziękuję za uwagę

Waldemar Łasica

waldemar.lasica@wat.edu.pl

Wojskowa Akademia Techniczna

Wydział Inżynierii Lądowej i Geodezji

Laboratorium Badawcze WIG

Notifications on pesticide residues in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF)

Ph.D. Marcin Pięłowski

Gdynia Maritime University, Poland

The Polish critics of normativism during the interwar period

Professor Małgorzata Łuszczyńska

Ph.D. Paweł Lesiński

The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

Influence of diet on body composition and performance parameters among young football players

Ph.D. Krzysztof Mizera

University of Engineering and Health in Warsaw, Faculty of Dietetics, Warsaw, Poland

Abstract

Nutrition is a fundamental element in the training and development process of a young footballer. Nutrition directly influences the athlete's body composition. Among adolescents, the body structure and body composition also differ significantly due to hormones. Many have too much body fat, e.g. over 18%, and others are extremely thin. Proper nutrition allows them to compensate for these differences and repair their body composition. For this to happen, the competitor must provide the right amounts of macronutrients, i.e. carbohydrates, proteins and fat, and remember to properly hydrate the body. It is important that the energy substrates are delivered at the right time and in the right amount. Pre-workout meals are very important, those consumed immediately before and after training. Diet also directly affects the motor parameters of footballers. By eating properly, the competitor will supply the body with high-quality fuel, which translates into greater strength, speed, efficiency and power. In addition, nutrition affects post-workout regeneration, which is extremely important in the case of people training more than 4 times a week. If the athlete training intensively, and not supplementing carbohydrates and essential amino acids, then the risk of overtraining and contusion increases significantly. That is why it is important for a young footballer to focus not only on training, but also on his diet.

Keywords: sports nutrition, football, footballer's diet, soccer, performance, speed, body composition.

Rola i znaczenie Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa podległym zakładom karnym i aresztom śledczym

płk Tomasz Wiercioch

mjr dr Paweł Łuszcz

nr ORCID 0000-0002-5308-2324

Streszczenie

Żyjemy w wyjątkowych czasach, przepojonych nie tylko mediami i informacjami zamieszczonymi w wirtualnym świecie. To także czas ogólnie pojętego bezpieczeństwa co w kwestii geopolitycznej jest bardzo kluczowe¹. Dlatego tak ważnym jest aby obywatele zdawali sobie sprawę o znaczeniu państwa, które służyć ma zabezpieczeniu naszych potrzeb, w tym zapewnianiu nam bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo to polega nie tylko na ochronie granic ale także na postępowaniu sądów i izolowaniu od społeczeństwa osób, które nie przestrzegają ustalonych norm i prawa. Podkreślenia wymaga, iż umieszczenie osoby w zakładzie może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie² a izolacja ta obejmuje elementy związane z zapewnieniem toku postępowania karnego lub skarbowego³, kiedy to może być zastosowany areszt tymczasowy, a także dotyczy skazanych prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności, nawet dożywotnio⁴.

Słowa kluczowe: służba więzienna, bezpieczeństwo służby więziennej, okręgowe inspektoraty służby więziennej

prison service, security of the prison service, district prison service inspectorates

¹ Szerzej: J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.

² art. 41 pkt. 1 tamże

³ Art. 2 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115, 1855, 1933).

⁴ Art. 32 pkt 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517 z późn. zm.).

Streszczenie

W artykule poruszono tematykę związaną z rolą i znaczeniem Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa zakładom karnym i aresztom śledczym. Zadania nałożone na OISW w pełni odzwierciedlają nie tylko funkcje nadzoru nad podległymi jednostkami ale i jej znaczenie w kwestii bezpieczeństwa, procesu rekrutacji i właściwego zarządzania.

Wiek XXI to wyjątkowy czas, nie tylko przepojony doniesieniami z trwającej wojny za naszą wschodnią granicą ale także świat, przepojony nie tylko mediami i informacjami zamieszczonymi w wirtualnym świecie ale również czas ogólnie pojętego bezpieczeństwa co w kwestii geopolitycznej jest bardzo kluczowe¹. Dlatego tak ważnym jest aby obywatele zdawali sobie sprawę o sprawę ze znaczenia państwa, które służyć ma zabezpieczeniu naszych potrzeb, w tym zapewnianiu nam bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo to polega nie tylko na ochronie granic ale także na postępowaniu sądów i izolowaniu od społeczeństwa osób, które nie przestrzegają ustalonych norm i prawa. W tym miejscu należy podkreślić rolę jaką odgrywa w zapewnieniu tegoż bezpieczeństwa Służba Więzienna.

Umieszczenie Służby Więziennej w szeroko pojętym bezpieczeństwie Państwa Polskiego jest formułowane przez Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r., Polska tworzy warunki do realizacji interesów narodowych i osiągnięcia celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego w zgodzie z wartościami, które obejmują m. in. bezpieczeństwo obywateli, wolności oraz prawa człowieka i obywatela, godność człowieka, a także sprawiedliwość² a sama obowiązująca definicja bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej wpisuje się wymownie w nałożone zadania na Okręgowe inspektoraty służby więziennej zatem „**bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej** to nie tylko stan znajomości zagrożeń występujących obecnie oraz tych mogących zaistnieć w przyszłości, jak również procedur – działań – neutralizujących ich wystąpienie lub minimalizujących ich skutki, ale także taki stan jej funkcjonowania, który przekłada się na bezpieczeństwo ludzi tam przebywających wraz z akceptowalnym poziomem ryzyka i zagrożeń”³. Przedstawiona definicja wpisuje się w główne zadania jakie spoczywają na Okręgowych inspektoratach służby więziennej.

Podkreślenia wymaga, iż umieszczenie osoby w zakładzie może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie⁴ a izolacja ta obejmuje elementy związane z zapewnieniem toku postępowania karnego lub skarbowego⁵, kiedy to może być zastosowany areszt tymczasowy, a także dotyczy skazanych prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności na okres nawet 25 lat⁶. Dlatego tak ważnym jest fakt, iż jednostki organizacyjne Służby Więziennej w szczególności zakłady

¹ Szerzej: J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.

² Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, s. 11-16.

³ P. Łuszcz, *Koncepcja Bezpieczeństwa Jednostki Penitencjarnej*, Warszawa 2021 r., s. 92

⁴ art. 41 pkt. 1 tamże

⁵ Art. 2 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115, 1855, 1933).

⁶ Art. 32 pkt 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517 z późn. zm.).

karne i areszty śledcze to nie tylko osadzeni ale też struktura budowlana (pawilony mieszkalne) oraz funkcjonariusze i pracownicy pełniący tam służbę.

Służba Więzienna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną¹ (rys. nr 1 struktura Służby Więziennej) oraz swój znak graficzny² Do jej głównych zadań nałożonych przez ustawodawcę należą między innymi następujące elementy:

- zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej;
- humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności;
- ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych;
- zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa

Za realizację ustawowych zadań Służby Więziennej (SW) odpowiadają funkcjonariusze i pracownicy SW realizujący swoje obowiązki w jednostkach organizacyjnych, jakimi są zakłady karne i areszty śledcze. W obowiązującej Ustawie z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej zakłady karne i areszty śledcze określone są jako jednostki organizacyjne³. Do organów Służby więziennej zalicza się :

- Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, zwany dalej „Dyrektorem Generalnym”;
- Szefa Inspektoratu Wewnętrznego Służby Więziennej,
- dyrektora okręgowego Służby Więziennej, zwany dalej „dyrektorem okręgowym”;
- dyrektora zakładu karnego i dyrektor aresztu śledczego;
- Rektora-Komendant uczelni Służby Więziennej, zwany dalej „Rektorem”, Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, komendant ośrodka szkolenia Służby Więziennej i komendant ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej⁴.

Podstawowe jednostki Służby Więziennej (Rys. 1. Struktura Służby Więziennej)

to nie tylko Centralny Zarząd Służby Więziennej, Inspektorat Wewnętrzny czy Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej oraz ośrodki szkolenia Służby Więziennej i ośrodki doskonalenia kadr Służby Więziennej, to również okręgowe inspektoraty Służby Więziennej (OISW), zakłady karne i areszty śledcze.⁵

¹ Art. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115,1855, 1933).

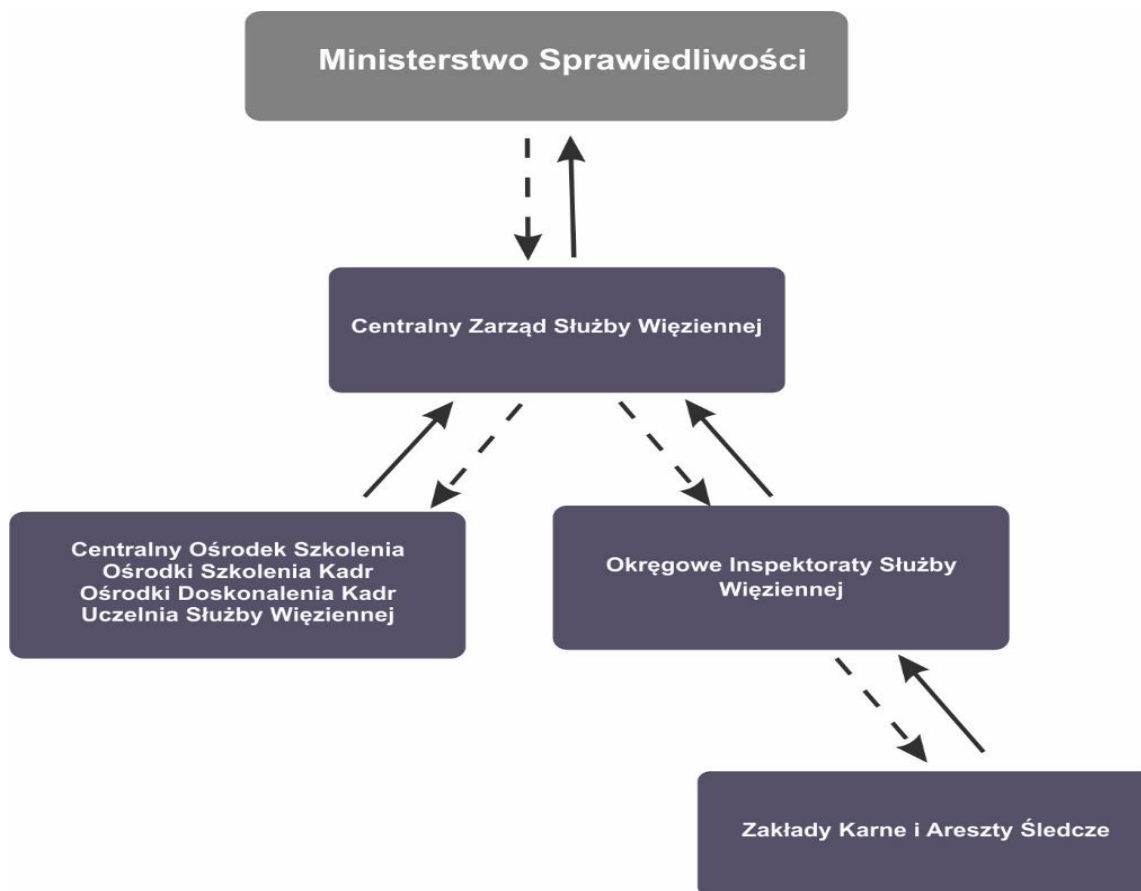
² Art. 3 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115,1855, 1933).

³ Art. 8 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115,1855, 1933).

⁴ art. 7 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115,1855, 1933).

⁵ art.8 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115,1855, 1933).

Rys. 1. Struktura Służby Więziennej

Źródło: opracowanie własne

W obecnym momencie (stan na listopad 2022 r.) podział okręgowych inspektoratów Służby Więziennej został określony na poziomie 11 Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej na terytorium Polski¹. Co kluczowe oprócz zadań wskazanych w ustawie o Służbie Więziennej Minister Sprawiedliwości z racji nadzoru dookreślił kolejne zadania spoczywające na dyrektor OISW, do jego zadań należy między innymi:

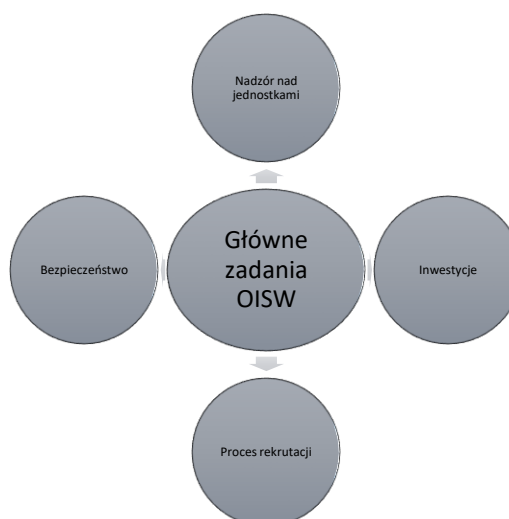
- analizowanie celowości, zasadności i skuteczności stosowanych metod i środków oddziaływania penitencjarnego w podległych jednostkach organizacyjnych;
- kontrola przestrzegania w podległych jednostkach organizacyjnych praw osób pozbawionych wolności;

¹ Załącznik nr 1 do Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (poz. 320)

- koordynowanie zaopatrzenia materiałowego oraz zakupów inwestycyjnych, w tym dostaw sprzętu i materiałów uzbrojenia dla podległych jednostek organizacyjnych;
- sprawowanie nadzoru i koordynowanie działalności podległych jednostek organizacyjnych w zakresie: opieki zdrowotnej nad osobami pozbawionymi wolności, orzecznictwa lekarskiego, współdziałania z pozawięziennymi podmiotami leczniczymi, zakupów produktów leczniczych, materiałów medycznych, sprzętu i aparatury medycznej;
- sprawowanie nadzoru nad zagadnieniami związanymi z ochroną przeciwpożarową w podległych jednostkach organizacyjnych;¹

Główne zadania spoczywające na Służbie Więziennej (wyszczególnione powyżej) zostały pogrupowane na cztery główne kategorie i przedstawione w formie graficznej (Rys. 1 Główne zadania Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej)

Rys. 2 Główne zadania spoczywające na Okręgowych Inspektoratach Służby Więziennej.

Źródło – opracowanie własne

Przedstawione powyżej zadania na spoczywające na OISW (rys. 2) zostaną scharakteryzowane i przedstawione poniżej. Należy również podkreślić, iż niemożliwy jest podział niniejszych według kategorii ich ważności. Wskazane zadania wzajemnie na siebie oddziałują, uzupełniają i korelują.

Inwestycje – prowadzenie zadań inwestycyjnych, rozbudowa jednostek nie tylko pod względem nowych pawilonów, ale również przebudowa tych istniejących to ważne elementy zapewniające z jednej strony bezpieczeństwo z drugiej zaś warunki pracy funkcjonariuszy. Dyrektor Okręgowy Służby

¹ §2 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (poz. 320)

Więziennej powinien we właściwy sposób poprzez zadania inwestycyjne modernizować i zmieniać jednostki podległe, wskazanym pozostaje również podkreślenie iż przedmiotowe inwestycje to nie tylko elementy budowlane – to także stanowiska pracy oraz sprzęt wykorzystywany w codziennej służbie. Do takich zadań zaliczyć możemy modernizację stanowisk dowodzenia (wartowni), pomieszczeń funkcjonariuszy realizujących zadania obserwatora monitoringu, wyposażenie ich (funkcjonariuszy) w sprzęt ochrony osobistej, kamer monitoringu oraz budowa tych wspomnianych na początku pawilonów mieszkalnych dla osób osadzonych.

Proces rekrutacji – komórki kadrowe Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej są odpowiedzialne za proces przyjęć nowych funkcjonariuszy do służby w poszczególnych jednostkach. Ich sprawne działanie, zapoczątkowane nie tylko ogłoszeniem o rozpoczynającym się naborze ale także dotarcie do społeczeństwa w prowadzonych akcjach promocyjnych Służbę Więzienną to istotne elementy właściwego i szybkiego procesu naboru.

Bezpieczeństwo – zarówno posiadany sprzęt, wyposażenie funkcjonariuszy oraz cała właściwa struktura jednostki (począwszy od zabezpieczeń techniczno – ochronnych) ma wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonariuszom i osadzonym. Podejmowane działania przez jednostkę nadrzędną polegającą na wskazaniu właściwego wyposażenia, użytkowania sprzętu lub opracowania instrukcji na okoliczność wystąpienia niebezpieczeństwa ma kluczowe znaczenie nie tylko dla jednostki ale także dla roli jaką odgrywa OISW.

Nadzór nad jednostkami – element będący niejako spoiwem do wszystkich przedstawionych powyżej. Funkcjonariusze OISW różnych pionów, z racji prowadzonego nadzoru wizytują, przeprowadzają inspekcje, kontrole zarówno w trybie zwykłym jak i uproszczonym w jednostkach podległych. Dzięki takiemu sposobowi służby wypełniają nie tylko powierzone na nich zadania ale przede wszystkim wpływają na podniesienie sposobu bezpieczeństwa, co w kwestii Służby Więziennej ma kluczowe znaczenie.

Widzimy zatem że nie tylko struktura Służby Więziennej, powierzone zadania kierunkują jej działaniami. Podległość służbowa jaka obowiązuje w tej formacji przekłada się nie tylko na nadzór nad jednostkami ale także realizację podstawowych zadań. Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej (OISW) są nie tylko przekąźnikami informacji z komórek nadrzędnych to one także wpływają i kształtują politykę inwestycyjną, zakupową oraz elementami związanymi z szeroko pojętym bezpieczeństwem. Dlatego ich rola i znaczenie jest kluczowe w zapewnieniu bezpieczeństwa zakładów karnych i aresztów śledczych.

BIBLIOGRAFIA

- 1.J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.
2. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020,

3. P. Łuszcz, Koncepcja Bezpieczeństwa Jednostki Penitencjarnej, Warszawa 2021 r.,
4. ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115, 1855, 1933).
5. ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517 z późn. zm.).
6. Załącznik nr 1 do Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (poz. 320)
7. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2021 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (poz. 320)

Wykaz rysunków:

Rys. 1. Struktura Służby Więziennej

Rys. 2 Główne zadania spoczywające na Okręgowych Inspektoratach Służby Więziennej.

Ubezpieczenie społeczne i podatki przyczyną pracy nierejestrowanej jako dodatkowego źródła dochodu – badania własne

Ph.D. Mariola Szewczyk – Jarocka

The Mazovian State University in Płock, Poland

**Ubezpieczenie społeczne i podatki przyczyną pracy
nierejestrowanej jako dodatkowego źródła dochodu –
badania własne**

**(Social insurance and taxes as the reason for undeclared
work as an additional source of income – own research)**

dr Mariola Szewczyk-Jarocka
Akademia Mazowiecka w Płocku

Plan prezentacji

Praca nierejestrowana – wprowadzenie teoretyczne

Praca nierejestrowana
w świetle badań BAEL

Cel

Charakterystyka respondentów

Analiza wybranych wyników badań naukowych

Wnioski końcowe

Praca nierejestrowana - wprowadzenie teoretyczne (1)

Jest to praca najemna, wykonywana bez nawiązania stosunku pracy, czyli bez umowy o pracę lub innej pisemnej umowy pomiędzy pracownikiem, a pracodawcą. Pracownik nie uzyskuje ubezpieczenia społecznego, od dochodów.

Ponadto z pracy nierejestrowanej nie są płacone podatki od dochodów osobistych, a pracodawca nie odprowadza na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Funduszu Pracy odpowiednich sum z tytułu wypłacanego wynagrodzenia.

Praca nierejestrowana - wprowadzenie teoretyczne (2)

Jest to także praca na rachunek własny, jeśli z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej nie są płacone podatki i składki na ubezpieczenie społeczne i inne zobowiązania finansowe wobec państwa.

Badania BAEL nad pracą nierejestrowaną (1)

BAEL https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5818/3/1/1/bael_zeszyt_metodologiczny_zalacznik_9.pdf

Tytuł badania	Termin realizacji	Rodzaj badania	Cel badania	Wyniki badania
Praca nierejestrowana	I kw. 2018	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie opinii dotyczących występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Informacja sygnałna: Praca nierejestrowana w Polsce w 2017 r. (termin wydania październik 2018) Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 2017 r. (termin wydania luty 2019)
Nietypowe formy zatrudnienia i praca nierejestrowana	IV kw. 2014	krajowe	Dostarczenie informacji o nietypowych formach zatrudnienia, takich jak: umowa zlecenie, umowa o dzieło, świadczenie usług przez samozatrudnionego prowadzącego własną działalność gospodarczą oraz informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie opinii dotyczącej występowania zjawiska pracy nierejestrowanej, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób ją wykonujących, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 2014 roku Notatka informacyjna: Pracujący w nietypowych formach zatrudnienia

Badania BAEL nad pracą nierejestrowaną (2)

BAELhttps://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5818/3/1/1/bael_zeszyt_metodologiczny_zalacznik_9.pdf

Tytuł badania	Termin realizacji	Rodzaj badania	Cel badania	Wyniki badania
Praca nierejestrowana	IV kw. 2010	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie opinii dotyczącej występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 r.
Praca nierejestrowana	IV kw. 2009	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie dotyczącym opinii odnośnie występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 2009 roku

Badania BAEL nad pracą nierejestrowaną (3)

BAELhttps://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5818/3/1/1/bael_zeszyt_metodologiczny_zalacznik_9.pdf

Tytuł badania	Termin realizacji	Rodzaj badania	Cel badania	Wyniki badania
Praca nierejestrowana	IV kw. 2004	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie dotyczącym opinii odnośnie występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 2004 roku
Praca nierejestrowana	IV kw. 1998	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie dotyczącym opinii odnośnie występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w 1998 r. – dostępna w wersji papierowej w Centralnej Bibliotece Statystycznej

Badania BAEL nad pracą nierejestrowaną (4)

BAEL https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5818/3/1/1/bael_zeszyt_metodologiczny_zalacznik_9.pdf

Tytuł badania	Termin realizacji	Rodzaj badania	Cel badania	Wyniki badań
Praca nierejestrowana	Sierpień 1995	krajowe	Dostarczenie informacji o szarej strefie gospodarki, przede wszystkim w zakresie dotyczącym opinii odnośnie występowania zjawiska, społeczno-demograficznej charakterystyki zbiorowości osób wykonujących pracę nierejestrowaną, oceny dochodów uzyskanych z pracy nierejestrowanej, częstotliwości i rodzaju prac wykonywanych w formie nierejestrowanej oraz liczby i charakterystyki gospodarstw domowych korzystających z usług osób wykonujących pracę nierejestrowaną. Ponadto: przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej, rodzaj tych prac, czas ich trwania, osoby wykonujące pracę nierejestrowaną, dochody z tej pracy, gospodarstwa domowe i pracodawcy korzystający z pracy nierejestrowanej, wydatki ponoszone przez gospodarstwa domowe na te prace, praca nierejestrowana jako praca główna lub dodatkowa.	Publikacja: Praca nierejestrowana w Polsce w 1995 r. – dostępna w wersji papierowej w Centralnej Bibliotece Statystycznej

Praca nierejestrowana w świetle badań własnych

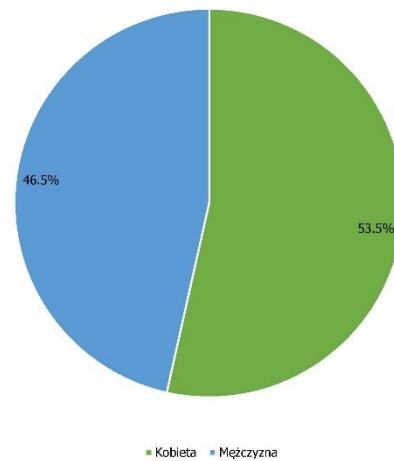
Badanie przeprowadzono w okresie wrzesień-grudzień 2021 roku za pomocą metody badań ilościowych, techniką CATI, na grupie respondentów liczącej 600 zarejestrowanych bezrobotnych. Próba była reprezentatywna ze względu na płeć, wiek i województwo.

Cel

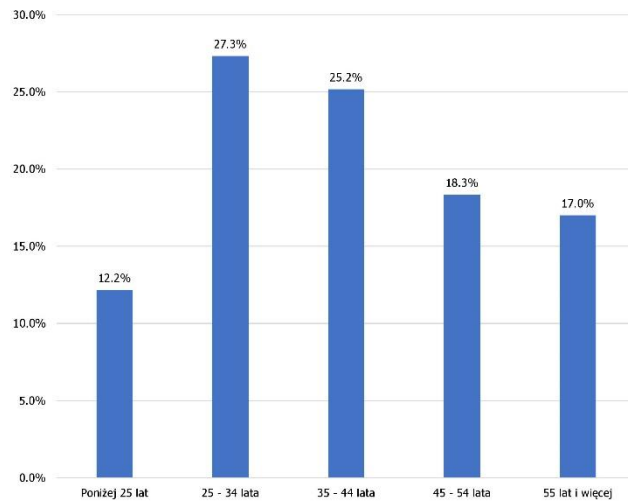
Celem prezentacji było sprawdzenie, czy praca nierejestrowana stanowi dla ankietowanych pracę dodatkową oraz czy wysoka składka na ubezpieczenie społeczne i podatki mają wpływ na pracę w szarej strefie.

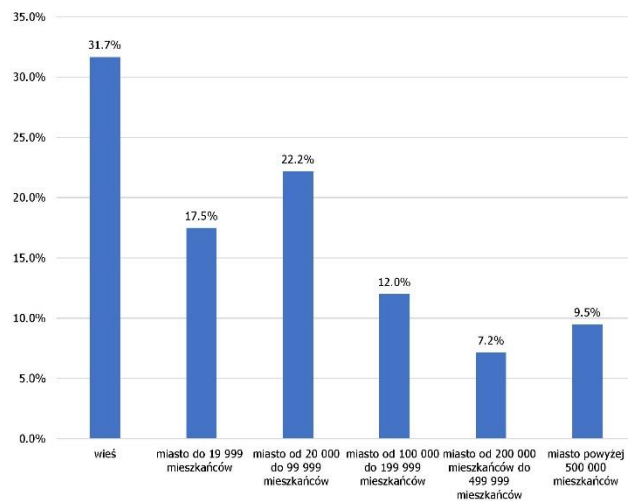
Charakterystyka respondentów - płeć (1)

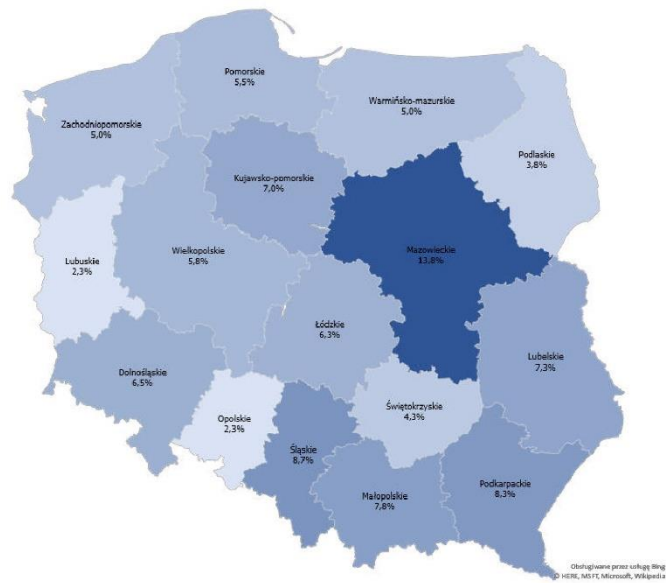
Charakterystyka respondentów - wiek (2)

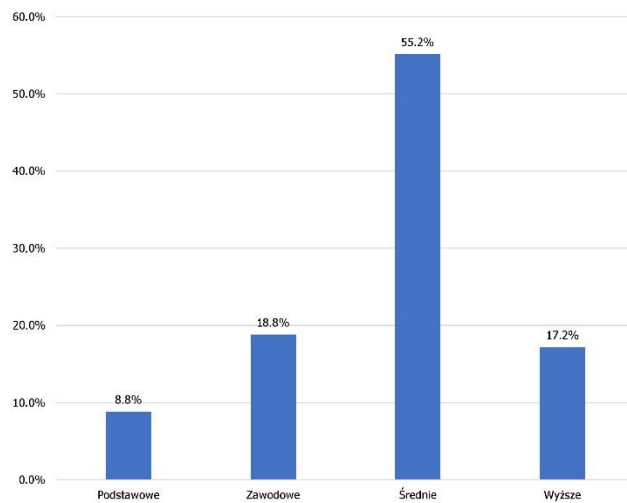
Charakterystyka respondentów – miejsce zamieszkania (3)

Charakterystyka respondentów - województwo (4)

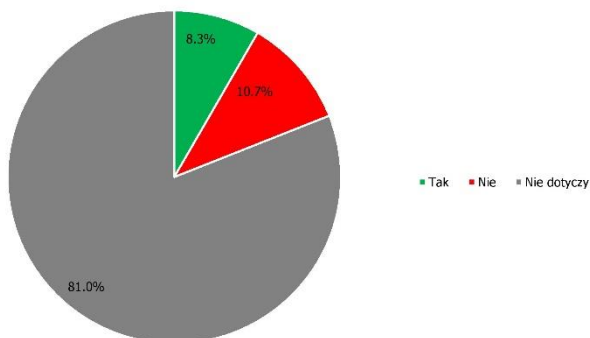
Charakterystyka respondentów - wykształcenie (5)

Praca nierejestrowana jako praca dodatkowa

Ogół respondentów został zapytany o to, czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla nich pracą dodatkową. W tym przypadku co dwunasty ankietowany udzielił odpowiedzi twierdzącej (8,3%), przeczącej odpowiedzi udzielił zaś co dziewięć badany (10,7%).

Czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla Pana/Pani pracą dodatkową?

Praca nierejestrowana jako praca dodatkowa

Kobiety znacząco częściej wskazywały, że po wejściu na rynek pracy oficjalnej działalność w szarej strefie nie była dla nich pracą dodatkową (odpowiednio: 14,6% i 6,1%; $\chi^2(2)=15,125$; $p=0,001$). Zależności sprawdzono za pomocą testu chi-kwadrat Pearsona. Podana wartość p była niższa niż zakładany poziom istotności $\alpha=0,05$, a zatem istotnie można wnioskować o różnicach między odpowiedziami respondentów o różnej płci.

Czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla Pana/Pani pracą dodatkową - wynik statystyk (płeć)

Czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej

praca w szarej strefie była dla
Pana/Pani pracą dodatkową?

Kobieta

Mężczyzna

χ^2

df

p-value

poziom
znamienności
(istotność
statystyczna)

Liczebność

	Kobieta	Mężczyzna	χ^2	df	p-value	poziom znamienności (istotność statystyczna)
Tak	32	18	15,125	2	0,001	**
Nie	47	17				
Nie dotyczy	242	244				

Praca
nierejestrowana
jako praca
dodatkowa

Odnotowano, iż w przypadku odpowiedzi „nie dotyczy” odsetek wskazań na tę kategorię wzrastał znacząco wraz z wiekiem ankietowanych (od 61,6% w przypadku osób do 25 roku życia do 91,2% w przypadku najstarszych uczestników badania). Niemal 1/4 badanych w wieku poniżej 25 lat przyznała, że po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie nie była dla nich pracą dodatkową. Zależności sprawdzono za pomocą testu Pearsona ($\chi^2(8)=38,758$; $p<0,001$), na podstawie którego stwierdzono istotną różnicę (wartość p jest niższa niż zakładany poziom istotności $\alpha=0,05$).

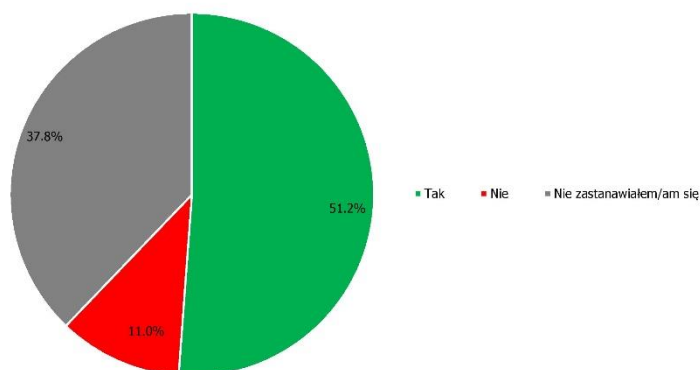
Czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla Pana/Pani pracą dodatkową - wynik statystyk (wiek)

Czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla Pana/Pani pracą dodatkową?	Poniżej 25 lat	25-34 lata	35-44 lata	45-54 lata	55 lat i wiğcej	χ^2	df	p-value	poziom znamiennosci (istotność statystyczna)
	Liczebność								
Tak	11	21	13	1	4	38,758	8	<0,001	***
Nie	17	16	17	9	5				
Nie dotyczy	45	127	121	100	93				

Wysoka składka na ubezpieczenie społeczne przyczyną występowania szarej strefy (1)

- Ponad połowa badanych zgodziła się z twierdzeniem, iż wysoka składka na ubezpieczenie społeczne płacona przez pracodawcę jest przyczyną występowania szarej strefy (51,2%), przeciwnego zdania był co dziewiąty respondent (11,0%). Jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie nie potrafiło udzielić 37,8% ankietowanych.

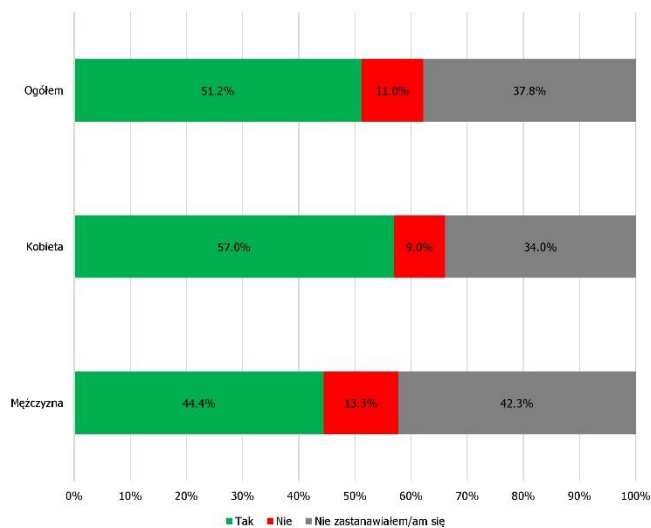
Wysoka składka na ubezpieczenie społeczne przyczyną występowania szarej strefy (2)

Wysoka składka na ubezpieczenie społeczne przyczyną występowania szarej strefy - płeć (3)

- Odnotowano, iż respondenci znacząco częściej zgadzały się z twierdzeniem wskazującym, iż wysoka składka na ubezpieczenie społeczne płacona przez pracodawcę jest przyczyną występowania szarej strefy (odpowiednio: 57,0% i 44,4%), z kolei respondenci częściej nie potrafili udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zadane pytanie (odpowiednio: 42,3% i 34,0%). Zależności potwierdzono za pomocą testu Pearsona ($\chi^2(2)=9,773$; $p=0,008$), na podstawie którego stwierdzono istotną różnicę (wartość p jest niższa niż zakładany poziom istotności $\alpha=0,05$).

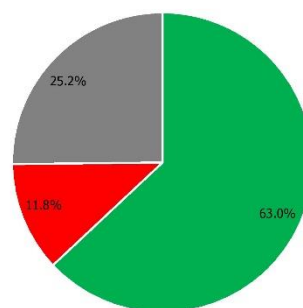
Wysoka składka na ubezpieczenie społeczne przyczyną występowania szarej strefy - płeć (4)

Wysokie podatki przyczyną występowania szarej strefy (1)

- Niemal 2/3 ankietowanych zgodziło się z twierdzeniem, iż wysokie podatki płacone przez pracodawcę są przyczyną występowania szarej strefy (63,0%), przeciwnego zdania było 11,8% respondentów. 1/4 uczestników badania nie potrafiła udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zadane pytanie (25,2%).

Wysokie podatki przyczyną występowania szarej strefy (2)

■ Tak ■ Nie ■ Nie zastanawiałem/am się

Zebrany materiał badawczy pozwoił na wypracowanie następujących wniosków końcowych (1)

Pracę w szarej strefie podjęła ponad 1/4 uczestników badania. Do podejmowania pracy „na czarno” częściej przyznawały się kobiety, z kolei w przypadku wieku odnotowano, iż odsetek wskazań pozytywnych znacząco malał wraz z wiekiem ankietowanych.

Ogół respondentów został zapytany o to, czy po wejściu na rynek pracy oficjalnej praca w szarej strefie była dla nich pracą dodatkową. W tym przypadku co dwunasty ankietowany udzielił odpowiedzi twierdzącej, przeczącej odpowiedzi udzielił zaś co dziewięć badany. Pozostała część ankietowanych wskazała na odpowiedź „nie dotyczy”.

Kolejne wnioski końcowe

Ponad połowa badanych zgodziła się z twierdzeniem, iż wysoka składka na ubezpieczenie społeczne płacona przez pracodawcę jest przyczyną występowania szarej strefy.

Niemal 2/3 ankietowanych zgodziło się z twierdzeniem, iż wysokie podatki płacone przez pracodawcę są przyczyną występowania szarej strefy.

Dziękuję za
uwagę

E-mail:

m.szewczyk-
jaroeka@mazowiecka.edu.pl

Ekonomia społeczna jako sfera życia społeczno-gospodarczego w Polsce. Uwarunkowania prawno-organizacyjne

Ph.D. Majka Łojko

dr, adiunkt, Katedra Polityki Gospodarczej, Instytut Ekonomii i Finansów, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, e-mail: majka.lojko@wp.pl.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4801-8069>.

Abstrakt

Celem badań jest analiza wybranych zagadnień dotyczących miejsca i roli ekonomii społecznej w przestrzeni życia społeczno-gospodarczego w Polsce. W opracowaniu wykorzystano następujące metody badawcze: studia literaturowe z zakresu ekonomii społecznej, analizę aktów prawnych, analizę opisową oraz wnioskowanie.

Ekonomia społeczna to rozległy i zróżnicowany obszar działań prospołecznych. Obejmuje działania o charakterze zarówno ekonomicznym jak i społecznym, których priorytetowym celem jest poprawa warunków społecznych, gospodarczych i środowiskowych określonych wspólnot lokalnych. W polskich realiach społeczno-gospodarczych, ekonomia społeczna coraz częściej staje się kluczowym instrumentem rozwoju gospodarczego dając możliwość na rozwiązanie tych problemów, z którymi nie radzi sobie gospodarka wolnorynkowa ani system pomocy społecznej. Realizowany w Polsce model ekonomii społecznej stanowi jeden z istotnych elementów europejskiego modelu społecznego oraz polskiej polityki społecznej. W swojej idei dąży on do przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu a misją społeczną przedsiębiorstw społecznych ma pierwszorzędne znaczenie wobec maksymalizacja ich zysków. Kluczową jej zasadą jest prymat działania na rzecz ludzi nad maksymalizacją zysku, co oznacza to, że dla jednostek ekonomii społecznej istotne znaczenie – obok celu gospodarczego – ma misja społeczna. Należy podkreślić, że opracowaniach literatury przedmiotu nie stosuje się jednolitej definicji pojęcia ekonomii społecznej, termin ten stosowany jest zamiennie z takim określeniami jak gospodarka społeczna, ekonomia solidarności, gospodarka obywatelska czy przedsiębiorczość społeczna.

Ekonomia społeczna w Polsce związana jest z wszelkimi formami aktywności społecznej połączonymi z działalnością ekonomiczną w przestrzeni społecznej. Jest też sektorem gospodarki, w którym podmioty są zorientowane na społeczną użyteczność. Jej podmioty nie są kontrolowane przez administrację

publiczną, lecz przez obywateli. Ich misja wynika i jest chroniona przez samodzielne zarządzanie, demokratyczne decydowanie oraz lokalne umiejscowienie tych organizacji.

Po wielu latach dyskusji o ekonomii społecznej w Polsce wyodrębniono grupę podmiotów, których podstawowym celem jest reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Segment ten nazwano ekonomią solidarną, który reprezentowany jest przez te podmioty, które w ramach swojej działalności przyjmują funkcje tworzenia miejsc pracy w celu aktywizacji oraz reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.

Ekonomia społeczna jest sferą aktywności obywatelskiej i społecznej, która uzupełnia lukę w gospodarce, ponieważ jest elementem scalającym środowiska lokalne, dzięki tworzeniu sieci powiązań i współpracy przy jednoczesnej realizacji celów społecznych i gospodarczych. Jest to sektor, który wnosi znaczący wkład w rozwój zatrudnienia oraz zrównoważony wzrost gospodarczy. Pomimo, że ekonomia społeczna nie wpływa w sposób kluczowy na polską gospodarkę, tworząc według szacunków ok. 1,2% Produktu Krajowego Brutto i odpowiadając za ok. 2,4% zatrudnienia w gospodarce, to jednak z uwagi na zakorzenienie lokalne i obecność w wielu wspólnotach samorządowych może odegrać dużo większą rolę niż wynika to wprost z danych statystycznych. Jednym z najistotniejszych rezultatów jest bowiem wzrost poziomu kapitału społecznego, zaufania i kooperacji różnych podmiotów, w szczególności między sektorem publicznym a społecznym, co daje podstawy dla rozwoju społecznego i gospodarczego¹.

SOCIAL ECONOMY AS A SPHERE OF SOCIO-ECONOMIC LIFE IN POLAND

Abstract

The purpose of the research is to analyze selected issues concerning the place and role of social economy in the space of socio-economic life in Poland. The study uses the following research methods: literature studies of social economics, analysis of legal acts, descriptive analysis and inference.

Social economy is a vast and diverse area of pro-social activities. It includes activities of both economic and social nature, the priority objective of which is to improve the social, economic and environmental conditions of specific local communities. In Polish socio-economic realities, social economy is increasingly becoming a key instrument of economic development giving the opportunity to solve those problems with which neither the free market economy nor the social welfare system can cope. The social economy model implemented in Poland is one of the important elements of the European social model and Polish social policy. In its concept, it seeks to counteract marginalization and social

¹ Krajowy Program Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej z dnia 27 lutego 2019 r., Monitor Polski z 2019, poz. 214, s. 14.

exclusion and the social mission of social enterprises is paramount to maximizing their profits. Its key principle is the primacy of action for the benefit of people over profit maximization, which means that for social economy units, the social mission is important - in addition to the economic goal. It should be noted that studies of the literature on the subject do not use a uniform definition of the concept of social economy, the term is used interchangeably with such terms as social economy, solidarity economy, civic economy or social entrepreneurship.

Social economy in Poland is associated with all forms of social activity combined with economic activity in the social space. It is also a sector of the economy in which entities are oriented towards social utility. Its entities are not controlled by the public administration, but by citizens. Their mission stems from and is protected by self-management, democratic decision-making and the local location of these organizations.

After many years of discussion of the social economy in Poland, a group of entities was singled out whose primary goal is the social and professional reintegration of people at risk of social exclusion. This segment has been called solidarity economy, which is represented by those entities that, as part of their activities, take on the functions of creating jobs for the activation and professional and social reintegration of people at risk of social exclusion, the provision of social services of general interest and the implementation of public tasks for local development.

The social economy is a sphere of civic and social activity that fills a gap in the economy, as it is an element that unites local environments, thanks to the creation of networks and cooperation while achieving social and economic goals. It is a sector that makes a significant contribution to employment development and sustainable economic growth. Despite the fact that the social economy does not have a key impact on the Polish economy, creating, according to estimates, about 1.2% of the Gross Domestic Product and accounting for about 2.4% of employment in the economy, due to its local roots and presence in many local communities, it can play a much greater role than the statistics directly indicate. This is because one of the most significant results is the increase in the level of social capital, trust and cooperation of various actors, especially between the public and social sectors, which provides the basis for social and economic development.

Rachunkowość kreatywna, agresywna i oszukańcza a etyka w rachunkowości

Ph.D. Renata Burchart

University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Polski Ład a kasy fiskalne

dr Renata Burchart

UNIwersytet WARMIŃSKO – MAZURSKI W OLSZTYNIE

WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH

INSTYTUT NAUK O ZARZĄDZANIU I JAKOŚCI

Cel badań

Celem badań jest analiza stanu prawnego, oraz wynikające z niego obowiązki i prawa dla przedsiębiorców w zakresie sprzedaży przy użyciu kas fiskalnych, w świetle Polskiego Ładu.

Metodyka badań

Analizie poddano materiały:

- Ustawa z dnia 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2022 r. poz. 931)
- Ustawa z dnia 10.09.1999 r. Kodeks Karny Skarbowy (Dz.U. z 2022 r. poz. 859)
- Ustawa z dnia 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2022 r. poz. 813)
- Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 22 grudnia 2022 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących (Dz. U. z 2021 r. poz. 2442)
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 26.05.2020 r. w sprawie kas rejestrujących mających postać oprogramowania (Dz. U. z 2020 r. poz. 957)
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.05.2020 r. w sprawie grup podatników lub rodzajów czynności, w odniesieniu do których możliwe jest używanie kas rejestrujących mających postać oprogramowania (Dz. U. z 2020 r. poz. 965)
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie odliczania lub zwrotu kwot wydatkowanych na zakup kas rejestrujących oraz zwrotu tych kwot przez podatnika (Dz. U. z 2019 r. poz. 820)
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie kas rejestrujących (Dz. U. z 2021 r. poz. 1625)
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie wymagań technicznych dla kas rejestrujących (Dz.U. z 2021 r. poz. 1759)
- Rozporządzeniu Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie kryteriów i warunków technicznych, którym muszą odpowiadać kasy rejestrujące z elektronicznym zapisem kopii (Dz.U. z 2021 r. poz. 1753)
- Artykuły naukowe.
- Opinie ekspertów, biegłych rewidentów, doradców podatkowych oraz księgowych pobrane ze stron internetowych.

Obowiązki podatnika prowadzącego sprzedaż za pomocą kasy fiskalnej.

Posiadanie kasy fiskalnej obliguje sprzedawcę do przestrzegania ważnych zasad jej użytkowania. Zostały one szczegółowo określone w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie kas rejestrujących. Znajdziemy tam:

- wymagane dane na paragonie fiskalnym,
- obowiązki operatora kasy,
- zakres i terminy przeglądu technicznego,
- zasady dotyczące e-paragonów,
- warunki prowadzenia serwisu fiskalnego i wiele innych.

Kogo dotyczy obowiązek prowadzenia ewidencji
sprzedaży za pomocą kasy rejestrującej?

Obowiązek prowadzenia ewidencji sprzedaży za pomocą kasy rejestrującej dotyczy podatników, którzy zgodnie z art. 111 ust. 1 Ustawy o VAT, dokonują sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oraz rolników ryczałtowych.

Kasy fiskalne z elektroniczną kopią paragonu

Do końca 2022 roku producenci urządzeń fiskalnych mogą wprowadzać na rynek kasy fiskalne z elektroniczną kopią paragonu. W odróżnieniu od kas fiskalnych online, kasy tego typu nie posiadają opcji przesyłu danych do Centralnego Repozytorium Kas, nie emitują e-paragonów. Muszą jednak spełniać określone wymagania, które znajdują się w Rozporządzeniu Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie kryteriów i warunków technicznych, którym muszą odpowiadać kasy rejestrujące z elektronicznym zapisem kopii.

Zwolnienia podmiotowe i przedmiotowe dotyczące używania kas fiskalnych

Zgodnie z obowiązującymi przepisami coraz mniejsza liczba podatników może korzystać ze zwolnień z obowiązku stosowania kasy fiskalnej. Obowiązek posiadania kasy fiskalnej nie dotyczy przedsiębiorców, którzy sprzedają towary lub świadczą usługi wyłącznie na rzecz firm lub organizacji oraz organów administracji samorządowej i państwowej.

Część podatników podlega zwolnieniom określonym przez ustawodawcę w Rozporządzeniu w sprawie zwolnień z kas rejestrujących. Przepisy te przewidują zwolnienia zarówno ze względu na osiągnięty obrót z tytułu sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i rolników ryczałtowych, (do 20 000 zł) jak i ze względu na rodzaj wykonywanych czynności (Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 22.12.2022 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących).

Kary za brak kasy fiskalnej

Zgodnie z art. 111 ust. 2 Ustawy o VAT, w przypadku niedopełnienia obowiązku rejestracji kasy fiskalnej, organ podatkowy ma prawo do nałożenia na podatnika dodatkowego zobowiązania podatkowego. Wynosi ono 30% kwoty podatku naliczonego przy nabyciu towarów i usług, licząc od momentu rozpoczęcia ewidencji za pomocą kasy rejestrującej.

Biorąc pod uwagę konsekwencje braku kasy fiskalnej, podatnicy powinni dopilnować, aby instalacja kasy rejestrującej odbyła się w ustawowym terminie. Dzięki temu przedsiębiorca uniknie nie tylko konsekwencji w postaci dodatkowego zobowiązania podatkowego i odpowiedzialności karnej skarbowej, ale będzie również uprawniony do skorzystania z ulgi na zakup kasy rejestrującej (90% jej ceny, jednak nie więcej niż 700 zł).

Pakiet Slim VAT 3

Zmiana w postaci pakietu Slim VAT 3 wpisuje się w trend rozwiązań polegających na stopniowym przejściu z wystawiania dokumentów w postaci papierowej do generowania ich w postaci elektronicznej. Przykładowo Ustawa o VAT już teraz przewiduje dla kas online możliwość wystawiania i wydawania paragonów fiskalnych w postaci elektronicznej.

W tym kontekście pakiet Slim VAT 3 przewiduje również zmiany dostosowujące przepisy dotyczące obowiązku dołączenia paragonu do faktury, gdy dana sprzedaż została zaewidencjonowana na kasie rejestrującej i udokumentowana paragonem, do którego następnie zostaje wystawiona faktura VAT.

Zgodnie z planowaną nowelizacją Ustawy o VAT zamiast dołączenia do faktury pozostającego u podatnika paragonu fiskalnego w postaci papierowej, możliwe będzie pozostawienie w dokumentacji numeru paragonu w postaci elektronicznej oraz numeru unikatowego kasy rejestrującej.

Wniosek

Bez wątpienia proces uszczelniania systemu podatkowego jak również nowoczesne technologie mają i będą miały ogromny wpływ na współczesny biznes, dlatego przedsiębiorcy będą musieli zaakceptować nadchodzące zmiany, przystosować do nich swój sposób pracy i sprostać nowym wyzwaniom.

Dziękuję za uwagę!

Safety management of local communities - commune level

Ph.D. Karina Górska-Rożej

Ph.D. Marlena Niemiec

War Studies University, Poland

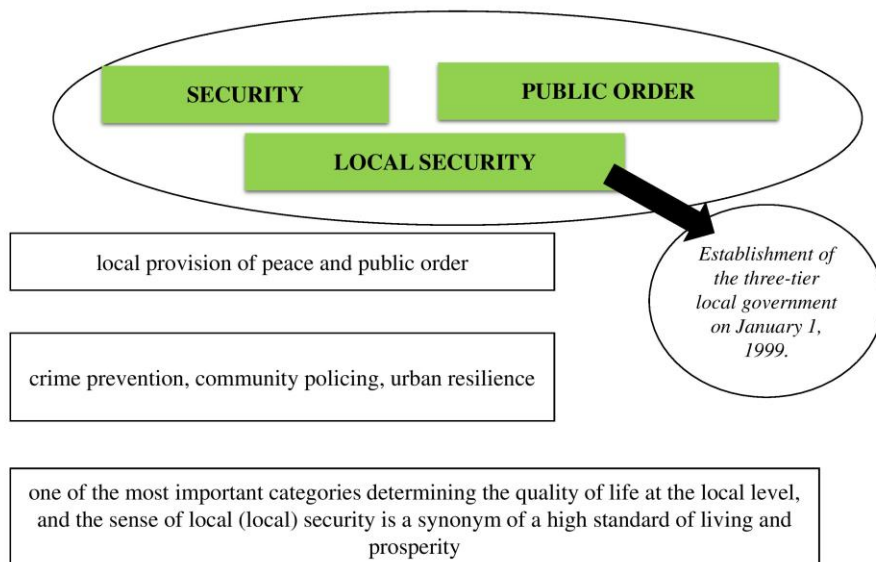
SAFETY MANAGEMENT OF LOCAL COMMUNITIES - COMMUNE LEVEL

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Karina **Górska-Rożej**, PhD
k.gorska@akademia.mil.pl
Marlena **Niemiec**, PhD
m.niemiec@akademia.mil.pl

Security - local level

2

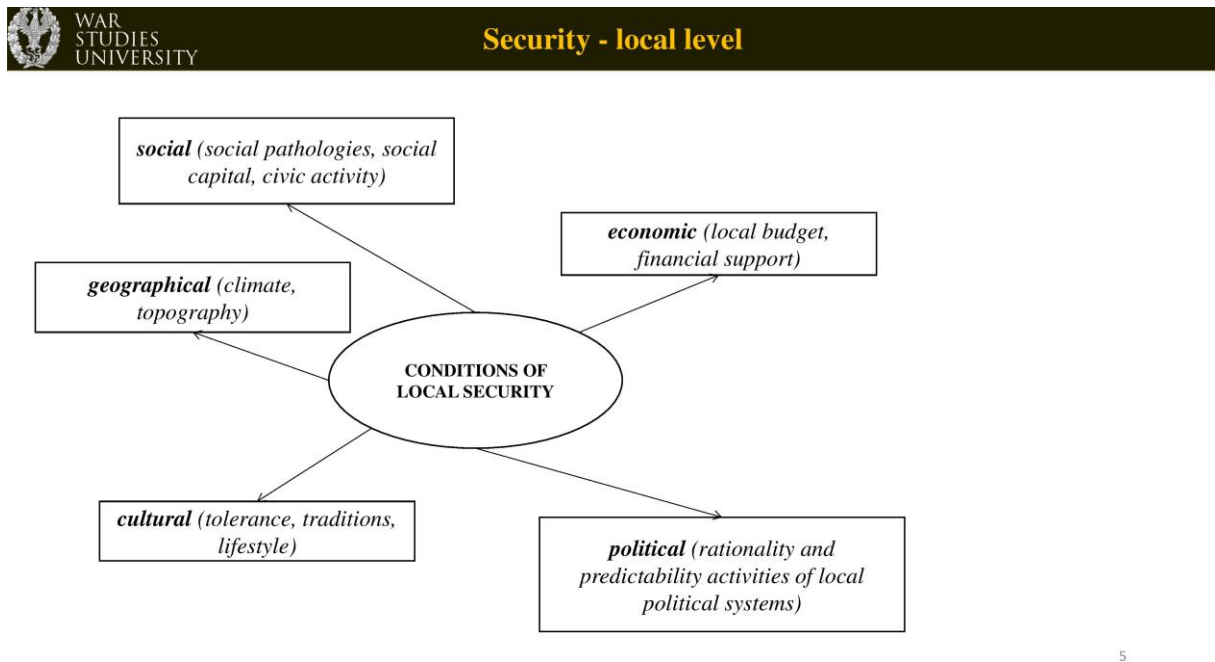
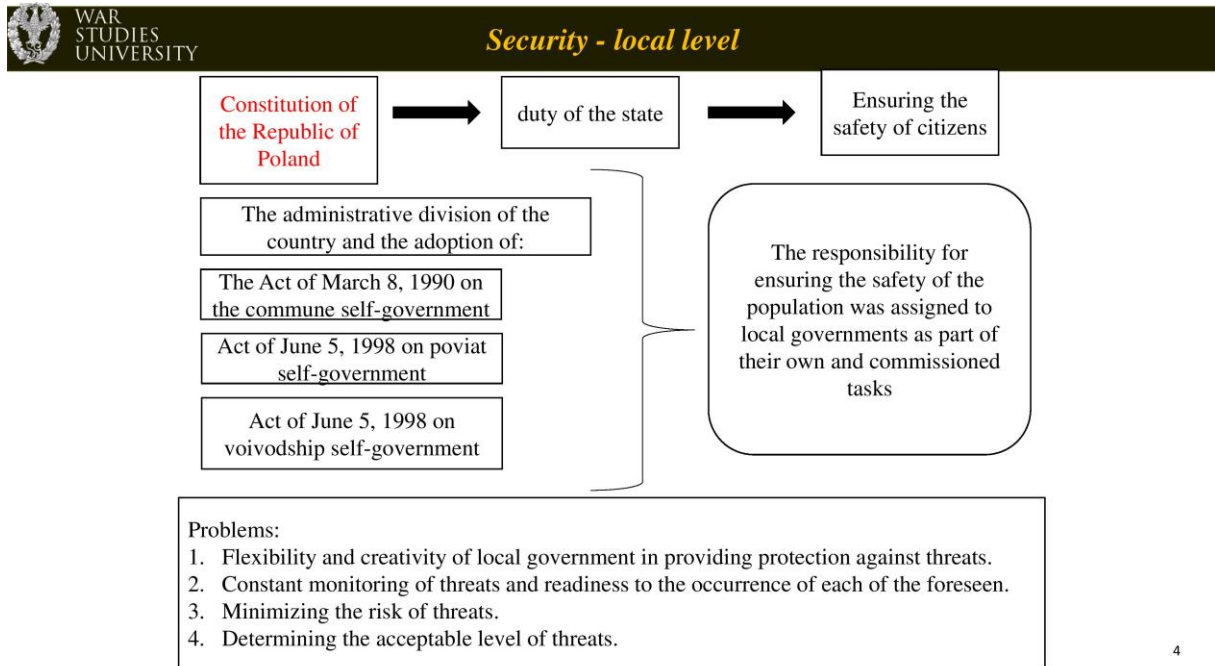
CONTEMPORARY LOCAL SECURITY

- Protection of important interests of the local social community and local security institutions against internal and external threats;
- Providing conditions for the realization of these interests;
- It applies to all members of the local community, **residents and people residing in a given territory**;

- *Little scientific achievements in the field of local security compared to international security;*
- *no precise definition of its essence*

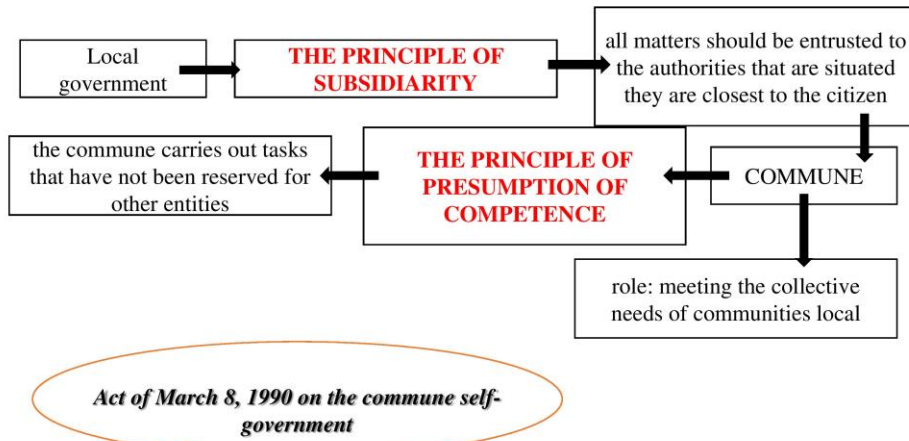
3

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Security tasks of the commune

6

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Selected tasks of the commune in the field of security

SECURITY OF CITIZENS

The state of no threat to any legal good of a human, which enables the normal functioning of an individual in society, in particular the preservation of life, health, property, the freedom to use all the subjective rights of an individual, which is guaranteed by the Constitution and other legal provisions, the maintenance and maintenance of which are supervised by state authorities endowed with appropriate powers.

PUBLIC ORDER

PUBLIC SAFETY
state of non-threat to functioning state organization and the implementation of interests, enabling a normal, free development.

legal norms

moral norms

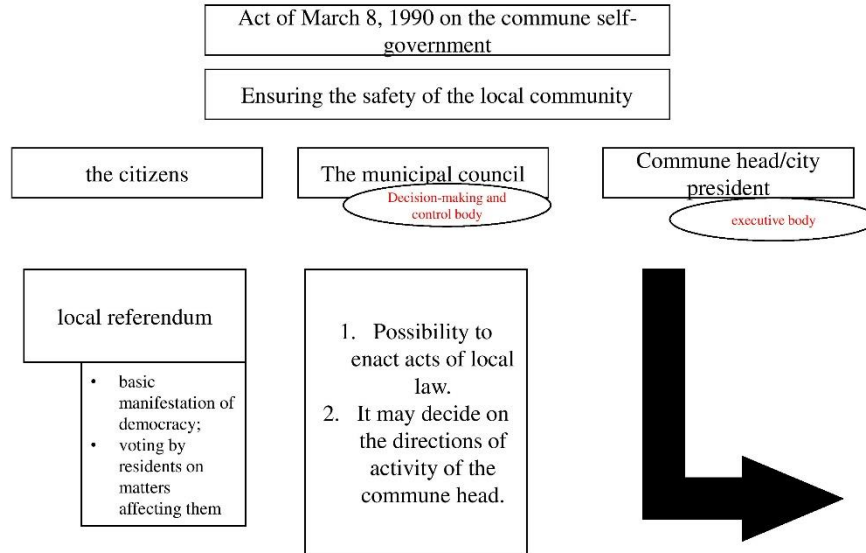
religious norms

maintaining order in collective life

7

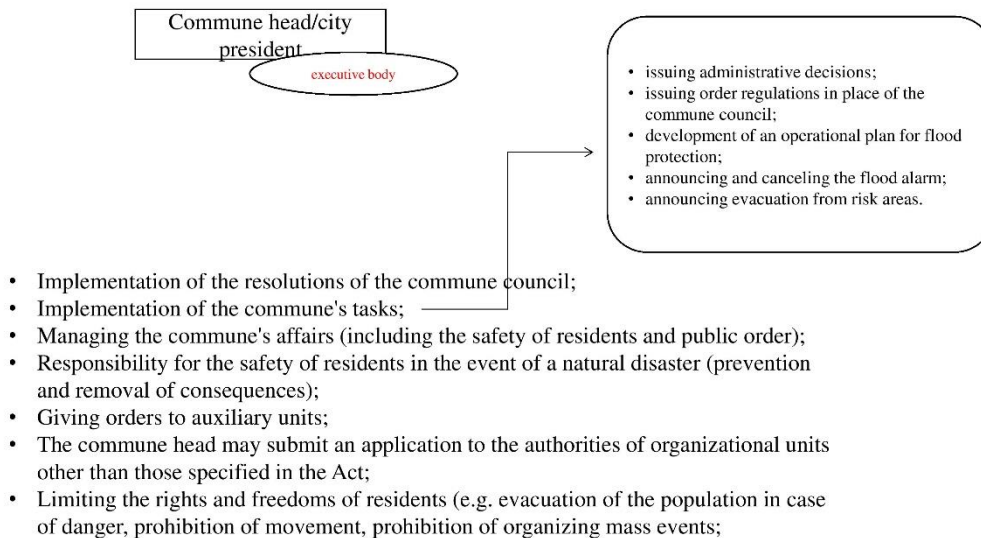
Security tasks of the commune

8

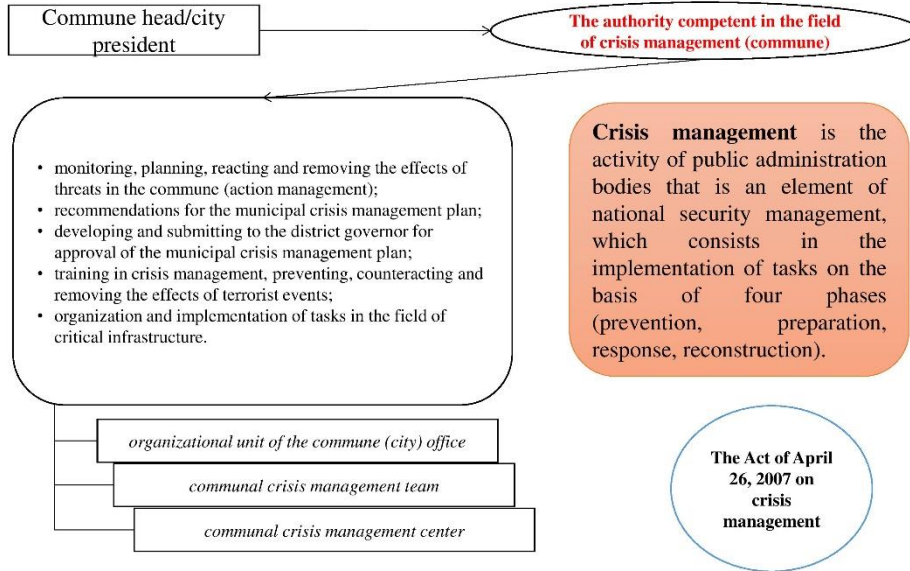
Security tasks of the commune

9

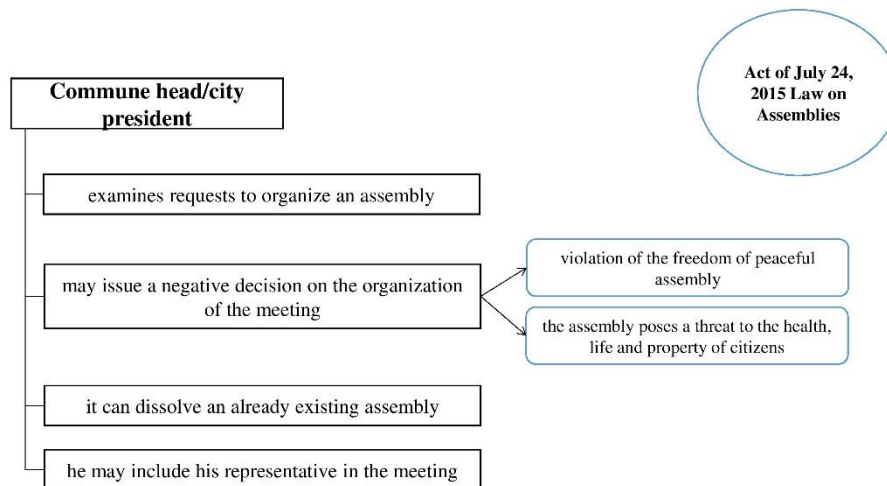
Security tasks of the commune

10

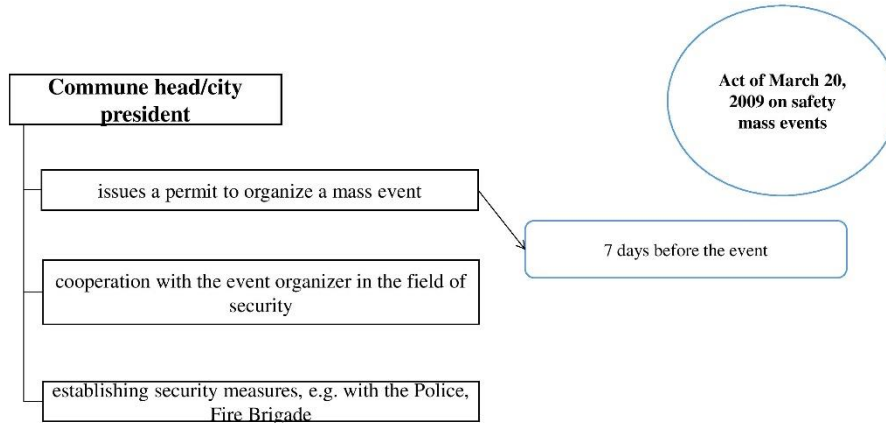
Security tasks of the commune

11

Security tasks of the commune

12

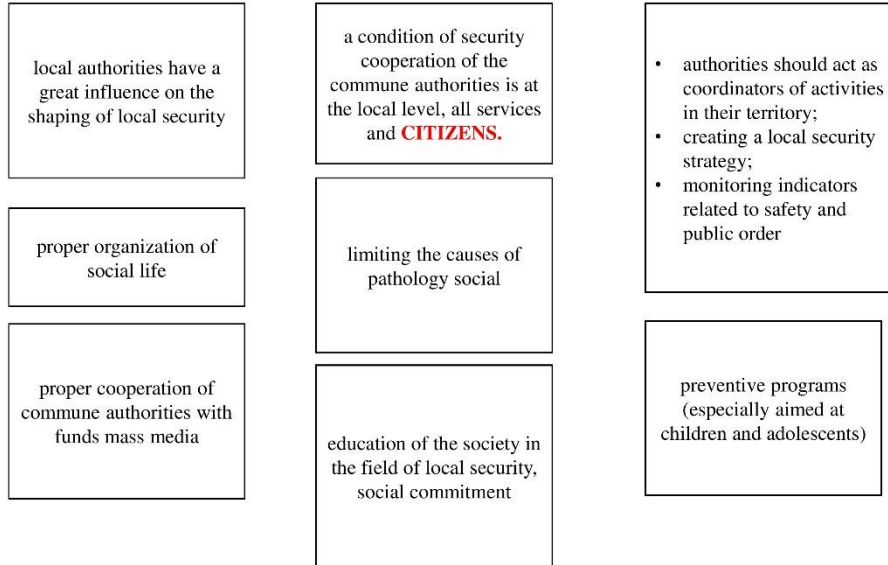
Tasks of the commune in terms of providing citizens local security

- spatial order, real estate management, environmental and nature protection, water management
- municipal roads, streets, bridges, squares and road traffic organization
- water supply, sewerage, municipal sewage disposal and treatment, maintenance of cleanliness, electricity, gas
- local public transport
- healthcare
- social assistance
- public education
- public order and safety of citizens as well as fire and flood protection, including equipment and maintenance of the municipal warehouse flood protection
- maintenance of communal facilities and public utilities

13

Tasks of the commune in terms of providing citizens local security

14

Thank you for your attention

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Karina Górska-Rożej, PhD

k.gorska@akademia.mil.pl

Marlena Niemiec, PhD

m.niemiec@akademia.mil.pl

The impact of social pathologies on the sense of security in local communities

Ph.D. Marlena Niemiec

Ph.D. Karina Górska-Rożej

War Studies University, Poland

*The impact of social pathologies
on the sense of security in local communities*

Marlena Niemiec, PhD
Karina Górska-Rożej, PhD

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Presentation layout

1. Methodological assumptions
2. Social pathologies– theoretical approach
3. Presentation of own research results

1. Methodological assumptions

The main research problem expressed in the form
of a question:

*What is the impact of the presence of underlying social
pathologies on the sense of security in the community?*

1. Methodological assumptions

The study was carried out using the diagnostic survey method, where the technique was surveying and the tool was a survey questionnaire.

The survey was conducted within the framework of the scientific research work entitled Attributes of Security Administration of Security Management Bodies in the Perspective of Local Communities. (Dr. Marzena Piotrowska-Trybull, Dr. Maria Jablonska-Wolozyn, Dr. Wieslaw Krzeszowski, Dr. Marlena Niemiec)

2. Social pathologies – theoretical approach

Social pathology according to A. Podgórecki is: "this type of behavior, this type of institution, this type of functioning of some social system or this type of structure, which remains in fundamental, irreconcilable contradiction with the worldview values that are accepted in a given community."

According to J. Malec: "social pathology is the totality of deaths, lowering of the moral level, deterioration of well-being and material losses caused by violation of praxeological, moral and legal rules, as well as self-destructive behavior."

Social pathologies – theoretical approach

Social pathologies are:

alcoholism,
drug addiction,
aggression,
violence,
unemployment,
poverty,
crime.

3. Presentation of own research results

600 people participated in the survey, the criterion adopted for the selection of respondents was their place of residence.

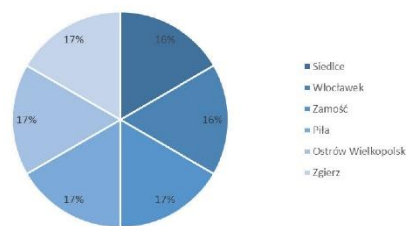

Figure 1 Respondents' place of residence
Source: own research.

3. Presentation of own research results

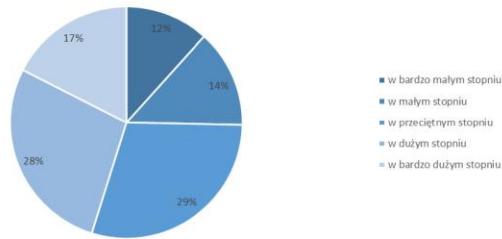

Figure 2 The phenomenon of alcoholism in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

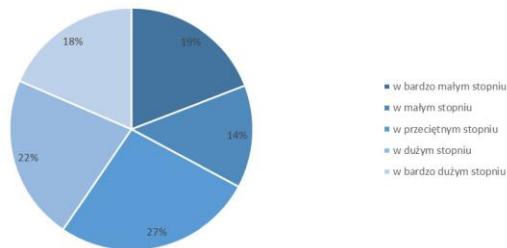

Figure 3 The phenomenon of drug abuse in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

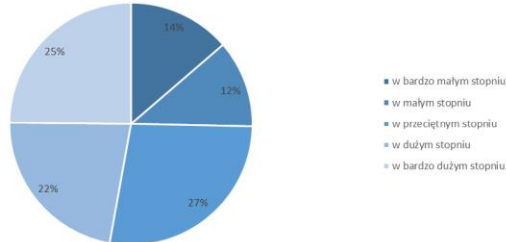

Figure 4 The phenomenon of violence and aggression in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

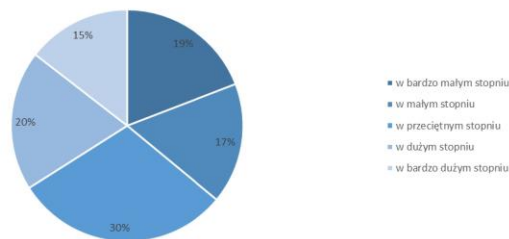

Figure 5 The phenomenon of poverty in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

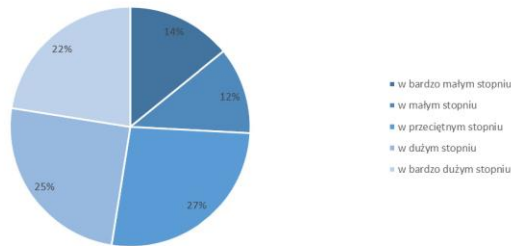

Figure 6 The phenomenon of unemployment in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

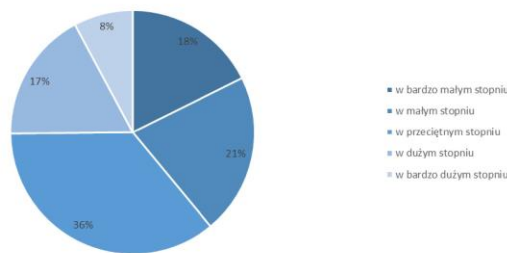

Figure 7 Crime phenomenon in the surveyed local community
Source: own research.

3. Presentation of own research results

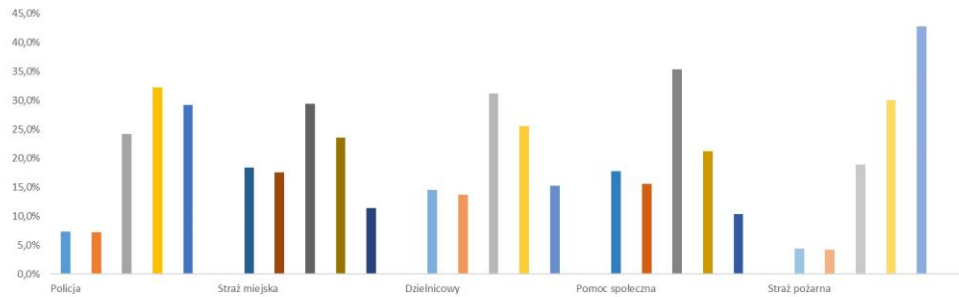

Figure 8 Contact with services vs. sense of security in local communities
Source: own research.

3. Presentation of own research results

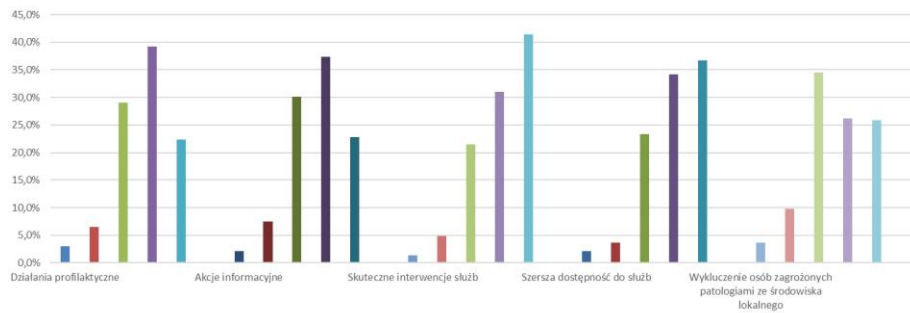

Figure 9 Activities that affect the sense of security in local communities
Source: own research.

Conclusions

First of all, as a result of the analysis of the survey results, it can be concluded that among the respondents of 600 people from various cities in Poland, feelings about the impact of social pathologies on the sense of security of the local community prevailed in responses as very or moderately influential.

Conclusions

Second, among the residents of the cities selected for the survey, was the respondents' rating of contact with services (Police, Fire Department) as important. Thirdly, respondents indicated that measures taken in their cities, such as preventive measures, information campaigns, effective service interventions and accessibility to services positively affect the sense of security in the surveyed local communities.

BIBLIOGRAPHY

1. Kowalewski K., Moczyłowska M. J., *Patologie i dysfunkcje w organizacji*, Dyfin, Warszawa 2020.
2. Lipka A., *Zjawiska patologii społecznej wśród młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1977.
3. Pierzchała K., Cekiera Cz., *Człowiek a patologie społeczne*, Adam Marszałek, Toruń 2021.
4. Pospieszyl, I., *Patologie społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
5. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
6. Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.

*The impact of social pathologies
on the sense of security in local communities*

Marlena Niemiec, PhD
Karina Górską-Rożej, PhD

Thank you for your attention

WAR
STUDIES
UNIVERSITY

Lojistik Bilgi Sistemleri: Bibliyometrik Bir Analiz

Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT

Akdeniz Üniversitesi

Arş. Gör. Hasan Emin GÜRLER

Sorumlu yazar, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye.

E-mail: hasangurler@akdeniz.edu.tr

Öz

Bilgi teknolojisinin ortaya çıkışı, lojistik operasyonlarda devrim olarak nitelendirilmiştir. Bilgi, değerli bir lojistik kaynaktır. Malzeme akışının yanında lojistik kanallardaki bilgi akışı da oldukça önemlidir. Özellikle, lojistik kanallar daha uzun ve daha karmaşık hale geldikçe ve daha fazla sayıda üye, kanala dahil edildikçe bilgi akışının verimli bir şekilde koordinasyonu ve etkinliği başarının temel anahtarı haline gelmiştir. Dolayısıyla, lojistik faaliyetler ulusal sınırları aşarak artık uluslararası ölçekte yerine getirildiğinden lojistik bilgi sistemleri (LBS), günümüzün küresel pazarında işletme başarısının temel bir itici gücü olarak kabul edilmektedir. Lojistik bilgi sistemleri, işletmelerin lojistik faaliyetlerinin etkin ve verimli işleyişi için önemli bir ön koşuldur. Bu çalışmada, lojistik bilgi sistemleri ile ilgili olarak 1972-2022 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan araştırmaları incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada, bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiş ve 737 yayın R Studio programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, bu alandaki ilk yayının 1986 yılında yapıldığını ve yıllık yayın üretim oranının %10,74 olduğunu göstermektedir. Yayınların 431'i makale, 267'si ise bildiridir. "International Journal of Production Economics" ve "Sustainability" bu alanda yayın sayısı en fazla olan dergilerdir. "Hazen BT", en fazla yayın yapan ve h indeksi en yüksek olan araştırmacıdır. "Logistics" ve "Management" anahtar kelimeleri en fazla kullanılan kelimelerdir. Ayrıca, yıllar itibariyle trend konuların farklılaştığı ve 2020 yılında sırasıyla optimizasyon, büyük veri, karar verme ve esneklik konularının trend olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik yönetimi, Lojistik bilgi sistemleri, Bibliyometrik analiz

1. GİRİŞ

Günümüzde bir firmanın bir ürünü bir ülkede tasarlaması, başka bir ülkede tedarik etmesi, başka bir ülkede üretmesi ve bir araya getirmesi ve nihayetinde küresel olarak satması yaygın bir durumdur. En basit haliyle, lojistik, mekansal olarak farklı olan bu operasyonları birbirine bağlayan bir işlemdir (Bardi vd., 1994: 71). Lojistik, önemli bir rekabet avantajı kaynağı haline gelmiştir (Lin, 2006: 630). Küresel iş dünyasında mevcut çeşitlilik düzeyleri ile lojistik, birden fazla ülkeyi kapsayan daha uzun bir lojistik hattını etkin ve verimli bir şekilde yönetmek için zorlu bir görevi üstlenmektedir. Verimli bilgi işleme ihtiyacı, bu görevi yerine getirmek için esastır (Bardi vd., 1994: 71). Müşterilerin çeşitlenen gereksinimlerini tam olarak karşılamak için birçok lojistik hizmet sağlayıcı, bilgi veya otomasyon teknolojilerini sürekli olarak benimseyerek hizmet verimliliğini artırır. Birçok araştırmacı, bilgi sistemlerinin lojistik rekabet gücünü artırabileceğine dair kanıtlar sağlamıştır (Lin, 2006: 630).

Lojistik bilgi kaynaklarının lojistik ağ kapsamında entegre edilmesi gerekirken, diğer yandan bilgi çağının gelmesi lojistik işletmelerinin sınırlarını aşmasını ve lojistik kaynaklarını tedarik zinciri dışında entegre etmek için bilgi kanallarını keşfetmesini sağlamaktadır (Yin vd., 2020: 724). Bilgi teknolojisindeki ilerlemeler ve günlük işlerde internetin artan kullanımı, yazılım tabanlı tedarik zinciri yönetimi için olanaklar yaratmıştır (Helo ve Szekely, 2005: 6). Lojistik bilgi sistemleri (LBS), lojistik faaliyetlerin koordinasyonu, malzeme akışı ve envanter ikmali dahil olmak üzere lojistik süreçlerin tüm unsurlarını desteklemek için özel olarak tasarlanmıştır (Wood vd., 2015: 5136). Lojistik bilgi sistemlerinin benimsenmesi, birçok araştırmacı tarafından lojistik mükemmelliğe ulaşmada kilit faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu tür bilgi sistemleri, işletmelerin lojistik maliyetlerini ve lojistik performansın birincil boyutu olarak adlandırılan müşteri hizmet düzeylerini optimize etmelerini sağlamaktadır (Barbosa ve Musetti, 2010: 787).

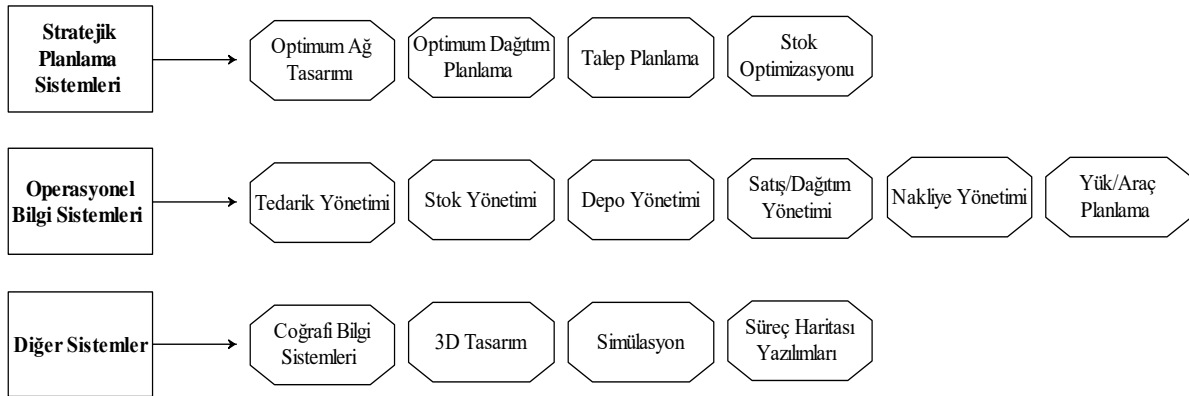
Bu çalışmada, lojistik bilgi sistemleri ile ilgili olarak 1972-2022 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan araştırmaları incelemek amaçlanmıştır. İlgili alanda yayımlanan araştırmalara ilişkin genel bilgiler (atıf sayısı, yayın türü gibi) sunmanın yanı sıra lojistik bilgi sistemlerine ilişkin olarak son yıllarda ortaya koyulan yeni gelişmeleri ve trend konuları belirlemek de hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiştir. Sonraki bölümlerde öncelikle lojistik bilgi sistemleri literatürüne değinilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın yöntem kısmı anlatılmıştır. Dördüncü bölümde, analiz bulgularına ve yorumlara yer verilmiştir.

2. Literatür

Bilgi, değerli bir lojistik kaynaktır. Malzeme akışının yanında lojistik kanallardaki bilgi akışı da oldukça önemlidir. Özellikle, lojistik kanallar daha uzun ve daha karmaşık hale geldikçe ve daha fazla sayıda üye, kanala dahil edildikçe bilgi akışının verimli bir şekilde koordinasyonu ve etkinliği başarının temel anahtarı haline gelmiştir (Ngai vd., 2008: 223). Firmaların kullandığı lojistik bilgi sistemleri, onların pazardaki etkinliğini ve rekabet gücünü belirlemektedir. Dolayısıyla, firmaların lojistik maliyetleri ve hizmet seviyeleri optimize etme yeteneği lojistik bilgi sistemlerinden etkilenmektedir (Bardi vd., 1994: 72). Lojistik faaliyetler ulusal sınırları aşarak artık uluslararası ölçekte yerine getirildiğinden lojistik bilgi sistemleri (LBS), günümüzün küresel pazarında işletme başarısının temel bir itici gücü olarak kabul edilmektedir (Ngai vd., 2008: 223). Lojistik bilgi sistemleri, uluslararası

lojistik firmalarının iç ve dış paydaşlar bakımından bilgi paylaşımını teşvik etmede önemli rol oynar ve bu sayede firmalar, verimsizlikleri ve çakışmaları ortadan kaldırarak maliyet tasarrufu sağlayabilir ve tedarikçilerle işbirliğine dayalı hizmet süreçleri yapılandırarak müşteri hizmetlerini iyileştirebilirler (Bae, 2016: 89).

Lambert vd. (1998), lojistik bilgi sistemlerini çizelgeleme, envanter yenileme, akış planlaması ve benzeri gibi çeşitli faaliyetlerin koordinasyonu ve yönetimi dahil olmak üzere toplam lojistik yönetiminin tüm yönlerini destekleyen bilgisayar tabanlı bir bilgi sistemi olarak nitelendirmektedir. Erturgut (2019: 240)'a göre tedarik zinciri üyelerinin faaliyetlerinin ve ilişkilerinin değer katacak bir biçimde yürütülmesi ve zincirdeki aktörler arasındaki etkileşimlerin sürekliliği ve etkinliği için lojistik bilgi sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ertek ve Aba (2012: 14)'ya göre lojistik bilgi sistemleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar: Stratejik planlama sistemleri, operasyonel bilgi sistemleri ve diğer sistemlerdir. Stratejik planlama sistemleri, yürütülen faaliyetlerin tasarımı ve modellenmesi, operasyonel bilgi sistemleri ise faaliyetlerin yönetimi, denetimi ve raporlanması amacıyla kullanılmaktadır. Şekil 1'de her bir bilgi sisteminin kullanılabilirliği ve destek verdiği faaliyetler gösterilmektedir (Ertek ve Aba, 2012: 14).

Şekil 1. Lojistik Bilgi Sistemleri

LBS lojistik hizmet optimizasyonu, maliyet optimizasyonu, bilgi entegrasyonu ve müşteri ilişkileri dahil olmak üzere birçok farklı amaç için kullanılabilir (Bardi vd., 1994: 72). Bilgiye dayalı ekonomi çağında lojistik hizmet sağlayıcıların beceri ve bilgilerini verimli ve tutarlı bir şekilde biriktirmeleri ve kullanmaları önemlidir. Birçok lojistik hizmet sağlayıcı, faaliyet türüne göre bilgi veya otomasyon teknolojilerini sürekli olarak uygulayarak operasyon verimliliğini artırmaya başlamıştır (Lin, 2006: 632). Tedarikçilerden tüketicilere hem toplam tedarik süresini hem de toplam envanteri optimum düzeye getirmek için lojistik süreçlerin kapasitelerini ve doğruluğunu artırmada LBS'nin benimsenmesi işletmelerde çok önemli bir yönetim düşüncesi haline gelmiştir (Ngai vd., 2008: 224). Günümüzde, genel tedarik zinciri performansının bilgi teknolojisi (BT) kullanılarak geliştirilebileceği kabul edilmektedir ve birçok firma bilgi sistemlerine yönelik dönüşümlerini tamamlamış olsa da ileri düzey planlama ve karar destek uygulamalarının etkinliği için hala iyileştirmeler talep edilmektedir (Wood vd., 2015: 5136).

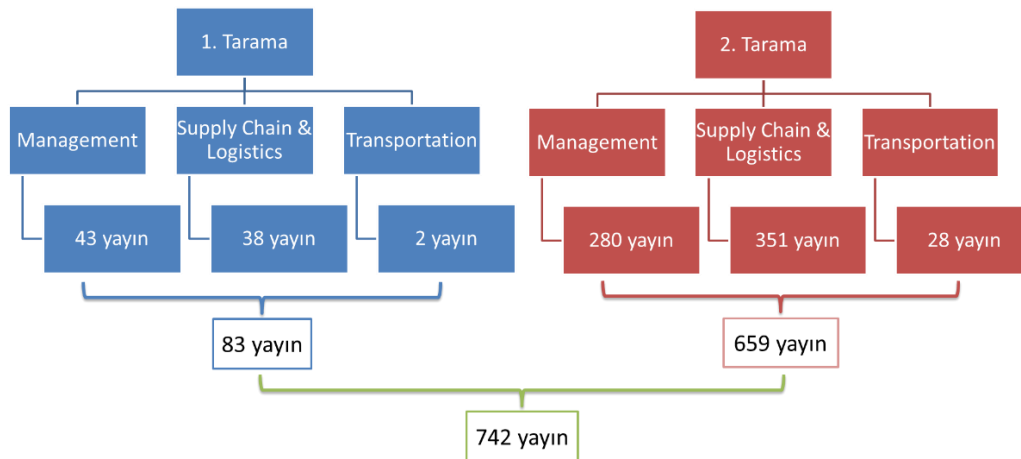
3. YÖNTEM

Mevcut araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiştir. Bibliyometri, herhangi bir alandaki araştırmaları, istatistiksel teknikleri kullanarak incelemeye ve analiz etmeye yarayan bir yöntemdir. Ayrıca bu yöntem kuruluşların, politika yapıcılarının veya yöneticilerin araştırmayı teşvik etmek veya kaynak tahsis etmek için nicel göstergelere göre kararlar almalarına yardımcı olmaktadır (Pérez-Gutiérrez vd., 2021: 3). Bu araştırmada, sadece Web of Science veri tabanındaki yayınlar dikkate alınmış ve 13.10.2022 tarihinde ilgili veri tabanında tüm WoS indekslerini (SSCI, ESCI, SCI-Expanded vb.) kapsayacak şekilde aşağıdaki anahtar kelimeler ile 2 farklı tarama yapılmıştır.

1. Tarama: “logistics information system” (Topic) OR “logistics information systems” (Topic)

2. Tarama: “logistics” and “information system” (Topic) OR “logistics” and “information systems” (Topic)

1. tarama neticesinde WoS'ta toplam 231 yayın, 2. tarama sonucunda ise WoS'ta toplam 1843 yayın olduğu tespit edilmiştir. Lojistik ve tedarik zinciri alanına daha da odaklanmak ve yoğunlaşmak amacıyla WoS Citation Topics Meso metriğinde yer alan “Management”, “Supply Chain & Logistics” ve “Transportation” kategorileri kullanılarak filtreleme işlemi yapılmıştır. 1. ve 2. tarama neticesinde her bir kategoride yer alan yayın sayıları Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Kategorilere Göre Yayın Sayıları

Filtreleme işlemlerinden sonra 5 yayının mükerrer olduğu belirlenmiş ve toplam 737 yayın analize dahil edilmiştir. Analizler, R Studio programı kullanılarak yapılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

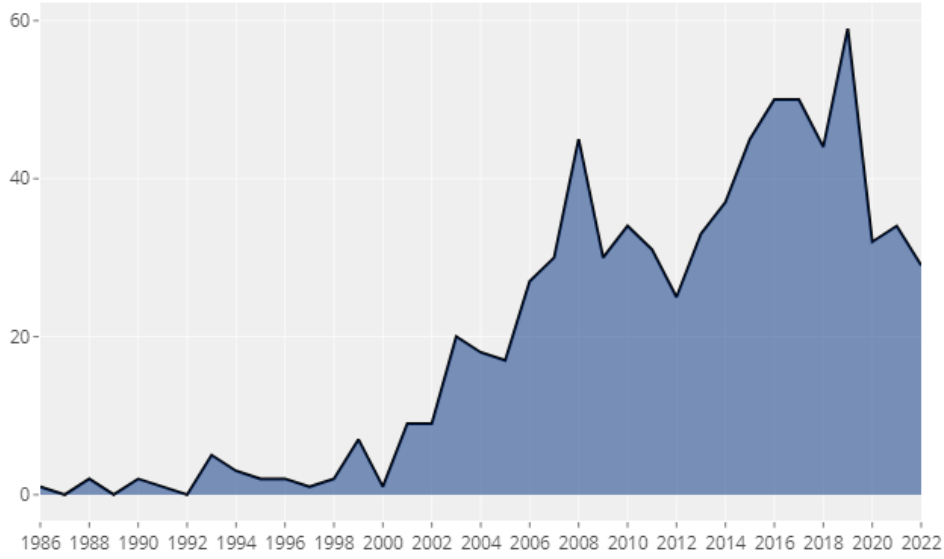
Bu bölümde sırasıyla incelenen yayınlara ilişkin temel bilgiler, yıllara göre yayın sayıları, araştırmacıların yayın üretkenlikleri, üç alan grafiği, anahtar kelimeler, dergiler, trend konular, tematik evrim haritası ve kavramsal yapı haritası sunulmuştur. Tablo 1’de yayınlara ilişkin temel bilgiler verilmiştir. Tablo incelendiğinde, yayın havuzundaki ilk yayının 1986 yılında yayımlandığı

görülmektedir. 437 farklı kaynak olduğu, yayınların 431'inin makale ve 279'unun bildiri olduğu anlaşılmaktadır. Tek yazarlı yayın sayısı 102 iken kalan 635 yayının en az iki veya daha fazla yazarlı olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Temel Bilgiler

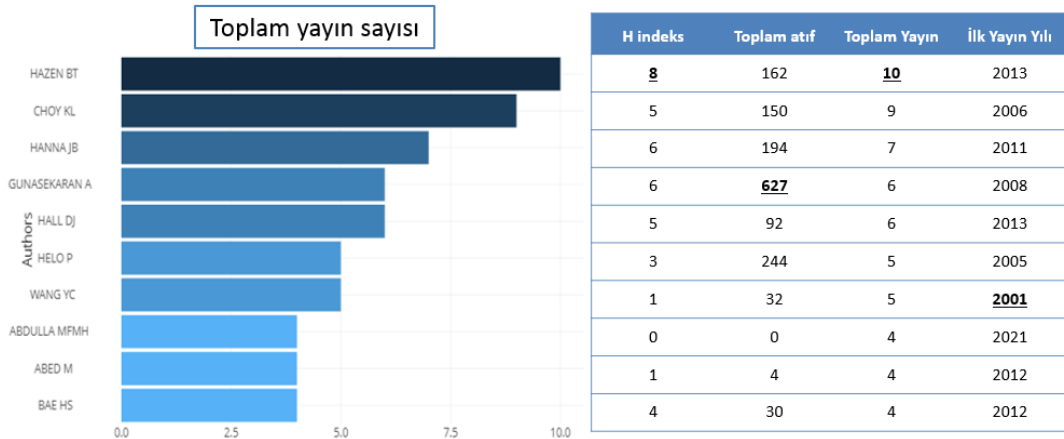
Açıklama	Sonuç
Zaman aralığı	1986-2022
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	437
Yayın sayısı	737
Makale	431
Bildiri	279
Derleme	16
Kitap bölümü	9
Kitap	1
Editoryal yayın	1
Yazar sayısı	1709
Tek yazarlı yayın sayısı	102
İki veya daha fazla yazarlı yayın sayısı	635

Şekil 3'te yıllara göre yayın sayıları verilmiştir. Yıllık yayın üretim oranı, %10,74'tür. Yayın sayısının en fazla (59 yayın) olduğu yıl 2019'dur. 2020 yılından itibaren yayın sayısının azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, 2000 yılından sonra yayın sayısında artış olduğu görülse de bu artışların bir trend şeklinde devam etmediği anlaşılmaktadır.

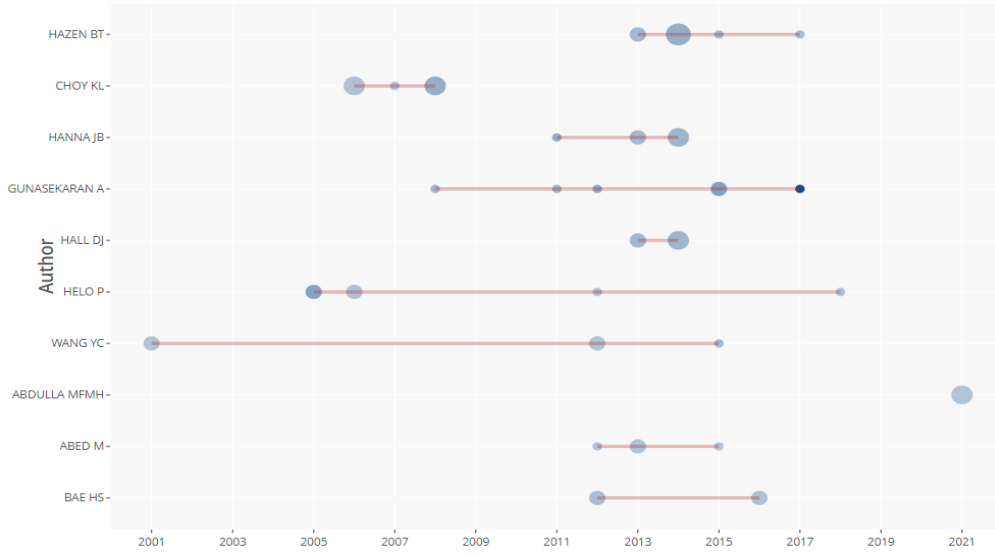
Şekil 3. Yıllara Göre Yayın Sayıları

Şekil 4’te alana en fazla katkı yapan 10 araştırmacıya ilişkin bilgiler sunulmuştur. “Hazen BT”, yayın sayısı en fazla olan ve h indeksi en yüksek olan araştırmacıdır. Yayınları en fazla atıf alan araştırmacı ise “Gunasekaran A”dır.

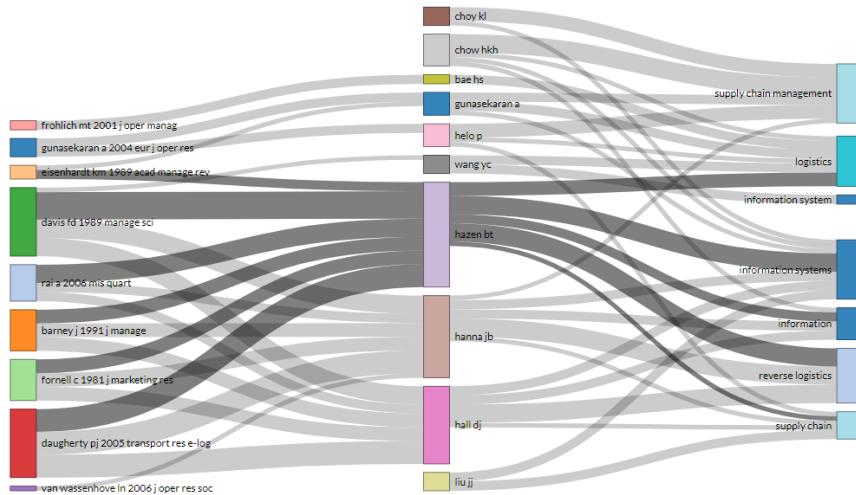
Şekil 4. Alana En Fazla Katkı Yapan Araştırmacılar

Şekil 5’te alana en fazla katkı yapan araştırmacıların yıllara göre üretkenlik durumları gösterilmiştir. Şekil incelendiğinde, “Hazen BT”nin 2014 yılında 6 yayın yaptığı ve toplam yayınlarını 2013-2017 yılları arasında yaptığı görülmektedir. “Abdulla MFMH”nin 4 yayını olduğu ve bu 4 yayını da 2021 yılında yaptığı anlaşılmaktadır. 2019 ve 2020 yılında ise bu araştırmacılar tarafından hiç yayın yapılmadığı da görülmektedir.

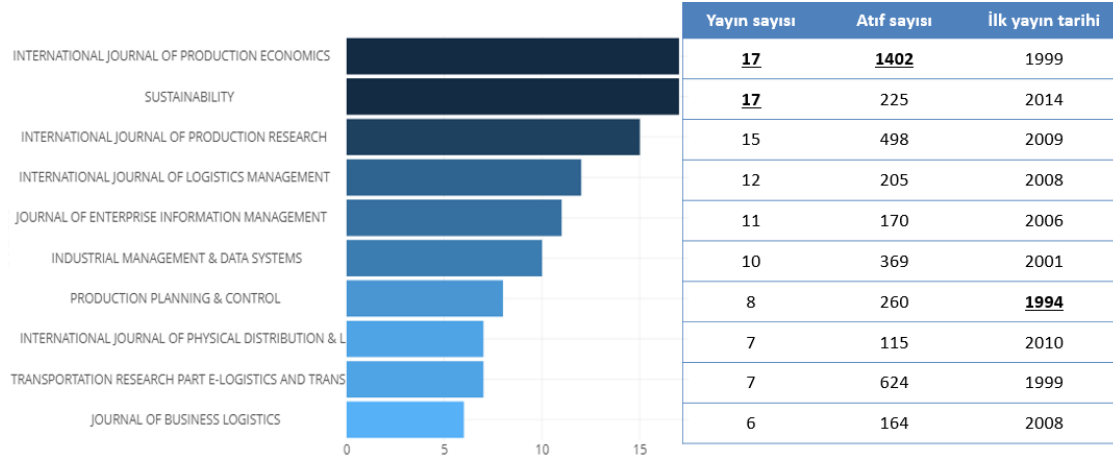
Şekil 5. Araştırmacıların Yıllara Göre Üretkenlik Durumları

Şekil 6’da üç alan grafiği gösterilmiştir. Grafiğin sol sütununda atıf verilen araştırmacılar ve yayınları, orta sütunda araştırmacılar ve sağ sütunda bu araştırmacıların en fazla kullandığı anahtar kelimeler yer almaktadır. Şekil incelendiğinde, “Hazen BT” başta olmak üzere diğer araştırmacıların da sıklıkla Davis, Rai, Barney, Fornell ve Daugherty’nin yayınlarına atıf yaptığı görülmektedir. Ayrıca, “Hazen BT”nin “lojistik”, “bilgi sistemleri”, “bilgi” ve “tersine lojistik” anahtar kelimelerini sıklıkla kullandığı anlaşılmaktadır.

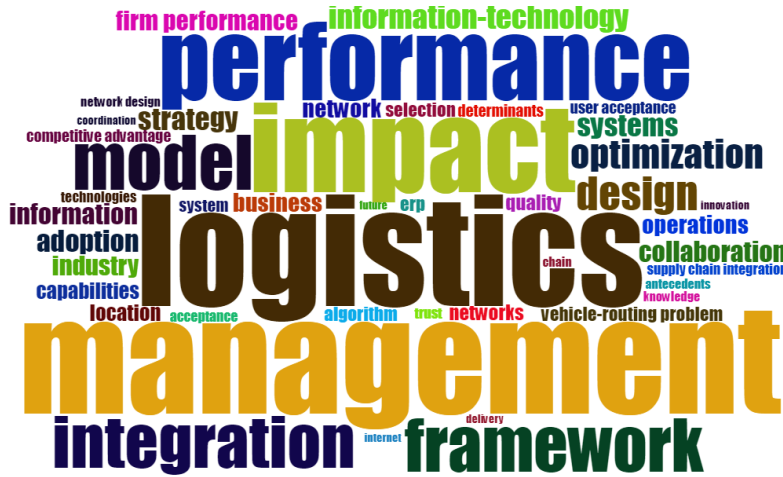
Şekil 6. Üç Alan Grafiği

Şekil 7’de en fazla yayın yapılan dergiler ve bu dergilerin toplam atıf sayıları verilmiştir. Yayın sayısı bakımından “International Journal of Production Economics” ve “Sustainability” dergileri ilk sıradadır. Atıf sayısı bakımından ise “International Journal of Production Economics” dergisinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Şekil 7. Dergiler

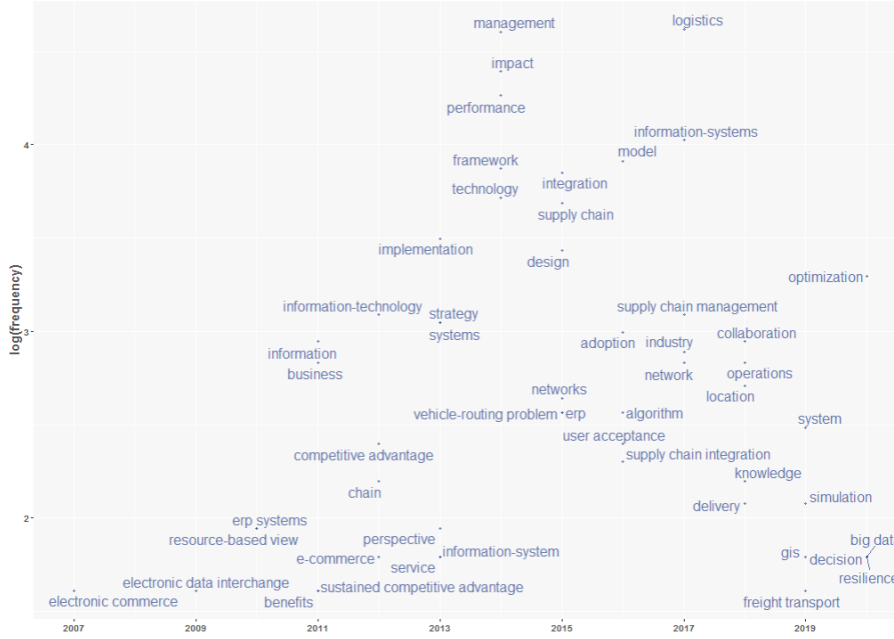
Şekil 8’de araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan anahtar kelimeler verilmiştir. Şekil incelendiğinde, en fazla kullanılan anahtar kelimelerin sırasıyla “lojistik”, “yönetim”, “etki” ve “performans” olduğu görülmektedir.

Şekil 8. Anahtar Kelimeler

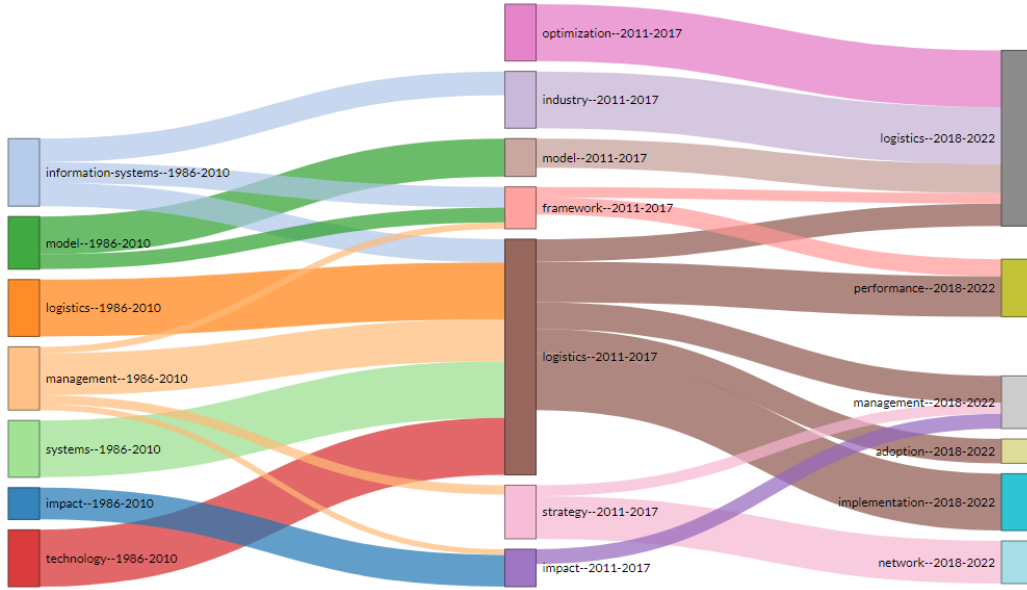
Şekil 9’da alanda yıllar itibariyle trend olan konular gösterilmiştir. 2018 yılında “işbirliği” ve “operasyonlar” konularının, 2019 yılında “sistem”, “simülasyon” ve “yük taşımacılığı” konularının ve 2020 yılında “karar”, “esneklik”, “büyük veri” ve “optimizasyon” konularının trend olduğu

anlaşılmaktadır. Özellikle, 2020 yılında optimizasyon konusunda sıklıkla araştırma yapıldığı görülmüştür.

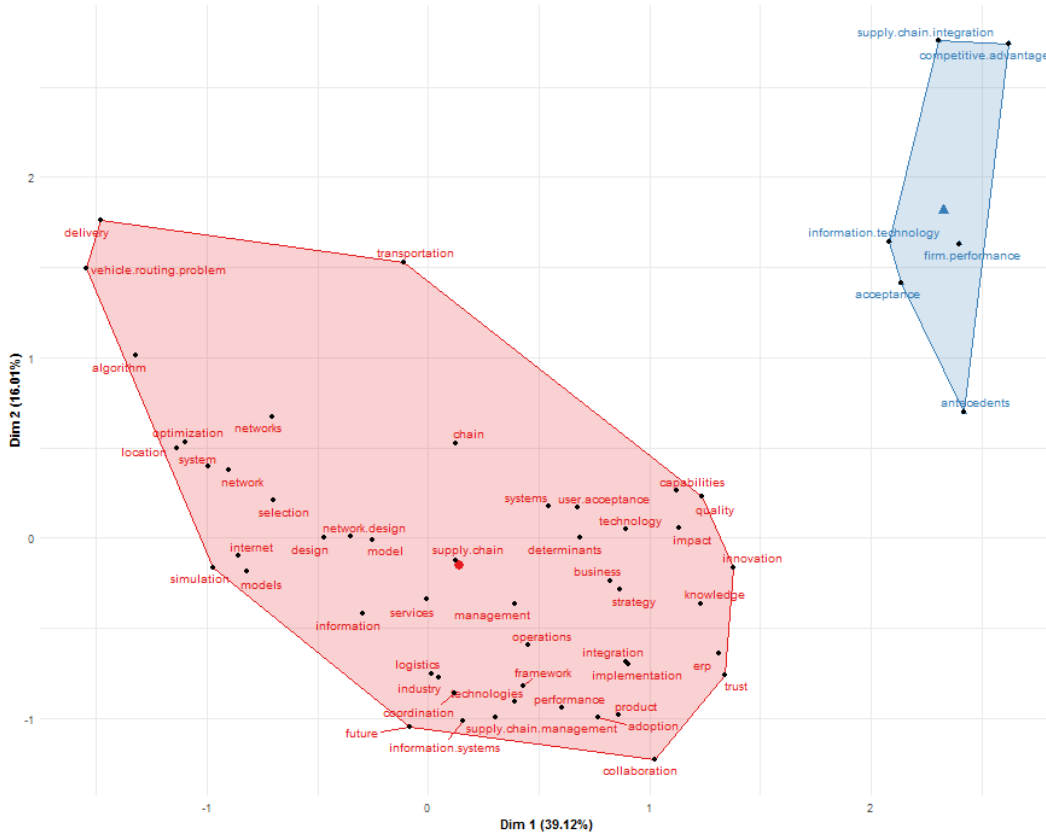
Şekil 9. Trend Konular

Şekil 10'da tematik evrim haritası gösterilmiştir. Bu harita, herhangi bir temanın yıllar itibariyle kavramsal bağınyı koruyup koruyamadığını veya yıllar içerisinde hangi temaya evrildiğini ortaya koymaktadır (Cobo vd., 2011: 152). Şekil incelendiğinde, 1986-2010 yılları arasında trend olan bilgi sistemleri, lojistik, yönetim, sistem ve teknoloji temalarının 2011-2017 yılları itibariyle lojistik temasına evrildiği görülmektedir. 2011-2017 yılları arasında trend olan lojistik temasının ise 2018-2022 yılları arasında kısmen mevcudiyetini koruduğu, bununla birlikte söz konusu yıllar arasında performans, yönetim, uyum ve uygulama temalarına evrildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 10. Tematik Evrim Haritası

Şekil 11’de ise faktör analizi yapılarak elde edilen kavramsal yapı haritası verilmiştir. İlgili alandaki araştırmaların iki kümeye ayrıldığı görülmektedir. Birinci kümede (kırmızı), tedarik zinciri, ağ tasarımı, model, araç rotalama problemi başta olmak üzere birçok kavramın yer aldığı anlaşılmaktadır. Kırmızı kümede yer alan kavramların sıklıkla birlikte kullanıldığı ve bu kavramların yer aldığı yayınların, toplam yayınların %39,12’sine denk geldiği görülmektedir. İkinci kümede (mavi) ise bilgi teknolojileri, tedarik zinciri entegrasyonu, rekabet avantajı, belirleyiciler, firma performansı, kabul gibi kavramların çoğunlukla birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kavramlar kullanılarak üretilen yayınlar, toplam yayınların %16,01’ine denk gelmektedir.

Şekil 11. Kavramsal Yapı Haritası

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Web of Science veri tabanında 1972-2022 yılları arasında lojistik bilgi sistemleri ile ilgili olarak yapılan araştırmalar analiz edilmiştir. Sonuçlar, yıllık yayın üretim oranının %10,74 olduğunu göstermektedir. Yayınların 431'i makale, 267'si ise bildirimdir. "International Journal of Production Economics" ve "Sustainability" bu alanda yayın sayısı en fazla olan dergilerdir. "Hazen BT", en fazla yayın yapan, h indeksi en yüksek olan ve alana en fazla katkı yapan araştırmacıdır. "Logistics" ve "Management" anahtar kelimeleri en fazla kullanılan kelimelerdir. Ayrıca, yıllar itibarıyla trend konuların farklılaştığı ve 2020 yılında sırasıyla optimizasyon, büyük veri, karar verme ve esneklik konularının trend olduğu görülmektedir. 2011-2017 yılları arasında trend olan "lojistik" temasının, 2018-2022 yılları itibarıyla "yönetim", "uyum", "uygulama" ve "performans" temalarına evrildiği anlaşılmaktadır. Lojistik bilgi sistemleri alanında yapılan araştırmaların kavramsal yapıları iki grupta kümelenebilir ve birinci grup, toplam yayınların %39'unu oluşturmuştur.

Mevcut araştırmada, Web of Science veri tabanındaki yayınlar incelenmiştir. Araştırmacılar, sonraki araştırmalarda birden fazla veri tabanındaki (Scopus, WoS, Emerald, Google Scholar gibi) yayınları birlikte analiz edebilirler. Ayrıca, araştırmada belirli bir dönem kısıtlaması yapılmamıştır. Araştırmacılar, son 10 yıldaki veya son 20 yıldaki yayınları analiz ederek bir dönem kısıtlaması yapabilirler. Son olarak, araştırmada tüm WoS indekslerinde (SSCI, ESCI gibi) yer alan yayınlar dikkate

alınmıştır. Araştırmacılar, gelecekteki çalışmalarında sadece sosyal bilimler veya mühendislik gibi belirli alanları kapsayan indeksleri dikkate alabilirler.

KAYNAKÇA

- Bae, H.-S. (2016). The Moderating Effect of Logistics Information Systems on Interorganizational Collaboration and Performance of Korean Shipping and Logistics Firms. *International Journal of E-Navigation and Maritime Economy*, 5, 85–96. <https://doi.org/10.1016/j.enavi.2016.12.007>
- Barbosa, D. H., & Musetti, M. A. (2010). Logistics information systems adoption: An empirical investigation in Brazil. *Industrial Management & Data Systems*, 110(6), 787–804. <https://doi.org/10.1108/02635571011055054>
- Bardi, E. J., Raghunathan, T. S., & Bagchi, P. K. (1994). Logistics Information Systems: The Strategic Role of Top Management. *Journal of Business Logistics*, 15(1), 71–86.
- Cobo, M. J., Lopez-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the fuzzy sets theory field. *Journal of Informetrics*, 5(1), 146-166.
- Ertek, G., & Aba, B. (2012). Lojistik Bilişim Sistemleri. In B. Çatay & G. Öztürk (Eds.), *Uluslararası Lojistik* (pp. 1–36). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertugut, R. (2019). *Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi* (İkinci Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Helo, P., & Szekely, B. (2005). Logistics information systems: An analysis of software solutions for supply chain co-ordination. *Industrial Management & Data Systems*, 105(1), 5–18. <https://doi.org/10.1108/02635570510575153>
- Lambert, D. M., Stock, J. R., & Ellram, L. M. (1998). *Fundamentals of Logistics Management*. Boston: Irwin/McGraw-Hill.
- Lin, C.-Y. (2006). Factors affecting the innovation in logistics information systems for logistics service providers in Taiwan. *Journal of Information and Optimization Sciences*, 27(3), 629–648. <https://doi.org/10.1080/02522667.2006.10699715>
- Ngai, E. W. T., Lai, K. H., & Cheng, T. C. E. (2008). Logistics information systems: The Hong Kong experience. *International Journal of Production Economics*, 113(1), 223–234. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2007.05.018>
- Pérez-Gutiérrez, M., Castanedo-Alonso, J. M., Salceda-Mesa, M., & Cobo-Corrales, C. (2021). Scientific production on inclusive education and physical education: a bibliometric analysis. *International Journal of Inclusive Education*, 0(0), 1–17. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1916103>
- Wood, L. C., Reiners, T., & Pahl, J. (2015). Manufacturing and Logistics Information Systems. In M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition* (Vol.

VII). <https://doi.org/10.4018/978-1-60566-026-4>

Yin, C., Zhang, M., Zhang, Y., & Wu, W. (2020). Business service network node optimization and resource integration based on the construction of logistics information systems. *Information Systems and E-Business Management*, 18(4), 723–746. <https://doi.org/10.1007/s10257-018-00393-5>

Lojistikte Makine Öğrenmesi: Bibliyometrik Bir Analiz

Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT
Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Arş. Gör. Hasan Emin GÜRLER¹
Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Öz

Makine öğrenmesi, veri kümelerindeki anlamlı kalıpların otomatik olarak algılanmasını ifade eden yapay zekanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Makine öğrenmesi araçları, büyük veri analitiğine dayalı öğrenme ve uyum sağlama becerisini sağlayarak algoritmaların verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Makine öğrenmesi araçlarının lojistik faaliyetlerde kullanımı ile birlikte söz konusu alanda yürütülen akademik araştırma sayısı da artmıştır. Son yıllarda, uluslararası yük taşımacılığı, tedarik zinciri ve lojistik yönetimi ile ilgili bir dizi konuyu araştıran birçok veri madenciliği ve makine öğrenimi odaklı araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, lojistikte makine öğrenmesi araçlarının kullanımı ile ilgili olarak 1972-2022 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan araştırmaları analiz etmektir. Bu çalışmada, yayınlara ilişkin en fazla atıf alan yazarlar, yayın türü, yıllara göre yayın dağılımı gibi genel bilgiler sunmanın yanı sıra söz konusu alanda yıllar itibariyle trend olan konular, kullanılan anahtar kelimelerin gelişimini tespit etmek de hedeflenmiştir. Araştırmada, bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiş ve 368 yayın R Studio programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, yıllık yayın üretim oranının %19,67 olduğunu ortaya koymaktadır. Yayınların 260'ı makale, 61'i ise bildiridir. "Sustainability" bu alanda yayın sayısı en fazla olan dergidir. "Wang Y", en fazla yayın yapan ve h indeksi en yüksek olan araştırmacıdır. "Model" anahtar kelimesi en fazla kullanılan kelimedir. Ayrıca, yıllar itibariyle trend konuların farklılaştığı, 2021 yılında sırasıyla "optimizasyon", "araç rotalama problemi" trend iken 2022 yılında "zaman" ve "etki" konularının trend olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Makine öğrenmesi, Bibliyometrik analiz

¹ Sorumlu yazar, hasangurler@akdeniz.edu.tr

1. GİRİŞ

Geçtiğimiz on yılda, yalnızca makine öğrenimi algoritmaları üzerine odaklanan araştırmalar değil, aynı zamanda insan yaşamının çeşitli alanlarında akıllı makinelerin daha yaygın uygulamaları da dahil olmak üzere benzeri görülmemiş bir yapay zeka gelişimi olmuştur (Miler vd., 2021: 3). Bu gelişmelere paralel olarak büyük veri ve gelişmiş analitik yaklaşımlarının işletmeler tarafından yaygın olarak benimsenmesiyle birlikte, günümüzün lojistik ve tedarik zincirleri dönüşüm aşamasındadır (Akbari ve Do, 2021: 2978). Özellikle, e-ticarette yer alan lojistik süreçler, yapay zeka ve makine öğrenmesi çözümlerinin uygulanması için mükemmel bir deneme alanı oluşturmaktadır (Miler vd., 2021: 3). Bununla birlikte, son yıllarda, lojistik servis sağlayıcılar, müşterilerin taleplerindeki yeni küresel eğilimler nedeniyle müşterilerini memnun etme konusunda güçlükler yaşamaktadırlar. Ürünlerin yüksek düzeyde özelleştirilmesine ve çok kısa nakliye sürelerinin talep edilmesine yönelik beklentiler, tedarik zinciri süreçlerinin yeniden organize edilmesini de beraberinde getirmektedir (Tufano vd., 2020: 62).

Günümüzde yapay zeka yetenekleri sunan akıllı sistemler genellikle makine öğrenimini işaret etmektedir. Makine öğrenimi, analitik model oluşturma sürecini otomatikleştirmek ve ilgili görevleri yerine getirmek için probleme özel eğitim verilerinden öğrenme sistemleri kapasitesini tanımlamaktadır (Janiesch vd., 2021: 685). Yapay zeka ve makine öğrenimi çağının gelmesiyle birlikte, yalnızca yapay zeka alanındaki araştırmacılar tarafından değil, aynı zamanda kendi hedeflerini gerçekleştirmek için bu yöntemleri kullanan diğer alanlardaki araştırmacılar tarafından da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Wei vd., 2019: 339). Makine öğrenmesi algoritmaları, yeni girdileri yorumlamak için örneklerden istenen girdi-çıkı ilişkisini öğrenmektedir. Bu, bilgi teknolojisi endüstrisinde artan uygulamalarla birlikte görüntü ve konuşma tanıma veya strateji optimizasyonu gibi görevler için oldukça önemlidir (Schuld vd., 2015: 172). Makine öğrenmesi, yapay zeka, örüntü tanıma, veri madenciliği, istatistik, olasılık teorisi, optimizasyon, istatistiksel fizik ve teorik bilgisayar bilimi ile yakın ilişkileri olan disiplinler arası bir alandır (Wang ve Summers, 2012: 934).

Bu araştırmanın amacı, lojistikte makine öğrenmesi tekniklerinin kullanımı ile ilgili olarak 1972-2022 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan araştırmaları analiz etmektir. İlgili alanda yayımlanan araştırmalara ilişkin genel bilgiler (atıf sayısı, yayın türü gibi) sunmanın yanı sıra makine öğrenmesi tekniklerinin hangi konu ve kavramlar özelinde lojistik alanında kullanıldığını belirlemek de hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiştir. İlerleyen bölümlerde makine öğrenmesi literatürü anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmanın yöntemi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise, analiz bulgularına ve yorumlara yer verilmiştir.

2. Literatür

Makine öğrenimi, 1959 yılında Samuel tarafından ileri sürülmüştür ve diğer alanların yanı sıra oyun sektöründe, ekonomi alanında, veri madenciliği ve biyoinformatikte yaygın olarak uygulanmıştır (Wei vd., 2019: 339). Makine öğrenimi, deneysel verilerden karmaşık ilişkileri veya kalıpları öğrenebilen ve doğru kararlar verebilen bilgisayar algoritmalarının incelenmesidir (Wang ve Summers, 2012: 934). Bilgiyi bilgisayarlara kodlamak yerine makine öğrenimi, örneklerden ve gözlemlerden

anlamli ilişkileri ve kalıpları otomatik olarak öğrenmeye çalışmaktadır (Janiesch vd., 2021: 685). Makine öğrenimi, bilgisayarların verilere dayalı olarak öğrenme veya performanslarını iyileştirme yeteneğini araştırmaktadır (Adıgüzel Tüylü ve Eroğlu, 2019: 146). Küresel olarak depolanan verilerin hacmi her yıl yaklaşık %20 arttığından, makine öğrenimine ilişkin yenilikçi yaklaşımlar bulma baskısı artmaktadır (Schuld vd., 2015: 172). Makine öğrenmesinin farklı türleri bulunmaktadır (Singh vd., 2021: 68):

- **Denetimli Öğrenme:** Etiketlenmiş girdi-çıkıtlı verilerinden öğrenmeye odaklanmaktadır. Temel amaç, girdi veri alanından etiket alanına, tüm veri kümesi üzerinde gerçek ve tahmin edilen etiketler arasındaki tutarsızlığı en aza indiren bir fonksiyon öğrenmektir.
- **Denetimsiz Öğrenme:** Etiketlenmemiş veriler kullanılmaktadır. Farklı veri kümelerini kategorize etmek için bir araç olarak kümeleme ve boyutsallık azaltmayı kullanılmaktadır. Temel amaç, tek tek noktaları bir araya getirerek veya verinin boyutluluğunu azaltarak karmaşıklığı minimum yapmak ve verilerdeki yapıyı bulmaktır.
- **Pekiştirmeli Öğrenme:** Ödülü en üst düzeye çıkarmak amacıyla bilinmeyen bir ortamda eylemde bulunmayı öğrenmektir. Ödül, çevredeki herhangi bir keyfi hedefe ulaşmak için ne kadar iyi performans gösterildiğinin doğrudan bir temsilidir.

Literatürde, lojistik alanında makine öğrenmesi tekniklerinin kullanıldığı araştırmalar bulunmaktadır. Jomthanachai vd. (2022), bir ülkenin lojistik performansını tahmin etmek için belirli bir beklenen değişkeni en iyi karakterize eden ekonomik özelliklerin ideal koleksiyonunu belirlemek ve tahmin doğruluğunu optimize etmek için makine öğrenmesi tekniklerini kullanmışlardır. Yao vd. (2022), Çin'in 30 ilinde lojistik sektörünün yeşil verimlilik performansını popüler makine öğrenme yöntemlerinden biri olan fonksiyonel kümeleme yöntemi funHDDC'yi kullanarak analiz etmişlerdir. Yu vd. (2019), lojistik otomasyon kontrolünü sağlamak amacıyla makine öğrenimi algoritmasını kullanmışlardır. Wojtusiak vd. (2012), Çıkarımsal Öğrenme Teorisi ışığında, ulaşım lojistiği alanındaki makine öğrenmesi kullanımını incelemişlerdir. Ayrıca, stokastik vekil tabanlı simülasyon içinde özerk vekillerin tarafından öğrenmenin teorik ve pratik yönlerini araştırmışlardır. Asadi vd. (2015), yapı lojistiğindeki gecikmeleri makine öğrenimi yaklaşımı ile tahmin etmişlerdir. Akbari ve Do (2021), lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde makine öğrenmesinin kullanımını mevcut eğilimler ve gelecekteki trendler odağında sistematik olarak incelemişlerdir.

3. YÖNTEM

Mevcut araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi benimsenmiştir. Bibliyometrik analiz yönteminde, atıf analizi yoluyla bilimsel üretkenlik ve performans hakkında bilgi sahibi olmak için bibliyografik veriler kullanılmaktadır. Bu yöntem, işletme ve yönetim araştırmaları gibi farklı alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Methlagl, 2022: 227). Mevcut çalışmada Web of Science veri tabanındaki yayınlar dikkate alınmış ve 14.10.2022 tarihinde ilgili veri tabanında tüm WoS indekslerini (SSCI, ESCI, SCI-Expanded vb.) kapsayacak şekilde aşağıdaki anahtar kelimeler ile tarama yapılmıştır. Anahtar kelimeler belirlenirken makine öğrenmesi türleri ve bu türler içerisinde yer alan yöntemler dikkate alınmıştır. Ayrıca, tarama yapılan anahtar kelimeler "VEYA (OR)" kelimesi ile birbirine bağlanmış ve tek seferde tarama işlemi tamamlanmıştır.

- Makine öğrenmesi: “machine learning” and “logistics” OR
- Gözetimli Öğrenme: “Supervised Learning” and “logistics” OR
- k-En yakın komşu kestirimi: “k-means clustering” and “logistics” OR
- Doğrusal Regresyon: “Linear Regression” and “logistics” OR
- Lojistik Regresyon: “Logistic Regression” and “logistics” OR
- Destek Yöney Makinesi: “Support Vector Machine” and “logistics” OR
- Karar ağacı: “Decision Tree” and “logistics” OR
- Rastgele Orman: “Random Forest” and “logistics” OR
- Yapay Sinir Ağları: “Artificial neural networks” and “logistics” OR
- Gözetimsiz Öğrenme: “unsupervised clustering” and “logistics” OR
- Pekiştirmeli öğrenme: “reinforcement learning” and “logistics”

Yapılan tarama sonucunda WoS'ta toplam 1608 yayın olduğu tespit edilmiştir. Lojistik ve tedarik zinciri alanına daha da odaklanmak ve yoğunlaşmak amacıyla WoS Citation Topics Meso metriğinde yer alan “Management”, “Supply Chain & Logistics” ve “Transportation” kategorileri kullanılarak filtreleme işlemi yapılmıştır. Filtreleme işlemi sonucunda toplam yayın sayısı 368'dir. Ayrıca, her bir kategoride yer alan yayın sayıları şu şekildedir:

- Management: 67 yayın
- Supply Chain & Logistics: 251 yayın
- Transportation: 50 yayın

Mükerrer yayın olmadığı tespit edilmiş ve toplam 368 yayın analize dahil edilmiştir. Analizler, R Studio programı kullanılarak yapılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

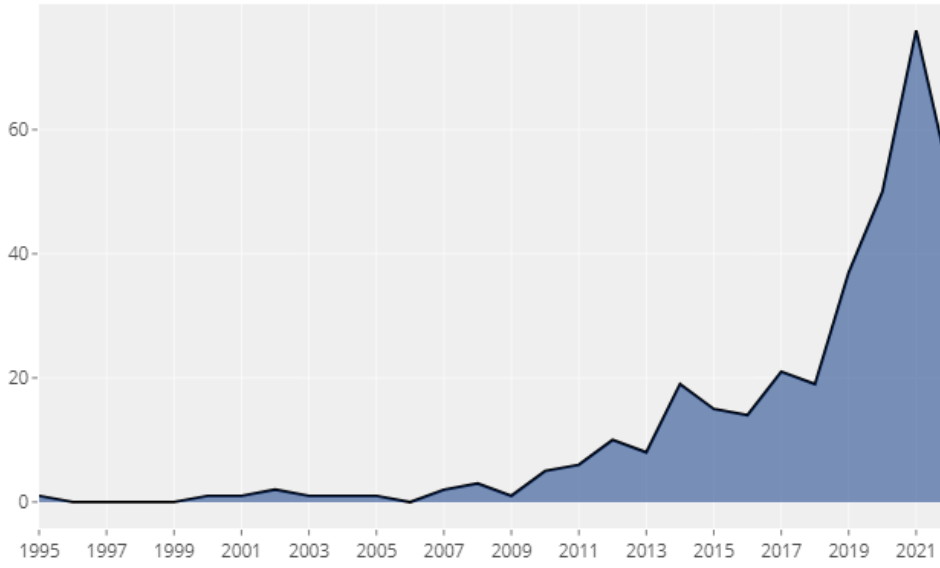
Bu bölümde sırasıyla incelenen yayınlara ilişkin temel bilgiler, yıllara göre yayın sayıları, araştırmacıların yayın üretkenlikleri, üç alan grafiği, anahtar kelimeler, dergiler, trend konular, tematik evrim haritası ve kavramsal yapı haritası sunulmuştur. Tablo 1'de yayınlara ilişkin temel bilgiler verilmiştir. Tek yazarlı yayın sayısı 28 iken kalan 340 yayının en az iki veya daha fazla yazarlı olduğu görülmektedir. 229 farklı kaynak olduğu, yayınların 282'sinin makale ve 67'sinin bildiri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Temel Bilgiler

Açıklama	Sonuç
Zaman aralığı	1995-2022
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	229
Yayın sayısı	368
Makale	282
Bildiri	67

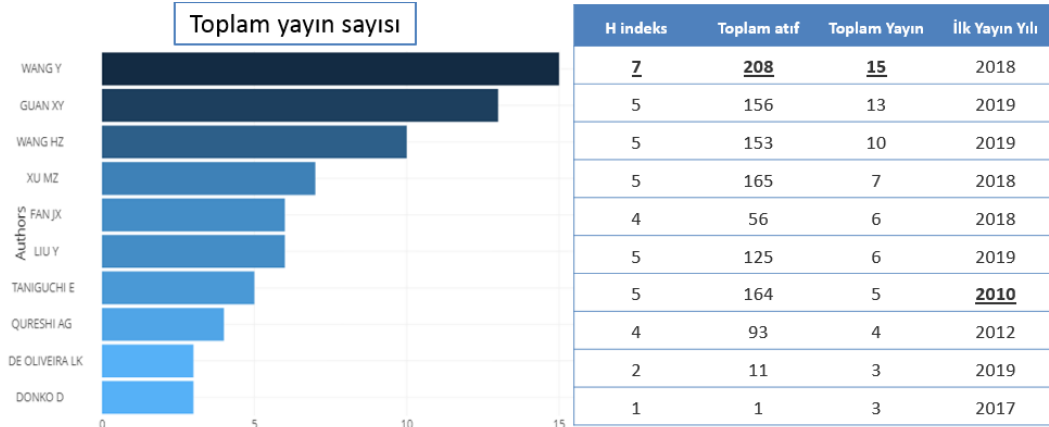
Derleme	15
Kitap bölümü	3
Editoryal yayın	1
Yazar sayısı	1121
Tek yazarlı yayın sayısı	28
İki veya daha fazla yazarlı yayın sayısı	340

Şekil 1’de yıllara göre yayın sayıları verilmiştir. Yıllık yayın üretim oranı, %19,67’dir. Yayın sayısının en fazla (76 yayın) olduğu yıl 2021’dir. 2022 yılının ilk 9 ayı itibariyle toplam yayın sayısı 52’dir. Söz konusu alanda yayın sayılarının yıllar itibariyle artış trendi gösterdiği görülmektedir.

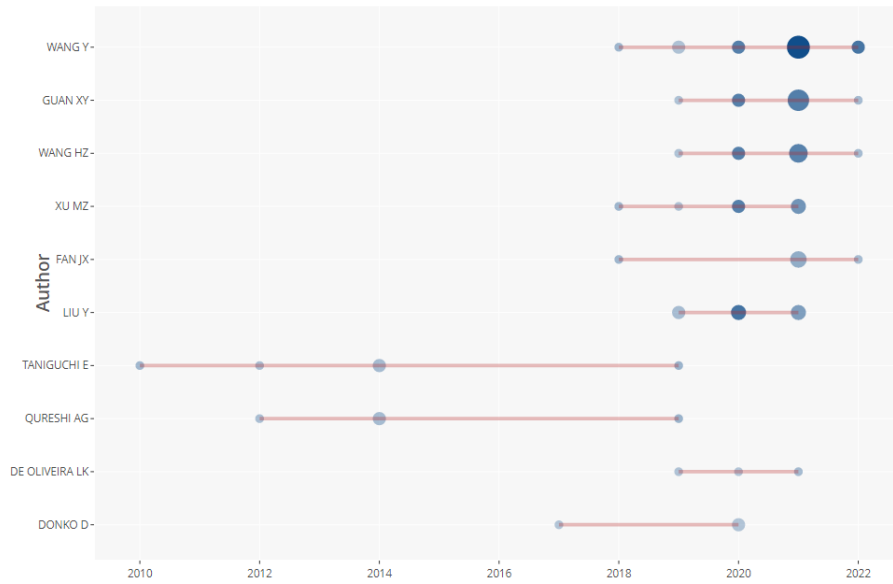
Şekil 1. Yıllara Göre Yayın Sayıları

Şekil 2’de alana en fazla katkı yapan 10 araştırmacıya ilişkin bilgiler sunulmuştur. “Wang Y”, yayın sayısı en fazla olan, toplam atıf sayısı ve h indeksi en yüksek olan araştırmacıdır.

Şekil 2. Alana En Fazla Katkı Yapan Araştırmacılar

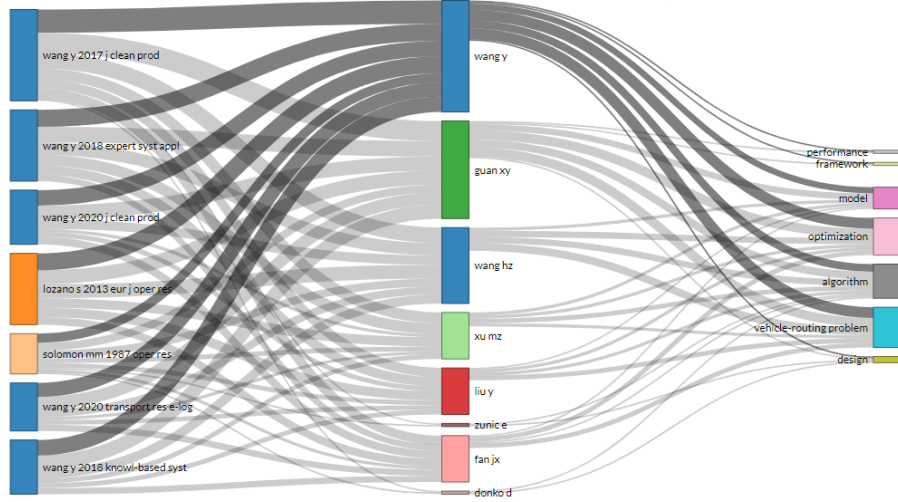
Şekil 3'te alana en fazla katkı yapan araştırmacıların yıllara göre üretkenlik durumları gösterilmiştir. Şekil incelendiğinde, araştırmacıların büyük çoğunluğunun 2021 yılında oldukça üretken oldukları görülmektedir. “Wang Y”nin 2021 yılında 8 yayın yaptığı ve 4 araştırmacının 2022 yılında yayınlarının olduğu da anlaşılmaktadır. “Wang Y”nin bu alandaki toplam yayınlarını 2018-2022 yılları arasında yaptığı görülmektedir.

Şekil 3. Araştırmacıların Yıllara Göre Üretkenlik Durumları

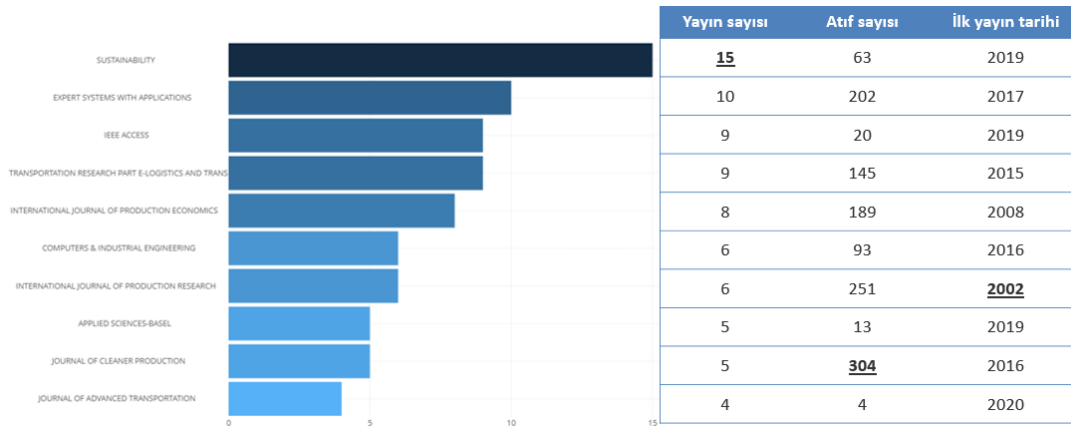
Şekil 4'te üç alan grafiği gösterilmiştir. Grafiğin sol sütununda atıf verilen araştırmacılar ve yayınları, orta sütunda araştırmacılar ve sağ sütunda bu araştırmacıların en fazla kullandığı anahtar kelimeler yer almaktadır. Şekil incelendiğinde, alana en fazla katkı yapan “Wang Y”nin araştırmalarının

birçok araştırmacı tarafından referans olarak kullanıldığı görülmektedir. “Wang Y”nin başta kendi araştırmaları olmak üzere Lozano ve Solomon’ın yayınlarına atıf verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, “Wang Y”nin “model”, “optimizasyon”, “algoritma” ve “araç rotalama problemi” anahtar kelimelerini sıklıkla kullandığı görülmektedir.

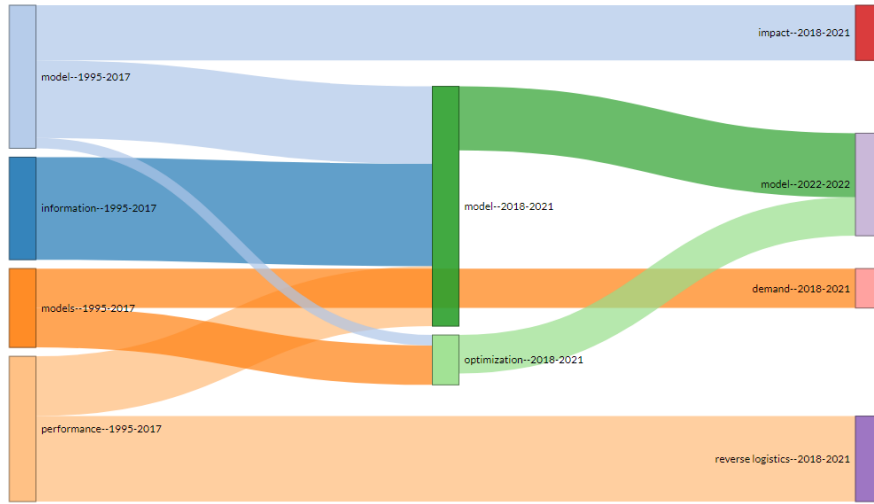
Şekil 4. Üç Alan Grafiği

Şekil 5’te en fazla yayın yapılan dergiler ve bu dergilerin toplam atıf sayıları verilmiştir. Yayın sayısı bakımından “Sustainability” ilk sırada yer almaktadır. Atıf sayısı bakımından ise “Journal of Cleaner Production” dergisinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

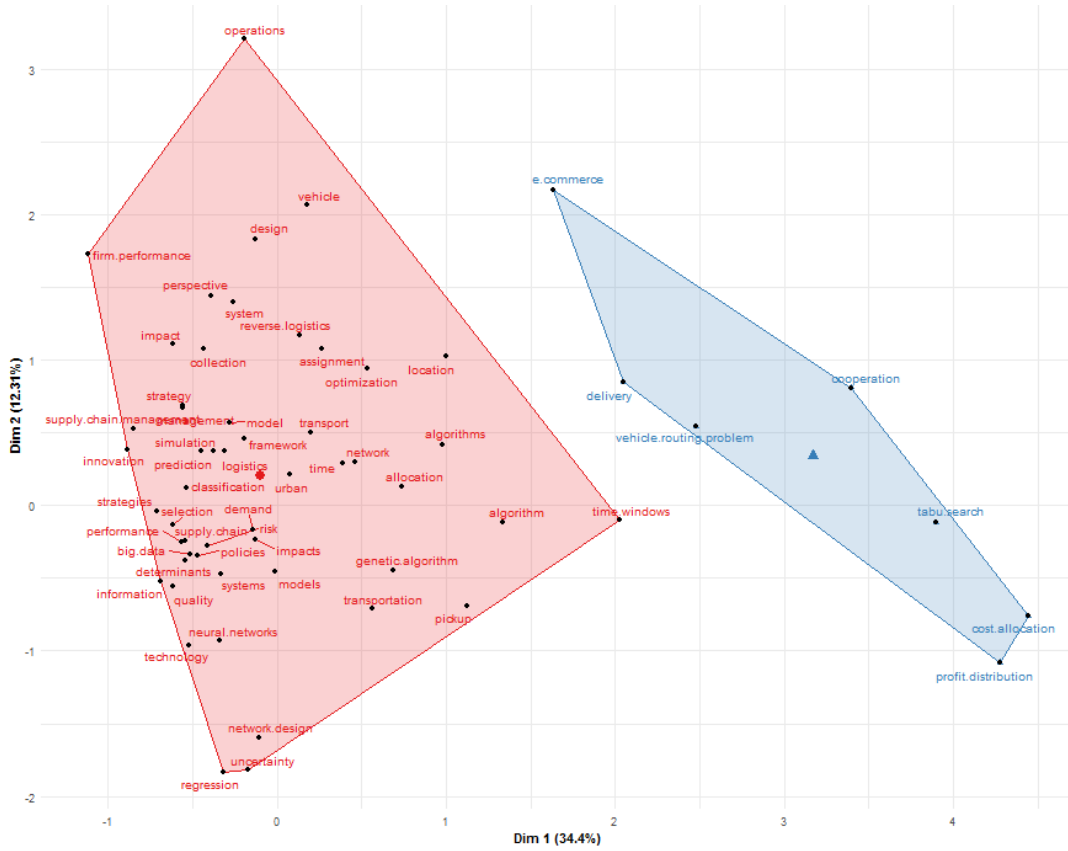
Şekil 5. Dergiler

Şekil 8’de tematik evrim haritası gösterilmiştir. Bu harita, temaların yıllar içerisinde evrildiği temaları ve herhangi bir temanın dönemler itibariyle kavramsal yapısını koruyup korumadığını göstermektedir (Cobo vd., 2011: 152). Şekil incelendiğinde, 1995-2017 yılları arasında trend olan bilgi temasının 2018-2021 yılları arasında model temasına evrildiği görülmektedir. 1995-2017 yılları arasında trend olan model temasının 2018-2021 yılları arasında kısmen mevcudiyetini koruduğu, bu temanın bir kısmının ise aynı yıllar arasında etki temasına evrildiği anlaşılmaktadır. 1995-2017 yılları arasında trend olan performans temasının 2018-2021 yılları arasında model ve tersine lojistik temalarına evrildiği belirlenmiştir. Bu bulgular, söz konusu alanda üç dönem itibariyle de model temasının etkin olduğunu ve bu alanda makine öğrenmesi tekniklerinin model önerisi veya model oluşturma şeklinde yayınlarda mevcut olduğunu göstermektedir.

Şekil 8. Tematik Evrim Haritası

Şekil 9’da faktör analizi yapılarak elde edilen kavramsal yapı haritası gösterilmiştir. İlgili alandaki araştırmaların iki kümeye ayrıldığı görülmektedir. Birinci kümede (kırmızı), tasarım, firma performansı, sınıflandırma, lojistik, ağ, ağ tasarımı, algoritma, genetik algoritma, ulaşım, yenilik, optimizasyon kavramlarının yer aldığı ve bunların çoğunlukla birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kırmızı kümede yer alan kavramların oluşturduğu yayınlar, toplam yayınların %34,4’üne denk gelmektedir. İkinci kümede (mavi) e-ticaret, teslimat, ortaklık, araç rotalama problemi, maliyet dağıtımı, kar paylaşımı gibi kavramların yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlar birlikte kullanılarak yapılan yayınlar ise toplam yayınların %12,31’ine denk gelmektedir.

Şekil 9. Kavramsal Yapı Haritası

5. Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışmada, Web of Science veri tabanında 1972-2022 yılları arasında lojistikte makine öğrenmesi tekniklerinin kullanımı ile ilgili olarak yapılan araştırmalar incelenmiştir. Sonuçlar, bu alandaki yayınların yaklaşık olarak %77'sinin makale olduğunu ve yıllık yayın üretim oranının yaklaşık olarak %20 olduğunu ortaya koymaktadır. “Sustainability” bu alanda yayın sayısı en fazla olan dergidir. “Wang Y”, alana en fazla katkıda bulunan ve h indeksi en yüksek olan araştırmacıdır. “Model” anahtar kelimesi en fazla kullanılan kelimedir. 2021 yılında sırasıyla “optimizasyon”, “araç rotalama problemi”, “tedarik zinciri” ve “algoritma” konuları trend iken 2022 yılında “zaman” ve “etki” konularının trend olduğu görülmektedir. 1995-2017 yılları arasında “performans” teması trend iken bu tema, 2018-2021 yılları arasında “tersine lojistik” temasına evrilmiştir. İlgili alanda model temasının etkin olduğu ve bu alanda makine öğrenmesi tekniklerinin model önerisi veya model oluşturma şeklinde yayınlarda mevcut olduğu görülmektedir. Araştırmaların kavramsal yapıları, iki grupta kümelenmiş ve birinci küme, toplam yayınların %34'ünü oluşturmuştur.

Mevcut çalışmada sadece bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacılar, sonraki araştırmalarda bibliyometrik analize ilave olarak içerik analizi yöntemini kullanarak hangi makine öğrenmesi tekniklerinin hangi lojistik faaliyetlerde kullanıldığını inceleyebilirler. Aynı zamanda, veri

tabanı çeşitlendirmesi yapabilirler veya analiz için belirli bir yayın periyodu belirleyebilirler. Son olarak, Citation Topics Meso metriğinin yerine WoS kategorilerini dikkate alarak yayınlara ilişkin bir filtreleme yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel Tüylü, A. N., & Eroğlu, E. (2019). Tersine Lojistik Sürecinde İade Oranlarının Tahmini İçin Makine Öğrenme Algoritmalarının Kullanılması. *Alphanumeric Journal*, 7(1), 143–156. <https://doi.org/10.17093/alphanumeric.541307>
- Akbari, M., & Do, T. N. A. (2021). A systematic review of machine learning in logistics and supply chain management: current trends and future directions. *Benchmarking*, 28(10), 2977–3005. <https://doi.org/10.1108/BIJ-10-2020-0514>
- Asadi, A., Alsubaey, M., & Makatsoris, C. (2015). A machine learning approach for predicting delays in construction logistics. *International Journal of Advanced Logistics*, 4(2), 115–130. <https://doi.org/10.1080/2287108x.2015.1059920>
- Cobo, M. J., Lopez-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the fuzzy sets theory field. *Journal of Informetrics*, 5(1), 146–166.
- Janiesch, C., Zschech, P., & Heinrich, K. (2021). Machine learning and deep learning. *Electronic Markets*, 31(3), 685–695. <https://doi.org/10.1007/s12525-021-00475-2>
- Jomthanachai, S., Wong, W. P., & Khaw, K. W. (2022). An application of machine learning regression to feature selection: a study of logistics performance and economic attribute. *Neural Computing and Applications*, 34(18), 15781–15805. <https://doi.org/10.1007/s00521-022-07266-6>
- Methlagl, M. (2022). Mapping inclusive education 1980 to 2019: A bibliometric analysis of thematic clusters and research directions. *Issues in Educational Research*, 32(1), 225–247.
- Miler, R. K., Kuriata, A., Brzozowska, A., Akoel, A., & Kalinichenko, A. (2021). The algorithm of a game-based system in the relation between an operator and a technical object in management of e-commerce logistics processes with the use of machine learning. *Sensors*, 21(15). <https://doi.org/10.3390/s21155244>
- Schuld, M., Sinayskiy, I., & Petruccione, F. (2015). An introduction to quantum machine learning. *Contemporary Physics*, 56(2), 172–185. <https://doi.org/10.1080/00107514.2014.964942>
- Singh, A., Wiktorsson, M., & Hauge, J. B. (2021). Trends in Machine Learning to Solve Problems in Logistics. *Procedia CIRP*, 103, 67–72. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2021.10.010>
- Tufano, A., Accorsi, R., & Manzini, R. (2020). Machine learning methods to improve the operations of 3PL logistics. *Procedia Manufacturing*, 42(2019), 62–69. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2020.02.023>

- Wang, S., & Summers, R. M. (2012). Machine learning and radiology. *Medical Image Analysis*, 16(5), 933–951. <https://doi.org/10.1016/j.media.2012.02.005>
- Wei, J., Chu, X., Sun, X. Y., Xu, K., Deng, H. X., Chen, J., ... Lei, M. (2019). Machine learning in materials science. *InfoMat*, 1(3), 338–358. <https://doi.org/10.1002/inf2.12028>
- Wojtusiak, J., Warden, T., & Herzog, O. (2012). Machine learning in agent-based stochastic simulation: Inferential theory and evaluation in transportation logistics. *Computers and Mathematics with Applications*, 64(12), 3658–3665. <https://doi.org/10.1016/j.camwa.2012.01.079>
- Yao, X., Cheng, Y., Zhou, L., & Song, M. (2022). Green efficiency performance analysis of the logistics industry in China: based on a kind of machine learning methods. *Annals of Operations Research*, 308(1–2), 727–752. <https://doi.org/10.1007/s10479-020-03763-w>
- Yu, X., Liao, X., Li, W., Liu, X., & Tao, Z. (2019). Logistics automation control based on machine learning algorithm. *Cluster Computing*, 22(s6), 14003–14011. <https://doi.org/10.1007/s10586-018-2169-0>

Dinamik Matematik Yazılımı ile Yansıma Konusunda Öğrenme Etkinliklerinin Geliştirilmesi

Ümit DURAK

Dicle Üniversitesi, TÜRKİYE. E-mail: umitdurak@hotmail.com

Tamer KUTLUCA

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, TÜRKİYE. E-mail: tkutluca@dicle.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, dinamik matematik yazılımı olan GeoGebra yardımıyla yansıma konusunda öğrenme etkinlikleri geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmacı tarafından literatür araştırması, alan eğitimcisi ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak sekizinci sınıf dönüşüm geometrisi konusunun kazanımlarında “Nokta, doğru parçası ve diğer şekillerin yansıma sonucu oluşan görüntüsünü oluşturur.” kazanımına yönelik üç adet dinamik matematik etkinliği geliştirilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden özel durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışmada bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni araştırmaya konu olan etkinlikleri geliştirme ve öğretmenlerin görüşlerinin incelenmesi süreçlerinin, olgu ya da duruma göre değişikliğe uğrayabilme ihtimallerine istinaden en uygun yöntem olmasıdır. Araştırma bulgularının matematik öğretime katkı sağlayacağı ve dinamik matematik etkinliği geliştirme sürecinin öğretmen ve konunun paydaşları için uygulamalı bir örnek olacağı düşünülmektedir. Ayrıca geliştirilen etkinliklerin, sonradan yapılacak çalışmalarla zenginleştirilebileceği veya farklı konularda yeni etkinlikler geliştirileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinamik Matematik Yazılımı, GeoGebra, Yansıma, Dönüşüm Geometrisi, Etkinlik, Öğretmen Görüşleri

GİRİŞ

Matematik öğretiminin nasıl olması gerektiği konusu, üzerinde pek çok araştırma ve tartışmaların yapıldığı bir konudur. Bu araştırma ve tartışmaların merkezinde öğrencilerin derslere aktif olarak katılımlarını sağlama çabası vardır. Bu çabalardan “Etkinliklerle Matematik Öğretimi” yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Etkinliklerle matematik öğretimi yaklaşımında amaç öğrencinin etkinlikler sayesinde derslere

aktif olarak katılımını sağlamaktır. Etkinliklerin öğrenciyi öğrenme sürecinde aktifleştirmesi ve süreçteki rolü dikkate alındığında, önemi her geçen gün artan bir kavram olduğu görülmektedir. Buna rağmen literatür araştırmaları incelendiğinde etkinlik kavramının herkes tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımının olmadığı görülmektedir (Dede, Doğan ve Aslan-Tutak, 2020). Bu duruma örnek olarak etkinliklerle ilgili yapılan bazı açıklamalara bakıldığında etkinliğin; öğrenci merkezli ve aktif katılımı esas alan bir yapı (Coşkun, 2005), bireyin kendi bilgilerini yapılandırmasına ve sonrasında bu bilgileri yeni durumlara uygulamasına fırsat veren bir yapı (Gömleksiz, 2005), günlük yaşamla ilişkili, ilgi çekici, farklı düşünmeyi ve yaratıcılığı gerektiren, öğrenci merkezli bir yapı (Bukova-Güzel ve Alkan, 2005), matematiksel ifadeleri kullanma, model kurma, soyutlama, matematiksel çıkarımlarda bulunma, matematiksel sembolleri kullanma, aşamalı ve planlı bir yapı (Baki, 2008), ayrık yapılar yerine matematiğin sürekliliğini göstermeyi amaçlayan, öğrencilerin iletişim yoluyla kavramları anlamalarını sağlayan bir yapı (Suzuki & Harnisch, 1995) şeklinde yapılmış farklı tanımlamalarıyla karşılaşılmaktadır. Matematik öğretiminde etkinliklerin önemli olması kadar doğru ve etkili etkinliklerin geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak “Etkili matematik öğrenme etkinliklerinin özellikleri ve yapısı nasıl olmalıdır?” sorusu matematik eğitimcileri tarafından üzerinde düşünülen ve araştırmalar yapılan bir diğer soru olmuştur (Özgen, 2012). Bu soruya verilen bazı cevaplara bakıldığında ise; Altun (2012)’na göre etkinliğin sahibi öğrenci olmalı, ne yapmakta olduğunu açıklayabilmeli, konuyla ilgili olarak tartışmaya girebilmeli ve etkinlik hayattaki bir karmaşayı açıklayabilmeli, Olkun ve Uçar (2004) göre etkinlik, sezgisel aşama, yapılandırılmış etkinlik, tartışma açıklama, kavrama/kurala ulaşma, uygulama ve değerlendirme ana hatlarına sahip olmalı, Smith ve Stein (1998) göre etkinlik, öğrencilerin dikkatini matematiksel bir fikre odaklayan tek bir problem veya bir dizi problem olarak tanımlanabilir. Burada verilen örnek tanımlarda olduğu gibi etkinliklerin tanımları, özellikleri ve yapıları ile ilgili farklı açıklamaların olmasına rağmen matematik öğretiminde öğrencinin başarısını artırdığı ve matematik öğretimine olumlu katkıları sağladığı pek çok araştırmada tespit edilmiştir (Kutluca ve Zengin, 2011; Kabaca ve Arslan, 2015; Özgen, Aparı ve Zengin, 2019; Topuz ve Birgin, 2020; Güzel, Bozkurt ve Özmanar, 2021). Yakın dönemde ise teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmeler sayesinde öğretmenler, matematik derslerinde dinamik matematik yazılımları aracılığıyla daha fazla etkinlik geliştirebilmekte bu da matematik öğretiminde etkinliklerin kullanımını artırmaktadır. Dinamik matematik yazılımların ne olduğuna baktığımızda ise; öğretmen ve öğrencilere bilgisayar ekranı üzerinde şekiller oluşturma, sürüklenme, dinamik olarak kontrol etme ve ayarlama imkânı veren yazılımlar olarak tanımlanabilir (Van de Walle, Karp ve Williams, 2013). Matematik öğretiminde en çok kullanılan dinamik yazılımlara baktığımızda Cabri, GeoGebra, Mathcad, Math Type, Matlab ve LaTeX gibi yazılımların olduğu görülmektedir. Bu yazılımlardan biri olan GeoGebra yazılımı bu araştırmada geliştirilen etkinliklerin tasarlanmasında kullanılan yazılımdır. GeoGebra’nın tercih edilmesinin sebebi ücretsiz olması, online olarak ulaşılabilir olması, Türkçe dil desteğinin olması ve kullanımının basit olması gibi durumlar etkili olmuştur. Bu çalışmada matematik öğretiminde matematik öğrenme etkinliklerinin kullanımı ve teknolojinin birlikteliğinden yararlanarak; GeoGebra yazılımı ile yansıma konusunda öğrenme etkinliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden özel durum çalışması deseni kullanılmıştır. Özel durum deseninin öne çıkan en önemli özelliklerinden biri araştırmacıya durum veya olay hakkında detaylı çalışma yapma, çalışmada yer alan değişik faktörleri en ince ayrıntılarıyla tanımlama ve değişkenler arasındaki sebep sonuç ilişkilerini açıklayabilme olanağı sunmasıdır (Çepni, 2014). Özel durum araştırma deseninde önceden belirlenen veya kesin çizgilerle oluşturulmuş katı bir planlama söz konusu değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Özel durum araştırması desenlerinde en önemli unsurlardan birisi de meydana gelen değişimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için araştırılan olgunun süreç içerisinde incelenmesidir (Ekiz, 2009). Çalışmada bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni yukarıda verilen özelliklere bağlı olarak araştırmaya konu olan etkinlik geliştirme ve öğretmenlerin görüşlerinin incelenmesi süreçlerinin, olgu ya da duruma göre değişikliğe uğrayabilme ihtimallerine istinaden uygun bir yöntem olmasıdır. Çalışma, sekizinci sınıf dönüşüm geometrisi konusunda belirtilen üç kazanımdan ikincisi olan “*Nokta, doğru parçası ve diğer şekillerin yansıma sonucu oluşan görüntüsünü oluşturur.*” kazanımına yönelik geliştirilmiş üç adet etkinlikten oluşmaktadır. Bu etkinlikler, GeoGebra etkinlik paylaşım sitesi, Millî Eğitim Bakanlığı matematik dersi öğretim programı ve ortaokul matematik ders kitaplarında konuyla ilgili verilen örnekler dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bir süreç olarak geliştirilen etkinlikler hakkında alan eğitimcisi ve öğretmen görüşleri alınarak etkinliklere ait hata ve eksiklikler süreç içerisinde giderilmiştir. Etkinliklerin geliştirilme sürecinde önemli bir etkiye sahip olan bir diğer etken ise; araştırmaya konu olan etkinlik geliştirme ve etkinliklerin değerlendirilmesini konu alan literatür çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan özellikle Sinclair (2003) ve McLain (2016)’ in yapmış oldukları çalışmalar, bu çalışmada etkinlikler geliştirilirken göz önünde bulundurulacak birer ölçüt olarak kullanılmıştır. Çalışmada etkinlikler hakkında görüşlerine başvurulacak on matematik öğretmeni çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Öğretmenler belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemini kullanılmış olup öğretmenlerin seçilme ölçütleri; GeoGebra uygulaması hakkında bilgi sahibi olmak, matematik öğretimi alanında en az yüksek lisans yapmış veya yapıyor olmak şeklinde belirlenmiştir. Bu şartlardan en az birini sağlayan öğretmenler gönüllülük esasına bağlı olarak çalışma grubuna alınmıştır. Çalışmada veri toplanması literatür çalışmalarından Sinclair’in (2003) “*Teknoloji tabanlı etkinlikleri oluştururken ve değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken beş temel tasarım ilkesi*” ve McLain’ in (2016) “*Dinamik matematik yazılımı etkinliklerini değerlendirmek için önerilen çerçeve araçlar*” adlı çalışmaların etkinlik geliştirme ve değerlendirme sürecinde araştırmacı tarafından birer ölçüt olarak kullanılması ve değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Bu ölçütler, araştırmacı tarafından ayrıca birer google forma dönüştürülerek alan eğitimcisi ve öğretmenlerin bu formlar ışığında etkinlikleri değerlendirmeleri istenmiştir. Yapılan değerlendirmelerden elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır.

GELİŞTİRİLEN ETKİNLİKLER

Çalışma kapsamında GeoGebra uygulaması aracılığıyla geliştirilen etkinlikler 8.sınıf matematik dersi dönüşüm geometrisi konusunun (MEB,2018) “*Nokta, doğru parçası ve diğer şekillerin yansıma sonucu oluşan görüntüsünü oluşturur.*” kazanımına yönelik üç adet etkinlikten oluşmaktadır. Etkinlikler geliştirilmeden önce Millî Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu ilkököl ve ortaokul matematik dersi

öğretim programı ayrıntılı olarak incelenmiş ve etkinliklerin dönüşüm geometrisi konusunun yukarıda belirtilen kazanımı göz önüne alınarak oluşturulmasına karar verilmiştir. Etkinlikler oluşturulurken kazanımda hedeflenen her bir durum için ayrı ayrı etkinlikler oluşturularak etkinliklerin sade olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda buradaki kazanım için toplamda üç adet etkinlik belirlenerek etkinlikler geliştirilmiştir.

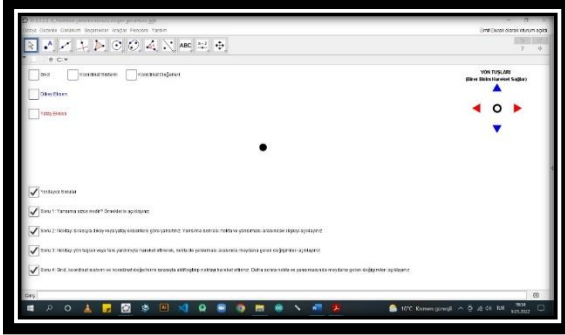
Etkinliklerin Tasarımında Kullanılan GeoGebra Özellikleri

Etkinliklerin geliştirilme aşamaları her bir etkinlik için ayrı ayrı detaylı olarak anlatılmadan önce burada tüm etkinliklerin ortak özellikleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonrasında ise her bir etkinliğin oluşturulma adımlarından aşama bahsedilmiştir. Tüm etkinlikler için standart olarak tanımlanan GeoGebra özellikleri aşağıda verilmiştir:

- Bütün etkinlikler online olarak oluşturulmuş olup herkesin ulaşabilmesi için “halka açık” seçeneği seçilmiştir.
- Bütün etkinliklerde genişlik:1024 yükseklik: 768 olarak belirlenmiştir.
- Bütün etkinliklerde araç çubuğu, sayfayı yenileme tuşu ve sağ tuş menüsü aktif olarak bırakılmış olup diğer özellikler pasif konuma getirilmiştir.
- Bütün etkinliklerde kullanılan zeminde grid yapı, eksenler ve koordinat değerlerinin aktifleştirme veya pasif duruma getirmek için işaret kutusu etkinliklere eklenmiştir.
- Bütün etkinliklerde yansımadaki değişimlerin daha rahat kontrol edilmesi ve gözlenmesi amacıyla etkinliklere joystick bir yapıda birer birim hareket sağlayan yön tuşları eklenmiştir.

Burada etkinliklere standart olarak tanımlanan bu özellikler dışında her bir etkinliğin ekran görüntüsü, isimleri, erişim linkleri, karekodları ve geliştirme adımları aşağıda verilmiştir.

1. Etkinlik: Noktanın yansıma sonucundaki görüntüsü

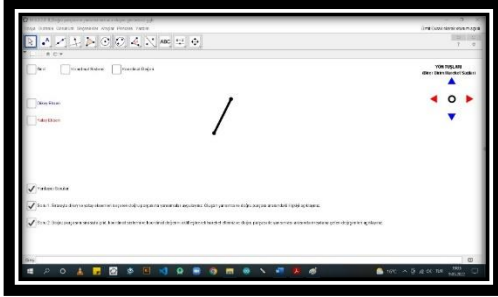
Erişim linki ve karekodu:

<https://www.geogebra.org/m/gabb3p5k>

- Adım 1 : Etkinlikte yansıma hareketinin uygulanacağı nokta, noktanın yansıtılacağı doğrular ve eklenen özelliklerin göster/gizle olarak tercih edilebilmesi için işaret kutuları oluşturuldu. Yansıma öncesi ve sonrası durumda noktanın hareketinin yansımaya etkisinin daha ayrıntılı olarak gözlenmesi için birer birim hareket sağlayan yön tuşları oluşturuldu.
- Adım 2 : Grid, koordinat sistemi ve koordinat değeri tercihleri için oluşturulan işaret kutularına “EksenleriGöster ()”, “IzgaraGöster []” ve “EtiketGöster [..., ...]” komutları uygulamanın *Özellikler=>Betikleme=>Güncelleme* yolu izlenerek, noktanın yansıtılması ise “doğruda yansıt” fonksiyonun işaret kutusuna tanımlanmasıyla sağlanmıştır.
- Adım 3 : Noktanın yansıtılması dikey ve yatay eksenler dikkate alınarak, eksenlerin seçilimi opsiyonel olacak şekilde ayarlanmıştır.
- Adım 4 : Yön tuşlarına noktanın hareketini kontrol edebilmesi amacıyla iki adet sürgü oluşturuldu. Daha sonra yön tuşlarına bu sürgü değerlerini artırma ve azaltma komutu *Özellikler=>Betikleme=>Tıklandığında* yolu izlenerek tanımlandı.
- Adım 5 : Etkinliğin yordayıcı soruları açılır kapanır işaret kutusu formatında eklendi. Etkinliğin standart özellikleri tanımlanarak etkinliğe son hali verildi.

2. Etkinlik: Doğru parçasının yansıma sonucundaki görüntüsü

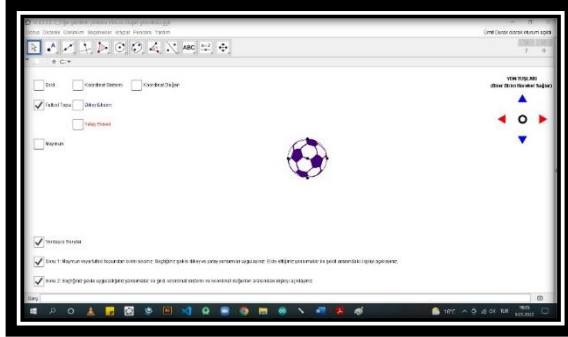
Erişim linki ve karekodu:

<https://www.geogebra.org/m/txbbsw9c>

- Adım 1 : Etkinlikte yansıma hareketinin uygulanacağı doğru parçası iki nokta yardımıyla, doğru parçasının yansıtılacağı doğrular ve eklenen özelliklerin göster/gizle olarak tercih edilebilmesi için işaret kutuları oluşturuldu. Yansıma öncesi ve sonrası durumda doğru parçasının hareketinin yansımaya etkisinin gözlenmesi için birer birim hareket sağlayan yön tuşları oluşturuldu.
- Adım 2 : Grid, koordinat sistemi ve koordinat değeri tercihleri için oluşturulan işaret kutularına “EksenleriGöster ()”, “IzgaraGöster []” ve “EtiketGöster [..., ...]” komutları uygulamanın Özellikler=>Betikleme=>Güncelleme yolu izlenerek, doğru parçasını yansıtılması ise “doğruda yansıt” fonksiyonun işaret kutusuna tanımlanmasıyla sağlanmıştır.
- Adım 3 : Yön tuşlarına doğru parçasının hareketini birer birim olarak kontrol edebilmesi amacıyla iki adet sürgü şeklinde oluşturuldu. Daha sonra yön tuşlarına bu sürgü değerlerini artırma ve azaltma komutu Özellikler=>Betikleme=>Tıklandığında yolu izlenerek tanımlandı.
- Adım 4 : Etkinliğin yordayıcı soruları açılır kapanır işaret kutusu formatında eklendi. Etkinliğin standart özellikleri tanımlanarak etkinliğe son hali verildi.

3. Etkinlik: Diğer şekillerin yansıma sonucundaki görüntüsü

Erişim linki ve karekodu:

<https://www.geogebra.org/m/px2bzufs>

- Adım 1 : Etkinlikte yansıma hareketinin uygulanacağı diğer şekiller olarak maymun ve bir futbol topu şekli belirlenmiştir. Yansıma doğruları olarak ise yatay ve dikey doğruları belirlenmiştir. Şekiller ve yansıma doğrularının seçimi uygulamanın işaret kutusu özellikleriyle sağlanmıştır. Şekillerin yansıma öncesi ve sonrası hareketi için birer birim öteleme sağlayan yön tuşları oluşturulmuştur.
- Adım 2 : Grid, koordinat sistemi ve koordinat değeri tercihleri için oluşturulan işaret kutularına “EksenleriGöster ()”, “IzgaraGöster []” ve “EtiketGöster [..., ...]” komutları uygulamanın *Özellikler=>Betikleme=>Güncelleme* yolu izlenerek, şekilleri seçilen eksende yansıma özelliği uygulamanın “doğruda yansıt” fonksiyonunun işaret kutusuna tanımlanmasıyla sağlanmıştır.
- Adım 3 : Yön tuşlarına seçilen şeklin hareketini birer birim kontrol edebilmesi amacıyla iki adet sürgü oluşturularak tanımlanmıştır. Bu tanımlama yön tuşlarına bu sürgü değerlerini artırma ve azaltma komutunu *Özellikler=>Betikleme=>Tıklandığında* yolu izlenerek tanımlanmıştır.
- Adım 4 : Etkinliğin yordayıcı soruları açılır kapanır işaret kutusu formatında eklendi. Etkinliğin standart özellikleri tanımlanarak etkinliğe son hali verildi.

BULGULAR

Bu çalışmada bulgular, araştırmacı, alan eğitimcisi ve öğretmenlerin yapmış oldukları değerlendirmeler sonucunda elde edilmiştir. Elde edilen veriler ilk olarak araştırmacı tarafından Sinclair'in (2003) "Teknoloji tabanlı etkinlikleri oluştururken ve değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken beş temel tasarım ilkesi" adlı çalışmasındaki ilkeleri birer yordayıcı soruya çevrilerek yapmış olduğu değerlendirmeye ait bulgulardır. Bu bulgular:

- ❖ Etkinliklerde çok fazla renk kullanılmamış olup yön tuşları renklendirilmiştir. Diğer şekillerde kullanılan resimler maymun ve futbol topu resimleri olup öğrencinin dikkatini çekmesi amaçlanmıştır. Özelliklerin aktifleştirilmesi işaretleme kutucukları ile sağlanmıştır.
- ❖ Etkinliklerin farklı cihazlarda bozulmalara uğramaması amacıyla görünüm özellikler tüm etkinliklerde standart olarak 1024x768 şeklinde belirlenmiştir. Etkinliklerde giriş ekranına dönüş amacıyla yenileme tuşu eklenmiştir.
- ❖ Etkinliklerde öğrencilerin olgular arasındaki ilişkileri keşfedebilmesi için yordayıcı sorular eklenmiş olup bu soruların gösterimi sırayla ve tercihe bağlı olarak yapılabilmektedir.
- ❖ Etkinliklerin her biri kazanımların belirli hedeflerine yönelik olarak geliştirilmesi ve tek etkinlikte çok fazla hedefin gerçekleştirilmeye çalışılmaması sayesinde sade ve esnek olması amaçlanmıştır.
- ❖ Etkinlikler, yordayıcı sorular öğretmenlerin yönlendirmesine bağlı olarak akran iletişimi şeklinde öğrencilerin akranları ile öğretmenlerin rehberliğinde etkileşim olanaklarının olmasına imkân sağlar.

Burada bahsedilen etkinliklerin özelliklerine bağlı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen etkinliklerin Sinclair'in teknoloji tabanlı etkinlikler oluşturulurken veya değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken beş temel tasarım ilkelerine uygun olarak tasarlandığı varsayılmıştır. Bu varsayımın uygunluğu ve etkinliklerin farklı kişiler tarafından değerlendirmesine yönelik geliştirilen etkinlikler McLain' in "Dinamik matematik yazılımı etkinliklerini değerlendirmek için önerilen çerçeve araçlar" adlı çalışmasındaki temel etkinlik tasarım ilkeleri kontrol listesi, matematiksel derinlik seviyesi ve teknoloji entegrasyonu rubriği adlı üç aracına göre araştırmacı, öğretmen ve alan eğitimcisi tarafından incelenmiştir. Bu incelemeler araçlarda belirtilen özelliklerin birer Google form aracılığıyla katılımcılardan görüşlerinin alınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu değerlendirmelerde elde edilen veriler aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Temel Etkinlik Tasarım İlkeleri Kontrol Listesine Göre Değerlendirme Sonuçları

Temel Etkinlik Tasarım İlkeleri Kontrol Listesi	Araştırmacı	Öğretmen	Alan Eğitimcisi
Açık ve net	✓	✓	✓

Renk, teknolojinin önemli yönlerine dikkat çekiyor.	✓	✓	✓
Metin düzeltildi, hatalardan arındırıldı ve yaşa uygun hazırlandı.	✓	✓	
Metin teknolojinin diğer bileşenlerini etkilemez.	✓	✓	
Çoklu gösterimler arasındaki bağlantılar açıktır.	✓	✓	✓
Uygulama, yetenek/deneyime dayalı çoklu giriş noktalarına izin verir.			
Etkinlik, çoklu yaklaşımları ve çoklu çözüm stratejilerini destekler.	✓	✓	✓

Etkinliklerin araştırmacı, öğretmen ve alan eğitimcisi şeklinde yapılan temel tasarım ilkelerine uygunluk durumlarının değerlendirilmesi birlikte incelendiğinde araştırmacı ve öğretmen değerlendirme sonuçları benzerlik gösterir iken alan eğitimcisi değerlendirmelerinde farklılıklar görülmektedir. Örneğin; araştırmacı ve öğretmen değerlendirmesinde ilkelerin kontrol listeleri geneli itibari ile uygun olarak görülmüş ve işaretlenmiş iken etkinliklerin sadece altıncı kontrol listesine uygun olmadığı şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Bunun yanında alan eğitimcisi değerlendirmelerinde ise üçüncü ve dördüncü kontrol listelerine uygun olunmadığı şeklinde görüş belirtilmiştir.

Etkinliklerin matematiksel derinlik seviyelerine göre değerlendirmeleri incelendiğinde ise araştırmacı tarafından yapılan değerlendirmede etkinliklerin zemin, eksenler ve koordinat değerleri çoklu ortamları ilişkilendirmesi, yön tuşları veya mouse ile uygulanan yansıma hareketlerinin etkilerinin anlık olarak gözleme olanağı sağlaması, istenilen miktarda deneme yanılma olanağı sunması, yansıma hareketleri ile şekillerdeki değişimleri keşfetme olanağı sunması gibi özelliklerinden dolayı 6.hiyerarşik seviyeye uygun olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında öğretmen ve alan eğitimcisi değerlendirmeleri aynı olmakla beraber etkinliklerin 7.hiyerarşik seviyeye uygun olduğu belirtilmiştir. Değerlendirmelere ait veriler aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Matematiksel Derinlik Seviyesine Göre Değerlendirme Sonuçları

	Matematiksel Derinlik Seviyesi									
	Alt Düzey					Üst Düzey				
	N/A	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Araştırmacı								✓		
Öğretmen									✓	
Alan Eğitimcisi									✓	

Her üç değerlendirme birlikte düşünüldüğünde genel olarak matematiksel derinlik seviyelerine göre etkinliklerin 7.seviye tercih sayılarının çoğunlukta oldukları görülmektedir.

Etkinlikler ait son değerlendirme ise teknoloji entegrasyonu rubriğine göre yapılan değerlendirmelerdir. Araştırmacı tarafından yapılan teknoloji entegrasyonu rubriği değerlendirmesinde

etkinlikler A notlandırma ölçeğinde olduğu belirlenmiştir. Buna gerekçe olarak ise etkinliklere ait aşağıda özellikler gösterilmiştir.

- ❖ Etkinliklerde yansıma hareketleri dinamik olarak kontrol edilebilir.
- ❖ Etkinliklerde belirlenen şekle (nokta, doğru parçası ve diğer şekiller) uygulanan yansıma hareketlerinin etkisi eş zamanlı (senkronize) olarak gözlemlenebilmektedir.
- ❖ Etkinliklerde uygulanan hareketler çoklu sunum olanağı (grid zemin, eksenler ve koordinat) sunarak hareketler ile şekiller arasındaki ilişkiyi gözleme olanağı sunar.

Teknoloji entegrasyonu rubriğine göre yapılan diğer değerlendirmeler ise öğretmen ve alan eğitimcisi değerlendirmeleridir. Öğretmen ve alan eğitimcisi değerlendirmeleri de araştırmacı değerlendirmesiyle aynı olmakla beraber bu üç değerlendirme aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Teknoloji Entegrasyon Rubriğine Göre Değerlendirilme Sonuçları

Notlandırma Ölçeği	Açıklamalar			
		Araştırmacı	Öğretmen	Alan Eğitimcisi
A	Teknoloji kullanımı, içerik, öğretim stratejileri ve teknolojinin birbirine göre uyması için çok önemlidir.	✓	✓	✓
B	Teknoloji bir aksesuar olarak kullanılır. İçerik ve öğretim stratejileri, teknolojiyle veya teknolojisiz olarak birbirine uyar.			
C	Teknoloji kullanımı öğretim stratejilerini desteklememektedir. İçerik, öğretim stratejileri ve teknolojileri birbirine uymuyor			
N/A	Teknoloji eğitimi yansıtmıyor. İçerik sınıf içi kullanım için tasarlanmıştır.			

Geliştirilen etkinliklerin genel değerlendirmesine bakıldığında etkinliklerin uygunluklarını tespitinde kullanılan özellikle McLain' in araçlarına göre yapılan araştırmacı, öğretmen ve alan eğitimcisi

değerlendirmelerinin paralellik göstermesiyle beraber çoğunlukla olumlu görüşler belirtildiği görülmektedir.

ÖNERİLER

Bu çalışmada etkinliklerin geliştirilmesi süreci ve değerlendirilmesi aşamasından elde edilen verilere bağlı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

1. Bu çalışma kapsamında geliştirilen etkinlikler zenginleştirilebilir veya farklı konularda benzer bir süreç takip edilerek yeni etkinlikler geliştirilebilir.
2. Geliştirilen etkinlikler sınıf ortamında uygulanarak etkinliklerin yansıma konusuna yönelik öğrenci tutumlarına veya akademik başarılarına etkisi araştırılabilir.
3. Matematik ders kitaplarında, konulara özel olarak geliştirilmiş dinamik matematik etkinliklerinin linki veya karekodu eklenerek öğretmenlerin ve öğrencilerin konularla ilgili hazır etkinliklere ulaşımı kolaylaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Altun, M. (2002). *Matematik öğretimi*. Bursa: Alfa Yayıncılık.
- Baki, A. (2008). *Kuramdan uygulamaya matematik eğitimi*. Ankara: Harf Eğitim
- Bukova, E. G. ve Alkan, H. (2005). *Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına dayalı matematik öğretimine hazır mıyız?* XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28-30 Eylül, Pamukkale Üniversitesi, Denizli
- Coşkun, E. (2005). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğretmen ve öğrencilerinin yeni Türkçe dersi öğretim programı'yla ilgili görüşleri üzerine nitel bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 421-476.
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (Geliştirilmiş 7. Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Dede, Y., Doğan, M. ve Aslan-Tutak, F. (2020). *Matematik eğitiminde etkinlikler ve uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Yaklaşım, yöntem ve teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gömlüksiz, M., N. (2005). Yeni ilköğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 339-384. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/yeni-ilkogretim-programi-olcegi-toad.pdf> adresinden 1 eylül 2022 tarihinde edinilmiştir.
- Güzel, M., Bozkurt, A. & Özmantar, M. (2021). Matematik öğretmenlerinin etkinlik tasarım ve uygulama süreçlerinde yaptıkları değerlendirme ve müdahalelerin incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 9 (18), 513-545. DOI: 10.18009/jcer.880304

- Kabaca, T. ve Aslan, R. (2015). Teknoloji destekli ölçme deneyiminin 8. sınıf öğrencilerinin irrasyonel sayı kavramını algılamalarına etkisi. *Başkent Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 25-39.
- Kutluca, T. ve Zengin, Y. (2011). Matematik öğretiminde GeoGebra kullanımı hakkında öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2011), 160-172.
- McLain, C. J. (2016). *Supporting teachers' selection of dynamic mathematics environment tasks*. Master Thesis, North Carolina State University, North Carolina.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Ankara.
- Olkun, S. ve Uçar, Z.T. (2004). *İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi* (3.Baskı). Ankara: Anı.
- Özgen, K. (2012). *Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı kapsamında, öğrencilerin öğrenme stillerine uygun öğrenme etkinlikleri geliştirilmesi: Fonksiyon ve türev kavramı örnekleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül üniversitesi. İzmir.
- Özgen, K., Aparı, B. ve Zengin, Y. (2019). Sekizinci sınıf öğrencilerinin problem kurma temelli öğrenme yaklaşımları: GeoGebra destekli aktif öğrenme çerçevesinin uygulanması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 10 (2), 501-538.
- Sinclair, M. P. (2003). Some implications of the results of a case study for the design of pre-constructed, dynamic geometry sketches and accompanying materials. *Educational Studies in Mathematics*, 52(3), 289-317. <http://profmath.uqam.ca/~boileau/InfoEnsMaths/Articles/Sinclair.pdf> adresinden 13 Mart 2021 tarihinde edinilmiştir.
- Smith, M. S., & Stein, M. K. (1998). Selection and creating mathematical tasks: From research to practice. *Mathematics Teaching in The Middle School*, 3(5), 344-50.
- Suzuki, K., & Harnisch, D. L. (1995). Measuring cognitive complexity: an analysis of performance-based assessment in mathematics. American Educational Research Association, San Francisco, CA, April 18-22. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED390924.pdf> adresinden 20 Kasım 2021 tarihinde edinilmiştir.
- Topuz, F. ve Birgin, O. (2020). Yedinci sınıf “Çember ve Daire” konusunda geliştirilen GeoGebra destekli öğretim materyaline ve öğrenme ortamına ilişkin öğrenci görüşleri. *Journal of Computer and Education Research*, 8 (15), 1-27. DOI:10.18009/jcer.638142.
- Van De Walle, J.A., Karp, K.S. & Williams, J.M. (2013). İlkokul ve ortaokul matematiği (Çev. Durmuş, Ş.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Rola sylimaryny w regulacji ekspresji genów kodujących metylotransferazy DNA w ludzkich komórkach erytroleukemicznych linii K562

M.Sc. Justyna Jałmużna

Professor Katarzyna Lubecka-Gajewska

Ph.D. Agnieszka Kaufman-Szymczyk

Zakład Chemii Biomedycznej, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Medyczny w Łodzi

UNIWERSYTET
MEDYCZNY
W ŁODZI

ROLA SYLIMARYNY W REGULACJI EKSPRESJI GENÓW
KODUJĄCYCH METYLOTRANSFERAZY DNA W LUDZKICH
KOMÓRKACH ERYTROLEUKEMICZNYCH LINII K562

JUSTYNA JAŁMUŻNA, AGNIESZKA KAUFMAN-SZYMCZYK, KATARZYNA LUBECKA-GAJEWSKA

PLAN PREZENTACJI

- Przewlekła białaczka szpikowa – epidemiologia, patogenezę, objawy
- Sylimaryna – budowa, pochodzenie, zastosowanie
- Metylotransferazy DNA
- Przeprowadzone badania – metodologia, wyniki badań
- Wnioski

BIAŁACZKI - EPIDEMIOLOGIA

Na świecie (2020r.)¹

- 474 519 nowych przypadków białaczki
- 311 594 zgonów

W Polsce (2020r.)¹

- 4 545 nowych przypadków białaczki
- 3 397 zgonów

Statystyki – przewlekła białaczka szpikowa

- Przewlekła białaczka szpikowa stanowi około 15% wszystkich białaczek.
- Najczęściej diagnozowana jest u pacjentów około 40-50 roku życia.
- Częściej chorują mężczyźni niż kobiety.²

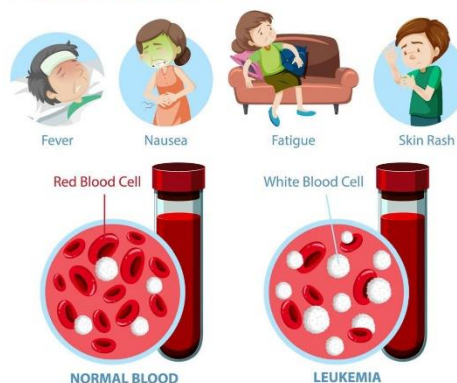
PRZEWLEKŁA BIAŁACZKA SZPIKOWA - PATOGENEZA

- Przewlekła białaczka szpikowa (CML – ang. *Chronic Myeloid Leukaemia*) jest nowotworem mieloproliferacyjnym.
- W przebiegu CML dochodzi do nadmiernego przerostu granulocytów, o różnym stopniu dojrzałości, w szpiku kostnym jak i we krwi.
- Nieznane są czynniki ryzyka wystąpienia CML. Uważa się, że jednym z nich może być ekspozycja na promieniowanie jonizujące, jednak nie jest to jednoznacznie potwierdzone.
- Za wystąpienie CML odpowiedzialna jest fuzja chromosomów 9 i 22, w wyniku której powstaje tzw. chromosom Philadelphia. W wyniku połączenia genów *BCR* i *ABL1* utworzony zostaje gen fuzyjny *BCR-ABL1*, który koduje białko powodujące rozrost komórek szpiku i hamowanie ich apoptozy.²

PRZEWLEKŁA BIAŁACZKA SZPIKOWA – OBJAWY

- U wielu chorych CML nie daje niepokojących objawów i wykrywana jest przypadkowo, podczas wykonywania rutynowych badań morfologii krwi.
- U części chorych mogą wystąpić objawy niedokrwistości i małopłytkowości, a także niewydolność serca, nadciśnienie tętnicze, jak również bóle brzucha związane z przerostem wątroby i śledziony.²

LEUKEMIA SYMPTOMS

Grafika: Blood cells vector created by hirgic - www.freepik.com

PRZEWLEKŁA BIAŁACZKA SZPIKOWA - PRZEBIEG

W przebiegu CML wyróżnić można trzy fazy: przewlekłą, akceleracji oraz przełom blastyczny.

- **Faza przewlekła** - przebiega bezobjawowo, u niektórych pacjentów mogą wystąpić objawy niedokrwistości i przewlekłe zmęczenie. Choroba w tej fazie może trwać kilka lat i łatwo poddaje się leczeniu. Komórki w dużym stopniu są w stanie przechodzić proces dojrzewania i różnicować się.
- **Faza akceleracji** - zwiększona ilość komórek niedojrzałych i niezróżnicowanych, nasilenie objawów anemii i splenomegalii. Ta faza choroby jest mniej podatna na leczenie niż faza przewlekła. Może trwać od kilku tygodni do kilku lat, a u niektórych pacjentów w ogóle nie występuje.
- **Przełom blastyczny** - przewaga komórek niedojrzałych i znaczne pogorszeniem stanu zdrowia pacjenta. Przypomina białaczkę ostrą. Mogą pojawić się krwawienia, gorączka i podatność na infekcje. CML w fazie przełomu blastycznego jest oporna na leczenie, a prognozowana przeżywalność pacjentów wynosi poniżej 1. roku.²

SYLIMARYNA - POCHODZENIE

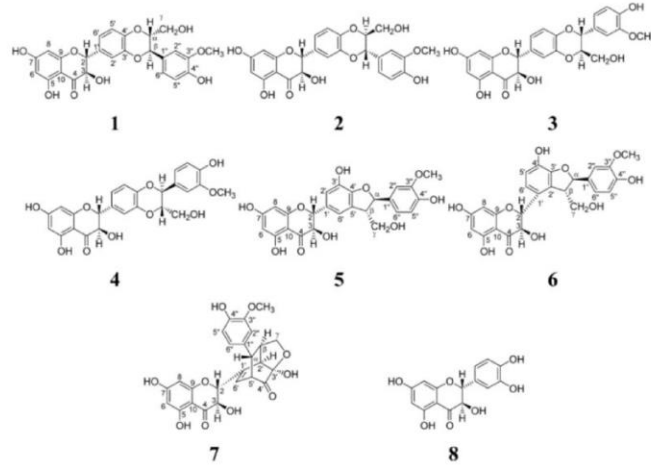
- Sylimaryna jest kompleksem związków pozyskiwanych z nasion ostropestu plamistego (łac. *Silybum marianum*, ang. *Milk Thistle*).
- Ostropest uprawiany jest głównie w regionie Morza Śródziemnego.
- Sylimaryna stosowana jest powszechnie w leczeniu chorób wątroby i pęcherzyka żółciowego.³

Grafika: <https://www.iStockphoto.com/pl/fobrazy/milk-thistle>

SYLIMARYNA - BUDOWA

Sylimaryna jest kompleksem flawonolignanów, zawiera również flawonoidy, m.in. taksyfolinę, kwasy tłuszczowe, białka, węglowodany, tokoferol i sterole.⁴

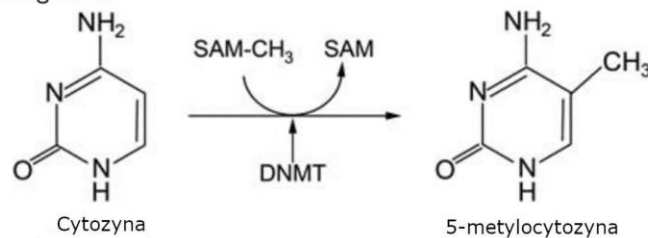

(1 - silybina A, 2 - silybina B, 3 - izosilybina A, 4 - izosilybina B, 5 - sylikrystyna, 6 - izosylkrystyna, 7 - sylidianina, 8 - taksyfolina)

Grafika: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12926355/>

METYLACJA DNA

- Metylacja DNA polega na przyłączeniu grup metylowych (-CH₃) w pozycji 5. pierścienia pirymidynowego cytozyny w wyspach CpG, prowadząc do powstania 5-metylocytozyny.
- Donorem grup metylowych jest S-adenozyl-L-metionina (ang. *S-adenosyl-L-methionine*)
- Wyspy CpG, to skupiska par cytozyna-guanina, znajdujące się najczęściej w regionach regulatorowych genów.⁵

Grafika: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20461105/>

METYLACJA DNA

Istnieją trzy mechanizmy, dzięki którym metylacja DNA reguluje transkrypcję genów:

- Metylacja DNA uniemożliwia rozpoznanie sekwencji nukleotydów przez czynniki transkrypcyjne.
- Przyłączanie się czynników transkrypcyjnych do nici DNA jest blokowane przez białko MBD (ang. *methyl-CpG-binding domain proteins* – białko wiążące metylowane sekwencje CpG), które przyłącza się do metylowanych fragmentów DNA.
- Metylacja DNA powoduje zmianę struktury i stopnia upakowania chromatyny – powstaje nieaktywna heterochromatyna.⁵

METYLOTRANSFERAZY DNA

Katalizatorami metylacji DNA są enzymy z grupy metylotransferaz DNA (DNMT – ang. *DNA methyltransferase*).

U ssaków występują trzy typy DNMT, biorących udział w metylacji DNA: DNMT1, DNMT3A oraz DNMT3B.

- DNMT1 odpowiada za utrzymanie, już istniejącego w komórce, stanu metylacji DNA poprzez kopiowanie wzoru metylacji z nici macierzystej na nić potomną, podczas procesu replikacji.
- DNMT3A oraz DNMT3B odpowiadają za metylację *de novo* – powodują metylację regionów wysp CpG, które do tej pory nie były metylowane.⁵

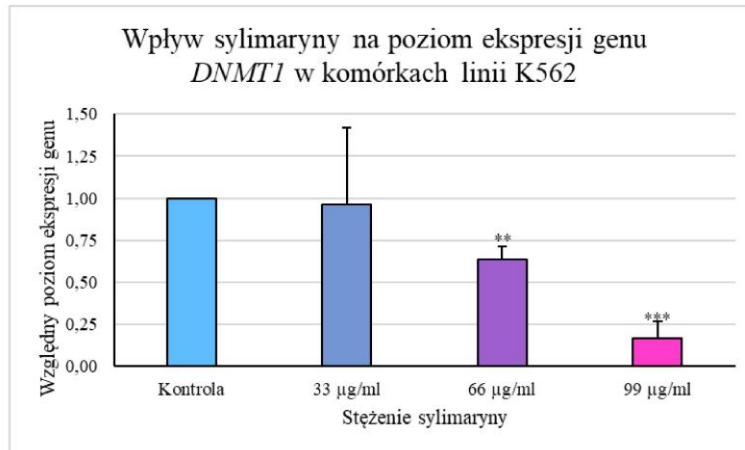
EKSPRESJA METYLOTRANSFERAZ DNA W BIAŁACZKACH

- Białaczki charakteryzują się zmienioną ekspresją wielu genów.
- Zwiększone stężenie metylotransferaz DNA może prowadzić do metylacji genów supresorowych transformacji nowotworowej, a tym samym do zahamowania ich ekspresji, co zwiększa ryzyko powstania i rozwoju nowotworu.
- Przeprowadzone zostało badanie, mające na celu porównanie ekspresji DNMT w ludzkich szpikowych komórkach macierzystych CD34+, zróżnicowanych komórkach krwi i w kilku liniach komórkowych białaczek m.in. K562, a także w próbkach pobranych od pacjentów z ostrą i przewlekłą białaczką szpikową.
- Wykazano, że ekspresja genów *DNMT1*, *DNMT3A* i *DNMT3B* była wyższa w komórkach reprezentujących białaczki, niż w prawidłowych komórkach szpiku kostnego i krwi. Ponadto, podwyższoną ekspresję *DNMT* wykryto w próbkach pobranych od pacjentów: w komórkach ostrej białaczki szpikowej i w fazie ostrej w komórkach przewlekłej białaczki szpikowej. ⁶

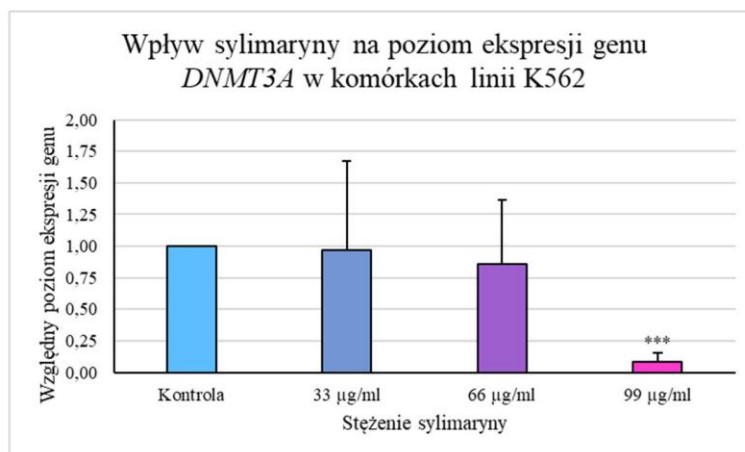
MATERIAŁY I METODY

- Hodowla komórek K562 z sylimaryną w stężeniach 33, 66 i 99 $\mu\text{g/ml}$ przez 72h (trzy różne hodowle).
- Izolacja całkowitego RNA z komórek (metoda fenolowa).
- Synteza cDNA – reakcja odwrotnej transkrypcji.
- Oznaczenie poziomu ekspresji genów *DNMT1*, *DNMT3A* i *DNMT3B* w łańcuchowej reakcji polimerazy w czasie rzeczywistym (real-time PCR).
- Obliczenie względnego poziomu ekspresji genów metodą Pfaffl i wsp. w odniesieniu do genu regulatorowego *RPS17* i analiza statystyczna wyników.
- Na wykresach oznaczono symbolem wyniki istotne statystycznie (dla $p < 0,05$ - *, $p < 0,01$ - **, $p < 0,001$ - ***).

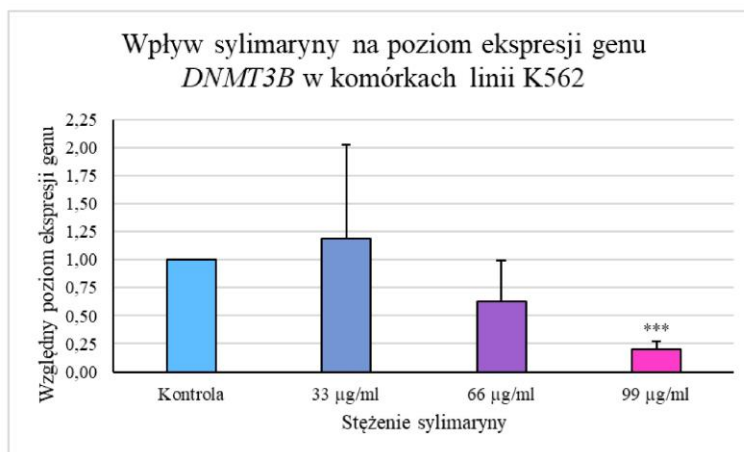
WYNIKI BADAŃ

WYNIKI BADAŃ

WYNIKI BADAŃ

WNIOSKI

- Silimaryna może hamować ekspresję genów *DNMT1*, *DNMT3A* oraz *DNMT3B* w komórkach K562.
- Obecnie jest to jedyne badanie dotyczące wpływu silimaryny na ekspresję genów kodujących enzymy epigenetyczne w białaczkach.
- Konieczne są dalsze badania *in vitro* oraz *in vivo* z zastosowaniem modeli białaczek, a także innych typów nowotworów, w celu określenia potencjału terapeutycznego tego związku.

LITERATURA

1. Cancer (IARC) TIA for R on. Global Cancer Observatory [Internet]. Dostępne na: <https://gco.iarc.fr/>
2. Białaczki | KRN [Internet]. Dostępne na: <http://onkologia.org.pl/bialaczki/>
3. Bijak M. Silybin, a Major Bioactive Component of Milk Thistle (*Silybum marianum* L. Gaernt.)—Chemistry, Bioavailability, and Metabolism. *Mol J Synth Chem Nat Prod Chem*. 2017;22(11):1942.
4. Kim N-C, Graf TN, Sparacino CM, Wani MC, Wall ME. Complete isolation and characterization of silybins and isosilybins from milk thistle (*Silybum marianum*). *Org Biomol Chem*. 2003;1(10):1684–9.
5. Stefanska B, Karlic H, Varga F, Fabianowska-Majewska K, Haslberger A. Epigenetic mechanisms in anti-cancer actions of bioactive food components - the implications in cancer prevention: Epigenetic mechanisms of natural compounds. *Br J Pharmacol*. 2012;167(2):279–97.
6. Mizuno S, Chijiwa T, Okamura T, Akashi K, Fukumaki Y, Niho Y, i in. Expression of DNA methyltransferases DNMT1, 3A, and 3B in normal hematopoiesis and in acute and chronic myelogenous leukemia. *Blood*. 2001;97(5):1172–9.

Wpływ diety ketogennej na obrzęk lipidowy – lipoedemę – przegląd piśmiennictwa.

M.Sc. Jerzak Magdalena,

M.Sc. Cygler Monika

Poland

Disclosure of conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

FAT \neq FAT
the potential of the ketogenic diet
in the treatment of lipodema.

Take-home message

SOURCES

ICD II

PROBLEM

Magdalena Jerzak
Monika Cygler

The purpose of this presentation is to present the literature of potentially effective nutritional interventions in lipoedema

DEFINITION

Lipoedema -common, although rarely diagnosed, genetic and hormonal disease affecting mainly women.

- tenderness and soreness
- fragility of blood vessels,
- easy formation of hematomas and bruises,
- in some cases hard, palpable lumps of subcutaneous fat.

The proposed treatment - surgical intervention (liposuction)

Lipoedema was first described in 1940 at the Mayo Clinic in the United States. It was described as disproportionate and symmetrical excessive accumulation of adipose tissue on the lower limbs.

FAT ≠ FAT

the potential of the ketogenic diet in the treatment of lipoedema.

SOURCES

ICD II

PROBLEM

Take-home message

Magdalena Jerzak
Monika Cygler

ICD 11

In the latest classification of diseases - ICD 11 lipoedema was first classified as a disease entity. Received the code "EFO2.2 Lipoedema" and was assigned to section EFO2 - some non-inflammatory disorders of subcutaneous adipose tissue.

FAT ≠ FAT

the potential of the ketogenic diet in the treatment of lipoedema.

PROBLEM

ICD 11

SOURCES

Take-home message

Magdalena Jerzak
Monika Cygler

LITERATURE

lipoedema was considered resistant to weight loss with traditional weight loss diets (caloric deficit) and physical activity.

lipoedema is directly related to the occurrence of chronic inflammation, the role of insulin resistance and hyperinsulinism, cannot be ignored.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

8.

4-Year Follow-up

The most important assumptions of this publication were:

- Lipoedema is resistant to classic slimming diets but may react to ketosis.
- Ketogenic diets modulate pain in lipoedema regardless of the patient's weight loss.
- Ketosis has a positive effect on the integrity of the lymphatic vessels and lymph transport.
- BHB release reduces inflammation.

9.

LITERATURE

lipoedema was considered resistant to weight loss with traditional weight loss diets (caloric deficit) and physical activity.

lipoedema is directly related to the occurrence of chronic inflammation, the role of insulin resistance and hyperinsulinism, cannot be ignored.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

10.

Received: 1 September 2021 | Revised: 23 November 2021 | Accepted: 4 December 2021
DOI: 10.1002/osp4.590

ORIGINAL ARTICLE

Obesity Science and Practice WILEY

Effect of a ketogenic diet on pain and quality of life in patients with lipedema: The LIPODIET pilot study

Vilde Særlie¹ | Ann Kristin De Soysa² | Åsne Ask Hyldmo³ | Kjetil Retterstøl¹ |
Catia Martins^{3,4} | Siren Nymo^{3,4,5}

**fat: 70-75 E%, protein: 20 E%,
carbohydrate: 5-10 E%.**

Impact keto diet on pain:

- through an increase in ketone bodies (KB).
- through changes in macronutrient and micronutrient
- anti-inflammatory effects of an LCHF-diet, given the inflammation present in the lipedema fat.
- omega-3, polyphenols (fruits and vegetables) and whole-grain products have anti-inflammatory properties.

11.

LITERATURE

lipoedema was considered resistant to weight loss with traditional weight loss diets (caloric deficit) and physical activity.

lipoedema is directly related to the occurrence of chronic inflammation, the role of insulin resistance and hyperinsulinism, cannot be ignored.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

12.

22-Month Follow-up Case study

Management of Lipedema with Ketogenic Diet: 22-Month Follow-Up

Roberto Cannatazo ^{1,2}, Sandro Micheli ¹, Lorenzo Riccò ¹, Maria Cristina Casale ^{1,3}, Luca Gallati ^{4,5}, Giambattista De Sarno ⁶, Alberto Chiarato ⁶ and Erika Ciano ^{1,3,4,5}

In the four questionnaires (RAND-36, WOMAC, SQS, and VAS) improvement was shown:

- in the quality of life,
- in the quality of sleep,
- the VAS scale improvement was 67% (from 9.2 to 3/10)

13.

LITERATURE

lipoedema was considered resistant to weight loss with traditional weight loss diets (caloric deficit) and physical activity.

lipoedema is directly related to the occurrence of chronic inflammation, the role of insulin resistance and hyperinsulinism, cannot be ignored.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

14.

Diabetes, Metabolic Syndrome and Obesity: Targets and Therapy Dovepress

ORIGINAL RESEARCH

The Effect of a Low-Carbohydrate, High-Fat Diet versus Moderate-Carbohydrate and Fat Diet on Body Composition in Patients with Lipedema

Małgorzata Jeziorek¹, Andrzej Szuba², Krzysztof Kujawa², Bożena Regulski-Ilow²

compare effectiveness of two diets: LCHF and MFMC

- proves the effectiveness in the application of carbohydrate restriction to fight lipoedema,
- reducing pain.

Importantly, this study also examined the medium-carbohydrate and medium-carbohydrate diets fat, which had a similar effect on the reduction of body weight and circumference in patients with lipoedema, although it did not reduce the pain.

15.

LITERATURE

lipoedema was considered resistant to weight loss with traditional weight loss diets (caloric deficit) and physical activity.

lipoedema is directly related to the occurrence of chronic inflammation, the role of insulin resistance and hyperinsulinism, cannot be ignored.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

16.

FAT ≠ FAT

the potential of the ketogenic diet in the treatment of lipoedema.

PROBLEM

ICD II

SOURCES

Take-home message

Magdalena Jerzak
Monika Cygler

17.

Take-home message

- The publications discussed above offers promising prospects for the development of official dietary recommendations for women suffering from lipoedema in the future.
- A properly composed carbohydrate-limiting diet not only reduces the body weight of patients and the circumference of the limbs, but also significantly reduces the perceived pain, which increases the quality of life of sick women.

18.

FAT ≠ FAT

the potential of the ketogenic diet in the treatment of lipoedema.

PROBLEM

ICD II

SOURCES

Take-home message

Magdalena Jerzak
Monika Cygler

19.

Thank you for
your attention

Wyższa
Szkoła
Rehabilitacji

mmmjerzak@gmail.com
monika_cygler@o2.pl

Budowanie zespołu projektowego w oparciu o metodologię DISC

Maria Potempa

Lodz University of Technology, Poland

 Politechnika Łódzka

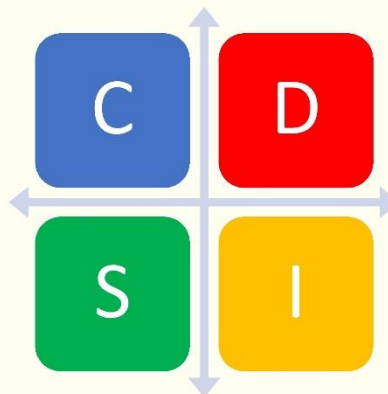

Budowanie zespołu projektowego w oparciu o metodologię DISC

Maria Potempa
Wydział Organizacji i Zarządzania
Politechniki Łódzkiej

Czym jest model DISC?

- System, który polega na klasyfikowaniu osobowości na podstawie tego jak zachowujemy się w sytuacjach korzystnych i niekorzystnych
- Wyróżniamy 4 style zachowań: **dominance, influence, submission, compliance**
- Teoria DISC jest szeroko stosowana w rozwiązywaniu problemów związanych z przywództwem i zarządzaniem.
- Testy oparte na metodologii DISC są mniej pracochłonne niż inne testy (np. MBTI czy Belbin)

Styl D

dominance/dominacja

Koncentrowanie siç
na faktach

Pewność siebie

Rywalizacja

Naturalny lider

Nastawianie na
wyniki

Dobrze radzi sobie w
stresie

Lubi wyzwania

Kłótniwy

Impulsywny

Niecierpliwy

Styl I

influence/wplyw

Pełny energii

Towarzyski

Kreatywny

Lubi wystąpienia
publiczne

Dbą o dobrą
atmosferę

Bogata mimika i
gestykulacja

Motywuje innych do
działania

Lubi zmiany

Nie skupia siç na
szczegółach

Nie słucha uważnie

Styl S

steadiness/stałość

Dobry słuchacz

Wzbudza zaufanie

Unika konfliktów

Pilnuje zadań aż do
ich ukończenia

Cierpliwy

Niezawodny

Nie lubi zmian

Wrażliwy

Problemy z
asertywnością

Nie lubi szybko
podejmować decyzji

Styl C

compliance/zgodność

Sumienny

Skoncentrowany na
zadaniach

Perfekcjonista

Wysokie wymagania
(wobec siebie i innych)

Podje muje
przemyslane decyzje

Research to
podstawa

Trzyma sie zasad i
procedur

Trudno mu wyjść
poza schemat

Dokladny

Boi sie krytyki

Dlaczego dobór odpowiednich osób w zespole jest ważny?

Thomas Erikson – behawiorysta i coach podczas szkolenia zebrał 20 menagerów z telekomunikacji

Na podstawie testów osobowości podzielił ich na grupy (według kolorów)

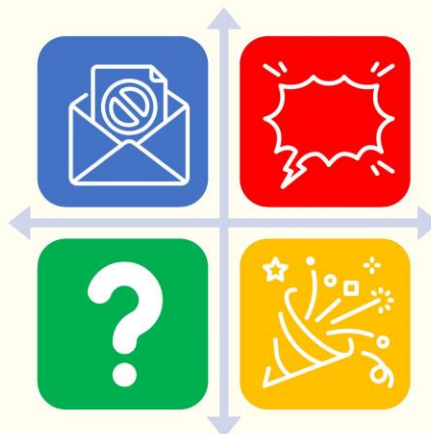
Każda grupa miała to samo zadanie – związane z wykonywanym zawodem, ale które wymagało również współpracy

Każda grupa miała 1 godzinę na wykonanie zadania

Praca zespołowa w poszczególnych grupach

- Niemal brak dyskusji
- Zbyt drobiazgowość analiza

- Napiğta atmosfera
- Nastawienie na rywalizację

- Spokojna atmosfera
- Brak osoby decyzyjnej

- Ożywiona dyskusja (nie zawsze na temat)
- Rozproszona uwaga

Prezentacja zadania

- Porządek
- Szczegółowe opisy
- Doprecyzowanie

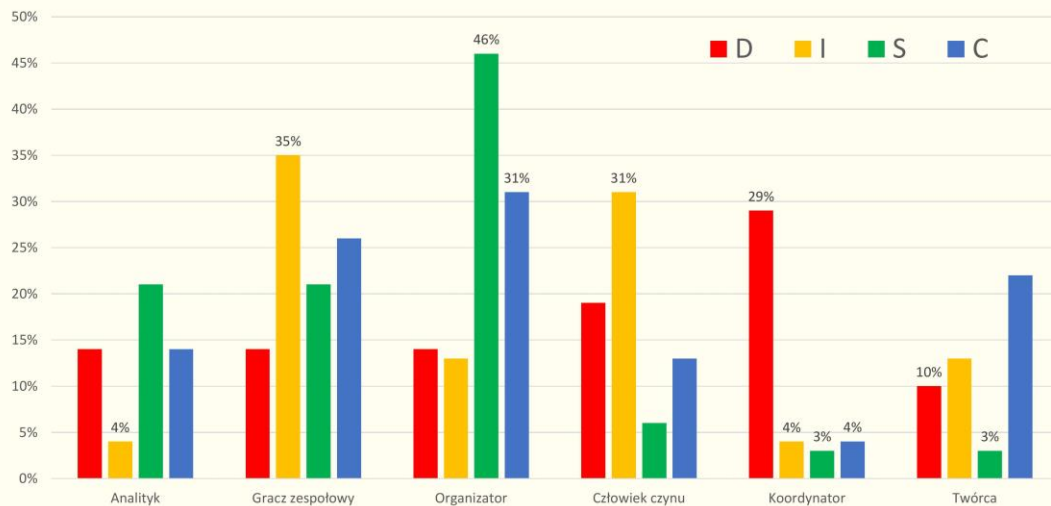

- Wyszli jako pierwsi - zwyciğzcy
- Prezentacja zwięzła i rzeczowa, ale nie na temat

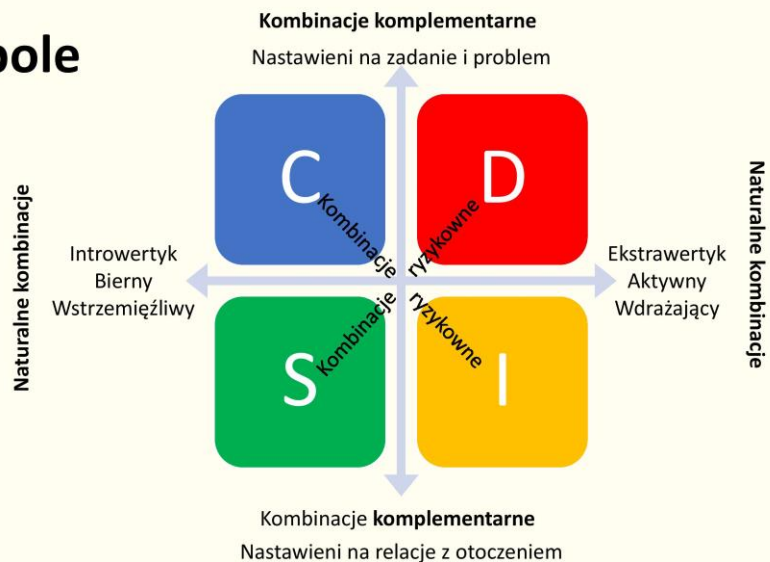
- Brak przywódcy
- Prezentacja za karę
- Niepewność, szukanie wsparcia

- Chętnie weszli na scenę
- Zabawne wystąpienie
- Prezentacja o niczym

**Zespół musi być zróżnicowany,
aby działał efektywnie!**

Relacje w zespole

Podsumowując...

- Omawiane studium przypadku stanowi punkt wyjścia do dalszych rozważań
- Znaczna większość z nas jest mieszanką dwóch lub nawet trzech kolorów (typów osobowości).
- Dobra i efektywna współpraca wiąże się ze zrozumieniem toku myślenia innych typów osobowości i próbą dostosowania się do ich stylu pracy i komunikacji
- Znając mocne strony oraz słabości każdego typu możemy lepiej wykorzystać potencjał osób, z którymi działamy i odpowiednio przydzielić zadania
- Wiedza o tym jakie osoby znajdują się w naszym zespole może nam bardzo ułatwić i umilić współpracę oraz sprawdzić, że będzie ona owocniejsza

Bibliografia

- Joanna Sadkowska, Justyna Kosecka „Osobowość a budowanie zespołów projektowych”
- Stephen P. Robbins 2002 „Podstawy zarządzania”
- Susan Snedaker, Nels Hoenig 2007 „Zarządzanie projektami IT w małym palcu”
- Thomas Erikson, 2016 “Otoczeni przez idiotów”
- <https://www.belbin.pl/role-zespolowe-belbina/>
- <https://discinsights.com/>
- <https://www.marintheatre.org/productions/lasso/lasso-of-truth-marston-bio>
- <https://pl.celeb-true.com/william-moulton-marston-american-psychologist-inventor-lawyer>
- <https://www.humanskills.pl/extended-disc/>
- <https://www.flaticon.com/>

Bariery rozwoju handlu walutami na rynku Forex na przykładzie Polski

Anna Hańczyk

Karpacka Państwowa Uczelnia w Krośnie
SKN FINANSE

Forex to rynek walutowy stanowiący jeden z segmentów rynku finansowego, na którym pomiędzy różnymi podmiotami zostają zawierane transakcje kupna i sprzedaży walut oraz spekulacje. Przedmiotem obrotu na rynku Forex są nie tylko waluty, ale też inne instrumenty takie jak indeksy, surowce, towary czy kryptowaluty. Rynek walutowy charakteryzuje duża płynność, ale też wysokie ryzyko niepowodzenia zawieranych transakcji, o czym świadczą statystyki Komisji Nadzoru Finansowego ukazujące, że ponad 77% aktywnych klientów odniosło stratę w 2020 roku (Raport KNF, 2020). Temat referatu „Bariery rozwoju handlu walutami na rynku Forex na przykładzie Polski” porusza zagadnienie czynników, które powodują brak możliwości, bądź niechęć do rozpoczęcia handlu dla inwestorów, głównie indywidualnych rozporządzających samodzielnie zgromadzonym kapitałem. Przyczynami stanowiącymi o niepodejmowaniu prób handlu na rynku walutowym są przede wszystkim: obawa utraty pieniędzy, oszczędność, niepewna sytuacja polityczna lub ekonomiczna w kraju, brak wiedzy na temat rynków finansowych, przewaga potrzeb konsumpcyjnych, a także zmienność czynników wpływających na kursy walut.

Słowa kluczowe: inwestowanie, Forex, rynek walutowy, spekulacja, waluta.

ANNA HAŃCZYK
KPU KROSNO
SKN FINANSE

BARIERY ROZWOJU HANDLU WALUTAMI NA RYNKU FOREX, NA PRZYKŁADZIE POLSKI.

FOREX

- Globalny, zdecentralizowany, wirtualny
- Podmioty handlu: banki, fundusze, rządy, korporacje, inwestorzy, traderzy
- Instrumenty: waluty, kryptowaluty, indeksy, surowce etc.
- Traderzy na FX mogą poprzez spekulacje zarabiać zarówno na wzroście jak i na spadku kursu.
- Działa 24h na dobę 5 dni w tygodniu
- 85% transakcji odbywa się na głównych parach walutowych, z czego EUR/USD generuje 30% obrotów.
- Codzienny obrót na FX szacuje siç na ok. 6 bln USD

PRZYKŁADOWE CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA KURSY WALUT:

PROCES ROZPOCZĘCIA HANDLU

BARIERY HANDLU

1. Niewielka popularność Forex
2. Statystyki i opinie
3. Brak środków
4. Chęć oszczędzania
5. Konsumpcja
6. Brak wiedzy
7. Strach przed utratą kapitału
8. Niestabilna sytuacja polityczno-gospodarcza

PODSUMOWANIE

- FOREX jest jednym z najbardziej ryzykownych i wymagających segmentów rynku finansowego. Forex=kasyno?
- KNF co roku publikuje dane, z których wynika, że kontrakty lewarowane dużo częściej kończą się stratą niż zyskiem.
- W 2020 roku 77,7% traderów poniosło stratę, której przeciętna wartość była wyższa niż 19 000 PLN. W tym roku łączna strata wszystkich klientów polskich brokerów wyniosła rekordowe 1 mld 190 mln PLN. Kwota ta wynika ze wzrostu klientów o ponad 83%, z czego 99% stanowili inwestorzy indywidualni.
- Ponad 22% inwestorów zamknęła rok 2020 zyskiem, zaś przeciętny zysk wyniósł ok. 15 500 PLN

DZIĘKUJĘ ZA
UWAGĘ

Phytic acid degradation in soy milk

Ph.D. Marta Wilk

M.Sc. Urszula Kaim

Martyna Morawska¹

Department of Bioprocess Engineering, Wrocław University of Economics and Business,
Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław, Poland

Abstract

Soybeans (*Glycine max* L. Merr) are a rich source of vitamins, fatty acids, protein, and amino acids. As a food product, soya can be found in fermented and unfermented forms. One of the most popular unfermented soy products is a soy beverage called soy milk. It is an aqueous extract of pretreated and grind soybeans. In addition to health-promoting ingredients, soybeans contain phytic acid, which has anti-nutritional properties related to a decrease in the absorption of minerals like calcium, zinc, iron, and magnesium.

The aim of this study was to investigate the effect of the soy milk preparation method, the culture medium sterilization method, and the process condition on phytic acid degradation by lactic acid bacteria.

Experiments were carried out in the Erlenmeyer flasks (250 cm³) filled with 150 cm³ of culture medium. The process was carried out at 37°C for 24 hours. The glucose addition and shaking speed were set according to the plan of the experiment (StatSoft, Inc., 2013). The culture medium was inoculated with a bacteria suspension of 1% v/v. The degree of phytic acid degradation was established spectrophotometrically using Haug and Lantzsch method.

It has been noted that the sterilization method had no significant effect on the process result. The highest phytic acid degradation of 68.8% was achieved for an experiment in which glucose was added to the medium, and soybeans were cooked before milling.

Keywords: phytic acid, soy milk, lactic acid bacteria, fermentation

Blockchain Technology in Small and Medium-Sized Logistics Companies in Poland

Ph.D. Adam Laska

Ph.D. Renata Piğtowska-Laska

Rzeszow University of Technology, Poland Poland

International
Online Conference on
Economics & Social Sciences

Antalya, TURKEY October 21 - 23, 2022

8

CSU
CYPRUS SCIENCE UNIVERSITY

ECLSS
INTERNATIONAL

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Renata Piğtowska-Laska, PhD. Eng.
Department of Management Systems and Logistics, Rzeszow University of Technology,
Poland

Adam Laska, PhD.
Department of Humanities And Social Sciences, Rzeszow University of Technology,
Poland

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Introduction

Blockchain has great potential to transform every step of the supply chain, from raw material purchasing to distribution to consumers. It enables the redesign of supply chains by establishing a blockchain-based BPR (Business Process Reengineering) structure. Every transaction made can be restructured using blockchain technology, and the transfer of goods and people can be faster and safer.

Page • 2

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Blockchain is an innovative, decentralized and distributive "cutting-edge" technology that maintains the confidentiality, integrity and availability of all transactions and data. It is a shared, open, and distributed ledger that can help you store/record crypto-secured data and transactions in a peer-to-peer network.

Page • 3

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Blockchain is a distributed database that contains an ever-growing amount of information (records) grouped into blocks and related to each other in such a way that each subsequent block includes a timestamp when it was created and a link to the previous block, which is an encrypted "summary" (Hash) of its contents.

Since each transaction block contains a reference to the previous block, it is not possible to change a transaction previously contained in any block without modifying all following blocks. In this way, an inextricable chain of data blocks (i.e. blockchain) is created. Thanks to it, making any changes to the historical records (without changing the entire transaction history) is impossible.

Page • 4

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

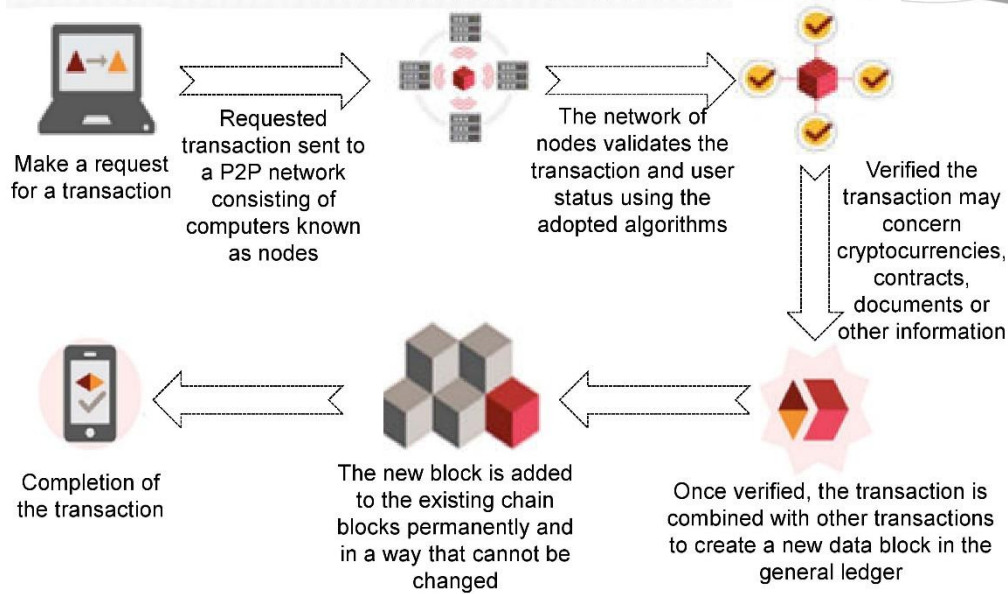
There are three basic types of blockchains:

1. **Public.** Anyone can download any part or all of the database and usually has the right to share their copy with other nodes.
2. **Private.** Its main function is related to the fact that this blockchain can only be downloaded/shared by a selected group of entities. A private blockchain is used when a business network contains confidential data or when legal regulations do not allow individual members to use a public blockchain.
3. **Hybrid.** It is a private network with its own consensus protocol and registry access control mechanisms, but uses a public blockchain for billing purposes to confirm the existence of a given state at a given time (proof of existence).

Page • 5

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

BLOCKCHAIN IN THE COMPANY

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

DEVELOPMENT OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

1. **Blockchain 1.0**, which includes applications that enable digital cryptocurrency transactions.
2. **Blockchain 2.0**, which covers supply chains (S.C.) and a set of applications that go beyond cryptocurrency transactions.
3. **Blockchain 3.0**, which covers applications in areas beyond the previous two versions, such as government, health, science, and IoT.

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

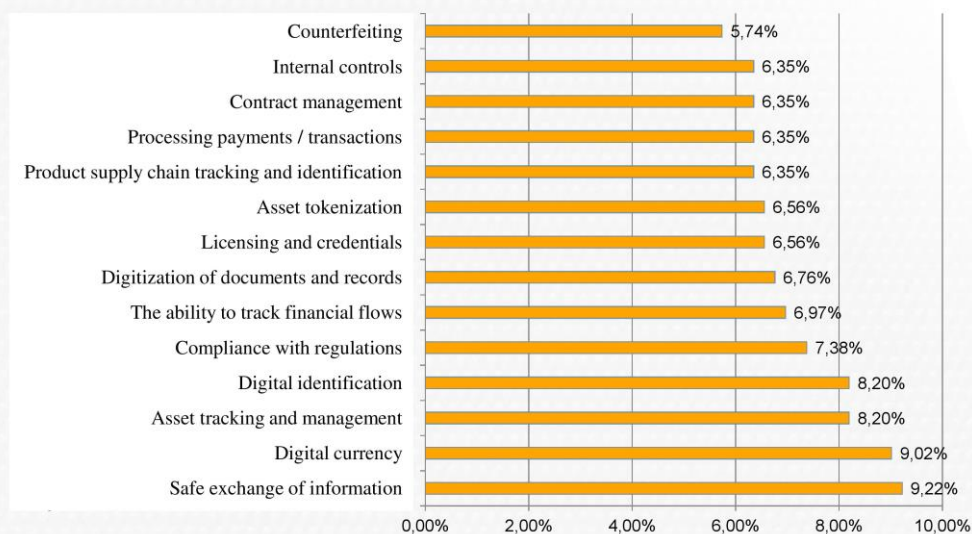
Properties of blockchain technology:

1. Automation and decentralization,
2. Resilience to changes and credibility of the record,
3. The cost of the process and the speed of the process versus decision-making,
4. Anonymity and security,
5. Scalability and flexibility,
6. Recording integrity and data availability.

Page • 8

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Blockchain use cases in logistics companies in Poland in 2021

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Logistics in Poland

Key problems of logistics companies in Poland	%
Lack of adequate support for logistics activities from IT systems.	38
Lack of qualified staff (warehouse, transport, supply, etc.).	34
Logistics costs too high.	31
Inappropriate inventory (large total inventory level with simultaneous out-of-stock situations for selected items).	28
Difficult cooperation with carriers.	25
Inefficient warehouse organization.	17
Very long time of order fulfillment (untimely deliveries).	16
Problem with handling fragmented e-commerce orders.	13
Insufficient level of customer service.	12
Other.	9

Page • 10

Source: Raport: Logistyka w Polsce 2021

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Logistics in Poland

COMPANY INVESTMENT PLANS IN TECHNOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL SOLUTIONS IN THE NEXT YEARS	%
Automation and robotization in the warehouse	63
Autonomous AGV carts	24
Big Data Analytics	24
Artificial intelligence	15
Autonomous distribution vehicles	11
Sharing Economy	6
Drones	1
Other	15

Page • 11

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Research And Method

The aim of the study was to diagnose the current trends and approaches of small and medium-sized logistics companies in Poland in the use of blockchain technology.

The study was conducted using the method of questionnaire interviews in small (companies employing up to 49 people) and medium (companies employing 50-249 people) logistics companies, represented by people responsible for IT management (directors, presidents, board members, IT specialists). The study was conducted on a sample of 283 logistics companies in 2020-2022 (from June 2020 to June 2022).

Page • 12

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

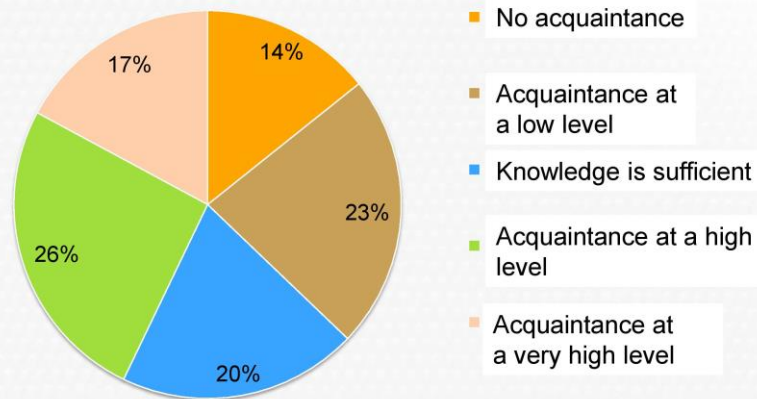
Scientific research conducted in 2020-2022 was primarily devoted to determining the factors contributing to the development of blockchain use in small and medium-sized logistics companies in Poland, as well as to determining what factors hinder the development of activities in this area. Their aim was to investigate what forms of action are taken by logistics companies towards their four most important groups of stakeholders, i.e. employees, customers, suppliers and the social environment.

An additional element was the issue **of the impact of the COVID-19 pandemic on the use of blockchain in the functioning of small and medium-sized logistics companies in Poland.**

Page • 13

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

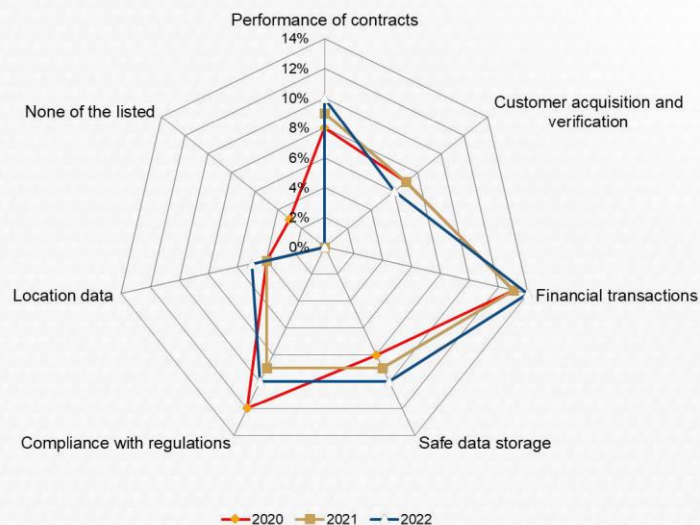
Assessment of knowledge about blockchain technology in small and medium-sized logistics companies in Poland

Page • 14

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE SUPPLY CHAIN

Page • 15

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

LEADING BARRIERS TO BLOCKCHAIN APPLICATION IN LOGISTICS COMPANIES

Page • 16

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

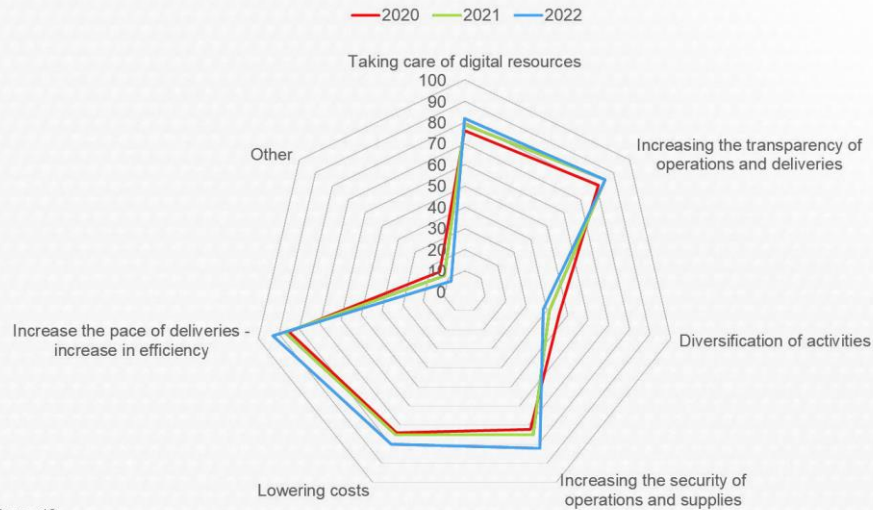
PLACES WHERE BLOCKCHAIN HAS THE MOST IMPACT ON THE FUNCTIONING OF A LOGISTICS COMPANY

Page • 17

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

THE ROLE OF BLOCKCHAIN IN THE FUTURE OF LOGISTICS COMPANIES

Page • 18

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Conclusions

Logistics is an industry that needs to change as soon as possible. Blockchain can really offer benefits to this industry:

- Better control of operations and deliveries,
- Improving competitiveness,
- Vehicle-to-vehicle communication,
- Security for Internet of Things (IoT) devices,
- Risk reduction,
- Increase in customer satisfaction,
- Lowering costs.

Page • 19

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN SMALL AND MEDIUM-SIZED LOGISTICS COMPANIES IN POLAND

Conclusions

- Using blockchain technology has many advantages over other traditional technologies.
- Thanks to blockchain, the business process will be better protected thanks to the high level of security.
- Hacking threats to the company will also be reduced to a greater extent.
- Blockchain technology for enterprises enables organizations to use different levels of availability.
- Organizations can make faster transactions using blockchain.
- Account reconciliation can be automated.
- The transactions carried out are transparent and therefore easy to track.

*Thank you very much
for your attention*

Evaluation of the efficacy of manual therapy and autotherapy in patients with temporomandibular joint disorders - preliminary reports

Ph.D. Magdalena Gębska

Department of Rehabilitation Musculoskeletal System, Pomeranian Medical University, 70-204 Szczecin, Poland

Bartosz Dalewski

Department of Dental Prosthetics, Pomeranian Medical University, 70-204 Szczecin, Poland

Łukasz Pałka

Private Dental Practice, 68-200 Zary, Poland

Abstract

Introduction: Temporomandibular joint disorders (TMDs) are a major public health problem as they are one of the primary sources of chronic pain and impairment of chewing, swallowing, speech, and breathing function. TMDs are not limited to the temporomandibular joints (TMJ) or masticatory muscles alone. Still, they are often associated with other symptoms affecting the head and neck region, such as headache, ear symptoms, and cervical spine dysfunction. In daily clinical practice, it can be observed that TMD treatment is usually carried out as a team using several types of therapy, including splint therapy, physiotherapeutic techniques such as physical therapy, manual therapy and psychotherapy. As a conservative treatment, physiotherapy is increasingly recognised as an essential therapy.

Aim: To evaluate the effectiveness of soft tissue therapy and therapeutic exercises in female patients with pain, increased masseter muscle tension and limited mandibular mobility.

Material and Methods: The study was conducted on a group of 82 women (G1) with the I b disorder diagnosed in DC/TMD (I b - myofascial pain with restricted mobility).

The control group (G2) consisted of 104 women without diagnosed TMDs. Diagnostic procedures were performed in both groups (SEMG of the masseter muscles at baseline and during exercise, measurement of TMJ mobility, assessment of pain intensity - NRS scale). The G1 group was randomly divided into 3 therapeutic groups in which the therapy was carried out for 10 days: therapeutic

exercises (TE), manual therapy – massage and therapeutic exercises (MTM_TE), manual therapy – PIR and therapeutic exercises (MTPIR_TE).

Each time after therapy, the intensity of pain and TMJ mobility were assessed. Sealed, opaque envelopes were used for randomization. After 5 and 10 days of therapy, bilateral SEMG signals of the masseter muscles were acquired.

Results: There was no difference in the age structure between the groups. In the diagnostic procedure, between G1 and G2, statistical differences were found in the SEMG value of the masseter muscle (RLX test, MVC), all ranges of TMJ mobility and pain intensity. Significantly higher scores were observed in all SEMG measurements in each treatment subgroup compared to the control group ($p \leq 0.0001$). Physiotherapeutic interventions in each subgroup (MTM_TE; MTPIR_TE; TE) were followed by statistically significant changes in the parameter studied, with TM treatments showing a better effect than monotherapy. Massage has proven to be a more effective method of reducing pain. Analysing MMO and mandibular lateral movements, the authors got a significant difference in the proposed MT forms, of which massage treatments exceeded the effectiveness of PIR.

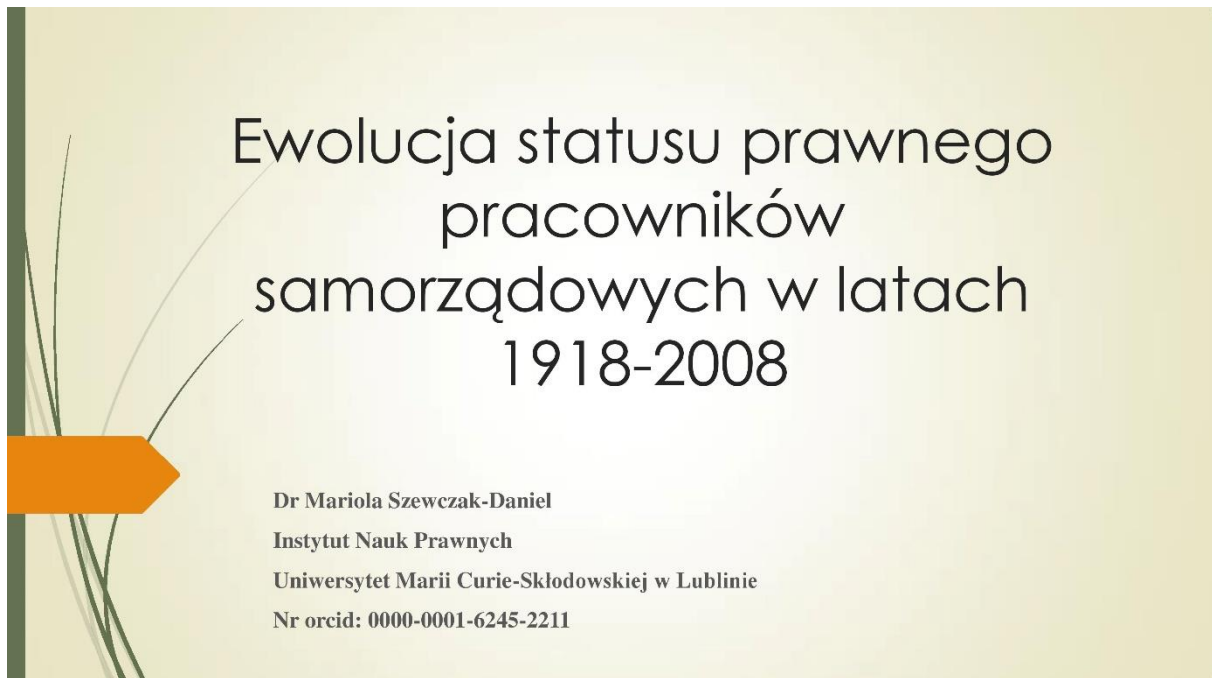
Conclusions: Soft tissue manual therapy treatments combined with self-therapy are effective in treating pain and increased masseter muscle tension, with massage showing better therapeutic effects than PIR. Manual therapy should be part of the diagnostic and therapeutic procedures in patients with TMDs.

Keywords: manual therapy, physiotherapy, temporomandibular joint dysfunction, pain, electromyography.

Ewolucja statusu prawnego pracowników samorządowych w latach 1918-2008

Ph.D. Mariola Szewczak-Daniel

The Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

Status prawny pracowników samorządowych w II Rzeczypospolitej (1918-1939)

- Sprawy personalne pracowników komunalnych nie były w pełni opracowane aż do końca istnienia II Rzeczypospolitej. Uregulowanie spraw służbowych pracowników samorządowych wiązało się bowiem z unormowaniem ustroju samorządu terytorialnego, gdyż określenie roli samorządu terytorialnego w państwie determinowało zakres praw i obowiązków pracowników samorządowych.
- Odmienne zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego w poszczególnych zaborach wpłynęły na zróżnicowanie statusu pracowników samorządu w Polsce w Polsce międzywojennej.

- Opieszałość legislacyjna władz rządowych w tej materii wynikała zatem z wieloletniego oczekiwania na unifikację ustroju samorządowego. W związku z brakiem jednolitej regulacji, określającej formalnoprawny status urzędników w tej dziedzinie panował chaos. Nie tylko w poszczególnych dzielnicach państwa obowiązywał odmienny stan prawny, ale nierzadko różnił się on w poszczególnych związkach samorządowych przez stosowanie przepisów lokalnych.

Prace legislacyjne nad regulacją statusu prawnego pracowników samorządowych w II Rzeczypospolitej

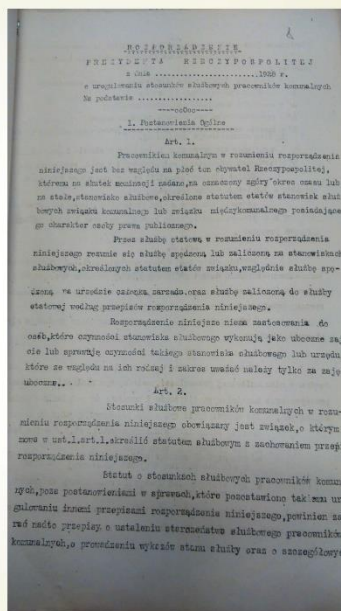
- ▶ Pismem z 21 kwietnia 1926 roku, Minister Raczkiewicz poinformował o rozpoczęciu prac legislacyjnych w przedmiocie unormowania stosunków prawnych pracowników komunalnych, wzywając jednocześnie związki komunalne do wstrzymania się z uchwaleniem statutów, określających prawa i obowiązki swoich pracowników. Zdaniem Ministerstwa, miało to zapobiec ewentualnym sprzecznościom w sytuacji, kiedy statuty związków samorządowych mogłyby uregulować poszczególne zagadnienia w sposób dalece odmienny, aniżeli projektowana ustawa. Drugim powodem zaniechania uchwalania statutów lokalnych, wskazywanym przez Ministerstwo, była zamierzona reorganizacja administracji komunalnej w kierunku ograniczenia liczby pracowników, stąd związki komunalne mogły być narażone na zbędne ciężary, zatrudniając większą liczbę pracowników.

▶ **Projekt rozporządzenia o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych z 1928 roku**

- ▶ Zgodnie z zapowiedziami, władze rządowe podjęły próby uregulowania w drodze ustawy statusu służbowego urzędników samorządowych. Jednym z rozpatrywanych projektów był Projekt rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 1928 roku o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych. Zawierał wiążące wytyczne dla związków komunalnych w zakresie regulacji w drodze statutów służbowych, takich kwestii jak: nawiązanie stosunku służbowego, nadanie stanowiska służbowego, wymaganych kwalifikacji, zaliczenie do stażu czasu pełnienia poprzedniej służby, praw i obowiązków pracowniczych, odpowiedzialności służbowej oraz świadczeń emerytalnych.

Projekt rozporządzenia o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych z 1928 roku

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina 1918-1939, sygn. 345, Projekt rozporządzenia Prezydenta o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych, k. 8.

Projekt ten statuował **definicję pracownika komunalnego**, którym zgodnie z art. 1 był: „bez względu na płeć ten obywatel Rzeczypospolitej, któremu na skutek nominacji nadano, na oznaczony z góry okres czasu lub na stałe stanowisko służbowe, określone statutem etatów stanowisk służbowych związku komunalnego lub związku międzykomunalnego posiadającego charakter osoby prawa publicznego”. (art. 1 *Projekt rozporządzenia o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych z 1928 roku*)

- Podstawą nawiązania stosunku służbowego była nominacja, dokonywana poprzez doręczenie mianowanemu pracownikowi dekretu nominacyjnego (art. 3 *Projekt rozporządzenia o uregulowaniu stosunków służbowych pracowników komunalnych z 1928 roku*)

Warunki uzyskania nominacji na stanowisko pracownika komunalnego:

- nieskazitelna przeszłość
- zdolność do działań prawnych
- zdolność fizyczna i umysłowa do pełnienia obowiązków służbowych
- ukończenie 18 roku życia, ale nie przekroczenie 40 roku życia
- wykształcenie konieczne do piastowania stanowiska miał określić statut służbowy danego związku samorządowego

Rozwiązanie stosunku służbowego:

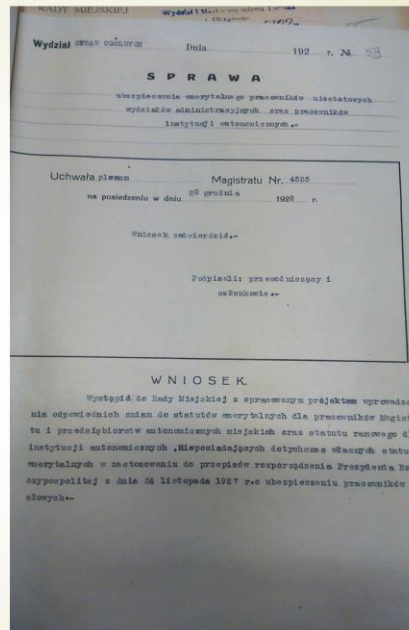
- 1) Upływ czasu, na który stosunek służbowy był zawiany
- 2) Rezygnacja pracownika samorządowego
- 3) Śmierć pracownika samorządowego
- 4) Wydalenie, na skutek przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego
- 5) Zwolnienie ze stanowiska

- ▶ W związku z brakiem jednolitej regulacji, organy poszczególnych jednostek samorządowych posiadały prawo do samostanowienia, a następnie stosowania przepisów, określających status zatrudnianych przez siebie pracowników samorządowych. Prowadziło to do sytuacji, że każda jednostka samorządu terytorialnego posiadała odrębne uregulowania w zakresie określania tak elementarnych kwestii jak:
 - ▶ podstawy nawiązania, zmiany i rozwiązywania stosunków służbowych zatrudnionych pracowników,
 - ▶ zasad przyjmowania do służby,
 - ▶ praw i obowiązków,
 - ▶ określania zasad odpowiedzialności pracowników samorządowych.

- ▶ Stan ten pozwala potwierdzić tezę o istnieniu swoistego rodzaju **partykularyzmu prawnego systemu**, regulującego status prawny pracowników samorządowych w II Rzeczypospolitej.

**Projekt uchwały Zarządu miasta
Lublina z 20 grudnia 1928 r.,
powziğtej w sprawie uregulowania
ubezpieczenia pracowników
miejskich.**

Źródło: Archiwum Państwowe w
Lublinie, Akta miasta Lublina 1918-
1939, sygn. 345, Projekt uchwały
Zarządu miasta Lublina z 20 grudnia
1928 r., k. 59

Okres II Rzeczypospolitej charakteryzował się **brakiem jednolitości regulacyjnej statusu prawnego pracowników samorządowych**. Mimo zgłaszania różnych projektów rozwiązań do uchwalenia jednolitej ustawy- na wzór ustawy o służbie cywilnej z 1922 r.- przez cały okres II Rzeczypospolitej nie doszło.

- Ustawa z 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, zwana powszechnie ustawą scaleniową – ujednoliciła ustrój samorządu gminnego i powiatowego w zasadniczych kwestiach (prawa i systemu wyborczego, rodzaju, składu, nazw i kompetencji organów, kontroli wewnętrznej i nadzoru państwowego). Dodatkowo wprowadziła **ZASADY stosunków służbowych w organach samorządu terytorialnego**:
 - członkowie organów zarządzających w gminach wiejskich i miastach mogli być zawodowi i niezawodowi;
 - wszyscy zawodowi członkowie zarządu, sekretarz gminy oraz pozostali pracownicy zatrudnieni w samorządzie określani byli mianem funkcjonariuszy samorządu terytorialnego

Funkcjonowanie samorządu terytorialnego w tym kształcie przerwał wybuch II wojny światowej w 1939 r.

- ▶ Dekretem PKWN z 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego nastąpiło czasowe reaktywowanie samorządu terytorialnego. Ustawa scaleniowa została dostosowana do nowych warunków ustrojowych, zaś organy samorządu zostały powiązane z systemem rad narodowych.
- ▶ Do pracy w strukturach samorządu przyjmowano pracowników samorządowych z okresu II Rzeczypospolitej na zasadach obowiązujących urzędników państwowych, jeżeli deklarowali „lojalność” wobec nowych władz.

Przerwa w istnieniu samorządu terytorialnego 1950-1990

- ▶ Samorząd terytorialny został zniesiony ustawą z 20 marca 1950r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, tym samym „zawieszeniu” na cztery dekady uległ również proces kształtowania się statusu prawnego pracowników samorządowych.

Status prawny pracowników samorządowych III Rzeczypospolitej

- ▶ Przeobrażenia ustrojowe, które nastąpiły 1989/1990 roku, w tym reaktywowanie samorządu terytorialnego spowodowały podjęcie prac legislacyjnych nad pakietem ustaw samorządowych, wśród których znalazła się również regulacja poświęcona określenia **statusu prawnego pracowników samorządowych.**

Cztery koncepcje uregulowania statusu prawnego pracowników samorządowych:

- ▶ 1) poddanie pracowników samorządowych istniejącej ustawie o pracownikach urzędów państwowych z 1982 r., tzw. „pragmatyki urzędniczej”
- ▶ 2) dodanie do „pragmatyki urzędniczej” rozdziału poświęconego pracownikom samorządowym
- ▶ 3) uchwalenie nowego aktu, ale nawiązującego do „pragmatyki urzędniczej”
- ▶ 4) uchwalenie nowego aktu, nienawiązującego do „pragmatyki urzędniczej”

Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o pracownikach samorządowych

- ▶ Zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 1 ustawy z 1990 r. **pojęcie pracownika samorządowego** odnosiło się do pracowników zatrudnionych w urzędach gmin, jej jednostkach pomocniczych, związkach komunalnych.
- ▶ Przeprowadzona na przełomie roku 1998 i 1999 reforma administracji publicznej w znaczący sposób wpłynęła na sytuację prawną pracowników samorządowych, ponieważ w strukturze organizacyjnej państwa zostały utworzone nowe jednostki-powiaty i województwa-które zatrudniały nową kategorię pracowników.

Zmiana w modelu stosunku pracy pracowników samorządowych w związku z reformą samorządu terytorialnego 1998/1999

- ▶ Jednolite zasady nawiązywania stosunków pracy z pracownikami samorządowymi na podstawie:
- ▶ **na podstawie wyboru:**
 - a) w urzędzie marszałkowskim: marszałek województwa, wiceprzewodniczący zarządu oraz pozostali członkowie zarządu województwa – jeżeli statutu województwa tak stanowi,
 - b) w starostwie powiatowym: starosta, wicestarosta oraz pozostali członkowie zarządu powiatu - jeżeli statut powiatu tak stanowi, z tym że z członkami zarządu powiatu wybranymi spoza składu rady powiatu zawsze nawiązuje się stosunek pracy,
 - c) w urzędzie gminy - wójt (burmistrz, prezydent miasta),

d) w związkach jednostek samorządu terytorialnego: przewodniczący zarządu związku i pozostali członkowie zarządu - jeżeli statut związku tak stanowi,

2) na podstawie mianowania: pracownicy zatrudniani na stanowiskach pracy określonych w statucie gminy bądź związku międzygminnego,

3) na podstawie powołania: zastępca wójta (burmistrza, prezydenta miasta), sekretarz gminy, sekretarz powiatu, skarbnik gminy (główny księgowy budżetu), skarbnik powiatu (główny księgowy budżetu powiatu), skarbnik województwa (główny księgowy budżetu województwa),

4) na podstawie umowy o pracę: pozostali pracownicy samorządowi.

➤ Pracownikiem samorządowym mogła być osoba, która (art. 3 ustawy):

1) była obywatelem polskim,

2) posiadała kwalifikacje zawodowe wymagane do wykonywania pracy na określonym stanowisku,

3) ukończyła 18 rok życia i miała pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzystała z pełni praw publicznych,

4) posiadała stan zdrowia pozwalający na zatrudnienie na określonym stanowisku.

➤ -przy czym dla stanowisk urzędniczych i kierowniczych określono dodatkowe wymagania.

Ustawa z 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych

- ▶ "Nowa" *ustawa o pracownikach samorządowych* jest, w istocie rzeczy, znowelizowaną, miejscami głęboko, dotychczasową ustawą.
- ▶ Do rozwiązań całkowicie nowych należą:
 - obligatoryjność stanowiska sekretarza dla wszystkich urzędów gmin, starostw powiatowych i urzędów marszałkowskich,
 - eliminacja mianowania jako podstawy nawiązania stosunku pracy,
 - służba przygotowawcza dla osób podejmujących po raz pierwszy pracę na stanowisku urzędniczym,

- obowiązek podnoszenia kwalifikacji,
- określanie kwalifikacji i wynagrodzeń dla poszczególnych stanowisk,
- zasada oceniania pracowników przez kierowników urzędów,
- elastyczny czas pracy oraz
- eliminacja postępowania dyscyplinarnego

Bibliografia:

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o pracownikach samorządowych (Dz. U. 1990 nr 21, poz. 124)
- Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz. U. 2008 nr 223, poz. 1458)

Literatura:

- Izdębski H., Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności, Warszawa 2014
- Mordel T., Co zmienia nowa ustawa samorządowa, Samorząd Terytorialny 2009, nr 1-2.
- Stelina J., Prawo urzędnicze, Warszawa 2013.
- Szewczak-Daniel M., Zarząd miasta Lublina. Zasady organizacji i funkcjonowania, Lublin 2021
- Ura E., Prawo urzędnicze, Warszawa 2004.

Źródła archiwalne:

- Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina 1918-1939, sygn. 435,

The role of metaphors in psychomarketing

M.Sc. Kuliś

Wroclaw University of Economics and Business, Poland

The role of metaphors in psychomarketing

MARTA KULIŚ

What is psychomarketing?

Psychomarketing is the branch of marketing that studies the consumer's purchasing process with his unconscious decisions.

Psychomarketing is a concept related to the concept of neuromarketing.

The subject of neuromarketing is the study of cognitive, emotional and sensorimotor responses to marketing stimuli, which allows to study consumer behavior in the process of evaluating a specific product. The aim is to provide data to determine the correct behavior of consumer groups, enable forecasting of these behaviors and use this knowledge to build effective marketing strategies.

Zaltman Metaphor Elicitation Technique

At the core of this method is the belief that **most of a person's thoughts and feelings are unconscious**

„Deep metaphors“ (relevant fundamental structures) are responsible for feelings and thoughts as kind of orientations

These unconscious and universal metaphors influence human decisions

Zaltman Metaphor Elicitation Technique

These unconscious and universal metaphors influence human decisions

„Deep metaphors“ are responsible for feelings and thoughts as orientations

most of a person's thoughts and feelings are unconscious

Deep metaphors (deep structures)

- I. Balance: balance of justice and the game of the elements
- II. Transformation: changes in material and circumstances
- III. Journey: meeting with the past, present and future
- IV. Container: inclusion, exclusion, other boundaries
- V. Bond: You need to bond with yourself and others
- VI. Resources: acquisition and its consequences
- VII. Control: a sense of power, weakness and contentment

ZMET Technique

Study participants are asked to select images from their own resources (magazines, catalogs, family albums) that represent their thoughts and feelings about the subject of the study.

The researcher conducts interviews with each of the participants to explore the meaning of the selected images.

Finally, the participants create a collage of selected photos to represent their feelings about the topic.

These metaphors can be used by marketers to communicate more effectively to consumers about a brand or product.

Applications of ZMET

- ▶ Oticon- the producer of hearing aids made a new fashionable hearing aid because the research has shown that hearing aids are associated with being old and flawed.
- ▶ Research conducted for Nestle has shown that Nestle Crunch bars are associated with a little pleasure during the day, a source of quick energy, but also that they resemble childhood.
- ▶ Motorola positioned its new defense system as a faithful companion when study participants found a sense of security associated with owning a dog.

Application of ZMET

- ▶ This technique can be used by marketers, in academic and in non-profit environments.
- ▶ The subject of research may be brands or products, but also opinions on various topics (for example perceptions of climate change).

Own research

- ▶ Research group: 20 students of management at Higher School of Management and Entrepreneurship
- ▶ Research took place on September 19, 2022 - September 29, 2022
- ▶ It was a pilot study
- ▶ The students were asked to choose 10 images that they associate with the subject of the research (from the internet or from own resources)
- ▶ The aim of the study was to discover unconscious metaphors about universities, sport and dance

University- research result

The subject in the selected photo	the number of students who chose such an image	percentage of students who chose such an image
Group of smiling young people	18	90%
Party	12	60%
Books	20	100%
Lecturer	18	90%
A person among the books	14	70%
Library	10	50%
Bored man	8	40%
Watch	9	45%
Projector	7	35%
Room with benches	19	95%
Book	18	90%
Notebook	17	85%
Diploma	19	95%
Test	18	90%

The list includes selected images most often indicated by students.

Sport- research result

The subject in the selected photo	the number of students who chose such an image	percentage of students who chose such an image
People playing foot ball	12	60%
People playing basketball	8	40%
People on the gym	13	65%
Fit people	19	95%
Running people	15	75%
Swimming person	13	65%
Riding a horse	7	35%
Stadium	19	95%
The match on TV	13	65%
Beer	8	40%
Chips	8	40%
Climbing	9	45%
Diving	6	30%
Logo of football teams	13	65%
Dancing	7	35%
People watching match on TV	15	75%

Dance- research result

The subject in the selected photo	the number of students who chose such an image	percentage of students who chose such an image
Party	20	100%
Ballroom dance	13	65%
Ballet/ Ballerina	10	50%
Music	20	100%
Dance show	17	85%
Happy people dancing	19	95%
Drinks	9	45%
School	12	60%
Hall with mirrors	12	60%
High heels	10	50%

What the respondents think about the University? The result of the interviews with the respondents

Negative associations	Positive associations
I am mostly unhappy there	Meeting place with friends
I am confused	I have many friends there
I don't like college	Way to a better job
boredom	I have great lecturers
Wasting of time	The best parties are student parties
I don't like learning	Helps me grow
I have problems with being systematic	It's the place where people likes me
You have to cheat sometimes	I like learning
There is no justice at the university	I spend my time mainly with books

What the respondents think about the sport? The result of the interviews with the respondents

Negative associations	Positive associations
I hate football	Healthy
I don't like sport	Competition
Unhealthy competition	I like cheering my favourite team
Some sports are too expensive	It's the most important think in my life
I don't have time for sport	It's my hobby/ passion
exercise is exhausting for me	It can be good relaxation
	it is something very close to me throughout my life
	it is a sense of freedom
	It gives me hapines

What the respondents think about dance? The result of the interviews with the respondents

Negative associations	Positive associations
I don't like dancing	I like dancing at parties
I'm really bad dancer	Dancing is my hobby
I can't dance	Dance is a form of meditation for me
Dancing is embarrassing for me	I like watching people dance
I have the feeling that everyone is looking at me	Dancing releases positive energy
	It's a way to express emotions
	Dancing makes me happy

Conclusion

- ▶ The images indicated by the students coincided with the associations they spoke about during the interview
- ▶ Most of the students indicated images that were closely related to the subject of the study
- ▶ There were only few images that could be interpreted to draw conclusions about the metaphors used by the respondents
- ▶ It seems appropriate to eliminate images pertaining to the exact subject of the study- for example using The Forced Metaphor Elicitation Technique- because in this method the images that can be selected are limited.

Literature

- ▶ P. Kotler, K.L. Keller, Marketing, REBIS, Warsaw 2022.
- ▶ G. Zaltman, L. Zaltman, Marketing Metaphoria: What Deep Metaphors Reveal About The Minds of Consumers, Harvard Business School Press, Boston 2008.
- ▶ D. H. Pink, Metaphor Marketing, „Fast Company”, 1998.
- ▶ B. Wieners, Getting Inside- Way Inside- You Customer's Head, „Business 2.0”,2003.

Thank you for your
attention

Wybrane zagadnienia zwalczania prania pieniğdzy w obrocie gospodarczym

Ph.D. Krzysztof Mucha

University of Opole, Poland

Wybrane zagadnienia zwalczania prania pieniğdzy w obrocie gospodarczym

Dr nauk prawnych Krzysztof Mucha
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Opolski

- 20 maja 2015 r. Parlament Europejski przyjął dyrektywę w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu oraz rozporządzenie w sprawie informacji towarzyszących transferom środków pieniężnych.
- W polskim ustawodawstwie zalecenia dyrektywy precyzuje Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu.

- Instytucje obowiązane stosują wobec swoich klientów środki bezpieczeństwa finansowego.
- Instytucje obowiązane rozpoznają ryzyko prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu związane ze stosunkami gospodarczymi lub z transakcją okazjonalną oraz oceniają poziom rozpoznanego ryzyka.

- Instytucje obowiązane dokumentują rozpoznane ryzyko prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu związane ze stosunkami gospodarczymi lub z transakcją okazjonalną oraz jego ocenę, uwzględniając w szczególności czynniki dotyczące:
 - rodzaju klienta;
 - obszaru geograficznego;
 - przeznaczenia rachunku;
 - rodzaju produktów, usług i sposobów ich dystrybucji;
 - poziomu wartości majątkowych deponowanych przez klienta lub wartości przeprowadzonych transakcji;
 - celu, regularności lub czasu trwania stosunków gospodarczych.

- Instytucje obowiązane stosują środki bezpieczeństwa finansowego w zakresie i z intensywnością uwzględniającymi rozpoznane ryzyko prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu związane ze stosunkami gospodarczymi lub z transakcją okazjonalną oraz jego ocenę.

Środki bezpieczeństwa finansowego obejmują:

- identyfikację klienta oraz weryfikację jego tożsamości;
- identyfikację beneficjenta rzeczywistego oraz podejmowanie uzasadnionych czynności w celu:
 - a) weryfikacji jego tożsamości,
 - b) ustalenia struktury własności i kontroli – w przypadku klienta będącego osobą prawną, jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej lub trustem;
 - c) ocenę stosunków gospodarczych i, stosownie do sytuacji, uzyskanie informacji na temat ich celu i zamierzonego charakteru;

- bieżące monitorowanie stosunków gospodarczych klienta, w tym:
 - a) analizę transakcji przeprowadzanych w ramach stosunków gospodarczych w celu zapewnienia, że transakcje te są zgodne z wiedzą instytucji obowiązanej o kliencie, rodzaju i zakresie prowadzonej przez niego działalności oraz zgodne z ryzykiem prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu związanym z tym klientem,
 - b) badanie źródła pochodzenia wartości majątkowych będących w dyspozycji klienta – w przypadkach uzasadnionych okolicznościami,
 - c) zapewnienie, że posiadane dokumenty, dane lub informacje dotyczące stosunków gospodarczych są na bieżąco aktualizowane.

Instytucje obowiązane stosują środki bezpieczeństwa finansowego w przypadku m.in.:

- nawiązywania stosunków gospodarczych oraz
- podejrzenia prania pieniğdzy lub finansowania terroryzmu.

W przypadku gdy instytucja obowiązana nie może zastosować jednego ze środków bezpieczeństwa finansowego:

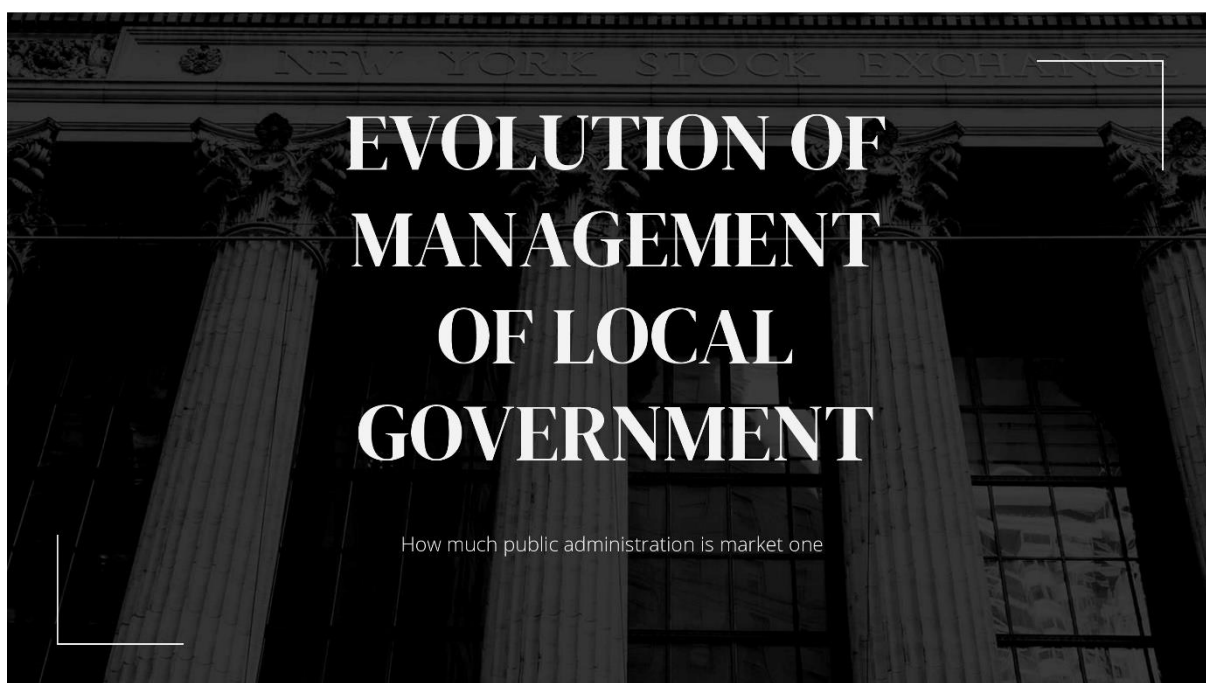
- nie nawiązuje stosunków gospodarczych;
- nie przeprowadza transakcji okazjonalnej;
- nie przeprowadza transakcji za pośrednictwem rachunku bankowego;
- rozwiązuje stosunki gospodarcze.

Instytucja obowiązana ocenia, czy niemożność zastosowania środków bezpieczeństwa finansowego, stanowi podstawę do przekazania krajowej jednostce analityki finansowej ds. AML zawiadomienia o okolicznościach wskazujących na podejrzenie prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.

Evolution of management of local government - how much public administration is market one

M.Sc. Piotr Popęda

University of Economics in Katowice, Poland

Hypotheses / goals

Efficient functioning of the administration is considered a condition for the development of states and societies. Some researchers indicate the importance of **high-quality institutional solutions for the efficiency and effectiveness of management and economic growth as a factor more important than the availability of resources or technologies.** (Wilkin 2013, p. 20; Rudolf 2015, p. 110)

The law gives communes wide powers and authority in particular categories of activity.

How important is the administration?

Public management and its "uniqueness" - (World Bank)

Public character

The use of political power and control over the use of resources essential for socio-economic development, to shape the conditions for the operation of economic entities and the principles of the distribution of benefits, as well as the relationship between the rulers and the ruled (Hausner 2008, p. 31).

Law

Public administration as an activity subject to the norms and rule of law, which is to protect the freedom and rights of citizens.

Management

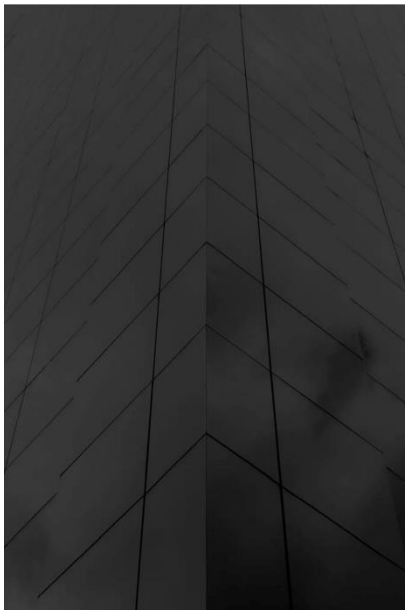
The managerial approach emphasizes the similarity of the organizational features of public administration, the non-profit sector and the private sector, highlighting the criterion of effectiveness and efficiency as well as the importance of professionalism of managers.

01 Management and administration - differences

Public management is not market management

Striving to increase the efficiency of public institutions through the use of market mechanisms, customer orientation and the use of management methods used in business has limitations.

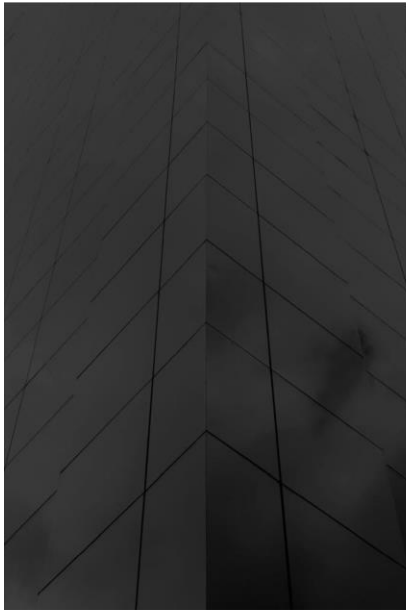
Public organizations, unlike enterprises, are characterized by a multitude and variety of stakeholders and a high level of differentiation of the functions and goals of the organization, and public management is embedded in the political and legal context and aims to achieve the public interest. The management process in such institutions should be aimed at ensuring that social expectations are met (Frączkiewicz-Wronka 2009, p. 7, 24), therefore, in the case of administration, the criterion of its sole effectiveness should be questioned.

Public interest

The specificity of public management is different. **The provision of public services and the executive sphere is aimed at fulfilling the servant role of public management towards the public interest** (Hood 2007, p. 5).

The management process is also very strongly influenced by politics, legal regulations and expectations on the part of civil society, conditioning methodological solutions. (Frączkiewicz-Wronka 2009b, p. 24; Austen 2014).

Efficiency

While in a company efficiency is often in the foreground (sales, results, stakeholder satisfaction), in administration - in addition to achieving a public goal - it could be similar.

Theoretically, because its biggest drawback is the focus on the control of procedures, and not on the delivered results. This, combined with the primacy of hierarchy and formalization, leads to low flexibility and effectiveness of organizational structures.

(Przeworski 1997, p. 421).

Public management

Organization goal - meeting public needs, achieving a public goal

Multiple stakeholders

Influence of political factors

Raising funds (mainly public - redistribution, EU, government subsidies)

(Sudol 2013, p. 202; Austen 2014, p. 21-22; Rainey, Chun 2007, p. 79-90)

Market management

Organization goal - profit making, customer satisfaction

Identified stakeholders

Limited influence of political factors

Raising funds (mainly private, but also EU funds)

Public interest and CSR?

**The first goal is obligatory,
statutory, the second one is not - it
has an image-related significance.**

**Management
and
administration
- common
features**

02

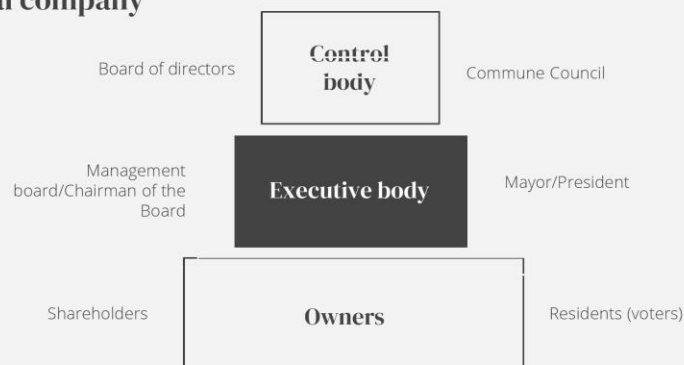

Similarities?

Regardless of the differences that are emphasized in the literature between management in enterprises and public management resulting mainly from the subject area, it should be noted that **public management uses the same tools and methods in both the practical and scientific sphere.**

Moreover, in theoretical aspect, the theory of organization and management is considered the source of public management, while the **theoretical foundations of public management are broader and go beyond the framework of management theory.** (Frączkiewicz-Wronka, p. 23).

The structure of the local government and the capital company

Own work (Wojciechowski 2003, p. 39)

Freedom of action

The specificity of management in municipal self-government, visible in comparison with other public organizations, results from the relatively high independence of these units related to the lack of hierarchical subordination to state authorities.

Self-governments are free to shape the personnel policy, decide on the directions of resource allocation and ways of performing the commune's tasks. This freedom also applies to the offices themselves, which constitute the auxiliary apparatus (Filipiak-Dylewska 2002, p. 120-121; Kańduła, Przybylska 2008, p. 9).

Undoubtedly, this is a common feature for the **private market, which also bases its activity on its own decisions, independence** (self-employment - sole proprietorship), disregarding the aspect of state control - this applies to both local government (e.g. in terms of financial discipline - RIO) and enterprises (e.g. with regard to the proper circulation of financial resources - the Tax Office).

03 Evolution of administration and its history

Historical view

The evolution (development, improvement of functioning, socialization) of administration is related to such events as (Lynn 2007, p. 27):

- development of administration in the medieval Asian and European empires during the Middle Ages
- the development of political science in German-speaking countries at the turn of the 18th and 19th centuries
- scientific research and work carried out in the US at the turn of the 19th and 20th centuries (Wilson - The study of administration, 1887), aimed at reducing the costs of city administration
- research and work carried out in the 1970s in the USA as part of the new school of public policy, in Europe and New Zealand, managerial reforms in public administration were introduced at that time, aimed at increasing its efficiency

However, evolution began with the first forms of statehood (Górski 2001, p. 15) or even tribes (Przybyła 2001, p. 337).

Evolution of concepts

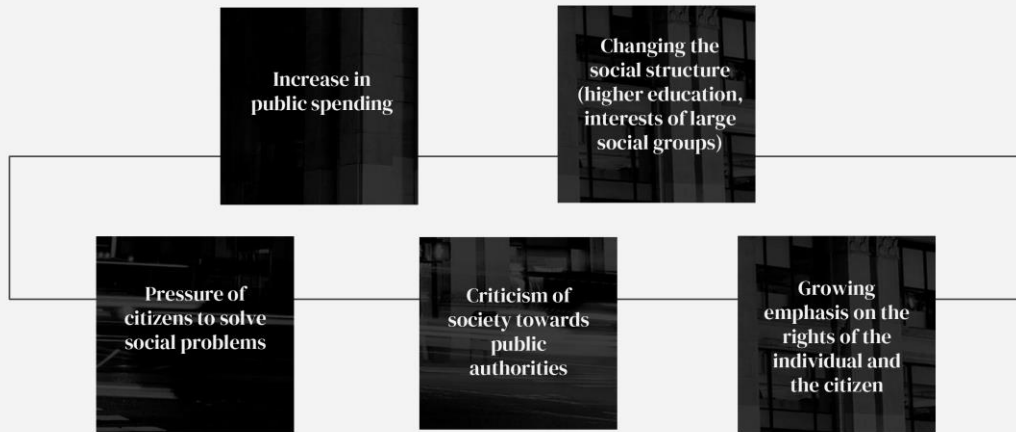
4 stages of organization development

4 stages of developing the perception of the organization and operation of the public sector (Izdebski 2006, Hausner 2008, p. 23-24):

1. The state of law (Rechtsstaat) - a theory assuming the separation of legislative and executive (administrative) powers and treating public institutions as a tool for executing the law.
2. „Administrative stream“ (M. Weber's ideal bureaucracy model) - the basic assumptions refer to the rational organization of administration, separation of clerical staff from property, hierarchy of power, division of labor.
3. New public management (NPM) - indicates the necessity to use market mechanisms, the supremacy of efficiency criteria, similarity to the private sector.
4. Participatory public management (PG) - co-governance, interaction with stakeholders, participation, transparency and sustainable development.

Reasons = driving motors

Hausner 2002, p. 423

05 Evolution - key concepts

New public management

Researchers writing about the NPM (including Hausner) indicate the characteristic features of this concept:

- Separation of politics from management
- Create smaller and more manageable units
- Replacing the traditional hierarchical organization in favor of quasi-contacts between smaller units
- Competition in the provision of public services
- Competition between public and private entities
- Application of tools useful in business in administration
- Measurement of the goals and activities of the administration
- Focus on results, control and effectiveness
- Assigning officials accountability for decisions made
- "Society is a customer"

Public governance

- governance, management and co-management (Pawłowska 2016, p. 6-9)
- taking into account the expectations of own stakeholders (residents, citizens, entrepreneurs), i.e. entities whose interests the organization represents and should serve (Rudolf 2010, p. 74)
- transparency and participation are key elements

Good governance

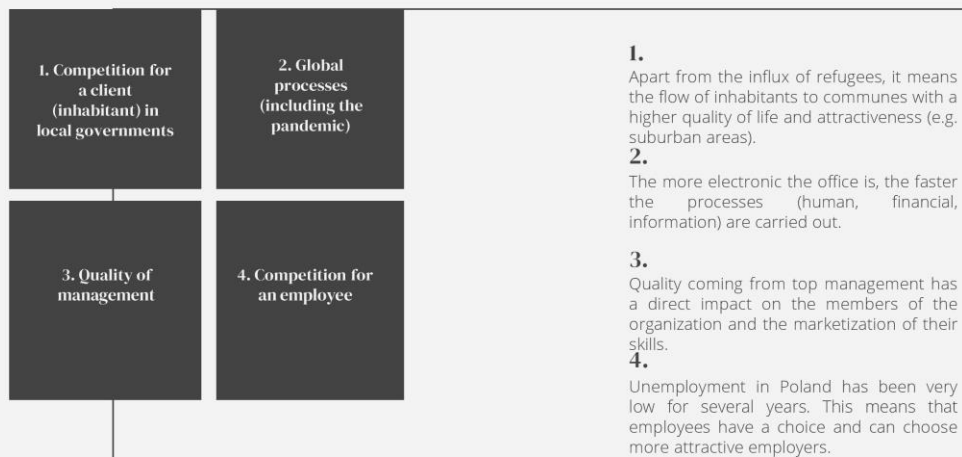
Practical exemplification of the concept of (public) governance (Jessop 2007).

This concept is defined through the prism of four characteristics:

- the ability to manage in the public sector (management improvement) and the effectiveness of public activities,
- rule of law and access to information for stability
- transparency and development accountability (World Bank 1992, p. 12).

Factors of good governance (EU, White Paper): openness, participation, responsibility, effectiveness and efficiency, consistency.

Market administration – is it possible? Key factors

Bibliography

- Wilkin J. (red) (2013), Jakość rządzenia w Polsce: jak ją badać, monitorować i poprawiać?, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Rudolf W. (2015), Możliwości wykorzystania nowej ekonomii instytucjonalnej w rozwoju sektora publicznego, Zarządzanie Publiczne, nr 2 (30).
- Hausner J. (2008), Zarządzanie publiczne, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Frąckiewicz-Wronka A., 2009a, Poszukiwanie istoty zarządzania publicznego, [w:] Frąckiewicz-Wronka A. (red.), Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Hood C. (2007), Public Management. The Word, The Movement, The Science, [w:] Ferlie E., Lynn L.E., Pollitt C. (red.), The Oxford Handbook of Public Management, Oxford University Press, New York.
- Austen A. (2014), Efektywność sieci publicznych. Podejście wielopoziomowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Przeworski A. (1997), The State in a Market Economy, [w:] Nelson J.M., Tilly C., Walker L. (red.), Transforming Post-Communist Political Economies, National Academy Press, Washington.
- Sudoł S. (2013), Nauki o zarządzaniu a zarządzanie publiczne, [w:] Frąckiewicz-Wronka A. (red.), Zarządzanie publiczne: koncepcje, metody, techniki, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Rainey H.G., Chun Y.H. (2007), Public and Private Management Compared, [w:] Ferlie E., Lynn L.E., Pollitt C. (red.), The Oxford Handbook of Public Management, Oxford University Press, New York.
- Wojciechowski E. (2003), Zarządzanie w samorządzie terytorialnym, Difin, Warszawa.
- Filipiak-Dylewska B. (2002), Procedury budowy strategii finansowania zadań własnych gminy, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Kańduła S., Przybylska J. (2008), Organizacja działalności gospodarczej samorządu terytorialnego w Polsce, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Lynn L.E. (2007), Public Management. A concise history of the field, [w:] Ferlie E., Lynn L.E., Pollitt C. (red.), The Oxford Handbook of Public Management, Oxford University Press, New York.
- Górski G. (2001), Historia administracji, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Przybyła M. (red.) (2001), Organizacja i zarządzanie. Podstawy wiedzy menadżerskiej, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Izdebski H. (2006), Introduction to Public Administration and Administrative Law, Liber, Warszawa.
- Hausner J. (2002), Od idealnej biurokracji do zarządzania publicznego, [w:] Maroda M. (red.), Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XXI wieku, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Pawłowska A. (2016), Governance jako podejście teoretyczne – kilka kwestii spornych, Polityka i Społeczeństwo nr 3 (14).
- Rudolf R. (2010), Koncepcja governance i jej zastosowanie – od instytucji międzynarodowych do niższych szczebli władzy, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica, 245.
- Jessop B. (2007), Promowanie dobrego rządzenia i ukrywanie jego słabości, Zarządzanie Publiczne, nr 2/2007.
- World Bank (1992), Governance and Development, World Bank, Washington, DC.

Bezpieczeństwo mieszkańców a projektowanie przestrzeni miejskiej

M.Sc. Kamil Kietek

Jan Kochanowski Univeristy in Kielce, Poland

Technology entrepreneurship and the competitiveness of Polish high-technology firms

Ph.D. Zbigniew Chyba

Warsaw University of Technology, Poland

Abstract

Technology entrepreneurship is one of the forms of broadly-defined intellectual entrepreneurship. It most frequently, though not exclusively, pertains to advanced-technology sector SMEs. It is a term that combines elements of academic entrepreneurship and technology management including technology transfer processes.

The effectiveness and efficiency of technology entrepreneurship are determined by a number of factors, both external and internal. Of key importance for the organisation is its technology potential which consists not just of the full set of technologies at the organisation's disposal, i.e. its technology portfolio, but also its employees' creativity and their key technology competences which translate directly into the effectiveness of the enterprise's research and development activity.

Technological entrepreneurship, a market phenomenon and at the same time a complex multi-stage innovation process, encounters numerous barriers. These may be institutional limitations related to the not always favourable political and legal and economic surroundings as well as mental barriers among innovating entrepreneurs. These are coupled with the ever rarer but still encountered instances of ostracism by the scientific community. This is the case with academic entrepreneurship, which is one of the main domains of technology entrepreneurship.

Technological entrepreneurship is a specific and innovative stream within general entrepreneurship research since it emphasizes technology innovation and its impact on making use of the opportunities arising in the market environment. It should be considered within the broader context of the organization's strategy, and especially enterprise development strategy. That is why the efficiency and effectiveness of technological entrepreneurship is the achieved competitive advantage and its qualitative and quantitative measures.

There exists a connection between technological entrepreneurship, its determinants and indicators and an enterprise's competitive position on the market. Technological entrepreneurship is highly dependent on the organization's surroundings and particularly those entities that support the effective commercial implementation of new technology solutions. A significant role is also played by the internal environment, including the organizational specific characteristics and identity as well as its

intellectual capital with particular emphasis on human capital. The ability to recognize signals from the environment, even those weak and seemingly insignificant, as well as to create innovative solutions in support of the organization, be creative in responding to these signals is not possible without the use and development of the concept of design thinking in the organization.

Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników służby cywilnej

Ph.D. Bartosz Nieścior

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Abstrakt

Członek korpusu służby cywilnej za naruszenie obowiązków służbowych odpowiada dyscyplinarnie. Dotyczy to nie tylko urzędników czy zwykłych pracowników administracyjnych, ale również osoby zajmujące wyższe stanowiska urzędnicze. Jest to odpowiedzialność niezależna od kar przewidzianych w Kodeksie karnym, Kodeksie pracy lub innych tego typu aktów prawnych regulujących sankcje za naruszenie obowiązków podczas wykonywania swoich czynności zawodowych.

W Polsce nadrzędnym aktem – jeżeli chodzi o odpowiedzialność urzędniczą – jest Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U z 2008 nr 227, poz. 1505). Zawiera ona m.in. informację kto składa się na korpus służby cywilnej, jej organizację, definicję tego pojęcia, wymogi dla osób chętnych do przystąpienia do pracy w administracji, a także katalogi poszczególnych stanowisk i ich obowiązki oraz zadania.

Dla przedstawionej tematyki najważniejszy jest Rozdział 9 pn. Odpowiedzialność dyscyplinarna członka korpusu służby cywilnej. Reguluje on zakres takiej odpowiedzialności (art. 113), kary dyscyplinarne (art. 114), tj.: upomnienie, nagana, obniżenie wynagrodzenia zasadniczego, wydalenie z pracy w urzędzie. Ważną kwestią jest również wskazanie organów, które mogą rozpocząć postępowanie dyscyplinarne. W I instancji są to komisje dyscyplinarne, a w drugiej wyższe komisje dyscyplinarne. Każda z nich ma swoje oddzielne kompetencje. Art. 118-123 normują organizację i składy tychże ciał kolegialnych, a kolejno art. 124 reguluje powoływanie i kompetencje rzeczników dyscyplinarnych. Art. 126-131 opisują przebieg postępowania dyscyplinarnego przed wskazanymi organami i wykazują prawa oraz obowiązki poszczególnych stron w procesie.

Normy w przedstawionym akcie prawnym muszą być bezwzględnie przestrzegane przez ciała dyscyplinarne. Każde wyjście poza te przepisy jest traktowane jako przekroczenie uprawnień i złamanie prawa. Należy jednak ocenić, że spełniają one swoją rolę, a ich szczegółowość nie przeszkadza w egzekwowaniu wynikających z nich norm poszczególnym komisjom dyscyplinarnym.

Assessment of the stability of the company's financial economy on the basis of financial analysis and selected prediction models

Ph.D. Aneta Lipczyńska

The Marshal Office of the Świętokrzyskie Voivodeship, Poland

Assessment of the stability of the company's financial economy on the basis of financial analysis and selected prediction models

Aneta Lipczyńska

Financial analysis

- ▶ Financial analysis is a tool that allows you to develop documents and present a reliable assessment of an economic entity.

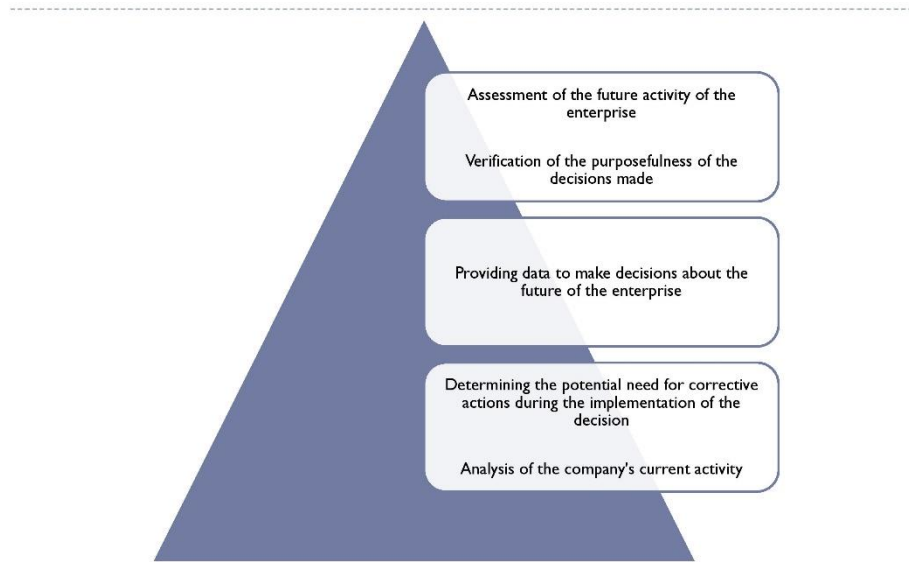

Financial analysis

Financial analysis supports the complex and continuous process of decision making, their implementation and assessment of the degree of decision implementation, therefore it is an important tool for managing the enterprise. It can be useful for:

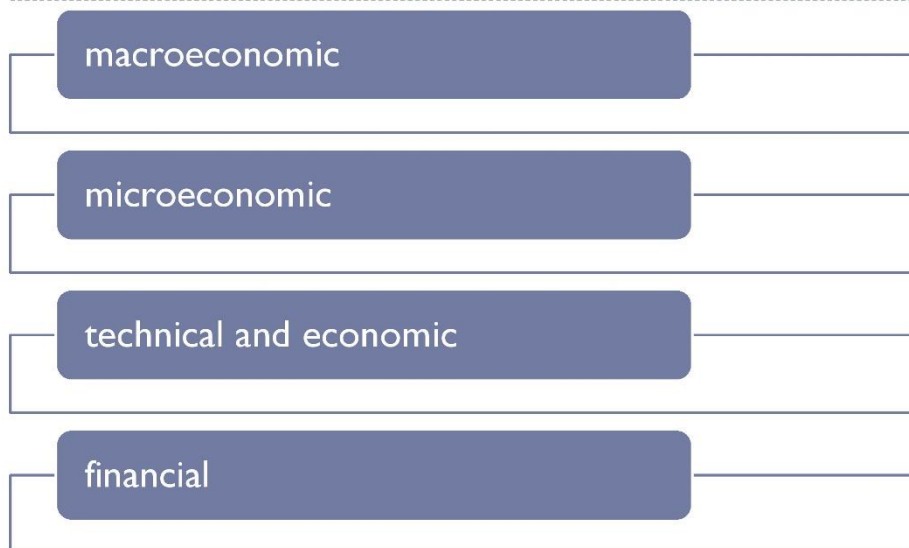
- ▶ verify the purposefulness of previously made decisions,
- ▶ determining the potential need for corrective actions during the implementation of the decision,
- ▶ analysis of the company's current activity,
- ▶ providing data to make decisions about the future of the company,
- ▶ evaluation of the future activity of the enterprise.

Usefulness of financial analysis in the enterprise management system

Financial analysis is also used to explain and formulate conclusions how to change the reality.

It can be divided into:

The main issues that financial analysis focuses on are:

- ▶ initial and expanded balance sheet analysis,
- ▶ profit and loss account,
- ▶ cash flow statement,
- ▶ analysis of the financial result and factors shaping it,
- ▶ analysis of the financial situation of the audited entity

INDICATOR ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION

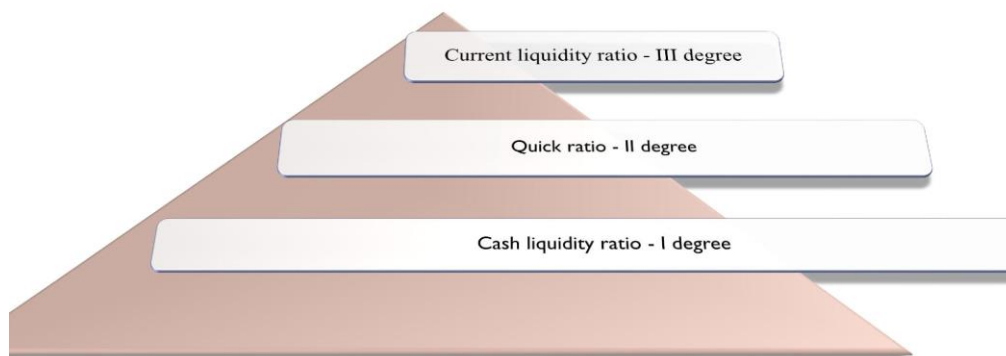
- ▶ When carrying out a **vertical analysis**, the percentage share of individual balance sheet items in the balance sheet total is determined, and in the profit and loss account in the amount of sales revenues.
- ▶ The tool for assessing the effects of changes in value and percentage of given financial statements components in the current period, compared to their state in the previous period, is the **horizontal analysis**. This analysis can be carried out in both static and dynamic terms

INDICATOR ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION

An extension of the financial analysis of the preliminary financial statements is the ratio analysis, as part of this part of the financial study of the enterprise, the following ratios are calculated:

- ▶ liquidity,
- ▶ debt,
- ▶ profitability,
- ▶ operational efficiency.

The following are practically the most frequently used financial liquidity ratios:

CHARACTERISTICS OF THE RESEARCHED ENTERPRISES

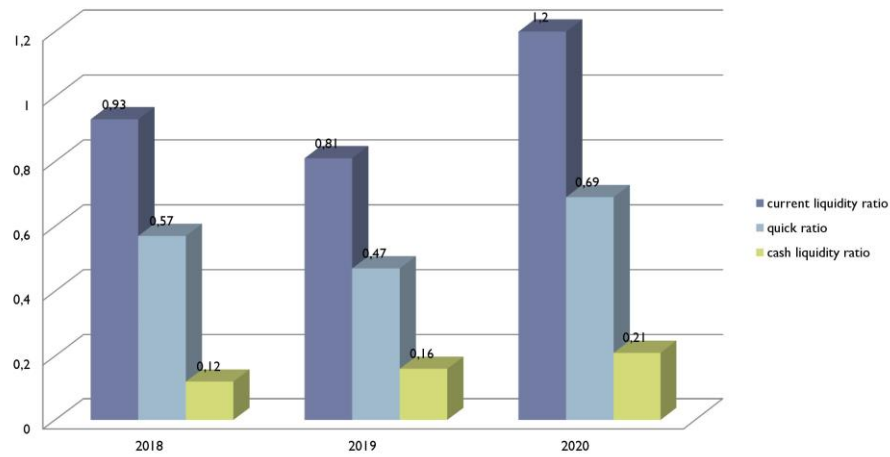
- ▶ **Schollglas** is an international group of companies operating in the glass industry. As a group, we combine expertise in the development of new technologies, production and refinement of flat glass. The company Schollglas Polska with its plant in Sandomierz is one of the most effective enterprises in the production of safety glass in Europe.

RATIO ANALYSIS OF SELECTED COMPANIES Liquidity ratios

Description	Schollglas		
	2018	2019	2020
current liquidity ratio	0,93	0,81	1,2
quick ratio	0,57	0,47	0,69
cash liquidity ratio	0,12	0,16	0,21

Liquidity ratios in 2018-2020

Schollglas Poland

Debt ratios of Schollglas

Description	Schollglas		
	2018	2019	2020
general debt ratio	0,68	0,69	0,64
equity debt ratio	2,10	2,24	1,78
long-term debt ratio	1,04	1,02	0,90

Profitability ratios of Schollglas

Description	Schollglas		
	2018	2019	2020
return on sales (ROS)	-14%	-4%	3%
return on equity (ROE)	-16%	-4%	3%
return on assets (ROA)	-49%	-14%	9%

Performance indicators in the analyzed companies Schollglas Polska

Description	Schollglas		
	2018	2019	2020
Inventory turnover in days	25	26	30
Receivables turnover in days	32	24	28
Liabilities turnover in days	71	79	58

Selected models of bankruptcy prediction of enterprises

- ▶ One of the first discriminatory models whose task was to predict bankruptcy of companies operating on the American market was the Altman model, created in 1968.
- ▶ $Z_{A3} = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$

Selected models of bankruptcy prediction of enterprises

- ▶ The result of further work is the emergence of discriminatory models that are important and used to this day, they belong to them:
 - ▶ – Model Pogodzińskiej i Sojaka,
 - ▶ – Model Gajdki i Stosa,
 - ▶ – Model Hołdy,
 - ▶ – Model Mączyńskiej i Zawadzkiego (INE PAN),
 - ▶ – Model Poznański.
- ▶ The model of Pogodzińska and Sojak was the first discriminatory model developed for Polish economic conditions.

Discriminatory functions

	Model Pogodzińskiej -Sojak	Model Mączyńskiej (INE PAN)	Model Poznański
2018	0,23	-2,04	-0,60
2019	0,27	-0,57	0,33
2020	0,47	1,25	1,61

...

- ▶ In Shollglas, the most difficult period in financial terms was 2018 and 2019, which results from investments in the construction of a new headquarters, in 2020 the situation was stabilized and, according to the selected models, the company was not threatened with bankruptcy.

...

- ▶ The analyzes show that Schollglas will contribute to the development of the Tarnobrzeg powiat to a greater extent in the future, as evidenced not only by the company's favorable financial situation, as well as its investments.

Challenges for the sustainable development of transport companies in Poland in terms of external turbulence and geopolitical crisis

Ph.D. Anna Misztal

University of Lodz, Poland

Economic and Unique Women. Rural House Wheels in The Law

Ph.D. Artur Lis

John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

Oznaczenie grupy spółek

Designation of the group of companies

M.Sc. Eliza Żurada

WSPiA University of Rzeszów, Poland

Streszczenie

Dnia 13 października 2022 r. wchodzi w życie ustawa o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw. Jedną z zmian wprowadzonych przez ustawodawcę jest dodanie do kodeksu spółek handlowych działu IV w brzmieniu "grupy spółek" gdzie określono członków grup spółek, zdefiniowano grupę spółek oraz uregulowane zostały zależności pomiędzy spółkami.

Słowa kluczowe: grupa spółek, holding, ustawa, zmiana, ksh, kodeks spółek handlowych, spółki zależne, spółki kapitałowe, strategia, KRS.

Abstract

On October 13, 2022, the Act Amending the Act - Code of Commercial Companies and certain other acts comes into force. One of the changes introduced by the legislator is the addition of section IV to the Code of Commercial Companies in the wording "group of companies", where members of groups of companies were specified, a group of companies was defined and the relationships between companies were regulated.

Keywords: group of companies, holding company, changes, commercial companies code, subsidiaries, capital companies, strategy, National Court Register, amending

Wstęp

Ustawa z dnia 9 lutego 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw¹ zmieniła Kodeks spółek handlowych² dodając, między innymi, w tytule I dział IV w brzmieniu Grupa spółek.

Użyte w k.s.h. (art. 4 § 1 pkt. 5¹) określenie grupa spółek oznacza: spółkę dominującą i spółkę albo spółki zależne, będące spółkami kapitałowymi, kierujące się zgodnie z uchwałą o uczestnictwie w grupie spółek wspólną strategią w celu realizacji wspólnego interesu (interes grupy spółek), uzasadniającą sprawowanie przez spółkę dominującą jednolitego kierownictwa nad spółką zależną albo spółkami zależnymi. Członkami grupy spółek mogą być spółki kapitałowe, to jest spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, proste spółki akcyjne i spółki akcyjne (art. 4 § 1 pkt. 2 k.s.h.).

Stosunek dominacji i zależności oznaczono w art. 4 § 1 pkt. 4 k.s.h. w sposób szeroki. Przyjmuje się, że wystarczy wystąpienie jednego ze stosunków relacji wymienionych (lit. a – f), aby uznać wystąpienie stosunku dominacji i zależności spółek³. Ustawodawca oznaczając spółkę dominującą, uczynił to w ten sposób, że oznaczył zarazem spółkę zależną⁴.

Sposób ustalania przez spółki wyżej wymienionych relacji ma następujący przebieg: Spółki zależne, na zgromadzeniu wspólników albo na walnym zgromadzeniu, podejmują większością trzech czwartych głosów, uchwałą o uczestnictwie w grupie spółek ze wskazaniem spółki dominującej – art. 21¹ § 2 k.s.h. Następnie spółka dominująca i spółka albo spółki zależne ujawniają w rejestrze przedsiębiorców KRS uczestnictwo w grupie spółek przez wpisanie wzmianki. Jeżeli spółka dominująca posiada siedzibę za granicą, uczestnictwo w grupie spółek wystarczy ujawnić w rejestrze przedsiębiorców KRS spółki zależnej – art. 21¹ § 3 k.s.h.

Wzmianka polega na zamieszczeniu w rejestrze informacji o tym, że miało miejsce jakieś zdarzenie, bez wskazania opisów tych zdarzeń. Na przykład: wzmianka o złożeniu do akt rejestrowych dokumentów finansowych podmiotu rejestrowego, nie zawiera w swej treści wpisu danych z tych dokumentów⁵. W przypadku grupy spółek, podstawą wzmianki o uczestnictwie w grupie spółek będzie uchwała zgromadzenia wspólników albo walnego zgromadzenia spółki zależnej. Wzmianka w tym przypadku będzie zawierała informację o uczestnictwie spółki w oznaczonej grupie spółek ze wskazaniem charakteru tego uczestnictwa, w tym dane spółki dominującej albo dane spółki zależnej – art. 38 pkt. 1 lit. ga ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym⁶.

Ujawnienie w rejestrze przedsiębiorców KRS uczestnictwa w grupie spółek, przez wpisanie wzmianki, ma to znaczenie, że przed ujawnieniem nie stosuje się przepisów wymienionych w art. 21¹ § 3 k.s.h. Innymi słowy, jeżeli zgromadzenie wspólników, albo walne zgromadzenie spółki zależnej,

1 Dz.U. z 2022 r. poz. 807.

2 Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks Spółek Handlowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1467.

3 Szumański, w: System Prawa Prywatnego, Tom 17 A, Prawo spółek kapitałowych, Pod redakcją Stanisława Sołtyśńskiego, Warszawa 2010, s. 685.

4 Komentarz Art. 4 KSH, red. Jara 2022, wyd. 4/ Siwik, nb. III B.1. Legalis.

5 Komentarz Art. 694⁵ KPC T. II red. Szanciło, wyd.1/Gałas nb. 3, Legalis.

6 t.j. Dz.U. z 2022 r. poz.1685.

podjęło uchwałę o uczestnictwie w grupie spółek, ale nie ujawniono w rejestrze przedsiębiorców KRS tego uczestnictwa, przez wpisanie wzmianki, to nie stosuje się przepisów:

- o wiążącym poleceniu (art.21²- 21⁴ k.s.h.),
- przeglądaniu ksiąg i dokumentów i o udzielaniu informacji (art. 21⁶ k.s.h.),
- o stałym nadzorze rady nadzorczej spółki dominującej (art. 21⁷ k.s.h.),
- o przymusowym odkupie udziałów albo akcji i o przymusowym wykupie udziałów albo akcji (art. 21¹⁰ i 21¹¹k.s.h.),
- o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wykonaniem wiążącego polecenia (art. 21¹² k.s.h.),
- o odpowiedzialności za obniżenie wartości udziału albo akcji (art. 21¹³k.s.h.),
- o bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce zależnej (art. 21¹⁴ k.s.h.).

Po podjęciu uchwały zgromadzenia wspólników, albo walnego zgromadzenia spółki zależnej, o uczestnictwie w grupie spółek, ale przed ujawnieniem uczestnictwa w grupie spółek w rejestrze przedsiębiorców KRS, przez wpisanie wzmianki, spółki uczestniczą w grupie spółek, ale nie stosuje się do takiej grupy spółek przepisów wymienionych w art. 21¹ § 3 k.s.h.¹

Z cytowanego przepisu wynika, że do takiej grupy spółek stosuje się odpowiednio przepisy: art. 206 § 1 pkt. 5 k.s.h., art. 300⁶¹ § 1 pkt. 5 k.s.h. i art. 374 § 1 pkt. 5 k.s.h., bo przepisów tych nie wymieniono w art. 21¹ § 3 k.s.h. Dotyczą one zamieszczania w pismach i zamówieniach handlowych składanych przez spółkę w formie papierowej i elektronicznej, a także informacji na stronach internetowych spółki, oznaczenia grupy spółek, jeżeli spółka do niej należy.

Uważa się, że wpis w rejestrze informacji o uczestnictwie w grupie spółek nie ma charakteru konstytutywnego, lecz deklaratoryjny, ponieważ ustawa, definiując grupę spółek, nie przewiduje, aby elementem obligatoryjnym był wpis w rejestrze, uzależniając od tego wpisu jedynie powstanie skutków w postaci stosowania wybranych przepisów KSH².

Grupa spółek kieruje się wspólną strategią w celu realizacji interesu grupy spółek. Kierowanie się wspólną strategią, jest zatem, ustawowym obowiązkiem grupy spółek.

Strategia

Celem teorii gier jest analiza sytuacji obejmujących interakcje strategiczne, w których kilku graczy o określonych właściwościach wchodzi w interakcje. W grach koalicyjnych problemem staje się określenie konkretnego wyniku dla zbioru wszystkich graczy. Zasadniczo wiele kwestii dotyczących

¹ § 3. Spółka dominująca i spółka zależna ujawniają w rejestrze uczestnictwo w grupie spółek. Ujawnienie uczestnictwa w grupie spółek następuje przez wpisanie wzmianki do rejestru. Przepisów art. 212–214, art. 216, art. 217, art. 2110–2114 nie stosuje się przed ujawnieniem uczestnictwa w grupie spółek. Jeżeli spółka dominująca posiada siedzibę za granicą, uczestnictwo w grupie spółek wystarczy ujawnić w rejestrze spółki zależnej.

² Sebastian Michalak, Wpływ nowelizacji Kodeksu spółek handlowych w zakresie prawa holdingowego na funkcjonowanie grup spółek oraz interesy wspólników mniejszościowych i wierzycieli spółek zależnych, Monitor Prawniczy 14/2022, s.749.

organizacji przemysłu i teorii aukcji zawiera aspekty z dziedziny teorii gier. Celem jest zazwyczaj analiza zachowań racjonalnego podmiotu działającego w środowisku podobnych sobie uczestników tak, aby wziął pod uwagę idiosynkratyczne aspekty informacji. Strategia jest zatem programem komputerowym lub algorytmem, tj. zbiorem instrukcji pozwalającym na rozgrywanie gry w każdym możliwym scenariuszu¹. Algorytm utożsamia się z jednoznaczny i ścisłym opisem skończonej i uporządkowanej sekwencji instrukcji dla procesora, z których każda podlega wykonaniu w skończonym czasie².

Algorytmy sztucznej inteligencji różnią się tym od algorytmów „tradycyjnych” programów komputerowych, że z biegiem czasu i dopływu nowych danych, efekt działania algorytmu będzie inny, dzięki dopływowi nowych danych³.

Ustawodawca, ustalając ustawowy obowiązek, kierowania się wspólną strategią przez grupę spółek, nie wykluczył rozumienia strategii w przedstawiony sposób. Użył wprost nazwy „strategia”. Nazwa strategia jest nazwą abstrakcyjną, bo jej desygnaty nie należą do kategorii rzeczy i jest nazwą nieostrą bo jej zakres jest rozmyty⁴: program komputerowy lub algorytm.

Wspólna strategia grupy spółek może stanowić, po spełnieniu ustawowych⁵ wymogów, tajemnicę. Jeżeli strategia będzie zawierała informacje techniczne, technologiczne, organizacyjne lub inne informacje posiadające wartość gospodarczą, które jako całość lub część nie są powszechnie znane osobom zwykle zajmującym się tym rodzajem informacji albo nie są łatwo dostępne dla takich osób, to strategia stanowi tajemnicę. Wymagane jest, aby uprawniony do korzystania z informacji lub rozporządzania nimi podjął, przy zachowaniu należytej staranności, działania w celu utrzymania ich poufności.

Wspólna strategia ma za cel realizację interesu grupy spółek - przekonuje stanowisko zgodnie z którym, podstawowym celem funkcjonowania spółki jest działanie jej funkcjonariuszy w interesie akcjonariuszy, rozumiane jako tworzenie wartości dla akcjonariuszy (shareholders valute). Koncepcję tę definiuje się też jako ideę, zgodnie z którą korporacje powinny generować zyski dla wspólników w perspektywie długoterminowej, poprzez stabilny i trwały wzrost, z uwzględnieniem w rozsądnym stopniu interesów wszelkich interesariuszy⁶. Na potrzeby grupy spółek, interes grupy spółek należy oznaczyć jako działanie, które tworzy wartość dla każdej spółki uczestniczącej w grupie spółek.

Art. 21¹ § 1 k.s.h. ustala, że spółka dominująca i spółka zależna, które uczestniczą w grupie spółek, kierują się obok interesu spółki interesem grupy spółek, o ile nie zmierza to do pokrzywdzenia wierzycieli lub wspólników mniejszościowych albo akcjonariuszy mniejszościowych spółki zależnej.

1 Rida Laraki, Jérôme Renault, Sylvian Sorin, Teoria gier podstawy matematyczne, Warszawa 2022. s. xii – xiii.

2 Bogna Kaczorowska, Znaczenie Klauzul generalnych prawa prywatnego a algorytmizacja praktyki kontraktowej w: Luigi Lai, Marek Świerczyński, Prawo sztucznej inteligencji, Warszawa 2020, s. 84.

3 Przemysław Polański, Zwalczenie bezprawnych treści oraz zapewnienie dostępności cyfrowej z pomocą algorytmów sztucznej inteligencji, w: Luigi Lai, Marek Świerczyński, op. cit. s. 305.

4 Edward Nieznański, Logika, Warszawa 2006, nb. 89 i 90.

5 Art. 11 ust. 1 Ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1233.

6 Soltysiński, w: System, op. cit. s. 32, Jan Stranz, O potrzebie obiektywnej interpretacji interesu spółki, Monitor Prawa Handlowego Nr 4/2021, s.9.

Ustawodawca uzasadnił wprowadzenie art. 21¹ § 1 k.s.h. tym, że obejmuje on regulację kluczowej dla prawa grupy spółek kwestii prawnej, a mianowicie obowiązku uwzględnienia interesu grupy spółek zarówno przez spółkę dominującą, jak i spółkę zależną, obok własnego interesu każdej z tych spółek, którego konieczność ochrony wynika z istoty prawa spółek. Nie można twierdzić, że ujęty w formie klauzuli generalnej przepis art. 21¹ § 1 k.s.h. tworzy zasadę nadrzędności interesu grupy spółek nad własnym interesem spółki dominującej oraz nad interesem spółki zależnej – uczestniczących w grupie. Przepis ten stanowi dyrektywę, wg. Której należy dążyć do pogodzenia interesu grupy spółek z własnym interesem danej spółki¹.

Spółka dominująca może wydawać spółce zależnej uczestniczącej w grupie spółek wiążące polecenie dotyczące prowadzenia spraw spółki, jeżeli jest to uzasadnione interesem grupy spółek oraz przepisy szczególne nie stanowią inaczej – art. 21² § 1 k.s.h.². Przepis ten to urzeczywistnienie tego, że spółka dominująca sprawuje jednolite kierownictwo nad spółką zależną albo spółkami zależnymi.

Niektórzy przedstawiciele doktryny ogromną wagę przywiązują do wiążących poleceń. Jest wyrażane zapatrywanie, że centralną osią nowelizacji w zakresie prawa holdingowego jest regulacja tzw. “wiążącego polecenia”³.

Podobne stanowisko określa wiążące polecenie, jako główny mechanizm, stanowiący trzon nowych przepisów⁴.

Określenie, że grupa spółek jest kwalifikowanym stosunkiem dominacji i zależności między określonymi spółkami, uregulowanym przepisami art. 21¹ – 21¹⁶ k.s.h., nie narusza dotychczasowych przepisów z zakresu dominacji i zależności⁵.

Ustawa z dnia 9 lutego 2022 r., w zakresie omówionych zmian k.s.h., wchodzi w życie 13 października 2022 r.

BIBLIOGRAFIA

1. Art. 11 ust. 1 Ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1233.
2. Dz.U. z 2022 r. poz. 807.
3. Dz.U. z 2022 r. poz.1685.
4. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks Spółek Handlowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1467.

1 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej IX kadencji, druk nr 1515 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, Uzasadnienie, s. 21.

2 Więcej na temat wiążących poleceń, Kamil Jurzak, O wadliwości w zakresie regulacji formy i treści polecenia koncernowego, Monitor Prawniczy 8/22, s. 406 i n.

3 Kamil Jurzak, op. cit. s. 406.

4 Sebastian Michalak, op. cit. s. 747.

5 Sejm op. cit. s. 7.

5. Komentarz Art. 4 KSH, red. Jara 2022, wyd. 4/ Siwik, nb. III B.1. Legalis.
6. Komentarz Art. 694⁵ KPC T. II red. Szanciło, wyd.1/Gałas nb. 3, Legalis.
7. Bogna Kaczorowska, Znaczenie Klauzul generalnych prawa prywatnego a algorytmizacja praktyki kontraktowej w: Luigi Lai, Marek Świerczyński, Prawo sztucznej inteligencji, Warszawa 2020, s. 84.
8. Edward Nieznański, Logika, Warszawa 2006, nb. 89 i 90.
9. Kamil Jurzak, O wadliwości w zakresie regulacji formy i treści polecenia koncernowego, Monitor Prawniczy 8/22, s. 406 i n.
10. Przemysław Polański, Zwalczanie bezprawnych treści oraz zapewnienie dostępności cyfrowej z pomocą algorytmów sztucznej inteligencji, w: Luigi Lai, Marek Świerczyński, op. cit. s. 305.
11. Sebastian Michalak, Wpływ nowelizacji Kodeksu spółek handlowych w zakresie prawa holdingowego na funkcjonowanie grup spółek oraz interesy wspólników mniejszościowych i wierzycieli spółek zależnych, Monitor Prawniczy 14/2022, s.749.
12. Sołtysiński, w: System, op. cit. s. 32, Jan Stranz, O potrzebie obiektywnej interpretacji interesu spółki, Monitor Prawa Handlowego Nr 4/2021, s.9.
13. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej IX kadencji, druk nr 1515 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, Uzasadnienie, s. 21.
14. Szumański, w: System Prawa Prywatnego, Tom 17 A, Prawo spółek kapitałowych, Pod redakcją Stanisława Sołtysińskiego, Warszawa 2010, s. 685.
15. Rida Laraki, Jérôme Renault, Sylvian Sorin, Teoria gier podstawy matematyczne, Warszawa 2022. s. xii – xiii.

Praktyczne aspekty prawa z zakresu ochrony zabytków. Studium przypadku: przebudowa budynku funkcjonalistycznego w Warszawie przy ul. Jarosława Dąbrowskiego 30 w Warszawie

Practical aspects of monument preservation law. Case study: redevelopment of a functionalist building at 30 Jaroslaw Dabrowski Street in Warsaw

MA Arch. Wojciech Godziński

IARP, Assistant Professor, University of Technology and Economics, Department of General Building Construction, Public interior space, Faculty of Engineering, Poland

Abstract

During the period 2014 to 2015 the author designed and carried out architectural and project management of the reconstruction of a historic functionalist building included in the Municipal Inventory of Monuments. In the course of the proceedings for a building grant (reconstruction), there was a situation in which the body issuing the building grant took a more restrictive position than the Monument Preservation Office. The source of this situation can be found in the parallel existence in the legal space of the Municipal Inventory of Monuments, as well as the Register of Monuments. In the article the author briefly discusses the legal environment for the Preservation of monuments and shows the conduct of the public administration with a concrete example.

Practical aspects of monument preservation law.

Case study: redevelopment of a functionalist building at 30 Jaroslaw Dabrowskiego Street in Warsaw.

Work on the project for the reconstruction of the building at 30 Dabrowskiego Street began in early 2014. In the course of the work, a number of concepts for the reconstruction of the building, agreed with the Monument Preservation Office, were made.

Due to the form of preservation of this building, the decision of the Provincial Monument Preservation Office (WKZ) occurred in the process of applying for a building grant.

Legal Preservation of monuments in Poland

The Construction Law (hereinafter PB) stipulates that a decision on permission for construction or demolition of a building, may be issued, among other things, after the investor has obtained, required by special regulations, grants, arrangements or opinions of other authorities. This is stated in Article 32. paragraph 1 item 2. of the Act of July 7, 1994. - Construction Law. Journal of Laws. 1994 No. 89 item 414. The PB has the character of a law introducing provisions that are detailed in other legal acts. Technical standards are specified in a regulation commonly referred to as "Technical Conditions." In contrast, in the field of Preservation of immovable monuments, there are primarily 2 legal acts:

- the Act on the Preservation and care of historical monuments of July 23, 2003 (Journal of Laws No. 16;2, item 1568) (hereinafter: the UOZ),
- the Ordinance of the Minister of Culture and National Heritage dated July 27, 2011 on conducting Preservation works, restoration works, construction works, Preservation research, architectural research and other activities at a monument entered in the register of monuments, as well as archaeological research (Dz. U. No. 165, item 987).

According to Art. 7 of the SPA, the main forms of monument preservation are:

1. entry in the register of monuments;
2. recognition as a monument of history;
3. establishment of a cultural park;
4. establishment of preservation in:
 - local spatial development plan
 - decision on the location of a public purpose investment,
 - decision on development conditions, (...)

How immovable monuments are recorded

From the point of view of the investor and designer, extremely important from the point of view of the cost of reconstruction or carrying out construction works is to determine whether the property that is the subject of our interest is protected in terms of preservation, what is the scope of preservation, whether and how our investment will be. The first step is to determine whether the property is listed in any of the collections. The main collections of information on monuments are:

1. Register of monuments,
2. Inventory of monuments,
3. inventory of objects of cultural activities,
4. inventory of exhibits.

In the case of the building discussed in this article, the building was entered in the GEZ (Municipal Inventory of Monuments). Listing the building in the GEZ means that in the course of obtaining a decision establishing development conditions or a decision on a building grant, the construction project will have to obtain the approval of the Provincial Monument Preservation Office. Pursuant to Article 22 Paragraph 4 of the UOZ, the city president (mayor, village head) maintains a communal register of monuments in the form of a collection of address cards of monuments. The entry of a building into the GEZ is carried out without the participation of the owner party, the entry is made by the local government party in consultation with the WKZ. The arbitrariness of this procedure obviously affects investment risk. The owner here is not a party to these proceedings, and has no influence on the scope of Preservation that will be thus determined. It is worth noting that in the case of the Register of Historic Places, the entry is made as a result of an administrative decision of the JCA under the provisions of the Code of Administrative Procedure, it has the characteristics of a constitutive and evidentiary decision. As a result, the owner is directly a party to the administrative proceedings and can object to the entry of his property in the Register of Monuments.

The author's practice shows that the preservation of objects entered in the Inventory of Monuments usually comes down to the preservation of the external elements of the protected objects (the composition of the facade and especially the arrangement of windows and doors, the body of the building, colors and materials.) Preservation of interiors, engineering solutions usually applies to objects listed in the Register of Monuments. It is worth noting here that, according to the PB, not only reconstruction, construction, but any construction work on an object listed in the Register of Monuments requires a construction grant agreed with the WKZ. In the case of an object entered in the Register, the lack of objection from the WKZ means approval of the construction project.

With the above in mind, one may therefore ask what is the purpose of the existence of the two above-described collections in parallel. It should be assumed that the role of the Inventory of Monuments is to preemptively protect the historical value of a property, its possible devastation even before the possible decision to enter it in the Register of Monuments. Certainly, in addition to buildings of value, the Inventory also includes buildings that will not be included in the Register of Monuments after closer study. The author's practice also shows that the KZ's position is usually much more flexible in the case of buildings listed in the Register of Monuments than in relation to those listed in the Inventory.

Object and scope of reconstruction

The office and technical building acquired by the investor was in sufficient technical condition. Externally, numerous deformations resulting from ad hoc renovations were evident. The overall visual condition of the building its neglect was not indicative of its historical value. In fact, only the search for documents performed after the investor acquired the building, as well as the information obtained during the design process, showed the high historical value of the object. The building is an example of the functionalist trend of modernist architecture, which can be seen only after the restoration of the layout of the brick cladding It should also be noted that, according to the data in KZ's possession, the incorrect author of the original construction project was indicated.

The main part of the reconstruction consisted in the construction of an additional floor inside the building, which was made possible by removing the box ceiling along with the roof and using the attic space. The area of the additional floor thus gained, as well as the conversion of a significant technical part to an office function, accounted for the profitability of the investment. A great asset of the building's interior turned out to be the existing, largely deteriorated mosaic in the form of so-called "biscuits", which was hidden under a layer of PVC cladding. A search of archival documents revealed the likely original form of the building. A technical condition survey of the building showed the very poor condition of the roof, which further facilitated the decision to replace it and rebuild the attic.

In order to shorten the time of administrative proceedings as well as the cost of possible changes to the multi-discipline documentation performed, the author presented the KZ with a concept for the reconstruction of the building. It should be recalled here that in the case of objects listed in the Register of Historic Places, and not in the Register of Historic Places, the issuance of recommendations by the KZ is not treated as a proceeding under the Code of Administrative Procedure, and is not part of the building grant decision process. In the author's experience, despite the lack of administrative coercion, cooperation with the WKZ is at least correct. The design proposals for the introduction of a terrace with windows on the garden façade and the illumination of the 2nd floor with roof windows have been questioned. Finding the comments valid, the WKZ's objections were taken into account in the reconstruction project, the terrace, which would have changed the mass of the building, was abandoned and the skylights were replaced with skylights.

Mosaic that no one wanted to remove.

In the course of the consideration of the case, the issuing authority of the building grant decision (in this case, on behalf of the Mayor, the District Department of Architecture of the UM), on the basis of the photo documentation submitted by the designer and the local inspection, in the operative part of the building grant decision attempted to protect ex officio the revealed original mosaic. In the draft decision there was a provision prohibiting its removal. Such a provision was found despite the investor's statement that the mosaic in question is of great value to him and he intends not only to preserve it but also to restore the missing fragments. In turn, the WKZ, while agreeing on the project documentation, cancelled the proposed provision on the preservation of the mosaic in question, giving the investor a free hand in the matter. In the case in question, the investor showed great sensitivity, also allocating considerable funds for the restoration of many other elements of the building, despite the fact that he was not formally obliged to do so.

On the basis of the discovered mosaic, the author made mosaic designs for some of the reconstructed rooms. Of the other reconstructed elements, it is worth noting the historic facade brick, which was fired according to the original donated to the brickworks, and the wooden window joinery with a specially tapered frame profile, dedicated to modernist buildings.

Conclusion

The administrative process for the reconstruction of the building in question, in the author's opinion, is an example of the ambiguity and, consequently, the investment risk posed by the entry of the object in the Inventory of Monuments. When buying an object entered in the Register of Monuments, one should take into account the scenario associated with the resulting restrictions and uncertainties.

Zastosowanie Technologii Sieciocentrycznych w Militarynych Łączeniach Dostaw

Ph.D. Andrzej Wojciechowski

Ph.D. Jacek Krawczyk

Ph.D. Andrzej Woźniak

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Streszczenie

Siły Zbrojne przodujących armii świata stają przed nowymi wyzwaniami. Zmieniający się charakter pola walki wymusza na nich poszukiwanie coraz nowszych technologii i rozwiązań. Jedną z nich są „Sieciocentryczne działania wojenne” ang.: Network Centric Warfare – NCW. W artykule poruszono aspekty wykorzystania technologii sieciocentrycznych w procesach logistycznych dla potrzeb militarynych. Zdaniem autorów technologie NCW w najbliższych latach zdominują współczesne techniki informatyczne i znajdą szerokie zastosowanie w systemie dowodzenia wojskami, w tym również w logistyce wojskowej. NCW postawi przed środowiskami naukowców w mundurach kreowanie nowego myślenia w sztuce operacyjnej i taktyce, co w konsekwencji może zmienić charakter przyszłych działań wojennych.

1. TECHNOLOGIE NCW

Współczesny konflikt rosyjsko-ukraiński przez świat definiowany jako wojna w na wschodzie dowodzi, że powszechnie akceptowalne teorie wojny spychane są lamusa. Tym samym zamknięta została era wieku, w którym główna uwaga skupiała się przede wszystkim na platformie lądowego, powietrznego czy wodnego środka uderzenia lub rozpoznania. Wraz z nadejściem nowoczesnych zintegrowanych systemów informatycznych, które są ciągłym wyzwaniem dla współczesnych armii świata, pojawiała się nowa teoria walki określana mianem „sieciocentrycznych działań bojowych” (ang.: Network Centric Warfare – NCW).¹ Technologie NCW w najbliższych latach zdominują

¹ Termin „Sieciocentryczne działania wojenne”, będący tłumaczeniem anglojęzycznego terminu „Network Centric Warfare” (NCW) w języku polskim nie posiada odpowiednika. Stosowany często jako zamiennik pojęciowy dla ogółu przedsięwzięć związanych z poszukiwaniem alternatyw dla tradycyjnych procesów dowodzenia i sterowania łańcuchem logistycznym.. Po raz pierwszy termin pojawił się w Joint Vision 2010 (SV2010) – The Vision for Future Joint Fighting. Dokument nie określa definitywnych rozwiązań, ale sugeruje zasadnicze kierunki rozwoju i działań reengineeringowych w zakresie NCW.

współczesne techniki informatyczne i znajdują szerokie zastosowanie w systemie dowodzenia wojskami, w tym przede wszystkim w logistyce wojskowej. Są one współczesną odpowiedzią na nowe wyzwania przed jakimi stanęły przodujące armie świata u progu XXI w. Tym samym znajdują szerokie zastosowanie w procesach dowodzenia w zarządzaniu procesami logistycznymi w NATO. Dzięki połączeniom sieciowym NCW umożliwia stworzenie wirtualnych Centrów Dowodzenia i Wsparcia Logistycznego, które bezpośrednio będą mogły tworzyć obraz pola walki i śledzić łańcuch dostaw logistycznych. Rozwiązanie takie pozwala to znacznie zwiększyć potencjał bojowy wojsk.

Praktycznym przykładem wykorzystania NCW była ostatnia operacja w Iraku, gdzie system znalazł zastosowanie w dowodzeniu wojskami i sterowaniu procesami logistycznymi w łańcuchu dostaw. Dzięki stworzeniu wirtualnego obrazu pola walki, logistyka mogła reagować zgodnie ze swoją nadrzędną zasadą Just Times.

1.1. Rozwój i wykorzystanie sieci NCW w działaniach cywilno-militarnych

Wojna „rojowa” to termin, który coraz częściej spotykany jest w literaturze. Jest ona wynikiem zmian jakie zachodzą na współczesnym polu walki, które coraz częściej pozbawione jest wyraźnego kierunku głównego uderzenia, pojedynczej osi natarcia czy klasycznego kroczącego charakteru w jednym precyzyjnie określonym kierunku. Wielowymiarowy charakter pola walki wymusza na prowadzenie operacji połączonych, gdzie pełna koordynacja odgrywa będzie kluczową rolę. Synchronizacja działań możliwa stanie się jednak w chwili gdy dowódcy wszystkich rodzajów sił, na wszystkich szczeblach operacyjnych będą posiadali bieżący obraz o sytuacji na polu walki. Pozwoli to na efektywne, samodzielne działanie, tym samym na organizowanie i koordynowanie kompleksowych przedsięwzięć bojowych bez oczekiwania na dalsze rozkazy. Na takim polu walki szansę przetrwania i zwycięstwa mają jednostki mogące stworzyć w czasie rzeczywistym aktualny obraz pola walki i przetworzyć go dzięki wykorzystaniu NCW na obraz wirtualny. Jednym z znanych i stosowanych obecnie rozwiązań są technologie sieciocentryczne. Największe osiągnięcia w tym zakresie mają siły zbrojne Stanów Zjednoczonych i Kanady.

Na obecnym etapie rozwoju koncepcji NCW można wyróżnić cztery kluczowe platformy interoperacyjności działań:

1. Zamiaru (ang. Intentional Level) – gdzie formułuje się cele (w tym polityczne), które należy osiągnąć dla wykonania głównego zadania.
2. Działań człowieka (ang. Human Level) – obejmujący organizację, strukturę dowodzenia i procedury, a także umiejętności oraz doświadczenie dowódcy i jego sztabu.
3. Systemu C4I (ang. C4I Level) – obejmujący narzędzia wspomagania dowodzenia dla wypracowania zamiaru oraz monitorowania stanu jego realizacji.
4. Materialny (ang. The Material Level) – na który składają się środki materialne niezbędne dla przeprowadzenia operacji.

Tak przedstawiona piramida celów określa zakres zadań jakie mogą być realizowane przez siły zbrojne, które staną przed wyzwaniem praktycznego wykorzystania NCW.

Sieciocentryczne działania bojowe - to zespół wzajemnie powiązanych, w sposób elektroniczny, środków (elementów systemu dowodzenia, logistyki, optoelektronicznego rozpoznania, analizy, transmisji i odzwierciedlenia danych, aktywnych środków rażenia przeciwnika) przeznaczonych do prowadzenia działań bojowych na współczesnym polu walki. Ich istotą jest ciągle poszerzanie zakresu znajomości i zrozumienia złożonej sytuacji pola walki (ang. battlefield awareness).

W obecnej sytuacji kluczową rolę w działaniach bojowych odgrywa logistyka, która pełni rolę służebną dla systemu wojsk walczących. Szybkość jej zadziałania zależy o przekazanej informacji, komputerowej analizie, właściwego zarządzania łańcuchem oraz dystrybucji do wszystkich elementów sieci dostaw w działaniach bojowych. Często decyzje logistyczne w obecnych konfliktach zbrojnych muszą być podejmowane przez sztab logistyki „na odległość”. Uzyskanie i przetworzenie właściwej informacji w działaniach często oddalonych o setki, a nawet tysiące kilometrów wymaga pokonania bariery czasowej. Krytyczny czynnik czasu odgrywa w logistyce rolę wiodącą i może być pokonany dzięki zastosowaniu sieci NCW. Informacje posiadane przez dowódców niższych szczebli, jak również ich decyzje dotyczące sposobu prowadzenia walki, są natychmiast dostępne zarówno dla wyższych, jak i pośrednich szczebli dowodzenia. Umożliwia to dowódcom wszystkich poziomów podejmowanie decyzji na podstawie pełniejszego obrazu sytuacji rozwijającej się w przestrzeni walki. Informacje te w czasie rzeczywistym przy wykorzystaniu sieci NCW dostępne są oficerom pionu logistyki.

W niedalekiej przyszłości logistyka będzie musiała sprostać nowemu wyzwaniu jakim będzie wykorzystanie technologii NCW. Wynika to nie tylko ze zmian jakie zachodzą na polu walki, ale również z zadań związanych ze zwiększającymi się potrzebami zasileniowymi wojsk. Zjawisko takie wymusza to poszukiwanie nowych sposobów na wzrost efektywności systemu logistycznego. Warunkiem koniecznym staje się rozwój w wojsku przewagi technologicznej, głównie w zakresie stosowania nowoczesnych technologii informatycznych. Sprawność i skuteczność funkcjonowania wojsk walczących w głównej mierze zależy od systemu logistycznego.

2. koncepcja zastosowania technologii ncw w logistyce wojskowej

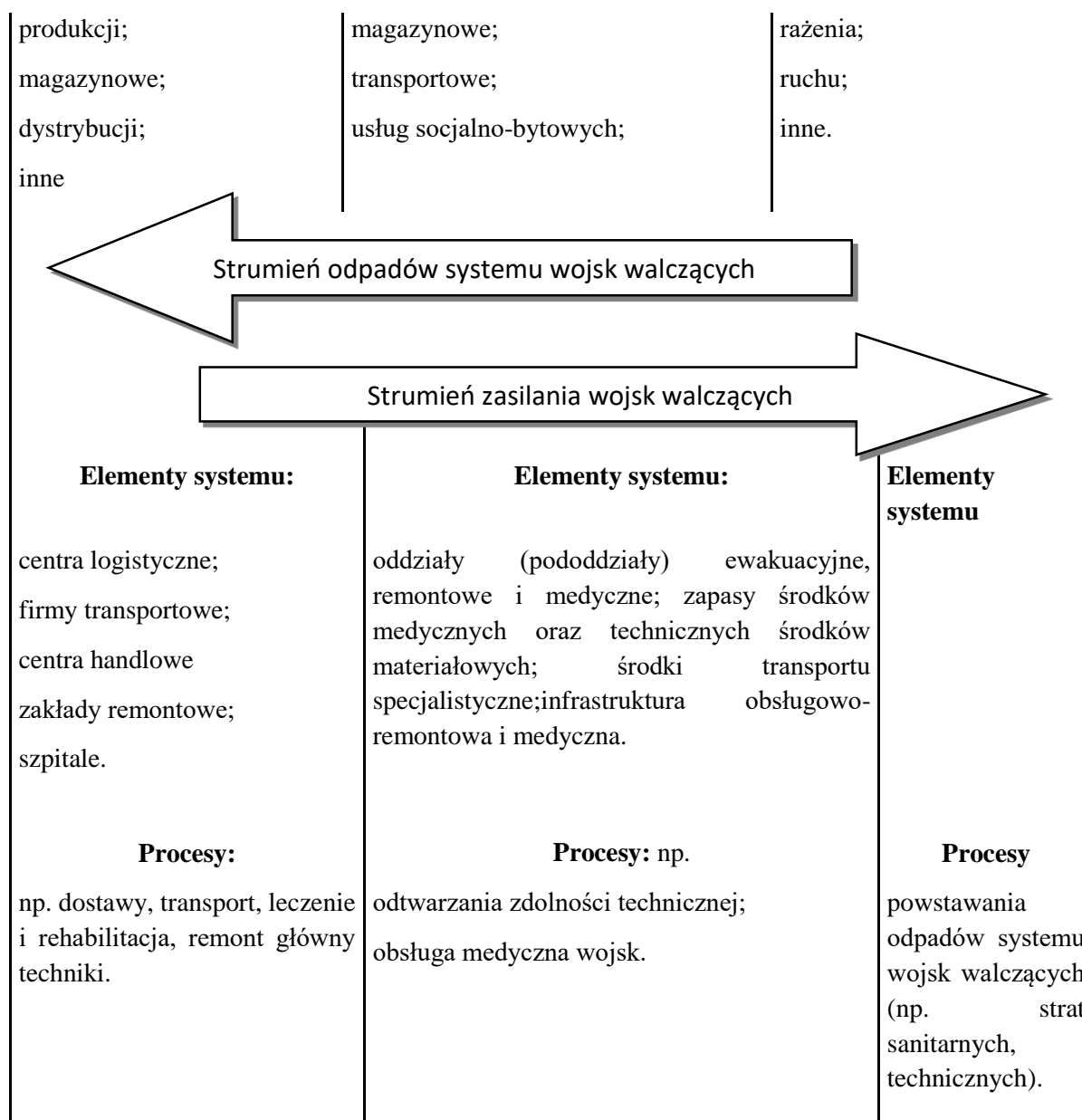
DOWÓDZTWA PRZODUJĄCYCH ARMII ŚWIATA ZDĄŻAJĄ OBECNIE W KIERUNKU PEŁNEGO NASYCENIA PODLEGŁYCH MU WOJSK TECHNIKĄ KOMPUTEROWĄ. O İLE W WIĘKSZOŚCI WOJSKA LOTNICZE İ OBRONY POWIETRZNEJ ORAZ MARYNARKA WOJENNA JEST JUŻ PRAWIE W PEŁNI SKOMPUTERYZOWANA, TO W WOJSKACH LĄDOWYCH, SZCZEGÓLNIE NA SZCZEBLU TAKTYCZNYM, GŁÓWNIE W LOGİSTYCE, WPROWADZANIE KOMPUTERÓW ORAZ NOWOCZESNYCH SYSTEMÓW WSPOMAGAJĄCYCH KIEROWANIE POSTĘPUJE ZNACZNIE WOLNIEJ. STĄD TEŻ W DOWÓDZTWACH İ SZTABACH ZT POJAWIA SIĘ PROBLEM – CZY İSTNIEJE MOŻLIWOŚĆ PEŁNEGO SKOMPUTERYZOWANIA WOJSK, A JEŻELI TAK, TO JAKIMI SPOSOBAMI?

2.1. Dualny charakter logistyki wojskowej

WSPÓŁCZESNE DZIAŁANIA WOJENNE CHARAKTERYZUJĄ SIĘ DUŻĄ DYNAMIKĄ ZDARZEŃ. IMPLIKUJE TO KONIECZNOŚĆ ANGAŻOWANIA OGROMNEGO POTENCJAŁU LOGISTYCZNEGO. OPTYMALNE WYKORZYSTANIE TEGO POTENCJAŁU STANOWI NAJWAŻNIEJSZY PARADYGMAT ORGANÓW DOWODZENIA I PIONU ZAJMUJĄCYCH SIĘ BEZPOŚREDNIO WSPARCIEM LOGISTYCZNYM. DOWODZENIE WOJSKAMI WALCZĄCYMI, REALIZOWANE JEST PRZY RYGORYSTYCZNYCH WYMAGANIACH OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH, NAJCZĘŚCIEJ W EKSTREMALNYCH WARUNKACH BOJOWYCH, PRZY CIĄGŁYM DEFICYCIE CZASU, NARASTAJĄCYM ZMĘCZENIU I BEZUSTANNYM POWSTAWANIU STRAT W LUDZIACH ORAZ UZBROJENIU I SPRZĘCIE WOJSKOWYM (*UİSW*). Z DRUGIEJ STRONY WOJSKA WALCZĄCE CIĄGŁE POTRZEBUJĄ ŹRÓDEŁ ZASILANIA W ŚRODKI BOJOWE I MATERIAŁOWE NIEZBĘDNE DO SKUTECZNEGO PROWADZENIA WALKI. W PRAKTYCE OBA PROCESY W SZ RP REALIZOWANE SĄ ZA POMOCĄ ODPOWIEDNIEGO SYSTEMU LOGISTYCZNEGO, KTÓRY MIMO POSTĘPUJĄCEGO POZIOMU DEGRADACJI MUSI BYĆ NIEUSTANNIE ZASILANY. ZASILANIE SYSTEMU OBYWA SIĘ NAJCZĘŚCIEJ Z ŹRÓDEŁ ZEWNĘTRZNYCH JAKIM JEST GOSPODARKA NARODOWEJ KRAJU.

UKŁAD TAKI ILLUSTRUJE RYSUNEK 1.

SYSTEM GOSPODARKI NARODOWEJ	SYSTEM LOGISTYCZNY SIŁ ZBROJNYCH	SYSTEM WOJSK WALCZĄCYCH
<p>Elementy systemu:</p> <p>zasoby logistyczne; podmioty gospodarki obronnej; przedsiębiorstwa państwowe; firmy spedycyjne; firmy transportowe; firmy objęte planem mobilizacji; inne.</p> <p>Procesy dostaw:</p>	<p>Elementy systemu:</p> <p>oddziały (pododdziały) zaopatrzenia, remontowe i transportowe; zapasy środków materiałowych środki transportu; infrastruktura magazynowa, transportowa i usługowa.</p> <p>Procesy zasilania: np.</p>	<p>Elementy systemu:</p> <p>ugrupowanie wojsk; podsystem rażenia ogniowego; podsystem zabezpieczenia bojowego.</p> <p>Procesy dystrybucji:</p>

Źródło: Opracowanie własne

System logistyczny Sił Zbrojnych (SL SZ) jest zatem to uporządkowanym organizmem wojskowym dysponującym odpowiednią strukturą organizacyjno-funkcjonalną, której zadaniem jest utrzymanie pożądanego potencjału logistycznego SZ RP. Swoim działaniem SL SZ zapewnić powinien:

- efektywną realizację zadań szkoleniowych w okresie pokoju;
- sprawne przejęcie środków logistycznych z Gospodarki Narodowej w okresie kryzysu;

- skuteczne prowadzenie walki przez wojska w czasie wojny;
- współdziałanie z armiami państw sojuszniczych.

W związku z powyższym od logistyki wymagać należy sprawnie funkcjonujących struktur oraz ściśle wypracowanych zasad według których ma ona działać.

Wprowadzane zmiany w strukturach organizacyjno - funkcjonalnych SL SZ powinny wyraźnie podkreślić istotę zabezpieczenia logistycznego wojsk w czasie pokoju i wojny. Projektowana struktura organizacyjna nowej logistyki SZ RP powinna być zbiorem wyspecjalizowanych struktur kierowniczych i jednostek logistycznych działających w ramach wsparcia logistycznego, połączonych ze sobą zbiorem jasnych powiązań (relacji) realizujących sprawną realizację dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług logistycznych na rzecz wojsk, a w okresie kryzysu także ludności cywilnej (cele wsparcia logistycznego).

Sformułowanie sprawnie działających struktur kierowniczych SL SZ wymaga jasnego określenia zadań dla pionów kierowniczych logistyki. Piony muszą być rozdzielone na organa planistyczne - podległe szefowi sztabu (są nimi S, G, P - 4) - i wykonawcze stanowiące zintegrowane dowództwa jednostek logistycznych. Takie rozwiązanie umożliwia sprawne planowanie działań w zakresie zabezpieczenia i wsparcia logistycznego. W tak przyjętej strukturze nie ma już miejsca dla szefów logistyki.

Jednostki logistyczne stanowią potencjał logistyczny SL SZ i dzielą się na jednostki mobilne i stacjonarne.

Jednostki mobilne to siły, które w swojej strukturze organizacyjnej posiadają pododdziały zaopatrzenia, remontowe, medyczne, a także samodzielne oddziały i pododdziały (o określonej podległości służbowej): zaopatrzenia, transportowe, remontowe, ewakuacji sprzętu, wzmocnienia medycznego, samochodów sanitarnych, masowego tankowania, rurociągów dalekosiężnych, rurociągów przeprowowych, komunikacyjne oraz samodzielne oddziały logistyczne.

Stacjonarne jednostki logistyczne to Rejonowe Bazy Materiałowe, Okręgowe Warsztaty Techniczne i Rejonowe Warsztaty Techniczne oraz Wojskowe Rejony Lecznicze, a także samodzielne bazy amunicji.

Logistyka wraz ze swoim systemem logistycznym staje się pomostem pomiędzy wojskami walczącymi, a zapleczem państwa. Z drugiej jednak strony sprawnie musi realizować procesy związane z zabezpieczeniem logistycznym wojsk. Taki charakter działań wyrażanie wskazuje na dualny charakter systemu logistycznego w wojsku.

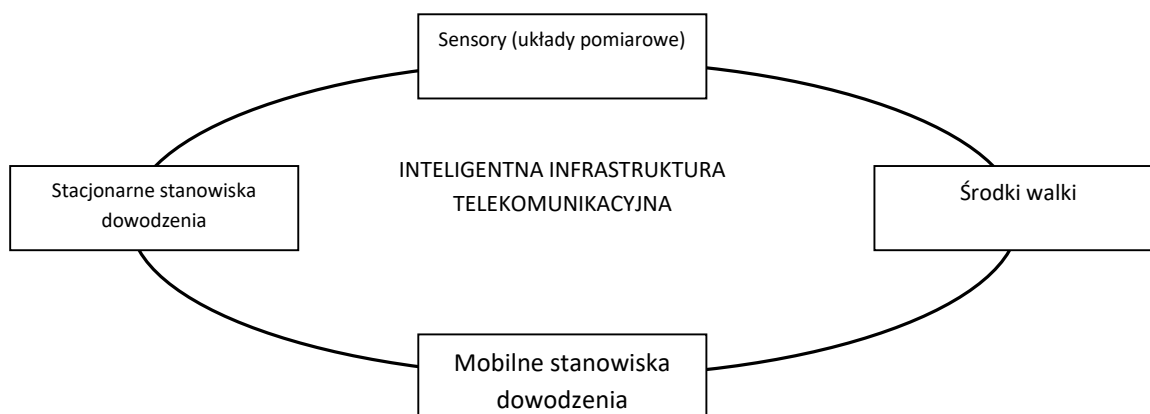
W prowadzeniu i analizowaniu działań logistycznych pomocne mogą się stać w niedalekiej przyszłości technologie NCW.

2.2. Technologie NCW w logistyce

Zastosowanie technologii NCW w działaniach wojennych, w tym również w logistyce jest punktem zwrotnym w sferze doktrynalnych koncepcji sztuki operacyjnej i taktyki. Istotą działania technologii NCW jest przede wszystkim kształtowanie przewagi militarnej w czasoprzestrzennej sieci procesów walki. Możliwe jest to poprzez budowę odpowiedniej infrastruktury sieciowej.

Architekturę sieci NCW przedstawiono na rysunku 1.

Właściwe przygotowanie architektury NCW polega na stworzeniu odpowiedniego systemu przypominającego swoją budową uporządkowaną siatkę. Architektura siatki tworzona jest przez trzy składowe: siatkę informacyjną, siatkę sensorów oraz siatkę środków walki. Zadaniem siatki informacyjnej (ang. information grid) jest obsługiwanie, przyjmowanie, przetwarzanie, przesyłanie, zapamiętywanie i zabezpieczanie selektywnej informacji niezbędnej dowódcom do walki. Stanowi ona „serce” obliczeniowe sieci NCW umożliwiające dokonywanie analiz najświeższych dostępnych danych niezbędnych do planowania. Siatki sensorów czyli elementów zdobywających informację (ang. sensor grids) są podstawowym wyposażeniem platform centrycznych pracujących na lądzie, w powietrzu, na morzu, w przestrzeni kosmicznej. Pod tym pojęciem rozumieć należy element rozpoznawczy (np. elektroniczny, optyczny itd.), mogący rozpoznać przetworzyć i wprowadzić dane o polu walki do sieci. Mogą one być umieszczone na okrętach, samolotach, kontenerach oraz samochodach specjalnych.¹ Siatka zapewnia posiadanie wysokiej jakości danych o sytuacji sił własnych, sił przeciwnika oraz środowiska w jakim prowadzone są działania bojowe. Siatka środków walki (ang. engagement grids) jest ogniwem umożliwiającym wykorzystanie własnych środków walki do osiągnięcia określonego efektu w czasie i przestrzeni.

Rys. 1. Architektura systemu NCW

¹ Sensory w armii amerykańskiej są na wyposażeniu indywidualnym żołnierzy i służb logistycznych są nimi np. kamery montowane w hełmach. Stworzenie gęstej siatki sensorów zwiększa prawdopodobieństwo dokładności przesyłanej informacji.

Źródło: Opracowanie własne

Istotną rolę przy tworzeniu sieci NCW jest stosowanie odpowiednich modeli referencyjnych. Stanowi ona istotne wyzwanie intelektualne dla dyscypliny, która w literaturze jest określana jako Command and Control Systems Science. Do głównych problemów przedstawionej dyscypliny należy system referencyjnych, analitycznie konstruowanych pojęć, zapewniający nie tylko sprawność i jednoznaczność definiowania koncepcji doktrynalnych, lecz także jednolitość ich rozumienia w różnych, z reguły interdyscyplinarnych, obszarach implementacyjnych.

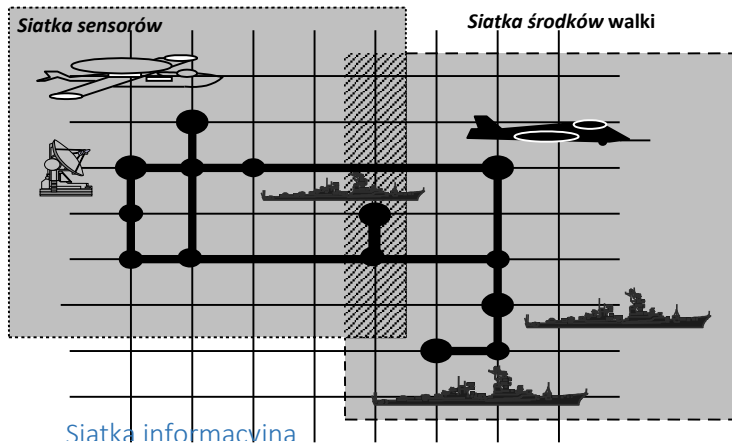
W szczególności dotyczy to specjalistów zaangażowanych w problematykę planowania badań i rozwoju infrastruktury informacyjnej – również związanej z bazą algorytmów taktyczno – operacyjnych i modelowaniem działań wojennych.

Zasadniczą rolę przy konstruowaniu aparatu pojęciowego odgrywają modele referencyjne.[1] W swojej istocie powinny one charakteryzować się:

- *dynamicznością, a więc zdolnością do reprezentowania zjawisk opisywanych w sposób analitycznych;*
- *strukturalnością, to zdolność reprezentowania elementów będących przedmiotem modelowania, jak również zdolność do opisanie relacji między tymi elementami;*
- *otwartością, polegającą na rozbudowie modelu pod względem liczby elementów i relacji między nimi poprzez rozbudowę obiektu opisywanego w postaci zapisu analitycznego;*
- *analizacyjnością, polegającą na algorytmizacji opisywanych zjawisk;*
- *możliwością symulacyjną, czyli zastosowaniu technik symulacyjnych, za pomocą standardowych, jednolitych narzędzi informatycznych, bez potrzeby tworzenia nowych, specyficznych programów komputerowych umożliwiających symulowanie zjawisk;*
- *komplementarnością, możliwość jednolitego ujęcia modelu w triadzie pojęć <Command- - Communication – Intelligence>.*

Sieć NCW jest teoretycznym zbiorem pojęć składającym się z układów sensorów i środków walki rozpiętych na siatce informacyjnej wykorzystującą infrastrukturę telekomunikacyjną. Zadaniem tak powstałej sieci jest przesłanie informacji w dowolnym kierunku sieci dowodzenia oraz łańcucha dostaw logistycznych. Ponadto umożliwia ona stworzenie koherentnego obrazu pola walki, wypracowanie hipotez o potencjalnych zagrożeniach jakie może stworzyć przeciwnik co w efekcie wykorzystuje się do przeprowadzenie odpowiedniego przeciwdziałania. [1].

Przykład siatki sensorów i środków walki rozpiętych na siatce informacyjnej przedstawia rysunek 2.

Rys. 2. Siatka sensorów i środków walki rozpięta na siatce informacyjnej Źródło: Keus Hans E., *Network Centric Operations: Implications for Allied and Coalition Operations*, SMI Conferences on Network Centric Warfare, London, October 2000r., s. 4

Przedstawiona na rysunku siatka NCW umożliwia zbieranie informacji źródłowej i przesyłanie jej do centralnych stanowisk dowodzenia. Przetworzona informacja jako źródło wiedzy dowódców wykorzystywana jest do podejmowania właściwej decyzji. Decyzja dowódców przekazywana jest w czasie rzeczywistym do wszystkich podległych jednostek. Informacja taka szczególnie jest istotna dla służb logistycznych, w tym oficerów zajmujących się prognozowaniem zużyciem amunicji.

Siatka umożliwia wirtualizację informacji. Oznacza to w praktyce zastąpienie dialogowej wymiany dokumentów poprzez udostępnienie informacji źródłowej „pożądane” odbiorcy poprzez aktywny portal teleinformatyczny. W ten sposób użytkownicy sieci, jakimi są między innymi dowódcy i służby logistyczne odpowiedzialne za realizację procesów logistycznych, w tym zaopatrywania w amunicję, posiadają aktualną, rzeczywistą informację o sytuacji na polu walki. Informacje docierają do użytkowników w czasie rzeczywistym. Takie rozwiązanie jest szczególnie ważne dla służb logistycznych realizujących zadania wsparcia wojsk walczących. Umożliwia ono bieżące planowanie oraz prognozowanie zużycia środków bojowych. Tym samym pozwala to na zarządzanie łańcuchem dostaw logistycznych rzeczywistym. Dodatkowym atutem technologii NCW jest możliwość włączenia do sieci systemu śledzenia zasobów logistycznych i wykorzystanie platformy LOGFASS. [2]

Idea wirtualizacji działań logistycznych polega na stworzeniu wirtualnych Centrów Dowodzenia i Wsparcia Logistycznego (CDiWL), których zasadniczym zadaniem jest agregacja usług. Powstanie CDiWL umożliwi zastąpienie poszczególnych ogniw dowodzenia i łańcucha dostaw logistycznych jednym centralnie zarządzanym systemem usług

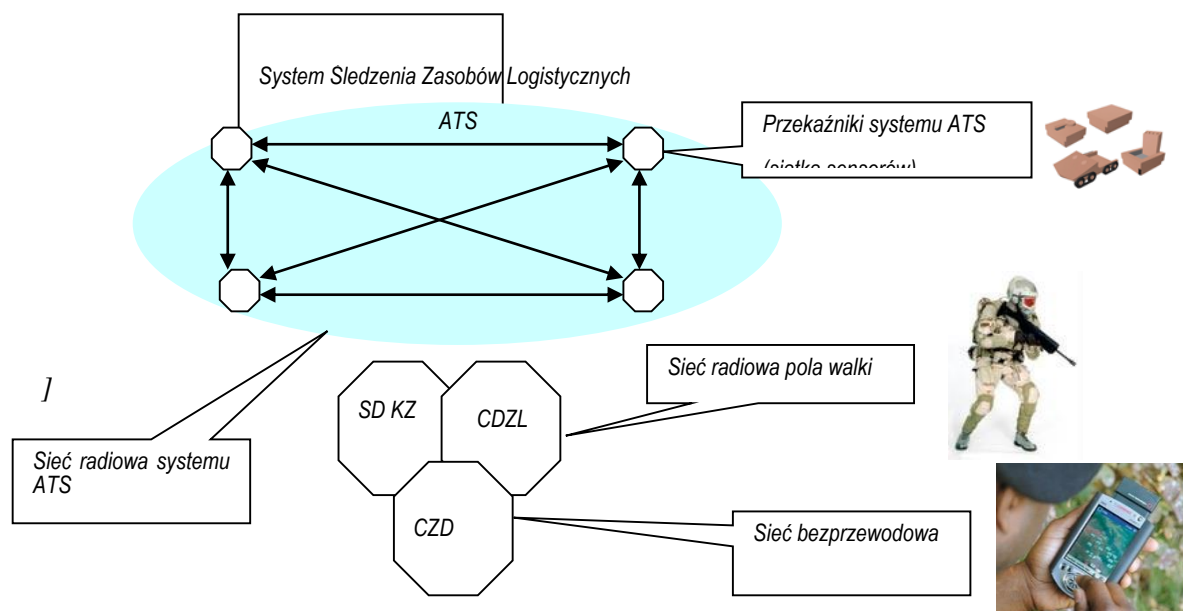

zintegrowanych. Powstałe w ten sposób wirtualne centrum eliminuje identyfikowanie każdej z przychodzącej informacji, umożliwia skrócenie czasu obiegu informacji oraz skraca przygotowanie i rozesłanie odpowiednich dokumentów opracowywanych przez dowódców i ich sztaby. Ponadto dowódcy niższych szczebli wypełniają zapotrzebowania na niezbędny im sprzęt, śbim oraz inne towary wystawiane przez wirtualne centrum dowodzenia i wsparcia logistycznego. Do wykorzystywania zapotrzebowań wykorzystują przenośne palmtopy.

Powstałe centrum posiada znacznie większe możliwości niż współczesne stanowisko dowodzenia. [3] Wśród szereg zadań, które może wykonywać równolegle, wymienić należy:

- możliwość śledzenia dostaw w łańcuchu logistycznym;
- możliwość monitorowania zużycia śbim na polu walki;
- posiadanie aktualnej informacji o miejscu i czasie dostawy;
- automatyczne zbieranie zapotrzebowań od wojsk na sprzęt, uzbrojenie i środki walki;
- możliwość ekstrapolowania faktycznych potrzeb w układzie czasoprzestrzennym na podstawie posiadanej aktualnie wiedzy;
- koncentracji dowodzenia i realizacji usług logistycznych;
- koncentracji zamówień i skierowaniu ich do konkretnych jednostek, które odpowiedzialne są za ich dostarczenie;
- utrzymania systemu dokumentów elektronicznych np.: formularzy zamówień, rozliczeń itd.;
- sterowania procesami logistycznymi oraz realizowania i innych przedsięwzięć.

Przykład wirtualizacji procesów logistycznych przedstawia rys. 3.

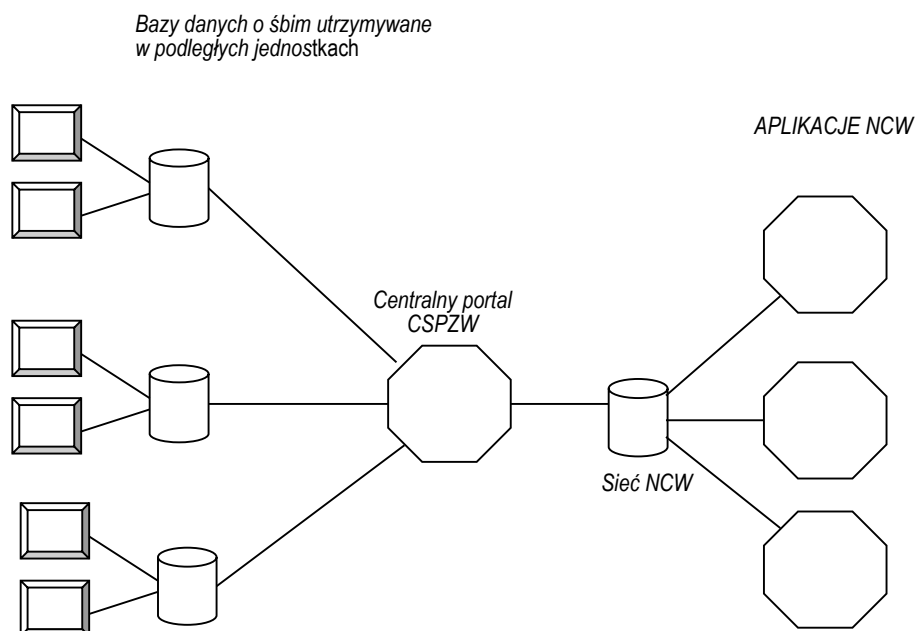

Rys. 3. Idea wirtualnych Centrów Dowodzenia i Wsparcia Logistycznego

Źródło: Opracowanie własne

Stworzony układ tworzy przykład sieci NCW, w którym procesy pola walki i procesy logistyczne rozpatrywane są w dynamice działań. Wirtualne centrum staje się aktywnym Centrum Kompetencyjnym (CK), które może być dyslokowane poza miejsce zagrożenia. Jego wyposażenie informatyczne i zasoby wiedzy nie podlegają ograniczeniom wynikającym bezpośrednio z mobilności, wymaganiami klimatycznymi, bezpieczeństwem przesyłania danych czy też podatnością na inne zagrożenia. Sieciocentryczna architektura stwarza warunki do uczestnictwa CK w warunkach krytycznych, a przede wszystkim w może być obecne w czasie rzeczywistym, wykorzystując dodatkowy potencjał intelektualny (oddalony nawet setki km), wspomagając wypracowywanie decyzji przez dowódców. W niedalekiej przyszłości CK będzie tworzona o różnym profilu specjalistycznym np. w podziale na różne obszary funkcjonalne pola walki, logistyki czy wsparcia wojsk. Jednym z pierwszych jakie powstaną i będą realizować zadania w tym zakresie będą Centra Sterowania Procesami Logistycznymi Wojsk (CSPLW). W początkowej fazie zadania skupią się głównie na procesach sterowania zaopatrzeniem w śbim, a później zakres działalności wirtualnego centrum zostanie rozszerzony o całe spektrum zadaniowe systemu logistycznego. [4]

Ideğ CPZLW przedstawia rysunek 4

Rys. 4. Schemat ideowy Centrum Sterowania Procesami Logistycznymi

Źródło: Opracowanie własne

Do głównych zadań CSPL w zakresie zaopatrzenia w amunicję należeć będzie:

- budowa sieci NCW w zakresie wsparcia logistycznego wojsk;
- zbieranie od wszystkich użytkowników informacji o sytuacji logistycznej na polu walki;
- prognozowanie zużycia śbim;
- bilansowanie zgłoszonych potrzeb i ich prognozowanie;
- planowanie dostaw;
- posiadanie bieżącej informacji o miejscu produktu logistycznego w łańcuchu dostaw;
- wydawanie zarządzeń wykonawczych oraz opracowanie dokumentacji ewidencyjno – sprawozdawczej oraz realizowanie innych zadań w tym zakresie.

Zarządzanie procesami logistycznymi wymaga od służb logistycznych posiadania szerokiej wiedzy merytorycznej oraz fachowej.

ZAKOŃCZENIE

Koncepcja wojny sieciocentrycznej w najbliższych latach stanie się zapewne odpowiedzią na nowe zapotrzebowanie sił zbrojnych w XXI w. jakim będzie informacyjne wsparcie działań bojowych. Dowodzenie sieciocentrycznym łańcuchem działań bojowych, w tym logistycznych w najbliższych latach stanie się rzeczywistością. Sieciocentryczne podejście do procesów powoduje, że wkraczamy w nową dobę walki zbrojnej. Zapewne przedstawiona wizja przemian technologicznych wykorzystywanych do celów wojskowych, jeszcze szokuje. Należy jednak zdawać sobie sprawę, że nie da się jej zmienić i zapewne uniknąć. Nowoczesne armie świata, w tym również siły zbrojne RP poprzez swoje ośrodki naukowe prowadzą badania w tym zakresie.

Konstatując można wysnuć tezę, że koncepcja działań NCW przekłada przewagę informacyjną na siłę uderzenia poprzez efektywne połączenie (fizyczne i logiczne) elementów pola walki wyposażonego w wiedzę. Armie, które zdecydują się na pozostanie przy starych technikach działania nie tylko szybko znajdą się na marginesie nowoczesności, ale także niewiele będą miały do powiedzenia na ewentualnym współczesnym polu walki.

LITERATURA

- [1] *Kołodziński E., Stokalski A.: Sieciocentryczne działania bojowe – koncepcja doktrynalna i modele referencyjne. Myśl Wojskowa nr 5/2000 r. S. 94 - 95*
- [2] *Wojciechowski A.: System śledzenia zasobów logistycznych w NATO. PWL nr 2/04, s. 53 – 56 .*
- [3] *Wojciechowski A.: Koncepcja zautomatyzowanego systemu wsparcia logistycznego wojsk lądowych. WAT 2003 r.*
- [4] *Wojciechowski A.: Wykorzystanie technologii sieciocentrycznych przy zaopatrywaniu w amunicję. Waplewo 2004 r*

APPLICATIONS OF NCW TECHNOLOGIES LAND MILITARY PROCESS THE LOGISTIC

Abstract

Abstract. Variability of battlefield is characteristic of contemporary military operations. It also may cause transformation of military logistics. One of the new terms which has recently appeared in military language is NCW (Network Centric Warfare). The NCW conceptions mentioned in this article may have many applications of this technologies to the processes of munitions. According to the author in the immediate future NCW technologies will dominate contemporary information attitudes operating in armed

forces of the lead countries. For certain, NCW theories cause the new attitudes to planning military operation and they are the great challenge to military scientists.

Media społecznościowe jako instrument podnoszenia konkurencyjności pracowni architektonicznych

M.Sc. Patryk Gnybek

M.Sc. Agnieszka Orłowska

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Streszczenie

Marketing internetowy jest stałym elementem prowadzenia marketingowych strategii, bez względu na profil działalności, czy kraj pochodzenia przedsiębiorstw. Scyfryzowanie społeczeństw, szczególnie widoczne w ostatnich dwóch latach, jeszcze bardziej ułatwiło docieranie marketingowych treści do odbiorców przy wykorzystaniu kanałów elektronicznych. Obszarem, na którym spotyka się większość ludzkiej e-aktywności, w tym też biznesowej, są media społecznościowe. To one stały się niezwykle intensywnie marketingowo zagospodarowanym obszarem. Celem artykułu jest omówienie i analiza marketingowego wykorzystania przestrzeni Internetu przez pracownie architektoniczne, ze szczególnym skupieniem się na mediach społecznościowych.

Słowa kluczowe: e-marketing, media społecznościowe, pracownie architektoniczne

Wprowadzenie

Marketing online jest już stałym elementem prowadzenia marketingowych strategii. Posiadanie witryn internetowych, które bardzo często są wyspecjalizowanymi technologicznie sklepami internetowymi, czy kont społecznościowych jest czymś naturalnym.

Scyfryzowanie społeczeństw, szczególnie widoczne w ostatnich dwóch latach, jeszcze bardziej przybliżyło marketingowe treści do odbiorców przy wykorzystaniu kanałów elektronicznych.

Obszarem, na którym spotyka się większość ludzkiej e-aktywności, w tym też biznesowej są media społecznościowe. Należą one do jednej z najbardziej aktywnej sfery marketingowych działań. Z ich właściwości, możliwości korzystają prawdopodobnie wszystkie branże, w tym też analizowane w artykule pracownie architektoniczne.

1. Internet –narzędzie marketingowej komunikacji

O potęgę Internetu, rozpatrywanego także jako nośnik marketingowej informacji, świadczyć może liczba jego użytkowników. Według danych z tego roku ich liczba oscyluje w granicach prawie 4,9 mld, a wraz z przyśpieszoną przez pandemię koronawirusa cyfryzacją, liczba ta stale wzrasta¹. Jest to potężna siła, biorąc pod uwagę, że na świecie jest prawie 8 mld ludzi².

Z kolei liczba użytkowników mediów społecznościowych wynosi 5 mld osób³. Liczby te można potraktować jako bardzo wyraźne potwierdzenie, że Internet jest globalnym instrumentem ułatwiającym międzyludzkie komunikowanie się.

Internet jest obszarem, na którym odbiorcy doświadczają coraz bardziej wymyślnych, czasami zaskakujących marketingowych poczynań. Szczególnie widoczne jest to podczas korzystania z większości witryn, czy mediów społecznościowych⁴. Te ostatnie są niezwykle popularnym marketingowym instrumentem.

2. Media społecznościowe w służbie marketingu

Media społecznościowe są platformami traktowanymi jako internetowe formy przekazu. Ich użytkownicy mogą się między sobą komunikować, zamieszczać informacje, zdjęcia i filmy, co sprzyja nie tylko przepływowi informacji, ale też zacieśnianiu więzi⁵. Możliwość tworzenia tematycznych grup dyskusyjnych również jest zaletą mediów społecznościowych. To swobodne komunikowanie się jest impulsem do współdziałania międzyludzkiego.

Popularność mediów społecznościowych tłumaczy ich cechy. Prezentuje je rys. 1.

¹ <https://www.websiterating.com/>, stan z dnia 08.10.2022.

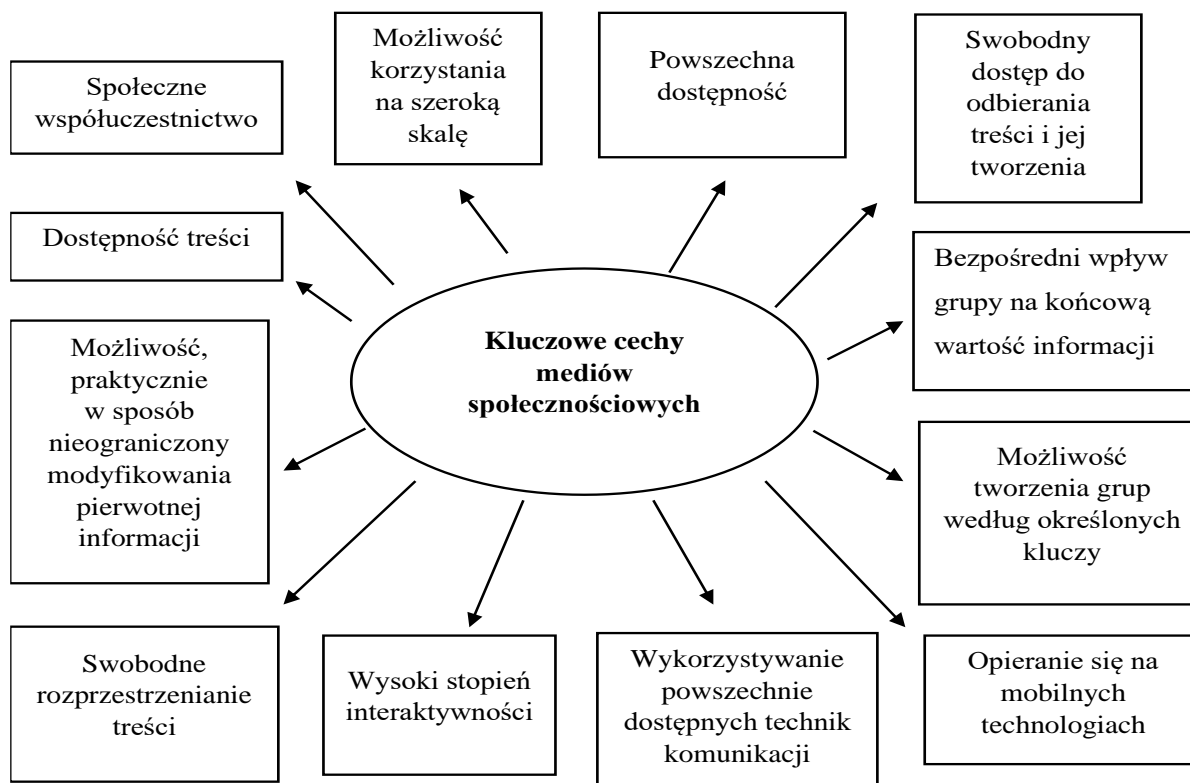
² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Zob. szerz.: J. Gołuchowski i in., *Cyfrowa komunikacja organizacji*, Wyd. UE w Katowicach, Katowice 2020.

⁵ Zob. szerz.: D. Barker, *Social Media Marketing: A Strategic Approach*, South-Western College Publishing, Cincinnati 2022.

Rys. 1. Wybrane cechy mediów społecznościowych

Źródło: S. Kingsnorth, *Digital Marketing Strategy: An Integrated Approach to Online Marketing*, Kogan Page, London 2019, s. 59.

Dzięki mediom społecznościowym podmioty gospodarcze mogą rozpowszechniać swoje reklamy zarówno wizerunkowe, jak i instruktażowe, czy też sprzedażowe. Media społecznościowe stały się też ważnym instrumentem w działaniach obsługi klientów. To między innymi dzięki pozytywnym opiniom i rekomendacjom, przedsiębiorstwa budują, skupione wokół siebie, rzesze oddanych klientów.

Wartością mediów społecznościowych jest też ich sprofilowanie. Każdy bez względu na wiek, czy zainteresowania, preferencje znajdzie odpowiednie dla siebie medium. Może to być Facebook, który w bieżącym roku znacznie przekroczy 3 mld użytkowników, czy Youtube, który skupia na swojej platformie 10 518 602 847 odbiorców umieszczanych na nim filmów. Równie popularny jest też Instagram z prawie 2 mld użytkowników.

3. E-marketing (media społecznościowe) – narzędzie wykorzystywane przez pracownie architektoniczne

Marketing internetowy jest też narzędziem prowadzenia walki rynkowej przez branżę architektoniczną. Pracownie z tego segmentu gospodarki aktywnie i z zaangażowaniem korzystają z właściwości i siły e-marketingowych rozwiązań¹.

Przykładem intensywnego wdrożenia marketingu online w strategię rynkową są cztery polskie pracownie architektoniczne: Kael Architekci, Tamizo Architects, Pracownia projektowa Dorota Szelańska, Tissu.

Pracownia architektoniczna Kael Architekci jest polskim biurem projektowym, którego sukcesy trwają od 2010 roku zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym². W zakresie usług znajdują się projekty budynków, mieszkań i powierzchni biurowych oraz usługowych³.

Wspólną dla projektów Kael Architekci cechą, wyróżniającą ich na rynku, jest lojalność dla przejrzystości i prostoty form. Wykorzystywane w ich pracach kolory ziemi stanowią kwintesencję ich prac.

E-witryna Kael jest prosta, nieskomplikowana w formie i zawiera najważniejsze informacje.

Wbrew przekonaniu autorów, że spektakularnym kanałem marketingu Kael będzie Facebook, okazało się, iż medium to nie stanowi trzonu marketingowych działań prezentowanej pracowni architektonicznej. Wpisy są nieaktualne, datowane na 2021 rok.

To, co od razu jest zauważalne, to zachęcanie odbiorców do skorzystania z komunikatora WhatsApp. Domniemywać można, że pracownia skupia marketingową siłę na bezpośrednim kontakcie z zainteresowanymi ich projektami osobami.

Większą, niż na Facebooku, aktywność marketingową Kael przejawia na Instagramie. Znajdują się na jego koncie zdjęcia z realizacji projektowych.

Zdecydowanie największą aktywność w e-marketingu Kael Architekci prowadzą za pośrednictwem Pinteresta. Pokazywane są na nim realizacje pracowni, zarówno wykonane na polskim rynku, jak i zagranicznym.

Działalność e-marketingowa Kael Architekci rozgrywa się głównie w dwóch przestrzeniach Internetu. Jest to strona internetowa oraz, z różnym nasileniem wykorzystania, media społecznościowe.

Pracownia Tamizo Architects jest drugim prezentowanym krajowym biurem architektonicznym. W palecie jej usług wyróżnić należy projekty architektoniczne, jak i architekturę wnętrz. Atutem Tamizo jest również wzornictwo przemysłowe, grafika oraz urbanistyka⁴.

¹ Informacje i treści części analitycznej zostały zrealizowane przez autora (architekta) Patryka Gnybka i pochodzą z jego pracy magisterskiej.

² <https://kael.eu/>, stan z dnia 09.10.2022.

³ Ibidem.

⁴ <https://tamizo.pl/pracownia/>, stan z dnia 08.10.2022.

Strona internetowa pracowni architektonicznej Tamizo jest reprezentantką jej filozofii projektowej. Zawiera ona nie tylko dane kontaktowe, czy najpotrzebniejsze informacje. Jej atutem są zdjęcia realizacji domów, ogrodów. Witryna jest wręcz pocztówkowa, której przestrzeń nie zakłócają zbędne ozdoby.

Do prezentowania zrealizowanych projektów architektonicznych Tamizo służy Facebook. W największym stopniu umieszczane są na nim zdjęcia, z bardzo krótkimi informacjami. Konto jest dość skrupulatnie prowadzone, informacje aktualne, a zdjęcia, jak przystało na architektów, doskonałej jakości.

Tamizo swoje projekty upublicznia też na Instagramie. Na platformie tej znajdują się realizacje architektoniczne zarówno całych budynków, jak i ich wnętrz. Ich zadaniem jest zachęcenie potencjalnych klientów do nawiązania współpracy ze studiem projektowym.

W podobnym stylu, jak na Instagramie, Tamizo utrzymuje swoje konto na Pinterście. Upublicznia na nim zdjęcia wybranych realizacji architektonicznych. Są to zarówno fotografie realnych realizacji, jak i projekty, które można z Tamizo zrealizować.

Ważnym aspektem wszystkich zdjęć jest wyeksponowanie nie tylko samego budynku, mieszkania, ale również subtelne podkreślenie doskonałej, otaczającej projekt zieleni. Element ten zauważalny jest na wszystkich zdjęciach Tamizo, publikowanych zarówno na stronie internetowej, Facebooku, Instagramie, jaki i Pinterście.

Aktywność e-marketingowa pracowni architektonicznej Tamizo jest nieco intensywniejsza, niż w przypadku Kael Architekci. Dla Tamizo instrumentem e-marketingowym jest Facebook. Również taką funkcję pełnią: strona internetowa, Instagram i Pinerest.

Warszawska projektantka wnętrz - Dorota Szelałowska znana jest, prawdopodobnie, bardzo dużej liczbie Polaków. Jej siła nie wynika jednak z potęgi marketingu internetowego, ale z siły informacyjnego nośnika jakim jest telewizja.

Dorota Szelałowska od wielu lat, z powodzeniem, prowadzi programy telewizyjne poświęcone architekturze i projektowaniu wnętrz. Również od lat świadczy na rynku swoje usługi z prezentowanej branży, prowadząc, już prywatnie - Studio Projektowe Dorota Szelałowska. I to właśnie jej Studio zostało poddane analizie.

Pierwszym instrumentem, który jest wykorzystywany w celu rozpropagowania prezentowanego studia, jest jego strona internetowa.

W przeciwieństwie do witryn Kael i Tamizo, Studio wykorzystuje wizerunek swojej założycielki. Jest to naturalne, bowiem istotna jest jej rozpoznawalność. Witryna jest też w przeciwieństwie do omówionej konkurencji, bardziej informacyjnie rozbudowana¹.

Również media społecznościowe stały się dla prezentowanego Studia narzędziem, dzięki któremu prowadzone są marketingowe działania. Wskazać należy takie media, jak Facebook, Instagram i Pinterest.

¹ <https://www.szelałowska.studio/>, stan z dnia 08.10.2022.

Odnosnie Facebooka, to Studio umieszcza na nim, z dużą częstotliwością i dbałością o detale, zdjęcia i informacje, w porównaniu do konkurencji bardzo szczegółowe, dotyczące projektów, aranżacji, czy wyposażenia.

Wysokiej jakości i w dużej liczbie zdjęcia realizacji studia można odnaleźć na Instagramie. Ewidentnie, stał się on platformą, na której Studio promuje wykonane prace, tym samym zachęcając potencjalnych odbiorców do nawiązania współpracy.

Z taką samą marketingową pieczołowitością Studio prowadzi swoje konto na Pinterescie. Umieszcza na nim zdjęcia, które – w porównaniu do tych publikowanych na Instagramie – nie są już tak spektakularne. Wydaje się, że Pinterest bardziej służy do pokazania całego projektu w różnych ujęciach, niż do skupienia się na detalu. Niemniej jednak, konto to również przyciąga uwagę.

Studio Projektowe Dorota Szelałowska podobnie jak poprzednie dwa, korzysta ze strony internetowej i niektórych mediów społecznościowych. Zdecydowanym faworytem, pod względem intensywności zaangażowania e-marketingowego jest w jego przypadku strona internetowa, Facebook i Instagram.

Z kolei pracownia architektoniczna Tissu Architecture jest zawodowym przedsięwzięciem dwóch Polek, które z biegiem czasu stały się rozpoznawalną w świecie pracowni architektonicznych marką. Projekty, zarówno budynków, mieszkań, aranżacji wnętrz, które tworzą, nieco odbiegają od tych prezentowanych przez wcześniej omówione pracownie. Cechą charakterystyczną jest bardziej bogaty w formie styl Glamour.

Strona internetowa Tissu odbiega formą i projektem od wcześniej prezentowanych. Jest ona strojna, jednakże pod względem ilości zakładek dość ascetyczna¹.

Bogactwo detalu swoich realizacji Tissu przedstawia na Facebooku. Prezentuje na nim swoje projekty. Zdjęcia pomimo tego, że pokazują całość realizacji doskonale pokazują każdy jej detal. A jest ich dużo. Bogactwo form bardzo często podkreśla kolor.

Zaangażowanie Tissu w publikowanie w e-przestrzeni własnych projektów prezentuje Instagram. Medium to stało się dla prezentowanej pracowni architektonicznej obszarem dla intensywnej popularyzacji własnych realizacji. Znajdują się na nim zdjęcia, w tym to, które aktualnie znajduje się na frontowej części strony internetowej i na Facebooku. Tym samym Tissu osiąga spójność marketingowego przekazu.

Z dużym zaangażowaniem Tissu wykorzystuje również Pinterest. Medium to jest dla pracowni platformą marketingową na której umieszcza swoje projekty.

Analizując internetową aktywność marketingową wymienionych pracowni architektonicznych, to z całą pewnością skupiona jest ona w obszarze witryn internetowych, (którą posiadają wszystkie) i mediów społecznościowych, reprezentowanych przez Facebooka, Instagrama i Pinteresta.

Co ciekawe, wskazywane pracownie architektoniczne nie korzystają z możliwości YouTube, który jest bardzo popularnym medium społecznościowym. Pewną aktywność w jego obszarze

¹ <https://tissu.pl/>, stan z dnia 09.10.2022.

odnotowuje Dorota Szelałowska. Jednakże jest to związane z jej działalnością telewizyjną. Jej pracownia projektowa z niego nie korzysta.

Analizowane pracownie architektoniczne przynależą do bardzo trudnej branży, jaką jest rynek projektowania mieszkań, domów, biur, lokali usługowych oraz aranżacji ich wnętrza.

Projekty, pomysły – nawet te najbardziej nieszablonowe i wywodzące się z kreatywności architektów zawsze muszą być zgodne z wizją klientów. A ich wizje bardzo często ograniczają, czy też narzucają projektantom pewne mocno ograniczone ramy. Wynika to zarówno z panujących trendów, indywidualnych upodobań i, chyba w największej mierze, z finansowych możliwości.

Podsumowanie

Pracownie projektowe, architektoniczne bardzo chętnie, i wydaje się z sukcesami, wykorzystują, w dotarciu do odbiorców, Internet. Służy on im jako niezawodne narzędzie komunikacji, szczególnie w kontekście marketingu. Korzystanie ze strony internetowej, czy mediów społecznościowych jest już wpisane w codzienność pracy pracowni architektonicznych. Biorąc pod uwagę omówione cztery z nich, robią to z zaangażowaniem i powodzeniem.

Internet, który jest jak na razie najdoskonalszą formą masowej i natychmiastowej komunikacji, stał się też marketingową platformą. Proces ten jeszcze bardziej został ugruntowany poprzez popularyzację mediów społecznościowych. Są one aktualnie najlepszą dźwignią reklamy, a zatem i handlu.

BIBLIOGRAFIA

1. Barker D., *Social Media Marketing: A Strategic Approach*, South-Western College Publishing, Cincinnati 2022.
2. Gołuchowski i in., *Cyfrowa komunikacja organizacji*, Wyd. UE w Katowicach, Katowice 2020.
3. Kingsnorth J. S., *Digital Marketing Strategy: An Integrated Approach to Online Marketing*, Kogan Page, London 2019.

Źródła internetowe

1. <https://www.websiterating.com/>
2. <https://kael.eu/>
3. <https://tamizo.pl/pracownia/>
4. <https://www.szelałowska.studio/>
5. <https://tissu.pl/>

Social media as an instrument to increase the competitiveness of architectural studios

Summary: Internet marketing is a permanent element of conducting marketing strategies, regardless of the business profile or the country of origin of the enterprises. The digitization of societies, especially visible in the last two years, has made it even easier for marketing content to reach recipients using electronic channels. The area where most human e-activity, including business, occurs is social media. They have become an extremely intensively developed area in terms of marketing. The aim of the article is to discuss and analyze the marketing use of Internet space by architectural studios, with a particular focus on social media.

Keywords: e-marketing, social media, architectural studios

Zakres widoczności trójkąta wyróżniającego a bezpieczeństwo ruchu drogowego

Rear warning triangle visibility range in the field of road traffic safety

M.Sc. Bratkowski Przemysław

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Streszczenie

Podstawowym celem pracy było określenie wpływu stanu technicznego powierzchni refleksyjnych trójkątów wyróżniających na ich widoczność w nocy. Jest to element często decydujący o bezpieczeństwie ciągników i maszyn rolniczych, pojazdów wolnobieżnych poruszających się po drogach publicznych w warunkach ograniczonej widoczności. Realizacja pracy objęła przegląd rozwiązań ważnych w aspekcie widoczności. Uwzględniono światła i reflektory samochodowe, rozsył światła oraz rozwiązania ułatwiające zauważenie obiektu w postaci elementów odbijających światło.

Słowa kluczowe: widoczność pojazdu, trójkąt wyróżniający, badania widoczności

Abstract

The main aim of the study was to determine the influence of the technical condition of the reflective surfaces of rear warning triangles on their visibility at night. It is an element that often determines the safety of tractors and agricultural machinery, slow-moving vehicles traveling on public roads in conditions of limited visibility. The implementation of the work included a review of solutions important in terms of visibility. Car lights and headlights, light distribution and solutions facilitating the sighting of the object in the form of light reflecting elements were taken into account.

Keywords: vehicle visibility, rear warning triangle, visibility tests

1. Wstęp

W Polsce dynamicznie wzrasta liczba kilometrów zmodernizowanych dróg oraz liczba poruszających się po nich pojazdów. Masowy rozwój tej dziedziny pozwala angażować coraz to nowsze technologie oraz rozwiązania. Szersze wykorzystanie technologii pozwala zaś zwiększać bezpieczeństwo na drogach.

Bezpieczeństwo ruchu drogowego jest istotnym elementem w postępującym rozwoju motoryzacyjnym. Liczne nowoczesne rozwiązania m.in.: w zakresie ostrzegania kierowców, nowoczesnego oświetlenia pojazdów oraz coraz większa optymalizacja projektowania przednich części samochodu dla poprawy bezpieczeństwa podczas zderzenia z pieszymi. Zmiany te uzupełnione o działania w innych obszarach (infrastruktura, przepisy ruchu drogowego, szkolenia itp.) powodują powolną, lecz zauważalną z roku na rok poprawę bezpieczeństwa na drogach. Na rysunku 1 zestawiono dane pokazujące liczbę ofiar śmiertelnych i ciężko rannych w wypadkach w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Na tej podstawie można wnioskować, że postęp w zakresie zwiększonej liczby systemów bezpieczeństwa oraz zmienione konstrukcje pojazdów, wpływa na zmniejszenie się liczbę ofiar śmiertelnych i ciężko rannych podczas zdarzeń drogowych.

Niestety statystyki te pokazują również to, że duże nakłady na rzecz bezpieczeństwa wciąż nie wpływają na istotnie korzystne obniżenie liczb zdarzeń. Przyczyną takiego stanu może być fakt, że coraz bogatsze wyposażenie samochodów w systemy bezpieczeństwa wpływają niekorzystnie na zachowanie kierującego. Wspomagając i ułatwiając mu pracę wywołują w nim przekonanie o zwiększonym bezpieczeństwie prowadzące do wzrostu prędkości jazdy oraz podwyższoną skłonność do nieprzestrzegania przepisów Prawa o Ruchu Drogowym.

W porze letnio-jesiennej, ze względu na zbiór plodów rolnych, zauważalny jest wzmożony ruch pojazdów rolniczych na drogach publicznych w porze nocnej. Kierujący pojazdami samochodowymi mogą mieć trudności z odpowiednio wczesnym zauważeniem i prawidłowym rozpoznaniem wolno poruszającej się przeszkody, która dodatkowo może mieć ponadnormatywne wymiary. Zdarzyć się może również, że pojazdy rolnicze mają zamontowane urządzenia dodatkowe, które mogą zasłaniać światła mijania lub trójkątną tablicę wyróżniającą. Powoduje to, że kierowcy samochodów, w warunkach ograniczonej widoczności podczas pory nocnej, nie są w stanie, w odpowiednim czasie zauważyć na drodze niczym nie wyróżniającego się pojazdu rolniczego. To często skutkuje najechaniem.

2. Światła samochodowe

Reflektory główne, od samego początku, pełniły rolę oświetlania drogi przed pojazdem oraz ostrzegania innych uczestników ruchu przed zbliżającym się innym kierującym lub użytkownikiem drogi, niezależnie od tego czy do ich budowy użyto lamp olejowych, czy lamp elektrycznych. Przez ostatnie dwadzieścia lat, dzięki zwiększonym możliwościom jakościowym oraz materiałom, nastąpiła istotna zmiana dotycząca rodzajów reflektorów i ich źródła światła. Pozwoliło to na stopniowe udoskonalanie konstrukcji świateł, które wpłynęło na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego i zmniejszenie liczby zdarzeń drogowych wynikających np. z ograniczenia widoczności. W skład

budowy standardowego reflektora wchodzi: źródło światła, lustro (odbłyśnik), obudowa, szyba (rozpraszająca lub przezroczysta), mechaniczne lub elektryczne urządzenie regulacyjne.

Światła mijania, w zależności od rodzaju pojazdu, jego wyposażenia, trwałości żarówek czyli niezmienności działania niezależnie od zmiennych warunków drogowych oraz odpowiedniej regulacji, mogą posiadać różną budowę. Światłom są też postawione bardzo liczne wymagania ujęte w normach i normach prawnych. Na przykład światła główne samochodu (mijania i drogowe) powinny zapewniać:

- możliwie duży zasięg światła reflektorów z zachowaniem dobrego i równomiernego oświetlenia drogi (bez występowania obszarów o dużym kontraście),
- rozproszenie światła na boki w płaszczyźnie poziomej w celu dobrego oświetlenia pobocza,
- spełnienie wymagań odpowiednich norm dotyczących rozsyłu strumienia świetlnego ze względu na zjawisko olśnienia kierowców nadjeżdżających z przeciwka

Nocą widoczność światła jest bardzo ograniczona. Zasięg widzenia, a przede wszystkim możliwość rozpoznania przeszkód na drodze zależy czynników, m.in:

- stanu oświetlenia drogi,
- wydajności posiadanych reflektorów (zasięg świecenia, natężenie oświetlenia),
- warunków atmosferycznych (deszcz, mgła lub inne),
- rodzajów, koloru a przede wszystkim rozmiarów przeszkody.

Przez długi czas popularnym źródłem światła były zwykle żarówki wykorzystujące świecenie rozżarzonego drutu wolframowego. Potem wraz z rozwojem dostępnej technologii, wdrażaniem systemów elektronicznych zaczęły zmieniać się możliwe do zastosowania źródła światła a wraz z nimi same reflektory. Dzięki wiedzy z zakresu budowy reflektorów oraz ich elementów składowych, a w szczególności różnic pomiędzy źródłami światła, kierujący pojazdem samochodowym, ma większą możliwość zauważenia przeszkody dzięki wyposażeniu pojazdu w efektywniejsze światła lub zaawansowane technologiczne reflektory matrycowe. Producenci samochodów, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom klientów wprowadzają możliwość dokupienia lepiej świecących reflektorów, np. lamp w technologii LED, do niższych segmentów pojazdów. Dzięki temu rozwój tej dziedziny pozwolił znacząco zwiększyć bezpieczeństwo ruchu drogowego.

Prędkość bezpieczna podczas jazdy w nocy to taka, która pozwoli na zatrzymanie samochodu na drodze zatrzymania, a nie hamowania. Prędkość tę można policzyć przyjmując za wartość drogi zatrzymania odległość widoczności wynikającą z zasięgu światła reflektorów i możliwości rozpoznania przeszkody. Przy optymistycznym założeniu czasu reakcji psychofizycznej kierowcy i połowie czasu uruchamiania układu hamulcowego równej jednej sekundzie. Prędkość bezpieczna na drodze asfaltobetonowej suchej wynosi zatem 45-68 km/h, zaś na drodze mokrej 40-48 km/h.

3. Materiały odblaskowe

Materiały odblaskowe znalazły szerokie zastosowanie w nauce i technice. Przede wszystkim kojarzone są z odzieżą i elementami odblaskowymi służącymi zwiększeniu bezpieczeństwa ruchu drogowego. Niektóre materiały charakteryzują się taką strukturą, że światło ulega odbiciu w kierunku bliskim do tego, z jakiego pada (nie tylko, gdy pada prostopadle). W przypadku, gdy materiał jest chropowaty, duża część światła ulega odbiciu rozproszonemu, podczas którego światło odbijane jest równomiernie we wszystkich kierunkach. To właśnie ten rodzaj odbicia, noszący nazwę odbicia współdrożnego, powrotnego albo odblaskowego (ang. retroreflection) stanowi podstawę działania materiałów odblaskowych.

Dotychczas, wynalezione zostały dwa rodzaje materiałów odblaskowych, czyli tego w jaki sposób osiągnąć można odbicie światła:

- materiał „mikrokulkowy” – elementem odbijającym promienie światła jest warstwa zbudowana z mikrokulek szklanych wkomponowana w warstwy tkaniny
- materiał „mikropryzmatyczny” – światło odbijane jest przez specjalnie uformowane pryzmaty – najczęściej stosowane na oznakowaniu pionowym lub poprzez przyklejenie folii odblaskowej na powierzchnię metalową

Zgodnie z par. 52 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury o Warunkach technicznych pojazdów oraz zakresie ich niezbędnego wyposażenia, pojazd wolnobieżny, ciągnik rolniczy oraz przyczepa przeznaczona do łączenia z tymi pojazdami (wyjątek stanowi zespół, w którym przyczepa wchodzi w skład i nie jest pojazdem ostatnim) powinny być wyposażone i oznakowane poprzez trójkątną tablicę wyróżniającą.

Zastosowanie materiałów odblaskowych w ruchu drogowym w postaci świateł odblaskowych zrewolucjonizowało na nowo pojęcie bezpieczeństwa. Możliwości umiejscowienia na różnych powierzchniach materiału odblaskowego znalazły w wielu gałęziach codzienności. Począwszy od infrastruktury drogowej (m.in. znaki drogowe) po elementy odblaskowe umiejscowione na pojazdach uczestników ruchu lub nawet noszone przez pieszych. Takie rozwiązanie pozwala kierowcom na wcześniejsze zauważenie przeszkody w warunkach ograniczonej widoczności, a następnie uniknięcie niebezpiecznej sytuacji na drodze.

4. Przeprowadzone badania

Celem wykonywanego badania było określenie zakresu widoczności trójkątnych tablic wyróżniających w porze nocnej, bez dodatkowego sztucznego oświetlenia jezdni. Badania obejmowały przeprowadzenie eksperymentu badawczego oraz wykonanie analizy zasięgu widoczności trójkątnej tablicy wyróżniającej dla kierowcy pojazdu osobowego. Samochód był wyposażony w światła mijania bez dodatkowego oświetlenia.

Objektami badań było osiem trójkątów wyróżniających, dwa nowe oraz sześć pochodzących z lat 80-90. XX wieku (rys. 1). Trójkąty te różniły się od siebie stopniem zniszczenia warstwy wierzchniej lub rodzajem i zakresem widocznych uszkodzeń mechanicznych.

Rys. 1 Zestawienie obiektów badań z widoczną powierzchnią refleksyjną

Badania zostały wykonane w maju 2022 r., w warunkach nocnych, w godzinach od 1:30 do 3:10, na suchej nawierzchni jezdni przy lekkim zachmurzeniu, w miejscu pozbawionym wpływu oświetlenia zewnętrznego oraz w czasie, w którym księżyc nie rozjaśniał panującego mroku. Do badań wybrano prosty, płaski odcinek drogi z asfaltową nawierzchnią jezdni w bardzo dobrym stanie utrzymania (w miejscowości Kępa Oborska, pow. piaseczyński,). Na drodze tej wyznaczono odcinek pomiarowy o długości 100 m, na którym naniesiono znaczniki w odległościach co 25 m. Podział ten wynikał z oszacowania odległości z jakiej kierowca jest w stanie ujrzyć przeszkodę przy prędkości około 50 km/h.

Trójkąt nr 1

Ilość pikseli: 1100. Kolory: żółte: 10%,
pom.: 60%, czer.: 20%, ciemne: 10%.

Trójkąt nr 4

Ilość pikseli: 860. Kolory: żółte: 0%,
pom.: 20%, czer.: 60%, ciemne: 20%.

Trójkąt nr 2

Ilość pikseli: 1120. Kolory: żółte: 10%,
pom.: 65%, czer.: 15%, ciemne: 10%.

Trójkąt nr 5

Ilość pikseli: 900. Kolory: żółte: 5%,
pom.: 10%, czer.: 65%, ciemne: 20%.

Trójkąt nr 3

Ilość pikseli: 1008. Kolory: żółte: 30%,
pom.: 30%, czer.: 5%, ciemne: 35%.

Trójkąt nr 6

Ilość pikseli: 890. Kolory: żółte: 5%,
pom.: 10%, czer.: 25%, ciemne: 60%.

Trójkąt nr 7

Ilość pikseli: 920. Kolory: żółte: 10%,
pom.: 25%, czer.: 30%, ciemne: 35%.

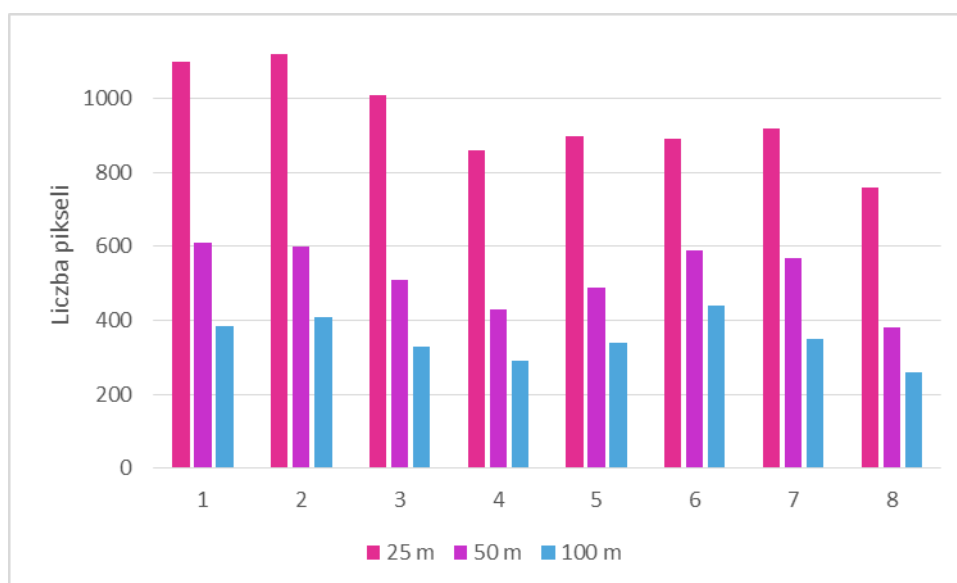
Trójkąt nr 8

Ilość pikseli: 760. Kolory: żółte: 0%,
pom.: 0%, czer.: 5%, ciemne: 95%.

Rys. 2 Obrazy trójkątów w powiększeniu - odległość 25 metrów

Zebrane tabelarycznie wyniki liczby pikseli odbitych plamek z fotografii z odległości 25, 50 oraz 100 m wskazują, iż zbliżając się do przeszkody, plamka światła odbitego staje się coraz większa (rysunek 3).

Kolor powstaje, gdy światło odbija się od różnych przedmiotów i trafia do ludzkiego oka. Rozszczepione światło białe, czyli najjaśniejsze z możliwych do zauważenia przez ludzkie oko barw światła, po przepuszczeniu i następnym rozszczepieniu w pryzmacie, człowiek jest w stanie zaobserwować w postaci odseparowanych fal świetlnych o różnych długościach fali (od 380 nm dla fioletu do 740 nm dla czerwieni).

Rys. 3 Zestawienie liczby pikseli dla poszczególnych trójkątów na odległości 25m, 50m oraz 100m

Wrażenia barwne jakie odbierane są przez człowieka zależą w pewnym stopniu również od czynników psychofizycznych (spożywanie witamin, rodzaj nastroju czy podwyższona ciepłota ciała ludzkiego). Istotny wpływ ma również wiek, gdzie z czasem zanika postrzeganie koloru niebieskiego i zielonego, zaś zdolność do postrzegania barwy czerwonej pozostaje bez zmian. Światło padając na przedmiot jest częściowo pochłaniane, zaś część jest odbijana z długością fali przypisanej danemu kolorowi. Patrzenie fotopowe (dienne) to zakres długości fali od około 500 do 670 nanometrów. W przypadku patrzenia skotopowego (nocnego), w sytuacji gdy światło odbija się od przedmiotu czerwonego, pomarańczowego lub żółtego, długość fali od około 740 do około 560 nanometrów powoduje, że jest ona znacznie wyższa a co za tym idzie, dużo bardziej kontrastowa barwa jest widoczna przez ludzkie oko, w odróżnieniu od widzenia fotopowego.

Wszystkie wymienione czynniki można uznać za ograniczające dla kierowcy możliwości poznawcze i prawidłową ocenę rozróżnienia kolorów, a co za tym idzie odpowiednią reakcję w czasie, który pozwoli nie dopuścić do zdarzenia drogowego.

5. Wnioski

Przeprowadzone badania ukazują problematykę z jaką muszą się mierzyć kierowcy pojazdów samochodowych. Zużyty sprzęt, w tym trójkąty wyróżniające – ich wypłowienie, zniszczenie mechaniczne, mogą powodować znaczne ograniczenie ich postrzegania, poprzez odbijanie barw zbyt mało kontrastujących z otoczeniem.

Widoczność trójkątów nowych jest wyższa niż trójkątów używanych. To znaczy, że trójkąty nowe są możliwe do zauważenia z większej odległości przed przeszkodą oraz ich światło odbite jest mocniejsze. Niemniej wszystkie trójkąty, które zostały poddane badaniom w zakresie ich zasięgu widoczności, są widziane z odległości minimum stu metrów. Na tej podstawie należy stwierdzić, iż używanie trójkątów, nawet używanych, zwiększa możliwości poznawcze kierujących, zbliżających się do ciągnika, pojazdu wolnobieżnego lub przyczepy w porze nocnej bez oświetlenia, co redukuje możliwości zaistnienia zdarzenia drogowego.

Użyte do badania trójkąty nowe, posiadają odpowiednie dopuszczenia homologacyjne w zakresie obowiązujących przepisów, jak również bezpieczeństwa ruchu drogowego. Trójkąty nowe na metalowej blaszce jak i w formie samej naklejki są tak samo widoczne.

Otoczenie wokół ciągnika może mieć również znaczenie w postaci świecącego księżycy, śniegu po opadowego oślepienia przez nadjeżdżające pojazdy z naprzeciwka.

BIBLIOGRAFIA

1. Osewski, P.: *Wypadki drogowe w Polsce w 2021 roku – Statystyka*, Wydawnictwo Biura Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji, 2022.
2. Widerski, T.: *Oświetlenie i komfort*, Politechnika Łódzka, 2019.
3. Luciano L.: *Challenges of adopting new lighting technologies on emerging markets*, materiały firmy FORD MOTOR COMPANY.
4. Valeo's *PictureBeam 4,000 pixels ADB*, czasopismo DVN Test Drive, 2019.
5. Neumann R.: *Automotive Front Lighting*, GTB Document No. CE-4563, 2011.
6. Bielawny A.: *Automotive Lighting Continues to Evolve*, czasopismo Optics and Photonics News, 2016.
7. Ma R.: *Automotive Adaptive Front-lighting System Reference Design*, materiały Texas Instruments, 2013.
8. *The Basics of Electricity and Vehicle Lighting*, materiały Grote Industries Inc., USA, 2010.
9. Egidi A.: *Review of main optical retroreflectors*, czasopismo Technical Report, 2018.

10. Helmers G., Lundkvist S.: *Visibility distances to retroreflectors in opposing situations between two motor vehicles at night*, Wydawnictwo Vag-och Trafik-Institutes, Linjoping, 1989.
11. Prochowski L., Unarski J., Wach W., Wicher J.: *Podstawy rekonstrukcji wypadków drogowych*, Wydawnictwo WKiŁ, Warszawa, 2014
12. Żagań W.: *Podstawy techniki świetlnej*, Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa, 2014.
13. Milliken N., Tutunea-Fatan R., Bordatchev E.: *Analysis of surface quality during fabrication of automotive retroreflectors*, czasopismo Measurement, 2019.
14. Lanh-Thanh L., Hien-Thanh L., Jetter L., Hsin-Yi M., Hsiao-Yi L.: *Design of a Society of Automotive Engineers Regular Curved Retroreflector for Enhancing Optical Efficiency and Working Area*, czasopismo MDPI, 2018.
15. Materiały informacyjne firmy INTEGART.
16. Materiały firmy CENTRALNY INSTYTUT OCHRNY PRACY – PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY.
17. Ciępka P., Zębala J.: *Widoczność trójkątnych tablic wyróżniających w światłach samochodów osobowych*, Wydawnictwo IES, Kraków, 2011.
18. Tarasiuk J.: *Problem barw i kolorów*, Wydawnictwo AGH, Kraków, 2017
19. *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia* (Dz.U. 2003 nr 32 poz. 262).
20. *Prawo o ruchu drogowym* (Dz.U. 1997 nr 98 poz. 602).
- 21.

Cyberbezpieczeństwo – najczęstsze zagrożenia

Agnieszka Orłowska

University of Technology and Economics, Poland

Streszczenie

Każdy, kto korzysta z Internetu narażony jest na pochodzące z jego środowiska ataki. Są one wymierzone zarówno w pojedyncze osoby, przedsiębiorstwa, jak i całe społeczeństwa czy państwa. Należy zdać sobie sprawę, że każdy użytkownik sieci, w chwili zalogowania się do niej, potencjalnie - może stać się ofiarą cyberprzestępców. Tak jak rozwija się technologicznie Internet, tak jak stale zwiększa się liczba jego użytkowników, tak i permanentnie rozwijają się sposoby, metody cyfrowych napaści, zagrożeń. Celem artykułu jest przedstawienie i omówienie wybranych cyberzagrożeń.

Słowa kluczowe: cyberbezpieczeństwo, cyberzagrożenie, cyberatak, Internet, zagrożenie

Wprowadzenie

Aktualnie, z racji scyfryzowania praktycznie każdej sfery działalności człowieka, każdy użytkownik cyberprzestrzeni narażony jest na pochodzące z jego środowiska ataki. Są one wymierzone zarówno w pojedyncze osoby, przedsiębiorstwa, jak i całe społeczeństwa czy państwa. Należy zdać sobie sprawę, że każdy użytkownik sieci, w chwili zalogowania się do niej, potencjalnie - może stać się ofiarą cyberprzestępców. Tak jak rozwija się technologicznie Internet, tak jak stale zwiększa się liczba jego użytkowników, tak i permanentnie rozwijają się sposoby, metody cyfrowych napaści, zagrożeń.

Określenie wszystkich zagrożeń wynikających z korzystania z Internetu nie jest możliwe. Co prawda, co roku pojawiają się raporty, badania je określające, jednakże w momencie ich opublikowania pojawiają się już nowe zagrożenia. Raporty takie, między innymi publikują: ENISA, czy przedsiębiorstwo Avast. Dane można znaleźć też na witrynie internetowej Ministerstwa Cyfryzacji¹.

¹ Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa

1. Wybrane najczęstsze zagrożenia związane z cyberbezpieczeństwem – Avast

Według przedsiębiorstwa Avast najczęstszymi zagrożeniami, z którymi borykają się użytkownicy sieci, jaki i służby cyberprzestępców zwalczające, są: kradzieże danych, kradzieże tożsamości, wisusowanie sprzętów, ataki na wybrane domeny, ataki na e-bankowość i inne¹.

Avast wymienia i charakteryzuje takie zagrożenia, jak: Botnet, wyciek danych, ataki na bankowość mobilną, korzystanie z otwartej sieci Wi-Fi, czy bezwiedne instalowanie poważnych programów śledzących – tabela 1.

Tabela 1. Cyberzagrożenia według Avast

Nazwa zagrożenia		Charakterystyka
1.	Botnet (ang. roboti network)	Jest to sieć zainfekowanych urządzeń używana przez e-przestępców (hakerów). Są one wykorzystywane do ataków DDoS, wyłudzenie krypto waluty (Bitcoin). Botnet jest także związany z łączeniem poczty elektronicznej z niechcianymi informacjami, załącznikami, czyli spamem. Uwagę zwraca fakt, że każde połączenie z siecią jest zagrożone tego typu e-atakami.
2.	Wyciek danych	O wycieku danych można mówić wtedy, kiedy z danej organizacji, przedsiębiorstwa itp. poprzez połączenie z siecią wydostają się na zewnątrz informacje, dane, dokumenty, stanowiące istotne zasoby, w tym tajne. Mogą to być dane klientów banków, loginy pracowników, czy też dane teleadresowe. Ataki tego typu nastwione są w przeważającej części na wyłudzenie pieniędzy, często poprzez szantaż i zastraszenie. Proceder ten służy także do sprzedaży nielegalnie pozyskanych danych w tzw. darknecie. Mogą one posłużyć poważnym przestępstwom. Aby zminimalizować szansę na stanie się ofiarą e-przestępczości bardzo ważnym aspektem jest tworzenie silnych haseł, niepublikowanie prywatnych danych, nielogowanie się na podejrzane strony, czy też nieotwieranie nieznanych linków, plików itp.
3.	Atak na DNS domain name server - serwer nazw domen	Tego typu ataki polega na użyciu nazwy dowolnej znanej e-witryny - w celu przekierowania ruchu na inny adres IP. Użytkownicy sieci, chcąc szybko wejść na stronę www nie zwracają, w większości, uwagi na nazwy domen, tym bardziej, że te fałszywe są praktycznie tożsame z legalnymi. W ten sposób cyberprzestępcy przechwytyją serwer DNS i przekierowują ofiarę na własny IP, czyli na niebezpieczne tzw. złośliwe witryny. Często, nieświadomi użytkownicy sieci, instalują u

¹ Akademia Cyberzagrożeń Avast, <https://www.avast.com/pl-pl/c-online-threats>, stan z dnia 07.10.2022.

		siebie złośliwe, czy szpiegowskie oprogramowania, dzięki którym przestępcy mają dostęp do ich wszystkich danych.
4.	Atak DDoS (ang. Distributed Denial of Service)	Ataki te należą do tzw. „rozproszonej odmowy usługi”. Przestępcy skupiają się tutaj na sprawieniu, aby sieć stała się całkowicie niedostępna. W tym celu hakerzy „zapychają” sieć, przez spowodowanie, że użytkownicy nadsyłają w jednym czasie żądań o połączenie. Przeważnie tego typu atak taki odbywa się z wykorzystaniem tzw., omówionych powyżej, botnetów
5.	Konie trojańskie bankowości mobilnej	Jest to złośliwe oprogramowanie, które do złudzenia przypomina mobilną aplikację bankową. Jest to tzw. nakładka, bowiem pod oryginalną aplikacją, znajduje się ta fałszywa. Klient bankowości elektronicznej, logują się, automatycznie wprowadza do systemu złośliwe oprogramowanie. W ten sposób złodzieje otrzymują całkowity dostęp do danych, loginów, haseł, pieniędzy ofiary. Proceder ten występuje także z wykorzystaniem smsów, kiedy to klient banku uwierzytelnia np. przelew.
6.	Otwarta sieć Wi-Fi	Korzystanie z zaszyfrowanej sieci jest wielce, ze względów e-bezpieczeństwa, pożądane. W ten sposób użytkownik ma zapewnioną ochronę danych. Jednakże, w momencie korzystania z sieci niezabezpieczonej narażony jest na wszelkie cyberzagrożenia. W sieciach niezabezpieczonych bardzo łatwo jest paść ofiarą wyłudzenia danych, pieniędzy itp. Także w ten sposób zainstalowanie złośliwego oprogramowania jest wielce prawdopodobne. W sytuacji, kiedy użytkownik sieci musi skorzystać z sieci otwartej, to wskazane jest robienie tego z użyciem ochrony VPN.
7.	Phishing	Phishing polega na nakłanianiu przez e-przestępców do podania prywatnych, poufnych informacji, danych. Przebieg takiego ataku w większości przypadków wygląda następująco: przestępca podszywa się pod tożsamość mailową znajomego ofiary, wysyła do niej maila z załącznikiem lub linkiem. Nieświadoma ofiara tego przestępstwa w nie „klika”. W ten niezauważalny sposób instalowane jest złośliwe oprogramowanie. Bywa, że oszuści stosujący phishing tworzą fałszywe e-witryny, które są praktycznie identyczne z tymi prawdziwymi.
8.	Ransomware	Jest to złośliwe oprogramowanie. Po jego zainstalowaniu przejmuje ono kontrolę nad e-systemem ofiary. Z reguły szyfrowane są tutaj wszystkie jej dane lub poszczególne pliki. Przestępcy w ten sposób wyłudniają pieniądze, obiecując, że po ich otrzymaniu odszyfrują system. W Polsce takie ataki przeprowadzone są z wykorzystaniem

		podobizn urzędowych, czy też rządowych e-witryn. E-przestępcy często żądają zapłaty w krypto walucie (Bitcoin).
9.	Oprogramowanie szpiegujące	Jest to typ złośliwego oprogramowania, które ma za zadanie szpiegować e-działania ofiary. W ten sposób przestępcy pozyskują dane, informacje, zdjęcia, pliki itp. Tracone są w ten sposób dane bankowe, osobowe i wszelkie inne prywatne dane. Program szpiegujący instalowany jest też podstępem w urządzeniach mobilnych. Dzięki temu przestępcy śledzą każdy ruch swojej ofiary. Jest in znane każde miejsce, każda jej lokalizacja.

Źródło: *Akademia Cyberzagrożeń ...*, op. cit., stan z dnia 10.10.2022; K. Bartczak i in., *Rodzaje cyberzagrożeń i prawne sposoby im przeciwdziałania w kontekście stosowania cyfrowych platform technologicznych w Polsce i UE*, Przegląd Organizacji, 2021, nr 3, s. 39-45.

Avast wskazuje też na kroki, które użytkownicy sieci mogą podjąć w celu ochrony przed cyberzagrozeniami¹. Wskazuje przy tym na potrzebę instalowania specjalistycznych oprogramowań antywirusowych. Blokują one, między innymi, dostęp do podejrzanych witryn, czy też skanują pliki. Monitorują też sieć Wi-Fi. Korzystanie z silnych haseł stało się już nie tylko postulatem, ale też koniecznością. Pobierane aplikacje muszą też pochodzić ze znanych źródeł. Niewskazaniem jest też korzystanie z otwartej sieci Wi-Fi, jednakże w sytuacji w której użytkownik musi z niej skorzystać, Avast wskazuje na konieczność stworzenia prywatnej sieci VPN.

2. Wybrane najczęstsze zagrożenia związane z cyberbezpieczeństwem – ENISA

Przed cyberzagrozeniami ostrzega też polskie Ministerstwo Cyfryzacji. Ne jego witrynie internetowej umieszczane są zagrożenia, które pochodzą z Raportu ENISA – tabela 2.

Tabela 2. Zagrożenia dla unijnego cyberbezpieczeństwa według ENISA

1.	Złośliwe oprogramowania (malware)
2.	Ataki z wykorzystaniem złośliwego kodu na stronach internetowych
3.	Phishing, czyli bezpośrednie wyłudzenie poufnych informacji lub za pomocą złośliwego oprogramowania
4.	Ataki na aplikacje internetowe
5.	SPAM – niechciana korespondencja

¹ *Akademia Cyberzagrożeń ...*, op. cit., stan z dnia 10.10.2022.

6.	Ataki DDoS – czyli blokowanie dostępu do usług poprzez sztuczne generowanie wzmożonego ruchu
7.	Kradzież tożsamości
8.	Naruszenie poufności, integralności lub dostępności danych
9.	Zagrożenia wewnętrzne powodowane przez pracowników
10	Botnet-y – sieci komputerów przejętych przez przestępców
11.	Ingerencja fizyczna, uszkodzenia oraz kradzież
12.	Wyciek danych
13	Ataki ransomware w celu wyłudzenia okupu za odszyfrowanie lub nieujawnianie wykradzonych danych
14	Cyberszpiegostwo
15.	Kradzież kryptowalut (cryptojacking)

Źródło: www.gov.pl, stan z dnia 10.10.2022.

Aktualnie obserwuje się gwałtowny wzrost incydentów noszących znamiona cyberprzemocy. Cyberzagrożenia stały się bowiem stałym elementem życia e-społecznego. Żaden użytkownik sieci nie jest w pełni bezpieczny. Każdy bowiem jest narażony na atak. Szczególnym obszarem, na którym skupia się w licznie 5 mld użytkowników są media społecznościowe. Przejmowanie przez przestępców ich kont, danych, wiadomości czy najbardziej prywatnych zdjęć jest już plagą¹.

Cyberataków nie należy zatem rozpatrywać w kategoriach definicyjnych i technicznych. Są one realnym zagrożeniem w wymiarze ludzkim, społecznym. Cyberzagrożenia te zdefiniowano w tabeli 3.

Tabela 3. Cyberzagrożenia - wymiar społeczny

Zagrożenie	Charakterystyka
Cyberstalking	Jest to dręczenie, często z wykorzystaniem urządzeń elektronicznych. Bywa, że ofiarami jest jeden człowiek lub cała grupa. Przestępca taki nosi nazwę stalkera.
Trollowanie	Zjawisko to polega na stosowaniu, w stosunku do użytkowników sieci, nieprzyjaznych zachowań. Przykładem może być lekcja online, podczas której nieproszony gość przerywa ją, przeszkadza, obrażając przy tym zabrane

¹ Por. Ł. Sitek, *Najgroźniejsze ataki hakerskie i wycieki danych w 2020 r.*, <https://www.vida.pl/najgrozniejsze-ataki-hakerskie-i-najwieksze-wycieki-danych-w-2020-r/>, stan z dnia 10.10.2022.

	tam osoby. Tą formą ataków zagrożone są w szczególności dyskusyjne fora internetowe, np. w mediach społecznościowych.
Flaming	Jest to bardzo niebezpieczne zjawisko, polegające na jętrzeniu wśród uczestników e-dyskusji. Osoba, która nazwana jest „trollem” powoduje wśród uczestników wzrost agresji.
Cyberprostyucja	Zjawisko to polega na pozyskiwaniu korzyści finansowych w zamian za dostarczenie drogą elektroniczną materiałów pornograficznych, erotycznych.
Seksting	Jest to proceder polegający na przesyłaniu drogą elektroniczną materiałów erotycznych (pornograficznych) innym użytkownikom sieci. Odbiorcami, czyli ofiarami mogą być osoby dorosłe, jak i dzieci.
Grooming	Jest to przestępstwo polegające na wprowadzaniu, niczego nieświadomego dziecka do lat 15, w celu produkcji materiałów pornograficznych lub składaniu mu propozycji seksualnych przez Internet.

Zródło: www.gov.pl, stan z dnia 10.10.2022.

Podsumowanie

Wraz z postępującym rozwojem technologicznym i zaangażowaniem jej najnowszych rozwiązań w codziennym życiu człowieka coraz ważniejszego znaczenia nabrał, i nadal nabiera, pojęcie bezpieczeństwa. Szczególnie, jeśli bezpieczeństwo odnosi się do aktywności ludzkiej prowadzonej w cyberprzestrzeni. Czyhające w niej niebezpieczeństwa wymagają stałego monitorowania i zabezpieczania sieci¹.

Oczywistym jest, że cyberzagrożenia stały się codziennością życia każdego użytkownika sieci, bez względu na wiek, płeć. Każdy może stać się ofiarą cyberataku. Sytuacja ta pokazuje dobitnie potrzebę wdrażania technologii mających na celu ochronę użytkowników sieci. Bardzo istotną jest też potrzeba edukowania społeczeństwa w zakresie cyberzagrożeń i metod ich przeciwdziałania.

BIBLIOGRAFIA

1. *Akademia Cyberzagrożeń Avast*, <https://www.avast.com/pl-pl/c-online-threats>.
2. Banasiński C. i in., *Cyberbezpieczeństwo*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

¹ M. Czyżak, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni*, Teka Komisji Prawniczej PAN, 2018, nr 9, s. 101 i n.

3. Bartczak K. i in., *Rodzaje cyberzagrożeń i prawne sposoby im przeciwdziałania w kontekście stosowania cyfrowych platform technologicznych w Polsce i UE*, Przegląd Organizacji, 2021, nr 3.
4. Czyżak M., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni*, Teza Komisji Prawniczej PAN, 2018, nr 9.
5. Sitek Ł., *Najgroźniejsze ataki hakerskie i wycieki danych w 2020 r.*, <https://www.vida.pl/najgrozniejsze-ataki-hakerskie-i-najwieksze-wycieki-danych-w-2020-r/>

Cybersecurity - the most common threats

Summary: Everyone who uses the Internet is exposed to attacks coming from its environment. They are aimed at individuals, enterprises, as well as entire societies or states. It should be realized that every user of the network, at the moment of logging into it, may potentially become a victim of cybercriminals. As the Internet is developing technologically, as the number of its users is constantly increasing, so are the ways and methods of digital attacks and threats. The aim of the article is to present and discuss selected cyber threats.

Keywords: cybersecurity, cyber threat, cyber attack, Internet, threat

Odpowiedzialność cywilna i karna z tytułu popełnienia plagiatu

M.Sc. Aldona Ploch

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Abstract

Publikacja poświęcona jest tematyce plagiatu i odpowiedzialności cywilnej i karnej z tytułu przewłaszczenia sobie autorstwa cudzego utworu. Artykuł oparty jest na obowiązującym prawie polskim, które jest równocześnie odzwierciedleniem przepisów prawa UE. Przedstawione zostaną założenia ustawowe pojęcia plagiatu, z największym naciskiem na plagiat w pracach naukowych. Zostanie poruszona tematyka gostwritingu, instytucja cytatu oraz zjawisko kupowania prac naukowych. W podsumowaniu wskażę, jak popełnienie czynu zabronionego jakim jest przywłaszczenie autorstwa cudzego utworu, może wpłynąć na naszą karierę naukową i zawodową.

The publication is devoted to the subject of plagiarism and civil and criminal liability for the appropriation of someone else's work. The article is based on the applicable Polish law, which is also a reflection of the provisions of EU law. The statutory assumptions of the concept of plagiarism will be presented, with the greatest emphasis on plagiarism in scientific works. The subject of gostwriting, the institution of quotation and the phenomenon of buying scientific works will be discussed. In conclusion, I will indicate how committing a prohibited act, which is the appropriation of the authorship of someone else's work, may affect our academic and professional career.

The place of need for sensemaking in the theories of motivation

Ph.D. Magdalena Ścigala

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Abstract

Motivating employees and leading them is one of four functions of management (among others like: planning, organizing, and controlling). Motivating people is important in organizations because it influences the level of performance, the efficiency, the organizational commitment, employee retention etc. Motivating people is also one of the difficulties functions because is based on such liquid, unstable sources of organization like relationship, soft competencies, employees' needs, emotions, and cognition processes.

The workforce is changing very rapidly. The diversity of employees present on a labour market is great. It is based mostly on different needs involved by education, age, cultural diversity, different forms of employment. Motivation processes in organizations should respond to these changing needs of employees. Moreover, computer technology, virtual structures, virtual teams influence the way managers could and should lead people nowadays. The author tries to underline that in such circumstances increases the importance of intrinsic motivation.

People and organizations are constantly trying to make sense of their professional activities in which they find themselves. People like activities that have sense and hate those that are senseless. People seems to have a special need for sensemaking. Employees have stronger motivation to work if their work is meaningful. Sensemaking is a process of meaningful creation that induces and supports motivation. Since Weick started to use sensemaking theory for understanding organizational life and culture, the term started to be very popular and used commonly. Although making sense isn't a new human activity. Sensemaking could be seen/ identify in many motivation theories, even those that had appeared and been developed before Weick described the concept of sensemaking in organizations.

The purpose of this presentation is to show where in the various theories of employee motivation is the place of concept of sensemaking. The author would like to show that it is well known from years (from the first theories of work motivation in 50. XX) and that sense/ meaning could be the important source of work motivation. The need for sensemaking is hidden in different concepts of motivation. Sensemaking seems to have special importance in unstable periods, during organizational and social changes, in the time of uncertainty, in the time of diversity.

Mediacja jako element zarządzania przedsiębiorstwem

Ph.D. Krystyna Szałkowska-Kozyra

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Iwona Budziszewska

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Streszczenie

Artykuł przedstawia problematykę mediacji. Mediacja jest jednym z ważnych i sprawdzonych narzędzi zarządzania w przedsiębiorstwie. Dotychczasowy dynamiczny rozwój gospodarczy i następujący po nim jego kryzys, skutkował wzrostem kontaktów gospodarczych na różnych płaszczyznach, co powoduje zwiększeniem zainteresowania rozwiązywaniem sporów na etapie pozasądowym lub też wstępnym etapie sądowym. Taką możliwość daje instytucja prawna pod nazwą ADR (*alternative dispute resolution*), gdzie celem jest osiągnięcie porozumienia między stronami sporu. Ważnym elementem ADR jest poziom satysfakcji stron i rezultat. Rezultatem powinno być odczucie obu stron co do osiągniętego sukcesu. Cel ten, z pośród ADR-ów, daje instytucja mediacji. Obserwuje się zwiększenie zainteresowania w rozwiązywaniu konfliktów poprzez mediacje. Środowiska prawnicze coraz częściej w swojej praktyce zawodowej biorą udział w postępowaniach mediacyjnych. Strony konfliktu widzą zalety tego typu rozwiązania sporu, gdzie efekt jest natychmiastowy i widzą wady postępowania sądowych, gdzie efekt często jest po kilku latach. Mediacja może być zastosowana w każdym przedsiębiorstwie czy organizacji, bez względu na jej rozmiar, zasoby i w każdej sprawie, gdzie przepisy prawa dopuszczają zawarcie ugody.

Pojęcia kluczowe: Mediacja, Pozasądowe Rozwiązywanie Sporów, Konflikt, Zarządzanie Przedsiębiorstwem

Abstract

The work presents the issues of mediation as one of the important and proven management tools in the enterprise. The current dynamic economic development and the economic crisis that followed, have resulted in an increase in economic contacts at various levels. This also increases the interest in resolving disputes at the out-of-court stage or at the initial stage of the court by referring the case to

mediation by the court. Such a possibility is provided by a legal institution called ADR (alternative dispute resolution). The purpose of this type of dispute resolution is to reach an agreement between the parties to the dispute. An important element of ADR is the level of satisfaction of the parties and the result. The result should be the feeling of both parties as to the achieved success. Among ADRs, this goal is provided by the institution of mediation. There is an increasing interest in resolving conflicts through mediation at the level of poisoning the enterprise. Mediation can be used in any enterprise, in any organization, regardless of its size or resources, and in any case where the law allows for a settlement.

Wstęp

Jedną z ważnych i skutecznych metod rozwiązywania sporów w organizacji jest mediacja. Od mediacji należy odróżnić inne metody rozwiązywania sporów ADR (*alternative dispute resolution*) takie jak: negocjacje, arbitraż.

Negocjacje są procesem, polegający przede wszystkim na komunikacji pomiędzy skonfliktowanymi stronami. Uczestnicy przedstawiają swoje indywidualne propozycje rozwiązania sporu. Prowadzą rozmowy tak długo, aż osiągną rezultat satysfakcjonujący obie strony. Negocjacje mogą odbywać się w siedzibie którejś ze stron lub na terenie neutralnym, mogą być także prowadzone przez inny podmiot (osobę prywatną lub instytucję). Wynik przeprowadzonych negocjacji, można zapisać w formie umowy albo wspólnego oświadczenia stron¹.

Arbitraż stanowi równie popularny środek pozasądowego rozwiązywania sporów, co mediacja. W przeciwieństwie do niej nie polega jednak na nakłonieniu stron do rozwiązania konfliktu poprzez rozmowy i konsensus, poprzez oddanie kompetencji sędziego osobie albo osobom wybranym przez uczestników sporu. Zazwyczaj są specjalistami w dziedzinie, której dotyczy dany konflikt, dzięki czemu zyskuje się gwarancję pełnego profesjonalizmu, a także dobrego zrozumienia podłoża sporu i interesów stron².

Zagadnienia wprowadzające

Osoby prowadzące działalność gospodarczą, osoby zarządzające większymi lub mniejszymi firmami zapewne niejednokrotnie doświadczyły sporu z partnerem biznesowym. W sferze gospodarczej, istnieje wiele grup, które różnią się pod względem interesów, oczekiwań czy dążeń. Pracownicy, tworzący dane przedsiębiorstwo, mimo tego, że pracują dla korzyści firmy, dążą także do jak najlepszych korzyści własnych. Firmy wchodzą też w interakcje z innymi podmiotami funkcjonującymi w branży, a także organami prawnymi, administracyjnymi. Kiedy dana grupa lub jednostka, dąży do zrealizowania swoich własnych zamierzeń, sprzecznych z celami innych podmiotów, powstaje konflikt.

¹ <https://businesswomanlife.pl/mediacja-i-arbitraz-czyli-alternatywne-formy-rozwiazywania-konfliktow-miedzy-przedsiğbiorcami/> (dostęp: 08.10.2022).

² Tamże

Konflikt w organizacji i determinanty konfliktu

Konflikty są stałym elementem wpisanim w funkcjonowanie każdej organizacji. Uznawane są za zjawisko powszechnie istniejące w sferze zawodowej oraz prywatnej. Pojawiają się wszędzie tam, gdzie spotykają się ludzie z odmiennymi „racjami” i spojrzeniem na konkretne tematy. Występowanie sytuacji, o charakterze konfliktowych w miejscu pracy, jest powszechnym zjawiskiem. Wszędzie tam, gdzie pojawiają się ludzie w różnym wieku, z odmiennymi doświadczeniami życiowymi i poglądami, pojawia się potrzeba wyrażenia swoich racji, co stanowi początek konfliktu. Wydaje się więc, że w normalnym przedsiębiorstwie, w którym panuje zdrowa atmosfera, pewne konflikty są nieuniknione. Rozpiętość w nasilaniu konfliktów jest bardzo duża, począwszy od drobnych nieporozumień, starć, sprzeczek aż do poważnych kryzysów, które mogą zagrażać zerwaniu więzi pomiędzy stronami¹.

W każdej organizacji różnice są potencjalnym źródłem konfliktu. Przyczyny tkwią w ludzkiej naturze. Bardzo częstym ich podłożem jest charakter pracy, która na swoich pracownikach, niejako wymusza zasady współpracy. Konieczność współdziałania, może być już sama w sobie źródłem konfliktu. Mogą istnieć spory, które powstają przez współzawodnictwo, rywalizacje personelu o ograniczone zasoby. Ludzie są od siebie współzależni, co wpływa na ograniczenie ich swobody. Potrzebują wymienić informacje, uzgadniać między sobą i koordynować działania. Każdy kto jest zaangażowany w działanie danej organizacji, pragnie osiągnąć wysoką ocenę swego wpływu na tę organizację, co wiąże się z prawem do przynależnych zasobów². Skutkiem tego może być intensywny konflikt. Istnieje wiele czynników i wiele warunków, które są jego przyczyną. Można podzielić je na dwie grupy³:

- Czynniki, które dotyczą struktury i funkcji w organizacji;
- Czynniki, które mają związek z relacjami interpersonalnymi.

Najbardziej zaangażowane w konflikt są co do zasady, osoby pewne siebie, przekonane o swojej sile i dominacji. Jeśli jednak zagrożenie jest trudne do zaakceptowania osoby uległe również mogą się w konflikt zaangażować, sądząc, że być może uchroni je to od kary wynikającej z konfliktu. Poza tym, będąc uczestnikiem konfliktu, poniekąd można mieć wpływ na interakcje, które z pewnością będą miały znaczenie na przyszłość. Niektóre osoby, zwłaszcza te o niskiej pozycji w firmie specjalnie biorą udział w konflikcie, naiwnie myśląc, że w ten sposób podniosą swoją pozycję w organizacji. Są również osoby, które nie chcą brać czynnego udziału w konflikcie. Prawdopodobnie jest to spowodowane tym, że stres wynikający z zaangażowania w konflikt jest większy niż ważność spraw. Ale być może unikają udziału w konflikcie, ponieważ ryzyko wynikające z brania udziału w nieporozumieniu jest znacznie większe niż zyski, które można osiągnąć. W fazie środkowej i końcowej bardzo ważne są interakcje między stronami⁴.

¹ D. Dana, *Rozwiązywanie konfliktów*, PWE, Warszawa 1993, s. 67.

² A. Jachnis, *Psychologia Organizacji. Kluczowe zagadnienia*, Difin, Warszawa 2008, s. 188-190.

³ E. Więcek-Janka, *Zmiany i konflikty w organizacji*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2006, s. 107.

⁴ K. Balawajder, *Komunikacji, konflikty, negocjacje w organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego., Katowice 1998, s. 93-100.

Zasady unikania konfliktu

Celem konstruktywnego rozwiązywania konfliktów jest sytuacja, w której dwie strony sporu będą zdolne do podjęcia ustępstw względem siebie. Zwaśnieni członkowie grupy odstępują od części swoich argumentów na rzecz drugiej strony. To samo również dotyczy wzajemnych roszczeń. Wynikiem takiego zachowania skonfliktowanych jednostek jest kompromis. Można go nazwać ustępstwem, jakie skłóceni współpracownicy zmuszeni będą wnieść dla dobra organizacji¹.

Metody zarządzania konfliktem w firmie są następujące²:

- unikanie, akomodacja, kompromis, rywalizacja, współpraca.

Unikanie dotyczy na ogół spraw błahych, gdzie często strony konfliktu nie widzą szansy na spanienie swoich oczekiwań. Reagują na to wycofaniem albo tłumieniem. Mają nadzieję, że konflikt sam się rozwiąże lub zniknie. Konflikt jest tłumiony, co nie sprzyja rozwiązywaniu i tak już trudnej sytuacji. Nie jest to zjawisko pożądane w organizacji, która próbując go rozwiązać posiłkuje się biurokratycznymi zasadami rozwiązywania konfliktów³.

Akomodacja jest stosowana w sytuacji, kiedy skonfliktowanym stronom zależy na zażegnaniu konfliktu, są gotowe wysunąć racje przeciwnika ponad swoje argumenty. Jest również wykorzystywana w okolicznościach, kiedy skłóconym jednostkom zależy na wzajemnych dobrych relacjach, a także w sytuacji, kiedy celem nadrzędnym organizacji jest harmonia i stabilność⁴. Kompromis jest stosowany w organizacjach w sytuacji, kiedy jej cele są ważne, ale nie aż na tyle, aby warte były apodyktycznych decyzji. Można je osiągnąć poprzez szukanie rozwiązań akceptowalnych przez dwie strony. Wielkie znaczenie odgrywają w tym procesie negocjacje. Należy jednak zauważyć, że nikt w tej sytuacji nie jest wygrany, ani nikt nie jest przegrany. Każda ze stron odczuwa pewnego rodzaju stratę⁵.

Rywalizacja to metoda najczęściej wybierana w sytuacji, kiedy strony są skoncentrowane na osiągnięciu własnych korzyści. Wywoływane są sytuacje wygrany - przegrany, często jedna strona konfliktu wygrywa go kosztem tej drugiej. Sytuacja konfliktowa postrzegana jest jako swego rodzaju konkurencja pomiędzy zwaśnionymi, stronami, której celami głównymi są awans, prestiż, pieniądze, nagrody⁶.

Zwolennicy tradycyjnego podejścia do konfliktu są przekonani, że każda sytuacja konfliktowa musi zakończyć się powodzeniem jednej ze stron. To dość błędne przekonanie. Są oni zdania, że spór pojawia się w sytuacji, w której kadra menedżerska nie radzi sobie z zarządzaniem przedsiębiorstwem, nie potrafi również przekazać pracownikom sensu wspólnych celów, które spajają organizację w jedną całość. Tradycyjny pogląd na kierowanie firmą stwierdza, że każda trudna, konfliktowa sytuacja nie będzie dobra dla firmy, a jednostki, które dany konflikt wywołały, powinny zostać usunięte z pracy⁷.

¹ J. Stoner, C.H. Wankel, *Kierowanie*, PWE, Warszawa 2011, s. 329-330.

² E. Więcek-Janka, *Zmiany i konflikty w organizacji*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2006, s. 138.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ H. Bieniok, *Metody sprawnego zarządzania*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 1997, s. 240.

Dobry menadżer powinien wykorzystywać techniki tradycyjne i nowoczesne. Wykorzystanie tych drugich wiąże się z większym zaangażowaniem i wymaga dużego doświadczenia i wiele czasu ze strony kierownictwa, co nie zawsze jest mile widziane.

Istota mediacji i jej etapy

Mediacje należą do alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów, które określane są skrótem ADR (*Alternative Dispute Resolution*)¹. Mediacje to jedna z najważniejszych form ADR, niektórzy nazywają ją również królową ADR. Ideą ADR jest dążenie do uniknięcia sytuacji, w której dwie strony musiałyby się skonfrontować. Głównym filarem jest skoncentrowanie wszystkich sił na rozwiązaniu konfliktu, nie zaś na walce z przeciwnikiem.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć informację, z której wynika, że mediacje pochodzą od łacińskiego słowa *mediatio* i oznaczają pośrednictwo. Mediacje to inaczej złożony mechanizm, który opiera się na dochodzeniu do rozwiązania konfliktu dzięki pomocy mediatora. Mediator jest osobą bezstronną, prowadzi on mediacje w sposób dyskretny i niewymuszony. Różnica pomiędzy rozwiązywaniem sporów na przykład w sądzie, a właśnie podczas mediacji polega na tym, że mediator dąży do rozwiązania konfliktu w taki sposób, aby dwie strony były zadowolone².

Źródło: <https://wiph.pl/mediacje/czym-jest-mediacja/> (dostęp: 09.10.2022).

Skutki odpowiednio zaplanowanych, przeprowadzonych mediacji, dobrze rokują na przyszłość. Każdy z uczestników konfliktu, czuje zadowolenie oraz satysfakcję. Z pewnością są one również mniej kosztowne, a zwłaszcza czasochłonne spośród pozostałych metod rozwiązywania konfliktów. W Polsce bardzo często prowadzi się mediacje i korzysta z pomocy mediatora w konfliktach występujących pomiędzy pracownikami, pracodawcą a pracownikiem oraz sprawach gospodarczych, czy też rodzinnych. Z pomocy mediatora można skorzystać w sytuacji kiedy negocjacje nie przyniosły pozytywnego efektu lub gdy nastąpiło nasilenie sytuacji konfliktowej. Mocną stroną mediacji jest ich elastyczność dotycząca sfery przedmiotowej, miejsca i czasu.

¹ R. Świeżak, M. Tański, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, Fundacja „Partners” Polska, Warszawa 2003, s. 3.

² E. Gmurzyńska, R. Morek, *Mediacje. Teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2009, s. 21.

Kolejną zaletą mediacji jest ich prywatny charakter, obydwie strony mają wpływ na ich przebieg. Mediacje różnią się od negocjacji między innymi planem według którego są przeprowadzane, jak również dynamiką całego procesu.

Proces mediacyjny może być zaproponowany przez każdą ze skłóconych stron lub wspólnie. Często również sąd kieruje sprawę do mediacji, jeśli oczywiście są ku temu odpowiednie przesłanki (obydwie strony konfliktu muszą na to wyrazić zgodę). Cały proces cechuje się wielką dyskrecją, wszystkie poruszane kwestie zostają pomiędzy stronami konfliktu i mediatorem. Przed sądem składana jest powzięta ugoda, którą zawarły strony konfliktu. Sąd natomiast potwierdza ją swoim postanowieniem, dzięki czemu zdobywa ona moc wyroku sądowego¹.

Istnieje dwanaście klasycznych etapów mediacji².

1. Pierwszy etap to nawiązanie kontaktu ze skonfliktowanymi jednostkami. Etap ten polega na zapoczątkowaniu kontaktów, objaśnieniu na czym będą polegać prowadzone mediacje, a także na zachęceniu uczestników konfliktu do brania w nich czynnego udziału.
2. Wybór koncepcji prowadzenia negocjacji. Na tym etapie rolą mediatora jest pomoc w ocenie najlepszych możliwości rozwiązania sporu, a także odnalezienia wśród nich wstępnego wyboru.
3. Gromadzenie i rozpatrywanie informacji. Polega na zbieraniu i analizowaniu informacji dotyczących skonfliktowanych jednostek, a także charakteru i specyfiki sporu.
4. Przygotowywanie dokładnego planu. Ten etap dotyczy opracowywaniu dokładnych kroków według których prowadzone będą mediacje.
5. Budowanie zaufania i kooperacji. Etap ten polega na psychicznym i mentalnym przygotowaniu uczestników mediacji do prowadzenia rozmów, a także do dyskusji na trudne tematy. Rolą mediatora jest stworzenie miłej i ciepłej atmosfery, w tafii sposób, żeby strony konfliktu nabrały do siebie nawzajem zaufania.
6. Rozpoczęcie procesu mediacyjnego. Poruszane są trudne tematy. Ważne jest, aby od początku znane wszystkim były zasady według, których będą prowadzone negocjacje.
7. Sformułowanie zadań i nakreślenie planu. Na tym etapie porusza się zasięg tematów, którymi uczestnicy konfliktu są zainteresowani, a także zdobycie ich akceptacji na ich podjęcie. Ważne jest również w jakiej kolejności te zagadnienia będą poruszane.
8. Odślanianie utajonych interesów. Można powiedzieć, że to najtrudniejsza rola mediatora. Polega na zdemaskowaniu autentycznych zamiarów skłóconych oponentów, a zarazem przedstawieniu im ich wspólnych korzyści.
9. Tworzenie propozycji rozwiązań. Etap polega na zachęcaniu uczestników konfliktu do składania propozycji wyjścia z sytuacji. Niedobrze jest, jeśli sztywno obstają za jednym rozwiązaniem.
10. Ocena perspektyw rozwiązań. Polega na ocenie jakie są możliwości realizacji założeń oponentów, a także określenie związanych z tym kosztów i korzyści.
11. Przetarg finalny. Na tym etapie brane są pod uwagę argumenty obu stron i wspólnie z mediatorem, za pomocą małych kompromisów każdej ze stron - dochodzi do końcowych ustaleń, co w późniejszym czasie zaowocuje zawarciem ugody.

¹ E. Gmurzyńska, R. Morek, *Mediacje. Teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2009, s. 24.

² K. Bargiel-Matusiewicz, *Negocjacje i Mediacje*, PWE, Warszawa 2007, s. 81-82.

12. Wypracowanie formalnego porozumienia. Ten etap to zawarcie ugody. Określa się zasady, które ułatwią jej wejście w życie. Strony konfliktu wraz z mediatorem opracowują również procedury, według których powyższe postanowienia będą kontrolowane.

Każdy z opisanych dwunastu etapów procesu mediacyjnego ma określoną rolę i tak naprawdę żadnego z nich nie można pominąć. Opisane procedury w połączeniu z kompetencjami mediatora mogą w znacznym stopniu przyczynić się do powodzenia procesu mediacyjnego. Ułatwiają uczestnikom konfliktu wzajemne otwarcie się na siebie, pomagają zrozumieć własne emocje, a co za tym idzie odnaleźć racjonalne wyjście z sytuacji.

Osoba Mediatora na gruncie prawa polskiego i europejskiego

Podstawową rolą mediatora jest stwarzanie takich sytuacji i takie prowadzenie posiedzenia, rozmowy, aby rozmówcy byli podczas spotkania jak najbardziej aktywni. Dba o to, aby każda ze stron mogła zabrać głos, przedstawić swój punkt widzenia. Wprowadza również ład w poruszanych tematach, może także podpowiadać propozycje rozwiązań konfliktu. Finalnie decyzja należy jednak do skłóconych stron. Stara się, by rozmówcy nie wracali do swej przeszłości, nie rozdrapywali starych ran, tylko skupili się na przyszłości, by wspólnie poszukać jak najlepszego wyjścia z sytuacji. To właśnie dzięki jego staraniom możliwe jest obopólne osiągnięcie porozumienia, przez co jest o wiele trwalsze i daje o wiele większą satysfakcję. Zgodnie z brzmieniem art. 183 § 1 KPC mediatorem może być osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych¹. Ponadto mediatorem nie może być sędzia, z wyjątkiem sędziego w stanie spoczynku - art. 183 § 2 KPC². Warto również podkreślić, że nawet w uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej KPC podkreślono, iż umiejętność prowadzenia mediacji jest w dużej mierze kwestią osobowości mediatora. Nie przewiduje się żadnych wymogów, co do wykształcenia mediatora. Regulacja ustawowa kwalifikacji mediatorów i problematyki ich szkolenia nie jest konieczna dla funkcjonowania takich wymagań w praktyce w odniesieniu do mediatorów prowadzących taką działalność. W Europie Zachodniej, kwestie te zostały unormowane w drodze norm pozaprawnych i praktyki tworzonej przez organizacje zajmujące się mediacją lub zrzeszające mediatorów. Charakteryzując wymogi, jakie powinien spełniać dobry mediator, nie można pominąć działalności w tym zakresie na gruncie prawa europejskiego. Szczególne znaczenie mają dwa rozwiązania zawarte w Zielonej Księdze z 2002 r. (COM (2002) 196), które dotyczą alternatywnych metod rozwiązywania sporów oraz w Europejskim Kodeksie Postępowania Mediatorów z 2004 r³. Wydaje się, że większe znaczenie należy przypisać Kodeksowi, aczkolwiek podkreślić należy, że ma on charakter nieformalny, a jego stosowanie jest całkowicie dobrowolne. W odniesieniu do kompetencji mediatora, Kodeks kładzie nacisk na jego wiedzę i kompetencje. Podkreśla, że mediator powinien mieć odpowiednie przygotowanie, stale pogłębiać swoją wiedzę oraz praktykę w zakresie umiejętności mediacyjnych. Mediator ma również obowiązek przedstawiania informacji na temat swoich kompetencji w zakresie mediacji na żądanie strony. Wybór kompetentnego mediatora jest korzystny nie tylko dla stron, ale również dla wymiaru sprawiedliwości, gdyż jego profesjonalizm

¹ Art. 183 § 1 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296) dalej KPC.

² Art. 183 § 2 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296).

³ Europejski Kodeks Postępowania Mediatorów

zapewni większą satysfakcję stronom, a w konsekwencji lepszą realizację ugody oraz większą efektywność postępowań ugodowych. Zgodnie z § 4 rozporządzeni Ministra Sprawiedliwości z 18.05.2001 r. w sprawie postępowania dotyczącego nieletnich, sąd może przekazać sprawę w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego osobie godnej zaufania, która¹:

- ukończyła 26 lat, korzysta z pełni praw cywilnych i publicznych, biegle włada językiem polskim w mowie i piśmie, posiada wiedzę z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii lub prawa oraz ma doświadczenie w zakresie wychowania lub resocjalizacji młodzieży posiada umiejętności rozwiązywania konfliktów oraz nawiązywania kontaktów, daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków odbyła szkolenie dla mediatorów, została wpisana do wykazu, o którym mowa w § 7 ust. 1.

Wskazane powyżej cechy mediatora odnoszą się do mediatorów w innych gałęziach prawa z pewnymi modyfikacjami.

Konflikty gospodarcze, mediacja w sprawach gospodarczych (przedsiğbiorca-przedsiğbiorca)

W mediacji gospodarczej, szczególnie ważne jest osiągnięcie dwóch rodzajów celów: zachowanie dobrej reputacji oraz pozostanie w dobrych relacjach biznesowych, jednocześnie poszukując rozwiązań ekonomicznych, szybkich, tanich, ale w pełni skutecznych. Przedsiębiorcy powinno zależeć na efektywności podejmowanych działań. Za efektywne działania, można uznać takie, na które osoba działająca ma faktyczny wpływ. Uczestnictwo w mediacji daje taką możliwość, głównie ze względu na odformalizowanie i elastyczność. Spotkania lub posiedzenia mediacyjne są umawiane, a nie wyznaczane, co pozwala dostosować czas poświęcony na mediacje do kalendarza każdej ze stron. Spotkania odbywają się na gruncie neutralnym, tj. u mediatora w atmosferze, która sprzyja swobodnej rozmowie, otwarciu, poczuciu bezpieczeństwa, kreatywności. Podczas posiedzeń możliwe są też przerwy na naradzenie się lub „złapanie” dystansu. W zależności od potrzeb, mediator może wykorzystać różne techniki, m.in.: moderuje rozmowę, porządkuje wypowiedzi czy pomysły z wykorzystaniem np. flipcharta, dzięki któremu rozmawia osobno z każdą ze stron. Jeżeli zwaśnieni przedsiębiorcy mają swoje siedziby znacznie od siebie oddalone możliwe są posiedzenia mediacyjne w formie wideokonferencji. Wątki sporu, które nie wymagają osobistego uczestnictwa mogą być ustalane za pośrednictwem poczty elektronicznej czy telefonów. Rozwiązanie sporu w toku mediacji, ułatwia zachowanie dobrych relacji, a nawet daje perspektywę dalszej współpracy. Mediacja nie polaryzuje przedsiębiorców, nie stawia ich w opozycji do siebie, w mediacji nie ma powoda czy pozwanego. Sytuacja konfliktowa nie jest osądzana, mediator żadnemu z przedsiębiorców nie przyznaje racji, dowody są istotne tylko o tyle o ile pozwalają stronom wzajemnie zrozumieć własne stanowiska. Mediacja jest najtańszą formułą rozwiązania sporu. W zależności od mediatora/ośrodka mediacyjnego cena mediacji ustalana jest: jako procent wartości przedmiotu sporu, ryczałt za ustaloną liczbę spotkań, stała kwota za godzinę pracy mediatora (tytułem wyjaśnienia należy wskazać, że w przypadku mediacji w toku postępowania sądowego koszty procesu obejmują również wynagrodzenie i wydatki mediatora

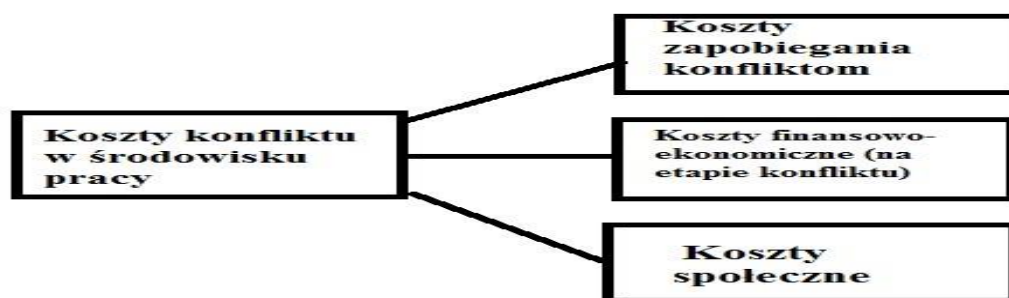
¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591) .

określone w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości). Koszt uruchomienia „machiny” sądniczej i przeprowadzenie procesu do końca (co najmniej o drugiej instancji) jest znacząco wyższy¹. Wydaje się, że organizacja przed wdaniem się w spór sądowy, winien oszacować, zarówno koszt, jak i prawdopodobieństwo zwrotu poniesionych wydatków, tj. wygrania sprawy.

Konflikty pracownicze, mediacja w sprawach z zakresu prawa pracy (przedsiğbiorca-pracownik)

Konflikty w miejscach pracy (konflikty w indywidualnych sprawach pracowniczych na linii pracodawca-pracownik lub pracownik-pracownik), mogą być rozwiązane w postępowaniach mediacyjnych. Postępowanie mediacyjne może być przeprowadzone już na etapie przesądowym, ale także na etapie sądowym. Należy zadać sobie sprawę z tego, że konflikty w otoczeniu pracowniczym są nieuniknione, a im szybciej zostaną rozwiązane tym straty (koszty) dla przedsiębiorstwa będą niższe.

Rys. 2 Koszty konfliktu w środowisku pracy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: K. Szalkowska-Kozyra, *Efektywność kosztowa zapobiegania konfliktom, korzystania z mediacji vs kosztów sądowych - wnioski ze zrealizowanej ekspertyzy*, Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, s. 30.

Koszty konfliktu w otoczeniu pracowniczym tj. w indywidualnych sprawach pracowniczych mogą mieć różny wymiar, być rozpatrywane ze względu na różne rodzaje kosztów tj., jako koszty finansowo-ekonomiczne, koszty gospodarcze (koszty wewnętrzne) lub też, jako koszty społeczne (koszty zewnętrzne) lub też, jako koszty zapobiegania konfliktom (prewencji), a także jako koszty wystąpienia konfliktu (koszty postępowania mediacyjnego na etapie przesądowym lub na etapie sądowym).

W celu sprawdzenia, czy mediacja na linii pracownik-pracownik, a także pracownik-przedsiębiorca, ma znaczenie, zorganizowano badanie praktyczne. Przeprowadzone zostało na terenie wybranej organizacji, wśród pracowników niższego, średniego i wyższego szczebla.

W badaniu zastosowano kwestionariusz, zawierający pytania zamknięte. Pytania dotyczyły przyczyn konfliktów w organizacji, potencjalnych jego skutków, wybranej metody rozwiązania konfliktu, przesłanek wyboru takiej metody, zalet, wad wybranej metody.

Próba badawcza objęła 34 osoby, w tym:

- Szefa firmy;

¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016 poz. 921).

- 6 menedżerów wyższego szczebla;
- 15 pracowników średniego szczebla;
- 12 pracowników niższego szczebla.

Pierwsze pytanie kwestionariusza, dotyczyło pozyskania informacji, ilu z badanych osób uczestniczyło w konflikcie z innym pracownikiem, menedżerem albo szefem organizacji. Według analizy odpowiedzi, wynika, że aż 20 badanych miało, przynajmniej jeden spór z innymi pracownikiem. Tych dwudziestu badanych stanowi dalszą próbę badawczą. Tabela 1 prezentuje, ile osób, na poszczególnych szczeblach organizacji, brało udział w konfliktach.

Tabela 1. Częstość konfliktów na różnych szczeblach organizacji.

Szczebel struktury organizacji	Liczba osób, które doświadczyły konfliktu
Szef organizacji	1
Pracownik wyższego szczebla	2
Pracownik średniego szczebla	10
Pracownik niższego szczebla	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania kwestionariuszowego.

Według analizy pozyskanych danych, 10 badanych uczestniczyło w konflikcie z przełożonym lub szefem organizacji. Konflikty z innymi pracownikami dotyczyły zazwyczaj takich kwestii, jak sprzeczne poglądy na rozwiązanie danej sprawy, poczucia dyskryminacji, wykluczenia. Rzadko były to konflikty na tle wartości religijnych czy dotyczące poglądów politycznych. Konflikty z przełożonymi, szefem, dotyczyły zaś presji na uzyskiwanie wysokich wyników przez pracownika, nieobecności w pracy, zasad awansów na wyższe stanowisko oraz nadmiernej ilości obowiązków spoczywających na pracowniku.

Według analizy kwestionariusza, eskalacja konfliktów, skutkowałaby mniejszymi lub poważniejszymi skutkami. Wśród poważniejszych, można wskazać koszty wyboru nowego personelu, odejście ze stanowiska wartościowych pracowników.

Badani mieli do wyboru następujące techniki rozwiązania konfliktu: arbitraż, negocjacje, mediacja, postępowanie sądowe. Najczęściej wybierana była mediacja (55% uczestników sporów, wybrało tą opcję). 30% badanych wybrało postępowanie sądowe. Co ważne, mediacja była stosowana we wszystkich konfliktach, jakie zaistniały na linii pracownik-przedsiębiorca. Można więc sformułować wniosek, że szefowie organizacji, menedżerowie mają świadomość, że mediacja jest lepszym modelem rozwiązaniem konfliktu, w porównaniu z postępowaniem przed sądem.

Tabela 2 prezentuje główne przesłanki wyboru danego rozwiązania konfliktu, z uwzględnieniem wybranej techniki.

Tabela 2. Przesłanki wyboru technik rozwiązywania konfliktów.

Technika konfliktu	rozwiązania	Przesłanki wyboru tej techniki przez badanych
Arbitraż		<ul style="list-style-type: none"> • Możliwość ugody • Oszczędność czasu • Wsparcie osoby trzeciej
Mediacja		<ul style="list-style-type: none"> • Możliwość ugody • Oszczędność czasu • Możliwość komunikacji z drugą stroną • Wsparcie osoby trzeciej • Oszczędność pieniędzy • Brak sformalizowania • Dobre relacje i miła atmosfera w toku rozwiązania konfliktu
Postępowanie sądowe		<ul style="list-style-type: none"> • Wiğkszy obiektywizm

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania kwestionariuszowego.

Mediacja została wybrana ze względów, na możliwość ugody, oszczędność czasu, możliwość komunikacji z drugą stroną, brak sformalizowania, oszczędność pieniędzy, jak również zachowanie dobrych relacji i miłej atmosfery w toku rozmów i rozwiązywania konfliktu.

Badani wybierali postępowanie sądowe, głównie ze względu na przekonanie, że ta metoda rozwiązania konfliktu jest najbardziej obiektywna ze wszystkich metod.

Dlatego, jak wykazała dalsza analiza wyników badań, postępowanie przed sądem, było najmniej korzystna z możliwych rodzajów rozwiązania konfliktów. Badani pracownicy organizacji, w większości 70%, stwierdzili, że wybrana technika rozwiązania konfliktu była efektywna. Wśród zadowolonych są wszyscy, którzy wybrali mediację, jako sposób rozwiązania konfliktu. Najbardziej niezadowoleni, są ci, którzy wybrali postępowanie przed sądem. Można wysnuć wniosek, że postępowanie skończyło się dla niej korzystnie. Mediacja, według analizy wyników kwestionariusza, kończyła się ugodą korzystną dla obu stron. Postępowanie przed sądem w jednym przypadku skończyło się przegraną drugiej strony (potwierdza to wysnuty wcześniej wniosek), w czterech przypadkach przegraną respondenta, a w jednym przypadku, stało się przyczyną powstania nowego konfliktu.

Głównymi zaletami zastosowanej techniki rozwiązania konfliktu, czyli w większości mediacji, jest fakt, że prowadzi ona do efektywnych rozwiązań, każda ze stron jest usatysfakcjonowana, nie niszczy stosunków międzyludzkich. W przypadku postępowania przed sądami, wskazali możliwość uzyskania pomocy prawnej. Za wady mediacji, badani wskazali ryzyko niedogadania się stron i ujawnienie dowodów na potwierdzenie ich racji w sprawie. Najwięcej wad w opinii badanych ma postępowanie przed sądem, które jest długie, wiąże się z dodatkowymi kosztami, małą swobodą komunikacji, powoduje konieczność stawiennictwa w sądzie, zwiększa stres i może kończyć się niekorzystnym wyrokiem. W przypadku kolejnych konfliktów, badani w większości (90%) wskazali, że wybiorą

mediację, jako metodę rozwiązania konfliktu. Nikt z badanych nie planuje rozwiązywać konfliktów przed sądem.

Mediacja w postępowaniach administracyjnych oraz sądowno administracyjnych (przedsiębiorca-Organ)

Prawo administracyjne określa prawa i obowiązki podmiotów administracyjnych i administrowanych (ich zadania i kompetencje). Cechą postępowania administracyjnego, jest jego władztwo administracyjne oraz przymus administracyjny. Realizacja praw i obowiązków w sferze prawa administracyjnego, co do zasady następuje w sformalizowanym postępowaniu administracyjnym, w którym dokonuje się władcze ustalenie sytuacji prawnej podmiotu administracyjnego.

Konflikty w postępowaniach administracyjnych mogą dotyczyć¹:

- Skargi na postanowienia wydane w postępowaniu administracyjnym, egzekucyjnym i zabezpieczającym;
- Skargi na akty prawa miejscowego organów jednostek samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej;
- Skargi na akty prawa miejscowego organów jednostek samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej;
- Skargi na akty nadzoru nad działalnością organów jednostek samorządu terytorialnego;
- Skargi na bezczynność, organów administracji publicznej;
- Zażalenia na postanowienia wojewódzkich sądów administracyjnych.

Do procedury sądowno-administracyjnej, technika mediacji wprowadzona została, głównie w związku z przeprowadzaną reformą sądownictwa administracyjnego w 2004 roku i uregulowano ją w art. 115-118 ppsa. Celem i założeniem tej regulacji, było usprawnienie funkcjonowania sądów administracyjnych, a także doprowadzenie do zwiększenia efektywności udzielonej przez nią ochrony².

Efektywność kosztowa zapobiegania konfliktom – koszty mediacji vs koszty sądowe

Współcześnie trzeba uświadamić przedsiębiorcom, istnienie alternatywnych sposobów i możliwości rozwiązywania konfliktów w przedsiębiorstwie. Jak wynika z ekspertyzy koszty mediacji są znacznie niższe niż koszty postępowań sądowych. Czas rozwiązania konfliktu jest także bardzo krótki a czas zakończenia postępowania sądowego jest bardzo długi, postępowanie sądowe trwa zazwyczaj kilka lat.

Tabela 3. Postępowanie przed mediatorem i przed sądem – porównanie

¹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2022 r. poz. 329) dalej ppsa.

² Art. 115-118, tamże.

Postępowanie przed mediatorem i przed sądem - porównanie		
Kryteria	Mediator	Sąd
Koszty postępowania	Niskie	Wysokie
Czas postępowania	Krótki (kilka dni lub kilka tygodni)	Długi (kilka miesięcy, ale częściej kilka lat)
Poziom stresu spowodowany postępowaniem	Niski	Wysoki
Rezultat postępowania	Każda ze stron wygrywa	Zawsze jedna strona przegrywa, a druga wygrywa
Jawność posiedzeń	Posiedzenia są niejawne - na mediacji obecne są tylko strony postępowania i mediator	Posiedzenia są co do zasady jawne - na rozprawie każdy może pojawić się w roli publiczności
Kto decyduje o wyniku postępowania	Strony postępowania	Sędzia
Zasady postępowania dowodowego	Brak formalnych zasad postępowania	Bardzo sformalizowane zasady postępowania
Możliwość komunikacji między stronami	Duża swoboda	Brak swobody / niewielka swoboda

Źródło: A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s 35

Zazwyczaj kosztami sądowymi w przypadku przegrania sporu przez przedsiębiorcę w całości obciążany będzie pracodawca. Pracodawca, który wnosi powództwo do sądu, nie korzysta z takiego zwolnienia jak pracownik. Zobowiązany jest do wniesienia, co do zasady, wpisu stałego lub stosunkowego w wysokości 5% wartości przedmiotu sporu (powyżej kwoty sporu 20.000 zł. nie więcej niż 200 000 zł, do kwoty 20.000 zł uiszcza się wpis stały)¹.

Koszty postępowania mediacyjnego w postępowaniu sądowym obejmują wynagrodzenie mediatora, zwrot jego wydatków oraz koszty poniesione przez strony obliczane na zasadach dotyczących niezbędnych kosztów procesu. Zarówno pracownik, jak i pracodawca mogą wnosić do sądu o zwolnienie z kosztów sądowych, jeżeli znajdują się w trudnej sytuacji finansowej. Pracownik lub pracodawca będący osobą fizyczną może dochodzić zwolnienia z kosztów sądowych, jeśli złoży oświadczenie, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku koniecznego do utrzymania siebie i rodziny. Pracodawca niebędący osobą fizyczną również może domagać się zwolnienia z kosztów

¹ K. Szalkowska-Kozyra, *Efektywność kosztowa zapobiegania konfliktom, korzystania z mediacji vs kosztów sądowych - wnioski ze zrealizowanej ekspertyzy*, Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, s. 51.

sądowych, jeżeli wykaże, że nie posiada środków finansowych na ich uiszczenie. W takiej sytuacji strona zwolniona z ponoszenia kosztów sądowych nie uiszcza także wpisu (opłaty) sądowej¹.

Zakończenie

Badania i analizy zawarte w artykule, przeprowadzono w celu wykazania efektywności mediacji w konfliktach, na tle innych technik rozwiązania sporów. Uzyskane wyniki, pozwoliły potwierdzić hipotezę, że mediacja jest najlepszą i najtańszą metodą rozwiązania konfliktu i stanowi istotny element zarządzania przedsiębiorstwami. Rozwiązanie sporu w toku mediacji pozwala zachować dobre relacje, a nawet daje perspektywę dalszej współpracy.

Jednakże mediacja w Polsce w stosunku do innych krajów UE jest niedostateczna, zarówno w stosunku do innych krajów UE jak i w stosunku do potrzeb rynku. Również strategia promocji mediacji w Polsce jest w dużym stopniu niezadowolająca. Należy uświadomić przedsiębiorcom, jakie są alternatywne sposoby i możliwości rozwiązywania konfliktów w przedsiębiorstwie, jakie są korzyści z mediacji (ekonomiczne, zarządcze, finansowe). Koszty mediacji są znacznie niższe niż koszty postępowania sądowych. Czas rozwiązania konfliktu jest także bardzo krótki a czas zakończenia postępowania sądowego jest bardzo długi, postępowanie sądowe trwa zazwyczaj kilka lat a w ostatnich 2 latach, ze względu na pandemię spowodowaną koronawirusem SARS-Cov-2 się wydłużyło. W ocenie sporządzających niniejsze opracowanie wskazanym jest opracowanie kodeksu mediacyjnego, w którym zostaną ujednoczone i opracowane wszystkie rodzaje mediacji.

BIIBLIOGRAFIA

1. Balawajder K. *Komunikacji, konflikty, negocjacje w organizacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 1998.
2. Bargiel-Matusiewicz K. *Negocjacje i Mediacje*. PWE. Warszawa 2007.
3. Bieniok H. *Metody sprawnego zarządzania*. Agencja Wydawnicza Placet. Warszawa 1997.
4. Dana D. *Rozwiązywanie konfliktów*. PWE. Warszawa 1993.
5. Fitaber J. (red.) *Mediacje. Podstawy prawne i praktyka stosowana*, CeDeWu, 2021
6. Gmurzyńska E. Morek R. *Mediacje. Teoria i praktyka*. Oficyna Wydawnicza. Warszawa 2009.
7. Griffin R. *Podstawy zarządzania organizacjami*. PWN. Warszawa 1998.
8. Jachnis A. *Psychologia Organizacji. Kluczowe zagadnienia*. Difin. Warszawa 2008.
9. Jakubiak-Mirończuk A. *Alternatywne a sądowe rozstrzygnięcie sporów sądowych*. Warszawa 2008.
10. Rogalski C. (red.) *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Walters Kluwer, Warszawa 2021
11. Kalisz A. Zienkiewicz A. *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*. Wolters Kluwer SA. Warszawa 2014.
12. Stoner J. Wankel C.H. *Kierowanie*. PWE. Warszawa 2011.

¹ Tamże.

13. Szałkowska-Kozyra K. *Efektywność kosztowa zapobiegania konfliktom, korzystania z mediacji vs kosztów sądowych - wnioski ze zrealizowanej ekspertyzy*. Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 2015.
14. Sztumski J. *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Śląskie Wydawnictwo Naukowe. Katowice 2005.
15. Świeżak R. Tański M. *Alternatywne metody rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*. Fundacja „Partners” Polska. Warszawa 2003.
16. Więcek-Janka E. *Zmiany i konflikty w organizacji*. Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej. Poznań 2006.

Wykaz aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296)
2. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2022 r. poz. 329)
3. Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (Dz.U. 1991 nr 55 poz. 236)
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591)
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 2003 w sprawie wysokości oraz szczegółowych zasad pobierania wpisu w postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2003 nr 221 poz. 2193)
6. Europejski Kodeks Postępowania Mediatorów
7. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21.05.2008 r. i 2013/11/UE z dnia 21.05.2013 roku.
8. Konwencja Singapurska-Konwencja ONZ o miğdzynarodowych ugodach zawartych w mediacji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne z dnia 20.12.2018 r.

Wykaz stron internetowych

1. <https://bip.warszawa.so.gov.pl>
2. <https://biznes.gazetaprawna.pl>
3. <https://businesswomanlife.pl>
4. <http://centrummediacji.nra.pl>
5. <https://wiph.pl/mediacje>
6. <https://zpp.net.pl>

Ortaokul Öğrencilerinin Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçlerinin İncelenmesi

Deniz DEMİRTAŞ

Dicle Üniversitesi, Türkiye

Betül SABİR

Dicle Üniversitesi, Türkiye

Tamer KUTLUCA

Dicle Üniversitesi, Türkiye

Suat ÜNAL

Trabzon Üniversitesi, Türkiye

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin doğrusal ve ikinci dereceden şekil ve sayı örüntülerini genelleştirme süreçlerini incelemektir. Bu çalışma Doğu Karadeniz Bölgesinde görev yapan 5 farklı matematik öğretmenin 8.sınıfta olan 5'er öğrencisi ile yürütülmüştür. Öğrenciler başarı seviyelerine göre iyi, orta ve seviyesi zayıf şeklinde belirlenerek seçilmiştir. Araştırmanın verileri öğrenciler ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce öğrenciler ile iletişime geçilmiş olup süreç hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dokümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak seçilmiştir. Aynı zamanda problemler hazırlanırken öğrencilerin istedikleri biçimde problem çözme stratejilerini kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmalıdır dikkat edilmiştir. Doğrusal örüntü problemlerinin hazırlanışında MEB matematik öğretim programındaki kazanımlar incelenmiş olup, ikinci dereceden problemlerin de alınan eğitime ve öğrenci seviyelerine uygun olmasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerine problemler yönlendirilip sadece çözümlerini yapmaları istenmiştir.

Bu araştırmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler saf bir şekilde, çalışma yapılan bireylerin söyledikleri ve problem çözümleri direkt olarak alınarak betimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu araştırmada oluşturulan örüntü genellemeleri ile ilgili problemler ile elde edilen veriler video kayıtlarından incelenerek

transkript edilmiştir ve transkript edilen veriler araştırmaya uygun bir şekilde matematiksel anlamda tanımlanmıştır.

Sonuç olarak öğrenciler şekillerin yapısına dikkat etmeden sadece verilen şekillerdeki nesne sayılarını kullanarak şekil örüntülerini sayı örüntüsüne dönüştürmüş ve dönüştürdükten sonra oluşturdukları sayı örüntüleri üzerinde çözüm yapmışlardır. Öğrencilerin lineer örüntü problemlerinde kuadratik örüntü problemlerine göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Bu durumda öğrencilerin lineer örüntü problemlerine daha çok hâkim olmalarının büyük bir önemi vardır. Ayrıca öğretmenlerin kullandıkları stratejiler ile öğrenci çözümlerinde benzerlikler ortaya çıkmıştır. Öğretmenler genellikle içeriksel stratejiden yararlandığı için genel terimi elde ederken öğrenciler de ezber bir yol kullanmaktadırlar. Bunun bir nedeni ise sınava hazırlanan 8.sınıf öğrencilerine bu bilgileri öğretirken soruyu en kısa nasıl çözecekleri konusu üzerinde durulmasıdır.

Anahtar kelimeler: örüntü, genelleme, stratejiler, öğrenciler

GİRİŞ

Matematikte cebir için bir tanım yapmak gerekirse "cebir aritmetiğin sayılardan küme ve grup kavramlarını kullanarak sembollere açılımıdır" denilebilir.Cebir yaparken ilişkilerle, özelliklerle, örüntülerle, değişim ve dönüşümlerle ilgili elde edilen tecrübeleri matematik diline dönüştürüyoruz

Cebirsel akıl yürütme, matematiksel düşünmenin temel ögesidir (Windsor, 2010) ve öğrencilerin matematiğe daha derin bir açıdan bakmalarını sağlar (Cai ve Knuth, 2005, s. 1). Cebirsel muhakeme becerilerine sahip öğrenciler, problem çözme, nicelikler arasındaki yapıları fark etme, genelleme, modelleme ve gerekçelendirme dâhil olmak üzere gelişmiş düşünme yolları üretebilirler (Cai ve Knuth, 2011). Bir başka ifade ile öğrencilerin bilişsel olarak hazır olmaları için cebirin aritmetikten sonra öğretilmesi gerektiğine inanılmaktadır.(Patton ve De Los Santos, 2012). Bu nedenle yakın zamana kadar ilkökul müfredatı aritmetik üzerinde, ortaokul müfredatı ise cebir üzerinde yoğunlaşmıştır (Kamol ve Ban Har, 2010). Genellikle ilkökul müfredatında aritmetikten sonra cebir öğretildiğinden, öğrenciler cebir için gerekli olan düşünme yollarına uyum sağlayamamışlardır (Warren, 2003). Uyum sağlayamadıkları bu süreç ise "aritmetikten cebire geçiş" olarak adlandırılmıştır.

Araştırmacılar, aritmetikten cebire geçişi sağlamaları için öğrencilerin cebirsel muhakemeyi geliştirmelerine yardımcı olacak deneyimler edinmelerini önermişlerdir (Mcrae-Childs, 1995).Matematiksel düşünmenin temel elemanlarından biri örüntüleri genellemedir. Aynı zamanda cebirsel düşünme için de genelleme önemlidir. Genelleme yaklaşımı, öğrencilerin aritmetikten cebire geçiş yapmalarını desteklemektedir. Bütün öğrencilerin öğrenim süreci boyunca genelleme yapma ile ilgili yeteneğini geliştirmek ve tecrübelerini artırmak oldukça önem arz etmektedir. Burada en önemli görev öğretmenlere ve geleceğin öğretmenleri olacak öğretmen adaylarına düşmektedir.

Ayrıca örüntü kavramı burada ele alınması gereken en önemli kavramlardan birisidir (Akkan ve Öztürk, 2017).Örüntüler günlük hayatımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Hayattaki

alışkanlıklarımız, günler, takvimler, bitkiler, ağaçlar, sayılar, kullandığımız kelimeler, örümcek ağları, kilimler, fayanslar ve daha nicelerinde örüntülere rastlarız. Hatta telefon numarası, kimlik numaralarımız gibi sayıları ezberlerken farkında olmadan hayatımızın her yerinde örüntüleri kullanırız. Aslında örüntüler hayatın doğasında yer edinmiştir. Günlük hayattaki yerinin dışında da matematiksel kavramların anlaşılması açısından örüntüler büyük öneme sahiptir. O halde örüntü nedir? Örüntü, yapısal veya sayısal düzenlilik olarak tanımlanır (Papic ve Mulligan, 2005). Yapısal olarak, terimleri sayılar içeriyorsa bir örüntü sayısal olarak adlandırılır. Terimleri geometrik şekiller içeriyorsa şekil örüntüsü olarak adlandırılır (Chua ve Hoyles, 2014).

Özellikle matematiksel düşüncelerin ve ilişkilerin soyutlanmasında, matematiksel akıl yürütme becerileri ile (Papic&Mulligan, 2005) cebirsel ve fonksiyonel düşünmeye dayalı kavramların gelişiminde anahtar bir kavram (Tanışlı&Olkun, 2009, s. 7) olan örüntüler konusu ile ilgili araştırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Ayrıca öğrencilerin matematiksel terimlerle ilgili anlamaları, problem çözme yetenekleri, matematiğe karşı tutumları ve düşünceleri okulda karşılaştıkları öğretmenler tarafından düzenlenmektedir(NCTM, 2000). Bu bağlamda ortaokul öğrencilerin farklı örüntü problemlerini çözme süreçlerini irdelemek alana katkılar sağlayabilir.

Bu gerekçeler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, “Ortaokul öğrencilerinin, doğrusal ve ikinci dereceden şekil ve sayı örüntülerini genelleştirme süreçlerini incelemektir.

Araştırmanın Modeli

Mülakatlardan elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Araştırmanın Örnekleme

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde eğitim veren 5 farklı matematik öğretmenin 8. sınıf olan 5’er öğrencisinden (toplam 25 öğrenci) oluşmaktadır. Öğrenciler ise başarı seviyelerine göre iyi, orta ve seviyesi zayıf şeklinde belirlenip seçilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri öğrenciler ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce öğrencileri ile iletişime geçilmiş olup süreç hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. 8. sınıf öğrencilerine örüntü genellemeleri ile ilgili problemler yönlendirilip sadece çözümlerini yapmaları istenmiştir. Çevrimiçi görüşmelerde öğrenciler kayıt altına alınmamıştır. Çevrimiçi görüşme yapılmasının nedeni güvenirliliği sağlamak adına görüşme yapılan bireylerin problemleri çözerken herhangi bir kişi veya araçtan yardım almalarını önlemektir. Aynı zamanda görüşme yapılan her bir bireyden görüşme sonunda çözümlerini yazdıkları cevap kâğıtları istenmiştir. Burada bireyler çözüm yaparken silinmeyecek şekilde bir kalem (örneğin tükenmez kalem, pilot kalem) kullanmaları istenmiştir.

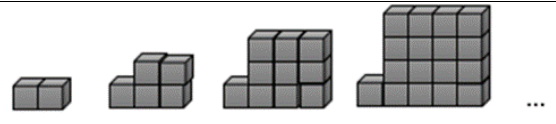
Veri Toplama Araçları/Teknikleri

Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dokümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak seçilmiştir. Aynı

zamanda problemler hazırlanırken çalışılan grupların istedikleri biçimde problem çözme stratejilerini kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmalıdır dikkat edilmiştir. Doğrusal örüntü problemlerinin hazırlanışında MEB matematik öğretim programındaki kazanımlar incelenmiş olup, ikinci dereceden problemlerin de alınan eğitime ve öğrenci seviyelerine uygun olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmada kullanılan örüntü genellemeleri ile ilgili öğrencilere yöneltilen problemler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Sekizinci sınıf öğrencilere yöneltilen örüntü problemleri.

Doğrusal Sayı Örüntü Problemi	Doğrusal Şekil Örüntü Problemi
<p>4, 6, 8, 10, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.• Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.	 <p>Yukarıda özdeş kibrit çöplerinden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• 5. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• 10. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• 20. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki kibrit çöplerinin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.
İkinci Dereceden Sayı Örüntü Problemi	İkinci Dereceden Şekil Örüntü Problemi
<p>1, 4, 9, 16, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre;</p> <ul style="list-style-type: none">• Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.• Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.	 <p>Yukarıda özdeş küplerden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• 5. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.• 10. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.• 20. şekildeki küplerin sayısını bulunuz. <p>Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki küplerin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.</p>

3.3. Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler saf bir şekilde, çalışma yapılan bireylerin söyledikleri ve problem çözümleri direkt olarak alınarak betimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Devam eden süreçte verilerden elde edilen bulgular açıklanmıştır ve matematiksel olarak aktarılmıştır. Elde edilen bu verileri analiz etmek için literatürde yer alan araştırmalarda da kullanılan örüntü genelleme stratejileri ve gerekçeleri dikkate alınarak oluşturulan Tablo 2’de kullanılmıştır.

Tablo 2. Genelleme stratejileri ile gereklendirme eşitleri

	Strateji	Açıklama
Örüntülerde Genelleme Stratejileri	Yinelemeli (Eklemeli) Strateji (Recursive or Additive)	Sonraki terimleri ya da mevcut terimi bulmak için örüntüdeki önceki terimin kullanılmasını gerektirir. Öğrenciler genellikle iki terim arasındaki farkı bulmaya çalışırlar ve sonraki terimi bulmak için elde ettikleri farkı son terimlere eklerler. Bu şekilde bu işlem yinelemeli ve eklemeli olarak devam etmesinden dolayı yinelemeli muhakeme olarak da isimlendirilir.
	İçeriksel Strateji (Contextual)	Mevcut durumu sağlayan bilgiye yani içeriğe odaklı bir kural veya formül oluşturmayı gerektirir. Bu kural veya formül, hesaplama tekniği ile ilişkili, genellikle içerikle ilişkili olan ve daha çok ezberlenen bir kural veya formüldür.
	Fonksiyonel Strateji (Explicit)	Bu muhakeme becerisi herhangi bir terimi bulmak amacıyla iki değişken (adım ile adım sayısı veya terim ile terim numarası) arasındaki ilişkiyi genelleştirmeyi gerektirir. Bu muhakeme becerisi denklem ve formülleri kullanarak fonksiyonları oluşturmaya doğru aşamalı bir ilerlemenin ilk basamağıdır. Bu muhakeme yoluyla hem uzak hem de yakın terimler için değişmeyen ve uygulanabilir bir kural bulunur ve n. terimi bulmak için genel bir kural yazmaya olanak sağlar.

BULGULAR

Öğrencilerin Lineer rntleri Genelleme Süreçlerinden Elde Edilen Bulgular

Seçilen 25 öğrenciye lineer sayı ve şekil örüntülerini 2 problemi içeren test uygulanmış olup elde edilen verilerin frekans dağılımları frekans tablosu 1 ve frekans tablosu 2’ de verilmiştir. Öğrencilerin zmlerine ait görseller tablo 3, tablo 4, tablo 5, tablo 6 ve tablo 7 de sunulmuştur. Bu bulgular sunulurken sırasıyla öğrencilerin başarı durumlarına (iyi orta ve zayıf) dikkat edilmiştir.

Frekans Tablosu 1: Lineer Sayı Örüntü Problemleri	
Öğrencilerin Kullandıkları Stratejiler	Frekans
Yinelemeli	8
İçeriksel	18
Fonksiyonel	1
Diğer	1
Boş	2

Frekans Tablosu 2: Lineer Şekil Örüntü Problemleri	
Öğrencilerin Kullandıkları Stratejiler	Frekans
Yinelemeli	5
İçeriksel	18
Fonksiyonel	1
Diğer	3
Boş	1

Öğrencilerin Kuadratik Örüntüleri Genelleme Süreçlerinden Elde Edilen Bulgular

Seçilen 25 öğrenciye kuadratik sayı ve şekil örüntülerini 2 problemi içeren test uygulanmış olup elde edilen verilerin frekans dağılımları Frekans Tablosu 3 ve Frekans Tablosu 4' te verilmiştir.

Frekans Tablosu 3: Kuadratik Sayı Örüntü Problemleri	
Öğrencilerin Kullandıkları Stratejiler	Frekans
Yinelemeli	6
İçeriksel	13
Fonksiyonel	1
Diğer	2
Boş	4

Frekans Tablosu 4: Kuadratik Şekil Örüntü Problemleri	
Öğrencilerin Kullandıkları Stratejiler	Frekans
Yinelemeli	7
İçeriksel	12
Fonksiyonel	2
Diğer	1
Boş	6

TARTIŞMA VE SONUÇ

Özdemir, Dikici ve Kültür(2014)' ün yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin örüntü problemlerinde 5. Terim gibi yakın terimlerini bulmak için yinelemeli stratejiyi kullandıkları ifade edilmiştir. Bu çalışmada da bunu görmekteyiz. öğrenciler genellikle içeriksel stratejiden yararlanarak genel terimi elde ederken ezber bir yol kullanmaktadırlar. Bunun bir nedeni sınava hazırlanan 8.sınıf

öğrencilerine bu bilgileri öğretirken soruyu en kısa nasıl çözecekleri konusu üzerinde durulmasıdır. Bu sonuca öğrencilerle bu konu üzerine yapılmış görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Verilen şekil örüntü problemlerinin çözümünde görsel çözümlere rastlanılmamıştır. Çözümler şekil örüntüsü sayı örüntüsüne çevrilerek yapılmıştır. Özdemir, Dikici ve Kültür'ün (2014) yaptığı çalışmaya göre de benzer sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmada öğrenciler soru çözümlerinde görsel ilişkilere değil de, sayısal ilişkilere odaklanmışlardır. Aynı zamanda bu ulaşılan sonuç Lan Ma (2007) ve Stacey (1989) çalışmalarını ile de benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin genellikle şekil örüntü problemlerinde şekillerin yapılarını dikkate almaları önerilmektedir (Becker ve Rivera, 2006; Tanışlı ve Köse, 2011). Fakat öğrenciler şekillerin yapısına dikkat etmeden sadece verilen şekillerdeki nesne sayılarını kullanarak şekil örüntülerini sayı örüntülerine dönüştürmüşlerdir (Becker ve Rivera, 2006; Lan Ma, 2007; Orton ve Orton, 2005; Stacey, 1989). Dönüştürdükten sonra oluşturdukları sayı örüntüleri üzerinde çözüm yapmışlardır. Literatürde de benzer sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Öğrenciler şekillerin yapılarına dikkat etmeden ve modelleri kullanmadan örüntülerin nümerik boyutuna odaklanmaya meyillidirler. (Becker ve Rivera 2005; Rivera ve Becker, 2007; Kutluk, 2011; Ndlovu, 2011; Noss et. al., 1997; Orton, Orton ve Rooper, 2005; Stacey, 1989). Öğrencilerin lineer örüntü problemlerinde kuadratik örüntü problemlerine göre daha başarılı olmasında, öğrencilerin lineer örüntü problemlerine daha çok hâkim olmalarının büyük bir önemi vardır. Bu nedenle öğrenciler lineer örüntü problemlerini daha kolay yapabilmüşlerdir.

İlköğretim Matematik Öğretim Programı'nda örüntü kavramı ile ilgili kazanımların öğrenci seviyelerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve 8.sınıf kazanımları arasına da örüntülerle ilgili bir kazanıma yer verilmesi; yer alan bu kazanımların da farklı stratejilerin kullanılabilmesi kazanımlar olmasına özen gösterilmesi önerilebilir. Çünkü öğretim programında hep aynı örüntü problemleri ele alındığından öğrencilerin analitik düşüncelerinin kısıtlanmasına neden olmaktadır. Eğer farklı stratejilerin kullanılabilmesi kazanımlara yer verilirse bu sayede sınava hazırlanan 8.sınıf öğrencilerinin sorulara yaklaşımı değişebilir. Matematik öğrencilerin korktuğu ve uzak durduğu bir ders haline gelmiştir. Özellikle de matematikte problem çözme öğrencileri fazlasıyla korkutmaktadır. Öğrencilerin bu korkusunu giderebilmek adına öğrencilere problem çözmeyi sevdirecek etkinliklere derslerde yer verilebilir. Öğrencilerin örüntü problemlerinde genel kuralı yazarken bu kurala dair çözümlerini ifade ederken zorluk yaşadıkları görülmüştür. Bu zorluğu yaşamamak için örüntü konusuna giriş yapılmadan denklemler konusunun öğrencilere hatırlatılması önerilir. Eğer bu hatırlatma yapılırsa öğrencilerin örüntü problemlerini genelleme ve çözümlerini yapmada daha başarılı olabilecekleri tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkan, Y., Öztürk, M , Akkan, P . (2017). Pre-Service Elementary Mathematics Teachers' Generalization Processes of Patterns: Strategies and Justifications. Turkish Journal of of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT) , 8 (3) , 513-550.
- Cai, J.,& Knuth, E. J. (Eds.). (2011). Early Algebraization: A Global Dialogue from Multiple Perspectives. New York: Springer.

- Chua, Boon Liang & Hoyles, Celia. (2014). Generalisation of Linear Figural Patterns in Secondary School Mathematics. *The Mathematics Educator*. 15. 1-30.
- Becker, J.R., and Rivera, F. (2005). Generalization an Strategies of Beginning High School Algebra Students. In Chick, H.L. ve Vincent, J.L.(Eds). *Proceedings of the 29th Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education*, Vol. 4, pp. 121-128.
- Becker, J.R., and Rivera, F. (2006). Sixth Graders' Figural and Numerical Strategies for Generalizing Patterns in Algebra. In Alatorre, S., Cortina, J.L., M. Mendez, A.(Eds). *Proceedings of the 28th Annual Meeting of The North American Chapter of the International Group for the Psychology of Mathematics Education*, Vol. 2, pp. 95-101, Merida, Mexico
- Feifei, Y. (2005). Diognastic assesment of urban middle school learning of pre-algebra patterns. *Doctoral Dissertation*, Ohio State University, USA.
- Kamol, N. & Har, Y. B. (2010). Upper Primary School students' algebraic thinking. In L. Sparrow, B. Kissane, & C. Hurst (Eds.), *Shaping the future of mathematics education: Proceedings of the 33rd annual conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia* (pp. 289-296). Fremantle, Australia: MERGA.
- Kutluk, B. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin örüntü kavramına ilişkin öğrenci güçlükleri bilgilerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Lan-Ma, H. (2007). The Potential of Patterning Activities to Generalizations. In Woo, J.H. , Lew, H.C., Park, K.S., and Seo, D.Y. (Eds). *Proceedings of the 31st Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education*, Vol. 3, pp. 225-232, Seoul: PME.
- McRae-Childs, K. (1995). An investigation of the role of patterns in developing algebraic thinking (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations & Theses Global.
- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM). (2000). *Learning mathematics for a new century* (2000 Yearbook). Reston, VA: Author.
- Özdemir, E., Dikici, R., Kültür, M . (2015). Öğrencilerin Örüntüleri Genelleme Süreçleri: 7. Sınıf Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (2) , 523-548.
- Papic, Marina & Mulligan, Joanne. (2007). The Growth of Early Mathematical Patterning: An Intervention Study. *Mathematics: Essential Research, Essential Practice*. 2.
- Patton, B.,& De Los Santos, E. (2012). Analyzing Algebraic Thinking Using "Guess My Number" Problems. *International Journal of Instruction*, ,(1), 5-22.
- Tanışlı, D. ve Olkun, S. (2009). *Basitten Karmaşığa Örüntüler*. Ankara: Maya Akademi
- Warren, E. (2003). The role of arithmetic structure in the transition from arithmetic to algebra. *Mathematics Education Research Journal*, 15(2), 122-137.

Matematik Öğretmen Adaylarının Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçlerinin İncelenmesi

Betül SABİR

Dicle Üniversitesi, Türkiye. E-mail: betulsabir@gmail.com

Tamer KUTLUCA

Dicle Üniversitesi, Türkiye. E-mail: tkutluca@dicle.edu.tr

Suat ÜNAL

Trabzon Üniversitesi, Türkiye. E-mail: suatunal@trabzon.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin doğrusal ve ikinci dereceden şekil ve sayı örüntülerini genelleştirme süreçlerini incelemektir. Bu çalışma Doğu Karadeniz Bölgesinde görev yapan 5 farklı matematik öğretmenin 8.sınıfta olan 5'er öğrencisi ile yürütülmüştür. Öğrenciler başarı seviyelerine göre iyi, orta ve seviyesi zayıf şeklinde belirlenerek seçilmiştir. Araştırmanın verileri öğrenciler ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce öğrenciler ile iletişime geçilmiş olup süreç hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dokümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak seçilmiştir. Aynı zamanda problemler hazırlanırken öğrencilerin istedikleri biçimde problem çözme stratejilerini kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmalıdır dikkat edilmiştir. Doğrusal örüntü problemlerinin hazırlanışında MEB matematik öğretim programındaki kazanımlar incelenmiş olup, ikinci dereceden problemlerin de alınan eğitime ve öğrenci seviyelerine uygun olmasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerine problemler yönlendirilip sadece çözümlerini yapmaları istenmiştir.

Bu araştırmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler saf bir şekilde, çalışma yapılan bireylerin söyledikleri ve problem çözümleri direkt olarak alınarak betimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu araştırmada oluşturulan örüntü genellemeleri ile ilgili problemler ile elde edilen veriler video kayıtlarından incelenerek transkript edilmiştir ve transkript edilen veriler araştırmaya uygun bir şekilde matematiksel anlamda tanımlanmıştır.

Sonuç olarak öğrenciler şekillerin yapısına dikkat etmeden sadece verilen şekillerdeki nesne sayılarını kullanarak şekil örüntülerini sayı örüntüsüne dönüştürmüş ve dönüştürdükten sonra oluşturdukları sayı örüntüleri üzerinde çözüm yapmışlardır. Öğrencilerin lineer örüntü problemlerinde kuadratik örüntü problemlerine göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Bu durumda öğrencilerin lineer örüntü problemlerine daha çok hâkim olmalarının büyük bir önemi vardır. Ayrıca öğretmenlerin kullandıkları stratejiler ile öğrenci çözümlerinde benzerlikler ortaya çıkmıştır. Öğretmenler genellikle içeriksel stratejiden yararlandığı için genel terimi elde ederken öğrenciler de ezber bir yol kullanmaktadırlar. Bunun bir nedeni ise sınava hazırlanan 8.sınıf öğrencilerine bu bilgileri öğretirken soruyu en kısa nasıl çözecekleri konusu üzerinde durulmasıdır.

Anahtar kelimeler: örüntü, genelleme, stratejiler, öğrenciler

GİRİŞ

Cebirsel akıl yürütme, matematiksel düşünmenin temel ögesidir (Windsor, 2010) ve öğrencilerin matematiğe daha derin bir açıdan bakmalarını sağlar (Cai ve Knuth, 2005, s. 1). Cebirsel muhakeme becerilerine sahip öğrenciler, problem çözme, nicelikler arasındaki yapıları fark etme, genelleme, modelleme ve gerekçelendirme dâhil olmak üzere gelişmiş düşünme yolları üretebilirler (Cai ve Knuth, 2011). Bir başka ifade ile öğrencilerin bilişsel olarak hazır olmaları için cebirin aritmetikten sonra öğretilmesi gerektiğine inanılmaktadır.(Patton ve De Los Santos, 2012). Bu nedenle yakın zamana kadar ilkökul müfredatı aritmetik üzerinde, ortaokul müfredatı ise cebir üzerinde yoğunlaşmıştır (Kamol ve Ban Har, 2010). Genellikle ilkökul müfredatında aritmetikten sonra cebir öğretildiğinden, öğrenciler cebir için gerekli olan düşünme yollarına uyum sağlayamamışlardır (Warren, 2003). Uyum sağlayamadıkları bu süreç ise "aritmetikten cebire geçiş" olarak adlandırılmıştır.

Araştırmacılar, aritmetikten cebire geçişi sağlamaları için öğrencilerin cebirsel muhakemeyi geliştirmelerine yardımcı olacak deneyimler edinmelerini önermişlerdir (Mcrae-Childs, 1995). Matematiksel düşünmenin temel elemanlarından biri örüntüleri genellemedir. Aynı zamanda cebirsel düşünme için de genelleme önemlidir. Genelleme yaklaşımı, öğrencilerin aritmetikten cebire geçiş yapmalarını desteklemektedir. Bütün öğrencilerin öğrenim süreci boyunca genelleme yapma ile ilgili yeteneğini geliştirmek ve tecrübelerini artırmak oldukça önem arz etmektedir. Burada en önemli görev öğretmenlere ve geleceğin öğretmenleri olacak öğretmen adaylarına düşmektedir.

Ayrıca örüntü kavramı burada ele alınması gereken en önemli kavramlardan birisidir (Akkan ve Öztürk, 2017). Örüntüler günlük hayatımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Hayattaki alışkanlıklarımız, günler, takvimler, bitkiler, ağaçlar, sayılar, kullandığımız kelimeler, örümcek ağları, kilimler, fayanslar ve daha nicelerinde örüntülere rastlarız. Hatta telefon numarası, kimlik numaralarımız gibi sayıları ezberlerken farkında olmadan hayatımızın her yerinde örüntüleri kullanırız. Aslında örüntüler hayatın doğasında yer edinmiştir. Günlük hayattaki yerinin dışında da matematiksel kavramların anlaşılması açısından örüntüler büyük öneme sahiptir. O halde örüntü nedir? Örüntü, yapısal veya sayısal düzenlilik olarak tanımlanır (Papic ve Mulligan, 2005). Örüntüler yapılarına göre (Van de Walle vd., 2007) veya

genel kuralın ifadesine göre (Stacey, 1989) sınıflandırılabilir. Yapısal olarak, terimleri sayılar içeriyorsa bir örüntü sayısal olarak adlandırılır. Terimleri geometrik şekiller içeriyorsa şekil örüntüsü olarak adlandırılır (Chua ve Hoyles, 2014). Öte yandan örüntüler, lineer veya kuadratik olarak da adlandırılır. Genel terimleri $an+b$ olarak ifade edilebilen örüntüler lineer örüntülerdir. Genel terimleri an^2+bn+c olarak ifade edilebilen örüntüler kuadratik örüntülerdir (Chua ve Hoyles, 2014). Bu nedenle çalışmada lineer-sayısal, lineer-şekilsel, kuadratik-sayısal ve kuadratik-şekilsel örüntülere yer verilmiştir.

Benzer bakış açılarına sahip olan matematikçiler; matematiği, bir örüntü ve düzen bilimi olarak görmüşler ve bir örüntü, bir düzen veya bir ilişki aramanın matematiğin bütününde gerçekleştirilen eylemlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir (Steen, 1988; Resnick, 1997; Borwein & Jörgenson, 2001; Zazkis & Liljedahl, 2006). Özellikle matematiksel düşüncelerin ve ilişkilerin soyutlanmasında, matematiksel akıl yürütme becerileri ile (Papic & Mulligan, 2005) cebirsel ve fonksiyonel düşünmeye dayalı kavramların gelişiminde anahtar bir kavram (Tanışlı & Olkun, 2009, s. 7) olan örüntüler konusu ile ilgili araştırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın Modeli

Mülakatlardan elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi 2020-2021 eğitim öğretim yılında Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören ilköğretim matematik öğretmenliği son sınıf öğrencilerinden başarılarına göre seçilmiş 6 matematik öğretmen adaydır. Öğretmen adayları; ÖA1 ve ÖA2 cebir öğretimi başarıları AA, ÖA3 ve ÖA4 cebir öğretimi başarıları BB, ÖA5 ve ÖA6 cebir öğretimi başarıları CC olmak üzere kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri öğretmen adayları ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce matematik öğretmen adayları ile iletişime geçilmiş olup süreç hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde öğretmen adaylarından izin alınmış ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Matematik öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerde örüntü genellemeleri ile ilgili problemler yönlendirilmiştir ve çözümleri istenmiştir. Burada matematik öğretmen adaylarının bu problemleri çözerken yardım almamaları konusunda ve akıllarına ilk gelen çözümleri görmek adına görüşme sırasında çözümleri nasıl yaptıklarını da anlatmaları istenmiştir. Çevrimiçi görüşme yapılmasının bir diğer nedeni ise güvenilirliği sağlamak adına görüşme yapılan bireylerin problemleri çözerken herhangi bir kişi veya araçtan yardım almalarını önlemektir. Aynı zamanda görüşme yapılan her bir bireyden görüşme sonunda çözümlerini yazdıkları cevap kâğıtları istenmiştir. Burada bireyler çözüm yaparken silinmeyecek şekilde bir kalem (örneğin tükenmez kalem, pilot kalem) kullanmaları istenmiştir. Matematik öğretmen adaylarına görüşme sonunda örüntü genellemeleri ile ilgili verilen problemler hakkında ve genel bir dönüt almak adına sözel sorular yönlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları/Teknikleri

Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dokümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak seçilmiştir. Aynı zamanda problemler hazırlanırken çalışılan grubun istedikleri biçimde problem çözme stratejilerini kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmalıdır dikkat edilmiştir. Çalışmada kullanılan örüntü genellemeleri ile ilgili matematik öğretmen adaylarına yöneltilen problemler Tablo'da yer almaktadır.

Tablo Matematik öğretmen adaylarına yöneltilen örüntü problemleri.

Doğrusal Sayı Örüntü Problemi	Doğrusal Şekil Örüntü Problemi
<p>4, 6, 8, 10, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.• Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.	 <p>Yukarıda özdeş kibrit çöplerinden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• 5. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• 10. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• 20. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.• Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki kibrit çöplerinin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.
İkinci Dereceden Sayı Örüntü Problemi	İkinci Dereceden Şekil Örüntü Problemi
<p>1, 7, 17, 31, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre;</p> <ul style="list-style-type: none">• Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.• Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.	 <p>Yukarıda özdeş küplerden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <ul style="list-style-type: none">• 5. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.• 10. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.• 20. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.• Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki küplerin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.

• Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.	

Matematik öğretmen adaylarına yöneltilen sözel sorular ve soruların sorulma sebepleri de yer almaktadır.

- Problemi farklı yoldan çözebilir miyiz? Sizce farklı çözüm yolları var mıdır?

Tek çözüm yolu olup olmadığını akla başka çözüm yolu gelip gelmeyeceğini öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

- İleride öğrencilerinize sayı ve şekil örüntüleri ile ilgili problemleri çözdürürken benzer stratejileri kullanıyor musunuz? (Bu tür problemleri nasıl anlatıyorsunuz? Ne tür stratejiyi aktarıyorsunuz?)

Öğrencilerine kendi kullandıkları stratejileri aktarıp aktarmadıklarını ve farklı stratejilere de yer verip vermediklerini anlamak amacıyla sorulmuştur.

- Örüntüyü genellerken farklı temsillerden yararlanıyor musunuz?

Cebirsel ifadede yer alan bilinmeyen yerine her zaman n harfinin kullanılıp kullanılmadığını farklı harflere yer verilip verilmediğini öğrenilmek amacıyla sorulmuştur.

- Örüntü genellemede çarpımsal ve toplamsal muhakemeyi daha önce kullandınız mı?
- Yinelemeli strateji ve fonksiyonel (kesin veya belirgin) strateji kavramlarını duydunuz mu? (Eğer duymadıysanız terim ile terim sayısı arasındaki ilişki sizin için neyi ifade ediyor?) (Yine cevap alamadıysak; o halde siz genellemeye ulaşıırken terim ile terim sayısı arasındaki ilişkiyi kullandınız mı?)

Yukarıdaki iki soru ise öğrenilen bilgilerin ezbere değil de düşünme yoluyla kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler saf bir şekilde, çalışma yapılan bireylerin söyledikleri ve problem çözümleri direkt olarak alınarak betimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu araştırmada oluşturulan örüntü genellemeleri ile ilgili problemler ile elde edilen veriler video kayıtlarından incelenerek transkript edilmiştir ve transkript edilen veriler araştırmaya uygun bir şekilde matematiksel anlamda tanımlanmıştır. Öğretmen adaylarının örüntüleri genellemede kullandıkları stratejiler ile ilgili örnek

alıntılar okuyucuya sunulmuştur. Devam eden süreçte verilerden elde edilen bulgular açıklanmıştır ve matematiksel olarak aktarılmıştır. Verilerin açıklamasında çalışmaya katılan bireyleri nitelenmek adına takma isimler (örneğin; matematik öğretmen adayları için ÖA1 kullanılmıştır. Elde edilen bu verileri analiz etmek için literatürde yer alan araştırmalarda da kullanılan örüntü genelleme stratejileri ve gerekçeleri dikkate alınarak oluşturulan aşağıdaki Tablo kullanılmıştır.

Tablo Genelleme stratejileri ile gerekçelendirme çeşitleri

Strateji	Açıklama
Yinelemeli (Eklemeli) Strateji (Recursive or Additive)	Sonraki terimleri ya da mevcut terimi bulmak için örüntüdeki önceki terimin kullanılmasını gerektirir. Öğrenciler genellikle iki terim arasındaki farkı bulmaya çalışırlar ve sonraki terimi bulmak için elde ettikleri farkı son terimlere eklerler. Bu şekilde bu işlem yinelemeli ve eklemeli olarak devam etmesinden dolayı yinelemeli muhakeme olarak da isimlendirilir.
İçeriksel Strateji (Contextual)	Mevcut durumu sağlayan bilgiye yani içeriğe odaklı bir kural veya formül oluşturmayı gerektirir. Bu kural veya formül, hesaplama tekniği ile ilişkili, genellikle içerikle ilişkili olan ve daha çok ezberlenen bir kural veya formüldür.
Fonksiyonel Strateji (Explicit)	Bu muhakeme becerisi herhangi bir terimi bulmak amacıyla iki değişken (adım ile adım sayısı veya terim ile terim numarası) arasındaki ilişkiyi genelleştirmeyi gerektirir. Bu muhakeme becerisi denklem ve formülleri kullanarak fonksiyonları oluşturmaya doğru aşamalı bir ilerlemenin ilk basamağıdır. Bu muhakeme yoluyla hem uzak hem de yakın terimler için değişmeyen ve uygulanabilir bir kural bulunur ve n. terimi bulmak için genel bir kural yazmaya olanak sağlar.

BULGULAR

Öğretmen Adaylarının Lineer Örüntüleri Genelleme Süreçlerinden Elde Edilen Bulgular

ÖA1 : Öncelikle terimler ikişer ikişer arttığından 5. Sayıyı buradan 12 olarak buldum. Daha sonra örüntünün genel kuralını $2n+2$ olarak buldum. Sonrasında 10.sayı ve 40.sayı genel terimi kullanarak buldum. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; bir çözüm yolu söyleyemedi.

ÖA1: Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirdim. Aralarındaki artış miktarı 3 olduğundan örüntünün kuralına önce $3n$ dedim. Terimleri sağlıyor mu ona baktım. Sağlaması için $+1$ ekledim. Bu şekilde örüntünün kuralını $3n+1$ olarak buldum. 5.şekildeki, 10.şekildeki ve 20.şekildeki kibrit çöpü sayısını örüntünün kuralını kullanarak buldum.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; bir çözüm yolu söyleyemedi.

ÖA2: Öncelikle terimler arasındaki artış miktarına baktım. 2'şer arttığını gördüm. 5.sayıyı direkt 12 olarak buldum. Sonrasında genel terimi buldum. 2'şer arttığı için $2n$ dedim. Sonrasında 1.terimi veriyor mu diye baktım. 1.terimin 4 olması için $+2$ ekledim. Buradan genel terimi $2n+2$ olarak buldum. n yerine 10 yazarak 10.sayıyı, 40 yazarak 40.sayıyı buldum. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; "Ritmik sayma ile istenilen terimleri bulabilirim." Şeklinde yanıt verdi.

ÖA2: Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirdim. Sonrasında terimler arasındaki artış miktarlarına baktım. Artış miktarından ilerleyerek 5.şekildeki kibrit çöpü sayısını 16 olarak buldum. Daha sonra örüntünün genel kuralını $3n+1$ olarak buldum. 10.şekil ve 20.şekildeki kibrit çöpü sayısını örüntünün kuralı ile buldum. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; "Ritmik sayma ile istenilen terimleri bulabilirim." Şeklinde yanıt verdi.

ÖA3 lineer sayı örüntü problemini çözerken 5. Sayıyı üzerine sayarak bulduğunu ifade etti. Örüntünün genel kuralını yazılı olarak ifade etmesi için sözel yönergeler verildi. 10. Ve 40. Sayı için örüntü kuralını bularak ilerledi. Örneğin;

ÖA3: A seçeneğinde çok basit olduğu için 5. Adımı direkt ikişer ikişer arttığı için 12 dedim. B de 10. Sayıyı dediği için ikişer ikişer gitmek çok mantıklı gelmedi o yüzden kuralını düşündüm. Aklımdan şeyler denedim. Mesela $2n$ dedim n yerine 1 yazsam o olmayacak ne eklersem 4 elde ederim. O zaman 2 dedim. $2n+2$ bunun genel terimi olduğuna göre 10. Terimi 22 olur. Aynı şekilde c yi yaptım.

Ayrıca farklı bir yolu var mı diye sorulduğunda terimlerin birbiri ile ilişkisi olduğu bir kural ifade etmeye çalıştı fakat genelleme konusunda emin olamadı. İfade etmek istediği kural ise; 4, 6, 8, 10... diye devam eden örüntü ilk terimi olan 4'ün iki katının 2 eksiği 6. 6'nın iki katının 4 eksiği 8.. olmak üzere genellemeye gidilemeyeceğini düşünerek çözümünü yazmadı.

ÖA3: Lineer şekil örüntü problemini için şekildeki kibrit sayılarını sayı olarak ifade ederek sayı örüntüsü oluşturmuş ve öyle ilerlemiştir. 5. Terimi bulurken 3'er 3'er ekleyerek yani üzerine sayarak sonuca ulaşmıştır. 10. Ve 20. Terim için kuralı belirleyerek ilerlemiştir. 3'er 3'er arttığı için $3n$ ifadesini kullanmış hep fazladan 1 kibrit olduğu için 1 eklediğini söylemiştir. Bulduğu kural ile 10. Ve 20. Terimi bulmuştur. Farklı bir yol olarak sorduğumuzda sözel olarak 3lü kibritleri bir bütün olarak sayma yolu ile ilerlenebileceğini öne sürmüştür. Üçlü kibritten ilk adımda bir tane olup bir eklenmiştir, üçlü kibritten ikinci adımda iki tane olup bir eklenmiştir gibi düşünerek de ilerlenebileceğini söylemiştir.

ÖA4:lineer sayı örüntü problemini çözerken önce hataya düştü daha sonra kendi hatasını kağıt üzerinde karalamadan ve yönerge almadan düzeltmiştir. 5.terimi direkt yazmış, 10.ve 40.terimi bulurken genel kuralı bulduğunu ifade etmiştir. Genel kuralı yazdıktan sonra başta yaptığı hatanın farkına varmış ve düzeltmiştir. Noktalardan yararlanarak farklı bir yolla çözebileceğini ifade etmiştir.

ÖA4: Lineer şekil örüntü problemini çözerken şekildeki kibritleri sayarak örüntüyü sayı örüntüsüne çevirmiştir. İlerleyişi 4, 4+3, 4+3+3, 4+3+3+3.. olarak ifade etmiş ve ilk olarak genel kuralı ifade etmiştir. Genel kuralı kullanarak 5. , 10. Ve 40. Terimi bulmuştur. Genel kuralı $4+(n-1).3$ olarak yazmış daha sonra düzenlenmiş hali $3n+1$ i bulmuştur. Farklı çözümü sorulduğunda sandalye şekli görüntü üzerinden ilerleyebileceğini ifade etmiştir.

ÖA5 lineer sayı örüntü problemini çözerken örüntü için 5. Terimi zihinden bulduğunu söyledi. Yani örüntünün 2şer arttığını görüp direkt olarak 5. Terimin 12 olduğunu söyledi. 10 da yakın geldiğini düşünerek zihinden yaptığını söyledi. 40. Terim uzak geldiğini düşünmüş fakat örüntü 2 şer arttığı için ve 10. Terim ile 40. Terim arasında 30 terim bulunduğundan bunu 2 ile çarpıp 40. Terimi bulduğunu söyledi. En son genel kural sorulduğu için genel kuralı bulduğunu ifade etti. Farklı bir yol ile çözümlenmiş sorulunca “ilk olarak genel terim bulunurdu daha kolay yapılabilirdi” dedi. “Ama ben zihinden yapmayı tercih ettim” dedi.

ÖA5 Lineer şekil örüntü problemi için şekildeki kibrit sayılarını sayı olarak ifade ederek sayı örüntüsü oluşturmuş ve öyle ilerlemiştir. Aralarındaki farkın 3 olduğunu fark ederek genel terime ulaştı ve 5., 10. Ve 20. Terim için kuralı belirleyerek ilerlemiştir. Farklı bir yol olarak sorduğumuzda aklına bir şey gelmediğini söyledi.

ÖA6 lineer sayı örüntü problemini çözerken 5. Sayıyı üzerine sayarak bulduğunu ifade etti. Örüntünün genel kuralını yazılı olarak ifade etmesi için sözel yönergeler verildi. 10. Ve 40. Terimleri diğerlerinden yola çıkarak yaptığını söyledi. Farklı yol var mı diye sorulunca tek tek ekleyerek gidebilirdim, tahmin ederek ise 40. Terime yakın bir terimden yola çıkarak ulaşabilirdim dedi.

ÖA6 lineer şekil örüntü problemini çözerken 5. Sayıyı üzerine sayarak bulduğunu ifade etti. Örüntünün genel kuralını yazılı olarak ifade etmesi için sözel yönergeler verildi. 10. Ve 20. Terimleri diğerlerinden yola çıkarak yaptığını söyledi. Kibritlere bakarak değil kibrit sayılarına göre yaptım. Şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirerek yaptım dedi. Farklı bir yol olarak şekil üzerinden yapılabilirdi fakat onu düşünmedim direkt sayı üzerinden yaptım dedi.

Öğretmen Adaylarının Kuadratik Örüntüleri Genelleme Süreçlerinden Elde Edilen Bulgular

ÖA1: Burada örüntünün kuralının ikinci dereceden bir cebirsel ifade olduğunu biliyorum fakat tam olarak ne olduğunu bulamıyorum. Öğretmen adayına burada yönlendirmeler yapıldı. Fakat yine yapılamadı. Diğer soruya geçildi. Tekrar bu soruya dönüldü ve yönlendirmelerle birlikte genel terimi buldu.

ÖA1: Genel terim $2n^2 - 1$ dir. 5.sayıyı, 10. Sayıyı ve 40.sayıyı genel terim yardımıyla buldum.

ÖA1: Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirdim. Buradan genel terimi $n^2 + 1$ olarak buldum. Daha sonrasında 5.şekildeki, 10.şekildeki ve 20.şekildeki küplerin sayısını genel terim yardımıyla buldum.

ÖA2: Artış miktarlarından yola çıkarak 5.sayıyı 49 olarak buldum. Artış miktarlarından bir örüntü oluşturdum. Bir kural oluşturmaya çalıştım fakat buradan yapamadım. Burada öğretmen adayına yönlendirmeler yapıldı. Terim ile terim numarası arasında bir ilişki olup olmadığı soruldu. Terim numarası kaçınıcıyı soruyorsa onun karesi ile bir eksiğinin toplamı şeklindedir. Örneğin 10.terim sorulduğunda 100 ve 99 un toplamıdır yani 199’dur. Buradan genel terimi şu şekilde de ifade edebiliriz; $n^2 + (n^2 - 1)$ yani $2n^2 - 1$ olur. Tekrardan 10.sayıyı ve 40.sayıyı genel terim yardımıyla buldum. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “Hayır, bir fikrim yok.” Şeklinde yanıt verdi.

ÖA2: Burada öncelikle 1.,2. Ve 3.terimlere bakarak oluşan küp sayıları ile ilişki kurmaya çalıştım. Genel terimi $n^2 + 1$ olarak buldum. 5.şekildeki, 10.şekildeki ve 20.şekildeki küplerin sayısını genel terim yardımıyla buldum. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “Hayır, bir fikrim yok.” Şeklinde yanıt verdi.

ÖA3:Kuadratik sayı örüntü probleminde yine artış miktarından ilerlemeye çalışmıştır. İkinci farkların sabit olduğunu dile getirmiştir. İkinci farkların sabit olduğuna karar verdikten sonra eklemeler dâhilinde 5. Terime ulaşmıştır. Terim numaraları terimlerin üzerine yazarsa daha kolay görebileceği ifade edilmiştir. Bu yönlendirme sonucunda ilk üç terimi kullanarak genel kuralı oluşturmuş ve verilen 10. Ve 40. Terimi kuralı kullanarak bulmuştur. Sayı örüntüsü ile ilerlenebileceğini dile getirmiştir fakat yazılı hale getirmemiştir.

ÖA3: Kuadratik şekil örüntü probleminde şekilleri sayı örüntüsüne çevirerek terim numaraları arasında ilişki kurmuştur. Genel kurala ulaştıktan sonra 5. 10. Ve 20. Terimi kural yardımı ile bulmuştur.

ÖA4: Kuadratik sayı örüntü problemini çözerken sayılar arası farkları yazmış artarak gittiğini gördüğü için farkların farklarını yani ikinci farkları bulmuş ve sabit olduğunu görmüştür. Bununla birlikte 5. Terimi kendisi bulmuştur. Daha sonra genel kuralı bulmaya çalışmış ve direkt n^2 üzerinden işlem yapacağına karar vermiştir. Deneme yanılma yoluyla genel kurala ulaşmıştır. n^2 yi düşünme sebebini de yazılı olarak ifade etmiştir. Genel kuralı bulduktan sonra 10. Ve 40. Terimi bulmuştur. Birim karelerle farklı yoldan gidebileceğini ifade etmiştir.

ÖA4: Kuadratik şekil örüntü problemi önceki soruda yaptığı gibi ikinci farkların sabit olduğunu ifade etmiş ve genel terimi ifade etmiştir. Genel kuralı ikinci farklardan sabitlendiği için n^2 kullanacağını dile getirmiştir. Genel kuralı önce yazmış daha sonra istenen terimleri bulmuştur. Kurala ulaşmak için ikinci bir yol bulmuştur: Mesela şu an 4. Şekle bakarsak en alt tabanda 4tane birim küp var üstte de 4 tane birim küp var.

Aradaki küplerde 1 eksiğinin karesi kadar. Mesela 3. Şekilde de aynı şekilde. $2n+(n-1)^2$ şeklinde de bir genel kural oluşturabiliriz. İfadelerini söylemiş ve bunu yazılı hale getirmiştir.

ÖA5: Kuadratik sayı örüntü probleminde yine artış miktarından ilerlemeye çalışmıştır. İkinci farkların sabit olduğunu dile getirmiştir. İkinci farkların sabit olduğuna karar verdikten sonra eklemeler dâhilinde 5. Terime ve 10. Terime ulaşmıştır. Genel terime ulaşamadığı için de 40. Terimi bulamadığını söylemiştir. Diğer soruya geçilmiştir.

Burada 5. Terime önceki küplerin şeklinden yola çıkarak ulaşmıştır. Daha sonra küplerin sayısı ve terim numarası arasında ilişki var mı diye sorulmuştur ve daha sonra $(n-1)(n+1)+2$ ifadesine ulaşmıştır. Bu ifadeyi toparlayıp n^2+1 şeklinde genel terime ulaşmış 10. Ve 20. Terimleri bulmuştur. Aynı zamanda burada küplere bakarak ilerlemek istedim sayıya çevirip yapmak uğraştırıcı olurdu dedi.

Daha sonra kuadratik sayı örüntüsüne tekrar dönüldü, burada öğretmen adayı ikinci dereceden bir genel terime ulaşması gerektiğini fark etti. Burada da zihinden düşünüp genel terime ulaştığını söyledi.

ÖA6: Kuadratik sayı örüntü probleminde yine artış miktarından ilerlemeye çalışmıştır. İkinci farkların sabit olduğunu dile getirmiştir. İkinci farkların sabit olduğuna karar verdikten sonra eklemeler dâhilinde 5. Terime ve 10. Terime ulaşmıştır. Genel terime ulaşamadığı için de 40. Terimi bulamadığını söylemiştir. Diğer soruya geçilmiştir.

ÖA6: Burada ilk önce küpleri sayı örüntüsüne çevirdiğini söyledi. Tekrar aralarındaki artış miktarının bir sayı örüntüsü oluşturduğunu söyledi. Bu şekilde 5. Ve 10. Terime ulaştı. Sonra genel terime ulaşmaya çalıştı fakat ulaşamadı. Yardımlar ile küplerin bir kare formuna girebileceği fark ettirdikten sonra genel terime ulaştı. Bulduktan sonra 20. Terimi buldu.

Şekil örüntüsünden sonra tekrar sayı örüntüsüne geçildi ve burada terim ile terim sayısı arasında ilişki buldu $2n^2-1$ şeklinde genel terime ulaştı ve 40. Terimi genel kural ile buldu.

TARTIŞMA VE SONUÇ

ÖA1, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise fonksiyonel stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA1'in örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini ilerideki öğrencilerine uygulayacağını ifade etmiştir. ÖA1 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlanmayıp genellikle n harfini kullandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi bildiği, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi ismen duyduğunu ifade etmiştir.

ÖA2, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise yinelemeli strateji, fonksiyonel strateji ve diğer bir stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA2'nin örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini ilerideki öğrencilerine uygulayacağını ifade etmiştir. ÖA2 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde genellikle n harfini kullandığı fakat ilerideki öğrencileri için farklı temsillerden yararlanacağını, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi duymadığı, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi duymadığı fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını ifade etmiştir.

ÖA3, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise yinelemeli strateji, fonksiyonel stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA3'ün örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini ilerideki öğrencilerine uygulayacağını fakat somut örneklerden daha çok yararlanacağını ifade edilmiştir. ÖA3 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde sadece n harfini kullandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi bildiği, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi bildiği fakat unuttuğunu ifade etmiştir.

ÖA4, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel strateji ve bir diğer stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise yinelemeli strateji, fonksiyonel strateji ve diğer bir stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA4'ün örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini de ilerideki öğrencilerine uygulayacağını fakat somut örneklerden daha çok yararlanacağını ifade edilmiştir. ÖA4 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde sadece n harfini kullandığı fakat ilerideki öğrencileri için farklı temsillerden yararlanacağını, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi ismen duyduğunu, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi bildiğini ifade etmiştir.

ÖA5, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise yinelemeli strateji, fonksiyonel strateji

ve diğer bir stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA5'in örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini de ilerideki öğrencilerine uygulayacağını ifade edilmiştir. ÖA5 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlanacağını, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi duymadığını fakat tahmin yürüterek bulunduğunu, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi duymadığını fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını ifade etmiştir.

ÖA6, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise yinelemeli strateji ve diğer bir stratejiyi kullanmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre; ÖA5'in örüntü problemlerinde kullandığı stratejilerin benzerlerini de ilerideki öğrencilerine uygulayacağını ifade edilmiştir. ÖA5 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlanacağını, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi bildiğini, yinelemeli ve fonksiyonel strateji için yinelemeliyi bilmediğini fakat fonksiyoneli bildiğini ve terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını ifade etmiştir.

Araştırmamız kapsamında öğretmen adayları şekil örüntü problemlerinden sadece kuadratik şekil örüntü probleminde zorluklar yaşanmıştır. Elde edilen bulgulara göre lineer örüntü problemlerini daha kolay çözdükleri ve daha başarılı oldukları gözlenmiştir.

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmen adaylarının kuadratik örüntü problemlerinde örüntünün genel kuralını bulmaya çalışırken genellikle örüntünün terimlerinden yola çıkarak sonraki terimleri bulmaya yönelik ilerlemişlerdir. Fakat burada yapılması gereken şey terim ile terim numarası arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Elde edilen bulgularımız sonucunda öğretmen adaylarının şekil örüntü problemlerini sayı örüntü problemlerine çevirerek çözüm yaptıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akkan, Y., Öztürk, M , Akkan, P . (2017). Pre-Service Elementary Mathematics Teachers' Generalization Processes of Patterns: Strategies and Justifications. Turkish Journal of of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT) , 8 (3) , 513-550.
- Borwein, P., & Jörgenson, L. (2001, February). Visible structures in number theory. MAA Monthly, 897-910.
- Cai, J. & Knuth, E. J. (2005). The development of students' algebraic thinking in earlier grades from curricular, instructional, and learning perspectives. Zentralblatt für Didaktik der Mathematik, 37, 1-4.
- Cai, J., & Knuth, E. J. (Eds.). (2011). Early Algebraization: A Global Dialogue from Multiple Perspectives. New York: Springer.

- Chua, B. L., & Hoyles, C. (2010b). Teacher and student choices of generalising strategies: A tale of two views? Proceedings of the 5th East Asia Regional Conference on Mathematics Education, 2, 24- 31. Tokyo, Japan: EARCOME.
- Kamol, N. & Har, Y. B. (2010). Upper Primary School students' algebraic thinking. In L. Sparrow, B. Kissane, & C. Hurst (Eds.), Shaping the future of mathematics education: Proceedings of the 33rd annual conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia (pp. 289-296). Fremantle, Australia: MERGA.
- McRae-Childs, K. (1995). An investigation of the role of patterns in developing algebraic thinking (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Papic, Marina & Mulligan, Joanne. (2007). The Growth of Early Mathematical Patterning: An Intervention Study. Mathematics: Essential Research, Essential Practice. 2.
- Patton, B., & De Los Santos, E. (2012). Analyzing Algebraic Thinking Using "Guess My Number" Problems. International Journal of Instruction, ,(1), 5-22.
- Resnick, M.D., et al. (1997) Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. Journal of the American Medical Association, 278, 823-832.
- Stacey, K. (1989). Finding and using patterns in linear generalizing problems. Educational Studies in Mathematics, 20, 147–164.
- Steen, L. (1988) The science of pattern. Science. 240: 611-616.
- Tanişlı, D. ve Olkun, S. (2009). Basitten Karmaşığa Örüntüler. Ankara: Maya Akademi.
- Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Bay-Williams, J. M. (2007). Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally. Boston, Massachusetts: Allyn & Bacon.
- Warren, E. (2003). The role of arithmetic structure in the transition from arithmetic to algebra. Mathematics Education Research Journal, 15(2), 122-137.
- Windsor, W., (2010) Algebraic Thinking: A Problem Solving Approach in Sparrow, L., Kissane, B., & Hurst, C., (Eds.). Shaping the future of mathematics education (Proceedings of the 33rd annual conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia). Fremantle, WA: MERGA. 665 – 672.
- Zazkis, R., Liljedahl, P. (2002). Generalization of patterns: The tension between algebraic thinking and algebraic notation. Educational Studies in Mathematics, 49, 379-402.

Sayı Duyusu ile İlgili Tezlerin İncelenmesi: Betimsel İçerik Analizi

Examination of Theses Related to Number Sense: A Descriptive Content Analysis

Diler KEDİKLİ

Sorumlu Yazar: Doktora Öğrencisi, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Şehit Jandarma Kıdemli Üsteğmen Mahir Özdemir Ortaokulu, Elazığ-Türkiye. E-posta: dilerkedikli@gmail.com (ORCID: 0000-0003-3868-8050)

Tamer KUTLUCA

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, İlköğretim Matematik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Diyarbakır-Türkiye. E-posta: tkutluca@dicle.edu.tr (ORCID: 0000-0003-0730-5248)

Öz

Sayı duyusu genel olarak sayıların farklı kullanım alanları arasında akılcı tahminler yapılabilmesi ve çeşitli durumlarda uygun hesaplama yönteminin belirlenebilmesi olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada, matematik eğitimi literatürüne son yıllarda sıklıkla yer alan sayı duyusu konusuna ilişkin yürütülen lisansüstü tezlerin oluşturmuş oldukları güncel eğilimlerinin tespit edilebilmesi adına betimsel içerik analizi yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi “sayı duyusu” ve “sayı hissi” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmıştır. Ulaşılan 39 lisansüstü tez araştırmacılar tarafından hazırlanan tez inceleme formuna göre yayım yılı, yazım dili, tez türü (doktora/yüksek lisans), yöntem, desen, örneklem grubu ve örneklem büyüklükleri bağlamında incelenmiştir. Bulgular betimsel olarak tablolar halinde sunulmuştur. Sonuç olarak ulaşılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı, en fazla tezin 2019 yılında yayımlandığı, tez yazım dilinin çoğunlukla Türkçe olduğu, tezlerde genellikle ilişkisel tarama modelinin tercih edildiği ve yöntem belirtilmediği, çoğunlukla ortaokul öğrencileri ile çalışıldığı ve örneklem büyüklüğü olarak 301-600 kişilik grupların tercih edildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sayı duyusu, betimsel içerik analizi, lisansüstü tezler

Abstract

Number sense can generally be defined as making rational estimations between different uses of numbers and determining the appropriate calculation method in various situations. In this study, it is aimed to conduct descriptive content analysis in order to determine the current trends of postgraduate theses on the number sense subject, which has been frequently included in the mathematics education literature in recent years. For this purpose, the National Thesis Center of the Higher Education Institution was scanned using the keywords "number sense" and "number sense". According to the thesis review form prepared by the researchers, 39 graduate theses were examined in terms of publication year, writing language, type of thesis (doctoral/master's), method, design, sample group and sample sizes. The findings are presented descriptively in tables. As a result, it was noticed that the majority of the theses were prepared at the master's level, the most thesis was published in 2019, and the language of the thesis writing was mostly Turkish. It has been determined that the relational survey model is generally preferred in the theses and the method is not specified, mostly secondary school students are studied and groups of 301-600 people are preferred as the sample size.

Keywords: Number sence, descriptive content analysis, postgraduate theses

1.GİRİŞ

Günümüzde matematik dersi öğretim programında beş öğrenme alanından birisi sayılar ve işlemlerdir. Kazanımlar ile rakamların öğretimi ile başlayarak sınıf düzeyine paralel olarak büyük sayıların ve basamakların öğretilmesi amaçlanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Sayılar okulun yanı sıra gündelik hayatımızda birçok alanda karşımıza çıkmakta ve işimize yaramaktadır. Bu noktada sayı duygusu kavramı ortaya çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Alan yazında sayı duygusu ya da sayı hissi ismiyle karşımıza çıkan bu kavram esnek zihinsel hesaplama, sayısal tahmin, bir yargı da dahil olmak üzere birkaç önemli ancak anlaşılabilirliği ifade eder (Greeno, 1991). Sayı duygusu bireyin genel olarak sayı ve işlemlere ilişkin anlayışının yanı sıra bu anlayışı esnek bir şekilde kullanarak matematiksel yargıda bulunma ve sayısal durumları kontrol edebilmede faydalı ve verimli stratejiler geliştirmek için kullanma becerisi ve eğilimi anlamına gelmektedir (McIntosh, Reys, Reys, Bana, & Farrell, 1997). Jordan, Glutting ve Ramineni (2010) sayı duygusunun, çocuklar okula başlamadan çok önce, yaşamın erken dönemlerinde başladığını savunmaktadır.

Sayı duygusuna sahip olmak, görünüşte kişinin sayıların anlamını anlamaktan karmaşık matematik problemlerini çözmek için stratejiler geliştirmeye, basit büyüklük karşılaştırmaları yapmaktan sayısal işlemleri yürütmek için prosedürler icat etmeye ve büyük sayısal hataları tanımaktan, bilgiyi iletme, işlemek ve yorumlamak için nicel yöntemleri kullanmaya kadar her şeyi başarmasına izin verir (Berch, 2005). Greeno (1991) tarafından sayısal hesaplamada esneklik, sayısal tahmin, niceliksel muhakeme ve çıkarım olmak üzere sayı hissini üç önemli özelliğini içeren teorik çerçeve geliştirilmiştir.

Sayı duygusu, sayıların, işlemlerin ve bunların ilişkilerinin birçok farklı bileşenini içeren karmaşık bir süreçtir ve matematik eğitimcileri, eğitim psikologları, araştırmacılar ve müfredat geliştiriciler arasındaki araştırma ve tartışmaların odak noktası olmuştur (Yang, Reys ve Reys, 2009).

Günümüzde sayı duygusu konusu hem yerli hem yabancı literatürde sıkça çalışılan konular arasında yer almaktadır (Acar ve Peker, 2022; Çetin ve Çite, 2022; Fang ve Zhou, 2022; Nelwan, Friso-van den Bos, Vissers, ve Kroesbergen, 2022). Ülkemizde de lisansüstü tez çalışmalarında sayı duygusuna ilişkin çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin; Çaylı-Süel (2019) tezinde ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf seviyesindeki öğrencilerin sayı duygusu becerileri ile sayı duygusu özyeterliklerini düzeylerini incelemiştir. Öğrencilerin sayı duygusu ve sayı duygusu özyeterliklerinde istatiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilirken sayı duygusu becerisi sınıf seviyesine göre incelendiğinde yalnızca 6. ve 8. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir. Sınıf seviyesine göre sayı duygusu özyeterliklerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin sayı duygusu ile sayı duygusu özyeterliği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ak (2019) tezinde yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin sayı hissi ile matematik kaygısını cinsiyet ve sınıf değişkenine göre incelemiştir ve sayı hissi bileşenleri ile matematik kaygısının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre anlamlı derecede farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Sonuçlar öğrencilerin sayı hissi ile matematik kaygısı arasında negatif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Matematik eğitimi çalışmalarına ilişkin belirli dönemleri baz alan içerik analizi yöntemiyle yürütülmüş çalışmalara rastlamak mümkündür (Acar ve Peker, 2022; Alp, 2020; Ayyıldız ve Aktaş, 2022; Bakkaloğlu ve Toptaş, 2022; Baş, 2021; Birgin ve Peker, 2021; Coşkun ve Soylu, 2021; Demirci ve Tertemiz, 2022; Ergene, 2020; Gürel ve İşcan, 2021; Kutluca ve Birgin, 2018; Tabak, 2019). Son yıllarda ülkemizde sayı duygusu ile ilgili yürütülen araştırmalara paralel olarak içerik analizi çalışmalarının da arttığı söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde ülkemizde sayı duygusu ile ilgili yürütülen bilimsel araştırmaların incelendiği çalışmalar ile karşılaşılmaktadır (Acar ve Peker, 2022; Birgin ve Peker, 2021). Birgin ve Peker (2021) tarafından yürütülen araştırmada ülkemizde 2000-2018 yılları arasında sayı duygusu konulu yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezleri, makale ve bildiri olmak üzere 64 çalışma tematik içerik analizi yapılmıştır. Acar ve Peker'in (2022) çalışmasında ise sayı duygusu ile ilgili 2011-2020 yılları arasında yayımlanan 50 makale incelenmiştir. Karakoç (2022) tezinde 2010-2019 yılları arasında ulusal alan yazında yayımlanmış 40 makale ve 27 tez ile uluslararası alan yazında yayımlanmış 119 makale ve 25 tez olmak üzere toplamda 211 araştırmanın doküman analizi yöntemi kullanarak tematik içerik analizini yapmıştır.

Güncel eğilimleri açıklayabilecek ve ileride yapılacak araştırmalara ışık tutulabilecek bir içerik analizi çalışması önemli görülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada sayı duygusu ile ilgili yayımlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacına istinaden araştırma problemleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Sayı duygusu ile ilgili tezlerin;

- 1) Yayın yılına göre dağılımları nasıldır?
- 2) Yazım dili nedir?
- 3) Yöntemlerine göre dağılımları nasıldır?
- 4) Desenlerine göre dağılımları nasıldır?

- 5) Örneklem gruplarına göre dağılımları nasıldır?
- 6) Örneklem büyüklüklerine göre dağılımları nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, metinlerden (veya diğer anlamlı maddelerden) kullanım bağlamına ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için bir araştırma yöntemidir (Krippendorff, 2004). İçerik analizi yöntemi üç ayrı başlık altında ele alınmaktadır bunlardan biri de betimsel içerik analizidir. Betimsel içerik analizinde, temelde eğilimlerin belirlenmesi ve frekans ve yüzdelere dayanarak bir temaya ilişkin genel örüntünün verilmesi amaçlanmaktadır (Dinçer, 2018). Buradan hareketle bu çalışmada amacı doğrultusunda betimsel içerik analizi yaklaşımı benimsenmiştir.

Çalışmaya dahil edilecek lisansüstü tezler belirlenirken Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanı üzerinden çevrimiçi bir alan yazın taraması yürütülmüştür. 03.10.2022 tarihinde “sayı hissi” ve “sayı duygusu” anahtar kelimeleri ile kullanılarak arama yapılmıştır. Bu bağlamda 39 lisansüstü teze ulaşılmış ve içerik analizi bu tezler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan her bir tez yayım yılı, yazım dili, tez türü (doktora/yüksek lisans), yöntem, desen, örneklem grubu ve örneklem büyüklükleri bağlamında analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1 Yıllar İçinde Tezlerin Dağılımı

Sayı duygusu ile ilgili tezlerin türlerine göre yıllar içerisinde nasıl dağıldığı frekans bazında incelenmiş ve bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Yıllar İçinde Tezlerin Dağılımı

Yıl	Yüksek Lisans(YL)	Doktora (DR)	T
2010	0	1	1
2012	1	0	1
2013	2	0	2
2014	0	1	1
2015	1	2	3
2016	3	0	3
2017	0	2	2
2018	7	1	8
2019	10	0	10
2020	4	0	4
2021	2	1	3

2022	0	1	1
T	30	9	39

Tablo 1 incelendiğinde sayı duyusu ile ilgili YÖKTEZ’de 39 tez bulunduğu görülmektedir. YÖKTEZ’de yer alan ilk tez 2010 yılına ait bir yüksek lisans tezidir. Diğer taraftan 2011 yılında sayı duyusuna ilişkin hiçbir tezin yayımlanmamış olduğu görülmektedir. Şu ana kadar sayı duyusuna yönelik tez konusu en çok 2019 yılında çalışılmıştır. Ayrıca 2010, 2012, 2014 ve 2022 yıllarında sayı duyusu ile ilgili yalnızca birer tez yayımlandığı tespit edilmiştir. Ancak 2022 yılının henüz tamamlanmadığı göz ardı edilmemelidir.

3.2. Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımı

Sayı duyusu ile ilgili tezler yazım diline göre incelendiğinde elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımı

		Yazım Dili		T
		Türkçe	İngilizce	
Tür	YL	27	3	30
	DR	8	1	9
	T	35	4	39

Tablo 2 incelendiğinde sayı duyusu ile ilgili ulaşılan 39 tezin 35’i (%89,7) Türkçe yazılmıştır. Bu tezlerin 27’si (%77,14) yüksek lisans tezidir. İngilizce dilinde yazılan dört teze ulaşılmıştır ve bu tezlerin üçü (%75) yüksek lisans tezidir. Tüm tezlerin çoğunluğu (f=35, %89,7) Türkçe

yazılmıştır. Sayı duyusu konulu lisansüstü tezler yöntemlerine göre incelenmiştir. İnceleme ardından ulaşılan frekans değerlerine Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımı

		Yöntem					T
		Nitel	Nitel	Karma	Belirlenmeyen	Betimsel	
Tür	YL	7	5	6	12	0	30
	DR	4	0	2	2	1	9
	T	11	5	8	14	1	39

Tablo 3'e odaklanıldığında incelenen tezlerin 14'ünde (%35,9) yöntem belirtilmediği dikkat çekmektedir. Öte yandan yöntem belirtilen tezlerde ise nicel, nitel, karma ve betimsel türleri ortaya çıkmıştır. Tüm tezlerin 11'inde (%28,2) nicel yöntem kullanıldığında dair ifadeler rastlanmıştır. Yöntemi belirtilen yüksek lisans tezlerinin yedisinde nicel, doktora tezlerinin ise dördünde nicel yöntem benimsendiği belirlenmiştir.

3.4. Tezlerin Desenlerine Göre Dağılımı

Sayı duygusu konusunun araştırıldığı tezlerde benimsenen desene göre inceleme yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4'te yer aldığı gibidir.

Tablo 4 incelendiğinde sayı duygusu ile ilgili tezlerde benimsenen desenlerin çeşitli olduğu görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinin 10'unda (%33,3) ilişkisel tarama deseni, doktora tezlerinin dördünde (%44,4) ise tarama deseni benimsenmiştir. Toplam verilere bakıldığında ise en çok kullanılan desenler; ilişkisel tarama, tarama ve karma desen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4. Tezlerin Desenlerine Göre Dağılımı

	Tür		T
	YL	DR	
Tarama	5	4	9
Deneysel	0	1	1
Durum Çalışması	4	0	4
Etnografik	0	1	1
Karma	4	1	5
İlişkisel Tarama	10	0	10
Betimsel	1	1	2
Tek Denekli Araştırma	1	0	1
Yakınsayan Paralel Karma	1	0	1
Belirtilmeyen	2	1	3
Eylem Araştırması	1	0	1
Tarama ve Durum	1	0	1
T	30	9	39

3.5. Tezlerin Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Tablo 5'e bakıldığında yüksek lisans tezlerinde ortaokul öğrencileri örneklem grubu olarak diğerlerinden daha fazla seçilmiştir ($f=17$, %56,7). Doktora tezlerinde ise ilkök ve ortaokul öğrencilerinin seçildiği tezlerin sayısı birbirine eşittir ($f=3$, %33,3). Kimi çalışmalarda ise karma örneklem (öğretmen, öğretmen aday, öğrenciler vb.) kullanıldığı dikkat çekmektedir. Tüm tezlerin 20'si (%51,3) ortaokul öğrencileri ile yürütülmüştür.

Tablo 5. Tezlerin Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

	Tür		T
	YL	DR	
Okul Öncesi Öğrencileri	3	1	4
İlkokul Öğrencileri	2	3	5
Ortaokul Öğrencileri	17	3	20
Sınıf Öğretmeni	1	0	1
Özel Gereksinimli Öğrenciler	2	0	2
Sınıf Öğretmeni Adayı	1	0	1
İlköğretim ve Ortaöğretim Matematik Öğretmeni Adayı	0	1	1
İlköğretim Matematik Öğretmeni Adayı	1	0	1
Okul Öncesi ve İlkokul Öğrencileri	1	1	2
İlkokul ve Ortaokul Öğrencileri	1	0	1
Sınıf Öğretmeni ve İlkokul Öğrencileri	1	0	1
T	30	9	39

3.6. Tezlerin Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Sayı duygusu ile ilgili tezler örneklem büyüklüğüne göre analiz edilmiş ve elde edilen bulgulara Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. Tezlerin Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

		Tür		T
		YL	DR	
Örneklem Büyüklüğü	0-10	1	0	1
	11-100	7	2	9
	101-300	11	0	11
	301-600	11	5	16
	601-1000	0	2	2
T		30	9	39

Tablo 6 incelendiğinde, yürütülen yüksek lisans tezlerinde 101-300 kişilik örneklem ve 301-600 kişilik örneklem gruplarının yürütüldüğü çalışmaların sayısı (f=11, %36,7) birbirine eşittir. Doktora tezlerinde ise en çok 301-600 (f=5, %55.5) kişilik gruplar tercih edilmiştir. Toplama bakıldığında da buna paralel şekilde en çok çalışılan grup 301-600 (f=16, %41.02) kişilik gruplardır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmanın birinci sonucu sayı duyusu ile ilgili ilk lisansüstü tezin 2010 yılında doktora düzeyinde yayımlanan bir tez olduğunu göstermektedir. En fazla tez ise 2019 yılında yayımlanmıştır. Birgin ve Peker'in (2021) 2000-2018 yılları arasını inceledikleri çalışmalarının sonucu incelendiğinde 2015 yılından itibaren sayı duyusu ile ilgili bilimsel araştırmaların (tez, makale ve bildiri) sayısının arttığı ve en fazla çalışmanın 2017 yılında yapıldığı görülmektedir. Acar ve Peker'in (2022) 2011-2022 yılları arasında sayı duyusu ile ilgili yayımlanan makaleleri inceledikleri çalışmalarında en fazla yayının 2017 yılında olduğu tespit edilmiştir. Karakoç (2022) sayı duyusu ile ilgili meta-sentez yöntemiyle yürüttüğü çalışmasında yerli ve yabancı literatürde en çok tezin 2018 ve 2019 yıllarında, en çok makalenin ise 2017 yılında yayımlandığını belirtmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre referans aralık olan 2010-2022 yılları arasındaki 12 yıllık süreçte toplamda 39 tez yayımlanırken bu tezlerin 18'inin son dört yılda yayımlandığı göz önüne alınırsa sayı duyusu konusunun son yıllarda daha fazla tercih edildiği aşikar olacaktır. Bu sonucun ilgili çalışmaların sonuçlarıyla da paralellik gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında yüksek lisans tezlerinin sayısının doktora tezlerinden daha fazla olduğu alan yazında matematik eğitimi ile ilgili yürütülen birçok içerik analizi çalışmasının da sonuçları arasında yer almaktadır (Ayyıldız ve Cansız-Aktaş, 2011; Geçici ve Türnüklü, 2020; Kedikli ve Katrancı, 2021; Toptaş ve Gözel, 2018).

Çalışmanın bir diğer sonucu tezlerin yazım dilinin Türkçe ağırlıkta olduğudur. Bu sonuç ülkemizde eğitim fakültelerinde eğitim dilinin çoğunlukla Türkçe olması ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda ele alındığında olağan bir sonuç olarak ele alınabilir. Sayı duyusu ile ilgili tezlerin yöntemlerinin ise nicel,

nitel, karma, belirtilmeyen ve betimsel olarak sınıflandırılması mümkün olmuştur. Bu sonuç tezlerde belirli yöntemler dışına çıkılmadığını gösteriyor olabilir ancak burada şuna dikkat edilmelidir ki tezlerin önemli bir kısmında herhangi bir yönteme atıfta bulunulmamıştır. Bu ışıkta değerlendirildiğinde tezlerin yöntemlerine ilişkin sağlıklı yorumlar yapılamaz. En çok belirtilen yöntem ise hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde nicel yöntemdir. Birgin ve Peker (2021) de çalışmalarında yöntem bazında nicel, nitel ve karma olarak sınıflandırma yapmış ve en fazla tercih edilen yöntemi nicel olarak saptamışlardır. Acar ve Peker'in (2022) çalışmalarında ise nicel, nitel ve karma yöntem olarak sınıflanmış ve en fazla çalışmanın nicel yöntemde yürütüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın sonuçlarının literatür tarafından desteklendiği söylenebilir.

Tezlerin desenleri incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin çoğunlukla ilişkisel tarama, doktora tezlerinin ise tarama deseninde olduğu görülmektedir. Genel tabloya bakıldığında ise en çok ilişkisel tarama deseninin tercih edildiği söylenebilir. Bunu tarama çalışmaları takip etmektedir. Diğer öne çıkan desenler ise durum çalışması ve karma desen olmuştur. Acar ve Peker'in (2022) çalışmasında ise en fazla tercih edilen desen betimsel tarama olarak karşımıza çıkmaktadır. Birgin ve Peker'in (2021) çalışmasında da en fazla tarama deseni kullanıldığı tespit edilmiştir. Tezlerin amaçları doğrultusunda çoğunluğunun nicel yöntemde yürütülmüş olmasından kaynaklı tarama deseni ile yürütülen çalışmaların çok olması sonucu beklenebilir sonuçlar arasındadır. Örneğin, Günkaya (2018) 8. sınıf öğrencilerinin sayı hissi ile uzamsal yetenekleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladığı çalışmasında ilişkisel tarama desenini benimsemiş ve çalışmasını bu doğrultuda tasarlamıştır.

Tezlerin örneklem grupları incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin genelde ortaokul öğrencileri ile doktora tezlerinin ise ilkökul ve ortaokul öğrencileri ile yürütüldüğü görülmektedir. Genel sonuca bakıldığında ise tezlerin çoğunlukla ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) öğrencileri ile yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bunu ilkökul ve okul öncesi grubu öğrencilerinin takip ettiği söylenebilir. Karakoç'un (2022) yurt içi ve yurt dışı tezleri incelediği çalışmasının sonuçları toplamda en çok tezin ortaokul öğrencileri ile yürütüldüğünü ancak yurt içi ve yurtdışı olarak farklı ele alındığında yurt içinde ortaokul, yurt dışında ise okul öncesi grubun daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Acar ve Peker (2022) de sayı duygusu ile ilgili makalelerin çoğunlukla ortaokul 5-8. öğrencileri ile yürütüldüğü ve bunu ilkökul ve okul öncesi öğrencilerinin takip ettiği sonucuna varmışlardır. Ulusal Matematik Öğretmenleri Konseyi (National Council of Teachers of Mathematics [NCTM], 2000), öğrencilerin sayıları ve sayılar arasında var olan ilişkileri anlamalarının, sayıları temsil etme ve sayı sistemlerini anlamlandırılmalarının, okul öncesinden ilkökul ikinci sınıfa kadar olan sınıflar için odak alanları olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde okul öncesi ve ilkökul grubu öğrencileriyle daha çok çalışma yürütülmesi önemli görülebilir.

Öte yandan yüksek lisans tezlerinin örneklem büyüklükleri ile ilgili karşımıza çıkan sonuç 101-300 ve 301-600 kişilik gruplarda bir yığılma olduğu doğrultusundadır. Doktora tezleri için konuşacak olursak en fazla tercih edilen aralık 301-600'dir. Bulguların genel değerlendirmesi ise tezlerde en fazla 301-600 kişilik grupların tercih edildiği sonucunu vermektedir. Birgin ve Peker (2021) de sayı duygusu ile ilgili araştırmalarda (makale, bildiri ve tez) örneklem büyüklüğü olarak 301-600 kişilik gruplar ile daha çok çalışıldığını belirtmiştir. Acar ve Peker (2022) sayı duygusu ile ilgili makalelerin çoğunun 101-300 kişilik gruplar ile yürütüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Karakoç (2022) ise örneklem sayısı aralığı olarak hem yurt içinde hem de yurt dışında yapılan çalışmalarda 0-199 aralığının en çok tercih edilen aralık olduğunu

iletmiştir. Her ne kadar ilgili alan yazında büyük gruplar ile yürütülen çalışmalar daha popüler gibi gözükse de sayı duyusunun bireyin zihninde var olan bir kavram olduğu göz önüne alındığında daha küçük gruplarla çalışılarak öğrencilerin sayı duyusuna ilişkin sahip oldukları becerilerine ve bilişsel süreçlerine ilişkin daha derine inilebilir ve değerli sonuçlara ulaşılabilir.

Sonuçlardan hareketle hem alan yazındaki boşlukların daha rahat görülebilmesi hem de karşılaştırılabilir sonuçlar elde edilebilmesi açısından ilerideki araştırmalar ve araştırmacılar için öneriler sunulacak olursa:

- i. Doktora tez çalışmaları konusunda sayı duyusu alanı değerlendirilebilir.
- ii. Sayı duyusu kavramının doğasını yansıtacak ve bileşenlerine sadık kalacak şekilde sosyal bilimlerde tanınan (tarama, durum vb.) araştırma yöntemlerinden ziyade matematik eğitimi alanına özgü araştırma yöntemleri kullanılarak anlamlı sonuçlar elde edilebilir.
- iii. Sayı duyusu kavramının erken yaşlarda oluşmaya ve ileriki yaşlarda gelişmeye başladığı alan yazında vurgulanan noktalardan biridir bu bağlamda okul öncesi grubu öğrencileriyle nitelikli araştırmalar başlatılarak ortaokul sürecine kadar sürebilecek olan uzun soluklu bir araştırma yürütülebilir.

REFERENCES

- Acar, S. ve Peker, B. (2022). Türkiye’de matematik eğitimi alanında yayımlanan sayı hissi ile ilgili makalelerin içerik analizi. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, 9(1), 14-32 . DOI: 10.17278/ijesim.1016379
- Acar, S., ve Peker, B. (2019). The investigation of the relationship between number sense and algebraic thinking skill. *International Conference on Mathematics and Mathematics Education (ICMME 2019)*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 11-13 Temmuz, 321-322.
- Ak, Y. (2019). *7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Sayı Hissi ile Matematik Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Alp, K. (2020). Türkiye örneğinde STEM eğitimi alanında yapılan çalışmaların içerik analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 275-306.
- Arı, A. A., ve Baydar-Işık, B. (2022). Türkiye’de matematik eğitimi alanındaki pedagojik alan bilgisi çalışmalarının içerik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 5(1), 33-50.
- Arslan, Ö. (2016). *An investigation of students’ number sense and attitude scores as predictors of mathematics achievement* (Unpublished doctoral dissertation). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Ayyıldız, H., ve Aktaş, M. C. (2022). Türkiye’deki matematik eğitimi alanındaki temsil araştırmalarının eğilimleri: Tematik içerik analizi çalışması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(1), 127-144.

- Bakkaloğlu, s., ve Toptaş, V. (2022). Eğitim alanında üstbiliş üzerine yapılan lisansüstü tezlerin içerik analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 155-177.
- Berch, D. B. (2005). Making sense of number sense. *Journal of Learning Disabilities*, 38(4), 333-339. doi:10.1177/00222194050380040901
- Birgin, O., ve Peker, E. S. (2021). Türkiye’de sayı duyusu konusunda yapılan çalışmalara ilişkin tematik içerik analizi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 593-609. doi: 10.16986/HUJE.2020062666
- Çaylı-Süel, N. *Ortaokul öğrencilerinin sayı duyusu becerileri ve sayı duyusu özyeterlikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çetin, H. ve Çite, H. (2022). 4. sınıf öğrencilerinin kesir sayı duyularının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 210-223.
- Demirci, N., ve Tertemiz, N. I. (2022). Üstün zekâlılar eğitimi dergilerinde yayımlanan matematik eğitimi çalışmalarına yönelik bir tematik derleme çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2022(19), 381-410.
- Dinçer, S. (2018). Content analysis in scientific research: Meta-analysis, meta-synthesis, and descriptive content analysis. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 7(1), 176-190.
- Ekenstam, A. A. (1977). On children's quantitative understanding of numbers. *Educational Studies in Mathematics*, 317-332.
- Ergene, Ö. (2020). Matematik eğitimi alanında ölçek geliştirme ve ölçek uyarlama makaleleri: Betimsel içerik analizi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 360-383.
- Fang, S., ve Zhou, X. (2022). Form perception speed is critical for the relationship between non-verbal number sense and arithmetic fluency. *Intelligence*, 95, 101704.
- Fatih, B. (2021). Türkiye’de matematik eğitimi alanında üç boyutlu materyal temalı makalelere yönelik bir içerik analizi. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 10(2), 99-112.
- Geçici, M. E., ve Türnüklü, E. (2020). Türkiye’de problem kurma üzerine hazırlanan tezlerin tematik açıdan incelenmesi. *International e-Journal of Educational Studies (IEJES)*, 4(7), 56-69. <https://doi.org/10.31458/iej.606783>
- Greeno, J. G. (1991). Number sense as situated knowing in a conceptual domain. *Journal for Research in Mathematics Education*, 22, 170-218
- Günkaya (2018). *8. sınıf öğrencilerinin sayı hissi ile uzamsal yetenekleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gürel, E., ve İşcan, C. D. (2021). Türkiye’de matematik eğitimi alanında yapılan problem temalı makalelere yönelik bir içerik analizi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50(2), 778-832.
- Jordan, N. C., Glutting, J., ve Ramineni, C. (2010). The importance of number sense to mathematics achievement in first and third grades. *Learning and individual differences*, 20(2), 82-88.

- Karakoç, S. (2022). *Sayı duyası çalışmalarının incelenmesi: Bir meta-sentez çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Kedikli, D., ve Katrancı, Y. (2021). Geometrik düşünme düzeyleri ile ilgili tezlerin betimsel içerik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(2), 251-273. <http://doi.org/10.33400/kuje.950983>
- Kutluca, T., Birgin, O. ve Gündüz, S. (2018). Türk bilgisayar ve matematik eğitimi dergisi'nde yayımlanmış makalelerin içerik analizi bağlamında değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 9(2), 390-412.
- McIntosh, A., Reys, B., Reys, R., Bana, J. veresnick Farrell, B. (1997). Number sense in school mathematics: student performance in four countries. Perth, Australia: Mathematics, Science & Technology Education Centre, Edith Cowan University
- MEB. (2018). Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıflar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- National Council of Teachers of Mathematics. (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston, VA: Author
- Nelwan, M., Friso-van den Bos, I., Vissers, C., ve Kroesbergen, E. (2022). The relation between working memory, number sense, and mathematics throughout primary education in children with and without mathematical difficulties. *Child Neuropsychology*, 28(2), 143-170.
- Resnick, L. B., Lesgold, S., ve Bill, V. (1990). From protoquantities to number sense. In G. Booker, P. Cobb, ve T. N. de Mendicuti (Eds.), *Proceedings of the Fourteenth PME Conference with the North American Chapter Twelfth PME-NA Conference 3*, 305-311, Oaxtepec, Mexico.
- Tabak, S. (2019). Türkiye’de “gerçekçi matematik eğitimi” ne ilişkin araştırma eğilimleri: tematik içerik analizi çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 481-526.
- Toptaş, V. ve Gözel, E. (2018). Türkiye’de matematik kaygısı ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin içerik analizi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 136-146.
- Yang, D.-C., Reys, R. E., ve Reys, B. J. (2009). Number sense strategies used by pre-service teachers in Taiwan. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 7(2), 383–403.

Cebirsel Düşünme ile İlgili Tezlerin Betimsel İçerik Analizi

Diler KEDİKLİ

Sorumlu Yazar: Doktora öğrencisi, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Şehit Jandarma Kıdemli Üsteğmen Mahir Özdemir Ortaokulu, Elazığ-Türkiye. E-posta: dilerkedikli@gmail.com (ORCID: 0000-0003-3868-8050)

Tamer KUTLUCA

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, İlköğretim Matematik Eğitimi Ana Bilim Dalı, Diyarbakır-Türkiye. E-posta: tkutluca@dicle.edu.tr (ORCID: 0000-0003-0730-5248)

Öz

Cebirsel düşünme, matematiksel düşünme becerilerinden biridir ve temel matematik becerileri arasında yer almaktadır. Cebirsel düşünme; matematiksel durumları farklı şekillerde temsil etme, aralarında ilişki kurma, analiz etme ve cebirsel durumların içerisindeki kavramları betimlemeyerek akıl yürütme yoluyla sonuca ulaşabilme olarak ele alınabilir. Bu çalışmada Türkiye’de cebirsel düşünme konusu ile ilgili hazırlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin betimsel içerik analizi bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda tez bankası üzerinde “cebirsel düşünme” anahtar kelimesi kullanılarak araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda 45 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler türleri, yazım dili, yöntem, desen, çalışmanın yürütüldüğü grup, çalışma grubunun büyüklüğü açısından incelenerek betimsel istatiki değerler bazında sunulmuştur. Cebirsel düşünme ile alakalı hazırlanan tezlerin, çoğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu, en fazla tezin 2019 yılında yayımlandığı, tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe yazıldığı, tezlerde nitel yöntemin seçildiği, tezlerin çoğunda desen belirtilmediği, birçok tezin çalışma grubunun ortaokul öğrencilerinden oluştuğu ve çalışmaların genelde 11-100 kişilik gruplar ile yürütüldüğü belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cebirsel düşünme, betimsel içerik analizi, lisansüstü tezler

Abstract

Algebraic thinking is one of the mathematical thinking skills and is among the basic mathematical skills. algebraic thinking; It can be considered as representing mathematical situations in different ways, establishing relationships between them, analyzing them, and reaching conclusions by reasoning by not describing the concepts in algebraic situations. In this study, it is aimed to examine the master's and doctoral theses prepared on the subject of algebraic thinking in Turkey in the context of descriptive content analysis. In line with the purpose of the study, research was conducted on the thesis bank using the keyword "algebraic thinking". In this direction, 45 postgraduate theses were reached. The theses were examined in terms of types, writing language, method, design, the group in which the study was carried out, and the size of the study group and presented on the basis of descriptive statistical values. It was seen that most of the theses prepared on algebraic thinking were at the master's level, and the most theses were published in 2019. It was determined that the majority of the theses were written in Turkish, the qualitative method was chosen in the theses, the pattern was not specified in most of the theses, the study group of many theses consisted of secondary school students, and the studies were generally carried out with groups of 11-100 people.

Keywords: Algebraic thinking, descriptive content analysis, postgraduate theses

1.Giriş

Güncel Türkçe sözlükte (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022) karşımıza artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu olarak karşımıza çıkan cebir ülkemiz matematik öğretimi programında yer alan beş alt öğrenme alanından biridir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Cebir, okul matematiğinde her zaman sorunlu bir alan olmuştur ancak birey temel seviyenin ötesinde fen ve matematiği öğrenmek ve anlamak istiyorsa, bu noktada cebir matematiğin kavranması gereken temel parçalarından biri olarak kendini göstermektedir (Lins, 1992). Usiskin (1995) herkesin aritmetik öğrenmenin önemini farkında olduğunu çünkü sayıların her yerde olduğunu örneğin gazetede veya dergide rastgele bir sayfada karşımıza sayıların çıkabileceğini ancak cebirin farklı olduğunu belirtmiştir.

Yenilmez ve Teke (2008) öğrencilerin cebir alanındaki bilgi ve becerilerinin artmasının aynı zamanda cebirsel düşünme becerilerinin de gelişimine katkı sağladığını bildirmişlerdir. Matematiği günlük hayatta işlevsel yapan önemli matematiksel düşünme biçimlerinden biri cebirsel düşünmedir (Van De Walle, Karp ve Bay-Williams, 2021). Cebirsel düşünme matematiksel prosedürleri genelleştirme sürecini içerir ve daha karmaşık hale geldikçe bilinmeyen sayılarla ilgilenir (Sibgatullin, Korzhuev, Khairullina, Sadykova, Baturina ve Chauzova, 2022). Cebirsel düşünmede "düşünme", bir anlam üretme yoluna atıfta bulunan cebirsel düşünmenin bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır, cebir ise anlamlandırılacak bir içerik olarak anlaşılabilir, elbette cebirden birçok farklı şekilde anlam çıkarmak mümkündür ve cebirsel düşünme bunlardan yalnızca biridir (Lins, 1992). Cebirsel düşünme, matematik ve hesaplama yeterliliği, geometrinin akıl yürütmesi ve ilkökul ve ortaokulda tanıtılan ve öğretilen ölçme kavramlarıyla ilişkili beceriler üzerine kuruludur (Kaput, 2008).

Kamol'a (2005) göre cebirsel düşünmenin temel göstergeleri üç temel beceriden oluşur: gösterim, model ve değişken. Notasyon, problemde verilen tablo, grafik, sembol vb. kullanma; model, kalıpları genelleme ve formüle etme; değişken ise genelleştirilmiş sayılarda değişkenin rolünü kavrama becerisidir.

Lew (2004) cebirsel düşünmeyi altı tür matematiksel düşünceye dayanan bir düşünme biçimi olarak ele almaktadır. Bunlar genelleme, soyutlama, analitik düşünme, dinamik düşünme, modelleme ve organizasyondur. Genelleme; verilen nesneden tanımlanan örüntüleri veya şekilleri bulma sürecidir. Soyutlama; genellemeye dayalı matematiksel nesnelere ve ilişkileri ortaya çıkarma işlemidir. Soyutlamalarda semboller kullanılır. Analitik düşünme; problemde kullanılan ters işlemi, tamamlanması için gerekli koşulların bulunduğu uygulama sürecidir. Dinamik düşünme; değişkenleri değiştirilebilen nesnelere olarak düşünmektir. Modelleme; karmaşık durumları matematiksel ifadeler kullanarak temsil etme, durumları modellerle araştırma ve bir aktivitenin ilişkilerini tanımlama sürecidir. Burada bir denklem kullanılabilir ve denklem çözülebilir. Organizasyon; çeşitli problem çözme aktivitelerinde gerekli olan bağımsız değişkenleri bulmak için çeşitli düşünme kombinasyonları sağlamaktadır.

Son yıllarda cebirsel düşünme ile ilgili yürütülen çalışmalar oldukça popüler olmuştur (Afonso ve McAuliffe, 2019; Akarsu-Yakar ve Yılmaz, 2021; Apsari, Putri, Abels ve Prayitno, 2020; Bråting, Madej ve Hemmi, 2019; Chimoni, Pitta-Pantazi ve Christou, 2018; Çaylan, 2018; Doğan-Coşkun, 2021; Eriksson ve Eriksson, 2021; Gerez-Cantimer, 2022; Özey, 2019; Park, 2021; Pourdavood, McCarthy, ve McCafferty, 2020; Türkoğlu ve Cihangir, 2017). Çaylan (2018) ön test-son test kontrol gruplu deneysel desende yapılandırıldığı çalışmasında cebir karosu kullanımının altıncı sınıf öğrencilerinin cebir başarısı ve cebirsel düşünceleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Mor (2021) çalışmasında Türkiye’de yayımlanan ortaokul cebir öğrenme alanı temalı makalelerin; betimsel içerik analizini yapmıştır. Türkoğlu ve Cihangir (2017) araştırmalarında cebirsel düşünme becerisi ile ilgili yürütülen tezleri “cebir” ve “cebirsel düşünme” anahtar kelimeleri ile yapılan tarama sonucunda belirlenmiştir. 2005-2016 yılları arasında yayımlanan 23 çalışma cebirsel düşünmede ön koşul beceriler ve kritik süreç açısından meta-sentez yöntemi ile incelemiştir. Özey (2019) yüksek lisans tezinde 2010-2018 yılları arasında cebir öğrenme alanında yürütülen 65 tezi incelemiştir. Kaya ve Keşan (2022) ise 2011-2021 yılları arasında Türkiye’de cebir öğrenme alanında yapılmış olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik profillerini belirlemek amacıyla YÖKTEZ veri tabanından ulaşılan 94 yüksek lisans ve 20 doktora tezini incelemiştir.

Bu çalışmada ise cebirsel düşünme ile ilgili yürütülen lisansüstü tezlerin betimsel içerik analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Cebirsel düşünme ile ilgili tezler;

- 7) Yayım yılına göre ne şekilde dağılmaktadır?
- 8) Yazım dili ve türüne göre ne şekilde dağılmaktadır?
- 9) Yöntem ve türüne göre ne şekilde dağılmaktadır?
- 10) Desen ve türüne göre ne şekilde dağılmaktadır?
- 11) Çalışma grubu ve türüne göre ne şekilde dağılmaktadır?

12) Örneklem büyüklüğü ve türüne göre ne şekilde dağılmaktadır?

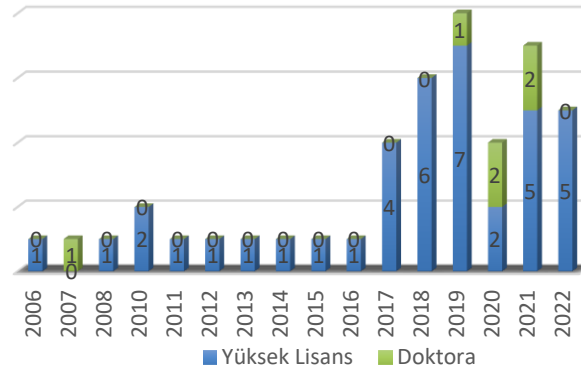
2. Yöntem

Bu araştırmanın yöntemi amacı doğrultusunda betimsel içerik analizidir. İçerik analizi çalışmaları literatürde üç farklı başlık altında ele alınmaktadır. Bunların tamamında ortak amaç yazılı belgeleri incelemek olsa da betimsel içerik analizi, meta-sentez ve meta-analiz birbirinden ayrılmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Betimsel içerik analizi bir konu dahilinde, yürütülen, tüm çalışmalar analiz edilerek düzenlenmektedir ve böylelikle alandaki genel eğilimler ortaya çıkarılmaktadır (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021).

Ülkemizde yayımlanan lisansüstü tezlerin betimsel içerik analizinin yürütülmesi amaçlandığından Yükseköğretim Kurumu Tez Bankası veri tabanı “cebirsal düşünme” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmıştır. Verilerin analizi esnasında her bir tez araştırma soruları doğrultusunda incelenmiştir. Veriler rapor edilirken frekans ve yüzdelere dayanılarak ve tablo/grafikler ile bulgular sunulmuştur.

3. Bulgular

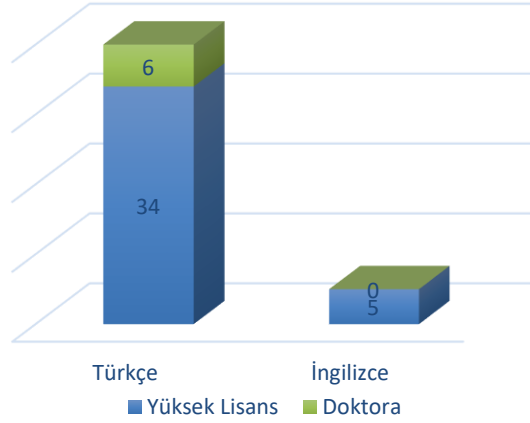
Cebirsal düşünme ile ilgili tezlerin türlerine göre yıllar içerisinde ne şekilde dağıldığı frekans bazında incelenmiş ve bulgular Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Türlerine Göre Yıllar İçerisinde Tezler

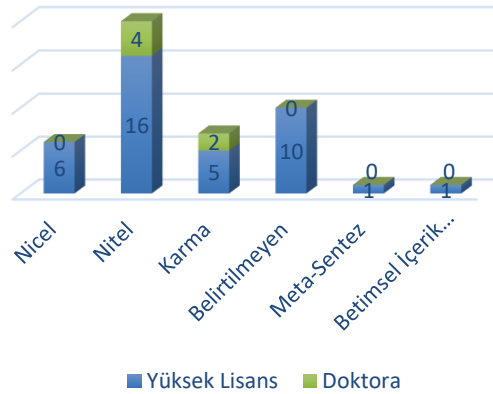
Şekil 1 incelendiğinde cebirsal düşünme ile ilgili veri tabanında 45 lisansüstü teze ulaşıldığı görülmektedir. Tezlerin 39'u yüksek lisans altısı ise doktora düzeyindedir. Ülkemizde ilk kez 2006 yılında yüksek lisans düzeyinde bir tezde cebirsal düşünme ile ilgili çalışılmıştır. 2006 yılından 2022 yılına değin 2009 haricinde her sene cebirsal düşünmeyle ilgili tez ile karşılaşmıştır. İlk doktora tezine ise 2007 yılında rastlanılmaktadır. Ardından 2019, 2020 ve 2021 yıllarında doktora tezi yayımlanmıştır. 2022 yılına ilişkin herhangi bir doktora tezi bulunmamaktadır ancak tez yükleme sürecinin henüz

sonlanmadığı göz ardı edilmemelidir Tezlerin yazıldıkları dile göre türlerine ilişkin dağılımı incelenmiş ve bulgular Şekil 2’de bulunan grafik ile sunulmuştur.

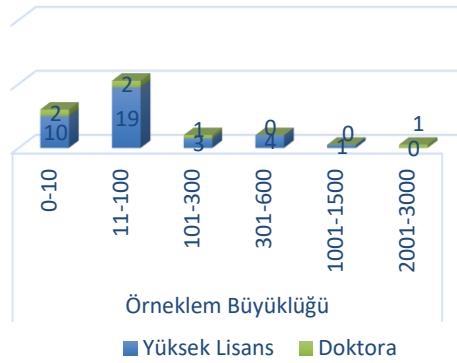
Şekil 2. Yazım Dili ve Türüne Göre Tezler

Şekil 2’ye odaklanıldığında cebirsel düşünme ile ilgili 45 tezin 40’ının Türkçe yazıldığı görülmektedir. Bu tezlerin 34’ü yüksek lisans tezidir. Cebirsel düşünme ile ilgili doktora tezlerinin tamamı Türkçe yazılmıştır. İngilizce dilinde yazılan beş yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Tezlerin yöntemlerine göre incelendiğinde ulaşılan bulgular Şekil 3’teki gibidir.

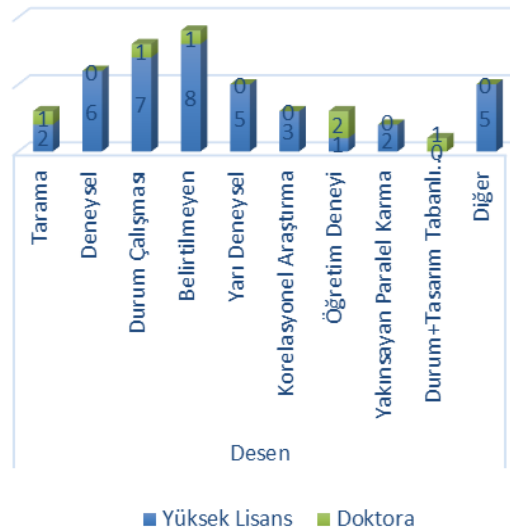
Şekil 3. Yöntem ve Türüne Göre Tezler

Şekil 3’e bakıldığında tezlerin 10’unda herhangi bir araştırma yöntemine atıfta bulunulmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra araştırma yöntemi belirtilen tezlerin 20’sinde nitel yöntem tercih edildiği fark edildiği görülmektedir. Karma yöntem belirtilen beşi yüksek lisans ikisi doktora düzeyinde olmak üzere toplamda yedi teze ulaşılmıştır. Öte yandan altı yüksek lisans nicel yöntemde, birer yüksek lisans tezi ise meta-sentez ve betimsel içerik analizi yöntemde yazılmıştır. Tezlerin örneklem büyüklüğü ve türüne ilişkin bulgulara Şekil 4’te yer verilmiştir.

Şekil 4. Örneklem Büyüklüğü ve Türlerine Göre Tezler

Şekil 4'e göre cebirsel düşünme ile ilgili yüksek lisans tezlerinde en sık tercih edilen örneklem büyüklüğü 11-100 kişilik büyüklük olarak kendini gösterirken bunu on kişiye kadar olan örneklem büyüklüğü takip etmektedir. Doktora tezlerinde ise 10 kişiye kadar olan örneklem büyüklükleri eşit frekansta dağılmaktadır. Bir doktora tezi ise 2001-3000 kişi aralığında bir örneklem büyüklüğü ile yürütülmüştür. Tezlerin desen ve türlerine göre dağılımına ilişkin bulgular Şekil 5'te bulunduğu şekildedir.

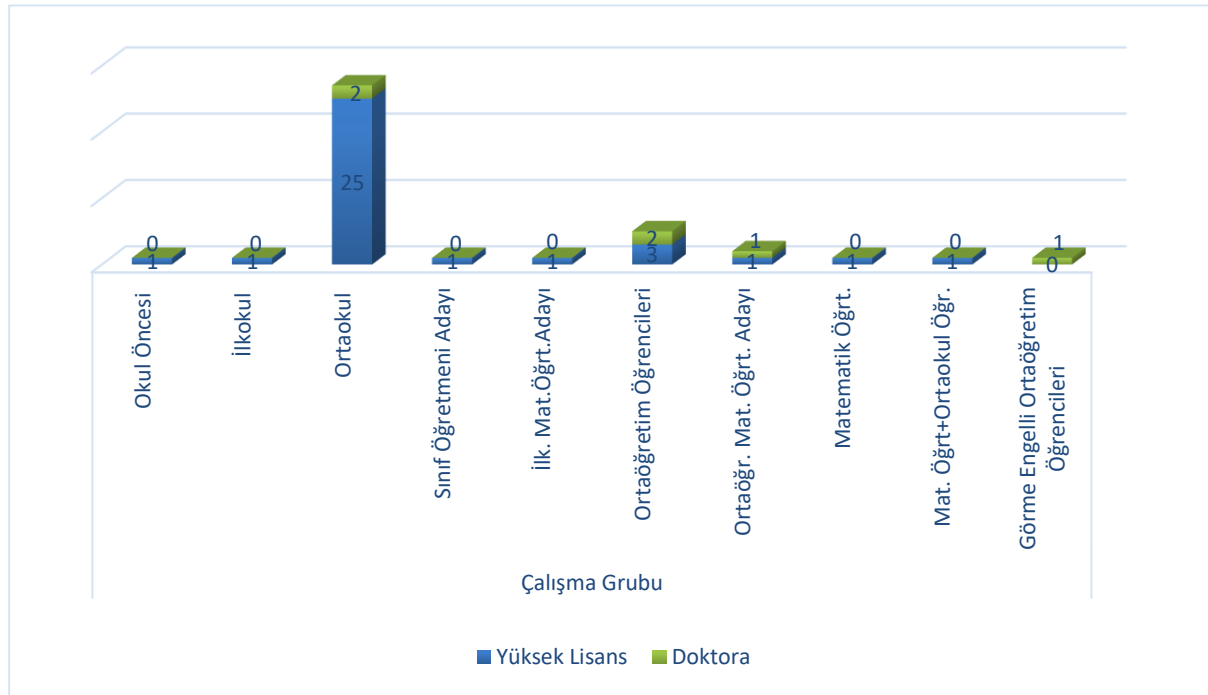

Şekil 5. Desen ve Türlerine Göre Tezler

Tablo 1 incelendiğinde fark edilmektedir ki cebirsel düşünme ile ilgili tezlerden dokuzu yarı deneysel desenedir. Bunu sekiz frekansla durum çalışmaları ve altı frekansla deneysel çalışmalar takip etmektedir. Öte yandan herhangi bir desen belirtilmeyen dokuz tez olduğu görülmektedir. Tabloda diğer

olarak kategorilendirilen desenler karma, ilişkisel tarama, betimsel, keşfedici sıralı desen ve açıklayıcı araştırmadır. Tezler çalışma grubu ve türüne göre incelenmiş ve bulgulara Şekil 6'da yer verilmiştir.

Şekil 6 incelendiğinde cebirsel düşünme ile ilgili yürütülen tezlerde en sık çalışılan grup yüksek bir frekansla ortaokul öğrencileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında makale, kitap ve tezlerin incelendiği dört tezin çalışmanın çalışma grubuna ilişkin bulgular sunulmamıştır. Bu sebeple Şekil 6'da toplam 41 teze ilişkin bulguya yer verilmiştir.

Şekil 6. Çalışma Grubu ve Türlerine Göre Tezler

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Cebirsel düşünmeye ilişkin Türkiye’de yayımlanan ilk tez 2006 yılında yüksek lisans düzeyindedir. İlk doktora tezi ise 2007 yılında yayımlanmış ardından 2019’a kadar tez yayımlanmamıştır. 2006 yılından bu yana 2009 yılı haricinde her sene cebirsel düşünme ile ilgili tez yayımlanmıştır. 2006-2016 yılları arasında yayımlanan tezlerin sayısı durağan ilerlemekte iken 2017 yılından itibaren tezlerin sayısında artış görülmeye başlanmıştır. Cebirsel düşünme ile ilgili en fazla tez 2019 yılında yayımlanmıştır. Özey (2019), 2010-2018 yılları arasında cebir öğrenme alanıyla ilgili tezlerin en fazla olduğu yılları 2012, 2016 ve 2017 olarak belirlemiştir. Mor (2021) çalışmasında Türkiye’de ortaokul cebir öğrenme alanı ile ilgili ilk makalenin 1995 yılında yayımlandığı ve 2003 yılına kadar durağan bir ilerleyiş gösterdiğini ancak 2003’ten bu yana artış eğilimi sergilemekte olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kaya ve Keşan (2022) ise cebir öğrenme alanına ilişkin 2011-2021 arasında yayımlanan tezleri inceledikleri çalışmada 2016

yılı sonrasında tez sayılarında artış olduğu ve en fazla 2019 yılında tez yazıldığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Cebirsel düşünme düzeyleri ile ilgili ulaşılan 45 tezin büyük bir kısmı yüksek lisans düzeyindedir. Bu durum yüksek lisans öğrencilerinin cebirsel düşünme çalışmaya yönelik eğilimlerinin daha yüksek olduğunu gösterebileceği gibi matematik eğitiminde yüksek lisans öğrencilerinin doktora öğrencilerinden daha çok olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Özey'in (2019) çalışmasında incelenen 65 lisansüstü tezin de 56'sı yüksek lisans tezi iken yalnızca dokuzu doktora tezidir. Bu doğrultuda cebirsel düşünme ile ilgili doktora düzeyinde çalışmalar yürütülmesi ilgili alana katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç yazım dilinin hem yüksek lisans tezlerinin çoğunun ve doktora tezlerinin tamamının Türkçe yazıldığını göstermektedir. Ülkemizde çoğu üniversitenin eğitim dilinin Türkçe olması nedeniyle bu sonuca ulaşıldığını söyleyebiliriz. Öte yandan Mor (2021) de cebir alt öğrenme alanıyla ilgili makalelerin çoğunlukla Türkçe yazıldığını aktarmıştır. Kaya ve Keşan (2022) de cebir öğrenme alanıyla ilgili 94 yüksek lisans tezinin 85'inin ve 20 doktora tezinin 18'inin Türkçe yazıldığı sonucunu elde etmiştir.

Tezlerin yöntemlerine göre nicel, nitel, karma, meta-sentez, betimsel içerik analizi ve belirtilmeyen olarak altı farklı başlık altında toplanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada yüksek lisans tezlerinin önemli bir kısmında herhangi bir yöntem referans verilmediği görülürken doktora tezlerinde bu duruma rastlanılmamıştır. Yöntemi belirtilen yüksek lisans tezleri arasında en sık tercih edilen yöntem nitel iken bu sonuç doktora tezlerinde de paralel bir şekildedir. Özey'in (2019) çalışmasında nitel yaklaşımın %27,69; nicel yaklaşımın %35,39 ve karma yaklaşımın %36,92 oranlarında kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada karma yaklaşımın daha çok tercih edildiği belirtilse de tüm yaklaşımların oranlarının birbirine yakın olduğu dikkat çekmektedir. Özey (2019) ayrıca yüksek lisans tezlerinin daha çok nicel yaklaşımla doktora tezlerinin ise karma yaklaşımla yürütüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Kaya ve Keşan (2022) ise cebir öğrenme alanıyla ilgili tezlerin çoğunluğunun nicel yöntemle tasarlandığını tespit etmiştir. Bu çalışmanın sonuçları literatürde benzer çalışmaların sonuçlarıyla kıyaslandığında sonuçların birbirinden farklılaşmakta olduğu yorumu yapılabilir. Bu durum, bu çalışmanın odak noktası olan konunun, sonuçlarının kıyaslandığı çalışmalardan farklı olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Keza cebir öğrenme alanına ilişkin tezlerin incelendiği çalışmaların sonuçlarının cebirsel düşünmenin dışında, cebir öğrenme alanına ilişkin birçok farklı bileşene ilişkin sonuçları da içeriyor olma ihtimali yüksektir. Bunun yanında cebirsel düşünmeyle ilgili tezlerde nitel yöntemde bir eğilim tespit edilmiş olması ilgili alanda nicel çalışmaların yürütülmesi açısından bir boşluk olduğu sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda ilerideki araştırmalar için cebirsel düşünmenin doğasına uygun olacak şekilde nicel yöntem benimsenerek tasarlanan çalışmaların yapılmasının alana katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuca göre cebirsel düşünme ile ilgili tezlerin bir kısmında herhangi bir desene ilişkin atıfta bulunulmadığıdır. Bunun yanında en sık tercih edilen desen durum çalışmasıdır. Özey (2019) tezlerin desenlerine göre dağılımını incelediğinde en sık kullanılan desenin deneysel-yarı deneysel desen olduğu ve bunu durum çalışmalarının takip ettiğini saptamıştır. Mor (2021) da cebir öğrenme alanı ile ilgili makaleleri incelediği çalışmasında durum çalışmasının öne çıktığını saptamıştır. Bu çalışmanın bir önceki sonucundan hareketle tezlerin çoğunlukla nitel yöntemde yürütüldükleri göz

önüne alındığında bu sonuç beklendik olarak değerlendirilebilir. Kaya ve Keşan (2022) ise cebir öğrenme alanıyla ilgili tezler arasından nicel yöntemle tasarlananlar tezlerde deneysel desenin nitel yöntemle tasarlanan tezlerde ise durum çalışmasının daha çok benimsendiğini belirtmiştir. Bu bağlamda ilgili sonucun literatür tarafından desteklendiği söylenebilir.

Ulaşılan diğer sonuca göre tezlerde çalışma grubu tercihleri her ne kadar farklılaşıyor gibi gözükse de tezlerin büyük kısmında çalışılan grubu ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Özey (2019) cebir öğrenme alanına ilişkin incelediği tezlerde en fazla yedinci sınıf öğrencileri ile çalışıldığını bunu sekizinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin takip ettiğini tespit etmiştir. Mor (2021) ise ortaokul cebir öğrenme alanına ilişkin ülkemizde yayımlanan makalelerde öğretmen adaylarının en fazla tercih edilen grup olduğunu belirtmiştir. Kaya ve Keşan (2022) cebir öğrenme alanında yayımlanan lisansüstü tezleri incelediklerinde örneklem düzeyi olarak çoğunlukla ortaokul öğrencileri özelinde yedinci sınıf öğrencileri ile çalışıldığı sonucuna ulaşmıştır. Ulusal Matematik Öğretmenleri Konseyi (National Council of Teachers of Mathematics [NCTM], 2000) “herkes için cebir” hedefine ulaşmak için, ilkökul öğrencilerinin onları ileriki sınıflardaki cebir uygulamalarına hazırlayan deneyimlere sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. Carragher, Schliemann ve Schwartz (2017) birçok matematik eğitimcisinin, cebirin ilk sınıflarda bir yeri olduğunu kabul ettiğini ifade etmektedir. Turgut ve Doğan-Temur (2017) ise ilkökul seviyesinde yer alan cebire ilişkin kazanımların öğrencilerin gündelik hayatında mühim olduğunu ve cebirle ilişkili temel kavramların sonraki cebir konularında başarılı olunabilmesi adına elzem olduğunu savunmaktadır. Cai, Lew, Morris, Moyer, Fong ve Schmittau (2005) cebirsel fikirlerin daha erken vurgulanmasının gerçekten de öğrencilerin problemler hakkında aritmetik ve cebirsel düşünme yolları geliştirmelerine yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Türkoğlu (2017) cebirsel düşünme ile ilgili yürüttüğü meta-sentez çalışmasında incelediği tezlerde cebirsel düşünmede kritik süreç olarak 4-12 yaş aralığının üzerinde durulduğunu aktarmıştır. Bu bağlamda cebir/cebirsel düşünmeye ilişkin araştırmaların ortaokul öğrencilerinin yanı sıra ilkökul seviyesindeki öğrenciler gibi daha alt düzeyden itibaren yürütülmeye başlanması önemli görülebilir ve ilerideki araştırmalar için önerilebilir.

Örneklem büyüklüğüne ilişkin sonuç ise 100 kişiye kadar olan grupların tercih edildiği tezlerin incelenen tüm tezlerin büyük bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir. Özey’in (2019) çalışmasının sonucuna göre tezlerde en fazla tercih edilen örneklem büyüklüğü 50 kişiye kadar olan gruplardır. Bunu 51-100 kişi aralığı ile 151-200 kişi aralığı takip etmektedir. Nitel araştırmalarda bilginin genellenmesi veya evrensel boyutta yorumlanmasının yerine detaylı ve derinlemesine incelenerek durumun en iyi şekilde ifade edilmesi hedeflenir (Connelly, 2016). Baltacı (2019) nitel yöntemlerin genellikle belirli bir alanı inceleme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Örnekleme ise araştırma sürecinde önemli bir adım olarak ele alınmaktadır çünkü araştırmacı tarafından altta yatan bulgulardan kaynaklanan çıkarımların kalitesini belirlemeye yardımcı olur (Collins, Onwuegbuzie ve Jiao, 2006). Bu bağlamda tezlerin genellikle nitel yöntemle yürütüldüğü göz önüne alındığında öğrencilerin cebirsel düşünme ile ilgili süreçlerini derinlemesine incelemek gibi amaçları benimsendiği çalışmalarda çok büyük gruplarla çalışılmaması olağan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Afonso, D., & McAuliffe, S. (2019). Children's capacity for algebraic thinking in the early grades. *African Journal of Research in Mathematics, Science and Technology Education*, 23(2), 219-232.
- Akarsu-Yakar, E. & Yılmaz, S. (2021). Cebirsel düşünme düzey belirleme testi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 138-154.
- Apsari, R. A., Putri, R. I. I., Abels, M. & Prayitno, S. (2020). Geometry representation to develop algebraic thinking: A recommendation for a pattern investigation in pre-algebra class. *Journal on Mathematics Education*, 11(1), 45-58.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bråting, K., Madej, L. & Hemmi, K. (2019). Development of algebraic thinking: opportunities offered by the Swedish curriculum and elementary mathematics textbooks. *Nordisk matematikdidaktikk, NOMAD:[Nordic Studies in Mathematics Education]*, 24(1), 27-49.
- Cai, J., Lew, H. C., Morris, A., Moyer, J. C., Fong Ng, S., & Schmittau, J. (2005). The development of students' algebraic thinking in earlier grades. *Zentralblatt für Didaktik der Mathematik*, 37(1), 5-15.
- Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Carraher, D. W., Schliemann, A. D., & Schwartz, J. L. (2017). Early algebra is not the same as algebra early. In *Algebra in the early grades* (s. 235-272). Routledge.
- Çaylan, B. (2018). *The effects of using Algebra tiles on sixth grade students' Algebra achievement, algebraic thinking and views about using Algebra tiles* (Unpublished master's thesis), Middle East Technical University, Ankara.
- Chimoni, M., Pitta-Pantazi, D. & Christou, C. (2018). Examining early algebraic thinking: insights from empirical data. *Educational Studies in Mathematics*, 98(1), 57-76.
- Collins, K. M., Onwuegbuzie, A. J. & Jiao, Q. G. (2006). Prevalence of mixed-methods sampling designs in social science research. *Evaluation & Research in Education*, 19(2), 83-101.
- Connelly, L. M. (2016). Trustworthiness in qualitative research. *Medsurg Nursing*, 25(6), 435-437.
- Doğan-Coşkun, S. (2021). Sınıf öğretmeni adayları öğrencilerin yazılı çözümlerindeki cebirsel düşünme biçimlerini nasıl fark etmektedir? *Journal of Qualitative Research in Education*, (27), 103-124.
- Eriksson, H. & Eriksson, I. (2021). Learning actions indicating algebraic thinking in multilingual classrooms. *Educational Studies in Mathematics*, 106(3), 363-378.
- Gerez-Cantimer, G. (2022). 8. Sınıf öğrencilerinin cebirsel ifade, denklem ve özdeşliklere yönelik kavram imajlarının incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 421-440. DOI: 10.21666/muefd.1022740

- Kamol, N. (2005). *A framework for characterizing lower secondary school students' algebraic thinking* (Unpublished doctoral dissertation), Srinakharinwirot University, Bangkok.
- Kaput, J. J. (2008). What is algebra? What is algebraic reasoning? In J. J. Kaput, D. W. Carragher & M. L. Blanton (Eds.), *Algebra in the early grades*, 235-272, New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kaya, D. & Keşan, C. (2022). Türkiye'de cebir öğrenme alanında yapılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili (2011-2021). *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 400-421.
- Lew, H. C. (2004). Developing algebraic thinking in early grades: Case study of Korean elementary school mathematics. *The Mathematics Educator*, 8(1), 88-106.3
- Lins, R. C. (1992). *A framework for understanding what algebraic thinking is* (Doctoral dissertation). University of Nottingham, Nottingham.
- MEB. (2018). Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıflar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Mor, Y. (2021). *Türkiye'de yayımlanan cebir öğrenme alanı temalı makalelere yönelik bir içerik analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- National Council of Teachers of Mathematics (2000): Principles and standards for school mathematics.- Reston, VA: Author
- Özey, K. (2019). *Cebir öğrenme alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: 2010-2018 yılları arası Türkiye örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Park, İ. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin cebirsel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Afyonkarahisar il örnekleme)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Pourdavood, R., McCarthy, K., & McCafferty, T. (2020). The impact of mental computation on children's mathematical communication, problem solving, reasoning, and algebraic thinking. *Athens Journal of Education*, 7(3), 241-253.
- Sibgatullin, I. R., Korzhuev, A. V., Khairullina, E. R., Sadykova, A. R., Baturina, R. V., & Chauzova, V. (2022). A systematic review on algebraic thinking in education. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 18(1), em2065. <https://doi.org/10.29333/ejmste/11486>.
- Turgut, S. & Doğan-Temur, Ö. (2017). Sınıf öğretmenlerinin erken cebire yönelik düşüncelerinin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 16 (4) , 1469-1490.
- Türk Dil Kurumu (TDK). 2022. *Cebir*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.10.2022
- Türkoğlu, D. (2017). *Cebirsel düşünme becerisi üzerine bir meta-sentez çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Türkoğlu, D., & Cihangir, A. (2017). Cebirsel düşünme becerisi üzerine bir meta-sentez çalışması. *Eğitim Bilim ve Teknoloji Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 25-39.

- Ültay, E., Akyurt, H. & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188- 201.
- Usiskin, Z. (1995). Why is algebra important to learn. *American Educator*, 19(1), 30-37.
- Van De Walle, J. A., Karp, K. S., & Bay-Williams, J. M. (2021). *İlkokul ve ortaokul matematiği: Gelişimsel yaklaşımla öğretim* (Onuncu basım). (Çev. Soner Durmuş). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yenilmez, K. & Teke, M. (2008). Yenilenen matematik programının öğrencilerin cebirsel düşünme düzeylerine etkisi . *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 9(15) , 229-246.

Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının İncelenmesi

Investigation of Secondary School Students' Digital Game Play Motivation

Hakkı BAĞCI

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı BAĞCI, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı MYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Türkiye. E-mail: hbagci@sakarya.edu.tr

Ersin BAŞARAN

Öğr. Gör. Ersin BAŞARAN, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, KSSMYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Türkiye. E-mail: ersinbasaran@subu.edu.tr

Öz

Günümüzde hemen hemen her yaşta bireyler teknoloji ile birlikte hayatlarına devam etmektedirler. Bunun sonucu olarak da teknoloji çağında yetişen bireyler, ilgi alanlarına ve alışkanlıklarına göre ortamın kendilerine sunduğu olanakları da kullanmaktadır. Bu olanaklardan biri de dijital oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital oyunlar, çeşitli teknolojilerle programlanan ve kullanıcılara görsel bir ortamla birlikte kullanıcı girişi yapmayı sağlayan oyunlardır. Dijital oyunların özellikle her yaşta bireylerin yaşamlarını doğrudan etkilediği düşünülürse, bireylerin dijital oyun oynama motivasyonlarının incelenmesi de önem arz etmektedir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan bir ortaokulda öğrenim gören 272 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Demir ve Hazar (2018) tarafından geliştirilen "Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek toplam 19 madde ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar ise "Başarı ve Canlanma" 5 madde, "Merak ve Sosyal Kabul" 9 madde ve "Oyun İsteğinde Belirsizlik" 5 maddeden oluşmaktadır. Araştırmanın sonunda ortaokul öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin tüm boyutları arasında anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri, oyun oynadıkları cihaz türleri ve günlük dijital oyun oynama süreleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin Başarı ve Canlanma ile Merak ve Sosyal Kabul boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları doğrultusunda dijital

ortamlarda her yaştan bireyler oyun oynadığı düşünülduğünde farklı yaş gruplar ile dijital oyun oynama durumları, motivasyonları ve düşüncelerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Dijital oyun, motivasyon, ortaokul öğrencileri

Abstract

Today, individuals of almost all ages continue their lives with technology. As a result, individuals who grow up in the age of technology use the opportunities offered by the environment according to their interests and habits. One of these possibilities is digital games. Digital games are games that are programmed with various technologies and provide user input with a visual environment. Considering that digital games directly affect the lives of individuals of all ages, it is also important to examine the motivations of individuals to play digital games. In this study, it is aimed to examine the motivation of secondary school students to play digital games. Survey model was used in the research. The participants of the research consist of 272 secondary school students studying in a secondary school in Istanbul in the 2018-2019 academic year. The "Digital Gaming Motivation Scale" developed by Demir and Hazar (2018) was used as a data collection tool in the research. The scale consists of a total of 19 items and 3 dimensions. These dimensions, on the other hand, consist of 5 items "Success and Revival", 9 items "Curiosity and Social Acceptance" and 5 items "Uncertainty in Willingness to Play". At the end of the study, it was concluded that there was no significant difference between the grade levels of secondary school students and all dimensions of the digital game motivation scale. In addition, it has been observed that there is a significant difference between the secondary school students' gender, the types of devices they play with, the daily digital game playing time, and the Achievement and Revival and Curiosity and Social Acceptance dimensions of the digital game motivation scale. Considering that individuals of all ages play games in digital environments in line with the results of the research, studies can be conducted to determine the situations, motivations and thoughts of playing digital games with different age groups.

Keywords: Digital game, motivation, secondary school students

GİRİŞ

Her yaştan bireyler farklı işlerle ilgilenerek boş zamanlarını değerlendirmektedirler. Bazı bireyler kitap okumayı tercihe ederken bazı bireylerde eğlenmeyi tercih edebilirler. Günümüzde de özellikle ergenler, gençler ve yetişkin bireyler eğlenme amaçlı olarak oyun oynadıkları bilinmektedir. Oyun oynama çocukların, gençlerin, yetişkinlerin hayatında her zaman yer almıştır. Bu istek zaman geçirme ya da değerlendirme, merak, başarı elde etme isteği ve sıkıntılardan kurtulma gibi sebeplerin tezahürü olmuştur (Yılmaz B. 2019). Her çocuğun ihtiyacı olan oyun oynama isteği bulunduğu zaman ve mekâna göre farklı şekillerde giderilmeye çalışılmıştır. Günümüz şehir yaşamının getirdiği kısıtlılıklar ve

teknolojinin oluşturduğu cazibe ile oyun oynama ihtiyacı artık dijital ortamlarda dijital oyunlar ile karşılanmaktadır. Dijital oyunlar bilgisayarlar, mobil cihazlar, oyun konsolları gibi cihazlarda tek kişi, karşılıklı kişiler, yapay zekaya karşı, çevrim içi yada çevrimdışı şekilde oynanabilen eğlenme, zaman geçirme, sosyalleşme gibi işlevleri üzerinde barındıran yazılımlardır (Sağlam ve Topsümer, 2019). TÜİK 2021 yılı istatistiklerinde çocuk araştırması verilerine göre 6-15 yaş grubundaki çocuklar için internet kullanım oranı, %82,7 olarak tespit edilmiş, dijital oyun oynayan 6-15 yaş grubundaki çocukların %94,7'sinin hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli olarak dijital oyun oynadığı görülmüş, çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım oranlarında ise %66,1 ile oyun oynama veya oyun indirme oranı ile internet kullanım amaçları açısından üçüncü sırada yer almıştır. Aynı raporda dijital oyun oynayan 6-15 yaş arası çocukların sırası ile en çok oynadığı oyunlar savaş, macera/aksiyon, strateji, simülasyon, spor ve rol yapma oyunları olduğu görülmüştür. Taştekin ve Korkusuz (2022) 5-8 sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında, çalışmaya katılan öğrencilerin oyun oynamak için en çok bilgisayarı, daha sonra telefonu, tablet ve oyun konsolunu tercih ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Demir ve Cicioğlu (2019) lisede öğrenim gören öğrenciler ile yaptıkları çalışmalarında, liseli gençlerin fiziksel aktivite ve dijital oyunlara katılım motivasyonlarını incelemiştir. Çalışmanın sonunda fiziksel aktivite arttıkça katılımcıların dijital oyun oynamaya isteklerinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. İnsanların fiziksel hareket alanını ve bir araya gelip sosyalleşmesini kısıtlayan, Covid 19 pandemisinin bu yöndeki etkileri yapılan çalışmalarda da görülmüştür. Küçükvardar ve Türel, (2022)'in Covid 19 pandemisinin insanların dijital oyunlara olan ilgisinin ve dijital oyun oynama sürelerinin artırdığını tespit etmiştir. Aktaş ve Bostancı (2021) da üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında pandeminin dijital oyunların başında geçirilen süreyi artırdığı bulguna ulaşmıştır. Ayrıca literatürde günlük hayatta insanların hayatında önemli bir yer edinen dijital oyunların bireylere olan olumlu ve olumsuz etkileri üzerine de çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Lieberman, Fisk, ve Biely, (2009)'a göre, dijital oyunlar eğitsel destek, sosyal etkileşim, bilişsel yeteneklerin gelişmesi gibi olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Mustafaoğlu ve Yasacı (2018) yaptıkları çalışmada dijital oyun oynamanın çocuklarda, dijital oyun bağımlılığı, yeterli sosyalleşememe, iletişimde bozuklukları, fiziksel ve ruhsal sorunlar gibi olumsuzluklara da sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dijital oyun oynamada önemli etkenlerden biri de bireylerin oyun ortamlarındaki motivasyonlarıdır. Genel olarak oyun oynarken motivasyonu yüksek olan bireyler oyunlarda daha çok başarı elde edebilirler. Çünkü motivasyon bir davranışın hedefini ve eylemini kendi içinde bulunduran, davranışın başlatılması, hedefe adapte edilmesi ve sürdürülmesi eylemidir (Bayrakçeken, Oktay, Samancı ve Canpolat, (2021). Motivasyon bireyin eylemlerini anlamada son derece önemlidir. Bireyin tüm eylemlerinde motive edici istekler ve amaçlar vardır. Bu çerçevede ortaokul öğrencilerinin eğlenme, sıkıntılardan kurtulma, haz alma, takdir edilme, meydan okuma, işbirliği yapma ve hayal dünyasını geliştirme gibi isteklerini ve arzularını tatmin etme noktasında dijital oyun oynama davranışlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonları öğrencilerin öğrenim gördüklerini sınıf düzeylerine, cinsiyetlerine, dijital oyun oynama cihazlarına ve günlük dijital oyun oynama sürelerine göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma verilerini toplamak için tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2005). Ayrıca alt amaçlar doğrultusunda ilişkisel tarama modellerinin de yararlanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan bir ortaokulda öğrenim gören 272 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Tablo 1’ de ulaşılan ve ölçüğü geçerli sayılan öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ve cinsiyetleri ile ilgili sayısal dağılımlar verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Özellikleri

		Değişkenler	f	%
Sınıf		7. Sınıf	138	50,7
		8. Sınıf	134	49,3
Cinsiyet		Erkek	148	54,4
		Kız	124	45,6
Oyun Cihaz Türü	Oynadıkları	Bilgisayar	72	26,5
		Tablet	54	19,9
		Akıllı Telefon	146	53,7
Günlük Oynama Süresi	Dijital Oyun	1 saatten az	87	32,0
		1-3 saat	114	41,9
		3 saatten fazla	71	26,1
Toplam			272	100

Araştırma kapsamında toplam 272 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılanların 138’i (%50,7) 7. sınıf, 134’ü (%49,3) ise 8. sınıf öğrencisidir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin 148’i (%54,4)

erkek, 124'ü (%45,6) ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin 72' si (%26,5) bilgisayar, 54' ü (%19,9) tablet, 146' sı (%53,7) ise akıllı telefon kullanarak dijital oyun oynadıklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Demir ve Hazar (2018) tarafından geliştirilen “Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek toplam 19 madde ve 3 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; “Başarı ve Canlanma” 5 madde, “Merak ve Sosyal Kabul” 9 madde ve “Oyun İsteğinde Belirsizlik” 5 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca ölçekte, “Hiç Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum”, “Tamamen Katılıyorum” şeklinde puanlandırılan 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç güvenirlik katsayısı “Başarı ve Canlanma” faktörü için ,70; “Merak ve Sosyal Kabul” faktörü için ,87; “Oyun İsteğinde Belirsizlik” faktörü için ise ,72 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada uygulanan ölçeğin uygulama sonrası Cronbach Alpha iç güvenirlik katsayısı ise “Başarı ve Canlanma” boyutu için ,73, “Merak ve Sosyal Kabul” boyutu için ,87 ve “Oyun İsteğinde Belirsizlik” boyutu için ,81 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için ölçek geneli ve maddelerinin yorumlanmasında betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 21 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programından yararlanılmış ve anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığının tespit edilmesi için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır.

Tablo 2: Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeğine Ait Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

	Skewness	Kurtosis
Başarı ve Canlanma	-,334	-,091
Merak ve Sosyal Kabul	-,529	-,283
Oyun İsteğinde Belirsizlik	,178	-,460

Kurtosis ve Skewness değerleri-1.5 ile +1,5 arasında olduğunda dağılımın normal olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu çalışmada da elde edilen Skewness ve Kurtosis değerleri-1.5 ile +1,5 arasında olduğu için veriler normal dağılım göstermektedir. Bu nedenle iki farklı alt grubu olan değişkenlere ilişkin farklılıklar araştırılırken bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla alt grubu olan değişkenlere ilişkin farklılıklar araştırılırken tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırma kapsamında bilgisayar teknolojileri bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerinin mobil uygulama ortamlarının kabul durumlarını belirlemek ve farklı değişkenler açısından incelenmesi başlıklar şeklinde verilmiştir.

Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t-testi analiz sonuçları Tablo 3' te verilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeylerine Göre Dijital Oyun Oynama Motivasyonları

Alt Boyutlar	Gruplar	N	\bar{X}	Sd	df	t	p
Başarı ve Canlanma	7. Sınıf	138	3,14	,84	270	.432	.666
	8. Sınıf	134	3,09	,94			
Merak ve Sosyal Kabul	7. Sınıf	138	3,39	,91	270	1.128	.260
	8. Sınıf	134	3,26	1,04			
Oyun İsteğinde Belirsizlik	7. Sınıf	138	2,91	,94	270	-.792	.429
	8. Sınıf	134	3,01	1,08			

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin Başarı ve Canlanma [$t(270) = .432, p > .05$], Merak ve Sosyal Kabul [$t(270) = 1.128, p > .05$] ve Oyun İsteğinde Belirsizlik [$t(270) = -.792, p > .05$] faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ölçeğin tüm alt faktörlerinde de öğrencilerin aldıkları puan ortalamalarının değerleri de birbirine yakın olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuca göre ölçeğin tüm alt faktörleri ile öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının öğrencilerin cinsiyetleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t-testi analiz sonuçları Tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dijital Oyun Oynama Motivasyonları

Alt Boyutlar	Gruplar	N	\bar{X}	Sd	df	t	p
Başarı ve Canlanma	Kız	148	2,84	,89	270	-5.876	.000
	Erkek	124	3,44	,77			

Merak ve Sosyal Kabul	Kız	148	3,07	1,04	270	4.891	.000
	Erkek	124	3,63	,80			
Oyun İsteğinde Belirsizlik	Kız	148	2,89	1,08	270	1,277	.203
	Erkek	124	3,05	,92			

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin “Başarı ve Canlanma” [$t(270) = -5.876, p < .05$] ve “Merak ve Sosyal Kabul” [$t(270) = -4.891, p < .05$] faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre Başarı ve Canlanma faktöründe erkek öğrencilerin (3,44) dijital oyun oynama motivasyonları, kız öğrencilerin (2,84) dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Merak ve Sosyal Kabul faktöründe de erkek öğrencilerin (3,63) dijital oyun oynama motivasyonları, kız öğrencilerin (3,07) dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ölçeğin “Oyun İsteğinde Belirsizlik” [$t(270) = -1.277, p > .05$] faktöründe ise öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının Oyun Oynanan Cihaz Türlerine Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının öğrencilerin oyun oynadıkları cihaz türleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları Tablo 5’ de verilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Oyun Oynadıkları Cihaz Türlerine Göre Dijital Oyun Oynama Motivasyonları

Alt Boyutlar	Cihaz Türü	N	X	Ss	sd	F	p	Anlamlı Fark
Başarı ve Canlanma	Bilgisayar	72	3,43	,82	2	6,535	,002	1-2 1-3
	Tablet	54	2,94	1,00	269			
	Akıllı Telefon	146	3,03	,84	271			
Merak ve Sosyal Kabul	Bilgisayar	72	3,66	,88	2	6,140	,002	1-2 1-3
	Tablet	54	3,17	1,13	269			
	Akıllı Telefon	146	3,22	,92	271			
Oyun İsteğinde Belirsizlik	Bilgisayar	72	2,88	,90	2	2,495	,084	Yok
	Tablet	54	3,23	1,03	269			
	Akıllı Telefon	146	2,90	1,05	271			

(1: Bilgisayar, 2: Tablet, 3: Akıllı telefon)

Analiz sonuçları incelendiğinde, araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin oyun oynadıkları cihaz türleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin “Başarı ve Canlanma” [$F(2-269)= 6.535, p<.05$] ve “Merak ve Sosyal Kabul” [$F(2-269)= 6.140, p<.05$] faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılık çıkan faktörlerde farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucuna göre “Başarı ve Canlanma” faktöründe bilgisayar (3,43) kullanarak oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonları, tablet (2,94) ve akıllı telefon (3,03) kullanarak oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine, “Merak ve Sosyal Kabul” faktöründe bilgisayar (3,66) kullanarak oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonları, tablet (3,17) ve akıllı telefon (3,22) kullanarak oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin “Oyun İsteğinde Belirsizlik” [$F(2-269)= 2.495, p>.05$] faktöründe ise öğrencilerin oyun oynadıkları cihaz türlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Motivasyonlarının Günlük Dijital Oyun Oynama Sürelerine Göre İncelenmesi

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonlarının öğrencilerin günlük oyun oynama süreleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analiz sonuçları Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin Günlük Dijital Oyun Oynama Sürelerine Göre Dijital Oyun Oynama Motivasyonları

Alt Boyutlar	Günlük Dijital Oyun Oynama Süresi	N	X	Ss	sd	F	p	Anlamlı Fark
Başarı ve Canlanma	1 saatten az	87	2,71	,78	2	14,662	,000	3-1
	1-3 saat	114	3,30	,75	269			
	3 saatten fazla	71	3,32	1,04	271			
Merak ve Sosyal Kabul	1 saatten az	87	2,94	,84	2	12,019	,002	3-1
	1-3 saat	114	3,59	,83	269			
	3 saatten fazla	71	3,37	1,18	271			
Oyun İsteğinde Belirsizlik	1 saatten az	87	3,05	1,04	2	,819	,442	Yok
	1-3 saat	114	2,87	,95	269			
	3 saatten fazla	71	2,99	1,08	271			

(1: 1 saatten az, 2: 1-3 saat, 3: 3 saatten fazla)

Analiz sonuçları incelendiğinde, araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin günlük dijital oyun oynama süreleri ile dijital oyun oynama motivasyonları ölçeğinin “Başarı ve Canlanma” [$F(2-269)= 14.662, p<.05$] ve “Merak ve Sosyal Kabul” [$F(2-269)= 12.019, p<.05$] faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılık çıkan faktörlerde farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucuna göre “Başarı ve Canlanma” faktöründe günde 3 saatten fazla (3,32) oyun oynayan öğrenciler ile günde 1-3 saat (3,30) arasında oyun oynayan öğrencilerin, günde 1 saatten az (2,71) oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine, “Merak ve Sosyal Kabul” faktöründe günde 3 saatten fazla (3,33) oyun oynayan öğrenciler ile günde 1-3 saat (3,59) arasında oyun oynayan öğrencilerin, günde 1 saatten az (2,94) oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin “Oyun İsteğinde Belirsizlik” [$F(2-269)= .819, p>.05$] faktöründe ise öğrencilerin günlük dijital oyun oynama sürelerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Son yıllarda teknolojiye yaşanan gelişmeler hemen her alanda kendini göstermiş ve bireylerin hayatlarına da yön verdiği görülmektedir. Dijital ortamlar ve bu ortamda her yaşta bireyin kullandığı dijital oyunlar bu gelişmelere örnek olarak verilebilir. Özellikle de dijital oyunlar farklı yaş gruplarındaki çocuklar ve ergenler tarafında oynandığı bilinmektedir. Bunun bir sonucu olarak da dijital oyun oynama bireyleri farklı şekilde etkilemektedir. Dijital oyun oynayan bazı kişiler kendilerini ortama aşırı derecede kaptırmakta ve etrafından kendilerini soyutlayabilmektedirler. Yapılan bu çalışma da ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonları farklı değişkenler açısından incelenmiştir.

Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonu ölçeğinin Başarı ve Canlanma, Merak ve Sosyal Kabul, Oyun İsteğinde Belirsizlik alt faktörleri ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin aynı nedenlerden dolayı veya benzer arkadaş ortamlarında bulduklarından dolayı bu sonuca ulaşıldığı düşünülebilir. Literatürde az da olsa farklı yaş grupları ile yapılan çalışmalar sonucunda benzer sonuçların (Marshall ve Foran, 2008; İnal ve Çağıltay, 2005) elde edildiği çalışmalar olduğu görülmüştür. Demirel, Cicioğlu ve Tekkurşun-Demir (2019) lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin sınıf düzeyleri ile dijital oyun oynama motivasyonları arasında anlamlı farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise dijital oyun oynama motivasyonu ölçeğinin Başarı ve Canlanma ile Merak ve Sosyal Kabul alt faktörleri ile öğrencilerin cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmesidir. Hem Başarı ve Canlanma hem de Merak ve Sosyal Kabul faktörlerinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre dijital oyun oynama motivasyonlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde de Demirel, Cicioğlu ve Tekkurşun-Demir (2019) lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin cinsiyetleri ile dijital oyun oynama motivasyonları arasında anlamlı farklılığın olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Sherry, deSouza, Greenberg ve Lanchlan (2003) yaptıkları çalışmalarında erkeklerin kadınlara oranla daha çok dijital oyun oynadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada elde edilen diğer sonuç öğrencilerin oyun oynadıkları cihaz türleri ve günlük dijital oyun oynama süreleri ile dijital oyun oynama motivasyonu ölçeğinin Başarı ve Canlanma ile Merak ve Sosyal Kabul alt faktörleri arasında anlamlı bir farklılık göstermesidir. Diğer bir ifadeyle bilgisayar kullanarak oyun oynayan öğrencilerin dijital oyun oynama motivasyonları daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin günlük dijital oyun oynama süreleri arttıkça dijital oyun oynama motivasyonlarının daha da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonunda elde edilen sonuçlar da dikkate alındığında ve dijital ortamlarda her yaşta bireyler oyun oynadığı düşünüldüğünde farklı yaş grupları ile dijital oyun oynama durumları, motivasyonları ve düşüncelerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Ayrıca günümüzde farklı yaşta bireylerin özellikle de mobil ortamlar üzerinden oyun oynadıkları da düşünüldüğünde, bireyler mobil ortamlar üzerindeki oyun oynama durumları ve günlük hayatlarına ne şekilde etki ettikleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, B. ve Bostancı, N. (2021). Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerindeki oyun bağımlılığı düzeyleri ve pandeminin dijital oyun oynama durumlarına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 129-138.
- Bayrakçeken, S., Oktay, Ö., Samancı, O., ve Canpolat, N. (2021). Motivasyon kuramları çerçevesinde öğrencilerin öğrenme motivasyonlarının artırılması: Bir derleme çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 677-698.
- Taştekin, E. ve Korkusuz, M. E. (2022). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama alışkanlıklarının öğrenci bakış açısından incelenmesi. *2nd International Conference on Educational Technology and Online Learning – ICETOL*. 23-26 Haziran 2022, 317-323.
- Küçükvardar, M. ve Türel, E. (2022). Covid-19 Pandemisinde Dijital Oyun Oynama Düzeyi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 47-58.
- Mustafaoğlu, R. ve Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Yılmaz, B. (2022). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonları ve oyun oynama davranışlarının farklı zamanlarda incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 121-129.
- Tekkurşun Demir, G. ve Cicioğlu, H. İ. (2019). Fiziksel aktiviteye katılım motivasyonu ile dijital oyun oynama motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(3), 23-34.
- Lieberman, D. A., Fisk, M. C. & Biely, E. (2009). Digital games for young children ages three to six: from research to design. *Computers in the Schools*, 26(4), 299-313.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.

- Marshall, A. & Foran, J. (2008). *Australian female gamers video game preferences*. Paper presented at the Australian & New Zealand Marketing Academy Conference, December 1-3.
- İnal, Y. & Çağıltay, K. (2005). *İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihlerini etkileyen faktörler*. Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları, Eğitimde Yeni Yönelimler II, Eğitimde Oyun Sempozyumu, 14 Mayıs, Ankara.
- Demirel, H. G. ,Cicioğlu, H. İ. ve Tekkurşun Demir, G. (2019). Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama motivasyonu düzeylerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(3), 128-137.
- Sherry, J.L., deSouza, R., Greenberg, B.S., & Lanchlan, K. (2003). *Video games uses and gratifications as predictors of use and game preference among different age cohorts*. Paper presented at Mass Communication Division, International Communication Association Conference, San Diego, CA.
- Sağlam, M. & Topsümer, F. (2019). Üniversite öğrencilerinin dijital oyun oynama nedenlerine ilişkin nitel bir çalışma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 32, 485-504.

Türkiye' de Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme Sürecine Bir Bakış

An Overview of the Special Education Teacher Training Process in Turkey

Özlem ASLAN BAĞCI

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Türkiye

E-mail: obagci@sakarya.edu.tr

Öz

Öğretmen yetiştirme, ülkelerin bütün sistemleriyle yakından ilişkili olan kapsamlı bir çalışmadır. Ülkelerin tüm kaynaklarını kullanacak ve doğru yönetecek olan insan kaynağının eğitimi, mesleki yeterliliklere dayalı olarak yapılacak nitelikli öğretmen eğitimi ile mümkün kılınabilmektedir. Bu nedenle en az eğitim politikaları kadar önemli olan diğer nokta öğretmen yetiştirme politikalarıdır. Ülkemizde öğretmen yetiştirmenin tarihi geçmişi ve birikimi köklü olmasına rağmen özel eğitim öğretmeni yetiştirme süreci çok daha kısa bir tarihe sahiptir. Ülkemizde öğretmen yetiştirme çalışmaları 1848 yılında başlarken, özel eğitim öğretmeni yetiştirme çabaları 1950'li yıllarda başlamıştır. Özel eğitimin tanımı yapılırken özel yetişmiş personel olarak tanımda vurgulanan özel eğitim hizmetlerinin sunulmasında önemli görev ve sorumluluğa sahip olan özel eğitim öğretmenidir. Bu noktada özel eğitimin en önemli unsurlarından biri olan öğretmen, etkili ve işlevsel olarak özel eğitim hizmetlerinin sunulması, insan kaynağının verimli kullanılması, özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılması, özel eğitim ile mutlu, üretken ve bağımsız yaşam becerilerini kazanmış bireyler olabilmeleri adına özel eğitimde öğretmen yetiştirme süreçlerinin incelenmesi değerli ve önemlidir. Bu araştırma, ülkemizdeki özel eğitim öğretmeni yetiştirme sürecine ışık tutabilmek amacıyla yayınlanmış çalışmaları kapsamlı bir bakış açısıyla ele alarak sentezleyen derleme bir çalışmadır. Bu çalışmada ülkemizde özel eğitim öğretmeni yetiştirme süreçleri kronolojik olarak ele alınmış, öğretmen yeterlilikleri ve mesleki yeterliliğe dayalı özel eğitim öğretmeni yetiştirme süreci incelenerek, günümüzde özel eğitim öğretmeni yetiştirmedeki sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: özel eğitim öğretmeni, öğretmen yetiştirme, özel eğitim, mesleki yeterlilik, öğretmen nitelikleri.

Abstract

Teacher training is a comprehensive study that is closely related to all systems of countries. The training of human resources, which will use all the countries' resources and manage them correctly, can be made possible by qualified teacher training based on professional qualifications. For this reason, another point that is as important as education policies is teacher training policies. Although the historical background and experience of teacher training in our country are deep-rooted, the process of training special education teachers has a much shorter history. While teacher training activities started in 1848 in our country, efforts to train special education teachers started in the 1950s. While defining special education, it is the special education teacher who has an important duty and responsibility in the provision of special education services, which is emphasized in the definition as specially trained personnel. It is valuable and important to examine the teacher training processes in special education to provide effective and functional special education services, to use human resources efficiently, to reintegrate individuals with special needs into society, to become individuals who have gained the skills of a happy, productive and independent life with special education. This research is a compilation study that synthesizes published studies with a comprehensive perspective to shed light on the special education teacher training process in our country. In this study, the special education teacher training processes in our country will be discussed chronologically, the special education teacher training process based on teacher qualifications and professional competence will be examined, and the problems and solution suggestions in today's special education teacher training will be given.

Keywords: special education teacher, teacher training, special education, professional competence, teacher qualifications.

Giriş

Birey ile başlayan ancak toplumu kapsayan bir sistem olan eğitimin en önemli unsuru öğretmendir. Öğretmen, eğitim ile yalnızca bireyi içinde yaşadığı çağın gerekleri doğrultusunda yetiştirmeyi değil aynı zamanda toplumu geleceğin gelişim ve değişim düzeyine uygun olarak hazırlamak görevini ifa etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde nitelikli öğretmen yetiştirmenin de önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitimin işlevini yerine getirebilmesi bu sistemin en önemli unsuru olan öğretmenlerin eğitimi ve nitelikli olarak yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır. Tarihimizde öğretmenliğin meslek olarak görülmesi ve nitelikli öğretmen yetiştirme anlayışının sistemleştirilmesi adına ilk örneğin öğretmenlerin değer aktarımında rol model olması misyonunu da önemseyerek Fatih Sultan Mehmet döneminde sıbyan mekteplerindeki öğretmenlerin eğitiminin bir programa dayandırılması olduğu söylenebilir (Akyüz, 2013; Çalışıcı, 2019; Kayhan, Aslan-Bağcı ve Erişen, 2019). Tanzimat döneminde başlayan yenilik ve değişim hareketleri ve ilk öğretimin zorunlu olması sonucunda 1848 yılında Darülmualimin-i Rüşi açılmış ve sırasıyla 1868'de Darülmualimin-i Sıbyan, 1870'te Darülmualimat, 1891'de Darülmualimin-i Âliye kurularak tarihimizin öğretmen yetiştiren kurumlarının temelleri

atılmıştır (Akyüz, 1999; Abazaoğlu, Yıldırım, Yıldızhan, 2016). Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen eğitimini sağlamak için İlköğretmen Okulları ve Köy Muallim Mektepleri, 1940 yılında da Köy Enstitüleri kurulmuştur (Akyüz, 1999). 1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile tüm kademeler için yetiştirilen öğretmenlerin yüksek öğretim görmesi ilkesi yasal düzlemde yerini almıştır (Akyüz, 2013). 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Kanun ve 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye kadar öğretmen yetiştiren kurumlar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıydı, 1982 yılı itibariyle öğretmen yetiştiren tüm kurumlar Yüksek Öğretim Kurumuna bağlanmış, 28.03.1983 tarihinde 2809 sayılı Yüksek Öğretim Kurumlarının Yeniden Teşkilatlanması Hakkında Kanun ile öğretmen yetiştiren programların süreleri 4 yıla çıkarılmış ve öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin standartları belirlenmiştir (Küçükahmet, 2007).

Tarihimizde öğretmen yetiştirmenin köklerinin ve öğretmenliğin bir meslek olarak görülmesinin Fatih Sultan Mehmet dönemine dayanması, ilk öğretmen yetiştiren kurumun 1848 yılında kurulması öğretmen yetiştirme konusunda tarihimizin ve deneyimlerimizin köklü olduğunu göstermektedir. Ancak özel eğitim alanında öğretmen yetiştirmenin ilk sistemli çabalarının 1950'li yıllarda başladığı görülmektedir. Bu noktada özel eğitimin en önemli unsurlarından biri olan öğretmen, etkili ve işlevsel olarak özel eğitim hizmetlerinin sunulması, insan kaynağının verimli kullanılması, özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılması, özel eğitim ile mutlu, üretken ve bağımsız yaşam becerilerini kazanmış bireyler olabilmeleri adına özel eğitimde öğretmen yetiştirme süreçlerinin incelenmesi değerli ve önemlidir. Bu çalışmada ülkemizde özel eğitim öğretmeni yetiştirme süreçleri kronolojik olarak ele alınarak, öğretmen yeterlilikleri ve mesleki yeterliliğe dayalı özel eğitim öğretmeni yetiştirme sürecinin önemi vurgulanarak, günümüzde özel eğitim öğretmeni yetiştirmedeki sorunlara ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Bu araştırma, ülkemizdeki özel eğitim öğretmeni yetiştirme sürecine ışık tutabilmek amacıyla bu alanda yayımlanmış çalışmaları kapsamlı bir bakış açısıyla ele alarak sentezleyen derleme bir çalışmadır. Bu amaçla özel eğitim öğretmeni yetiştirme ile ilgili araştırmaların ve kuramsal çalışmaların taranması, yorumlanması, sentezlenmesi ve bir bütün olarak sunulmasını kapsamaktadır. Sonuç olarak bu araştırma, ülkemizde özel eğitim alanına öğretmen yetiştiren ve program değişikliğinden en çok etkilenen programlarından biri olan "Özel Eğitim Öğretmenliği Programı'nın tarihsel süreç içerisinde incelenmesini amaçlamıştır. Bu derleme çalışması, Türkiye'de özel eğitim alanına öğretmen yetiştirme üzerine yapılmış çalışmalara kapsamlı bir bakış sunması, uygulamadaki programın sorunlarına çözüm önerileri getirmesi açısından alanda çalışan araştırmacılara ve uygulamacılara bilimsel bir bakış açısı sunacağı için önemlidir.

Mesleki Yeterlilikler Çerçevesinde Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme

Öğretmen yetiştirme, ülkelerin bütün sistemleriyle yakından ilişkili olan kapsamlı bir çalışmadır. Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi için ülkelerin en değerli varlığı olan insan kaynağının yetiştirilmesi nitelikli eğitim sistemine bağlıdır. Dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin en önemli misyonu kendi toplumlarını bugünün ve geleceğin gereklerine hazırlamak olduğu için hem gelişmekte olan ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin öğretmen yetiştirmeyi en kritik unsurlardan biri olarak görmelerine neden olmaktadır (Erişen ve Çeliköz, 2003). Ülkelerin tüm kaynaklarını kullanacak ve doğru yönetecek

olan insan kaynağının eğitimi, mesleki yeterliliklere dayalı olarak yapılacak nitelikli öğretmen eğitimi ile mümkün kılınabilmektedir. Bu nedenle en az eğitim politikaları kadar önemli olan diğer nokta öğretmen yetiştirme politikalarıdır. Çünkü; eğitim sisteminin başarısı, büyük oranda eğitim sistemini işleten öğretmenlerin niteliklerine bağlıdır.

Öğretmenlik mesleki yeterlilikleri bilgi, beceri gibi bilişsel alan yeterlilikleri ile tutum ve davranış gibi duyuşsal alan yeterliliklerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla öğretmen adaylarının meslekle ilgili değer ve tutum kazanmaları en az bilgi kadar gereklidir (Çeliköz ve Çetin 2004). Öğretmen nitelikleri zamanın gerekleri doğrultusunda sürekli gelişen ve değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Ancak bu dinamikliğe rağmen öğretmenlerin istenilen nitelikte olabilmeleri de birtakım standartların olmasına bağlıdır. Bu yetiştirme standardını sağlayacak yollardan birisi öğretmen yeterlilikleridir (Seferoğlu, 2004). Öğretmen yeterlilikleri ifadesi, öğretmenlerin bilgi, beceri, tutum, değer, davranış gibi yönlerden sahip olmaları öngörülen özellikler ya da nitelikler bütünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Öğretmenlerin yeterlilik sahibi olmaları öngörülen alanlar, konu alanı bilgisi, meslek bilgisi, genel kültür olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır (Şişman, 2009).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 45. Maddesi gereği 1999 yılında MEB ve üniversite temsilcilerinden oluşan "Öğretmen Yeterlilikleri Komisyonunca", "eğitme-öğretme yeterlilikleri", "genel kültür bilgi ve becerileri" ve "özel alan bilgi ve becerileri" ana başlıklarından oluşan yeterlilikler belirlenmiştir. MEB tarafından 2002 yılında öğretmen yetiştirme politikalarının belirlenmesi, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimi, hizmet-içi eğitimleri seçimi, denetlenmesi ve performanslarının değerlendirilmesi amaçlarıyla kullanılmak üzere "Öğretmen Yeterlilikleri" başlıklı yeterlilikler listesi yayınlandı. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında Avrupa Birliği ile uyumlu olacak şekilde öğretmen yeterlikleri tekrar yayımlanmıştır (MEB, 2006). Dünyadaki ve Türkiye'deki eğitim alanıyla ilgili gelişmeler doğrultusunda 'Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri' çalışmaları devam etmiş ve 2017 yılında yenilenmiştir (MEB, 2017). Bu doğrultuda "Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri" Mesleki Bilgi, Mesleki Beceri, Tutum ve Değerler olmak üzere üç ana yeterlik ve bunların altında on bir alt yeterlik ile bu yeterliklere ilişkin altmış beş göstergeden oluşmuştur.

Öğretmen yetiştirme genel eğitimin her düzeyinde önemli olduğu kadar, özel eğitimde de önemli bir konudur. Özel eğitim hizmetlerinin kalitesi önemli oranda bu hizmeti sağlayacak öğretmenlerin niteliğine bağlıdır (Akçamete, 2002). Uluslararası alanyazını incelendiğinde özel gereksinimli çocuklar için bir sivil toplum kuruluşu olan Council for Exceptional Children (Farklı Gelişim Gösteren Çocuklar Konseyi) 2019 yılında özel gereksinimli bireyler ile çalışacak öğretmenlerdeki yeterlilikleri temel ve ileri düzey yeterlilikler olmak üzere ikiye ayırmıştır (CEC, 2019). CEC (2019)'ye göre temel düzeyde yedi yeterlilik alanı ile bu yeterlilik alanlarına ilişkin yirmi sekiz performans göstergesi tanımlanmıştır. Özel eğitim alanında çalışacak öğretmenlerden beklenen temel düzeydeki yeterlilik alanları, farklı gelişim gösteren öğrencilerin bireysel farklılıklarının onların gelişimi ve öğrenme özellikleri üzerine etkisini bilme, farklı gelişim gösteren bireyler için kapsayıcı, güvenli ve kültürel açıdan duyarlı öğrenme çevreleri oluşturabilme, genel ve özel eğitime ait müfredat bilgisi, birden fazla değerlendirme yöntemi ve veri kaynağı kullanma, kanıta dayalı öğretim stratejilerini kullanma ve mesleki gelişimi için alana ilişkin temel bilgileri ve mesleki etik ilkelerini kullanma olarak belirlenmiştir. Ülkemizde de Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliliklerinin 2006 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, 'Öğretmenlik Mesleği Özel Alan Bilgisi Yeterlilikleri' çalışmalarına başlanmıştır.

Çalışmaların sonucunda 2008 yılında ilköğretim (İlkokul ve Ortaokul) kademesi için on dört alanda ‘Öğretmenlik Mesleği Özel Alan Yeterlikleri’ belirlenmiştir. Bu on dört alan arasında özel eğitim öğretmenliği özel alan yeterlikleri de yer almıştır. Özel eğitim öğretmeni yetiştirme programlarının temellerinin öğretmen adaylarının mesleki yeterliliklerine göre oluşturulması gerekir (Özyürek, 2008). Özyürek (2008) tarafından özel eğitim öğretmenleri için mesleki yeterliliklerin; a) öğrenci davranışlarını değiştirme ile doğrudan ilgili yeterlilikler, b) öğrenci davranışlarını değiştirme ile dolaylı olarak ilgili yeterlilikler ve c) öğrenci davranışlarıyla ilişkisi bilinmeyen ancak bu alanda çalışan meslek elemanları tarafından önemli görülen yeterlilikler olmak üzere üç ana başlıkta toplanacağı belirtilmiştir. Ancak öğretmenlik mesleğinin yeterlilikleri durağan bir olgu olmayıp çağın gereklerine uygun birey yetiştirme çabasına bağlı olarak sürekli değişen dinamik bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle belirli zaman aralıkları ile özel alan yeterliliklerinin gözden geçirilerek bugünün ve geleceğin gereksinimleri doğrultusunda güncellenmesi gereklidir. Öğretmen yetiştirme programları da belirlenen ve güncellenen özel alan yeterlilikleri ile ilişkili olacak şekilde yapılandırılmalıdır. Bununla birlikte özel eğitim öğretmenlerinin çalıştıkları öğrenci grubunun özellikleri dikkate alınarak mesleki yeterliliklerini geliştirmek amacı ile hizmet içi eğitimler hazırlanmalıdır.

Tarihsel Süreçte Değişen Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme Yaklaşımımız

Özel eğitimin tanımı incelendiğinde, özel olarak geliştirilmiş program ve özel yetişmiş personel üzerinde vurgu yapıldığı görülmektedir. Özel eğitim alanında yetiştirilmiş öğretmen, eğitim ortamını, eğitim programını öğrencinin performans düzeyine uygun olarak düzenleyecek ve uyarlama yapacak olan kişidir. Bu nedenle özel eğitimin en önemli unsuru iyi yetişmiş özel eğitim öğretmenidir. Ülkemizde 1950’li yıllar özel eğitimde özellikle özel eğitim hizmetlerinin örgün olarak sunulması ve öğretmen yetiştirme alanında önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardır. 1951 yılında yayımlanan 5822 sayılı kanun özel eğitim hizmetlerinin Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanarak örgün eğitim kapsamında yer almasını sağlamıştır (Çıkkılı, 1996). İlk olarak özel eğitim öğretmeni yetiştirme amacıyla 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü’nde iki yıllık eğitim veren Özel Eğitim Bölümü açılmıştır (Cavkaytar, 2006). En az üç yıllık öğretmenlik deneyimi olan ve öğretmen okullarından mezun olan öğretmenleri kabul eden Özel Eğitim Bölümü iki yıl sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kapatılmıştır (Akçamete, 2002).

Türkiye’de Gazi Eğitim Enstitüsü’ndeki Özel Eğitim Bölümü’nün 1955 yılında kapatılmasından 1983 yılında Anadolu üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde dört yıllık Özel eğitim Öğretmenliği Bölümü açılana kadar geçen sürede özel eğitim öğretmeni ihtiyacı sertifika programları ve hizmet içi eğitimlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin MEB ve Ankara Üniversitesi iş birliği ile 1979 yılında özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin katıldığı bir yıl süreli “Özel Eğitim Sertifika” programı açılmıştır (Demirkıran, 2004). Anadolu Üniversitesi Türkiye’nin ilk lisans düzeyindeki Özel Eğitim Öğretmenliği Programı’nı 1983-1984 eğitim yılında açmış ve 1986-1987 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Ardından 1986 yılında Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde Özel Eğitim Anabilim dalı kurulmuştur (Çitil, 2020). 1987 yılından itibaren Anadolu Üniversitesi’nde Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü İşitme Engelliler Öğretmenliği ve Zihin Engelliler Öğretmenliği programları, Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü’nde ise Zihin Engelliler Öğretmenliği ve Görme Engelliler Öğretmenliği Programları olarak özel eğitim alanında öğretmen yetiştirmeye başlamışlardır (Akçamete, 2002).

Bu süreçte Türkiye’de farklı üniversitelerdeki Özel Eğitim Bölümlerinde Zihin Engelliler Öğretmenliği, İşitme Engelliler Öğretmenliği, Görme Engelliler Öğretmenliği ve Üstün Zekâlılar/Yetenekliler Öğretmenliği programları açılmış ve mezun vermiştir. 2014 yılından itibaren MEB, özel eğitim alanındaki öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla Zihin Engelliler, İşitme Engelliler, Görme Engelliler ve Üstün Zekâlılar/Yetenekliler Öğretmenliği programlarından mezun olan öğretmenleri özel eğitim öğretmeni olarak genel bir atamaya tabi tutmuştur (Büyükalın Filiz, Çelik Şahin, Tufan ve Karaahmetoğlu, 2018). Dolayısıyla Millî Eğitim Bakanlığı’nın öğretmen atama politikasıyla uyumlu olabilmesi için YÖK, 08.01.2016 tarihinde tüm üniversitelere gönderdiği 75850160- 104.01.02.01/843 sayılı resmi yazı ile özel eğitim alanındaki branşları Özel Eğitim Öğretmenliği Programı olarak topladığını bildirmiştir. Ülkemizde yaklaşık olarak 70 yıllık özel eğitim öğretmeni yetiştirme çabaları Gazi Üniversitesi’nde başlayıp, Ankara ve Anadolu Üniversiteleri’nin de alana önderlik etmesi ile günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Günümüzde 42 devlet üniversitesinde ve 11 özel üniversitede lisans düzeyinde özel eğitim öğretmeni yetiştirmeye devam edilmektedir.

İlk olarak genel özel eğitim öğretmeni yetiştirme yaklaşımımız, zaman içerisinde kategorik bir yaklaşıma evrilmiş, zaman zaman sertifika ve hizmet içi eğitimler ile alternatif yaklaşımlarla desteklenerek özel eğitim öğretmeni yetiştirilmiştir (Büyükalın Filiz, vd., 2018; Çitil, 2020; Karasu, Aykut ve Yılmaz, 2014). Tarihsel süreç içerisinde özel eğitim öğretmeni yetiştirme yaklaşımımızdaki değişikliklerin bir öğretmen yetiştirme politikası doğrultusunda gerçekleşmediği, bu konudaki değişimin daha çok güncel özel eğitim öğretmeni ihtiyacından kaynaklandığı ifade edilebilir. Dünyadaki diğer ülkelerde de ülkemizde olduğu gibi özel eğitim öğretmeni konusundaki ihtiyaçları karşılayabilmek adına farklı özel eğitim öğretmeni yetiştirme yaklaşımları uygulanmakta ve kullanılmaktadır.

Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme Konusundaki Sorunlar ve Çözümleri

Eğitim kurumunun özel ya da devlet kurumu olması, eğitim ortamının birlikte ya da ayrı eğitim yaklaşımına dayalı olmasına bakılmaksızın her tür ve kademedeki öğrencilerin eğitim hizmetlerinden adil olarak faydalandırılması gerekmektedir. Bu noktada öne çıkan nokta öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre eğitim ortamlarının ve öğretim programlarının uyarlanması ile bu uyarlamaları yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesidir. Ülkemizdeki üniversitelerde yer alan Özel Eğitim Öğretmenliği programlarında özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını belirleyebilme, öğrenci ihtiyaç ve performansı doğrultusunda eğitim programları uyarlama ve bireysel eğitim programları hazırlayabilme, uygun öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretimi sunabilme ve değerlendirme yapabilme bilgi ve becerileri ile yetiştirilmektedir. Ancak, ülkemizdeki özel eğitim öğretmeni yetiştirme tarihinin çok uzun olmaması nedeni ile günümüzde, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel ve resmi özel eğitim kurumlarında çalışmak üzere özel eğitim alanından mezun öğretmen ihtiyacı söz konusudur. Bununla birlikte özel eğitim öğretmeni ihtiyacı yalnızca nicelik olarak değil nitelik olarak da değerlendirilmesi gereken bir konudur. Yeterli nitelikler kazandırılmadan mezun olan öğretmenler, özel eğitim hizmetlerinin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Billingsley ve McLeskey, 2004; Büyükalın Filiz, vd., 2018; Özyürek, 2008). Özel eğitim alanı öğretmenliği sabır, motivasyon ve alana olan özel ilgiyi de gerektirmektedir. Ülkemizde özel eğitim öğretmenliği bölümlerine merkezi olarak yapılan Yükseköğretim Seçme ve Yerleştirme Sınavı ile öğrenci alınmakta ve öğrencilerin bu alana olan ilgileri, alanın gerektirdiği özellikler açısından değerlendirilememektedir. Bu nedenle özel eğitim öğretmenliği

adaylarının merkezi sınav ile seçimlerinin ardından adayların kişisel özelliklerini belirleyebilecek yöntem teknik ya da objektif testler kullanarak ve özel eğitime yatkınlıkları ile ilgileri açısından değerlendirilebilecekleri mülakatların yapılması önerilebilir.

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere eğitim hizmeti sunacak olan öğretmenlerin özel eğitim alanında bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlayan Özel Eğitim Öğretmenliği lisans programlarının sayısı ülkemizdeki özel eğitim öğretmeni ihtiyacını karşılamak için artmaktadır. Dolayısıyla açılan bu yeni Özel Eğitim Öğretmenliği lisans programlarının nitelikli öğretim elemanı ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi adına özel eğitim alanında çalışacak akademik personelin yetiştirileceği lisansüstü programların sayılarını arttırmak bir çözüm olabilmekle birlikte, öğretim elemanı yetiştirme süreçlerinde alanda deneyim sahibi olmanın ön planda tutulması gereklidir. Hem lisans programları hem de lisansüstü programlar için öğretim elemanı niteliği ve etkililiği geleceğin özel eğitim öğretmenlerinin ve öğretim elemanlarının niteliği ile yakından ilişkilidir (Karasu vd.,2014; Şen ve Erişen, 2002). Bununla birlikte lisans programlarına alınan öğrencilerin sayılarını düşürmek öğretim elemanlarının daha nitelikli öğretmenler yetiştirmelerini sağlayacaktır. Öğretim elemanı yeterli olamayan lisans ve yüksek lisans programlarının öğrenci alımlarının tekrar gözden geçirilerek değerlendirilmesi önerilebilir.

Türkiye’de özel eğitim öğretmeni yetiştirme konusunda bir diğer sorunun program kaynaklı sorunlar olduğu ifade edilebilir. YÖK’ün 2016 yılında yaptığı son düzenleme ile farklı özel eğitim alanlarına yönelik olan programlar Özel Eğitim Öğretmenliği adı ile bir çatı altında toplamıştır. Özel Eğitim Öğretmenliği programlarındaki değişikliğin gerekliliği alanda yapılan çalışmaların sonuçları ile ortaya koyulmuştur (Ergül, Baydık ve Demir, 2013; Karasu vd.,2014). Bunun yanı sıra alandaki araştırma sonuçları incelendiğinde birleştirilmiş özel eğitim öğretmeni programının seçmeli ders düzenlemesiyle öğretmen adaylarının istedikleri alanda uzmanlaşmalarının yolunun açıldığını belirten çalışmalara (Aydın ve Şentürk, 2021) ve birleştirilmiş özel eğitim lisans programının atama ilkeleri ve müfredat konularında bazı eksiklikleri giderdiğini ancak, birleştirilmiş programın da öğretim elemanı yetersizliği, içeriğin belirsiz olması, nitelik kaygısı ve alt yapı konularında eksikliklerinin olduğunu ifade eden çalışmalara da (Büyükalın Filiz, vd., 2018) rastlanmaktadır. Birleştirilmiş programda en büyük kaygı farklı engel gruplarına yönelik uzmanlaşmanın nasıl sağlanacağı ile ilgilidir. Bu kaygıyı gidermek adına alandaki araştırmalardan birinde özel eğitim alanındaki öğretim üyeleri tarafından farklı engel gruplarının eğitimi konusundaki uzmanlaşmanın birleştirilmiş lisans programının üzerine bir ya da iki yıl uzmanlık eğitimi vermek suretiyle gerçekleştirilmesi önerilmiştir (Büyükalın Filiz, vd., 2018).

Öğretmenlik mesleği dört yıllık öğrenim boyunca alınan teorik bilginin sahada uygulama ile desteklenerek anlam kazanabileceği bir meslektir. Özel eğitim öğretmeni yetiştirme programlarında uygulama derslerine daha geniş ölçüde yer verilmesi gerekliliği bilinen bir gerçektir (Aydın ve Şentürk, 2021; Büyükalın Filiz, vd., 2018; Ergül, Baydık ve Demir, 2013; Karasu vd.,2014). Bu açıdan birleştirilmiş program özel eğitim öğretmeni adaylarına edindikleri teorik bilgileri bir danışman öğretmen rehberliğinde ve bir öğretim elemanı gözetimiyle iş birliği içinde gerçek bir okul ortamında gözlemleme ve uygulama şansının verildiği Özel Eğitim Kurumlarında Gözlem (4.yy. 1+4), Özel Eğitimde Okul ve Kurum Deneyimi (6.yy. 1+4) ve Öğretmenlik uygulaması I ve II (7.ve 8.yy. 2+6) dersler ile sunmaktadır. Bu uygulama derslerinin başarıyla tamamlanması programın tamamlanmasının da şartları arasında yer almaktadır. Uygulama derslerine verilen önem ve uygulama dersleri açısından

birleştirilmiş özel eğitim öğretmenliği programı alandaki ihtiyacı karşılamakla birlikte uygulama derslerinde öğretim elemanlarına düşen öğrenci sayısı düşürülerek dönüt ve düzeltme süreçlerinin desteklenmesi ile bu derslerde öğretim elemanlarının daha etkili ve nitelikli bir eğitim sunmaları sağlanabilir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışma teorik bir düzlemde alandaki çalışmalar ışığında Türkiye’de özel eğitim öğretmeni yetiştirme sürecini değerlendirerek alana katkı sağlamaya çalışmıştır. Öğretmen yetiştirme sürecinin dinamik bir süreç olduğu ve içinde bulunulan çağın özellikleri ve ihtiyaçlarından etkilendiği gerçeği doğrultusunda özel eğitim öğretmeni yetiştirme ile ilgili aile, öğretmen, yönetici ve öğretim elemanları gibi tüm paydaşların da dahil edildiği araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. İleri araştırmalarda uygulamadaki programın ihtiyaçları karşılama noktasında öğretmen adayı, öğretmen, yönetici, uygulama derslerindeki okullarda görevli öğretmen adaylarına rehberlik yapan öğretmenler, öğretim elemanı, aileler ile araştırmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Abazaoğlu, İ., Yıldırım, O. ve Yıldızhan, Y. (2016). Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(6), 144-160.
- Akçamete, G. (2002). Türkiye’de Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri. 11. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, 11, 13.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)*. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000- M.S. 2013*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, G., & Şentürk, Ş. (2021). Özel Eğitim Bölümü Lisans Programının Birleştirilmesine Yönelik Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Primary Education*, 6(1), 36-50.
- Billingsley, B. S., & McLeskey, J. (2004). Critical issues in special education teacher supply and demand: Overview. *The Journal of Special Education*, 38(1), 2-4.
- Büyükalın Filiz, S., Çelik Şahin, A., Tufan, S., & Karaahmetoğlu, B. (2018). Özel eğitim öğretmenliği lisans programlarının birleştirilmesine ilişkin öğretim üyelerinin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 763-775. doi: 10.16986/HUJE.2018036496
- Cavkaytar, A. (2006). Teacher Training on Special Education in Turkey. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 5(3), 41-45.
- Çalışıcı, B. (2019). *2006-2018 yılları arasında Türkiye’de öğretmen yetiştirme politikalarına ilişkin bir değerlendirme*. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Çeliköz, N. & Çetin, F. (2004). Anadolu Öğretmen Lisesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim*, 162, 160-167.

- Çıkkılı, Y. (1996). *Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Türk Milli Eğitim Sistemi İçindeki Yeri Ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Çitil, M. (2020). *Özel Eğitim Alanının Kavramsal, Tarihsel ve Yasal Temelleri*, (Editörler: Sak, U., Toroman, S.). Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetleri. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 11-45.
- Demirkıran T. (2004). *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin İş Tatminleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergül, C., Baydık, B. & Demir, Ş. (2013). Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin zihin engelliler öğretmenliği lisans programı yeterliklerine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 499- 522.
- Erisen, Y. & Çeliköz, N. (2003). Öğretmen Adaylarının Genel Öğretmenlik Davranışları Açısından Kendilerine Yönelik Yeterlilik Algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(4), 427-440.
- Karasu, N., Aykut, Ç., & Yılmaz, B. (2014). Zihin Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı öğretmen yetiştirme programı üzerine öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 129-142.
- Kayhan, E., Aslan Bağcı, Ö., & Erişen, Y. (2019). Sıbyan Mektepleri ile Okul Öncesi Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi. *İlköğretim Online*, 18(3), 990-1013.
- Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 öğretim yılında uygulanmaya başlanan öğretmen yetiştirme lisans programlarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2007*, 5(2), 203-218.
- MEB. (2006). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Milli Eğitim Basımevi. Ankara.
- MEB, (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özyürek, M. (2008). Nitelikli öğretmen yetiştirmede sorunlar ve çözümler: Özel eğitim örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 189-226.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen adaylarının öğretmen yeterlilikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 131-140.
- Şen, Ş.H. & Erişen, Y. (2002). Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretim elemanlarının etkili öğretmenlik özellikleri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 99-116.
- Şişman, M. (2009). Öğretmen yeterlilikleri: Modern bir söylem ve retorik. *İnönü üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 10(3), 63-82.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Program isim değişikliği. Sayı: 75850160104.01.02.01/843, Ankara.
- CEC, (2019). <https://exceptionalchildren.org/standards/initial-special-education-preparation-standards>.

Strategies, Challenges and Opportunities for Implementing the 'Teaching from Home' Learning Method in Tertiary Education

Fethi KAYALAR

Assoc. Prof. Dr., Faculty of Education, Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye.

E-mail: fkayalar@erzincan.edu.tr

Filiz KAYALAR

Asst. Prof. Dr., School of Foreign Languages, Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye.

E-mail: filiz.kayalar@erzincan.edu.tr

Abstract

Home teaching is one of the learning methods to meet the learning outcomes of graduates and courses in a university. One of them is the fulfilment of students' cognitive achievements within the scope of Tertiary Education. However, the learning process carried out by a higher education institution should also meet the affective and psychomotor achievements of its students. In this paper, we will try to analyse how home-teaching method provides cognitive, affective and psychomotor development for students at universities. Various phenomena occur with the application of this Teaching From Home (TFH) method. A learning method in whatever form, including TFH, should provide an increase in the cognitive, affective and psychomotor domains of students within the university. Cognitive domain looks at students' abilities, including aspects of knowledge, reasoning or thinking. While the affective domain is an increase in students' abilities towards differences in emotion and reasoning reactions. Emotionally, more emphasis is placed on emotional elements such as feelings, attitudes, interests, commitment to morality. The psychomotor domain is defined as physical skills.

Keywords: Home teaching, Educational management, Cognitive achievements, Distance education, Tertiary Education

1. INTRODUCTION

Home Teaching or Teaching From Home (TFH) is one of the learning methods to meet the learning outcomes of graduates and courses in a university. One of them is the fulfilment of students' cognitive achievements within the scope of higher education. However, the learning process carried out by a higher education institution should also meet the affective and psychomotor achievements of its students. In this paper, we will try to analyse how home teaching method provides cognitive, affective and psychomotor development for students at universities. The method of Teaching From Home is part of the Distance Learning Program (DLP). With the emergence of the Covid 19 Pandemic, almost all countries in the world, including Turkey, closed schools and decided that students should continue their education at home through Distance Education.

This distance education program has provided many opportunities for Turkish citizens to continue their education at the higher education level without worrying about leaving their families and jobs. One of the methods used is teaching from home. This program is also reinforced by the Ministry of Education's independent learning policy for an independent campus. This new policy has encouraged public and private universities to improve the quality of their education. One of them is home teaching method. The application of the Home Teaching method has also been driven by the spread of the Covid 19 virus, a global and national phenomenon. The Turkish government has imposed a learning in the context of controlling the spread of the Covid 19 virus, i.e. action taken at home and social distancing. Since March 2020, there have been many universities that have implemented a learning process using the Home Teaching method.

2. TEACHING FROM HOME (TFH)

Various phenomena have arisen with the application of this Teaching From Home (TFH) method (Evangelisti, 2013). A learning method in whatever form, including TFH, should provide an increase in the cognitive, affective and psychomotor domains of students within the university. Cognitive domain looks at students' abilities, including aspects of knowledge, reasoning or thinking. In the affective domain, there has been an increase in students' abilities towards differences in emotion and reasoning reactions. Emotionally, more emphasis is placed on emotional elements such as feelings, attitudes, interests, commitment to morality. While the psychomotor domain is defined as physical skills (Dimiyati & Mudjiono, 2009), there are also those who claim that the psychomotor domain of the students in the creativity stage includes the adjustment of the students' psychomotor domain to the domain of perception, readiness, guided movements, habitual movements, complex movements, and movement patterns (Yaumi, 2013).

Universities are implementing various strategies to implement the TFH program in relation to the challenges and opportunities they face. There have been a lot of challenges and opportunities higher education institutions face when applying the TFH learning method.

2.1. Difficulties in implementing TFH in realizing students' cognitive, affective and psychomotor domains.

The Teaching From Home (TFH) method is not easy to implement. Many public and private higher education institutions face many obstacles or challenges. The difficulty may arise from the readiness of institutions, lecturers and students. From an institutional perspective, the challenges include:

2.1.1. Infrastructure Development

The implementation of TFH method requires the development of a Learning Management System (LMS), Moodle, Google Classroom, Zoom etc. where there are many programs that can be used. However, the development of this Learning Management System requires an IT in Higher Education Institutions. This is someone who understands information and technology (IT) or is an expert in information technology. In other words, someone who understands computer programming. The need for an IT specialist in higher education institutions is essential not only for LMS development but also for the operation, training and maintenance of the LMS program itself. This requires a huge budget. For public universities this is not a problem, but some private universities can be an extraordinary challenge for sourcing and hiring IT staff. The development of this LMS also requires thinking about a set of tools that can be used by a lecturer to achieve 3 areas of education, namely cognitive, affective and psychomotor learners. Thus, the development is not short, it takes a long time, about 1-2 months, depending on the ability of the IT staff to catch up with the needs in the teaching process.

The Teaching From Home (TFH) method is not easy to implement. Many public and private higher education institutions face many obstacles or challenges. The difficulty may arise from the readiness of institutions, lecturers and students. From an institutional perspective, the challenges include:

2.1.2. Socializing the Learning Management System

The Learning Management System (LMS) infrastructure is not used automatically in universities. Considering that not all faculty and students understand the LMS program, there are many steps to take. Higher education institutions, especially higher education administrators, need to socialize it in order to ensure the interest and motivation of lecturers and students to use this LMS program. These will take days because socialization can start from administration, senate board and private universities also need socialization for fundraisers or fundraising foundations.

2.1.3. Arrangement of Learning Program Education: System Management

In order to use this LMS program, instructors and students need to be trained. Instructor training includes how to create an account, enter teaching materials, enter students who are effective in their courses, conduct web conferences, chat with students, enter assignments, get student participation in the LMS, and evaluate student performance. For lecturers who don't understand IT, this is the biggest challenge for University administrators to implement Teaching from Home. Many conservative lecturers reject the existence of a new system in the teaching process, such as the LMS application in Teaching From Home.

Training for lecturers is not only about understanding with the set of tools in the LMS, but also about the teaching method, the content that must be presented in the LMS when teaching from home. The content and style used should reach the three educational areas mentioned above, namely cognitive,

affective and psychomotor learners. This takes time to implement rewards and penalties, if necessary, to encourage enforcement of TFH through the LMS program.

2.1.4. Assurance of students having computers and internet

Not all students come from wealthy families, though a computer or laptop is not a luxury item for some people right now. However, for students from underprivileged families, it becomes too expensive and cannot afford to buy a laptop for the needs of their Home Teaching presence. Moreover, internet security at home is a new issue. Not every family prepares the internet for their family members. This is also a great challenge for a lecturer who will practice Teaching from Home.

3. Higher Education Opportunities in Turkey

Home Teaching Application

Not only from a negative point of view, but with the implementation of Home Teaching practice, many positive things have happened. There are many opportunities available by universities, including:

1. Broader target

With careful preparation for the implementation of TFH through the development of an integrated Learning Management System at universities, it will provide opportunities for people to choose to study at these universities. It is not limited to regional and national areas. The opportunities available to people outside of Turkey will be even greater. People who are already working will also have a great opportunity to choose the university. This is because the working community does not need to leave their job or position to continue their studies to a higher level.

2. Increasing Faculty Member Credit Scores and Functional Positions

Flexible time allows a furnished lecturer to conduct research activities, do community service, write scientific journals, write books, etc. The higher the functional position of a lecturer, such as a professor, the more profit opportunities will be provided to increase the accreditation of study programs and higher education institutions. Of course, this will also provide opportunities to improve a lecturer's well-being.

Higher Education Administrators Implementing Home Teaching

By looking at the opportunities and challenges faced by higher education institutions in the implementation of Home Learning, many institutions have taken strategic steps. The following strategies are aimed at realizing students' cognitive, affective and psychomotor domains.

There are 3 dimensions that must be fulfilled in the application of this TFH method: compliance with system standards, content standards and process standards.

1. Fulfilling Online Learning System Standards

Homeschool learners should still ensure the quality of their learning. In this case, higher education institutions related to the system should also apply to the Online Learning System.

Higher education institutions should ensure that all of the above procedures are followed when implementing an online learning system, one of which is Home Learning. Of course, to implement the

standard system, the institution must ensure adequate funding, the availability of skilled IT staff and teaching staff, and the availability of infrastructure (Darmayanti, Setiani, and Oetojo, 2007).

2. Compliance with Online Learning Process Standards

To ensure cognitive, affective and psychomotor development, a lecturer who is effective in the courses must meet the standards of the online learning process. To fulfill this principle, an influential lecturer must do five important things. First, a lecturer should design his learning before the lesson. The planning that needs to be done in this case is to make a program map, semester learning plans with face-to-face curriculum for each, teaching materials and other rules to be applied in the learning process. An important principle to underline is that it should be based on the concept of student-centered learning, that is, the learning process centered on students' activity. It is also necessary to think about the independence, activity, autonomy, innovation and autonomy of the students conducting their courses.

Second, it is necessary to consider interactive learning designs during learning activities, both between students and lecturers, and between teaching materials and students for these courses. The third thing to consider is the need for multimedia and learning technology other than online, perhaps with social media. Also, the principle to consider is how the distribution strategy is when implementing Learning From Home through electronic or online media. The last thing to be done in the learning process is the need to provide assistance services so that the instructors can foresee the students who do not understand during the material delivery process. Referring to the standard of this learning process will have a positive effect on improving the quality of learning within the scope of higher education (Karwati, 2014).

3. Compliance with Online Learning Content Standards

Content standards in online learning include when implementing Teaching From Home (TFH), which is related to the learning object itself. In this case, learning objects can be in the form of narrative (text), Audio-Visual (Video), graphics, Visual (pictures) or audio, or a combination of several of these objects.

Content in online learning includes how an educator determines Graduate Learning Outcomes and Course Learning Outcomes. Learning outcomes should form the basis for the development of learning materials, assignments, selection of media and assessment and evaluation of all learning materials provided. With this assessment, lecturers will continue to improve their content and teaching methods. Meeting these content standards will result in an increase in the quality of online teaching, including the Home Teaching practice (Livingstone and Bober, 2006; Jewitt and Parashar, 2011)

4. Conclusion and Suggestions

During the Covid19 Pandemic, the child's learning system had to change temporarily, and children now had to work at home instead of at school. Therefore, the role of parents in accompanying children's learning from home is very important. The aim is to create a safe and comfortable home environment for children to learn. In order for children to learn at home at the maximum level, a number of requirements arise.

A Fun Learning Atmosphere must be created. Sometimes kids find it difficult when they have to learn from home. It is not because children are lazy, but this is affected by the home atmosphere, which can be uncomfortable for children to learn. A less conducive home environment can hinder children's

concentration in learning. Thus, children can be more enthusiastic about learning at home, then create a fun learning environment. Teaching kids how to teach should also be fun, without being too nervous. Thus, children can understand what they have learned.

Strong Motivation needs to be instilled. Learning from home seems to be a burden for some children, either because of boredom, because they are more comfortable studying at school, or for other reasons. In order for the enthusiasm for learning to continue, each child's motivation must be strong and these activities must not become a burden. Students can be taught to instill positive thoughts.

A Daily Work Schedule must be created. If the child is bored with monotonous activities while working at home, it may be suggested to the child to make a daily work schedule. Planned activities can adjust tasks given by the teacher or according to the child's ability. While making a program, it is necessary to pay attention to the learning time in order not to cause fatigue.

It is necessary to pay attention to the Protection of Health while reading. The ever-increasing array of tasks sometimes exceeds the time or schedule done, causing children to have to study more. Although children must maintain their health while studying from home, in order to meet the homework collection deadline, children sometimes ignore rest periods during study as well.

REFERENCES

- Darmayanti, T., Setiani, M. Y., & Oetoyo, B. (2007). E-Learning pada pendidikan jarak jauh: Konsep yang mengubah metode pembelajaran di perguruan tinggi di Indonesia. *Jurnal Pendidikan Terbuka dan Jarak Jauh*, Volume 8, Issue 2.
- Dimiyati, & Mudjiono. (2009). Belajar dan pembelajaran. 1st ed. Jakarta: Rineka Cipta.
- Evangelisti, S. (2013). Learning from Home: Discourses on Education and Domestic Visual Culture in Early Modern Italy. The Historical Association and John Wiley & Sons Ltd
- Jewit & Parashar (2011). Technology and learning at home: findings from the evaluation of the Home Access Programme pilot. *Journal of Computer Assisted Learning*. Vol. 27, 303–313
- Karwati, E. (2014). Pengaruh pembelajaran elektronik (E-learning) terhadap mutu belajar mahasiswa. *Jurnal Penelitian Komunikasi*, Volume 17, Issue 1.
- Livingstone, S. & Bober, M. (2006) Regulating the internet at home: contrasting the perspectives of children and parents. In Digital Generations (eds D. Buckingham & R. Willett), pp. 93–113. Routledge, London
- Yaumi, M. (2013). Prinsip-prinsip desain pembelajaran. Ed. Nurdin Ibrahim. Prenada Media Group, Jakarta: Kencana.

Okul Bahçesinde Türkçe Dersi Öğretim Uygulamaları

Suat ÜNAL

Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Türkiye. E-mail: unal_suat@hotmail.com

Şükran ARSLAN

Trabzon Üniversitesi, , Türkiye. E-mail: arslansukran56@gmail.com

Ayşegül ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, , Türkiye. E-mail: aysegulaslan@trabzon.edu.tr

Öz

Okul dışı öğrenme ortamları (ODÖO) olarak müzeler, bilim merkezleri, kütüphaneler, hayvanat bahçeleri gibi mekanlar düşünülse de okul bahçeleri de birer okul dışı öğrenme ortamıdır. Özellikle tematik olarak tasarlanan okul bahçeleri başta fen ve matematik olmak üzere birçok disiplinin öğretiminde kullanılabilir. Bu çalışmada, Türkçe öğretmen adaylarının, ODÖO dersi kapsamında okul bahçesinde uygulamış oldukları Türkçe öğretim etkinliklerinin farklı açılardan değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Özel durum çalışması yöntemi ile yürütülen bu araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme ile seçilen Türkçe Öğretmenliği Programı 3. Sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 28 (23 kız, 5 erkek) öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, öğretmen adaylarının okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinliklerinden elde edilmiştir. 5E öğrenme modeli temel alınarak uygulanan okul bahçesi etkinliklerinde öğretmen adaylarının çoğu öncelikle sınıf ortamında konuyu başlatmış (giriş basamağı), keşfetme basamağında ise okul bahçesi etkinliğine giriş yapmışlardır. Öğretmen adaylarının sınıf düzeyi (kazanım) tercihleri incelendiğinde ise genellikle beşinci ve altıncı sınıf düzeyindeki kazanımları tercih ederek okul bahçesi etkinliklerini uyguladıkları belirlenmiştir. Okul bahçesinde Türkçe öğretimine yönelik okul dışı öğrenme etkinliklerinin yürütülmesi sırasında öğretmen adayları değerlendirme araçları olarak eğitsel oyun, yaratıcı konuşma, katılımlı dinleme gibi teknikler ile boşluk doldurma ve eşleştirme şeklinde sorulardan oluşan çalışma kağıtlarını kullanmışlardır. Bu teknikleri uygularken farklı materyallerden (balon, zarf, vb.) yararlanmışlardır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının 3. Sınıf öğrencisi olmalarına rağmen okullar ile iş birliği yapılması sayesinde ortaokul öğrencileri ile etkileşimli olarak Türkçe dersi öğretimi uygulamalarını okul bahçesinde pratik etmeleri sağlanmıştır. Benzer uygulamaların sadece okul bahçesinde değil müze, kütüphane, sanat galerileri, doğal sit alanları gibi farklı ODÖO'da gerçekleştirilmesinin öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul dışı öğrenme, okul bahçesi, Türkçe öğretimi

Abstract

Out-of-school learning environments include museums, science centers, libraries, and zoos. School gardens are also an out-of-school learning environment. School gardens, particularly those with a theme, can be used to teach a variety of subjects, particularly science and mathematics. The purpose of this study is to evaluate the Turkish teaching activities that Turkish teacher candidates used in the school garden as part of the OSLE lesson from various perspectives. The sample for this study, which was conducted using the case study method, consists of 28 (23 girls, 5 boys) pre-service teachers enrolled in the Turkish Language Teaching Program at the third grade level, who were chosen using purposive sampling. The study's data were gathered from out-of-school learning activities conducted by teacher candidates in the school garden. Most pre-service teachers began the subject in the classroom (introductory step) before moving on to the school garden activity (exploration step) in the school garden activities based on the 5E learning model. When the Pre-service teachers' grade level (outcome) preferences were examined, it was discovered that they generally preferred the achievements at the fifth and sixth grade levels and applied the school garden activities. Pre-service teachers used educational games, creative speaking, participatory listening, and worksheets with questions like fill in the blanks and matching as assessment tools during out-of-school learning activities for Turkish teaching in the schoolyard. They used various materials (balloons, envelopes, etc.) to demonstrate these techniques. Despite the fact that the pre-service teachers participating in the study were 3rd grade students, thanks to school collaboration, they were able to practice Turkish lesson teaching practices interactively with secondary school students in the school garden. It is believed that implementing similar practices not only in the school garden but also in other OSLE such as museums, libraries, art galleries, and natural sites will benefit teacher candidates' professional competencies.

Keywords: Out-of-school learning, school garden, Turkish teaching

GİRİŞ

Bilgi birikiminin artması ve eğitim sisteminde meydana gelen değişiklikler alternatif öğrenme ortamlarının da kullanılması gerçeğini beraberinde getirmiştir (Kay, 2010). Bu doğrultuda, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözebilmeleri için birtakım becerilerin (yaşam becerileri, sosyal uyum becerileri, vb.) kazandırılacağı öğrenme ortamlarının tasarlanması gerekmektedir (Şahin & Eraslan, 2019). Bu gereklilikle birlikte öğretim programlarında da değişimler ve yenilikler yapılmıştır (Alver & Sancak, 2016). 2018 yılında değişime ve gelişime uğrayan matematik ve fen dersleri programlarının

ardından, 2019 yılında Türkçe dersi öğretim programları yenilenmiştir (URL-2). Türkçe dersi öğretim programı; öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2019). Bununla birlikte Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrenmelerin günlük yaşamda sıklıkla yer aldığımız mekanlarda yapılandırılarak öğretimini de temele almaktadır (Aydın, 2017). Ayrıca öğretim programında bireylerin, kendi deneyimlerinden faydalanarak bu bilgileri yaşamda uygulayabilen, sosyal çevreyle uyumlu ilişki kurabilen ve bu sayede yaşadığı dünyayı anlamlandırabilen kişiler olmaları gerektiği üzerinde de durulmaktadır (Filiz & Yıldırım, 2019).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan; *“T.5.4.2.Öğrenciler yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmaya ve günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir. T.5.4.3.Öğrencilerin günlük hayattaki gözlem ve deneyimlerine dayanarak hikâye konusu ve hikâye unsurlarını belirlemeleri sağlanır. T.6.4.2.Öğrenciler yazılarında günlük hayattan örnekler vermeleri için teşvik edilir.”* kazanımlardan da anlaşılacağı gibi öğrencilerin günlük yaşamda karşlarına çıkan nesnelere ilişki kurmaları gerektiğine değinen ifadelerin yer alması da bu durumla paralellik göstermektedir (Yücel, Dimici, Yıldız, & Bümen, 2017; MEB, 2019).

Güncellenen öğretim programlarına bakıldığında temel amaç olarak; bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştırmak ve öğrencilerin öğrenme ortamlarında bilgiyi yapılandırmaları gerektiği ifade edilmektedir (Alver & Sancak, 2016). Bu amacın gerçekleştirilmesi için öğretim programında yer verilen uygulamalara paralellik gösteren farklı öğretim yöntem, teknik ve etkinliklerin kullanılması gerekmektedir. Bu etkinliklerden biri de okul dışı öğrenme ortamlarında (ODÖO' larda) gerçekleştirilen öğretim uygulamalarıdır. ODÖO, hayatın her alanında öğrenmenin gerçekleşebileceğini gösteren ve tartışmalara dayalı, mevcut eğitimi destekleyecek nitelikteki her türlü öğrenme ortamları olarak tanımlanmaktadır (Cahyono & Ludwig, 2018). ODÖO, birçok farklı disiplinin öğretiminde eğitimin uygulayıcıları tarafından tercih edilmektedir (Saraç, 2017). Okul dışı öğrenme ortamları olarak, bilim merkezleri, hayvanat bahçeleri, su tesisleri, üniversiteler, müzeler, botanik bahçeler ve millî parklar gibi ortamlar düşünülse de okul bahçeleri de birer okul dışı öğrenme ortamıdır (Aslan, Arslan, 2021; Akgün, Aykut, Duruk, Özün, Tekin & Yılmaz, 2018).

Okul bahçeleri, plan ve programı yapılarak ve farklı yaklaşımlar ile desteklenerek öğrenme sürecine dahil edilebilmektedir (Gülen & Bozdoğan, 2021). Bu nedenle, gezilerde karşılaşılan maddî yetersizlikler, ulaşım gibi sorunların giderilmesinde okul bahçesi bir alternatif ODÖO olarak kullanılabilir (Gülen & Bozdoğan, 2021). Ayrıca okul bahçeleri, öğrencilerde olumlu özellikler geliştirmeyi ve yeni bilgilerin sağlıklı bir şekilde öğrenilmesini teşvik ettiği için önemli bir yere sahiptir (Gülen & Bozdoğan, 2021; Bakır & Aydın, 2022).

Literatürde okul bahçelerinin farklı disiplinlerin öğretiminde kullanılmasına yönelik çeşitli çalışmalara rastlanmakla birlikte ülkemizde bu konuyla ilgili sınırlı düzeyde çalışma bulunmaktadır (Tepebağ & Arnas, 2017; Ürey, Çepni, & Kaymakçı, 2015; Ürey, Çepni, Köğce, & Yıldız, 2013; Gülen & Bozdoğan, 2021). Yapılan çalışmalar incelendiğinde, okul bahçesinde öğrenme ortamları oluşturulurken farklı etkinliklere de yer verildiği görülmüştür (Ürey, Çepni, Köğce, & Yıldız, 2013). Bu yüzden, ODÖO' nun Türkçe öğretiminde kullanılabilmesi için öncelikle öğretmen adaylarının bu ortamlarda etkinlik

oluşturabilme ve düzenleyebilme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Eğitim sisteminin uygulayıcısı olan öğretmenler, mesleğe başlamadan önce lisans öğrenimlerinde okul dışı öğrenme etkinliklerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında meslek bilgisi derslerinden olan “Okul Dışı Öğrenme Ortamları” dersi kapsamında deneyim kazanabilmektedirler. Mesleğe başladıklarında kazandıkları bu deneyimleri ODÖO etkinliklerinin yürütülmesinde kullanabilmektedirler (Durukan, Aslan & Bozdoğan, 2022). Bu bağlamda bu çalışmada, Türkçe öğretmen adaylarının “ODÖO” dersi kapsamında okul bahçesinde uygulamış oldukları Türkçe öğretim etkinliklerinin farklı açılardan değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma; özel durum çalışması yöntemi ile yürütülmüştür. Özel durum yöntemi, nitel bir araştırma modeli olarak bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine ve kısa sürede incelendiği yöntemdir (Chmiliar, 2010). Bu yöntemin, bu çalışmada tercih edilme nedeni, öğretmen adaylarının ders kapsamında, okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinliklerinin derinlemesine incelenecek olmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini, amaçlı örnekleme ile seçilen Türkçe Öğretmenliği Programı 3. Sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 28 (23 kız, 5 erkek) öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma grubundaki öğretmen adayları amaçlı örnekleme ile belirlenmiştir. Elde edilen verilerin, derinlemesine analizi yapılarak zengin bilgilere ulaşılmak istenen çalışmalarda amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri, öğretmen adaylarının okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinliklerinden; ders planı, çalışma yaprakları ve broşürlerden elde edilmiştir. Öğretmen adayları, yapılandırmacı yaklaşımın uygulamalarından biri olan 5E öğretim modeline göre çalışma yapraklarını hazırlamışlardır.

Uygulama

“ODÖO” dersinin 11 haftalık kısmında, farklı ODÖO’nda etkinlik planlama, uygulama ve değerlendirme yapma aşamalarıyla ilişkili teorik içeriklere yer verilmiştir. Dersin son üç haftalık kısmında, öğretmen adayları tarafından hazırlanan okul dışı öğrenme etkinliklerinin sunumları gerçekleştirilmiştir. Dersin haftalık konu içerikleri aşağıda açıklanmaktadır:

1. Hafta: Okul Dışı Öğrenme ve Okul Dışı Öğrenme Ortamlarının Anlatımı
2. Hafta: Formal, İnfomal ve Non-formal Öğrenme Tanımlamaları
3. Hafta: Türkçe Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamlarının Önemi
4. Hafta: Okul Dışı Öğrenme Ortamlarında Gerçekleştirilen Etkinliklerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar (Planlama, Uygulama ve Değerlendirme Aşamaları)
5. Hafta: Bilim Müzeleri ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar
6. Hafta: Bilim Merkezleri ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar

7. Hafta: Bilim Kafeler ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar
8. Hafta: Sanayi Kurum ve Kuruluşları ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar
9. Hafta: Sanat Atölyeleri, El İşlikleri ve Tasarım Atölyeleri ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar
- 10.Hafta: Doğa Eğitimi ve Gerçekleştirilen Örnek Çalışmalar
- 11.Hafta: Türkçe Öğretiminde Uygulanmış Örnek Okul Dışı Öğrenme Etkinlikleri
- 12.– 14. Hafta: Öğretmen Adayları tarafından Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerin Sunulması

Bu araştırma kapsamında; yukarıda belirtilen konu başlıklarının yanı sıra öğretmen adayları, Trabzon iline ait ODÖO Kılavuzunu incelemiştir (URL-1). Bu kılavuzu da dikkate alan adaylar, ünite, kazanım ve mekân açısından, seçtikleri herhangi bir kazanıma yönelik okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinliklerini planlayarak uygulamaya hazır duruma getirmişlerdir.

VERİLERİN ANALİZİ

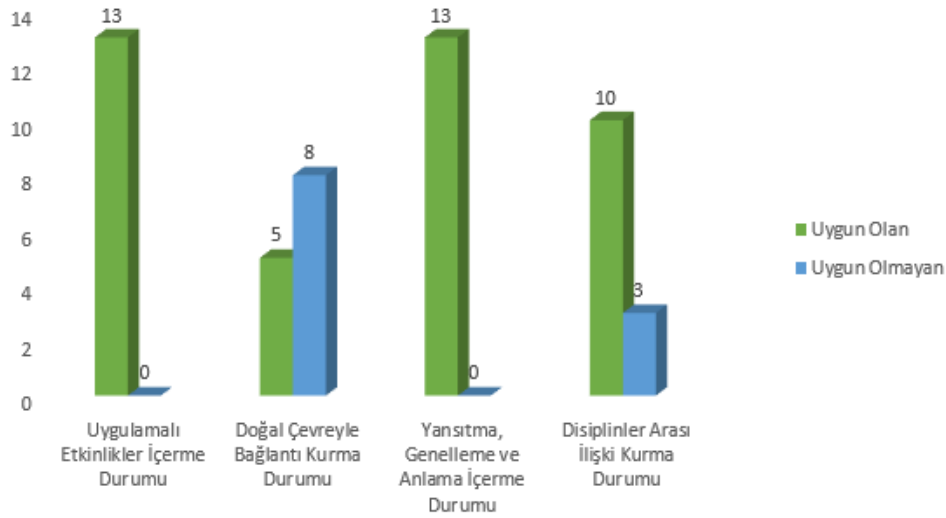
Araştırma kapsamında öğretmen adayları tarafından planlanan ve okul bahçesi etkinlikleri (OBE), *OBE1*, *OBE2*,*OBE13* şeklinde kodlanmış, araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmiş ve bu analizlere ait açıklamalara aşağıdaki basamaklarda yer verilmiştir:

1. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinlikleri ve ders materyalleri, Bunting (2006)'ya göre okul dışı öğrenme etkinliklerinin taşıması gereken özelliklere uyumluluk durumunu tespit edebilmek için içerik analizi ile analiz edilmiştir. Verilerden elde edilen bulguların sergilenmesinde grafik ve tablolardan yararlanılarak sonuçların okuyucular için daha anlamlı hale gelmesi sağlanmıştır.
2. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinlikleri ve ders materyallerinin hazırlandığı kazanımlar, içerik analizi ile tespit edilmiştir. Türkçe dersi öğretim programından da yararlanarak, etkinliklerin ünite, konu ve kazanımlara göre dağılımı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur.
3. Öğretmen adaylarının okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinlikleri, 5E öğrenme modeline göre geliştirdikleri ders planlarında hangi aşamada kullandıklarına dair içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular grafiklerle sunulmuştur.
4. İki araştırmacı analiz sürecinde birlikte çalışmış; araştırma verilerini birlikte inceleyerek analiz etmiştir. Analiz sürecinde iki araştırmacı fikir birliğine vararak analize son halini vermiştir. Analiz süreci sonucunda araştırmacılar arasındaki uyum %95 olarak Miles ve Huberman (1990)'ın uyum yüzdesi formülü ile hesaplanmıştır.

BULGULAR

1. Bunting (2006)'ya Göre Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin Taşınması Gereken Özelliklerle Uyumluluk Durumu

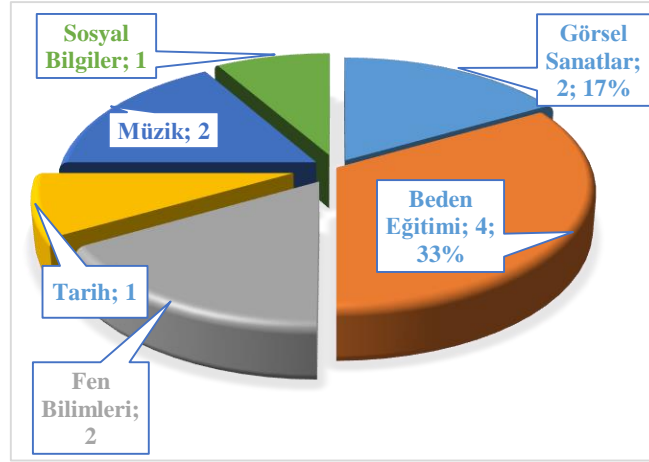
Bunting'e (2006) göre öğretmen adayları tarafından geliştirilen ve okul bahçesinde uygulanan okul dışı öğrenme etkinliklerinin sahip olması gereken özellikleri taşınmalarına ilişkin sonuçlar Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Bunting (2006) uygunluk kriterlerine göre ODÖE'lerin dağılımı

Şekil 1'e göre, etkinliklerin hepsi (OBE1, OBE2, OBE3, OBE4, OBE5, OBE6, OBE7, OBE8, OBE9, OBE10, OBE11, OBE12, OBE13), uygulamalı etkinliklerle öğrencileri motive etme özelliğine sahiptir. OBE3, OBE6, OBE8, OBE11, OBE13 çalışmalarında doğal çevre ile bağlantı kurma durumu gözlenmiştir.

Öte yandan çalışmaların tümünün (OBE1, OBE2, OBE3, OBE4, OBE5, OBE6, OBE7, OBE8, OBE9, OBE10, OBE11, OBE12, OBE13), içeriği yansıtma, genelleme ve uygulama bağlamında öğrencileri teşvik etme anlamına gelen yansıtma ve tartışma boyutu açısından uygun olduğu belirlenmiştir. Son olarak, okul bahçesinde gerçekleşen okul dışı öğrenme etkinliklerinden üç tanesinin disiplinler arası bağlantı kurmadığı görülmüştür (OBE5, OBE9, OBE11).

Şekil 2. Etkinliklerin disiplinlere göre dağılımı

Okul bahçesinde gerçekleştirilen okul dışı öğrenme etkinliklerinin disiplinler arası ilişki boyutu incelendiğinde (bkz. Şekil 2) etkinliklerin birçok farklı disiplinle (sosyal bilgiler, görsel sanatlar, müzik, fen bilimleri, tarih, beden eğitimi) ilişkilendirildiği görülmektedir.

2. Sınıf Düzeyine, Üniteye, Konu ve Kazanımların Dağılımına İlişkin Sonuçlar

Öğretmen adaylarının, okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinlikleri için kullandıkları kazanımların ve sınıf seviyelerinin yer aldığı dağılım Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1. Sınıf Düzeyine Göre Kazanımların Dağılımı

Sınıf	Sı	Ünite	Konu	Kazanım	Ka	Açıklama	Ko
5. sınıf	5.	1.Ünite , Dinleme/İzleme	Dinleme/İzleme	.1.8.	T.5	Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.	OB E8
				.2.2.	T.5	Hazırlıksız konuşma yapar.	OB E8
		2.Ünite , Konuşma	Konuşma	.2.4.	T.5	Konuşmalarında beden dilini etkili bir şekilde kullanır.	OB E8
				.2.5.	T.5	Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır.	OB E7
				3. Ünite, Okuma	Okuma	.3.1.	T.5

					T.5	Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.	E8	OB
						T.5.3.31. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. T.5.3.33. Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder.		
		Söz Varlığı		.3.8.	T.5	Kelimelerin anlamlılarını bulur.	E7, OBE5	OB
		Anlama		.3.19.	T.5	Metinle ilgili sorulara cevap verir.	E8	OB
				.3.31.	T.5	Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	E8	OB
				.3.33.	T.5	Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder.	E8	OB
6. sınıf	1.Ünite , Dinleme/İzleme	Dinleme/İzleme		.1.4.	T.6	Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	E4	OB
	2. Ünite, Konuşma	nuşma		.2.2.	T.6	Hazırlıksız konuşma yapar.	E4, E11, E12	OB
				.2.3.	T.6	Konuşma stratejilerini uygular.	E12	OB
		Bağlaçlar		.2.6.	T.6	Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır (Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadelerini kullanmaları sağlanır.)	E2, OBE12	OB
	3. Ünite, Okuma	Akıcı Okuma		.3.2.	T.6	Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.	E10	OB
		Söz Varlığı		.3.5.	T.6	Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	E11, OBE13	OB

				T.6	İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.	E10	OB
				T.6	Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.	E1, OBE3	OB
	Anlama			T.6	Metnin içeriğine uygun başlık belirler.	E10	OB
				T.6	Şiirin şekil özelliklerini açıklar.	E10	OB
				T.6	Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	E4	OB
	4. Ünite, Yazma	Yazma		T.6	Şiir yazar	E10	OB
				T.6	Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.	E10	OB
7. sınıf	3. Ünite, Okuma	Söz Varlığı		T.7	Bağlamdan hareketle bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	E6	OB
				T.7	Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.	E9	OB
	4. Ünite, Yazma	Yazma		T.7	Hikâye edici metin yazar.	E6	OB

Tablo 1 incelendiğinde, okul bahçesinde uygulanan okul dışı öğrenme etkinlikleri için öğretmen adaylarının 3 tanesinin beşinci sınıftan, 11 kazanım; 8 tanesinin altıncı sınıftan 18 kazanım ve 2 tanesinin yedinci sınıftan 3 kazanım tercih ettiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının en çok tercih ettiği sınıf seviyesinin altıncı sınıf olduğu görülmektedir. Beşinci sınıf kazanımlarından, “T.5.3.8 Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur.” kazanımı ile altıncı sınıf kazanımlarından, “T.6.2.2.Hazırlıksız konuşma yapar.” kazanımları, öğretmen adayları tarafından en çok tercih edilen kazanımlar olmuştur.

Resim 1. Beşinci sınıfta gerçekleşen okul bahçesi etkinliklerinden kareler (OBE5, OBE7)

Beşinci sınıfta gerçekleşen OBE5 ve OBE7’ de “T.5.3.8. Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur” kazanımı kullanılmıştır (bkz. Tablo 1).

Resim 2. Altıncı sınıfta gerçekleşen okul bahçesi etkinliklerinden kareler (OBE4, OBE11, OBE12)

Altıncı sınıf için “T.6.2.2. Hazırlıksız konuşma yapar”, kazanımı öğretmen adayları tarafından en fazla kullanılan kazanım olmuştur (bkz. Tablo 1).

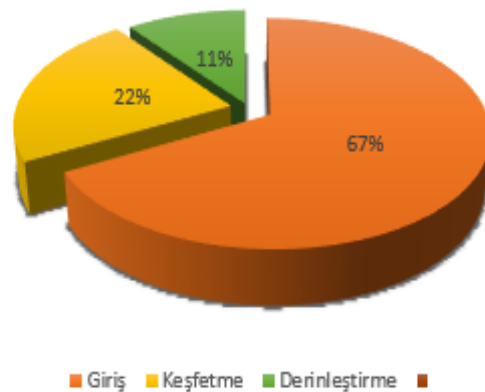

Resim 3. Yedinci sınıfta gerçekleştirilen okul bahçesi etkinliklerinden kareler (OBE6, OBE9)

Yedinci sınıf için yer alan bütün kazanımlar (T.7.3.5, T.7.3.9, T.7.4.3) öğretmen adayları tarafından aynı sayıda kullanılmıştır (bkz. Tablo 1).

3. Okul Bahçesinde Uygulanan Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin (OBE'lerin) 5E Öğrenme Modeli Basamaklarında Yer Alma Durumu

Öğretmen adaylarının okul bahçesinde uyguladıkları OBE'lerin, 5E öğrenme modeline göre geliştirilen ders planlarının hangi aşamasında kullanıldığına dair veriler Şekil 3' te gösterilmiştir.

Şekil 3. OBE'lerin 5E öğrenme modeli aşamalarında kullanılma durumu

Şekil 3'te görüldüğü gibi, OBE'lerin %67'si öğretmen adayları tarafından 5E öğrenme modeline göre hazırlanmış ders planlarında *giriş aşamasında*, %22'si *keşfetme aşamasında*, %11'i ise *derinleştirme aşamasında* kullanılmıştır. Diğer taraftan, *açıklama ve değerlendirme* aşamalarında OBE'lerin kullanımına rastlanılmamıştır.

TARTIŞMA

Öğretmen adaylarının, 5E öğrenme modelini temel alarak geliştirdikleri, OBE'ler Bunting'in (2006) kriterleri açısından değerlendirildiğinde, bütün OBE'lerin uygulamalı etkinlikler içermeye, bireyleri yansıtma, genelleme ve uygulama yapmaya teşvik etme özelliklerine sahip olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 1). Bu bulgu, araştırmaya katılan öğrencilerin aktif olmalarını sağlayarak, bilgiyi yapılandırma ve başka durumlara aktarma fırsatı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan Bunting'in (2006) diğer bir kriteri olan doğal çevreyle bağ kurma özelliğine bakıldığında, OBE'lerden sadece beş tanesinin bu kriterle uyduğu görülmüştür. Bu durumun sebebi olarak, Türkçe dersinin "*T.5.4.2. Öğrenciler yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmaya ve günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir. T.5.4.3. Öğrencilerin günlük hayattaki gözlem ve deneyimlerine dayanarak hikâye konusu ve hikâye unsurlarını belirlemeleri sağlanır. T.6.4.2. Öğrenciler yazılarında günlük hayattan örnekler vermeleri için teşvik edilir.*" kazanımlarında olduğu gibi çevreyle doğrudan ilişki kurulması gereken kazanımların seçilmemiş olması gösterilebilir.

OBE'lerin on tanesinin farklı disiplinler ile ilişki kurmuş olduğu görülmüştür (bkz. Şekil 1). Bu çalışmada Türkçe eğitimi, beden eğitimi, sosyal bilgiler, müzik, görsel sanatlar, tarih ve fen bilimleri disiplinleri arasında ilişki kurulmuştur. En fazla ilişki kurulan disiplinlerin başında beden eğitimi (f=4) gelmektedir. Bu disiplini müzik, fen bilimleri ve görsel sanatlar disiplinleri takip etmektedir. Şahbaz ve Yunus'un (2012) Türkçe eğitiminin disiplinler arası ilişkisini incelediği araştırmalarında Türkçe öğretimini bilimsel temeller üzerinde yapılandırmak için disiplinler arası çalışmanın gerekli olduğu sonucu bu durumu desteklemektedir.

OBE'ler en fazla beşinci ve altıncı sınıf kazanımları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 1). Bu sonuç, beşinci ve altıncı sınıftaki kazanımları öğretmen adaylarının uygulanabilirlik açısından daha uygun bulmaları ile ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan öğrenci seviyesinin okul bahçesi etkinliklerini isteklilikle gerçekleştirme durumuna uygun olması da öğretmen adaylarının bu tercihleri üzerinde etkili olabilir.

Öğretmen adaylarının en çok tercih ettikleri kazanım; "*T.6.2.2. Hazırlıksız konuşma yapar.*" kazanımı olmuştur. Bu durumun sebebi olarak öğretmen adaylarının, planladıkları etkinliklerin okul bahçesinde kullanılabilirliği açısından, konuşma yapmanın daha uygun olacağını düşünmeleri gösterilebilir.

Ayrıca Türkçe dersi öğretim programına bakıldığında, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerinin kazandırılmasının amaçlanması, bu kazanımın daha çok tercih edilmesiyle paralellik göstermektedir (MEB, 2019). Ayrıca Türkçe dersi öğretim programında toplamda 289 kazanım vardır. Bu kazanımların 52'si (%17,99) dinleme/izleme, 28'i (%9,68) konuşma, 142'si (%49,13) okuma ve 67'si (%23,18) yazma becerisiyle ilgilidir (Deniz, Tarakçı & Karagöl, 2019). Okuma becerisini destekleyen kazanım sayısının diğerlerine göre daha fazla olmasından dolayı da öğretmen adaylarının bu beceriye daha fazla ağırlık verdiği düşünülebilir. Diğer taraftan, ele alınan kazanımların Bloom taksonomisine göre çoğunlukla uygulama aşamasında olması ve analiz, sentez aşamalarına dahil edilecek kazanımlara daha az yer verilmesi ise dikkat çeken diğer bir husustur. Aslan, Batman, Durukan ve Güler (2022), çalışmalarında ilköğretim matematik öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamları dersi kapsamında geliştirmiş oldukları video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerini analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının sıklıkla Bloom taksonomisinin bilgi aşamasına uygun kazanımları ele almayı tercih ettiklerini göstermiştir.

Öğretmen adayları, 5E öğrenme modelinde, okul bahçesi etkinliklerini en çok giriş aşamasında kullanmayı tercih etmişlerdir. 5E'ye göre hazırlanan ders planında giriş aşamasında öğrencilerin derse olan ilgisi çekilmelidir. Bu sebeple öğretmen adayları, dersin başından itibaren öğrencilerin ilgisini çekmek amacıyla giriş aşamasında, okul bahçesine çıkmayı tercih etmişlerdir. Benzer olarak Öztürk (2022) çalışmasında, okul dışı ortamlara giriş aşamasından itibaren yer vermiştir. Öğrencilerin giriş aşamasında okul dışı ortamlara götürülmesinin derse ilgilerini çekmek açısından daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Feyzioğlu & Ergin (2012) çalışmasında da okul dışı ortamların, giriş aşamasında kullanılmış olması ortaya çıkan bu durum ile paralellik göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alver, M., & Sancak, Ş., (2016). 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı Hakkında Öğretmen/Öğretmen Adayı ve Öğretim Elemanı Görüşleri. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), 31-60.
- Aslan, A. ve Arslan, Ş. (2021). Video Destekli Okul dışı Öğrenme Etkinlikleri: "Fiziksel ve Kimyasal Değişimler" Konusu Örneği. *Karabatak, S. Eğitim & Bilim 2021-III içinde* 283 syf. İstanbul, Efe Akademi.
- Aslan, A., Batman, D., Durukan, Ü.G., Güler, M. (2022). An Alternative Learning During Pandemic: Video-Assisted Out-of-School Learning Activities. *Educational İmplications in the Covid-19 Era içinde* 63-88. syf, Vize Tek Yayıncılık.
- Aydın, E. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programlarının (2015 ve 2017) Değerlendirilmesi. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(28), 41-66.
- Cahyono, A. N., & Ludwig, M. (2018). Exploring Mathematics Outside The Classroom With The Help of GPS-Enabled Mobile Phone Application. *International Conference on Mathematics, Science and Education 2017 (ICMSE2017)*, 1-7.

- Durukan, Ü. G., Aslan, A., & Bozdoğan, A. E. (2022). Reflections from an Out-of-School Learning Course: the Development of Pre-Service Science Teachers. *Participatory Educational Research*, 9(4), 422-444. <https://doi.org/10.17275/per.22.98.9.4>
- English, L. D., & Watters, J. J. (2004). Mathematical modelling with young children. In M. J. Hoines, & A. B. Fuglestad (Eds.), *Proceedings of the 28th International PME Conference (Vol 2, pp. 335-342)*. Bergen University College.
- Feyzioglu, E. Y., & Ergin, Ö. (2012). 5E Öğrenme Modelinin Kullanıldığı Öğretimin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Üst Bilişlerine Etkisi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(3), 55-77.
- Filiz, S. B., & Yıldırım, N. (2019). Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Revize Edilmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi. *Elementary Education Online*, 18(4), 1550-1573.
- Geušić, J. (2020). Plant species selection for school garden and gardening activities plan in PS Rude. Master dissertation, University of Zagreb. Faculty of Agriculture. Department of Ornamental Plants, Landscape Architecture and Garden Art.
- Gülen, G., & Bozdoğan, A. E. (2021). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Derslerinde Okul Bahçelerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi. *Turkish Journal of Primary Education*, 6(1), 89-108.
- Kay, K. (2010). 21st century skills: Why they matter, what they are, and how we get there. J. Bellanca, & R. Brandt (Eds.), *21st Century Skills: Rethinking How Students Learn* içinde (s. xiii-1). Indiana: Solution Tree.
- Öztürk, K. (2022). Okul İçi ve Okul Dışı Ortamlarda Bilgisayar ve Mobil Uygulama Destekli Etkinlik Tasarımlarının Etkililiğinin Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Saraç, H. (2017). Türkiye' de Okul Dışı Öğrenme Ortamlarına İlişkin Yapılan Araştırmalar: İçerik Analizi Çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-81.
- Şahbaz, N. K., & Yunus, E. Ç. (2012). Disiplinler Arası Bir Disiplin Olarak Türkçe Eğitimi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 2367-2382.
- Şahin, N. & Eraslan, A. (2019). Middle-school prospective mathematics teachers' opinions on the use of modeling activities at the course of mathematics applications. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 10(2), 373- 393.
- Şahin, N. & Eraslan, A. (2019). Ortaokul matematik öğretmen adaylarının matematik uygulamaları dersinde modelleme etkinliklerinin kullanımına ilişkin görüşleri. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(2), 373- 393.
- Tepebağ, D., & Arnas, Y. A. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Bahçesini Eğitsel Amaçlı Kullanımına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 50-67.
- URL-1, <https://trabzon.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari-kilavuzlari/icerik/2416>, 3 Eylül 2019.

URL-2, <https://usakarge.meb.gov.tr/www/ogretim-programlarinda-yapilan-guncellemeler-yayinlandi/icerik/184>, 8 Şubat 2018.

- Ürey, M., Çepni, S., & Kaymakçı, S. (2015). Fen Temelli ve Disiplinlerarası Okul Bahçesi Programının Bazı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanımları Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 7-29.
- Ürey, M., Çepni, S., Köğce, D., & Yıldız, C. (2013). Serbest Etkinlik Çalışmaları Dersi Kapsamında Geliştirilen Disiplinlerarası Okul Bahçesi Programının Öğrencilerin Bazı Matematik Kazanımları Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10(3), 37-58.
- Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B., & Bümen, N. (2017). Son 15 Yılda Yayımlanan İlk ve Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programları Üzerine Bir Analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 702-737.

Türkçe Öğretmen Adaylarının Okul Dışı Öğrenme Etkinlikleri Uygulamaları

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ASLAN

Trabzon Üniversitesi, aysegulaslan@trabzon.edu.tr

Şükran ARSLAN¹

Trabzon Üniversitesi, arslansukran56@gmail.com

Prof. Dr. Suat ÜNAL

Trabzon Üniversitesi, unal_suat@hotmail.com

Öz

Okul dışı öğrenme ortamları birçok farklı disiplinin öğretiminde eğitimin uygulayıcıları tarafından tercih edilmektedir. Eğitim sisteminin uygulayıcısı olan öğretmenler mesleğe başlamadan önce lisans öğrenimlerinde okul dışı öğrenme etkinliklerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında deneyim sahibi olabilmektedirler. Bu çalışma kapsamında, Türkçe öğretmen adaylarının “Okul Dışı Öğrenme Ortamları” dersi kapsamında geliştirmiş oldukları öğrenme etkinliklerinin farklı açılardan değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Özel durum çalışması yöntemi ile yürütülen bu çalışmanın örneklemini amaçlı örnekleme ile belirlenen Türkçe Öğretmenliği Programı 3. Sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 28 (23 kız, 5 erkek) öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, öğretmen adaylarının oluşturduğu video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinden elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, öğretmen adayları başta müzeler olmak üzere botanik park, üniversite, ören yeri, kilise ve camii gibi farklı türde mekânları tercih etmektedir. Konu içeriği olarak öğretmen adayları tarafından, deyim ve atasözlerinin öğretimi, milli ve manevi değerlerin kazandırılması, gerçek, mecaz ve terim anlamının öğretimi, şiir türlerinin tanıtılması gibi konular seçilmiştir. 5E öğrenme modeli dikkate alınarak tasarlanan gezi planlarında ilgili videolar tüm öğretmen adayları tarafından keşfetme basamağında kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının sınıf düzeyi (kazanım) tercihleri incelendiğinde ise genellikle beşinci, altıncı ve yedinci sınıf düzeyindeki kazanımları dikkate alınarak video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin gerçekleştirildiği görülmüştür. Video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin yürütülmesi sırasında öğretmen adayları değerlendirme araçları olarak boşluk doldurma ve eşleştirme şeklinde sorulardan oluşan çalışma kağıtları ile drama ve beyin fırtınası gibi tekniklerden de yararlanmışlardır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının 3. Sınıf öğrencisi

¹ Sorumlu Yazar

olmaları sebebiyle video destekli olarak sundukları bu okul dışı öğrenme etkinliklerini, öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında uygulama öğretmeni ve uygulama öğrencilerinin de katılımıyla yüz yüze gerçekleştirmelerinin öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme etkinliklerini planlama, uygulama ve değerlendirme deneyimlerine olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul dışı öğrenme, video destekli öğretim, Türkçe öğretmen adayı

Abstract

Out-of-school learning environments are chosen by educators in the teaching of a wide range of subjects. Teachers who are practitioners in the education system may have prior expertise in the planning, execution, and evaluation of out-of-school learning activities in undergraduate education. The purpose of this study is to evaluate the learning activities generated by Turkish prospective teachers as part of the "Out of School Learning Environments" course from various perspectives. The sample for this study, which was conducted using the case study technique, consisted of 28 (23 females, 5 boys) pre-service teachers enrolled in the Turkish Language Teaching Program at the third grade level, as decided by purposive sampling. The study's data was collected from video-assisted out-of-school learning activities produced by prospective teachers. According to the data, prospective teachers prefer a variety of settings, including museums, botanical gardens, universities, ruins, churches, and mosques. Subjects such as teaching idioms and proverbs, gaining national and moral values, teaching real, metaphorical, and term meanings, and introducing poetry genres were picked as subject content by pre-service teachers. The appropriate films were used by all pre-service teachers throughout the discovery stage in the trip plans prepared using the 5E learning paradigm. When the teacher candidates' grade level (outcome) preferences were analysed, it was discovered that video-assisted out-of-school learning activities were carried out, taking into account the achievements at the fifth, sixth, and seventh grade levels. Pre-service teachers profited from techniques such as drama and brainstorming, as well as worksheets with questions in the form of filling in the blanks and matching as evaluation tools, while carrying out video-assisted out-of-school learning activities. Because the pre-service teachers in the study are 3rd grade students, it is expected that these out-of-school learning activities, which they present as video-supported, face-to-face with the participation of the practise teacher and the practise students within the scope of the teaching practise course, will positively contribute to the pre-service teachers' planning, implementation, and evaluation experiences.

Keywords: Out-of-school learning, video-assisted teaching, Turkish prospective teachers.

GİRİŞ

Sınıf duvarlarının sınırlarının dışında gerçekleşen öğretme ve öğrenme deneyimleri hem öğrenciler hem de öğretmenler için çeşitli avantajlara sahiptir. Öğrencilerden bir masanın arkasından kuramsallaştırdıklarını "gerçek dünyada" uygulamaya koymaları istendiğinde, sonuç öğrenmeyi geliştiren, kişisel ve sosyal gelişimi destekleyen öğrenci merkezli bir öğrenme deneyimidir (Larsen, Walsh, Almond, & Myers, 2017). Ayrıca, sınıf dışında öğrenme deneyimlerine katılan öğrenciler, motivasyonlarının daha yüksek olduğunu, ders materyallerini daha canlı hatırladıklarını ve sınıftaki

akademik performanslarının arttığını bildirmektedir (Ryan ve Deci, 2017). Sınıf dışındaki öğrenme deneyimleri, deneyimsel öğrenme biçimleridir (Dewey, 1897). Bu deneyimler, "deneyim en iyi öğretmendir" şeklindeki basit ilkeye dayanmaktadır. Bu çerçevede, sınıf dışında öğrenme, öğrencilerin otantik problemlerle karşılaştığı, yeni hipotezler kurduğu, gerçek çözümleri test ettiği ve etraflarındaki dünyayı anlamak için başkalarıyla etkileşime girdiği aktif bir süreçtir.

Ana dil öğretimi, diğer derslerin anlaşılması için de temel oluşturmaktadır. Türkçe dersi, öğretimin temelini oluşturan bir "araç-ders" niteliği taşımaktadır. Türkçe dersi ne kadar etkin işlenirse öğrencinin anlama ve anlatım gücü de o kadar üst düzeye çıkabilecektir (Kara, 2000). Türkçe dersi öğretim yöntemleri olarak sıklıkla benzetim, beyin fırtınası, çözümlenme, gösterim, düz anlatım, gezi-gözlem, örnek olay, rol oynama, soru-cevap ve tartışma gibi yöntemler kullanılmaktadır Kavcar ve diğ., 1995; Ünal, 2001; Sağır, 2002). Bu yöntemler arasında yer alan gezi-gözlem yöntemi, genellikle zaman yetersizliği, yerine getirilmesi gereken bürokratik işlemler, ekonomik destek yetersizliği, kalabalık sınıf mevcutları gibi gerekçeler ile istenilen düzeyde gerçekleştirilememektedir (Büyükkaynak ve diğ., 2016; Dillon ve diğ., 2006; Garrity ve diğ., 2010; Koosimile, 2004; Ocak ve Korkmaz, 2018; Öner, 2015; Pekin ve Bozdoğan, 2021; Tatar ve Bağrıyanık, 2012). Bu ve benzeri zorlukların önüne geçilerek okul dışı öğrenme etkinliklerinin gerçekleştirilmesi mümkündür.

Video destekli öğrenme, birçok modern sınıfta büyüyen bir stratejik öğretim yaklaşımıdır. Eğitim videoları artık her zamankinden daha erişilebilir hale geldikçe, öğretmenler bu hazır kaynaklardan giderek daha fazla yararlanmaktadır (Güler, Çekmez & Çelik, 2020). Videoların avantajları açısından hem hizmet içindeki öğretmenlerin hem de öğretmen adaylarının daha az çaba ile konu ve kavramlara odaklanabilmelerini sağlamaktadır. Ekonomik yetersizlikler ve resmi izin süreçlerinde karşılaşılan sorunlar gibi sınırlamaların yanı sıra, öğrencilerin fiziksel olarak okul dışı öğrenme ortamlarına götürülmesinin mümkün olmadığı durumlarda (Covid-19 salgını gibi) video destekli uygulamalar önem kazanmıştır. Aslan, Batman, Durukan ve Güler (2022) çalışmalarında yukarıda belirtilen gerekçeleri dikkate alarak video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerini değerlendirmiş ve bu etkinliklerin öğretim sürecinde alternatif bir öğrenme aracı olarak kullanılabilirliğini belirtmiştir.

Bu çalışmada Türkçe öğretmen adaylarının "Okul Dışı Öğrenme Ortamları" dersi kapsamında kendi tercih ettikleri okul dışı öğrenme ortamlarında gerçekleştirdikleri video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin farklı açılardan değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma özel durum yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Özel durum yöntemi, sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında sistematik bilgi toplamak için çoklu veri toplama kullanılarak o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren metodolojik bir yaklaşımdır (Chmiliar, 2010). Bu çalışmada bu yöntemin tercih edilme nedeni de öğretmen adayları tarafından "Okul Dışı Öğrenme Ortamları" dersi kapsamında edindikleri bilgi ve deneyimleri yansıtacak şekilde geliştirilen video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin farklı açılardan derinlemesine incelenmesi istenmesidir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu; 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılı bahar dönemi, Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir üniversitenin Türkçe Öğretmenliği Programı'nda, 3. sınıfta öğrenim gören ve "Okul Dışı Öğrenme Ortamları" dersini alan 28 (23 kız, 5 erkek) öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma grubundaki öğretmen adayları amaçlı örnekleme ile belirlenmiştir. Örneklemeden elde edilen verileri evrene genelleme kaygısının olduğu çalışmalarda tesadüfi örnekleme yöntemleri tercih edilirken, derinlemesine analizler yapıp zengin bilgilere ulaşmanın amaçlandığı çalışmalarda amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Amaçlı örnekleme, verilerin zenginliğini ve inandırıcılığını artırmak amacıyla araştırmacının araştırma alanı veya koşullar hakkındaki deneyimine dayanarak yapılan örneklem seçimidir (Denscombe, 2010). Bu çalışmada da öğretmen adaylarının ders kapsamında geliştirmiş oldukları video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri derinlemesine inceleneceğinden, amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmanın veri kaynağını, öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri ve bu etkinliklerde kullanılan materyaller (ders planı, çalışma yaprakları ve broşürler) oluşturmaktadır.

Uygulama

"Okul Dışı Öğrenme Ortamları" dersinin ilk 11 haftalık kısmında, farklı okul dışı öğrenme ortamlarında etkinlik planlama, uygulama ve değerlendirme yapma aşamalarıyla ilişkili teorik içeriklere yer verilmiştir. Dersin son üç haftalık kısmında ise Türkçe öğretmen adayları tarafından hazırlanan video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin sunumları gerçekleştirilmiştir. Dersin haftalık konu içerikleri aşağıdaki gibidir:

13. Hafta: Okul dışı öğrenme kavramının ve okul dışı öğrenme ortamlarının neler olduğunun anlatılması
14. Hafta: Formal, informal ve non-formal öğrenme tanımlamalarının yapılması; aralarındaki ilişkilerin anlatılması
15. Hafta: Türkçe öğretiminde okul dışı öğrenme ortamlarının öneminin vurgulanması
16. Hafta: Okul dışı öğrenme etkinliklerinde dikkat edilmesi gereken hususların anlatılması (planlama, uygulama ve değerlendirme aşamaları)
17. Hafta: Bilim müzelerinin okul dışı öğrenme ortamları olarak sunulması
18. Hafta: Bilim merkezlerinin okul dışı öğrenme ortamları olarak sunulması
19. Hafta: Bilim kafe etkinliklerinin okul dışı öğrenme etkinliği olarak sunulması
20. Hafta: Sanayi kurum ve kuruluşlarının okul dışı öğrenme ortamı olarak sunulması
21. Hafta: Sanat atölyeleri, el işlikleri ve tasarım atölyelerinin okul dışı öğrenme ortamı olarak sunulması
22. Hafta: Doğa eğitimi uygulamalarının sunulması
23. Hafta: Türkçe öğretiminde uygulanmış örnek okul dışı öğrenme etkinliklerinin sunulması
24. - 14. Hafta: Öğretmen adayları tarafından video destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin sunulması

Bu araştırma kapsamında; yukarıda belirtilen konu başlıklarının yanı sıra öğretmen adayları ile farklı illere ait Okul Dışı Öğrenme Ortamları Kılavuzları'nın içerikleri ünite, kazanım ve mekân açısından değerlendirilmiş ve adaylardan, seçtikleri herhangi bir kazanıma yönelik teknoloji destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri planlayarak, uygulamaya hazır duruma getirmeleri istenmiştir. Etkinliklerini hazır duruma getiren adaylar, araştırmacılar tarafından geliştirilen değerlendirme formunu doldurarak sunumlarını gerçekleştirmişlerdir.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında veri kaynağı olarak kullanılan öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri ve ders materyalleri araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmiş ve bu analizlere ait açıklamalara aşağıdaki basamaklarda yer verilmiştir:

5. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri, Bunting (2006)'ya göre okul dışı öğrenme etkinliklerinin taşınması gereken özelliklere uyumluluk durumunu tespit edebilmek için içerik analizi ile analiz edilmiştir. Verilerden elde edilen bulguların sergilenmesinde grafik ve tablolardan yararlanılarak sonuçların okuyucular için daha anlamlı hale gelmesi sağlanmıştır.
6. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri ve ders materyallerinin hazırlandığı kazanımlar, içerik analizi ile tespit edilmiştir. Türkçe dersi öğretim programından da yararlanarak, etkinliklerin ünite, konu ve kazanımlara göre dağılımı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur.
7. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinde tercih edilen öğrenme ortamları tespit edilmiştir.
8. Öğretmen adaylarının video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerini, 5E öğrenme modeline göre geliştirdikleri ders planlarında hangi aşamada kullandıkları belirlenmiş ve elde edilen bulgular grafiklerle sunulmuştur.

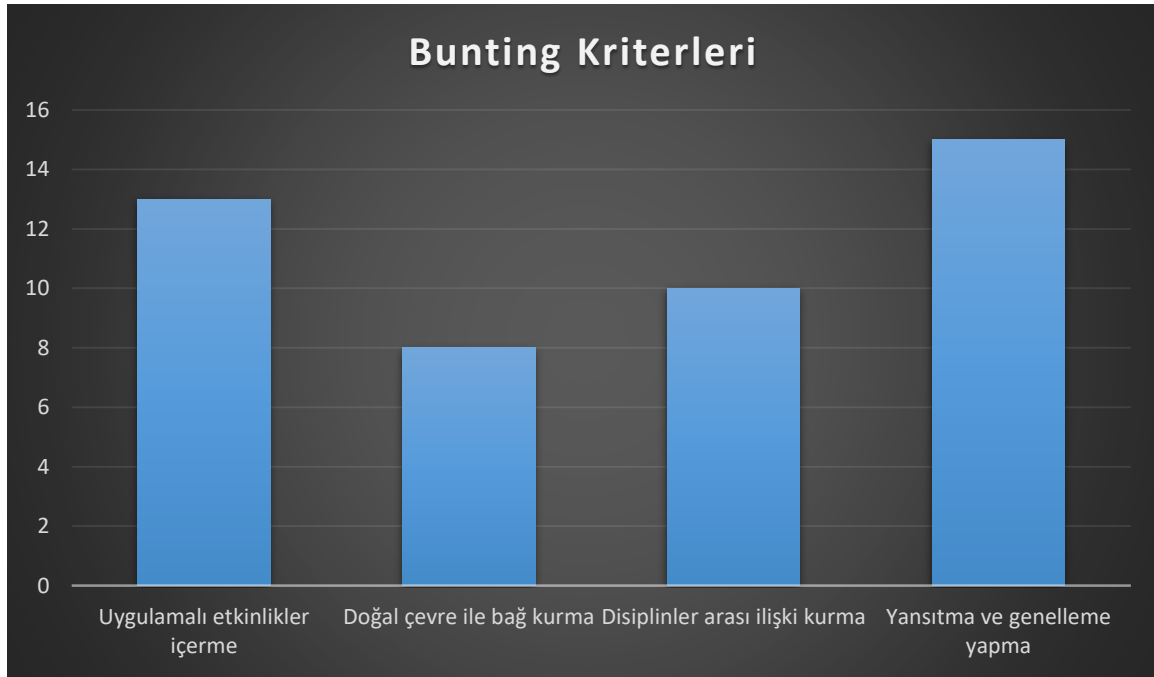
Araştırmacıların ikisi analiz sürecinde birlikte çalışmış ve araştırma verilerini (geliştirilen videoları, video destekli etkinlikleri ve ders materyallerini) birlikte inceleyerek analiz etmiş, sonrasında da bu iki araştırmacı fikir birliğine vararak analize son halini vermiştir. Üçüncü bir araştırmacı ise araştırma verilerini ve analizi test etmek amacıyla uzman olarak görev almıştır. Analiz süreci sonucunda araştırmacılar arasındaki uyum, %93 olarak Miles ve Huberman (1990)'ın uyum yüzdesi formülü ile hesaplanmıştır.

BULGULAR

Geliştirilen Video-Destekli Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerinin Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bunting (2006)' ya göre Türkçe öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin sahip olması gereken özelliklere uygunluğuna ilişkin sonuçlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

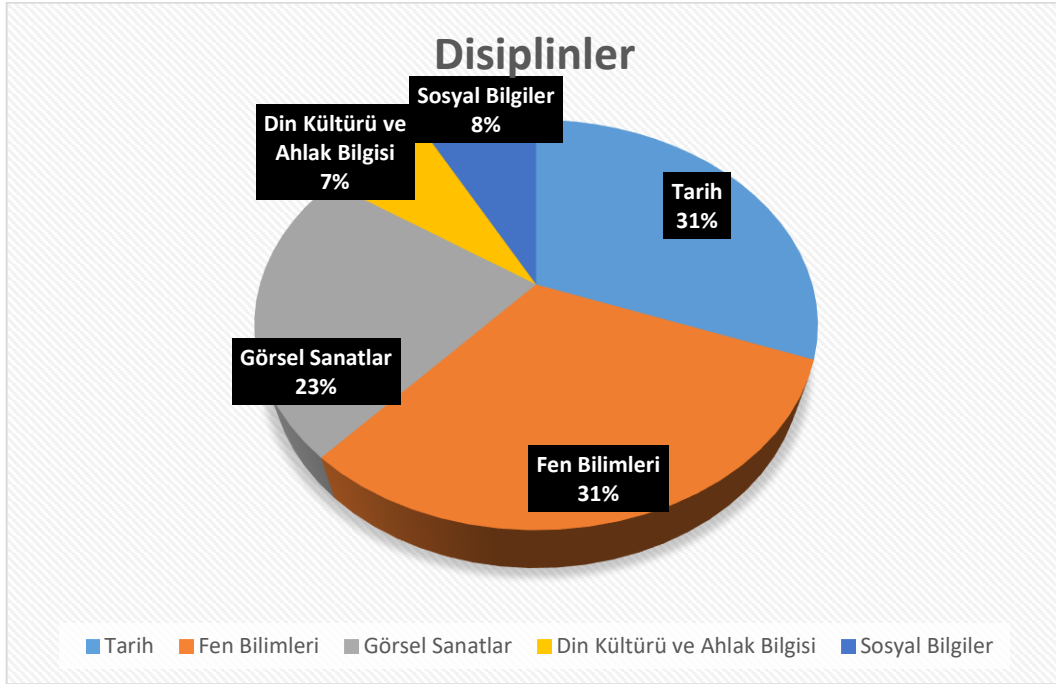
Şekil 1. VDODÖE'lerin Bunting (2006) uygunluk kriterlerine göre dağılımı

Şekil 1'e göre, VDODÖE'lerin büyük çoğunluğu (n=13) uygulamalı etkinliklerle öğrencileri motive etme özelliğine sahiptir. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin çoğunda (n=8) doğal çevre ile bağlantı kurma durumu gözlenmiştir. Diğer taraftan, etkinliklerin tümünün ele alınan konu ve kavramı yansıtma, genelleme ve uygulama bağlamında öğrencileri teşvik etme açısından uygun olduğu ve yalnızca beş etkinlikte disiplinler arası bağlantı kurulmadığı görülmüştür.

Türkçe öğretmen adayları tarafından geliştirilen VDODÖE'lerin konu disiplinleri açısından analiz edilmesiyle elde edilen sonuçlar Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Etkinliklerde Türkçe dersi ile ilişkilendirilen disiplinler

Türkçe dersi dışında en az bir disiplinle bağlantılı olduğu belirlenen VDODÖE'lerde genellikle fen bilimleri, görsel sanatlar ve tarih disiplinleri tercih edilmiştir. Bu disiplinlerin yanı sıra sosyal bilgiler ve din kültürü/ahlak bilgisi disiplinleri de öğretmen adayları tarafından gerçekleştirilen video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinde Türkçe dersi kazanımları ile ilişkilendirilmiştir.

Sınıf Düzeyine, Üniteye, Konu ve Kazanımların Dağılımına İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının, okul bahçesinde uyguladıkları okul dışı öğrenme etkinlikleri için kullandıkları kazanımların ve sınıf seviyelerinin yer aldığı dağılım Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1. Sınıf Düzeyine Göre Kazanımların Dağılımı

Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım	Açıklama	f	f _T
5. Sınıf	1.Ünite	Dinleme/ İzleme	T.5.1.5.	Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	2	27
			T.5.1.6.	Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	2	
			T.5.1.8.	Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.	1	
			T.5.1.10.	Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.	1	
			T.5.1.11.	Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.	2	
			T.5.1.12.	Dinleme stratejilerini uygular	2	

2. Ünite	Konuşma	T.5.2.2.	Hazırlıksız konuşma yapar.	2	
		T.5.2.5.	Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır.	1	
	3. Ünite	Okuma	T.5.3.2.	Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.	1
			T.5.3.4.	Okuma stratejilerini kullanır.	1
			T.5.3.5.	Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	2
			T.5.3.17.	Metni yorumlar.	1
			T.5.3.19.	Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1
			T.5.3.21.	Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.	1
			T.5.3.22.	Görsellerle ilgili soruları cevaplar.	2
			T.5.3.27.	Metinler arasında karşılaştırma yapar.	1
T.5.3.28.	Bilgi kaynaklarını etkili şekilde kullanır.	1			
T.5.3.31.	Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	1			
T.5.3.33.	Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder.	1			
4. Ünite	Yazma	T.5.4.3.	Hikâye edici metin yazar.	1	
6. Sınıf	1. Ünite	Dinleme/ İzleme	T.6.1.11.	Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.	1
			T.6.2.2.	Hazırlıksız konuşma yapar.	1
	T.6.2.3.	Konuşma stratejilerini uygular.	1		
	T.6.2.5.	Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır.	1		
	2. Ünite	Konuşma	T.6.2.6.	Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır (Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadelerini kullanmaları sağlanır.)	1
	3. Ünite	Okuma	T.6.3.11.	Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.	1
	4. Ünite	Yazma	T.6.4.1.	Şiir yazar.	1
			T.6.4.3.	Hikâye edici metin yazar.	1
			T.6.4.7.	Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.	1
	7. Sınıf	1. Ünite	Dinleme/ İzleme	T.7.1.2.	Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.
T.7.2.2.				Hazırlıksız konuşma yapar.	2
2. Ünite		Konuşma	T.7.2.3.	Konuşma stratejilerini uygular.	1

9

9

8. Sınıf	3. Ünite	Okuma	T.7.2.4.	Konuşmalarında beden dilini etkili bir şekilde kullanır.	1
			T.7.3.5.	Bağlamdan hareketle bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	1
	4. Ünite	Yazma	T.7.4.3.	Hikâye edici metin yazar.	1
			T.7.4.8.	Yazdıklarında anlatım biçimlerini kullanır.	1
			T.7.4.11.	Kısa metinler yazar.	1
	1. Ünite	Dinleme	T.8.1.4.	Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	1
			T.8.1.10	Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.	1
			T.8.1.14	Dinleme stratejilerini uygular.	1
			T.8.2.2.	Hazırlıksız konuşma yapar.	1
	2. Ünite	Konuşma	T.8.3.2.	Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.	1
3. Ünite	Okuma	T.8.3.19	Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	1	
		T.8.3.26.	Metin türlerini ayırt eder.	1	
4. Ünite	Yazma	T.8.4.3.	Hikâye edici metin yazar.	1	
		T.8.4.13	Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.	1	
		T.8.4.17	Yazdıklarını paylaşır.	1	

10

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmen adaylarının video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerini planlarken 19 beşinci sınıf kazanımı; 9 altıncı sınıf kazanımı, 8 yedinci sınıf kazanımı ve 10 sekizinci sınıf kazanımı tercih ettiği belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından en çok tercih edilen sınıf seviyesinin beşinci sınıf olduğu görülmektedir. Beşinci sınıf kazanımlarından, “T.5.1.5. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.”, “T.5.1.6.Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.” “T.5.3.8 Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur.” kazanımları; yedinci sınıf kazanımlarından, “T.7.2.2.Hazırlıksız konuşma yapar.” kazanımı öğretmen adayları tarafından en çok tercih edilen kazanımlar olmuştur. Diğer taraftan, öğretmen adayları tarafından video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinde tercih edilen altıncı ve sekizinci sınıf kazanımlarının tümü birer kez kullanılmıştır.

Resim 1. Beşinci sınıf kazanımlarından olan “T.5.2.4. Konuşmalarında beden dilini etkili bir şekilde kullanır.” kazanımının Karagöz-Hacivat Müzesi’nde öğretimi

Öğretmen adayları tarafından altıncı sınıf kazanımları arasından farklı becerilere yönelik video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. “T.6.4.3.Hikâye edici metin yazar.”, “T.6.4.7.Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” kazanımlarının Trabzon Şehir Müzesi’nde işlenişine ilişkin görsel örneği aşağıda Resim 2’de gösterilmiştir.

Resim 2. Altıncı sınıf kazanımlarından iki tanesinin (T.6.4.3. ve T.6.4.7.) Trabzon Şehir Müzesi’nde öğretimi

Öğretmen adayları tarafından yedinci sınıf kazanımlarından genellikle konuşma ve yazma becerilerine yönelik video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. “T.7.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.”, “T.7.2.2.Hazırlıksız konuşma yapar.” kazanımlarının Trabzon Kanuni Evi Müzesi’nde işlenişine ilişkin görsel örneği aşağıda Resim 3’te gösterilmiştir.

Resim 3. Yedinci sınıf kazanımlarından iki tanesinin (T.7.1.2. ve T.7.2.2.) Trabzon Şehir Müzesi’nde öğretimi

Öğretmen adayları sekizinci sınıf kazanımlarından genellikle dinleme, okuma ve yazma becerilerine yönelik video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri gerçekleştirmiştir. “T.8.1.10. Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini bildirir.”, “T.8.3.19. Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.” kazanımlarının Samsun Bandırma Vapur Müzesi’nde işlenişine ilişkin görsel örneği aşağıda Resim 4’te gösterilmiştir.

Resim 4. Sekizinci sınıf kazanımlarından iki tanesinin (T.8.1.10. ve T.8.3.19.) Samsun Bandırma Vapuru Müzesi'nde öğretimi

VDODÖE'lerin 5E Modeli Aşamalarında Kullanılma Durumuna İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının tümü farklı okul dışı öğrenme ortamlarında gerçekleştirmiş oldukları video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerini 5E öğrenme modeline göre geliştirilen ders planlarının keşfetme basamağında kullanmışlardır.

Öğretmen Adaylarının Tercih Ettiği Okul Dışı Öğrenme Ortamlarına İlişkin Bulgular

Öğretmen adayları Türkçe dersi kazanımlarının öğretiminde farklı okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanmışlardır. Bu ortamlar arasında başta müzeler (Trabzon Şehir Müzesi, Samsun Bandırma Vapuru Müzesi, Ayasofya Camii Müzesi, Karagöz-Hacivat Müzesi, vb.) gelmektedir. Müzeleri doğal sit alanları, kamuya açık alanlar, kütüphane, üniversite ve botanik park gibi ortamlar takip etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Video-destekli okul dışı öğrenme etkinlikleri Bunting'in (2006) ölçütleri açısından değerlendirildiğinde, "yapılandırılmış deneyimler" ölçütlerini oluşturarak öğrencileri aktif olmaya yönlendirebildikleri keşfedilmiştir (bkz. Şekil 1). Bu sonuç, araştırmaya katılan Türkçe öğretmen adaylarının öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamlarında aktif olmalarını sağlayarak bilgiyi keşfetme ve yapılandırma fırsatı

sağladığı şekilde yorumlanabilir. Benzer şekilde Bozdoğan'ın (2007) araştırmasında öğretmen adaylarının neredeyse tamamı okul dışı öğrenme ortamlarına yapılan gezilerin derse yönelik olumlu tutum ve değerler geliştirdiğini, motivasyonlarını artırdığını, ders hakkında bilgi keşfederek deneyim kazandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca gerçekleştirilen gezilerin müfredata uygun olması da mevcut kavram yanlışlarının giderilmesine katkı sağlamıştır. Öte yandan Bunting'in (2006) diğer kriterleri (doğal çevre bağlantısı, yansıtma ve genelleme yapma, disiplinler arası ilişkiler) açısından video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinin içeriği kısmen yeterli bulunmuştur. Türkçe öğretmen adaylarının geliştirdikleri video-destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinde (bkz. Şekil 2) kendi disiplinleri ve farklı alanlar arasında ilişki kurmakta zorlanmaları özellikle dikkat çekicidir. Özgen'in (2013) öğretmen adaylarının matematiksel ilişkilendirme becerilerini incelediği araştırmasında da benzer bir konu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının gerçek dünya ile matematik arasında ilişki geliştirme becerileri incelendiğinde, öğretmen adaylarının özellikle ilişki kurma konusundaki bilgi ve deneyimlerinin artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Öğretmen adaylarının Türkçe dersi kazanımları ile tarih, görsel sanatlar, fen bilimleri, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi disiplinlerle VDODÖE'lerde kurdukları ilişkiler, Türkçe dışında birçok farklı disiplinin Türkçe dersiyle birlikte kullanılmasının özgün bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Türkçe dersinin diğer tüm disiplinlerin anlaşılmasında ve kavramların öğrenilmesinde öncü bir ders olduğu düşünüldüğünde çalışmada ön plana çıkan disiplinler dışında daha birçok farklı disiplin ile de ilişkilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

VDODÖE'ler öğretmen adayları tarafından en fazla beşinci sınıf kazanımları (n=27) dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 1). Bu sonuç, beşinci sınıf kazanımlarını öğretmen adaylarının uygulanabilirlik açısından daha uygun bulmaları ile ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan, öğrenci seviyesinin okul dışı öğrenme ortamları etkinliklerini isteklilikle gerçekleştirme durumuna uygun olması da öğretmen adaylarının bu tercihleri üzerinde etkili olabilir.

Ayrıca 5E'ye göre hazırlanan ders planlarında VDODÖE'lerin tümünün keşfetme aşamasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu, hazırlanan etkinliklerin yeni bilgileri ortaya çıkarmak veya önceden edinilen bilgileri yeni bir senaryoya uygulamak için kullanıldığını göstermektedir. Öğrencilere ilk elden deneyim edinme ve yaşayarak öğrenme fırsatı sunmak gibi öğretim faaliyetlerinde okul dışı öğrenme ortamlarından yararlandığı düşünüldüğünde keşfetme aşamasında VDODÖE'lerin kullanılması öğretmen adayları tarafından daha kabul edilebilir bulunmuştur (Behrendt ve Franklin, 2014; Türkmen, 2010). Başka bir çalışmada ise öğretmen adaylarının 5E modeline göre hazırlanan ders planlarının değerlendirme, giriş ve derinleştirme aşamalarında "Bilişim Teknolojileri" uygulamalarını sıklıkla kullandıkları belirlenmiştir (Hasançebi ve Baydaş, 2020). VDODÖE'lerin yeni bir konuya başlama (Keşfetme aşaması) veya konuyu pekiştirme (Derinleştirme aşaması) gibi amaçlar için ders planında kullanılmasının bu bulguların farklılaşmasında disiplin faktörünün etkisi olduğunu düşündürmektedir.

Öğretmen adayları Türkçe dersi kazanımlarının öğretimi için sekiz farklı okul dışı öğrenme ortamından faydalanmıştır. Bu ortamlarında başında da müzeler gelmektedir. Güleç ve Alkış (2003) geliştirdikleri çalışmada, müzelerin öğrenilen konuların görsellerle desteklenmesi, kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi, öğrencilerin geçmiş dönemlere ilişkin bilgi edinmelerini sağlaması, milli ve manevi değerleri öğrenmeleri ve pekiştirmeleri gibi katkılarından dolayı sıklıkla ziyaret edilen ortamlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda bu çalışmada da müzelerin en sık tercih edilen okul dışı öğrenme ortamlarından olması beklenen bir sonuçtur.

VDODÖE'lerin kullanımı, öğretmenlerin okul dışı öğrenme ortamları için etkinlikler düzenlerken karşılaştıkları bürokratik prosedürler veya yakın çevrelerinde uygun okul dışı öğrenme ortamlarının olmaması gibi zorluklardan kaçınmak için alternatif bir yöntem olabilir. Öğretmen adaylarının çeşitli etkinlikler hazırlama ve materyal kullanma becerilerini artıran (Gürdoğan-Bayır, 2019) bu etkinliklerin dezavantajlı öğrencilere yönelik öğretim sürecinde kullanılmasının da oldukça avantajlı olması beklenmektedir. Ayrıca, VDODÖE'ler uzaktan eğitim yoluyla yürütülmesi gereken eğitim faaliyetlerini desteklemek için kullanılabilir. Bu tür uygulamaları sağlamak için Bunting (2006) tarafından belirlenen kriterler dikkate alınarak farklı disiplinlerde farklı konu ve kazanımlar için VDODÖE'ler hazırlanabilir. Hazırlanan bu etkinlikler çevrimiçi bir platform üzerinden öğretmenler ve öğretmen adaylarıyla paylaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, A., Batman, D., Durukan, Ü.G., Güler, M. (2022). An Alternative Learning During Pandemic: Video-Assisted Out-of-School Learning Activities. Educational Implications in the Covid-19 Era içinde 63-88. syf, Vize Tek Yayıncılık.
- Behrendt, M., & Franklin, T. (2014). A review of research on school field trips and their value in education. *International Journal of Environmental and Science Education*, 9(3), 235-245.
- Bozdoğan, A. E. (2007). Bilim ve teknoloji müzelerinin fen öğretimindeki yeri ve önemi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bunting, C. J. (2006). Interdisciplinary teaching through outdoor education. Champaign, IL: Human Kinetics
- Büyükkaynak, E., Ok, Z., & Aslan, O. (2016). Science teachers' views on out-of-school learning environments in science education. *Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences*, 1, 43-60. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2016.032>
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582- 583). USA: SAGE Publications.
- Denscombe, M. (2010). *The good research guide for small scale research projects* (4th ed.). Open University Press.
- Dewey, J. (1897). My pedagogic creed. *The school journal*. LIV(3): 77- 80.
- Dillon, J., Rickinson, M., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., & Benefield, P. (2006). The value of outdoor learning: Evidence from research in the UK and elsewhere. *School Science Review*, 87(320), 107-113.

- Garrity, J., Pastore, K., & Roche, A. (2010). An evaluation of the effectiveness of science field trips and hands-on classroom activities at the Maria Mitchell Association. Nantucket: Worcester Polytechnic Institute. <https://core.ac.uk/download/pdf/212977569.pdf>. Accessed 27 June 2022
- Güleç, S. ve Alkış, S. (2003). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 63-78.
- Güler, M., Çekmez, E., & Çelik, D. (2020). Breaking with tradition: An investigation of an alternative instructional sequence designed to improve prospective teachers' noticing skills. *Teaching and Teacher Education*, 92, 103073. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103073>
- Gürdoğan Bayır, Ö. (2019). Education process with children in disadvantage groups: Views of pre-service elementary school teachers. *Journal of Social Sciences of Eskisehir Osmangazi University, Armağan Special Issue*, 451-464.
- Hasançebi, F. & Baydaş, Ö. (2020). Reflection of science teacher candidates' information technologies training on 5E course plan applications. *Educational Technology Theory and Practice*, 10(2), 427-451.
- Kara, Ö. T. (2000). Öğretimde yaratıcı drama (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1995). Türkçe Öğretimi. Ankara: Engin Yayınevi.
- Koosimile, A. T. (2004). Out-of-school experiences in science classes: Problems, issues and challenges in Botswana. *International Journal of Science Education*, 26(4), 483-496. <https://doi.org/10.1080/0950069032000097415>
- Larsen, C., Walsh, C., Almond, N. & Myers, C. (2017) The "real value" of field trips in the early weeks of higher education: the student perspective, *Educational Studies*, 43:1, 110-121, DOI: [10.1080/03055698.2016.1245604](https://doi.org/10.1080/03055698.2016.1245604)
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1990). *Qualitative data analysis*. SAGE Publications.
- Ocak, İ., & Korkmaz, Ç. (2018). An examination of the views of science and pre-school teachers on nonformal learning environments. *International Journal of Field Education*, 4(1), 18-38.
- Öner, G. (2015). Examination of the opinions of social studies teachers about outdoor history teaching. *Turkish History Education Journal*, 4(1), 89-121. <https://doi.org/10.17497/tuhed.185618>
- Özgen, K. (2013). An investigation of primary mathematics preservice teachers' views and skills towards mathematical connection. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 2001-2020.

- Pekin, M., & Bozdoğan, A. E. (2021). Examining secondary school teachers' self-efficacy in organizing trips to out-of-school environments in terms of different variables: Sample of Tokat province. *International Journal of Turkish Education Sciences*, 10(17), 114-133. <https://doi.org/10.46778/goputeb.956719>
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: Guilford Publishing.
- Sağır, M. (2002). İlköğretim Okullarında Türkçe Dilbilgisi Öğretimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tatar, N., & Bağrıyanık, K. E. (2012). Opinions of science and technology teachers about outdoor education. *Elementary Education Online*, 11(4), 883-896.
- Türkmen, H. (2010). İnfomal (sınıf dışı) fen bilgisi eğitime tarihsel bakış ve eğitimimize entegrasyonu [Historical view of informal (out- of-class) science education and its integration into our education]. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 3 (39), 46-59.
- Ünalın, Ş. (2001). Türkçe Öğretimi. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* [Qualitative research methods in social sciences] (8th ed.). Seçkin Yayınevi.

Dijital Çağda Akademik Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri Pazarlaması

Marketing of Academic Library and Information Services in Digital Age

Buket CANDAN

Asst. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University, Turkey

Dr. Öğr. Üyesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türkiye, E-mail: buketcandan@karatekin.edu.tr

Abstract

Technological developments in our age and the increase in recorded information in the electronic environment change the expectations of information users and leave academic libraries in an environment of ruthless competition, as in institutions and organizations in other sectors (Cullen, 2001). The lack of publicity regarding library services and resources negatively affects library use. This study focuses on the need to market academic library and information services. The aim of the study, which is based on the literature, is to explore how to formulate a marketing plan for the next generation of technology users. The study also analyzes how basic marketing concepts have changed depending on technological developments.

Keywords: University library, Information services, Marketing strategy, Marketing plan

Giriş

Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan kütüphaneler, fiziksel ve sanal ortamdaki bilgi kaynakları ve verdikleri bilgi hizmetleriyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de bilgi hazineleri olarak görülmektedir (Patil ve Pradhan, 2014). Bu hazinelerin ne kadar değerli olduğu ise hedef kitleleri tarafından ne ölçüde kullanıldıklarıyla belirlenmektedir. Akademik kütüphane ve bilgi hizmetlerinin kullanım düzeyi, bağlı oldukları üniversitenin misyon ve vizyonu, akademik müfredatı ve fakülte araştırma ihtiyaçlarını karşılamak için ne kadar iyi geliştirildiklerinin bir yansımasıdır (Smith, 2011). Böylece öğrenen toplumun (Simmonds ve Andalreb, 2001), kütüphane tarafından sunulan kaynaklar ve hizmetler hakkında yeterince bilgi sahibi olup olmadığı da ortaya çıkmaktadır.

Kütüphane üzerinden erişime açılan bilgi kaynakları geleneksel fiziksel biçimlerden çevrimiçi karşılıklarına geçmekte ve kütüphaneler bir kaynağa sahip olmak yerine erişime aracılık etmeyi yeğlemektedir. Kütüphane ve bilgi hizmetleri sürekli bir değişim yaşamaktadır. Bilgi sektörünün genişlemesi, kütüphanelerin tekeli konumunu kırmakta ve kütüphaneler Google ve diğer arama motorları veya Web siteleri aracılığıyla çevrimiçi olarak kolayca erişilebilen kaynaklarla rekabetle karşı karşıya kalmaktadır. Akademik kütüphaneler, daha kaliteli ve değer yaratan hizmetlerini, kullanmadıklarının farkında olmayan varolan kullanıcılarını ve potansiyel kullanıcılarını çekmek için tanıtmalıdır (Duke ve Tucker, 2007).

Bu çalışma, akademik kütüphane ve bilgi hizmetlerinin pazarlanması ihtiyacına odaklanmaktadır. Literatüre dayalı olarak yapılan çalışmanın amacı, gelecek nesil teknoloji kullanıcıları için bir pazarlama planının nasıl formüle edilebileceğini araştırmaktır. Çalışma aynı zamanda temel pazarlama kavramlarının teknolojik gelişmelere bağlı olarak nasıl değiştiğini de analiz etmektedir. Araştırma deseninin hazırlanmasında genel tarama modeli yaklaşımı benimsenmiştir. Tarama modelleri, varolan bir durumu varolduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2003). Verilerin elde edilmesinde doküman analizi yönteminden faydalanılmıştır.

Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri için Pazarlama İhtiyacı

Pazarlama, kurumsal hedeflere ulaşmak amacıyla hedef pazarlarla gönüllü değer alışverişi sağlamak için tasarlanmış, dikkatle formüle edilmiş programların analizi, planlanması, uygulanması ve kontrolünü içeren bir süreçtir (Owens, 2003; Kotler, 1982). Kütüphaneler için pazarlama kavram ve tekniklerini bütünleştirmenin, kurumsal amaç ve hedeflere daha kısa sürede erişimde kolaylaştırıcı etkisi saptanmıştır. Bu hedefler arasında ilk sıralarda kütüphaneye fon sağlama gelmektedir. Bir kütüphanenin pazarlama çabaları, kütüphaneye görünürlük kazandırırken aynı zamanda faaliyetleri için destek sağlamaktadır (Kaur, 2009). Kütüphanede bulunan okuma materyalleri konusunda kullanıcılar arasında farkındalık yaratılmakta ve böylece söz konusu materyallerin kullanımı teşvik edilmektedir. İnsan gücü dahil bir kütüphanenin sınırlı kaynakları ile bilgi kullanımı en üst düzeye çıkmaktadır. Bir taraftan kütüphane imajı iyileşirken (Patil ve Pradhan, 2014), diğer taraftan kullanıcılar, araştırma hedeflerine erişmeleri için kendilerine sunulan hizmetlerden en iyi şekilde yararlanma konusunda daha başarılı hale gelmektedir. Pazarlama, bir kütüphanenin başarısında ve varlığını devam ettirmesinde hayati öneme sahiptir (Kaur, 2009). Kısaca etkili pazarlama, kullanıcıların kütüphane ve bilgi hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmalarının başlıca anahtarıdır (Jose ve Bhat, 2007).

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için pazarlama gerekliliği ilk kez Kotler ve Levy (1969) tarafından ele alınmış ve daha sonra Kotler (1982) tarafından bu tür kuruluşlar için pazarlama stratejileri geliştirilmiştir (Garoufallou ve diğerleri, 2013). Bu stratejilerin odak noktası, kütüphane gibi kar amacı gütmeyen bir kuruluşun temelde maldan çok hizmet üretimiyle uğraştığı gerçeğidir (Jose ve Bhat, 2007).

Hizmetler de mallar gibi bir tür üründür. Ancak hizmetler mallardan farklı özelliklere ve pazarlama gereksinimlerine sahiptir. Mallardan en büyük farkları, esasen soyut olmaları ve kullanıcılar ile direkt etkileşim yoluyla oluşturulmalarıdır. Hizmetleri mallardan ayıran başlıca dört temel özellik bulunmaktadır (Fisk ve diğerleri, 1993; Eser ve diğerleri, 2011; Kotler ve Armstrong, 2006; Rathmell, 1966; Regan, 1963; Wolak ve diğerleri, 1998; Zeithaml ve diğerleri, 1985). Bunlar; soyutluk

(intangibility), ayrılmazlık (inseparability), değişkenlik (heterogeneity) ve dayanıksızlıktır (perishability). Herhangi bir hizmet için pazarlama stratejisi belirlerken bu özellikleri dikkate almak gerekmektedir.

Hizmetlerin soyut yapıları ve dayanıksız oluşları, kullanımları öncesi önce beş duyu ile test edip sonra kullanılmalarına ve iade edilmelerine izin vermez (Kotler ve Armstrong, 2006). Onları üretimi sonrası depolamak da mümkün değildir. Ayrılmazlık özellikleri nedeniyle çoğu hizmet için üretim ve tüketim eş zamanlıdır (Haksever ve Render, 2013, s. 21). Bu nedenle üretilen hizmetin niteliğinde sunulduğu ortam kadar, kullanıcının da rolü vardır (Kotler ve Armstrong, 2006). Böylece hizmetler değişkenlik diğer bir deyişle türdeş olmama niteliği kazanır. Aynı hizmetin farklı kullanıcılar için farklı deneyimleri birbirinden ayırır. Çünkü hizmet performansı insan/kullanıcı etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı için zamana ve mekana göre değişebilir yapıdadır (Looy ve diğerleri, 2003).

Son yıllardaki bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve dijitalleşme, hizmetlere has bu dört temel özelliği tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalar, teknolojik gelişmelerin hizmet pazarlamanın odağını değiştirdiği ve bu nedenle bir paradigma değişikliği yaşandığı üzerine yoğunlaşmaktadır (Lovelock ve Gummesson, 2004; Moeller, 2010). Örneğin uzaktan eğitimde etkileşimli, web tabanlı dersler veya doktorlara uzaktan çalışmalarına imkan tanıyan minimal invaziv cerrahi gibi teknoloji tabanlı iletişim yöntemleriyle hizmetlerin üretim ve tüketimin ayrılmazlık ve dayanıksızlık özellikleri çoğu zaman aşılabilmektedir (Moeller, 2010).

Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri İçin Pazarlama Karması

Hizmetleri mallardan ayıran özellikler (soyutluk, ayrılmazlık, değişkenlik ve dayanıksızlık) nedeniyle 4P (ürün, fiyat, tutundurma ve dağıtım) olarak adlandırılan geleneksel pazarlama karmasına hizmetler için üç boyut (insan/katılımcılar, fiziksel kanıtlar ve süreç) daha ilave edilerek 7P olarak genişletilmiştir. (Bitner, 1990; Jose ve Bhat, 2007; Torlak, 2010; Yelkur, 2000).

Katılımcılar/İnsan (Participants)

Hizmetler için genişletilmiş pazarlama karması elemanlarının en önemli elemanlarından biri katılımcılar diğer bir deyişle insan boyutudur. Hizmetlerin yapısı gereği bu boyuta hem bir kütüphaneden bilgi hizmeti alan kullanıcılar hem de hizmet sunumunda görev alan kütüphane personeli dahildir (Bitner, 1990). Personel, hizmet etkileşiminin yanı sıra ürünün üretimi ve sunumunun ayrılmaz bir parçasıdır (Jose ve Bhat, 2007). Bir pazarlama programının başarısı, katılımcıların geri bildirimlerine bağlıdır (Patil ve Pradhan, 2014).

Dağıtım (Place) ve Fiziksel Kanıtlar (Physical Evidence)

Geleneksel tarzdaki kütüphane hizmetleri söz konusu olduğunda, fiziksel bir konumla birleştirilen kütüphanelerde bire bir kütüphaneci-kullanıcı dağıtım modeli kullanılır. Bir kütüphanede bilgi hizmetine konu olan her tür materyalin fiziksel görünümü ve düzeni davetkar ve kullanıcı dostu olmalıdır (Jose ve Bhat, 2007).

Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin dağıtım seçeneklerini artırmıştır. İnternet tabanlı çevrimiçi hizmetler, kullanıcıların kütüphane ve bilgi hizmetlerine uzaktan

erişmelerine olanak tanımaktadır. Bir üniversite kütüphanesinin ait olduğu akademik ortama etkin ve verimli bir şekilde hizmet verebilmesi için yeterli internet altyapısına sahip olması gerekmektedir (Jose ve Bhat, 2007; Adeyoyin, 2005).

Süreç (Process)

Pazarlamada başarılı olmak için kütüphane süreçleri verimli ve genel pazarlama stratejisiyle uyumlu olmalıdır. Kütüphane süreçlerinde verimlilik, uygun teknoloji kullanımıyla gerçekleştirilebilir (Jose ve Bhat, 2007). Bunlar arasında, kütüphane yönetim sistemleri (KYS), radyo frekanslı tanımlama (RFID), çevrimiçi kütüphane katalogları, kütüphane web siteleri, sanal danışma hizmetleri, sosyal medya uygulamaları, mobil kütüphane uygulamaları sayılabilir.

Tutundurma (Promotion)

Kütüphane ve bilgi hizmetleri hakkında hedef kitlenin bilgilendirildiği bir sistemin kurulması önemlidir. Kütüphane oryantasyonu, atölye çalışmaları, seminerler, konferanslar, kütüphane web sitesi, sosyal medya, kütüphane YouTube kanalı, bloglar, wikiler bu konuda önemli uygulamalardır. Bununla birlikte, tanıtımın en iyi yolunun ağızdan ağza iletişim [word of mouth (WOM)] olduğu unutulmamalıdır (Patil ve Pradhan, 2014; Silverman, 2001).

Ağızdan ağza iletişim, ürün veya hizmeti sağlayan kurumdan bağımsız olarak algılanan bireyler arasında ürün ve hizmete yönelik bilgi, görüş ve deneyimlerin hiçbir maddi çıkar gözetmeksizin aktarılması biçiminde gerçekleşmektedir. (Alire, 2007; Silverman, 2001). Ağızdan ağza iletişimin hem olumlu hem de olumsuz tarafları bulunmaktadır. Aldığı hizmetten memnun kalmamış bir kullanıcı çevresindeki diğer kişilere memnuniyetsizliğini aktarırken, tatmin düzeyi yüksek bir kullanıcı için ise tam tersi bir durum söz konusudur.

Fiyat (Price)

Kütüphaneler kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Öğrenen toplumun kalbi (Simmonds ve Andalreb, 2001) olarak nitelenen akademik kütüphane hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanılabilmektedir. Ancak son yıllarda kütüphanelerin artan maliyetleri, bilgi profesyonellerini en azından bazı hizmetlerin fiyatlandırılması konusunda düşünmeye itmektedir (Adeyoyin, 2005; Bamigbola, 2013; Dhima ve Sharma, 2009; Jose ve Bhat, 2007; Kaur ve Rani, 2008).

Ürün (Product)

Kütüphanelerde artan bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımı nedeniyle, kütüphaneler tarafından sunulan mal ve hizmetler çok hızlı değişim geçirmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde kütüphaneler kullanıcılarına daha hızlı ve verimli yollarla bilgi hizmeti sunabilmektedir (Jose ve Bhat, 2007). Mobil kütüphane uygulamaları kütüphane ve bilgi hizmetlerinde yaşanan değişimin en iyi örneğidir.

Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri İçin Pazarlama Planı

Bir kütüphane kullanıcılarının beklentilerini anlayıp onların gereksinimlerini karşılayabilmesi için öncelikle uygun bir pazarlama planına sahip olmalıdır. Pazarlamada başarıya ulaşmak için dört aşamalı bir planlama süreci önerilmektedir (Cole ve Graves, 2010): İlk aşamada kütüphanenin kullanıcı profili

oluşturulmalıdır. Pazarlama stratejisi geliştirirken kullanıcı bölümlendirmesine gidilmeli ve tek bir strateji yerine, farklı kullanıcı grupları için uygun stratejiler geliştirilmelidir (Örn. Akademik personel, idari personel, uluslararası öğrenciler, genel kullanıcılar vb.) Farklı kullanıcı gruplarının farklı gereksinimleri ve çalışma yöntemleri vardır. Bu aşamayı tamamlamak için kullanılacak araçlar arasında odak grup görüşmeleri ve anketler sayılabilir.

İkinci aşama SWOT analizin gerçekleştirildiği aşamadır. Bir pazarlama planı hazırlanırken SWOT analiz ile kütüphanenin içinde bulunduğu durumun saptanması amaçlanır. Kütüphanenin iç çevresindeki güçlü ve zayıf yönlerinin, dış çevresindeki fırsatların ve tehditlerin neler olduğu analiz edilir. Bu aşamada, kullanıcıların aldıkları kütüphane ve bilgi hizmetine ilişkin geri bildirimlerine kulak verilmelidir (Smith, 2011). Üçüncü aşamada SMART hedefler belirlenmelidir. SMART kısaltmanın açılımı; spesifik, ölçülebilir, ulaşılabilir, gerçekçi ve zamanlanmış hedeflerdir. Planın nasıl işleyeceği, nasıl ölçüleceği bu aşamada belirlenir. Dördüncü aşamada pazarlama planı üzerinde beyin fırtınası önerilmektedir. Bu son aşamada, planın amaç ve hedefleri üzerine geliştirilen sorular üzerinden plan tartışılmalıdır. Olumlu bir yargıya ulaşılması halinde plan uygulamaya geçilmelidir (Cole ve Graves, 2010).

Sonuç ve Öneriler

Yeni teknolojinin ortaya çıkışı ve kütüphanelerde uygulanması, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin pazarlanması için yeni ufuklar açmıştır. Pazarlama faaliyetleri ile bir kütüphanenin imajının ve değerinin inşa edildiği unutulmamalıdır. Kütüphane personeli, gelecek nesil teknoloji kullanıcılarının çağdaş gereksinimlerini karşılamanın yollarını bulmalıdır. Pazarlama bağlamında, akademik bir kütüphanenin kendisini, kullanıcılarının bilgi gereksinimlerini karşılamak için geliştirilmiş belirli ürünlere sahip bir marka olarak düşünmesi gerekmektedir.

Kütüphane hizmetlerinin pazarlanmasında, Dr. Ranganathan'ın geliştirdiği “Kütüphane Biliminin Beş Yasası” yol gösterici olmalıdır (Patil ve Pradhan, 2014). Pazarlama planının başarıya ulaşması için yüzde yüz kullanıcı memnuniyeti sağlanması hedeflenmeli ve güncel pazarlama araçlarından faydalanılmalıdır (Örn. Kütüphane web sayfaları, sosyal medya, YouTube, bloglar, wikiler vb.). Profesyonel pazarlama bilgi ve becerisine sahip olunmalıdır. Pazarlama stratejilerinin belirlenmesinde ve planların oluşturulmasında kullanıcılar ile işbirliğine gidilmelidir. Kütüphanelerin öğrencilere sunulan kariyer hizmetleriyle yakın ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adeyoyin, S. O. (2005). Strategic planning for marketing library services. *Library Management*. 26 (8/9), 494-507. doi:10.1108/01435120510631783
- Alire, C. A. (2007). Word-of-mouth marketing: abandoning the academic library ivory tower. *New Library World*, 108 (11/12), 545-551. doi:10.1108/03074800710838272

- Bamigbola, A. A. (2013). Application of Marketing Strategies and Mix to Digital Information Services (DIS): Nigerian University Libraries Perspectives. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 961. Erişim adresi: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/961>
- Bitner, M. J. (1990). Evaluating service encounters: The effects of physical surroundings and employee responses. *Journal of Marketing*, 54 (2), 69-82. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/1251871>
- Cole, K., Graves, T. ve Cipkowski, P. (2010) Marketing the library in a digital world. *The Serials Librarian*, 58 (1-4), 182-187. doi: 10.1080/03615261003625729
- Cullen, R. (2001). Perspectives on user satisfaction surveys. *Library Trends*, 49 (4), 662-686.
- Dhima, A. K. ve Sharma, H. (2009). Services marketing mix in library and information centres. *ICAL 2009-Advocacy and Marketing*. Erişim adresi: http://crl.du.ac.in/ical09/papers/index_files/ical-78_246_697_1_RV.pdf
- Duke, L. M. ve T. Tucker. 2007. How to develop a marketing plan for an academic library. *Technical Services Quarterly* 25, 51-68.
- Eser, Z., Korkmaz, S. ve Öztürk, S. A. (2011). *Pazarlama*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fisk, R.P., Brown, S. W. ve Bitner, M. J. (1993). Tracking the evolution of the services marketing literatüre. *Journal of Retailing* , 69 (1), 61-103. doi: [10.1016/S0022-4359\(05\)80004-1](https://doi.org/10.1016/S0022-4359(05)80004-1)
- Garoufallou, E., Siatiri, R. Zafeiriou, G. ve Balampanidou, E. (2013). The use of marketing concepts in library services: a literature review. *Library Review*, 62 (4/5), 312-334. [doi:10.1108/LR-06-2012-0061](https://doi.org/10.1108/LR-06-2012-0061)
- Haksever, C. ve Render, B. (2013). *Service management an integrated approach to supply chain management and operations*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Jose, A. ve Bhat, I. (2007). Marketing of library and information services: a strategic perspective. *Vision: The Journal of Business Perspective*, 11 (2), 23-28. [doi:10.1177/097226290701100204](https://doi.org/10.1177/097226290701100204)
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaur, K. (2009). Marketing the academic library on the web. *Library Management*, 30 (6/7), 454-468. [doi:10.1108/01435120910982140](https://doi.org/10.1108/01435120910982140)
- Kaur, A. ve Rani, S. (2008). Marketing of information services and products in university libraries of Punjab and Chandigarh (India): An attitudinal assessment of library professionals. *Library Management*, 29 (6/7), 515-537. doi:[10.1108/01435120810894536](https://doi.org/10.1108/01435120810894536)
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2006). *Principles of marketing*. New Jersey: Pearson Prentice Hall International, Inc.
- Kotler, P. (1982). *Marketing for nonprofit organizations*. India, New Delhi: Prentice Hall.
- Kotler, P. ve Levy, S. J. (1969). Broadening the concept of marketing. *Journal of Marketing*, 33 (1), 10-15.

- Looy, B.V., Gemmel, P. ve Dierdonck, R. V. (2003). *Services management: An integrated approach*. England: Pearson Education Limited.
- Lovelock, C. ve Gummesson, E. (2004). Whither service marketing? In search of a new paradigm and fresh perspective. *Journal of Service Research*, 7 (1), 20-41. doi: [10.1177/1094670504266131](https://doi.org/10.1177/1094670504266131)
- Moeller, S. (2010). Characteristics of services – a new approach uncovers their value. *Journal of Services Marketing*, 24 (5), 359-368. doi:[10.1108/08876041011060468](https://doi.org/10.1108/08876041011060468)
- Owens, I. (2003). Marketing in library and information science: A selected review of related literature. *The Acquisitions Librarian*, 14 (28), 5-31. doi:[10.1300/J101v14n28_02](https://doi.org/10.1300/J101v14n28_02)
- Patil, S. K. ve Pradhan, P. (2014). Library promotion practices and marketing of library services: A role of library professionals. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 133, 249-254. doi:[10.1016/j.sbspro.2014.04.191](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.191)
- Rathmell, J. M. (1966). What is Meant by Services? *Journal of Marketing*, 30 (4), 32-36. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/1249496>
- Regan, W. J. (1963). The service revolution. *Journal of Marketing*, 27 (3), 57-62. Erişim adresi:<https://archive.ama.org/archive/ResourceLibrary/JournalofMarketing/documents/6740142.pdf>
- Silverman, G. (2001). *The Secrets of Word-of-Mouth Marketing: How to Trigger Exponential Sales Through Runaway Word-of-Mouth*. New York: AMACOM.
- Simmonds, P. L. ve Andalreb, S. S. (2001). Usage of academic libraries: The role of service quality, resources, and user characteristics. *Library Trends*, 49 (4), 626-634.
- Smith, A. D. (2011). Strategic marketing of library resources and services. *College & Undergraduate Libraries*, 18, 333–349. DOI: 10.1080/10691316.2011.624937
- Torlak, Ö. (2010). Pazarlamanın yeni tanımı ve pazarlama karmasındaki değişime ilişkin değerlendirmeler. İ. Varinli ve K. Çatı (Eds.), *Güncel pazarlama yaklaşımlarından seçmeler* içinde (s. 1-29). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wolak, R., Kalafatis, S. ve Harris, P. (1998). An investigation into four characteristics of services. *Journal of Empirical Generalisations in Marketing Science*, 3 (2), 22-43. Erişim adresi: <https://www.empgens.com/article/an-investigation-into-four-characteristics-of-services/>
- Yelkur, R. (2000). Customer satisfaction and the services marketing mix. *Journal of Professional Services Marketing*, 21(1), 105-115.
- Zeithaml, V. A., Parasuraman, A. ve Berry, L. L. (1985). Problems and strategies in services marketing. *Journal of Marketing*, 49 (2), 33-46. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/1251563>

A comparison between perceptions of decision-making bodies regarding strategic decision-making process of public and private universities at Lahore

Dr. Sadaf JABEN

Assistant Professor; Department of STEM Education, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Dr. Moafia NADER

Assistant Professor; Department of STEM Education, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Dr. Tayyaba BATOOL

Assistant Professor; Department of STEM Education, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Ms. Kirn IFTIKHAR

PhD scholar, Lahore College for Women University, Lahore, Pakistan

Abstract

This study investigated the comparison between perceptions of decision-making bodies regarding strategic decision-making process (SDMP) working at public and private universities of Lahore, Pakistan. The study was quantitative in nature. A survey method was used. After pilot testing, A five-point Likert scale questionnaire was administered conveniently, on 30 members of decision-making bodies regarding SDMP working at public and private universities of Lahore. The statistical package for social sciences (SPSS) was used to analyze data. The findings shows that the decision-making bodies working at public universities are more aware of strategic decision-making process as compared to private universities. The study suggested that there is a need to conduct the trainings at both public and private universities regarding SDMP.

Keywords: Perceptions, decision making bodies, SDMP (strategic decision-making process)

Road Rage: Understanding Drivers' Approaches Towards Road Safety in Karachi, Pakistan

Sarfraz KHAN

Assistant Professor, Department of Sociology, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan. E-mail: sarfraz@gau.edu.pk

Abstract

According to the World Health Organization (WHO) approximately, 1.37 million people die, and more than 4 million people get injured or permanently disabled annually in Road Traffic Accidents (RTAs) worldwide. RTAs have become the 3rd most leading cause of deaths worldwide. In Karachi, Pakistan, traffic rules and regulations are not properly followed by the drivers. Consequently, 30,000 traffic accidents are reported annually by the traffic police. The Risk Homeostasis and Reasoned Actioned theories have emphases on improving public safety by alleviating the consequences of risky behavior among the drivers. Unsafe and risky driving is not only the threat to the drivers but at the same time it is also an unusual threat to a wide-ranging public safety. The current study is based on the primary data collected from the two hundred and twenty (220) respondents (i.e. drivers) both male and female respectively from the various locations in Karachi city. A closed-ended well-structured questionnaire was designed to collect the data. The descriptive and inferential statistics were applied to analyze the collected data through the Statistical Package for Social Sciences' (SPSS) latest version. The findings of the research showed that in Karachi most of the drivers were having lesser or partial knowledge, portraying negative attitudes, and practicing in malpractices towards the road safety rules and regulations. Violation of traffic rules and regulations reached an alarming situation which can be judged by the fact that drivers hardly bother anymore about the traffic rules in Karachi. Consequently, the violation of traffic rules and regulations have placed public safety at greater risk in this city.

Keywords: Road Safety, Risk Homeostasis, Traffic Rules and Regulations, Reasoned Action, Karachi, Pakistan.

The Regulation of Public Enterprises: Study Case of Kosovo

Xhemazie IBRAIMI

AAB college Prishtina, Kosovo

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0808-8006>

xhemazie.ibraimi@universitetaab.com

Besime ZIBERI

AAB college Prishtina, Kosovo

Corresponding Author: besime.ziberi@universitetaab.com

Albulena BRESTOVCI

albulena.brestovci@universitetaab.com

Abstract

The main purpose of this paper is to analyze the way of governing and supervising public enterprises in Kosovo and the importance they have in the development and balance of the legal system of a state and a functioning democracy which together enable the preservation and increase of responsibility, and reducing undue political influence. The Government and the Assembly of Kosovo must publicly demonstrate the support and development of the country's public enterprises as bodies responsible for providing services to citizens and maintaining the country's legal order. Good corporate governance in accordance with the provisions of domestic law and the lack of political influence of the Government in these bodies is a good signal and indicator for foreign investors and lenders that investing and lending to such companies is safe as the lack of governance enables market disruption while on the other hand deprives citizens of quality public services. Lack of good governance discourages foreign investors and thus slows down the further evolution of ownership and stagnation in the development of the country's economy.

Keywords: Governance, oversight, public enterprises, boards of public enterprises, ownership of public enterprises

Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge anlaşmazlığı bu bölgedeki doğalgazın uluslararası pazarlığa sunması yönünde bir engel midir?

Sina KISACIK

Tülay YAYLAGÜL

Cyprus Science University, North Cyprus (TRNC)

Öz

İnsanlık tarihi boyunca bazı bölgeler diğerlerine nazaran içerdikleri özelliklerden ötürü daha fazla ön plana çıkmıştır. Bunlardan birisi de dünya tarihinde bereketli hilal olarak nitelendirilen Akdeniz bölgesidir. Akdeniz bölgesi içerdiği medeniyetler ve bununla bağlantılı olarak geliştirilen sosyo ekonomik ve sosyo politik sistemler neticesinde dünya jeopolitiğinde son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bölge özelindeki Doğu Akdeniz bölgesi ise özellikle 2000li yıllarda keşfedilen enerji kaynakları neticesinde yeniden dünya gündemindeki önemini artırmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler arasında, kıyıdaş devletler arasında, uzlaşmış bir münhasır ekonomik bölge anlaşmasının bulunmamasından ötürü enerji kaynaklarının çıkarılması ve ticarileştirilmesinde birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Kıyıdaş devletler arasında ortak bir münhasır ekonomik bölge anlaşmasının bulunmamasından dolayı, bireysel hukuki tasarruflar yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak çıkar çatışmalarından ötürü enerji kaynakları arasındaki mücadele, gittikçe askeri bir hale dönüşmektedir. Bu arada Doğu Akdeniz de son derece stratejik bir yerde konumlanan KKTC ve Doğu Akdeniz'e en uzun kıyı şeridi bulunan Türkiye'nin politikaları sadece bölgesel güçlerce değil, aynı zamanda bölge dışı güçlerce de yakından takip edilmeye devam edilecektir. Önümüzdeki yıllarda da herhangi bir değişiklik olmayacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede ilgili çalışmamızda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının ticarileştirilmesi yönündeki en önemli engel olan münhasır ekonomik bölge sözleşmesi Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gözünden ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Münhasır Ekonomik Bölge, Doğal Gaz Kaynakları, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuki Sözleşmesi.

Yeşil Pazarlama Yaklaşımlarının Müşteri Memnuniyetine Etkisi: 5 Yıldızlı Oteller Örneği

The Effect of Green Marketing Approaches on Customer Satisfaction: A Case of 5 Star Hotels

Elif Can AVCI

Kıbrıs İlim Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Girne, KKTC, elfdgnavc@gmail.com

Aysel AYDIN

Kıbrıs İlim Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm ve Otelcilik, Girne, KKTC, iayselaydin@csu.edu.tr

Mehmet Necati CİZRELİOĞULLARI

Kıbrıs İlim Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm ve Otelcilik, Girne, KKTC, mehmetcizreliogullar@csu.edu.tr

Özet

Bugün yeşil pazarlama kavramı, tüm dünyanın çevre dostu olma ve çevresel sürdürülebilirliği geliştirme konusunda yaşam tarzını dönüştürdüğü günün kelimesidir. Yeşil pazarlama, müşterilerin taleplerini çevre dostu bir şekilde karşılamayı amaçlayan bir pazarlama araçları sistemidir. Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrısta 5 yıldızlı otellerde görev alan yönetici kadrosunun yeşil pazarlama yaklaşımlarının müşterilerin memnuniyet düzeylerini nasıl etkileyeceğini analiz etmek, bu sayede otellerin bu uygulama karşısında zayıf yönlerini ve güçlü yönlerini anlamalarına yardımcı olmaktır. Araştırmada, Girne bölgesinde 5 yıldızlı otellerde çalışan 30 otel yönetici ile görüşülecektir. Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma tekniklerinden mülakat tekniği ile veri toplanılacaktır. Araştırma bulgularında, otel yöneticilerinin yeşil pazarlamaya yönelik algısı ile çevresel faaliyetlerin yeşil pazarlama algı düzeyi ve müşteri memnuniyet düzeyi üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı varsayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Pazarlama, Müşteri Memnuniyeti, Yeşil Turizm, Kuzey Kıbrıs

Abstract

Green marketing is the new buzz word of the day as the entire world transforms its way of life to be more eco-friendly and improve environmental sustainability. Green marketing is a system of marketing tools aimed at meeting customers' demand in an environmentally friendly way. The purpose of this research is to analyze how green marketing approaches of 5-star hotel managers in Northern Cyprus affect customer preferences at the satisfaction level, thereby assisting hotels in understanding their weaknesses and strengths in the face of this practice. In the research, 30 hotel managers working in 5-star hotels in the Kyrenia region will be interviewed. Data will be collected through the interview technique, one of the qualitative research techniques, from the research methods. According to the research findings, hotel managers' perceptions of Green Marketing and environmental activities will have a significant impact on the level of Green Marketing perception and customer satisfaction.

Keywords: Green Marketing, Customer Satisfaction, Green Tourism, Northern Cyprus

İlkokul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile ilgili görüşleri

Tuğçe AKYOL

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye

Havva ERDEM

Bilim Uzmanı, Manisa ODTÜ Ülkem Koleji, Türkiye

Öz

Katılım, ilkökul öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere aktif katılımını ve öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyecek akademik görevleri içermektedir. İlkokul öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesinin, eğitim kurumlarındaki uygulamalarda görülen eksikliklerin belirlenmesi ve daha sonraki uygulamaların zenginleştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı ilkökul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmış olup, çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örnekleme ele alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Afyonkarahisar Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilkokullarda görev yapmakta olan 9'u kadın, 3'ü erkek olmak üzere toplam 12 ilkökul öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan 8 açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunu söyleyen ve onam formunu imzalayan öğretmenler ile birebir görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bu çalışmada inandırıcılığın sağlanması için uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi stratejiler kullanılmıştır. Görüşler ve deneyimler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. İki araştırmacı tarafından bağımsız değerlendirmeler gerçekleştirilmiş olup, görüşme formunun hazırlanmasında alan uzmanlarından görüş alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler sınıf içi etkinliklere katılım, katılım düzeyinin geliştirilmesi, katılım düzeyinin belirlenmesi ve mesleki deneyimler olmak üzere toplam dört ana tema altında toplanmıştır. İlkokul öğretmenlerinin büyük bir kısmı öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerini yüksek bulduklarını, öğrencilerin katılım düzeylerini belirlerken gözleme dayalı değerlendirmeler kullandıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerin, öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılımını sağlama konusundaki yeterliliklerini yüksek ve orta düzeyde

buldukları ve katılımı sağlamada en çok çocuklardan kaynaklanan durumlar ile ilgili zorluklar yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİN SINIF İÇİ ETKİNLİKLERE KATILIM DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Views of Primary School Teachers on Students' Levels of Involvement in Classroom Activities

Doç. Dr. Tuğçe Akyol

Afyon Kocatepe Üniversitesi, akyol.tugce@gmail.com

Bil. Uzm. Havva Erdem

Manisa Ülkem Koleji, erdem.227@hotmail.com

Öz

Katılım, ilkökul öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere aktif katılımını ve öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyecek akademik görevleri içermektedir. İlkokul öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesinin, eğitim kurumlarındaki uygulamalarda görülen eksikliklerin belirlenmesi ve daha sonraki uygulamaların zenginleştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı ilkökul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmış olup, çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örnekleme ele alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Afyonkarahisar Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilkökullarda görev yapmakta olan 9'u kadın, 3'ü erkek toplam 12 ilkökul öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan 8 açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunu söyleyen ve onam formunu imzalayan öğretmenler ile birebir görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bu araştırmada inandırıcılığın sağlanması için uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi stratejiler kullanılmıştır. Görüşler ve deneyimler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. İki araştırmacı tarafından bağımsız değerlendirmeler gerçekleştirilmiş olup, görüşme formunun hazırlanmasında alan uzmanlarından görüş alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler sınıf içi etkinliklere katılım, katılım düzeyinin geliştirilmesi, katılım düzeyinin belirlenmesi ve mesleki deneyimler olmak üzere toplam dört

ana tema altında toplanmıştır. İlkokul öğretmenlerinin büyük bir kısmı öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerini yüksek bulduklarını, öğrencilerin katılım düzeylerini belirlerken gözleme dayalı değerlendirmeler kullandıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerin, öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılımını sağlama konusundaki yeterliliklerini yüksek ve orta düzeyde buldukları ve katılımı sağlamada en çok çocuklardan kaynaklanan durumlar ile ilgili zorluklar yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, ilköğretmeni, katılım, katılım düzeyi

Abstract

Involvement includes the active participation of primary school students in classroom activities and academic tasks that will positively affect the learning process. It is thought that examining the views of primary school teachers is important in terms of determining the deficiencies in the practices in educational institutions and enriching the practices. The aim of this study is to examine primary school teachers' views on students' involvement in classroom activities. Case study, one of the qualitative research methods, was used in the research, and criterion sampling was used to determine the study group. The study group of the research is working in primary schools affiliated to Afyonkarahisar Directorate of National Education, 9 female, 3 male total It consisted of 12 primary school teachers. An interview form consisting of 8 open-ended questions prepared by the researchers was used as a data collection tool in the study. The data of the study were collected through interviews with the teachers who said that they volunteered to participate in the study and signed the consent form. The data obtained from the interviews conducted within the aim of the research were evaluated with content analysis. Strategies such as long-term interaction, in-depth data collection, participant confirmation and expert review were used to ensure credibility in this research. Views and experiences are described in detail. Independent evaluations were carried out by two researchers, opinions of field experts were taken in the preparation of the interview form and necessary arrangements were made. The data obtained from the research were gathered under four main themes: involvement in classroom activities, developing the level of involvement, determining the level of involvement and professional experiences. Most of the primary school teachers stated that they found their students' involvement in classroom activities high, and that they used observation-based assessments when determining students' involvement levels. It was concluded that the teachers found their students' ability to participate in classroom activities at a high and moderate level, and that they had difficulties in ensuring involvement mostly related to situations arising from children.

Keywords: Primary school, primary school teacher, involvement, level of involvement.

1. Giriş

Günümüzde öğrenme ortamlarının niteliğini ve tüm öğretim kademelerindeki akademik başarıyı etkileyen faktörler üzerinde odaklanılmaktadır. Özellikle öğrenme ortamlarının fiziksel, sosyal ve

bilişsel açıdan etkili bir şekilde düzenlenmesi ve öğrenme süreçlerinin değerlendirilmesi için katılım kavramı ön plana çıkmıştır. Akademik başarının önemli bir bileşeni olduğu (Bierman vd., 2009; Li vd., 2010) belirtilen katılım çok boyutlu bir kavramdır.

Katılım, bir durum ya sürecin içinde yer almak şeklinde tanımlanmaktadır (Ferlazzo, 2011). Katılım, öğrencilerin kendi potansiyellerini gerçekleştirdikleri yoğun bir zihinsel etkinliktir (Laevers, 2005). Öğrencilerin gerçekleştirmekte olduğu aktivitenin bir boyutu olan katılım belirli davranışsal özellikler ya da belirli bir alana özgü gelişimsel özellikler doğrultusunda açıklanamaz. Katılım, yüksek düzeyde konsantrasyon, motivasyon, enerji, keşif süreci ve temel gelişimsel şemalar ile bütünleşmektedir (Laevers, 2007). Katılımın göstergeleri, öğrencilerin nasıl konsantre oldukları ve süreçten nasıl etkilendikleri ve kendi potansiyellerini hangi düzeyde gerçekleştirdikleri ile ilgilidir (Laevers ve Declercq, 2018). Konsantrasyon, enerji, karmaşıklık ve yaratıcılık, yüz ifadesi ve duruş, sözler, tepki süresi ve doyum katılımın göstergeleri olarak belirtilmektedir. Bu göstergelerden yola çıkılarak çocukların katılım düzeyleri ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır (Laevers, 1993). Öğrencilerin öğrenme ortamlarına yüksek düzeyde katılım sağlamaları, öğrenmeye ilişkin duydukları ilginin bir yansıması olarak ifade edilmektedir (Pascal ve Bertram, 1997). Sınıf içi etkinliklere katılım ise, öğrencilerin sınıfta dersi dinleme, sınıftaki diyaloglara katılma, öğretmenin sorusuna cevap verme gibi süreçlerini içermektedir (Baroody ve Diamond, 2013). Ayrıca öğrencilerin etkinliklere katılımını ve etkinlik sırasındaki çabalarını içermektedir (Skinner vd., 2009). Etkinlikler sırasında dikkat devamlılığı içerdiği ve enerji harcandığı için ilkökul öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri incelenmektedir (Robinson ve Lubienski, 2011).

Alanyazında, öğrenme ortamlarında yapılan düzenlemelerin (Ainley, 2012; Güner Yıldız, 2015, Hartz, Williford ve Koomen, 2017; Martin ve Rimm Kaufman, 2015), öğretmen öğrenci etkileşiminin (Doumen vd., 2012; Papadopoulou ve Gregoriadis, 2017; Stroet, Opdenakker ve Minnaert, 2013) öğrencilerin katılım düzeyleri üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılan araştırmalar görülmektedir. İlkokul öğrencilerinin katılım düzeylerinin değerlendirilmesi, öğrencilerin öğrenme süreçleri ile ilgili kritik bilgilerinedinilmesi, etkili öğrenme ortamlarının düzenlenmesi (Fredricks ve diğ., 2004; Lenaerts vd., 2017) ve uygulanan programın niteliğinin belirlenmesi (Raspa, McWilliam ve Ridley, 2001) için gereklidir. Katılım düzeyleri ile ilgili yapılan değerlendirmeler öğrencilerin kendi potansiyellerini geliştirebilmeleri konusunda da öğretmenlere yardımcı olmaktadır (Laevers, 2011). İlkokul öğrencilerinin katılım düzeyleri ile motivasyonel inançları (Demircan & Tanrıseven, 2014), algıladıkları sınıf atmosferi (Künkül, 2008), öğretmen öğrenci etkileşimi (Wang, 2017); öğrencilerin sosyal-duygusal yeterlilikleri (Papiéska, 2019) arasındaki ilişkileri ele alan araştırmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Öğrencilerin sınıf içindeki katılım düzeylerine ilişkin öğretmenlerin görüş ve değerlendirmelerini (Björge ve Svendsen, 2015; Sönmez ve Ceylan, 2017) ele alan araştırmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Sönmez ve Ceylan (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, okul öncesi öğretmenleri çocukların katılım düzeylerini motive olmaları ve keşifler yapmaları şeklinde açıkladıkları belirlenmiştir. İlkokul öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesinin, eğitim kurumlarındaki uygulamalarda görülen eksikliklerin belirlenmesi ve daha sonraki uygulamaların zenginleştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı ilkökul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma deseni

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmasında belirli bir zaman içerisinde sınırlandırılmış bir ya da birkaç durum çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları ile derinlemesine incelenir (Creswell, 2013). Bu çalışmada ele alınan durum, ilkökul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile ilgili görüşlerini içermektedir.

2.2 Çalışma grubu

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Öğretmenlerin en az beş yıllık mesleki kıdeme sahip olmaları ve daha önce çocuk katılımı ile ilgili bir eğitime katılmamış olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilkökullarda görev yapmakta olan 9'u kadın, 3'ü erkek toplam 12 ilkökul öğretmeni oluşturmuştur.

2.3 Veri toplama aracı

Araştırmacılar tarafından ilgili alan yazın taraması yapılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, iç geçerliği sağlamak amacıyla üç alan uzmanının görüşü sunulmuştur. Alan uzmanlarının görüş ve önerileri doğrultusunda görüşme formunda yer alan 8 sorudan biri çıkarılmış ve bir soruda değişiklik yapılmıştır. Daha sonra pilot çalışma kapsamında iki ilkökul öğretmeni ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler sonrasında verilen cevapları zenginleştirmek amacıyla sondalar kullanılmıştır.

2.4 Veri toplama süreci

Araştırmacılar tarafından araştırmaya katılan öğretmenlere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir ve kimliklerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunu söyleyen ve onam formunu imzalayan öğretmenler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler ile belirlenen tarihlerde bir araya gelinerek okullardaki öğretmenler odasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak 15-20 dakika civarında sürmüş ve öğretmenlerin hepsi ses kaydı için izin verdikleri için bütün görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

2.5 Verilerin analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Fraenkel and Wallen (2005) içerik analizinin araştırmaya katılan bireylerin inançlarını, tutumlarını ve fikirlerini ortaya çıkaran bir teknik olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmadan elde edilen veriler, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Birinci aşamada kayda alınan tüm görüşmeler yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Araştırmacı ve bağımsız başka bir araştırmacı tarafından ayrı bir şekilde görüşme dökümleri tek tek okunmuş ve kodlamalar yapılmıştır. İkinci aşamada, elde edilen kodlardan yola çıkılarak temalar oluşturulmuş ve temalar hakkında görüş birliğine varılmıştır. Üçüncü aşamada araştırmadan elde edilen veriler, kodlara ve temalara göre düzenlenmiş ve daha önceden belirlenen temalar dışında, ayrı bir temanın oluşmadığı üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Son aşamada, belirlenen temalara göre elde edilen bulgular katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak raporlaştırılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu araştırmada inandırıcılığın sağlanması için uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi stratejiler kullanılmıştır (Lincoln & Guba, 1986, Akt. Yıldırım

ve Şimşek, 2016). Alıntılarda, etik unsurlara bağlı kalınarak katılımcıların isimleri kullanılmamış ve görüşme yapılan ilkökul öğretmenleri ise Ö1, Ö2, Ö3 vb. şekilde kodlanmıştır.

Araştırmacılar görüşme dökümlerini birkaç kez okuyup, gözden geçirmiş, veri kaynakları ile uzun süreli etkileşim içinde olmuştur. Görüşler ve deneyimler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiş ve alıntılar ile birlikte okuyuculara verilerin gerçekliğine ilişkin süreçler sunulmuştur. İki araştırmacı tarafından bağımsız değerlendirmeler gerçekleştirilmiş olup, görüşme formunun hazırlanmasında alan uzmanlarından görüş alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Tutarlılık için araştırma verilerinin aynı koşullarda toplanmasına, toplanan verilerin kayıt altına alınmasına ve verilerin sonuçlar ile ilişkilendirilmesine dikkat edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

3. Bulgular

Araştırma verileri yapılan içerik analizi sonucunda sınıf içi etkinliklere katılım, katılım düzeyinin geliştirilmesi, katılım düzeyinin belirlenmesi ve mesleki deneyimler olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Temalar ve alt temalara ait başlıklar aşağıda Tablo 1’de verilmiştir. Temalara ilişkin alt temalar başlıklar halinde, öğretmenlerin görüşlerinden alıntılar yapılarak belirtilmiştir.

Tablo 1. Temalar ve alt temalar

Tema	Alt temalar
Sınıf içi etkinliklere katılım	Katılım düzeyi Sınıf içi katılıma ilişkin örnekler
Katılım düzeyinin geliştirilmesi	Uygulamalar Yöntem/teknikler
Katılım düzeyinin belirlenmesi	Değerlendirme Etkileyen faktörler
Mesleki deneyimler	Yeterlilik Öneriler/Zorluklar

3.1 Sınıf içi etkinliklere katılım

Sınıf içi etkinliklere katılım temasına ilişkin alt temalar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sınıf içi etkinliklere katılıma ilişkin görüşler

Alt tema	Cevaplar	Öğretmenler
Katılımı düzeyi	Yüksek	8
	Orta	4
	Derse aktif katılım	6
Sınıf içi katılıma ilişkin örnekler	Motivasyon/konsantrasyon	3
	Öğrenme süreçleri	2
	Diğer	1

Tablo 2'ye göre, sınıf içi etkinliklere katılıma ilişkin görüşler teması katılım düzeyi ve sınıf içi katılıma ilişkin örnekler olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. İlkokul öğretmenlerinin büyük bir kısmı öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerini yüksek bulduklarını belirtirken; Sınıf içi katılıma sırasıyla derse aktif katılım, motivasyon/konsantrasyon, öğrenme süreçleri ile ilgili örnekler vermiştir. Öğretmenlerin bu konudaki görüşlerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

“Öğrenci aktif bir şekilde eğitim öğretim ortamına katılır .” (Ö8/K)

“Motivasyonun ardından dersi dikkatli dinlemeleri, o güne hazırlıklı gelmeleri ..” (Ö4/K)

“Çocuğun öğrenme sürecine kendisini katıp katmadığı.” (Ö10/E)

“Öğretime destek sağlayan süreçlerdir .” (Ö11/K)

3.2 Katılım düzeyinin geliştirilmesi

Katılım düzeyinin geliştirilmesi temasına ilişkin alt temalar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Katılım düzeyinin geliştirilmesine yönelik görüşler

Alt tema	Cevaplar	Öğretmenler f
Yöntemler/teknikler	Yaparak-yaşayarak öğrenme	4
	Dikkat çekmek	
	Başarı	3
		3
	Bireysel farklılıklar	2
Uygulamalar	Motive etmek	5
	Görüş almak	
	Sözel yönergeler	4
	Diğer	
		3
	2	

Tablo 3 incelendiğinde, katılım düzeyinin geliştirilmesi temasının yöntemler/teknikler ve uygulamalar olmak üzere iki alt temaya ayrıldığı görülmektedir. İlkokul öğretmenleri, öğrencilerinin katılım düzeylerini geliştirmek için sırasıyla yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesini uyguladıklarını, derste dikkat çekmeye çalıştıklarını, öğrencilerin başarıma duygusunu desteklemeye çalıştıklarını ve bireysel farklılıklara dikkat ettiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“O yüzden etkinliklerin kesinlikle ilgilerini çekecek şekilde düzenlenirse katılım gösteriyorlar” (Ö10/E)

“Kendileri başarılıysa o etkinliği rahatlıkla yapabileceklerini düşünüyorlarsa konsantrasyonları yüksek oluyor..” (Ö6/E)

“Özellikle kendi işlerini yaptıklarında. Yaparak yaşayarak öğrenme çok hoşlarına gidiyor...” (Ö5/K)

“Bireysel farklılıkları gözeterek işlediğim derslerde daha çok katılıyorlar. İyi öğrenme her öğrenci fikrini söylediğinde gerçekleşiyor .” (Ö8/K)

Öğretmenler, öğrencileri motive ederek, görüşlerini alarak, sözel yönergeler vererek katılım düzeylerini artırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

“O yüzden etkinliklerin kesinlikle ilgilerini çekecek şekilde düzenlenirse katılım gösteriyorlar” (Ö10/E)
“Kendileri başarılıysa o etkinliği rahatlıkla yapabileceklerini düşünüyorlarsa konsantrasyonları yüksek oluyor..” (Ö6/E)
“Özellikle kendi işlerini yaptıklarında. Yaparak yaşayarak öğrenme çok hoşlarına gidiyor...” (Ö5/K)
“Bireysel farklılıkları gözeterek işlediğim derslerde daha çok katılıyorlar. İyi öğrenme her öğrenci fikrini söylediğinde gerçekleşiyor.” (Ö8/K)

3.3 Katılım düzeyinin belirlenmesi

Katılım düzeyinin belirlenmesi temasına ilişkin alt temalar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Katılım düzeyinin belirlenmesine yönelik görüşler

Alt tema	Cevaplar	Öğretmenler
		f
Değerlendirme	Gözlem	6
	Sonuç odaklı	4
	Süreç	2
Etkileyen faktörler	Öğretmen	11
	Çocukların ihtiyaçları/duygusal özellikleri	7
	Çocukların gelişimsel özellikleri	
	Aile/Sosyo-ekonomik düzey	5
	Fiziksel koşullar	3
	Akran ilişkileri	3
	Ders içeriği	3
		3

Tablo 4’e göre, katılım düzeyinin belirlenmesi teması değerlendirme ve etkileyen faktörler olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

İlkokul öğretmenlerinin bir kısmı, öğrencilerin katılım düzeylerini belirlerken gözleme dayalı değerlendirmeler, sonrasında sonuç ve süreç odaklı değerlendirmeleri kullandıklarını şu şekilde örnekler vermiştir:

“Genellikle gözlem yöntemini uyguluyorum. Ya da ders için katılım gözlem formu hazırlıyorum..” (Ö5/K)

“Çocukları bireysel olarak değerlendirdiğim gibi çabalarını da değerlendirmeye çalışıyorum.” (Ö6/E)

“Sadece ölçeklerimiz var. Ölçeklerimizi dolduruyoruz. O da sınıf içindeki tutumları, durumları, davranışları, ders içi katılımları yönetmeliğimiz bize bunu söylüyor...” (Ö4/K)

Öğretmenler öğrencilerin katılım düzeylerini en çok öğretmen ve çocukların ihtiyaçları/duygusal özelliklerinin etkilediğini, bunlar dışında çocukların gelişimsel özellikleri, aile/sosyo-ekonomik düzey, fiziksel koşullar, akran ilişkileri, ders içeriği gibi faktörlerin de etkili olduğunu belirtmiştir.

“Genelde çok hareketli çocukların derse katılımını az görüyorum. Bunun yanında sessiz, kendi halinde olan çocukların da katılımını az görüyorum. Bunun yanında çocukların kişilikleri diyebilirim..” (Ö9/K)

“Okulun fiziki yapısı da bu anlamda çok çok önemli. Aile faktörü, uyku durumu, duygu düzeyi ve okul faktörü. Öğretmen de bir faktördür. ” (Ö4/K)

“Etkinliğin düzeyi, çocuğun psikolojisi, öğretmenin tutumu...” (Ö7/E)

3.4 Mesleki deneyimler

Mesleki deneyimler temasına ilişkin alt temalar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Mesleki deneyimlere yönelik görüşler

Alt tema	Cevaplar	Öğretmenler
		f
Yeterlilik	Yüksek	7
	Orta	5
Zorluklar	Çocuktan kaynaklanan durumlar (derse ilgisi, psikolojik, fiziksel, vb.)	7
	Dış etmenler	2
	Akran ilişkileri	2
	Aile	1

Tablo 5’e göre, mesleki deneyimler teması yeterlilik ve zorluklar alt temalarından oluşmaktadır. İlkokul öğretmenlerinin öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılımını sağlamada kendilerini yüksek ve orta düzeyde yeterli bulduklarını belirtmiştir. Öğretmenler yeterliliklerini şöyle açıklamıştır:

“Yüksek düzeyde olduğunu düşünüyorum. Farklı yöntem ve teknikleri çok fazla kullanırım.” (Ö9/K)

“Yüksek olduğunu düşünüyorum. Bunun da yılların getirdiği tecrübeyle ilgili olduğunu düşünüyorum.” (Ö12/K)

“Buna orta diyeceğim. Çünkü her zaman yüksek düzeyde katılımı sağlayabildiğimi düşünmüyorum. Bunun da sebebi şu, çocuk o anda o dersi işlemek istemiyor olabilir. Ya da o konuyu iyi bildiğini düşünüyor olabilir. ...” (Ö6/E)

“Orta düzeydeyiz. Belki daha iyi şeyler yapılabilir. ” (Ö3/E)

Öğretmenler sınıftaki etkinliklere katılımı sağlamak konusunda en çok çocukta kaynaklanan durumlar ile ilgili zorluklar yaşadıklarını ifade etmiştir.

“Dikkat süreleri az olduğu için ilgi alanları olmadığı zaman, konuyu anlamadığı zaman, istekli olmadığı zaman zorluk çekiyorum.” (Ö9/K)

“Tıbben tanı konulmuş çocuklarda hiperaktivite bozuklukları olan, belirli bir tanısı olan, sıkıntıları olan çocukları derse çekmekte zorlanıyorum.” (Ö5/K)

“En büyük zorluk çocuğun o faaliyete katılmaya isteksiz olması. Onun da en büyük sebebi içine kapanıklık...” (Ö7/E)

4. Tartışma ve Sonuç

İlkokul öğretmenlerinin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerine yönelik görüşlerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda elde edilen veriler sınıf içi etkinliklere katılım, katılım düzeyinin geliştirilmesi, katılım düzeyinin belirlenmesi ve mesleki deneyimler olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. İlkokul öğretmenleri ile yapılan görüşmelerin öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri arasındaki farklılıkların neden kaynaklandığına ve katılım düzeyini etkileyen faktörlerin farklı bakış açıları ile irdelenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir (Fredricks ve McColskey, 2012).

Sınıf içi etkinliklere katılım temasına ilişkin bulgular incelendiğinde, ilkokul öğretmenlerinin büyük bir kısmı, öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerini yüksek buldukları ve sınıf içi katılıma en çok derse aktif katılım olarak örnekler verdikleri belirlenmiştir. İlkokula giden öğrencilerin katılım düzeylerinin gözleme dayalı incelendiği araştırmalarda katılım düzeylerinin orta ve geliştirilebilir düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akyol ve Erdem, 2021; Laevers, 2017; Laevers & Declercq, 2011). Öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerinin gözleme dayalı belirlendiği çalışmalarda (Baroody & Diamond, 2013; Robinson ve Lubienski, 2011). Öğretmenlerin öznel değerlendirmeleri ile gözleme dayalı sonuçların tutarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlkokul öğretmenleri öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeylerini her gün gözleme fırsatı olmasına karşın öğrencilerin bazen öğretmenlerinin beklentisi yönünde davranmaları öğretmenlerin katılım düzeyinin düşük olduğu durumları far edebilmelerini zorlaştırabilir (Skinner vd., 2009).

Katılım düzeyinin geliştirilmesi temasına ilişkin bulgular incelendiğinde, ilkokul öğretmenleri öğrencilerinin katılım düzeylerini geliştirmek için yaparak-yaşayarak öğrenme, derse dikkat çekme, öğrencilerin başarıya duygusunu destekleme, bireysel farklılıklara dikkat etme, motive etme, görüşlerini alma vb. farklı yöntemler/uygulamalar kullandıklarını ifade etmiştir. İlkokul programlarında öğrenci merkezli yöntem, teknik ve stratejilerin etkin bir şekilde kullanılmasının, öğrencilerin sınıf içi etkinliklere daha fazla katılmasını sağlayacağı belirtilmektedir (Atik, 2010). Öğretmenler tarafından belirlenen öğretim yöntemlerinin (Pianta vd., 2012; Roskos vd., 2012; Van den Berghe vd., 2014) sınıf içi etkinliklere katılım düzeyini etkilemektedir. Öğretmenler tarafından planlanan farklı etkinliklerin ve projelerin (Wang ve Holcombe, 2010), hazırlanan farklı materyallerin ve seçeneklerin (Van den Berghe vd., 2014; Vansteenkiste vd., 2009) öğrencilerin daha yüksek düzeyde katılıma sahip olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar bulunmaktadır.

Katılım düzeyinin belirlenmesi temasına ilişkin bulgular incelendiğinde, ilkokul öğretmenlerinin bir kısmı öğrencilerin katılım düzeylerini belirlerken gözleme dayalı değerlendirmeler yaptıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin katılım düzeylerinin belirlenmesinde gözlemlerin kullanılması öğrencilere dair en objektif verilerin elde edilmesini sağlamaktadır (Ortiz, Stowe ve Arnold, 2001). Ayrıca öğretmenler tarafından gerçekleştirilen gözlemlerin katılım düzeyinin neden yüksek ya da düşük olduğu hakkında

ayrıntılı ve betimleyici sonuçlara ulaşılmasında etkili olacaktır (Fredricks ve McColskey, 2012). Bu araştırmada yer alan ilkökul öğretmenleri öğrencilerin katılım düzeylerini en çok etkileyen faktörlerin öğretmen ve çocukların ihtiyaçları/duygusal özellikleri olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Akyol (2019) tarafından yapılan çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmen çocuk etkileşiminin ve çocukların gelişimsel özelliklerinin çocukların katılım düzeyini etkilediğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde öğretmen desteği (Allen vd., 2013; Doumen vd., 2012; Pianta vd., 2012;Roorda vd., 2011) ve öğrenme öğrenme ortamına ilişkin ilgi ve motivasyonlarının (Ainley, 2012; Hartz, Williford ve Koomen, 2017) ile öğrencilerin katılım düzeyleri arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılan araştırmalar bulunmaktadır.

Bu araştırmada mesleki deneyimler temasına ilişkin bulgular doğrultusunda ilkökul öğretmenlerinin öğrencilerinin sınıf içi etkinliklere katılımını sağlamada kendilerini yüksek ve orta düzeyde yeterli buldukları ve katılımı sağlamada en çok öğrencilerden kaynaklanan durumlar ile ilgili zorluklar yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Fiziksel ortamın düzenlenmesi (DiCarlo vd., 2013; Laevers, Moons ve Declerq, 2012); sınıf yönetiminin farklı boyutları (Dotterer ve Lowe, 2011; Theodotou, 2015; Roskos, Burstein ve Keun-You, 2012) gibi özelliklerin öğrencilerin katılım düzeylerini etkilediği belirlenmiştir. Akyol (2021) okul öncesi öğretmenlerinin mesleki becerileri ile çocukların katılım düzeyleri arasında bir ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir. Akyol ve Erdem (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ilkökul öğretmenleri çocukların sosyal-duygusal özelliklerinin de katılımlarını etkilediği ve özgüveni düşük olan öğrencilerin de derse katılımı için öğretmenin desteklemesi gerektiğini belirtmiştir.

5. Öneriler

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

İlkökul öğretmenlerine öğrencilerin katılım düzeylerini belirlemeye yönelik gözleme dayalı değerlendirme araçlarını konu alan hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Öğrencilerin katılım düzeyleri ile öğretmen-öğrenci etkileşimi, akran etkileşimi, öğrenme ortamı, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri gibi farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar planlanabilir. Öğrencilerin katılım düzeyleri öğretmen görüşme formları, aile görüşme formları gibi farklı ölçme araçları ile kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilir. İlkökul öğretmenlerinin katılım düzeylerinin incelenmesini ele alan uluslararası karşılaştırmalı araştırmalar planlanabilir.

REFERENCES

- Ainley, M. (2012). Students' interest and engagement in classroom activities. In S. L. Christenson, A. L. Reschly & C. Wylie (Eds.). *Handbook of research on student engagement*, (283-302). Springer.
- Akyol, T. (2019). *Current debates in social sciences*. Ş, Gerçek, T, Demirci, V, Özkoçak (Eds.) içinde, Opinions of prospective teachers concerning the involvement levels of children, (ss. 77-87). IJOPEC.

- Akyol, T. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri ile çocukların katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(85), 453-468.
- Akyol, T., & Erdem, H. (2021). *Fostering meaningful learning experiences through student engagement*. Ktoridou, D., Doukanari, E., & Eteokleous, N. (Eds.) içinde, Behavioral engagement of elementary school students in Turkey: A mixed method study (ss 119-141). IGI Global.
- Allen, J., Gregory, A., Mikami, A., Lun, J., Hamre, B., & Pianta, R. (2013). Observations of effective teacher-student interactions in secondary school classrooms: Predicting student achievement with the classroom assessment scoring system-secondary. *School Psychology Review*, 42(1), 76-98. doi:10.1080/02796015.2013.12087492
- Atik, S. (2010). *İlköğretim fen ve teknoloji dersinde, çoklu zekâ kuramına dayalı öğretimin, öğrencilerin derse yönelik tutumlarına ve sınıf içi etkinliklere katılım algısına etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baroody, E. A., & Diamond, E. K. (2013). Measures of preschool childrens interest and engagement in literacy activities: Examining gender differences and construct dimensions. *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 291-301. doi: 10.1016/j.ecresq.2012.07.002
- Bierman, K. L., Torres, M. M., Domitrovich, C. E., Welsh, J. A. & Gest, S. D. (2009). Behavioral and cognitive readiness for school: Cross domain associations for children attending Head Start. *Social Development*, 18(2), 305-323.
- Bjørger, K., & Svendsen, K. (2015). Kindergarten practitioners' experience of promoting children's involvement in and enjoyment of physically active play: Does the contagion of physical energy affect physically active play? *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(3), 257-271. doi: 10.1177/1463949115600025
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches* (3rded.). Sage Publishing.
- Demircan, Y.S. ve Tanrıseven, I. (2014). 5. Sınıf öğrencilerinin sınıf içi etkinlik ve akademik başarı düzeylerine göre öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonel inançlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 515-535.
- DiCarlo, F. C., Baumgartner, J., Stephens, A., & Pierce, S. H. (2013). Using structured choice to increase child engagement in low-preference centres. *Early Child Development and Care*, 183(1), 109-124. doi:10.1080/03004430.2012.657632
- Dotterer, A. M., & Lowe, K. (2011). Classroom context, schoolengagement, and academic achievement in early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(12), 1649-1660.

- Doumen, S., Koomen, M.Y.H., Buyse, E., Wouters, S., & Verschueren, K. (2012). Teacher and observer views on student-teacher relationships: Convergence across kindergarten relations with student engagement. *Journal of School Psychology, 50*, 61-76. doi:10.1016/j.jsp.2011.08.004
- Ferlazzo, L. (2011). Involvement or engagement? *Educational Leadership, 68*(8), 10-14.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2005). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). McGraw Hill.
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research, 74*(1), 59-109. doi:10.3102/00346543074001059
- Fredricks, J. A., & McColskey, W. (2012). The measurement of student engagement: A comparative analysis of various methods and student self-report instruments. In S. L. Christenson, A. L. Reschly & C. Wylie (Eds.), *Handbook of Research on Student Engagement*, (763-782). Springer.
- Güner Yıldız, N. (2015). Teacher and student behaviors in inclusive classrooms. *Educational Sciences: Theory & Practice, 15*(1), 177-184.
- Hartz, K., Williford, A. P., & Koomen, H. (2017). Changes in teacher's perceptions of the teacher-child relationship: Children's engagement and teacher's characteristics. *Early Education and Development, 28*(4), 441-456.
- Künkül, T. (2008). *Öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laevers, F. (1993). Deep level learning. An exemplary application on area of physical knowledge. *European Early Childhood Research Journal, 1*(1), 53-68. doi: 10.1080/13502939385207351
- Laevers, F. (2005). The curriculum as means to raise the quality of Ece. Implications for policy. *European Early Childhood Education Research Journal, 13*(1), 17-30. doi:10.1080/13502930585209531
- Laevers, F. (2007). *Well-being and involvement in care settings. A process-oriented self-evaluation instrument (SiCs)*. Brussel: Kind & Gezin.
- Laevers, F. (2011). *Experiential education: Making care and education more effective through well being and involvement*. <http://www.childencyclopedia.com/sites/default/files/textes/erts/en/857/experiential-education-making-care-and-education-more-effective-through-well-being-and-involvement.pdf>
- Laevers, F. (2017). Monitoring quality in early childhood education and care-approaches and experiences from selected countries. N. Klinkhammer, B. Schäfer, D. Haring, A. Gwinner

- (Eds.) *How are children doing in ECEC? Monitoring quality within a process oriented approach.* (ss 178-200). German Youth Institute.
- Laevers, F., & Declercq, B. (2011). *Raising levels of well-being and involvement in Milton Keynes preschool settings (School year 2009-2010)*. Leuven: CEGO.
- Laevers, F., & Declercq, B. (2018). How well-being and involvement fit into the commitment to children's rights. *European Journal of Education*, 53, 325-335. doi:10.1111/ejed.12286
- Laevers, F., Moons, J., & Declercq, B. (2012). *A process oriented child monitoring system for the early years (POMS)*. CEGO Publishers.
- Lenaerts, F., Braeye, S., Huong Nguyen, L.T., Dang, A.T. & Vromant, N. (2017). Supporting teachers in Vietnam to monitor preschool children's wellbeing and involvement in preschool classrooms. *International Journal of Early Childhood*, 49, 245-262. <http://dx.doi: 10.1007/s13158-0170188-2>
- Li, Y., Lerner, J. V. & Lerner, R. M. (2010). Personal and ecological assets and academic competence in early adolescence: The mediating role of school engagement. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(7), 801-815. <http://dx.doi:10.1007/10964-010-9535-4>
- Martin, D. P., & Rimm-Kaufman, S. E. (2015). Do student self efficacy and teacher-student interaction quality contribute to emotional and social engagement in fifth grade math? *Journal of School Psychology*, 53(5), 359-373.
- Ortiz, C., Stowe, R. M. & Arnold, D. H. (2001). Parental influence on child interest in shared Picture book reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 16(2), 263-281. [http://dx.doi:10.1016/S0885-2006\(01\)00101-6](http://dx.doi:10.1016/S0885-2006(01)00101-6)
- Papadopoulou, E., & Gregoriadis, A. (2017). Young children's perceptions of the quality of teacher child interactions and school engagement in Greek kindergartens. *Journal of Early Childhood Research*, 15(3), 323-335. doi: 10.1177/1476718X16656212
- Papińska, J. (2019). *Primary school children's socioemotional competence: Assessment, the effects of the EMOScope intervention and the role of engagement.* (Published Doctoral Thesis). KU Leuven Research Centre For Experiential Education Faculty of Psychology and Educational Sciences.
- Pascal, C., & Bertram, A.D. (1997). *Effective early learning: Case studies in improvement*. London: Hodder & Stoughton.
- Pianta, R. C., Hamre, B. K. & Allen, J. P. (2012). Teacher-students relationships and engagement: Conceptualizing, measuring and improving the capacity of classroom interactions. In S. L. Christenson, A. L. Reschly & C. Wylie (Eds.), *Handbook of Research on Student Engagement* (365-386). Springer.

- Robinson, J. P., & Lubienski, S. T. (2011). The development of gender achievement gaps in mathematics and reading during elementary and middle school: Examining direct cognitive assessments and teacher ratings. *American Educational Research Journal*, 48(2), 268–302. doi:10.3102/0002831210372249
- Raspa, M. J., McWilliam, R. A., & Ridley, S. M. (2001). Child care quality and children's engagement. *Early Education and Development*, 12, 209-224. doi: 10.1207/s15566935eed1202_3
- Roorda, D. L., Koomen, H. M. Y., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher student relationships on students' school engagement and achievement: A meta analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), 493-529. doi:10.3102/0034654311421793
- Roskos, K., Burstein, K. & Keun-You, B. (2012). A typology for observing children's engagement with ebooks at preschool. *Journal of Interactive Online Learning*, 11(2), 47-66. <http://dx.doi:10.1080/09669760.2012.743098>
- Skinner, E., Kinderman, T., & Furrer, C. (2009). A motivational perspective on engagement and disaffection: Conceptualization and assessment of children's behavioral and emotional participation in academic activities in the classroom. *Educational and Psychological Measurement*, 69(3), 493–525. doi:10.1177/0013164408323233
- Sönmez, S., & Ceylan, B. (2017). Teachers' perceptions of well-being and involvement in preschool children. *Early Child Development and Care*, 187(1), 35–44. doi:10.1080/03004430.2016.1150272
- Stroet, K., Opdenakker, M. C., & Minnaert, A. (2013). Effects of need supportive teaching on early adolescents' motivation and engagement: A review of the literature. *Educational Research Review*, 9, 65-87. doi:10.1016/j.edurev.2012.11.003
- Theodotou, E. (2015, July). *Can we play again with Picasso miss? The effects of the arts in children's involvement during literacy activities in the early years settings: A case study in the Greek context* [Paper presentation]. 3rd International Academic Conference on Social Sciences, İstanbul, Turkey.
- Wang, F. H. (2017). An exploration of online behaviour engagement and achievement in flipped classroom supported by learning management system. *Computers & Education*, 114, 79-91. <http://dx.doi:10.1016/j.compedu.2017.06.012>
- Wang, M. & Holcombe, R. (2010). Adolescents' perceptions of school environment, engagement, an academic achievement in middle school. *American Educational Research Journal*, 47(3), 633-662. <http://dx.doi:10.3102/0002831209361209>
- Vansteenkiste, M., Sierens, E., Soenens, B., Luyckx, K. & Lens, W. (2009). Motivational profiles from a self-determination perspective: The quality of motivation matters. *Journal of Educational Psychology*, 101(3), 671-688. <http://dx.doi:10.1037/a0015083>

Van den Berghe, L., Vansteenkiste, M., Cardon, G., Kirk, D. & Haerens, L. (2014). Research on self determination in physical education: Key findings and proposals for future research. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 19(1), 97-121. <http://dx.doi:10.1080/17408989.2012.732563>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Using the Python Ecosystem as an Advanced Analytics Environment in the Area of Marketing Management

Ph.D. Andrzej Ciemski

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Andrzej Ciemski ¹

USING THE PYTHON ECOSYSTEM AS AN ADVANCED ANALYTICS ENVIRONMENT IN THE AREA OF MARKETENG MANAGEMENT

Abstract:

The aim of the study is to present the Python ecosystem as an analytical environment supporting management in the area of marketing. There has also been a trend in organizations regarding the demand for new skills related to data scientists. The new skills currently set for data analysts are qualifications in the field of business management, mathematics, statistics, probabilistic as well as skills related to the creation of solutions in programming languages along with the use of existing solutions in the form of specific libraries of the Python ecosystem. A significant factor in business success is the ability to quickly introduce changes in products, services and market processes based on the analysis of reliable data. Fast data insight and analysis requires a flexible analytical environment. The study presents the Python ecosystem as a functionally and computationally complete environment in which it is possible to quickly and flexibly introduce changes in analytical solutions depending on changing market conditions.

Keywords: management marketing, decision making, marketing mathematics, marketing models, Python ecosystem

¹ Assistant Professor, Department of Computer Science, Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Warsaw, Poland

Introduction

The main motivation of the author is to write this study resulting from the practice of his implementation of analytical solutions for enterprises is to see what possibilities the Python ecosystem offers to build advanced analytical solutions supporting management in the area of marketing.

After several years of implementing IT system solutions, implementing data analytics for various sectors of the economy: telecommunications, banking, energy or FMCG, as well as working in the academic environment in the area of databases, data warehouses, data science, the author puts forward a thesis about a permanent trend in building a new platform for analytical solutions, which is the Python ecosystem. The author puts forward the thesis, among others, based on data analytics implementations described in the items ^{1 2 3}. The author also puts forward a thesis about the functional and computational completeness of the Python ecosystem environment for advanced marketing solutions and marketing mathematics.

The study was divided into three parts. In the theoretical part, attention was paid to how the scientific field of mathematics and sciences related to mathematics have found application in business ⁴. Mathematical modeling and data science have become the basis for analytical solutions ^{5 6}. In the context of marketing, the basis for management has become mathematical models for marketing, e.g. marketing decision models, sales models, loyalty models, marketing financial evaluation models and many others related to marketing processes ⁷.

The practical part shows how the Python ecosystem in the form of scientific libraries can be used to create an analytical (and even scientific) research environment in marketing management. The summary indicates the advantages of knowledge of the Python ecosystem for analysts, scientists and researchers dealing with the subject of management in marketing.

Application of mathematics and related sciences in the Python ecosystem

The theoretical part presents issues related to scientific fields such as general mathematics, statistics, algebra, probabilistic used in data processing, in machine learning, artificial intelligence for applications in marketing management.

¹ Chudziak J., Ciemski A., Acquisition, Generation and Management of Customer Knowledge in an Interactive Marketing, The Use of IT Technologies to Support Organizational Management in Risky Environment, Publishing House of Wrocław University of Technology 2014.

² Chudziak J., Ciemski A., (in-polish) Implementation of innovative methods of customer contact management for marketing strategies using analytical tools, University of Business, Dąbrowa Górnicza 2015.

³ Chudziak J., Ciemski A. (in-polish), *The use of analytical models and tools in the practical construction of effective interactive marketing strategies*, Scientific Notebooks of the Silesian University of Technology, Organization and Management series 2014.

⁴ Clendenen G., Salzman S. A., *Business Mathematics*, PEARSON 2015.

⁵ Paczkowski W.R., *Business Analytic Data Science for Business Problems*, Springer 2021.

⁶ Fox W. F., *Mathematical Modeling for Business Analytics*, Taylor & Francis Group 2018.

⁷ Wierenga B., *Handbook of Marketing Decision Models*, Springer 2017.

In data analysis and machine learning such areas of mathematics as linear algebra, analytical geometry, matrix decomposition, vector calculus, probability and distributions of variables, gradient optimization have found their permanent place ^{1 2}.

Issues related to probability for machine learning include: one-dimensional probability, multivariate discrete distributions, multivariate densities, advanced probability theory, multivariate normal and related distributions, theory of finite attempts in order and deviation statistics, necessary asymptotic and applications, characteristic functions and their applications, extreme asymptotics and order statistics, Markov chains and its applications, random wandering, Brownian motions and Gaussian processes, Poisson processes and their applications, discrete time artifacts and concentration inequalities, probability metrics, empirical processes, and Vapnik–Chervonenkis theory, large deviations, statistical family and statistical applications, simulations and Markov chain ³.

In the context of machine learning, a new scientific field has been developed, which are numerical methods and optimization ⁴. Numerical methods include: interpolation and approximation, numerical integration, solving equations using iterative methods, numerical operations on matrices, numerical solving of algebraic equations, numerical integration of ordinary differential equations, numerical integration of partial differential equations, analytical methods for optimization, e.g. gradients, quadratic programming and nonlinear optimization, numerical methods for optimization, programming linear, dynamic optimization.

On the other hand, an advanced mathematical approach applicable in machine learning in statistical terms (in the context of data drilling, inference and prediction), i.e. in supervised learning, linear methods for regression, linear methods for classification, regularization, methods of kernel smoothing, inference from the model and averaging results, additive trees with amplification, neural networks, supporting vector machines, unsupervised learning, random forests, ensembles learning, undirected graph models can be found in the literature ⁵.

Optimization of activities in the context of decision-making and selection of the best alternative began to play a leading role in every area of management. The measurement of the best decision is related to the selection of the target function and performance indicators. Optimization methods include optimization with limitations and without limitations, single and multidimensional linear search methods, gradient methods, Newton's methods, solving linear equations, optimization without limitations and neural networks, global search algorithms, linear programming, simplex methods, non-simplex methods, methods with inequality constraints, methods for "convex problems", multi-purpose optimization ⁶.

¹ Mohri M., Rostamizadeh A., Talwalkar A., *Foundations of Machine Learning*, MIT 2018.

² Deisenroth M. P., Faisal A. A., Ong C. S., *Mathematics for Machine Learning*, Cambridge University 2020.

³ DasGupta A., *Probability for Statistics and Machine Learning*, Springer 2011.

⁴ Corriou J.P., *Numerical Methods and Optimization Theory and Practice for Engineers*, Springer 2021.

⁵ Hastie T., Tibshirani R. Friedman J., *The Elements of Statistical Learning Data Mining, Inference, and Prediction*, Springer Series in Statistics 2017.

⁶ Chong E. K. P., Żak S. H., *An introduction to optimization*, Wiley 2013.

The research part of the study presents a list of activities related to the data modeling chain for marketing, ranging from data collection, data processing, data reduction, and ending with predictive modeling along with the evaluation of this prediction. The research part is a proof of the thesis about the computational completeness of the Python ecosystem for modern marketing solutions also in the context of projects carried out by the author of this study.

Checking the functional and computational completeness of the Python ecosystem

The research part of the article reviews the existing literature documenting the possibility of implementing analytical and decision-making marketing processes in the Python ecosystem environment. The current documentation of tools and implementations confirms the level of advancement and further direction of development of the Python ecosystem.

The aim of the study is to show the Python ecosystem as an environment in which advanced analytical solutions can be built in an ad-hoc way to support management in the area of marketing. A simple inventory method was used in the form of a review of python ecosystem libraries in the context of possible applications in the area of marketing.

Many independent research centers and companies with internal research centers have undertaken numerous research projects with their implementation in order to build a unique and holistic analytical environment dedicated to a specific economic sector e.g. banking, finance, telecommunications, FMCG, energy, etc. and/or for specific economic processes: economic, financial, controlling, marketing, logistics, etc. an environment that covers all issues related to data processing. According to the author, the development of such an environment has become a Python ecosystem.

In the context of the Python ecosystem as well as in the context of data management (data governance), mathematical modeling (mathematical business models, mathematical marketing models) has begun to play a primary role. Mathematical modeling for business analytics includes: stochastic decision models, mathematical programming models: linear, integer, multi-attribute decision model, nonlinear optimization, and regression and dynamic models ¹. Applications of business mathematics can also be considered in terms of business sectors and process, e.g. in banking services processes – electronic banking, credit card transactions, bank statement reconciliation, payroll, purchases, sales, simple interest, compound interest and inflation, stock and bond annuities, business and consumer loans, taxes and insurance, depreciation of fixed assets, financial statements and indicators, business statistics ².

Many areas of mathematics have applications in analytical methods for marketing. Analysts of marketing data, as mentioned earlier, should have knowledge of economics, finance, statistics, linear algebra and optimization, differential and integration methods ³.

At this point, the author of the study wants to cite from his management consulting practice two philosophies of analysis: long-term and short-term analyzes. Long-term analyses require a lot of time. Nowadays, it is required to carry out quick insights analysis. In the search for this type of tool from the

¹ Fox W. F., *Mathematical Modeling for Business Analytics*, Taylor & Francis Group 2018.

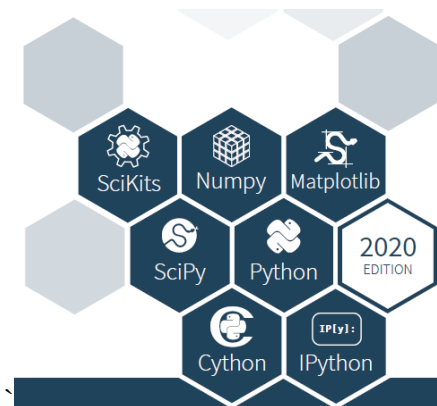
² Clendenen G., Salzman S. A., *Business Mathematics*, PEARSON 2015.

³ Aggarwal C. C., *Linear Algebra and Optimization for Machine Learning*, Springer 2020.

author's practice, a very good solution is to choose the Python ecosystem. The Python ecosystem environment is perfect for the implementation of quick insight analysis for the marketing area.

Around the Python ecosystem, the formulation of marketing strategies has also begun. Marketing strategies reflect the mission and goals of the organization. Achieving strategic goals requires a new approach to customer management relations, e.g. in accordance with the mission, the bank can take actions related to increasing customer satisfaction, with better adjustment of the product offer, which may be related to increasing revenues. Organizations have changed their approach from the traditional approach of marketing a centric product to interactive marketing, in which the customer is in a central place for which the product is matched, the so-called specific momentum of truth for the marketing campaign. To this end, initiatives are taken related to the right choice of customer segmentation, anticipation of volume-value sales, anticipation of customer traffic between suppliers of products and services - churn, determination of appropriate KPIs - customer profit, customer life cycle, customer cost acquisition, conversion rate, churn ¹.

The following is the Python ecosystem in the context of scientific libraries that enable the implementation of various analytical processes related to management and decision-making processes in marketing.

Picture 1 Python ecosystem building an advanced analytics environment for marketing management ²

Many machine learning algorithms and their evaluation have been implemented in the Python ecosystem ³. In order to check the Python ecosystem, the author cited typical practical issues related to analytics

¹ Baig M. R., Govindan G., McDonnell Shrimali V. R., *Data Science for Marketing Analytics A practical guide to forming a killer marketing strategy through data analysis with python*, Pact 2021.

² Varoquaux G., Gouillart E., Vahtras O., Buyl P., *Scipy Lecture Notes*, 2022, <http://www.oecd-ilibrary.org> [data dostępu 11.10.2022].

³ Shalev-Schwartz S., Ben-David S., *Understating Machine Learning From Theory to Algorithms*, Cambridge University.

in the area of marketing management along with an illustration of which Python libraries can be used to implement a specific step in the data processing chain from data preprocessing to deep learning ¹.

The following data processing cycle is presented, considering the context of data analysis in the area of marketing management:

- processing data from various data sources (on-line, online, wholesale, retail data) data cleaning ², data enrichment, data transformation, column encoding for categorical values ³,
- create columns from other columns, scale variables, transform variables, etc. e.g. to create a holistic customer data record in the form of an analytical customer data record (CAR-customer analytics record) in various dimensions: demographic, geographical, product saturation, customer needs, customer attitude to take risks, customer risk, preferred marketing communication, customer value, brand perception, loyalty, participation in social media,
- reduction of data dimensions, analysis of principal components,
- descriptive and inference statistics, exploratory data analysis, visualization of results for the studied data population e.g. exploratory data analysis, estimation of location in data, diversity in data, correlations of variables, data distribution and sampling, statistical tests, regression confidence intervals, significance of variables in prediction ⁴,
- hyperparameters in machine learning algorithms ⁵,
- creating target groups based on an analytical data record and segmentation for marketing purposes,
- building segmentation, measuring customer value – customer life value, building churn models, building models of propensity to buy a product and/ or service, cross and up-sell models – k-means methods – using machine learning algorithms – k-Nearest Neighbors, Linear Regression, Logistic Regression, Support Vector Machines (SVMs), Decision Trees and Random Forests, Neural networks⁶,
- valuing predictive features/attributes, building up-sell predictive models, cross-sell using linear regression methods, decision trees ⁷,
- forecasting and predicting customer-related phenomena: forecasting revenues, churn phenomena using the scikit-learn machine learning library⁸,

¹ Albon C., *Python Machine Learning Cookbook Practical solution from preprocessing to deep learning*, O'Reilly 2018.

² Walker M., *Python Data Cleaning Cookbook, Modern techniques and Python tools to detect and remove dirty data and extract key insights*, Packt 2020.

³ McGregor S.E., *Practical Python Data Wrangling and Data Quality*, O'Reilly 2022.

⁴ Unpingco J., *Python for Probability, Statistics, and machine Learning*, Springer 2019..

⁵ Agrawal T., *Hyperparameter Optimization in Machine Learning Make Your Machine Learning and Deep Learning Models More Efficient*, apress 2021.

⁶ Kumar A., *Learning Predictive Analytics with Python Gain practical insights into predictive modelling by implementing Predictive Analytics algorithms on public datasets with Python*, Packt 2016.

⁷ Fuentes A., *Hands-On Predictive Analytics with Python Master the complete predictive analytics, from problem definition to model deployment*, Packt 2018

⁸ Avila J., Hauck T., *scikit-learn Cookbook Over 80 recipes for machine learning in Python with scikit-learn*, Packt 2017.

- Tuning predictive models to better match, receiving operating characteristic ROC, area under curve AUC using random search methods, grid search, using hyperparameter tuning, visualization of ROC/AUC curves,
- modeling and solving optimization problems, mathematical modeling and optimization, e.g. using libraries implementing the algebraic modeling language ¹.
- visualize the results of marketing analyses ².

To sum up, the following business issues can be implemented in the Python ecosystem: customer selection, targeted customer selection, searching for new customers, customer positioning, new product development, product promotion, product recommendation, brand and price evaluation/pricing, use of social networks, diagnosis of competitors, sales prediction, redefinition of marketing research are issues that can be implemented with using the Python ecosystem ³.

The above considerations result in the possibility of using the existing out-of-the-box functionalities, flexible configuration of the required functionalities and, as a last resort, programming/extending the required functionalities in order to implement analytical marketing processes.

For interested readers, an overview of the methods of scientific processing, data science and data visualization using the NumPy, SciPy and Matplotlib libraries can be found in the summary ⁴. On the other hand, solutions to the above issues in the area of marketing, where the Python ecosystem is used in research and analytics in marketing, are included in the summary ⁵.

Conclusion

The idea of embedding in the object-oriented language libraries implementing the methods of mathematical sciences, statistical sciences, economic sciences, financial sciences together with machine learning algorithms, e.g. predictive models, data visualization creates a unique holistic environment in which it easily enables data analysis at various stages of analytical data processing. On the other hand, domain knowledge of objects and methods grouped in libraries (packages) of the Python ecosystem is necessary.

Numerous examples of solutions presented in this study and in the field literature on the Python ecosystem confirm the functional and computational completeness of solutions used in marketing. The presented idea of building an analytical environment in the area of marketing using existing solutions in

¹ Bynum M. L, Hackebeit G.A. ..., *Pyomo – Optimization Modeling in Python*, Springer 2021.

² Yim A., Chung C., Yu A., *Matplotlib for Python Developers Effective techniques for data visualization with Python*, Packt 2018..

³ Miller T. W., *Marketing Data Science Modeling Techniques in Predictive Analytics with R and Python*, Pearson Education 2015.

⁴Johansson R., *Numerical Python Scientific Computing and Data Science Applications with Numpy, SciPy and Matplotlib*, apress 2019. .

⁵ Schwarz J. S., Chapman C., McDonnell Feit E., *Python for Marketing Research and Analytics*, Springer 2020

the form of Python libraries can also be used for other areas of scientific fields such as economics, finance, management, security, risk management etc..

Substantive knowledge in the area of marketing, knowledge of algebra, statistics, probabilistics and knowledge of scientific libraries allows to build the most important element in decision-making processes, which are decision-making and predictive models in various areas of marketing processes. With the use of the ecosystem, you can easily and intuitively build entire analytical processes, e.g. customer acquisition processes, sales processes, customer risk assessment processes, up and cross sell processes.

A very important feature of the ecosystem is that it can be build decision-making processes in an ad-hoc and intuitive way. You can check the new business concept along with their variants and measure the method using KPIs and then estimate the return on investment in ROI marketing processes. Flexible modeling of variables with any probability distribution allows you to build alternative business scenarios along with forecasting alternative ROI returns on investment.

It can be concluded that the entire data processing chain is covered with functionality in the Python ecosystem environment from data cleaning, predictive modeling and predictive modeling evaluation. A marketing data analyst with programming knowledge has the ability to flexibly control the entire data processing process and the process of configuring and implementing marketing decision models.

Ecosystem Python is characterized by a flexible combination of mathematical, statistical, numerical and data visualization tools. The object-oriented language model incorporates mathematical, statistical, numerical data processing, algebra and data visualization methods in the form of libraries. For experienced marketing analysts, the Python ecosystem environment allows them to implement their own marketing methods (algorithms) in the form of class packages.

A data scientist with programming knowledge and knowledge of how to use Python ecosystem libraries has the ability to flexibly model marketing phenomena, tune solutions, build different business scenarios, build multi-variant predictive models for different marketing processes to check profitable ROI solutions.

To sum up, a marketing data scientist should have knowledge of programming languages, big data technologies, deep learning environments, cloud computing environments, machine learning applications, data visualization tools and knowledge of scikit-learn, pandas, numpy, sklearn, scipy, matplotlib, ggplot, seaborn libraries.

The Python ecosystem environment is characterized by building analytical solutions in an ad-hoc manner, prototyping solutions on an ongoing basis, on the spot and immediately. It enables organizations to build ad-hoc solutions, create ad-hoc ideas, produce and invent something ad-hoc.

One of the items summarizing the state of solutions in the context of the Python ecosystem can be found in the bibliographic item ¹. A summary of the considerations in this article can be found also in the bibliographic entry ². The question - how to create a fast, agile, configurable and customizable analytical

¹ Raschka S., Mirjalili V., *Python Machine Learning Machine Learning and Deep Learning with Python, scikit-learn, and TensorFlow 2*, Packt 2019.

² VanderPlas J., *Python Data Science Handbook Essential tools for working with data*, O'Reilly 2017.

environment for a marketing management - the answer to this question is the Python ecosystem. Python is no longer a programming language, but it is an ecosystem that allows you to build solutions in scientific and business areas.

BIBLIOGRAPHY

1. Aggarwal C. C., *Linear Algebra and Optimization for Machine Learning*, Springer 2020.
2. Agrawal T., *Hyperparameter Optimization in Machine Learning Make Your Machine Learning and Deep Learning Models More Efficient*, apress 2021.
3. Albon C., *Python Machine Learning Cookbook Practical solution from preprocessing to deep learning*, O'Reilly 2018.
4. Avila J., Hauck T., *scikit-learn Cookbook Over 80 recipes for machine learning in Python with scikit-learn*, Packt 2017.
5. Baig M. R., Govindan G., McDonnell Shrimali V. R., *Data Science for Marketing Analytics A practical guide to forming a killer marketing strategy through data analysis with python*, Pact 2021.
6. Bruce P., Bruce A., *Practical Statistics for Data Scientists 50 Essential Concepts*, O'Reilly 2017.
7. Bynum M. L, Hackebeil G.A. ..., *Pyomo – Optimization Modeling in Python*, Springer 2021.
8. Chong E. K. P., Żak S. H., *An introduction to optimization*, Wiley 2013.
9. Chudziak J., Ciemski A., *Acquisition, Generation and Management of Customer Knowledge in an Interactive Marketing*, The Use of IT Technologies to Support Organizational Management in Risky Environment, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej 2014.
10. Chudziak J., Ciemski A., (in-polish) Implementation of innovative methods of customer contact management for marketing strategies using analytical tools, Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2015.
11. Chudziak J., Ciemski A. (in-polish), The use of analytical models and tools in the practical construction of effective interactive marketing strategies, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie 2014.
12. Clendenen G., Salzman S. A., *Business Mathematics*, PEARSON 2015.
13. Corriou J.P, *Numerical Methods and Optimization Theory and Practice for Engineers*, Springer 2021.
14. DasGupta A., *Probability for Statistics and Machine Learning*, Springer 2011

15. Deisenroth M. P., Faisal A. A., Ong C. S., *Mathematics for Machine Learning*, Cambridge University 2020.
16. Fox W. F., *Mathematical Modeling for Business Analytics*, Taylor & Francis Group 2018.
17. Fuentes A., *Hands-On Predictive Analytics with Python Master the complete predictive analytics, from problem definition to model deployment*, Packt 2018.
18. Hastie T., Tibshirani R. Friedman J., *The Elements of Statistical Learning Data Mining, Inference, and Prediction*, Springer Series in Statistics 2017.
19. Johansson R., *Numerical Python Scientific Computing and Data Science Applications with Numpy, SciPy and Matplotlib*, apress 2019.
20. Kumar A., *Learning Predictive Analytics with Python Gain practical insights into predictive modelling by implementing Predictive Analytics algorithms on public datasets with Python*, Pact 2016.
21. McGregor S.E., *Practical Python Data Wrangling and Data Quality*, O'Reilly 2022.
22. Miller T. W., *Marketing Data Science Modeling Techniques in Predictive Analytics with R and Python*, Pearson Education 2015.
23. Mohri M., Rostamizadeh A., Talwalkar A., *Foundations of Machine Learning*, MIT 2018
24. Paczkowski W.R., *Business Analytic Data Science for Business Problems*, Springer 2021
25. Raschka S., Mirjalili V., *Python Machine Learning Machine Learning and Deep Learning with Python, scikit-learn, and TensorFlow 2*, Packt 2019
26. Shalev-Schwartz S., Ben-David S., *Understating Machine Learning From Theory to Algorithms*, Cambridge University
27. Schwarz J. S., Chapman C., McDonnell Feit E., *Python for Marketing Research and Analytics*, Springer 2020
28. Varoquaux G., Gouillart E., Vahtras O., Buyl P., *Scipy Lecture Notes*, 2022, <http://www.oecd-ilibrary.org> [data dostępu 15.08.2022]
29. Unpingco J., *Python for Probability, Statistics, and machine Learning*, Springer 2019
30. VanderPlas J., *Python Data Science Handbook Essential tools for working with data*, O'Reilly 2017.
31. Walker M., *Python Data Cleaning Cookbook, Modern techniques and Python tools to detect and remove dirty data and extract key insights*, Pact 2020.
32. Wierenga B., *Handbook of Marketing Decision Models*, Springer 2017.
33. Yim A., Chung C., Yu A., *Matplotlib for Python Developers Effective techniques for data visualization with Python*, Packt 2018

Implications of High Inflation on Company Investment

Ph.D. Piotr Ptak

PhD, University of Technology and Economics (UTH), Faculty of Economics and Management, Poland

Abstract

The global economy is experiencing a number of turbulent challenges among which higher and still accelerating inflation has been regarded as the most painful and not seen in several decades. Inflation has soared to multidecade highs, prompting rapid monetary policy tightening and squeezing household budgets. According to International Monetary Fund (IMF), global inflation is forecast to rise from 4.7 percent in 2021 to 8.8 percent in 2022 but to decline to 6.5 percent in 2023. However, there are many countries where inflation hit 20% level and does not show signs of decreasing. Under such circumstances, central banks have tightened sharply their monetary policies to moderate persistently high inflation. As a result, higher interest rates and the associated rise in borrowing costs, including mortgage rates, are having their desired effect in taking the heat out of domestic demand, with the housing market showing the earliest and most evident signs of slowdown in such economies as the US.

Global growth is forecasted to slow from 6.0 percent in 2021 to 3.2 percent in 2022 and 2.7 percent in 2023. This is the weakest growth profile since 2001 except for the global financial crisis and the acute phase of the COVID-19 pandemic and reflects significant slowdowns for the largest economies. Unavoidably, an increasing rate of inflation has its contribution to the slowdown. As economic theory indicates, there are many negative effects of inflation on the pace of economic growth. This article, in particular, focuses on the effects of inflation on company investment. First of all, inflation deepens uncertainty in the economic environment which may induce some entrepreneurs to postpone investments. Others, on the other hand, may make more mistakes when deciding to invest than in conditions of price stability. Moreover, inflation hampers access to credit. Discourages keeping savings in money and, as a result, reduces the pool of funds used by banks to finance loans.

Keywords: inflation, economic growth, investment.

INTRODUCTION

The global economy is experiencing a number of turbulent challenges among which higher and still accelerating inflation has been regarded as the most painful and not seen in several decades. Inflation has soared to multidecade highs, prompting rapid monetary policy tightening and squeezing household budgets [Qtrade, 2022]. According to International Monetary Fund (IMF), global inflation is forecasted to rise from 4.7 percent in 2021 to 8.8 percent in 2022 but to decline to 6.5 percent in 2023 [IMF, 2022]. However, there are many countries where inflation hit 20% level and does not show signs of decreasing. Under such circumstances, central banks have tightened sharply their monetary policies to moderate persistently high inflation¹. As a result, higher interest rates and the associated rise in borrowing costs, including mortgage rates, are having their desired effect in taking the heat out of domestic demand, with the housing market showing the earliest and most evident signs of slowdown in such economies as the US.

Global growth is forecasted to slow from 6.0 percent in 2021 to 3.2 percent in 2022 and 2.7 percent in 2023. This is the weakest growth profile since 2001 except for the global financial crisis and the acute phase of the COVID-19 pandemic and reflects significant slowdowns for the largest economies [IMF, 2022]. Unavoidably, an increasing rate of inflation has its contribution to the slowdown. As economic theory indicates, there are many negative effects of inflation on the dynamic of economic growth. This article, in particular, focuses on the effects of inflation on company investment. First of all, inflation deepens uncertainty in the economic environment which may induce some entrepreneurs to postpone investments. Others, on the other hand, may make more mistakes when deciding to invest than in conditions of price stability. Moreover, inflation hampers access to credit. Discourages keeping savings in money and, as a result, reduces the pool of funds used by banks to finance loans.

The methodology focuses on the author's analysis and assessment using research and professional experience. First of all, the analysis relies on the literature studies, research, available analytical reports as well as data and statistical analysis. The methodology assumed in the article is based on the well-correlated reports of OECD, IMF and European Commission. Furthermore, in conclusion, some suggestions are provided which can also be treated as postulate for future research.

¹ To prevent inflation from becoming persistent, central banks have rapidly tightened nominal policy rates. The Federal Reserve has increased the federal funds target rate by 3 percentage points since early 2022 and has communicated that further rises are likely. The Bank of England has raised its policy rate by 2 percentage points since the start of the year despite projecting weak growth. The European Central Bank has raised its policy rate by 1.25 percentage points this year [IMF, 2022].

1. Inflation in general

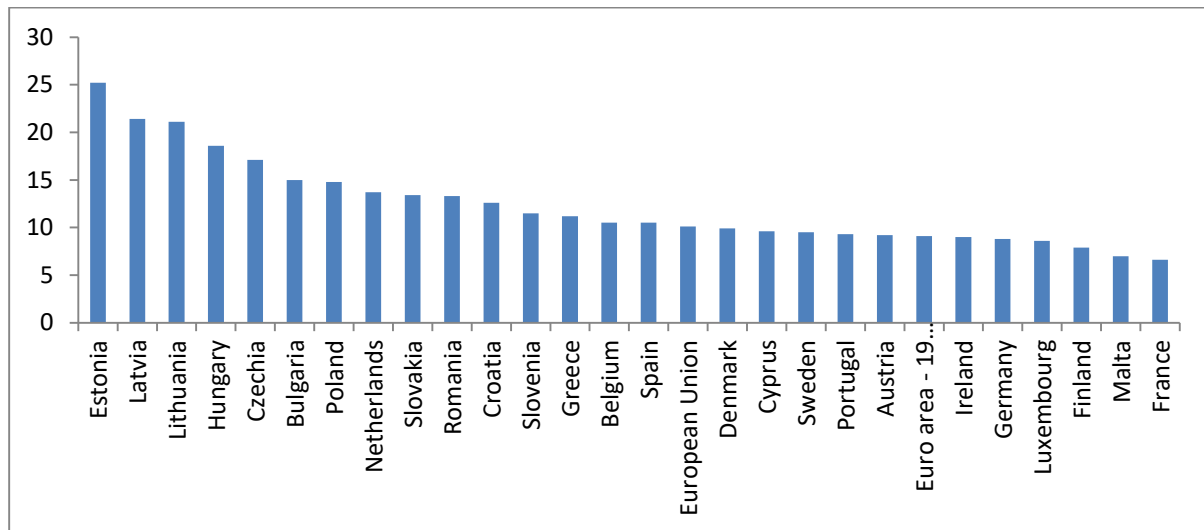
In general, inflation means persistent increases in the general level of prices. It can be seen as devaluing of the worth of money. Its impact is often viewed through the lens of household budget, as each paycheck purchases fewer of the same items it once did. Accounts of the causes of inflation are numerous. The most popular arguments are that it is caused by:

- that is caused by excess demand in the economy (demand-pull inflation)
- that is caused by high costs (cost-push inflation)
- that it results from excessive increases in the money supply (monetary phenomena)

On the other hand, a mild level of inflation is actually healthy for an economy and the financial markets. When consumers expect that prices will rise in the future, they are more likely to make purchasing decisions today rather than postpone them. That steady source of consumer demand leads retailers to restock their shelves and manufacturers to keep factories humming, and employers are more likely to maintain or add to jobs as a result. It's a virtuous cycle that winds up boosting economic growth and providing a tailwind for financial markets [Hancock J., 2022].

Furthermore, inflation within inflation target is also a potent preventative against deflation. As the name suggests, deflation is steadily declining prices and a negative inflation rate of less than 0%. If this happens, all aspects of the mentioned virtuous cycle reverse: consumers postpone purchases because they expect items to be cheaper in the future, retailers have less incentive to stock their shelves, and manufacturers have less reason to produce. Less consumer demand means less need for workers, so unemployment can rise and these negative forces can be hard to stop. There are plenty of episodes of deflation which was extremely difficult to be tackled (for instance Japan struggled with deflation since the mid-1990s for almost decade).

Against this background, recent and current inflation rates have not been seen for decades. Chart 1 shows the current inflation rate in Europe (August, 2022).

Source: EUROSTAT

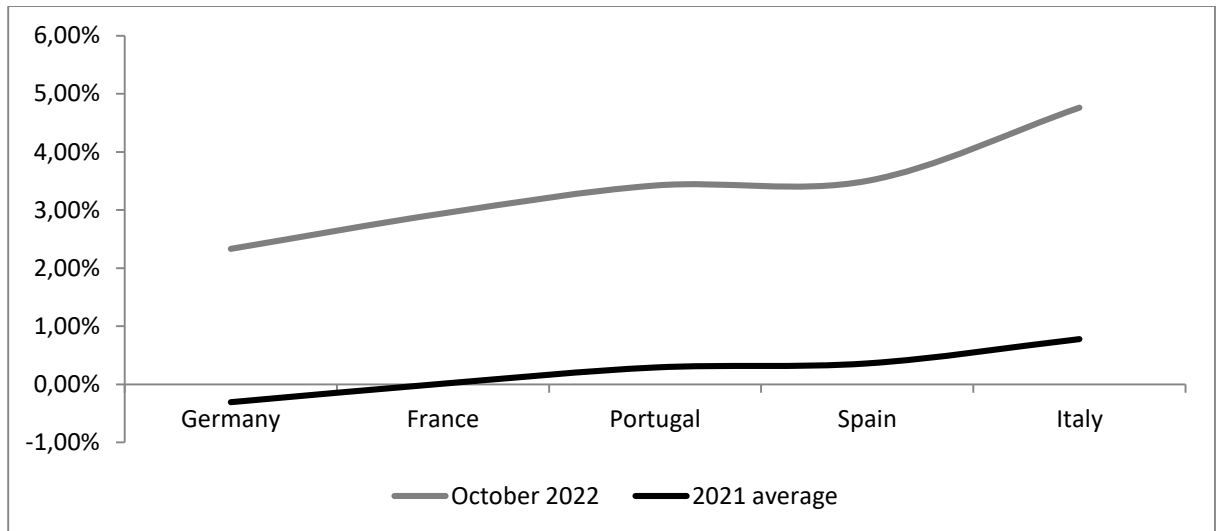
2. Inflation and economy

Current financial conditions have tightened as central banks have responded increasingly vigorously to above-target inflation, pushing up market-based measures of real interest rates [OECD, 2022].

Definitely, inflation can affect the normal functioning of the economy and investment portfolios. As mentioned, mild levels of inflation can be healthy for an economy, while negative rates of inflation can damage economic output, however, higher levels of inflation than of 2%, for example—can also have unwelcome effects as inflation distorts the relation of prices of individual goods and services, even if it is moderate or low. There are three main reasons for that:

- Higher cost of borrowing—central banks try to rein in inflation is by raising the short-term interest rate that banks use to borrow money. As base lending rates become more expensive and banks pass these higher rates through to borrowers, demand for loans slows down [Wealth Management, 2022]. Meanwhile, interest rates on longer-term debt rise as investors demand a higher yield to compensate for inflation risk. Higher rates across the maturity spectrum result in higher borrowing costs for mortgages, car loans, adjustable-rate loans, and other debt—all of which has a chilling effect on economic activity. Chart 2 indicates the current and the average 2021 interests of 10-year governments bonds in selected countries as a result of recent inflation spikes and hence conducting restrictive monetary policy.

Chart 2 The cost of debt servicing in Europe (measured by interests of 10 year bond): current and in 2021 in selected countries.

Source: Reuters.

- Business uncertainty - inflation is typically reduced to a single statistic such as the Consumer Price Index, but an average inflation rate masks the hundreds of individual prices of items that comprise the index, many of which may be rising at vastly different rates. Inflation's impact on any business will vary based on that business's reliance on specific input costs. For instance, airlines are more sensitive to fuel prices than tailors. What's more, not all businesses are able to pass on rising input costs to their customers without putting themselves at a competitive disadvantage in the short term if rival companies are better insulated from price moves (using the airlines example again, differences in fuel hedging costs have been a major factor in the past). The complexity of this mosaic creates business uncertainty that can lead to delayed investment and an overall weakening of economic output [Hancock J., 2022].
- Changing consumer preferences prolonged inflationary episodes can prompt what economists call the substitution effect, often resulting in lasting changes to the economy. For instance, the rise of gas prices in the 1970s caused sales of smaller, more fuel-efficient import autos to grow. Fuel efficiency and smaller cars have been ever since. Today's spike in gas prices is fuelling a similar shift to electric vehicles that may endure long after the inflation subsides [Hancock J., 2022].

3. Inflation and lower investment

In general, high inflation causes changes in prices to fail to inform about changes in demand for individual goods and services. The prices of some goods grow at a different pace than others, which means that they no longer reflect the real value of these goods as perceived by consumers. As Milton Friedman, a Nobel laureate in economics, figuratively put it: "*the radio broadcasts on relative prices seem to be drowned out by noise coming from inflation broadcasts*" (Snowdon, Vane, Wyncarczyk, 1998). As a result, entrepreneurs are not able to correctly assess whether the change in the price of the goods they produce is the result of a change in demand or the effect of inflation.

If they perceive the rise in prices as a sign of increasing demand and invest, they will suffer losses, as the increased production will not find a buyer and the investment costs will not pay off [Wealth Management, 2022]. It is true that entrepreneurs gain more money from their business, but they cannot buy it with it more goods sold by other companies. If, confused by inflation, they signed up investment credit to increase production but additional production will not find recipients. The machines purchased with the funds from the loan will be useless, and the loan will have to be repaid. Conversely, if they interpret price changes resulting from changes in demand for a given good as an effect of inflation, they will not increase production and will not make investments, which in both cases will reduce their future profits.

Higher inflation also reduces the value of funds that enterprises can allocate to investments. For example, if depreciation write-offs (i.e. investment costs that enterprises can deduct from profits and thus reduce the tax paid) are calculated from the price at which the machine was purchased then the prices of comparable machines increase, the accumulated write-offs funds are not enough to buy a new device when the old one is used up. As a result, they have to spend more on the replacement of used assets (production machines, cars, etc.), the higher the inflation rate. Inflation thus limits the ability of enterprises to invest, which reduces the pace at which the economy is growing.

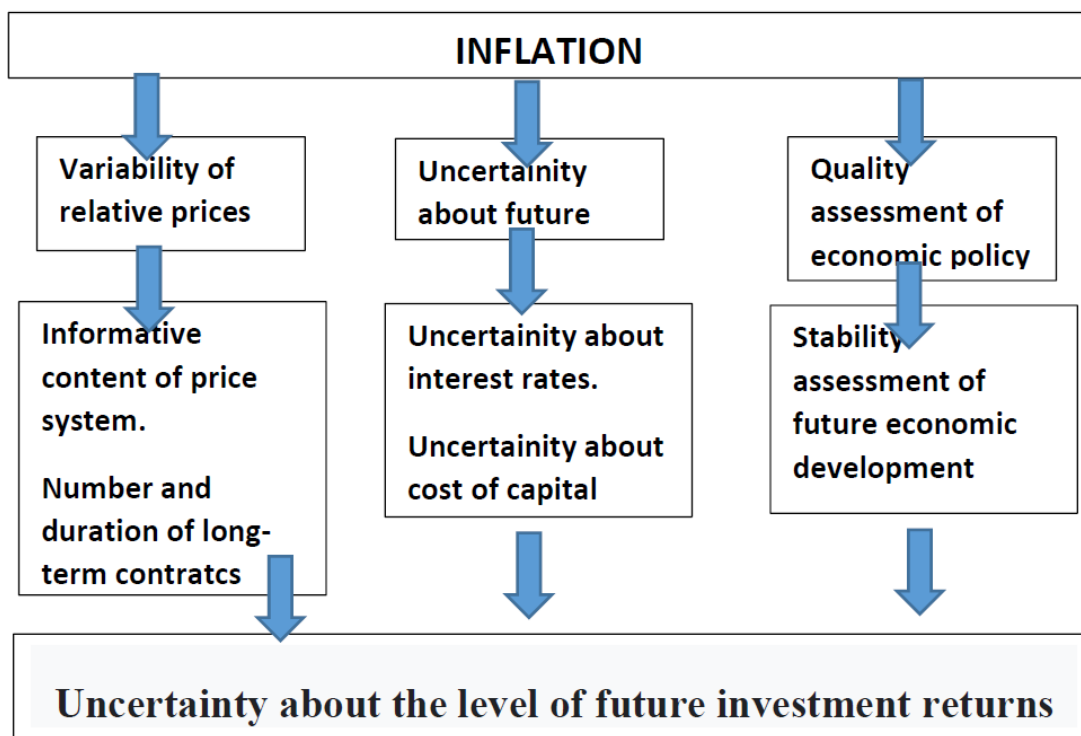
Moreover, as shown by numerous scientific studies, inflation is associated with uncertainty about the future price level. The higher the inflation, the more difficult it is for both businesses and consumers to predict the future price level. Due to that enterprises not being able to accurately predict the future price level will be less inclined to enter into long-term trade agreements or will enter into them for a shorter period. Long-term contracts give them the confidence that what they produce will be sold. This, in turn, makes entrepreneurs more willing to make new investments.

Inflation increases uncertainty not only about relative prices. The higher it is, the more it is subject to greater fluctuations, and as a result - the more difficult it is to predict its future level. Greater uncertainty about future prices makes it difficult for households and business to plan their spending. It is also harder for them to choose a method financing of expenses, because if

you do not know what the inflation will be, you do not also know, what will be the interest rate on deposits and loans, as well as how high taxes will pay. Making the right choice of the order of expenses and their scale, hampered by the relative price uncertainty caused by inflation, it becomes even more difficult. Inflation may lead to an increase in yet another type of uncertainty – about the future economic situation of the country. Because there is no economic justification for allowing high inflation, the authorities that allow it to rise may be judged by people as incapable of pursuing a coherent and stable economic policy [Ciżkowicz, Rzońca, 2009].

Influence of inflation on uncertainty about future return on investment is shown schematically in Figure. 1.

Figure 1: Mechanism of inflation influence on uncertainty about future gains on investments.

Source: P. Ciżkowicz, A. Rzońca, Ile kosztuje nas inflacja? Zeszyty FOR, nr 8, Warszawa, 2009, s. 9.

At least some entrepreneurs postpone investments until the uncertainty is reduced. Investment decisions have implications that affect business for a long time. Because most investments are difficult to withdraw without costs (many machines can only be used in one type of activity) they must be taken with caution. This decline in the volume of investments, resulting from the volatility of prices, is deeper, the greater the free movement of capital. Entrepreneurs then have broader opportunities to protect their money - they can move production to lower countries risk

levels where the government cares more for the value of money and where public finances are sound [Smith A., 1776].

4. Inflation and more difficult access to credit

Lenders (especially banks) want to compensate for the risk arising from uncertainty about the future price level; as a result, the level of interest they demand for the money they borrow will increase. Higher interest rates will cause enterprises to start fewer new investments, as not all of them will pay off at the higher cost of the loan. On the other hand, lower investment means slower economic growth today and in the future.

The tendency to keep savings in banks and other financial institutions falls under the influence of inflation, even if it is fully predictable. Inflation, due to e.g. regulations defining the maximum the amount of the nominal interest rate on loans, as well as the need to maintain

by banks of liquid reserves that do not bring them income, perhaps reduce the real interest rate on savings, i.e. the interest rate after deducting the decrease purchasing power of investments due to inflation.

Moreover, people fearing rising prices give up forms of saving that may not fully compensate for losses resulting from inflation for example, they will be more willing to buy land or works of art by withdrawing term deposits from banks. As a result, banks will have less funds for loans, which will increase their interest rates. This, on the other hand, will have the same effects as the previous mechanism.

Inflation reduces the availability of long-term credit the most, even if it disregards the fact that the higher it is, the less predictable it becomes, and as a result the more difficult it is to find someone who would like to be bound by a contract - also a loan - for a longer period of time. Along with inflation - also the fully predictable one - the real value of loan instalments regulated at the beginning of the repayment cycle increases. The loan instalment always is divided into two parts:

- repayment of the loan principal (the sum of principal repayments is equal to the borrowed funds by the bank)
- and interest payments.

With inflation above zero, interest payments also include the hedging portion from losing the real value of the borrowed funds, which they do should be considered not as interest, but as early repayment of capital. This part is the greater the higher the inflation will be. Even if inflation is so low that it does not discourage people from saving money, may limit access to credit due to information asymmetry [Ciżkowicz, Rzońca, 2009]. Thus occurs where one side

of a potential transaction has more information about issues of importance to its mutual profitability than the other party, so in practice - always. Entrepreneurs or households applying for a loan, have more information about the project for which they want to obtain financing compared to a potential lender. Unlike him, they also know their own intentions regarding the settlement of liabilities. Because with higher or more volatile inflation the chances of getting credit are diminished, businesses are less likely to bear the cost of seeking the most profitable investments, including research and development. As a result, the most profitable projects may be burdened with high risk, because they are associated with the introduction of innovations, the effects of which are more difficult to predict than of routine activities. Therefore, undertaking them may be difficult without a well-developed financial sector which, allowing for risk dispersion, facilitates its management [Ciżkiewicz, Rzońca, 2009].

Conclusions

Inflation that has soared to multidecade highs has been regarded as the most painful economic problem, prompting rapid monetary policy tightening and squeezing household budgets.

As economic theory indicates, there are many negative effects of inflation on the dynamic of economic growth. First of all, inflation deepens uncertainty in the economic environment which may induce some entrepreneurs to postpone investments. Others, on the other hand, may make more mistakes when deciding to invest than in conditions of price stability.

Moreover, as shown by numerous scientific studies, inflation is associated with uncertainty about the future price level. The higher the inflation, the more difficult it is for both businesses and consumers to predict the future price level. Due to that enterprises not being able to accurately predict the future price level will be less inclined to conclude long-term trade agreements or will conclude them for a shorter period. Long-term contracts give them the confidence that what they produce will be sold. This, in turn, makes entrepreneurs more willing to make new investments.

In addition, inflation hampers access to credit. Lenders (especially banks) want to compensate for the risk arising from uncertainty about the future price level. As a result, the level of interest they demand for the money they borrow will increase. Higher interest rates will cause enterprises to start fewer new investments, as not all of them will pay off at the higher cost of the loan. On the other hand, lower investment means slower economic growth today and in the future.

Inflation discourages keeping savings in money and, as a result, reduces the pool of funds used by banks to finance loans. People fearing rising prices give up forms of saving that may not fully compensate for losses resulting from inflation; for example, they will be more willing to buy land or works of art by withdrawing term deposits from banks; as a result, banks will have

less funds for loans, which will increase their interest rates. This, on the other hand, will have the same effects as the previous mechanism.

In general, all of the above, as well as other mechanisms not mentioned in the article, cause that inflation imposes an additional tax on people and enterprises, invisible without closer inspection. It has negative effects on economic growth, as it discourages people from working and saving, and companies from making new investments. Conversely, low and stable inflation is the best contribution a central bank can make to the long-term economic growth.

REFERENCES

1. Ciżkowic P., Rzońca A. (2009): Ile kosztuje nas inflacja? Zeszyty FOR, nr 8, Warszawa,
2. J. Hancock J. (2022): How does inflation affect investment,
3. International Monetary Funds (2022): Work Economic Outlook, Countering the Cost-of-Living Crisis,
4. OECD (2022): OECD Economic Outlook,
5. Qutrade Direct Investment (2022): How inflation could affect your investments,
6. Smith A. (1776): Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów, tom II, PWN, Warszawa,
7. Snowdon B., Vane H., Wynarczyk P. (1998): Rozmowy z wybitnymi ekonomistami, Warszawa,
8. Wealth Management (2022): Effects of inflation on investment,
9. Wealth Management (2022): How do interests rates affect investment?

Zmiany w sposobie zarządzania zespołem oraz w sposobie organizacji pracy wywołane COVID-19

Ph.D. Maciej Sikorski

Helena Chodkowska University of Technology and Economics, Poland

Zmiany w sposobie zarządzania zespołem oraz w sposobie organizacji pracy wywołane COVID-19

Wprowadzenie

Ostatnie kilka lat spowodowało, że jako społeczeństwo musieliśmy odnaleźć się w całkowicie nowej rzeczywistości. Wybuch pandemii pod koniec roku 2019 oraz tępo rozprzestrzeniania się jej po całym świecie zaskoczyło każdego. Znana nam codzienność, rytm dnia, swoboda życia i poruszania się została znacząco ograniczona. Zostaliśmy zamknięci w naszych domach i miesiącami czekaliśmy na rozwój sytuacji, nie mając pewności co dalej.

Z powodu bezpieczeństwa, ograniczenia wprowadzone zostały na całym świecie. Pojawiły się pytania na temat tego jak funkcjonować, bo przecież nie możemy pozwolić sobie na wstrzymanie gospodarki. Dlatego powstała pilna potrzeba zmiany organizacji czasu i miejsc pracy.

Wiele przedsiębiorstw, zwłaszcza tych małych, które ze względu na swoją specyfikę opierały się głównie na bezpośrednim kontakcie z klientem, z powodu braku dochodów upadło. Jeszcze inne całkowicie zmieniły obszar, w zakresie którego świadczyły usługi – tylko po to, aby móc się utrzymać na rynku. Sytuacji nie ułatwiał fakt, że nikt nie mógł określić tego, ile to jeszcze potrwa. Jedyne co było pewne, że wszędzie, gdzie to możliwe, wszystkie działania muszą zostać przeniesione do Internetu. Jak podaje BBC, szacuje się, że 40% Amerykanów jest w stanie pracować z domów. Dotyczy to głównie pracowników z wyższym wykształceniem oraz lepiej usytuowanych ekonomicznie. (Fogarty, 2020)

W taki o to sposób szkoły, uczelnie czy nawet te największe korporacje z ogromnych budynków w centrach miast zmieniły się na kanapę w salonie, a sale konferencyjne zastąpiły platformy takie jak Zoom czy Microsoft Teams. Przed dużym wyzwaniem stanęli prezesi i dyrektorzy firm. Musieli oni znaleźć nowe sposoby na zarządzanie firmą czy pracownikami. Musieli dostosować się do nowych warunków, a przecież nigdzie nie było schematów postępowania ani wzorców na działania w tak kryzysowej sytuacji.

1. Zapoczątkowanie zmian

Rozwój pandemii był bardzo dynamiczny, dlatego potrzebna była natychmiastowa reakcja. Wiadome było, że w miarę możliwości zakres obowiązków pracowników musiał być skonstruowany tak, aby był możliwy do wykonywania ich zdalnie. Nie było to czymś zupełnie nowym. Wiele obszarów gospodarczych w częściowo już wcześniej umożliwiało pracę z domu. Jednak firmy przemianę tą

wprowadzały bardzo powoli i stopniowo. Korzystały z tego jako pewnego rodzaju wygody, a nie przymusu.

Jednym z pierwszych problemów, z którymi zetknęli się pracodawcy i pracownicy to zmiana kwalifikacji. Dynamiczny rozwój pandemii zmusił społeczeństwo do zmiany środowiska oraz do przystosowania się nowej i mocno zaawansowanej technologii. Potrzebne były nowe szkolenia podnoszące umiejętności oraz umożliwiające przekwalifikowanie, za czym idzie pojawienie się nowych ról. Sprawilo to, że istotni na rynku pracy stali się młodzi specjaliści – ma to przynieść swoje skutki w latach po pandemii, powodując wysokie bezrobocie. (Kirby, 2020)

Wskutek tego, że pandemia dotknęła, każdy, nawet najmniejszy obszar gospodarki, istotnym stało się również bieżące monitorowanie rynków powiązanych z branżą oraz jak na nie wpłynął wybuch epidemii. Dzięki temu przedsiębiorstwo miało większe szanse na szybką reakcję w kryzysowej sytuacji.

Wyzwaniem była również organizacja miejsca pracy, zagospodarowanie w przestrzeni osobistej oraz stanowiska umożliwiającego komfortowe wykonywanie obowiązków. Był to moment, kiedy trzeba było przenieść biuro do własnego domu. Z kwestii wygody i bezpieczeństwa w zapomnienie odeszły wszystkie rzeczy będące w wersji papierowej. Niezbędne stało się szybkie umożliwienie pracownikom dostępu do najważniejszych materiałów i dokumentów firmy, a możliwe to było w większości wyłącznie w formie elektronicznej.

Istotną, a wręcz kluczową rolę w zmianie dotyczącej zarządzaniem pracą odegrały aplikacje do pracy zdalnej. W tym momencie na rynku dostępne są już ich setki, bardziej sprecyzowane i przystosowane do konkretnych potrzeb, które są mocno zróżnicowane w zależności od branży. Wiodącą przewagę w liczbie użytkowników mają trzy światowe giganty: Zoom, Slack i Microsoft Teams. (Chriselle Sy, 2022)

Pierwsza z nich cieszyła się dużą popularnością już w czasach przed pandemicznych, ułatwiając komunikacje podczas konferencji międzynarodowych lub w momentach, kiedy najistotniejszy był czas. Prowadzenie rozmów video było jedynym możliwym bezpośrednim sposobem komunikacji, po rozprzestrzenieniu się COVID-19, który na szybką wymianę zdań i sprawdzał się efektywnie podczas dyskusji.

Kolejną aplikacją, która znacząco zyskała na popularności w pierwszej połowie 2020 roku był Slack. Między 10 a 25 marca odnotował on, aż 2,5 mln przyrostu użytkowników. (Lee, 2020) Aplikacja ta ułatwia szybką komunikację w twojej firmie. Pozwala tworzyć chaty dla zespołów i pod zespołów, sprawdzając się świetnie w szybkiej pracy w czasie rzeczywistym.

Ostatnim z dominatów na rynku jest Microsoft Teams, łączy on funkcje dwóch wcześniej wymienionych aplikacji. Było on również bezpośrednią odpowiedzią Microsoftu na Slacka, jako jego ulepszona alternatywa. (Duo, 2022) Aplikacja ta umożliwia komunikacje za pomocą narzędzia do wideokonferencji, a dodatkowo pozwala na tworzenie zadań i prywatnych kanałów.

2. Budowanie relacji i zaufania

Praca zdalna wymagała przekwalifikowania się nie tylko jeżeli chodzi o umiejętności, ale również bardzo istotny był aspekt psychologiczny. Wybuch pandemii doprowadził do tego, że aż 70% pracowników etatowych wykonywało swoją obowiązki z domu. (Owl Labs, 2022) Zamknięci, sami musieli poradzić sobie z doraźnymi problemami, bo mimo narzędzi umożliwiających komunikacje z

zespołem, nie jest to w stanie zastąpić bezpośredniej i doraźnej formy kontaktu, której społeczeństwo było nauczone.

Pracodawcy musieli na nowo nauczyć się zarządzać zasobami ludzkimi w całkowicie innej rzeczywistości. Ich zadaniem było stworzenie zintegrowanie zespołu pracowników praktycznie od podstaw. Mimo tego, iż ludzie Ci znali się wcześniej i tworzyli razem projekty, zostali postawieni w nowej rzeczywistości, działającej na całkowicie innych zasadach. Kontrolowanie postępu nad pracą było znacznie mniejsze, a co za tym idzie wymagało to od przełożonych zaufania. Istotne również stało się wspólne przepracowywanie problemów i tworzenie strategii, co ważne wszystkie te procesy wymagały czasu i pełnego zaangażowania wszystkich stron.

Interesującym zjawiskiem stała się również potrzeba komunikacji między ludźmi. W latach poprzedzających pandemię często społeczeństwo z własnej woli często ograniczało kontakty z innymi współpracownikami. Jednak w momencie, kiedy znacząco utrudnione były możliwości komunikacji, potrzeba jej diametralnie narastała. Zamknięcie na świat zewnętrzny doprowadziło do wzrostu poczucia samotności, jak pokazują Badania Opini i Stylu Życia przeprowadzone w Wielkiej Brytanii na przełomie roku 2020 i 2021, odsetek dorosłych będących osamotnionych wzrósł, aż o 2,2%. (Payne, 2021). Istotną rolę odgrywali w tej kwestii zarządcy firm, którzy musieli zadbać o jak najwyższy komfort swojego zespołu oraz umożliwienie mu dostępu do odpowiedniego i profesjonalnego wsparcia psychologów i psychiatrów.

Ważnym aspektem działalności firmy stało się niedopuszczenie do dezinformacji pracowników. Pracodawcy musieli dbać o to, aby na bieżąco informować o aktualnych zmianach wprowadzanych do systemu prawnego i w efekcie jak mogą one wpłynąć na środowisko zatrudnienia i jakie będą tego konsekwencje. Dzięki temu mogli oni sobie zapewnić to, że unikną niepotrzebnego stresu wśród pracowników.

3. Wpływ zmian na działania w przyszłości

Podczas wprowadzania zmian w sposobie organizacji pracy oraz nauki zarządzania zespołem w kryzysowych okolicznościach, wiadome było, że część z tych rzeczy na stałe odcisnę się w strukturach firm. Przemiany, który miały miejsce był istotną dla ogólnego postrzegania pracy. Pracodawcy za to stanęli przed zadaniem skonstruowania zróżnicowanych możliwości i sposobów wykonywania przynależnych pracownikom obowiązków.

Badania jednoznacznie pokazują, że społeczeństwo nie jest już w stanie w pełni, powrócić do zasad organizacji pracy sprzed czasów rozprzestrzenienia się COVID-19. Możliwość pracowania zdalnie stała się jednym z kluczowych aspektów podczas poszukiwań pracy. Wiele osób zaczęło doceniać możliwość pracowania z domu i mimo efektów ubocznych jest to dla nich wygodniejsza opcja. Fakt, że nie muszą marnować czasu i pieniędzy na przejazdy oraz to, że pozostanie w domu jest dla nich o wiele bardziej komfortowe miało duży wpływ. Jak pokazuje ankieta przeprowadzona przez Laboratorium Owl prawie 60% ankietowanych chętniej wybrałoby ofertę, gdzie istnieje możliwość pracy zdalnej, a 23% byłoby w stanie zmniejszyć swoją pensję tylko ze względu na możliwość stałego pracowania z domu. (Owl Labs, 2022). Dane te udowadniają jak istotny wpływ na zmianę struktury pracy miał rozwój pandemii i idące za tym konsekwencje.

Odmienne postrzeganie pracy i miejsca pracy sprawił, że większość firm wprowadziła możliwość częściowej pracy zdalnej i działają na zasadzie pracy hybrydowej, tworząc kompromis

między zarządcą, a pracownikiem. Podczas analizy tego, jaka forma pełnienia obowiązków jest najbardziej korzystna, trzeba pamiętać, że w pewnym momencie praca z domu, z daleko od biura dla większości na długi czas stała się codziennością i całkowitej jej wyeliminowanie mogło by nieść za sobą konsekwencje podobno do tych, z którymi konieczne było zmierzenie się na początku wybuchu pandemii, czyli potrzeba czasu na adaptację w środowisku na nowo przez nagłą zmianę otoczenia.

Praca zdalna, jednakże może mieć też swoje ogromne pluse nie tylko dla samych pracowników, ale również dla pracodawców. Duża część społeczeństwa twierdzi, że wykonywanie swoich obowiązków z domu jest dla nich o wiele mniej stresujące, co za tym idzie są bardziej dokładni i wydajniejsi w swoich działaniach oraz chętniej angażują się w pracę. Naukowcy co do tego nie są jednoznacznie zgodni i w zależności od testowanej grupy, wyniki mogą się od siebie znacząco różnić. Jednakże jak wykazały badania przeprowadzone przez Prodoscore produktywność, niektórych pracowników mogła wzrosnąć nawet o 47%, tylko dzięki zmianie trybu pracy na zdalną. (Nagy 2020).

Podsumowanie:

Jednolśnie można stwierdzić, że wybuch pandemii odmienił życie ludzi na całym świecie i był to jedna z najgorszych katastrof jaka spotkała współczesne społeczeństwo na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, a efekty tego długo będą nam jeszcze towarzyszyć. Jednakże wyzwania, z którymi przyszło się zmierzyć, sprawiły, że doświadczyliśmy jednego z najszybszych rozwojów medycznych jak i technologicznych stając na wyzwaniu COVID-19.

Przedsiębiorcy musieli nauczyć się na nowo zarządzać swoimi ludźmi w ciężkich i co najgorsze niepewnych warunkach, bo nikt nie był pewny, ile czasu potrwają nałożone we wszystkich krajach obostrzenia, a jednak jako przełożeni ponoszą oni odpowiedzialność za swoich pracowników. Dlatego poprzez zaangażowanie milionów ludzi, tak sprawnie udało się doprowadzić do tego, że mimo ograniczeń, część ludzi dalej była w stanie w pełni pracować.

Pandemia w bardzo szybkim tempie, wzmocniła w społeczeństwie rozwiązania, które dopiero w nim raczkowały. Praca zdalna stała się teraz nie przywilejem, a możliwością wyboru. Rzadko kiedy na spotkanie udajemy się w podróż trwającą kilka godzin – wolimy ten czas zaoszczędzić i zorganizować wideokonferencję.

Znacząco zmienił się sposób zarządzania ludźmi, ale również zmieniły się potrzeby ludzi. Jednakże wszyscy stali się bardziej świadomi tego, że zmiany przychodzą i to czasami o wiele szybciej niż można się tego spodziewać. Nie ma możliwości przygotowania się w pełni na nie wszystkie, jednakże warto nad tym pracować.

LITERATURA:

Fogarty, P., Frantz, S. (2020). *Coronavirus: How the world of work may change forever*
<https://www.bbc.com/worklife/article/20201023-coronavirus-how-will-the-pandemic-change-the-way-we-work>

Sy, Ch. (2022). *Top 11 Best Work-from-Home Apps in 2022*
<https://productivityspot.com/best-work-from-home-apps/#Zoom> - Best App for Videoconferencing

Lee, A. (2020). *The pandemic changed how everyone uses Slack*
<https://www.wired.co.uk/article/slack-cal-henderson-future-of-work>

Duo, M. (2022). *Microsoft Teams vs Slack: Which Collaboration App Is Better?*
<https://kinsta.com/blog/microsoft-teams-vs-slack/>

Kirby, S. (2020). *5 ways COVID-19 has changed workforce management*
<https://www.weforum.org/agenda/2020/06/covid-homeworking-symptom-of-changing-face-of-workforce-management/>

Owl Labs (2020). *State of remote work*
https://resources.owl-labs.com/hubfs/website/sorw/2020/owl-labs_sorw-2020_report-download_FINAL_07oct2020.pdf

Payne, Ch. (2021). *Mapping loneliness during the coronavirus pandemic*
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/articles/mappinglonelinessduringthecoronaviruspandemic/2021-04-07>

Apollo Technical (2022). *STATISTICS ON REMOTE WORKERS THAT WILL SURPRISE YOU*
<https://www.apollotechnical.com/statistics-on-remote-workers/>

Nagy, A. (2020). *Prodoscore Research from March/April 2020: Productivity Has Increased, Led By Remote Workers*
<https://www.businesswire.com/news/home/20200519005295/en/>

Autor:

Dr Maciej Sikorski

Uczelnia Techniczno Handlowa im. Heleny Chodkowskiej

Matematik Öğretmenlerinin Doğrusal ve İkinci Dereceden Şekil ve Sayı Örüntülerini Genelleştirme Süreçleri

Deniz DEMİRTAŞ

Dicle Üniversitesi, Türkiye. E-mail: deniz.yalcin.demirtas@gmail.com

Suat ÜNAL

Prof.Dr., Trabzon Üniversitesi, Türkiye. E-mail: tkutluca@dicle.edu.tr

Tamer KUTLUCA

Prof.Dr., Dicle Üniversitesi, Türkiye. E-mail: suatunal@trabzon.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, matematik öğretmenlerinin doğrusal ve ikinci dereceden şekil ve sayı örüntülerini genelleştirme süreçlerini incelemektir. Araştırma, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Doğu Karadeniz Bölgesinde görev yapan, meslek yıllarına göre seçilmiş 5 matematik öğretmeniyle yürütülmüştür. Araştırmanın verileri matematik öğretmenleri ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Bu görüşmeler yapılmadan önce öğretmenler süreç hakkında bilgilendirilmiş, gerekli izinler alınmıştır. Matematik öğretmenleri ile yapılan görüşmelerde örüntü genellemeleri ile ilgili problemler yönlendirilmiş ve çözümleri istenmiştir. Burada matematik öğretmenlerinin bu problemleri çözerken yardım almamaları konusunda ve akıllarına ilk gelen çözümleri görmek adına görüşme sırasında çözümleri nasıl yaptıklarını da anlatmaları istenmiştir. Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dökümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak hazırlanmış lineer ve kuadratik örüntü problemleridir. Aynı zamanda problemler hazırlanırken çalışan grupların istedikleri biçimde problem çözme stratejileri kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca öğretmenlere sözel sorular da yönlendirilmiştir. Mülakatlardan elde edilen sonuçlardan toplanmış veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu çalışmada oluşturulan örüntü genellemeleri ile ilgili problemler ile elde edilen veriler video kayıtlardan incelenerek transkript edilmiş, araştırmaya uygun bir şekilde matematiksel anlamda tanımlanmıştır.

Sonuçlara bakıldığında matematik öğretmenlerinin doğrusal ve ikinci dereceden örüntüleri genelleştirme süreçleri üniversitede aldıkları eğitime, mezun oldukları süreye ve çalıştıkları yıllara göre farklılaşmaktadır. Araştırma kapsamında matematik öğretmenlerinin örüntü problemlerini genelleme sürecinde şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirerek çözdükleri görülmüştür. Şekil örüntü problemlerinden sadece kuadratik şekil örüntü problemlerinde zorluklar yaşandığı, lineer örüntü problemlerini daha kolay çözdükleri gözlemlenmiştir. Çözüm sürecinde en çok içeriksel strateji kullandıkları ve bunun yanında yinelemeli strateji ile fonksiyonel stratejiye de yer verdikleri görülmüştür. Matematik Öğretmenlerin örüntü genelleme sürecini genel anlamda ezbere yaptığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Matematik öğretmenleri, örüntü, genelleme, stratejiler

GİRİŞ

Matematikte cebir için bir tanım yapmak gerekirse "cebir aritmetiğin sayılardan küme ve grup kavramlarını kullanarak sembollere açılımıdır" denilebilir. Cebir yaparken ilişkilerle, özelliklerle, örüntülerle, değişim ve dönüşümlerle ilgili elde edilen tecrübeleri matematik diline dönüştürüyoruz. Cebirsel akıl yürütme, öğrencilerin okulda matematikte ilerlemeleri ve bilim, mühendislik ve ekonomi alanındaki kariyerleri için önemli bir dönüm noktasıdır (Greenes, Cavanagh, Dacey, Findell ve Small, 2001; Moses&Cobb, 2001). Genellikle ilkökul müfredatında aritmetikten sonra cebir öğretildiğinden, öğrenciler cebir için gerekli olan düşünme yollarına uyum sağlayamamışlardır. (Warren, 2003). Uyum sağlayamadıkları bu süreç ise "aritmetikten cebire geçiş" olarak adlandırılmıştır. . Matematiksel düşünmenin temel elemanlarından biri örüntüleri genellemedir. Aynı zamanda cebirsel düşünme için de genelleme önemlidir. Genelleme yaklaşımı, öğrencilerin aritmetikten cebire geçiş yapmalarını desteklemektedir. Burada en önemli görev matematik öğretmenlerine düşmektedir.

Örüntüler günlük hayatımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Hayattaki alışkanlıklarımız, günler, takvimler, bitkiler, ağaçlar, sayılar, kullandığımız kelimeler, örümcek ağları, kilimler, fayanslar ve daha nicelerinde örüntülere rastlarız. Hatta telefon numarası, kimlik numaralarımız gibi sayıları ezberlerken farkında olmadan hayatımızın her yerinde örüntüleri kullanırız. Aslında örüntüler hayatın doğasında yer edinmiştir. Günlük hayattaki yerinin dışında da matematiksel kavramların anlaşılması açısından örüntüler büyük öneme sahiptir. O halde örüntü nedir? Örüntü, yapısal veya sayısal düzenlilik olarak tanımlanır (Papic ve Mulligan, 2005). Yapısal olarak, terimleri sayılar içeriyorsa bir örüntü sayısal olarak adlandırılır. Terimleri geometrik şekiller içeriyorsa şekil örüntüsü olarak adlandırılır (Chua ve Hoyles, 2014). Özellikle matematiksel düşüncelerin ve ilişkilerin soyutlanmasında, matematiksel akıl yürütme becerileri ile (Papic&Mulligan, 2005) cebirsel ve fonksiyonel düşünmeye dayalı kavramların gelişiminde anahtar bir kavram (Tanışlı&Olkun, 2009, s. 7) olan örüntüler konusu ile ilgili araştırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Ayrıca öğrencilerin matematiksel terimlerle ilgili anlamaları, problem çözme yetenekleri, matematiğe karşı tutumları ve düşünceleri okulda karşılaştıkları öğretmenler tarafından düzenlenmektedir(NCTM,

2000). Örneğin, Cross'un 2009 yılında yaptığı çalışmaya göre öğretmenler öğrenme ortamını organize edip düzenler; bu nedenle, öğretmenler öğretilen ve öğrenilen şey üzerinde eşsiz bir etkiye sahip olmaktadır. Nathan'a (2003) göre ise öğretmenlerin bilgi ve düşünceleri öğrencilerin öğrenme süreci için karar verme ile harekete geçirme aracıdır. Bu bağlamda öğretmenlerin farklı örüntü problemlerini çözme süreçlerini irdelemek alana katkılar sağlayabilir.

Bu gerekçeler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, "Matematik Öğretmenlerinin, doğrusal ve ikinci dereceden şekil ve sayı örüntülerini genelleştirme süreçlerini incelemektir." Bu amaç bağlamında araştırmanın problemi aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Matematik Öğretmenlerinin doğrusal ve ikinci dereceden örüntüleri genelleştirme süreçleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Mülakatlardan elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırma Doğu Karadeniz Bölgesinde görev yapan meslek yıllarına göre seçilmiş 5 matematik öğretmeni ile yürütülmüştür. Öğretmenler meslek yıllarına göre 1-5, 5-15 ve 15 yıl üzeri olarak ayrılmaktadır. Öğretmenler; 1-5 yıl olan Ö1, 5-15 yıl olan Ö2 ve Ö3, 15 yıl üzeri çalışanlar ise Ö4 ve Ö5 olarak kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri matematik öğretmenleri ile yapılan çevrimiçi görüşmelerden toplanmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce matematik öğretmenleri ile iletişime geçilmiş olup süreçle ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Öğretmenlerden izin alınmış ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerde örüntü genellemeleri ile ilgili problemler yönlendirilmiştir ve çözümleri istenmiştir. Burada matematik öğretmenlerinin bu problemleri çözerken yardım almamaları konusunda ve akıllarına ilk gelen çözümleri görmek adına görüşme sırasında çözümleri nasıl yaptıklarını da anlatmaları istenmiştir. Aynı zamanda görüşme yapılan her bir bireyden görüşme sonunda çözümlerini yazdıkları cevap kâğıtları istenmiştir. Burada bireyler çözüm yaparken silinmeyecek şekilde bir kalem (örneğin tükenmez kalem, pilot kalem) kullanmaları istenmiştir. Tekrar bahsetmek gerekirse buradaki amaç her bir bireyin aklına gelen ilk çözümü görülmesini sağlamaktır.

Veri Toplama Araçları/Teknikleri

Araştırmanın verileri örüntü genellemeleri ile ilgili altı problemi içeren farklı dokümanlar ile toplanmıştır. Bu problemler alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşleri alınarak seçilmiştir. Aynı zamanda problemler hazırlanırken çalışılan grupların istedikleri biçimde problem çözme stratejilerini kullanmalarına yönelik olmasına ve birden çok düşünme becerisini kullanmaya yönelik olmalıdır dikkat edilmiştir. Doğrusal örüntü problemlerinin hazırlanışında MEB matematik öğretim programındaki kazanımlar incelenmiş olup, ikinci dereceden problemlerin de alınan eğitime uygun olmasına dikkat

edilmiştir. Sonrasında Seçilen doğrusal sayı örüntüleri ve doğrusal şekil örüntüleri ile ikinci dereceden sayı örüntüleri ile ikinci dereceden şekil örüntü problemleri matematik öğretmenlerine sorulmuştur. Çalışmada kullanılan örüntü genellemeleri ile ilgili matematik öğretmenlerine yöneltilen problemler Tablo 1 de yer almaktadır.

Tablo 1. Matematik öğretmenlerine yöneltilen örüntü problemleri.

Doğrusal Sayı Örüntü Problemi	Doğrusal Şekil Örüntü Problemi
<p>4, 6, 8, 10, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre,</p> <p>Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.</p>	 <p>Yukarıda özdeş kibrit çöplerinden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <p>5. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.</p> <p>10. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.</p> <p>20. şekildeki kibrit çöpü sayısını bulunuz.</p> <p>Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki kibrit çöplerinin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.</p>
İkinci Dereceden Sayı Örüntü Problemi	İkinci Dereceden Şekil Örüntü Problemi
<p>1, 7, 17, 31, ...</p> <p>Yukarıdaki sayılar bir örüntü oluşturacak şekilde belli bir kurala göre dizilmiştir. Buna göre;</p> <p>Örüntüyü oluşturan 5. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntüyü oluşturan 10. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntüyü oluşturan 40. sayıyı bulunuz.</p> <p>Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade ederek, örüntünün n. sayısı için cebirsel bir ifade yazınız.</p>	 <p>Yukarıda özdeş küplerden oluşan bir şekil örüntüsü verilmiştir. Buna göre,</p> <p>5. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.</p> <p>10. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.</p> <p>20. şekildeki küplerin sayısını bulunuz.</p> <p>Örüntünün kuralını sözel olarak ifade ederek, örüntünün n. şeklindeki küplerin sayısını veren cebirsel bir ifade yazınız.</p>

Matematik öğretmenlerine yöneltilen sözel sorular ve soruların sorulma sebepleri de yer almaktadır.

- Problemi farklı yoldan çözebilir miyiz? Sizce farklı çözüm yolları var mıdır?

Tek çözüm yolu olup olmadığını aklı başka çözüm yolu gelip gelmeyeceğini öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Öğrencilerinize sayı ve şekil örüntüleri ile ilgili problemleri çözdürürken benzer stratejileri kullanıyorsunuz musunuz? (Bu tür problemleri nasıl anlatıyorsunuz? Ne tür stratejiyi aktarıyorsunuz?)

Öğrencilerine kendi kullandıkları stratejileri aktarıp aktarmadıklarını ve farklı stratejilere de yer verip vermediklerini anlamak amacıyla sorulmuştur.

- Örüntüyü genellerken farklı temsillerden yararlanıyor musunuz?

Cebirsel ifadede yer alan bilinmeyen yerine her zaman n harfinin kullanılıp kullanılmadığını farklı harflere yer verilip verilmediğini öğrenilmek amacıyla sorulmuştur.

- Örüntü genellemede çarpımsal ve toplamsal muhakemeyi daha önce kullandınız mı?
- Yinelemeli strateji ve fonksiyonel (kesin veya belirgin) strateji kavramlarını duydunuz mu? (Eğer duymadıysanız terim ile terim sayısı arasındaki ilişki sizin için neyi ifade ediyor?) (Yine cevap alamadıysak; o halde siz genellemeye ulaşıırken terim ile terim sayısı arasındaki ilişkiyi kullandınız mı?)

Yukarıdaki iki soru ise öğrenilen bilgilerin ezbere değil de düşünme yoluyla kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden analiz tekniği olan betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler saf bir şekilde, çalışma yapılan bireylerin söyledikleri ve problem çözümleri direkt olarak alınarak betimsel yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu çalışmada oluşturulan örüntü genellemeleri ile ilgili problemler ile elde edilen veriler video kayıtlarından incelenerek transkript edilmiştir ve transkript edilen veriler çalışmaya uygun bir şekilde matematiksel anlamda tanımlanmıştır. Öğretmenlerin örüntüleri genellemede kullandıkları stratejiler ile ilgili örnek alıntılar okuyucuya sunulmuştur. Devam eden süreçte verilerden elde edilen bulgular açıklanmıştır ve matematiksel olarak aktarılmıştır. Elde edilen bu verileri analiz etmek için literatürde yer alan çalışmalarda da kullanılan örüntü genelleme stratejileri ve gerekçeleri dikkate alınarak oluşturulan Tablo2 kullanılmıştır.

Tablo 2. Genelleme stratejileri ile gerekçelendirme çeşitleri

Strateji	Açıklama
Yinelemeli (Eklemeli) Strateji (Recursive or Additive)	Sonraki terimleri ya da mevcut terimi bulmak için örüntüdeki önceki terimin kullanılmasını gerektirir. Öğrenciler genellikle iki terim arasındaki farkı bulmaya çalışırlar ve sonraki terimi bulmak için elde ettikleri farkı son terimlere eklerler. Bu şekilde bu işlem yinelemeli ve eklemeli olarak devam etmesinden dolayı yinelemeli muhakeme olarak da isimlendirilir.
İçeriksel Strateji (Contextual)	Mevcut durumu sağlayan bilgiye yani içeriğe odaklı bir kural veya formül oluşturmayı gerektirir. Bu kural veya formül, hesaplama tekniği ile ilişkili, genellikle içerikle ilişkili olan ve daha çok ezberlenen bir kural veya formüldür.
Fonksiyonel Strateji (Explicit)	Bu muhakeme becerisi herhangi bir terimi bulmak amacıyla iki değişken (adım ile adım sayısı veya terim ile terim numarası) arasındaki ilişkiyi genelleştirmeyi gerektirir. Bu muhakeme becerisi denklem ve formülleri kullanarak fonksiyonları oluşturmaya doğru aşamalı bir ilerlemenin ilk basamağıdır. Bu muhakeme yoluyla hem uzak hem de yakın terimler için değişmeyen ve uygulanabilir bir kural bulunur ve n. terimi bulmak için genel bir kural yazmaya olanak sağlar.

BULGULAR

Lineer Örüntülerden Elde Edilen Bulgular

Ö1 lineer sayı örüntü probleminde öğrencilere nasıl anlatacaksa öyle çözümlerini ifade etti ve yazdı. 5 ve 10. Terime artış miktarından yararlanarak ulaşmıştır. 40. Terim uzak olduğu için artış miktarından değil de genel kural yardımı ile ifade etmiştir. Öğrenciye anlatır gibi değil de kendi başına çözmüş olsaydı örüntü kuralını bularak hepsini bulacağını ifade etmiştir.”

Ö1 Lineer şekil örüntü probleminde kibritleri saymıştır ve sayı örüntüsüne çevirmiştir. Bu problemde de öğrencilere aktaracağı gibi detaylı ve sırası ile çözmüştür. Sayı örüntüsüne çevirirken yan bakıldığında T harflerinin de sayılabileceğini ifade etmiştir. Hatta konuyu 8.sınıfların EBOB - EKOK konusu ile bağdaştırmıştır. 5. Ve 10. Terimi bulurken artış miktarından yararlanmıştır. *5.terim için artış miktarına bakarken 10. Terim için parmak hesabından yararlanabiliriz. Ezber üzerinden gitmeye karşı çıkmıştır. 20. Terimi bulurken terim atlama yöntemi ile örneğin 3 er 3 er artması yerine 6' şar 6' şar artırarak 4.terim 8. Terim 12. Terim diye giderek 20.terime ulaşmıştır. İstenilen terimler bulunduktan sonra genel kural belirlenmiştir.*

Ö2: *Bu örüntü aritmetik bir dizidir. Ve aralarında 2'şer artış var. Doğrusal ilişkiden yola çıkarak ve aralarındaki fark 2 olduğundan örüntünün kuralı için önce $2n$ diyorum. Daha sonra 1.terim 4*

olduğundan n yerine 1 koyuyorum ve 4 olması için örüntünün kuralına $+2$ ekliyorum. Buradan kural $2n+2$ oluyor.

5.terim, 10.terim ve 40.terimi örüntünün genel kuralı ile bulmuştur.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “Evet çözebilirim, terim sırası ile terim arasında bir ilişki kurup bir tablo oluşturabilirim. Bu tablo yardımı ile de çözebilirim.” Şeklinde yanıt verdi. Verilen problemi tablo çizerek de çözdü.

Ö2: Bu örüntü de aritmetik bir dizidir. Doğrusal ilişkiden yola çıkarak ve aralarındaki fark 3 olduğundan örüntünün kuralı için önce $3n$ diyorum. Daha sonra 1.terim 4 olduğundan n yerine 1 koyuyorum ve 4 olması için örüntünün kuralına $+1$ ekliyorum. Buradan kural $3n+3$ oluyor.

5.şekildeki, 10.şekildeki ve 40.şekildeki kibrit çöpü sayılarını örüntünün genel kuralı ile bulmuştur. Ve örüntünün kuralı sözel olarak ifade etmiştir.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “Evet çözebilirim, terim sırası ile terim arasında bir ilişki kurup bir tablo oluşturabilirim. Bu tablo yardımı ile de çözebilirim.” Şeklinde yanıt verdi. Verilen problemi tablo çizerek de çözdü.

Ö3: Öncelikle 5.sayı aralarındaki fark 2 olduğundan direkt 12 olarak buluyorum. 10.sayı bulurken tek tek saymayıp örüntünün kuralını bulup oradan buluyorum. Örüntünün kuralını bulurken cebirsel ifadelerden yararlanıyorum. n değişkenini, terim sayısı veya adım sayısı olarak ifade ediyoruz. Örüntü 2’şer artarak devam ediyor. Dolayısıyla örüntünün kuralına ilk önce $2n$ yazıyorum. 1.terim 4 olduğundan $2n$ ifadesinde n yerine 1 koyarak 4 olması için kurala $+2$ ekliyorum. Örüntünün kuralını $2n+2$ olarak buluyorum. 10.sayı ve 40.sayı örüntünün kuralı ile buluyorum.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “Ben terimleri örüntünün kuralını kullanarak buluyorum. Fakat öğrenciler sözel olarak ifade ederek aslında örüntünün kuralını buluyorlar. Ve sözel olarak ilerleyip terimleri buluyorlar.”

Ö3: Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çeviriyorum. Örüntü 3’er artarak devam ediyor. Dolayısıyla 5.sayı 16 olur. 10.sayı bulmak için örüntünün kuralını buluyorum. 3’er arttığı için örüntünün kuralına önce $3n$ diyorum. 1.terim 4 olduğundan $3n$ ifadesinde n yerine 1 koyarak 4 olması için kurala $+1$ ekliyorum. Örüntünün kuralını $3n+1$ olarak buluyorum. 10.sayı ve 20.sayı örüntünün kuralı ile buluyorum. 5.sayı da tekrardan kural ile ifade ediyorum. Örüntünün kuralını da sözel olarak ifade ediyorum.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “aklıma farklı bir yol gelmiyor, ben hep bunu kullanıyorum.” Şeklinde yanıt verdi.

Ö4: Lineer sayı örüntü problemini çözerken yakın terimlerde üzerine sayarak ilerledim. 5.

Terimi de 12 bulunduğunu ifade etmiş fakat tüm terimleri yazarken genel kuralı bularak yazmıştır.

Ö4: Lineer şekil örüntü problemi için kibrit sayısını sayarak şekli sayı örüntüsüne çevirmiştir. 3 er arttığını söyleyerek direkt 5. Adımı bulmuştur. Daha sonra genel terimi bularak 10 ve 20. Terimi bulmuştur.

Ö5 Lineer sayı örüntüsünde a seçeneğine artış miktarını görerek zihinden bularak cevap vermiştir. Daha sonra 10. Ve 40. Sayıyı genel kuralı oluşturarak bulmuştur.

Ö5 Lineer şekil örüntüsünde ilk önce şekildeki kibritleri sayarak bu örüntüyü sayı örüntüsüne çevirmiştir. Daha sonra artış miktarından yola çıkarak zihinden 5. Şekildeki kibrit sayısını bulmuştur. Daha sonra ise 10. Ve 20. Şekildeki kibrit sayılarını ise ilk önce genel kuralı elde ederek bulmuştur.

Kuadratik Örüntülerden Elde Edilen Bulgular

Ö1 Kuadratik sayı örüntü probleminde önce artış miktarına bakılmıştır. Artış miktarlarının bir sayı örüntüsü oluşturduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin “*Aradaki artış miktarları arasındaki farkın 4 olduğu kural vardır*” gibi n li olmayan bir kural belirleyebileceğini ifade etmiştir. Terimleri yazarak artış miktarlarından yararlanarak üzerine sayılmış ve 5. Terime bu sayede ulaşılmıştır. 10. Terime ulaşırken terimler arası fark eklenerek ilerlenmiştir. 20. Terime ulaşılırken ise 1. Ve 10. Terim bilinirken terim atlama yolu ile 1 ve 10.terim arasındaki 2.artışlar yardımı ile 19. Terime ulaşılıp daha sonra 20. Terim bulunmaya çalışılmıştır. 20. Terimin ekleme yöntemi ile uzun süreceği düşünülmüştür. (20.terim bulmadı) Genel kuralı bulmayıp adımlar arası farklara ait kuralı belirlemiştir ($4n+2$)

Ö1 Kuadratik şekil örüntü probleminde her terimden 1 birim çıkarıldığında birim kare yapılacak sayıda birim kaldığını ifade etmiştir. “*aslında bunlar kenar uzunlukları tam sayı olan sıralı şekilde hatta şeklin numarası bile şekille uyumlu*” ifadesi kullanılmıştır. 5. Terim için 5 in karesini alarak koparılan 1 birimi ekleyerek 26 cevabına ulaşabileceğini söylemiştir. Genel kural belirlenmiştir ve 10. Terim ile 20 terim belirlenmiştir.

Ö2: *Bu örüntünün genel kuralını bulurken karesini veya küpünü alarak bir şey yapsak. Yaptığımızda 1.terimin hangi kuvvetini alırsak alalım bir sayı ile toptasak ya da çıkarsak da kuralı sağlamıyor. Karesinin bir fazlasını alsam, yine sağlamıyor. Sanırım karesini alıp bir sayı ile çarpıp bir işlem daha yaparak kurala ulaşmam gerekiyor. Karesini aldım, 2 ile çarpıp 1 çıkardım ve örüntüyü sağladı. Örüntünün genel kuralını $2n^2-1$ olarak buldum.5.sayı, 10.sayı ve 40.sayıyı örüntünün genel kuralı ile bulmuştur. Örüntünün kuralını yazılı olarak ifade etmiştir. Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “*Hayır, çözemem. Aklıma farklı bir yol gelmiyor.*” Şeklinde yanıt verdi.*

Ö2: *Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çeviriyorum. Buradan tablo oluşturarak genel kurala ulaşmaya çalışıyorum. Örüntünün kuralını $n^2 + 1$ olarak buldum.*

5.şekil, 10.şekil ve 20.şekildeki küplerin sayısını genel örüntü kuralını kullanarak buldu. Örüntünün genel kuralını sözel olarak ifade etti.

Farklı bir yol ile problemi çözebilir miydiniz diye sorduğumuzda; “*Hayır, çözemem. Aklıma farklı bir yol gelmiyor.*” Şeklinde yanıt verdi.

Ö3: *Öncelikle örüntüde terimler arasındaki farklar 6,10,14... şeklinde ilerliyor. Burada örüntünün kuralını adım sayısının karesinin bir eksiği gibi düşünüyorum. Aradaki faklar 4'er olarak gidiyor. Burada bir ilişki kurmaya çalışıyorum. $4^n - 3$ gibi bir ifade elde etmeye çalışıyorum.*

Ö3: Örüntünün kuralını burada deneyerek $2n^2 - 1$ olarak buluyorum. 5.sayı, 10.sayı ve 40.sayıyı genel kuralı kullanarak buluyorum. Öncelikle şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne

çeviriyorum. Terimler arasındaki farklar 3,5,7... şeklinde ilerliyor. Buradan örüntünün genel kuralını $n^2 + 1$ şeklinde buluyorum. 5.şekil, 10.şekil ve 20.şekildeki küplerin sayısını örüntünün kuralını kullanarak buluyorum.

Ö4:Kuadratik sayı örüntüsünde artış miktarlarına bakmıştır. Artış miktarına 4 ekleyerek gittiğini ifade etmiştir. Artış miktarının 6-10-14 diye devam ettiği için 5. Terime 18 ekleyerek ulaşmıştır. Genel kuralı belirlerken biraz zorlanmıştır. Yönlendirmeler sonucundan kareyi kullanarak ilerlemeye çalışmıştır. Terim sayılarını terim numaraları üzerine yazması söylenmiş daha sonra terimleri kullanarak genel kurala ulaşmıştır.

Ö4:Kuadratik şekil örüntü probleminde küp sayılarını yazarak sayı örüntüsü oluşturmuştur. Direkt genel kuralı oluşturmayı başarmıştır.

Ö5: Kuadratik sayı örüntüsünde ilk olarak terimler arasındaki artış miktarını araştırmıştır. Daha sonra lineer olmadığını fark edip n^2 ile genel terime ulaşabileceğini düşündüğünü söyledi ve n^2 'yi bir şey ile çarpıp bir şeyi çıkaracağım sanırım dedi. Çözüm kağıdında da görüldüğü gibi kuralı bulmaya yönelik denemeler yaptı ve $2n^2-1$ kuralına ulaşarak 5., 10. Ve 40. Sayıya ulaştı.

Ö5:Kuadratik şekil örüntüsünü sayı örüntüsüne çevirmiştir daha sonra bu şekilde yapmak yerine şekle odaklanarak şekil üzerinden ilerlemiştir. İlk olarak genel kuralı $(n-1)(n+1)+2$ şeklinde bularak ilk önce kuralın doğruluğunu kanıtlamıştır ve bu şekilde 5., 10. Ve 20. Terime ulaşmıştır. Fakat genel kuralı düzenlemeden n^2+1 değil $(n-1)(n+1)+2$ şeklinde bırakmıştır.

Öğretmenlerin Lineer ve Kuadratik örüntü problemlerine vermiş oldukları cevaplardan kullandıkları stratejiler aşağıdaki tablo 3' te verilmiştir. Y ile ifade edilen strateji yinelemeli stratejiyi ifade etmektedir. İ ile ifade edilen strateji içeriksel stratejiyi ifade etmektedir. F ile ifade edilen strateji fonksiyonel stratejiyi ifade etmektedir. D ile ifade edilen strateji diğer stratejileri ifade etmektedir. Diğer başlığı altında işaretlenen B de boş bırakılan soruları temsil etmektedir.

Tablo 3:Öğretmen- Öğretmen Adaylarının Lineer Ve Kuadratik Örüntüleri Genelleme Süreçlerinde Kullandıkları Stratejiler																
	Lineer Örüntüler								Kuadratik Örüntüler							
	Sayı				Şekil				Sayı				Şekil			
	Y	İ	F	D	Y	İ	F	D	Y	İ	F	D	Y	İ	F	D
Ö1	X	X				X						X			X	
Ö2		X	X			X	X				X				X	
Ö3	X	X			X	X				X				X		

Ö4	X	X			X	X			X		X				X	
Ö5	X	X			X	X				X						X

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada öğretmen adayları, öğretmenler ve öğrencilerinin örüntü genelleme süreçleri üzerinde durulmuştur.

Ö1, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise fonksiyonel strateji ve farklı bir strateji kullanmıştır. Ö1 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi bildiği, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi ismen duyduğunu fakat kullandığının farkında olmadığı fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını bildiği görülmüştür.

Ö2, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise fonksiyonel strateji kullanmıştır. Ö2 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlanmadığını genellikle n harfini kullandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi bildiği, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi duymadığını fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını bildiği görülmüştür. Ö2 örüntü problemlerini genelleme sürecinde tablo kullanımına yer veren tek öğretmendir. Swafford ve Langrall (2000), tablo kullanmanın problem çözümede, çözen kişiye yardımcı olacağını söylemiş ve tablo kullanımının daha genel bir bakış sağlayacağını dile getirmiştir.

Ö3, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise içeriksel strateji kullanmıştır. . Ö3 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi duymadığı, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi duymadığı fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını bildiği görülmüştür.

Ö4, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve fonksiyonel strateji kullanmıştır. . Ö4 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi duymadığı, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi ismen duyduğu fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını bildiği görülmüştür.

Ö5, yöneltilen lineer sayı ve şekil örüntü problemlerinde yinelemeli strateji ve içeriksel stratejiyi kullanmıştır. Kuadratik sayı ve şekil örüntü problemlerinde ise içeriksel strateji ve farklı bir stratejiyi kullanmıştır. Ö5 yöneltilen sözel sorular doğrultusunda; örüntü genelleme sürecinde farklı temsillerden yararlandığı, toplamsal ve çarpımsal muhakemeyi duymadığı, yinelemeli ve fonksiyonel stratejiyi ismen duyduğunu fakat terim ile terim numarası arasındaki ilişkinin genel terime ulaştırdığını bildiği görülmüştür.

Sonuç olarak matematik öğretmenlerinin kullandıkları stratejiler, doğrusal ve ikinci dereceden örüntüleri genelleştirme süreçleri üniversitede almış oldukları eğitime ve mezun oldukları süreye ve çalıştıkları yıllara göre farklılaşsa da genel anlamda birbirine benzemektedir. Öğretmenler genellikle içeriksel stratejiden yararlandığı için genel terimi elde ezber bir yol kullanmaktadırlar. Bunun bir nedeni ise sınava hazırlanan 8.sınıf öğrencilerine bu bilgileri öğretirken soruyu en kısa nasıl çözecekleri konusu üzerinde durulmasıdır. Bu sonuca öğretmenlerle bu konu üzerine yapılmış görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır.

Matematik öğrencilerin korktuğu ve uzak durduğu bir ders haline gelmiştir. Özellikle de matematikte problem çözme öğrencileri fazlasıyla korkutmaktadır. Öğrencilerin bu korkusunu giderebilmek adına öğrencilere problem çözmeyi sevdirecek etkinliklere derslerde yer verilebilir.

İlköğretim Matematik Öğretim Programı'nda örüntü kavramı ile ilgili kazanımların öğrenci seviyelerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve 8.sınıf kazanımları arasına da örüntülerle ilgili bir kazanıma yer verilmesi; yer alan bu kazanımların da farklı stratejilerin kullanılabilmesi kazanımlar olmasına özen gösterilmesi önerilebilir. Çünkü öğretim programında hep aynı örüntü problemleri ele alındığından hem öğretmenler üniversitede ve geçmişte öğrendikleri bilgileri unutmaktadırlar hem de öğrencilerin analitik düşüncelerinin kısıtlanmasına neden olmaktadır. Eğer farklı stratejilerin kullanılabilmesi kazanımlara yer verilirse bu sayede sınava hazırlanan 8.sınıf öğrencilerinin sorulara yaklaşımı değişebilir. Matematik Öğretmenleri için de bu konuda hizmet içi eğitimler verilebilir ve Matematik Öğretmenlerinin şekil örüntü problemlerini çözerken şekilsel çözüm yapmaları ve öğrencilere şekil örüntülerini devam ettirme etkinlikleri vermeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Chua, Boon Liang & Hoyles, Celia. (2014). Generalisation of Linear Figural Patterns in Secondary School Mathematics. *The Mathematics Educator*. 15. 1-30.
- Cross, D. I. (2009). Alignment, cohesion, and change: Examining mathematics teachers' beliefs structures and their influence on instructional practices. *J Math Teacher Education*, 12, 325-346.
- Greenes, C., Cavanagh, M., Dacey, L., Findell, C., & Small, M. (2001). Navigating through algebra in prekindergarten–grade 2. Reston, VA: NCTM.
- Nathan, M. J. (2003). Confronting teachers' beliefs about algebra development: Investigating an approach for professional development (Technical Report No. 03- 04). Boulder, CO: University of Colorado, Institute of Cognitive Science.
- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM). (2000). Learning mathematics for a new century (2000 Yearbook). Reston, VA: Author.
- Papic, Marina & Mulligan, Joanne. (2007). The Growth of Early Mathematical Patterning: An Intervention Study. *Mathematics: Essential Research, Essential Practice*. 2.

- Swafford, J. O. & Langrall, C. W. (2000). Grade 6 students' pre-instructional use of equations to describe and represent problem situations. *Journal for Research in Mathematics Education*, 31(1), 89–112.
- Warren, E. (2003). The role of arithmetic structure in the transition from arithmetic to algebra. *Mathematics Education Research Journal*, 15(2), 122-137.

Öğretmenler Kimya Bilimi Ünitesini Nasıl Öğretiyor?

Ayşegül ASLAN

Dr. Öğretim Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, aysegulaslan@trabzon.edu.tr, Turkey

Zeynep DURMUŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, durmuszeynep06@gmail.com, Turkey

Suat ÜNAL

Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, suatunal@trabzon.edu.tr, Turkey

Öz

Kimya dersi öğretim programı 9. Sınıf düzeyinde yer alan “Kimya Bilimi” ünitesi maddelerin yapısını, özelliklerini ve birbirleri arasındaki etkileşimi incelemektedir. Bu bağlamda, ilerleyen sınıf düzeylerinde konu ve kavramlar arası ilişkinin daha kolay kurulabilmesi için konunun öğretmenler tarafından öğrencilere anlatımında farklı öğretim stratejilerine ve tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesini derste işlerken hangi öğretim stratejilerinden yararlandıklarını belirlemektir. Bu çalışma durum çalışması yöntemi ile yürütülmüştür. Durum çalışması yöntemi ile öğretmenlerden elde edilen sınırlı veriler derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini farklı okul türlerinde görev yapan 51 kimya öğretmeni (35 kadın, 16 erkek) oluşturmaktadır. Çalışma verileri araştırmacıların hazırladığı ve tek bir açık uçlu sorudan (Kimya Bilimi ünitesinin öğretilmesinde kullanmış olduğunuz öğretim stratejilerine veya tekniklerine örnek/ler verir misiniz?) oluşan form ile elde edilmiştir. Katılımcılardan veriler, “Google Formlar” uygulaması üzerinden alınmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Verilen cevaplar kategoriler oluşturularak okuyucuya sunulmuştur. Ortaya çıkan kategorilerin somutlaştırılması için bulgular bölümünde öğretmenlerin cevaplarından direkt alıntılara da yer verilmiştir. Çalışma sonucunda katılımcı öğretmenlerin “Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde genellikle günlük hayat ile ilişkilendirme, benzetim, video içerikleri kullanma gibi tekniklerden ve stratejilerden yararlandıkları belirlenmiştir. Bu kapsamda, farklı illerde ve farklı okullarda görev yapan kimya öğretmenlerinin işbirliğinde bulunarak bu stratejileri birbirleri ile paylaşmaları, gerekli olursa uyarılama yapmaları desteklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kimya bilimi, kimya öğretimi, öğretim stratejileri, kimya öğretmenleri.

Abstract

The "Chemistry Science" unit of the 9th grade chemistry curriculum investigates the structure of substances, their properties, and their interactions. Different teaching strategies (creation of acrostics, gamification, etc.) are required in this context to facilitate the establishment of the relationship between the subject and concepts in the following grade levels. The purpose of this study is to discover which teaching strategies or techniques chemistry teachers utilize when explaining the "Chemistry Science" unit to their students. The case study method was used in this study. The case study method was used to examine the limited data obtained from the teachers in depth. The study's sample consists of 51 chemistry teachers (35 female, 16 male) from various school types. The researchers collected the study data using a form composed of a single open-ended question (Can you give examples/s of the teaching strategies or techniques you used in teaching the Chemistry Science unit?). Data from participants was collected using the "Google Forms" application. The collected data were analysed using the descriptive analysis technique. The reader was presented with the answers by categorizing them. Direct quotations from the teachers' responses are also included in the findings section to help concretize the emerging categories. The study found that the participating teachers used techniques or strategies such as associating with daily life, simulation, and using video content in the teaching of the "Chemistry Science" unit. In this context, chemistry teachers working in different cities and schools can be encouraged to collaborate, share, and adapt their strategies.

Keywords: Chemistry science, chemistry teaching, teaching strategies, chemistry teachers.

GİRİŞ

İnsanoğlunun etrafındaki birçok olay veya durum, kimya bilimiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle insanoğlunun çevresinde gerçekleşen bu olay veya durumları algılayabilmeleri için temel seviyede bir kimya genel kültürü kazanmaları gerekmektedir (Özden, 2007). Bu duruma rağmen, kimya dersleri özellikle somut olmayan çok sayıda kavram içermesi sebebiyle öğrencilerin anlamakta zorlandıkları derslerden bir tanesidir (Johnstone, 1991). Diğer bilim alanlarından önemli ölçüde farklılık göstermekte olan kimya bilimi, "makroskobik", "sembolik" ve "mikroskobik" seviyeleri içeren, makroskobik gerçekleri mikroskobik ve sembolik temsillerle açıklamaya çalışan bir alandır (Yalçın-Çelik, Deniz-Kök, Aydoğan-Tosun ve Uzuner, 2022). Soyut bu yapısı nedeniyle de birçok öğrenci kimya dersini zor bir ders olarak düşünmekte, kimyadaki birçok konu veya kavramı anlamakta güçlük çekmekte ve hatta kimyadaki birçok konuya ilişkin yanılgılara sahip olmaktadır (Nakhleh, 1992).

Öğrencilerin kimya derslerine olumsuz bir önyargıyla bakmalarının önüne geçmek ve soyut kavramları onlar için daha anlaşılır kılmak için öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Tam bu noktada öğretmenlerin öğrencilerinin daha kolay ve anlamlı öğrenmelerini sağlayacak, soyut kavramları somutlaştırmalarını sağlayacak farklı stratejileri, yöntem ya da teknikleri kullanmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Halbuki konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar; öğretmenlerin derslerinde çoğunlukla geleneksel olarak nitelendirilen anlatım yönteminden veya sunuş stratejisinden vazgeçmediklerini,

anlatım yönteminin ya da sunuş stratejisinin öğretmenler tarafından çok sık kullanıldığını göstermektedir (Karasu-Avcı ve Ketenoğlu-Kayabaşı, 2019).

İlişkili alanyazında bütün konuların öğretiminde tek bir yöntemin veya tekniğin kullanılmasının istenilen sonuca ulaşmada yeterli olmayacağı, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları dikkate alarak öğrenme ortamlarında çeşitli yöntem veya tekniklere yer verilmesinin daha faydalı olacağı belirtilmektedir (Gözütok, 2000). Soyut ve karmaşık yapısı düşünülürse, kimya derslerinde farklı yöntem veya tekniklere, çeşitli etkinlik veya uygulamalara yer verilmeli, konular ve kavramlar öğrenciler için daha dikkat çekici ve daha kolay anlaşılır hale getirilmelidir. Ancak bu şekilde öğrencilerin kimya derslerinin zor olduğu önyargısını terk etmeleri sağlanabilir, daha anlamlı ve kalıcı öğrenmeler sağlanabilir. Bu bağlamda, öğretmenlerden öğrencilerinin kavramları anlamalarını kolaylaştıracak, dersi sevmelerini sağlayacak ve onları aktif kılacak çeşitli yöntem ve teknikleri derslerinde kullanmaları ve öğrencileri için daha zengin öğrenme ortamları oluşturmaları beklenmektedir. Çünkü yapılan çalışmalarda öğretmenler tarafından sıkça kullanılan anlatım yönteminin veya sunuş stratejisinin etkili kavram öğretimini sağlamada, öğrencilerin derse olan ilgilerini ve akademik başarılarını artırmada beklenen etkiyi göstermediği ifade edilmektedir (Umdu-Topsakal, 2010).

Dokuzuncu ve onuncu sınıf kimya derslerinde genellikle tüm öğrencilere genel bir kimya kültürü kazandırmak, onların genel olarak hayatın içinde karşılaşabilecekleri ve kimyayla ilişkili olan olaylar, durumlar veya süreçler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Dokuzuncu sınıftaki “Kimya Bilimi” ünitesi de bu amaca hizmet etmektedir. “Kimya Bilimi” ünitesi kazanımlarına bakıldığında ünitenin öğrencilere; “kimyanın bilim olma süreci ve bu sürece (simyadan kimyaya geçişte) katkı sağlayan bilim insanları”, “kimya biliminin alt bilim dalları ve bu bilim dallarında çalışan kimyacıların hangi konular üzerinde çalıştıkları”, “maddeleri oluşturan elementler ile bileşiklerin adlandırılması ve sembolleri”, “kimya laboratuvarlarında kullanılan başlıca malzemeler ve bu malzemeleri kullanırken güvenlik açısından dikkat edilmesi gereken kurallar”, “hayatımızdaki başlıca kimyasallar ve bunların insan sağlığına ve çevreye etkileri” gibi önemli konuları kapsadığı anlaşılmaktadır (MEB, 2018). Derslerde kullanılan öğretim yöntemlerini seçerken birçok faktörün dikkate alınması gerektiği literatürde ifade edilmektedir. Bunlar; öğrencinin özellikleri, sınıfın büyüklüğü, öğretmenin bilgi ve becerileri gibi durumlardır. Bunların yanı sıra bir derste kullanılacak yönteme karar verirken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de konunun özelliğidir. Derslerde kullanılacak en uygun öğretim yöntemi, konudan konuya farklılık gösterebilmektedir (Temelli ve Kurt, 2011).

“Kimya Bilimi” ünitesinin dokuzuncu sınıfta yer alan ve tüm lise öğrencilerine genel olarak bir kimya kültürü kazandırmayı hedefleyen temel bir ünite olması nedeniyle ve öğrencilerin kimya dersine yönelik olumsuz bir ön yargı oluşturmalarının önüne geçmek amacıyla, bu ünitenin öğretiminde öğrencilerinin anlamalarını kolaylaştırıcı ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmelerini sağlayıcı çeşitli öğretim stratejilerine, yöntemlere veya tekniklere yer verilmesi büyük önem taşımaktadır. Literatür incelendiğinde bu konuda yapılan herhangi bir çalışma bulunmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, bu çalışmada kimya öğretmenlerinin 9. sınıftaki “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken kullandıkları farklı uygulamaları (öğretim stratejilerini, yöntemlerini, tekniklerini, etkinliklerini vb.) belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması ile yürütülmüştür. Merriam (2013) durum çalışmasını “sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi” biçiminde tanımlamıştır.

Araştırmanın örneklemini, Türkiye’nin farklı illerinde görev yapmakta olan ve mesleki deneyim yılları 3 ile 22 yıl arasında değişen 35 kadın, 16 erkek (n=51) kimya öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışmada, araştırmaya katılım sağlayan kimya öğretmenlerinin kimliklerinin gizli kalması amacıyla, katılımcılar sıra numaraları ve cinsiyetlerini gösterecek şekilde Ö20E (20. sıradaki öğretmen- Erkek) ve Ö48K (48. sıradaki öğretmen- Kadın) şeklinde kodlanarak verilmiştir. Çalışmanın verileri araştırmacıların hazırladığı ve tek bir açık uçlu sorudan (*Kimya Bilimi ünitesini işlerken kullanmış olduğunuz öğretim stratejileri, yöntemlerine veya tekniklerine örnek(ler) verir misiniz?*) oluşan çevrimiçi bir form kullanılarak elde edilmiştir. Katılımcılardan veriler “Google Formlar” uygulaması sayesinde alınmıştır.

Google Formlar platformu üzerinden toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, araştırmacıların belirledikleri bir konu olgu veya olaya ilişkin bulguları özetleyebilmeleri amacıyla yoğun bir şekilde kullandıkları bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu bağlamda katılımcı yanıtları benzerlik ve farklılıklarına göre kategorilere ayrılmıştır. Daha sonra her bir cevabın kaç öğretmen tarafından verildiği, diğer bir ifadeyle cevapların frekansları belirlenmiştir.

BULGULAR

Çalışma kapsamında öğretmenlere çevrimiçi olarak yöneltilen “*Kimya Bilimi ünitesini işlerken kullanmış olduğunuz öğretim stratejileri, yöntemleri veya tekniklerine örnek(ler) verir misiniz?*” sorusuna verilen cevaplar benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırılarak ve temalar oluşturularak Tablo 1 de verilmektedir.

Tablo 1. Kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesinde tercih ettikleri öğretim uygulamaları (öğretim stratejileri, yöntemleri, teknikleri, etkinlikleri vb.)

Kullanılan uygulama (yöntem, teknik, vb.)	Uygulamanın gerçekleştirilme biçimi	Frekans
Anlatım Yöntemi	Anlatım yapma (Ö1K, Ö2E, Ö4K, Ö5K, Ö7E, Ö9K, Ö14K, Ö16K, Ö19K, Ö22K, Ö25E, Ö27K, Ö29K, Ö30K, Ö32E, Ö33K, Ö36K, Ö39K, Ö41E, Ö43E, Ö46E, Ö50K, Ö51K)	23
Video kullanma	Simyadan kimyaya geçiş süreci ve kimya bilimin gelişimine katkıda bulunan bilim adamlarıyla ilgili video	11

	izletme (Ö1K, Ö7E, Ö9K, Ö19K, Ö27K, Ö32E, Ö39K, Ö41E, Ö43E, Ö47K, Ö50K)	
	Kimya bilimiyle ilişkili mesleklere yönelik videolar izletme (Ö23E, Ö24E, Ö30K, Ö33K, Ö40K, Ö46E)	6
	Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konularına yönelik video izletme (Ö24E, Ö30K, Ö33K, Ö40K)	4
	Kimya biliminin uygulama alanlarının neler olduğuna (ilaç, gübre, boya vb.) yönelik videolar izletme (Ö23E)	1
Hikaye	Kimyanın gelişimine katkıda bulunan bilim adamlarının hayatları ve çalışmalarına yönelik hikaye anlatma (Ö5K, Ö8K, Ö10K, Ö11E, Ö19K, Ö20E, Ö48K, Ö49K, Ö50K)	9
Araştırma yaptırma ve sundurma	Simyadan kimyaya geçiş dönemini ve bu süreçteki ilk bilim adamlarının çalışmalarını araştırıp sunmalarını isteme (Ö12E, Ö15E, Ö24E, Ö29K, Ö31K, Ö37K, Ö43E)	7
	Kimya alanıyla ilgili meslekleri araştırıp sunmalarını isteme (Ö16K, Ö36K, Ö42K)	3
	Kimyasal maddelerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerine yönelik araştırma yapmalarını ve sunmalarını isteme (Ö4K, Ö51K)	2
	Kimyanın uygulama alanlarının neler olduğunu (ilaç, gübre, boya vb.) araştırmalarını ve sunmalarını isteme (Ö21K)	1
	Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konularına yönelik araştırma yapıp sunmalarını isteme (Ö36K)	1
Afiş/Poster hazırlatma	Kimya alanı ile ilgili mesleklere yönelik poster hazırlatma (Ö17K, Ö21K, Ö34K, Ö35K, Ö45K, Ö48K)	6
	Günlük yaşamda en çok karşılaşılan elementlerin adlarını, sembollerini ve kullanım alanlarını içeren afiş hazırlatma (Ö8K, Ö26K, Ö28E)	3
	Güvenlik sembolleri ve anlamlarıyla ilgili poster hazırlatma (Ö2E, Ö6K)	2
	Simyadan kimyaya geçiş süreci ve kimya bilimin gelişimine katkıda bulunan bilim adamlarıyla ilgili poster hazırlatma (Ö13K, Ö46E)	2
	Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konularına yönelik poster hazırlatma (Ö34K, Ö45K)	2
	Kimyasal maddelerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerine yönelik poster hazırlatma (Ö20E)	1
	Kimya biliminin uygulama alanlarına yönelik poster hazırlatma (Ö14K)	1
Laboratuvar kullanımı	Laboratuvara götürüp malzemeleri göstererek tanıtma (Ö1K, Ö16K, Ö25E, Ö29K)	4
Eğitsel oyunlar	Bileşiklerin formülleri, bilimsel isimleri ve yaygın isimleriyle ilgili kart oyunu oynatma (Ö2E, Ö3E, Ö4K)	3

	Elementler, sembolleri ve kullanım alanlarıyla ilgili kart oyunu hazırlatma ve oynatma (Ö2E)	1
	Kimya alanındaki meslekler ve çalışma alanlarıyla ilgili kart oyunu hazırlatma ve oynatma (Ö3E)	1
	Güvenlik uyarı işaretleri ve anlamlarıyla ilgili kart oyunu hazırlatma ve oynatma (Ö4K)	1
Bilgisayar destekli öğretim	Konuyla ilgili bilgisayar destekli öğretim yöntemini kullanma (Ö6K, Ö40K)	2
Beyin fırtınası	Simya döneminde “ölümsüzlük iksiri gerçekten bulunmuş olsaydı ne olurdu?” sorusuna yönelik beyin fırtınası yaptırma (Ö22K)	1
	Simya döneminde “değersiz metalleri altına çevirmeyi başarmışlar mıdır? Bunu nasıl yapmışlardır?” sorusuna yönelik beyin fırtınası yaptırma (Ö45K)	1
Okul dışı öğrenme gezileri	Üniversitenin kimya bölümünde farklı anabilim dallarında çalışan hocalarla görüşme ve çalışma konuları hakkında bilgi alma (Ö38E)	1

Tablo 1’den görüldüğü gibi; katılımcı kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken tercih ettikleri öğretim uygulamalarının (yöntem, teknik, strateji, etkinlik vb.) on farklı temada toplandığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılım sağlayan kimya öğretmenlerinin 23’ünün “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken anlatım yöntemini tercih ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, araştırmaya katılan 22 öğretmenin üniteyi işlerken video kullanma yöntemini tercih ettiği belirlenmiştir. Üniteyi işlerken video kullanmayı tercih eden öğretmenlerin; “*Simyadan kimyaya geçiş süreci ve kimya bilimin gelişimine katkıda bulunan bilim adamlarıyla*”, “*Kimya bilimiyle ilişkili mesleklerle*”, “*Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konularıyla*” ve “*Kimya biliminin uygulama alanlarının neler olduğuyula (ilaç, gübre, boya vb.)*” konularında video izlettirdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan kimya öğretmenlerinin 9 tanesinin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken hikaye yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Üniteyi işlerken hikaye yöntemini kullanan öğretmenlerin hangi konuda hikaye yöntemini kullandıklarına bakıldığında tamamının “*Kimyanın gelişimine katkıda bulunan bilim adamlarının hayatları ve çalışmaları*” konulu hikayeleri derslerinde kullandıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan kimya öğretmenlerinin 14 tanesinin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken araştırma yaptırma ve sundurma yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Üniteyi işlerken bu yöntemi kullanan öğretmenlerin; “*Simyadan kimyaya geçiş dönemini ve bu süreçteki ilk bilim adamlarının çalışmaları*”, “*Kimya alanıyla ilgili meslekler*”, “*Kimyasal maddelerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkileri*”, “*Kimyanın uygulama alanlarının neler olduğu (ilaç, gübre, boya vb.)*”, “*Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konuları*” konularında öğrencilere araştırma yaptırma ve sundurma yöntemini kullandıkları görülmektedir.

“Kimya Bilimi” ünitesini işlerken 17 kimya öğretmenin afiş/poster hazırlatma yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Üniteyi işlerken bu yöntemi kullanan öğretmenlerin; “*Kimya alanı ile ilgili meslekler*”, “*Günlük yaşamda en çok karşılaşılan elementlerin adları, sembolleri ve kullanım alanları*”, “*Güvenlik sembolleri ve anlamları*”, “*Kimyanın alt bilim dalları ve bunların çalışma konuları*”, “*Kimyasal maddelerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkileri*”, “*Kimya biliminin uygulama alanları*” konularında afiş/poster hazırlatma yöntemini kullandıkları görülmektedir.

Katılımcı öğretmenlerin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken kullandıkları öğretim uygulamaları (yöntem, teknik, strateji, vb.) incelendiğinde, 6’sının eğitsel oyunlara başvurdukları görülmektedir. Üniteyi işlerken eğitsel oyunları kullanan öğretmenlerin; “*Bileşiklerin formülleri, bilimsel isimleri ve yaygın isimleri*”, “*Elementler, sembolleri ve kullanım alanları*”, “*Kimya alanındaki meslekler ve çalışma alanları*” ve “*Güvenlik uyarı işaretleri ve anlamları*” konularında öğrencilerine kart oyunu hazırlattıkları ve bunu sınıflarında ve oynattıkları görülmüştür.

“Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde beyin fırtınası tekniğini kullandığını ifade eden 2 kimya öğretmeni olmuştur. Bu öğretmenlerin üniteyi işlerken; “*Simya döneminde ölümsüzlük iksiri gerçekten bulunmuş olsaydı ne olurdu?*” ve “*Simya döneminde “değersiz metalleri altına çevirmeyi başarmışlar mıdır? Bunu nasıl yapmışlardır?”* sorularına yönelik olarak beyin fırtınası tekniğini kullandıkları görülmüştür.

Araştırmaya katılan 4 kimya öğretmenin “Kimya Bilimi” ünitesini öğretirken laboratuvar kullandığı ve “*Laboratuvara götürüp malzemeleri göstererek tanıma*” biçiminde uygulama yaptırdığı görülmektedir. Ayrıca, katılımcı öğretmenlerden sadece bir tanesinin üniteyi işlerken okul dışı öğrenme gezilerini kullandığı ve “*Üniversitenin kimya bölümünde farklı anabilim dallarında çalışan hocalarla görüşme ve çalışma konuları hakkında bilgi alma*” biçiminde bu uygulamayı gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Son olarak ise; katılımcı iki kimya öğretmenin üniteyi işlerken bilgisayar destekli öğretim yöntemini kullandığı belirlenmiştir.

Kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken kullandıkları farklı uygulamaların (yöntemlerin, tekniklerin, etkinliklerin vb.) araştırıldığı bu çalışmada “*Kimya Bilimi ünitesini işlerken kullanmış olduğunuz öğretim stratejileri, yöntemlerine veya tekniklerine örnek(ler) verir misiniz?*” sorusuna katılımcı öğretmenler tarafından verilen cevaplardan örnek bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

- Ö43E: *Bilim insanlarını dağıttığım öğrencilerden, kendilerine verdiğim bilim insanının hayatını ve çalışmalarını araştırıp sunmalarını istiyorum*
- Ö22K: *“Ölümsüzlük iksiri gerçekten bulunmuş olsaydı ne olurdu?” diye bir beyin fırtınası yaptırıyorum. Ölümsüzlük iksiriyle ilgili konuşuyoruz, bu çocukların çok dikkatini çekiyor. Çocuklara “Çevrenizde ölümsüzlük iksirini içtiğinden şüphelendiğiniz biri var mı?” diye soruyorum ve bu soru kaynaşmak ve tanışmak için güzel oluyor.*
- Ö11E: *Simyadan kimyaya geçişte bilim adamlarıyla ilgili hikayeler anlatıyorum. Lavoisier’in kelle hikayesi mesela.*
- Ö2E: *Elementlerin sembolleriyle ve kullanım alanlarıyla ilgili kart oyunu hazırlamalarını istiyorum öğrencilerden. Sonra sınıfça bu oyunu oynuyoruz. Çok hoşlarına gidiyor.*

Ö6K: *Bazı öğrencilerden güvenlik işaretleri ve bunların anlamlarını gösteren bir poster hazırlamalarını istiyorum. Sonra derste sınıftaki arkadaşlarına tanıtıp, duvara asmalarını istiyorum.*

SONUÇ VE TARTIŞMA

Katılımcı kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde çok farklı uygulamalara (strateji, yöntem, teknik, etkinlik vb.) yer verdikleri, ancak ünitenin öğretiminde en çok anlatım yöntemini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sebebi öğretmenlerin alışageldikleri geleneksel öğretme biçimlerini devam ettirmeleri olabilir. Her ne kadar 2004 yılında öğretim programlarında gerçekleşen değişimle birlikte öğretmenlerden öğrencilerin aktif oldukları, keşfedici ve sorgulayıcı öğrenme ortamları oluşturmaları istense de ne yazık ki öğretmenler kalıplaşmış davranışlarını devam ettirmekte ve alıştıkları şekilde öğretmeye devam etmektedirler. Şimşek, Hırça ve Çoşkun (2012) öğretmenlerin anlatım yöntemini fazla kullanmalarında; kullanma kolaylığı, zaman ve emek açısından maliyetinin az olması gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedirler. Benzer sonuçlar literatürdeki farklı çalışmalarda da ortaya konulmuş; öğretmenlerin en çok tercih ettikleri yöntemlerden birinin anlatım yöntemi olduğu tespit edilmiştir (Güneş, Dilek, Hoplan, ve Güneş, 2011; Taşçı ve Yılmaz-Soylu, 2015).

Anlatım yöntemi dışında, katılımcı öğretmenlerin önemli bir kısmının “Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde kullandıklarını ifade ettikleri bir diğer öğretim uygulaması video kullanımıdır. Benzer sonuçlar literatürdeki farklı çalışmalarda da ifade edilmiştir. Öğretmenlerin Hayat Bilgisi derslerinde kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri belirlemeye çalışan Ütkür (2016) çalışmasında öğretmenlerin derslerini gözlemlemiş ve gözlemlediği öğretmenlerden birinin derslerinin neredeyse çoğunu anlatım yöntemiyle ve video izleterek geçirdiğini tespit etmiştir. Yılmaz (2020) öğretmenlerin akıllı tahtayla ilgili görüşlerini belirlediği çalışmasında; öğretmenlerin %76’sının akıllı tahtaları video izletmek için kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Korkmaz (2017) çalışmasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin öğretim materyali kullanım durumlarını incelemiş ve katılan öğretmenlerin yarısının (%50’sinin) derslerinde kısa film ve videoları kullandıklarını rapor etmiştir.

Katılımcı öğretmenlerin “Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde sıklıkla kullandıkları diğer öğretim uygulamalarının; “hikayeler kullanma”, “araştırma yaptırma ve sundurma” ve “afiş-poster hazırlatma” olduğu belirlenmiştir. Benzer sonuçlara literatürde de karşılaşılmaktadır. Erduran-Avcı ve Akça (2013) fen öğretmenleriyle yaptıkları çalışmada afiş, poster ve broşür hazırlama etkinliğinin fen öğretmenleri tarafından sıkça kullanılan tekniklerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Selanik-Ay ve Yavuz (2016) sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere okuryazarlık becerileri kazandırmaya yönelik gerçekleştirdikleri uygulamaları araştırdıkları çalışmalarında, katılımcı öğretmenlerin dikkate değer bir kısmının öğrencilerden sunum yapmalarını istediklerini belirlemişlerdir. Bardak ve Karamustafaoğlu (2016) fen bilimleri öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerini belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarında, katılan fen bilimleri öğretmenlerinin derslerinde sıkça yararlandıkları etkinliklerden birinin de öyküsel anlatımlar, diğer bir ifadeyle hikayeler olduklarını gözlemlemişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerin “Kimya Bilimi” ünitesinin öğretiminde az da olsa “laboratuvar kullanma”, “eğitsel oyunlar”, “beyin fırtınası”, “bilgisayar destekli öğretim” ve “okul dışı öğrenme” uygulamalarına yer verdikleri tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde aslında en şaşırtıcı olanı laboratuvar kullanımınıdır. Kimya gibi öğrencilerin keşfedecekleri veya en azından öğrendiklerini uygulayabilecekleri laboratuvar etkinliklerini içermesi gereken bir derste, bu tür uygulamalara çok az yer verilmesi oldukça üzücüdür. Aslında laboratuvarların öğretmenler tarafından pek de istenilen düzeyde kullanılmadığı literatürdeki birçok çalışmada ifade edilmektedir. Özden (2007) kimya öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları araştırdığı çalışmasında; malzeme, araç-gereç eksikliği, fiziksel şartlarla ilgili problemler, mevcut öğretim programının yoğun yapısı, okullarda sınav odaklı dersler işlenmesi ve bu nedenle de laboratuvarların hem öğretmenler hem de öğrenciler tarafından zaman kaybı olarak düşünülmesi gibi durumlar nedeniyle öğretmenlerin laboratuvarları pek kullanmadıklarını ifade ettiklerini rapor etmiştir. K.Çoban, Yalçın-Çelik ve Kılıç (2021) kimya öğretmenlerinin çözümler konusunda kullandıkları öğretim stratejilerini ve neden bu stratejileri kullandıklarını belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarında; öğretmenlerin derslerinde sınav odaklı bir öğretim süreci gerçekleştirmeye çalıştığını, bu nedenle de laboratuvarında uygulama yapmayı pek tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

ÖNERİLER

Kimya öğretmenlerinin, “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken kullanmakta oldukları öğretim uygulamalarını (strateji, yöntem, teknik, etkinlik vb.) belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada şu önerilerde bulunulabilir:

1. Çalışmadaki katılımcı öğretmenlerin kullandıkları tespit edilen farklı yöntem, teknik ya da stratejilerin diğer kimya öğretmenleri tarafından da kullanılması önerilmektedir. Çünkü kimya öğretmenlerinin “Kimya Bilimi” ünitesini işlerken kullandıkları belirlenen yöntem, teknik veya stratejilerin, ünitenin öğrenciler tarafından daha anlaşılır olması noktasında faydalı olacağına inanılmaktadır.
2. Bu çalışmadakine benzer şekilde, kimya dersinin diğer konuları için de öğretmenlerin kullandıkları farklı yöntem, teknik veya stratejiler belirlenmeli, belirlenen bu yöntem, teknik veya stratejiler EBA ya da tüm öğretmenlere hitap eden çeşitli platformlarda onlarla paylaşılmalıdır. Ayrıca, ortaya çıkan iyi örnekler kitap ya da rehber materyal haline dönüştürülerek öğretmenlerin kullanımına sunulabilir.
3. Bu çalışmada öğretmenlerle çalışılmış ve onların seçilen bir konunun (Kimya Bilimi) öğretiminde hangi öğretim uygulamalarına yer verdikleri belirlenmiştir. Bu çalışmanın benzeri öğrencilerle yürütülerek, onlara seçilen konuyla ilgili konu ya da kavramlar kendilerine nasıl öğretilirse, hangi yöntem veya teknikler kullanılırsa daha iyi öğrenecekleri sorulabilir. Bu sayede öğretmenler tarafından gerçekleştirilen öğretim uygulamalarının öğrencilerin öğrenme tercihleriyle uyuşup uyuşmadığı belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Bardak, Ş. & Karamustafaoglu, O. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin kullandıkları öğretim strateji, yöntem ve tekniklerin pedagojik alan bilgisi bağlamında incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 567-605.
- Erduran Avcı, D. & Akçay, T. (2013). Fen ve Teknoloji dersinde yazma etkinlikleri üzerine öğretmen görüşleri. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10(2), 48-65.
- Gözütok, D. (2000). *Öğretmenliği Geliştiriyorum*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güneş, T., Dilek, N. Ş., Hoplan, M. & Güneş, O. (2011). Fen ve teknoloji dersinin öğretmenler tarafından uygulanması üzerine bir araştırma. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 27-29 April, Antalya, Turkey.
- Johnstone, A. H. (1991). Why is science difficult to learn? Things are seldom like they seem. *Journal of Computer Assisted Learning*, 7, 75-83.
- K.Çoban, Ö., Yalçın-Çelik, A. & Kılıç, Z. (2021). Kimya öğretmenlerinin öğretim stratejileri ve bu stratejilere etki eden faktörler. *JRES*, 8(2), 345-361.
- Karasu-Avcı, E., & Ketenoğlu-Kayabaşı, Z. E. (2019). Sınıf öğretmenlerinin derslerinde kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri: Bir olgubilim araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 926-942.
- Korkmaz, F (2017). Din dersi öğretmenlerinin bir öğretim materyali olarak filmleri kullanma durumları. *Bilimname*, XXXIII(1), 35-66.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018). Ortaöğretim kimya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Nakhleh, M. B. (1992). Why some students don't learn chemistry: Chemical misconceptions. *Journal of chemical Education*, 69(3), 191-196.
- Özden, M.(2007) Kimya öğretmenlerinin kimya öğretiminde karşılaştıkları sorunların nitel ve nicel yönden değerlendirilmesi: Adıyaman ve Malatya illeri örneği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 40-53.
- Selanik-Ay, T. & Yavuz, Ü. (2016). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde okuryazarlık becerilerini kazandırmaya yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalar. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 6(2), 31-63.
- Şimşek, H., Hırça, N. & Coşkun, S. (2012). İlköğretim fen ve teknoloji öğretmenlerinin öğretim yöntem ve tekniklerini tercih ve uygulama düzeyleri: Şanlıurfa ili örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 249-268.

- Taşçı, G. & Yılmaz-Soylu, M. (2015). Sınıf öğretmenlerinin fen öğretim programına yönelik görüşlerinin biyoloji konuları bakımından değerlendirilmesi: Erzincan örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 55-72.
- Temelli, A., & Kurt, M. (2011). Biyoloji öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntemleri ve bu yöntemlerin öğrenci başarısına etkileri hakkındaki görüşler. *E-International Journal Of Educational Research*, 2(2), 65-76.
- Umdü-Topsakal, Ü. (2010). 8. sınıf “canlılar için madde ve enerji” ünitesi öğretiminde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrenci başarısına ve tutuma etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 91-104.
- Ütkür, N. (2016). Öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknik farklılıkları: Hayat bilgisi dersi örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (USBES Özel Sayı II), 1631-1651.
- Yalçın-Çelik, A., Deniz-Kök, E., Aydoğan-Tosun, F. & Uzuner, A. (2022). 9. sınıf kimya etkileşimli elektronik kitapların öğretim faaliyetlerine katkısının belirlenmesi. *TEBD*, 20(1), 323-341.
- Yılmaz, Z. A. (2020). Fen bilimleri öğretmenlerinin FATİH projesi ve akıllı tahta hakkındaki görüşleri. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(1), 71-83.

Hikayelerle Öğretimi Konu Alan Bilimsel Çalışmaların İçerik Analizi

Suat ÜNAL

Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, suatunal@trabzon.edu.tr, Turkey

Zeynep DURMUŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, durmuszeynep06@gmail.com, Turkey

Ayşegül ASLAN

Dr. Öğretim Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, aysegulaslan@trabzon.edu.tr, Turkey

Öz

Hikayeler geçmişten günümüze kadar her dönemde insanların dikkatini çekmiştir. Son yıllarda çeşitli disiplinlere ait konuların öğretiminde hikayeler bir öğretim aracı ve yöntemi olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de hikayelerle öğretimi konu alan bilimsel çalışmaların analizinin yapılması ve bu sayede gelecekteki ilişkili çalışmalara ışık tutulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Dergipark ve Google Scholar platformları üzerinden “öyküleştirme”, “öykü”, “hikaye”, “eğitim” ve “öğretim” anahtar kelimeleri kullanılarak ilgili çalışmaların taranması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması sonucunda 2006-2021 yılları arasında yayımlanmış; Fen Bilimleri, Fizik, Kimya, Matematik, Biyoloji ve Tarih eğitimi gibi alanlara yönelik toplam 30 çalışmanın bu araştırma kapsamında incelenmesine karar verilmiştir. Bir metin türü olarak hikayeler Türkçe ve Edebiyat alanındaki çalışmalarda sıklıkla ele alınmıştır, ancak bu çalışmalarda hikayelerle öğretim sürecinden ziyade farklı edebi öykülerin tanıtımı veya tahlili gibi konular işlendiği için bu çalışmalar analize dahil edilmemiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Belirlenen çalışmalar; yayımlandıkları yıl, ilgili oldukları disiplin, kullandıkları araştırma yaklaşımı, kullandıkları araştırma yöntemi, örneklemi, veri toplama araçları, amaçları ve sonuçları açısından detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmaların incelenmesi sonucunda, hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların en çok biyoloji disiplininde yürütüldüğü görülmüştür. Çalışmalarda en çok tercih edilen araştırma yaklaşımının nicel yaklaşım olduğu, bununla birlikte en fazla tercih edilen araştırma yönteminin ise yarı deneysel yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonunda, yapılan

analizlerden elde edilen sonuçlara dayalı olarak hikayelerle öğretimi konu alacak gelecekteki çalışmalara bazı önerilerde bulunulmuştur.

Keywords: Hikaye, hikayelerle öğretim, doküman incelemesi

Abstract

Stories have attracted people's attention in every period from past to present. In recent years, stories have been frequently used as a teaching tool and method in teaching subjects belonging to various disciplines. In this research, it is aimed to analyze the scientific studies on teaching with stories in Turkey and thus to shed light on future related studies. For this purpose, the related studies were searched using the keywords "narration", "story", "education" and "teaching" on Dergipark and Google Scholar platforms. As a result of the literature review, it was decided to examine a total of 30 studies in the fields of Science, Physics, Chemistry, Mathematics, Biology and History, published between the years of 2006-2021 within the scope of this research. Stories as a type of text have been frequently discussed in studies in the field of Turkish and Literature, but these studies were not included in the analysis, since these studies focused on the introduction or analysis of different literary stories rather than the teaching process with stories. In the research, document analysis method, one of the qualitative research methods, was preferred. Studies were subjected to a detailed review in terms of the year they were published, the discipline they were related to, the research approach they used, the research method they used, their samples, data collection tools, aims and results. As a result of the examination of the studies, it was seen that the studies on teaching with stories were mostly carried out in the discipline of biology. It was concluded that the most preferred research approach in the studies was the quantitative approach, while the most preferred research method was the quasi-experimental method. At the end of the research, based on the results obtained from the analyzes made, some suggestions were made for future studies on teaching with stories.

Keywords: Story, teaching with stories, document analysis

GİRİŞ

Hikayeler, geçmişten günümüze kadar her dönemde insanların dikkatini çekmiş ve hayatın her yerinde kullanılmıştır. Geçmişte mağara duvarlarına işlenmiş olan hikayeler, tarih boyunca gerek dinsel öğretilerin gerek değerlerin aktarılmasında gerekse günümüzde olduğu gibi anlaşılması güç ve karmaşık konuların öğretim sürecinde kullanılmıştır (Aydın, 2011).

Hikayeler için çeşitli kaynaklarda birçok tanım bulunmaktadır. Türk Dil Kurumuna (2020) göre hikaye; "Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü" şeklinde tanımlanmıştır. Oğuzkan (1997)'a göre hikayeler, bir veya birkaç kişinin belirli yer ve zamanda başından geçen gerçek veya tasarlanmış olayları sunan kısa yazılardır. Ciravoğlu (1997)'na göre hikayeler, insanların başından geçmiş veya geçebilecek bazı durumları yer, zaman ve mekan örgüsü şeklinde aktaran edebi eserlerdir.

Bir öğretim materyali olarak bakıldığında ise Türkmen ve Ünver (2012) hikayeleri “bir ana karakter üzerinden verilmek istenen bilimsel bilgilerin ve kavramların okuyucuya sunulduğu metinler” olarak tanımlamıştır. Öğrencilere anlatılacak olan hikayelerin; öğrencilerin ilgi duydukları konularla ilgili olması gerektiği ve akıcı bir anlatımla birlikte kısa cümle ve paragraflardan oluşması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca öğretim sürecinde kullanılan hikayelerin soyut olan ders konularını somutlaştıran, öğrenciler için anlaşılır kılan bir yapıda olması önerilmektedir.

Literatürde, edebiyatta kullanılan hikayeler başta olmak üzere çok çeşitli hikaye türlerinden bahsedilmektedir. Bilgin'e (2002) göre öyküleme; anlatılan olayların kapsamına göre sanatsal ve açıklayıcı öyküleme olarak ikiye ayrılır. Bunlardan ilki anlatımın dinamik tutulduğu sanatsal öyküleme; okuyucuyu konusu ve kurgusuyla içine çekmesi amaçlanmıştır. İkincisi ise yalın bir dille okuyucuya bilgi aktarımı yapmayı hedefleyen açıklayıcı öyküleme. Eğitimde açıklayıcı öyküler sıklıkla kullanılmaktadır (Ayvacı ve Şenel Çoruhlu, 2009; Demircioğlu, Demircioğlu ve Ayas, 2006). Son yıllarda özellikle çeşitli disiplinlere ait konuların öğretiminde açıklayıcı hikaye olarak nitelendirilebilecek “bilimsel hikayeler” veya “bilim tarihi temelli hikayeler” daha sık kullanılmaya başlanmıştır.

Bilimsel hikayeler bilim insanlarının hayatlarını, bilime sağlamış olduğu katkıları veya bilimsel olayları anlatan hikayelerdir (Şen Gümüş, 2009). Bilimsel öyküler, bilim insanlarının yaşamları hakkında okuyucularda merak uyandıran bilimsel durum, olay veya kavramları içermektedir. Bilimsel hikayeler, öğretim süreçlerinde kullanılan, kavram veya durumların anlamlı öğrenilmesi ve öğrencilerin motive edilmesi amacıyla başvurulan öğretim materyallerinden biridir (Kahraman ve Karataş, 2012; Yücel, 2009; Şimsek, 2006). Derslerde bilimsel hikayelere yer verilmesi öğrencilerin sorun çözme yeteneklerini ve akademik başarılarını arttırmakta, öğrencilerin karmaşık veya soyut olan konulara daha olumlu yaklaşımlarına neden olmaktadır (Şen Gümüş, 2009).

Son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarda çeşitli disiplinlerdeki farklı konuların öğretiminde hikayelerden sıklıkla faydalandığı ve etkinliklerinin araştırıldığı görülmektedir. Hikayelerle ilgili olarak gerçekleştirilen bu çalışmaların incelenmesi, hem hikayelerle öğretimi konu alan çalışmalarda eğilimlerin ve mevcut durumun ortaya çıkarılması hem de ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak gelecekteki çalışmalara yön verilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaları sistematik bir şekilde inceleyebilmek amacıyla en etkili yöntemlerden birinin içerik analizi olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada Türkçe ve Edebiyat disiplinleri hariç, diğer disiplinlerdeki farklı konuların öğretiminde hikayelerin kullanıldığı araştırmaların bazı boyutlar açısından detaylı şekilde incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın problem cümlesi “hikayelerle öğretimi konu alan araştırmalardaki eğilimler nelerdir?” şeklinde ifade edilebilir. Bu probleme cevap bulmak amacıyla aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- ✓ Çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- ✓ Çalışmaların ilgili oldukları disiplinler nelerdir?
- ✓ Çalışmaların benimsedikleri araştırma yaklaşımları nelerdir?
- ✓ Çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?
- ✓ Çalışmaların örneklemi kimlerdir?

- ✓ Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
- ✓ Çalışmaların amaçları nelerdir?
- ✓ Çalışmalarda ulaşılan sonuçlar nelerdir?

YÖNTEM

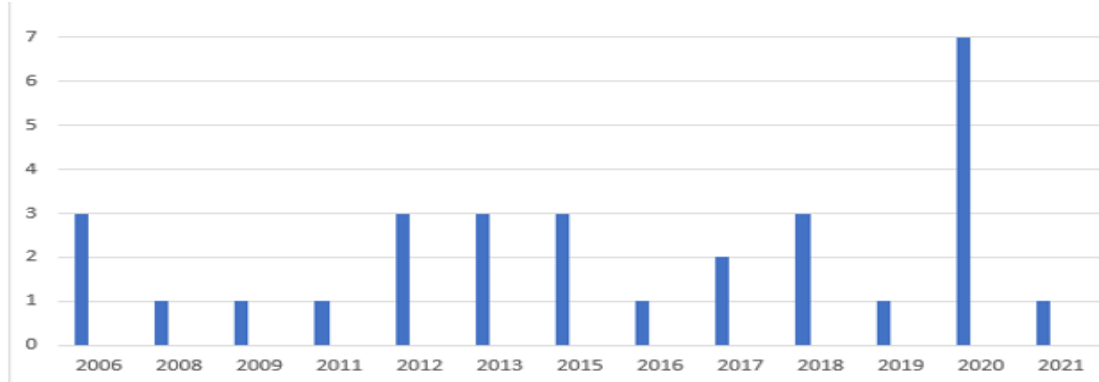
Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belge içeriklerini sistemli olarak incelemek ve detaylı analiz etmek amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Ekiz, 2009). Bu araştırma kapsamında hikayelerle öğretimi konu alan ve ulusal dergilerde yayınlanmış toplam 30 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar 2006 ile 2021 yılları arasında yapılmış, ulusal dergilerde yayınlanmış, Türkçe ve Edebiyat dışındaki diğer disiplinlerde hikayeleri konu alan eğitim araştırmalarından oluşmaktadır. Bir metin türü olarak “hikayeler” Türkçe ve Edebiyat alanındaki çalışmalarda sıklıkla ele alınmıştır, ancak bu çalışmalarda hikayelerle öğretim sürecinden ziyade farklı edebi öykülerin tanıtımı veya tahlili gibi konular işlendiği için bu çalışmalar analize dahil edilmemiştir.

Literatür taraması yapılırken “öyküleştirme”, “öykü”, “hikaye”, “eğitim” ve “öğretim” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Bu anahtar kelimelerle Dergipark ve Google Scholar veri tabanlarından araştırma yapılmış ve 30 çalışmaya ulaşılmıştır. Erişime açık olmayan ya da tam metnine ulaşılamayan çalışmalar araştırmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma kapsamında ulaşılan çalışmalar; (1) basıldıkları yıllar, (2) ilgili oldukları disiplinler, (3) benimsedikleri araştırma yaklaşımları, (4) kullandıkları yöntemler, (5) örneklemeleri, (6) veri toplama araçları, (7) amaçları ve (8) sonuçları bakımından içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. İçerik analizinde ana amaç birbirine benzeyen kavram ve temalar çerçevesinde verileri düzenlemek ve yorumlamaktır. Yani temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek, organize etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

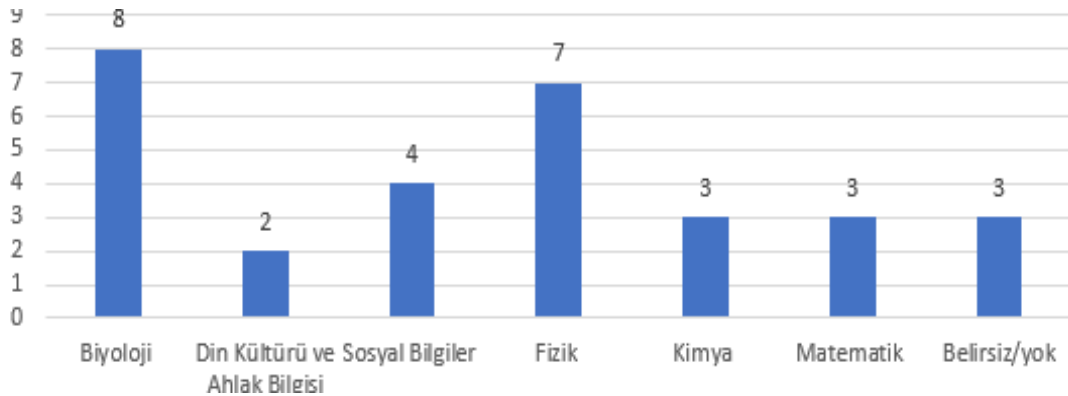
BULGULAR

Araştırmada ilk olarak “Çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 1’deki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 1 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların yedi tanesinin 2020 (%23,33) yılında olduğu; 2018, 2015, 2013, 2012 ve 2006 yıllarında üçer; 2017 yılında iki ve 2008, 2009, 2011, 2016, 2019 ve 2021 yıllarında ise birer çalışma olduğu görülmektedir.

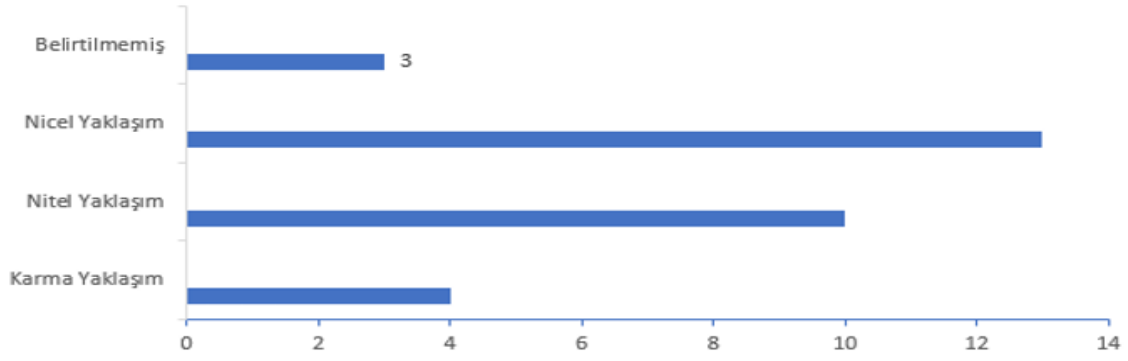
Grafik 1. Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Araştırmada ikinci olarak “Çalışmaların ilgili olduğu disiplinler nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 2’deki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 2 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan 30 çalışmanın 8 (%26,66) tanesinin Biyoloji, 7’sinin Fizik, 4’ünün Sosyal Bilgiler, 3’ünün Matematik, 3’ünün Kimya ve 2’sinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi disiplinine ait olduğu görülmektedir. Ayrıca tam olarak bir disipline ait olmayan ise 3 çalışma olduğu belirlenmiştir.

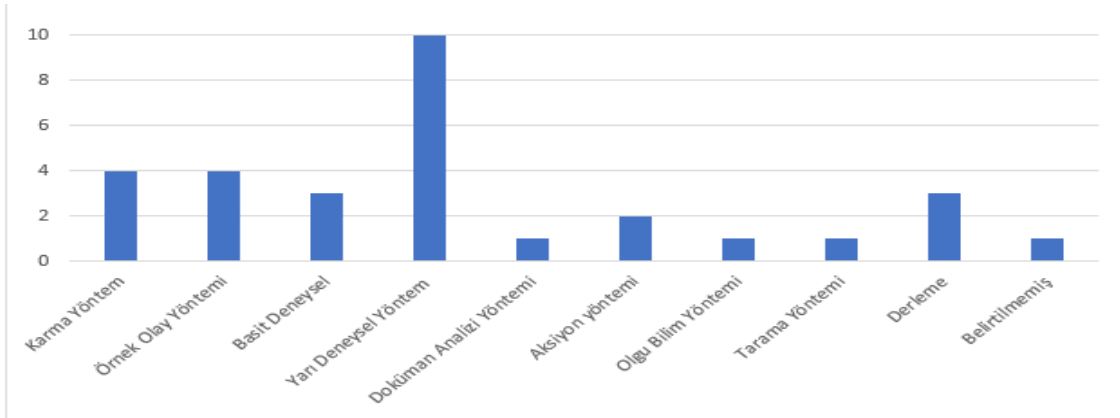
Grafik 2. Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların ilgili olduğu disiplinler

Araştırmada üçüncü olarak “Çalışmaların benimsedikleri araştırma yaklaşımları nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 3’deki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 3 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların 13 (%43,33) tanesinin nicel, 10 tanesinin nitel, 4 tanesinin ise karma yaklaşımı benimsediği belirlenmiştir. Geriye kalan 3 çalışmadan 2 tanesinin derleme türündeki teorik makale olduğu bir tanesinin ise alanyazın incelemesi olduğu belirlenmiştir.

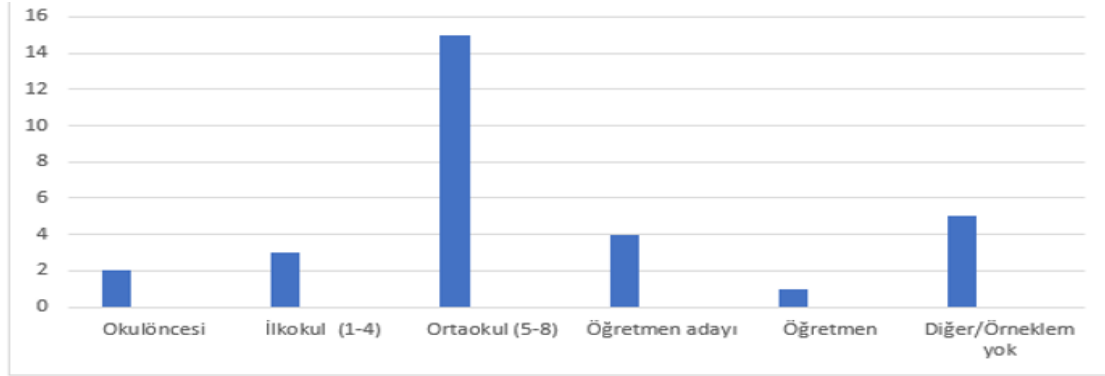
Grafik 3. Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların benimsedikleri araştırma yaklaşımları

Araştırmada dördüncü olarak “Çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 4’deki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 4 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların 10 (%33,33)’unun yarı deneysel yöntemle, 4’ünün karma yöntemle, 4’ünün örnek olay yöntemiyle, 3’ünün basit deneysel yöntemle ve 2’sinin aksiyon araştırması yöntemiyle yürütüldüğü görülmektedir. 3 çalışma derleme olmasından dolayı herhangi bir yöntemi bulunmamaktadır. Aynı zamanda doküman analizi, olgu bilim ve tarama yöntemi kullanılarak yapılmış birer çalışma bulunduğu görülmektedir.

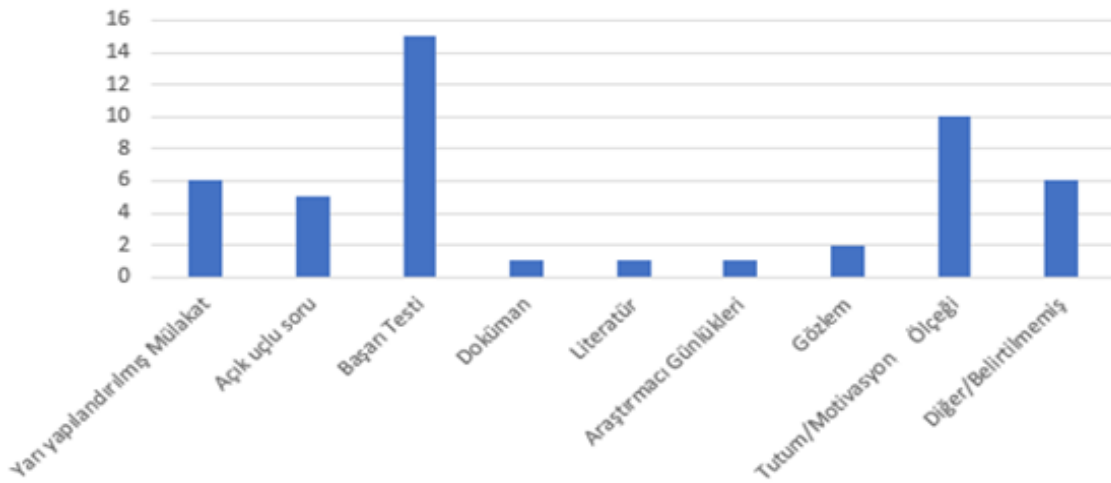
Grafik 4: Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri

Araştırmada beşinci olarak “Çalışmaların örneklemi kimlerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 5’deki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 5 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların 15 (%50) tanesinde ortaokul öğrencilerinin, 4’ünde öğretmen adaylarının, 3’ünde ilkokul öğrencilerinin, 2’sinde okul öncesi öğrencilerinin ve 1’inde ise öğretmenlerin örneklem olarak yer aldığı görülmektedir. Diğer başlığı altında belirtilen çalışmaların 3’ünün derleme ve 1’inin alanyazın incelemesi olması nedeniyle bir örnekleminin olmadığı, geriye kalan 1’inin ise materyal geliştirme çalışması olduğu için örnekleminin bulunmadığı görülmüştür.

Grafik 5.Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların örneklem türleri

Araştırmada altıncı olarak “Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Grafik 6’daki bulgulara ulaşılmıştır. Grafik 6 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların 15 (%50) tanesinde başarı testinin, 10 tanesinde tutum, motivasyon vb. anketlerin, 6 tanesinde yarı yapılandırılmış mülakatın, 5 tanesinde açık uçlu soruların, 2 tanesinde gözlemin ve birer çalışmada da literatür, doküman ve araştırmacı günlüklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 6.Hikaye konulu çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları

Araştırmada yedinci olarak “Çalışmaların amaçları nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Tablo 1’deki bulgulara ulaşılmıştır. Tablo 1 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların 11 (%36,66) tanesinin hikayelerle öğretimin fendeki akademik başarıya etkisinin belirlenmesi, 5 tanesinin hikayelerle öğretimin fendeki tutuma etkisinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Tablo 1: Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların amacı

Amaçlar	f
Hikayelerle öğretimin akademik başarıya etkisinin belirlenmesi	11
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin derslere yönelik tutumlarına etkisinin belirlenmesi	5
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri üzerine etkisinin belirlenmesi	4
Hikayelerle öğretimin bilgilerin kalıcılığa etkisinin belirlenmesi	3
Hikayelerle öğretimin etkililiğinin öğrenci görüşleri açısından incelenmesi	3
Hikayelerle öğretimin, öğrencilerin derse yönelik motivasyonuna etkisinin belirlenmesi	2
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin bilimin doğasını anlamalarına etkisinin belirlenmesi	1
Hikayelerle öğretimin kavram yanlışlarını gidermeye etkisinin incelenmesi	1
Bilimsel hikayelerin kullanımına yönelik öğrenci görüşlerinin belirlenmesi	1
Hikayelerle öğretiminin öğrencilerin yaratıcı düşünme düzeylerine etkisinin belirlenmesi	1
İlkokul öğrencilerinin yazdıkları hikayelerin, hikaye unsurları (konu, ana karakter, zaman ve mekan) açısından incelenmesi	1
Kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikayelerin öğrencilerin akademik başarılarına, kalıcılık düzeylerine ve motivasyonlarına etkisi etkisini incelenmesi	1
Bilim tarihi temelli hikayelere dayalı öğretim sürecinin tasarlanması ve öğretim sürecine yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesi	1
Kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikayeler temel alınarak fen dersine yönelik bir rehber materyal geliştirilmesi	1
Fen bilgisi öğretmen adaylarının bilimin doğası hakkındaki görüşlerini değerlendirmek için kısa hikaye yönteminin etkililiğinin incelenmesi	1
Alanyazında geçen uygulama araştırmalarını inceleyerek dijital öykülemenin öğrenci başarısına ve kazanımlarına etkisini incelenmesi	1
Bilgisayar destekli hikaye anlatımı yöntemini konu alan çalışmaların incelenmesi	1
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde hikaye kullanımının önemine ilişkin bilgi verilmesi	1
Din eğitiminde hikaye yönteminin kullanımına ilişkin bilgi verilmesi	1
Hikayelerle kimya öğretimi hakkında bilgi verilmesi	1

Araştırmada sekizinci olarak “Çalışmalarda ulaşılan sonuçlar nelerdir?” sorusuna cevap aranmış ve Tablo 2’deki bulgulara ulaşılmıştır. Tablo 2 incelendiğinde hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların

11 tanesinin hikayelerle öğretimin öğrencilerin başarıları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu, 4 tanesinin hikayelerle öğretimin öğrencilerin kavramları anlama düzeylerini artırdığı sonuçlarına ulaştığı görülmüştür. Bunların haricinde incelenen çalışmalarda karşılaşılan diğer sonuçlar Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Hikaye konulu çalışmaların sonuçları

Sonuçlar	f
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin başarıları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu	11
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin kavramları anlama düzeylerini artırdığı	4
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin derslere yönelik tutumlarında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturmadığı	3
Öğrencilerin hikayelerle öğretime yönelik görüşlerinin genellikle olumlu olduğu	3
Hikayelerle öğretimin bilgilerin kalıcılığını artırdığı	3
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin derslere yönelik tutumlarını olumlu etkilediği	2
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin derse yönelik motivasyonlarında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturmadığı	2
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin yaratıcı düşünme düzeylerini geliştirmede etkili olduğu	1
Hikayelerle öğretimin kavram yanlışlarını gidermede etkili olduğu	1
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin bilimin doğasını anlama düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı	1
İlkokul Öğrencilerinin hikaye yazarken kullandıkları hikaye unsurlarının sınıf seviyesine göre farklılaştığı belirlenmiştir.	1
Kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikayelerin öğrencilerin akademik başarılarını, bilgilerinin kalıcılığını ve motivasyonlarını olumlu etkilediği	1
Bilim tarihi temelli hikayelerin kullanıldığı öğretim süreci hakkında öğretmen adaylarının olumlu görüşe sahip olduğu	1
Kısa hikayelerin, öğrencilerin bilimin doğası hakkındaki görüşlerini belirlemede etkili bir yöntem olduğu	1
Kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikayeleri esas alan öğretim sürecinin fen derslerinde kullanılabileceği ve faydalı olacağı	1
Bilimsel hikayelerin derslerde kullanımına yönelik öğrencilerin olumlu görüşe sahip olduğu	1
Öğretmen adaylarının bilimsel hikayeleri ileriki meslek hayatlarında kullanmayı düşündükleri	1
İlkokul öğrencilerinin yazdıkları hikayelerin, hikaye unsurları (konu, ana karakter, zaman ve mekan) açısından sınıf seviyesine göre farklılaştığı	1
Hikayelerle öğretimin öğrencilerin derse yönelik motivasyonlarını artırdığı	1
Fen bilgisi öğretmen adaylarının bilimin doğası hakkındaki görüşlerinin birbirinden farklılık gösterdiği	1

SONUÇ VE TARTIŞMA

Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmaların en fazla 2020 yılında yayımlanmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yıllara kıyasla 2020 yılında hikayelerle öğretimi konu alan çalışma sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum; eğitim öğretim sürecinde hikayelerin kullanımı üzerine araştırma yapan araştırmacıların sayısının son yıllarda artmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca genel olarak akademisyenlerin 2020 yılında yazdığı makale, kitap ve kitap bölümü sayılarının bir önceki yıla göre oldukça arttığı ve bu durumun sebebinin akademisyenlerin pandemi şartlarında daha fazla çalışma imkanı bulmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (İstanbul Ticaret Odası, 2021).

Hikayelerle öğretimi konu alan çalışmalarda en fazla biyoloji disiplininde çalışmaların yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Biyolojinin sözel ve günlük hayatla ilişkili bir alan olması nedeniyle, bu disiplindeki konuların ya da kavramların hikayelerle öğretimine yönelik daha fazla çalışma yapıldığı düşünülmektedir. Sayısal ağırlıklı oldukları için “Kimya” ve “matematik” disiplinlerinde yapılan çalışma sayısının az olması beklenen bir durumdur. Ancak fizik de sayısal ağırlıklı bir disiplin olmasına rağmen, hikayelerle öğretimi konu alan çalışma sayısının fazla olduğu görülmektedir. Fizik disiplininde hikayelerle öğretimi konu alan bu çalışmalar incelendiğinde; bu durumun sebebinin “gece-gündüz oluşumu”, “yaşamımızdaki elektrik” gibi üzerinde çalışılmış fizik konularının günlük hayatla çok yakından ilişkili olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında hikayelerle öğretimi, konu alan çalışmalarda en fazla nicel yaklaşımın kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Nicel yaklaşımı sırasıyla nitel ve karma yaklaşımlar takip etmektedir. Çalışmalarda genellikle nicel yaklaşımın kullanılmasının, çalışma sonuçlarını genelleme fırsatı vermesi, geniş örneklemelere ulaşılabilmesi ve zaman açısından avantaj sağlaması gibi olumlu yönlerinden dolayı olduğu düşünülmektedir. (Kucuk, Aydemir, Yıldırım ve Arpacık, 2013). Arık ve Türkmen (2009)’nin ifadelerine göre; nitel yaklaşımın diğer yaklaşımlara kıyasla daha az tercih edilmesinin başlıca sebebi daha çok zaman almasıdır. Alanyazında yapılan inceleme sonucu nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı karma yaklaşımın da diğer yaklaşımlara kıyasla daha az kullanıldığı ifade edilmektedir. Aydın ve Uysal (2011), 2004 ile 2008 yılları arasında eğitim yönetimi alanında yurt içi ve yurt dışında yapılmış doktora tezlerini detaylı incelemişler, bu çalışmadaki sonuca benzer şekilde inceledikleri çalışmalarda en az tercih edilen yaklaşımın karma yaklaşım olduğunu bulmuşlardır. Halbuki üzerinde araştırma yapılan konu hakkında detaylı ve çok yönlü veri toplamak açısından nitel ve karma yaklaşımın daha faydalı olacağı ve bu nedenle de eğitim araştırmalarında daha fazla kullanılması gerektiği önerilmektedir (Sözbilir, Güler ve Çiltaş, 2016).

Eğitim alanında yapılan hikaye konulu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun yarı deneysel yöntemle yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Deneysel desenin deney ve kontrol gruplarını içermesi, sonuçların genelleme imkanı ve geniş kitlelere ulaşılma gücü nedeniyle ülkemizde oldukça yaygın şekilde tercih edildiği söylenebilir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Tsai ve Wen (2005) yapmış oldukları çalışmada 1998-2002 yılları arasında fen eğitimiyle ilgili yayımlanmış makaleleri incelemişler ve deneysel yöntemin çalışmalarda daha fazla kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşılık, araştırma kapsamında analiz edilen çalışmalarda daha farklı yöntemlerin de kullanıldığı; çalışmalarda tarama yöntemi, örnek olay yöntemi ve aksiyon araştırması gibi çeşitli yöntemlere de yer verildiği görülmektedir.

Eğitim alanında yapılan hikayelerle öğretimi konu almış çalışmalarda örneklem türü olarak en fazla ortaokul öğrencilerinin tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuç literatürdeki farklı çalışmaların sonuçlarıyla uyum içerisindedir. Akaydın ve Çeçen (2015)'in yaptığı içerik analizi çalışmasında örneklemin çoğunlukla ortaokul öğrencilerinin oluşturduğunun belirlenmesi bu sonucu destekler niteliktedir. Benzer şekilde, Baki vd. (2011) yaptıkları çalışmada 1998-2007 yılı arasında ülkemizde matematik eğitimiyle ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemişler ve inceledikleri tezlerde en fazla tercih edilen örneklem grubunun ortaokul öğrencileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumun sebebi ortaokul öğrencilerinin araştırmacılar için kolay ulaşılabilir bir örneklem grubu olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Eğitim alanında yapılan hikayelerle öğretim konulu çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracının başarı testi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gözlem, doküman incelemesi, literatür, araştırmacı günlükleri gibi veri toplama araçlarının pek sık kullanılmadığı görülmektedir. İncelenen çalışma sayısı 30 iken veri toplama araçlarının toplamda 47 olması, aynı çalışma içerisinde birden fazla veri toplama aracının kullanıldığını göstermektedir. Bu durumda bulguların geçerlilik ve güvenilirliği sağlama açısından fazla veri toplama aracı kullanımının avantajlı olduğu söylenebilir. Çünkü aynı bulguların birden fazla veri toplama aracından elde edilmiş olması, çalışmanın güvenilirlik ve geçerliliğini arttırmakta etkilidir. (Sözbilir, Güler ve Çiltaş, 2012). Alanyazında yapılan çeşitli içerik analizi çalışmalarında da yüksek oranda başarı testinin kullanılması bu sonuçları destekler niteliktedir. (Bıkmaz vd., 2013).

İncelenen çalışmaların amaçlarına bakıldığında en fazla "Hikayelerle öğretimin fenedeki akademik başarıya etkisinin belirlenmesi" amacıyla çalışmanın yürütüldüğü görülmektedir. Bu amaçla uyumlu olarak da incelenen çalışmalarda en sık ortaya konulan sonucun hikayelerle öğretimin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi üzerine olduğu belirlenmiştir. Farklı çalışmalarda derslerin hikayelerle öğretilmesinin ve derslerde bilimsel öykülere yer verilmesinin öğrencilerin akademik başarılarını olumlu etkilediği vurgulanmıştır (Çoşkun, 2012; Coşkun, Akarsu ve Kariper, 2012).

ÖNERİLER

1. Bu araştırmada eğitim ve öğretim araştırmalarında hikayeleri konu alan Türkçe ve Edebiyat alanları haricindeki çalışmaların analizi yapılmıştır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda; Türkçe ve Edebiyat alanlarını da kapsayacak şekilde hikayeleri konu alan tüm çalışmalar analiz edilerek daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir.
2. Bu araştırmada eğitim ve öğretim araştırmalarında hikayeleri konu alan ulusal çalışmaların analizleri yapılmıştır. Gelecekteki çalışmalarda sadece ulusal değil, uluslararası çalışmaları da kapsayacak şekilde hikayeleri konu alan çalışmalar incelenebilir ve daha zengin veriler elde
3. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda örneklem olarak öğretmenlerle yapılan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir. Buna dayalı olarak yeni yapılacak olan çalışmaların örneklemini öğretmenlerin oluşturması önerilmektedir. Bununla birlikte fen bilgisi öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmalarla karşılaşılmıştır ancak diğer alanlardaki öğretmen adayları ile yapılan çalışmaların artırılması önerilmektedir.

4. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda hikayelerle öğretim üzerine en fazla çalışılan disiplinin Biyoloji ve Fizik olduğu görülmüştür. Buna göre daha az çalışmanın olduğu Matematik, Kimya, sosyal bilgiler gibi diğer disiplinlerde de hikayelerle öğretimi konu alan çalışma sayısının artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akaydın, Ş. & Çeçen, M.A. (2015). Okuma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim,,* 40(178).
- Arık, R. S. & Türkmen, M. (2009). Eğitim bilimleri alanında yayınlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi. I Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi içinde (ss. 1–16). Çanakkale.
- Aydın, A. (2011). *Eğitim Hikayedir* (3. Baskı B.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, A. & Uysal, Ş. (2011). Evaluation of doctoral theses on educational administration in Turkey and abroad, in terms of subjects, methods, and results. *Eğitim Arastirmalari-Eurasian Journal of Educational Research*, 42, 1-14.
- Ayvacı, H. Ş. & Şenel Çoruhlu, T. (2009). Fiziksel ve kimyasal değişim konularındaki kavram yanlışlarının düzeltilmesinde açıklayıcı hikaye yönteminin etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 93-104.
- Baki, A., Güven B., Karataş İ., Akkan Y. & Çakıroğlu Ü. (2011). Türkiye’deki matematik eğitimi araştırmalarındaki eğilimler: 1998 ile 2007 yılları arası. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 57-68.
- Bıkmaz, F. H., Aksoy, E., Tatar, Ö. ve Altınyüzük, C. A. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerine ait içerik çözümlemesi (1974-2009). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38 (168), 288-303.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Kültür Bakanlığı Yayınları/2874.
- Ciravoğlu, Ö. (1997). *Çocuk Edebiyatı, İstanbul*. Esin Yayınları.
- Coşkun, H. (2012). Bilimsel Öyküler İçeren Eğitsel Oyunlar İle Fen Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, H., Akarsu, B. & Kariper, İ. (2012). Bilim Öyküleri İçeren Eğitsel Oyunların Fen Ve Teknoloji Dersindeki Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 93-109.
- Demircioğlu, H., Demircioğlu, G. & Ayas, A. (2006). Hikayeler ve kimya öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 30, 110-119.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- İstanbul Ticaret Odası. (2021). İstanbul Ticaret Üniversitesi: <https://www.ticaret.edu.tr/Haberler/Detay/id/1427> adresinden ulaşıldı
- Kahraman, F. & Karataş, F. (2012). Bilim Tarihi Temelli Hikayeler Kullanımı İle 7. Sınıf “Basit Makineler” Konusunun Öğretimi : Bir Eylem Araştırması. *X.Ulusal Fen Bilimleri Ve Matematik Eğitimi Kongresi*. Niğde.
- Küçük, S., Aydemir, M., Yıldırım, G. & Arpacık, O. (2013). Educational technology research trends in Turkey from 1990 to 2011. *Computers & Education*, 68, 42-50.
- Oğuzkan, A. F. (1997). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaası
- Sözbilir, M., Güler, G. & Çiltaş, A. (2016). Türkiye’de matematik eğitimi araştırmaları: bir içerik analizi çalışması. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 565-580.
- Şen Gümüş, B. (2009). Bilimsel Öykülerle Fen Ve Teknoloji Eğitiminin Öğrencilerin Fen Tutumlarına Ve Bilimsani İmajlarına Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde tarihsel hikayeye yönelik öğrenci görüşleri. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 187-202.
- Tsai, C., & Wen, M. L. (2005). Research and trends in science education from 1998 to 2002: a content analysis of publication in selected journals. *International Journal of Science Education*, 27(1), 3-14.
- Türk Dil Kurumu. (2020). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden ulaşıldı
- Türkmen, H. & Ünver, E. (2012). Fen Eğitiminde Hikayelendirme Tekniği. *Journal Of European Education*, 1(2), 9-13.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7.Baskı B.). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yücel, M. (2009). Etkileşimli Kısa Tarihsel Hikayelerin Kullanımının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Bilimin Doğasına Yönelik Anlayışlarını Geliştirmesindeki Etkililiği. *Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Formation of Legal Consciousness and Its Deformation

Esin HALID

Ph.D., Technical University of Varna, Bulgaria

E-mail: windes4@yahoo.com

Abstract

This paper attempts at analysing the theoretical and practical formation of legal consciousness and the forms of its deformation. It reviews the conceptualization of the term and its definition. It also focuses on the issue of legal socialization of individuals so that they can achieve high levels of legal consciousness in order to minimize its deformation which is one of the factors leading to increased offences and crime.

Keywords: Legal Consciousness, Legal Socialization, Deformation Of Legal Consciousness

1. Introduction

Legal consciousness is considered to be one of the major elements of any legal system legitimation. In order to legitimate the law, it should be first “justifiable”, which is understood as just and acceptable by legal professionals and theoreticians; and secondly, it also has to be “justified” – accepted as actually just by those who are to follow the legal rules, that is the population of the specific country. Legal consciousness is equivalent to the second meaning of the law legitimacy and if legal consciousness could be empirically measured, we could also empirically measure the level of law legitimacy among the citizens. This could give the legislative bodies valuable advice and recommendations. The problem, though, is that researchers cannot agree upon a universal definition of legal consciousness; what exactly should be measured; how it should be measured. Based on a profound systematic review of the term conducted by Czech scholars Filip Horák, David Lacko, and Adam Klocek, (Horák, Lacko, Klocek, 2021) this study sets out their summarized definition of legal consciousness.

On the other hand, we face the practical problems of formation of legal consciousness of individuals. Low level of legal consciousness leads to inability to properly participate in social and legal activities; to bear legal responsibility; to comply with law and order. Legal culture that is not well developed results in deformation of legal consciousness, expressed as a negative attitude to values, norms, ideals and can

also lead to increase in crime. The most common forms of this phenomenon are legal infantilism, legal nihilism, legal consciousness degeneration.

2. Legal consciousness formation

It was not until the 20th century that the term "legal consciousness" appeared in legal literature. What was used before was "legal sense", popularized mainly by the German historical school. Various scholars have since attempted to find out the relation between law and social life and detected that law affected even seemingly nonlegal interactions of everyday life and that it was impossible to separate the social and cultural from the legal. Thus the question appeared how the bond between law, culture and society should best be studied, what methods would be the most appropriate. (Lynette, Engel, 2019)

Legal consciousness can be viewed as based on three structural elements forming the concept: rational - knowledge; psychological - assessment of law and the practice of its application; volitional – willingness to behave in the legal sphere. Legal consciousness is in a close relationship with other forms of public consciousness, such as political, religious, moral. This relationship is naturally reflected in assessments and opinions, in psychological attitudes and value orientations towards law. The bond between legal and moral seems to be the strongest, thence in a way we can argue that moral consciousness is the foundation of legal consciousness.

Legal consciousness can also be distinguished as theoretical scientific and everyday (practical) legal consciousness. The former can be stated as higher level where legal reality is reflected by structured systems of scientific concepts, categories, judgments, views and conclusions. Everyday legal consciousness, on the other hand, is formed in the process of daily communication between people and reflects their experience in judicial, economic or political activity, knowledge, psychological attitudes and orientations towards law and its social action. It plays an essential role in the formation of public opinion about law.

Ever since social structures were formed in human history, individuals have had to sacrifice some personal preferences, desires and urges so that they could benefit from the advantages of society in order to survive. Being excluded meant, more often than not, death. In order to guarantee the peaceful existence of its members there have always been norms and rules to be followed, gradually developing into written laws and elaborated law systems. But a rule or regulation cannot be willingly followed if individuals do not consider it as just and being able to defend their rights. Laws forced without being approved by the majority, would inevitably be disobeyed in one way or another and finally abolished, sooner or later. Hence, in order to be effective, a legal system should be legitimated. That is laws should be "justifiable" – considered as just and acceptable by legal professionals and theoreticians, and also "justified" – accepted as actually just by the members of a specific society.

But how can legislators guarantee that society members will willingly keep the laws, how can they ensure laws enacted are accepted as just, if governments think in terms of society welfare? Czech scholars Filip Horák, David Lacko and Adam Klocek, (Horák, Lacko, Klocek, 2021) argue that if there was a way to empirically measure legal consciousness since it mirrors individuals' attitude to law legitimation, the level of law legitimacy among the citizens could also be measured which would give the legislative bodies valuable advice and recommendations.

Another way towards accomplishing a well-maintained social order is focusing on the formation of legal consciousness of individuals. Each person has their own concept of good and bad, justice and injustice, as well as different motivations for their behaviour. Psychologically speaking, these differences are as a result of the different degree of awareness of legal norms and of the different degree of legal socialization. Legal consciousness is a complex system of feelings, emotions, ideas, theories, concepts, evaluating legal norms and their application by the relevant authorities. As we mentioned above, there are three structural elements forming legal consciousness: cognitive – being informed and aware of the legal norms; psychological – evaluation and attitude towards law and its application practices; and behavioural element – the willingness to act according to the law.

The most important elements of the three, which serves as a basis for the other two, is the cognitive one. Individuals should be well aware of the laws and the need to observe them. When the legal consciousness level is low, this means the individual will not be able to properly participate in social and legal activities; legal responsibility will not be borne, laws and orders will not be complied with. When the individual's legal culture has not been developed well, this can lead to deformation of legal consciousness in the form of negative attitude to values and norms and can result in crimes. One solution here would be education as early as the beginning of school for children.

2. Defining legal consciousness

Filip Horák, David Lacko and Adam Klocek, (Horák, Lacko, Klocek, 2021) state that it is problematic to empirically measure legal consciousness (hence it is not possible to acquire a tool to measure law legitimation), because researchers cannot agree upon a universal definition of legal consciousness - what exactly should be measured and how it should be measured. They have researched the concept and the various definitions and have summed up their work in a systematic review on the concept of legal consciousness available in academic literature.

In the dawn of the formation of the definition it was referred to as legal knowledge and was quantitatively measured. Legal consciousness was used in parallel but referring to the consciousness of the legal profession as a social group. Legal consciousness has gradually broadened to a more generalized term covering not only the knowledge of the legal system, but also how ordinary people understand law in their daily life, how they think of and talk about it.

The Czech scholars summarize another trend in defining the concept, using a rather sociological approach whereby the meanings, beliefs, opinions towards law are created and recreated through social relations. This social approach is viewed as qualitative based on the qualitative methods and surveys to gain results.

Recent developments try to reconcile the individual and social point of view in relation to legal consciousness, based on the idea that individuals adjust their legal consciousness according to the society around them. Due to the interdisciplinary nature the concept which integrates psychological, sociological, legal, pedagogical and other aspects, the concept got blurred and terminologically ambivalent. (Horák, Lacko, Klocek, 2021). And it seems that there has not been an attempt to agree upon a universal definition of the concept. As a consequence, many studies do not correspond to each other although they use the same terminology – the same term is discussed, but different constructs are

measured. The Czech scholars have analyzed a diversity of terms and constructs, overlapping to an extent: “public sense of justice” (Balvig et al., 2015), “knowledge about law” (Swoboda et al., 1978), “legal knowledge” (Riles, 2008), “trust/faith in law” (Messing et al., 2015), “law awareness” (Uzoka, 2016), “legal awareness” (Macura et al., 2011), “sense of justice” (Tapp & Kohlberg, 1971). (Horák, Lacko, Klocek, 2021). One or two of these terms is chosen by scientists and defined differently, though sharing common elements.

As a result of an extensive study and a systematic review of a great number of articles on this topic, Horák, Lacko and Klocek come out with six components for the concept of Legal consciousness: “general legal knowledge” (LC1; e.g., Crawford & Bull, 2006), “legal awareness” (LC2; e.g., Cho et al., 2015) “ad hoc legal knowledge” (LC3; e.g., Erickson et al., 1993), “opinion about law” (LC4; e.g., Jülich, 2006), “trust in law” (LC5; e.g., Berrey et al., 2012), and “legal identity” (LC6; e.g., Muñoz, 2016)”. (Horák, Lacko, Klocek, 2021).

They further come up with synthesising the components and dimensions and suggest a universal, generally acceptable and cultural independent, definition of the concept:

“Legal consciousness is a complex of law-related knowledge, skills, attitudes, beliefs, and values of an individual, whereby the mutual relationship between the individual and law is being created, deepened, and developed within the context of specific society and legal system providing such system with the necessary authority and legitimacy for the regulation of human behavior”.

As far as measurement is concerned, Horák, Lacko and Klocek point out some methodological problems in the analyzed articles and the task of suggesting a measurement method is left for future when those problems observed would be solved and avoided. Some of these methodological problems include: 1. Results were not reported properly because important values were missing (like effect sizes, validity estimates, reliability); 2. Most articles did not review socio-demographic and cultural variables – ethnicity, education, age; 3. Focus on a specific population; 4. Majority of studies conducted in the Anglo-Saxon legal system (in Japan, for example, legal consciousness can be understood differently); 5. Methodological properties were weak for scientific and empirical methods of measurement.

3. Forms of deformation of legal consciousness

Legal decency is in the best interest of society nowadays where terrorist threats and increased levels of crime are surrounding our daily life. Thus, legal education is considered to play an important role, together with other forms of education, in the formation of legal consciousness of individuals. Education should start as early as possible and this process includes knowledge about legal norms. This knowledge, on the other hand, “facilitates representation of law in a personal consciousness as the legal phenomena that express the attitude of people and social groups to law and order”. (Kravchenko, 2021). Legal education aims at comprehension and internalisation of legal knowledge, as well as at developing practical skills for their implementation. Legal consciousness turns out to be an efficient means for the legal socialisation of young people, it can be viewed as a regulator of personal behaviour, a form of exercising the right.

When legal culture has not been developed accordingly, legal consciousness gets deformed. For a deformation to occur, there should be initially some knowledge, ideas, opinions of legal nature, which for one reason or another have kept their legal essence partially. An extreme form of deformation is its turning into criminal consciousness which fundamentally denies the initial perception of the law. The deformation can be considered as the distortion of a person's ideological and psychological structure, resulting in a permanent change in the psyche, defining the individual's negative attitude to the law and underlying the reasons for the illegal behaviour. Without any initial theoretical ideas of norms and normal legal consciousness we cannot speak of deformation. The deformation itself can be considered as a deviation from a specific norm. Although there are no reliable criteria to define what "normal" legal consciousness is, scientific facts related to legal nihilism, infantilism, gaps, distortion of cognitive, motivational and behavioral spheres of the individual lead to the presumption of the existence of such legal consciousness.

Considerable deviations of legal consciousness from its ideal are called deformation of legal consciousness and are classified depending on the causes and its manifestation into legal nihilism, degeneration of legal consciousness, legal negativism, legal infantilism and legal idealism.

Legal nihilism is denial of social values of law. It can be both legitimate and criminal and can be demonstrated at the "bottom" of society as well as by the "top"- crimes and law violations, or deliberately ignoring law requirements without unlawful intent. Its features are the negative, disrespectful attitude towards law and legislation, legal ignorance, immaturity.

Legal idealism, sometimes called legal fetishism, has similar origins as legal nihilism – legal ignorance, deformed legal consciousness, deficiency of political and legal culture. In legal idealism sacred properties are given to law, the idea of absolute authority, truth, sainthood, impeccability of law is formed. From social regulator law is transformed to an object of deifying, worship, idol. (Kravchenko, 2021).

Legal idealism exaggerates the real regulatory capabilities of law, overestimates the role and place of law in the life of society. It is typical of the initial stages of reforms. A positive feature of legal idealism is that it respects the law and legal system as a whole. The main danger of legal idealism is directly proportional to the degree of idealization of law: the greater the difference between the expected results of the reform and its actual results, the more possible a relapse of legal nihilism subsequently.

Legal infantilism is "*insufficiently formed legal consciousness*" (Kravchenko, 2021), immature and limited legal consciousness. It can be ordinary, professional and dogmatic (science-related). We can define it as a lack of formation and gaps in legal ideas regarding new legal conditions, lack of legal knowledge and attitudes. Subsequently, such a sense of justice in a fairly short period of time is transformed into another form, depending on external factors and individual characteristics.

Legal consciousness degeneration is based on deliberate denial of law because of "*mercenary, cruelty, greediness*". (Kravchenko, 2021). It is not just conscious ignorance of legal norms, it is commitment of

deliberate crimes and at that the individual does not have any sense of guilt., it is a negative attitude towards values, norms, beliefs, ideals.

4. Conclusions and recommendatoinis

Legal consciousness can be reviewed as a personal conduct regulator, a form of exercising the right, a method for the enforcement of the right.

The legal system needs to be jsutified by the individuals who are supposed to observe the rules. If individuals consider the law or its application as unjust they might easily disobey the norms. In order to ensure a well-accepted legislature, it would be a good practice if legislatures could measure empirically the legal consciousness and be guided to the enactment of well accepted laws and regulations. But there is not an universal definition of legal consciousness, the measuring methods prove to be inefficient and this remains an open field for scholars to investigate and offer suggestions.

Legal socialization of individuals is another way to achieve high levels of legal consciousness and improve social order. Legal socialization is crucial for the legal consciousness formation and it is highly recommendable that legal socialization starts at a very early age at schools and continues to higher education institutions.

REFERENCES

- Horák, F., Lacko, D., and Klocek, A. (2021). Legal Consciousness: A Systematic Review of its Conceptualization and Measurement Methods. *Anuario de Psicología Jurídica*, 31(1), 9 - 34. <https://doi.org/10.5093/apj2021a2>
- Kravchenko, O. (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 24, Special Issue 1, 2021. <https://www.abacademies.org/articles/legal-consciousness-and-forms-of-its-deformation.pdf>
- Lynette J. Chua & David M. Engel, Legal Consciousness Reconsidered, 15 *Ann. Rev. L. & Soc. Sci.* 335 (2019). https://digitalcommons.law.buffalo.edu/journal_articles/966

Hume'un Nedensellik Eleştirisinin Popper'ın Bilim Felsefesinin Şekillenmesindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme

Ekin KAYNAK İLTAR

Sena BİLGİN

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Öz

David Hume yaşamımızı sürdürmemizde önemli katkısı olan nedensellik kavrayışımızı araştırması ile Karl Popper'ın bilim felsefesini ve tümevarım hakkındaki görüşlerini etkilemiştir. İnsan yaşamında ve insan zihninde aynı zamanda bilimlerin de temelinde olan, kesin ve zorunluymuş gibi, kabul edilmiş varsaydığımız nedensellik Hume tarafından inceleme altına alınmış ve böylelikle açılmış olan bu yol Popper'da "Hume sorunu" olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada öncelikle David Hume'un nedensellik eleştirisi ele alınarak Karl Popper'ın bilim anlayışı açıklandıktan sonra, David Hume'un nedensellik eleştirisi ile açtığı yolun Popper'ın bilim felsefesi üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Tümevarım sorununun Popper açısından nasıl ele alındığı ve onun tümevarım yerine, bilgilerin daha sağlam bir şekilde elde edilebilmesi ve bilimsellik için önerdiği tündengelim ve yanlışlanabilirlik kuramının bilim felsefesindeki yerinin açıklanması hedeflenmiştir. Bu anlamda bilimlerin bilim olup olmadığı ayırımına ve temelde bulunan nedensellik kavrayışına Hume ve Popper açısından bakılması ve açıklanması amaçlanmıştır. Bu çalışma oluşturulurken öncelikle David Hume ve Karl Popper'ın kendi eserlerinin taranmasına özen gösterilmiş ve çalışmanın ana konusunun onların görüşleri ile temellendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hume, Popper, Tümevarım, Nedensellik, Yanlışlanabilirlik.

Abstract

David Hume influenced Karl Popper's philosophy of science and his views on induction with his research on our understanding of causality, which has an important contribution to our lead a life. The causality in human life and in the human mind, which is also on the basis of the sciences, which we

assumed to be certain and necessary, was taken under investigation by Hume, and this path opened was called the "Hume problem" in Popper. In this context, in this article, first of all, David Hume's critique of causality will be discussed and then after Karl Popper's understanding of science is explained, it is aimed to reveal the effect of David Hume's critique of causality and the way he paved for the problem of induction on Popper's philosophy of science. It is aimed to explain how the problem of induction was handled in terms of Popper and the place of deduction and falsifiability theory in the philosophy of science, which he proposed for obtaining information more robustly and for being scientific instead of induction. In this sense, it is aimed to examine and explain the distinction between sciences as science and the underlying causality concept from the perspective of Hume and Popper. While creating this study, first of all, attention was paid to the scanning of David Hume and Karl Popper's own works and it was aimed to base the main subject of the study with their views.

Keywords: Hume, Popper, Induction, Causality, Falsification.

Polski Ład a kasy fiskalne

The Polish Order and Fiscal Cash Registers

Burchart Renata

dr Renata Burchart, adiunkt, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Instytut Nauk o Zarządzaniu i Jakości, e-mail: rena@uwm.edu.pl, ORCID 0000-0003-1382-6517

Streszczenie

W artykule zaprezentowano stan prawny, oraz wynikające z niego obowiązki i prawa dla przedsiębiorców w zakresie korzystania z kas fiskalnych, w świetle Polskiego Ładu. Obowiązek prowadzenia ewidencji sprzedaży za pomocą kasy rejestrującej dotyczy podatników, którzy zgodnie z Ustawą o VAT, dokonują sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oraz rolników ryczałtowych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami coraz mniejsza liczba podatników może korzystać ze zwolnień dotyczących obowiązku stosowania kasy fiskalnej. Kwota limitu obrotu, która zwalnia od obowiązku posiadania kasy fiskalnej podatników, została zamrożona na symbolicznym poziomie 20 000 zł. Kodeks Karny Skarbowy przewiduje wysokie kary pieniężne oraz sankcje dla podatników, którzy nie dopełnią obowiązku związanego z kasą fiskalną w swojej firmie. Ciągłe zmiany przepisów w zakresie stosowania kas fiskalnych mają na celu, z jednej strony uszczelnianie systemu podatkowego, a z drugiej strony jest to nieunikniony proces automatyzacji i cyfryzacji w gospodarce.

Słowa kluczowe

Zasady użytkowania kas fiskalnych, sankcje za brak kasy fiskalnej, zwolnienia podmiotowe i przedmiotowe z posiadania kasy fiskalnej, kasy fiskalne online, kasy fiskalne mające postać oprogramowania, ulga na zakup kasy fiskalnej.

Wstęp

Kasa fiskalna staje się coraz bardziej powszechna. Obowiązek prowadzenia ewidencji sprzedaży za pomocą kasy rejestrującej dotyczy podatników, którzy zgodnie z art. 111 ust. 1 Ustawy o VAT, dokonują sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oraz rolników ryczałtowych¹.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami coraz mniejsza liczba podatników może korzystać ze zwolnień z obowiązku stosowania kasy fiskalnej. Obowiązek posiadania kasy fiskalnej nie dotyczy przedsiębiorców, którzy sprzedają towary lub świadczą usługi wyłącznie na rzecz firm lub organizacji oraz organów administracji samorządowej i państwowej.

Celem badań jest prezentacja stanu prawnego oraz wynikające z niego obowiązki i prawa dla przedsiębiorców w zakresie sprzedaży przy użyciu kas fiskalnych w świetle Polskiego Ładu.

Analizie poddano materiały takie jak: akty prawne (Ustawa z dnia 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług, Rozporządzenia Ministra Finansów oraz Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii dotyczące kas fiskalnych), artykuły naukowe, opinie ekspertów, biegłych rewidentów i doradców podatkowych pobrane ze stron internetowych, głównie z platform dla służb finansowo-księgowych.

1. Kasy fiskalne a regulacje prawne

W art. 111-111b Ustawy z dnia 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług znalazły się ogólne zasady dotyczące stosowania kas fiskalnych przez polskich podatników. Wskazują one na konieczność użytkowania urządzeń komunikujących się z Centralnym Repozytorium Kas (CRK), czyli tzw. kas fiskalnych online. W ustawie znalazły się też przepisy dotyczące m.in. kas wirtualnych, czyli kas mających postać oprogramowania, ulgi do 700 zł – warunków jej otrzymania i zwrotu, informacje na temat obowiązków użytkownika itp.

Do końca 2021 r. wybrane grupy podatników musiały zainstalować w swoich działalnościach kasy fiskalne online – w terminach określonych w art. 145b Ustawy o VAT. Wprawdzie wszystkie te terminy już minęły, jednak ten fragment ustawy wskazuje, jakie czynności obligują przedsiębiorców do posiadania kasy fiskalnej online. Pozostali wciąż mogą stosować urządzenia z elektroniczną lub papierową kopią paragonu².

Zarówno zwolnienia, jak też m.in. wyłączenia ze zwolnień, znajdziemy w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 22.12.2022 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących³.

¹ A. Pacowska-Brudło, W. Saciuk, *Slim VAT 3 – pakiet zmian w VAT obejmuje również kasy rejestrujące*, 2022 (1a), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/Slim-VAT-3-pakiet-zmian-w-VAT-obejmuje-rowniez-kasy-rejestrujace.html?nc=42> (29.09.2022)

² *Kasy fiskalne w pigułce*, 2022, https://players.brightcove.net/5748441704001/default_index.html?videoId=6312408277112 (29.09.2022)

³ A. Pacowska-Brudło, W. Saciuk, *Nowe rozporządzenie w sprawie zwolnień z obowiązku ewidencjonowania sprzedaży za pomocą kas rejestrujących*, 2022 (1c), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/nowe->

Podatnicy reprezentujący określone branże mogą zamiast tradycyjnych kas wybrać kasy fiskalne mające postać oprogramowania. Dostępne w formie aplikacji, kasy takie instaluje się na urządzeniach mobilnych. Zasady użytkowania takich systemów określa Rozporządzenie Ministra Finansów z 26.05.2020 r. w sprawie kas rejestrujących mających postać oprogramowania.

Lista czynności, które uprawniają do korzystania z kas wirtualnych została wymieniona w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 29.05.2020 r. w sprawie grup podatników lub rodzajów czynności, w odniesieniu do których możliwe jest używanie kas rejestrujących mających postać oprogramowania. Tylko przedstawiciele branż wymienionych w tym akcie prawnym mogą stosować kasy mające postać oprogramowania.

Ulga do 700 zł na zakup kasy fiskalnej to przywilej, który przysługuje podatnikom spełniającym określone warunki. Obecnie wsparcie takie dotyczy wyłącznie kas online – komunikujących się z CRK. Szczegółowe wytyczne dotyczące korzystania z ulgi, sposobu jej uzyskania, okoliczności obligujących do zwrotu odliczonych kwot itp. zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie odliczania lub zwrotu kwot wydatkowanych na zakup kas rejestrujących oraz zwrotu tych kwot przez podatnika¹.

Posiadanie kasy fiskalnej obliguje sprzedawcę do przestrzegania ważnych zasad jej użytkowania. Zostały one szczegółowo określone w Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie kas rejestrujących. Znajdziemy tam m.in. wymagane dane na paragonie fiskalnym, obowiązki operatora kasy, zakres i terminy przeglądu technicznego, zasady dotyczące e-paragonów, warunki prowadzenia serwisu fiskalnego i wiele innych.

Wprowadzenie paragonów elektronicznych (e-paragonów) oraz innych zmian związanych z pojawieniem się na rynku kas fiskalnych online wyposażonych w różne opcje wymagało zmiany przepisów dotyczących warunków technicznych, jakim takie urządzenia muszą odpowiadać. Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie wymagań technicznych dla kas rejestrujących obowiązuje od 29.09.2021 r. i jest skierowane przede wszystkim do producentów kas fiskalnych².

Do końca 2022 roku producenci urządzeń fiskalnych mogą wprowadzać na rynek kasy fiskalne z elektroniczną kopią paragonu. W odróżnieniu od kas fiskalnych online, kasy tego typu nie posiadają opcji przesyłu danych do Centralnego Repozytorium Kas, nie emitują e-paragonów. Muszą jednak spełniać określone wymagania. Znajdziemy je w Rozporządzeniu Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie kryteriów i warunków technicznych, którym muszą odpowiadać kasy rejestrujące z elektronicznym zapisem kopii.

Polski Ład przewiduje także wprowadzenie nowej instytucji w Ustawie z 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej – nabycia sprawdzającego. Nabycie sprawdzające ma polegać na

[rozporzadzenie-w-sprawie-zwolnien-z-obowiazku-ewidencjonowania-sprzedazy-za-pomoca-kas-rejestrujacych.html](#) (29.09.2022)

¹ *Kasy fiskalne. Przepisy aktualne w 2022*, 2022, <https://buchcom.pl/poradnik/podatki-i-przepisy/kasy-fiskalne-przepisy/1588-kasy-fiskalne-przepisy-aktualne-w-2022-r.html> (29.09.2022)

² Ibidem.

zakupie towarów lub usług w celu sprawdzenia wywiązywania się przez sprawdzanego podatnika z obowiązków wynikających z przepisów w zakresie ewidencjonowania sprzedaży przy zastosowaniu kasy fiskalnej oraz wydawania nabywcy paragonu fiskalnego¹.

Przygotowany przez Ministerstwo Finansów projekt ustawy o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, tzw. Slim VAT 3, to kolejny pakiet zmian, który wprowadzi zmiany w wybranych obszarach VAT. Projektowane regulacje będą miały wpływ również na prawa i obowiązki podatników ewidencjonujących sprzedaż przy pomocy kas fiskalnych².

W ramach pakietu Slim VAT 3 przewiduje się rezygnację z obowiązku drukowania raportów fiskalnych i dokumentów нефiskalnych wystawianych przez podatników prowadzących ewidencję sprzedaży przy zastosowaniu kas rejestrujących. Omawiana zmiana umożliwi wybór sposobu przechowywania tych dokumentów i pozwoli na poprzestanie na elektronicznej formie ich archiwizacji. Należy podkreślić, że brak obowiązku wydruku nie oznacza braku konieczności wystawiania raportów fiskalnych. W świetle planowanych zmian te dokumenty będą mogły być generowane wyłącznie w postaci elektronicznej. Proponowane regulacje nie wpłyną na konstrukcję kas rejestrujących, a nowelizacja ustawy o VAT nie powinna w tym zakresie skutkować potrzebą wymiany dotychczas używanych urządzeń fiskalnych. Niemniej, w związku z planowaną zmianą należy spodziewać się zmiany lub wydania nowego rozporządzenia w sprawie kas rejestrujących³.

2. Zwolnienia podmiotowe i przedmiotowe dotyczące używania kas fiskalnych

Moment rozpoczęcia ewidencjonowania sprzedaży za pomocą kasy rejestrującej nie dla wszystkich równoznaczny jest z dniem rozpoczęcia działalności lub dokonania pierwszej sprzedaży. Część podatników podlega bowiem zwolnieniom określonym przez ustawodawcę w Rozporządzeniu w sprawie zwolnień z kas rejestrujących. Przepisy te przewidują zwolnienia zarówno ze względu na osiągnięty obrót z tytułu sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i rolników ryczałtowych, jak i ze względu na rodzaj wykonywanych czynności.

W myśl obowiązujących przepisów podatnik rozpoczynający sprzedaż na rzecz osób prywatnych oraz rolników ryczałtowych, jak i kontynuujący taką działalność, może skorzystać ze zwolnienia z obowiązku ewidencjonowania sprzedaży za pomocą kasy fiskalnej do dnia przekroczenia ustawowo określonego limitu obrotów w wysokości 20 000 zł. W przypadku osób kontynuujących sprzedaż na rzecz osób prywatnych, zwolnienie z obowiązku stosowania kasy rejestrującej przysługuje, jeżeli kwota obrotu realizowanego na rzecz osób nieprowadzących działalności gospodarczej i rolników ryczałtowych w poprzednim roku podatkowym nie przekroczyła wspomnianego limitu obrotów na kasę

¹ *Polski Ład – zmiany dotyczące kas fiskalnych*, 2021, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/Polski-Lad-zmiany-dotyczace-kas-fiskalnych.html> (29.09.2022)

² A. Pacowska-Brudło, W. Saciuk, *Slim VAT 3 – pakiet zmian w VAT obejmie również kasy rejestrujące*, 2022 (1a), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/Slim-VAT-3-pakiet-zmian-w-VAT-obejmie-rowniez-kasy-rejestrujace.html?nc=42> (29.09.2022)

³ *Ibidem*.

fiskalną tj. 20 000 zł. Po przekroczeniu limitu uprawniającego do zwolnienia, przedsiębiorca ma dwa miesiące, licząc od końca miesiąca w którym utracił to prawo, na zakupienie kasy fiskalnej¹.

Należy pamiętać, że nawet jeżeli przedsiębiorca równolegle prowadzi sprzedaż na rzecz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, wówczas obrót z tego tytułu nie wlicza przy ustalaniu kwoty uprawniającej do zwolnienia.

Podatnicy podatku od towarów i usług ustalając limit obrotu na kasę fiskalną powinni przyjąć obrót netto, tj. bez podatku VAT. W przypadku nievatowców należy wziąć pod uwagę całą wartość sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i rolników ryczałtowych.

W sytuacji, gdy podatnik rozpoczął prowadzenie sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i rolników ryczałtowych w trakcie poprzedniego roku podatkowego, w roku kolejnym nie dokonuje żadnych przeliczeń. Kwotę limitu obrotów na kasę fiskalną stanowi 20 000 zł².

Ministerstwo wniosło między innymi zwolnienia z kas fiskalnych podatników prowadzących sprzedaż przez internet, czyli w systemie wysyłkowym (poczta lub kurierem). Jednak są pewne warunki, jakie muszą zostać spełnione, żeby z takiego zwolnienia skorzystać. Z Rozporządzenia wynika, że zwolnieniu z kasy fiskalnej podlega dostawca towaru, który otrzyma w całości zapłatę za wykonaną czynność za pośrednictwem poczty, banku lub spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej (odpowiednio na rachunek bankowy podatnika lub na rachunek podatnika w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej, której jest członkiem), a z ewidencji i dowodów dokumentujących zapłatę jednoznacznie wynika, jakiej konkretnie czynności dotyczyła i na czym rzecz została dokonana (dane nabywcy, w tym jego adres)³.

Zgodnie z § 4 Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących wyróżnia się pewne grupy przedsiębiorców, którzy są wyłączeni ze zwolnienia z kas fiskalnych. Od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej mają oni obowiązek posiadania kasy fiskalnej i muszą ewidencjonować obrót na kasie, gdy dokonują m.in.:

- sprzedaży gazu płynnego,
- przewozów pasażerskich, samochodowych,
- usług taksówkarskich,
- sprzedaży silników do napędu pojazdów i motocykli,
- sprzedaży komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych

¹ A. Borowska, *Limit obrotów na kasę fiskalną - zasady ustalania*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-limit-obrotow-na-kase-fiskalna> (29.09.2022)

² Ibidem.

³ *Obowiązek posiadania kasy fiskalnej w działalności gospodarczej*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-obowiazek-posiadania-kasy-fiskalnej-w-dzialalnosci> (29.09.2022)

- sprzedaży sprzętu fotograficznego,
- sprzedaży zapisanych i niezapisanych nośników danych cyfrowych i analogowych,
- perfum i wód toaletowych.

Dodatkowo do listy towarów i usług, przy których przedsiębiorcy nie mogą korzystać ze zwolnienia, zaliczają się przede wszystkim takie czynności, jak:

- naprawa pojazdów samochodowych, motocykli, motorowerów,
- usługi w zakresie wymiany opon i kół,
- usługi dotyczące badań i przeglądów technicznych pojazdów,
- świadczenie usług w zakresie opieki medycznej przez lekarzy i dentystów,
- usługi doradztwa podatkowego,
- usługi fryzjerskie, kosmetyczne i kosmetologiczne,
- usługi gastronomiczne świadczone przez stacjonarne placówki oraz catering,
- kulturalnych i rozrywkowych¹,
- mycia, czyszczenia samochodów i podobnych usług, w tym przy użyciu urządzeń obsługiwanych przez klienta, które w systemie bezobsługowym przyjmują należność w bilonie lub banknotach, lub innej formie (bezgotówkowej) (przepis miał obowiązywać od 1 lipca 2022 roku, ale nastąpiło przesunięcie na 1 października 2022 roku)².

3. Kary za brak kasy fiskalnej

Przedsiębiorcy, dokonujący sprzedaży na rzecz osób nieprowadzących działalności gospodarczej oraz rolników ryczałtowych objęci są obowiązkiem prowadzenia ewidencji obrotu i kwot podatku należnego przy użyciu kas fiskalnych. Wprawdzie od zasady tej istnieje szereg wyjątków przewidzianych w Rozporządzeniu Ministra Finansów i Rozwoju z 22.12.2022 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących, należy pamiętać o konsekwencjach, jakie mogą spotkać przedsiębiorcę, który bezwzględnie powinien rejestrować sprzedaż na kasie, ale z różnych powodów nie wypełniał tego obowiązku³.

Zgodnie z art. 111 ust. 2 Ustawy o VAT, w przypadku niedopełnienia obowiązku rejestracji kasy fiskalnej, organ podatkowy ma prawo do nałożenia na podatnika dodatkowego zobowiązania podatkowego. Wynosi ono 30% kwoty podatku naliczonego przy nabyciu towarów i usług, licząc od momentu rozpoczęcia ewidencji za pomocą kasy rejestrującej. Powyższy przepis nie dotyczy jednak

¹ Ibidem.

² A. Pacowska-Brudło, W. Saciuk, *Przesunięcie wybranych terminów związanych z kasami fiskalnymi*, 2022 (1b), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/przesuniecie-wybranych-terminow-zwiazanych-z-kasami-fiskalnymi.html> (29.09.2022)

³ A. Lazarowicz, *Kary za brak kasy fiskalnej - ile wynoszą i jak ich uniknąć!*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-kary-za-brak-kasy-fiskalnej> (29.09.2022)

osób fizycznych prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą oraz spółek osobowych, które podlegają pod Kodeks Karny Skarbowy.

Ponadto, właściciel firmy, w której nie zastosowano na czas kasy fiskalnej w celu prowadzenia ewidencji sprzedaży, musi liczyć się z tym, że utracił prawo do odliczenia kwoty wydanej na zakup urządzenia rejestrującego (tzw. ulga na zakup kasy – 90% jej ceny, jednak nie więcej niż 700 zł). Przepisy ustawy o VAT określają bowiem, iż wyłącznie podatnicy, którzy rozpoczęli ewidencjonowanie obrotu i kwot podatku należnego w obowiązujących terminach, mogą odliczyć od tego podatku kwotę wydatkowaną na zakup każdej z kas rejestrujących zgłoszonych na dzień rozpoczęcia (powstania obowiązku) ewidencjonowania¹.

Sankcje względem osoby, która nieterminowo zainstalowała kasę fiskalną zostały uwzględnione nie tylko na gruncie Ustawy o VAT. Zgodnie z art. 60 § 1 Kodeksu Karnego Skarbowego, kto wbrew obowiązkowi nie prowadzi księgi, podlega karze grzywny do 240 stawek dziennych, a w wypadku czynu o mniejszej wadze - karze grzywny za wykroczenie skarbowe. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż przez księgi w tym wypadku rozumieć należy m.in. urządzenia ewidencyjne, do których prowadzenia zobowiązuje ustawa, a w szczególności zapisy kasy rejestrującej.

Osoba fizyczna, która nie zarejestrowała kasy fiskalnej lub drukarki fiskalnej w obowiązującym terminie, ma prawo do skorzystania z instytucji tzw. czynnego żalu. Zgodnie bowiem z art. 16 § 1 Kodeksu Karnego Skarbowego podatek, który dobrowolnie i z własnej inicjatywy zgłosi swoje zaniechanie do urzędu skarbowego i wyjaśni przyczynę opóźnienia, może uniknąć grzywny za wykroczenie skarbowe. Powodem niedopełnienia powinności rejestracji kasy może być na przykład zbyt późne zorientowanie się o powstałym obowiązku². Czynny żal nie powoduje możliwości przywrócenia prawa do skorzystania z ulgi na kasę fiskalną.

Na mocy Ustawy o Polskim Ładzie podatnicy, którzy wykorzystują w firmach kasy fiskalne, od 2022 r. mają dwa nowe obowiązki:

1. Przedsiębiorca, który ewidencjonuje sprzedaż za pomocą urządzenia fiskalnego, musi umożliwić klientom płatności bezgotówkowe przy użyciu instrumentu płatniczego. Może zaoferować nabywcy płatności bezgotówkowe za pomocą karty płatniczej, przelewów elektronicznych, płatności mobilnych oraz czeków.
2. Przedsiębiorca, który ewidencjonuje sprzedaż na kasie online i posiada terminal płatniczy, musi zapewnić integrację obu tych urządzeń zgodnie z wymaganiami technicznymi dla kas rejestrujących. Obowiązek ten nie dotyczy drukarek fiskalnych, które nie muszą mieć interfejsu komunikacyjnego z terminalem płatniczym³.

Ustawodawca nie przewidział konkretnych sankcji finansowych za brak możliwości płatności bezgotówkowej. Nie oznacza to jednak, że niedopełnienie obowiązku, nie będzie się wiązało z konsekwencjami. Jeżeli przedsiębiorca nie zapewni klientom zapłaty elektronicznej, nie skorzysta z

¹ Ibidem.

² *Sankcje za brak kasy fiskalnej*, 2022, <https://legis.com.pl/blog/sankcje-za-brak-kasy-fiskalnej> (29.09.2022)

³ *Kasy fiskalne w 2022 r. – jakie kary za brak płatności bezgotówkowej i integracji z terminalem?*, 2022, <https://buchcom.pl/aktualnosci/1560-kasy-fiskalne-w-2022-r-jakie-kary-za-brak-platnosci-bezgotowkowej-i-integracji-z-terminalem.html> (29.09.2022)

możliwości otrzymania zwrotu nadwyżki podatku VAT w terminie przyspieszonym (25 dni), nie będzie mógł zastosować kwartalnego rozliczania VAT, lecz zobowiązany będzie stosować miesięczne okresy rozliczeniowe¹.

Inaczej wygląda sytuacja w przypadku braku integracji terminala płatniczego i kasy online. Przedsiębiorca, który nie zapewni wymaganego przepisami połączenia urządzeń, musi się liczyć z karą finansową. Naczelnik właściwego urzędu skarbowego może nałożyć na niego grzywnę w wysokości 5 000 zł.

Zakończenie

Polski Ład to nowe obowiązki dla przedsiębiorców. Zmiany w sposób szczególny dotkną, tych którzy muszą korzystać z kas fiskalnych².

Podatnik prowadzący sprzedaż za pomocą kasy fiskalnej ma do spełnienia szereg obowiązków. Musi użytkować urządzenie zgodnie z ustawowo narzuconymi zasadami. Niedostosowanie się do przepisów grozi sankcjami finansowymi. Znajomość aktualnych aktów prawnych jest tym bardziej istotna, że przepisy te w ostatnich latach często ulegają zmianom.

Biorąc pod uwagę konsekwencje braku kasy fiskalnej, podatnicy powinni dopilnować, aby instalacja kasy rejestrującej odbyła się w ustawowym terminie. Dzięki temu przedsiębiorca uniknie nie tylko konsekwencji w postaci dodatkowego zobowiązania podatkowego i odpowiedzialności karnej skarbowej, ale będzie również uprawniony do skorzystania z tzw. ulgi na zakup kasy rejestrującej.

Zmiana w postaci pakietu Slim VAT 3 wpisuje się w trend rozwiązań polegających na stopniowym przejściu z wystawiania dokumentów w postaci papierowej do generowania ich w postaci elektronicznej. Przykładowo Ustawa o VAT już teraz przewiduje dla kas online możliwość wystawiania i wydawania paragonów fiskalnych w postaci elektronicznej. W tym kontekście pakiet Slim VAT 3 przewiduje również zmiany dostosowujące przepisy dotyczące obowiązku dołączenia paragonu do faktury, gdy dana sprzedaż została zaewidencjonowana na kasie rejestrującej i udokumentowana paragonem, do którego następnie zostaje wystawiona faktura VAT. Zgodnie z planowaną nowelizacją Ustawy o VAT zamiast dołączenia do faktury pozostającego u podatnika paragonu fiskalnego w postaci papierowej, możliwe będzie pozostawienie w dokumentacji numeru paragonu w postaci elektronicznej oraz numeru unikatowego kasy rejestrującej.

Bez wątpienia proces uszczelniania systemu podatkowego jak również nowoczesne technologie mają i będą miały ogromny wpływ na współczesny biznes, dlatego przedsiębiorcy będą musieli zaakceptować nadchodzące zmiany, przystosować do nich swój sposób pracy i sprostać nowym wyzwaniom.

¹ Ibidem.

² *Polski Ład a kasy fiskalne i terminale. Kompendium wiedzy*, 2021, <https://ipos.pl/aktualnosci/nowosci/polski-lad-kasy-fiskalne-i-terminale-kompendium-wiedzy/> (29.09.2022)

BIBLIOGRAFIA

1. Borowska A., *Limit obrotów na kasę fiskalną - zasady ustalania*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-limit-obrotow-na-kase-fiskalna> (29.09.2022)
2. *Kasy fiskalne. Przepisy aktualne w 2022*, 2022, <https://buchcom.pl/poradnik/podatki-i-przepisy/kasy-fiskalne-przepisy/1588-kasy-fiskalne-przepisy-aktualne-w-2022-r.html> (29.09.2022)
3. *Kasy fiskalne w pigułce*, 2022, https://players.brightcove.net/5748441704001/default_index.html?videoId=6312408277112 (29.09.2022)
4. *Kasy fiskalne w 2022 r. – jakie kary za brak płatności bezgotówkowej i integracji z terminalem?*, 2022, <https://buchcom.pl/aktualnosci/1560-kasy-fiskalne-w-2022-r-jakie-kary-za-brak-platnosci-bezgotowkowej-i-integracji-z-terminalem.html> (29.09.2022)
5. Lazarowicz A., *Kary za brak kasy fiskalnej - ile wynoszą i jak ich uniknąć!*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-kary-za-brak-kasy-fiskalnej> (29.09.2022)
6. *Obowiązek posiadania kasy fiskalnej w działalności gospodarczej*, 2022, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-obowiazek-posiadania-kasy-fiskalnej-w-dzialalnosci> (29.09.2022)
7. Pacowska-Brudło A., Saciuk W., *Slim VAT 3 – pakiet zmian w VAT obejmuje również kasy rejestrujące*, 2022 (1a), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/Slim-VAT-3-pakiet-zmian-w-VAT-obejmuje-rowniez-kasy-rejestrujace.html?nc=42> (29.09.2022)
8. Pacowska-Brudło A., Saciuk W., *Przesunięcie wybranych terminów związanych z kasami fiskalnymi*, 2022 (1b), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/przesuniecie-wybranych-terminow-zwiazanych-z-kasami-fiskalnymi.html> (29.09.2022)
9. Pacowska-Brudło A., Saciuk W., *Nowe rozporządzenie w sprawie zwolnień z obowiązku ewidencjonowania sprzedaży za pomocą kas rejestrujących*, 2022 (1c), <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/nowe-rozporzadzenie-w-sprawie-zwolnien-z-obowiazku-ewidencjonowania-sprzedazy-za-pomoca-kas-rejestrujacych.html> (29.09.2022)
10. *Polski Ład a kasy fiskalne i terminale. Kompendium wiedzy*, 2021, <https://ipos.pl/aktualnosci/nawosci/polski-lad-kasy-fiskalne-i-terminale-kompendium-wiedzy?> (29.09.2022)
11. *Polski Ład – zmiany dotyczące kas fiskalnych*, 2021, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/Polski-Lad-zmiany-dotyczace-kas-fiskalnych.html> (29.09.2022)
12. *Sankcje za brak kasy fiskalnej*, 2022, <https://legis.com.pl/blog/sankcje-za-brak-kasy-fiskalnej> (29.09.2022)
13. Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 22.12.2022 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących (Dz. U. z 2021 r. poz. 2442)
14. Rozporządzenie Ministra Finansów z 26.05.2020 r. w sprawie kas rejestrujących mających postać oprogramowania (Dz. U. z 2020 r. poz. 957)

15. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.05.2020 r. w sprawie grup podatników lub rodzajów czynności, w odniesieniu do których możliwe jest używanie kas rejestrujących mających postać oprogramowania (Dz. U. z 2020 r. poz. 965)
16. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie odliczania lub zwrotu kwot wydatkowanych na zakup kas rejestrujących oraz zwrotu tych kwot przez podatnika (Dz. U. z 2019 r. poz. 820)
17. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.04.2019 r. w sprawie kas rejestrujących (Dz. U. z 2021 r. poz. 1625)
18. Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie wymagań technicznych dla kas rejestrujących (Dz.U. z 2021 r. poz. 1759)
19. Rozporządzeniu Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 12.09.2021 r. w sprawie kryteriów i warunków technicznych, którym muszą odpowiadać kasy rejestrujące z elektronicznym zapisem kopii (Dz.U. z 2021 r. poz. 1753)
20. Ustawa z dnia 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2022 r. poz. 931)
21. Ustawa z dnia 10.09.1999 r. Kodeks Karny Skarbowy (Dz.U. z 2022 r. poz. 859)
22. Ustawa z dnia 16.11.2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2022 r. poz. 813)

The Polish Order and Fiscal Cash Registers

Summary

The article presents the legal status and the resulting obligations and rights for entrepreneurs in the use of cash registers in the light of the Polish Order. The obligation to keep records of sales by means of a cash register applies to taxpayers who, in accordance with the VAT Act, sell to natural persons who do not conduct business activity and to flat-rate farmers. Pursuant to the regulations in force, an ever smaller number of taxpayers may benefit from exemptions related to the obligation to use a cash register. The amount of the turnover limit, which exempts taxpayers from the obligation to have a cash register, has been frozen at a symbolic level of PLN 20 000. The Fiscal Penal Code provides for high fines and sanctions for taxpayers who fail to fulfill the obligation related to the cash register in their company. Constant changes to the regulations regarding the use of cash registers are aimed, on the one hand, at tightening the tax system, and on the other hand, it is an inevitable process of automation and digitization in the economy.

Keywords

Rules for the use of cash registers, sanctions for the lack of a cash register, subjective and objective exemptions from having a cash register, online cash registers, cash registers in the form of software, discount for the purchase of a cash register.

Tax evasion - legal and economic aspects on the example of Poland

Ph.D. Marta Stanisławska

The University of Wrocław, Poland

An analysis of the subject of tax optimization requires a discussion of the issues of criminal and criminal fiscal liability under Polish tax laws. Criminal law, including economic criminal law, is designed to protect the proper functioning of economic turnover. Entrepreneurs, performing aggressive tax optimization, may be liable for their actions under criminal and penal-fiscal torts. The legislator introduces a number of regulations of liability for criminal acts related to the conduct of business, nevertheless, they are not entirely consistent, even in some cases there is a coincidence of regulations, which causes a number of interpretative doubts about criminal liability. Taxpayers' actions directed against the property of the state treasury in terms of tax evasion in connection with failure to disclose the object or basis of taxation, as well as failure to file a tax return, which as a result leads to the exposure of tax to loss, are prohibited acts considered as fiscal offenses. This is a situation in which the disclosure of the tax base or its subject matter has not occurred at all. It should be added that failure to comply with tax obligations that result in the occurrence of exposure to tax depletion is as dangerous as unreliable disclosure of tax obligations. On the other hand, it should be distinguished from the taxpayer's obligations to disclose the correct and reliable basis and object of taxation, which are regulated by Article 56 of the CCC. It should be added that exposure to the loss of a public receivable and its unreliable disclosure are conceptually tangential to each other, but have separate effects. For this reason, the next subsection analyzes the content of Article 56 of the CCC.

According to Article 56 of the Tax Code, if a taxpayer, when submitting a declaration or statement to the tax authorities, other authorized bodies or the payer, gives untruths or conceals the truth, or through his action does not fulfill the obligation to notify a change in the above information, which results in the exposure of the state to the depletion of tax receivables, he bears criminal liability, i.e. a fine of up to 720 daily rates, imprisonment, or both these penalties jointly. In addition, the legislator introduces differentiation of the liability incurred for the committed act, depending on the amount of tax that has been exposed to depletion:

- if the amount of tax that has been compromised is of small value, the perpetrator of the act is subject to a fine of up to 720 daily rates,
- if the amount of tax that has been compromised does not exceed the statutory threshold, the perpetrator of the act is subject to a fine for a fiscal offense,
- the perpetrator of the act is subject to punishment for a tax offence, also in a situation where, despite the disclosure of the object or basis of taxation, he does not submit a declaration or

statement within the specified period, or, contrary to his obligation, does not submit them by means of electronic communication.

On the other hand, Article 76 of the Code of Criminal Procedure concerns an unjustified tax refund, obtained through an act of providing data inconsistent with the actual state of affairs, or by concealing the actual state of affairs, and consisting in misleading the competent authorities and leading to the receipt of an undue refund of a tax public receivable, including, in particular, input tax, excise tax, refund of an overpayment or its crediting to tax arrears or current and future tax liabilities. The perpetrator of the above acts is subject to a fine of up to 720 daily rates, imprisonment or both penalties jointly, depending on the value of the amount exposed to the undue tax refund:

- if the amount is of small value, the perpetrator of the act is subject to a fine of up to 720 daily rates,
- if the amount does not exceed the statutory threshold, the perpetrator of the act is subject to a fine for a fiscal offense.

The type of action under Article 56 of the CCC is called tax fraud by representatives of the doctrine. This position is advocated by, among others, F. Prusak¹, V. Konarska-Wrzošek, T. Oczkowski, J. Skorupka², A. Bartosiewicz and R. Kubacki³, as well as Kotowski and Kurzępa⁴ and S. Beniak⁵. On the other hand, P. Kardas and G. Łabuda considered that the concept of tax fraud refers to such behaviors, the elements of which have the verb tense of misrepresentation or exploitation of a mistake, where exploitation of a mistake does not appear in any of the criminal acts described in Chapter 6 of the CCC.⁶ Misrepresentation, on the other hand, is present in the elements of the act under Article 76 of the Code of Criminal Procedure, i.e. unjustified tax refund, also known as extortion of tax refund.⁷ And the content of Article 56 of the CCC is similar in nature to that of Article 76 of the CCC, so calling these actions tax fraud seems appropriate. L. Wilk emphasizes that the fiscal criminal law provides an opportunity to construct an autonomous definition of fraud in relation to its classical version presented in the common criminal law, where it will be sufficient for systemic reasons to define the characteristics of fraud from the CCC. These characteristics will primarily include⁸:

- executive deception mechanisms - that is, creating the impression of a contradictory state of the described phenomenon with reality,
- the depletion or exposure to depletion of public law receivables.

¹ F. Prusak, *Fiscal Penal Code, Volume 2*, Zakamycze Publishing House, 2006, p. 79.

² V. Konarska-Wrzošek, T. Oczkowski, J. Skorupka, *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, 2nd edition, Wolters Kluwer Polska Publishing House, Warsaw 2013, p.220.

³ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Fiscal Penal Code. Crimes and offenses of taxation and foreign exchange*, 4th ed. C. H. Beck Publishing House, Warsaw 2010, eL.

⁴ W. Kotowski, B. Kurzępa, *Fiscal Penal Code. Commentary*, 2nd edition, LexisNexis Publishing House, Warsaw 2007, p. 216.

⁵ S. Beniak, *Fiscal Criminal Law*, Wolters Kluwer Publishers, Warsaw 2009, p. 201.

⁶ P. Kardas, G. Łabuda, *Criminalization of tax fraud in fiscal criminal law*, Prosecutor's Office and Law 2003, no. 3, p. 61.

⁷ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Fiscal Penal Code. Commentary*, 4th Edition, published by C.H. Beck, Warsaw 2018, eL.

⁸ *Ibid.*

For these reasons, it is necessary to conclude that the feature relating to fraudulent mechanisms does not have to be of an effectual nature, and therefore there does not have to be an actual creation of an error, as it is sufficient that the perpetrator attempts to mislead the designated authority. Such actions may not only be a mere *misrepresentation*, but may also consist in *giving untruths, concealing the truth, submitting false documents*, which will result in the depletion or exposure to depletion of the public debt, and consequently correspond to the concept of fiscal fraud. As a result, L. Wilk proposes that the tort of Article 56 of the CCC should be called *tax return fraud*, while that of Articles 76 and 76 a of the CCC should be called *tax refund fraud*.¹

The content of Article 56 of the Tax Code typifies both a crime and a fiscal offense. The basic type of the prohibited act consists in giving untruth, concealing it or failing to notify of a change in data, when submitting a declaration or statement to a tax authority, other authorized body or payer, which results in exposure to tax loss.² Fraud in a declaration or statement are acts directly against the interests of the state, where the subject of the action can only be the taxpayer, and the action is individual in nature.³ The question of the very formulation of the legislator of the *provision of untruth and its concealment* in the taxpayer's declaration or statement seems worth analyzing. This is because tax declarations have a dual nature, those filed by taxpayers are of a self-calculating nature, making them acts of application of the law, rather than mere statements, since the tax liability arising from them arises by operation of law. In contrast, the declarations resulting from the obligation to issue assessment decisions are closer to the taxpayer's statement indicated in the above provision.⁴ According to the general definition of declarations proposed by B. Brzezinski, a declaration is a certain kind of statement by a taxpayer regarding facts that are material to the emergence and determination of the tax liability.⁵ The cited definition, although extremely universal, does not capture the difference between the types of declarations and statements indicated earlier. As H. Dzwonkowski rightly points out, the most important issue is to determine the scope of the subject matter of the obligation to declare knowledge, as it should be indicated whether it concerns knowledge of tax law or knowledge of facts, or perhaps both at the same time. For these reasons, the science of tax law has developed two types of declarations: ordinary and qualified. Information-evidence declarations will be based on knowledge of facts and relatively passive knowledge of the law, and the declaration made by the taxpayer will be about his knowledge of the circumstances of the state of affairs and verification that he has not concealed knowledge or provided untruths in this regard. An example would be the property tax return. Declarations by law, on the other hand, require a statement of knowledge, where the taxpayer not only indicates the truth about the facts and the law, but also is able to interpret the applicable laws. Undoubtedly, this requires the taxpayer to have professional knowledge, which includes the application of interpretation and interpretation of the various legal and tax categories. Therefore, it is difficult to point out that it is only a simple statement of knowledge.⁶ In addition, it should be noted that the provisions of Article 56 § 1-2 of the CCC have

¹ *Ibid.*

² A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Code ...*, op. cit, eL.

³ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Code ...*, op. cit, eL.

⁴ H. Dzwonkowski, *Legal nature of tax returns*, Law and Taxation 2006, No. 3, pp. 23-28.

⁵ B. Brzezinski, M. Kalinowski, A. Olesinska (eds.), *Tax Ordinance. Practical Commentary*, 2nd edition, Oddk Publishing House, Gdansk, 2017, pp. 21-22.

⁶ H. Dzwonkowski, *The nature of...*, op. cit, p.29.

been challenged before the Constitutional Court (hereinafter, the CT) with regard to the concept of *untruth*, the definition of which has not been clarified anywhere. The complainant has raised doubts about the interpretation of the term indicated, whether it refers only to noncompliance in terms of facts or compliance with the provisions of the tax law. The CT judgment of September 12, 2005¹ concerned the constitutional problem of attributing to the applicant the culpability of an act under Article 56 § 2 of the CCC, i.e. tax fraud of a lesser magnitude. The applicant provided untruths in her tax return, as she understated her income figures while overstating her deductible expenses. The applicant's position was that *it acted in accordance with reality* and did not provide fictitious data, but only made an incorrect legal qualification of the costs incurred. According to the applicant, the legislator used the concept of *untruth* in a manner inconsistent with its philosophical and linguistic meaning, and the very imprecision of the provision was supposed to refer to the fact that the provision of *untruth* relates to inconsistencies in the scope of information that affect the determination of the tax assessment, and at the same time arise from their legal qualification by the tax law. The normative concept of income and expenses applicable in tax law was used in Article 56 § 1 of the CCC and deviates from colloquial intuitions, resulting in a defective reference to the provisions of tax law, since, according to the applicant, the provisions of the CCC should define the concept of truth and falsity of a tax return. In the aforementioned judgment, the TK ruled that Article 56 § 2 in conjunction with Article 56 § 1 of the CCC complies with Article 42(1) in conjunction with Article 2 of the Polish Constitution. According to the Constitutional Court, the concept of truth is a normative concept and not a purely factual one, and this follows from the provisions of the Constitution itself, for the preamble recognizes truth as a universal value on which the system of the Republic is based. The legislature uses the concept of truth in many legal acts. On the other hand, the TK recognized the problem of creating tax laws, which should be created in such a way that they can be correctly read and understood by the addressees, and the law itself must not become a *trap set by the legislator seeking legitimacy for all his actions in a formal appeal to the principle of ignorantia iuris nocet*². The tax law is aimed at a very diverse audience: both professional tax consultants and large-scale business entities, but also small entrepreneurs who personally make tax calculations. For these reasons, it is impossible to see the disproportionality and risk of error associated with unreliability in tax returns of the latter group. In conclusion, it should be pointed out that tax dishonesty and its negative consequences in terms of tax assessment cannot be automatically equated with the commission of tax fraud and criminal sanctions from the CCC. Holding the taxpayer criminally liable requires intentional fault on the part of the taxpayer, as well as an examination of the circumstances as to awareness of the commission of the indicated action.³

To sum up, when determining the prerequisites arising from Article 56 of the CCC, related to giving untruth or concealing the truth, one should first refer to the understanding of truth as a normative concept. The facts of certain actions of the taxpayer should be verified by means of evidence.

In addition, as L. Wilk points out, the subjective side of fraud in a tax return involves two forms of intent, and the act of filing a return or statement consists in submitting it to the tax authorities or other

¹ Judgment of the Constitutional Court of September 12, 2005, SK 13/05, OJ No. 186, item 1566, p. 11733, MoP 2005 No. 19, p. 924.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

authorized bodies or to the payer.¹ F. Prusak emphasizes that the indicated fraud is at least an act of attempted deception, and its commission must involve the occurrence of consequences in the form of exposure to tax loss.²

It is worth noting the issue of issuing fictitious invoices in the context of Article 56 of the CCC. Such action, according to L. Wilk, can be considered as aiding and abetting an act under Article 56 of the CCC, if it consists in using these invoices to reduce the output tax by the input tax resulting from fictitious invoices. Nonetheless, it is necessary to determine whether or not this involved a situation of actual economic transaction, as the issuance of fictitious invoices does not give rise to a tax liability, and therefore does not result in exposure to tax loss.³ The position presented is also supported by the judgment of the Supreme Court - Criminal Chamber of March 5, 2015⁴, because in a situation where a fictitious VAT invoice was issued, which led to the facilitation of exposure to depletion, *there is no basis for the emergence of a tax liability that could be depleted*.⁵

Article 56 § 4 of the CCC, on the other hand, criminalizes the behavior of a taxpayer who, despite disclosing the object or basis of taxation, does not timely submit to the tax authority or payer a declaration or statement, or, contrary to the obligation, does not submit them via electronic communication. In this case, the taxpayer does not evade taxation, but only fails to fulfill the obligation to submit the relevant statements or declarations. The inclusion of this behavior in Article 56 of the CCC should be recognized from the point of view of the legislator in the context of the relevance of the implementation of tax obligations by taxpayers. It seems that it is about declarations and statements, the failure to submit them on time may harm, even hypothetically, the fiscal interests of the state budget.⁶ It should be added that the issue is, of course, the criminalization of actions involving declarations and statements, the submission of which by the taxpayer is mandatory, and is not merely the result of taxpayers' rights.⁷

¹ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Code ...*, op. cit, eL.

² F. Prusak, *Code ...*, op. cit, p. 79.

³ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Code ...*, op. cit, eL.

⁴ Judgment of the Supreme Court - Criminal Chamber of March 5, 2015, III KK 407/14.

⁵ *Ibid.*

⁶ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Code ...*, op. cit, eL.

⁷ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Code ...*, op. cit, eL.

Pandemi Sırasında Dilin Kullanımına Giren Neologizmler (2020-2022'ye Göre)

Neologisms in the Use of Language during the Pandemic (According to 2020-2022)

YESSENOVA K.O

AMİRBEKOVA A.B.

İSMAİLOVA F.K.

Öz

Basit Kazak toplumunun dilsel kullanımında eksiklikler vardı. Modern medya blogcularının kelime oluşturma sisteminden okuryazar yazıya kadar zengin dil içeriğine sahip olmaması, Kazakçanın sanatsal ve anlamlı değerinin yeterince kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, dil biliminde, her üç yılda bir mevcut dilbilimsel içeriğin incelenmesinin ve analiz edilmesinin birçok eksikliğin önlenmesine yardımcı olacağı varsayılmıştır. İzolasyon, dilsel iletişimi büyük ölçüde sınırlamıştır. Bu noktada toplumda hangi değişikliklerin meydana geldiğini ve bunun dil içeriği üzerindeki etkisini araştırmak için özel bir strateji ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle, makalenin temel amacı, pandemi döneminde oluşan yeni isimleri incelemek, 2020-2022'de Kazakça dil kullanımına giren yabancı kelimelerin çevirisini önermek, medyada tanıtmak ve Kazak toplumunda geleneksel dilsel iletişimin yerel korunmasını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Koronavirüs, Kazak Dili, Neologizmler.

Abstract

There were shortcomings in the linguistic use of simple Kazakh society. The fact that modern media bloggers do not have rich language content, from the word formation system to literate writing, is due to the insufficient use of the artistic and meaningful value of Kazakh. Therefore, in linguistics, it has been assumed that examining and analyzing existing linguistic content every three years will help prevent many deficiencies. Isolation has greatly limited linguistic communication. At this point, a specific strategy has emerged to investigate what changes are occurring in society and its effect on language content.

Therefore, the main purpose of the article is to study the new names formed during the pandemic period, to propose the translation of foreign words that entered the Kazakh language use in 2020-2022, to

promote them in the media and to examine the local preservation of traditional linguistic communication in Kazakh society.

Keywords: Pandemic, Coronavirus, Kazakh Language, Neologisms.

GİRİŞ

Koronavirüsün insan hayatındaki ani patlaması tüm dünya dillerine çok hızlı bir şekilde yansımıştır. Tabii ki, Kazak diline de etkisi oldu. Sadece dil üzerinde değil, aynı zamanda insan psikolojisinde ve ulusal geleneklerimizde ciddi bir etki yarattı. *Kilitleme, uzaktan eğitim, korona, kısıtlayıcı önlemler, maskeler* vb. kelimeler ve ifadeler kısa sürede en sık kullanılanlar haline gelmiştir. Dünya ülkelerinin akademik sözlükbilimi de “koronavirüs neologizmin” yoğun sürecine kayıtsız kalmadı. 2020'de Birleşik Krallık sözlük bilimcileri, *lockdown* kelimesini ve Almanca *Corona-Pandemie* ifadesini "yılın kelimesi" olarak tanıdı (Löbbeke 2020: 6). Pandemiyle birlikte Kazakistan halkının sözlüğüne birçok kelime dahil edilmiştir: kolektif bağışıklık, maskeler, aşilar, mesafe koyma, covid, vb. Bu nedenle araştırmanın temel görevlerinden biri, Kazakistan'ın medyasında sıklıkla kullanılan, yaygınlaşan ve ülke çapında kullanıma girmiş olan pandemiyle ilgili yeni kelimelerin anlamsal ve bağlamsal kullanımlarını belirlemek olacaktır. Araştırmanın ana kaynaklarını basın yayınlarında, popüler internet sitelerinde (tengrinews.kz, Massaget.kz, nur.kz, sputnik.kz, rus.azattyq-ruhy.kz, rus.azattyq.org, vb.) yayınlanan makaleler, WhatsApp aracılığıyla paylaşılan mesajlar, Instagram, Facebook sosyal ağlarındaki yayınlar ve yorumlar oluşmaktadır.

2019 yılında başlayan pandemi dönemi, Kazak toplumunda sosyal, ahlaki, dilsel, psikolojik ve eğitimsel açıdan önemli bir değişim oldu. Değişimin hem faydalı hem de zararlı yönlerini incelemek ve Kazak toplumunun gelişimini olumsuz etkileyen yönlerini düzeltmek, doğru şekilde geliştirmek çok önemlidir. Pandemi döneminde eğitimde ilerleme olduğu açıktır. Kazak toplumu kitlesel uzaktan eğitime adapte olmuş ancak dil iletişimi baskılanmış, gençlerin dilinde edebi olmayan kelimeler, argo kelimeler ve argolar artmaya başlamıştır. Ekrandaki dilsel iletişim, konuşma görgü kurallarını ihlal etti. En tehlikeli şey, pandemi sonrası dönemde bile tersine gelişme eğiliminin ivme kazanmasıdır. Bu nedenle, koronavirüs izolasyonu sırasında eğitim ve dil kullanımındaki değişiklikleri ve güncellemeleri incelemek, eksikliklerin sonuçlarını belirlemek, bunları düzeltmenin yollarını önermek, salgın sonrası dönemde çevrimdışı ve çevrimiçi karma eğitim sistemine psikolojik uyum sağlamak, dil iletişimini geliştirmek, konuşma görgü kuralları normlarına sıkı sıkıya uyulması için gerekliliklerin güçlendirilmesi, ulusal dilde terminizasyon sürecinin güçlendirilmesine ilişkin anglikizm konuları dikkatle incelenmelidir.

4 Mayıs 2020'de Çek Bilimler Akademisi'nin Çek Dil Enstitüsü, *izolace, koronavirus, pandemie, rouška, smrtnost* kelimelerini Akademik Sözlüklerine resmi olarak dahil etti [1]. Rus dili neografisi de pandemi sırasında ortaya çıkan neologizmlerin tanımlanmasında Avrupa ve dünya çapında eğilime ayak uydurmaktadır. Rus bilim adamları A.V.Zelenin ve T.N.Buzeva “Neolojik aşırı koşullar altında sözlükbilim (koronavirüs pandemisi ile ilgili neoleksiklerin materyallerine göre)” [2], E.N.Gekkina ve A.Yu.Kozhevnikov “Koronavirüs ile ilgili kelimelerin temsilinde sözcüksel eğilimler” [3] ve ayrıca L.A.Araeva [4], M.I.Fedoseev [5], C.Berardi [6], L.M.Buglakova [7], I.T.Vepreva [8],

A.V.Carluccio [9], T.I.Tikhonovich [10] , L.V.Ratsiburskaya [11] vb. bilim adamları bu konuyla ilgili raporlarını çeşitli konferanslarda sundular. “Kavramsal not: covid-19 döneminde ve sonraki dönemde eğitim” başlıklı büyük bir monografi yayınlandı. [12] Kazakistan medyasında da bu konu geniş bir şekilde tartışıldı. 2020 yılının Mart ve Nisan ayları arasında, bir pandemi ile bağlantılı olarak yabancı bir dilden Kazakça'ya giren ilk belirteç COVID-19 idi. COVID-19, insanlık tarihindeki on sekizinci pandemidir (tengrnews.kz, 27 Nisan 2020). Zamanla Kazak dili, COVID (İng. CoronaVirus Disease) kısaltmasını özümsemeyi başardı.

Toplumdaki tarihsel değişikliklerin üç açıdan (psikolojik, sosyal, dilsel) incelenmesiyle beraber dilsel içeriğin gelişiminin dinamikleri de belirlenmektedir. Modern devlet dilinin gelişimindeki güncellemeleri, modern Kazak dilinin gelişim sürecini tanımlamak, saflığını ve doğruluğunu korumak, eksikliklerini zamanında gidermek için her 10 yılda bir değil üç yılda bir çalışmak ve araştırmak çok önemlidir.

Makale, karantina sırasında toplumun psikolojik ikliminin dil iletişimini nasıl etkilediğine, nüfusun sosyal yaşamındaki değişikliklerin aile ve mesleki iletişimdeki konuşma kalitesine nasıl katkıda bulunduğu, insanların izolasyonunun dil iletişiminin gelişmesini ne kadar olumsuz etkilediğine ilişkin soruların özünü ortaya koymaktadır. Sosyal medyada reklamların artmasının nedenleri, reklam dilinin değerinin neden düşük olduğu, insanların neden anlamlı ve anlamlı kelimelerden ziyade parlak duygu- ifade edici kelimelere daha fazla ilgi gösterdiği tespit edilmiş ve bunları düzeltmenin yolları önerilmiştir.

COVID-19 koronavirüs enfeksiyonu ile ilgili uzun süreli karantina nedeniyle nüfus arasında yayılan çeşitli kurgusal hikayelerin ve konuşmaların motivasyonları dilsel veriler aracılığıyla belirlenir.

Ayrıca araştırma sırasında, içerik analizi sonucunda, dilin iç kaynakları, “korona” kelimesi de dahil olmak üzere bazı kelime oluşturma araçları aracılığıyla yeni isimlerin oluşumunun verimliliğini gözlemledik. Dilimizde yeni dil eğilimlerinin ivme kazandığını da farkındayız. Bu noktadan hareketle, pandemi ile ilgili ortaya çıkan yeni kelimeleri, bunların nasıl oluşturulduğuna bağlı olarak çeşitli tematik gruplara ayırmaya karar verdik.

1. İlk grupta, dilde daha önce var olan ancak 2020'den bu yana yeniden güncellenen kelimeleri dahil ediyoruz. Bu sözlük birimlerin çoğu uzun süredir genel kullanımdadır ve iki gruba ayrılabilir:

1) anlambilimi değişen sözlük birimleri: *maske, koronavirüs, yatak (koiko-mesto)*, vb.

2) orijinal anlamlarını koruyan ve yeniden hayata geçirilen sözlükler: *karantina, kendi kendine izolasyon, uzaktan çalışma, PCR testi, solunum yolu enfeksiyonu (IVL), antikör, doygunluk, koronavirüs, aşılama* vb.

Örneğin sadece bir *maske (bemnepde)* sözlüğü incelersek anlambiliminin değiştiğini görebiliriz. Kazak edebî dilinin on beş ciltlik sözlüğünde *maske (bemnepde)* kelimesinin semantiği defterde beş mânâ ile belirtilmiştir. Asıl anlamı, tiyatro oyunlarında ve eğlenceli rollerde, karnavallarda, partilerde kendini göstermemek için giydiği yapay yüz kaplamasıdır (Kazak edebî dilinin sözlüğü). On beş cilt. Cilt 3. 2011: 744). Ve “Kazak Etnografik Kategorilerin, Kavramların ve İsimlerin Geleneksel Sisteminin Ansiklopedisi”nde, eski zamanlarda cenaze töreni sırasında cesedin yüzüne kapatılan ritüel eşarp veya kumaşın adı verilir (Kazak Etnografik Kategorilerin, Kavramların ve İsimlerin Geleneksel Sistemi, Ansiklopedi. Cilt 1. 2011: 738). Son anlam, Kazakça çevrimiçi sözlüklerde, bir kişiyi bir şeyin zararlı

etkilerinden korumak için yüzü veya yüzün bir bölümünü gizleyen özel bir etiket, maske olarak verilmektedir (Slovopedia, çevrimiçi sözlük). 2020'de bu son anlam tekrar alakalı hale geldi.

2. İkinci grupta ise dilde kullanım sıklığı ve etkinliği artan sözcüklere yer verdik. Bu grup aynı zamanda uzun süredir kullanımda olan ancak hafif bir anlam değişikliğine uğramış ve sıklığı artan sözcükleri de içerir. Örneğin, *hafif türü (hafif formu)*, *ikinci dalga (vtoraya volna)*, *kırmızı bölge*. Burada *ikinci dalga* ifadesini alırsak, geçmişte bu bigram idi (bigram, bir metinde veya metinler bütününde birbirine bağlanan iki kelimedir.). Yani, yükseköğretim kurumlarına başvuruların kabulünün ikinci aşaması anlamına geliyordu. 2020 yılında anlam biraz değişti ve koronavirüs enfeksiyonunun arttığı ikinci döneme *ikinci dalga* olarak adlandırıldı. Koronavirüs pandemisi nedeniyle ortaya çıkan, daha aktif hale gelen ve sıklığı artan kelimeler: *korona tatili*, *zoom*, *korona haberleri*, *ceza*, *korona kutusu* vb.

3. Üçüncü grup, iki kelimenin birleştirilmesiyle oluşturulan yeni terimleri içerir. Örneğin, *Corona*, *coronaseptic*, *coronadissident*, *coronaentusiast*, *coronacor*, *coronastatistics*, *coronafake*, *coronamiff*, *coronachallenge* vb.

4. İfade ile oluşturulan terimler şunlardır: *uzaktan eğitim /iş*, *koronavirüs paniği*, *koronavirüs konseri*, *korona ekonomik analizi*, *koronavirüs dönemi*, *kolektif bağışıklık*, *sosyal mesafe*, *sağlık gereksinimleri*, *kontrol komisyonu*, *epidemiolojik durum*, *önlemler*, *koronavirüs belirtileri*, *virüsün önlenmesi*, *maske rejimi* vb. Özellikle şunu belirtmek gerekir ki, “maske” kelimesinin Kazakça karşılığı betperde (*бөмперде*) olmasına rağmen, sosyal medyada, internet kaynaklarında, bilgi portallarında, haberlerde ve resmi bilgilerin Rus dilindeki “maske rejimi” bigramı değişmeden “maske rejimi” olarak sunulmuştur.

5. Kısaltılmış kelimeler: *DSÖ - Dünya Sağlık Örgütü*, *PZR - Polimeraz Zincir Reaksiyonu*, *MRT - Manyetik Rezonans Tedavisi*, *SARS (severe acute respiratory syndrome) - şiddetli akut solunum sendromu*, *AYHC (ӨЖЖ (ИБЛ) akciğeri yapay havalandırma cihazı* vb. Burada, *ИТТ - PZR (Polimeraz Zincir Reaksiyonu)* ve *AYHC (ӨЖЖ (ИБЛ) akciğeri yapay havalandırma cihazı)* kısaltmalarının Rusça versiyonları: - ПЦР (*PZR*), ИБЛ (*AYHC*) Kazakistanlılar arasında günlük yaşamda ve sağlık alanında sıklıkla kullanılmaktadır.

6. Ön ek, ek sözcük (prefixoid, affixoid) oluşturma terimleri: *nabız oksimetresi*, *vakum odası*, *VIP odası*, *çevrimiçi çevrimiçi eğitim*, *çevrimdışı çalışma* vb.

7. Yeni eklenen kelimeler: *coronatime*, *lockdown*, *pandemi*, *COVID-19*, *infodemi*, vb.

Kolektif bağışıklık kolektifte meydana gelen immünolojik süreçlerdir. Hastalığı yayan belirli bir “kritik” insan sayısına ulaşmak. “*Sadece kolektif bağışıklık salgına karşı savaşmaya yardımcı oluyor. Bu yüzden aşı olmamız gerekiyor. Bugün şehrin tüm kliniklerinde ücretsiz aşılar yapılıyor*” diyen şehrin belediye başkan yardımcısı A.Sadubayev, sakinleri aşı olmaya çağırıyor. (<https://www.elana.kz/uzhymdyq-immunitet-qana-indetpen-kuyresuge-komektesedi/>).

Coronaentusiast, *Coronaskeptics* ve *Coronadissidents'a* karşı bir gruptur. *Coronaentusiast*'ler kendilerini koronavirüsten korumak için önlemlere tamamen bağlı kalıyorlar: her zaman maske takıyorlar, insanları karantina önlemlerine kesinlikle uymaya çağırıyorlar (<https://massaget.kz/layfstayl/alemtanu/62729/>).

Coronachallenge, ülkede ve dünyada yaygın olarak kullanılan çeşitli internet rölelerdir. “Challenge” kelimesi İngilizce’de “davet” anlamına gelir. Sosyal medya aracılığıyla, İnternet kullanıcısı küresel trendlere ayak uydurmaya teşvik eder. *Koronavirüs git, git, git! Uluslararası Challenge!*

Coronafake'ler, halk arasında panik yaratmak amacıyla sosyal ağlarda ve haberlerde yayılan COVID-19 koronavirüs enfeksiyonu hakkında yanlış, asılsız mesajlardır.

Makaledeki önerimiz, toplumun temel direği olan devlet dilinin, yani Kazak dilinin kullanımındaki değişikliklerin sürekli izlenmesi gerektiğidir. Toplumsal talepler nedeniyle ortaya çıkan yabancı kelimelerin Kazakçalaştırılması, tercüme edilmesi ve karşılıklarının doğru kullanılması sorunlarını ele almak için üç dilli (Kazakça-Rusça-İngilizce) bir neologilizm sözlüğü derlemeye ihtiyaç vardır. Teknik açıdan toplumun talebine göre internet dilindeki kültür, Kazak dili içeriğinin okuryazarlığının ayırt edilmesi gerekir. Психологиялық тұрғыдан, қазақша тілдік контент жасауда, қазақша Psikolojik açıdan, Kazakça dil içeriğinin oluşturulmasında, Kazak reklamcılığında dil engelini aşmaya yardımcı olan, metin yazarlarının, dilbilimcilerin kurslarını ve danışmalarını organize eden bir dil merkezinin kurulması önemlidir. Devlet dilinin modern kullanımının genişletilmesi (çeviri, alternatifler bulma) süreçleri, son zamanlarda dilsel kullanıma giren neologilizmlerin ulusal niteliği ile belirlenir. Onun sonuçları (neogilizm sözlüğü, medya okuryazarlığı sitesi, reklam metin yazarlarının ve metodolojistlerin dil merkezi), Kazak toplumunun Kazak dilinde gelişimine, Kazak dil bilimi araştırmasıyla ilgili yeni konuların belirlenmesine, halkla ilişkilerde devlet dilinin gelişiminin dinamiklerini tanımlamayı mümkün kılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Löbbeke A. Irgendwas mit Corona. Das Wort des Jahres. Ostseezeitung. 1.12.2020.
2. Collins English Dictionary [13th edition]
3. Gekkina Ye.N. Koronavirusnaya epokha v zerkale yazyka. //Shagi / Steps» zhurnal shkoly aktual'nykh gumanitarnykh issledovaniy. 2021 T.7. №4
4. Arayeva L.N. Russkaya yazykovaya kartina mira v period koronavirusnoy pandemii // Russkiy yazyk v sovremennom nauchnom i obrazovatel'nom prostranstve. sbornik tezisov Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii, posvyashchennoy 90-letiyu professora Serafimy Alekseyevny Khavroninoy. Moskva, 2020. S. 6-8.
5. Fedoseyev M.I. Russkaya yazykovaya kartina mira v period koronavirusnoy pandemii // NOVYYE SLOVA I SLOVARI NOVYKH SLOV. 2020: Sbornik nauchnykh statey / Otv. red. N.V. Kozlovskaya / Institut lingvisticheskikh issledovaniy RAN. — SPb.: ILI RAN, 2020. — 220
6. Berardi S. The Impact of Covid-19 on Prison Conditions and Penal Policy. 2020. Kanada7
7. Buglakova L.M. Ekzameny po RKI v Bolonskom universitete v usloviyakh sotsial'nogo distantsionirovaniya // RUSSKIY YAZYK V SOVREMENNOM NAUHNOM I OBRAZOVATEL'NOM PROSTRANSTVE. Sbornik tezisov Mezhdunarodnoy nauchnoy

- konferentsii, posvyashchenoy 90letiyu professora Serafimy Alekseyevny Khavroninoy Moskva, RUDN, 28-29 oktyabrya 2020 g.
8. Vepreva I.T. Metazykovyye vyskazyvaniya kak signaly sotsial'no- psikhologicheskogo klimata perioda koronavirusnoy pandemii // RUSSKIY YAZYK V SOVREMENNOM NAUCHNOM I OBRAZOVATEL'NOM PROSTRANSTVE. Sbornik tezisov Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii, posvyashchenoy 90letiyu professora Serafimy Alekseyevny Khavroninoy Moskva, RUDN, 28-29 oktyabrya 2020 g.
 9. Karluchchio A. Obucheniye inostrannykh yazykov onlayn. Kakoye budushcheye nas zhdet? // Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Sovremennyye problemy i perspektivnyye napravleniya zhurnalistiki i gumanitarnykh nauk» v Finansovoy akademii v g. Nur-Sultan (Kazakhstan). 19. 10.2020.
 10. Tikhonovich. T.I. Na distantsii: nedostatki i preimushchestva izucheniya russkogo yazyka onlayn // RUSSKIY YAZYK V SOVREMENNOM NAUCHNOM I OBRAZOVATEL'NOM PROSTRANSTVE. Sbornik tezisov Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii, posvyashchenoy 90letiyu professora Serafimy Alekseyevny Khavroninoy Moskva, RUDN, 28-29 oktyabrya 2020
 11. Ratsiburskaya L.V., Solov'yeva D.V. Kommunikativnyye riski v sovremennom mediynom slovtvorchestve: ucheb. posobiye. M.: FLINTA: Nauka, 2021. 168 s. (<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44691081>) – RINTS.
 12. Kontseptual'naya zapiska: obrazovaniye v epokhu covid-19 i v posleduyushchiy period // avgust 2020 goda.

Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Elektrik Devreleri İle İlgili Bilgilerinin Belirlenmesi

Determining Eighth Grade Students' Knowledge of Electrical Circuits

Burhan YILMAZ

Sorumlu yazar, Öğretmen, Çeğel Asım Yıldırım Ortaokulu

Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Türkiye. E-mail: brhnmy28@gmail.com

Ümmü Gülsüm DURUKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkiye.

E-mail: ummugulsum.durukan@giresun.edu.tr

Öz

Fen bilgisi derslerinin temel konularından bir tanesi elektrik konusudur. Bu konuya yönelik çalışmalar, öğrencilerin elektrik konusunu soyut olmasından dolayı konuyu anlamakta zorlandıklarını göstermektedir. Dördüncü sınıfta basit bir elektrik devresinin yapısı ile başlayıp yedinci sınıfta seri ve paralel bağlı elektrik devrelerine uzanan bilgi yelpazesinde öğrencilerin konuya dair kazanımlarının değerlendirilmesi, öğrencilerin anlamakta zorlandıkları noktaların tespit edilmesini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, sekizinci sınıf öğrencilerinin elektrik devreleri ile ilgili sahip oldukları bilgilerin belirlenmesidir. Durum çalışması temelinde yürütülen çalışmaya, bir devlet okulunun sekizinci sınıfında öğrenim gören 21 öğrenci katılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından altı açık uçlu sorudan oluşturulan bir form aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bulgular irdelendiğinde, öğrencilerin %71,43'ü ampulün ışık verdiği basit bir devre çizemediği görülürken, devre elemanlarının görevlerini öğrencilerin %38,09'u doğru olarak açıklamıştır. Öğrencilerin elektrik devrelerini çizerken genellikle, ampul, pil, bağlantı kabloları ve anahtar gibi devre elemanlarının kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, öğrenciler bir devrede ampulün nasıl ışık verdiğini açıklayamamışlardır. Buna rağmen, dördüncü soruda öğrencilerin %47,62'si elektrik devresinde ampulün parlaklığını etkileyen değişken(ler)i doğru olarak açıklayabildikleri görülmüştür. Paralel bağlı ampullerden oluşan devre çizimini öğrencilerin %61,90'ı ve seri bağlı ampullerden oluşan bir devre çizimini öğrencilerin %61,90'ı doğru olarak yapmıştır. Öğrencilerin sorularda istenen devreleri çizebilmeleri ancak bu devrelere yönelik açıklamalar yapamamaları dikkat çekici bir durumdur. Bu

durumdan hareketle, sekizinci sınıf öğrencilerinin elektrik devreleri konusuna dair yüzeysel bilgilere sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin kullandıkları ifadelerde kavram yanlışlarına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektrik devresi, ortaokul öğrencisi, bilgi

Abstract

Electricity is a fundamental concept in science classes. According to studies, students have difficulty comprehending the subject of electricity because it is abstract. Evaluation of students' achievements across the knowledge continuum, beginning with the structure of a simple electrical circuit in fourth grade and progressing to series and parallel electrical circuits in seventh grade, will aid in determining the points that students find difficult to comprehend. The purpose of this study is to determine eighth-grade students' knowledge of electrical circuits. The study, which was conducted as a case study, included 21 students in the eighth grade from a public school. The data were collected by the researchers through a form consisting of six open-ended questions and analyzed by content analysis. When the results were examined, it was discovered that 71.43% of the students could draw a simple circuit in which the bulb lit up, while 38.09% of the students correctly explained the functions of the circuit elements. It has been determined that circuit elements such as light bulbs, batteries, connection cables, and switches are commonly used by students when drawing electrical circuits. Furthermore, students were unable to explain how a light bulb produces light in a circuit. However, 47.62% of students correctly explained the variable(s) that affect the brightness of the light bulb in the electrical circuit in the fourth question. The 61.90% of students correctly drew a circuit with light bulbs connected in parallel, while 61.90% correctly drew a circuit with light bulbs connected in series. It is noteworthy that students can draw the required circuits in the questions but cannot make explanations for these circuits. Based on this, it is reasonable to conclude that eighth-grade students have only a superficial understanding of electrical circuits. Furthermore, misconceptions were discovered in the students' expressions.

Keywords: Electrical circuit, secondary school student, knowledge.

1.GİRİŞ

Fen bilgisi derslerinin temel konularından biri olan elektrik konusu soyut bir yapıya sahiptir. Elektriğin temel kavramları dördüncü sınıfta basit bir elektrik devresinin yapısı ile başlayıp yedinci sınıfta seri ve paralel bağlı elektrik devrelerine uzanan bilgi yelpazesinde öğrencilere öğretilse de elektrik devresinin anlaşılması ve algılanması hususunda öğrencilerin zorluk yaşadıkları görülmektedir (Harman & Çökelez, 2016). Elektrik konusunu anlamadaki zorluğun nedenlerinden biri akım, gerilim ile direnç kavramlarının doğrudan gözlenememesi ve bu kavramları görselleştirmenin zor olmasıdır (Arnold &

Miller, 1987). Bununla birlikte, öğrencilerin makroskobik olarak gözlemlenen olayın mikroskobik boyutunu açıklayabilecek sağlam bir zihinsel yapıya sahip olamamaları, konuyu anlamakta zorlanmalarının bir başka nedeni olarak düşünülebilir (Eylon & Ganiel, 1990).

Günlük yaşamımızda elektrik ile ilgili uygulamalara sıklıkla karşılaştığımız için öğrenciler öğretim öncesinde de konuya dair ön bilgi ve deneyime sahip olarak öğrenme ortamına gelmektedir. Konunun öğrenilmesi sürecinde öğrenciler sahip oldukları bu bilgi ve deneyimleri temel almaktadırlar (Lee & Law, 2001). Bununla birlikte, konunun anlaşılmasında yaşanan en büyük zorluklardan birisi de günlük yaşamımızdan okuldaki öğrenme ortamına aktarılan yanlış algılamalar ve kavram yanılgılarıdır (Yürümezoğlu & Çökelez, 2010). Öğrencilerin literatürde belirlenen elektrik konusuna dair kavram yanılgılarından bazılarında sahip olduğu ve bu kavram yanılgılarına sahip olma durumunun öğrencilerin yaşlarına ve devreler konusundaki deneyimlerine göre değişim gösterdiği görülmüştür (Shipstone, 1985; Engelhardt & Beichner, 2004). Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin elektrik devreleri konusundaki bilgileri, yaşları ilerledikçe ve derslerde konuyu öğrendikçe bilimsel modellere doğru gelişim göstermektedir (Osborne, 1983). Bu noktada, öğrencilerin konuya dair sahip oldukları mevcut bilgilerinin değerlendirilmesi, öğrencilerin anlamakta zorlandıkları noktaların tespit edilmesini kolaylaştıracak ve öğretim sürecinin iyileştirilmesine kaynaklık edecektir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, sekizinci sınıf öğrencilerinin elektrik devreleri ile ilgili sahip oldukları bilgilerin belirlenmesidir.

2. Yöntem

Araştırma modeli

Bu çalışma durum çalışması yöntemi ile yürütülmüştür. Durum çalışması, bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içerisinde çalışılmasına imkan veren bir araştırma yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Örneklem

Bir devlet okulunda öğrenim gören 21 sekizinci sınıf öğrencisi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak konu ile ilgili bilgi bakımından zengin kişilere ulaşılması (Patton, 2002) amaçlanmıştır.

Veri toplama aracı

Çalışmada veri toplamak için açık uçlu sorulardan oluşan bir form kullanılmıştır. Kullanılan bu veri toplama aracı araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu süreçte fen bilgisi dersi öğretim programı incelenerek, öğrencilerin dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda hangi kazanımlar çerçevesinde elektrik devreleri konusunu öğrendiği tespit edilmiştir. Bu kazanımları kapsayacak açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular için fen bilgisi eğitimi alanından bir uzmanın görüşleri alınmıştır. Uzman görüşünün alınmasının ardından, veri toplama aracına aşağıda yer alan altı soruluk son hali verilmiştir.

- 1) Devrede bulunan ampulün yandığı basit bir elektrik devresi çiziniz.
- 2) Oluşturduğunuz devrede kullandığınız devre elemanlarını yazınız. Bu devre elemanlarının görevleri nelerdir? Açıklayınız.
- 3) Çizmiş olduğunuz devre ya da devrelerde ampul nasıl ışık verir açıklayınız.
- 4) Bir elektrik devresi ya da elektrik devreleri çizerek ampul parlaklığını etkileyen değişkenleri ve bu değişkenlerin ampulün parlaklığına etkilerini açıklayınız.
- 5) Paralel bağlı ampullerden oluşan bir devre çiziniz.
- 6) Seri bağlı ampullerden oluşan bir devre çiziniz.

Veri analizi

Toplanan veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek, (2006)'ın içerik analizi ile ilgili açıklamaları çerçevesinde, ilk önce çalışmadan elde edilen veriler tekrar edilen fikirler, ilişkiler ya da olaylardan meydana gelen kodlar haline getirilmiştir. Veri toplama aracındaki sorulardan yola çıkılarak, temalar verilen cevapların bilimsel içeriğine göre (doğru açıklama ya da hatalı açıklama), kodlar ise öğrenci cevapları çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu kodlamalar kullanılan oluşturulabilen uygun temalar altında toplanmıştır. Öğrencilerin formda yer alan sorulara verdikleri yanıtların bu kodlar ve temalar altındaki sıklıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, kodlara ve temalara dair öğrenci ifadelerinden alıntılara sıkça yer verilerek verilerin okuyucuya sunulması sağlanmıştır.

İki araştırmacı analiz sürecinde verileri ayrı ayrı analiz etmiş; ardından iki araştırmacı bir araya gelerek yapılan analizler karşılaştırılmıştır. Analizlerdeki farklılık olan noktalarda iki araştırmacı arasında fikir birliğine varılarak analize son halini verilmiştir. İki araştırmacı arasındaki uyum değeri, Miles ve Huberman (1994)'in uyum yüzdesi formülü kullanılarak 0,92 hesaplanmıştır.

Ayrıca, bu süreçte araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrencilerin uygulama ve veri toplama sürecinde elde edilen verilerinin isimleri gizlenerek okuyucu ile paylaşılacağı konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Bununla birlikte, araştırma etiği çerçevesinde veri toplama sürecine katılan öğrenciler Ö1, Ö2, Ö3, ..., Ö21 şeklinde kodlanarak isim gizliliği sağlanmıştır.

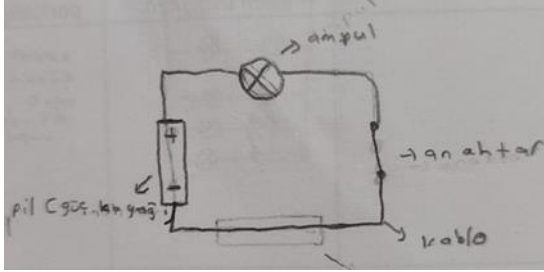
3. Bulgular

Formda yer alan ilk soruda öğrencilerin ampulün ışık verdiği basit bir elektrik devresi çizmesi istenmiştir. Öğrencilerin basit elektrik devresi çizimlerine ait bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

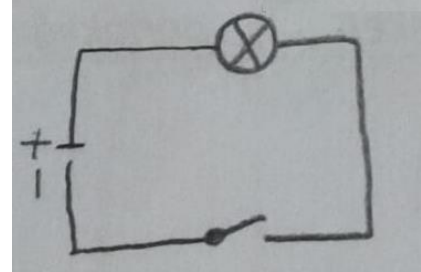
Tablo 1. Öğrencilerin basit elektrik devresi çizimlerine ait bulgular

Tema	Kod	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Doğru devre çizimi	1 ampul, 1 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö5, Ö8, Ö10, Ö11, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö19, Ö21	10		
	1 ampul, 1 üreteç ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö3, Ö20	2		
	2 paralel bağlı ampul, 1 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö1,	1	15	71,43
	1 ampul, 2 seri bağlı üreteç ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö9	1		
	3 seri bağlı ampul, 2 seri bağlı üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö12	1		
Hatalı devre çizimi	1 ampul, 2 hatalı bağlanmış üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö17, Ö18	2		
	2 seri bağlı ampul, 2 hatalı bağlanmış üreteç ve bağlantı kabloları olan açık devre	Ö2	1		
	4 seri bağlı ampul, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan açık devre	Ö4	1	6	28,57
	1 ampul, 1 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kabloları olan açık devre	Ö6	1		
	4 seri bağlı ampul ve bağlantı kabloları olan kapalı devre	Ö7	1		

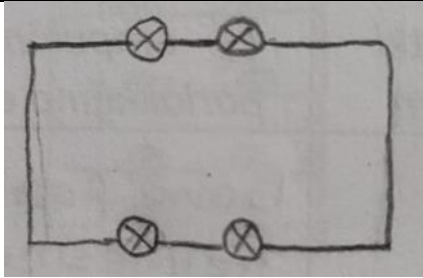
Öğrencilerin %71,43'ünün ampulün ışık verdiği basit bir devre çizimi yapabildikleri görülmüştür. Bu devre çizimi için öğrencilerin önemli bir kısmı bir ampul, bir üreteç, bir anahtar ve bağlantı kabloları olan kapalı devre çizimleri yapmışlardır. Öğrencilerin %28,57'sinin basit bir elektrik devresi için devre çizimi yapamadıkları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin devre çizimindeki hataları açık devre çizimi yapmaları, devrede üreteç vb güç kaynağı kullanmamaları ya da kullanılan üreteçlerin hatalı bağlanması olarak sıralanabilir. Öğrencilerin devre çizimine dair örnekler Şekil 1'de sunulmuştur.

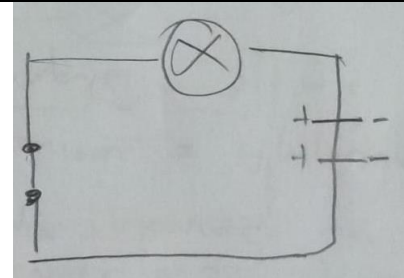
Doğru devre çizimine örnek (Ö10)

Hatalı devre çizimine örnek (Açık devre, Ö6)

Hatalı devre çizimine örnek (Güç kaynağı kullanılmayan devre, Ö7)

Hatalı devre çizimine örnek (üreteçlerin hatalı bağlandığı devre, Ö18)

Şekil 1: Öğrencilerin basit bir elektrik devresine ait çizimlerine örnekler

İkinci soruda oluşturdukları devrede hangi devre elemanlarını kullandıkları ve bu devre elemanlarının görevleri sorulmuştur. Tablo 2’de öğrencilerin çizimlerde kullandıkları devre elemanları görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin çizimlerinde kullandıkları devre elemanları

Devre elemanı	Öğrenci kodu	f	%
Ampul	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21	21	100
Bağlantı kablosu	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21	21	100
Üreteç	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21	19	90,48
Anahtar	Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21	17	80,95
Pil yatağı	Ö5, Ö9	2	9,52

Öğrencilerin çizdikleri basit elektrik devresinde sıklıkla ampul, bağlantı kablosu, üreteç ve anahtarı kullandıkları görülmüştür (Tablo 2). Tablo 3'te öğrencilerin kullandıkları devre elemanlarının görevlerine ait açıklamaları özetlenmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin kullandıkları devre elemanlarının görevlerine ait açıklamaları

Tema	Devre elemanı	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Doğru açıklama	Üreteç	Ö1, Ö12, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21	8	8	38,09
	Anahtar	Ö1, Ö12, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21	8		
	Ampul	Ö1, Ö12, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö21	7		
	Bağlantı kablosu	Ö1, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21	7		
Hatalı açıklama	Ampul	Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö15	11	13	61,91
	Anahtar	Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö19	10		
	Bağlantı kablosu	Ö2, Ö3, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö15, Ö19	9		
	Üreteç	Ö2, Ö6, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö15, Ö19	8		
	Pil yatağı	Ö5, Ö9	2		

Devre elemanlarının görevlerini öğrencilerin %38,09'u doğru olarak açıklamışlardır. Bu açıklamalara örnek olarak; “Pil, devrenin güç kaynağıdır (Ö13)”, “Anahtar devreyi açıp kapatmak için kullanılır (Ö16)”, “Ampul, elektrik enerjisini ışık enerjisine çevirerek aydınlanma sağlar (Ö18)” ve “Bağlantı kabloları, iletkenlik sağlayarak devrede elektrik akımının sağlar (Ö21)” ifadeleri verilebilir. Ancak öğrencilerin önemli bir kısmı (%61,91'i) devre elemanlarının görevleri ile ilgili hatalı açıklamalar yaptıkları görülmektedir (Tablo 3). Hatalı açıklamalara “Anahtar, ampülü açıp kapatmaya yarar (Ö4)”, “Kablolar enerjiyi ampule aktarır (Ö14)”, “Bir devredeki elemanlar ampülü yakmak için bulunur (Ö10)”, “Pil, devreye elektrik verir (Ö6)” ve “Pil yatağı, pillerin devredeki yeridir (Ö5)” şeklindeki ifadeleri örnek olarak verilebilir. Bir sonraki soruda öğrencilere bir devrede ampulün nasıl ışık verdiği sorulmuş ve öğrencilerin açıklamaları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Bir devrede ampulün ışık vermesine dair öğrenci açıklamaları

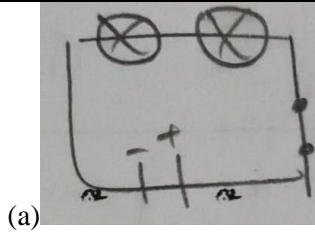
Tema	Kod	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Hatalı açıklama	Anahtar kapalı ise ampul ışık verir	Ö5, Ö8, Ö10, Ö18, Ö19, Ö20	6	16	76,19
	Pilin ürettiği enerjiyi/gücü kablolar ampule götürür ve anahtar kapalıysa ampul ışık verir	Ö1, Ö14, Ö15, Ö16	4		
	Devrede pil/pilin enerjisi olduğu için ampul yanar	Ö2, Ö4, Ö9, Ö11	4		
	Devrede ampul gücü emer ve yanar	Ö3	1		
	Ampule gelen elektrik enerjisini ampul ışığa çevirir	Ö13	1		
Açıklama yok		Ö6, Ö7, Ö12, Ö17, Ö21	5		23,81

Öğrenciler, Tablo 4'te de görüldüğü gibi bir devrede ampulün nasıl ışık verdiğini bilimsel içerikler kullanarak açıklayamamışlardır (%76,19). Hatalı açıklamalarına “Kurmuş olduğumuz devrelerde ampul anahtar kapalı ise ışık verir (Ö5)”, “Pil kablo yoluyla ampule enerji gönderdiği için ampul ışık verir (Ö14)” ve “Anahtar kapalı olduğu zaman pildeki enerji kablolarla ampule iletilir ve ampul ışık verir (Ö16)” gibi örnekler verilebilir. Formdaki dördüncü soru için, öğrencilerin ampulün parlaklığını etkileyen değişkenlere ait açıklamaları Tablo 5'te yer almaktadır.

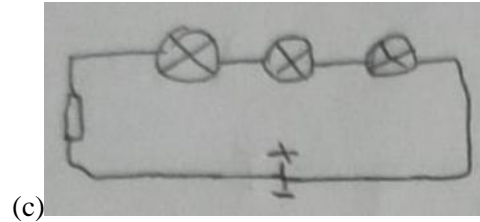
Tablo 5. Öğrencilerin ampulün parlaklığını etkileyen değişkenlere ait açıklamaları

Tema	Kod	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Doğru açıklama	Ampul sayısı	Ö1, Ö5, Ö8, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö18, Ö21	9	10	47,62
	Pil sayısı	Ö1, Ö13, Ö15, Ö16, Ö18, Ö21	6		
	Devre bağlantı şekli	Ö1, Ö6, Ö8, Ö16	4		
Hatalı açıklama	Ampul sayısı	Ö2, Ö11, Ö17	3	8	38,09
	Pil sayısı	Ö9, Ö17	2		
	Devre bağlantı şekli	Ö3	1		
	Değişken belirtilmemiş	Ö4, Ö7, Ö10	3		
Açıklama yok		Ö12, Ö19, Ö20	3		14,29

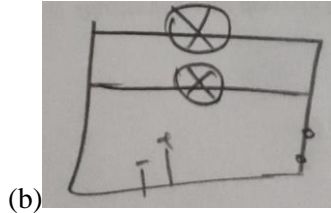
Öğrencilerin önemli bir kısmı (%47,62'si) elektrik devresinde ampulün parlaklığını etkileyen değişken ya da değişkenleri doğru olarak ifade edebilmiştir. Ampulün parlaklığını etkileyen bu değişkenler öğrenciler tarafından ampul sayısı, pil sayısı ve devrenin bağlantı şekli olarak belirtilmiştir. “Seri bağlı devrelerde ampul sayısı arttıkça ampul parlaklığı azalır (Şekil 2a), pil sayısı arttıkça parlaklık artar (Şekil 2b). Paralel bağlı devrelerde ampul sayısı arttıkça parlaklık değişmez (Ö1)” açıklaması ve çizimi, ampulün parlaklığını etkileyen değişkenler için verilen örnek olabilir. Hatalı açıklama teması (öğrencilerin %38,09'u) altında yer alan ifadelerde ise öğrencilerin bir kısmı ampul parlaklığına etki eden değişkenleri isimlendirmiş ancak doğru şekilde açıklayamazken; bir kısmı ise ampul parlaklığına etki eden bir değişken belirtmeden devre ile ilgili açıklama yapmışlardır. “Pil sayısı arttıkça ampulün parlaklığı azalır (Şekil 2c), ampul sayısı arttıkça çoğalır (Şekil 2d) (Ö17)” şeklindeki devre elemanlarını karıştırdığı ifadesi ve devre çizimi öğrencilerin hatalı açıklamaları için örnek ifadelerdir. Öğrencilerin devre çizimine dair örnekler Şekil 2'de sunulmuştur.

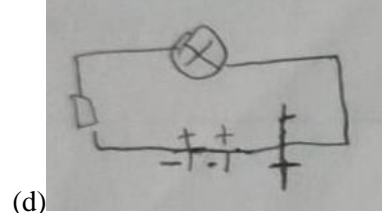
(a)

(c)

(b)

(d)

Ampulün parlaklığını etkileyen
değişkenler için öğrenci devre çizimine örnek
(Ö1)

Ampulün parlaklığını etkileyen
değişkenler için öğrenci devre çizimine örnek
(Ö17)

Şekil 2: Öğrencilerin seri ve paralel bağlı elektrik devrelerine ait çizimlerine örnekler

Son olarak formda, öğrencilerden ampullerin seri ve paralel bağlandıkları iki devre çizimleri istenmiştir. Öğrencilerin paralel bağlı devre çizimlerine ait bulgulara Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin paralel bağlı devre çizimlerine ait bulgular

Tema	Kod (... içeren devre)	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Doğru çizim	2 paralel bağlı ampul, 1 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kablosu	Ö1, Ö6, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21	8		
	Her kolda 2 seri bağlı ampul ile oluşturulan 4 paralel bağlı ampul, 2 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö2	1	13	61,90
	2 paralel bağlı ampul, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö3	1		
	Her kolda 2 seri bağlı ampul ile oluşturulan 6 paralel bağlı ampul, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö5	1		

Hatalı çizim	1 seri 2 paralel bağlı 3 ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö8	1	6	28,57
	3 paralel bağlı ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö15	1		
	Her kolda 2 seri bağlı ampul ile oluşturulan 10 paralel bağlı ampul ve bağlantı kablosu	Ö7, Ö10	2		
	Birbirine seri ve devreye paralel bağlı 4 ampul, 1 anahtar ve bağlantı kablosu	Ö4	1		
	1 ampul, 2 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kablosu	Ö9	1		
	2 seri bağlı ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö11	1		
	2 seri bağlı ampul, 1 anahtar, 2 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö12	1		
	Çizim yok	Ö14, Ö19	2		9,53

Öğrencilerin %61,90'ı ampullerin paralel bağlı olduğu doğru devre çizimi yapmışlardır. Paralel bağlı devre çizimleri için öğrencilerin en çok tercih ettikleri devre 2 paralel bağlı ampul, 1 üreteç, 1 anahtar ve bağlantı kablolarından oluşmaktadır. Paralel bağlı devre çizimi için hatalı çizim yapan öğrencilerin (%28,57) hataları devrede üreteç vb güç kaynağı kullanmamaları ya da devreyi seri devre ile karıştırmaları olarak sıralanabilir. Öğrencilerin devre çizimine dair örnekler Şekil 3'te sunulmuştur. Öğrencilerin seri bağlı devre çizimlerine ait bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

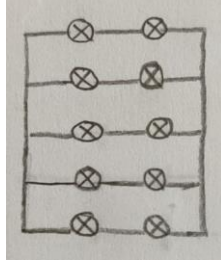
Tablo 7. Öğrencilerin seri bağlı devre çizimlerine ait bulgular

Tema	Kod (... içeren devre)	Öğrenci kodu	f	f _T	%
Doğru çizim	2 seri bağlı ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö1, Ö6, Ö8, Ö13, Ö18, Ö20, Ö21	7		
	2 seri bağlı ampul, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö3, Ö5	2	13	61,90
	2 seri bağlı ampul, 1 anahtar, 2 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö9, Ö12	2		

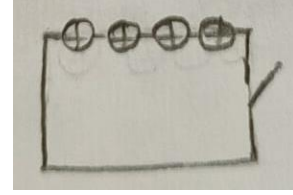

	2 seri bağı ampul, 2 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö2	1		
	3 seri bağı ampul, 2 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö15	1		
	1 ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö11, Ö16, Ö17,	3		
Hatalı çizim	4 seri bağı ampul, 1 anahtar ve bağlantı kablosu	Ö4	1		
	2 seri bağı ampul ve bağlantı kablosu	Ö7	1	7	33,34
	5 seri bağı ampul, 1 anahtar ve bağlantı kablosu	Ö10	1		
	3 paralel bağı ampul, 1 üreteç ve bağlantı kablosu	Ö19	1		
	Çizim yok	Ö14	1		4,76

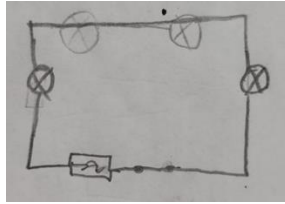
Öğrencilerin %61,90'ı ampullerin seri bağı olduğu devre çizimini doğru yapmıştır. Öğrenciler bu çizimlerde sıklıkla 2 seri bağı ampul, 1 anahtar, 1 üreteç ve bağlantı kablolarından oluşan devre yapısını tercih ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin %33,34'ü ise hatalı devre çizimi yaparak seri bağı bir devre oluşturamamıştır. Öğrencilerin bu devre çizimlerindeki hataları devrede üreteç vb güç kaynağı kullanmamaları ya da devreyi paralel devre ile karıştırmaları olarak belirtilebilir. Öğrencilerin devre çizimine dair örnekler Şekil 3'te sunulmuştur.

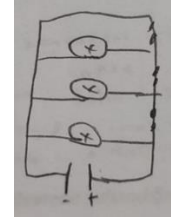
Paralel bağlı devre için hatalı çizime örnek (Güç kaynağı kullanılmayan devre, Ö7)

Seri bağlı devre için hatalı çizime örnek (Güç kaynağı kullanılmayan devre, Ö4)

Paralel bağlı devre için hatalı çizime örnek (devreyi seri devre ile karıştırmaları, Ö11)

Seri bağlı devre için hatalı çizime örnek (devreyi paralel devre ile karıştırmaları, Ö19)

Şekil 3: Öğrencilerin seri ve paralel bağlı elektrik devrelerine ait hatalı çizimlerine örnekler

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışmaya katılan öğrencilerin önemli bir kısmının basit bir elektrik devresi çizemediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin basit, seri ya da paralel bağlı elektrik devrelerini çizerken ampermetre ya da voltmetre gibi devre elemanlarını kullanmadıkları genellikle, ampul, pil, bağlantı kabloları ve anahtar gibi devre elemanlarının kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak öğrencilerin bu devrelerde yer alan devre elemanlarının görevlerini açıklayamadıkları belirlenmiştir. Örneğin, “pil devreye elektrik verir” ifadesi bu çalışmada rastlanan ve devredeki üreticinin görevini açıklayan bir kavram yanılgısıdır. Benzer şekilde, Sert Çıbık (2017) çalışmasında öğrencilerin “üreteç, elektrik akımı üretir” kavram yanılgısına sahip olduğunu belirlemiştir. Öğrencilerin devre elemanlarının görevlerini açıklayamaması ya da açıklamalarında kavram yanılgıları içeren ifadeler kullanması ile ampermetre ya da voltmetre gibi yaygın olarak kullanılan devre elemanlarına çizimlerinde yer vermemesi onların devre elemanlarını tanımamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Yeşilyurt (2006) çalışmasında öğrencilerin çoğunluğunun iletken tel kablo, pil ve küçük bir el feneri ampulü yer aldığı düzeneği oluşturabildiklerini belirlemiştir. Ancak, öğrencilerin önemli bir kısmının uygulama sırasında ampulü pil devresine doğru şekilde bağlayamadığı, iletken telleri ya aynı kutba bağladığı ya da iki teli de lambanın aynı noktasına temas ettirdikleri gözlenmiştir. Engelhardt ve Beichner (2004) ile Ateş ve Polat’ın (2005) çalışmalarında ise öğrencilerin devre elemanlarının iki uçlu olmalarının fonksiyonunu ve devrenin tamamlanması için iki ucunda kullanılmasının gerekliliğini kavramakta güçlük çektiklerini belirlenmişlerdir. Bununla birlikte, öğrencilerin seri ve paralel bağlı devre çizimlerinde yaptıkları hataların devre elemanlarının kullanımı

ile ilgili olduğu görülmekle birlikte, özellikle paralel bağlı devre çizimlerinde devre elemanlarının (ampullerin) birbirine paralel nasıl bağlanabileceklerini anlamakta güçlük yaşadıkları görülmektedir (Bakınız Şekil 3). Benzer şekilde, McDermott ve Shafer (1992)'da öğrencilerin devrelerdeki seri ve paralel bağlantıları anlamada zorluk çektiklerini belirlemiştir.

Çalışmaya katılan öğrenciler bir devrede ampulün nasıl ışık verdiğini açıklayamamışlardır. Benzer şekilde, Yeşilyurt (2006), bir elektrik devresinde ampulün yakılmasıyla oluşturulan düzenek üzerinde yapılan öğrenci yorumları konunun öğrenciler için anlaşılması zor bir konu olduğunu göstermiştir. Yürümezoğlu ve Çökelez (2010) çalışmasında öğrencilerin büyük bir kısmı basit elektrik devresi konusunda doğru çizimler yapabilmekle birlikte ampulü yakan etkenin kaynağının tam olarak ifade edemediklerini belirlemiştir. Sinanoğlu (2019) çalışmasında bir devreden akım geçebilmesi için hangi şartların sağlanması gerektiğine dair yapılan öğrenci açıklamalarında kavram yanlışlarının varlığını ortaya çıkarmıştır. Caymaz ve Aydın (2019) çalışmasında ise yedinci sınıf öğrencilerinin, benzer şekilde, ampulden geçen akım ve ampulün yanmasını açıklarken zorladıklarını tespit etmiştir. Bu çalışmada yer alan diğer sorulara verilen cevaplarla ilişkilendirildiğinde, öğrencilerin sorularda istenen devreleri çizebilmeleri ancak bu devrelere yönelik açıklamalar yapamamaları dikkat çekicidir. Bununla birlikte, öğrencilerin bazı kavramları birbiri yerine kullandıkları (örneğin, “akım” ve “enerji” kavramlarını) ve bu sebeple hatalı açıklamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Benzer durum, literatürde yer alan çalışmalarda da belirlenmiştir (Lee & Law, 2001; Yürümezoğlu & Çökelez, 2010).

Sonuç olarak, sekizinci sınıf öğrencilerinin elektrik devreleri konusuna dair yüzeysel bilgilere sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin kullandıkları ifadelerde kavram yanlışlarına rastlanmıştır. Ulaşılan bu sonuçtan yola çıkılarak, elektrik devreleri gibi günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız örnekleri olan konular için öğrencilerin yüzeysel bilgilere sahip olması derslerin teorik düzeyde kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu noktada, derslerin uygulamaya/pratiğe dayalı işlenmesi önem arz etmektedir. Kurt (2017) çalışmasında, fen bilimleri dersinde deney etkinlikleri yapmanın, öğrencilerin konuya olan ilgi ve dikkatlerini artırdığını, öğrenmelerini kolaylaştırdığını, öğrenciyi daha aktif hale getirdiğini ve öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağladığını vurgulamıştır. Bu sayede öğrenci, devre elemanlarının görevlerini dikkate alarak elektrik devresini kurabilir ve ampulün yanmasını sağlayarak ampulün parlaklığını etkileyen değişkenlere göre farklı devre tasarımları yapabilir.

REFERENCES

- Arnold, M. & Miller, R. (1987). Being constructive: an alternative approach to the teaching of introductory ideas in electricity. *International Journal of Science Education*, 9(3), 553-563.
- Ateş, S., & Polat, M. (2005). Elektrik devreleri konusundaki kavram yanlışlarının giderilmesinde öğrenme evreleri metodunun etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 39-47.
- Caymaz, B., & Aydın, A. (2019). Ortak bilgi yapılandırma modelinin yedinci sınıf öğrencilerinin elektrik enerjisi ünitesine ilişkin kavramsal anlamalarına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(5), 1955-1975.

- Engelhardt, P. V. & Beichner, R. J. (2004). Students' understanding of direct current resistive electrical circuits. *American Journal of Physics*, 72, 98-115.
- Eylon, B. S. & Ganiel, (1990). Macro-Micro relationship: The missing link between electrostatics and electrodynamics in students' reasoning. *International Journal of Science Education*, 12, 79-94.
- Harman, G., & Çökelez, A. (2016). 5. sınıf öğrencilerinin elektrik devreleri ile ilgili zihinsel modelleri. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 1249-1272.
- Kurt, A. (2017). *Ortaokul fen bilimleri dersinde laboratuvar kullanımının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Lee, Y. & Law, N. (2001). Explorations in promoting conceptual change in electrical concepts via ontological category shift. *International Journal of Science Education*, 23(2), 111-149.
- McDermott L. C. & Shaffer P. S. (1992). Research as a guide for curriculum development: An example from introductory electricity. Part I: Investigation of student understanding. *American Journal of Physics*, 60, 994-1003.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Osborne, R. (1983). Towards modifying children's ideas about electric current. *Research in Science and Technological Education*, 1, 73-82.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Salar, R (2011). *Öğretmen adaylarının elektrik devreleri ile ilgili kavram yapılarının repertuar çizelge ve kavram haritasıyla belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sert Çıbık, A. (2017). Determining science teacher candidates' academic knowledge and misconceptions about electric current. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17, 1061-1090.
- Shipstone, D. M. (1985). Electricity in simple DC circuits. In R. Driver, E. Guesne, & A. Tiberghin (Eds.), *Children's ideas in science* (pp. 33-51). Milton Keynes, England: Open University.
- Sinanoğlu, S. (2019). *Ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersi kapsamında işlenen elektrik devreleri ünitesindeki kavram yanlışlarının tespiti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yeşilyurt, M. (2006). İlköğretim ve lise öğrencilerinin elektrik kavramı ile ilgili düşünceleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 41-59.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yürümezoğlu, K., & Çökelez, A. (2010). Akım geçiren basit bir elektrik devresinde neler olduğu konusunda öğrenci görüşleri. *Journal of Turkish Science Education*, 7(3), 147-166.

Risk measurement in sustainable fixed-income investments using GARCH models

Ahmad Kaab OMEIR

Ph. D. student, junior researcher, Faculty of Economics and Business Administration, Vilnius University, Lithuania, ahmad.kaab@evaf.vu.lt

Deimante TERESIENE

Associate Professor, chief researcher, Ph.D. Deimante Teresiene, Faculty of Economics and Business Administration, Vilnius University, Lithuania, deimante.teresiene@evaf.vu.lt

Abstract

Climate change in the financial sector is related not only to new opportunities but also to new risks. Recently, many financial institutions have discussed climate risk issues in the financial system and pointed out it as the most crucial risk among all types of hazards. New requirements for banks arise new challenges for climate risk management. The scientific problem is significant because there is a lack of tools for estimating and managing climate change effects. Because of the rapidly increasing demand for sustainable financial products, it is essential to analyze the risk for investors. Banks identify that it is challenging to quantify climate risks. It is very complex to incorporate this risk into the existing risk management framework according to the bank's risk appetite level. Usually, we consider investments in fixed-income markets relatively safe compared to other asset classes. Especially when discussing sustainable fixed-income investments, the issue of risk measurement becomes even more complicated. Our work aims to measure the risk of sustainable fixed-income investments in different maturities and credit risk fields. In contrast, usually, it is analyzed only the positive social effects of these investments. We measure the volatility of sustainable fixed-income indices during different time frames and model the volatility using a set of GARCH models. Our research can add value to scientific and practical fields. Institutions and companies are trying to invest in sustainable investment products and correctly measure risk so our results can help in the risk management framework. Our results showed that even fixed-income sustainable investments in some periods could be very volatile and be challenging in the risk management process. Because we have identified evident volatility clusters in the log returns of sustainable fixed-income indices series, the GARCH models are adequate for volatility modeling and forecasting.

Keywords: fixed-income, GARCH, sustainable investments, risk, volatility.

**November 25
 2022** Deadline
 for Abstract Submission

Eurasian Conference
Drones & Technopreneurship
December 3 - 4, 2022

APPLY NOW!

<https://eclss.org/droneconference/>

by an internationally
 joint consortium

